Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

IHS
BIBLIOTECA DE LOYOLA.
Sala 1
Estante 42
Plúteo 1

374

Universidad de Deusto
Biblioteca

ALEXANDRI
AB ALEXAN-
DRO, IVRISPERITI
NEAPOLITANI, GENIALIVM
dierum libri sex, varia ac recondita
eruditione referti:

Accuratiùs & maiore fide quàm antehac
vsquam impressi, cum duplici indice.

PARISIIS.
Apud Guillelmum Desbois, sub
Sole aureo, via Iacobæa.
1561.

Universidad de Deusto
Biblioteca

COLLEGII SOCIETATIS JESU BIBLIOTHECA

IVRIS VTRIVSQVE PRVDENTISSIMO, SENATVS Parisiensis primo Præsidi D. Petro Lyseto, Ioannes Ferrerius Pedemontanus S.D.P.

QVOD vos in isto honoris ac dignitatis fastigio positi, tanquam iuris quidam Coriphæi ac vertices, prouinciæ præstatis, vt eam prauis moribus extirpatis, quam optimis legibus formetis, Præses idem maxime, atque æquissime: id nos pro mediocritate nostra in re literaria iam multos annos, si non vt dignum est præstamus, sedulò conamur certè, nempe vt ex optimis quibusque autoribus, dum ad præla reuocantur in mille exemplaria transfundendi, mendis repurgatis, illos ad germanæ ac natiuæ lectionis integritatem reformemus: quod vt ne pluribus documẽtis probare nitamur, quæ apud non paucos Bibliopolas testatissima sunt, paucis ab hinc mẽsibus cum Alexandri ab Alexandro iurisperiti Neapolitani commentarij, quos Geniales dies inscripsit (ab eo puto, quòd genialibus diebus, quibus à seriis feriæ sunt, ea quæ in his tractat, maximè conueniant) redimprimendi essent, ego ab Ioanne Roigny, viro in excudendis optimis autoribus perdiligenti, rogatus vt recognoscerem, multa in his pudenda errata, facilè pro nostra indefessa librorum lectione

sustuli, magnam, vt opinor, ab his gratiam initurus, qui id ocij quod subinde inter molesta negocia contingit, non ociosè transigere solent. Quam ego gratiam hi tibi omnem acceptam referant velim, amplissime vir, paruam quidem illam fortasse, sed quã nouo aliquo ingenioli mei fœtu prouehendiem auctiorem facere Deo bene iuuãte confido, vt apud te nuper vltrò me facturum recepi. Nam qua me benignitate ac facilitate (vt es hominum humanissimus) cum adolescentulis meis admisisti, dum querelam nostram ad te de hisce calamitatibus quibus maximè premimur, supplices deferremus, puto nihil esse in nobis debere, quod non tibi posthac in perpetuum debeamus. Nam quum tot pragmaticorum iam ad fastidium vsque exerciti cautionibus, nusquam finem inuenerimus, tu vnus tandem, vt iuris & æqui idem peritissimus & seruãtissimus, viã nobis pro tua bonitate aperuisti, qua semel ius nostrũ obtinere possimus, nempe vt tu, si causæ nostræ merita semel à prudente aliquo & optimi iuris gnaro planè sis edoctus, & causa nostra apud amplissimum ordinem istum vertatur, æquissimam sententiam pro iure & æquo pronuncies. Id quod si fit, in tuto nauigamus. Nec enim nos hîc aliud, quàm iure ac moribus iudicari postulamus: tantum, ne aperta calumnia, vel extortis nescio quibus fauoribus, ne dicam vi & rapina spoliemur. Pupillorum ac viduarum causas Deus iudicibus semper voluit esse commendatissimas. Iam verò quorum pupillorum causam tuemur? Adolescentulorum certè nobilissimorum, quique non alio in patriam hanc sunt animo, & florentissimum Galliæ regnum, quàm eorũ auunculus, nempe vt pro eo animam profundere non dubitent. Ac merentur (ni prorsus fallor) multis quidem nominibus, vt si aliunde eis prospectum non esset, vel publicè, vel certè regia munificentia alerentur. Sic enim Franciæ amorem, non secus ac maiores ipsorum vnde genus traxere, induerunt, vt ab omnibus bonis & hîc & alibi in rebus suis æquissimis meritò iuuari promereantur. Sed quid diutius hîc immoror? Ignosce quæso vir amplissime iustissimo dolori meo, & quam personam sustineam, expende, nempe pupillorum horum non iam pædagogi tantum sed auunculi & penè parentis dixerim. Nec enim eos aut prodere aut deserere certum est, erga quos multis iam annis paternũ quẽdam affectum indui. Præterquam quòd etiam si nulla tali necessitudine mihi coniuncti essent, debebam tamen ego eis hîc nõ deesse, cui res & causa hæc omnis est notissima. Non enim minus in culpa est, magnorum virorum iudicio, qui insontes iniustè opprimi patitur, cùm tueri possit, quàm qui iniuriam vltrò affert. Quanquam non ego minus hîc periclitor, quàm mei, vt qui non modò fortunas meas penè omnes in horum tuitionem impenderim, sed etiam ære alieno grauissimo eorum causa me obstrixerim. Sed hæc iam missa facio, in tua æquitate iudex æquissime totus acquiescẽs. Ad Alexandrum redeo, quem tibi eo chariorem fore spero, quod similis professionis homo ad te tanquam hospes, iurisperitus ad iurisperitissimum, adde & seruantissimum, venit: qui te colloquiis suis tam variis támque eruditis domi à seriis feriatum vel serio oblectare possit. Animi enim quàm corporis oblectamenta potiora semper existunt, & ea maximè semper audire iuuat, quæ & vera sunt, & auditu iucundissima, quibus totus hic noster scatet, vt nulla pagina sit non admirationis plena. Accipe igitur Præses amplissime hoc quicquid est munusculi nostri, qua soles fronte cætera, dum nouas tibi strenas ex hortulo nostri ingenij concinnamus, & causæ nostræ, quod æquum & bonum patietur, fauorem tuum accommoda. Vale, pupillorum dulce decus & præsidium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVAE DE AVTORIS VITA EX hiſce commentariis colligere licuit.

DE Alexandro hoc, nihil à recẽtioribus βιογράφοις ſcriptum comperitur: cùm tamen eorum tempore vixerit, quorum vitæ à diuerſis conſcriptæ ſunt, nimirum Fran. Philelpi, Geor. Trapezuntij, Ioan. Platinæ, Iouiani Pontani, Theodori Gazæ, Nico. Perotti, Do. Calderini, Hermolai Barbari, Pauli Cortesij, Raphaelis Volaterrani, quos partim Romæ prælegentes audiuit, partim officio ſibi diuinxit, partim etiam quæſtionibus propoſitis (vt fieri ſolet inter doctos) exercuit. Philelphum iuuenis ſenem obſeruauit, illúmque Romæ M.T. Ciceronis Thuſculanas quæſtiones ſummo artificio prælegentem audiuit. Nicolaum Perottum & Do. Calderinum ſcribit ſua ætate Martialis apophoreta magna æmulatione Romæ in ſcholis eodem tempore prælegiſſe. Profeſsione fuit iuriſconſultus, in qua eò vſque progreſſus eſt, vt & in agro Neapolitano, & Romæ cauſas ſæpe defenderit: vbi & ædes oſtentis vmbrarúmque illuſionibus infames ſe aliquando incoluiſſe ſcribit, ac in agro Vaticano prædiolum habuiſſe. Tandem vbi in iudiciis gratia & corruptionibus omnia tranſigi videret, patroníſque contra vim potentiorum nihil amplius præſidij eſſe: relicto foro, & cauſarum actionibus, in mitioribus ſtudiis ætatem conſumpſit: ſatius eſſe ducens, vt ipſe de ſe inquit, modico ciuilíque cultu cõtentum viuere, quàm bona animi turpi quæſtu peſsimo exemplo fœdare.

AD ILLVSTREM ANDREAM AQVAEVIAM, DVCEM ADRIAE, VIrum eloquentiſs. Alexandri ab Alexandro, iuriſperiti Neapolitani, in ſuos geniales dies præfatio.

GENIALES meos, & à ſeueris ſtudiis lucubratiunculas, ſucciſiuis temporibus excogitatas, an dicarem tibi Dux inclyte, diu anciſpiti cogitatione & dubia mente in vtráque partem diſtractus ſum. Cùm enim ætate noſtra te ingenio & facundia propè ſingulari videamus, quid dignum eruditione tua, aut ſatis exploratum probatúmque, homo ego tumultuarius, in litibus & foro verſatus, apud te afferre poſſem, hæſitabam. Nunquid ex agro ieiuno & exili, poma Alcinoo (vt aiunt) aut Floræ ſerta dare tentarem, vt quod Phormioni Hannibal, id tu mihi aliquando obiectares? Rurſus commentatiunculas meas, qualeſcunque forent, cuius patricinio tutò committerem potius quàm tuo, habebam neminem. Solus tu mihi occurrebas, cuius ingenij præſtantem vim, & dicendi facundiam noſcitabamus: cuiúſque, præter familiæ genus inclytum, prætérque auitam gloriam, fortunæque & animi dotes, etiam acre iudicium examuſim de ſtudiis bonarum artium, & omni antiquitate, ſæpenumero factum audieramus. Accipias ergo opuſculum & ioco meos, quibus quando à foro & negociis ocium & quies erat, quandóque ab incurſu calamitatum, & ſæuientis fortunæ procellis

respirare potuimus, cum amicis interdũ ludere solebamus: quibúsque mores & exempla omnis vetustatis, veterúmque illa institutio auorũ, tam circa honores & magistratus, senatúsq; cõsulta, rémque bellicã & militarẽ, quàm circa quæ sacra, cęremonias, cultúsque deorũ: quãtúmque à nostra religione, qua rectè imbuti sumus, quæque nobis sanctissima & prouidẽtissima cõstituta est, illa discrepent, liquidò tibi innotescere possit: opus sanè operosum: non quò iudicium censurámque tuam, quæ penticulata nimis & acris est, quam nos subire formidamus experiar: sed quò patrocinium mihi aduersus cauillantes, siqui fortasse sunt, paratum inueniam. Siquidem hæc aliquibus non probari, & fortasse non nimis docta aut exculta visum iri, haud dubito. Id tamen qualecunque sit, tu boni æquique consules. Nam & si tuo graui & firmo iudicio dignũ opus non sit, rudibus saltem ad capiẽdum maioris operis incrementum, & quandam vetustatis imaginem, vitandúmque inquirendi laborem, cùm omnia ex plurimis studiis collecta, complecti memoria non sit, fortasse proderit. Legentes tantùm quæso meminerint, homini in foro versato, & tumultuariis iudiciis ferè pessũdato, qui nec curis, nec negocio vacat, animo etiam tam variis actionibus occupato & impedito, quæ maximè à quiete doctrinam auocant: vt quid dignum auribus, diligentérque exploratum, aut satis grauiter pensitatum, in medium adferre possit, non facilè dari. Adde quòd antiquitatis omnis ratio cognitióque, & si quod est vetustatis exemplar

plar apud autores multiuagos, Græcos & Latinos, quos vndique conquisitos, quoad facere potui, euoluimus, sparsim & interciſè detrusa, nec in promptu exposita sunt. Adde causarum & negociorum, priuatarum publicarúmque rerum solicitam curam, quæ sapientis quoque animum in diuersum trahit. Sed qualecunque hoc munusculum futurum sit, id à te peto, vt meum erga te sincerum animum, fidémque, & sedulum in omni fortuna obsequium, saltem testari videatur: quod ita acceptum iri à te, etiam atque etiam postulo.

Vale.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LIBRI PRIMI GENIALIVM DIERVM CAPITA.

Caput 1.

IOcus ex Tranquillo de testamento Cæsaris in natali Iouiani Pontani inuicem discussus Pagina 1.

Caput 2.

Qui reges vel principes apud varias gentes cognomenta ex suo nomine posteris reliquerint. 3

Caput 3.

Quæ potestas, quantúmque ius aduersus reliquos magistratus tribunis plebis Romæ fuerit 5

Caput 4.

Quid verbum sino cum negandi aduerbio apud iureconsultos designet, & quam vim habeat in edictis 7

Caput 5.

Ex quot militibus decuria, centuria, manipulus, vexillum, turma, cohors & legio, à Romanis scribi consueuerint 7

Caput 6.

Ex quibus causis dictator apud Ro. olim, & quare fieri cõsueuit 9

Caput 7.

Locus ex Terentij Phormione elucidatus, & vetus senatusconsultum à Græcis ad Romanos deductum 10

Caput 8.

Spero te amaturum fore, vel amandum fore, veterum autoritatibus Latine dici licere, contra opinionem quorũdam grammaticorum 11

Caput 9.

Pleraque veterum Romanorum cognomenta, quibus de causis indita & denominata fuerint 12

Caput 10.

Quare partus ancillæ, cuius fructus legatus fuit, in fructu non sit, cum reliquorum animalium contrá fuerit 15

Caput 11.

Miracula de somniis apud nonnullos cognita & comperta

ta, & quæ ipse expertus fuit 16

Caput 12.

Quæ forma castrorum, qualísque disciplina olim fuit, & quot portæ in Romanis castris esse consueuere 17

Caput 13.

Quot cognominibus Fortuna dea apud Romanos cognominata, & quibus templis donata fuerit 19

Caput 14.

Quoties opima spolia, cæsis hostium ducibus, Romæ relata fuerint, & quoties Iani templum clausum sit 21 b.

Caput 15.

Verbum liberorum & parẽtum in edictis prætorum quos comprehendat, & an ad omnes in infinitum extendatur 23 b.

Caput 16.

Quæ & quot curiæ Romæ fuerint, & verbum Curia sine adiectione nominis, quam curiam designauit 23

Caput 17.

Quæ fuerint Romanarum tribuum nomina, & vnde dictæ denominatæque sint, & quæ apud exteros celebrentur 24

Caput 18.

Historia de Scipione Asiatico, & morte Aemiliani Scipionis, quæ incerto autore fuit 27 b.

Caput 19.

Quanta & quàm varia iurisconsultorum opinio fuerit de supellectili, & quæ supellectilis nomine comprehendantur 28 b.

Caput 20.

In qua ætate milites à Romanis legi consueuere, & quæ fuerit disciplina militaris, quódve iusiurandum 29 b.

Caput 21.

Dissensio inter duos ludi professores, super verbo inuenio & reperio, contra obseruationes grãmatici cuiuspiã 33 b.

Caput 22.

Ex quibus victoriis olim COSS. deinde sequuti duces triumphare consueuerint 34 b.

Caput 23.

Disceptatio Franciſci Philelphi cum grammatico, an Ci-

cero aliquando ludum aperuerit 37 b.

Caput 24.

In quo gradu cognationis apud pleraſque gentes matrimonia licuerint, & quàm diuerſi mores in contrahendis nuptiis fuerint 38 b.

Caput 25.

Quid ſit artemon apud iureconſultos: & quod dicatur plumbum in ripa poſitum, de quo ambigitur apud multos 41 b.

Caput 26.

Quod eſſet collegium fratrum Arualium Romæ inſtitutum, quíve Salij ſacerdotes, & quot ſocietatum genera fuerint 42 a.

Caput 27.

Quot lictores apparitoréſque habebat dictator, quot COSS. aut prætores, quæſtoréſve, quíve ſecures habebant 44 a.

Caput 28.

Quod regium diadema tam apud Romanos, quàm apud exteras nationes gentéſque fuerit, & quæ inſignia 46 b.

Caput 29.

Quæ fuerint auſpicia quæ è pullis emiſsis è cauea captarentur, & quæ ſecundos euentus, quæve infortunia afferrent. 48 b.

Caput 30.

Pythagoras, Parmenides & Zeno philoſophi, tum Ennius & Neuius, Pacuuius, Accius poëtæ, vnde originem duxere 49 b.

LIBRI SECVNDI GENIALIVM dierum Capita.

Caput 1.

LOcus ex Propertio ab Accio Syncero Neapolitano in conuiuio familiari commodè emendatus 51 a.

Caput 2.

Qui quæſtores Romæ, quótque fuerint, qualiſque poteſtas & munus erat, aut iuriſdictio 53 a.

Caput 3.

Quid

Quid reſponderit ſuper controuerſo iure teſtamenti, in quo fundus ſeu ædes filiæ legatæ fuerant 56 a.

Caput 4.

Quæ deorum ædes extra vrbis pomœrium ſitæ fuerint, & ex his quæ in vrbem poſtea receptæ 56 b.

Caput 5.

Quæ ſolennes cæremoniæ more Romano in ſponſalibus olim & nuptiis eſſe cõſueuere, & quæ apud exteros 57 b.

Caput 6.

Immane exemplum Tulliæ ſupra corpus patris ambulantis, & filij Eucraditis idem facinus admittentis 61 b.

Caput 7.

Tria errata interpretis epiſtolarum familiarium Ciceronis commodè explanantur 62 a.

Caput 8.

Quot Romæ pontifices, quódve officium, & quæ fuerint inſignia, quibúſque legibus maximus pontifex aſtrictus erat, & quid apud exteros 63 a.

Caput 9.

Mira exempla à compluribus experta de vmbrarum figuris, & falſis imaginibus, & quæ ipſe didicit atque expertus fuit 67 a.

Caput 10.

Quæ ſint pedamenta apud iureconſultos, cuiúsve generis, & quid bupreſtis, & pityocampa 68 a.

Caput 11.

Qui Romani duces ex oppidis & prouinciis vi ſubactis cognomenta deſumpſere, & de Scipionum familia, & quid apud exteros 66 a.

Caput 12.

Quid ſit triplex forum, de quo in Martiale fit mentio, quæve fora olim Romæ fuerint, quæve apud exteros præcipua 71 a.

Caput 13.

Quæ mulctæ militares maiores, & quæ minores militib. & ob quæ delicta inferri ſolebant 72 b.

Caput 14.

Quæ ſolennia in Herculis ſacro ad aram maximam ſeruabantur, & quæ apud exteros, quæve aræ Herculis Ro-

mæ fuerint 75 b.

Caput 15.

Quo tempore primum prætores creari cœpere, & quod ius, quæve illorum potestas fuerit 77 b.

Caput 16.

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone, quando delicta non consummata, ac si perfecta fuissent, puniri debeant 80 a

Caput 17.

Quòd Theophrastus senſit, quibusdam viperarum morsibus tibicines mederi, probatum experimentum 80 b.

Caput 18.

Qui vici, viæ, vel cliui præcipui Romæ fuerint, & vnde nomina originis sumpserint 82 a

Caput 19.

In quibus membris in homine insit religio quædam, propter quam illa sanctè coli debeant & obseruari 83 b.

Caput 20.

Quibus finibus, quáque mensura, iter, actus, aut via constent, & quid pes, cubitus, palmus, iugum, diplethrum, stadiúmve sit 88 b.

Caput 21.

Miraculum de homine, qui plus in mari quàm in terris degebat, maximáque æquora velocissimè tranabat 09 a

Caput 22.

In quibus deorum sacrificiis victimas aut hostias antiquo more cædere non licebat 91 b.

Caput 23.

Nunquid quod lege Falcidia cautum est de quarta bonorum hæredi debita, possit voluntate testatoris comminui vel tolli 94

Caput 24.

Loci ex Iuuenale parum ab interpretibus diligenter habiti, contra nonnullorum opinionem explanantur 94 b.

Caput 25.

Variæ apud diuersas gentes puerorum iustitutiones, & infantibus Romanis quæ documenta fuerint 96 a.

Caput 26.

An inter auguria sternutamenta sint, & offensiones pedũ, &

& quæ illorum prædictio fuerit 102 a.

Caput 27.

Quæ potestas proconsulis foret, quíve erant proconsules, & an idem iuris quod consules haberent 102 b.

Caput 28.

Licere vti accusatiuo casu nonnunquam in verbis localib. contra regulas grammaticorum 105 a.

Caput 29.

Equester ordo quando primum cœptus fuit, quæque ipsius ordinis potestas & officium atque insignia fuerint 105

Caput 30.

Quid sit charta opisthographa apud iureconsultos, de qua Vlpianus mentionẽ fecit, & quot chartarum genera fuerint, & quid cisiarius apud eundem Vlpianum 108

Caput 31.

Solere magnos successus ex infima fortuna, & futuras calamitates plerunque signis præmonstrari. 110 a.

Caput 32.

Par exemplum Tarquinij Superbi & Thrasybuli Milesiorum tyranni, ac Sexti Tarquinij & Zopyri Assyrij 111 a.

TERTII LIBRI GENIALIVM dierum Capita.

Caput 1.

QVid dicatur idem apud philosophos, & quid idem à iureconsultis, discussum cum Hermolao in conuiuio familiari. 112 b.

Caput 2.

Gentium diuersarum mores in condendis humandísque corporibus defunctorum, & qui Romanorum vsus fuerit 114 b.

Caput 3.

Consularia comitia per quos fiebant, quæve potestas consulis, quantúmque ius & quæ dignitas foret 116 b.

Caput 4.

Quæ sint sigillaria, verbum sæpius repetitum apud Scæuolam iureconsultum, tertio de legatis 120 b.

Caput 5.

Quæ delictorum pœnæ maiorum criminum apud diuer-

sas gentes more & legibus fuerint constitutæ,& quæ minorum 121 a.

Caput 6.

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone explanatur, & quæ regiæ,quæque atria Romæ fuerint 121

Caput 7.

Quo apparatu, quibúsque cæremoniis apud veteres defuncta corpora igni ttadebantur, qualísque pompa exequiarum foret 123

Caput 8.

Miraculum Tritonum & Nereidum, quæ variis in locis tempestate nostra comperta fuere 133 b.

Caput 9.

Qui xystici,quíve thymelici apud iureconsultos dicti sint, quódve officium,& quid nomina designarint. Item qui intelligãtur per aquæ aspersores in sacris certaminibus apud iureconsul.& quid pancratiastes & pãcratiũ 134 b.

Caput 10.

Locus ex Iuuenale de trulla quid desinet, ex authoritate iurisconsul.& aliorum testimonio explanatur 136 a.

Caput 11.

Exempla frugalitatis priscorum,& quàm parco victu contenti fuerint,& quando luxus vrbem inuaserit 137 a.

Caput 12.

Quæ sint puræ & lectæ hostię in deorum sacrificiis,& quæ victimę quibus diis dicatę fuerint 140 a.

Caput 13.

Quę origo censorum,quęve potestas, & ex quàm paruis initiis in quantum magnitudinis deuenerit 144 a.

Caput 14.

Quid sit apud iureconsultos cœnaculariam exercere, quid catadromus,quid cloaca, sphęristerium, & quid hypocausta 147 a.

Caput 15.

Solere futuras calamitates multò ante signis prœmonstrari,& miraculum quo vastitas regni Neapolitani prædicta fuit 148 a.

Caput 16.

Qui duumuiri,triumuiri,quinquenuiri,septemuiri, decemuiri

uiri,quindecimuiri,& centumuiri fuerint 149 b.

Caput 17.

Quoties contra ambitum illorum qui appetunt magistratus,pluribus legibus à Romanis obuiam itum sit 153 a.

Caput 18.

Idus cuiusque mensis apud veteres Romanorum maximè festas & feriatas fuisse,& quid apud exteros 154 b.

Caput 19.

Defensio Vlpiani definientis instratum quid esset, & quid differt pulsare à verberare, contra grammaticum illum falso accusantem. 156 a.

Caput 20.

Quibus legibus Romano ciui data immunitas fuerit, ne vapularet:& quę iura competant dominis in seruos, & patronis in libertos.Item in exilium mittẽdi ratio apud diuersos 157

Caput 21.

Qui ludi apud Romanos frequentes fuerint,qui apud exteros,quęve sint nuces ocellatę apud Tranquillum 161 a.

Caput 22.

Quæ vota olim solennia fuere apud Romanos, & quæ apud exteros,quíve vota concipere, & quomodo soliti sint 163 a.

Caput 23.

Consueuisse Romanos illorum bona quos maximis criminibus damnarant,publicare, & quæ porticus Romæ insignes fuerint 166 b.

Caput 24.

Quàm multiplex annus apud diuersas gentes fuerit,& qui annus Romanis,quódve principium anni sit 167 b.

Caput 25.

Qui topiarij apud iureconsultos dicti sint, & legato fundo instructo an veniãt topiarij,& quæ seruorum species apud eosdem 170 a.

Caput 26.

Trium summorum virorum somnia pares exitus habuisse, quíve somnia qualia viderant, vera fuisse experti sunt 170 b.

Caput 27.

Qui rex sacrificulus olim apud Romanos foret, quódve illi nomen, & quæ sacra obiret 172 a.

Caput 28.

Thusci vnde duxerint originem, quæve duodecim vrbes fuerint, quarum consilio bella gerebantur 173

QVARTI LIBRI GENIALIVM dierum Capita.

Caput 1.

Locus ex Martiale cum Ioanne Veneto discussus dum caloris incommoda sub vmbra fraxini propulsarent 174 a

Caput 2.

Quæ apud Romanos fuerint militaria signa, quæ apud exteros, quóve pacto educi consueuerint, & quid tessera, quid vexillum sit 177 a.

Caput 3.

Quæ fuerint Romanis comitia centuriata, quæ curiata, quæ tributa, & quæ calata 181 a.

Caput 4.

Quando primùm ædilitas cœperit, & quot fuerint ædiles, & qui curules, & qui plebeij 185 b.

Caput 5.

Iudicium ignaui iudicis super controuerso iure perperam iudicantis, haustum aquæ per fundum alienum non deberi 187 b.

Caput 6.

Quanta seueritate à Romanis contra licentiam magistratuum, & quoties occursum sit 188 b.

Caput 7.

Qui ordo in disponendis aciebus, & quæ norma militiæ apud Romanos olim seruari solita fuerit, & quæ apud exteros 190 b.

Caput 8.

An sapienti vxor ducenda sit, & quæ ad propagandam sobolem indulta commoda à Romanis fuerint 194 b.

Caput 9.

Ingens miraculum rerum quæ in Germania & Britannia tam

tam ex vitibus quàm fluctu maris proueniunt 198 b.

Caput 10.

Locus ex Iuuenale declaratur, & quotuplex apud veteres libertatis genus fuerit, qualitérque ciuitas amittebatur vel dabatur 200 a.

Caput 11.

Qui fuerit modus consulendi senatus, & vbi haberi, & quo pacto suffragia ferri solerent, & quid apud exteros 205 b.

Caput 12.

Quæ origo sacrorum Lupercalium sit, & quomodo celebrari, quandóque coli solerent, & quàm variæ deorum effigies fuerint 211 b.

Caput 13.

Quæ vitia ex loci natura, aut cæli climate, quibusdam gentibus ita innata sint, vt illa habeant propria & perpetua 213 b.

Caput 14.

An sit idem deprecari quod recusare, contra quorundam grammaticorum opinionem 215 b.

Caput 15.

Triplex quæsitum super nonnullis verbis iurisconsultorum subobscuris, quis sit illorum significatus, quæve pecuniæ olim fuerint 216 b.

Caput 16.

Quæ portæ vrbis Romæ præcipuæ fuerint, & vnde nomina sumpserint, & ex quibus causis cognomenta 219 a.

Caput 17.

Quo ritu, quibúsque cæremoniis hostia apud priscos diis immolabatur, & quomodo fiebant sacra, & quid apud exteros 221 a.

Caput 18.

Quæ militibus operam in bello nauantibus militaria dona ab imperatoribus olim dari solita fuerint 227 a.

Caput 19.

Delusiones dæmonum malorum à multis expertas fuisse, qui diuersis imaginibus homines delusere 231

Caput 20.

Quando dies tam apud Romanos quàm exteras gentes

incipiat,& qui dies atri,quíve fausti sint 231 b.
Caput 21.
Locus Martialis in distichis elucidatus, in quo plerique interpretes grammatici lapsi sunt 235 b.
Caput 22.
Exempla legis Iuliæ & Papiæ, quibus quæ lege Iulia indulta erant, lege Papia fuere prohibita 236 b.
Caput 23.
Quod ius quæve potestas dictatoris Romæ & exteris fuerit,& à quibus dici & & quanto tempore debuerit 238 a.
Caput 24.
Quid mina,quid drachma,quid asis,denarius, sestertium & talentum apud gentes diuersas valuerit 241 a.
Caput 25.
Quæ theatra Romæ fuerint,& qui circi, quorúmque extent vestigia,& quæ penitus conciderint 243 b.
Caput 26.
Qui fuerit medius vnguis, & infamis digitus, quibúsque digitis quæ fuerint qualitates & nomina 245

QVINTI LIBRI GENIALIVM dierum Capita.

Caput 1.
LOcus ex Martiale,apud Gabrielem Altitium in conuiuio familiari inuicem discussus 247 a.
Caput 2.
Quot plebis tribuni à primordio vrbis fuerint, quæve potestas, & qui consulari potestate, & qui tribuni ærarij 249 a.
Caput 3.
Quonam modo per feciales initentur fœdera, aut bella indicerentur,& quid ab exteris seruatum sit 251 b.
Caput 4.
Pleraque veterum prænomina vnde deducta fuerint,& denominata,& de Nonis Caprotinis quæ tradantur 251 a.
Pleraque veterũ prænomina vnde deducta fuerint, & denominata,& de Nonis Caprotinis quæ tradantur 255 a.
Caput 5.
Quid sit apud iureconsultos heliocaminus, quid zeta, & vnde deductum nomen & denominatum 256 b.

Caput

Caput 6.
Quando primum interregnum cœptum fuerit, & quibus de causis interreges Romæ creari consueuerint ibid.
Caput 7.
Sacrificium Latinarũ quomodo in Albano fiebat, & quæ erant feriæ,quíve populi ad sacrum conuenirent 258 a.
Caput 8.
Qui ludi Olympici,qui Pythij,qui Isthmij, & qui Nemei olim apud Græcos,& qui Circenses Romæ fuerint 259 b.
Caput 9.
Mira exempla quæ in montibus & lapidibus hodie visuntur,vnde originem & causas duxerint 264 a.
Caput 10.
Quàm varium & multiplex iusiurandum apud diuersas gentes fuerit, & per quos deos iurare consueuerint 266 a.
Caput 11.
Quid sit exedra,quid menianum,de quibus apud iureconsultos mentio frequens,& quid embamma 268 b.
Caput 12.
Quot virgines vestales,quæve illarum disciplina & institutio fuerit,quáve afficiatur pœna incesti dãnata 269 a.
Caput 13.
Ex quibus veteres captare auspicia solerent, & auspiciorũ quæ prospera,quæve piacularia sint 272
Caput 14.
Quid senserit Hieronymus Porcarius de iniquo iudice, quibúsque modis litigantes frustretur & deludat 276 a.
Caput 15.
Quæ in sermonibus quotidianis vulgata prouerbia apud Romanos in vsu fuerint, & quæ apud exteros frequentia 277 b.
Caput 16.
Qui primus legem theatralem Romæ tulerit, & quot leges plebem ab optimatibus postea distinxerint 280 a.
Caput 17.
Quid apud Scæuolam iureconsultum sit hierosiarchus, & quid sit calix diatretus 283 a.
Caput 18.

In quo discretus ordo plebeius à patricio fuerit, & in quo patricius à senatorio, quódve discrimen in vestibus apud diuersas gentes 283 b.

Caput 19.

Qui numerus augurum, quæve potestas aut ius quondam fuerit, & quomodo auguria captarentur 292 a.

Caput 20.

Qui essent equi funales in Tranquillo, contra nonnullorum interpretationem probabilis opinio 294 b.

Caput 21. & 22.

Qui fuerit apud veteres cœnandi vsus, quæve hora prandij & cœnæ, quótque singulis lectis cœnitabant, & quid apud exteros 295 a.

Caput 23.

Quę ipse dictu admirabilia devmbrarum figuris noctibus ferè singulis Romæ expertus fui 301 a.

Caput 24.

Qui cultus domorum quondam fuerit, & quare maiorum imagines in postibus, & arma in atriis & vestibulis haberent, & quid de exteris 302 b.

Caput 25.

In extis inspiciendis quæ prospera, quæve dira sint, & quæ boni, quæve mali prænuncia 306 b.

Caput 26.

Consualia, equitia: & ludi Apollinares quando à Romanis fierent, quóve modo Diti sacra fiãt, & quo tẽpore 308 b.

Caput 27.

Quæ sacra expiationis causa à Romanis seruabantur, & quibus ex causis fierent, quæve apud exteros 310 b.

Caput 28.

Quæ affinitas cum Sex. Tarquinio Superbi filio, & quæ Collatino cũ Bruto, & Lucretiæ cum vtroque fuerit 314 b.

SEXTI LIBRI GENIALIVM dierum Capita.

Caput 1.

LOcus ex tertio Ciceronis de Officiis, quid venditor emptori præstare teneatur, cum Sigismundo in suburbano discussus 316 a.

Ca-

Caput 2.

Quæ maxima fuerint oracula, quæve templa celebria apud pleraſque gentes in magna religione & cultu 318 a.

Caput 3.

Qui fuerint legati consulum vel prætorum, quæve iurisdictio aut illorum potestas sit. 322 b.

Caput 4.

Qui magni dij, qui communes, aut indigetes dicti, quæve deorum cognomenta, & Iunonis Romæ templa fuerint 324 b. Caput 5.

Ex quibus oppidis quibúsque regionibus aut terrarum oris, ingenio clari & præcipua doctrina viri plures euasere 328 a. Caput 6.

Quo apparatu, & qua pompa, quantóque omnium studio olim Romani triumphos agerent, quis ordo seruari, & quæ in triumpho ferri consuerant 329 a.

Caput 7.

Responsum Raphaeli Volaterrano, quare legum & causarum studio intermisso, in his mitioribus studiis oblectaremur 334 b. Caput 8.

Quæ sit Bona dea, & quæ à veteribus illi sacra fierent, quídve Rubigalia, Floralia & Vinalia forent 335 b.

Caput 9.

Tantum & Quantum comparatiuo nonnunquam coniungi, ædémque pro domo sæpe apud autores inueniri 337 b. Caput 10.

Quæ lege duodecim tabularum vtiliter & commodè, quæve parum consultè, & nimis seuerè scripta videbantur 338 b. Caput 11.

Sacrum septimontium in quibus locis vrbis fieret, quíve septem colles vrbis sint, quæve in illis præcipuæ dignationis loca forent 344 a.

Caput 12.

Qui flamines primi Romæ fuerint, quódve flaminis officium, quibúsque essent cæremoniis addicti 347 a.

Caput 13.

In quot cohortes, manipulos, centurias, decuriásque phalanx diuidatur, & quæ illius descriptio fuerit 349 b.

Caput 14.

Res sacræ, religiosæ & sanctæ quæ censerentur apud veteres, quibúsque sacrum aut sanctum facere licuit 351 a.
Caput 15.
Locus Ciceronis ex Catone maiore de lege Voconia, quæ esset, & quæ Furia & Falcidia, explanatur 355 a.
Caput 16.
Quid responderim Hieronymo Massaino, cur in eodem forem statu semper, cum ad honores admitterentur alij 356 a. Caput 17.
Quibus ex causis ouare ductibus licebat, & in quibus ouatio differt à triumpho 356 Caput 18.
Qui erant tribuni militum in Romanis castris, quæve potestas & officium foret, aut iurisdictio 357 b.
Caput 19.
Qui ludi scenici, qui Megalenses, qui Tautij. Cõpitalitij, Iuuenales & Honorarij fuerint 359 a.
Caput 20.
Qui esset vrbis præfectus, quódve officium, quarúmque rerum cognitionẽ animaduersionémque haberet 365 b.
Caput 21.
Miraculum de homine qui extrusus è carcere, turfúsque in eum intrusus, inferna se loca adiuisse enarrauit 367 b.
Caput 22.
Quot militum ordines, cuiúsve generis milites in Romana militia olim militare consuerant, & qui apud exteros 369 Caput 23.
Quid sit lex, quid plebiscitum, senatúsve consultum, quid prætorum edicta, vel responsa prudentum 376 a.
Caput 24.
Qui primi de plebe ad dictaturam, consulatum, & prætu-ram, aliósque magistratus euecti fuerint: & de ephoris quæ tradantur 379 a. Caput 25.
Quas acies, quósve exercitus, qui duces parua manu profligarint, quęve flumina Xerxis exercitus epotarit 380 b.
Caput 26.
Quid variæ gentes de diis senserint, & quàm impia & detestanda sacra apud exteras gentes fuerint 382

FINIS.

INDEX RERVM AC VOCVM, NON QVIDEM OMNIVM, sed scitu maximè dignarum, in sex Genialium dierum Alexandri ab Alexandro libros, operosissimè per Bar. Laurentem congestus, fidelissiméque iuxta seriem alphabeti digestus.

MEMINERIT LECTOR LITERAM a, numeris adiecta, priorem folij paginam, b posteriorem indicari.

Atos insula quæ 310 a.
abdomina à quibus & cur epulis interdicta 138 b.
abiectis armis plausum facere quid 176 b.
Abij & Caluij Scytis qui qualésq; habiti 214 b. 221 b.
abluendi cadaueris & vngẽdi & vestiendi mos olim quis 128 a.
abluendorum infantiũ mos olim quis 99 a.
abolla quorũ vestes 286 b.
aboriginum rex quidam, vbinam Romæ cæsus & sepultus 345 b.
abraam à quo ethnico imperatore inter Lares cultus 352 a.
abracatæ conus in bello cuiusmodi 32 b.
abretano Ioui quid immolare sit 141 b.
abrogari quæ leges poterat 37 b.
abrogatio legũ quando aut quomodo fieret 354 b.
abscindere aurem amicitiæ causa, vbi frequens 42 a.
abscisi, Romæ olim qui, & quomodo habiti 256 a.
absentes ædilitatem qui nacti 186 b.
absentibus quando triumphus decerneretur 329 b.
absentium ratio vbi nulla 185 a.
absinthio marino qui maxime vtantur in sacris 223 a.
absolutionis notula seu litera apud Romanos quæ

124 a.
absque mola salsa & igne nullum fieri sacrum 225 a.
absque philosopho vbi nullum fiat sacrum 225 b.
abstinere vino quibus sit maxima mulcta 124
abydeni molles 214 b.
abydus quorũ regia 127 b.
academia Athenis quid 135 a.
acadinus fons quid miri prę stare solitus 267 b.
acæna quid 74 b.
acarnaces vt paruulos suos instituãt 97 b. vt annum metiantur 168 a.
acca Larentia quæ 42 a.
accæ Larentiæ cur instituta sacra 42 a.
accendendi ignis in sacrificio mores qui 225 b.
accensas faces gestare, quibus in ludis familiare 365 a.
accensi qui 8 a. 373.
accensus quis, & quod eius officium 44 b.
accessus ad inferos proximus, vbi olim creditus 130 b.
accij Synceri laus 51 a.
accipitris effictio Aegyptiis quid 87 a.
accipitrẽ necasse, Aegyptiis quantum nefas 124 a.
accipitres qualia adferre omina putentur 127 b.
accius poëta tragicus, quando & vnde natus 50 b.
accubaudi in conuiuio mos 297 a.
accusatori horæ ad dicendũ præscriptæ quot 209 a.
accusatori subscriptores aut suggestores in dicendo adesse 125 b.
acerra quid 128 a.
acetabulum quot sit drachmarum 90 a.
achæi quot & quales summum magistratum gerẽtes habere soleant 117 b.
achæorum de imperatore suo institutum quod 4 a.
achaicus conuentus ex quot cõstiterit ciuitatib⁹ 173 b.
achaicus quis, qua de re cognominatus 69 a.
achates annulus quis 246 b.
acherstites vnde dictus 70 b.
acherusius specus quis 130 b.
achillas cuius occisor 5 b.
achilles apud quos vel nominari vetitus 77 a.
achilles quantis donis ab Agamemnone donatus 229 a.
achillis asylum vbi 159 b.
achillis mentionem facere vbi capitale sit 335 b.
achillis præceptores qui 100 a.
achillis templum non intrari ab auibus 76 b.
achillis super morte Patroclj quãtus luct⁹ 11 b. 128 b.

achillem

achillem qui vt deum colant 326 a.
aciei collapsæ ac dissipatæ instaurandæ ratio 193 b.
aciei disponendæ modi seu formæ quales ac quot 190 b.
aciem catenis qui colligent 193 b.
aciem ex occasione oblata prudẽs dux dirigit 190 b.
acierum vulgaris apud Romanos ordo quis 190 b.
acierum instruendarum alia atque alia ratio 182 b. & dein.
acilij de Antiocho triumphus quis 335 b.
acinacem qui & quomodo pro deo colant 382 b.
acinaces quorum proprij 370 a.
acino vuæ passæ quis poëta aliquando strangulatus 329 a.
acor quis quorum deus 383 a.
acradina Syracusis quid 345 a.
acreæ Veneris tẽplũ quibus adire vetitum 321 b.
acrocorinthus quid 345 a.
acrocorinthũ qui haberet, quid habere dictus ibidẽ.
acrõ dux à quo victus 21 b.
acronis error 126 a.
actuarij quomodo orationes quantũuis præcipitatas excipere soliti 109 b.
actus proprie quid sit 88. b.
actus quadratus 89 b.
actus quadrati duo, quid 88 b.
actus in comœdiis ac tragœdiis quot tantum seruare soliti 359 b.
acutis lapidibus cur forum à Catone stratum 72 a.
ad aurifodinas & lapidicinas condemnati 122 b.
Adad siue Adadus quorum deus 326 a.
adagia à ciuitatum moribus sumpta 205 a.
adagiorum aliquot paucis explicatorum catalogus 277. & 278
adagium sceleratum inter patronos causarum, quod 277 b.
adamas perpolit⁹ in medio marmore vbi repertus 265 b.
addicti, quales serui dicerẽtur 255 b.
adespotæ qui dicti 159 a.
adiatorix quo in triumpho, & quanto Augusti luctu occisus 332 a.
adiiciales cœnæ quæ 151 b.
adipales cœnæ quæ 347 b.
adlecti patres qui 205 b.
administrationibus quæ regio partita 104 b.
ad myrtum canere 97 b.
ad rogum deferri solita 131 b.
ad pollinctum emere, ada-

gium 132 a.
adolescentæ Maiæ qui immolent 99 a.
adolescentes vbi in sacris flagellarentur 226 a.
adoneus quis, quibus sit deus 327 b.
adonia Athenis sacra quæ 364 b.
adonis q̃ dea vocata 327 a.
adoptiones irritæ quę 64 a.
adoptiui filij quorum ferrent nomina 255 b.
adorari reges vbi & quomodo solent 85 a.
adorationem qui imperatores aut exegerint, aut respuerint 85 a.
adorea quid 227 a.
ad palum exerceri 51 b.
ad præpositionis vis 105 a.
ἀδλακρυς πόλεμος qd 278 b.
acranus quorũ deus 326 a.
adriaticum mare vnde sic dictum 173 a.
adscriptitij qui 170 b.
adsciti in imperium 170 b.
adscriptitij milites q 372 a.
ad triarios rem redisse quid 279 b.
aduenę seu peregrini quàm inuisi quibusdã 203 a.b.
aduenas qui pro hostiis mactare soleãt 369 b. 203 b.
adulta Iuno quibus propitia præcipue habita 60 b.
adulrus Iupiter quibus potissimum inuocari solitus ibidem.
adulter vtroque oculo priuatus 176 b.
adulteravbi p supplicio omnibus exponi solita 176 a.
adulteram vbi viro liceat punire, non vxori adulterum 176 b.
adulterium periurio grauius 176 b.
adulteria qua potissimum lege coercita 175 b. & deĩ.
adulteria vbi vel impunita, vel ignota 176 a.
adulteria vt vindicent magi 176 b.
adulterij apud diuersos quã diuersapœna 175 b. & deĩ.
adulterij suspectam quomodo Hebræi experiri aut punire soleant 176 b.
adulterinæ Lysimachi literæ quomodo à Pyrrho deprehensæ 84 b.
adulteri deprehensi ignibus combusti 176 b.
adulteri quàm grauiter à Cæsare Tiberio puniti 176 a.
adulterorum Athenis pœna quæ ibidem
adulteris opportuna sacra quæ 336 a.
adunci nasi indicium 85 b.
Aeacus cur Iouis filius habitus 77 b.
ææa quo signo militari vsa
æclon quid 297 a.
ædes deorum Romæ quales 56 b.

ędes Herculis Romę quàm variæ 76 b.
ædes Iunonis Romæ quot 327 b.
ædes sacras dicare quorum fuerit 150 a.
ædes quomodo & singulariter & pluraliter vsurpetur 338 b.
ædes sacras de cælo tangi, quid auspicij sit 272 b.
ædes siue sacella in Capitolino colle quot 344 a.
ædium sacrarũ cura penes quos esse soleat 145 a.
ædificia in publicum porrecta demoliri quorum fuerit ibidem.
ædificiorum apud diuersos ratio quàm diuersa 305 a.
ædiles an fuerint sacrosancti 187.
ædiles in Thessalia qui qualesve fuerint 186 b
ædiles plebis 185 b.
ædiles primum creati, qui, quales & quot fuerĩt 185 b
ædiles quibus potissimum incumbere solerent 365 a
ædiliũ munus quod 186 a.
ædilium potestas nimia coercita 185 a.
ædilibus animaduertenda quæ 185 b.
ædilitas quãdo cœpta ibi. b.
ædilitas quibus interdicta 186 b.
ædilitatis honor quãtus ib.
ædilitatis repulsam passus, ac postea imperium adeptus quis 186 b.
ædilitatem cum alio magistratu iũgi licuisse 186 b.
ægira vrbs vbi 173 b.
ægirensia vaticinia quę tantum sanguine poto edantur 322 b.
ægisthus quàm mire f. bule tur enutritus 110 b.
αἰγὸς φάγος Iuno 141 b.
ægyptus in quot præfecturas seu regiones partita 104 b.
ægyptus quãdo primum & à quo in prouinciam redacta 5 b.
ægyptus quid præ cæteris regionibus proprium habuerit 106 b.
ægyptij cuiusmodi in bellis vti signis 177 b.
ægyptij vxoribus subsunt 196 a.
ægyptij & Athenienses quo modo fœnus inhibuerint 31 a.
ægyptij quomodo sacerdotes eligere soliti 66 b.
ægyptij quorum animaliũ figuris affectus hominum indicarint 87 a.
ægyptiorum annus 168 a.
ægyptiorũ cum sororibus incestus 38 b.
ægyptiorum dea 326 a.
ægyptiorum regum cognomina 5 a.
ægyptiorum luctus in mor

te regis 128 b.
ægyptiorum vota in morbis puerorum 164 b.
ægyptiorum ridiculus in sacrificiis mos 226 a.
ægyptiorũ sacerdotum sanctitudo quanta 221 b.
ægyptiorum sacra Romæ vetita 88 a.
ægyptiorum iudices 152 b.
ægyptiorum lex de vino regibus dando 137 b.
ægyptiorum regum cultus 47 b.
ægyptiorum sacra 92. a. & 141 b.
ægyptiorum literç, duorum sunt genera 109 a.
ægysthus à capra educatus 110 b.
ægyptiis principes deorum qui 324 b.
ælij Cati consulis abstinentia quanta 139 a.
æliorum quanta aliquando Romæ modestia & frugalitas ibidem.
æmylia tribus vnde dicta 26 b.
æmyliani Scipionis res gestæ quantæ 28 a.
æmyliorum origo & etymologia quæ 14 b.
æneas quod militare signũ vexerit in Latium 177 a.
æneæ regia quæ 127 b.
æneus taurus, quorũ fuerit olim militare signũ 177 b.
ænobardi vnde dicti 13 a.
æolius canendi modus qualis 178 a.
æquanimitas, cuius aliquando tessera 179 b.
æquimelium quid 167 a.
æquinoctiales horæ quæ 234 b.
aer purus aut crassus vbi 214 a.
aerem, rerum omnium principium quis asserat 264 a.
ære graui qui ad quid vterentur 235 b.
ærarium à Cæsare expoliatũ, quàm fuerit diues 55 b.
ærarium militare 55 b.
ærarium Romç in cuiusdei æde fuerit & cur 55 a.
ærariũ sanctius vbi & quod ibidem b.
ærarij cura à quibus ad quos translata 55 a.
æraria diuersorum populorũ vbi quòdá fuerint 55 b.
æraria extra vrbem quibus in oppidis Romani habuerint 55 a.
ære diruti qui 73 b.
ære fuso, nõ signato, qui in commerciis vtantur 217 b.
ære graui quomodo vterentur Romani in emptionibus 218 a.
ærei nummi in Latio inuentor quis ibidem.
æris quantus in Macedonia prouentus 204 b.
æs graue 218 a.
æschines orator cuias 328 b.

æschy-

æschylus quo in certamine, à quo, quanto cum mœrore victus 364 a.
æsculapius pro deo cultus 325 b.
æsculapio quid immoletur 141 b.
æsculapij phanum extra vrbem quare 57 b.
æsculapio quæ tantum animalia offerantur 141 b.
æsopi patina quanti constiterit 298 a.
æstatem aureã vouere quid sit 163 b.
æstate quomodo prandere solerent 138 b.
æstiuus annulus quis 146 b.
æs vbi seminetur & crescat vt frumentum 199 a.
ætas admittendorum in senatum quæ 211 b.
ætas consulum aut aliorum magistratuum quæ tãtum fuerit 120 a.
ætas fungendi magistratus, apud diuersos alia atque alia 190 a.
ætas militiæ adscribendorum olim quæ 30 a.
ætas muneris publici prestituta quæ 189 a.
æthiopis fortuitus occursus quid quibus præsignarit 276 a.
æthiopes quid seu quantum Dario tributi penderent 204 a.
æthiopes quomodo & quàm diuersè à reliquis nationibus scribere soliti 109 a.
æthiopes quomodo puerorũ indolẽ experiãtur 97 b.
æthiopes quo pacto mori ac sepeliri soleant 115 b.
æthiopum amictus militaris, cuius sit coloris 31 a.
æthiopes noxios vt puniant 123 b.
æthiopes promiscuo concubitu miscentur 41 a.
æthiopum quorumdam celeritas 90 b.
ætnç incẽdio quis se, vt deus haberetur, iniecerit 326 b
ætnç filium se quidam mentitus 71 a.
ætoli natura quales 214 b.
ætolorum concilium quale 259 a.
ætolorum in prælio mos quis 360 b.
affectus mouere in iudicio Athenis prohibitum erat 123 a.
affinitas Sex. Tarquinij & Collatini quanta 315 a.
affixos fudibus homines, qui quomodo diis immolarent 369 b.
afracta quid 179 a.
ἀγαθῆς τύχης ædes olim celeberrima vbi 21 b.
agamemnonis præceptor quis 100 a.
agartis quorũ numẽ 326 a.
agathoclis in epulis moderatio quanta 298 b.

ágema ala quæ 8 b.
ager Romanus vbi terminaretur 10 a.
ageronalia festa quæ 336 b.
agesilaus obesum militem notauit 75 a.
ágesilaus quam Lycurgi legem abrogarit 125 b.
agesilaus qua de re accusetur 194 a.
agesilaus rex quàm pueriliter cum filiolo ludere solitus 161 b.
ágesilai apohthegmata 11 b 326 b.
agesilai pia sententia & laus 21 b 364 a.
ἀγγάρους quos Persæ vocent 46 a.
agerum in Quirinali colle nomina quæ 346 b.
agis rex quò aliquando cõfugerit 160 a.
agis in Hilotas quid decreuerit 158 b.
agidis regis ornatus militaris 31 a.
agidis regis quantum in fœneratores odium 11 b.
agillina, cuius olim regionis vrbs, & quo deinceps nomine dicta 163 b.
aglaia quæ 248 b.
agmina Germanorum in præliis qualia 350 a.
agna cui deæ sacra 141 b.
agon qualis aut quorum in sacrificiis vox 225 a.
ágon quid 337 a.
agonales dies qui ibid.
agonalia quid ibidem
agonẽsis porta Romæ quæ 346 b.
agones in sacris qui 225 a.
agonius collis Romæ quis 346 b.
aguranomi Græcis qui 186 b.
agradianæ portæ vbi 221 a.
agrarij triumuiri qui 151 a.
agricolarum dij qui 325 a.
agricolarum vota 165 b.
agricultura quàm fuerit olim honesta 138 b.
agrigentini quales Platoni 305 a.
agrigentini quàm studeant seu insaniant equis 353 a.
agri male culti ac arati pœna olim quæ 138 b.
agrippæ vnde dicti 15 a.
agrippæ Herodi quæ auis regnum portenderit 274 a. b.
agrippæ, Scytis qui quantíque putentur 204 b.
agrippina qualem in senatu aliquando locum adepta 210 a.
agrippinæ quot lictores tributi 45 b.
agrorum lustrandorum ratio quæ 313 a.
agrorum metiẽdorum alia atque alia ratio 74 b.
agyi dij qui 314 b.
agyleus quis deus, & cur dictus ibidem
aiacis asylum vbi 159 b.
aiax quid, quòd cũ Hectore pugnasset, adeptus 229 a.
aij dei ara vbi 83 b.
ἀανμνῆσι Græcis qui 238 a.
ἀιγοφάγος quæ dea cognominata 141 b.
ἀκουνατὶ viciſſe, quid 278 b.
alabãdæi quàm ridicule simulacra fingant 213 b.
alabandus quorum deus 326 b.
alæ diis appictæ 213 b.
alalcomenij quàm apud se deam natam iactitent 326 b.
alano habitu quis imperatorũ primus vsus 288 b.
alarij qui 360 a.
alarum diuersa apud Græcos nomina 8 b.
alaudam quis quam legionem nuncuparit ibidem
alba creta quorum pedes illinerentur 152 b.
alba vestis quibus gentibus sit vestis lugubris 128 a.
alba in veste quæ ludos spectarent 364 b.
albanorum in sepeliendo consuetudo quàm ridicula 115 a.
albanorum reges quo cognomine appellati 4 a.
albi quid præ se ferãt 86 a.
albis lapillis qui quid notẽt 233 b.
albis scutis qui vterentur 369 b.
albis vestibus vbi tantum mulieres, nigris tantum viri vtantur 291 b.
albo gallo quis semper sacrificare soleret rex 141 b.
album pontificis & aliorũ 63 b.
album prætoris 78 b.
albunea dea quæ 325 b.
albus color cui tempori dicatus 263 a.
alcibiades quo in bellis naualibus vsus signo 179 b.
alcibiadis in clypeo insigne quale 369 b.
alcibiadi exitium suũ quomodo præsignatũ 233 a.
alcæus poëta cuias, & quid primus inuenerit 328 b.
alces à quo quibus in ludis publicit° exhibitæ 362 b.
alcmeon cuius discipulus 50 a.
alcmon riuulus vbi 220 a.
alea quibus & quando vetita 162 b.
alea qui principes quàm maxime delecti 161 b.
alexander Epirota quale habuerit aliquando Dodonæ vaticinium 319 a.
alexander Indum nauigãs, qualibus nauium signis vsus 179 a.
alexãder Macedo per quos cõtextis vestib° vsus 198 a.
alexander orthia musica ad furorem accensus 178 a.

alexander quid exercitii ocioſis militibus impoſuerit 32 a.
alexander quos potiſsimũ militiæ adſcriberet 30 b.
alexander quoto Februarij die & natus & mortuus eſt 233 a.
alexander Seuerus quàm multa introduxerit noua vectigalia 204 b.
alexander Seuerus qua ſe oblectare ſolitus re 161 b.
alexãdri apophthegma 19 a.
alexandri in deſertores ſeueritas 73 a.
alexãdri contra Darium victoria inaudita 381 a.
alexandri dies natalis quis 155 b.
alexandri imaginem in annulis qui olim tulerint 87 b.
alexãdri in annulo ſignum quod, & quale ibidem
alexandri præceptor quis 100 a.
alexandri tabernaculum quomodo ornari ſolitum 18 b.
alexandri veſtitus militaris quàm fuerit inſignis 31 a.
alexandri Seueri laus 11 b.
alexandri Seueri modeſtia ſeu ſuperbia in triumpho 333 a.
alexandri Seueri oblectatio per ocium ſingulare quoddam inuentum 161 b.
alexandria quot & quas habuerit regias 127 b.
alexandriæ & alibi qui triũpharint, non Romæ, quãquam Romani 329 b.
alexandriæ magnificentia quomodo ex auibus prædicta 274 b.
alexandriam faſces Romani cur non ingrederentur 46 b.
alexandrinæ naues quo prio vtantur inſigni 179 b.
alexandrini natura quales 214 a.
alexandrinorũ vetus in conſcribendis militibus mos 30 b.
alexandro alexandrio quid Romæ aliquãdo monſtri apparuerit 68 a.
alexandro quæ aues interitum præſignarint 274 a.
alexandro quid coacta Pythia reſponderit 318 b.
alexicacos quis deus cognominatus 315 a. 77 a. 327 a.
alia atque alia fuiſſe legionariorũ, prætorianorum, auxiliarium vnius & eiuſdem exercitus ſigna 177 a.
alica quibus ignota 296 a.
alienam ſegetem pellicere, quæ lex quomodo vetuerit 329 b.
alieni æris cognitio penes quos eſſe ſoleat 145 a.
alieni æris ſolutio quomodo & quàm rigide exigi ſolita 343 a.
alieno milite an & quomodo Romani vſi 9 a.
alienũ canem ædes intraſſe, quid portendat 275 b.
alitta quæ quibus ſic vocetur dea 327 a.
allium iurando teſtari qui ſoleant 266 a.
allobroges cui Romano cognomen dederint 68 b.
allobroges in cuius fuerint clientela 303 b.
alloquutionis templum vbi 83 b. 148 b.
alogij reus apud Græcos quis 196 a.
alopecia tribus 27 a.
alphenus cuius diſcipulus, & eius de ſupellectili ſententia 29 a.
alphenus ex tõſore quantus euaſerit iuriſcõſultus 378 a.
altaria terreſtrium & inferorum quàm diuerſè fierent 222 b.
altenius mons vbi, & quid ibi miri fiat 82 a.
altitudo certa domorũ vbi, à quo, & cur præſcripta 305 b.
alueũ luſorium è gemmis præcioſiſsimis quis triumpho intulerit 331 a.
amalthæa cuius ſibillæ nomen 149 b.
amanuenſes qui 170 b.
amanus quorũ deus 326 a.
amare cui inteſtino addicatur 308 a.
amaricinum quid 278 a.
amaſis quomodo ab vnoquoque vitæ rationem exigi iuſſerit 145 a.
amaſis Perſę in Barcęosquã ta perfidia 268 a.
amaſis regis cuiuſmodi in ocio oblectamenta 161 b.
amaſi quale à militibus impoſitum diadema 48 a.
amaſtris arx quæ 345 a.
amata quæ virgo, ſuo nomine tacito, vocari ſoleret 270 a.
amatorius vultus quo colore inſinuetur 86 a.
amatum non fuiſſe, vbi & quibus dedecus ſit 96 b.
amazone quis in annulo pro ſigno vſus 87 b.
ambaruale ſactum vbi, & cur & quando fieret 141 a. 312 b.
ambitio Athenis quid intulerit 154 a.
ambitio quanta Romanos aliquando inuaſerit ibidẽ
ambitioſi quàm ſoleant populo aſſentari 181 a.
ambitus quàm variis legibus retuſus 153 a.
ambitus ſeu area templi ali cuius, quibus cæremoniis conſecretur 354 b.
ambronum in pręliis aggrediendis mos 191 a.
ambroſia qui in ſacris ornẽtur 223 a.

amburbialis victima quæ 312 a.
ambustus, cuius Romani cognomen, & vnde 14 b.
ametridis (alij Amestridis) reginæ quam sceleratũ & impium votum 166 a.
amici defunctorũ se in rogum inijcientes 131 a.
amicorum parãdorum quãta iura fuerit Persis 98 b.
amicos Romani quosnominarent 239 a.
amictus Gabinus quis 22 b.
amictus mortuorum, laneos an lineos esse oporteret 128 a.
amictus regum aliquot, qualis 286 b.
ammon à quibus maxime cultus 383 b.
ammonis effigies qualis 321 a.
ammonij oraculum vbi & quàm olim celebre 321 a.
ammoniorum oraculorum petendorum cæremoniæ quæ 320 b. & dein.
amnemones in Gnido qui 206 a.
amnestia 8 lex quæ 343 a.
amœbæum carmen vbi potissimũ cani solitum 60 b. & 61 a.
amor erga vxorem insignis 28 a.
amori & Amicitiæ qui quade causa ante prælium sacrificent 191 b.
amoti siue amouendi à sacris, qui 355 a.
amphiaraus quis, & quibus post mortem honoribus cultus 320 b.
amphiarai templum & oraculum quanti olim putatum ibidem
amphictyonici cõuentus populi qui & quot 259 a.
amphictyonum conuentus qualis aut vnde ibidem.
amphictyonum conuentus ex quibus conficeretur aut constaret 173 b.
amphycipellum quid 136 b.
amphimaschalos quorũ tunica 290 a.
amphippi qui 372 a.
amphitheatra olim Romæ qualis ac quanta 244 a. b.
amphitheatrales togę 285 b
amphora vini vna quis aliquando ambitus damnatus 153 a.
amphorarum diuersitas quę 89 b.
ampliationis tabella quæ 124 a.
amygdalę quibus quotidianus cibus & panis vice sint 138 a.
anacharsis in Athenienses diuersorium 208 b.
anachis deolus quis 325 a.
anacreõtis quàm mira mors 329 a.
ἀναγνώσαι qui dicti 111 b.
ἀνακαλυπτήρια quæ 60 b.
anadematis quæ 60 b.
analecta quid 236 a.
anãdatus quorũ deus 326 a.
anasterion quis apud Athenas mensis 169 b.
anatis dea quæ 269 a.
anaximandri opinio de diis quæ 383 a.
anaximenes quid primus ex cogitarit 235 a.
anaxyrides quid 288 b.
ancaria quæ seu quorũ dea 327 a.
ancilla serpentẽ enixa, quid portenderit 111 a.
ancillarum vestes quales 287 b.
anci martij regia vbi, & quid ibi Cicero aliquando passus 127 a.
ancon quid loci Carthagine olim esset 122 a.
ancora cuius olim regis in annulo insigne 87 b.
ancora pro caduceo qui vsi 254 a.
ancoræ imago in femore quib⁹ natiua fuerit 87 b.
ancylia vnde ferri solita 43 b.
ancylium mouendorum & condendorum consuetudo quæ 44 a.
andramitis Lydorum rex quid primus fecerit 97 a.
andria Cretensibus quid 297 a.
andrimachidarum in locandis nuptui filiabus mos 40 b.
andronitis, quæ domorum pars fuerit 304 b.
andronodorus quorum legislator 339 a.
anemotis Pallas quæ, & cuius rei dominium habeat 164 a.
anetis dea 40 a.
anetistos quæ dea, à quibus sic appellata 327 a.
anguri 46 a.
angerona qualis dea, & quomodo effingi solita 246 a.
angiportus patricius 82 b.
anguillæ effigies quid notet 87 a.
anguillarum tergore qui olim castigarentur 100 a.
anguillas coronatas qui diis offerre soliti 142 a
anguium in Syria mirabilis quædam natura 82 a.
animaduersio dominorum in seruos qualis 158 a.
animaduersio in malos tutores aut filios contumaces ad quem pertineret 367 a.
animaduersio in peccãtem quare fiat 121 a.
animaduersionum ordo in milites 75 a.
animaduertere in reos aut facinorosos quorum fuerit 150 b.
animalia ab Aegyptiis immolari solita quæ 141 b.
animalia alia atque alia dic-

uersis diis seu deabus sacra quæ 141 b.
animalia hostiis apta 140 a.
animaliũ figuris qui olim pro literis vsi 109 a.
animaliũ pellibus qui pro vestibus vsi 289 a.
animas mortales esse qui philosophi opinati 383 a.
anientis tribus quãdo cæteris tribubus addita 26 b.
anio vetus & nouus, quales Romæ fluuioli 346 a.
anna Perenna qualis nympha 154 b.
annales maximi qui 65 a.
annaria lex quæ 189 b.
annarus rex quam fuerit luxuriosus 298 b.
annularis seu medic' 246 b.
annulus nuptialis cui digito inseri solitus 87 a.
annulus pronubus 58 b.
annulus sponsę quis dictus, & qualis fuerit 58 b.
annulo donari à rege apud Persas, quid 43 a. & 88 a.
annulo ferreo vbi promiscue vtantur omnes 88 a.
annulo quis digitus cur potissimum ornetur 87 a.
annuli aurei quãdo è digitis olim deponẽdi fuerint 87 a.
annuli signatorij 87 b.
annulorum species 246 b.
annulorum aureorum ius an aliquando promiscuũ Romæ fuerit 106 b.
annulorum aureorum promiscuus vsus quando cœperit 87 a.
annulorum ius quibus initio Romæ cõcessũ 106 a.
annulorum quæ in castris differentia 358 a.
annulorum sulpturæ variæ 87 b.
annulis qualia diuersi insculpta seu infixa habuerint signa 87 b.
annulos aureos quibus militibus gestare concessum 107 b.
annulos quos & qui initio gestarent Romani 87 a.
annus à diuersis gentibus quomodo metiri aut distingui soleat 167 b.
annus cui dicatus 168 a.
annus magnus quis ibidẽ.
anni symbolum Aegyptiis quale ibidem
annum verum qui tandem repererint 168 a.
anni & tempora vt à tribunis p. numerentur, non à consulibus, aliquando motum fuisse 250 a.
anni quot sub tribunis sine consulibus acti 251 b.
annorum aliquot diuersorum catalogus 168 a. b.
annorum numerus vnde Athenis, vnde Lacedemone fieri solitus 153
annona duplex quibus dari solita 228 b.
annonæ cura penes quos magistratus Romæ fuerit 186 a.
annonæ præfectus quid curaret 367 a.
an omnis Cæsarum voluntas, lex habenda sit 378 b.
anonymi pueri vbi sint 99 a.
an partus ancillæ in qua vsus fructus legatus est, in fructu sit habẽdus 15 b.
an sapienti vxor ducenda 194 b.
anser cui proprie dicatus 142 b.
anserẽ mortuũ quis philosophus quàm luxerit 353 a.
anseres sacri vbi quondam Romæ alerentur 344 a.
anseribus qui vel vtantur in sacris, vel non 141 b.
antæus vnde genitus 77 b.
antæi regia olim vbi fuerit 127 a.
antenodora cuius deæ ædes 337 a.
anteriorem capillum qui & cur abradant 290 a.
antesignani qui dicti 369 a.
antesignanis cedẽtibus quõ acies mutaretur 192 b.
antesterion quis quibus sit mensis 169 b.
anthesis tribus quando cæteris addita, & eius prærogatiua 26 b.
antica regio auguribus quę 293 a.
antichir quid 245 b.

ἀντίδωρα 248 b.
antidota cõtra Venerẽ 221 b
antigonus rex quomodo Romæ occisus 126 a.
antigoni de Pyrrho elogiũ 28 b.
antigoni regis insolẽtia & diadema 48 a.
antigoni regis præceptor quis 100 a.
antimachus poëta quis ac cuias 328 b.
antiochia quorũ regia 127 b
antiochius cadus quanti capax sit 89 b.
antiochus quo nomine alam militum præcipuam (si recte scriptũ) nominarit 9 a. 374 a.
antiochi apophthegma 378 b.
antiochi in exercitu ornando luxus quantus 107 b.
antiochi sepulchrum 72 b.
antiochi Soteris tessera quę 179 b.
antiochi superbia inaudita 71 a.
antisteria quid 337 a.
antisthenes quàm paruo cõtentus vixerit 139 b.
antistius quam de nihilo repudiarit vxorem 196 b.
antonini Caracallæ exercitium 32 a.
antonini Cæsaris tessera qualis 180 b.
antonini cognomine qui imperatores vsi 3 b.

antonini Philosophi laus, innocentia & integritas quanta 78 b.364 b.
eiusdem lex 211 a.
antonini Pij laus 11 b.
antonius vbi aliquãdo præter morẽ de Parthis triũphavit 329 b.
antonius qua ludi specie, quo omine,à quo victus 162 b.
antonius orator cur ex multis orationibus suis nullam ediderit 378 b.
antonij in Actiaco prælio signũ nauale quod 179 b.
antonij in triumpho quanta ostentatio 332 b.
antonij tessera qualis 179 b.
antonio quæ volucres suam præsignarint cladẽ 274 a.
antoniorum familia vnde orta 12 b.
antoniani sodales 43 a.
anus vbi & quo autore luctentur vulgo cum viris 24 b.
anymphi qui dicti 221 b.
anyti ambitio quanta 154 a.
Aosis quale flumen 174 a.
apaturia athenis quid 365 a.
apelles quo habitu fortunã depinxerit 20 b.
apenæ quid 262 b.
aperto capite esse an tecto, vtrum salubrius 84 a.
aperto capite semper incedere,quàm salubre 32 a.
apes cuius aliquando infantis ori insederint 274 b.
apes quem olim infantem melle aluerint 110 a.
apes quid præsignare auguribus dicantur 274 b.
aphester Gnidiis quid 206 a.
aphetæ qui dicti 159 a.
aphetor quid 66 a.
Aphri pastores quomodo voueant 165 b.
aphrica cui cognomen dederit 69 b.
aphricanus minor quis 70 a.
aphri discincti 33 a
aphri natura quales 214 a.
aphri pastoritij quomodo& quæ vota facere soliti 165 b.
aphricus vicus 82 b.
aphrodisium iuramentum quale 268 a.
aphrodite quæ dea vocetur 327 a.
aphrorum deus quis 326 a.
aphrorum vestes militares cuius essent coloris 30 b.
apis aut Serapis quid 321 a.
apis quibus maxime cultus 383 a.
apidis oracula qualis,& quibus modis redderentur 321 a.
apidi ex qua tãtum aqua potus exhiberetur 349 a.
apium herba qualis 62 b.
apium quibus in sacris adhiberi solitum 310 b.
apij coronæ quales 261 b.

apio

apio in quibus ludis victor coronaretur ibidem
apio opus esse,vbi olim proverbialiter diceretur 62
apobate quid ludi sit 162 b.
apocinus quid 101 b.
apolecti Aetolis qui 209 b.
apolectum concilium Aetoli quid vocent 206 a.
apodectæ Athenis quid 148 b.
apolides qui 170 b.
apollo culiciarius 21 a. Erythibius ibidem.
apollo & Liber apud quos eisdem & sacris & honoribus colerentur 327 a.
apollo & Minerua quibus gentibus patrij dij sint 326 b.
apollo quorum aliquando fuerit tessera 179 b.
apollo vbi natus & alitus 319 b.
apollinis Smynthei simulachrum 212 b.
apollinis cognomina quàm essent diuersa 327 b.
apollinis simulachra in diuersis templis quàm diuersa 319 a.
apollinis statua Neapoli erecta 51 b.
apollinis templa Romæ vbi & quàm multa 57 a.
apollini quàm varie apud Græcos litari solitũ 140 b.
apollinares ludi cur,quando & à quo instituti 309 a.
apollonius Tyaneus quid à diis petere solitus 224 b.
apollonius Tyaneus Spartanis balnea interdixit 235 b.
apollonio Tyaneo vnde & quàm preciosus annulus 88 a.
apollonium quis imperator cũ Christo quomodo coluerit 352 a.
apophthegmata aliquot insignia 19 a. 28 b.30 a.101 b.
aposisis quid 101 b.
apostasium quid 159 a.
apostropha dea quæ 327 a.
apotheosis quid 325 b. 326 a.
apotheoseos cæremoniæ seu rationes olim quæ 325 b.
apparãdæ expeditionis tempus præfinitũ olim quod 180 a.
apparitiones spirituum nocturnas,non esse omnino nugas 301 b.
apparitores qui, & ex qua potissimum natione fierent 44 b.
appellationes à quo,ad quẽ, quomodo vel licitæ vel illicitæ fuerint 367 a.
appellationes omnes ad quẽ magistratum pertinerent ibidem
appendices conuiuij quæ 101 b.

appetitio dea vni olim culta 21 a.
appia via quanta & quam celebris 145 b.
appius Claudius solij censuram egit 146 a.
appius Claudius quàm confidens in iudicium venerit, tametsi reus 125 a.
appij Claudij animaduersio in loco cedentes 73 a.
appius cur Cæcus seu cæcatus 75 b.
appius Pulcher qua fortuna iudicium populi aliquando euaserit 184 b.
appij vnde dicti 14 a.
appij Cæci qualis censura 146 a.
appuli qui & vbi sint 50 b.
aprilis cui deæ sacer 169 b.
aprilis Idus cui & quam obrem festæ 154 b.
apri milliarij qui 163 a.
apros integros vna mensa qui apponerent 296 b.
apuli cui vento sacrificare soliti 164 a.
aqua à quibus adorata 382 b.
aqua mellita quibus diis aut deabus libetur 143 a.
aqua mercurij Romæ vbi & quàm celebris 220 a.
aqua & igni interdicere 122 b.
aqua omnia constare, cuius philosophi opinio 114 b.
aquæ asperſione quid olim inter gentiles fieri putatum 221 b.
aquæ ductus quid sit 88 b.
aquæ ductuum cura penes quos olim esset 145 a.
aquæ ductus Romæ qui & quot 95 a.
aquæ & ignis quis olim in expiando vsus 314 a.
aquæ manaria quid 29 b.
aquæ principium rerũ omnium qui attribuant 264 a.
aquam in certaminibus qui quibus aspergere soliti 135 b.
aquarum in periuros miracula ac vindictæ quæ 267 a.b.
aquarum in sacris vsus ac religio quanta 223 b.
aquas, quibus hostiæ aspergerentur, humi posuisse piaculum ibidem
aquila aurea cui antelata 48 a.
aquila in summo sceptri 48 b.
aquila religione culta 177 a.
aquila quando & quale omen ferat 273 a.
aquilæ augurium quî impediatur 294 a.
aquilæ militaris signi apud Romanos color quis 177 a.
aquilæ seu fulminis nomina vnde quibusdam data 70 b.
aquilæ signum quàm nobile apud Romanos, & vnde illis allatum 177 a.
aquilam qui tanquam numen adorarint 383 a.
aquilæ centum quibus in sacris, & pro quibus offerrentur 164 a.
aquilij iurisperiti laus, & domus eius Romæ vbi 346 b in fi. & dein.
aquilij cur sic appellati 13 a.
aquilina fistula quæ 222 b.
aræ duodecim fano dicatæ 23 a.
ara ex solis dextris animalium cornibus constructa quæ 320.
ara ex solis sacrificiorum cineribus conflata quæ ibi.
ara maxima Herculis quæ & vbi 75 b.
ara deorum apud quos pro asylis essent 159 b.
aræ Herculis variæ 76 a.
aræ miserorum quomodo ornentur 309 b.
aræ inferorum raro accessæ 309 a.
ararũ diuersitas quãta 222 b
aras deorum tangere, quid 266 a.
arabia ad quid ab Alexãdro Magno destinata 127 b.
arabicæ re p. diuisio quæ 284 a.
arabum abominandus quidam mos 41 a.
arabum deus quis 326 a.
arabum in ædificando luxus quantus 305 b.
arabum pontifices qui ornentur 66 b.
arabum vxores 41 a.
arabum pœna in adulteros 176 b.
arabum sepultura quàm sit inhonesta 115 b.
araneæ letiferi morsus vbi 81 a.
ara Paphiæ Veneris quid miri habeat 322 a.
arare à triũpho statim quis non erubuerit 139 a.
aratri vel cõdendi vel euertendis vrbibus vsus quis 354 b.
aratus quàm grande aliquã do votũ fecerit, sed inhumanum, & quomodo persoluerit 165.
aratus quoties fuerit imperator 4 a.
arati satellites quot 371 a.
arbores chartis faciendis appositæ quæ 108 b.
arbores diuersæ, diis diuersis sacratæ quæ 222 b.
arbores infaustæ quæ 223 a.
arbores lanigeræ 199 b.
arbores maximas qui pro diis venerati 382 b.
arbitria principum quando fuerint leges 378 b.
arbusculæ in Phasi contra adulterium medicina quæ 176 b.

arbusta 68 b.
arcades annum quî terminent 197 b.
arcadum pueri vt instituerentur 97 a.
arcano concilio quæ gentes vsæ 209 b.
arcarij qui 170 b.
arcera quid 109 b.
arceri à sacris qui soleant 222 a.
arces aliquot insignes, seu oppida instar arciũ 345 a.
archagatho medico quid romæ primo datum 202 a.
archelai regis super Euripide luctus quantus 128 b.
archemoro qui ludi qua de causa instituti 261 b.
archi Thessalis qui 238 a.
archias (forsitan Archytas) Tarentinus quî se oblectare solitus 161 b.
archidamus quàm leui de causa quàm grauiter mulctatus 379 a.
archierosynes quis 66 b.
archigetes quis à quibus cognominatus deus 327 a.
archilochus poeta cur à Lacedæmoniis eiectus 73 a.
archinus Thebanis quid 238 a.
archita (alibi Archytas) quomodo & à quibus aliquando captus 328 a.
archytas cuius discipulus, & vbi natus 50 a.
archontes Athenis qui & quot 153 a.
aechontum diuersa nomina quæ ibidem.
arcirma quid 109 b.
arcium aliquot insignium catalogus 345 a.
ardali ara vbi & qualis 320 b.
ardeolæ quid volatu portendant 273 a.
area Romæ ante Telluris ædem cuius aliquãdo fuerit domus 166 b.
areopagitæ à quo constituti 206 a.
areopagitæ quomodo sententias ferre soliti 123 a.
areopagus quid & vbi, ac quantus eius honor ibid. a & b.
areopagus quomodo & cur tã incultè tegeretur 344 b.
areta cuius filia, & quàm docta, & quid miri fecerit 329 a.
aretium quæ, cuius regionis vrbs 173 b.
argentum deliquatum vbi & quomodo è terra fodiatur 199 b.
argentum & aurum quibus aliquando maxime inuisum ac vile 218 a.
argentum nationibus deuictis tributi nomine impositum, non aurũ 243 a.
argentum vbi primo signatum 218 a.
argenti celati pondo quot semel in triumpho allata 331 a.
argenti libras quot, diuitibus transgredi non liceret 138 b.
argento & auro qui theatra ornauerint 281 b.
argentatis rhedis vti quibus olim indultum 210 a.
argenteam fuisse aquilam militarem Romanorum, & cur 177 a.
argentei nummi vsus quando primum Romæ inualuerit 218 a.
argeos quæ simulacra veteres appellarint 271 a.
arges quis cur dictus 70 b.
argilla quibus auspiciis condita, & vnde sic vocata 275 b.
argiletum 82 b.
arginipasa, quæ quib⁹ olim fuerit dea 327 a.
argiui natura quales 214 a.
argiui quàm Philippo aliquando adulati 184 b.
argiuorum moneta qualis 218 b.
argiuorũ post funus quàm sumptuosa magnificentia 132 b.
argorum factiones quot 218 b.
argyroaspidæ (aut argyraspidæ) qui dicti 369 b.
ariciæ forum quid aliquando passum 72 b.
arietis capite qui pro galea in bellis vsi 32 b.
arietis exta quomodo in sacrificiis coquãtur 208 a.
arietis insolito colore auspicium quale 275 b.
arietem agris hostium immittere, Græcisquid 254 a.
arietes vbi sint sacrosancti 212 a.
arij qui & quomodo pugnent 375 b.
arimaspi qualibus vtantur fistulis 222 b.
arion equus quibus in ludis quàm mirè victor euaserit 262 a.
aristander quid quomodo Alexandro Magno diuinarit 273 a.
aristarum summarum decussione quid quidam tyrannus innuerit 111 b.
aristides qua potissimum re gloriari solitus 139 a.
aristides cur in exilium actus 157 b.
aristidis sapientia in vitanda contentione 192 b.
aristidis vestitus quis 289 a.
aristide iustior, prouerb. 279 b.
aristippus Socraticus quando floruerit 329 a.
aristo quis ac cuias 328 b.
aristobulus vnde quis dictus 70 b.
aristocratia quid 259 a.
aristodemus tyrãnus quo æstu oppressus 112 a.

aristodemi in optimatum filios edictum quod 74 a.
aristogitonis nomen cur seruis indi prohibitũ 171 a.
aristogitonis quàm sanctũ fuerit Athenis nomen 160 a.
aristomenes quot centenarios hominum vno sacrificio mactarit 383 b.
aristomenis cor quale 307 a.
aristophanis in poetico certamine iudicis, iudicium quàm mirum 364 a.
aristophontes quàm sæpe causam dixerit, semper absolutus 125 a.
aristotelis pro Nicarone cu iusmodi votum 164 b.
aristotelis vestitus qualis 289 a.
arithmeticam vbi vulgo pueri docerentur 101 a.
arma, militum mẽbra 18 b.
armatis legionibus in orbẽ ingredi fas nõ erat 181 a.
arma quæ quibus vel concessa, vel vetita 369 b.
armata dea quæ 367 a.
armata concilia Gallis, & quomodo fierent 254 a.
armatos in concilium venire, quibus peculiare 208 b.
armenia in quot gubernationes diuisa 214 b.
armensis seu narinenses tribus 26 a.
armillæ quibus solis darentur 228 a.
armilustrum 213 a. 345 b.
armorum amissorum pœna 73 b.
armorum apud diuersos diuersitas quanta 369 b.
armorum concussu & crepitu quid significetur 180 a.
armorum seu ornatuum militarium quanta diuersis varietas 375 a.
armorum quanta esset militibus obseruatio 18 a. b.
arnatiõ Achæis quid 206 a.
arnienſis tribus quando in vrbem recepta 26 a.
arnophagon cuiusmodi apud Athenas iudicium 152 b.
arnophoron quale quantúmve Athenis cõcilium 206 a.
aromatæ Syracusis qui 160 b.
arpides, calcei quales 288
arripare vnde dictum 42 a.
arrogationes in quibus comitiis fieri solitæ 184 a.
arrosio murium quid portendat 275 b.
ars ludicra quando adhuc Romæ probro fuerit 135 b.
arsaces quis fuerit 4 b.
arsacis cognomen qui reges vsurparint ibidem
artabæ diuersitas quæ 89 b.
artaxata quorũ regia 127 b.
artaxerxes cur Macrochir vulgo cognominatus 246 a.
artaxerxes (rectius legendũ Astyages) quo contra Cyrum colore vestium vsus 30 b.
artaxerxis cum filiabus suis incestus matrimonialis 38 b. in fi.
artaxerxis in delinquentes milites pœna quæ 74 a.
artaxerxis pro salute vxoris votum 165 a.
artemisia regina quàm Xerxi honorata 210 b.
artemisiæ trophæum 36 b.
artemon quid sit 41 b.
artes patriciorum ac plebeiorum quàm distinctæ 263 b.
artes sordidæ quæ, & quibus permissæ ibidem
arterij seruus qua de causa quomodo digne mulctatus 159 a.
artemis quæ quibus dea 327 b.
artibus diuersis quàm variè diuersi afficiãtur 215 a.
artificio incumbere, quibus sordidum 284 a.
artini in Epidauro q 206 a.
artes liberales quæ vocarẽtur apud græcos olĩ 97 a.
artium magistri quanto in honore olim 100 b.
artium liberaliũ doctores à quo ciuitate donati 201 b.
artolaganus quid 295 b.
artopteſius panis ibidem
aruales fratres qui, quot, & vnde dicti 42
aruinæ cur quidam nominati 13 b.
arulã super arã in sacris qui quomodo faciant 222 b.
arundine qui rex cum pueris equitate solitus 161 b.
arundinetum 68 b.
arundinum fructu quæ gẽs vulgo victitet 138 a.
aruspex quomodo cæsæ hostiæ viscera rimaretur 225 b.
arx Capitolio adhęrens, quę quantáve fuerit 344 b.
arymphæi quãto quibus in precio fuerint 214 b.
asarota quid 236 a.
asclepiades medicus cuias, ac quantus 328 b.
ascoliasmus quid 101 a.
asculanorũ dea quæ 327 a.
asiani molles 214 b.
asianorum in comportandis precioſisimisquibúsque in militiam mos 180 a.
asiaticarum gentium fortissima olim quæ 174 a.
asiaticorum aliquot excellentium ingeniorum catalogus 328 b.
asiaticus quis Scipionum cognominatus 69 b.
asiarchæ Trallianis q 238 a.
asina vnde quidam cognominatus 15 a.

asinalis tribus quæ 27 a.
asinus ad tibiam seu lyram, quid 278 a.
asinus atque asinarius quibus nominibus, quam cui victoriam prædiuinarint 276 a.
asinus cui deo proprie immolari solitus 145 a.
asinus leonem occidens, quale Alexandro magno omen 275 b.
asini & regis vocabula quo in ludo mereri solita 192 b.
asini nomine vocari, quantũ Aegyptiis probrũ 245 b.
asini vellera quærere, quid 278 a.
asinij Pollionis bibliotheca temperantia 300 b. 109 a.
asinum quæ gens cui deo offerat 142 a.
asini quando feriarentur 308 b.
asini quibus qua de causa insiui 178 b.
asini vbi nulli, vbi multi 245 b.
asilia quæ quibus dea 327 b.
asius canendi modus, qualis 178 a.
asparagi spinas in sacrificiis cremare, quibus nefas 226 a.
asparago vbi sponsæ coronentur 58 b.
aspendiorum nummi quales 218 b.
asper cur dictus Trebonius 14 b.
asphalus quid 161 a.
as quid sit 2 a.
assari quæ oporteret in sacris, quæ elixari 226 b.
assentatio candidatorum quanta 181 b.
asseres librarij & triunciales 242 a.
asses quot singulis cœnis impendẽdi præfixi 138 b.
asses sponsæ iam cum viro congressæ, quot ferendi 60 a.
asses vnciales & semiunciales 242 a.
assiduus quis dictus 342 b.
assis moneta qualis 242 a.
assueti prædæ & rapinis, inter milites qui haberentur 372 b.
assurgere cui quid 84 a.
assyrij quando potissimum se lauent 235 b.
assyriorum reges qui aliquando vocati 4 b.
assyriorum regum tiara 47 b.
assyriorum regum thesauri vbi recondi consueuerint 55 b.
ἀστάνδης qui Persis dicti 46 a.
astarte dea quorum 326 a.
astrorum natura quæ 215 a.
astragali Grecis quid 161 a.
astragalizontes qui ibidem
astrologorum aliquod insignium catalogus 90 a.
astúsne an violentia in hoste magis laudetur 37 a.
astutiæ singularis tyrannorum aliquot exẽpla 111 b. & dein.
astyagis somnium quale, & quos exitus sortitum 171 a.
astymphalisiorũ deus quis 326 a.
astynomi Athenis qui 152 b.
asyla aliquot seruis vbi 159 b.
asyla apud Spartam ibidem
asylum bestiarum omnium vbi 212 b.
asylorum aliquot recensio 159 b.
asylorum immunitas per quem seu quos sublata 160 a.
atabulo qui sacrificarint 164 a.
ataulphi Gothorũ regis superbia 3 b.
atellanarũ actores quo priuilegio donati 26 a.
atheas rex quàm fuerit equorum studiosus 260 a.
athenais prophetissa 149 b.
athenæ cuivento sacra facere consueuerint 164 a.
athenæ cædémne nunc quæ olim, an aliæ & aliæ dicendæ 114 a.
athenę in quot olim factiones diuisa 180 a.
athenæ in quot ordines distinctæ 284 a.
athenarum aër purus 214 a.
athenis quoto cuiusque mẽsis die cui deo sacrificetur 140 b.
atheniẽses quàm ægre quẽquam externum ciuitate donarent 203 a.
athenienses quomodo & quàm piè mortuos sepelire soliti 116 a.
athenienses germanas suas vxores ducebant 38 b. vrbanas 39 b.
athenienſis moneta qualis 218 b.
athenienſium in bene meritos cõdemnationes 257 b. dona quæ 229 b.
athenienſium in consultando infelicitas propè fatalis 208 b.
athenienſium in faciendis votis cæremoniæ 164 b.
athenienſium lex de sepultura 116 a.
athenienſiũ in Isthmiis priuilegium quod 261 b.
athenienſiũ in literas hostis deprensas modestia 85 a.
athenienſium in elocandis filiabus mos 40 a. 60 b.
athenienſium magistratus quis esse solitus 117 b.
athenienſium magistratus quibus ministris seu insignibus incedere soleret 46 a.

Universidad de Deusto
Biblioteca

atheniensium natura qualis 215 a.
atheniensiũ odium in Megarenses 33 b. 203 b.
atheniẽsium militare signũ quale 177 b.
atheniensiũ regum cognomenta quæ 4 b.
atheniẽsium senatus quantus 205 b.
atheniensium summus magistratus quis 153 a.
atheniensium thesaurus vbi recondi solitus 55 b.
atheniensium templum extra mœnia 57 b.
atheniensium vota 164 b.
atheniensium tribuum nomina 27 a.
atheniẽsibus qui leges scriptas tradiderint 339 a.
athenio quis quãtúsque fuerit 180 a.
athenionẽ vocare quid præ se ferat 180 a.
ἄθεοι qui dicti 383 a.
ἀθερίζειν quid 245 a.
athletæ victi, quo pacẽ modo peti ostendant 194 a.
athletarũ paria locíque quo modo per sortes disponerentur 260 b.
athletarum quàm variæ species 136 b.
athletarum statuæ quo habitu seu statu fieri solerent 213 b.
athosis, cuius vnius & vxor & filia fuerit 39 b.
atinium plebiscitum quid tribunis plebis permitteret 6 b.
atlantum mos in dandis nominibus quis 99 a.
atomos quis rerum principia statuerit 264 b.
atrebates & Bellouaci vt cõcilium aduocarent 211 a.
atri dies qui 61 a.
atris vestibus vbi tantum viri vtantur, albis tãtum mulieres 291 b.
atrium ab Asinio Pollione structum, quod 127 a.
atriá quę pars domus essent 304 b.
atria quid, & quàm varia 127 a.
atria quomodo ornari & inaugurari solita 304 b.
atriarij qui 170 b.
atropheæ Fortunæ ædes 20 a.
attalida tribus quæ 27 b.
attalus quidnam germano Eumeni fecerit 41 a.
attalus quid primus instituerit 198 a.
attali regia vbi 127 b.
attali regis oblectamentum in ocio 161 b.
atteius quibus diris M. Crassum deuouerit 165 b.
attica siticulosa 89 a.
atticum talentum quot argenti libras valeret 242 b.
attilius qua de causa velut parricida in mare deiectus

149 b.
auari natura qualis 247 b.
auctylum mos præliandi quis 275 a.
auenti amni quis collis Romæ suum debeat nomen 345 b.
auentiuus cur diu intra vrbem non admissus ibidẽ
auentini etymologia ibidẽ
auentini templa quæ ibidẽ
auẽtino monti quis nomen dederit ibidem
auentinum qui primi incoluerint ibidem
auerno propria victima quę 141 b.
auerruncus deus quis 21 a.
aues admirabiles 199 a.
aues cui infanti alimentum aliquando præstiterint 110 a.
auesquatuor supra tribunal vbi & cur pendeant 123 a.
aufidij Cassi animaduersio durissima in desertores 73 a.
augili (aliâs Augilæ & Augyli) qui, & quomodo iurare soliti 266 b.
augilarum dij qui 310 a.
augurale insigne quod 293 a.
augurandi cæremoniæ quæ ibidem
augurandi ex arce mos augurum qualis 272 a.
augurandi ius quis, licet augur, non haberet 292 b.
auguratũ semel vni datum; nunqam eidem viuo adimi potuisse ibidem
augurem qui semper adesse voluerint senatui 208 a.
augures quantæ fuerint olim æstimationis 292 b.
auguri tangere vetitũ quid 294 a.
auguria ex auibus captandi peritissimæ nationes quæ 273 a.
auguria quàm olim à Romanis curata 102 b.
augurij ex arce petendi ratio quæ 293 a.
auguris mentientis pœna & infortunium 49 b.
augurum munus quod 65 b. 292 b.
augurũ numerus initio ac deinceps quantus 292 a.
augustale in castris tabernaculum, quomodo & vbi fieri solitum 18 b.
augustales ludi qui 365 a.
augustales sacerdotes qui 142 a.
augustarum nomẽ quæ mulieres sortitæ 3 a.
augustus Cæsar per quos cõfectis vestib⁹ vsus 198 a.
augustus Cęsar quid nũmis suis incuti iusserit 218 b.
augustus quàm infirmo fuerit indice 246 a.
augustus quanti senatores fecerit 207 a.
august⁹ quo ludi genere ma

xime vsus 162b.
augustus quos vt præceptor docuerit 100 a.
augustus quoties fuerit imperator 4 a.
augustus quoties Ianũ clauserit 22 b.
augusti idibus quid fieret 155 b.
augusti in annulo signum quod 87 b.
augusti in corpore quales essent notæ ibidem
augusti in desertores stationum pœna quæ 18 b.
augusti in Pollionem petulantia seu mordacitas 60 b.
augusti nomen quo die Octauius adeptus 154 b.
augusti porticus 167 a.
augusti præceptor quis 100 a.
augusti scelus 197 a.
augustiani qui 374 a.
augusto qui dies maxime fuerint suspecti 233 b.
augusto quid à militibus aliquãdo obiectum 229 a.
auium diuersarum auguria quæ 273 a.b.
auium & piscium millia quot vna cœna cui apposita 298 a.
auium laniatio (actiua) quibus honesta sepultura 115 a.
auium omnis generis circumuolatus, quid Gordio portenderit 276 b.
auium præpetum felices quæ 273 a.
auium apud augures quæ siue quot species ibidem
aula locus in Parthenio quis 212 b.
auletes qui rex cur dictus 5 b.
auletes cur Ptolemæorum quidã cognominatus 5 b.
aura captandi auspicij qualis debeat esse 294 a.
aura seu tempestas nuptiis aduersa, quæ 57 b.
auratis cornibus quæ victimæ procedant 143 a.
aurea catena qui, cur, quem deum vinxerint 326 b.
aurei nummi Romæ quando primum signati 218 a.
aureis columnis vites alicubi sustentari 305 b.
aurelia porta quæ 220 b.
aureliani Cæsaris quàm seuera in rapacitatem militarem disciplina 358 b.
aureliani exercitium 32 a.
aureliani in triumpho insolentia qualis 332 b.
aureliorum origo & etymologia 14 a.
aurem dexterã minimo scabere furoris signũ 246 b.
aureorum vasorum pondo quot in triumpho vno aliquando lata 331 a.
aureos annulos gestãdi ius quibus datum 107 b.

aureum

aureum sceptrum cui sacerdoti ferre liceret 349 a.
aureus gallus lãceæ affixus, cuius insigne 178 b.
aureúsne an ferre' olim esset annulus nuptialis 87 à
aureus quot drachmis constet 243 a.
aurichalcũ apud quos pretiosius auro 217 b.
auricularum indicia 86 a.
auricularis digitus quis 246 b.
aurifera fluenta quæ 174 a.
aurifodinis dãnati qui 122 b
auri gestandi vsus quando inualuerit 107 b.
auri vsum quis militibus interdixerit, quísve indulserit ibidem
auris ima cui dicata 87 a.
aurium indicia quæ 86 a.
auro quando signari cœptum 87 b.
auroræ lacerti qui 85 b.
auroræ quid solitum litari 143 a.
aurũ in auribus ferre, quid 86 a. & 291 b.
aurũ vbi proueniat seu nascatur in vitibus 198 b.
aurum quis primus vestibus intexere docuerit 198 a.
aurum Tholosanum habere quid 279 b.
auspex quis 58 a.
auspicãdorum comitiorum mos quis 184 b.
auspicatum semper & sacrificatum oportuisse antè quàm fieret senatusconsultum 207 b. & dein.
auspicij è pullis capiendi ritus 49
auspicij tempora certa quæ 294
auspicij tristis signa in sacrificiis quæ 143 a.
auspicia dira quando sint feliciora bonis 143 b.
auspicia ex animalibus diuersis diuersa 49 b.
auspicia ex signis militaribus quæ, & quomodo capi soleant 177 a.b.
auspicia in cõuiuiis sinistra quæ 300 b.
auspicia quæ quibus cedant 194 a.
auspicia qui magistratus nõ haberent 103 b.
auspiciorum aliquot annotatio 272 a.
auspiciorũ genera quot & quæ ibidem
auspiciis optimis quæ gerantur 194 a.
auspiciis qui præessent 65 b
autochthones qui dicantur 290 b.
autographum quid 108 b.
auxiliarios qua cautione sibi adscisceret Romani 9 a.
azauenici cognomen quis vsurparit 60 b.

BAbylon cuius regia 127 b.
babylon quantum singulis

diebus aliquando tributi daret 204 b.
babylonis portæ aliquot quibus nominibus dictæ 221 a.
babylonicarum mulierũ temulentia, impudentia, lasciuia, impudicitia quanta 300 b.
babylonij quam vafre à Zopyro circumuenti 111 b.
babyloniorum incestus infandus 38 b.
babyloniorũ scriptura 109 a
Tribunali 123 a.
babyloniis quãtæ curæ sint sceptra 48 b.
baccho quid sacrificaretur 142 a.
bacchanalia Aegyptiaca turpitudinis quantæ 363 b.
bacchanalia per totã Italiã quando interdicta 363 a.
bacchanalia quo aliquando mense fierent, & quanta eorum licẽtia 285 b. 263 b.
bacchanaliũ ministræ quæ, ministrive qui 363 a.
baccharũ apud Heleos mores & orationes ibidem
baccharum in quibus festis vsus 363 a.
bacchi cognomina varia quæ 327 b.
bacchi apud babylonem festa qualia 363 b.
bacchylides poëta cuias 328 b.
bactrianorum legislator quis 339 a.
bactriani qui & quàm horridi 62 a.
bactrianismus quid 101 b.
bagoe nympha quam descripserit artem 149 b.
bagoij qui reges dicti 5 a.
balbura cuius cõuentus oppidum 173 b.
balbutici insignia quædam exempla & iucunda 351 b.
baleares cui Romano cognomentũ dederint 69 a.
baleares quàm oderint aurum & argentum 217 b.
baleares quomodo infantes educent 97 b.
baleares quomodo prælientur 375 a.
balearium in elocandis virginibus mos 40 b.
balneandi horæ hyeme aut æstate quæ 235 a.
balnea Agrippæ quot ibidẽ
balnea Cumana quam sint celebria 67 a.
balnea patriciorũ & plebeiorum distincta vbi 235 b.
balnea quando tantum paterent 235 a.
balnea virorũ ac mulierum etiã inter ethnicos quosdam distincta 235 a.
balneis qui imperatores plus satisdediti fuerint ibi.
balsamũ quis in triumpho primus ostenderit 331 a.
balteos argenteos quibus olim ferre liceret 107 b.

bambin-

bambinsa Tigrani quid fuerit 56 a.
bambycatij quàm execrentur aurum & alia metalla 217 b.
barathrum quid loci Romæ fuerit 122 a.
barbæ radendæ mos quando primum Romæ introductus 290 a.
barbam apud aliquem ponere, Longobardis quid 43 a.
barbam primã qui quibus consecrent 284 b.
barbam tondere aut alere, quibus sit luctus indicium 125 a.
barbarorum vestes quales 284 b.
barbata quibus cognominata dea 327 a.
barbata Venus vbi 213 a.
barchæi vbi, & quanta illorum in defunctos crudelitas 115 a.
bachina factio 180 b.
barritus quid 191 b.
βασιλεὺς quis magistratus Athenis dictus 153 a.
basilicæ aliquot Romanæ quæ 71 b.
basilicæ domorum quæ, & quem in vsum fierẽt 305 a
balsianus imperator, cur ita calla dictus 291 a.
balsiani impera. exercitium quod 32 a.
basterna quid 109 b.
bataui regem recens electum quî honorare soliti 48 a.
batauisquo in honore equester ordo fuerit 106 a. in fi.
batauorum satellitio quis imperator maxime fisus & vsus 371 b.
batrachiũ forum vbi 72 a.
baucalium quod vasis genus 136 b.
beatus apud Scythas quis 98 b.
bebius quanta clade à Ligu ribus cæsus 381 b.
bebos quis quibus in ludis dederit 362 b.
belgarum in consultationibus silentium & mos quis 208 b.
belgarum vestitus quis 289 a.
belides, cuius vrbis portæ 221 a.
belidũ imagines vbi 167 a.
bellariorum aliquot apud veteres descriptio 295 b.
bellicrepa saltatio quæ 361 a.
bellisarius an Romæ triumpharit 329 b.
bellona quæ dea 327 b.
bellonæ ædes cur in vrbem diu non admissa 56 b.
bellonæ in ædem quando senatus euocaretur 329 a.
bellonæ pro templo quid consul initio belli facere consueuerit 22 b.

bellonæ quàm ridiculè & immaniter sacrificari solitum 141 b.
bellouaci vt cõcilium aduo carent 211 a.
bellum iustum quod 253 b.
bellum sine lachrymis, quid 278 b.
bellum illaturis, non propulsaturis, dies atros obseruati 232 b.
belli euentu incerto quid vouerent Romani 163 a.
belli sumendi initium ex cuius dei dabatur æde 22 b.
belli indictio quî olim fieri solita 44 a. 253 b.
belli omen vnde quidam auspicarentur 191 a.
bellovicti, odiendi non sunt 203 b.
benefactor vnde quis aliquando cognominatus 71 a
beneficiarij qui 273 b.
beneficiariorum satellitio quis maxime vsus 371 b.
beneficium accipiens, quo debeat esse animo 248 a.
beneficium à quibus tanquam deus veneratum 383 a.
beneficij memoriam quis habere debeat 248 b.
bene meritus de repub. nemo indonatus 229 a.
bene precandi aut deuouendi in sacrismores olim qui 312 a.
bene sperantis Fortunæ ædes 202.
bene valere, cuius aliquando fuerit tessera 179 b.
berecynthia dea quæ 325 b. 327 b.
berecynthiæ seu magnę matris ædes vbi 345 a.
berenice quid Hierosolymis pro voto exoluendo fecerit 165 a.
berosus quid primus iuuenisse dicatur 109 a.
beroso quid honoris apud Athenas exhibitum 50 b.
bes quid 2 a.
bestia pauperiem seu damnum faciens, cui & quomodo mulctanda 340 a.
bestiæ cum hominibus publicè in pugna commissæ 361 b.
bestiarum pellibus vestiri, in Libya quid signet 291 b.
bestiarum simulacra, quibus Romani pro signis vterentur, quæ 177 a.
bestiarij 122 b.
bestiis obiici quorum pœna 122 b.
betulæ virgis qui fasces constarent 46 b.
bibacitas quorumdam quãta 299 a.
bibendi ratio apud diuersos olim quæ ibidem
bibere vinum, vbi capitale 137 b.
bibienus quomodo adulterum deprensum punierit 176 a.
bibliotheca Attali, qualium fuerit chartarum 108 b.
bibliotheca Philadelphi quàm fuerit insignis 5 a. 108 b.
bibliotheca Pollionis 109 a
bibliotheca Pisistrati 109 a.
bibliotheca Ptolomęi quando & à quo cõbusta 109 a
biblos quid olim veteres nũcuparint ibidem
bibracte Heduis quid 345 a.
bibulus COS. cuius ex quo filius 315 b.
bicarium quod vasis genus 136 b.
bicus quid vasis sit ibidem.
bidental quid 272 b.
biduum & duas noctes qui aliquando potando continuarint 299 a.
bifrons Ianus quorum monetæ incussus 218 a.
bifrons quis deus effictus 22 b.
bifronti acie qui pugnent 192 a.
bigamia quibus olim inuisa 222 a.
bigæ quorum nummorum nota 242 a.
bigati nummi qui 218 a. & 242 a.
bilis quibus potissimum in sacrificio dimouenda 327 b.
bimæ pecudes quàm sint sacrificiis aptæ 141 a.
bina corda quibus sint auibus 307 b.
bini & bini summum magistratũ gerentes apud quos olim essent 117 b.
bini reges apud quos olim simul crearentur 117 b. & 238 b.
bionis in lugentes dicteriũ festiuum 128 b.
bipennibus qui maxime vtantur pugnando 375 b.
bis in bello errare non est venia dignum 75 b.
bis nuptæ aut nupti, sacerdotio etiam ethnico inhabiles 222 a.
bithyni Iouem qui vocent 92 a.
bithynia quàm excellentia protulerit ingenia 528 b.
bithynorum regum cognomentum 4 b.
bithynorum tribunal è conspectu solis 123 a.
bitumen in lustrando adhiberi quomodo soleret 314 a.
blemmyarum immanitas in sacrificiis quæ 383 b.
blutium cuius regia 127 b.
boarium forum Romæ cuiusdei ædẽ habuerit 71 b.
bobutinenses quomodo fuerint ciues Romani 202 a.
bocorus quorum legislator 339 a
boedromion quis quibus sit mensis 166 b.

bœotici scyphi quales136 b.
bœotij natura quales214 b.
bœotiorum conuentus vbi 257 a.
bœotiorum in contrahendis nuptiis mos 58 b.
bogus rex à quo Romæ occisus 126 a.
boiorũ præcipua tribus quę 27 a.
boiorum vestitus militaris quo fuerit olim colore 31 a.
bombix coa vt fiat 199 b.
bombicum mira natiuitas, vita, operatio, & mors 199 b.
bona damnatorũ quem in vsum cõuerti solita 166 b.
bona dea, quæ 327 b. 338 b.
bona dea quo alio nomine dicta 142 b.
bonæ deæ sacra qualia 336 a
bonæ deæ tẽplum quo fuerit in colle 345 b.
bona fortuna, cuius aliquando in clypeo insigne 269 b.
bonæ fortunæ ædes 20 a.
bona Porsenæ venalia proclamari in auctionibus seruorum, quid 152 b.
boni viri officia quæ 318 a.
bononia qualis fuerit colonia 202 b.
bononienses in quorum essent Romæ clientela 303 b.
bonus euentus deus quomodo effingi solitus 213 a.
bonus maritus, quàm præstet magna in repub. viro 196 a.
boreas à quibus qua de causa voto honoratus 164 a.
bos à quibus pro deo cultus 29 b.
bos cuius lege cur immolari prohibitus 141 a.
bos fuluus cui propria victima 142 b.
bos iugalis an ad sacrificia vtilis fuerit 141 a.
bos quot cẽtusibus Romæ semper æstimatus 122 a. 218 a. 242 a.
bouis imaginem qui nummis olim incusserint 218 b
bouem ex frumento fictum qui cui aliquando obtulerint 143 b.
bouem seruare qui diceren tur olim 157 b.
boues ad sacra vnde peti potissimum, & quomodo fariri soleant 140 b.
boues præferoces vbi sponte à muliere se offerri sinãt 143 a.
boum aures & cornua quibus in bello pro conis sint 32 b.
boum cornibus vina libare in fœderibus pangendis, quid 253 a.
boum cornua cur quo in tẽplo suspendi solita 345 b.
boũ crudis coriis quomodo quibusdã militiæ vsi 32 b.

bracca quorũ vestis 288 b.
brachia cui deę sacra 85 a in fi.
brachia & manus inermes tendere, militiæ quid præ se ferat 193 b.
brachmanes qualibus vtantur chartis 109 a.
brachmanes (aut Brachmanæ) quanto sint Indis in præcio 214 b.
brachmanum in defunctos sepeliendos impietas quanta 115 a.
brachmanum in puerorum indole experiẽda mos quis 97 b.
brachmanum impudens impudicitia in virgines pauperes 40 a.
brachmanibus quot passim licuerit habere vxores 39 b
brãchidarum tẽplum quod 319 b.
branchus quis, & quàm Apollini dilectus ibidem
brassica à quo cunctis olęribus prælata 296 b.
brassica quorum præcipuus cibus 296 b. in fine.
brassicam qui cur primò apponere soliti 296 b.
brasydæ sententia quædam insignis 194 a.
breuiloquẽtia Laconũ 84 b.
britãni an vlla habuerint olim concilia 259 b.
britanni olim cuiusmodi vterentur ædibus 305 b.
britanni quibus animalibus in epulis vel sacrificiis abstineant 141 b.
britannorum impietas & libido impudens in sacris quæ 384 a.
britannorum mos quidam abominandus circa vxores 41 a.
britannorum quam ridiculus vestitus 289 a.
britannorum vestitus militaris quo fuerit colore 31 a
britomartis quæ dea cognominata 143 a.
britomartus à quo victus 21 b. 221 a.
brixiana Cremonæ oppidi porta 221 a.
bronchi vnde dicti 13 b.
brutus primus consul, quis qualisve fuerit 315 a.
brutus quam fuerit Superbo propinquus sanguine, licet depulsor ibidem
bruti alicuius animalis loquutio quomodo expiaretur 314 a.
bruti cum Lucretia affinitas quæ 315 a.
bruti de vsufructu ancillæ, sententia quæ 15 b.
bruti nauis quo signo ab aliis internosceretur 179 a.
bruti in Aegypto vrbs qualis 319 b.
brutiaci templi & oraculi quanta fama ibidem
bruti natura quales 214 a.

brutiarij 44 b.
brutiarij quales olim habiti 373 a.
brutorum familiæ propriũ quid 315 b.
bubonis auſpicia qualia 274 a.
bubone aut lupo templum intrante, quid fieri ſoleret 312 a.
bubulcorum familia vnde ſic vocata 13 a.
buccina quomodo in prætorianis, & quomodo in conſularibus caſtris vterentur 178 a.
buccinatores quando in bellis canere ſoliti ibidem
bucephalo exequias quis aliquando curarit 353 a.
bulla cur in pectore hæreat 86 a.
bulla patriciorum quid eſſet rei 284 a.
bulla quid, & qui quãdo illa donarentur 99 b.
bullæ definitio quæ 278 b.
bullam eſſe quid ibidem
bullam in pectore qui geſtarent 284 a.
buleuticum in theatris quid 281 a.
bupalus cuiuſmodi fecerit Fortunæ ſimulacrũ 20 b.
bupeciorum (ſi recte ſcriptum) familia vnde ſic dicta 13 a.
buphonus quis 66 a.
bupreſtis quid 69 a.
burri cur quidam dicti 13 a.
buſiris quas Thebas condiderit 320 b.
buſiritæ cur non vtantur tubis 178 b.
buſti alieni non violandi leges quę 353 b.
buteo quid, & eius auguriũ quale 13 b. 273 b.
buteonis cognomen vnde quidam Romæ nactus 13 b.
buxentinis cur ciuitas Ro. aliquando negata 202 a.
buzigia familia quæ 66 a.
Byblus, cuius aliquãdo fuerit regia 127 b.
byzantij à Turcis expugnãdi prodigia quæ 148 b.
byzena temeritas qd 279 a.
byzenus quis fuerit ibidem
byrſa Carthagini qd 344 b.
byſſus vbi & quomodo proueniat 199 b.
byſſum induere nobiles ſoli poterant Indis 291 b.

CAballatio quid, & quibus imprecari ſolita 165 b.
cabira, cuius cõuentus vrbs 173 b.
cacogamia iudicia quæ 165 a.
cacotechnos vnde quis dictus 71 a.
cadauer patris vbi fœneratores à filiis olim exigerent 11 a.
cadaueri inhumato quo more iuſta exhiberẽtur 309 b.
cadauera quomodo & cur quidã conuiuiis inferrent 297 a.
cadauera quomodo primũ Romæ humarentur 114 b.
cadauera quot diebꝰ, priuſquam ſepelirentur, aſſeruari ſolita 128 a.
cadaueribus humanis quæ gentes veſcantur 115 a.
cadmæa arx Thebanorum 345 a.
cadmęa victoria quid 278 b.
cadmus quas Thebas condiderit 320 b.
cadmus quid primus inuenerit 109 a.
cadmi aſylum vbi 159 b.
caduca auſpicia quæ 273 a.
caducei diuerſarum nationum quales 264 a, b.
caduceum effigie anguium circundatũ deferre, quid 254 a. b.
cadus quid 89 b. 136 b.
codiſcus quid 136 b.
cæci cur quidam Romæ cognominati 13 a.
cæcilij vnde dicti 14 b.
cæcinnæ mira quædam ars 46 a.
cæcitate quæ aqua periuros afficiat 267 b.
cælibatus cur & vbi olim mulctatus 145 a.
cælij montis templa & domus 345 b.
cælimontana via 83 b.
Cæli climate ingenia hominum variari 214 a.
cælum & Solem qui maxime coluerint 382 b.
cælum & Terra Varroni quid 324 b.
cære, cuius regionis vrbs, & quo alio nomine dicta 173 b.
cæremoniæ denariæ & tricenariæ quales 163 a.
cæremoniæ inaugurandi regno quę 47 b.
cæremonię in maxima Herculis ara quæ 76 a.
cæremoniæ nuptiarũ 58 a.
cæricæ horæ quæ 234 b.
cæſar dictator quibus in triumpho dicteriis impetitus 333 b.
cæſar quid ſignificet, & quæ familia cur ſic dicta 15 a.
cæſar acerrimus caſtigator ſeditioſorum 73 a.
cæſar quibus nominibus præcipuas legiones appellarit 8 b.
cæſaris ad Mundam Hiſpaniæ neceſsitas quanta 19 a.
cæſaris dictatoris ſuperbia 86 b.
cæſares menſibus à ſe nomina impoſuerunt 169 b.
cæſaris dictatoris ſuperbia 86 b.
cæſaris contra Pompeium teſſera quæ 179 b.
cęſaris epulum triumphale,

quantum 334 a.
cæsaris in triumpho ostentatio quæ 332 b.
cæsaris nomen quis imperator recusarit 3 b.
cæsares ex prouinciis à se subactis cognominati 70 a.
cæsares adorari se qui voluerint 85 a.
cæsares aliquot inter deos relati 325 b.
cęsares an diadematibus vsi sint,& qui 48 a.
cæsares ex prouinciis subactis cognominati qui 70 a.
cæsares in populum pecunias sparserunt 95 b.
cæsares qui quoties quotidie balnearentur 235 a.
cæsares non vsi satellitibus, qui 371 b.
cæsarũ quis aliquando scabellum regis Persarum factus 382 a.
cæsones vnde cognominati 15 a.
cæsorum in bellis filij quid olim adipiscerentur 229 a.
caia,quomodo vnica litera scribi soleret 255 b.
caia & Caius, quibus olim peculiaria nomina ibidem
caius Gracchus à quo occisus 28 a.
caius,Tarętinis quid 255 b.
caij & Caię nomine cur spõsus & spõsa omnis in spõsalibus nominaretur 58 a.
calabra curia vbi 24 b.
calabria cui vento maximè sit obnoxia 157 b.
calabri qui 50 b.eorum hospitalitas 204 a.
calæ quid 372 b.
calamaria fistula qui vtantur 222 b.
calamis qui in prælijs vsi 376 a.
calamitates quomodo cælitus prænonstrari solitæ 148 a.
calamitosi quomodo apud Scythas opem implorẽt, seu fœdus ineant 253 b.
calamitosi quomodo quid vouere aut deuouere soliti 165 b.
calamica quid 288 a.
calasiries(aliâs calasirij) apud Aegyptios qui 30 a. 374 a.
calasirium institutores qui 30 b.in prin.
calasirium stipendia quæ 374 b.
calata comitia,que quomodo fierent, quid tractarent 183 b.184 a.
calcaria currenti addere, quid 278 b.
calceamẽta tantum candida quos ferre oporteret 66 a.

calceus præpostere indutus Augusto quid portenderit 275 b.in fi.a.
calcei diuersarum gentium quales 287 b.
calceorum species quàm variæ ibidem
calceis senatorum lunam adscripsisse, quid notaret 284 a.
calculum ediscere soliti qui 101 a.
calculis nigris qui dies notentur 223 b.
calculis sententiam qui ferrent 208 a.
calda abluere,castitati prodesse 364 b.
calda quomodo olim lauaretur 235 a.
calderini cũ Perotto simultas quanta ibidem b.
calendæ singulæ cui sacræ 156 a.327 a.
calendaria sacra quę 258 b.
calẽdaris quæ dea à quibus cognominata 327 a.
calendis singulis quid regibus Spartę dari solitũ 156 a.
calicibus duobus potare, Scythis quid 229 b.
calicum diis propinandorũ ordo quis 297 b.
calida lauare, quibus à quo vetitum seu dissuasum 235 b.
caligæ militares quibus muniri solitæ 32 a.
caligati qui 373 a.
caligatos quos semper esse oportuerit 33 a.
caligis nondum inuentis, quõ crura tegi solita 47 a.
caligula Cęsar Batauis ad quid vsus 371 b.
caligula quam licentiã seruis contra dominos permiserit 159 b.
caligula qualis & ante imperium,& in imperio fuerit 160 b.
caligula quas aues sibi vt deo mactari iusserit 142 a.
caligulæ auaritia 204 b.
caligulæ cauillus 24 a.
caligulæ insania 71 a.
caligulæ insolentia & despectio in iurisconsultos quanta 378 b.
caligulæ iuramentum maximum quod 267 a.
caligulæ quæ aliquando tessera 179 b.
calistephanos quid 260 b.
calistiæ semine qui vice panis vtantur 138 a.
callaici quam effera & impia gens 383 a.
calleci qui & vbi sint 69 b.
callecus quis vnde cognominatus ibidem
callicratidis in Ionas dicterium festiuum 160 b.
callicyrij Cretibus qui ibi.
callimachus cuias,ac quid scripserit primus, & quo tempore 328 b.
callimachi impietas q̃ 383 a.

callineos vnde quis dictus 70 b.
callipyges quæ dea vocata 327 a.
callyrij Syracusanis qui 190 b.
calonum quis vsus, & quæ etymologia 372 b.
cacotechnos quis inter Grecos cognominatus 71 a.
calpa quid 262 b.
calphurnia lex 153 b.
calphurnij vnde orti 12 b. 14 b.
calphurinus fornix 83 b.
calua Fortuna quæ 20 a b.
calua quæ dea cognominata 327 a.
caluæ vbi vulgo & mulieres sint, non solum viri 290 b.
caluariam celare auro, & ex ea bibere, quibus religiosum 383 b.
caluitio natura qui laborēt 296 b.
caluum vellere, quid 278 b.
cambysis ærarium vbi 55 b.
cābysis horrida in corruptū iudicem pœna quæ 123 o.
cambysis cum sororibus suis incestus 38 b.
cambysis somnium quale 171 b.
cambysi quale ex Brutiaco oracula datum responsum 319 b.
camertes quot, quis, quare ciuitate donarit 201 b.
camelaria quid 147 b.
camelarij qui ibidem
camelas qui in præliis vsurpent, non camelos 376 a.
camelis qui, militiæ vtantur 375 b.
camelos qui, cui seu quibus immolare soliti 141 a.
camera, barbarum nauigiū 179 a.
camillon quid 60 b.
camilli dictatura quàm fuerit longa 10 a.
camilli triumphi quot 36 b.
camilli qui dicti 223 b.
cammæ callidum vindicandi mariti sui facinus 58 a.
campani natura quales 214 a.
campanis Romanas vxores ducere aliquando pro munere concessum 61 a.
campanorum ala, quot equitum fuerit, & quanti precij 9 a.
cāpus Martialis vbi 346 a.
campus Martius vnde dictus, & cuius olim fuerit 166 b.
campus Rediculi quis & vbi 57 a.
cāpus sceleratus quis 61 b.
canarium augurium quod 142 b.
candaces quæ reginæ nomi natæ 5 a.
candelabrum tot lychnorū, quot dies anni, vbi & vnde fixum 23 a.
candida Alexandri fascia Lysimacho

Lysimacho fortuitu imposita, quid veri portenderit 47 a.
candida in toga qui ludos spectare soliti 354 b.
candidati cur sine toga ad comitia venire iussi 153 b.
candidatorū coërctio 154 b.
cādidatorū mos 181 a. 182 b.
candidatorum supplicatio ac humilitas quāta 182 b.
candys quorum regum diadema 47 b.
canendi studium olim apud Romanos quantū 101 b.
canendi tibia modus quàm diuersus apud diuersos 178 a.
canere ad tibiā, quomodo olim habitum 97 a.
canere ad myrtum 97 b.
canem diuersæ gentes quibus immolarent 142 b.
canem Romani cui immolent 212 a.
canes, cuius templum non ingredi dicerentur 76 a.
canes quàm variè à diuersis immolarentur 142 b.
canes quem in vsum & quā impium apud Hyrcanos nutrirentur 115 a.
canes quibus in templis tāquam æditui fuerint 6 b.
canes vbi dominorū rogis semetipsos iniecerit 131 a.
canes mortuos qui quasi homines luxerint ac sepeliuerint 353 a.
canibus obiicere cadauera humana, vbi olim peculiare 115 a.
canibus in triumpho quis imperator vectus 332 b.
canib⁹ quis pro satellitibus aliquando vsus 371 b.
canibus regiis cibum dare tributi nomine, qui olim coacti 204 b.
caniculæ sidus quo animali placari solitum 142 b.
canis cui deæ immolaretur, 336 a. in fin.
canis cui infanti aliquando vbera præbuerit 110 a.
canis, cuius aliquando fuerit militare signum 177 b.
canis è sacris electi ratio 76 a.
canis in talorū ludo qd 161
canis prægnans itineranti obuia, qd portēdat 275 b.
canis vbi aliquando loquutus 148 a.
canis quibus gētibus vt rex aut deus præsit 321 b.
canum multitudo vbi per aërem ferri visa 148 b.
canum pellibus qui dij cur ornentur 142
canopica cuius vrbis porta 221 a.
cantabrorum mira quędam amicitiæ lex 42 b.
cātabrorū mos ī puerperiis vxorum suorum 98 b.
cātabri vxoribus dotes dāt 197 a.

canterius in fossa, qd 278 a.
cantherius quid 68 b. 278 a.
cantica nuptialia apud Græcos qualia 59 b.
cantilenæ aliquot nuptiales apud Græcos 60 b. & 61 a.
cantu & choris qui præsiet
caparonia vestalis quomodo & cur seipsam occiderit 271 b.
capenæ portæ quàm multiplices aquarum decursus 219 b.
caper nauigij nomen in libra 179 a.
capi, galli castrati 68 b.
capillata arbor quæ 271 a.
capilli tondendi aut non tondendi mos quàm diuersus diuersis 291 a.
capillis operiri cadauera, cuius olim fuerit indicium 128 b.
capillorũ luxus quãt⁹ 291 a.
capillum compositum quæ Palladi mitterent 284 a.
capillum pectere & barbã Spartani quando potissimum soliti 179 b.
capillum defectum qui quibus qua de causa vouerẽt 164 b.
capillus vestaliũ quomodo aut vbi asseruaretur 271 a.
capistro quis apud Macenes cingi soleret 33 a.
capita bubulavicus qs 83 a.
capita hostiarum præcisa, suum lambere sanguinẽ quid 308 a.
capita hostium qui foribus seu postibus affigere consueriut 304 a.
capita legis Iuliæ permulta 175 b.
capita quibus in sacrificio velanda 222 a.
capita scutis subdere, Romanis quid signet 193 b.
capitales duumuiri qui 150 b.
capitalia militum crimina 72 b.
capite aperto esse, salubre 84 a.
capite aperto seu operto quibus sacrificetur 94 a.
capite reuelato assurgere 84 a.
capite censi qui 373 a.
capite cẽsus quis imperator maxime vsus ibidem b.
capite minuti, an ad hæreditatẽ admitterẽtur 342 a.
capite nudo qui prælientur 375 b.
capite raso quos semper esse oporteat sacerdotes 66 b.
capite velato an non velato sacrificantem esse necesse sit 336 b.
capitis iudicium quomodo Romæ ferretur 125 a.
capitis sanctitas & principatus 84 a.
capitolia extra Romam plura 344 b.

capitolini ludi qui 365 a.
capitolinus cliuus vbi 82 b.
capitolinus collis quis antea & vnde dictus 344 a.
capitolio quæ seruarentur ibidem
capitoliũ à quibus quoties restitutum ibidem b.
capitones vnde appellati 13 a
capnomantes q dicti 225 b.
cappadoces libertatẽ à Romanis deprecati 104 b.
cappadoces natura quales 214 a.
cappadocia in quot præturas seu satrapeas partita 104 b.
capparim iurare solitus quis 26 a.
capra quẽ infantẽ aliquãdo lactasse dicatur 110 b.
capra qb⁹ diis dicata 141 b.
capra vbi sacrificiis inepta ibidem
capra vbi sponte ad sacrificiũ prodeat è syluis 212 b.
capræ aspectus quid portẽdat 275 b.
caprę quibus diis aptè sacrificentur 142 a.
capram qui adorarint 383 a.
caprarij vbi in summo sint honore 212 a.
capratiorum familia quare sic appellata 13 a.
capricornum qui nummis incusserint 218 b.
caprifici lac quib⁹ in sacris vsui fuerit 256 a.
capriliorum familia vnde nomen adepta 13 a.
caprini oculi quale de se præbeant iudicium 85 b.
caprinis pellibus quorũ arcus ornari cõsuerint 32 a.
caprotinæ Nonæ quæ, & quid in his Romæ fieri cõsuetum 256 a.
caprotinæ quid 232 a.
capsæ quid Iugurtha reconditum habuerit 56 a.
capsarij qui 170 b.
capti quomodo in triũpho veherentur aut ferrentur 331 b.
captis vrbibus qd Romani facere consuerint 152 b.
captiui à qb⁹ & inter quos leniſsimè habiti 204 b.
captiui equi quomodo in triumphis ducerentur 331 a.
captiuorum ex cruciatu lõgo, qui quõ augurari solerent 313 b.
captiuorum sanguine qui litarent 384 a.
captiuos qui in sacris mactent 383 b.
captiui quot cum imperatore iugulato sepelirentur 361 b.
captiui duodecim ad sepulchrum imperatoris iugulati tumulabantur. 361 b.
capua quo auspicio condita 273 b.

capuæ distincta fora quæ 72 b.
capus quid 68 b.
caput extorum quod 306 b.
caput hostiæ qui abscinden do execrentur & abiiciãt 225 b.
caput in sacris velare 94 a.
caput quanta hominis pars 84 a.
caput reuelare cui qd 84 a.
caput victimæ fluctu maris absorberi, quid 308 a.
capitis velandi ritũ Aeneas primus inuenit 94 a.
capitis lauandi obseruatio 155 b.
caracalla imperator quàm tyrannice Papinianũ occiderit 378 b.
caracallæ cognomen vnde 291 b.
caracallæ imper. exercitatio assidua quæ 32 a.
caracallę incestus quis 39 a.
caramanges Persis qui 117 b.
carano quæ bestiæ quam felicitatem portenderint 275 b.
caras quid Caribus primus tradiderit 273 b
carum mos in militibus sepeliendis 116 a.
carbasus cuius proprium indumentum 345 a.
carbilius Romæ primus ludi magister 100 a.
carbo quidam in adulterio deprehensus castratus 176 a.
carbone candente qui cur barbam suam adurere soliti 290 a.
carbone incẽso quę sibi fœmina mortem conscierit 315 b.
carbonemortuo sacrificare, quid præ se ferat 225 b.
carbone notari solitũ quid 124 a.
carcerum diuersa apud diuersas gentes cognomina 121 b. & dein.
cardaces qui, & quàm furaces 340 b.
cardamo qui vt pane vtantur 138 b.
cardia vrbs quo auspicio cõdita 307 a.
cares qualibus in bello conis vsi 32 b.
cares quo fructuum genere potissimum abundent 138 a.
cares quot mensium statuant annum 168 a.
caribus milites quomodo sepeliantur 116 a.
caricis solis quis victitarit 138 b.
carinæ viæ vnde dictæ 83 a.
carinia vrbs vbi seu quæ 173 b.
carmasoli quod olim oppidum dictum ibidem

carmanæ virgines quo modo nubant 40 b.
carmen infamiæ proponere, quàm fuerit olim periculosum 343 b.
carmẽta nympha cuius mater 219 b.
carmenta quid prima inuenisse feratur 109 a.
carmentæ quæ sacrificent 220 b.
carmentalia quæ, & quando fierent 337 a.
carmentalis porta quo alio nomine dicta 219 a.
carmentis phanum, & Carmentalis porta vbi 55 b.
carmina in triumphantes iaci consueta, qualia 333 b.
carminis ipsius à Græcis in supplicãdo vsitati, ipsissima verba q̃ 310 b. & 311 a.
carnæ deæ quomodo sacrificaretur 93 a.
carnæ deæ sacellum vbi, & cui ipsa rei præsit 346 a.
carnes victimales quàm variè coquerentur 226 a.
carnibus abstintẽes q̃ 221a.
carnibus olim abstinuisse subinde & ethnicos ibidem
carnibus ouillis, non suillis, qui sacerdotes vescerentur 349 a.
carnibus tantum, non pane, quæ natio vesci solita 138 a.
carnibus vesci quomodo & quando Romani consuerint 296 a.
carnius mensis quis 169 b. 224 a.
carnius quis deus dictus 327 a. & 233 a.
carolus Gallus quomodo vastarit regnum Neapolitanum 149 a.
charondas quas in quos pœnas statuerit 165 b.
charondæ legibus qui vterentur 378 a.
carpentum quid 109 b.
carpicus quis imperator cognominari noluerit 70 b.
curruca quid 109 b.
carrucis non nisi mille quis profiscisci solitus 110 a.
carrus seu carri quid 109 b.
carthagine cur Græcum idioma doceri vetitum 109 b.
carthaginensibus quàm odiosi sint peregrini 203 b.
carthaginensium in dando militibus annulos, mos 88
carthaginensium in luctu mos 128 b.
carthaginensium seueritas in magistratus malos, quanta 190 a.
carthaginensium summus magistratus quis dictus 117 b.

carthaginensium lætitia rebus feliciter gestis 46 b.
carthaginensium sepeliendi mos 114 b.
carthaginis dea præcipua quæ 326 b.
carthago in quot factiones diuisa 180 b.
carthago quando primum Romanis tributaria facta 22 a.
carthago quomodo mortuos sepelire consueta 114 b.
cartheia insula quæ habuerit excellentia ingenia 328 b.
cartibulum quid 295 b.
carnilius consul cui fortunę edem dedicarit 20 b.
caruilius Ruga qd primus Romæ tentarit 196 b.
casa Romuli vbi & qualis, quóve fuerit tecto 344 b.
casaluades quid 229 b.
casaluiū Athenis quid ibidem
caseum recentem tangere cui illicitum 349 a.
casiaca qualis vestis 287 a.
casorides & casoritæ quid 220 b.
caspij quàm sint impij in senes, & quomodo eos conficiant 115 b.
caspij & Bruti occisorū Cæsaris affinitas quæ 315 a.
caspij de regno affectato dānati domus, quid postmodum facta 166 b.
cassis Alexādri Magni quo fuisset ornatu 32 b.
cassius iurisconsultus quis 378 a.
castimonia ethnicorum sacerdotum 22 b.
castitati qualis ablutio conducat 364 b.
castnienſi Veneri quid immolari soleret 141 b.
castor viris ad iurandum prohibitus 267 b.
castori & Polluci quæ dies sacra 155 a.
castori & Polluci qui vota facere soliti 165 b.
castoris & Pollucis ædes vbi 71 b.
castorium melos quale 178 b.
castra mouēdi signum, quo cantu fieri solitum 178
castrari adulteri vbi solerēt 176 a.
castrenses ludi qui 365 a.
castrensis corona qualis 228 a.
castris locandis quid præcipuè sit cauendum 17 b.
castrorum militarium apud Romanos forma quæ 17 b.
castrorum mutatio crebra, laudi an vitio danda 17 b.
catadromus quid sit 47 b.

cataldus quorum episcopus & patronus, & quid prodigij non ita pridem exhibuerit 148 b.
catalogi qui dicti 29 b.
cataphratti qui 371 b.
cataphrattorum arma quæ & quot ibidem
cateiæ quibus propriæ, & quid 370 a.
catenæ cur diis quibusdam iniectæ 326 b.
catheorum virgines qua lege aut more nuptui dentur 40 b.
cati qui dicti 14 a.
cato Censorius quoties accusatus & absolutus 125 a.
cato quàm fuerit assiduus in senatu 207 b.
cato quibus ludis maximè deditus fuerit 161 b.
cato quibus quàm maxime hostis 153 b.
cato quomodo humari voluerit 114 b.
cato quomodo se oblectare solitus 161 b.
cato quos laterones habuerit 371 a.
cato senex quomodo in ciuitatem venerit 202 a.
cato Vticensis quid contumeliæ Pompeio intulerit 125 b.
cato vxorem suam aliquandiu alteri mutuatus 41 a.
catone constantiorem esse, quid 279 b.
catones quo habitu incesserint 284 b.
catonis cautio aduersus defectiones cōtinuas Hispanorum 74 a.
catonis lex pro dorso ciuis Rom. 157 a.
catonis in scribas infideles seueritas 53 b.
catonis in seruos asperitas quanta 159 a.
catonis Censorij qualis censura 99 a. innocentia 125 a. & 145 b.
catonis de coercendo fœnore laus 11 b.
catonis de militibus nimio conductis dicterium seu cauillus 375 a.
catonis de Scipione elogiū 28 a.
catonis de sua vxore insigne testimonium 99 b.
catonis effigiem qui tyrannus in triumpho duxerit 371 b.
catonis in eundo pedibus dexteritas ac laboriositas quæ 240 a.
catonis in docēdo filio suo studium quantum 100 a.
catonis in educandis infantibus diligentia quæ 99 b.
catonis in effœminatos Romanos scomma 195 b.
cattorum capillus qualis 290 b.
cattorum in ferendis annulis mos quis 88 a.

catularia porta quæ, aut vnde sic dicta 220 a.
catuli porticus 167 b.
catuli recèns editi, quibus cœnis adhiberẽtur 142 b.
catulorum & perdicum pugna quis imperator oblectare se solitus 161 b.
catulus lactens cui pro qua re mactari solitus 142 b.
catum quid sonet 14 a.
caua ædium & peristylia 303 b.
caucasij quam Herculem venerentur 77 a.
caucius quis, & cur sic cognominatus 69 b.
caudex cur Appius dictus 14 a.
caudis equinis qui super galeas militiæ vsi 32 b.
cauneas ficus venales clamans, quale M. Crasso omen tulerit 276 a.
caunorum vestitus militaris, cuius esset coloris 30 b.
causaria missio quæ 374 a.
causarij qui 373 b.
causas qui multoties dixerint, & euaserint 125 a.
causiani quos deplorent, & quibus congaudeant 96 a.
causidici quomodo inter se conspirantes, clientes inuicem emungant 276 b.
causidicis munera dari vetita 343 b.
cautio in Pontifice eligendo seu admittendo quæ 64 b.
cautiones aliquot militares 32 a.
Ceas seu Ceades quid carceris fuerit 122 a.
cecropia Athenis quid 345 a.
cecropia Minerua quæ 327 a.
cecropidæ qui 4 b.
cecropis cognomine qui reges vsi 4 b.
cecrops quorũ primus rex 27 a.
cedendi vltro ac rursus instandi arte qui vterentur 193 a.
cedendo seu fugam simulando qui maxime pugnẽt 375 b.
cedentis aut pugnam detrectantis confessio quid præ se ferat 193 b.
cedri succus quàm efficax in conseruandis mortuis, & quàm noxius viuentibus 114 b.
celeres à Romulo qui dicti 370 b.
celeris cognomen vnde 13
celes quid 262 b.
celibaris quid 58 b.
celosta quid 229 b.
celtæ quî Herculem cognominarint 77 a.
celtiberi quàm cuneo valeant 192 a.
celtiberi quàm ridicule deũ suum

suũ ignotũ colerent 385 a.
celtiberarum puerperarum mos 98 b.
celtiberi quomodo deflerẽt defunctos 129 a.
cenestellæ cognomen vnde 13 b.
cenienses qui, & quid contra Romulũ egerint 21 b.
censio hastaria 74 b.
censor quis filium suum reum capitis egerit & occiderit 146 a.
censorem bis eundem fieri non licuisse 146 b.
censores apud diuersas gentes qui qualésve fuerint 145 b.
censores à tribunis plebis in vincula coniecti qui 146 b.
censores in quos magistratus ius haberent, in quos non 144 b.
censores primi omniũ creati qui 144 a.
cẽsorum altero mortuo, an licuerit in eius locum suffícere alium 146 a.
censorum munus quod 144 a. 145 b. & dein.
censorum origo, potestas, dignitas, officium 144 a. & deinceps
censorum authoritas apud Athenienses 144 b.
censorum potestas à quo primùm imminuta 145 a.
censura quanti olim apud Siculos habita 144 b.
cẽsura quot annorũ primo, quot dein fuerit 144 a.
censuram adipisci qui soleant 144 a.
censuram quis aliquando vnus ac solus præter morem gesserit 146 a.
censura clari qui 145 b.
census quis quomodo diceretur 255 b.
census senatorius quantus 211 a.
centaurus nauis insigne 179 a.
cẽtenariæ cœnæ quæ 163 a.
centesima rerum venalium quomodo à Tiberio relaxata 204 b.
centum aureorum dotem Massilienſibus excedere non permittebatur 197 a.
centum boues, cẽtum oues, centum sues quo in sacro simul offerrentur 164 a.
centumuirales causæ quorum soleant exercitium esse 152 a.
centumuiralia iudicia qualia 152 a.
centumuiri Carthagine soliti esse qui 152 b.
cẽtumuiri Romæ qui, quot, & quomodo creati 152 a.
centuria Pitamites & Laconica Antonino quid 374 a.
centuria quo constet 350 b.
centuriæ simplicis quadru-

plares decuriæ quot ibidē
centuriæ quot legionem iustam efficiant 9 a.
centurias, peditum esse, non equitum 7 b.
centuriata comitia quæ, & quomodo indicerentur 181 a.
centuriata diuitum suffragia 183 b.
centuriatis comitiis qui præessent 183 b.
centurio cui absque medio subsit 9 a.
centurio ordinarius quis 350 b.
centurio primus quibus aliis nominibus dictus 8 a.
cēturioni duplex dari, quod peditī simplex daretur 334 a.
centurionibus quis quotidie, & præserrim manè, salutandus 359 a.
cepas qui pro diis habuerint 266 a.
cepus à quibus pro deo cultus 383 a.
cera defunctos qui & cur oblinant 115 a.
ceram qui tributi nomine darent 359 b.
ceræ discolores in suffragiis 182 b.
ceramicus Athenis quid 229 b.
ceramon quid carceris in Cypro fuerit 122 a.
ceraunia cuius regionis vrbs 173 b.
cerberus vnde, & cuius ope ab inferis eductus 77 a, & vbi 130 b.
cercetibus grauissima olim pœna quæ 124 b.
cercopithecum pro deo qui colant 383 b.
cercuria quid 179 a.
cereæ tabellæ quotuplices olim & quales 108 b.
cereales ædiles qui 186 a.
cereales ludi qui, & cui dicati 364 b.
cerearum imaginum olim apud Romanos in magnatum domibus ratio quæ 303 b.
cereas dapes quis aliquando exhibuerit 295 b.
cereos mittendi in Saturnalibus mos vnde 93 a.
cereris apud Athenas sacra quæ 335 a.
cereris & Alexādri effigiebus quis pro insigni militiæ vsus 177 b.
cereris quàm diuersa sacra 322 a.
cereris sacra quàm olim Græcis & Romanis sancta 364 b.
cereri quid offerre fas aut nefas 199 b.
cereri quomodo olim litatum 94 b.
cereri sacrum cur obscœnis dictis fieri solitum 336 b.

ceres quomodo effingi consuerit 213 a.
certaminis ineundi indicia quî solita fieri 178 b.
certaminum diuersorum apud Græcos olim celebritas quanta 262 a.
certatores scenici quo habitu in scenas prodirent 359 b. & deinceps
cerua à lupis fugata, libera euadens, quale faceret omen 275 a.
cerua cui deæ sacra 141 b.
cerua quem aliquando infantem aluerit 110 b.
ceruleus color quibusdam inuisus 290 b.
ceruleus seu venetus color cui tempori dicatus 263 a.
ceruis in triumpho quis vectus 332 b.
cerycium quid 254 b.
cesiarum in tristando cum natis, & gaudendo cum mortuis, mos 96 b.
cespius quis mons quare dictus 346 a.
cestici ludi vnde & vbi instituti 365 a.
cethegorum familiæ proprium quid 13 a.
ceteriri promontorium 55 b.
cetra quid 369 a
cetrati qui ibidem
choalemus vnde quis dictus 70 b.
chabriæ documentum excipiendo impetui commodum, quod 213 b.
chalciacon Spartæ quid 160 a.
chalcidici pulli qui 49 a.
chalcidenses quæ aliquando in Italia occuparint loca 52 a.
chaldaicus annus quantus 168 a.
chalcus 242 a.
chaldæi Babyloniorum 214.
chamæpus quis dictus 59 b.
chaos qui statuerint 264 b.
charnes 117 b.
charnius isidis sacerdos 66 a.
charonda quorum legislator 339 a.
charondas quas in quos pœnas statuerit
charondæ legibus qui vterentur
charonia & Sacra cuius vrbis portæ 221 a.
chartæ ex quarum arborum corticibus olim fieri solitæ 108 b.
chartarum diuersa genera quot ibidem
chatramonitæ 104 b.
cheloni quales seu quorum nummi 218 b.
chelidoniarum mulierum mos 59 a.

cheromacha factio 180 b.
chiæ ministræ bacchaniliũ 363 a.
chij in quot factiones diuisi 180 b.
chij quomodo à seruis mercenarijs oppressi 375 a.
chiliarchꝰ Persis quid 238 a.
chilones vnde sic vocati 13 a
chiorum libertas olim quæ 204 a.
chiorum mœnia nobilissimi lapidis à Cicerone despecta 25 a.
chiorum moneta quæ 218 b
chiorum natura 214 a.
chirodotæ tunicæ quæ 284 b.
chirographum quid 108 b.
chironomia quod saltandi genus 361 a.
chius in ludo talorum, quid 161 a.
chlamyde Alexandri magni quis in triumpho Romæ vsus 333 a.
chlamys qualeue stimentum 279 b.
chlænæ, cuiusmodi uestes, & quorum victorum præmia 13 b. in fi. 262 a. 276 287 a.
choe quis Aegyptiis sit mensis 169 b.
cholargea curia vbi 25 a.
chœnix, quota modij pars 89 b.
chœreatæ qui dicti 27 a.
chone quis Athenis cognominatus 70 b.
choragium thymelicũ quid 135 a.
chori & tibicinis quis quandóue in scenicis vsus 360 a
chori, quale ludorum genus quibus fuerit 365 a.
chorios que Minerua dicta 327 b.
chreocopia lex quæ 11 a.
chrestus inter Græcos quis cognominatus 71 a.
chriæ Græcis quid 100 a.
christo quantum debeant mortales 384 b.
christum cum Orpheo & Apollonio quis imperator ethnicus inter Lares suos coluerit 352 a.
chronius quis Athenis mensis 169 b.
chrysaorei Iouis templum Caribus quid 259 a.
chrysippi cum incestuosis consensus 38 b.
chrysius quid 242 b.
chrysoaspidæ q dicti 369 b.
chrysostomos quis olim dictus 71 a.
chydorus fluuius quis, & à quibus epotus 382 a.
chus 89 b.
ciaxares quid primus egerit 104 b.
cibaria anserum in Capitolio à quibus curari solita 146 b.
cibi vulgares diuersarũ nationum qui 138 a.
cibus puerorum apud Persas quis 98 a.
cibus sponsi & sponsæ apud diuersos quis 60 a.
cicadas qui cur capillis suis innectant 290 b.
ciceriæ effigies quomodo in triũphis ferretur 332 b.
cicero an aliquando aperuit literarium ludum 37 b.
cicero, quando & vnde imperator dictus 4 a.
cicero quomodo ciuitatem adeptus 202 a.
ciceronesvnde sic dicti 12 b.
ciceronis facetum dictum 25 a.
ciceronis domus quid post exiliũ domini facta 167 a. 345 b.
ciceronis loci aliquot declarati 15 b. 62 a. b. 80 a. 126 b 127 a. 135 b. 316 b. 355 a.
ciceronis lex de ambitu 154 a.
ciceronis præceptor quis 100 a.
ciceroni in exilium profecturo quàm sit vulgo commiseratum 125 a.
ciceronis quæ aues ærũnas suas prædiuinarint 274 a.
ciceroni quid ex publico pro adempta domo redditum 345 b.
ciceroni quid honoris Romæ vltra omnes contigerit 311 b.
ciceroni quid præ omnibus consulibus negatũ 240 b.
ciconia cuiusmodi auspiciũ adferre solita 273 b.
ciconia in sceptro, quorum regum insigne, & quid significarit 48 b.
ciconiam in Thessalia occidisse, quãtum scelus 124 a.
cicuriorũ nomen vnde 14 b.
cicuta aut venenum, vbi publica sit pœna 123 a.
cicutæ sorbitione qui castrẽtur 221 b.
cidaris quorum regum diadema 47 b.
cidaris ac tiaræ affinitas 48 a.
cilices natura quales 214 a.
cilicum regis diadema quale 47 b.
cimbri mortuos quomodo lugeant 129 a.
cimbri quid pro ornatu galeæ vsurparint 32 b.
cimbri quo cantu seu pulsu militiæ vsi 177 b.
cimbri quomodo turmas in acie colligarent catenis 193 b.
cimbrorum quanta in sacrificiis impietas 383 a.
cimbrorum militare signũ quod 177 b.
cimbrorum natura & vires quales 204 b.
cimiliarchium quod 55 b.
cimõ quam ridicula de causa Themistocli prælatus 101 b.
cimonis erga patrem defun

ctũ pietas quæ 116 a. 353 a.
cincinnatus triumphalis vir quàm ſtudioſus agricultu ræ 138 b.
cincinnati cognomen 15 a.
cincius quam legem tulerit 153 a.
cineres ex qua ara nullis omnino ventis diffletur 322 a.
cineres quorum in vrbem referre, & in foro condere liceret 116 a. & 352 a.
cineres quoto à crematione die, & qui colligere ſoliti 132 a.
cineres eius qui triumphaſſet à rogo in vrbem ferri & condi licuiſſe 116 a.
cingulum hominis cui deo ſacrum 85 a.
cingulum militare quibus apud Macedones vetitum 33 a.
cinna ſeruos ad pileum vocans 160 a.
cinxia cuiusdeæ cognomen 327 a.
cinxia Iuno à quibus colere tur 327 b.
cipra quæ dea à quibus cognominata 327 a.
circe quo poſt apotheoſin nomine appellata 325 b.
circenſes ludi cui deo ſacri 359 a.
circenſes, quales & vnde dicti 262 b.
circenſium genera quot 263 b.
circenſium ritus qui 263.
circi ex aquilarum genere auſpicium quale 274 a.
circio vento cur Auguſtus votũ fecerit & ſacrũ 164 a.
circorum aliquot deſcriptio ac magnitudo quæ 244 b.
circuncifio quibus gentibus familiaris 97 a.
circus auis qualis 273 b.
circus maximus à quo primum deſignatus 280 b.
cirrum in capitis vertice qui ſolum nutriant 290 b.
cirtha quorum regum regia 127 a.
ciſiarius quid 109 b.
ciſium quid ibidem
ciſiæ cuius vrbis portæ 221 a.
ciſtophori quorum nummi 218 b.
citharœdorum certamẽ publicum vbi & quale 262 a.
citharœdis à conuiuio quis imper. ſe oblectare ſolitus 300 a.
ciue Ro. artes indignæ quæ 201 b.
ciuica corona vnde fiat, quã tique fuerit olim honoris 227 b.
ciuile ius penes quos ſolos olim fuerit 65 a.
ciuis Romanus quo tantum modo ad mortem damnari ſolitus 124 b.

ciuis Romani priuilegia quæ, & à quo ſublata 157 a. & dein. 201 b.
ciuium Romanorum imagines quis primus in triũpho duxerit 330 b.
ciuium aliquot Romanorũ turbulentorum exempla 167 a.
ciuitas quàm liberaliter ſine diſcrimine dari ſoleret 202 b.
ciuitas ſine ſuffragio quibus data, ac poſtea cum ſuffragio 201 b.
ciuitatem, id eſt, ius ciuis Romani, an & quomodo quis amitteret 200 b.
ciuitatem quàm parcè Romani initio darent 201 a.
ciuitatẽ qui ſuã externis nõ communicarint 203 a b.
ciuitate donati, an & ſuffragiorum ius habuerint 202 a. b.
ciuitate Achaici (lege cum attentione, deeſſe videtur vnius oppidi nomen) conuentus quæ & quot 173 b.
ciuitatum aliquot exterarũ ac veterum portæ quibus nominibus dictæ 221 a.
ciuitatum duarũ an vnus & idẽ poſsit eſſe ciuis 200 b in fi.
clades & victoriæ aliquot incredibiles quãtæ 380 b.
clãdeſtina cõciliabula cur & inter ethnicos vetita 185 b
clamor diſſonus aut æquãlis in primo cõgreſſu, quid præſignet 191 a.
clamorib⁹ aut ſibilis in theatro qui explodereẽtur 365 b
clarigatio quid 254 a.
clarij Apollinis vates quæ 329 b.
clariũ, cuius fori nomẽ 72 a.
clarota quid nominis ſit 160 b.
claſsium luſtrandarum mos quis 313 b.
claua caput hominis in ſacrificio qui feriãt, & poſtea cruci affigant 384 a.
claudia tribus vnde dicta 26 a.
claudia Veſtalis quomodo patri ſuo triumphum ſtabilierit 270 b.
claudiæ aquæ quæ 346 a.
claudius Cæſar quem menſem ex ſuo vocarit nomine 169 b.
claudij ſomnium 171 a.
claudius Centimanus cuius literæ inuentor dicatur 14 a.
claudius quo maxime ludo vti ſolitus 161 b.
claudij Cæſaris teſſera quæ 179 b.
claudij de Boijs trophæum 36 b.
claudij imperatoris in fœneratores edictum 11 b.
claudiorũ familia vnde Romam venerit 14 a.

claues portarum castrēsium in cuius essent custodia 358 b.
claui à dictatoribus pangi soliti, qui fuerint, & eorū origo 9 b.
claui figendi causæ ibidem
clazomenæ cuius regionis quale oppidum 173 b.
cleander quam præfecturā, quomodo, sub quo gesserit 367 a.
cleantes quibus vsus fuerit chartis 109 a.
clearchus quàm mire seu diuinitus humatus 353 a.
clearchi quātus fastus 48 a.
cleombrotus ad quod asylum confugerit 160 a.
cleomenes cur amico & quā leui de causa subiratus fuerit 140 a.
cleonis opinio de legibus quæ 354 b.
cleopatra & Antonius quanto sibi adfectu deuincti fuerint 42 b.
cleopatra quomodo in triūpho ducta 331 b.
clepsydris quot hora finiretur 234 b.
clibanarij Persis qui 372 a.
climatibus variari hominū ingenia ac mores 214 a.
clisthenes quomodo diuiserit tribus Atheniēses 27 a.
clitellas boui admouere quid 278 b.
clitera inuersa quid olim Romanis signarit 255 b.
cliui Romæ præcipui qui & quot 82 a.
cliui vrbis qui 82 a.
cliuia auspicia quæ 273 a.
cloacæ quid sint, & quàm multæ Romæ fuerint 147 b.
clodiuscur à patribus ad plebem transierit 380.
clodij in censores sanctio quæ 145 b.
clodij vnde originem habuerint 14 a.
clœliæ statua vbi, & qualis 83 b.
clœlij vnde Romam translati 255 a.
cluacinæ Veneris templum vbi 83 b.
cluentiorū origo quæ 14 a.
cluere quid 83 b.
clusium cuius regionis ciuitas, & quo alio nomine dicta 173 b.
clypeis qui vterentur 369 b.
clypeorum insignia seu picturę quæ quibusolim fuerint ibidem
clypeus Mineruæ, Vitelliana patina 298 a.
cn. flauij scribæ Appij facinus audax 185 b.
cneus vnde deductum 255 a
cnei Cornelij quàm speciosus triumphus 333 b.
coci olim ijdē, qui & pastores 138 a.
coclitis cognomē vnde 132. cœlibatus mulctatus 145 a. 195 a.
cœmeteria vbi & quomodo olim fieri solita 116 b.
coemptio nuptialis quomodo fieret 58 a.
cœna exequialis 132 b.
cœnæ platonicæ 138 b.
cœnæ centenariæ 163 a.
cœnaculariā exercere quid 147 a.
cœnaculum quid sit 147 a. 293 a.
cœnæ ferales 143 b.
cœnandi loca hyeme & æstate quàm diuersa 295 b.
cœnandi tempus olim quod 299 a.
cœnis panes tantum adhibere soliti qui 296 a.
cœtus occulti etiam inter ethnicos vetiti 185 b.
cogeonus Getis quid 241 a.
cogi ad comitia qui nequirent 185 a.
cogitata peccata an & quomodo punienda 80 b.
cognati adulterorum quomodo & à quo puniri soliti 176 a.
cognomēta aliena sumere, quibus quando licuerit 181 b.
cognomina aliquot Romanorum quibus de causis, quibusdam indita 12 b. & 70 b.
cognomina ex oppidis aut regionibus deuictis, quibus Romæ obuenerint 70 a.b.
cognomina ex piscibus 15 b
cognomina Herculis quàm multa ac diuersa 76 a.b.
cohors milliaria quæ 8 a. & 350 a.
cohors Polybio, Callistheni, Ephoro, Gorgiæ ex quot constet 351 a.
cohors sacra apud Athenas quæ, & qualibus constaret ibidem.
cohortis Peligne qualia tela 370 b.
cohortes circa latera q quomodo habere sueti 371 a.
cohortes legionis iustę quot sint 9 a.
cohortes scutatæ seu cetratæ quæ 369 a.
cohortes vrbanæ quo à legionariis & prætorianis interno scerentur 371 b.
cohortium differētiæ 8 a.b.
cohortium miliariæ & quingentariæ quanta variatio 350 b. & dein.
coi quàm impie senes è medio sustollere soliti 115 a.
coire in templis publice in sacrificiis soliti qui 384 a.
coitiones occultas facere nō licere 185 b.
coitus indiscretus apud quas olim nationes licitus 41 a.
colabrismus quid 101 b.
colan quidam vrinator quātus 91 a.

colchi quot pueros & virgines tributi nomine penderent 204 a.
colias in talorum ludo quid 161 b.
collatina porta cur sic dicta 220 a.
collatini cum Superbo cognatio quæ 315 a.
collega consulis quomodo fieri solebat 117 b.
collegium augurum totum non vnus aliquis aut duo iudicabat 293 a.
collegium sacerdotale Romæ primum quod 42 a.
collem marinũ qui cur maxime quasi deum coluerint 382 b.
colles Parnasi qui & quot 318 b.
colles Romæ quot 219 b.
collina porta Romæ quo alio nomine dicta 220 a.
collina tribus 25 b.
colloniæ à municipiis quomodo differant 202 a.
coloniarum genera quam diuersa ibidem.
colonides viæ 83 b.
colophon cuius regionis vrbs 174 a.
colophone quomodo oracula edantur 322 b.
colorare barbam aut capillum, imbelle 290 b.
color deo gratus, quis 223 a
color vestium militarium apud diuersos quàm diuersus 30 b. & dein
colores scutorũ seu clypeorum quam fuerint alij atque alij 369 b.
colorũ hominis physiognomia iuxta Platonem 86 a.
colubros ab equis depasci, Crœso quid 275 b.
columba cuius auspicij quo modo sit 274 a.
colũba cui deæ sacra 141 b.
columba vbi aliquando vaticinata 319 a.
columbam qui pro dea venerati 382 b.
columbas tabellariorũ vice fuisse 46 n.
columeliæ vnde quidam nuncupati 13 b.
columna lactaria 71 b.
columnæ in defuncti memoriam erigi solitæ vbi 132 b.
comę cura apud quos 290 a
comæ detonsio & barbæ, luctus indicia 128 a. in ignẽ iniectio 131 a.
comitia quorum auctoritate indicebantur 185 a.
comam alere aut tondere apud quos quid indicet 128 b.
comam alere qui milites soliti 178 a.
comã qui nutrirent 290 a.
comas in altũ protẽtas quomodo fœminæ gererent 288 b.
comati Galli cur dicti 290 b
co-

comatos quis imperator maxime oderit 291 a.
comedi ex victimis aut comburi quid apud quos licebat 226 a b.
comere capita Spartanis mi litibus quid 179 a.
cometis visis, quid fieri solitum 311 a.
comi in Gallia quid aliquando monstri horribilis visum & auditum 148 b.
comica scena quomodo in theatris fieret 280 b.
comitia Cæsar cum populo quomodo partitus sit 183 a
comitia cẽturiata 181 a. qui his præessent 182 a.
comitia illegitima 185 a.
comitiis primis repudiati, secundis admissi 183 a.
comitiis diuersa decernenti bus quid fieret 183 a.
comitiis qui excluderentur 185 a.
comitia consularia quomodo & per quos fieri solita 116 b.
comitia illegitima quę 185 a
comitia per quos diuersis de causis indici solita ibi. & dein.
comitia quàm facile pertur barentur 182 b.
comitia intrà vrbem non habebantur 181 a.
comitia quibus diebus fieri non licuerit 184 b.
comitia vt dissoluerentur 184 b.
comitia quocunque fulmine impediri 272 b.
comitiorum auspicãdorum mos 184 b.
comitiales dies qui 232 a.
comitiati tribuni qui 184 b. 337 b.
comitij locus vbi, & eius etymologia 83 a.
comitiis calatis quot tantũ tribus interesse solerent 183 a.b.
comitiis consularibus quos interesse decebat 183 a.
comitiorum genera quot 181 a.
comitiorum princeps quis 181 b.
commentaculum virga qua lis 222 a.b.
commentarienses qui dicti 372 a. in fi.
commercium sine pecunia quomodo fiat 217 b.
commissum ante matrimonij solennitatem adulteriũ an, si postea matrimonium fiat, diluatur 175 a. 176 b.
commodi superbia quanta 70 b.
commodo Cæsari quomodo sit assentatum in mutandis mensium nominibus 169 b.
commonitio peccantis quare fiat 121 a.
commorientium sodalitas apud Aegyptios 42 b.

communes dij qui 324 b.
communitas vxorum quàm execrabilis, & qui tamen philosophi eam introduxerint 176 b.
comœdiæ in quibus ludis exhiberi solitæ 359 b.
comœdiarũ genera quot ib.
comœdorum insigne quod ibidem.
compedes Græciæ quæ & quot 345 a.
cõperendini dies qui 232 a.
compitalitij ludi quibusdiis cur & quando instituti 360 b.
compluuiatæ vites 68 b.
compluuium ibidem.
comus quis 101 a.
concaua saxa qui habitent 305 b.
concentus diuersorum instrumentorum quid notare soleat 178 a.
conceptiuæ feriæ quæ 258 a
conchæ in montibus vnde 265 a.
cõchylia in marmoribusvbi inueniantur ibidem.
concilium populi 184 a.
concilia aliquot diuersarum nationum quot constituerint personis 206 a.
conciliatrices 197 b.
conciliorum in diuersis regionibus loca olim quæ 259 a.b.
concinnare quid 216 b.
concinnator litiũ quid ibi.
concio quomodo à cõsule, quomodo à tribuno plebis aduocari solita 181 a.
concionis aduocandæ signũ quo cãtu fieri solitũ 178 a.
concionem è libello legere licuisse 209 a.
concionũ habendarũ varius apud varios mos 208 b.
conclamari vasa 18 b.
cõclamatio in fauore 132 a.
conclamari ad arma, quid significaret 180 a.
concordiæ & Saturni templa vbi 82 b.
concumbere in epulationibus qui pro more habuerint 297 b.
concubinarum apud Persas honos quantus ibidem
concubinas in conuiuia qui adducant, vxores non item 300 b.
cõcubitus promiscuus 41 a.
concussu & crepitu armorũ quid indicari solitũ 180 a.
cõdiendorum defunctorum mos 114 b.
conditio pacis aut fœderis cum hoste armato quibus vetita 252 b.
confarratio 59 b.
confarrationis fœdus quàm fuerit sanctum 5.
confarrationis iure matrimonia inire soliti qui 65 a.
confessio facturi rem diuinam, qualis inter ethnicos fuerit 221 b.
confessio vel maximi sceleris, apud quos veniam meretur 124 a.
conflictus aggrediundi aut mos aut cæremoniæ quæ 190 b.
cõfœderationes quibus moribus apud diuersos fierẽt 252 b. & dein.
cõgiaria diuersa quomodo & à quibus data 303 a.b.
congiarium quid 303 a.
congij quot amphoram faciant 89 b.
coni à Cyro vsi quales 32 b.
conidus centurio quàm mirum habuerit cassidis ornatum ibidem,
cõiecturæ aliquot certæ ex somniis quæ 16 b.
coniuges nudas ad templa ducere soliti qui 384 a.
coniugij commoda 194 b.
coniugij ineundi rationes diuersæ apud diuersos 39 a.b.
cõiugium inter diuersas nationes, an & quomodo ratum olim fuerit 38 b. & dein.
conipodes Epidauriis qui 206 a.
conopios Hercules 77.
cõsciscere sibi mortem, qui laudi, qui probro duxerint 315 b.
conscripti patres qui 205 b.
consecrandi cęremonię quę 351 a.
consecrare quid iniussu populi illicitum ibidem.
consecratio alicuius rei, quibus verbis, ritibus aut cautelis fieret ibidem.
consecrationis verba quàm oportuerit articulatè exprimi 351 b.
consecrationi alicui interesse qui vetarentur 355 a.
consilia qualis, & vbi 309 a.
consilij sedes vbi 86 a.
consilio prauo pugnantis, etiam si feliciter, pœna 190 a.
consilium sanctius 209 b.
constantiæ exempla mira 50 a.
constantinus Maximus quãto & ab ethnicis & à Christianis honore affectus 326 a.b.
consualia qui fuerint ludi 308 b.
consualium ludi quales ibi.
consuetudine mala delectari, qui pro pessima re imprecari solcant 165 b.
consuetudo sepeliendi vulgatissima olim quæ 11 b.
consul cui immediate subsit 9 a.
consul & censor poterant & pontifices esse 64 a.
consul qua cautione seu periculo adiri solitus 45 a.
consul se dictatorem creans 117 a.
consulares prouinciæ quæ

104 a.
consulatus cum plebe quando communicatus 379 b.
consulatus ad plebem deuolutio 117 a.
cõsulatus insignia olim quę 118 a.
consulatus quomodo dari solitus 117 a.
cõsulatum quis prius quàm ciuitatem adeptus 237 b.
consulis officium quod ac potestas 118 b.
consulis potestas, ius, dignitas, honos, maiestas quæ 45 a 117 a.b. & dein. 118 b.
consuli ante finitum honorem, consulatum abrogari licuisse 5 a.
consuli ius necis intra pomœria non dabatur 45 a.
consules sine magistratu alio præcedente creari 117 a.
consulem à tribuno plebis in carcerem duci potuisse 249 b.
consulem vnũ legitime creatum aliquando alteriusnominandi ius habuisse 117 b.
consules de plebe quando creati 251 b.
consules extra vrbem & securibusvsos cum fascibus 45 a.
consules quot simul creari soliti 117 b.
consules vbi, quomodo & quando vota emittere soliti 165 a.
consulũ alter plebeius quando primum admissus 185 b.
consulum vota post initum magistratum, in Capitolio 195 a.
consules quomodo sententiam rogabantur 209 a.
consulum vter alteri præferretur, aut vter fasces prius reciperet 118 a.
consulibus quomodo imperia aliquando vltra annum prorogarentur 120 a.
consulibus in caput ciuis Romani an & quomodo ius fuerit 118 b.
consulibus statim à creatione quid agendum 118 b.
cõsultandi inter pocula morem qui habeant 297 b.
consus quis seu cuius rei deus 308 b.
consuuius pater quis 23 a.
conopios Hercules vbi 77 a.
conops quid significet 21 a.
contubernium quid sit, & ex quot constet 8 a.
contumelia à quibus vt dea culta 21 a.
conuentus clandestini vetiti 185 b.
conuentus Hispaniæ olim qui & quot 104 b.

conuentuum aliquot in diuersis nationibus loca quæ 258 b.
cõuentuum aliquot publicorum & celebrium descriptio 173 b.
conuertens fortuna quæ olim dicta 20 b.
conuertentis fortunæ ædes ibidem
conuicia apud diuersos quibus verbis fiant 245 a.
conuicia instar iocorũ quomodo in triumphantes iacerentur 333 b.
conuitij pœna quæ 343 b.
conuiua serius veniẽs, quomodo plecti soleret 301 a.
conuiuæ pauciſsimi & plurimi in eadem mẽsa, quot 296 a.
conuiuandi cęremoniæ seu mores gentibus diuersis olim quales 295 b.
conuiuando qui de magnis rebus agere soleant 253 a.
conuiuarum vnius mensæ numerus apud diuersos quis 296 a.
conuiuia à quo cibo auspicari solita 138 b.
conuiuia quorũdam quàm longa 298 a.
conuiuia cur post funus fieri solita 132 b.
coorum mos in sacrificiis 76 b.
copaidem coronatam qui diis offerre soliti 142 a.
copiæ magnæ à paruis deletæ quæ 380 b.
copides denæ 297 a.
coponius quàm leui de causa ambitus damnatus 137 a. 153 a.
corallio qui galeas & scuta in bello ornent 32 b.
corallium qui vates proprie ferre soliti 66 a.
corbana quid 56 a.
corbes, onerariarum nauiũ insignia 179 b.
corbulonis in cohortem hosti cedentem pœna 74 a.
corculorum cognomẽ quibus datum 14 a.
corculum vnde Scipio dictus 14 b.
corcyrion quid 179 a.
cordile, aliàs Crodile quid 28 b.
cordis auspicia qualia 307 a.
cordis parui aut grandis omina quæ ibidem
cordi quæ potissimum vires insint 308 a.
cordus cur quis cognominatus 15 a.
coræbi sepulchrum 72 b.

coriannos quid 246 b.
cor in extis deesse, quid 307 a.
corinna quàm fuerit insignis poetria, & quoties Pindarum publicè vicerit 364 a.
corinthi quot meretrices in quo templo prostare solerent 384 a.
corinthiaca moneta qualis 218 b.
corinthiorum sepulturæ 116 b.
corinthiorum tribus quot 27 b.
corinthus quàm sit nobilitata meretricatu 279 b.
coriis boum qui pro nummis vsi 218 a.
coriis piscium aut serpentũ qui pro vestibus vsi 289 a.
corio duro qui in præliis munirentur 272 a.
coriolani nomen vnde 62 b. & 69 a.
cornelia Gracchorũ mater quàm à viro amata 28 a.
cornelia tribus vnde 26 b.
cornelius Gallus quorum primus fuerit præses 5 b.
cornelius Sylla primus crematus Romæ 114 b.
cornelius Sylla legum Romanarum cuersor 157 b.
cornicines quando militiæ canere soliti 178 a.
cornicularij qui 372 b.
cornicis augurium quo alio augurio impediatur 294 a.
cornicis sepulchrum circa Myridis paludem quale 353 b.
cornicum natura 58 a.
cornix à sinistra, cuius ominis 274 a.
cornix nuncij vice cui regi fuerit 46 b.
cornix quàm olim felix nuptias contracturis auspicium 57 b.
cornu dextrum qui præferant sinistro, & contrà 192 b.
cornu dextrum in quo differat à sinistro 192 b.
cornua & tubæ simul canẽtes, quid innuere soleant 178 a.
cornua in prælio quæ 350 a.
cornuta Venus vbi 141 b.
cornuum cãtus quid innuere solitus 178 a.
coræbus quid primº in Olympia assequutus 260 a.
coræbi sepulchrum vbi, & quàm illustre 72 b.
corollæ conuiuales à quibus primùm inuentæ 296 b.
corona ciuitas quo auspicio condita, & vnde dicta 275 b.
corona quæ matronæ donari solitæ 197 b.
coronæ à Caligula excogitatæ, quales 228 a.
coronæ à Vespasiano templis dicatæ, quales 223 a.
coronæ sponsarum ex quibus herbis fieri solitæ 58 b.
coronam triumphãtis quis quomodo in curru triumphali teneret 333 a.
coronæ triumphantium quomodo vel in curru, vel quò post triumphum ferrentur ibidem
coronæ triumphantium vnde fieri soleant ibidem
coronarum militibus dari solitarum species quot 227 b.
coronariũ aurum cui quomodo daretur, & à quo tãdem sublatum 334 a.
coronatæ quę victimæ procedere soleant 143 a.
coronatas oues ante se agere qui solerent 357 b.
coronatos epulari quibus familiare 296 b.
coronatos incedere vbi & quando & quibus vulgò licitum 46 b.
corporum defunctorum cura varia apud antiquos 114 b.
corpora defuncta quo ritu olim cremarentur 127 b. & dein.
corpora quo condebantur 119 a.
corpus pro re an & quomodo addici debeat 343 a.
corsi quàm sint crudeles 214 b.
corticibus arborũ qui pro vestimentis vsi 288 b.
coruini nomen vnde 13 b.
corumcanus qui in ciuitatẽ venerit 202 a.
corumcani vnde in ciuitatẽ vocati 203 a.
coruus, qualis supplicij locus apud Thessalos 121 b.
coruus qd portẽdat 274 a.
coruo Romani quomodo exequias fecerint 353 b.
coruum pullos suos deuorare, & in nidum reliquias ferre, quid 274 a.
corycæum esse quid 279 b.
corynephori cuius tyranni satellites 371 a.
corynephori qui à quibus appellati 160 b.
corytus quæ cuius regionis vrbs 173 b.
cosconius vicus 83 a.
cosmi Cretensibus quid 117 b. 238 a.
cosmi quid sint, & cur quidam sic cognominati 13 a.

eosi vinolentia quæ 366 b.
cottarum nomen vnde 14 b.
cothurnus quid sit 278 a.
cotrasibisis quid 136 a.
cotula quot vncias contineat 89 b.
coturnicum & gallinaceorum certamine qui ludere soliti 162 q.
cotyle quid vasis sit 136 q.
cotylam quot vnciæ faciat 89 b.
couinum quid 109 b.
crassus ad Particum bellum proficiscens, quomodo ab Atteio execratus | 165 b.
crassus diues qua ex re popularem gratiam aucupatus 365 a.
crassus orator quàm egregiè semel in iudicio confusus 378 b.
crassi domus Romæ vbi 346 b.
crassi ambitio & arrogantia inuidiosa 3 b. eiusdem resalutatio quàm officiosa 94 a.
crasso quid auspicij fuerit, castra bis fulmine ici 272 b.
cratere regio quibus daretur apud Scythas bibere vinum 229 b.
crateri militare insigne quale 177 b.
craterum ordo in epulis quis 298 b.
crates Diogenis sectator arbiter iurgiorũ inter propinquos 197 b.
cratetis paupertas quanta 139 b.
crathis fluuij potus quales faciat capillos 291 a.
creandorum regum ratio diuersis nationibus quàm varia 238 b. & dein.
creatio pontificum à collegio ad populum per quem & quando translata 64 b.
creditores quàm olim sequirent in debitores 343 a.
creditum præstituta die nõ soluentis, quàm crudele apud Indos suppliciũ ibi.
cremandi cadaueris Romæ mos vnde & cur introductus 114 b.
cremandi corporis mortui ritus ac cæremoniæ quæ 130 a. b.
cremare corpora cur quibusdam fuerit nefas 382 b.
cremari in funere soliti qui & qui non soliti 130 b.
creophagorum in circuncidendis mulieribus mos 97 a.
crepi quare dicti Iuperci 212 a.
crepidæ quales calcei 287 b.
creta notari, quid 124 a.
cretenses inter auxilia Romanorum mercede sæpe militasse 32 a.

cretenses aliquando aquilã gestasse 177 a.
cretensium imprecationes 165 b.
cretensium cantus in bello 178 b.
cretensium mos in coniungendis matrimoniis iuuenum 195 a.
cretensiũ in bello vsus quis 31 b.
cretensium natura qualis 214 a.
cretensium pueri quid primùm discere soliti 100 b.
cretes nescire pelagus, quid 279 a.
cretic' Romæ quis & vnde cognominat' 162 b. 69 a.
cretum dea præcipua quæ 326 b.
cretũ præfecti quot 206 a.
criminis rei quomodo fiebant 79 a.
crimina ante ius scriptum quõ punirentur 339 a.
criminũ minorũ militariũ punitio cuiusmodi 73 b.
crinem nodo substringere, Sueuis quid sit 291 b.
crinium mutandorum astutia 291 a.
crinium in luctu detondendorum mos quis, & apud quos 128 b.
crinibus humum verrere, quid 86 b.
critologus quis olim diceretur 140 b.
crobylon quid 48 b.
crocodili à quibus vt numina culti 49 b. 92 a. 383 a.
crocodili effigies quid Aegyptiis præ se ferat 87 a.
crocotõ vestis genus 40 a. 28 b.
crœsi regia vbi 127 b.
crœso quid portenti, antequàm a Cyro caperetur, oblatum 110 b. 148 b.
crassus quid vasis sit 136 b.
croton quorum philosophorum parens 50 b.
crotone salubrius esse, qd 279 b.
crotoniatæ quàm miseranda clade à quibus ad internecionem cæsi 380 a.
crotoniatæ quid aliquando contra Locrenses vouerint 165 a.
crotonitarum quàm confusum esset cõcilium 206 a.
cruci qui magistratus Carthagine affigerẽtur 190 a.
crucifigi in sacrificiis canes vbi solerent 142 b.
cruenti & incruenti victorũ quàm diuersa præmia 37 a.
cruorem mutuum lingere qui qua in re soliti 252 b.
crupellarij Gallis qui 372 b.
cruri vtrique armillam æneam quæ fœminæ innectant 288 b.
cruribus taurorum qui cui deo sacrificent 440 b.

crustumenorum deus quis 327 a.
crustuminia tribus à quo nuncupata 26 a.
crustuminium vrbs vbi ibi.
crystallo inclusa solis imagine, quis pro signo militiæ vsus 179 b.
cubitorum differentia 88 b.
cubitus quot palmis seu digitis constet 88 b.
cuculli aut cucullus quorũ vestis 277 b. 285 a. & 288 b.
cucurbitæ exarefactæ quid vsus præstent 136 b.
cucurbitæ lanigeræ vbi 199 b.
cuique Iunonẽ & Genium qui cur dederint 325 a.
cuiusmodi aliquando monstrum in Epiro captum 134 b.
culeus quot amphorarum sit 89 b.
culiciarius Apollo vbi aliquando cultus 21 a.
culmo quæ templa cur tegerentur 344 b.
culter sacrificij qualis 225 b.
cultrarij in sacris qui 225 a.
cultro eodem vbi & diis immoletur, & de noxiis supplicium sumatur 225 b.
cultus deorum quãta olim impietate commisti 383 b. & dein.
cululli (aliàs cululi) quid 271 a.
cumæ quàm vafrè Aristodemi tyrannide liberatæ 112 a.
cumanorũ stoliditas quanta 214 b.
cumæi quomodo adulteras puniant 176 a.
cunctator cur quidam dictus 14 b.
cuneis in aciebus vsi qui 192 a.
cuneus Romanorũ quî solitus fieri 193 b.
cupedinis forum 71 b.
cupezia calcei tibicinum 288 a.
cupido cum sagittis, cuius olim insigne 369 b.
cupido quorum præcipuus deus 326 b.
cupressus arbor feralis 133 a.
cupressus cui sacra 222 b.
curatores viarum Athenis quanti precij fuerint 145 b.
curatores vrbi quot præfuerint 367 a.
cur author huius operis relictis causis forensibus quieti se dederit 334 b.
curetis quæ dea 327 a.
curia per se, quid sibi velit 24 b.
curiæ Athenarũ quàm multiplices 25 a.
curiæ in decurias diuisæ 25 a.
curiæ olim Romæ quot 24 a.
curiæ & curiones Romæ 25 a.
curiæ veteres vbi ibidem
curiarum genera duo 24 b.
curias lustrandi ratio 313 b.
curiata comitia quæ, & quo modo indicerentur 183 a.
curiatæ leges vnde latæ 376 a.
curiis singulis quot præpositi flamines 347 a.
curiarij vnde Romam vocati 255 a.
curiones quarum curiarum præpositi appellati 25 a.
curiones vnde vocati 14 a. & 25 a.
curionis theatrum quale 244 a.
curiositas Aegyptiorum in dinoscendis hostiis puris quanta 141 a.
curius Dentatus quàm vili & paruo victitarit 139 a.
currus nuptialis 59 a.
currules magistratus duos eodem anno habere non licebat 189 b.
currum ex aduerso nitentem quis vno digito repulerit 246 a.
curru quis primum triumpharit 332 b.
curruum diuersæ aliquot species seu vocabula quæ 109 b.
curribus quæ gẽtes in præliis vtantur 375 b.
cursandi circum altaria in sacrificiis cæremoniæ quę 226 b.
cursores aliquot insignes 90 b.
cursoris nomen vnde Papyrio obuenerit 14 b.
cursores alatis pennis 46 a.
cursu qui valeant potissimum 90 b.
custodes legũ Tiberio qui 237 a.
custodes seu laterones quot qui principes olim habuerint 371 a.
custodiæ quomodo in triũphis traderẽtur ad necandum 332 a.
cutes hostium qui quomodo tractare consueti 304 a.
cutibus hostium pro veste seu tegmine qui vsi 31 a. 289 a.
cyathi L. Crassi oratoris precioſi 136
cyathis arx quæ 345 a.
cyathus quid seu quantum 89 b.
cybele quo alio nomine dicta 325 b.
cybelen qui nummis incusserint 218 b.
cybeles cognomina diuersa quæ 327 a.
cybeli porca sola immolari consueuit 141 b.

cybelis sacerdotum ornatus, præsertim apud Suevos 66 a.b.
cybium aut cymbium quale poculi genus 126 b.
cyborium quid ibidem
cyclas quorum vestis 267 b.
cyclius modulus qualis & quorum 178 a.
cyclopes vnde geniti 77 b.
cyclopes apud Romanos quis secundum quosdam cognominatus 13 a.
cycnus qualium nautis auspiciorum sit 274 a.
cydonum laus 32 a.
cylibantum quid 29 b. & 295 a.
cyllarauium quid 72 a.
cymbalis qui militiæ vtantur 178 b.
cymbium vasis genus 136 b.
cynosarges 57 b. 77 a. 74 b.
cynosarges Athenis quid 135 a.
cynosurci qui dicti 27 b.
cypellum quid vasis sit 136 b.
cyphela quid vasis sit ibidē
cypriarum virginum impudicitia 40 a.
cypriorū dea præcipua quæ 326 b.
cypriorum principis prærogatiua Athenis quæ 27 a.
cypris quæ dea cognominata 327 a.
cyprius vicus quis, & cur ad vnde dictus 61 b. 82 b.
cyrenensium mos in sacrificiis Saturni 93 a.
cyrenæorum lex de locustis 124 a.
cyrus qualem hymnū quibus diis milites suos in ipso prælij aditu canere iuberet 191 b.
cyrus quanta strage à Tomyri regina occisus 380 b.
cyrus quo contra Artaxerxem (lege, si vis, Astyagem) colore in bello vsus 31 a.
cyrus quomodo expositus & educatus 110 a.
cyrus quo militiæ vsus signo 177 b.
cyrus quomodo sepeliri voluerit 352 b.
cyrus quos & quomodo tabellarios suos disponeret 46 a.
cyri calamitas quo portento præmonstrata 148 a.
cyri consilium de optimo milite deligendo 30 b.
cyri disciplina militaris 31 b. 74 a. & 191 a. b. 192 a.
cyri exercitium militare 18 a.
cyri imperium quos habuerit fines 312 a.
cyri in castris tabernaculū quomodo fieri solitum 18 b.
cyri quale de Dario somnium, quàm varij modi 122 a.b.
damnatorum bona publicari solere 166 b.
damnationis notula seu literæ quæ 124 a.
damnatorum corpora qui bestiis obiiciant, non sepeliant 353 a.
damnatorum consanguinei, licet insontes, vbi cū damnatis ipsis plecterentur 123 a.
damnatorum pœna in decimum semper diem dilata 126 a.
damnatus voti quis 165 a.
darici stateres quorū nummi 218 b.
darius quali in castris militaribus signo vsus 179 a.
darius quanta clade ab Alexandro victus 381 a.
darij primi felicitas ac sollertia 171 a.b.
darij & Alexandri diademata
dario quo augurio regnum Persarum prædiuinatum 171 b.
daunij cur semper candido vestitu abstineant 292 a.
dauus & Geta quorum Athenis nomina 162 b.
deæ à quibus potissimum iurando testarentur 268 a.
deæ nullam effigiem habentes quæ 269 b.
nium, & quos euentus sortitum 171 a.
cyri tessera aliquando qualis 179 b.
cyro exitium per quas aues præsignatum 274 a.
cyrippus vnde quis dictus 70 b.
cyrnæorum mos in educandis infantibus quis 98 b.
cythera Laconię insula quo onere premeretur 204 a.
cytheron mons vbi 318 b.
cyziceni cuiusmodi bouem Palladi aliquando obtulerint 143 b.
cyzicenorum dea quæ 326 b.

DAcisiani Claudio qui 374 a.
dacorum in male pugnantes animaduersio qualis 74 a.
dactylotum quid 136 b.
δακτυλοχεῖν Græcis quid 66 b.
daduchus quid 66 a.
dæmones Platoni quid 325 a.
dæmonum variæ apparitiones 230 a.
δαιμονιοκάτης quid 246 b.
dama quorum apud Syros nomen 160 b.
damiatrix & Damia quid 336 b.
damium sacrum quod ibi.
damnandi apud Romanos

deambulare à cœna quis potissimum solitus 300 a.
debitores quàm crudeliter ex qua lege tractarentur 343 a.
decaduchus quid 152 b.
decas quid carceris Spartæ fuerit 122 a.
decedere cui de via, quid 84 a.
decem vt figurentur 92 b.
deditorum seruitiũ leuius erat seruitium apud Romanos quam captorum 160 b.
december cui deæ sacer 169 b.
decembres idus cui rei sacræ 155 b.
decem cohortes legionem iustam efficere 8 b.
decem iugi curru quis aliquando aurigarit, ac victor fuerit 262 b.
decemmatrus 93 b. 155 a.
decempeda 74 b.
decemuiri Athenienſium qui 152 b.
decemuiri quam diuersi diuersis temporibus creati 149 b. 151 b. 338 b.
decemuiris creatis, quot annis Roma consulibus caruerit 250 b.
decennali exilio aut quindecemnali qui plecterentur 157 b.
Δεκτικὸς quid 246 b.
decima fructuum Herculi vouebatur 165 a.
decima prædæ quomodo voueri soleat & exolui 165 a.
decimæ seminum ex agris, quibus olim darentur 204 b.
decimani Probo qui 374 a.
decimi prænomen vnde 355 a.
decimum quenque immolandum vouere, quibus olim peculiare 166 a.
decius Brutus cuius filius ob adulteram matrem habitus 315 a.
decoctoribus certa in theatris loca præstituta 282 a.
decori in scenis obseruatio quanta 359 b.
decretum põtificum ratum quod 66 a.
decumana statio quæ 18 a.
decuriæ iudicum vnde eligi solitæ, & quàm variis nominibus appellatæ 106 a.
decuriæ phalangis quadruplaris quot 350 a.
decuriæ quibus nominibus appellatæ 25 b.
decurias equitum esse, non peditum 7 b.
decurias quot centuria contineat 350 a.
decurio quis 25 a. 282 b.
decurionatus quanti habitus ibidem
dedicare templum aràmve, quibus illicitum 352 b.
deditionis indicia apud diuersos quã diuersa 193 b.
dediritij qui dicti 205 a.
defuncti caput inaurare, & illi hostias mactare qui soliti 310 a.
defuncti corpus aut vrnam tangere, venerationis erat 84 a.
defunctis post funus erigi quæ soleant 132 b.
defunctorũ corpora vt conderentur olim 114 b.
vt comburerentur 123 b.
cum defunctis cremari solita 131 a.
defunctorum corpora quomodo oppignerari solita 343 a.
defunctorũ manes qui deos tantùm putarint 310 a.
defunctos in fictilibus qui condant 266 b.
defunctus quis, quomodo triumpharit 332 a.
dei cognomen qui tyranni aliquando sibi arrogarint 71 a.
deiecti de gradu ante finitum honorem suum, qui & cur 179 b.
deiecti de ponte, qui dicti 185 a.
deificãdi aliquem apud Romanos consuetudo quæ 325 b.
deiicere de ponte, quid 299 b.
deiotari thesaurus vbi recondi soleret 55 b.
delatores à quibusdã quàm digne tractati 237 a.
delatoribus quæ præmia constituta ibidem
delectu habendo qui primi nominari sol ant 146 b.
deli quomodo & cur neque moriatur quisquam, neque nascatur 320 a.
deliaca oracula quanto reliquis omnibus apertiora 320 a.
deliacæ sortes quanti olim haberentur 319 b.
deliaci templi reuerentia quanta ibidem
delicta non consummata, quomodo puniẽda 88 a. b.
delos quàm sanctè ab Athenienſibus olim habita 320 a.
delos quo alio nomine dicta 319 b.
delphica sibylla quibus temporibus vixerit 149 b.
delphica vasa quæ dicantur 29 a.
delphici oraculi laus 318 b.
delphici templi situs seu locus qualis ibidem
delphin cuius olim in clypeo insigne 369 b.
delphini sub signo nati quales 90 a.
delphinus hominem vehẽs, quorũ nummis olim incussus 218 b.

delphis quorũ thesauri crediti 55 b.
delphos vrbs quę & vbi 318 b
delubra olim celebria quæ 321 b.
deluẽtin' quorũ deus 327 a.
delus ad quid à Græcis semper vsa 55 b.
demadis in Draconis leges quale apophthegma 124 b
demaratus Corintho ejectus, Romæ quid 238 b.
demarchus Neapoli quid 238 a.
demetria cuius deæ festa 262 a.
demetrias quorum regia 127 b.
demetrij curiositas in videndis sacris visu illicitis, quanta 155 b.
demetrij erga patris flagitia pudor, quid patri profuerit 86 a.
demetrij libido quãta 39 b.
demetrij Poliorcetis in otio studium seu oblectamentum quod 161 b.
demetrij tessera quæ 179 b.
demetrio quid honoris decreuerint Athenienses 169 b.
demiurgus quid 117 b. 238 a.
demiurgi Achæis qui & quot 206 a.
demochares vnde dictus 70 b.
democrates Tarẽtinis quid 238 a.
democratia quid 239 a.
democriti ad imbres excitandos documentũ 219 b.
demosthenes ad quod aliquãdo asylũ cõfugerit 160 a
demosthenes cur argesà sẽpẽ cognominatus 70 b.
demosthenes quàm fuerit blesus 351 b.
demosthenis in clypeo cuiusmodi insigne 369 b.
demosthenis vestitus qualis 289 a.
demyli filius quomodo & quoties olympia vicerit 260 a.
denarius nummus 89 b.
denarius numerus quomodo per dextram insinuetur 92 b.
denariorum genera quàm diuersa 241 b.
denicales feriæ quæ 132 a.
dens in sternutando cui excussus 102 a.
dentati cuiusdam laus 1 b.
dentati cur quidã dicti 14 a.
dentes equi vno digito excutere solitus quis 246 a.
dentes nascẽdo qui habuisse ferantur 14 a.
deorum aræ suarum arborum frondibus ornandæ, non alienarum 224 b.
deorum cuique suæ victimæ & sacra 140 b.
deorum dearúmve nomina, cognomina, potestates, differentiæ quæ 324 325
deorum extra vrbem templa quæ 56 b.
deorum imaginibus naues insignitæ 179 a.
deorum mater rhea 325 a.
deorũ iuxta Varronem millia quot 324 b.
deorum nomina, in quorũ singulari tutela vrbs esset, cur palám facere non liceret 326 b.
deorũ omniũ simulacra Romæ vbi fuerint 344 b.
deorum quæ habita in epistlis ratio 297 b.
deorum ridiculæ imagines vbi 92 a.
deorum simulacris cur vincula adnexa 212 b. & 326 b.
deorũ species Platoni quot 325 a.
depesta quid 136 b.
de ponte deiicere 279 b.
depontani senes qui, & cur sic dicti 185 a.
depositum abiurantis pœna 343 a.
de, præpositionis natura 216 a.
deprecari quid sit 215 b. & deinceps
deprensi extra ordinem à Scipione quomodo castigati 32 b.
derbices quàm seueri vel crudeles potius fontibus plectendis 124 a.
derbicum in parentes pietas summa quæ & ea quã impia 115 a.
derceta, quàm monstrosa dea 213 a.
deserendis aciem, & militare nolentis, vbi eadem ratio 146 a.
desertores quàm seuere à diuersis imperatoribus puniti 73 a.
deseruisse signum militare, quantum scelus 177 b.
desides aut segnes vbi & quomodo mulctari solerent 144 b.
designatores in funebribus ludis qui dicerentur 361 a.
despectissimi inter milites qui 372 b.
desultoriis equis duobus qui in præliis vtãtur 375 a.
deucalion & Pyrrha cessante diluuio quod oraculum consuluerint 319 a.
de via decedere 84 a.
deum vrbis nominare, nefas 92 b.
deunx quid
deuorari à crocodilo, quibus magni muneris loco habitum 383 a.
deuoti à principe diis, qui tractarenturr 166 a.
deuotio quæ dicta 66 a.
deuouẽdi ratio quæ & persolutio 166 a.
deutorugá qualis vestis 287 a.

dextans quid 2 a.
dexterioré bigæ equũ qui cui mactare soliti 142 a.
dextra capitis pars quibus comata sit, non sinistra 290 b.
dextra & sinistra regiones auguribus quæ 293 a.b.
dextra vtrinque data vbi nuptiæ iniri solitæ 58 b.
dextræ authoritas 86 b.
dextræ religio 86 b.
dextræ digitis expassis effigies quid præ se ferat 87 a
dextrę effigies apud Lingones quid innuat 87 a.
dextræ signum ferre, Syris quid 254 a.
ad dextram seu ad sinistram locari 86 b.
dextras captiuorũ qui quomodo diis immolent 383 b.
dextras dextris in fœderibus iungere, qui quomodo soliti 253 b.
dextro pede nudo, non sinistro, qui prælientur 375 a.
dextrum an sinistrum in auspiciis felicius 272 a.
dextrum cornu sinistro qui longe prætulerint 192 b.
diachrei, Athenis 180 a.
diadema Alexandri magni quod 47 a.
diadema regium, cuiusmodi aut quale quid olim fuerit 47 a.
diadema quorum insigne 64 b.
diademata diuersorum regum qualia 47 b.
diadematus, quis Romæ qua de causa cognominatus 47 a.
dialia cuius festa 143 b. 262 a.
dialis flamen vnde dictus 347 a.
dialis flaminis munera quæ 348 b.
diamantes quæ tribus dicta 27 b.
diampares cuius oppidi porta 221 a.
dianæ ædes Romæ viris cur inaccessa 167 b.
dianæ Ephesiæ flamen qualis, quóve nomine fuerit 349 a.
dianæ nomen à quibus Mineruæ detur 327 b.
dianæ Persicæ quid offerri solitum 142 a.
dianæ Persicæ phanũ quàm olim religiosum putaretur 321 b.
dianæ quod animal dicatũ 142 a.
dianæ sacra dies quæ 155 b.
dianæ sacra nupturæ apud Athenas obibant 40 a.
diarectum quid 283 a.
diaretus calix quis ibidem
diaulus 89 a. 162 a.
dibapha purpura quę 286 a.
dicandæ aræ seu statuæ mores Græcis qui 351 a.
dicenti in senatu, quàm diu dicere continuò licuerit 209 a.
dicere ius ad assem, quid 279 a.
dichalca 242 b.
dicondyli digiti qui 245 b.
dictator è plebe primus quis 239 a. 370 b.
dictator quantæ apud quos fuerit potestatis 239 b.
dictator quibus de causis crearetur 9 a.
dictator quomodo diceretur, à quibus, quo loco & tempore 10 a. 116 b. 239 a.
dictatoris etymologia quæ 239 b.
dictatoris instar qui qualésve fuerint apud exteros 238 a.
dictatoris quæ quantáve in omnes etiam consules potestas 239 b.
dictatori an & quatenus equo vehi liceret 240 a.
dictatori mulctam irrogare quis potuerit 249 b.
dictatori quot lictores cum fascibus & securibus adesse soliti 45 a.
dictatorem à consule, vbicunque esset dici consuesse 9 b.
dictatorem à populo, & è plebe dictum aliquando fuisse 239 b.
dictatore creato, quorũ magistratuum potestas cesset 5 b.
dictatores duo quando & qui simul fuerint 10 a.
dictatura vnde Romam tracta 238 a.
dictaturæ Cæsaris & Syllæ quales 239 b.
dictaturæ tempus præstitutum quod 240 a.
dictaturam quot mensibus tantum gerere licitum 10 a.
dicteria in Iulium triumphantem iacta, quàm fœda 333 b.
dicto veniam poscere quando veteres solerent 280 a.
dictynna quæ quibus dea 327 a.
didonis soror quomodo à Romanis pro dea coli solita 154 b.
didymus cur testiculis suspensus 176 b.
dies olim siue breuis, siue longa, quot semper esset horarum 234 b. & dein.
diei initia apud diuersos quàm diuersa 231 b.
diei partes olim quæ & quot 234 b.
diem dicere quid, & quomodo seu à quibus id fieret 115 a.
dies atri 61 a.
dies fausti & infausti qui 231 b.
dies manibus sacri 232 b.

dies matrimonio contrahendo liciti seu illiciti qui 61 a.
dies quibus senatum haberi non liceret, qui 211 a.
dies quot annum faciãt Persis 168 a.
dies Sigillariorum qui 121 a
dierum aliquot differentiæ 231 b. & dein.
dierum obseruatio à quibus impune contempta 34 a.
diebus atris & infaustis nec sacra facere licuisse ibidẽ.
diebus singulis quis aliquando nouis annulis vsus 88 a
dies eosdem eadem de causa huic lętos illi tristes esse 232. & 233.
dies eosdem diuersorum annorum eisdem & faustos & infaustos fuisse 234 a.
dies octo culturæ agrorum veteres impendebatur, non num vrbanis rebus 138 b.
diffarratio 59 b.
differendæ sententiæ notula iudicibus Romanis quę 124 a.
differentiæ inter voces aliquot consignificatiuas 156 b. 377 a.
differentia vestitus patricij & senatorij 286 a.
difficultas quorundam principum in salutando aut re salutando quanta 84 b.
diffidij ara Romę vbi 346 b
digamia quibus olim vetita 348 b.
digitus medius cur dicatur infamis 345 a.
digito medio annulos qui dent, qui non dent 246 a.
digitum attollere, quid 246 b.
digiti minimo proximi officium quod 87 a.
digiti cui deo sacri 85 a.
digitorũ pedis nomina quæ 245 b.
digitorũ quinque suum esse cuique nomen 246 a.
digitorum singulorum græca nomina quæ ibidem. b.
digitis qui maxime valuerint 246 a.
digitis micare qualis ludus 162 b.
digladiari à conuiuiis qui soliti 300 a.
digladiatorum sæua pugna cur Romæ admitteretur 361 a.
dignus quicum in tenebris miceturquid 279 a.
dij à saliis nominari soliti qui 43 b.
dij Germanorum qui 383 a.
dij nocentes cur honorati 21 a.
dij nuptiarum præsules 60
dij qui quibus in iurando testari vetiti 267 b. & dein.
dij Romæ coli permissi 186 a.
dij Roma electi qui 88 a.

dij variarum gẽtium quam varij 382 b.
diis duob. vnam cellam non dicari 351 a.
diis singulis sua fuisse sacra 221.
dimachæ qui 372 a.
dindymenũ oraculum quale 319 b.
dindymena dea quæ 325 b.
diobolus 242 a.
diocletianus quomodo deus factus 326 a.
diodori sententia optima quàm ægrè prævaluerit in senatu 125 b.
diœcetes quid 238 a.
diogenes Cynicus quomodo seruum fugitiuum castigarit 158 b.
diogenes Cynicus vbi & cur in faciem sepultus 116 b. 35. b.
diogenes quantulo contentus vixerit 139 b.
diogenis in victores olympicos dicteriũ quod 279 a
diogenis vestitus quis 279 a
diomedea necessitas, quid 278 a.
diomedearum auium natura qualis 6 b.
diomedes quorũ deus 326 a.
dion quem tyrannum profligarit 233 b.
dioniani milites quales 384 a.
dionysia Athenis quid 365 a
dionysiaci in Bisaltia templi miraculum quod 322 b.
dionysiarchus quid 238 a.
dionysius à quo pulsus 33 b.
dionysius dialecticus, cuias 228 b.
dionysius ex quo magistratu ad tyrannidem venerit 79 b.
dionysius qua cauillatione sibi monarchiam diuinarit 208 b.
dionysius quàm vafrè Syracusarum tyrannidem adeptus 112 a.
dionysius quorum Romæ nomen 160 b.
dionysius tyrãnus quas mulieres vno tempore simul duxerit 39 b.
dionysius tyrannus quibus se ludis oblectare solitus 161 b.
dionysij bibacitas quanta 299 a.
dionysij de iuramentorum fide qualis sententia 268 a
dionysij effigies 213 a.
dionysij tyranni candelabrũ quot lychnorum 23 a.
dionysij tyranni satellites quales 371 b.
dionysij tyranni schola vbi, & quis eius præceptor 38 a
diorigius Achæis quid 238 a
diosc uris quàm frugale prãdium exhiberetur 138 b.
diphilum quid 72 a.
diplethrum quid 89 a.
diplõ cuius vrbis porta 221 a

dipondius quantum appenderet 242 a.
dipylus cuius vrbis porta 221 a.
discincti tessera 179 b.
dirinoxeni qui dicti 203 b.
discerpti homines vbi, & quibus mactarentur 383 b.
discincti, quomodo olim habiti 33 a.
disciplina militaris 29 b.
disciplina puerorum apud diuersos olim quæ 96 a. & dein.
disciplinæ aliquot militares 19 a.
discipulorum aliquot insignium Papiniani catalogus 378 a.
discrimen vestium esse quis philosophus vetuerit 288 a.
discorum iactui quæ olim virgines studerent 100 b.
discus quid 162 a.
dispensatores qui 170 b.
disphendomena quàm horribile supplicium 124 a.
dissectio canis in sacrificio Bœotiis quid 142 b.
dissidiis coniugatorum sedandis magistratus peculiaris 197 b.
dissidiũ Marij & Syllæ quo augurio præsignatum 274 a.
dithyrambus cuius dei hymnus 226 b.
diti quibus victimis sacrificetur 309 b.
diti quomodo votum fiat 166 a.b.
ditis & Proserpinæ ara vbi Romæ fuerit 309 a.
diuersa anni principia quæ 169 a.
diuersorum ordinum in exercitu cur alia atque alia signa 371 b.
diuidendi regiones nomina olim diuersa quæ 104 a.b.
diuidere sententiam in senatu quid 208 a.
diuinationes ex cruciatu & laniatu hominum longo qui quomodo captarent 383 b.
djuites qua lege generosis prælati 281 b.
diuitiæ maximæ olim habitæ quæ 139 a.
diuitiarum deus quo habitu pingi soleat 213 a.
diuitiarum ratio quanta 281 b.
diuortia qua cautela à quibus permissa 196 b. 342 a.
diuortij causæ olim quæ 196 a.
diuortij faciendi ipsissima verba quæ 196 b.
dirarum imprecationes 165 b.
docti ciuitate donati 201 b.
doctorum & illustrium virorum ludi 161 b.
documenta militaria præcipua quæ 32 b.

do-

dodona vrbs quæ, & cuiusmodi habuerit oracula 319 a.
dodonæi pontifices illotis semper pedibus 66 a.
dodoneis prophetissa 149 b.
dodonæum oraculum seu templum quis diripuerit 319 a.b.
dodrans quid sit 2 a.
dolichus 162 a.
dolium nebulas humidas emittens, vbi 219 b.
dolon quid sit 217 a.
domandorum equorum ars cui asscribatur 308 b.
domesticis laribus quid immolari solitum 142 a.b.
domi suæ qui mortuos suos sepelirent 116 a.
domibus qui nullis vtantur 305 a b.
domicilium plebis, Appio decemuiro quid loci fuerit 122 a.
dominorum in seruos potestas 158 a.
dominorum in seruos crudelitas, quando & quomodo coercita 158 b.
domitius Aenobarbus cuiusmodi erexerit trophæa 37 a.
domitianus cui mensi suum indiderit nomen 169 b.
domitianus cuius deæ filius dici voluerit 224 a.
domitianus qua calumnia Pomposianum & Flauiũ Sabinum occiderit 160 b.
domitianus quo maxime ludo delectatus 161 b.
domitianus geminari castra prohibuit 19 b.
domitij Aenobarbi quàm stulta superbia 329 b.
domitij Neronis proteruia in ædilitate quanta 146 b.
domitiani in theatris in hiãtes profusio 95 b.
domitiani licet tyranni, piũ quoddam statutum 355 b.
domitiani os quale 86 a.
domitiani vesana superbia 71 b.
domorum apud diuersos figura seu structura quæ 305 a. & dein.
domus aliquot magnorum virorum publicatæ 166 b.
domus aliquot magnorum virorum quàm fuerint humiles 305 b.
domus Athenis quid carceris fuerit 122 a.
dom^{s} in Palatino quę 345 a
domus aliquot Romæ spectris quàm infames 67 a.b & dein.
domus tribunorum plebis cur semper pateret 6 b.
dona olim amplissima quæ 227 a. & dein.
dona vxori dare, vbi & cur sponso vetitum 58 b.
donabi sepulchrum 72 b.
donatiuum quid 303 a.
dorienſium tribus quibus à

Cliſthene nominibus dictæ 27 a.b.
doriphori ſerui 160 b.
dorius canendi modus qualis 178 a.
dormiẽtium in ſtationibus animaduerſio olim quæ 18 b.
dormire in vtráque aurem quid 278 b.
dormituriẽtibus regibus Siculis citharæ & auiũ cantus adhibebatur 170 b.
doryxeni qui dicti 204 a.
dos vxoria olim quanta 197 a.
doſo quis cur dictus 70 b.
dotatæ cognomen quæ cur nacta 197 a.
dotatæ ex publico illuſtriũ virorum filiæ ibidem.
dotes dandi aut recipiendi conſuetudo diuerſis gentibus quæ 197 a.
dotis vxoriæ alienandæ an & quomodo vir haberet ius 197 a.
drachma quot obolis aut ſcrupulis conſtet 89 b. 241 b.
drachma pars vnciæ quota ibidem.
drachmæ quot Iſthmiaco, quot Olympico victori darentur 261 b.
drachmarum genera quàm diuerſa 241 b.
drachmas quot inquilini Athenis tributi nomine darent, quot iuquilinæ 203 a.
draco palmes 68 b.
draco cuius olim in clypeo ſignum 369 b.
draco curuus in ſe reflexus, animi ſymbolum 168 a.
draco quinque iugerum à quibus pro deo cultus 49 b. 382 b.
draconis effigie qui quem deum colant 319 a.
draconẽ in extis apparuiſſe quid 307 b.
dracon & Solon legiſlatores 339.
dracon quales ediderit leges 124 b.
dracon quomodo & cur occiſus 124 b.
draconis in furta lex quam ſeuera 340 b.
draconarij milites qui 177 b
draconetti narratio mira de monſtro marino 133 b.
druidæ natura quales 214 b.
druidarũ animaduerſio grauiſsima in ſontes 124 b.
crudelitas quanta 363 a.
druidarum ſuperſtitio omnium penè ſuperſtitioſiſsima 382 b.
druidis initium anni quod 168 b.
druidis grauiſsimum ſuppli cium quod 124 b.
druidis quæ ſectæ in aliis regionibus adæquẽtur 214 b
druſillæ matri quid Tiberius negarit 45 b.
druſorum cognomen vnde 13 b.
duces hoſtium mortui quomodo in triumphis ferrẽtur 331 b.
duci in triumpho ſolita quę 330 a.
ducibus ſummis quæ darẽtur 22 a.
ducis prauo conſilio pugnãtis pœna 190 a.
ducum Romanorum temeritas & inſcitia vt puniretur 190 a.
ducti ad inferos & reducti mirum quoddam exemplum 368 a.
ductor ordinis primi, & ductor popularium 8 a.
ductores ordinum quanti ab Alexandro æſtimati 359 a.
ductum in triumpho, aliquãto poſt etiam triumphaſſe 330 a.
ductus literarum à ſummo ad imũ, & à dextra in læuã facere ſoliti qui 109 a.
ducum ſummorum locus 18 b.
duillij de prouocatione lex quæ 189 a.
dulopolis vbi & qualis 188 b. in fine a.
duobus equis merẽtes, quo alio nomine dicti 372 a.
duo cum vno aliquando in certaminibus commiſsi 264 a.
duodecim faſces conſulum quomodo per vices vnus tantum conſul haberet, non ſimul vterque 118 a.
duodecim horis quomodo dies omnis diuideretur 234 b.
duodecim tabularũ fragmẽta aliquot 339 b. 342 a.
duodeuigeſimani qui 374 a.
dupla regi Spartano cur darentur obſonia 297 a.
duplaris decuria quot conſtet 350 b.
duplaris phalangis partes ibidem
duplex puniẽdi peccati cauſa 121 a.
duplicata exta quid portendant 306 b.
duumuiri quot & quàm varij diuerſis temporibus creati 148 b. & dein.
duumuirorũ munus quod 150 a.
dux & rex inter Germanos quomodo quis fieret 239 a.
dux prudens quomodo aciem ex tempore dirigere debeat 190 b.
dyaſar ſiue Dyaſares quorũ deus 326 a.
dyctynna quæ dea 324 b.
dyerota quid 179 a.
dymæ, cuius regionis ſeu conuentus ciuitas 173 b.
dymon quis deus 325 a.
dynaſtes Paphlagonibus

quid 238 a.
dynos quid 136 b.

EAdémne Roma nunc quæ olim, an alia & alia dicenda 114 a.
eantidis tribus prærogatiuum 27 a.
ebenum à quibus tributi nomine datum 243 a.
ebenum in triũpho quis primus ostenderit 331 b.
ebrietas quædam mira ac noua barbararũ gentium 137 b.
ebrietas quo edulio discuti putetur 296 b.
ebrij quàm olim exosi 137 b.
ebrius princeps quomodo Athenis plecti solitus 137 b.
ebuli sententia de poculorum ordine lepida 299 a.
ebulium rex quàm nequiter cælebs viueret 40 b.
ebutia lex in ambitiosos 153 b.
ecbatana duarũ esse vrbium nomen 319 b.
ecbatana quorũ regia 127 b.
è cælo auguria quomodo sumantur 242 a.
echus Elidensibus quid 167 b.
ede ignis domine, cui deo in sacrificiis proloqueretur 225 b.
edendi in conuiuio apud Indos mos quis 297 b.
edicta prętorum quam vim & quãdo haberent 377 b.
edictum ædilium ad mercatores proprie spectans, quod 317 a.
eduſa 384 b.
eduſæ à quibus sacrificetur 99 a.
effigies Iani quomodo fieri solita 23 a.
effigies sirpeæ quot singulis annis in Tiberim deiicerentur 271 a.
effœminati natura populi effossos tumulos qui habitent 352 b.
efftænatis equis qui maxime pugnent 371 b.
effundere vinum, aut vestes inquinare, quibus lætum sit omen 275 a.
egeria 38 b.
egeriæ quę mulieres immolent 98 b.
egnatiæ nymphæ ara quid miri præ cæteris habere fabuletur 226 a.
egyleæ qui dicti 27 b.
ἑκατόμπυλαι Thebæ quæ 320 b.
elea seu Ilea vrbs vbi 50 a.
elegos quis primus scripserit 283 b.
elegiæ Propertij quando repertæ, & quomodo deprauatæ 52 b.
elementa quatuor cum sole & luna quales dij habiti 324 b.

324 b.
elementorum commistionem qui olim statuerint 294 b.
elephantis in triumpho vecti qui 332 b.
elephantinis libris quæ decreta mãdarentur 208 b.
elephantinos dentes qui tributi nomine darẽt 243 a.
elephantos in ludis à populo honoratos fuisse 95 b.
elephantos quis primus in triumpho duxerit 231 a.
elephantorum pugnas qui quando ederent 36 b.
elephantum quis cuius legionis vexillo inscripserit 177 b.
eleus quis deus dictus 327 a.
eleusa cuius regia 127 b.
eleusina & Lenæa sacra quã impia & ridicula 75 b.
elicio Ioui quîd, cur, à quo dicatum 345 b.
eligendorum ex certo genere regum consuetudo olim quæ 338 b.
eliani (imò forte æliani) sodales quãdo inuenti 43 a.
elymos quid, & vnde fiat 222 b.
embamma quid 269 a.
ἐμβάπτω quid ibidem
emere ad pollinctum, quid 131 a. in fine
emeritorum ætas 75 a.
emissarius palmes 68 b.
empedocles quã insanierit vt haberetur deus 326 b.
empedoclis vestitus quis 288 a.
emporitani natura quales 214 b.
emporitanorum regio vbi ibidem.
emptiones ac venditiones quomodo sine pecunia fiãt 217 b.
emptorem quatenus decipere liceat 317 b.
emptori quid venditor prẽstare teneatur 316 b.
encomia canere in conuiuiis, quibus peculiare 297 a.
encomion quid 36 a.
encotyle quid 136 b. 162 b.
endromis quorum vestis 285 a. 288 b.
ennius qua in vrbe natus 50 b.
ennius articularem morbũ bibendo contraxit 299 a.
ennius quomodo sibyllas alicubi sit imitatus 150 a.
enoplia saltatio 361 a.
enses qui pro cuius dei simulacro adorarint 382 b.
enyaterius modulus qualis 178 a.
epaminundus cur Themistocli antelatus 101 b.
epaminundas quàm fuerit studiosus paupertatis 138 a.
epaminundas reus, & abso-

Iutus 190 a.
epaminundæ in dormientẽ vigilem animaduersio seuera 18 b.
epaminũdæ præceptor quis 38 a.
ἐπαῖον quid 43 b.
ἐπαύλια ἑῶρα quæ 60 a.
epharmiotę serui 160 b.
ephebicum in theatris quid 281 a.
epheborum ludi qui 162 b.
ephemerides quid 213 b.
ephesiæ Diane templum quanti olim habitum, & quàm priuilegiatũ, & qua nocte combustum 159 b. 322. 323 a.
ephesium Masiliensibus quid 345 a.
ephesus, quale cuius regionis oppidum 174 a.
ephesij quàm fuerint nequitiosi 289 b.
ephialtes quàm pauper & abstinens 139 b.
ephialtis rogatio de testamentis quàm iniqua 341 b.
ephori quales apud Lacedæmonios fuerint magistratus 379 a.
ephori Spartani cui magistratui Romano assimilati 186 b.
ephorum insolentia 379 a.
ephororum in reges Spartanos calumniæ inauditæ ibidem
ephororum tribunal qui alli quando concaacrint impune 214 a.
ephoros quis sustulerit 379 b.
ephorus historicus, cuias 318 b.
epicharis libertinæ in tormentis quanta patientia 50 b.
epicharmus cur ab Hieron mulctatus 99 b.
epicharmus cuius discipulus 50 a.
epicnemedij Locri vbi 329 a.
epicureis singulorum mensium festi dies qui 156 a.
epicurus quando natus, & quàm discipulis suis amatus 156 a.
epicurus, quibus cuius sit dei cognomen 327 a.
epicurus vbi docere solitus 167 b.
epicuri imaginem quomodo multi olim vsurparint 87 b.
epicuri summa laus à summa frugalitate 138 a.
epidauriorum inhospitalitas 204 a.
epidorpiæ quid 29 b.
epinicion quid 36 b.
epiodium quid 352 b.
epiphanes quorum regis cognomen 5 a.
epiporpoma 32 b.
epiredium quid 109 b.
epirotarum coniugia 38 b.
epirus quorum sit 319 a.
epitaphium quid 352 b.
epitalamius hymnus quis 60 b.
epitus poëta quid primus inter Latinos inceperit 139 a.
epizeli Athenienſis monstrum & miraculum 31 b.
ἑπτάπυλαι Thebæ quæ 320 b.
epulandi mos diuersis quis 295 a.
epulari in templis licuisse 226 b.
epulis transactis quid apud diuersos fieri solitum 300 a.
epulones qui & vnde dicti 151 b.
epulum triumphale quale 333 b.
equa leporem enixa quando, & quid portenderit 110 b.
equa quem infantem aluerit 110 b.
equa prægnante quis aliquando Olympia vicerit 260 a.
equabus hermaphroditis in triumpho quis vectus 332 b.
equabus qui cur in præliis vtantur, non equis 375 b.
equinæ iubę pro cristis vsurpatæ 32 b.
equas quæ gens solùm diis immolet 142 a.
equas suas finibus suis eductas Elei iniri faciunt 260 a.
eques à censoribus quomodo notari seu mulctari solitus 144 a.
equester ordo Romæ quis, & quando cœptus, & quãtus 106 a.
equestris Fortunæ templũ 20 a.
equestris ordinis diuisio quæ 10 b.
equestribus statuis qui donari 229 b.
equi aliquot à Cæsaribus honorificè tumulati 353 a.
equi cataphrattorum cuiusmodi laminis quasi plumis tegerentur 372 a.
equi figuram qui seruis inurant 288 b.
equi olim celeritate nobiles, qui & vbi 260 a.
equi quando ferientur 308 b.
equini capitis pelle cum auribus & iubis qui militiæ pro galea vsi 32 a.
equitandi studium, Persis quantum 101 a.
equitandi artem quis inuenerit 309 b.
equitatu quæ natio valeat, non peditatu 372 a.
equitatu qui valeant 215 b. & 375 a.
equites Augustani à quo

primùm instituti 104 b.
equites in peditatum mutabiles quando libêret 372 a.
equites antelati senatoribus 106 a.
equites degenerarũt 106 b.
equites quãdo se peditibus in prælio misceant 193 b.
equiti triplex præmium cedere, vbi pediti simplex 334 a.
equitia(id est torneamẽta) vbi Romæ fierent 346 a. & 308 b.
equitia cui & à quo instituta 308 b.
equitibus cur in bellis duo fuerint equi 194 a.
equitibus quid præter arma comportandum 194 a.
equitiorum familia vnde sic appellata 13 a.
equitis Romani censum quantum esse oporteret 107 a.
equitum in bellis exercitatio quo cantu fieret 178 a.
equitum ornatus in ouatione 357 b.
equitum quanta & Græcis & Romanis differentia 372 a.
equitum Ro. honor quantus & dignatio 106 b.
equis castratis qui maxime vtantur 278 a.
equis triumphantium qui qualésve insiderent 333 a.
equo descendere honoris causa, quibus quos oporteret 45 b.
equo vehi Persis, quid 291 b.
equorũ cadauera qui quasi hominum sepeliuerint 353 b.
equorum dea quæ 156 b.
equorum nutritio à quibus pro sæuissima imprecatione habita 165 b.
equos & iumenta tondere, apud quos quid indicet 128 b.
equum qui cui deo immolarent 142 a.
equum qui nummis incussẽrint 218 b.
equum vendere quis ex qua tribu quem muruo coegerit 26 a.
equus October dictus 155 b.
equus quibus diis sacer 142 a.
equus Tiberij quid monstri ostendere visus 31 a.
erasistratus quis ac cuias 328 b.
erebinthius quis deus dictus 327 a.
erebo quomodo immolari solitum 142 a.
erechteum Neptuni delubrum vbi, & quid habeat miri 322 a.
eremodicium iudiciũ quod 217 a.
ἔρημος quid ibidem
erganis

erganis Aethiopũ, regis singulare quoddã facin° 66 b.
eritheræ qui dicti 159 a.
eroticus cuius deæ hymnus 216 b.
eruditio puerorum apud Persas qualis 98 a.
erythiba quid 21 a.
erythibius Apollo vbi cultus 21 a.
erythræa sibylla 149 b.
esculus cui sacra 212 b.
elia sentia lex quid patrono ademerit 158 b.
essedonum superstitio quæ 310 a.
essedonum quàm abominãdus in defunctorum corpora mos 115 a.
essedum quid 105 b.
essæi Hebræis qui 349 a.
eteobutades qui 66 a.
etherica ala quæ 8 b.
εὐναρχὴς quid 366 b.
εὐναρχέα quid ibidem
euagoras quàm ægrè, ciuitate Athenienſi donatus 203 a.
euclia ara 40 a.
εὐκόραξ vnde dictum 121 b.
eucnemos vnde quis dictus 70 b.
eucratis es rex, quid, & quàm dura à filio passus 61 b. & dein.
eudemus vnde quis dictus 70 b.
eudoxi annus quid 168 b.
eudoxus quis quandóve fuerit 328 a.
euelpidis Fortunæ templũ 20 a.
euemeri Tegeatis impietas quæ 383 a.
euergetes quotus Ptolemæorum 5 a.
euergetes quid sonet, & vnde quis ita dictus 70 b.
euianes cuiusmodi Baccho festa celebrent 363 b.
eumeni satellites seu custodes quot dati 371 a.
eumenidibus quid & quomodo litaretur 143 a.
eumenidibus vbi sacrum fiat 309 a.
eumenis regia vbi 127 b.
eumenis signa militaria 177 b.
eumolpidas publicis conciliis aliquando præfuisse 206 a.
eumolpis cuius deæ flamen appellaretur 349 a.
eundem honorem bis ambire an & quomodo liceret 189 a.
euni Syri ars & audacia mira 71 a.
eunosti phanum quibus ingredi vetitum 321 b.
eunuchas facere quis primus instituerit 97 a.
eunuchis qui rex cur pro satellitibus vteretur 371 b.
eunuchum esse cuius oporteret deæ flaminem 349 a.

euocati milites qui 375 a.
euocatio manium vbi potissimum fieri solita 310 b.
euocationes deorum quomodo fierent 92 b.
eupator, cuius Mithridatis cognomen 5 a.
euphrosyne quæ 248 b.
eurybiadis superbia intempestiua 192 b.
euripides in ludo talorum quid 161 b.
euripides tragicus quomodo ab Archelao rege luctus sit 128 b.
euripidis in sibi non sapientem, sententia 279 b.
europi regis oblectamentum in ocio quale 161 b.
eustatonus quale seu quorũ Syracusis nomen 160 b.
eutimus poëta quomodo viuus deificatus 326 b.
eutimus poëta quoties Olympia vicerit 364 a.
eutychus quidam nomine suo quid Augusto omisnis tulerit 276 a.
exactio tributorũ quo per irrisionem Athenis nomine dicta 122 a.
exarchus Lõgobardis quid 238 a.
excellentium aliquot ac doctorum virorum catalogus 328 a.
excluſi comitiis Romæ qui 185 a.
excubiæ in cuius deæ sactis fierent 336 b.
excubiæ quo cantu militiæ indici soleant 178 a.
excubiarum ante vallum ratio quæ 18 a.
excubitores Alexãder quot semper haberet 371 a
excuneati qui dicti 281 a. in prin.
execratio sæuissima Lacedæmoniis quæ 165 b.
exedra quid sit 268 b.
exempla aliquot crudelium iudiciorum siue quæstionum 335 a.
exempla aliquot strictæ disciplinæ militatis 18 a.
exempla parentum coram pueris olim quæ 99 b.
exemplum singularis sæuitiæ Tarquinij & Trasybuli par 111 b.
exequiarum pompa vt fieret 127 b.
exequialis cœna quæ 132 b.
exercitia diuersarum nationũ quàm diuersa 215 a.b.
exercitia iuuentutis Rom. quæ 162 a.
exercitia militaria diuersa 31 b.
exercitia puerilia Romæ quæ 192 a.
exercitus an crebra mutatione castrorum exercendus 18 a.
exercitus educendi indicia quomodo fierent 178 a.
exercitus in aëre vbi & quãdo visus 148 b.
exercitus amissi pœna aduersus ducem 190 a.
exercitus lustrãdi mos quis 312 a.
exercitus lustratio quomodo & quibus tantum animalibus fieret 141 b.
exercitus magni ad internecionem cæsi qui 380 b. & dein.
exercitus vnius castra diuersa à quo vetita 19 b.
exertis dextris incedere, quid 194 a.
exerto humero qui præliẽtur 375 a.
exilio plectendi genus quo tuplex 157 a.
exilium qualis pœna ibidẽ
exilio sæpe plectebantur prestantissimi ciues apud Athenienses ibidem
exotica vnguenta vbi olim vendi prohibita 140 a.b.
expeditionis apparandæ tẽpus 180 a.
expeditionibus apti, sed prę liis inepti olim qui 32 a.
expiãdi mores quàm diuersi 310 b. & dein.
expiandi seu purgandi species præcipuæ quę & quot 311 a.b. 3 a.
expositorum quorumdam exempla miranda 110 b.
expurgari quis quomodo diis sibi perpetuò iratis posset 314 a.
exquiliarum etymologia, & capita eius quot 346 a.
exquiliarum templa & domus quæ ibidem
exquilias quis præcipue incoluerit & auxerit ibidem
exquilina porta quæ aliàs dicta 219 b.
exquilina tribus à quo reliquis addita 25 b.
exquilina via 83 b.
exta ab aquilis rapta, quã sint augurio felici 307 b.
exta cruda in manus obtulisse Spartanis quid 86 a.
exta hominum qui quomodo in sacrificiis rimarentur 383 b. & dein.
exta muta ac regalia quæ 308 a.
exta quomodo specialiter coquerentur ibidem
exta solennia depasci à serpente, quid sit 275 b.
exteri Romæ ad magistratum prouecti 365 b. 207 a.
exteri in senatum admissi 207 a.
externi in imperium adsciti 203 a.
externi milites an & quomodo à Romanis militiæ admissi 30 b.
externorum militum quanta apud quosdam existimatio 30 b.
exteros etiam Romæ triumphasse 330 a.
extis singulis suam inesse vim. 338 a.

Universidad de Deusto
Biblioteca

extorum inſpiciendorum ratio olim quæ 306 b.& dei.
extorum nomine quæ inteſtina contineantur 306 b.
extra ordinem de rep. dicere quibus liceret 208 a.
extremos pueri capillos qui iaculatores lapide tangerent ex induſtria impune 371 b.
exul quando ciuitatem amiſiſſe cenſeretur 200 b. in fine.
Ευὰν quid Græci vocent 356 b.
ἐυμεταβολώτερος κοθόρνυ, q̃d 278 a.
FAba alba aut nigra in iudicio ferendo Græcis quid 124 a.
fabam quibus nec ſerere, nec eſſe, nec aſpicere liceret 349 a.
fabas iacere aut aſſumere, quibus feſtis ſolitum 143 a.
fabis qui in ſuffragando vterentur 208 a.
fabia lex 153 b.
fabius fornix 83 b.
fabius vnde cognomen maximi adeptus 25 b.
fabius Rullus qua potiſsimum re Maximi nomen adeptus 25 b.
fabij Gurgitis quàm fuerit inſignis cenſura 145 b.
fabij vnde appellati 12 b.
fabricij abſtinentia quanta 107 b.
fabulino qui ſacrificent 99 a.
fabulinus deus quis 384 b.
faces nuptiales è qua tantũ arbore, & à quibus accendi tantum ſolitæ 60 b.
faciem carpere quæ lex quibus vetet 339 b.
facies duas eadem ceruice prominẽtes, qui nummis olim incuſſerint 218 b.
factio omnis forenſis in quas tribus à Fabio Rullo coacta 25 b.
factiones aliquot diuerſarũ nationum quales 180 a.b.
factiones Circenſium quot & quales 263 a.
factiones Græcorum potiſſimæ quæ 180 a.
fagi corticem quibuſdam religioſum eſſe 223 a.
fagus vbi aliquando vaticinata 319 a.
fagutal vbi, & q̃d 83 a. 34 b.
falacer quis vel deus, vel dei flamen dictus 347
falarica quorum propria 370 a.
falcidia lex quid vetaret 355 a.
falcidiæ legis ſententia de teſtatore ſeu legato, excutitur 94 a b.
falcones cur quidam dicti 13 b.
falconis auguria qualia 273 b.

falſum teſtimonium dicentis ſuppliciũ, quod 343 a.
fama dea vbi culta 21 a.
fame & ſiti vbi vulgo mori ſenes cogantur 115 b.
familia libertatis vindex ac patrona quæ 189 a.
familiaritatis intimæ apud diuerſos indicia quę 42 b.
familiarum aliquot, ex quibus ſolis reges eligerentur, nomina quæ 238 b.
famulorum in conuiuiis celebribus munera quæ 296 b.
fannia lex 138 b.
far ad ſacrificia impurum quod 140 b.
farina frumenti cuius vrbis mœnia deſignata 274 b.
farris hemina aut quartarius, quantum & quorum donum 228 a.
fari quo tempore vel liceat, vel non liceat 232 b.
fas ad quid pertineat 377 a.
faſces dictatoris quot 240 a.
faſces etiam veſtalibus pręferri ſolitos 270 b.
faſces & lictores conſulum quot 118 a.
faſces lictorum ex qualibus virgis fierent 46 b.
faſces per vices modò apud hunc, modo apud illum COS. fuiſſe 118 a.
faſces è lauro quando magiſtratui anteferrẽtur 46 a.
faſcia candida, diadema regium olim erat 47 a.
faſciarum vſus ante caligas quis 47 a.
faſcinationes quomodo olim repelli putatẽtur 313 b.
faſci olæ crurules quæ 287
faſcium ſummiſsio 46 a.
faſianos quis imperator ſibi tanquam deo mactari edixerit 142 a.
faſti dies qui, & vnde dicãtur 232 a.
fatentes crimina ſua ſponte, vbi abſolui ſolerẽt 124 a
fato omnia agi, qui philoſophati 383 b.
fatua dea quæ, & vnde dicta 336 b. 384 b.
fauciæ tribus incerta origo & infelicitas 26 a.
fauiani qui dicti 212 a.
faunalia quando agerentur 155 b.
fauni vxor quàm fuerit caſta 336 a.
fauno quid immolaretur 142 a. 212 b.
faunus qualis deus 326 a.
fauſtidianæ puellæ 46 b.
fax nuptialis quãdo faceret dirum omen 59 b.
febris phanum quotuplex 27 a.
febris phanum vbi 21 a. 82 b. 345 a.
februarius cui deo dicatus 169 a. 82 b 345 a.

februarius quibus infelix ac suspectus 233 a.
februarij idibus quid soleat fieri 154 b.
februatæ Iunoni quando, quomodo & à quibus sacrum fiat 212 a.
februo cur & quando potissimum litaretur 312 a.
feciales quid ex Feretrij Iouis æde sumere soliti 22 a.
feciales vnde primùm creati,& quot initio fuerint 231 b.
fecialium iuramentũ 267a.
fecialiũ munus quod 251 b.
fecialium potestas quo termino circumscripta ibi.
fel cui deo cur dicatũ 307b.
fel nigri canis & genitale sub limine spõsi cur 60 a.
fel quibus animalibus qua in regione nullum 307 b.
feles à quibus vt dij cultæ 383 a.
feles aut aliæ bestiæ pro diis cultæ,quam magnifice ab Aegyptiis sepeliren tur 353 b.
felicitas seu victoria, cuius aliquando fuerint tesseræ 179 b.
felicitatis portenta aliquot mira 110 a. infelicitatis ibib.& dein.
felis morientis in Aegypto quantus luctus 128 b.
fellis omina qualia 307 a.
felli quæ vis tribuatur 308 a.
femora & suræ equitũ cur armis carerent 372 a.
fenestræ portæ nomen vnde 220 b.
ferales arbores 133 a.
ferales cœnæ quæ 143 b.
feralia cuiusmodi festa,aut vnde dicta 143 b.
feralibus cœnis quid apponi solitum 310 b.
ferarum tergore qui caput in præliis tegant 375 a.
ferculorum cœnis solennibus inferendorum cæremoniæ quæ 296 b.
ferculorũ in epulis magnificis numerus seu multitudo quæ 298 a.
ferentarij qui 372 b.
ferentina porta vnde dicta 220 a.
feretrij Iouis templũ 21 b.
feretrius Iupiter vnde cognominatus 22 a.
feretrum cadaueris ferre soliti qui 129 b.
feriæ Idibus dicatæ, quæ 154 b.
feriarum genera quot 258a.
ferina caro quibus quotidianus cibus 138 a.
feronia quorum dea 200 b.
ferreo calceo qs vsus 288 a.
ferri in triumphis solita quæ 330 b,& dein.
ferro qui ventrem tantum & ceruicem militiæ tegant,cætera nudi 289 a.

ferreos

ferreos anulos quibus passim ferre permitteretur 107 b.
ferula qui olim plecterentur 67 b.
fescẽnini versus vnde & qui appellati 60 b.
festa magnæ, licentiæ apud diuersos quæ 93 a.b.
festi dies qui 232 a.in fi.
festorum aliquot catalogus 336 b.& a.
festos dies vt exigerẽt pueri 138 b.
festũ Fortis Fortunæ quando celebraretur 20 a.
fesulæ quàm olim celebres fuerint auguratu 292 a.
fibra quid 306 b.
fibræ gallinaceorum quales 308 a.
fibulas aureas quibus solum habere permissum 107 b.
fictilia aut marmorea edulia quis aliquando exhibuerit 295 b.
fictilia quàm diis grata 226 b.
fictitiis victimis quando vti liceret 143 b.
ficubus qui maxime victitarent 138 a.
ficus optimę cuiates 295 b.
fidei dandæ in fœderibus barbarici mores qui 252 b & deinceps
fidei & Termini templa vbi 92 a.
fidei sacrum quomodo fieret 92
fidei seruandæ tenacissimi olim populi qui 268 a.
fidei templum vbi 344 b.
fidenæ,cuius olim regionis oppidum 173 b.
fidenatis cognomine quis cur Romæ dictus 62 b. & 69 a.
fides quibus vel nulla vel parua 268 a.
fides quomodo cui detur 86 b.
fidibus militiæ qui vsi 178 b.
fidibus sonare quanto olim in precio 101 b.
fidij Sabini dei templum vbi 346 b.
fidius quis,seu quorũ deus 267 a.
fiduciaria tutela quæ 342 a.
figura membrivirilis à quibus Romæ qua religione culta 155 b.
figuræ aliæ atque aliæ sceptris insculptæ 48 b.
figuræ castrorum aliæ atque aliæ 17 a.
figuris animalium qui pro literis vterentur 109 a.
filamines qui primùm,& vnde flamines dicti 347 a.
filiabus coram caste se gerant parentes 99 b.
filiabus Aristidis quid honoris publice exhibitum 197 a.

filiæ regis sacrorum quid haberent priuilegij 172 b.
filiæ quibus in hereditatem succedant, non filij 341 b.
filij immolandi impium votum, frustratum 166 a.
filiæ ad vestæ sacerdotium cogendæ aut non cogendæ, quæ 269 b.
filicidæ pœna quæ 123 b.
filij in patrem execrãda impietas 62 a.
filij ingenui vbi seruilia pati cogantur 98 a.
filij parentes mortuos efferre vbi solerent 128 a.
filiis, patreviuo pecunia cur non credenda 10 b.
filius patrem alere non obnoxius, quis 340 a.
filios proprios Phryges vẽdunt 95 a.
filo qui sacerdotes quomodo & quando vterentur 347 b.
filum puniceum qui ferre pro pileo soliti ibidem
fimbrias pelliceas gestare quibus decorum 288 b.
fines imperij Ro. olim qui 311 b.
firmatio matrimonij apud diuersos quomodo fiat 40 a.
fistularum species aliquot 222 b.
fistulis qui militiæ vsi 178 b.
filios defunctos qui patres non luxerint 133 a.
flagris qui vel in se, vel in alios inter sacrificandũ seuiant 226 a.
flamen Iouis seu Dialis à quo primum institutus, & quantæ autoritatis fuerit 334 a.
flamen nocentibus quãdiu sit asylum 349 b.
flamines an senatus & militiæ muneribus vacarent 348 a.
flamen Vulcanalis cui deæ quo die sacrum faceret 336 b.
flamines curiales qui 347 a.
flamines in Cęsarum honorem instituti, qui & quàm diuersi ibidem
flamines qui & vnde crearentur ibidem
flaminibus quibus & quan diu prouinciæ demandatæ 348 b.
flaminibus tactu, nominatu, auditu illicita quæ ibi.
flaminica quæ, & eius munus quod 348 a.
flaminicæ amictus ac officia quæ 349 a.
flamini diebus festis visũ nefas quid esset 348 a.
flamini cui omnino iurare interdictum 268 a.
flamini neque sine vxore esse licitum, neque mortua vna aliã ducere 348 b.
flaminij contra Gallos votum 165 a.

flaminij

flaminij de Gallis trophæũ 36 b.
flaminij quàm speciosus triumphus 320 b. 333 a.
flaminio qui qua de causa priuati 334 b. 347 b.
flaminiorum familiæ proprium quid 347 b.
flaminis etymologia quæ 347 b.
flaminis prodendi causa dictatorem aliquando creatum fuisse 10 a.
flaminium non fuisse perpetuum, sed adimi ob demeritum potuisse 347 a.
flaminũ insigne quale ibi.
flaminum munus quod ibi.
flammæ ex cuius equi ore egredi visæ 31 a.
flammeum sponsæ cuius esset coloris 59 a.
flaua coma quibus accepta, quibus contempta 290 b.
flacci vnde dicti 13 b.
flauius Sabinus quàm fuerit innocenter ac fortuito occisus
flexumines qui 370 b.
flora quæ qualisve fuerit & meretrix & dea 337 a.
flora quo alio nomine dicta, & quomodo ei vino litetur 142 b.
floræ & Salutis templum vbi 346 b.
floralia quæ & vnde dicta, & cur ac quando fierent 337 a.
florentinus quid nomine supellectilis comprehendat 28 b. & dein.
florum in triumphis sparsio quæ 333 a.
fluctibus quæ natio parentes suos operiendo sepeliat 115 b.
fluctibus seu Neptuno quid nautæ obiicere soliti 308 a.
flumentana porta quæ 220 b.
fluminibus qui mortuos tanquam sepulchro iniicerent 115 b.
fluonia 384 b.
fluoniæ Iunoni à quibus immoletur 98 b.
fluſius pater quis 23 a.
fluuij aliquot sacri 223 b.
fluuij auriferi qui 174 a.
fluuij à Xerxis exercitu epoti qui & quot 382 a.
fluuiatilis canis pelle quæ natio pro galeis vsa 32 a.
fluuiolorum seu riuulorum vrbis Romæ catalogus 346 a.
focaneus 68 b.
focarij qui 170 b.
focus olim quid 303 b.
fœcunditatis miræ exemplum 59 a.
fœderatæ in Hispania ciuitates quot 203 a.
fœderatæ in Sicilia vrbes quæ 202 b.
fœderati quibus donis ornarentur 229 b.

fœderis percutiendi mores ac tempus 252 a.
fœderum monumenta vbi aut quomodo custodirentur ibidem
fœdissima animalia qui prodiis coluerint 383 a.
fœmina quibus gẽtibus dominetur, non vir 239 a.
fœminæ comitiis non intererant 184 b.
fœminæ quæ à quibus arcerentur ludis 260 b.
fœminæ quot tantum vestibus vterenrur in Aegypto, quot viri 291 b.
fœminæ vbi honoratiores quàm viri 256 a.
fœminarum apud Germanos & Spartanos autoritas quanta 210 b. item apud Celtas & Gallos ibid.
fœminarum de venustate publicum certamen vbi 262 b.
fœminarũ hereditates quomodo coërcitæ 355 b.
fœminarum intercursu infestę acies apud Troglodytas dirimuntur 210 b.
fœminarum ordo quomodo olim discretus 107 a.
fœminarũ pugnas quis noctu commiserit 361 b.
fœminarum Romanarũ nomina tantum quot 15 b.
fœminas etiam inter se in Olympicis certasse 260 a.
fœminas non dare cognomenta familiis 256 a.
fœminas qui principes publicis conciliis admiserint 210 b.
fœminis cur nomina citius quàm maribus inderentur 102 a.
fœminis auri ornamenta, quod equitibus anuli 107 a.
fœminis probrosis legata & lecticas quis ademerit 355 b.
fœmininæ victimæ vbi illicitæ 143 b.
fœminini generis victimas potiores esse quàm masculini ibidem
fœneratorum aliquot libidinosa crudelitas 11 a.
fœnerator olim quanto grauius alicubi quàm fur dãnatus ibidem
fœni manipulus quorum olim signum 177 a.
fœnũ in cornu gerere, quid 279 a.
fœnus quibus gẽtibus ignotum, quibus exosum 11 a.
fœnus quomodo paulatim abrogatum 11 a.
fœta vulpes occurrens, quid portendat 275 b.
fœtus animalium quoto à partu die ad sacrificia puri haberentur 141 a.
fœtus biceps aut mancus in auspiciis quid 307 b.
foliis palmarum scribas olim

lim vsos pro chartis 108 b.
folliculorum ludus 161 b.
follium ludus qualis & quorum sit 162 a.
fons vno quotannis die vini saporem habens, vbi 322 b.
fontanilis porta quæ 220 b.
fontes obliuionis & memoriæ vbi 321 a.
fontis cuiusdam mira natura 319 b.
fontis oleo manantis miraculum 18 b.
fontium aliquot periuros vlciscentium miracula 267 a.b.
fora aliquot apud exteros quî cognominata 72 a.
forcaneus palmes 68 b.
fordicidia quo alio nomine dicta 142 a.
fordicidiis quales tãtùm victimæ cæderentur 307 b.
fore amandum aut amatũ, an Latine dicatur 12 a.
fores Iani quot 22 b.
fores virga lictorum percuti, quid indicaret 45 b.
forma domorum Romæ qualis 304 b. & dein.
formæ certamen publicum inter mulieres vbi 262 b.
formicæ cui aliquando tritici grana dormienti ingesserint 110 b.
formicas sanguinem victimæ auferre quid 308 a.
fornacalia cuiusmodi vel festa, vel sacra 140 b. 337 a.
fornacarius quis 170 b.
fornicata via 83 b.
fornix Calphurnius & Fabius vbi 83 b.
fororum Athenienſium cognomina 72 b.
fororum Romæ nomina quæ & quot 71 b.
fortuna mascula 19 b.
fortis Fortunæ ædes vbi 20 b.
fortuna mala quibus de causis olim culta 20
fortunæ cultores seu despectores, qui facti 21 a.
fortunæ cultus apud exteros 21 a.
fortunæ deæ quàm diuersa fuerint cognomina 20, & templa ibidem
fortunæ quàm varia simulacra 20
fortunę malæ templum vbi 20 b. 346 b.
fortunæ Primogeniæ templum vbi 346 b.
fortunæ simulacrum in cubiculo imperatoris 20 b.
fortunæ templa Romæ vbi 57 a.
fortunarũ trium incerti nominis templum vbi 20 b.
forum Romanum vbi & quod 71 b.
fossarum pro castris latitudo & altitudo quãta 19 a.
foueas qui quomodo habitent 23 b.

framea & scutum, vbi adolescentium ornatus 285 b.
frameæ quibus propriæ 370 a.
fratres vbi præcedant filios in hæreditate 341 b.
fratris filiam ducere Romæ licitum fuisse 39 a.
fregellæ vicus 82 b.
fremitus equorum à quibus obseruaretur 275 a.
frigida qui tantum lauent 235 a. 226 a.
fritillus quid 161 a.
frons cui deo sacra 85 b.
fronti quorum nota inuri solita 158 a.
fronticius (forte rectius Frõditius) vnde quis cognominatus 15 b.
frontis indicia quàm diuersa 85 b.
frontones cur quidam nuncupati 13 a.
fructuum decima Herculi vouebatur 165 a.
frugalitas Romæ olim quæ 138 a. 133 a.
frugalitatis aliquot in regibus exempla 298 a. b.
frugalitatis exempla inter Græcos olim quanta 139 a
frugem alienam noctu pauisse, qua lege fuerit capitale 341 a.
fruges euocari & aliò traduci quomodo solerent 339 b.
fruges quomodo olim teri seu pinsi solitæ 138 a.
frugi cognomen quis vnde adeptus 15 a.
frugum primitiæ cui offerrentur 142 b.
frumenti prouisio quorum magistratuum curę incumberet 18 a.
fucato capillo quis imperator incedere solitus 290 a.
fucatum capillum qui maxime oderint 291 a.
fugato aut fugienti hosti quæ gens ex natura non insteterit 193 a.
fugiẽtem exercitum qui potissimũ insequerẽtur 193 a.
fugientes temere ex prælio, quomodo & à suis reprimerentur 193 b.
fugitiui serui vbi aut quomodo seruitute eximerentur 159 b.
fugulatis lacus vbi 346 b.
fulcimenta vitium quotuplicia 68 a. b.
fulgetras adorare quid 272 b.
fulguritatum ars à quo descripta 149 b.
fulgurũ species diuersæ ibi.
fulmina dira aut felicia quæ 272 a.
fulmine ictos non cremari in funere 133 b.
fulmine icta quàm sint religiosa 353 b.
fulmine quorum sepulchra tacta 353 a.

fulminis auertẽdi ratio Græcis quæ 272 b.
fulminum genera tria quæ 273 a.
fulminũ iactus qui dij possidere crediti 311 a.
fuluij Flacci laus à modestia 330 a.
fuluio quid à Catone obiectum 229 a.
fumus in die militiæ quid indicaret 179 a.
funales equi qui 294 b.
funda qui maxime pugnent 375 a.
fundis quot & qualibus Baleares vtantur 372 b.
funditores qui ibidem.
funebres aues quæ 273 a.
funebres ludi quales 132 b.
funebres tunicæ regum Indorum & Aegyptiorum 132 a.
funebris laudatio vnde initium habuerit 131 b.
funeralis lex quæ 130 a.
funeris illustris efferendi ritus 129 a 131 a.
funera noctu non interdiu efferebantur 130 a.
funere perfecto fieri solita quæ & quã diuersa 132 b. & dein.
fungi qui quomodo in pumicem cõuertantur 265 b
fungos in cariosis nauibus natos, viuas aues fieri 199 a.
funus efferendi ritus olim quis 129 a. b.
fuo quid olim verbi fuerit 12 a.
furcam gestare soliti qui 158 a.
furca qui quomodo plecterentur 123 a.
furciferi qui & quomodo dicti 158 a.
fur diurnus aut nocturnus quomodo tractari solitus 240 b.
fures cui imperatori maximè inuisi 340 b.
fures & sicarios qui quando inuicem committerent 361 a. in fi.
fures quàm sint odiosi Scythis 340 b.
fures vbi & cui furta offerant 220 b.
furiarum templum 130 b.
furia lege quid statutum 355 a.
furij de Gallis triumphus qualis 333 b.
furinalis flamen à qua dea cognominatus 347 a.
furiorum etymologia 14 a.
furta militum quomodo aliquando punita 74 b.
furta per lancem & licium, quæ 340 b.
furta quàm seuerè xij tabulis punirentur 340 b.
furta quibusvel licita vel impunita ibidem.
furto seu rapto qui viuant ibidem.

futtũ leuius quàm fœnus, quibus fuerit 11 a.
furtum vel minimum, vbi capitale 124 b.
furum dea quæ 165 b.
fustibus inter se decernentes puellæ vbi & cui deæ sacrificent 142 a.
fustibus qui per cẽturiones castigarentur 358 a.
fusos in via torquere cur quidam fœminis vetuerint 198 a.
futinus deus 40 a.

GAbij à tarquinio quàm nequiter oppressi 111 b
gabij Mithridatis regia 127 b.
gabini quàm mirè aliquando victoria hostium potiti 22 b.
gabinius quem Ptolomæũ in regnum reduxerit 5 b.
gabiusa porta quæ 220 a.
gabrielis Altilij laus 247 a.
gabyrus quorũ deus 326 a.
gades quibus prævulgo deabus templa dicarint 21 a.
gaditani equites 107 b.
gaditanorum modorum & saltationum speciesquàm variæ 361 a.
gagneo qui sacrificare soliti 164 a.
γάϊος vnde dictum 255 b.
galatæ natura quales 214 a.
galatæ qualibus vtantur tubis 178 b.
galatæ quid pro ornatu galearum vsurparint 32 b.
galatarum tubæ in præliis ineundis 178 b.
galatarũ in clypeis insignia quæ 369 b.
galatarum ridiculus in funere mos 131 b.
galbæ imperatoris in fortunam fraus quomodo vindicata 21 a.
galbæ quomodo imperium prædiuinatum 307 a.
galbæ vnde quidam dicti 13 a.
galbula auis quæ ibidem.
galea cui regi pro diademate imposita 48 a.
galearum insignia apud diuersos diuersa 32 a.
galenus Cæsar quæ aliquando fecerit vota 163 a.
galenus Cæsar quales nummos cuderit 218 b.
galeni in patrem captum scomma quod 382 a.
galeni vestitus qualis 286 a
galeria tribus quando in vrbem receptа 26 b.
galeriæ tribus prærogatiua 26 b.
galero albo quis flamen solus vteretur 347.
galerus cuius olim propriũ fuerit insigne 64 b.
gallia & Britannia in quot olim prouincias diuisæ 104 b.
gallia in quot factiones diuisa 180 b

gallia quàm à circio vento afflicta aliquando sit 164 a.
galli comati 290 b.
galli deûm matri quomodo secando membra sua immolent 140 b.
galli qualibus militiæ vestibus vsi 31 a.
galli natura quales 214 a.
galli quàm honorent fœminas 210 b.
galli quàm sumptuosè ornarint galeas suas & scuta 32 b.
galli quid potissimum diis vouere soleant 165 a.
galli quomodo homines in sacris mactare & excruciare soliti 383 b.
galli mutuam in funere pecuniam cur darent 130 b.
galli vt prelia ineant 191 a.
gallicæ mulieres iudices 210 b.
gallina cui nationi in epulis & sacris interdicta 141 b.
gallinacei pro conis apud quos fuerint 32 b.
gallinacei quàm habeãt nobiles fibras 308 a.
gallinaceorum & coturnicum pugna publica olim vbi fieret 262 a.
gallinaceum aliquando Persis vt regem præsuisse 321 b.
gallinaceus quibus diis sacer 141 b.
gallinarum cantus quid mali præferre putetur 274 a.
gallis natura insitum quid 214 a.
gallograeci quàm mirè prælientur 375 a.
gallorum contra Romanos votum quale, & econuerso 165 a.
gallorũ factiones duæ precipuæ 180 b.
gallorum immanis in sepultura magnatum mos quis 131 a.
gallorum in pinguesodium atque lex 96 b.
gallorũ in pugna arma seu ornamenta quæ 375 b.
gallorum in sacris impietas quanta 383 b.
gallorum mos in dotibus constituendis 197 a.
gallorum prœposteri cantus quid prædiuinent 274 a.
gallorum plerique pro vallo castrẽsi quid habuerint 19 a.
gallorum vestes quales 288 a.
gallus nocti & laribus sacer 141 b.
gallos duos qui nummis incutiant 218 b.
gallos omnium sæpissime victos fuisse & rebellasse 330 a.
gamelia Iuno à quibus coleretur 327 a.

gamphasantes qui,& quanto peregrinos odio prosequantur 203 b.
ganges flumen à quibus vt deus cultus 325 b.
ganges quàm clarum flumẽ 174 a.
ganymedis lacus vbi 82 b.
garamantes ferarum ritu in venerem ruunt 41 a.
garamantici nomen quis recusarit 69 b.
gardates Persis habiti qui 374 a.
garus piscium non squamatorũ ad quid vtilis 221 b.
gaster ꝙ vasis genus 136 b.
gasterium quid ibidem.
gaza cuius fuerit ærarium 85 b.
gaza Persicè quid sonet ibi.
gazæ quid monstri aliquando visum 129 a.134 a.
γία quid 255 b.
geganiæ familiæ proprium quid 14 a.
geganij vnde Romam deducti 255 a.
geganij vnde vocati 14 b.
γένος quid 255 b.
gelonorum truculẽtia & ornatus militaris 31 a.
gemea ala quæ 9 a.
geminum fel in extis, quid 307 a.
geminus pater quis dictus 23 a.
gemma annuli immensi pretij 87 b.
gemmarum vsus in annulis quis & vnde 87 b.
gemmiferi fluuij qui 174 a.
gemmis signare quando desitum 87 b.
gemoniæ scalæ cuiusmodi pœnarum locus 122 a.
genca(si recte scriptum)Antiocho cuiusmodi ala 384 a.
genarum indicia quæ 85 b.
genas radere quę lex quibus vetet 326 b.
geniales dij qui 325 b.384 b
genialis lectus quomodo & cui ornari solitus 60 b.
genitalibus membris sacrificatum vt diis olim fuisse 384 a.
geniti ex serua aut illegitimo coniugio, Athenis quales 238 a.
genius quis putatus, & an duo sint 325 a.
gentius neque suus de sua iuno 325 a.
gentes variæ quàm variis vtantur militiæ & instrumentis & ornamẽtis 375 a
gentium diuersarum peritia diuersa 25 a.
gẽtium maiorum deæ quæ 324 b.
genu alterum alteri imponere in senatu, quàm vitiosum 209 a.
genutij in totam legionem animaduersio quæ 74 a.
genutij tribuni pl. lex 11 a.

genuũ hominis religio quæ 86 a.
geometria celebres qui 215 a.
geometria vbi vulgo pueros doceretur 100 b.
georgius Trapezũtius quid miri aliquando viderit 134 a.
germalia vbi 345 a.
germanici de Germanis victis trophæum 36 b.
germanici nomen quibus mensibus inditum 169 b.
germanico quid ab Apide prædiuinatum 321 b.
germani ex cuiusmodi rebus auspicia sumãt 275 a.
germani furibus nõ infensi 340 b.
germani provallo quid vsurpare soliti 19 a.
germani pyras mortuorum quomodo extruere soliti 130 a.
germani quàm fuerint olim hospitales 204 a.
germani quibus ludis & quàm carè ludere soleant 162 b.
germani quod signum nummis incusserint 218 b.
germani quo in honore sacerdotes habuerint 66 b.
germani quo reges suos honore afficere sueti 48 a.
germani quomodo adulteras punire soliti 176 a.
germani quomodo lauent 235.
germani quomodo in prælium ruant 191 a.
germanis fœtus olim ignotum fuisse 11 a.
germanis nõ fuisse templa, & quid pro templis fuerit 223 a
germanis satellitibus qui Cæsares vsi 371 b.
germanorum acies vt instrueretur 192 a.
germanorũ nobilibus plures vxores licitæ 41 a.
germanorum consultationes 208 b.& 209 a.
germanorum dij qui 326 a.
germanorum & Indorum sepulchra qualia 352 b.
germanorum in bellis insignia cuiusmodi 177 b.
germanorum in conflictu disciplina qualis 193 a.
germanorum in dandis dotibus mos quis 197 a.
germanorum in ędificando mos quis 305 a.
germanorum in educandis pueris mos 98 a.99 b.
germanorum in prælio aggrediũdo mores qui 191 a.
germanorum in sacrificiis truculentia quanta 383 b.
germanorum in sententiis reiiciendis aut recipiendis mos quis 208 b.
germanorum in sponsalibus insignis mos 58 b.
germanorum legati quid a-

Universidad de Deusto Biblioteca

liquãdo Romæ in theatro fecerint 282 a.
germanorum ludus quam obstinatus 162 b.
germanorum matrimoniale ius quod 189 a.
germanorum mos in infantibus recens natis 96 b.
germanorum natura qualis 214 b.
germanorum scuta qualia 197 a.
germanorum militum scuta amittẽtium punitio 73 a
germanorum seruitus qualis 158 b.
germanorum stipẽdia olim quæ 374 b.
germanorum vestitus qualis 289 a.
gerri qui, & quàm crudeles in funere regis esse soleãt 131 a.
gerusia curia quorum fuerit 24 b.
gessa quibus propria 370 a.
gessatæ Gallis qui 374 b.
gestamen triumphantis quale quid fuerit 332 b.
gestis ad Sagrã certius, quid 278 a.
gestuum chironomiæ quanta diuersitas 361 b.
getæ Cæsaris mirus in apparandis ferculis mos 298 a.
getæ quàm crudeliter manes virorũ expient 310 a b.
getulici vnde dicti 69 b.
gilippi peculatus quomodo proditus 218 b.
gingrinæ tibiæ quæ 178 b.
gladiatores in quibus potissimum lu is exhiberentur 361 a.b.
gladiatoria munera exhibere quorum fuerit ab initio 54 b.
gladiatorius ludus quando exhiberi solitus, & quibus ei interesse vetitum 132 b.
gladiaturã munus quis primus Romæ ediderit 361 b.
gladiaturum quis aliquãdo prohibuerit, & quibus tantum exhibere permissum 362 a.
gladio breuiori qui pugnẽt 371 b.
gladios & lanceas in sanguine hostiæ tingere quid 353 a.
gladius Hispanus qualis 370 a.
gladius quibus olim proprius ibidem.
glandem secundis mẽsis exhibere, quibus fuerit magnum 295 b.
glandium vsus quibus frumenti loco fuerit 138 a.
glans ex aliena arbore in alienum fundum cadens, cuius sit 340 a.
glastum quid sit 31 a.
glaucopis dea quæ 327 b.
glaucus quidam Demyli filius, quomodo Olympia icerit

vicerit 260 a.
γλαῦκας εἰς ἀθήνας, quid 279 a.
glires epulis cur interdicti, & à quibus 139 b.
gnidius senatus capitũ quot 206 a.
gnidurgis quid 179 a.
gnosos cuius aliquando regia 127 b.
gonatus quid dictus 70 b.
gonatus vnde dictus 70 b.
gordiani cuiusdam relatio de spectris 67 b.
gordij qualem eligere soliti regem 238 b.
gordium multæ aues circunuolantes quid portenderint 110 b.
gorgias Leõtinus quam salse in Olympiis irrisus 291 a.
gorgonis mulieris Spartanæ celebre apophthegma 196 a.
gorpias mensis quis 169 b.
gortyni qua afficiant adulteros pœna 176 a.
gracchi & Scipionis simultas ac familiaritas 28 a.
gracchi in deiectos de gradu plebiscitũ quod 189 b.
gracchi lex pro incolumitate ciuis Rom. quæ 158 a.
gracchorum alter vbi & quomodo occisus 83 b.
graculo nihil esse cum fidibus, quid 278 a.
gradiuus quis deus cognominatus 56 b.
græca fides prouerb. 214 a.
græca sacra Romæ quæ dicta 364 b.
græcæ literæ vbi & cur olim disci vetitæ 109 b.
græcarum literarum inuentor quis 109 a.
græci verecundiores cæteris nationibus erga cognatas 38 b.
græcina capitis postulata, viri sui iudicio absoluta 197 b.
græcis initium anni quod 169 b.
græcorum aliquot abstinentia quanta 139 a.
græcorum explicapili noxu copulatorum mos 43 a.
græcorum mos in nuptiis 58 a. & b. & 59 b.
græcorum puerorum institutio 97 a.
græcorum in condendis defunctis antiquissima consuetudo quæ 116 a.
græcorum in funere ducis aut regis mos quis 131 a.
græcorũ in obsidione Troię insigna quod 369 b.
græcorũ more bibere, quid 296 a.
græcorũ mos audito fausto nuncio 46 b.
græcorum mos in vouendo quis 194 b.
græcorum natura qualis 214 a.

græcorum pœna in sacrilegos 123 a.
grandæui ætate ad comitia rum suffragia non admittebantur 279 b.
græcostasis vsi Romæ olim fuerit 24 b.
græcus sermo quàm Romæ inuisus 211 a.
graminea corona cur & vnde dari solita 227 b.
grammateus 66 a.
grãmatiæ Syris quid 297 a.
grãmaticum cuius & quod poculi genus 136 b.
γραμματοφόροι qui 46 a.
γραφὴ quid 108 b.
gratiæ quot, & quomodo pingi solitæ 248 a.b.
gratiarum ædes vbi ibidẽ.
gratitudinẽ naturaliter homini insitam esse 248 a.
gratuitum balneũ quis Romæ exhibuerit 235 a.
grauedines quomodo leuari putentur 246 a.
gregarij qui habiti 374 a.
gregario militi quid in castris habere vetitum 33 a.
grex idem apud iurisperitos quis dicatur 113 b.
grues à recto flectere cursu, nautis quid 273 b.
grues volantes à quibus tabellariis superatæ 46 a.
grypi Persis qui 85 b.
gurges cur quidam dictus 14 b.
gutturnium quid 29 b.
gyala quid 136 b.
gygius canendi modus qualis 178 a.
gylippi cultus militaris quã sordidus 31 a.
gymnasia Athenis celebertima quæ & quot 135 a.
gymnasia quàm olim à græcis culta 100 b.
gymnesię quàm impiè mortuos sepelire soliti 115 b.
gymnesiarum in elocandis nuptui virginibus mos 40 b.
gymnasticæ disciplinæ 97 a
gymnasium Herculis apud Athenas, quid 77 a.
gymneta quale Argiuis nomen 160 b.
gymnico certamine qui potissimum valeant 215 a.
gymnopodia Spartanis quid 365 b.
gymnosophistarum mos in funeribus defunctorũ 96 a
gymnosophistæ in Aethiopia quales quantíque putentur 214 b.
gymnosophistæ quam sobrij sint, & quibus solùm vescantur 221 b.
gymnosophistarum in cõuiuiis cõsuetudo quæ 297 b
gynęceum quæ domus pars fuerit Græcis 304 b.
gynæceia dea quæ 142 b. 336 b.
gypso quæ gentes corpora suæ militiæ illiniant 31 a.

Ha-

HAbentibus patrem superstitem, qui magistratus interdicti 187 a.
habere equum Seianũ, quid 269 b.
habere pauca, & nullius indigere cuius precatio fuit 124 b.
habis rex quàm misere & mirabiliter educatus 110 b
habitudo corporis militum 29 b.
habitus sepeliẽdorum olim qualis 116 a.
hacantus quid primum in Olympiis introduxerit 260 b.
hadriani Cęsarisapophtheg ma de iurecõsultus 378 a.
hadrianus quo vocabulo legionem summam impartierit 8 b.
hæredes qui quomodo fierent 341 b. & dein.
hęreditates mulieribus quis quo plebiscito ademerit 355 b.
hæreditatũ ius apud diuersosquàm diuersum 341 q.
hærere aquis, quid 278 b.
halæ vnde quidam dicti 13 a
halia qui apud Rhodum ludi 262 a.
halicarnassus quorum regia 127 b.
hallucus quid 245 b.
halma quid 162 a. 361 b.
haloa Athenis quid 365 a.
halteres quid 162 a.
hammonis imago qualis 213 a.
hammonis responsum de sacris Græcorum insigne 166 b.
hannibal cur sæpe mutarit capillos 291 a.
hannibalis ab vrbe reditus cuiusdein occasionem dederit 57 a.
hannibalis cum Gallis ictũ fœdus quale fuerit 210 b.
hannibalis nomen seruis indi cui fuerit capitale 160 b
hannibalis superbia 64 b.
hannonis factio 180 b.
hannonis in clypeo insigne 369 b.
harmeniorum (forte Armeniorum) virgines nupturæ, quàm fœde se gerant ante nuptias 40 a.
harmodij nomen quàm sit Athenis sanctum 160 b. & 171 a.
harmostæ qui dicti 238 a.
harmostes Spartanis quid 358 a.
harmosyni Spartanis qui 197 b.
harpagones quid 306 b.
harpastum quid 162 a.
harpocratem in gẽmis pro signis aliquos vsurpasse 87 b.
harpocrates cuiusmodi de, & vnde natus 88.
hasdrubal quo die perierit 20.

hasta cruenta quæ,& quando proponi solita 152 a.
hasta publica quæ ibidem.
hasta salutis quæ ibidem.
hastæ in fines hostium proiectio, quid præ se ferret 254 a.
hastæ puræ quæ 228 b.
hastam dare vel adimere 74 b.
hastam mittere aut caduceũ quid signet 254 a.
hasta qui maximè præsentur 375 a.
hastas inuicem permutare, Macronis quid 253 a.
hastas qui pro diis coluerint 382 b.
hastati qui 370 a.
hastati in qua aciei parte locandi 190 b.
hastatos qui sequerentur 191 b.
hebes quales tali 85 b.
hebetes quæ regio producat 215.
hebræi vbi publicas pecunias deponere soliti 56 a.
hebræis grauissima mulcta seu pœna quæ 144 a.
hebræis initium anni quod 168 b.
hebræorum pontificis ornatus 66 b.
hebrus quàm inclytum flumen 174 a.
hecate quæ dea 327.
hecates sacra qualia 226 b.
hecateus cuias fuerit 328 b.
hecatombas vouere quando solitum,& quid sit,& quomodo fiat 164 a.
hectoris præceptor quis 100 a.
hedera cui sacra 222 b.
hedera quibus inuisa 223 a.
hedera qui in sacris omnibus coronentur ibidem.
hedera quis pro diademate vsus 484.
hederæ tactus cui illicitus 348 b.
hedui natura quales 215 a.
hedui quid primi ex peregrinis Romæ habuerint 207 a.
heduorum in sententiis dicendis mores qui 208 b.
heduorum mos erga paruulos suos 98 a.
heduorũ summo magistratui quid non liceat 6 b.
heleorum tribus quot 27 b.
helicon quibus sacer 318 b.
heliocaminus quid 256 b.
heliogabalus cui imperatori fuerit deus 224 a.
heliogabalus quàm contemptor senatum 207 a.
heliogabalus quàm turpia festa siue sacra instituerit 363 b.
heliogabalus quid ridiculi primus fecerit 210 b.

heliogabalus quomodo inquinarit prætorij præfecturam 241 a.
heliogabali in secundis mẽsis luxus quis 295 b.
heliogabali in triumpho petulantia quanta 332 b.
heliogabali in theatris profusio 95 b.
heliogabali profusus in annulis vsus 88 a.
heliopolis seu Thebę Aegyptiæ à quo conditæ 320 b.
heliopolitani Aegyptiis qui qualésque æstimentur 214 b.
heliotrapeza cuius carceris nomen 122 a.
hellenes quorum reges dicti 4 b.
helota quale Lacedęmoniis nomen 160 b.
helotæ à Spartanis qui habiti 203 b.
helotæ quàm seruitute astricti 158 b.
hælotæ qui 86 b.
hemina,quota sextarij pars 80 a.
hemina quot drachmis cõstet seu cyathis ibidem
hepar cuius rei sedes 308 a.
heptaphonos quæ porticus dicta 167 b.
hera quæ dea cognominata 327 a.
hera quarum Romæ nomen 160 b.
heraci qui dicti 27 b.
herecleotici scyphi 136 b.
heracleum quod poculi genus 136 b.
heraclitus quem sepeliendi morem docuerit 114 b.
heraclitus quo se ludi genere recreare soleret 161 b.
herbam dare quid 279 a.
herbam do, quid signet 194 a.
herbis quibusdam quosdam emasculatos fuisse 221 b.
hercitæ qui 170 b.
hercules à quibus gentibus maxime dilectus & cultus 77 a.
hercules basilicus in talis quid 161 b.
hercules Conopius vbi cultus 21 a.
hercules Gallicus quis 213 a.
hercules inuictus, cuius aliquando fuit tessera 179 b.
hercules quàm diuerse à diuersis cognominatus 76 b.
hercules quàm fuerit fœcundus 59 a.
hercules quibus gentibus inuisus 77 a.
hercules quis quos ludos Pelopi instituerit 257 b. &dein.
hercules quot putati 77 b.
herculis cognomen qui vulgò meruerint 77 b.

herculis imago, cuius militare signum 179 b. 79 b.
herculis sacerdos in Tyro 566 b.
herculis sacra infanda 76 b.
herculis signum ante triūphantem prælatum 331 a.
herculis templum Romæ vbi 57 a.
herculi decimam vouere, quàm olim faustum fuerit 165 a.
herculi & Cereri quotidie quibus rebus immoletur 142 a.
herculis in Co quàm ineptè sacrificetur 76 b.
herculi quàm impiè à diuersis nationibus olim immolatum ibidem
herculi qui potissimum vota facere soleant 165 a.
herea, cuius deæ festa 262 a.
hermæa festa quæ 93 a. 262.
hermē Aegyptij quem vocent mensem 168 b.
hermionensibus quid præter morem vulgarem vetitum sit 130 a.
hermocrates quo auspicio vrbem Cardiam condiderit 307 a.
hermodor⁹ cur Epheso exactus, & quid deinde Romæ meritus 289 b. 339 b.
hormogenis dissecti cor quale inuentum 307 a.
hermolai barbari laus 112 b.
hermothybies Aegyptiis qui 374 a.
hermothybium aut Hermothybiorum stipendia quæ ibidem
hermunduri quomodo vouere aut deuouere quid soliti 164 b.
hermus quas regiones alluat, & cui flumini mixtus, in quod mare influat 174 a.
herodes quàm superbe causam apud Hyrcanū reus dixerit 125 a.
herodotus historicus cuias 328 b.
heroibus quæ animalia immolentur 141 a.
herophila cuius Sibyllæ nomen 149 b.
heros cuius dei nomē 325 a.
herostratus qua nocte Ephesinæ Dianæ templum cōbusserit 233 a.
hesiodus cui poëtæ quo in certamine prælatus 364 a.
hesperum qui nummis incutiant 299 b.
hesus quorum deus 383 b.
heteromaschalos quorum tunica 290 a.
hetruriæ conuentus vbinā olim & quando seu quoties cogi solitus 173 b.
hetrusca disciplina quomodo Romani filios suos instituerent 292 a.
hiatibus horrentium animalium qui pro cristis in bello vsi

lo vsi 32 b.
hiberorū diuisio olim quæ 27 b.
hiberorum & Albanorum galeæ cuiusmodi 32 b.
hiberorum mirus quidam amicitiæ mos 42 b.
hiceteria quid 254 b.
hiectus Argiuus quam in adulteros legem tulerit 175 b.
hierapolitani antri miraculum 322 b.
hieratica charta qualis 108 b.
hierax cur quis cognominatus 70 b.
hiero ex quanta miseria ad quātam dignitatem perueuerit 110 a.
hierodi dascali qui 283 a.
hieronis canes quid miri fecerint 131 a.
hieronomi qui 283 b.
hieronymi Massiani laus 356 a.
hieronymi Porcarij laus 276 a.
hieronymi tyranni flagitia 50 a.
hierophantæ qui 283 b.
hierophantæ quomodo castrarentur 221 b.
hierophylaces qui 283 a.
hierosiarchus quid 283 a.
hilaria qui dies dict⁹ 234 a.
hinnitus equorum qui in auguriis maximè obseruent 275 a.
hippagogi qui 372 a.
hipparchi qui 75 a. 238 a.
hipparchia ala quæ 8 b.
hipparchus Bithynus quàm fuerit excellenti ingenio vir 328 b.
hipparchus quàm sæuus tyrannus, & à quibus occisus 171 a.
hippia quę dea vocata 327 a.
hippias cuius filius, & quātus tyrannus & quomodo cæsus 171 a.
hippicū quot stadia faciant, & quid sit 89 a.
hippiæ dens sternutando ex cussus quid portenderit 102 a.
hippiæ philosophi paupertas quanta 139 a.
hippiæ somnium quale 171 a.
hippius quis deus cognominatus 308 b.
hippoclidis desultatio 101 b.
hippodromia forū ꝙ 72 b.
hippolyto quæ crinem consecrent 284 a.
hippolytus quis 66 a.
hipponæ deæ quibus pro animalibus vota fieri solita 165
hipponax poëta cuias 328 b.
hippopotamum quis Romæ in quibus iudis dederit 362 b.
hippopotamus in imo sceptri quid significet 48 b.

hippoſelino qui victores do nari ſoleant 262 a.
hippothonus Iupiter vbi cultus 21 a.
hippotonos quis deus dictus 77 a.
hippotoxotæ qui 372 a. 376 a.
hircinis cornibus qui pro criſtis vſi 32 b.
hirci cur pecudibus miſceantur 260 a.
hircum qui adorarint 383 a.
hircum qui cui offerant 141 b.
hircus quorum poetarum & præmium & victima 364 a.
hircus,nauigij nomen 179 a.
hircus vbi ad ſacra ineptus 141 b.
hirpiæ familiæ quales,& earum priuilegia quæ 322 a.
hirpini vnde dicti 275 a.
hirundines cuius ominis ſint 274 a.
hirundines quibus nuncij vice fuerint 46 a.
hirundinũ & cornicũ certamen publicum vbi 262 a.
hiſpania in quot & quas prouincias diuiſa 104 a.
hiſpaniæ oppida Latio donata quot 203 a.
hiſpaniæ vniuerſæ ius Latij vnde tributum ibidem
hiſpanorum in præliis agilitas quanta 375 b.
hiſpanorũ natiua proprietas qualis 214 a.
hiſpidum cor quibus aliquã do fuerit 307 a.
hiſtoriæ antiquorum fabuloſæ 110 a.
hiſtrionem quis præfectum prætorio crearit 241 a.
hiſtriones à quo Roma puſi 135 a.
hiſtriones quàm chari Auguſto 26 b.
hiſtriones quo ſtudio ab Auguſto culti 135 b.
hiſtrionũ ſedes in theatris quæ 280 b.
hiſtrionum ſpecies diuerſæ 135 a.
hiſtrius vicus vbi,& quid aliquando paſſus 83 a.
hodidocos quid ſignet, & quid conuicij præ ſe ferat 245 b.
hœdinæ chartæ dictæ olim bibli 109 a.
hœdus cui deo offeratur 142 a.
holographum quid 108 b
holoſerica veſte quis primus vſus 286 a.
homerus à quo aliquando poëta victus 364 a.
homerus,qualis nummi nomen 218 b.
homeri locus de rerum cõmutatione excuſſus 219 a.
homeri præceptor qs 100 a.

homicida

homicida apud Memphitas quomodo tractaretur 123 b.
homicidia inter Germanos quũ luerentur olim 122 b.
homicidij expiatio q̃ 223 b.
homicidij inter Romanos initio pœna quæ 122 a.
homo marinus 133 b.
hominem deuotũ quomodo occidere licuerit impune 166 a.
hominem occidens,modio legumnis vbi abſoni ſolatus 124 a.b.
hominem ſacrum cur facilius occidere licuerit, quàm non ſacrum 252 a.
hominem ſaginare ad ſacra,& inde mactare ſoliti qui 384 a.
homines de rupibus aut ſpeculis ſacrificij cauſa qui præcipitarint 384 a.
homines immolare diis qui ſoliti 383 b & deinc.
homines immolare quãdo Romæ vetitum 384 b.
homines immolari & deuoueri quomodo ſoleant 166 a.
homines qui qumõ vel dij vtl dęmones fiant 325 a.b.
homines ſeniores vbi mactentur & edentur vt boues 115 a.
homines viui in ſimulachro ingẽti pro victimis exuſti 383 b.
homines viui Romæ ſacrificij cauſa defoſſi 384 b.
hominis ciuilis officia quæ 318 a.
hominis plus in qua quàm humo degentis miraculum 91 a.
homo cuiuſmodi lancearũ ictu a Thracibus mactari ſolitus 384 a.
homolocti quomodo fœdus iungant 259 a.
homoloide cuius oppidi portæ 221 a.
homotimi Perſis qui 369 a.
honeſta miſsio quæ 373 b.
honeſtas puerorum apud Perſas quanta 95 a.
honorariũ ius quod 377 b.
honorarij ludi qui 362 b.
honores & dignitates quàm indignè quidam aſſequantur 365 a.b.
honores ſummis viris in theatro quales exhiberentur 365 a.b.
honori quomodo ſacrificetur 94 a.
honoris & opis ſacra vt fierent 94 a.
honoris templum vbi 57 a.
honorarij ludi qui 362 b.
hoplites quod ludi genus 162 a.
hora cuius deæ cognomen 325 a.
hora quorum dea,& qui vota illi facere ſoliti 165 b.
horæ accuſanti & reo præſcriptæ quot 209 a.
honore dici & vigiliarum quot 234 b.

horæ sponsalibus accõmodæ quæ 58 a.
horæ templum vbi 23 b.
horarum discrimina quomodo in castris fieri aut cani solita 178 a.
horarũ genera quot 234 b.
horas non semper æquales fuisse ibidem
horatius vnde Cocles dictus 13 a.
hordæ quid 234 b.
hordales dies qui ibidem
hordeacea fistula qui in sacris vtantur 222 b.
hordeum pro frumẽto quibus aliquando pœnæ nomine datum 73 a.
horicorũ (si rectè scriptum) deus quis 326 a.
hormius modulus qualis, & quando à Græcis vti solitus 178 a.
horologia olim qualia 234 b.
horologij cura penes quos Romæ esse soleat 146 b.
horologij inuentor primus quis 28 b.
hortæ ædes cur semper recluſa 327 a.
hortari quid ibidem
hortensij quare sic vocati 12 b.
hortum colere, cuius regis delectamentum fuerit 161 b.
horus quis Aegyptiis deus 383 b.
hosij, hositer 66 a.
hospitales nationes quæ 204 a.
hospites quàm fuerint inuisi Spartanis & aliis quibusdam 203 b.
hospiti quot tantum diebus apud Indos conuersari liceret ibidem
hospitibus quis equos pauerit 278 a.
hospitij symbolum Lingonibus quale 254 a.
hospitio aut amicitię renũciandi mos olim quis 254 b.
hospitum insignium aut legatorum peregre venientium tractatio cui magistratui commissa 54 a.
hostia qua cautela cæderetur 225 a.
hostia vetustiori aut iuniori quando litari solitum 143 b.
hostiæ cuique deo suæ 222 b.
hostiæ diis ingratæ, quales ibidem.
hostiæ maiores aut minores quomodo ornarentur 223 b.
hostiæ solidæ quæ 141 a.
hostiarum genera quot 140 a.
hostilia curia vbi quondam Romæ fuerit 24 a.
hostilibus laribus cur aliquãdo immolatum 142 b.

hostilium deuotio in bello quid in se haberet 164 b.
hostibus in fugam versis quid agendum 193 a.
hostiũ spolia in qua domus parte seruarentur 304 a.
hostius parricida quomodo plexus 122 b.
hulceratas aues auspiciis inutiles esse 292 b.
hulceroso auguri quid vetitum ibidem
humana corpora vbi pro vallo vsurpata 19 a.
humana victima quando olim immolari solita & desita 93 a.
humana victima qui cui sacrificent 76 b. 213 b. 214 b. 283.
humana vox quo ex simulacro aliquãdo edita 20 a.
humandis corporibus necessaria, in quo templo vẽdi soleant 310 a.
humani sanguinis poculo qualia fœdera iniri solita 252 b. & dein.
humano cruore qui cui litent 383 b. & dein.
humano sanguine cuius dei simulacrum ablui solitum 384 b.
humo tradere cadauera aut cremare, capitale vbi sit 115 a.
hunnorũ fœdus quoddam mirabile 42 b.
hyacinthia Spartanis quid 365 a.
hyacinthino cono quis in bello vsus 32 b.
hyacintho qui coronentur in sacris 223 a.
hyænas quis quibus in ludis exhibuerit 362 b.
haytarum tribus vbi fuerit, & à quo dicta 27 a.
hybernorum pueri vt educentur 97 b.
hyberni quàm crudeli pietate parẽtes mortuos prosequantur 115 a.
hydropotæ mulieres vbi 137 a.
hyeme quomodo olim prãderi solitum 138 b.
hylea tribus quæ 27 b.
hymnorum species aliquot 226 b.
hypeparũ pulchritudo quãta 263 a.
hyperboles vltimus Athenis ostracismum pertulit 158 a.
hyperborei qualibus vtantur domibus 308 a.
hyperboreorum quàm detestandus in senio confectos mos 115 a.
hypæthræ quid 135 a.
hypingos cuius deæ hymnus 226 b.
hypocausta quid sint 148 a.
hypocles Cumæus quas colonias deduxerit 52 b.
hyporchema quid 226 b.
hypothyra quid 306 a.

Universidad de Deusto
Biblioteca

hyrcanorum quàm execranda in sepeliendis defunctis consuetudo 115 a.
hysteria quale festũ 141 b.

IAcula Marij qualia 370 a.
iaculatores apud Indos præstantissimi 372 b.
iaculis & romphæa qui potissimum pugnent 375 a.
iaculum ab aquila è manu satellitis ablatum, quid portenderet 273 a.
ialemos quid 129 a.
iani nomina diuersa 23 a.
iani quotuplex in foro statua ibidem
iani templa quot 22 b.
iani templum cur & pacis & belli index fuerit 23 b.
iani templum quoties clausum 22 a.
iani templum vbi & cuiusmodi fuerit 22 b.
ianua pontificis quo insigni dinosceretur 64 b.
ianuæ cur & à quo serra diuidi iussæ 305 b.
ianuæ sponsi quomodo ornari solitæ 59 b.
ianualis porta quæ 220 a.
ianuarij idibus quid fieri solitum 154 b.
ianuarium & Februarium quis anno addiderit 168 b.
ianuaius cui deæ sacer 169 b.
ianus bifrons cuius nummi signum 343 b.
ianus quomodo & initium precationis & finis esse soleat 22[illegible] a.
ianus quot aras Romæ habuerit 23 a.
iapyges qui & vbi sint 50 b.
iapygi vento qui vota faciant 164 a.
iasonis Matassalani immeriti supplicium quod 335 a.
ἰατρός digitus 146 b.
iberorũ (aliàs Hiberorum) in sepeliẽdis defunctis quã crudelis ac mirus mos 115 a.
iberorum in pingues lex 96 b.
ibes Ibetis quid 238 a.
ibes seu ibides à quibus vt dij colerentur 382 a.
ibidis sepulchrum in Aegypto quale 340 a. 353 b.
ibim occidisse in Aegypto, quantum peccatum 124 a.
ibis vbi tanquam deus culta 92 a.
icades Epicureis quid 156 a.
ichneumones à quibus vt dij culti 383 a.
icta seu tacta fulmine, quãti haberentur 353 a.
ichthyomantes qui 275 a.
ichtyophagorũ natura quæ 90 b.
ichthyophagorum sepeliendi mortuos cõsuetudo quæ 115 b.

idæa

idæa dea quæ 375 a. 336 b.
idea Platoni quid 113 b.
idem diuersis legibus prohiberi & iuberi 236 b.
idem propriæ quid dicendum 113 a.
identitas rerum secundum iurisconsultos & physicos quã diuersa 113 a. & dein.
idibus Martiis quid fieri suetum, & quomodo eæ aliquando vocari iussæ 154 b.
idomeneus ob impium votum è Creta pulsus 166 a.
idos Aristoteli quid 113 b.
idus Iulij quibus diis sacræ 155 a.
idus Martij quo alio nomine dictæ 232 b.
idus singulorum mensium quàm & cui solennes sint 154 b. 156 a.
iecori quæ propriæ vis insit 308 a.
iecur geminum quid notet 306 b.
ieiunio qui inter ethnicos vacarent 221 b.
ieiuniũ quomodo Romę aliquãdo indiceretur 364 b
ἱερεὺς quid 283 a.
ignauiorem muliere dici, quantum Persis cõuicium 245 b.
ignis nouus quotannis in aris Vestalibus calen. Martiis accendebatur 169 a.
ignem deum qui præcipuè colant 325 a.
ignem manu excipere quid 86 a.
igni omnia constare, cuius assertio 114 b.
igni qui rerum omniũ principium adscribant 264 a.
ignibus quis adulteros punire solitus 176 b.
ignis à quibus vt deorum pręcipuus veneratus 382 b
ignis & aqua cur sponso & sponsæ in limine domus tangenda 58 a.
ignis in tẽplis assidui qualis olim ratio 269 a.
ignis peruigil quibus olim gẽtibus in sacris esset ibi.
ignis quod vel ex fumo, vel ex flamma omen præberet 225 b.
ignis sacer quas aliquando fœminas præibat 3 b.
ignis sacer quibus olim pręferri solitus 48 a.
ignis sacrificij ex quibus lignis fieri vetitus 225 b.
ignis vbi frequens damnatorum pœna 124 b.
ignis Vestæ extinctus, quomodo resuscitari soleret 270 b. & dein.
ignitæ tunicæ supplicium cuiusmodi 125 b.
ignito ferro quis quomodo in fœdere faciendo vsus 252 b.
ignobiles quibusdam qui 284 a.

Universidad de Deusto Biblioteca

ignominię ſolutio quomodo fieret 75 a.
ignominiæ nota qui afficerentur 76 a.
ignominioſa miſsio quæ 374 a.
ignoti dei ara 141 a.
ignotum deum qui colere ſoliti 363 a.
ἰκπαίαν Græcis quid 180 a.
ἱκετεύειν quid 254 b.
ilicet, cuius in ſacris vox 227 b.
ilicet, quando & vbi potiſſimum dici ſolitum 132 a.
ilienſes cur Herculi ſacrificare vetuerint 76 a.
ilienſes quomodo à Romanis honorati 202 b.
ilion cuius regia 127 b.
illaqueatum hoſtem occidendi qui quem vſum habeant 375 b.
illegitime nati, an ciuium numero habendi 203 a.
illegitimæ nuptię quæ 61 a.
illegitimus filius an patrem alere teneatur 340 a.
illyricarum puerperarũ fortitudo 98 b.
illyrici quàm aliquando Epidauriis inuiſi 204 a.
illyricus in quot prouincias diuiſa 109 b.
ima cera 2 b.
imaginẽ Chriſti & Abrahæ quis ethnicus inter lares habuerit 352 a.
imagines deorum à quo vetitæ 92 a.
imagines deorum vbi nullę 223 a.
imagines deorum ridiculæ apud Aegyptios 92 a.
imagines in circenſibus deferri quomodo & quæ ſolerent 363 b.
imagines in defuncti memoriam ferri ſolitæ quæ 132 b.
imagines in funus productæ 304.
imagines principum & iudicum quomodo effigiandæ 123 a.
imagines variorũ deorum quomodo pingi ſolitæ 212 b. & dein.
imaginum olim in domibus Roman. quanta cura 303 b. & dein.
ἴμβριος Iupiter quis 219 b.
ἡμερόδρομος quis dictus 90 b.
immolandi initium à quo animaliũ genere factum 141 a.
immolans vbi nil de ſacrificio guſtaret 226 b.
immolantes vbi victima ſoli veſcerentur ibidem
immolare, quota ſacrificij pars 225 a.
immunes à tributis inter Græcos olim qui 204 a.
immuſylus an ex aquilino genere ſit 272 a.
impares hoſtiæ quibus mactari

ctari ſolitæ 143 b.
imperatiuæ feriæ quæ 258 a.
imperator quis aliquando diceretur 371
imperatores cum plebe balneari ſoliti qui 235 a.
imperatores oppreſſa rep. qui dicti 4 a.
imperatores qui quibus menſibus ſua indiderint nomina 169 b.
imperatores etiam externi facti 203 a.
imperatores ſenatum honore proſecuti qui 207 a.
imperatores vnde Cæſares & Auguſti dicti 3 a.
imperatoris officium quod 329 b.
imperatorum aliquot frugalitas 298 a. & dein.
imperatorum aliquot veſtitus quis 285 b. & dein.
imperatorum capita qui ornarentur 85 a.
imperatorum & ducum alij atque alij ornatus in bello 31 a. eorumdem funus vt curaretur 129 b. 130 a.
imperatorũ imagines quãdo nummis incudi cœptæ 218 b.
imperatorum imagines pro qua re in bellis vti ſolitæ 177 b.
imperatorum in theatris locus quis 280 b.
imperatorum nomine qui libera rep. vocati 3 b.
imperij Ro. fines olim qui 312 b.
imperium ſtabile quod 111 b.
impetiginoſis templa ingredi vbi vetitum 222 a.
impetratiua auſpicia quæ 272 a.
impetum excipientis pictura 213 b.
impetus inferendi aut excipiendi conſilium ſeu ratio quæ 191 a.
impranſum manere apud quos quem oporteat 297 b.
imprecatio peſsima apud Getas quæ 165 b.
imprecationes dirę quo fieri ſolitæ modo 165 b.
impreſsiones improuiſæ quomodo fierent 193 a.
impuberes pueros qui quando cui mactarent 383 b.
impudicitia dea cur & à quibus culta 21 a.
inarculũ veteres quam virgam dixerint 172 b.
inarime quid à terræ motu paſſa 52 a.
incendiaria auis quæ ſit, & cuiuſmodi augurium ferat 274 b.
incendiorum curam qui haberent 366 b.
incenſio mutandorum caſtrorum cur inſtituta 19 a.
incenſio machinarum valli,

quibus &vbi pro vallo fuerit 19 a.
incestum facere quis dicatur 176 a.
incestus cum matre ac filia vbi licitus 38 b.
incestus diuersę speciesquibus gentibns quotidianæ 38 b.
incestus matris & filij apud quos olim laudatus 4 b.
incisas in æs, & in ære literas,an & quomodo indifferenter dicatur 105 b.
incruenta Aegyptiorum sacra 92 a.
incruenta quorum deorum sacra 91 b.
indefinita edendi tempora quibus 299 b.
index digitus quis 246 a.
indi natura quales 214 a.
indi vt sibi sponsas parent 40 b.
indorum regum pompa 48 a.
indi quot in tribus singulos populos diuiderent 27 b.
indi quàm sint abstemij 137 b.
indi vates 66 a.
indi vt pueros suos instituant 97 b.
indi vt in bellum prodirent 177 b.
indigetes dij q̃ 325 b.384 b.
indigetes Indorũ qui 326 a.
indis grauissima in fontes pœna qualis 124 a.
indorum in funere alicuius consuetudo quæ 96 a. 115 a.132 a.
indorum in eloeandis filiabus mos 40 a.
indorum regum cognomẽta quæ 4 b.
indorum regum sceptra vnde fiant 47 b.
indorum res memoria non scripto ab ipsis teneri 109 b.
indorum inhospitalitas 203.
indorum sapientes vt moriantur 115 b.
indorum vestitus quàm varius 289 a.
indusia vestis 284 b.
inebriandi absque potu modus quis, & qui hoc vterentur 137 b.
infames dies qui 61 a.
infamis digitus quis 245 a.
infans penè editus, in matris aluum reuersus vbi,& quid 111 a.
infantes apud quos non nisi lacte materno alantur 109 b.
infantes lacte alẽdi vbi deponi Romæ soliti 71 b.
infantes nobilissimi à quibus Saturno immolarentur 383 b.
infantibus vbi vena capitis lana inuratur 97 b.
infelicitatis portẽta aliquot miranda 110 b. & dein.

inferi quandb placentur 212 a.
inferis sacrificandi mores & tempora quæ 309 b.
inferni ostia 130 b.
inferorum deorũ aræ quo modo aut vbi statuerẽtur 309 a.
inferorum hostiæ quales 222 b. ad inferos descensus vbi pronus 130 a.b.
infinitati quis rerum omnium principium assignet 264 a.
infula sacerdotis,qualis 224 a.
ingenia diuersarũ gentium qualia 214 a.
ingenioſos quale solũ producat 215 a.
ingluuiei summæ exempla 300 b.
ingrati dedecus quantum 248 b.
ingrati vbi maxime odiosi 248 b.
inhospitalitas aliquot nationum 203 b.
inhumatum cadauer, quod putandum 309 b.
iniice iniice,Aphris quid signet 180 a.
inici in pyrã corporis mortui solita quæ 130 b.
inimici nõ omnino tollendi 189 b.
initium anni quoties olim variatum 169 a.
iniurato nemini militare licitum fuisse 358 a.
iniuges boues cui immolarentur 141 b.
in lente vnguentum quid 278 a.
ino quæ post apotheosin dicta 315 a.
in,præpositionis energia 105 b.
insani cur quidam cognominati 14 b.
insanire per digitum, quid 246 a.
in sinum despuere,quid 280 a.
insepulti qui abiicerentur 353 a.
insigne Iouiscontra titanas quod 177 a.
insignia alia atque alia bene de rep.meritis concessa 210 a.
insignia nummorum apud Romanos olim quæ 208 a.
insignia peculiaria diuersarum aliquot dignitatum 65 b.
insomnia diuersorum quos exitus sortita 171 b. & dein.
insomnia ferè contrarios euentus sortiri 172 a.
insolentia magnatum quorumdam singularis 84 b.
insontes cognati reorũ maiestatis etiam puniebantur 123 a.

Universidad de Deusto Biblioteca

instauratione ludorũ quoties & quàm ridiculè opus esse putaretur 365 b.
Instratum quid sit 156 a.
instrumẽta castigandorum puerorũ olim quæ 100 a.
instrumẽtotum aliquot domesticorum catalogus 306 a.
insubres cuiusmodi militiæ vsi signis 177 b.
insubres quo vestium colore militiæ vsi 31 a.
insula ab omni cæde immunis quæ 320 a.
insularij qui 170 b.
insulas aliquãdo regna nuncupari 52 b.
intercalãdi mos olim apud diuersos quis 168 b.
interceptor alienę litis, quis 216 b.
intercessio quibus potissimum competeret 249 b.
intercisi dies qui 232 a.
interdicere igni & aqua 122 b.
interdictorum prætoris autoritas quanta 377 b.
inter os & offam multa cadere, quid 278 a.
interpres tabularum XII. primus quis, & quid nactus 339 b.
interpretandi iuris ius aut facultas, quorum esset 377 b.
interreges qui, & quãdo primum creati 257 a.
interregnum quot dies duraret ibidem
interregum potestas ac munus 257 b.
interrex à quibus & quando crearetur 257 a.
inter sacrum & saxum, quid 278 a.
interula quale vestimẽtum 284 b.
inuenio quid & quomodo significet 34 a.
inuentores literarum qui 109 a.
inuitæ ad Vestæ sacerdotiũ quæ cogi potuerint 269 b.
inuitamẽta ad liberos procreandos in Perside & alibi quanta 195 a.b.
inuiti ad senatum venire qui vel cogerentur, vel non cogerentur 207 b.
inuum quæ festa qui vocarint 211 a.
ioci in triumphis quomodo iaci soleant 333 b.
iocinoris caput desiderati in extis, quid 306 b.
iocus lepidus in Demetriũ libidinosum 39 b.
iol cuius olim regia 127 b.
iolai templum quàm miræ sanctitatis habitum 77 a.
iones quàm sint seruituti dediti 160 b.
iouis feretrij templum 21 b.
iouis sacerdos in Neroe 66 b.

66 b.
iouis puluerij templum 92 a.
iouis seruatoris ara 160 a.
iones quem primi luxum adinuenerint 139 b. iidem molles 214 b.
ionicus canẽdi modus qualis 178 a.
ionum in psallendo & saltando peritia 101 a.
ioues à Varrone quot numerati 77 b.
ioui quibus potissimum animalibus litetur 140 b.
iouiani Pontani laus, habitatio, patria 1 a.
iouis inuocandi ritus 166 a.
iouis simulachrũ apud Aegyptios 212 a.
iouis labradæi simulacrum 213 a.
iouis filij qui dicti 77 b.
iouis filium quis se finxerit 48 a.
ἴϑλος quid sonet 15 a.
iphicratenses equites qui 372 a.
iphicratis disciplina 31 b.
ἱπποτροφὴ quid 165 b.
iracea cuius vrbis porta 221 a.
iracundi quo sint colore 86 a.
irasci, cui intestino tribuatur 308 a.
ire in sententiam aliorum, quos senatores oporteret 207 a.
irrisionis sedes vbi 85 b.
irus quos ex se fontes emittat 174
isauria cui cognomen dederit 69 b.
isiaci sacerdotes quomodo vestirentur 66 a.
isichias cuius nomen 66 a.
isidem iurare quibus solis inter Græcos permissum 266 a.
isidi quod animali sacrum 141 b.
isidi propria victima quæ 142 b.
isidis apud Sueuos figura quæ 213 a.
isis quando à Romanis exacta 88 a.
isidis sacerdotum religio ac cæremoniæ quæ 349 a.
isidis sacris inaugurandorum cæremoniæ 47 b.
isidis templa Romæ quot 337 a.
isis dea quæ 326 a. 327. 336 a.
isis à quibus maxime culta 383 a.
ismenias Thebanus quàm vafrè in adorando Persarum rege se gesserit 85 a.
ismenias Thebanus quomodo quosdam tibia sua sanarit 81 a.
ismenus quis deus dictus 327 b.
isocratis dictum de iustitia difficulter acquirẽda, quod 277 a.

isomerinæ horæ quæ 234 a.
isthmij ludi quales 261 a.
isthmiorum quanta olim celebritas & studium ibidem.
istri ac Nili aquas qui reges inter gazas suas reconderent 224 a.
itali natura quales 214 a.
italici belli origo 201 b.
ite, missa est vnde deductũ videri possit 227 b.
iter quid sit 88 b.
iterduca cuius deæ cognomen 327 a.
ithome arx quæ 345 a.
ithometi Ioui quot centenarij hominum vno sacrificio mactati 383 b.
iuba quorum deus 326 a.
iubæ in desertores pœna 73 a.
iubæ regia vbi 127 b.
iubæ equinæ fuerint quibus pro ornatu galeæ 32 b.
iubennus (alij Vibennus) cui monti nomen dederit 345 b.
iucundi labores acti, adagium 280 a.
iudæorum & Aegyptiorum sacra quando ex vrbe exacta 88 a. & 186 a.
iudæorum pontifex quàm ab Alexandro honoratus 66 b.
iudicandi ad mortem indicta causa Romæ vsus quis 123 b.
iudicandi noxios ad mortem consuetudo olim quæ 125 b.
iudicium de nocente quo pacto fiebat 126.
iudicia mulierũ inter quos admissa 210 b.
iudicia in quot ordines diuisa 95 b.
iudicia olim Romæ quàm varia 251 a.
iudicia quot modis eludantur 276 b.
iudicis corrupti pœna 123 b.
iudicis mali mores 276 b.
iudicium de hausto aquæ ex alienis fundis legato discutitur 188 b.
iudicum iuramentum ante sententiam definitiuam 126 a.
iudicum imagines quomodo Thebani effingerent 123 a.
iudicum in iudiciis qualia olim fuerint iuramenta 126 a.
iuga Exquiliarum quæ & quot 346 a. b.
iugæ Iunonis ara & tutela quæ 327 b.
iugalis Iuno vnde dicta 58 b.
iugam cur Iunonem cognominarint 82 b.
iugarius vicus vnde dictus ibidem
iugera agri quot cuique olim Romæ fuerint 139 a.
iugeri minima pars quæ 89 a.
iugerum quid 88 b.
iugulandæ victimæ ars quæ 225 a.
iugulati hominis exhausto sanguine exta tãgere, quid 253 b.
iugum 68 b. 89 a.
iuli seu Iulij vnde dicti 15 a.
iuliæ leges quàm variæ 175 b.
iuliani Cæsaris religio quæ 221 a.
iuliani Saluius & Didius qui 364 a.
iulij Cæsaris prodigalitas 107 b.
iulij Cæsaris somnia aliquot qualia 171 b.
iulij & Augusti curiæ 24 b.
iulij idibus quid fieret 155 a
iulij vnde in ciuitatem adsciti 203 a.
iulis insula quæ 328 b.
iulius Cæsar cui pedẽ suum osculandum præbuerit 86 b.
iulius Cæsar quibus idibus occisus 154 b.
iulius quo ornatu solus ipse in bellis vteretur 31 a.
iulus cuius deæ hymnus 226 b.
iumẽta gregariis militibus in castris vetita 33 a.
iumentum aliorsum quàm quò vtendum acceperit, ducens, an fur sit 340 b.
iumentum iunctum emittere stercus, auspicium quale 275 a.
iunceo amictu qui ornentur 189 a.
iunianus Maius quàm fuerit insignis somniorũ conlector 16 b.
iunius mensis Mercurio sacer 169 b.
iunij idus quibus festæ, & quo alio nomine dictæ 155 a.
iunioresan in senatu sententiam rogarentur 208 a.
iuno vnde iugalis dicta 58 b.
inuoquę quibusdam dea putetur 327 b.
iuno quàm Romanis culta 327 a.
iuno vbi nata, & præcipue culta 326 b.
iuno veientana 66 a.
iunoni quàm diuersè ac impiè sacrificaretur 327 b. & dein.
iunoni quod pecus sacrum 141 b.
iunonis quàm sint varia nomina ac potestates 327 a.
iunonis Reginæ & Minervæ templa Romæ vbi 345 b.
iunonis vlnæ quales 85 b.
iupiter inuentor 75 b.

Universidad de Deusto Biblioteca

iupiter belli socius tessera militaris 179 b.
iupiter Latialis dici voluit Caius princeps 71 a.
iupiter, pappa Bithynis dictus 92 a.
iupiter prodigialis 140 b.
iupiter militaris 164 a.
iupiter prædator 165 a.
iupiter xenius 204 a. eiusdem forma ibidem.
iuramenta diuersa apud diuersos 32 b.
iuramenta iudicum sanctissima olim quæ 126 a.
iuramēta magistratuū qualia. 189 b.
iuramenta quibus gentibus nullius sint religionis 268 a.
iuramentis homines ita frustrari oportere, vt pueros talis, dionysij impia sententia 268 a.
iuramenti cognoscendi ius penes quem magistratum fuerit 144 a.
iuramento quis milites adigere soleret 358 a.
iuramētorum apud veteres formæ quàm variæ 266 a. & dein.
iuramentum legitimum militare quādo cœptum 33 a.
iuramentum per depositam pecuniam quomodo fiat 341 a.
iuramentum pontificis 65 b
iurandi mos apud Siculos quis 267 a.
iurandi per res seu creaturasquàm olim diuersi modi 266 a.
iurare cui flamini nefas 348 b.
iurare totius exercitus nomine quomodo veteres solerent 33 b.
iurare quæ gens neque cogat quenquam neque cogatur 268 a.
iurari à militibus olim solita 33 a.
ius ciuitatis latè propagatū 103 a.
ius Latij quibus datū 202 b
ius quiritum cui primo datum 202 a.
iure scripto qui nō vsi 339 a.
iuribus diuersis eadem & edici & interdici 236 b.
iuriscōsultorum aliquot insignium catalogus 378 a.
iurisdictio proconsulis quæ 103 b.
iurisiurandi militarisforma & ordo 33 a.b.
iurisiurādi cognitio ad censores pertinebat 145 a.
iurisiurandi modus acverba aqud diuersos quàm diuersa 266 a.
iuris primaria diuisio quæ 377 a.
ius ad quid pertineat ibidē.
iusiurandum à quibus & quàm seuerè iudicari solitum 145 a.

iusiu-

insiurandum consulis cum magistratu defungeretur 120 a.
ius necis consuli vbi & vbi non esset 45 a.
iustitiæ effigies qualis 213 a.
iustitiam solam inter vota petere soliti 224 b.
iustus quis Græcorum cognominatus 68 b.
iuuenales ludi qui & quomodo fierent 360 b.
iuuenalis satyrici loca discutiuntur 291 b. 94 b. 95. a. 136. a. 200 a. 245 a.
iuuenca cui propriavictima 142 a.
iuuenca quorum poetarum victima 354 a.
iuuenculæ partus gemellorum, ominis qualis 275 a.
iuuenes ante prandium vbi & quomodo quid boni fecerīt, examinarētur 297 b.
iuuenes forma conspicui apud Cretenses vt ad matrimonium cogerētur 195 a.
iuuenes viuos defodere sacrificij ergô quibus peculiare 384 a.
iuuētus Romana in quibus se causis primùm exerceret 152 a.
iuuētutis ædiculavbi 344 b.
iuuenum dea quæ 165 b.
Κακοξενία 204 a.
κοτάπηγος quid 245 b.
κηρύκιον quid 254 b.
κινδαλισμὸς quid 162 b.
κλεινὸς quid 66 b.
κονητί vicisse, quid 278 b.
κόραξ qualis supplicij locus 121 b.
κρατὴρ δικῶν gręcisq d 212 b
κ seu θ per se posita quid in iudiciis signarent 124 a.
κύβοι quid 161 a.
κύκλοι quæ Græcis loca dicta 152 b.
κύλικες Græcis quid 295 a.
λ pro ρ proferre solitus Demosthenes 351 b.
λ Lacædæmoniorum quondam insigne in clypeis 368 b.
λ & ν quid in iudiciis significarent 124 a.
LAbarum quid, & quomodo provexillo vsurpatum 178 a.
labdalum quid 55 b.
labeones quare sic cognominati 13 a.
labeonis de supellectile iudicium 29 a.
laberio Mimo quid aliquando in theatro acciderit 281 a.
laboremus, cuius aliquando tessera 179 b.
laboriosi vota cui faciant 165 b.
labradæi Iouis sceptrū 48 b
lac cui offerri solitum 141 b
lacænarum quāta ad scenas procliuitas 361 b.
lacænas solas viros parere, & eis dominari 96 b. 169 a

lacedęmoniorũ luctus rege mortuo 118 b.
lacedæmoniorum militum iuramentum 33 b.
lacedæmonij noctu sontes plectebant 123 b. corũ lex de reis 125 b.
lacedæmoniorum concio-nes 208 b.
lacedæmoniorum luctus quamdiu duraret 133 a.
lacedæmoniorum calendæ quam celebres 156 a.
lacedæmoniorum confidẽtia animia cõtra Tegeatas vt frustrata 193 b.
lacedæmoniorum & Athenienſium pernicies vnde 203 b.
lacedæmoniorum ſenatus 206 a.
lacedæmonij in quorum eſſent Romæ cliẽtela 303 b.
lacedæmonij prælium inituri 178 b.
lacedæmonij quomodo educent infantes ſeu pueros 97 a.
lacedęmoniorum in clypeis inſigne quale 369 b.
lacedæmoniorum in approbandis ſentẽtiis confuſio quæ 208 b.
lacedæmoniorũ peritia militaris & ordo 9 a.
lacedæmoniorũ trophæum 37 a.
lacerna quale & quorum veſtimentum 285 a. 289 b.
lacernæ albæ vſus quis & quando eſſet 291 a.
laciniæ Iunonis templum vbi 317 b.
laciniã adhæſiſſe, quid 275 b
lacones quàm paucis Artaxerxi & Philippo reſponderint 84 b.
laconicarũ nutricum commendatio 99 b.
lacones comati 179 a.
laconica centuria 374 a.
laconiſtæ qui dicti 70 b.
laconum & Meſſeniorum conuentus vbi 259 a.
lactacem herbam ferre, Perſis quid 254 a.
lactaria columna quę, & vbi 71 b.
lacte quivt quotidiano cibo vterentur 138 a.
lactis quibus in ſacris vſus 143 a.
lactiſima quale ſaltationis genus 361 a.
lactucasqui cur primum apponant 297 a.
lactucini vnde dicti 12 b.
lacus ſeu calicis Palicorum in Sicilia, mirum 267 a.
lacus ſtadiorum xxx. a cuius vnius iumẽtis epotus 382 a
lacidi philoſopho quàm fuerit quidam anſer charus 353 a.
ladæ curſoris miraculũ 90 b
læna qualis veſtis 289 b. 293 a.
lænati (alibi Lænates) vnde quidam quidam dicti 13 b.
læſtrigones vnde 77 b.
lætari quibus in epulis, non liceret 132 b.
læuum fulmen cur felicius dextro 271 a.
lagus quorum rex 5 a.
lamachi paupertas q̃ 139 a. b
lamachi in bis peccãtes dictum 75 b.
lamẽtationes funebres quis Athenis ſuſtulerit 133 a.
lamia meretrix quem regẽ propè dementarit 39 b.
lamię cur quidam dicti 14 b
lamij vnde ortum habuerint ibidem
lamiſcus quis, & quid miri habuerit 246 a.
lamyrus cur quis cognominatus 70 b.
lanceã habere genitiuis notis, quibus olim familiare 87 b.
lanceæ quibus propriæ 370.
laneę veſtes quibus in ſacris inuiſæ 223 b.
laneũne an lineũ oportuerit eſſe mortui veſtitũ 128 a
lanificium mulieribus olim quàm fuerit decorũ 198 a.
lanigeręarbores vbi 199 b.
laniſtę quos committerent, vel quomodo 361 a.
λαοῖς ἄφετοις quis quibus direret 227 b.
laperſę quid 266 a.
lapidare delinquentes, vbi conſuetudo vulgaris 123 b
lapidei pontes quando primum Romæ ſtructi 64 a.
lapides auriferi vbi 265 b.
lapideus populus vbi, & quis ſic dictus 213 b.
lapidibus qui paſsim damnatos occidant 124 a.
lapidibus qui quos obruant 122 b.
lapidicinis damnati qui ibi.
lapidum aliquot miracula 265 b.
lapidum diuerſæ ſpecies vnde quotidie producantur 264 b.
lapidum iaciẽdorum quàm certi ac periti Indi 372 b.
lapis in Caryſto quaſi lana intextus, quid miri præ communibus lapillis habeat 132 a.
lapis niger fabrefactus, cuius dei figura 213 a.
lapparũ cognomentum vnde 13 a.
laquearia cœnationum verſatilia, qualia Nero commentus 296 b.
laqueis mulieres ex equis pugnãtes nõ gladiis 375 b
laralia cuiuſmodi ſacra 337 a.
lar deus, cuius aliquando teſſera 179 b.
larces Tolumnius quorum rex, & à quo victus 21 b.
larentalia quid 43 a.
larentiæ Accæ vnde ſacra inſtituta 42 a.
lares cuiuſmodi numina ſint, & qui aliâs dicti 325 a.

lares in qua domorum parte custodirentur 302 b.
lares quàm ridiculè ornarẽtur,& quid illis immolaretur 142 a.
lares quomodo Platoni fierent 325 a.
larium cultus vnde cœperit 116 a.
largitorem bonorũ & malorum alium atque aliũ esse qui tenerent 383 a.
laribus quæ dicerentur arma 373 b.
laribus quid ex cõuiuiis cedat 297 b.
laribus quod animal dicatum 141 b.
laribus quomodo olim sacrificatum 93 b.
larium in larario cultus vnde 352 a.338 b.
larium numerus Aegyptiis quis 325 a.
larissa arx 345 a.
larua fora quæ 72 a.
lasanum quid 136 a.
laserpitij pondo quot C. Cæsar ex ærario rapuerit 55 b.
lasthenis velocitas quanta 90 b.
lata via 82 a.
laterculis coctilibus qui pro chartis vsi 109 a.
lateres aureos quot C. Cæsar ex ærario sustulerit 54 b.
lateritias domus qui primi inuenerint 305 a.b.
latiar cuiusmodi sacrum 258
laticlauus equitum qualis 107 a.
laticlauus quorum peculiaris vestis 210 a.
latij ius habere, quid prę se ferat 202 b.
latinæ feriæ vbi, quomodo & à quibus agerentur 258 a.b.
latinæ literæ vnde inuentæ 109 a.
latinarum feriarum dies quot 258 b.
latinè tantum in senatu loqui licuisse 211 a.
latinè vbi nullum edi oraculum liceret 318 b.
latinis principes deorum qui 324 b.
latino sermone vti, quibus pro munere impartitum 109 b.
latinorum acies vt instrueretur 192
latinorum cõcilia vbi olim haberi solita 258 b.
latinorum deus quis 326 a.
latio suffragij à quo solum daretur 202 a.
latomiæ, quid carceris fuerit 121 b.
latrocinia honesta vbi habeantur 214 b.
latrociniis natura dediti qui ibidem
latrones qui milites olim dicti 374 b.
latrunculorum ludus quis 161 a.
lauandi mos Scythis quis 235 b.
lauandi in balneis horæ præstitutæ quæ ac modus quis 235 a.
lauria munera 54 a.
laudatio funebris apud Græcos 131 b.
laudationes reorum vnde seu quando sublatæ 125 b.
laudes deorum inter epulãdum quomodo canerentur 216 b.
lauerna quorum dea 220 b.
lauernæ qui vota facerent 156 b.
lauernalis porta quæ 220 b.
lauicana porta quæ ibidem
laurea corona cur potissimum in triumphis vterẽtur 333 a.
laurea quis quando vsus 357 a.b.
laureata iacula qui quando ferrent 46 a.
laureatæ literæ quę ibidem
laureatam seu vittatam esse nauem, quid indicaret ibidem
laureati fasces quando COS. prælati ibidem
laurentius Valla taxatus 12 a.34 a.105 b.156 a.b. 215 b.338 a.
laureola in mustaceis 278 b.
lauretum quo in colle Romæ esset 345 b.
lauri accensæ auspicia quæ 314 a.
lauri in sacris vsus quis ibidem
lauro quibus in ludis qui coronarentur 261 a.
laurus cui sacra 222 b.
lautitiæ & luxuriæ genera quàm varia 139 b.
laxamathæ quàm mirum habeant præliandi modum 375 b.
laxamatharũ virgines qua ratione nubant 40 b.
leænæ in tormentis patientia quæ,& quis ei inde honor 50 a.
lebetes ænei vbi sponte numerosum sonum edant 319 b.
lebetes quot quo in festo bini sua sponte replerentur 322 b.
lecastriæ quid meretriculæ 229 b.
leccæ cognomen vnde 13 b.
lectæ hostiæ quæ 140 b.
lecticæ vsus quibus vetitus 289 b.
lecticarũ muliebrium vsus & priuilegium ibidem
lectus genialis 60 b.
lecti in cœnaculis seu triclinijs quot 295 a.
lecti in funere defunctis strati qui 129 b.
lectisternia quando & quo-

modo fierent 311 a.
leda post deificationem quo vocabulo dicta 325 a.
legata quomodo distribuerentur 2 b.
legatarij qui dicti 3 a.
legati absque imperatore qui triumpharint 323 b.
legati consulum qui & vnde crearentur 322 b. & dein.
legati cur aliquando in ordinem redacti 314 a.
legati externi quàm ciuiliter olim è publico tractarentur 54 a.
legati in Aphricam priuilegium quod 324 b.
legati legionum vbi crearentur ibidem
legati munus exteris quibusdam quanti habitum ibidem
legati Persarum quomodo Athenis excepti 194 a.
legati quot vni imperatori aliquando concessi 324 a.
legatio libera quæ ibidem
legatis audiendis quis potissimum mensis destinatus 211 a.
legatis etiam lictores fuisse 324 a.
legato seorsim absque consule triumphum aliquando concessum fuisse 323 b.
legatorum ius quale 251 b.
legatorum officium & autoritas quæ 323 a.
legatos suscipiendi cęremoniæ Græcis quæ 252 a.
legatum filio patrem fuisse 323 b.
legatus militiæ cui absque medio subsit 9 a.
legendi à conuiuiis studio qui maxime tenerentur 300 a.
leges aliquot conuiuales 301 a.
leges aliquot de primitiis non inuehendis in vrbem 337 b.
leges aliquot pro seruis cõtra dominos 158 b.
leges aliquot theatrales 281 a.
leges constituendarum vestalium quæ 269 b.
leges contra luxum quàm diuersæ 139 b.
leges de publicandis proscriptorum bonis, quales & vnde latæ 166 b.
leges diuersæ de danda aut adimenda aut neganda ciuitate Ro. 201 a.
leges in fœnatores 10 b 11 a.
leges pro tergo aut capite ciuis Romani quæ 157 b.
leges quę demum ratæ fierent 376 b.
leges quàm multæ contra ambitum à diuersis latæ 153 a
leges quomodo à iudicibus iniquis aut indoctis opprimantur 334 b. & dein.

leges quomodo & vnde initio fierent 376 a.b.
leges sanctas quàm deceat esse breues 354 a.
leges scriptas qui primi proposuerint 339 a.
leges sepulchrales quæ & quàm variæ 352 b.
leges Spartanorum quales 39 a.
legibus malis constãter vti, melius esse quàm bonis inconstanter 354 a.
legio & phalanx an idem sint 349 b.
legio ex quot cohortibus fiat 8 b.
legio iusta 9 a.
legio tota per quem securi percussa 74 a.
legionarij à prætorianis & aliis quomodo internoscerentur 371 b.
legionarij qui 374 a.
legionem non semper eiusdem numeri esse 8 b.
legiones singulas suam aquilam habuisse inter Romanos 177 a.
legionibus singulis quot præessent tribuni militares 9 a.
legionibus victricibus quomodo epulum exhiberetur 334 a.
legionis educendæ signum cantu fieri solitum 178 a.
legionis etymologia 8 b.
legionum diuersa nomina 8 b.
legis actio quid 340 a.
legis XII tabularum decreta aliquot, qualia sint 339 b. & dein.
legislatores aliquot diuersorum qui 339 a.
legis vim quæ dicta seu responsa habeant 377 a.
legitimæ nuptiæ quæ 61 a.
legitimi milites qui 373 a.
legulei inepti qui 120 b.
legum bonarũ occasio seu indicia quæ 354
λειποθυμοι qui 46 a.
leleges quàm nihili olim Trallibus habiti, & quàm leui mulcta occisi 124 a.
lemnij cur Venerem nõ colant 77 a.
lemniorum deus quis 329 b.
lemniscī quid 266 b.
lemonia tribus à quo nuncupata 29 a.
lemuralia quot diebus quóve mense fieri solita 143 a.
lemuralibus quid offerri & quibus solitum ibidem
lemures qui quomodo iuxta Platonem fiant 325 a.
lemures quomodo è domibus eiici soliti 143 a
lemuria (forte Remuria) quando agi solita 61 a.

lenæum festum 76 b.
lenitas seueritatē vicit 125 a
lenæos Ionibus mēsis quis 196 b.
lenodes olim Romæ quàm fuerint contempti 256 a.
lenonibus aliquando præfectura vrbis commissa 366 b.
lenotia oppidum 173 b.
lentiginosi quàm olim inuisi 222 a.
lentuli vnde sic vocati 12 b.
leo cuidā dormienti sudorem detergens 116 b.
leo ensifer, cuius olim in anulo fuerit signum 87 b.
leonem qui nummis incusserint 218 b.
leonem qui pro deo colerēt 382 b. in fi.
leones centū quo in sacro & pro quibus offerrentur 164 a.
leonibus in triumpho quis vectus 332 b.
leonis aspectus quid portēdat 275 a.
leontini quomodo à Phalaride retenti 74 a.
leonum pellibus qui pro conis vsi 32 a.
leonum pugnas qui quando exhiberent 362 b.
lepidi vnde nuncupati 14 b.
leporem & currum qui nūmis incusserint 218 b.
leporibus vbi insint iecora bina 306 b.
leporib⁹ effigies Aegyptiis quid 87 a.
lepra, cuius regionis vrbs 174 a.
lepræi quomodo adulteros puniant 176 b.
leptis quàm diues olim esset 204 b.
lepus ab equa edit⁹ aliquādo quid portenderit 110 b.
lepus cui gēti in epulis aut sacrificiis interdictus 141 b.
lepus occurrens quid portendat 275 b.
lesbiorum fœditas venerea quàm non dicenda 39 a.
lethe fons vbi 321 a.
lethes amnis vbi & qualis 130 b.
lethe Persis quid carceris esset 121 b.
leucothea quo alio nomine dicta 325 a.
leustrica pugna 192 a. in fin.
leucus auis 263 a.
leuiores pœnæ Romanis quæ 126 b.
lex Camilli de maritandis ordinibus 145 a.
lex contra ambitum prima quæ 155 a.
lex curiata 64 a.
lex de mortuis in vrbe non sepeliendis 116 a.
lex funeralis 130 a.
leges de cohibenda luxuria 139 b.
lex de maritandis ordinibus 195 a.
lex de tegendis ciuitatibus 201 b.
lex Pupia 211 a.
lex Græcorum in tyrannos 80 b.
lex in cælibes 195 a.
lex in prætores 377 b.
lex Iulia de adulteris quomodo in quo casu intelligenda 175 a.
lex Pompeia de quæstura 54 b.
lex quædam crudelis & illex in Co insula 115 a.
lex quomodo vnius alicuius ob gratiam aliquando ad tempus abrogaretur 367 b.
lex de vestibus militibus publice dandis, vnde lata 31 a.
libandi in conuiuiis mos quis 297.
libare, quota sacrificij pars 225 a.
libellus repudij olim quis 196 b.
liber quid, seu quæ corticis arborum pars 108 b.
libri lintei 166 b.
libera seruo nubens, quomo olim habita sit 237 b.
liberæ in Hispania ciuitates quot 203 a.
liberæ in Sicilia vrbes quæ 202 b.
liberalis causa Romæ vt expeditior esset quid prospectum 204 b.
liberalitas quorūdam principum erga publicos artium professores 100 b.
liberalis hominis natura 247 b.
liberi qui parentes non alant, quō tractandi 339 b.
libero quid præcipuè immolaretur 141 b.
liberorum & parentum vocabulo qui comprehendantur 23 b.
liberos quatuor aut plures habētis, priuilegiū 195 b.
liberos habere qui dicantur 24 a.
liberos solum & libertinos militare cōsuesse 373 a. b.
libertas Indorum & Taprobanitarum quanta 158 a.
libertas minima quę 205 a.
libertas minor seu media quæ 204 b.
libertas quibus ciuitatibus seu gentibus vel data vel adempta 202 b.
libertas seu licentia Saturnaliorum 93 a.
libertate donati quomodo triumphantem sequi solerent 333 a.
libertatem accipiens, quomodo simul & prænomē reciperet 255 b.
libertatem emebant serui à dominis, pecuniis furtis & rapinis partis 205 a.

libertatem in lusu deponere soliti qui 162 b.
libertatem vbi quis furando amitteret 340 b.
libertatis atrium vnde structum 127 a.
libertatis porticus ex domo Ciceronis facta 345
libertatis templum à quo & ex qua pecunia structũ 345 b.
libertatum diuersitas, & inter Græcos quanta 204 a.
libertatũ species tres 200 b.
liberti in funere herili 129 b.
liberti ingrati quomodo noua seruitute afficerentur 159 a.
liberti leuiter peccãtes, quo modo punirentur 159 a.
libertinas ducere quibus vetitum 236 b.
libertini pro ciuibus se gerentes, quid à Claudio passi 159 a.
libertini quando ius suffragij habere cœperint 25 b.
libertinis quis primus senatũ inquinarit, & quis purgarit 207 a.
libertorum annulo donatorum ius & conditio 80 a.
libertorum bona ad quem quomodo pertinerent 341 b.
libertorum dea 200 b.
libertorum insigne 99 b.
libertus inter senatores duos medius ambulans colapho cæsus 207 a.
libitinæ ædes quarũ rerum emporium 310 a.
libitinẽsis porta quę 220 b.
libo quàm nequiter à Tiberio per fraudem circunuẽtus 159 a.
libra Italica quot vnciis seu denariis constet 90 a.
libra quot chrysiis constet 242 b.
libralis assis quantum appenderet 242 a.
libs, cuius olim regia 127 a.
libycorum deus quis 326 a.
libycus Hercules quis 77 b.
libyssinus quis quib° deus 327 a.
licentię magistratuum quibus legibus, & quoties obuiatum 188 b.
licere principi, quodcunque libuisset, Caracallæ dictũ 39 a.
lichanos quid 246 b.
lichas quid sit 88 b.
licinia & Ebutia lex 153 b.
licinia & Mutia leges, cuius belli occasio fuerint 201 b.
licinij in Alabandæos scomma 213 b.
licinij qui & vnde dicti 13 a.
licium igni nõ obnoxium, ad quid olim præcipue vsurpatum 132 a.
lictores cum bacillis tantũ, quibus quibus & vbi honoris causa permissi 45 b.
lictores dictatoris quot 240 a.
lictores in vrbe quibus tantum permissi 45 b.
lictores prętoris quot 70 b.
lictores quis primus habuerit 44 b.
lictores vnde dicti 44 b.
lictores vtrum singuli per se, an bini seu terni magistratũ præcederent 45 a.
lictorũ munera quæ 44 b. 45 b.
lienis (aliàs lyenis) locus & omina quæ 307 b.
lienosi natura qui seu quales ibidem
lienosi qui populi natura sint 307 b.
ligitæi quomodo oracula ederent 322 b.
ligna aris imposita, cuinam vltro arserint 226 a.
ligna delibrata seu decorticata qui prò diis honorarint 382 b.
ligna mali ominis quæ 225 b.
ligna quibus in aquis lapidescant 265 b.
ligna edulia 295 b.
ligures puerperæ quàm fortes 98 b.
ligures natura quales 215 a.
ligurum quotuplex diuisio ibidem
limẽ offendisse, quid 275 b.
limi qui & vnde dicti 13 a.
lindi quàm ridicule Herculi sacrificent 75 b.
lineas tantùm vestes quæ natio gerat 291 b.
lingonibus ciuitatem quis dederit 203 a.
lingua qui milites mulctarentur 75 a.
linguæ hostiarũ quib° apud Græcos darentur 225 b.
lingua mendacis vt punita 342 b.
linguas tostas quibus cur in cœnæ fine apponere mos sit 295 b.
linteaminibus qualibus in conuiuio quidam vterentur 298 a.
linteata cohors Samnitibus quid 351 a.
liotei libri 166 b. 108 b.
linteis quid olim inscribere tur 108 b.
linteorum thoracum quis olim vsus 372 a.
linteum sarissæ oppositum, quid quibus militiæ indicaret 178 b.
litare, quota sacrificij pars 225 a.
literæ laureatæ. 46 a.
literæ chartæque Phœnicũ quales 109 a.
literarum diuersarum inuẽtores diuersi qui ibidem
literas aut epistolas q. pyris mortuorũ iniiceret 131 b.
literati serui qui 289 b.

literis instituēdi ordo apud Romanos 100 a.
literis primùm vsi q. 109 a.
literis qui cur inu rerentur 158 a.
litibus publicis per quos dies supersederetur 311 b.
liturgi athenienſium 45 a.
lituus augurum qualis 293 a.
lituus cuſpide incurua, quibus sceptri vice fuerit 48 b.
lituus quibus in bello peculiaris 178 a.
lituus quorū peculiare insignium 64 b.
liuij & Claudij cenſorum quanta ſimultas 26 a.
liuius poeta quando floruerit 328 a.
lixæ qui dicerentur 372 b.
lixæ cum virgis vbi magiſtratus præire ſoliti 46 a.
lixæ equitibus interuagari prohibiti 32 b.
loca augurandi certa fuiſſe, non fortuita 293 b.
loca gentilitiorum ſepulchrorū Romanorū 116 b.
loca populi & patrū in ſpectaculis diſcreta 280 b.
loca ſenatus vocandi quæ 207 b.
locandi domos ratio alia atque alia, & quæ 147 a.b.
locari ad dextrā, quid 86 b.
locationis leges penes quos eſſe ſoleant 146 b.
lochia Alexandriæ promōtorium 127 b.
loci in conuiuiis ratio quæ 299 b.
locrenſes natura quales 214 b.
locrenſes quàm impia & ridicula vota diis facere ſoliti 166 a.
locrenſis moneta qualis 218 b.
locrenſium aduerſus Crotoniatas votū quale 165 a.
locrenſium mos in nuptiis 58 b.
locri Epizephirij quanta clade Crotoniatas afflixerint 380 b.
locrorum inſperata ad Sagram victoria quanta 278 a.
locrorum nuptiæ vt fierent 40 a.
locrorum multiplicitas ac differentia quæ 339 a.
locꝰ honoratior in mēſa qs & cui dari ſoleret 299 b.
locuſtæ quorum ſint quotidianus cibus 313 a.
locuſtarum in Cyrenaica quāta vis, & vllas eorū occidiſſe, quātū peccatū 124 a.
longus vicus 82 b.
lōgobardorum mos in barbæ primæ lanugine ponēda 43 a.
loquutiones brutorū quomodo expiarentur 314 a.
lora in ſinu qui cur geſtarent 44 b.
loricarum tegmina quàm apud diuerſos diuerſa 32 a.
lorum, quorū inſigne 99 b.
lotio antiquo qui balneis vtantur, non aqua 235 b.
lotionibus quot ac quàm aſſiduis qui ſacerdotes vterentur 349 a.
loto q pro pane vtātur 138 a.
lotometra qui panes conficiant ibidem
lotophagorum ſepultura quæ 115 b.
lotus capillata quæ 271 a.
lucani quomodo pueros educarent 97 a. eorum hoſpitalitas 204 a.
lucenſibus cuiuſmodi fuerit ius ciuitatis 202 a.
lucernas qs rex in ocio pro voluptate fabricaret 161 b.
lucij Craſsi magnaminitas 181 b.
lucij Parthenopęi laus 213 b.
lucij prænomen quæ familia cur ſēper vitaret 256 b.
lucina quæ dea 327 a. 384 b.
lucinæ Iunonis templum ac feſtum 346 b.
lucinæ quod hominis membrum ſacrum 85 b.
lucipores qui 255 b.
lucius vnde dictum 161 a.
lucos & nemora Germanis fuiſſe pro templis 223 a.
lucretiæ cū ſtupratore ſuo cognatio quanta 315 a.
lucretius quo ſub rege præfectus vrbis 366 a.
luctuoſos diis ſupplicare, nō ſacrificare debere 351 b.
luctus apud Spartam publicus de rege mortuo quis 128 a.
luctus indicia apud diuerſas nationes quæ 128 a.
luctus indicia in publica calamitate qualia 291 a.
luctus publicus vt tolleretur 133 b.
luctus publicus cur luſtro condendo vetitus 312 b.
luctus publicꝰ quibus in ſacrificiis omitteretur 351 b.
luctus quibus non deberetur 132 b. & 133 b.
luctus tēpore ornatus omnis abiiciebatur 133 a.
luctus patriꝰ vt minueretur 133 b.
luctus ſummi indicia & exempla 131 a.
luctus tēpus quot olim dierum eſſet aut menſium 132 b. & dein.
lucullus qua potiſsimum re adeò ditatus fuerit 165 a.
lucullus qualem aliquando nauem Romam miſerit 46 a.
lucullus quo ornatu ſolus ipſe in bello vſus 31 a.
luculli laus ob fœnus expulſum 11 a.
lucumones, qui 173 a.

lucus Herculis apud Athenas quã celebris, & à quo incensus 77 a.
lucus Vestæ vbi 345 a.
ludibriis verborum cui deo sacrificetur 76 b.
ludicra sub cõuiuiisaut pòst exhiberi solita quę 300 a. b. 289.
ludicrum quinquennale triplex quis instituerit 363 b.
ludiones quomodo à populo honorati 95 b.
ludi ab ædilibus potissimũ curari soliti qui 365 a.
ludi Apolinares vbi extra vrbem fieri soleant 57 a.
ludi fũnebres vbi & quibus soleant exhiberi 132 a.b.
ludi in Græcia quàm varij 365 a.
ludi magni qui, & quando instituti 359 b.
ludi magister Romæ primꝰ quis 100 a.
ludi per ædiles edendi, qui 187 a.
ludi quàm leuibus de causis pollui crederentur 365 b.
ludorum aliquot publicorũ inter Græcos ratio quæ 259 b.& dein.
ludorum aliquot puerilium apud Græcos, catalogus 161 b.
ludorum differentia & cura Romanis olim quãta 359 a.
ludorum lusoriorũ species variæ 161 a.& dein.
ludorum tibiæ vnde fierent 222 b.
ludorum vouendorum consuetudo 163 a.
ludos singulis diis suos fuisse 359
ludouicus Matha quàm præter æquum in carcere excruciatus 335 a.
ludus literarius Ciceronis 37 b.& dein.
ludus saltatorius vbi publice olim fuerit 101 a.
lugduni quid imperatores Romani facerent 243 b.
lugdunumGallis olim quid 259 a.
lugendi mos apud diuersos quàm diuersus 127 128 & dein.
lugendi tempora cur præfinita 351 b.
lugubrium vestium color quis 129 b.
lumẽ in naui prætoria quid innuere soleret 179 b.
luminaria quot & quomodo Scipio nauibus distribuerit ibidem
luminaria(rectius liminaria)domus auguralis semper patere oportuisse 294 a.
lumine qui non vtantur noctu. 375 b.
luna à quibus culta 382 b.
lunæ ædes quo fuerit in colle 345 b.
lunæ & soli quid Athenis libaretur 143 a.
lunæ noctilucæ templum vbi 345 a.
lunæ quod animal sacrum 141 b.
lunaris annus quis 168 a.
lunulæ quæ fibulæ dicerentur 28 a.
lunam in calceis adscribere quid notaret 284 a.
lunulas in pedibus qui ferrent 284 a.
lunæ sacrificantibus quid felicitatis obtingat 195 b.
lupa quoties infantes aliquando aluerit 110 a.
lupæ quid. 229 b.
lupanarium aliquot cognomina ibidem
lupercal vbi 345 b.
luperçalibus quid immolaretur 142 b.
lupercalium origo,cæremoniæ,licentiæ quæ 211 b.
lupercorum impudentia,licentia,nequitia quanta 212 a.
lupiarum vrbs vbi sita 50 b.
lupi effigie qui quem colãt 319 a.
lupi rostrum in foribus villarum cur 60 a.
lupinum quis habuerit tertium pedis digitum 246 a.
luporum omina qualia 275 a.
lupum auribus tenere, quid 278 a.
lupum qui vt deum venerati 383 a.
lupus in fabula,quid 280 a.
lurconis lex in ambitiosos 154 a.
luscinia in cuius infantis ore aliquando cecinerit 273 a.
luscinię auguriũ quale ibi.
lusitania qualis prouincia, & eius conuentus quot 104 b.
lusitani destinatos morti quomodo occidant 124 a.
lusitani qualibus vtantur in bello galeis 32 b.
lusitanorũ in præliis arma & ornamenta quæ 375 a.
lusitanorum pœna in parricidas 122 b.124 a.
lusitanos comam alere vt fœminas 290 b.
lusorium opus à quo imperatore descriptum 161 b.
lustrandæ vrbis Romæ tempus & cæremoniæ quæ 312 a.
lustrandi res diuersas cæremoniæ olim quæ 312 a.b.
lustratio eorum qui funeri interfuerant,quomodo fieri solita 132 a.
lustrationes quare aut quomodo fierent 312.313.
lustricus dies quis 99 a.
lustris condendis quid precari soliti 312 a.
lustrum quibus diebus fieri prohibitum 314 a.

luxuriæ cohibendæ leges 139 b.
luxu qui præstent 215 a.
luxus mensarum Romæ quis 295 a.
luxus Persarum quantus 295 a.
luxus quando primùm Romam inuaserit, quando Græciam 139 b.
luxus vestium apud Romanos 289 b.
lyæus cuius dei nomen 327 a.
lycabas quid 167 b.
lycæum Athenis quid 135
lychni cognomẽ vnde quis habuerit 70 b.
lychnus inextinctus in quibus olim templis seruaretur 269 a.
lyciacus conuentus ex quot olim constaret vrbibus 174 b.
lyciæ sortes quæ 320 a.
lycij comam quanti fecerint 290 a.b.
lyciorum in luctu mos 128 b.
lycium Peripateticorum 167 b.
lycius deus quis dictus 327 a.
lycopolitæ cur non ytantur tubis 178 b.
lycurgi de sepeliendi more sententia 115 a.
lycurgi lex de dotibus mulierum 197 a.
lycurgi disciplina militaris 194 a.
lycurgi diuisio militaris 8 a.
lycurgi edictum quomodo in conciliis sententiæ dicerentur 208 b.
lycurgi in seruos immanitas 158 b.
lycurgi lex in cœlibes 195 a
lycurgi lex quædam à quo & cur abrogata 125 b.
lycurgi quanta ambitio 154 a.
lycurgi sacrificia qualia 92 a.
lycurgi leges 339 a.
lydiæ oppida clarissima quæ 174 a.
lydi natura quales 214 b.
lydi quid primi excogitasse dicerentur 218 a.
lydi qui olim dicti, & vbi 174 a.
lydi quos ludos qua de causa inuenerint 162 b.
lydis quid à Cyro imperatum 74 a.
lydius canendi modus qualis 178 a.
lydius ornatus quis 74 a.
lydorum in elocandis nuptum filiabus consuetudo 40 b.
lyen quæ quibus sit dea 327 b.
lyenis (alibi lienis) defectus quibus potissimum prosit 90 b.

lymios

lymios quis sit deus 34 a.
lymiræ pisces ad quid præter morẽ accõmodi 49 b.
lymirinorum in dinoscendis filiis ex promiscuo concubitu mos 41 a.
lyra quanto olim in precio esset 101 b.
lyrica musca quæ mulier dicta 364 a.
lyricorum vatum victima quæ ibidem
lysandria templa 328 a.
lysandri cor pilosum 307 b.
lysias cuius discipulus & cuias 50 a.
lysias Pythagoreus cuius aliquando præceptor 38 a.
lysimachi canes quale quid aliquando fecerint 151 a.
lysimacho quid candida Alexandri fascia portenderit 47 a.
lysus fluuius a quibus aliquando ebibitus 382 a.
m. literæ omen in sortibus 208.
Macedonia cui Romano cognomen dederit 69 a.
macedonia in quot olim prouincias diuisa 104 b.
macedonicę phalangis descriptio exquisita 350 a.
macedonicę phalãgis vsus quis 350 a.
macedonum coniugia 38 b.
macedonum deus quis 326 a.
macedonum regia vbi, & quæ ibidem
macedonum lex quædam militaris 33 a.
macedonibus triumphum erigere vetitum 37 a.
macedonum regum diadema 47 b.
munera 107 b.
macedonum pœna in maiestatis reos & sacrilegos 123 a.
macedonum dissentiendi mos 208 b.
macella vnde dicta sint 166 b.
macellus quidam cur supplicio affectus, & cui rei nomen dederit ibidem
maceranæ quorum deæ 326 a.
machlyes qualia habeãt occipitia 290 a.
macra flumen 123 a.
macrianorum familia quid proprium habuerit 87 b.
macrobij Aethiopes quàm miro fonte ac quàm iucũdè lauent 235 b.
macrochir quis cur dictus 246 a.
mactari vxorem ad sepulturam viri, vbi lex esset 131 a.
mæandro fluuio aliquando sacrificatum fuisse 382 b.
mænades quæ 363 a.
mænala fluuius (si rectè scriptum) à quibus aliquando epotus 382 a.

mænali montes quorum asylum 212 b.
mæones vbi & qui 174 a.
magi Indorum quàm rigide ac religiosè viuant 221 b.
magi Persis qui 117 b. 214 b.
magi quid nuncupandis votis addere soliti 164 b.
magia vbi, & quos olim pueros doceretur 100 b.
magides quid 29 b.
magister equitum à quo nominari solitus 239 b.
magister populi olim quis 238 a.
magistri puerorum quales esse debeant 99 b. & dein.
magistratu fungendi ætas 140 a.
magistratui in prouinciam euunti, quid à sociis exhibitum oporteret 175 b.
magistratum eundem quoto demũ anno eidem gerere liceret 189 a.
magistratum vltra præscriptum tempus gerentes, quomodo à diuersis gentibus diuersè puniti 190 a.
magistratu fungentes defuncti vt efferrẽtur 129 a.
magistratu fungentes apud Athenienses vino abstinebant 190 a.
magistratus finito honore vbi insignia deponere soliti 71 b.
magistratus omnes cũ plebe communicati 170 b.
magistratus Romani regibus externis quomodo prælati 45 b.
magistratus summi apud diuersos nomina diuersa 288 a.
magistratuum apud diuersos diuersa nomina quæ 117 b.
magistratuum inter se mutuus honor & cessio qualis 46 a.
magistratuũ Romanorum ordo 79 a.
magistratuum violẽtia quibus legibus & quoties cõpressa 188 b.
magistri militiæ apud Persas 30 a.
magistri puerorum quales esse debeant 96 a.
magistro augurum quid soli licuerit 293 b.
magnatum aliquot Ro. frugalitas & modestia 139 a.
magnetareshes quid 238 a.
magni cognomẽ vnde Pompeio obuenerit 15 a.
magni dij qui, & cur sic dicti 324 b.
magonis nomen seruis indere quis vetuerit 160 b.
magophonia quæ dies dicta 234 b.
magorum mira quædam commenta ad impediendum adulterium 176 b.
magorum commentum in nuptiis ineundis 60 a.
magorum sepultura 115 a.
maia dea quæ 336 b. 384 b. 350 a.
maia quo alio nomine dicta 99 a.
maię & Mercurio quid quo mense immoletur 155 a.
maiales qui 68 b.
maiestatis reus quomodo puniretur 175 b.
maij dies aliquot quibusvel læti, vel tristes 232 b.
maij idibus quid fieri solitum 154 b.
maiores & minores victimæ 143 a.
maiores natu inter augures, etiam consulibus in eorum collegio præferri 292 b.
maiorum gentium dij qui 324 b.
maius cui deo dicatus 169 b.
malacinus quis qua de causa dictus 286 a.
malę Fortunę templum vbi 20 b.
malæ tractationis actiovxori contra virum 195 b.
maleoli matricidæ pœna 122 b.
maledica sacra quorum 76 b.
malici qui nuncupati 13 b.
maleo qui victimas cædant 225 b.
malum consilium consulto ri pessimum 280 a.
malus nauis, an nauis pars dicendus 41 b.
malus apud Aegyptios crocodili typo exprimitur 87 a.
mamerci vnde orti 14 b.
mamerco homini ditissimo cur negatus consulatus 362 b.
mamercorum etymologia ac origo 255 b.
mammularum cognomen vnde 13 b.
mamurræ domus vbi 346 a.
mamurrius faber quid artificiosè effinxerit 43 b.
mancipes qui sint 107 a.
mancipia ægra quomodo libera fiant 159 a.
mancipia aut pueros vendendi mos 339 b.
mancipia qua de causa quibus adesse sacris non decebat 76 a.
mancipia quomodo diuersis pœnis & quibus affici soleant 158 a.
manduci effigies quomodo in triumphis ferretur 332 b.
manes ad cœnam vocari soliti 310 a.

manes quale in Phrygia nomen 160 b.
manes quomodo expientur 309 b.
manes seruus fugitiuus quã leuiter, imò nihil à Diogene plexus 158 b.
manium deorum auspicia qualia 143 b.
manibus parẽtare quo tempore & cur illicitũ 309 b.
manibus qui cur non parent 310 a.
manibus seu Diti quomodo vota fierent 165 b. in fi. & dein.
manibus triumphantis quid seu quæ tenerentur 333 a.
manicatam tunicam ferre, Parthis quid 291 b.
maniæ deæ quomodo sacrificatum sit olim 93 a.
manius Papyrius primus rex sacrorum 172 b.
manij vnde dicti 255 a.
manilij vnde orti 14 b.
manipulares qui 177 a. 374 a.
manipuli centuriæ quot 350 b.
manipuli legionis iustæ quot 9 a.
manipulus fœni quomodo olim pro signo militari ferri solitus 177 a.
manipulus leuis ex quot militibus constet, & cur sic dictus 7 b.
manipulus quot hominibus constet 350 b.
manium in sacris qualia sumi soleant auspicia 143 b.
manlij Capitolini domus quid post dominum occisum facta 166 b. 344 b.
mãlij rei ac damnati nemo ex cognatis misertus 125 a
manlius Imperiosus cur dictator factus 9 b.
manlius qua de causa senatu motus 99 b.
mannus cuius filius, quorúmve deus 326 a.
mantes qui semper adesse senatui voluerint 208 a.
mantua cuius olim regionis habuerit principatum 173 b.
manubiæ Aemylij quàm opimæ 145 a.
manubiæ deorum cuiusnam coloris, & cur Iouis tãtum rubræ 272 b.
manumissis plena libertas quando data 203.
manumissi in quas tribus distributi 25 b.
manumissio quomodo fieri solita 200 a.
manumitti apud proconsulem posse 104 a.
manus pectori admouenda in voto 166 a.
manum occidentis seipsum abscissam à cadauere quidam proiiciebant 315 b.
manum labris admouere, quid quid innuat 224 a.
manibus aram tenere in precando qui cogerentur 225 b.
manum protendere, quid 246 b.
manus complicatis digitis effictio, quid signet 87 a.
manus expedire atque effere quid indicaret 180 a.
manus fidei sacra quæ 86 b.
manus imperatori protentari à militibus, quale quid signet 180 a.
manus in cælũ tendere quid 86 b.
manuum osculatio 86 b.
maracanda quorum regia 127 b.
marathonij primi diuinos honores Herculi dedere 75 b.
marathon ciuitas vbi 380 b.
marcelli imperatoris animaduersio in milites fugaces 74 b.
marcelli theatrum quale, & vnde structũ 127 a. 244 a.
marcellorum familia vnde orta 14 a.
m. Crassus diris execratus 165 b.
marcipores qui seu vnde dicti 255 b.
marci prænomen cui familiæ interdictum 166 d.
marci prænomen quibus in usum ac infame 256 a.
marcomanni quomodo regem eligere soliti 238 b.
mardonio quid olim Troezene prædiuinatum 320 b.
mare & nautas qui sacerdotes detestentur 349 a.
mares quibus sacris interesse non deceret 336 a.
mares Romani quot habuerint nomina 15 b.
marica cuius deæ cognomẽ 325 a.
mariccicuiusdam insigne facinus 71 a.
mariani muli qui 278 b.
marij cadauer à Sylla effossum, & in Anienũ missum 114 b.
marij cuiusdam somnium verum 17 a.
marij de Iugurtha ac Cimbris trophæa 36 b.
marij lex 153 b. 201 b.
marij satellites qui dicti 371 b.
marina aqua ad quid potissimum conducat 314 a.
marina aqua qui cur vinum diluant 296 b.
marinos homines non esse fabulosos 133 b. & dein.
maritandorum ordinũ lex 145 a. 195 a.
mariti erga vxorem officiũ, & contra 195 b.
maritus vxoris priuilegio tutus 289 b.
mariti mores, vxori legem esse 195 b.
maritivbi puerperarũ instar

decumbant,& quare 98 b.
maritis fuisse in vxores aliquod repudij ius, nullum vxoribus in viros 196 a.
maritus ferus& malus Spartæ coercitus 195.
maritus vbi det vxori dotẽ, non ab ea racipiat 197 a.
marius quid plebi restituerit 117 a.
mariusquo modo ciuitatem nactus 202 a.
marius quo solum signo militiæ primus vsus 177 a.
marmaritidem herbam qui cui rei admiscere soliti 164 b.
marmorea edulia 295 b.
marmori conchæ concretæ vbi visæ 265 a.
marthes rex quid miri habuerit 46 b.
mars cuius dei vxorem stuprarit,mars quale numen 382 b.
marsorum pernicitas qualis 90 b.
marsyæ aliquando sacrificatum fuisse 3 b.
marsyæ pellis vbi olim suspensa videri soleat 72 b.
martiales ludi qui 365 a.
martialis apertus, ac minime inuolutus 175 a.
martialis locus discussus 71 b. 274 b. 238 a. 235 b. 247 b.
marti quàm diuersa animalia diuersæ gentes immolent 141 b.
marti quod animal dicatũ 142 a.
martij idibus quid fieri solitum 154 b.
martijvnde(si recte scriptũ) dicti, & quibus id prænominis peculiare 255 b.
martis ædes cur extra vrbẽ fuerit 56 b.
martis ædes vbi Romæ 344 b.
martius cui deæ sacratus 169 b.
martius Coriolanus quid primùm Romæ passus 125 a.
martius mensis quàm varie à diuersis olim habitus 168 b.169 a.b.
mascula progeniesvbi in hę reditatem succedit,nõ fœmina 343 b.
masculas picturas in quibus sacris abscondi oporteret 336 a.
masculini generis victimæ vbi meliores quàm fœminini, & vbi rursus contra 143 b.
masinissæ satellites, canes 371 b.
massæ cur quidam nuncupati 14 b.
massæsylorum regiæ vbi olim fuerint,& quæ 127 a.
massagetæ cui solum deo sacrificent 142 a.
massagetæ quo vestium colore militiæ vsi 30 b.
massagetarum in senes immanitas quanta 115 a.
massilienſium in morte alicuius consuetudo quæ 129 a.13; a.
massilienſium lex in seruos malos 159 a.
massilienſium senatus quot constiterit personis 206 a
massilienſium seueritas ac honestas 282 a.
masurius Sabinus quid de Arualibus referat 42 a.
mater Augusti prægnans quàm mirũ habuerit somnium 171 b.
mater, cuiusmodi fluuius 174 a.
mater deûm quæ sit 327 a
mater vbi natalibus filij nihil conferat aut officiat 238 a.
matribus miseri somnientes 171 a.
materia domorum initio apud Romanos & alibi quæ 305 a.
materia & species iurisconsultis quid 114 a.
mathematicorum nobilissimus quis 328 b.
matrem Romę quis primus occiderit,& quomodo plexus 122 b.
matres familiæ in qua domus parte agerent 304 b.
matri liberorum trium quę fuerint priuilegia 195 a.
matribus ipsis suos infantes alendos esse 99 b.
matrimonia quoto cognationis gradu apud diuersos licuerint 38 b.
matrimonij commoda quæ & quanta 194 b.
matrimonij ineũdi tempus apud Persas,quod sit 61 b.
matris deûm effigies qualis 213 a.
matrona q̃ dicta dea 327 a.
matrona qualis (vah!turpitudinẽ) mẽbro virili coronam Romæ quibus in sacris publice imponeret 363 b.
matronæ cuiusdam somnia tricis mirum 17 a.
matronis in semitisviros cedere de via oportuisse 197 a.
matronæ quo beneficio funebrem laudationem adeptæ 196 a.
matronæ(si diisplacet)pudicæ quid Veneri in sinum offerre soleant 155 b.
matronalia festa quæ 169 b & 361 b.
matronarum auto quando inops ærarium subleuatũ 196 a.
matronis quibus ludis interesse prohibitũ 32 b. 282 b
matrum stirpẽ vbi soboles sequatur,non patrũ 256 a.
matuta cuius deæ cognomẽ 325 a.
matuta,& mater deûm,eadẽ dea 141 b.

matutæ Iunonis ara vbi 328 a.
matutæ sacellum vbi Romę 71 b.
matutina tonitura quid præferant 272 b.
matutino tempore qui cur immolent 224 a.
maurorum deus quis 326 a.
maurorũ singulis quot permissæ vxores 39 b.
maurorum vestes quales 289 a.
mausolo quid Lycij pro nõ tondendo capillo darent 290 b.
mausolo quos ludos quis instituerit 363 b.
machlyes quàm ridicule capillos vel alant vel tondeãt 290 a.
maxima apud Romanos olim mulcta quæ 122 a.
maximi cognomẽ quot Romæ habuerint 15 a.
maximini imperatoris exercitium 32 a.
maximini insolentia 86 b.
maximus põtifex quis 65 a.
mazacenorũ in legibus dubiis interpretandis mos quis 378 a.
mechiris quis quibus sit mẽsis 169 b.
mecœnatis futilitas in repudianda & reconcilianda vxore 196 b.
mecœnatis horti Romæ vbi 346 b.
mecœnatis in annulo figũ 87 b.
mecœnatis tessera qualis 179 b.
mecœnatis vestitus quis 286 a.
medi molles 214 b.
mediastini qui 170 b.
mediaticus Capuæ quid 214 a.
medici à quo ciuitate donati 201 b.
medicina celebres qui 215 a
medicus digitus quis 246 a.
medij dij qui 325 a.
medimnus quot modiis constet 89 b.
medio digito aliquid indicantes, quibus insanire putati 246 a.
meditrina quæ dea 327 b.
meditrinalia & dies Meditrinales qui ibidem.
medix quid 238 a.
medorum Persarum reges plures habebant vxores 41 a.
medorum regum diadema quale 47 a.
medorum vestitus qualis 288 b.
megabyzus quis cuius dex flamen 66 a. 349 a.
megalenses ludi qui, cui & à quo dicati 360.
megalobyzus cuius nomen 68 a.
μεγαλοι θεοι qui 324 b.
megarenses quàm inuisi Athenis 33 b. 203 b.
megarenses quo dicto à Platone incusati 305 a.
megarensium curia quomodo à M. Antonio irrisa 25 a.
megarensium mos in condendis corporibus 116 a.
megarensium tribus quot 27 b.
megasthenis in Italia coloniæ 51 b.
megistanes Persis quid 238 a.
megistanes quorum fuerit summus magistratus 117 b.
meguliæ dos quanta 197 a.
mel cui offerri solitũ 141 b.
mel in conuiuiis quando exhiberetur 138 b. 295 b.
mel optimum cuiate 295 b.
melãthus quã de re quàm appositè Gorgiam irriserit 291 a.
meletidis stupiditas in numerando quanta 101 a.
melicerta quis deus, & quibus aliis nominibus dictus 261 a. 325 a.
melici pulli qui 49 a.
melij domus post necem domini quomodo dicta 167 a.
μελίκρατον quid 137 a.
melissi cuius nomen 66 a.
melissæ nymphæ inuentum quod, & cultus quãtus 224 b
melita via 83 a.
melitæ templum Athenis quale 346 b.
melitta quæ quibus sic appelletur dea 327 a.
mellatia quid 336 a.
melle qui defuncto sobliniãt 115 a.
mellis repertor Cyrenensibus quis sit 93 a.
melophori Persis qui 371 b.
membra hominis religiosa quæ 84 a.
membri rupti pœna quæ 343 b.
membrum Liberi quàm turpiter olim per agros & vehes vectaretur 363 b.
membrum virile quo mense, quo cultu, à matronis Romæ venerari, & quò deferri solitum 155 b.
mẽbrum virile quo in festo per forum plaustro vehere tur 363 b.
memmiorum origo quæ 14 a.
memnonis statua quàm mira 213 b.
memoria Othoni imperatori quanta fuerit 358 a.
memoriæ fons vbi 321 b.
memoriæ locus vbi 246 b.
memoriæ sedes vbi 86 b.
memoris signum apud Aegyptios quale quid 87 a.
memphis Aegypti regibus quid 345 a.
menander à quo poeta quare aliquando superatus

364 a.
mendacium qui maxime auersati 342 b.
menelai præceptor quis 100 a.
menelaus ex qua apud Lacedæmonem tribu 27 b.
menianum quid 68 b.
meniditæ cuius vrbis portæ 221 a.
menis rex cur à Thebanis execratus 139 b.
mensæ apud Indos in conuiuiis quomodo assideatur 297 b.
mensa apud maiores inter res sacras habebatur 297 b.
mensæ & cibus primi seculi Romæ quales 295 a.
mēsalis Iuno vbi culta 25 a.
mensarij quinqueuiri qui 151 a.
mensarum in cœnaculis numerus quis, ac nomina quæ 295 a.
mensarum species quàm diuersæ 29 b.
mensas vacuas tolli non licuisse 133 b.
menses cui dicati 168 a.
menses quibusdam gētibus suspecti 232 b.
menses quot annum constituant 168 a.
menses singuli quorum Cæsarum nominibus dicti 169 b.
menses singulos sua habere numina 169 b.
mensis argenteis quis primus Romæ vsus 295 b.
mensismille quis aliquando pransus 334 a.
mensis secundis apud Græcos quid exhiberetur 295 a.
mensis singulis seu lectis quot cœnare soliti 296 a.
mensis vnis quot conuiuas Græcis adhibere satis 296 a.
mensium dies quot apud Indos 168 a.
mensium diuersorum diuersa apud diuersos nomina 169 b.
menstruatis templa adire vbi vetitum 222 a.
menstruum annum qui fecerint 167.
mensurarum aliquot nomina 79 b.
mēsurarum castigatio, quorum muneris fuerit 186 b.
mentiendi quibus modus nullus 342 b.
mentina tribus quando instituta 26 b.
mentis ædicula vbi 344 b.
mētula porrecta statuas qui quibus in festispublice per vicos ferrent 363 b.
mentum tangere & genua apud Græcos quid 86 a.
mercari quomodo solitum pecunia non signata 217 b
mercatores an ad magistratum admittendi 190 a.
mercatorum deus ac festus dies quis 154 b.
mercatus frequens quoto semper die haberi solitus 138 b.
mercenario milite quomodo aut quando Romanivsi 374 b.
mercenariorum vilitas ibi.
mercimonia apud diuersos quàm diuerse fiant 217 b. & dein.
mercis commendandæ causa quæ dicuntur, an obligent 317 b.
mercurij cognomina quàm sint varia 327 b.
mercurij quàm ridicula apud Græcos imago, ipsis tamen glorioſa 213 a.
mercurio qui dies Athenis sacri 156 a.
mercuriorum numerusquis 327.
mercurium non ex omni ligno fieri, cuius sententia 213 a.
mercurius quibus potissimum præsit 154 b.
mercurius trismegistus vnde dictus 67 a.
meretrices in cuius deæ festo nudas per vrbem cursitare, religiosum 337 a.
meretrices quis qua de causa prostituerit Athenis primus 176 a.
meretrices quomodo incederent 287 a.
meretrices quot assidue in cuius deæ templo famulatentur & fornicarentur 384 a.
meretricibus quando prostare liceret 235 a.
meretricū vocabula aliquot diuersa 229 b.
meridiana tonitrua quid indicent 272 b.
meridiano tempore qui immolent 224 a.
meridiem versus qui orent 224 a.
meridies quomodo notari solitus 234 b.
meris quale sit scutum 369 a.
meroensiū sacerdotū quanta olim autoritas 66 b.
meroes reginæ candacescur vocentur 5 a.
meroitæ regem delinquentem quomodo puniant 123 b.
meroitarum dij qui 326 a.
meroitis quis qualisve imperet 238 b.
meros cuius phalangis altera pars, & quot contineat 350 a.
mesa Varia à quo in senatum admissa 210 b.
mesade Iudæorum regibus quid 346 a.
mesapij qui & vbi sint 50 b.
mesius mensis quis 169 b.
mesos digitus quis 246 b.

messala vnde dictus 69 b.
messalæ præfectura qualis 366 b.
messalina quomodo in triũpho vecta 333 b.
messeniorum olim insigne in clypeis quod 369 b.
mestris cuius & vxor fuerit, & filia 39 a.
metæ in circensibus quales 263 a.
metagetniõ quis apud quos dicatur mensis 169 b.
metallis dãnare quid 122 b.
metandorum castrorum ratio quæ 17 b.
metapontinæ Iunonis templi colũnæ vitigneæ 322 a
metapontinorum votum 163 b.
metella Syllæ vxor quàm sumptuose funerata 352 b
metellus cur diadematus dictus 47 a.
metelli de Sertorio victo trophæum quale 36 b.
metelli pontificis quantus labor in prolatione dictionis, opiferæ 351 b.
metellorum aliquot in patrem suum pietas quanta 341 b.
metellus quas leges Cretibus ademerit, & quales dederit 339 a.
metellus quidam quàm leui de causa vxorem occiderit 137 a.
metia porta quæ 220 b.
metia tribus vnde dicta 26 a.
meticulosa somnia & curæ quomodo auertantur 313 b.
metij Sufferij quàm horrida pœna 122 a.
metius Pomposianus qua calumnia à quo occisus 160 b.
metreta quid dicatur 89 b.
metretes quis vnde cognominatus 70 b.
mezentij quãta in viuos immanitas 124 b.
micotrapezæ quid 29 b.
micros digitus quis 246 b.
mida quale Phrygibus nomen 160 b.
midæ regis fortuna quanta 110 a.
midas in tesseris quid 161 b
migrare ex veteribus domibus in nouas quo mense Romani solerent 234 b.
milciades ex qua fuerit Athenienſium tribu 27 a.
milciadis de herſis ingens victoria 229 a. & 380 b.
miles cui immediate subsit 9 a.
miles obesus & præpinguis notatus 74 b.
mileti factiones quot 180 b.
miletus qualis Ioniæ ciuitas 319 b.
miletus quot quantorúmque excellẽtium ingeniorum parens 329 b.
militaria stathmi quot 89 a.
milichius quis quibus deus 327 b.
militares mulctæ 72 b.
militare sacramentum in quot duraret annos 373 b
militares notæ 73 b.
militaris disciplinæ seueritas 74 a.
militaria dona quàm varia 227 a.
militaria ornamẽta ad quid darentur 230 a.
militaria signa quæ fuerint apud Romanos 177 a.
militaria signa in qua aciei parte locati solita 192 b.
militaria signa quomodo seu qualia ex se auspicia præbere solita 177 a.
militaris quædam lex quomodo inobedientes castigandi 358 a.
militaris pœna, venæ solutio 75 a.
militarium animaduersionum gradus 57 a.
militesulij Cæsaris quam splendidi 107 b.
milite in duas partes dissecto quis exercitum lustrarit 313 b.
militemus, cuius aliquando tessera 179 b.
milites Alexandri cur barbam radere iussi 290 a.
milites Spartani comati omnes 179 a.
milites Leonidæ impexi 179 a.
milites olim quantum oneris præter arma secum ferre soliti & 194 a. 33 a.
milites quoto ætatis anno conscribi soliti 29 b.
milites quot tribuno, quot duci, quot legato anteire decreti 358 a.
milites Romani initio quot annos suis expensis meruissent 374.
milites Romani vbi pecuniam suam tempore pugnæ deponerent 180 b.
militia exautorati, quales baberentur & 374 a. 375 b.
militiæ apti, nec tamen militare volentes à quibus mulctarentur & dein. 145 b.
militiæ idonei qui 29 b.
militiæ ordo 9 a.
militiæ Romanæ vetus quoddam constitutum 32 b.
militiæ vincula quæ & quot 30 a.
militibus in nauali bello quid præter solitum faciendum 194 a.
militibus præter modum audacibus vena soluebatur 75 a.
militibus quis quotidie, mane præsertim, quomodo

salutandus 359 a.
militibus vbi vinum interdictum 137 b.
militum ætas apud persas 30 a.
militum capitalia crimina 72 b.
militum disciplina alia sub aliis ducibus 107 b.
militum bello peremptorũ sepeliendorum quanta cura fuerit Athenienſibus 116 a. Eorũ laus funebris 331 a.
militum nomina ignorare in castris cui dedecorosum 358 b.
militum ordines ac species 191 b.
militum ordines olim quot 369 a.
militum vocabula diuersa 374 a.
milium vbi potissimum abundet 138.
mille paria gladiatorũ quis in quibus ludis exhibuerit 362 b.
mille passus 89 a.
mille sestertiis vnum aureũ computari 242 b.
millia adolescentum quot à Traiano publice erudita 100 b.
millia centum & decem vbi à decem millibus cæsa 380 b.
millia deorum quot 325 a.
milliaria cohors quot constet 50 a.
milliaria cohors quot equites & pedites contineat 8 a.
milliaria vasa quæ 163 a.
milliariæ cohortis partes quæ 350 b.
millibus viginti ac duobus triclinioru quisaliquando epulatus 334 a.
millies eandem vxorem duxisse quis quo conuicio dictus 196 b.
miluinæ tibiæ quæ 178 b.
miluus qualia omina præmonstraret 273 b.
mimallonum in quibus festis vsus 363 a.
mini in luctu 129 a.
minarum seu mnarum species ac valores diuersi 241 a.
minas quibus leges tulerit 339 a.
minerua quorum dea, & vnde oriunda 326 b.
minerua quorum in clypeis insigne 365 b.
mineruæ cognomina quàm sint diuersa 327 b.
mineruæ effigie qui pro signo militari vsi 177 b.
mineruæ quibus animalibus Athenienses annua solennia facere solerent 141 b.
mineruę oraculi qui 85 b.
mineruæ quod animal sacrum ibidem. & 142.

mineruæ & Aesculapij sacra 92 a.
mineruæ sacrum 93 b.
mineruæ Trenalis imago 213 a.
mineruæ templum Romæ vbi 82 b.
mineruarum numerus quis 327 b.
minima Romanis mulcta quæ 122 a.
minimo prouocare, quid 246 b.
minimus digitus cur sic dictus ibidem
minimus pontifex quis 65 a.
minio arena circi strata 281 b.
minio in triumphis illini solitus quis 332 b.
minio qui corpora sua militiæ inficiant 31 a.
minio cur statuæ deorum illini solitæ 213 b.
ministri flaminum qui aut quæ 346 a.
minnermus poeta cuias 328 b.
minois regia vbi 127 b.
minorum gentium patres qui 207 b.
minos cur filius Iouis putatus 77 b.
minos quorum legislator 339 a.
minuendi luctus legitimi causæ extraordinariæ quæ 133 b.
minutia porta quæ 220 a.
minutius pro deo cultus ibidem
minyæ quàm leui pœna Trallibus occidi potuerint 124 a.
mira quædam de adulteriis 176 a.
mira quædam de aquarum in periuros vindicta 297 a.
mira quædam de lapidibus 265 a.
mira quædam de notis congenitis 87 b.
mira quædam de venatu Herculis 77 a.
mira quædam de vrinatore 91 a.
mirabilia aliquot 199 a.b.
mirabilia quædam de regum diuersorum educatione prima 110 a. b.
miracula aliquot ex somnis vere comperta 16 b. & dein.
miracula vitium in Germania qualia 189 b.
miraculorum orbis vnum Thebis ara Apolinis Spodij 320 a.
miraculum fortitudinis in vno manus digito 246 a.

miraculum hominis ex carcere in tartarum ducti & reducti quale 367 b.
miri quiddam de caside cẽturionis cuiusdam 32 b.
miri quiddam de Alexãdro Macedonum rege 31 a.
miri quiddam de cornice 46 b.
miri quiddam de oleastro 72 b.
mirum quid de canum erga dominos amore 131 a.
mirum quid de Cappadocibus 104 b.
mirum quid de columbis 46 a.
mirum quid de Galba 21 a.
mirum quid de muscis 261 a.
mirum quid de Numenio & Neoptolemo 37 b. 36 a.
mirum quid de Prusiæ regis filio 14 b.
myricæus quis cur sic cognominatus deus 326 b.
miscellanei ludi qui 365 a.
miscellos quos quis Lugduni publice exhibuerit 363 b.
miserabiliter criminosum viuere, quã citò occidi, maiori disciplinæ esse 73 a.
misericordiæ vbi ara statuta 71 a.
missio quibus & quãdo daretur 374 a.
missionẽ dare qui qua cautione poterant 358 b.
missionum genera quot 373 b.
missus circẽsiũ quot 263 a.
missum populum vt faceret apud Græcos sacerdos functus mysterio 227 a.
mithras quis dictus 66 a.
mithridates Armenꝰ quàm perfidè à quo captus 253 b.
mithridates Pompeij quotus fuerit Mithridatum 5 a.
mithridates quorũ rex 4 b.
mithridatis thesauri vbi adseruari consuerint 56 a.
mithridatis vxores qui seipsas interfecerint 47 a.
mitra aurea quorũ regum insigne 48 a.
mitra quibus sit & dei & deæ nomen 327 a.
mittere legatos cum lana, quid 254 b.
Mna quid, & quot siclis appenderet 241 b.
mnemon vnde quis cognominatus 70 b.
memnonis regia vbi 127 b.
mnemonium, alij Mennonium, Susis quid 345 a.
mnemosynæ quomodo litetur aut quid 143 a.
mneus bos vbi cultus 49 b.
mnotæ, in Creta qui vulgo nominati 160 b.
modestini de supellectile existimatio 29 a.
modi contrahendarum nuptiarum

ptiarum olim quot 57 b. & dein.
modiolus quæ vasis species 136 b.
modiolus quota modij pars 89 b.
modius quot chœnices contineat seu sestertia ibidẽ
modus agrorũ cuique præscriptus olim quis 139 a.
mœchandi occasio in quibus potissimum sacris fuerit 336 a.
mœchas à testamẽtis quis, licet tyrannus, bene exclusserit 355 b.
mœchus deprehensus impune occidebatur 176 b.
mœnia Romæ quot passuũ milia comprehenderent 219 b.
mœnia seu muri ciuitatis quomodo sint sancti 354 a.
mœnium signandorum ratio seu cæremoniæ olim quæ 354 b.
mœnia vrbium sancta esse 220 b.
mola salsa & farre quæ in sacris aspergi solerent 227 a.
mola salsa quid & quomodo fieri solita 140 b.
molarum vsus quandiu Romæ incognitus 138 a.
mollior vitæ cultus à quo repertus putetur 139 b.
molonem grecè declamasse in senatu Romano 221 a.
molossorũ reges Pyrrhidæ dicti 5 a.
monadibus quæ natio diuisa 104 b.
moneta aurea à quo primũ in Perside percussa 218 a.
moneta Iuno quæ 327 b.
moneta quandiu Romæ nulla 343 a.
moneta tempore Homeri poëtæ qualis 217 b.
monetæ etymologia quę 327 b.
monetæ Iunonis ædes vbi ibidem
monetæ officina 166 b.
monetæ percussæ millia quot à Cæsare depeculata 55 b.
monetaria Ro. imperatorũ olim vbi 243 b.
monetarum aliquot diuersis gentibus peculiarium descriptio 218 a. b.
monilia ferrea quæ mulieres gestare collo soleant 288 b.
monocãpi digiti qui 245 b.
monocõdylus digitus quis ibidem
monogamos quos esse oportuerit sacerdotes 348 b.
mons à quibus pro deo habitus 382 b.
monstra quomodo expiarentur 311 a.
monstri expiãdi apud Athe

nas mos quis 314 b.
monstri marini Theodoro Gazæ visi descriptio 134 a.
monstris visis, quid fieri sue tum 311 a.
monstrosæ in bello visiones 31 a.
monstrosi aut defectuosi partus quo modo olim ablegati 98 a.
monstrosi vnde gigni putati 77 b.
monumenta pauperum & seruorum qualia 353 a.
monyma regina vt se interfecerit 47 b.
mores pessimi quid tandē pariant boni 354 a.
mores vnde primum corrupti 139 b.
morichus deus 327 b.
morientis spiritū quis olim excipere solitus 127 b.
morionem quis rex per ocium pro delectamento agere solebat 161 b.
morionis in triumpho & alibi vsus quis 300 a. 332 b.
morituros aut moriētes sedere vbi oporteat, non iacere 28 a.
mortalem deum vnum, & alterum immortalem qui colant 383 a.
morte mulctare qua tātum ratione licuerit ciuem Romanum 125 a.
morti deo qui templa dicauerint 21 b.
morti destinati vbi absque morte plectantur 124 b.
mortis autorem sibi neminem esse debere 315 b.
mortis genus eligere vbi reis permissum 123 b.
mortis & absolutionis symbola per literas 124 a.
mortis suppliciū leuibus de causis quidā inferūt 124 a.
mortis sententiam quæ litera notaret ī iudicio 124 a.
mortui in Aegyto qua oratione ante sepulchrum aut commendari aut vituperari soleant 131 b.
mortui in Aegypto quō humari consueuerint 114 b.
mortui noctu non interdiu efferebantur 130 a.
mortui vbi ambulare dicantur 307 b.
mortuis inferias dandi seu parentandi tempora quæ 310 b.
mortuo cui triumphus exhibitus 33 a.
mortuos quæ gentes lætitia prosequantur 96 a.
morum degeneratio 153 b.
morum prefectus qs 367 a.
moschus Antimolus quàm fuerit frugalis 138 b.
moses & Hebrei adorantes occidētē spectabāt 224 a.
mossynœci quō regē delinquentem mulctent 137 b.
mothona vrbs quę, & qd ibi Philippus Macedo 376 b.

μ quorum

μ quorum olim in clypeis insigne 369 b.
mugile qui Athenis plecterentur 176 a.
mugitus boū inter immolā dum quid præsignet 143 a.
mugonia porta quæ aliâs dicta 219 a.
mugonia vnde dicta 220 b.
mulæ cum curru, quibus olim nummis incussæ 218 b.
mulæ partus inceræ naturę quid aliquādo portenderit 110 b.
mulæ partus quid portendat 275 a.
mulæ vbi vulgo pariant 307 b.
mulctæ pecuniariæ certam apud Romanos fuisse summam 122 a.
mulctarum differentiæ ibidem
mulctarum militarium differentia quæ 72 b.
muli & equi quot à quibus tributi nomine dati 243 a.
muli vbi nulli educentur 307 b.
muliebres vestes cur quidā in luctu induant 128 b.
muliebri veste vbi spōsum indui oporteat 58 b.
muliebris fortunæ phanum vbi & cur ædificatū 20 a.
muliebris vestitus discrimē 287 a.
muliebrium calceorum species aliquot 287 b.
mulieres an apud ethnicos castra sequi solitæ 19 a.
mulieres an & quando primum in senatum admissæ 210 a. b.
mulieres an & quomodo cum viris cœnarent 266 a.
mulieres cum feris publicè depugnasse 362 b.
mulieres in charorum fune re iniicere in pyram solitæ quid 130 b.
mulieres in Thracia quàm viris qua de causa odiosæ 77 a.
mulieres nudas epulis introducere, quale 297 b.
mulieres quædam Germanis vt deæ cultæ 210 b.
mulieres quando & cur primum in funere laude prosecutæ 132 a.
mulieres quibus in sacris mutuo se conuitiis incessere sacrum 76 b.
mulieres seorsum à viris quibus in sacris procederent 311 b.
mulieres Spartanę quomodo incedant 53 a. eædem viris imperant 196 a.
mulieres tonsis esse crinibus quid sibi velit 128 a. b.
mulieres vbi circuncidātur 97 a.

mulieres vbi cũ hircis coëant 212 a.
mulieres vbi ex equis pugnent, viri pedibus 375 b.
mulieres vbi maioris auctoritatis quàm viri 195 b. & dein. 210 b.
mulierum olim munus solarum, panes facere 138 a.
mulierum authoritas apud Germanos in bello 191 a.
mulierum opus quod sit 198 b.
mulieribus augustis etiam custodes siue satellites fuisse 371 b.
mulieribus capita in sacrificiis velanda esse 222 a.
mulieribus etiam lictores habere permissum 45 b.
mulieribus per quem deum iurare interdictũ 267 b.
mulieribus qui reges pro custodibus vsi 371 b.
mulieribus qui se abstineãt in Aegypto 221 b.
mulieribus Ro. an prænomen & nomẽ fuerit 15 b. 256 a.
mulieribus templa interdicta quæ 321 b.
mulieris à monstro marino stupratæ prodigium 134 b.
mulieris ebrium regem occidentis præmium apud Indos 137 b.
mulierum cadauera singula denis virorũ in rogis addi solita 133 b.
mulierum in comitiis ratio nulla 185 a.
mulierum in Hereis ludis cursus ac certamen 262 b.
mulierum in incessu differentia olim 291 b.
mulierum opus olim 198 a.
mulio quis in triumpho ductus, pòst de Parthis triũpharit 330 a.
mullei quales calcei 287 b.
mulsi pocillum quanti olim habitum 137 b.
multitudo quomodo olim puniri solita per decimationem 73 a.
mulus Marianus, quid 279 b.
mulus quorum sacrorum victima 380 b.
mumartius sub Tullo Hostilio quam præfecturam gesserit 366 a.
mundanus annus quis 168 b.
mundus phanum dei sanctissimum Diogeni 92 a.
mundus parêre quando putatus 232 a.
mundus vniuersus quomodo & vbi per tres Saturni filios diuisus 322 b.
muneris publici ætas 189 a.
muneris administrati ratio quando redderetur 189 b.
munera militibus dari solita 227 a.b.
munera triumphantis qualia, & quibus exhiberi solita 334 a.b.
municipes qui qua de causa aliquando dicti 202 a.
municipi ius quibus daretur ibidem
munychia Athenis quid 345 a.
munychionis (id est Ianuarij) vndeuigesimo die quid Athenis fieri solitũ 155 a.
munychionis nomẽ cui detur Athenis mensi 169 b.
murenarum cognominatio vnde 15 b.
murenarum millia quot in vna cœna apposita 334 a.
murali quis primus donatus 218 b.
muralis corona quomodo fiat 227 b.
murani cognomen quibus regibus inditum 4 b.
murem qui nummis incusserint 218 b.
mures candidi quid portendant 275 b.
mures quomodo Aegyptiis aliquando subsidium tulerint 212 b.
muris ciuitatũ ædificia priuata cur non admouenda 354 a.
murium coriis qui vestiãt 289 a.
murtia quæ dea vocata 345 b.
murtia vnde Venus dicta 245 a.
mus q Bœoticè vocetur 21 a.
musca Sempronius adulterum vt puniuerit 176 b.
musca cui aliquãdo pro insigni fuerit 369 b.
muscalyrica, Corinna 364 a.
muscæ cuius templum non ingrediantur 76 b.
muscæ quo ex quibus locis ad tempus cedere ac reuerti creditæ 261 a.
muscæ quarum festa 262 a.
museum Alexandriæ regia vna 127 b.
musica à quibus vituperata 101 b.
musica quibus inuisa, quibus grata ibidem
musicæ honos olim quantus 101 b.
musicæ studium apud veteres Græcos quantum 97 a.
mustelæ omen quale 275 b.
muta extra quæ 308 a.
murabilior cothurno, quid 278 a.
mutatio castrorũ quî olim indicari solita 18 b.
muti qui cuius in templo qua de causa fierent 77 a.
mutia quæ à quibus dies dicta 232 b.
mutialis agger Romæ vbi 346 b.
mutina qualis colonia 202 b.
mutinino quomodo sacrificent mulieres 76 b.
mutionis porta quæ & vbi

220 a.
mutuandi vxores ad tempus apud quos olim ius 41 a.
mutuum mulos scabere, quid 277 b.
mutuum sanguinem vino mixtum qui quando bibere soliti 253 b.
mybarum vestes militares cuius fuerint coloris 31 a.
myodes deus quis 261 a.
mynnermus 328 b.
myniarum imperator quis 55 b.
mynias Chrysæ filius vbi & cuiusmodi habuerit æraria ibidem
myrica qui vtantur in sacris 223 a.
myrrham Sabæi cur non oferant 225 a.
myricæus Apollo 327 a.
myrrhinis virgis qui vaticinentur 275 a.
myrtea corona cui daretur 357 a.
myrteæ Veneris ara quæ 346 a.
myrti duæ ante Romuli templum, quid portendere solitæ 23 a.
ad myrtum canere 97 b.
myrtum cuius templo cur inferre non licuerit 335 b.
myrtum suffitionibus adhiberi solitam esse 314 a.
myrtus cui sacra 222 b.
mysiæ administrationes 104 b.
mysi quibus cęremoniis vouere quid soleant 164 b.
mysorum galeæ quo sint ornatu 32 b.
mysteria Cereris qualia 364 b.
mysteriorum magnorũ & paruorum solennis dies apud Athenienses 155 b.
v & λ quid significarent in iudiciis 124 a.

NAbathæorũ mos quidam circa vxores abominandus 41 a.
eorumdem mos erga filios 98 a.
nænia cuiusmodi sit cantio 129 a.
næniæ templum cur extra vrbem fuerit 57 a.
naiadum in quibus festis repræsentatio 363 a.
nanciscor quid significet 34 b.
nandi quantum Rom. olim studium 31 b.
napatia cuius regia 127 b.
napesinis quod fuerit ius ciuitatis 202 a.
nares totius populi quis rex aliquando absciderit 124 b.
narnienſium deus quis 327 a.
narualorum põtifex quàm ridiculo sit ornatu 66 b.
nasamones quo morituros modo statuere soliti 115 b.
nasi indicia quæ 85 b.
nasi mutilatio quibus gentibus summi supplicij loco habita 124 b.
nasica quàm oderit scenicos 360 a.
nasica quid à rusticis tribubus passus 25 b.
nasicæ cognomẽ vnde 14 b.
nasicæ cur quidam dicti 13 b.
nasicæ laus 69 b.
nasones vnde quidam Romæ cognominati 13 a.
naso plectuntur adulteri apud Aegyptios 176 a.
nasuti & nasum habere qui dicantur 85 b.
natales quorundã dies quibus maximè felices 233 a.
natalis vrbis Romæ dies quis 92 b.
natalitia festa quomodo seruarentur 92 b.
natare qui olim discerent 97 a.
nati cum dentibus 14 a.
nati sub Delphino 90 a.
nati sub piscibus 90 a.
nationum aliquot singulares patroni Romæ olim 303 b.
natorum sub Delphino natura 90 b.
natos recèns qui deplorent 96 a.
naturæ opera dictu admirabilia 199 a.
naturæ diuersis gentibus propriæ quæ 214 a.
naturalis annus quid 168 b.
nauales duumuiri qui 150 b.
nauales ludi quomodo fierent 264 a.
nauali certamine qui singulariter præstent 215 a.
naualis corona qualis 228 a.
naualis prælij signa seu indicia quo fieri soleant modo 179 a.
naues lustrandi ratio quæ 313 b.
naues singulę quasseu quorum deorum imagines insculptas gererent 179 a.
nauis Thesei quanto tempore Athenis conseruata 113 a.
nauim infulis ornare in cõflictu quid 177 b.
nauigium miræ artis 179 a.
nautæ quibus diis vota facere potissimum soleant 165 b.
nautarum sub Cyro stipendium quod 374 b.
nautiorum cognomen vnde 14 b.
nauium insignia & nomina priuata quæ 179 a.
naulum pro traiectu ad inferos quantum fuerit 130 a.
neapoli cuiusmodi aliquãdo esse soleret publicum certamen 364 a.

neapolitani in quorum fuerint clientela Romæ 303 b.
neapolitani regni excidium quomodo olim prædictũ 148 b.
necessitatis templum vbi 23 b.
necis potestas penes quem solum Romæ fuerit 119 a.
necti ob fœnus quãdo prohibitum 11 a.
ne decima quidem Syracusanorum pars, quid indicaret 279 a.
nefasti dies qui 232 a.
negligentes in re quærenda, vbi & quomodo mulctari soleant 144 b.
nemei ludi qui & quomodo instituti 261 b.
nemeseos locus quis 87 a.
nemeseos simulacrum quale 246 b.
nemesis cuius deæ nomen 325 a.
nemesis dea qualis 246
neocori Aliarci quod olim in clypeis insigne 369 b.
neodomadæ qui habiti 374 a.
neomeniæ quæ sint 156 a.
neoptolemi felices victorię 37 a.
neoptolemi militare vexillum quale 177 b.
neoptolemus cuius filius 5 a.
nepotes vnde quidam cognominati 14 b.
neptuno cur fel dicatum 307 b.
neptuno ex quibus animalibus sacrum fiat 140 b.
neptuno qui dies Athenis sacri 156 a.
neptunus quorum olim insigne 369 b.
neptunus quarumdam nauium insigne 179 a.
nequam homines, probos à se abigant 289 b.
nequicquam sapere quis dicatur 279 b.
nereis vbi non ita multis abhinc annis visa 134 a.
nero Cæsar quo habitu nũmis se incudi iusserit 218 b.
nero gratiam populares quo beneficio aucupatus 204 b.
nero præcipuæ legioni quod nomen dederit 8 b.
nero qualem militibus dederit aliquando tesseram 179 b.
nero quàm deditus fuerit ludis 261 a.
nero quem mensem iusserit vocari Neroneum 169 b.
nero quid in libertos ingratos statuerit 159 a.
nero quid significet, & qui hoc nomine vocati 14 a.
nero quod sacrum seu templum conscientia scelerum aditu

ndire non ausus 364 b.
nero quot vehiculis proficisci solitus 110 a.
neroni mors quomodo pręsignata 275 b.
neroni quãdo & quibus de causis supplicationes decerni solerent 311 b.
neronis ædilitas qualis 146 b. & 186 a.
neronis in iure dicũdo mos 378 b.
neronis in populum spectaculis inhiantem liberalitas 95 b.
neronis in triumpho iactantia quanta 332 b.
neronis quoddam statutum 189 a.
nersilia post deificationem quo vocabulo dicta 325 b.
nerua quid in seruos dominorum delatores statuerit 159 a.
neruarum cognomen vnde 15 b.
nestorida quod poculi genus 136 b.
nesyotis tribus quæ 27 a.
neuia porta 220 b.
neuius poëta quando & vbi natus 50 b.
neuri qui, & quid pro diis colant 382 b.
nicanor vnde quis dictus 70 b.
nicię in condendis mortuis cura 116 a.
niciæ nouum ad Syracusas stratagema 19 a.
nicias quàm fuerit assiduus in senatu 207 b.
nicolai Perotti laus simul & vituperatio 235 b. & dein.
nicomedis cognomen quorum regum fuerit 4 b.
niconta asini nomen Augusto quid prædiuinarit 276 a.
nidarion quid 48 b.
nigri quid præ se ferant 86 a.
nigrorum cognomen vnde 13 a.
nigrum albo qui præferant 234 b.
nihil esse cum amaracino sui, quid 278 a.
nili aqua Aegyptiis quàm sancta 224 a.
niliacus puluis ad quid olim potissimum conduceret 278 b.
nimia ædificia Romæ quid Augustum timere fecerint 305 b.
nimias appellationes quis inhibuerit 367 a.
niues rubræ vbi 199 a.
niuibus tepefactis qui vinum diluerent 296 b.
nobiles qui haberentur 284 a.
nobilitas in Persíde qua re vulgo innotescat 261 b.
nobilium ambitio in consulatu adipiscendo 117 a.
nobilium à plebe inter bar

baros quale discrimen ibi.
nobilium apud Germanos quantus respectus 209 a.
nobilium filij quot vno sacrificio vbi mactati 283 b.
nobilium puerorũ insigne quod 99 b.
nocte tantum coniugia iniri solita 59 b.
noctes qui diebus præferãt 231 b.
nocti quod animal sacrum 141 b.
noctis definito quæ 341 a.
noctu an interdiu funera efferri soleant 130 a.
noctu, non interdiu, vbi & cur iudicia darentur 123 b.
noctu pugnare quibus lege vetitum 375 b.
noctu supplicium sumere de sontibus vbi iussum, vbi vetitum 123 b.
noctu tantum qui pugnent 375 b.
noctua quàm diuersorum auspiciorum habeatur 274 b.
noctua quorum fuerit insigne 177 b.
noctuam cum facie Mineruæ qui nummis incusserint 218 b.
noctuam qui seruis inurant 289 b.
noctuæ sub tectis latentes quæ fuerint 218 b.
noctuas mittere Athenas, quid 279 a.
nocturna balnea quis concesserit 235 a.
nocturna sacra fœminis licita quæ 336 a.
nocturna sacra quorum scelerum occasionem dent 336 a 363 a.
nocturnæ vigiliæ quomodo à Paulo Aemylio ordinatæ 18 a.
nocturni cœtus qua lege vetiti 341 a.
nocturni triumuiri qui 151 a
nodũ in sirpo quærere, quid 279 a.
nodus Herculanus cui cingulo innecti solitus 59 a.
nolani quo iure fuerint ciues Romani 202 a.
nomadum vxores communes 176 a.
nomen dei in quibus expiationibus subticeretur 314 b.
nomenclator quis 84 a.
nomenclatore qui candidati vterentur 181 a.
nomina donatorum ciuitate, quomodo mutarentur 201 b.
nomina quibus mutari solita 107 a.
nominibus quemque suis venerari, quàm olim solenne 84 a.
nominis eorum qui in deos referrentur, mutandi ratio quæ 325 b.

nominum pueris indendorum varia apud diuersos consuetudo 99 a.
nomophylaces qui 283 a.
nona Maij dies quibus maxime inuisa 223 a.
nonę mensium omniũ quales 233 b.
non esse cuiusuis adire Corinthum, quid 279 b.
nonij annulus quàm pretiosus 87 b.
nonij vnde dicti 255 a.
norcia quorum dea 327 a.
notæ genitiuæ 87 b.
notæ notariorum apud Romanos olim quanto fuerint in vsu 109 b.
notæ seruis inuri solitę quales 158 a. 289 b.
notis quorum frons signaretur 158 a.
noua via 83 b.
nouæ legis author, quàm sit detestabilis 354 a.
nouæ nuptæ vestis 287 b.
nouember cui deæ dicatus 169 b.
nouembres menses Demetrio regi appellati 155 b.
nouemuiri Athenis qui 153 a.
nouendiale sacrum quod 310 b.
nouercam quis duxerit Romæ 39 a.
nouo antiquum abrogari 342 b.
nouocomenses à quo ciuitate donati, & à quo rursum priuati 201 b.
nouissimum sententiam dicere, ignominiosum 209 b.
nouum vinum cui offerendum 142 b.
nox in quot horas aut vigilias olim diuisa 234 b.
nox media quomodo notaretur 234 b.
nubarũ rex seu deus quàm ridiculus 321 b.
nubentibus quæ dea præcipuè colefetur 327 b.
nubere multis viris fœminã olim vbi decuerit 41 b.
nubere semel tantum in vita, quibus cõcessum 348 b.
nubiles virgines vbi in forum productæ auctionentur
nuces oculatæ 39 b.
nuces spargere 162 b.
nucibus ludere soliti 162 a.
nudas ad templa ducere mulieres qui soleant 384 a.
nudati, maxime præliantes, qui 37 a.
nudi qui quomodo pugnẽt 375 b.
nudis pedibus prodire, vbi olim vitiosum 288 a.
nudis pedibus qui quantíq; viri semper incesserint ibi.
nudos certare in Olympicis q primũ docuerint 260 b.
nudum vidisse hominem capitale Persis 98 b.

nudos parentes conſpicere nefas putatum Romanis 101 a.
nullius indigere & pauca habere quis precaretur 225 a.
nulla vbi deorum templa 92 a.
nullos eſſe deos qui olim ſint opinati 383 a.
numa cuiuſmodi inſtituerit ſacrificia 140 b.
numa quomodo annum diſtinxerit 168 b.
numa quot filios & quibus nominibus habuerit 14 b.
numæ Põpilij domus quouſque Romæ durarit 346 b.
numæ regia vbi olim Romæ fuerit, & quando perierit 126 b.
numæ ſacrificia qualia ferè 91 b.
numãtia à quo deleta 28 a.
numãtia cui cognomen dederit 70 a.
numatius Plancus cuius aliquando diſcipulus 13 b.
numenius quantis vno loco, non vno tempore, victoriis potitus 37 a.
numerandi ſtudium olim quale 101 a.
numerare geſtu manus 23 a.
numeris quis principium rerum cunctarum tribuat 264 b.
numerus apud diuerſas gentes quantulus tantum fuerit 101 a.
numerus militũ Perſis quomodo iniri ſoleat 31 a.b.
numidæ natura quales 214 a.
numidarum ſingulis quot eſſent vxores 39 b.
numidarum regum ſceptra 47 b.
numidarũ tabernacula vnde fierent 18 b.
numidarum veſtimenta militaria quo fuerint colore 30 b.
numidia cui Romano cognomen dederit 69 a.
numina in ſacris præcipua quæ 224 a.
nummarij iudices 95 b.
nummi aurei & argẽtei inuentores qui 218 a.
nummi in ſuffragatores diſtributi 184 b.
nummorum aliquot nomina 89 b.
nummorum aliquot veterum propria nomina ac ſigna quæ 218 a.
nuncium lętum ferentes coronati veniebant 46 b.
nundina dea quæ 99 b.
nundinæ quales aut quorũ feriæ 258 a.
nundinæ quoto die haberẽtur 138 b.
nundinis quomodo olim balneraretur 235 a.
nuptiæ vnde dictæ 58 b.
nuptiæ tribus modis contrahebantur 58 a.
nuptiæ legitimæ 61 a.
nuptialis annulus qualis, & vtra manu ferretur 87 a.
nuptiarum aliæ atque aliæ apud alios cæremoniæ 39 b. & 57 b.
nuptiarum inter ethnicos cæremoniæ quæ 57 b. & deinceps
nurcia quorum dea 327 a.
nutrices eſſe quæ debeant paruulorum 99 b.
nutu & ſignis vbi oracula reddi ſolita 321 a.
nyctegretum herba 164 b.
nyctileia ſacra quæ 363 a.
nyctilopa quid 164 b.
nymphades cuius vrbis portæ 221 a.
nympharum in quibus ludis repræſentatio 363 a.
nymphides calcei quales 288 a.
nyſa in Parnaſſo cui dicata 318 b.

O, nauis prætoriæ bruti inſigne 179 a.
obediẽtiæ militaris memorabile exemplum 33 a.
obeliſcus quibus aliquando nummis incuſſus 242 a.
obeſus miles quomodo mulctaretur 74 b.
obeſi, probroſi apud Gallos & Iberos 96 b.
oblationes modicæ & piæ Ioui gratiores 166 b.
oblationes infauſtæ quæ 143 a.
oblatiua auſpicia quæ 272 a.
oblõgi oculi indiciũ quod 85 b.
obnubere quid 58 b.
oboli Græcis qui 242 a.
oboli quot ſiclũ faciant ibi.
obolus quot contineat ſiliquas 89 b. & 242 a.
obolus vnde dictus 242 a.
obruti ære alieno pœna & infamia quæ 343 a.
obſequentes latrones qui à quo imperatore dicti 373 b.
obſequentis Fortunæ templum vbi & vnde inſtitutum 20 a.
obſeruanda initio anni quæ 169 a.
obſeruationes aliquot ſeu cautelæ in Circẽſibus quæ 264 a.
obſidionali quis primus donatus 228 a.
obſidionalis corona quanti olim habita 227 b.
obſigamia iudicia quæ 195 a.
obſonia ex auro quis fecerit 298 a.
obſonia ſponſi quæ 60 a.
obſophagus de quis 327 a.
obteſtari per Solis iubar,

Persis quid 86 a.
obumbrare solem sagittis in præliando qui soleant 376 a.
occentus murium quid portendat 275 b.
occidētem versus qui orent 224 a.
occidentem versus qui mortuos in sepulchro statuant 116 a.
occidere bouē quàm olim capitale 141 a.
occidionis templum cui adire vetitum 335 b.
occiput quibus natura crinitum 290 a.
ocellatæ nuces quæ 162 b.
ochi regis auaritia quanta 195 b.
ochus quo conuitio ab Aegyptiis affectus 245 b.
ocioſi quomodo olim mulctati 144 b.
ocium quibus sit honestum 284 a.
oreſtes quàm prodigioſe Ser. Tullium genuisse dicatur 360 b.
octacilij vnde dicti 255 a.
octaua cuiusque mēsis dies, cui Athenis sacra 156 a.
octauij matris somnium 171 b.
octauij trophæum 36 b.
october cui dicatus 169 b.
octobri mense quid Athenis fieri solitum 155 b.
octobribus Idibus quid mi
ri Romæ fieret ibidem
octogenarij à quo in militiam coacti 30 b.
oculi effigies Aegyptiis quid 87 a.
oculis clausis qui pugnent 375 b.
oculis pictis qui incedant 288 b.
oculorum religio & indicia quæ 85 b.
oculos & os morientis claudere quis solitus 127 b.
odoramenta in pyris defunctorum iniici solita 130 b.
odoratorum imbrium in theatris sparsio 95 b.
odorum ac picturarū in scenis profusio quanta 281 b.
odorū in triumphis vel accensio, vel sparsio quæ 333 a.
œnoandrum cuius sit conuentus oppidum 173 b.
œtoscyros quis deus 327 a.
offendo quid seu quomodo signet 34 b.
offensiones pedū quid portendant 102 b. & 275 b.
offerre terram & aquam quid 194 a.
officij aut muneris nomine salutare 84 a.
ὄγκιος Hercules quis 213 a.
ogmyos quis quibus deus 77 a.
οἰνομίλαι quid 137 a.
olæ ara quanti olim cultus 72 a.

olea

olea cui sacra 222 a.
olea quæ turmæ coronarentur 357 b.
oleæ corona cuius rei præmium 262 b.
oleæ ramum offerre quid 279 a.
oleam aut laurum comburere, vulgo quid præ se ferret 314 a.
oleastro qui coronarentur 260 b.
oleastrum arma peperisse 72 b.
olena Tigrani aliquando quid 56 a.
oleum & oleā perdere, quid 277 b.
oleū in lustrationibus quomodo adhiberetur 314 a.
oleum in ore gestare, quid 279 a.
oleum in filice dissecto vbi repertum 265 b.
oleum optimum cuiate 295 b.
olitorium forum 71 b.
ollus lœto datus est, quando & vbi proclamaretur 128 a.
olympia cāpus vbi sit 259 b.
olympias quid, & quot consteret annis 260 b.
olympias regina fratri nupta 38 b.
olympici ludi qui & vbi 259 b. & dein.
olympici victoris præmium 260 b.
olympicorum ludorum varietas quę ibidem.
olympij Iouis imago qualis 213 a.
olympionicem esse, quanto olim fuerit honori 261 b.
olympiorum imaginem qui Romā transtulerint 261 a.
olympicum templum vbi 321 b.
olympus mons quàm altus, & quàm multi hoc nomine montes dicti 318 b.
omarij Iouis templum Sybaritis olim quid 259 a.
omen belli vnde Germani sumere soleant 191 a.
omina ex iecore quæ 306 b.
omina ex pedum offensione quæ 102 b.
ominis boni indicia ex pullis 49 a.
ominis mali signa ex pullis ibidem.
ominis obseruatio ex sternutatione 102 a.
ominum ex volucribus peritissimi qui 273 b.
oneatæ qui dicti 27 a.
onerariæ nauislumina quot 176 b.
onochonus fluuius à quibus aliquando epotus 382 a.
onomadeus quis, & quàm prudenter inimicos tulerit 180 b.
ὄνος πρὸς ἀυλὸν quid 278 a.
ὄνυ πόκον ζητεῖν quid 279 b.
opalia festa quæ 336 b.

operimẽta lintea equorum quàm apud Romanos essent impenetrabilia 372 a
opertanea sacra quæ 142 a.
operto capite qui sacra facerent 85 a.
opheltes quis dictus 261 b.
ophẽtina tribus vnde dicta 26 a.
ophiusæ herbæ natura quæ 124 b.
opi quomodo sacrificetur 94 a.
opi vt voueatur 165 a.
opiferæ vox, cui quàm difficilis fuerit prolatu 351 b.
opigena quæ dea cur sic dicta 327 a.
opiliusMacrinus quantis adulterum pœnis afficere soleret 176 b.
opiliusMacrinus quibus honoribus sensim ad imperium venerit 367 a.
opima spolia quoties Romæ relata fuerint 21 b.
opima spolia quæ & vnde dicta 22 a.
opiniones de principiis rerum quàm sint variæ 264 b.
opiniones gentium de diis quàm diuersæ & ridiculæ & impiæ 382 b. & dein.
opiniones variæ de longitudine anni 167 b. & dein.
opis deæ cognomina quæ 336 b.
opis ædes quot & vbi 337 a.
opis ædicula vbi 344 b.
opis simulachrum quale 336 b.
opis templum vbi 82 b.
ὄπισθεν quid 108 a.
opisthocomæ quid ibidem.
opisthographa charta quid 108 a.
opisthotonicus morbus qd 108 b.
opiter cur quis cognominatus 15 a.
oppidulis etiam & viculis singulis suos fuisse deos 327 a.
opprobrium victis, quid 280 a.
ops dea quæ, & quomodo illi votum fieret 165 b. 324 a.
optima mater cuius aliquando tessera 179 b.
optimates qui dicti 182 b.
optimatum in theatris loca quæ 298 b.
optimi cognomine quis aliquando honestatus & gauisus 71 a.
optimi quique viri quid olim Athenis passi 157 b.
optimum militem instar ei qui è longinquo petendũ, quis rex censuerit 30 b.
optimus maximus quis dictus 224 a.
optimus quis dicẽdus 318 a.
optimus vir quis aliquando Romæ habitus 69 b.

opuntij Locri vbi 339 b.
opuntiorum põtifices quot & quàm diuersa curent 66 a.
ora maritima in saxa mutabilis, vbi & quæ 265 b.
oracal quis quibus sit deus 327 b.
oracula ex somniis vbi olim captarentur 320 b.
oraculi Delphici consulendi & dandi ritus qui 318 b
oraculorum omnium clarissima olim habita quæ ibidem.
oraculorum per insomnia ratio quæ 171 b.
ὄρεμα quid sit 16 b.
orandum à diis quid 224 b.
oratæ vnde quidam dicti 15 b.
orationes funebres 131 b.
orationes præmeditatas è libellis recitare licuisse 209 a.
orationes non hominũ esse & patronorum, sed causarum & temporum 378 b.
orca & fritillus 161 a.
orchestra quorum in theatris olim sedes 270 b.
orcini qui 170 b.
ordicalia festa quæ 142 a.
ordinem deserentis pœna 32 b.
ordines populi Romani quot 283 b.
ordinis primi ductor, qui-busaliis nominibus dictus 8 a.
ordinibus in prælio dissolutis quid agendum 193 a.
ordo ciborum in mẽsa quis 138 b.
ordo equester quanti olim fuerit precij 109 b.
ordo ex quot militibus constet 7 b.
ordo instituendi in literis apud Romanos 100 a.
ordo magistratuũ in re militari qualis 9 a.
ordo rogandi senatus quis 209 a.
orestes qua potissimum re à furore liberatus 314 a.
organum quid 41 b.
organa pneumatica quæ 306 a.
orgia quæ cuius festa 363 a.
orientem versus mortuos in sepeliendo qui statuerent 116 a.
orientem versus qui orent 224 a.
originarij qui 170 b.
origines rerum iuxta diuersos quæ 264 b.
oris læsi pœna quæ 343 b.
orius quis deus dictus 317 a
ornamẽta imperij vnde sumpserint Romani 173 b.
ornatus flaminis quis 348 a.
oronopoli qui 283 a.
orphei quot 77 b.
orpheum quis quomodo cũ Christo coluerit 352 a.

orpheus à quibusdiſcerptus 77 a.
orthiæ phalangis vſus quis 349 b.
orthius modulus qualis, & à quibus in bello vſurpatus 178 a.
ortygia cuius inſulæ nomẽ 319 b.
oſchophoria Athenis quid 155 a.
os Plutonium 130 b.
oſcines aues quomodo augurium facerent 273 a.
oſculandi quotidianus vſus quando & à quo ſublatus 137 a.
oſculari amicos inter ſe, vbi & quomodo vſurpatum 85 a.
oſculum mulieribus quàm & cur ſimulatè daretur 137 a.
oſij qui dicti 66 a.
oſiridis effigies 213 a.
oſiridem qui iurando teſtentur 266 a.
oſiris à quibus maxime cultus 383 a.
oſiris Aegyptiis quis, & quo modo effingi ſolitus 212 b.
oſiris quale geſſerit inſigne 177 b.
oſiris quis quibus ſit deus 327 a.
oſiter quis dictus 66 a.
oſsibus humanis qui quomodo in ſacris vſi 383 a.
oſsibus piſcium qui pro domorum materia vterentur 305 b.
oſtẽſionales qui dicti 374 a.
oſtenta è cœlo, quomodo expiarentur 311 a.
oſtia inferni quæ & vbi 130 b.
oſtia vrbs quando & vbi condita 312 b.
oſtraca ad quid excogitata 157 a.
oſtraciſmi finis in quo factus 158 a.
oſtraciſmos quid 157 b.
oſtrearius panis 295 b.
oſtreis marinis qui domos conſtruerent 305 b.
otho præcipuę legioni quod dederit nomen 8 b.
othonem quæ reſsola ad imperium prouexerit 358 b.
othonis ridicula quædã lex 281 b.
ὠτιτὰς quid 246 b.
otriculanorũ dea quæ 327 a
oua & mel initio conuiuij dari ſolere 138 b. 295 b.
ouandi cauſæ quæ 356 b.
ouans quis primus vrbem inierit 357 a.
ouanti an equisobuiam procedere, ſeu comitari liceret 357 b.
ouãtis ornatus & ſacra 357 a
ouatio quibus concederetur 35 b.
ouationis etymologia & pompa 357 b.
ouem aut pullũ rapere quis imperator vetuerit 358 b.
oues coronatas ante ſe agere, & poſt mactare qui ſoleant 357 b.
oues quomodo luſtrarentur 313 a.
ouicula vnde quidã cognominatus 14 b.
ouidij locus quidã excuſſus 34 a.
ouilia quid loci Romæ ſit 83 b.
ouili pecoris hoſtia quanti olim habita 140 b.
ouiniorum cognomen vnde 13 a.
ouis cui immolaretur 141 b.
ouis quanti Romæ vulgo æſtimaretur 122 a. 218 b. 242 a.
ouorum putaminibus qui domos faciant 305 b.
ouum in quorum ludorum pompa numeraretur primum 364 b.
ὀχλαμὸς 8 a.
ozolę qui & vnde dicti 339 a
ozolæ quo monetæ ſigno vtantur 218 b.

PAcem petentes, quid offerre ſoleant 279 a.
pacis ſigna ſeu indicia diuerſis diuerſa 194 a.
pactolus quale flumen 174 a.
pactorum faciendorum inter ethnicos rationes olim quæ 251 b. & dein.
pacuuius quando & vbi natus 50 b.
padus quàm nobile flumen 174 a.
pæan & proſodia cuius olim dei hymni 226 b.
pædonomus quid 100 b.
pęonum mos in defunctos 115 b.
pæonicus quis deus cognominatus 327 a.
pæti cur quidam cognominati 13 a.
pætos habere oculos, laudi an vitio dandum 13 a.
pagana quædam lex 198 a.
paganalia feſta quæ 258 a. & 344 a.
palæmon quid dei ſit, & quibus aliis nominibus dictus 261 a.
palæmonis apud Corinthũ ſpecus qualis 267 b.
palæſtra qui ſe quàm maxime exercere ſoliti 100 b. & 162 b.
palæſtra qui valerent 215 a.
palæſtras qui nummis incuterent 218 b.
palàm cibum capere cur olim & quàm in vſu fuerit 138 b. 295 b.
palamedes quem ludum repererit 161 a.
palaria ludus 31 b.
palatiar quid 344 a.

palatij præfectura quanti habita 367 a.
palatina tribus vnde instituta 25 b.
palatini ludi qui 365 a.
palatinus mons vnde dictus & quàm varia eius etymologia 345 a.
palatualis flamen à qua dea cognominatus 346 b.
pale quod ludi genus 162 a.
pales quorum dea 92 b.
pali vnde sacra fiant 313 a.
palibroti qui aliquando dicti 4 b.
palilia cuiusmodi sacra 337 a.
palalia quomodo seruentur 92 b.
palla quorum vestis 287 b.
palladium forum 71 b.
palladium quid, & à quibus custodiri solitum 271 a.
pallantis filia ipsum interemit 327 b.
pallantis Claudiorum liberti quanta superbia 84 b.
pallas quorum præcipua dea 326 b.
pallas anemotis 164 a.
palladis sacerdos 66 b.
pallium quibus peculiare 285 b.
pallor deus qualis 21 a.
palloris phana cui intra vrbes non essent 57 b.
palma vel palmus quot digitis constet 88 b.
palmæ quibus victoribus darentur 262 a.
palmata vestis quorum 286 b.
palmicum augurium quod 275 a.
palmulis qui tanquam pane passim victitent 138 a.
palmyrensium regina imperatoris nomina consecuta 4 a.
paludamentum quale Romanis militibus publicè daretur 30 b.
paludamentum qualis & quorum vestis aut insigne 118 b. 289 b. 64 b.
paludibus qui sepelirentur 115 a.
palus quid 31 b.
palisci ara Siculis quid 169 a.
pambœotica sacra quæ 259 a.
pamenothus quis quibus mensis 169 b.
pamphilorum tribus quæ 27 b.
pamphylij quem ventum colerent 164 a.
pan Aegyptiis quantus 212 a.
pan quis & quorum deus 165 b.
panætolium quid 259 a.
panagyra festa quæ 93 b.
panathenæa Athenis quid 260 b. 365 a.

panathenaica

panathenaica quotuplicia fuerint 262 a.
panticratiastes quid 135 b.
pancratium quid 136 a. 162 a.
pandana porta vnde & quo alio nomine dicta 55 b. 219 a.
pandemus cuius deæ cognomen 327 a.
pandia cuius dei festa 262 a.
pandosia, regia cnotriorum regum 127 b.
pandosiam & Acherusium quis oraculo vitare iussus 319 a.
panebiorum reges quomodo humarentur 115 b.
panegyres Athenis quid 259 a.
panis loco quàm variis rebus varij vtantur 138 a.
panem gladio diuisum, quibus olim gustare solenne 58 a.
panemius Athenis mensis quis 169 b.
pamenothus mensis Aegyptiis 169 b.
panes & panicæ mensæ qualibus canistris inferrentur 296 b.
penes facere quale aut quarum aliquando opus 138 a.
panes sanguinis guttas ex se emisisse quid aliquando portenderit 111 a.
pani quod animal dicatum 141 b.
panionia sacra quæ 259 a.
panisci caput in diffisso saxo quomodo inuentum 265 b.
panium cuius cognomen 72 a.
pannonia in quot & quas prouincias diuisa 104 b.
panos statua qualis 212 a.
panum genera quàm varia & Græcis & Romanis 296 a.
pansæ vnde quidam dicti sunt 13 a.
panthei sacerdotes 66 b.
pantomimi à quibus Roma eiecti, & à quibus restituti 135 a.
papauerata vestis 286 b.
papaueris candidi semen cũ melle & lactuca quando apponeretur 295 b.
papauerũ decussione quid quidam tyrannus innuerit 111 b.
papeus Scyticè quid 92 a.
paphia Venus quæ 327 b.
eius simulachrum 213 a.
paphlagonia in quot & quales partes diuisa 104 b.
paphlagonum reges qui dicti 4 b.
papia lex à quo abrogata 237 b.
papiliones ex vermibus nasci, & ex semine papilionum vermes 199 b.

papinianus cuius discipulus & quid supellectilis nomine comprehendat 29 a.
papinianus quis quantive fuerit 378 a.
papinianus quàm innocenter à quo imperatore occisus 378 a. in fine.
pappas Bythinis Iupiter dictus 92 a.
papyraceos calceos qui gerant 349 a.
papyria tribus vnde dicta 26 a.
papyriæ tribus cum Pollia tribu simultas quãta 26 b.
papyrianũ ius quod 376 a.
papyri flore vbi coronentur dij 233 a.
papyrij fœneratoris nequitia inaudita 11 a.
papyriorum etymologia 14 a.
papyrius rex sacrificulus primus omnium factus 172 b.
papyrus vbi nascatur, & quo modo temperetur ad inscribendum 108 b.
par impar Romæ qui luderent 162 b.
parabiston forum 72 a.
paradromides 135 a.
paralus filius quàm à Pericle defletus 133 a.
parameſos digitus quis 246 b.
paranymphus quis 58 a.
parapatius quorum rex, & qui cognominatus 4 b.
parasanga quot stadiis constet 89 a.
parasitos vt saginauerit Heliogabelus 295 b.
parasiades vnde quis dictus 70 b.
paratilmos, quæ quorum pœna 176 a.
pardalis pro foribus affixa, Phrygibus quid 304 b.
pardorum pelles quomodo in bellis vsæ 32 a.
parentalia quomodo seruãtur 143 a.
parentãdi mos quàm diuersus 309 310
parentes aut cognatos defunctos comedere, vbi summa pietas 115 a.
parentum exempla coram filiis 99 b.
parentum & liberorum appellatione qui contineantur 23 b.
parentum manes qui primi tiis cœnarum impartiant 297 b.
parere quid significet 34 a.
pares victimæ quibus diis offerrentur 143 b.
paria aliquot magistratuũ se inuicem respicientium quæ 240 b.
parianorũ deus præcipuus quis 326 b.
paris quõ educatus 110 b.
parituræ mulieres quò ex Delo commigrarent 310

pãrmã qualis colonia 202 b.
parma quid 369 a.
parmenides quis ac cuias 50 a.
parnassus mons qualis 318 b.
parochus 59 a.
parœnius modulus qualis 178 a.
parona quid 179 a.
parrici quæstores qui & quot 54 a.
parricidæ quàm horribiliter in Aegypto plecterentur 122 b.
parricidij pœna quæ ibid.
parricus seu parricidij quæstor quis 45 b.
partes sacrificij quæ & quot 225 a.
parthenope cuius filia, & cui vrbi nomen dederit 51 b.
parthenope quàm miserè patrum nostrorum memoria afflicta 148 b.
parthi quàm seuerè punirent adulterium 176 b.
parthi qualibus in bello tympanis vsi 178 b.
parthicorum regum abominandus quidam mos 4 b.
parthorum sepultura quàm execranda 115 a.
parthorum reges quid in votis emittendis adhibere soliti 194 b.
partium domus ordo seu dispositio qualis 304 b & dein.
partium phalangis catalogus 350 a.
partus recens editi cura Romanis 99 a.
partubus deformibus aut mõstrosis quid fieret 98 a. 312 a.
paruæ Fortunæ ædes à quo dicata 19 b.
pascentes aues videre quid portenderet 274 b.
pasithea quæ 248 b.
passus propriè quid sit 88 b.
pastophorum quid 66 a.
pastorum deus quis 165 b.
patatiorum factio Athenis 180 a.
patareum oraculum & templum quale 320 a.
pater quando mundus dicatur 232 a.
pater à filio execrabiliter sublatus 62 a.
pater patratus quis, & quod eius munus 254 a.
patre, cuius regionis vrbs 173 b.
patres initio quot in senatũ lecti 205 b.
patres conscripti 205 b.
patres plurimorũ liberorũ quam honorati olĩ 195 b.
patres vbi filiolos suos antè quam septennes sint non videant 98 a.
patri filiũ vouere seu deuouere quõdã licuisse 165 a.

patris qui filium occidisset pœna 122 b.
patrij dij qui 326 b. 384 b.
patrios deos qui non haberent 326 b.
patris quanta olim in filios potestas 329 b.
patriciatus ordine donati qui 210 a.
patricij ad plebem qui & quomodo & cur transierint 380 a.
patricij qui dicti 205 b. 283 b.
patriciis quomodo ad plebem transire licuerit 211 b.
patricius vicus 82 b.
patrocli cadauer quorum capillis & cur opertum 128 b.
patroni clientem destituentis pœna quæ 342 a.
patronorum ius in clientes 158 b. & dein.
patrous deus quis dictus 327 a.
patutius pater quis 32 a.
pauca habere & nullius indigere, precatio Apol. Tyanei 225 b.
paucitatem legum quis philosophus maxime probarit 354 a.
pauli Aemylij filij quot, & quid ipsis acciderit 70 a.
pauli Aemylij institutum militare 18 a.
pauli Aemylij manubiæ quàm opimæ 145 a.
pauli Aemylij in vxorem suam repudiatam dicterium quod 196 b.
pauli Aemylij vel magnificentia vel superbia 79 b.
pauli basilica vbi, & quanti taxata 71 b.
pauli de supellectile sententia 29 a.
pauli Aemylij lex 147 b.
pauli Aemylij lux 153 b.
paulus Aemylius quantum ex Macedonia auri Romę intulerit 331 a.
paulus Aemylius quo beneficio populum Romanum affecerit 145 a.
paulus Cortesius 107 a.
pauones quis inter Romanos sibi vt deo immolari iusserit 142 a.
pauonis surrepti quas quidam pœnas dederit 74 b.
paupertas quando primùm Romæ probro haberi cœpta 139 b.
paupertatis deæ sacellum vbi 21 a.
paupertatis laus 139 a.
paupertatis phana cur extra vrbes fuerint 57 b.
pausaniæ insolentia 166 a.
pausaniæ frugalitas quæ 295 a.
pausanias quàm mirè aliquando de Lydis victoria potitus 22 b.
pausonias quomodo morte mulctatus 160 a.
pauficape qui olim plectebantur 158 a.
peceucij qui 50 b.
pectus cui deo sacrum 85 a.
pecudũ sepultura quàm quibus olim religiosa 353 a.
peculiam castrense 107 a.
pecunia vnde dicta, & à quo primùm facta 218 a.
pecuniæ Athenienſis nomina aliquot ac signa ibi. b.
pecuniæ quõ in populum à Cæsaribus sparsæ 95 b.
pecuniam ludere quibus tãtum ludis licuerit 162 a.
pecuniam suam pugnæ tẽpore vbi deponerent milites 180 b.
pecuniam mortuo in loculis qui adderent 115 a.
pecunioſi qua lege nobilibus prælati 281 b.
pedalij qui 224 b.
pedamen quid 68 a.
pedarij senatores qui 106 a. 207 b.
pedatio quid 68 a.
pedes cui deo sacri 85 b.
pedes ire Persis quid 291 b.
pedestri certamine qui potissimum valeant 215 a.
pedestria augurtia quæ 275 a.
pedibus incedere, aut equo vehi quãtum interfit apud Persas 191 b.
pedibus nudis esse & coma tonsa sacrificantem oportuisse 223 a.
peditibus quæ secum ferenda 194 a.
peditatu qui valeãt & equitatu 375 b.
peditum in bello cantus seu instrumentum musicum quod 178 a.
pedum offensio quid portenderet 102 a.
pedum osculatio 86 b.
pediorum factio Athenis 180 a.
pegasium qui nummis incuterent 218 b.
pegmata quanta in triumphis ferri soleant 330 b.
pegmata, quid 306 a.
peium Phrygiæ Deiotaro quid 55 b.
pelargus cur q's dict? 78 b.
pelasga quæ dea cognominata 327 a.
pelasgicum quæ pars Athenarum dicta 349 a.
pelatæ qui dicti 160 b.
pelias quomodo educatus 110 b.
peligna cohors quæ 370 b.
pellena cuius regionis vrbs 173 b.
pelles hœdinæ bibli quondam dictæ 109 a.
pellex cuius deæ aram tangere vetabatur 200 328 a.
pellibus diuersarum ferarum qui maximè in præliis vtantur 375 a. b.

pellibus ferarum qui pro vestibus vtantur 289 a.
pellices velut pignora charissima qui in militiam secum ferant 180 b.
pellici quid in sacris vetitum 224 b.
pelopidas quàm pauper & abstinens fuerit 139 a.
pelopidas quoties imperatorem gesserit 4 a.
peloponesi factiones quæ 180 b.
peloria festa quæ 93 a.
pelta è cælo cui in manus delapsa fabuletur 43 b.
pelta quid 369 a.
peltarum duodecim custodes qui 43 b.
peltati qui 369 a.
peltastæ qui dicti ibidem
penates ab Aenea aduecti, quid fuerint & vbi custodirentur 271 a.
penates dij qui 324 b.
penestæ qui vulgo Thessalis dicerentur 160 b.
pennæ variis distinctæ coloribus, quibus pro cristis fuerint 32 b.
pensa tractare vbi sit virorum opus, non mulierum 198 a.
pentapharmacum quis primus excogitarit, & vnde constiterit 298 a.
pentathli qui 162 a.
pentathlon seu pentathlus quid 162 a. 262 b.
penula quorũ vestis 285 a.
penulæ quãdo sumerentur 291 a.
penulis quibus vti permissum 210 a.
peplum Mineruæ quando fertur 260 b.
peplum quo imperatores Græcorũ donarentur, quale & quid 36 a.
per discessionem quomodo sententia ferretur 208 a.
per quàm diuersas res à diuersis iurari solitũ 266 a.
perdicum & catulorum pugna 161 b.
perdicibus alicubi esse corda bina 307 b.
perdicum Bœoticarum prę scripta in aëre meta 212 b.
perduellionis diem dicere quid 150 b.
peregrinatio magnorum aliquot virorum, qualis 328 a. & dein.
peregrini quàm odiosi quibusdam 203 a b.
peregrinis nomina Romana quis interdixerit 201 b. 203 b.
peregrinos vrbem Romanam vsurpantes quis secuti percusserit 201 b.
perẽptalia fulgura q̃ 272 a.
perẽna vnde dictum 154 b.
perennæ cur & quãdo sacra fierent ibidem
perfecta hostia quando diceretur 225 b.

perfidiæ

perfidiæ qui populi maximè dediti 268 a.
perfricasse faciem qui dicerentur 86 a.
pergamenarum chartarum vsus & appellatio 108 b.
pergami thesauros suos qs rex reconderet 57 b.
pergamus cuius olim fuerit regia 127 b.
periãder (si rectè scriptum) qua de causa lapidatus 55 a.
periandri laus simul & tyrannis quæ 111 b.
pericles quid primus fecerit 131 b.
pericles è qua fuerit curia 25 a.
periclis cognomen Olimpius 71 a.
& contra suam ipsius legem conatus 203 a.
& de filij morte luct⁹ 133 a.
& lex 203 a. & trophæa quot 36 b.
periclis sententia de trophæis 37 a.
peripatetici vbi philosopharentur 167 a.
periuri quomodo olim quasi diuinitus deprehendẽrentur & punirentur 267 a.
periurij pœna quæ 343 a.
pernicios⁹ ciuis qs 227 b.
perpenna consul externus, de quo Romæ triumpharit 330 a.
perpenna quomodo prius consul quàm ciuis Romæ fuerit 237 b.
persæ an vnquam Romæ seruierint 160 b.
Persæ patris percussorem nothum putabant 122 b.
persę quomodo vrbes in curias diuiserint 27 b.
persæpolis quorum regia 127 b.
persarum pueri quî docerẽtur 100 b.
persarum in bellum profecturorum mos 31 a.
persarum regum mos 32 a. 41 a. diadema 47 b.
persarum mos erga paruulos suos 98 a.
persarum serui vt tractarentur 158 a.
persarum arma qualia 369 b. & deus præcipuus quis 92 a. incestus cum sororibus quotidianus 38 b. & in sepeliendos mos 115 a.
insignia militaria quæ 177 b milites quàm essent abstemij 137 b. natura qualis 214 b. quanta apud Marathonẽ strages 380 b & vestitus quis 288 b. fora duplicia 72 b.
persarum tribus 27 b.
persas captiuos quis imperator nummis incusserit 218 b.
persas, ebrios de rebus maximis consultare 208 b.
persis charissimũ qd 189 b.

perſis nulla templa 92 a.
pertinacis Cæſaris teſſera quæ 179 b.
pertinax Cæſar quàm modice cœnaret 298 a.
peruigilia in quibus ludis fierent 364 b.
peruſia cuius regionis vrbs 173 b.
pes quot palmis ſeu digitis conſtet 88 b.
peſcennij ſeueritas in milites 74 b.
peſcennij frugalitas quanta 107 b.
peſsinuntia dea quæ 325 b.
peſtifera exta & fulgura 272 b.306 b.
peſtilẽtia quomodo aliquãdo Romæ ſedata 9 b.
peſtilentiæ ſedandæ cauſa dictatorem creari ſolitum ibidem
petaliſmus quid quibus eſſet 157 b.
petaminarij qui ſint 90 a. in fin.
petauri ludus quis 162 a.
petauriſtæ qui ibidem
petere militiæ vt liceat defunctos ſepelire, quid præ ſe ferret 193 b.
pelitij lex in ambitum quæ 153 a.
petitij cuiuſdam quàm verũ de Põpeio ſomniũ 171 b.
petoritum quid 109 b.
petreiæ effigies in triumpho 332 b.
petreij ſatellites qui 371 b.
petreij ſimulachrum quis tyrannus in triumpho duxerit 336 b.331 b.
phæacenſes rei naualis periti 198 a.
phæcaſij qui dicti 66 a.
phaennis prophetiſſa 149 b.
phaethon in quem fluuium præcipitatus 291 b.
phæus color qualis 129 b.
phalangis deſcriptio ac partes 350 a.
phalangitæ qui ibidem
phalangum non eundẽ ſemper fuiſſe numerum 350 b.
phalanx ex quot conſtaret 350 b.
phalaridis in Zenonem tyrannis quæ 48 b.
phalaris animaduerſio in Leontinos 74 a.
phalerina tribus quando veteribus addita 26 a.
phalicus quid 101 b.
phana aliquot ſanctiſsima olim quæ 321 b.
phaneus cuius dei nomen 327 a.
phanionas quos Græci vocent 46 a.
phara oppidum vbi 173 b.
pharaones qui dicti 5 a.
phaſelitæ, qui ſint 142 a.
phaſidis fluuij arbores quæ le ſudarẽt vnguentũ 40 a.
pherecydes quid primus inueniſſe putetur 109 a.
phiala q̃ vaſis ſpecies 136 b.

phiditia quæ quorum feſta 297 a.
philadelphi laus & parricidia 5 a.b.
philadelphus vnde quis dictus 70 b.
philelphi contentio de ludo literario Ciceronis 37 b.
philena quæ aliàs dicta 325 b.
philinus Epicureus quàm fuerit frugalis 138 a.
philipœmenes quoties imperatorem geſſerit 4 a.
philippeis incuſſa ſigna quæ 218 b.
philippi Macedonis equitatus fortiſsimus 215 b.
philippi Macedonis tabernaculum vbi & quomodo fieret 18 b.
philippo quæ dies quàm maxime fauſta 233 a.
philippus Cæſar quàm ſolẽnes ediderit ludos 362 b.
philippus vbi alterum oculum ſagitta perdiderit 376 a.
philetor Græce quid 86 b.
philolaus cuius diſcipulus 50 a.
philolaus quorum legiſlator 339 a.
philomator quis rex dictus 5 b.
philomenes cui aliquando vati palmam publice præripuerit 364 a.
philomenes quorum reges dicti 4 b.
philonides quàm inſignis curſor 90 b.
philopator quis rex dictus 5 a.
philoſophus apud Galatas ſemper adhibebatur ſacris 225 b.
philoſophi communitatem vxorum introducentes, qui ſint 176 b.
philoſophi deum nullum eſſe dicentes, qui 383 a.
philoſophi Græcis quanto in precio fuerint 214 b.
philoſophi quàm diuerſa de rerum principiis ſenſerint 264 a.
philoſophica veſtis quæ 286 b.
philoſophorum aliquot veſtitus qualis 289 a.
philyra quid 108 b.
phiton quis rex cognominatus 5 a.
phoca quale oppidum 174 a.
phocion quam acerbos habuerit militiæ delectus 30 b.
phocionis ira, mors, ſepul-

tura,paupertas, magnanimitas 203 b.353 a.4 a.139 b.181 b.
phœbades vbi & quomodo responsa darent 318 b.
phœbe cuius deæ nomen 327 b.
phœbo qui dies sacri 156 a.
phœbus cuius dei nomen 327 a.
phœnices quibus olim & literis & chartis vsi 109 a.
phœnicum virgines quàm impudicè dotem mererẽtur 40 a.
phœnicopteros quis Rom. sibi vt deo mactari iusserit 142 a.
phœnicum sacerdos quàm splendide incedere suetus 64 a.64 b.
phœnicum regum habitus 40 a.
photinus cuius occidendi autor 5 b.
phrenas Græci quid vocent 306 b.
phrenetici quomodo vocũ concentu resipiscant 181 a.
phryges natura quales 214 b.
phryges quàm odiant fures 124 a.
phrygum reges maximi 47 b.
phrygum mos in sepeliendis sacerdotibus 115 b.in reliquis 116 a.
phrygiæ deæ quomodo sacrificaretur 141 b.
phrygiata vestis vnde inuẽta 286 b.
phrygiones qui dicti 198 a.
phrygius canendi modus qualis 178 a.
phthioticæ Thebæ quæ 320 b.
phylactus quis magistratus 126 a.
physiognomia ex oculis 85 b.
phystos vnde quis cognominatus 70 b.
phyrij qui 249 b.
piaculare sacrum quomodo à Lydis fieri solitum 313 b.
piacularis auis auspicium quod 274 a.
piacularis porta vnde dicta 220 a.
picea arbor qualis 133 a.
picentes quomodo propter fœdus cum Hannibale mulctati 373 a.
pici martij auspicium quale 274 a.
picta scuta qui gestarent 369 b.
pictoris nomen Fabio vnde 14 b.
pictura celebres qui 215 a.
picturæ certamen publicũ vbi 262 a.
picturas inuersas quis imp. quomodo venditaret 300 a.
picũ qui cui offerent 142 a.
picumno

picumno à quibus sacrificetur 99 a.
Picumnus 384 b.
picus à sinistra,cuius augurij 274 a.
Pietas, cuius aliquando tessera militaris 179 a.
Pilæ ludus quis, & quorum fuerit 161 b.
pilani qui 190 b.370 a.
pilarũ differẽtia quæ 161 b.
pilarum & effigierum humanarum in compitis suspensio vnde 93 b.
pileati qui pugnent 375 a.
pilentum quid 109 b.
Pileum capiti detractum,ac rursus impositũ ab aquila,quid 273 a.
Pileum in hasta proponi, quid significaret 180 a.
pilosa qui habuerint corda 307 a.
pilum quid, & quibus proprium 190 b.370 a.
pilumni qui & vnde dicti 13 a.
Pilumno à quibus immolaretur 99 a.
Pilumnus 384 b.
Pinarij vnde orti 14 b. & 75 a.
Pinciana porta quæ 220 a.
Pindarus à qua poëtria quoties publicè victus 364 a.
Pindarus quomodo ab Alexandro honoratus 304 b.
Pindenissus vbi & quid sit 62 a.
pinea qui victores coronarentur 261 b.
pingi.qui ducant honori 291 b.
pingendi ars quàm olim celebris 97 b.
pingues ad militiam inepti 30 a.
pinus cui sacra 222 b.
pyra quibus frumenti loco sint 138 a.
pisani quod haberent ius ciuitatis 202 a.
piscatorij ludi qui 365 a.
pisces auspiciis vtiles qui 49 a.
pisces nõ squamosi, quibus cœnis interdicti,& cur 132 a.
pisces quales qui cui(etiam si neget Hen.Agrippa)immolarent 142 a.
pisces qui pro diis colant 382 b.
piscibus etiam tangẽdis qui abstinerent 349 a.
piscibus qui augurentur 275 a.
piscibus qui vt pane victitent 138 a.
piscium sub signo nati,quales 90 b.
piscius Iupiter 252 a.
pisidæ qua afficerent adulteros ignominia 176 a.
pisistrati statutũ quoddam pium 219 a.
pisistratus cuius esset curiæ 25 a.

pisistratus quàm astute tyrānidem arripuerit 112 a.
pisones vnde dicti 12 b. 138 a.
pisonis cuiusdam vinolentia 366 b.
pistores quādiu Romæ nulli 138 a.
pistores vnde dicti ibidem
pistoris Iouis ara quæ 344 b.
pistorium forū Romæ vbi 41 b.
pistrino qui plecterentur 158 a.
piraci qui dicti 27 b.
pitamites centuria Antonino quæ 574 a.
pitaneta cohors 8 a.
πίθηκος γέρων οὐκ ἁλίσκεται, prouerb. 279 a.
pithecusa insula quando & quî facta 52 a. b.
pitho quæ quibus vocetur dea 327 a.
pithœgia quale festū 337 b.
pittacus temulētos quî mulctaret 137 b.
pittaci cognomē quale 71 a.
pituita quomodo sisti putaretur 97 b.
pityocampa quid 69 a.
πῖτυς ibidem
pius vnde quis cognominatus 13 b.
placentarum aliquot genera 296 a.
placentia qualis colonia 202 b.
placentinorum quod ius ciuitatis 202 a.
placita principum quando pro legibus haberi cœpta 379 b.
plagiolos quid, & vnde fiat 222 b.
planci vnde vocati 13 b.
plancipedes quî in scenam prodirent 359 b.
platæenses in parentationibus mancipia non admittebant 76 a.
platæensium principi vetita quæ 278 a.
platinæ laus ac studium 134 b.
plato quàm leuem delictis omnibus pœnam statuerit 122 b.
plato quantus athleta 135 b.
plato quorum legislator 339 a.
plato quo tempore vixerit 328 a.
platonis de mulcta constitutum 122 b. bellaria 295 b. cœnæ 138 b. sententia de principiis rerū 364 a. magnitudo quomodo prænunciata 274 b. opinio de laribus & lemurib. 325 a. pia quædā sententia 315 b. ridenda opinio 176 b. eiusdem physiognomia ex coloribus 86 a.
plaustrum quid 109 b.
plauti & Ploti vnde dicti 13 b.

plautus vbi & quomodo sibyllas imitatus 150 a.
plebe qui non comprehendantur 377 a.
plebeij censores primi qui 379 b.
plebeij ludi quales 364 a.
plebeij magistratus quibus illiciti 379 b.
plebeij qui dicti 283 b.
plebeij Patriciorum patrocinio nitebantur 302 b.
plebeius cōsul primus quis 12 a.
plebeius quomodo à censore notaretur 144 b.
plebiscita quæ seu quid 377 a.
plebiscita diuersa 189 b.
plebiscita quos teneant 206 a.
plebiscitorum & legum differentia 377 a.
plebs quando consulatu exclusa 117 a. & quando rursum potita ibidem
plebs quomodo per clientelas diuisa 303 b.
plectendi fontes Spartanis mores qui 123 b.
plethrum quid 89 a.
plotij fœneratoris inhumanitas ac nequitia quanta 11 a.
plumbeis libris quid inscriberetur 108 b.
plumbo resoluto qui necarentur 121 b.
plumbum in ripa positum, quid 41 b.
pluralitas vxorum quibus gētibus familiaris 39 a. b.
plutarchi locus excutitur 47 a.
pluti effigies 213 a.
plutis factio 180 b.
plutoni propria victima quæ 142 b.
plutoni quæ tonitrua tributa 272 b.
plutonis templum vbi, & cuiusmodi 23 b. 309 a.
plutonium os quid, & vbi 130 b.
pluuia lapidea quomodo expiaretur 310 b.
pluuiæ excitandæ modus 219 b.
pluuius Iupiter quis ibidē
poculorū ordo quis 298 b.
podismus quid 101 a.
pœcile Athenis quid 167 b.
pœna à quibus vt deus culta 382 b.
pœna sontis quoto post latam sententiam die sumi solita 126 a.
pœnæ aliq; atque aliæ in delinquentes statutæ 121 b.
pœnæ duæ teterrimæ & inauditæ in sontes 124 a. b.
pœnæ militares mitiores 73 b.
pœni rubram vestem tabernaculo ducis protendunt 178 b.
pœnorū mos in pituita pueris sistenda 97 b.

pœnorum deus quis 326 a.
poëtarum certamen seu iudicrum quis instituerit 363 b. & dein.
poëtarũ victima quæ 364 b.
poëtico in certamine præmiũ victoris quale 262 a.
polemarchus apud Aetolos vnde dictus 153 a.
polemarchos Athenis qualis fuerit magistratus 153 a.
poletem Epidaurij quemvocent 204 a.
poli Corinthiaci Pegasum nummis suis incudebant 218 b.
politia optima quæ 239 a.
pollex quid, & vnde dictus 245 b.
pollia tribus quando cæteris addita 26 a.
pollicem premere, iungere, vertere, quid 245 b. 280 a.
pollicibus inuicem arctissime expressum sanguinem inuicem coniurantes lambere quid 253 a.
pollinctores qui 130 b.
pollinctura quid 132 b.
ad pollinctũ emere 132 a. in fine
pollionis bibliotheca qualis 109 a.
pollionis apophthegma 61 a.
πολλοὶ κἀγαθοί, quid 222 a.
polluere ludos quę & quàm varia olim putarentur 365 b.
pollus histrio quam fuerit excellens 15 a.
polluta loca fulminibus ferè tangi 272 b.
pollux vtrique sexui ad iurandum communis 268 a.
polycrates vnde dictus 70 b.
polycrati quis qua de causa amicitiæ renũciarit 254 b.
polyhistor vnde quis dictus 70 b.
pomœrij proferendi qui soli ius haberent 354 b.
pomœrium sanctum quod 354 a.
pomona dea quæ 346 b.
pomonalis flamen quis ibi.
pomorũ deus & dea qui ibi.
pompa in funere olim quæ 129 b.
pompa triumphalis quot aliquando dies duraret 332 b.
pompeius de regio diademate taxatus 47 a.
pompeij contra Cæsarem tessera qualis 179 b.
pompeij curia cuius morte infamis 24 b.
pompeij erga Posidonium reuerentia & modestia quanta 45 b.
pompeij frons & os quale 85 b.
pompeij in triumpho superbia 332 a.
pompeij lex in ambitiosos 153 b.

pompeij in annulo signum 87 b.
pompeij modestia 3 b. 45 b.
pompeij nomen cui legioni fuerit in clypeis insigne 369 b.
pompeij theatrum quale 244 b.
pompeij magni triumphi 35 b.
pompeij trophea 37 a.
pompeio clades quomodo prænotata 274 b.
pompeio quid præ omnibus Romæ contigerit 35 b.
pompeius Magnus à quo & per quos fraudulenter occisus 5 b.
põpeius quàm leui de causa affectati regni suspectus 47 a.
pompeius qua in re à Cæsare de imperitia taxatus 191 a.
pompeius quî appellarit præcipuam legionem 8 b.
pompeius quid contra legem à se latam fecerit 125 b.
pompiliana curia 24 b.
pomponij Attici domus vbi 346 b.
põponij de supellectile sententia 28 b.
pomponiorum nomen vnde 14 b.
pomponius Lætus quid (si diis placet) aliquando inuenerit 116 b.
pomptina tribus quando cœperit 26 b.
ponderum aliquot nomina 89 b.
pondo quid 243 a.
põs olim sacer habitus quis 64 a.
pontia tribus vnde dicta 26 a.
ponticorum regum nomina quæ 5 a.
pontifex maximus quis 63 a. quibus præerat 65 b.
pontificis admittendi cautio 64 b.
põtificatus quibus cum magistratibus simul esse poterat 64 a.
pontifices an immunes fuerint à contributione pecuniaria 65 a.
pontifices initio creari soliti qui 64 b.
pontifices minores qui dicti 65 a.
pontifici ad videndum illicita quæ 65 b.
pontifici maximo iurare quomodo licuerit 268 a.
pontificis insigne 64 b.
pontificis maximi munus 63 b.
pontificius honor quantus 64 a.
pontificum numerus apud Romanos olim quantus 63 a.
popæ in sacris qui 225 a.

popilij Lænatis forte factũ 13 b.14 a.
popyſma quid 272 b.
popularia ſacra quæ 337 a.
populus comitiorum princeps 181 b.
populi concilium quod dicere tur 184 a.
populi authoritas apud Lacedæmonios 206 b.
populi prærogatiua potiſsima quæ 206 b.
populi purgãdi ſeu luſtrandi mos quis 313 b.
populo qui comprehendantur 377 a.
populorum in Albano conuenire ſolitorum catalogus 259 b.
populus alter lapideus Romæ 213 b.
populus cui ſacra 222 b.
populus Roma.in quot turmas diuiſus 181 a.
porca cui immolari ſolita 141 a.
porcalis tribus quæ 27 a.
porcia Catonis filia vt ſeipſam interemerit 315 b.
porcia lex &Sẽpronia 157 a.
porcij vnde in ciuitatem allecti 203 a.
porciorum nomẽ vnde 13 a.
porcus quibus diis ſacer 142 a.
porcus ex omni ſcrofarum numero ſacerdotibus debebatur 65 b.
πορδικοι qui 342 a.
pornopion Apollo vbi cultus 21 a.
porrici hoſtia quando diceretur 226 a.
porrum à quibus numen habitum 366 a.
portæ caſtrorum quot eſſe debeant 17 b.
portæ vrbis Romæ quot 219 a.
portæ vrbium cur ſanctæ non ſint 354 b.
portarum apud exteros cognomina aliquot propria quæ 221 a.
portarum caſtrenſium nomina quæ 17 b.
portarum Romæ multitudo ac nomina 219.
portenta miræ felicitatis 110 a.b.&infelicitatis ibi. & dein.
porticus centenariæ ſeu miliariæ quæ 163 a.
porticus Ro.quamvariẽ fuerint 167 a.
porticuũ apud diuerſos nomina quæ ibidem.
portis quot Roma initio cõtenta 219 a.
portoria noua ſtatuere quibus poteſtas fuerit 145 a.
portuenſis porta 220 b.
portumno deo qui ludi fierent 261 a.
portumnus quis deus 325 a.
porus rex quale geſſerit militiæ ſignum 177 b.
poſsideo qs ſit mẽſis 169 b.
poſsidonius quanta à Pompeio reuerentia affectus 45 b.
poſtem teneri in dedicando,vbi neceſſarium & vbi non neceſſarium 351 b.
poſthumi qui & vnde dicti 15 a.255 a.
poſtica regio auguribusquẽ 293 b
poſtliminij jus 200 b.
poſtuerta dea 212.384 b.
poſtuerta à quibus immolaretur 98 b.
poſtularia fulgura quæ 273 a.
potandi ratio in conuiuiis ſolennibus quæ 296 b.
potina 384 b.
Potinæ deæ qui ſacrificent 99 a.
Potitij qui, & quæ ſacra curarint 75 b.
potitiorum genus quis extinxerit ibidem.
potnienſis fontis in Bœotia miraculum 322 b.
Potores inſignes 299 a.
Potus veterum quis eſſet 137 a.
Præcentoriæ tibiæ quæ 178 b.
Præcidanea porca quẽ 141 a
Præcimitator quid 348 a.
Præcincti quales olim habiti 33 a.
Præcipites, cuius ſatellites dicti 371 b.
Præcipui quibuſdam dij qui 324 b.
præconum honos apud Athenienſes 206 a.
præconis error male renunciantis morte mulctatus 182 b.
præco & accenſus vnde fieri conſuerint 44 b.
præcones à quibus honoribus prohiberentur 359 a.
præcones in vendendis captiuisquid proclamẽt 152 b
præconis officium 44 b.
prædæ decima vt voueretur 165 a.
prædator Iupiter quis 165 a
prædicere in contractibus venditorem quæ oporteat quæ non 317 a.
præfatio in ſacris olim quæ 222 a.
præfecti & reges bini apud Lacedæmonios 117 b.
præfecti ex quibus fierent 366 b.
præfecti in Olympiis quot & quomodo 260 b.
præfecti vigilum cura quæ 150 b.
præfecti vrbis officia quæ 365 b.
præfectorum & Romæ & alibi quanta diuerſitas ibi. & 366 b.
præfectura prætorij à quo & quibus traderetur 241 a
præfectura vrbis intermiſſa quoties & reuocata 366 a.
præfecturæ origo quæ ibi.

præfecturam vrbis qui sub quibus regibus gesserint ibidem.
præfectus castrorũ cui fine medio subsit 9 a.
præfectus Latinarum quis 366 b.
præfectusvrbis ad quid crearetur 365 b.
præfectus vrbis sub Romulo quis 366 a.
præficæ quid olim in luctu facerent 129 a.130 b.
prægnans sus quàm sit sacrificiis apta 142 a.
prægnãs sus quibus quo die mactetur 336 b.
prægnantesvictimæ quibus tantum sacris mactari solitæ 307 b.
prægnantibusRomani quibus deabus sacrificarent 98 b.
præliandi instrumentis seu ornamentis quam diuersis diuersi vtantur 375 a. & dein.
præmia victoribus in ludis dari solita quę 260 b. & 261 a.
prænestini quod habuerint ius ciuitatis Rom. 202 a.
prænomina quare instituta 255 a.
prænomina Romana vnde, & quomodo scribi solita ibidem.
præpetes aues quomodo auspicium faciant 273 a.
præpotens quæ quibus dea vocata 327 a.
præses Aegypti primus quis 5 b.
præsidẽ, finito honore, qua cautione ex prouincia discedere oportuerit 189 b.
præsidiales prouinciæ quæ 104 a.
præsidio decessisse, capitale semper fuit 73 a.
præsidum licentia in spectaculis edendis quomodo & à quo repressa 189 a.
præstanda in vendendis rebus quæ 341 a.
præstites qui dij dicti 325 a.
præsul inter salios quis appellatus 42 b.
prætexta & bulla donabantur pueri Romani 99 b.
prętexta quorum fuerit vestis 284 b.
prætextatus cui cognomen datum 14 a.
prætores bini vbi imperitarint 79 b.
prætores legatis non indigentes qui 324 b.
prętores quando primum creati,& illorum vis,potestas,numerus,officiũ 77 b. 78 a.
prętoris in castris porta quę 17 b.
prætoriæ naui quot Scipio lumina dederit 179 b.
prætoriales prouinciæ quæ 104 b.

prætoriani milites q 370 b.
prætorianorum autoritas & vis quæ ibidem.
prætoris in vrbe lictores quot 45 a.
prætoris manus etiam apud exteros fuisse 79 b.
prętura Aemylij Pauli quam præter morem splendida 79 b.
prandẽdi in propatulo mos cur introductus 295 b.
prandendi seu cœnandi gestus varij 296. 297.
prandij tempus olim quod 299 a.
prasinus equus quàm religiose tumulatus 353 b.
Prasinæ factioni in Circensibusqui imperatores maximè dediti 263 b.
Precia militiæ olim maxima quæ 227 b.
preciosarum rerum in theatris profusio 95 b.
Prehendere & in carcerem mittere,tribuniplebis esse 6 a.
Presbyterorum aliquot Romę indigna supplicia quę 335 a.
Priami regia quæ & vbi 127 b.
Priapo quod animal immoletur 142 a.
Priapum & Venerem quis cui dederit pro tessera 179 b.
Primani milites 374 a.
primas post cõsulem seu imperatorem in castris quis haberet 314 b.
primipilus quis diceretur 8 a.
primipilus quot ex vexillis constet 8 a.
primitiæ rerum Laribus dabantur 142 b.
primogeniæ Fortunæ templum vbi 20 a.
princeps reip. optimus quis 192 b.
princeps senatus, quis aut quomodo legi solit' 209 a
principalisvia in castris quæ 18 a.
principatuum summorum quàm diuersa apud diuersos vocabula 238 a.
principes deorum secũdum alios & alios qui 324 b.
principes milites qui,& quẽ in acie locum teneãt 191 b. 370 b.
principia rerum secundum diuersos quæ 264 a.
principis imago apud Thebanos 123 a.
principium anni olim quod 168 b.& dein.
principum aliquot insigniũ præceptores insignes qui 100 a.
prisciani de talẽto paruo & magno sententia 242 b.
pristis nauigij insigne 179 a
priuata principum decreta quomodo æstimãda 378 b.

priuata templavetita 351 a b
priuatim consecratum, sacrum non esse ibidem.
priuilegia publica aut priuata senatorum 210 a.
priuilegium eorum qui ius Latij haberent 220 b.
priuilegiũ filiarum aliquot magistratuũ Romæ 151 b.
pro, quid significet 306 a.
probro notatus qui haberetur 75 a.
probus Cæsar vltimus omnium imperatorũ triumphauit 319 b.
probus Cęsar quot ante imperiũ donis ornatus 228 b.
prochyta quomodo insula facta 52 b.
proconsul quis & quomodo crearetur 103 a.
proconsul & proprætor auspicia non habebãt 103 b.
proconsul sine pronuncia 103 b.
proconsulare officium cui primo oblatum 103 a.
proconsulares prouinciæ olim quæ 104 a.
proconsularis honor quando interciderit 104 b.
proconsulatus insignia quæ 103 a. triumphus ibidẽ b.
procõsulis fasces quot 103 b
proconsulis imperium non nisi extra Romam valuisse 103 a.
proconsulis intra vrbem imperiũ quãdo valeret 103 b.
proculorum cognomen vnde 15 a.
prodesse contra venenũ quę putentur 297 a.
prodicus Cæus quàm fuerit impius 383 a.
prodigialis Iupiter quali sacrificio placetur 140 b.
prodigium ex fascibus laureatis 46 b.
prodigia ex pontificum decreta enunciata sæpius procurata 65 b.
prodigorum sepultura qualis 353 a.
proditores quomodo sepelirentur ibidem.
profecturis in bellum quid publice solitum præstari 118 b.
profecturis in militiam Romæ quid fieret 31 a.
profesti dies qui 232 a.
proficiscentium viam mos 93 b.
professio infantium recensatorum apud Romanos 99 a.
professoribus artium stipendia constituta 100 a. b.
prohibiti ex Olympicis ludis qui 260 b.
proiecta edificia quæ 268 b
proletarij qui 373 a.
promacus potando quid ab Alexandro meritus 299 a.
promethea, cuiusmodi vel ludi vel festa. 262 b.
prometheus à quibus vinctus, & à quo solutus 77 a
promiscua balnea vbi 235 b.
promontorium Pulchri Scipioni quale fuerit omen 276 a.
promptuaria cella quid qui busdam loci fuerit 122 a.
promulsidatia vasa 137 a.
prona qui corpora sepeliant 352 b.
pronubus seu pronuba quæ 58 a.
procemio vti aut affectus mouere oratorvbi vetitus 123 a.
propertij locus discussus 52 b.
propertius falso nauta putatus 52 b.
prophetæ Iouis in Creta, quàm sobriè vixerint 221 b.
prophetisse aliquot insignes apud veteres 149 b.
propinatio in sacris quomodo fieret 225 a.
proprætores qui 104 a.
propria diuersis olim arma quæ 370 a.
propriæ Fortunæ templum 20 b.
propudium vbi sit conuicij vocabulum 245 b.
propulsare iniuriam nullo non die licere 234 a.
proquæstores qui 104 a.
prora & puppis quid 278 a.
proram nauis qui nummis incusserint 233 b. 218 a
prosa dea 21 a. 384 b.
prosæ à quibus olim immolaretur 98 b.
prosę orationis inuẽtor quis 109 a.
proscribere qua ratione censoribus solis non liceret 145 a.
proscriptorum bona qua lege publicata 167 a.
proseleni qui fuerint 284 a.
proserpinæ propria victima quæ 142 b.
prosodion quid 226 b.
prosperæ Fortunę templum vbi & vnde dicatum 20 a.
prostituræ quantum vectigalis Caligulæ darent 204 b.
protagoras quorum legislator 339 a.
proteruia quod sacrum 142 a.
prothyrum quid 306 a.
prouincia prima omnium facta 202 b.
prouinciæ inter cõsules quomodo partiri soleant 118 a.
prouinciæ quàm diu à præsidibus obtineri decretæ per Iul. Cæsarem 189 b.
prouinciarum diuisio ac differentia olim quæ 104 b.
prouocationes à quo tyranno inhibitæ 189 a.
prouocationis iniquæ mulcta quæ 189 b.
prytanes qui 117 b.
prytanium 252,

psallendi & saltandi studiũ quibus probro obiectum 101 b.
psammetychus quo dispo-suerit exercitum modo 192 b.
psaphon quorum & quam ridiculus deus 326 a.
psylli quomodo puerorum indolem experiantur 98 a
ptera Babyloniis quid 345 a
πτεροφόρος quos Græci vocent 46 a.
ptisana quàm sit salubris 295 b.
proembarorũ rex seu deus quàm ridiculus, nempe canis 321 b.
ptolemæi bibliotheca quot voluminum fuerit 168 b.
ptolemæi cũ sororibus suis incestus 38 b.
ptolemæi qui reges dicti 5 a.
ptolemæorum origo, successio & interitus 5 a.
ptolemæorum vltimus quis, & quem occiderit 5 b.
ptolemæus Lagus seu Lagi filius, quis factus sit 5 a.
publica loca locare quorum olim fuerit 145 a.
publicæ feriæ quæ 308 b.
publicani quanto olim in precio fuerint 107 a.
publicani qui dicti 107 a.
publiciæ tribus acceptatio 26 b.
publicola quàm auxerit senatum 205 b.
publicola quid primus Romæ fecerit 131 b.
publicolæ lex de prouocatione quæ 189 a.
publicolæ pro ciue prouocante lex 183 b.
publicum hospitium, quid carceris à quibusdam dictũ 122 a.
publicus seu Publicius vicus vnde dictus 83 a.
publipores vnde dicti 255 b.
publius Mimographus quo in certamine victor fuerit 363 b. & dein.
pudicitiæ patriciæ sacellum 71 b.
pudicitiæ statua à qua solũ tangi licita 82 a.
pudicitiarum plebeiæ & patriciæ aræ vbi ibidem.
pudor in balneando apud Romanos olim quantus 101 a.
pudori deo ara statuta vbi 21 a.
pudoris sedes quæ 85 b.
puella marina cui non ita multis ab hinc annis visa 134 a.
puellæ ad cuius dei aram flagellarentur ad necem 383 b.
puellæ quomodo olim docerentur 100 a.
puellæ vbi & quomodo radantur 290 a.

puellatoriæ tibiæ quæ 178 b.
pueri apud Persas quid discant 98 a.
pueri grãdiusculi apud quos olim educarentur 99 b.
pueri in quorum deorum templo ad necem flagellarentur 383 a.
pueri trimis minores non lugendi 132 b.
pueri nouem annorum miraculum pernicitatis inauditæ 90 b.
pueri puellæque in cœnis vbi seu quomodo sederent 296 a.
pueri qui, & an, si moriãtur, lugendi 132 b.
pueri in literarum studio negligentes vt plecterentur 100 a.
pueriles aliquot ludi 162 b.
puerorum diuersæ apud diuersos institutiones 96 a. & deinc.
puerorũ officiũ olim quod 138 b.
pueros in senatum venire solitos aliquando esse 210 b.
pueros militiæ quis adscripserit 30 b.
pueros recens natos varij variè tractant 97 b. 98 a.
pueros quis deus vexare putatus 99 a.
pueros quinquies mille Traianus publicè ali eruditíque iussit 100 b.
puerperæ vbi viris decumbentibus ministrent 98 b.
puerperij & puerorum apud Græcos ratio quæ 99 b.
puerum qui cui deo mactet 383 a.
pugione breui qui maxime prælientur 375 a.
pugnandi præcepta quis primum Romæ tradiderit 30 a.
pugnare extra ordinem iussu ducis quàm stricte inhibitum 33 a
pulchrorũ familia quæ Romæ fuerit 14 a.
pulla veste conuiuiis interesse cur illicitum 301 a.
pullarij mentientis pœna 49 b.
pullarius quis 49 a.
pullis vestibus interesse ludis illicitum 291 a.
pullis vestibus quæ natio militiæ vsa 31 a.
pullorum è cauea emissorũ auspicia 49 a.
pullorum Melicorum quantus olim honor ibidem.
pullum amiculum Pompeio quid portenderit 276 a.
pullus vnde Fabius dictus 14 b.
pulmonis locus & munus, & omina quæ 307 b.

puls vnde Romani olim victitarint, quomodo fieri solita 138 a.
pulsare quid significet 156 b.
pulte non pane, quàm diu Romani vixerint 295 a.
puluere inspergi qui soliti 278 b.
puluerij Iouis templum quale 92 a.
puluueris Puteolani natura 265 b.
puluinaria in lectisterniis deorum quid 311 a.
punctis suffragandi mos quando & à quo introductus 181 a.
punctos esse in facie, Thracibus quid sit 291 b.
puniceas vestes militiæ habere quibus nationibus proprium 30 b.
puniceum paludamentum Athenienſium 179 a.
puniendi aut occidendi faci noroſus Romæ modi quã diuersi 121 b.
puniendorum delictorũ ratio diuersa 80 b. 121 a.
punitio multitudinis 73 a.
pupæ à quibus cui deæ offerri solitæ 57 a.
pupas Veneri quæ mitterent 284 a.
pupilla tribus vnde dicta 26 a.
pupinia seu Pupina tribus vnde dicta ibidem.
pura an impura sint animalia, quomodo exploretur 140 a. b.
puræ hostiæ quæ ibidem.
purpura Megalenſis quæ 360 a.
purpuram induere quibus licitum 284 b.
purpureum velum in naui 179 b.
pustulis seu vomicis quæ aqua periuros lædat 267 b.
puteolani io quorum Rom. clientela 303 b.
puteolani puluueris natura quàm mira 265 b.
puteolanis quomodo ciuitas adempta 202 a.
puteorum aliquot miracula quæ 322 a.
puticolæ quid loci Romæ & vbi fuerit 346 b.
Pygme quod ludi genus 162 a.
pyloros in Amphictyonibus quid 173 b.
pylaicus conuentus quis 259 a.
pyræ pro mortuo extruendæ ratio 130 b.
pyra quibus frumenti loco fuerint 138 a.
pyraica cuius vrbis porta 221 a.
pyramides equis qui erigãt 353 a.
pyranneum inuentum vnde 116 a.
pyrenſiũ tribus quot 27 b.
pyro-

pytophorus quis 254 b.
pyrrhi apophthegma quod dam insigne 101 b.
Pyrrhi Epirotæ qua ex re gloria singularis 17 b.
Pyrrhi in annulo signum 87 b.
Pyrrhi pollex dextri pedis, quam habuerit virtutem 245 b. & dein.
pyrrhi regia vbi 127 b.
pyrrhica saltatio 361 a.
pyrrhidæ qui reges dicti 5 a.
Pyrrho exitium à quibus auibus præsignatum 274 a
Pyrrhus quam habuerit in se medicinam 142 a.
Pyrrhus cuius filius 5 a.
Pyrrhus quid precari à diis solitus 224 b.
Pysianactia Athenis quid 167 b.
Pythagoras quæ aliquando animalia immolarit 141 a
Pythagoras quàm religiose aram Spodij honorarit 320 a.
Pythagoras quo tempore floruerit 328 a.
Pythagoras vnde ortus, & eius peregrinatio 46 b.
Pythagoræ discipuli aliquot præclari 48 b. eorum silentium 100 b.
Pythagoræ sacrificia qualia 92 a.
Pythagoræ vestitus qualis 289.
pythagorei quomodo suos sepelirent 114 b.
pytheum quid 319 a.
pythia infasto die ab Alexãdro vaticinari coacta, quid dixerit 318 b.
pythia, vates, & festa ibidẽ.
pithij Bithyni diuitiæ increbiles, quantæ 381 a.
pythij ludi qui 261 a. 319 a.
pythij Spartanis qui 319 a.
python quæ vrbs cur dicta ibidem.

QVadi ex quorũ duntaxat genere regẽ eligere soliti 338 b.
quadrans quot contineat vncias 2 a.
quadraginta & quinque annis maiores, emeriti 75 a.
quadrantal quot sextarios habeat 89 b.
quadranti quod signum incussum 218 a.
quadrata stola quorum vestis 288 a.
quadratam initio Romam factam esse 219 a. 345 a.
quadratas fuisse aras 222 b.
quadrato agmine qui prælium ineant 192 a.
quadrigæ ex asinis quàm olim Romæ charæ 263 a.
quadrigæ quorum nummorum nota 242 a.
quadrigas agere vbi sit puellare studium 101 a.

quadrigati nummi 218 a. & 42 a.
quadrigis Romæ distentus quis 122 a.
quadringenta sestertia quos olim habere oportuerit 107 a.
quadringenti aliquando senatores ad ferrum exhibiti 361 b.
quadringenti leones aliquãdo publice exhibiti 362 b
quadrupedum auspicia qualia 275 a b.
quadrupes auis vnius tantũ dici vbi in arbore nascatur 199 a.
quadruplatis decuria quot constet 350 b.
quadruplaris phalangis partes quæ ac quot ibidem.
quadruplator quis 216 a.
quadruplatores qui & vnde dicti 236 b.
quæ ciuitates in Albano cõuenire soleant 259 b.
quæ diis voueri solita 163 a.
quæ diuersis legibus & iubeantur & vetentur 236 b.
quæ fores intus, quæ foris aperirentur 305 a.
quæ gentes neminem pro sceleribus occidant, & quatamen sontes pœna afficiant 124 a.b.
quæ gentes pueros recens natos defleant 96 a.
quæ in triumphis licita aut illicita ferre 36 a.
quæ oppida seu regiones clarissima ingenia protulerint 328 b. & dein.
quæ potissimum gentes Romæ gregatim vendi solitæ 161 a.
quæ quibus auspicia, si discordarent, præferrentur 294 a.
quæ quibus diis & deabus animalia offerẽda 140 a b.
quæ vrbes debilcere facilime timeantur 306 a.
quæsitores qui 54 b.
quæstio de areæ & ædium vsu legato non inutilis 16 a.
quæstiones aliquot iucundæ de rerum identitate 113 b.
quæstiones proponere conuiuus quis imperator solitus 300 a.
quæstionum exercendarum causa dictator creatus 9 b.
quæstor patricus quis 45 b. 54 a.b.
quæstores initio quot, & quoties sensim multiplicati 53 a.
quæstores principis candidati qui 55 a.
quæstores quomodo & à quibus eligerentur 53 b.
quæstores vrbani 53 b. eorum munus 54 a.
quæstores prætorum vicarij 79 a.
quæstoria in castris porta quæ 17 b.
quæstorium munus an legatorio mueri præstet 324 a.
quęstorum genera diuersa 53 a.b.
quęstorum officium 53 b.
quęstura Catoni quàm studiose gesta 53 b.
quæstura functi, quid potissimum facere soleant 152 b.
quæstura quàm fuerit diuturnus magistratus 55 a.
quæstura quando inuenta 53 a.
quæsturæ Athenienſium quantus honor 55 a.
quæsturæ honor quantus 45 b.
quæsturam, aditum fuisse ad reliquas dignitates 54 b.
quæstus Romæ interdictus quis 283 b.
qualibus victimis dij maxime placentur 166 b.
quàm diuersa populi ac senatus autoritas apud diuersos 206 b.
quàm diuersis effigiebus Apollo olim cultus 319 a.
quàm diu militiæ adscriptos militare oporteret 373 b. & dein.
quàm diu populus Ro. sine legibus vixerit 338 b.
quàm impia & ridicula ethnicorum quorundam vota 165 b. 166 b
quàm leui de causa quidam Romę triumpharint 34 b. 35 a.
quàm solerter acies instruerentur 192 a. & dein.
quanta & turpitudo & impudentia quibusdam olim sacris inesset 363 b.
quanti olim balneare tur quisque 366 a.
quanto & tanto, Latine quo modo vtenda sint 328 a.
quanto studio Romani auguria atque sacrificia curare soluti 102 b.
quantum seu quanti olim fœnerari licitum 11 a.
quarta Aprilis dies, Athenis olim qualis 232 b.
quartadecima Iunij dies Athenienſibus qualis ibidem
quartadecimani qui 374 a.
quartani qui dicti 374 a.
quarum arborum folia Veneri resistere putentur 221 b.
quater quotidie edẽtes, qui olim habiti 300 b.
quaternio Pythagoreis

quid 266 b.
quartũuiri cur creati 151 a.
quatuor anni partes quibus coloribus indicentur 263 a.
quatuor modis iudicium omne subuerti 276 b.
quatuor mensibus annum qui terminent 167 b.
quatuor sibyllæ præcipuæ quæ 149 b.
quatuor vsque tantùm qui olim numerare soliti 101 a.
quercus altissima, Iouis signum 213 a.
quercus vbi responsa seu oracula dedisse ferantur 319 a.
querculana porta q̃ 220 a.
querculanus quis collis Romæ dictus 346 a.
querno trũco qui victimas cædere assuerint 225 b.
qui bene aut male contemperint pullorum auspicia 49 a.
qui consulatum ante legitimum tempus adepti 120 a.
qui dijs è Roma exacti 88 a.
qui imperatores Ianum clauserint 222 a.b.
qui miram in tormentis patientiam exhibuerint 50 a.b.
qui patres filios mortuos non luxerint 133 a.
qui precario ab hostibus aliquid petiissent 37 a.
qui quantique viri inter salios esse gloriæ duxerint 44 a.
qui quo die nati, eodem & mortui sint 323 a.
qui reges sinistrum sibi in acie cornu sumpserint 192 b.
qui sine vllis antea magistratibus administratis consules facti 117 a.
qui soli initio consules fierent ibidem
qui summi duces semper aperto capite incesserint 84 a.
quibus aquis ægri aliquando curari putatentur 223 b.
quibuscum duntaxat fœdera inirent Romani 252 b.
quibus & qua de causa triũphare permissum 34 b. & 35 a.
quibus ex publico domus structæ 345 b.
quibus in sacris sedendo epularetur, quibus stando 76 a.
quibus nationibus præter Romanos prætores fuerint 79 b.
quibus patricij à plebeijs distinguerentur 284 a.
quibus pro rebus vota fieri solita 163 b.
quibus rebus solis matrimonium dissolueretur 58 b.
quibus terrarum oris proximus olim ad infernum putatus sit accessus 130 b.
quibus tantum locis senatum conuocare licuerit 307 b.
quibus tantum ludis pecuniam ludere licuerit 162 a.
quibus vetitum fuerit adesse sacris 222 a.
quid & quantum cœnare solerent olim Romæ 138 b.
quid faciendis votis apud diuersos adhiberi solitum 164 b.
quid pontificum olim præcipue interesset 63 a.
quietis templum vbi 57 a. 220 a.
quincunx 2 a.
quinda vbi, & quid Macedonum regibus fuerit 55 b.
quindecim dierum supplicatio cui aliquando decreta 311 b. cui quinquaginta ibidem
quindecimuiri apud exteros 152 b.
quindecimuiri quando & cur creati 149 b.
quingentæ drachmæ cui victori statutæ 261 b.
quingentaria cohors ex quot peditibus simul & equitibus constet 8 a.
quingentaria quota milliariæ pars 350 b.
quingẽtariæ manipuli quot ibidem
quinquagenaria cohors quã ta fuerit 8 a.
quinquagenarij à quibus olim non lugerentur 132 b.
quinquaginta dierum supplicationes qui aliquando meriti 311 b.
quinquatria vnde dicta 93 b.
quinquatr' minusculæ quæ 155 a.
quinque millibus consiliariorum quæ gens vtatur 206 a.
quinque tantum lapidibus quàm insigne structum olim templum 318 b.
quinquennale certamen Neapoli olim quale 364 a.
quinquennale ludicrũ quale 363 b.
quinquennales ludi qui 262 b.
quinquennales vt essent magistratus, quis aliquando instituerit 146 b.
quinquennalis bos quàm cui sit insignis victima 141 a.
quinquertiones qui 162 a. & 262 b.
quinquertium Latinis quid 262 b.
quinqueuiri cur creati, & quàm varij fuerint 151 a.

quinqueuirorum cis Tiberim & vltra officiū quod 151 b.
quinta natura seu essentia à quibus introducta 264 b.
quintadecima Iulij qualis 233 a.
quintana statio quæ 18 b.
quinternionibus quæ regio diuisa 104 b.
quinternionibus quot præfectura apud Indos diuidatur 366 b.
quinti prænomen vnde 255 a.
quintij vnde,& familiæ eorum proprium quid ibidē
quintiliani qui dicti 212 a.
quintilis cui deo sacer 169 b.
quintilius quas ob res dictator factus 9 b.
quintꝰ Cincinnatus cur aliquādo dictator factus 10 b.
quintus Tubero quàm leui de causa prætura deiectus 140 a.
quirinalia, cuiusmodi & quorum festa 140 b.
quirinalis collis vnde dictus 346 b.
quirinalis montis ædes ac templa ibidem
quirinalis porta vnde dicta 219 b.
quirinus post apotheosin dictus Romulus 325 b.
quiritia luno quæ 25 a.
quiritium ius cui primum externo datum 202 a.
quis populum Romanum tributo dando liberarit 145 a.
quis regiones in prouincias distribuerit primus 104 b.
quo ornatu seu habitu mortui olim sepelirentur 116 a.
quomodo Romani olim per vices absque stipendio militarent 374 a.
quorum piscium garus veneri resistat 221 b.
quorum virorū filiæ ex publico dotatæ 197 a.
quos magistratus simul aut eodem anno gerere non licuerit 189 b.
quot cuique genij 325 a.
quot dies agriculturæ,quot rebus vrbanis olim impenderentur 138 b.
quota Februarij die qui magni viri nati 233 a.
quotidiana etiam miranda vilescunt 199 a.b.
quotidianus diuersarum gētium cibus quis 138 a.
quoties & quando vnus tātum consul Romæ creatus 119 b.
quoto ætatis anno cuiquam magistratus gerere licuerit 120 a.
quoto anno fœminę,quotę mares puberes fiant 102 a.

quotō demum anno, qui consul fuisset,iterum consul esse poterat 189 a.
quoto die pueris nomina inderentur 99 a.
quoto post consulatum anno,idem rursus consul fieri lege poterat 118 a.

R Litera, in quibus nominibus ꝙ literam expulerit 14 a.
ę quis quàm non potuerit proferre 351 b.
radiorum solarium differētia quæ 234 b.
ramus oleæ sacræ alba lana coronatus qua in re adhiberi solitus 164 b.
rana,cuius in annulo fuerit signum 87 b.
ranæ vbi non coaxent 307 b.
ranarum & talparum exta qualia ferant omina 308 a.
randus quid 220 a.
randusculana porta quæ ibidem
raphaëlis Volaterrani laus 334 b.
raphanis qui per obscœna plecti soleant 176 a.
rapis quis imperator vesci solitus 139 a.
rarana cuius oppidi porta 221 a.
raso semper capite qui sint 349 a.
rastrum aut vomerem furari,vbi capitale 124 a.
ratæ leges Romanis quæ 354 a.
rates quibus nummis incussæ 218 a.
ratio administrati muneris quomodo reddi solita 189 b.
ratio vitæ quomodo ab vno quoque exigi solita 145 a.
re ad Sagram gesta certius, quid 278 a.
receptitius seruus quis 170 b.
receptui canendi signum quo instrumento fieri solitum 178 a.
recusare quid 216 a.
redemptor causarum quis 216 b.
redhibitioni in mercando quando locus sit 317 b.
rediculi dei templum vbi, & cur sic dictum 57 a.
reducis Fortunæ ædes 20 a.
referēdi alicuius inter deos cæremoniæ olim quæ 326 a.
regalia exta quæ 308 a.
reges Aegyptij quàm temperantes vini 137 b.
reges Spartanorum primi in expeditionibus, & nouissimi in recessu 192 a.
reges Aegypti morientes vt vulgo lugeri soleant 128 b.

reges bini, vbi 117 b.
reges è sacerdotibus vbi aliquando eligi consuerint 66 b.
reges externi quomodo à magistratu Romano prę-irentur 45 b.
reges quis currui suo præ ferocia iungere solitus 333 a.
reges quomodo & vbi passim sepeliri soliti 116 a.
reges vbi & qua causa occludantur 315 a.
regi Aegyptiorum mensura bibendi certa præscripta 137 b.
regi sacrorum propriũ quid 172 b.
regem temulentum occidens mulier quid præmij ferret 137 b.
regiæ olim quot seu quæ Romæ fuerint 126 b.
regiæ apud exteras gentes 127 a.
regię Persarum vbi potissimum esse solitæ 127 b.
regiæ stirpis qui non sit vbi nemo dominari sinitur 239 a.
regiarum aliquot apud diuersas gentes assignatio 127 a.b.
regibus appellatis à senatu quæ turma prędidj & honoris causa daretur 371 a.
regimen ciuitatis, tributorum exactio 122 a.
regiminum triũ optimum quod 259 a.
regina quæ dea dicta 327 a.
regina Iuno quæ 327 b.
regina sacrorũ quæ, & quod eius priuilegium 172 b.
reginę vbi regibus ipsis honoratiores 47 b.
reginarum Aegyptiacarum amictus qualis 288 a.
regionum ab auguribus in cœlo notatarum nomina quæ 293 b.
regionum diuersitas, ingeniorum diuersitatem facit 214 a.
regis nomẽ qui sacerdotes habuerint 66 b.
regis sacrorũ officiũ quod, & quis eã dignitatem primus adeptus 172 b.
regium nomẽ quibus olim maxime inuisum 48 a. 239 a.
regium nomen qui in Græcia primum adepti 239 a.
reges delinquentes inedia mulctati 137 b.
reges supplicio affecti 126 a.
rege Spartanorum defuncto, cæremoniæ 128 a.
rei voti & damnati 165 a.
regni inauguratio quomodo fieri solita 46 b.
regum aliquorum superbia aut modestia quanta 84 a.b.
regum capita quo insigni ornarentur 85 a.
regum diuersorum diademata seu insignia 47 b.
regum eligendorum diuersis populis mores qui 238 b.
regũ pueri apud Aegyptios 100 b.
regum reges, & maximi reges qui habiti 47 b.
regum sepeliendorum mos 116 a.
reorum fauor 125 b.
rei non instar reorum in iudiciũ qui venerint 125 a.
rei, quorum seu cuius solius iudicio Romæ olim damnarentur 125 a.
reip. hostilia molientiũ pœna olim quæ 123 a.
relegare in insulas quid 122 b.
relegatio olim Romæ quã rara 160 b.
religio aquilæ militaris apud Romanos quanta 177 a.
religionis prætextu otium sectãtes & luxum, à Massilienſibus exacti 145 a.
religio quædã in membris hominis 83 b.
religiosa vestis quæ ac qualis 223 b.
religiosus quis quomodo fiat locus 352 a.
reliquatores qui dicti 11 a.
reliquiæ fulminis quomodo tractari solitæ 272 b.
remonium quis locus & vbi 345 b.
remuria quando agantur 232 a.
remus & Romulus vbi aliti 345 a.
renes cui deæ sacri 85 a.
reo, dicẽdi pro se horæ præstitutæ quot 209 a.
reo non comparente capitis accersito, quid olim fieri solitum 126 a.
reorum cognati vbi cum ipsis reis plectantur 123 a.
reorum habitus seu sordes quales 125 a.
reperio quid significet 34 a.
reperire vnde compositum 34 a.
repetundarũ lex à quo primum lata 14 b.
repotia 60 a.
repudij causæ quæ, & quàm subinde leues 196 a.
repudium à quibus quàm vel punitum, vel ægre latum ibidem
repudium cum vxore quis Romæ primus fecerit 196 b.
repulsam ædilitatis passus, consulatum tamen adeptus 186 b.
rerum oculis oblatarũ auspicia qualia 275 b.
respiciens Fortuna vbi templum habuerit 20 b.
respondendi de iure facultas à quo dari solita 377 b.

& deinceps
responsa exteris legatis Romæ in senatu Latine reddebantur 210 b.
responsa prudentum sæpe pro legibus habita fuisse ibidem.
responsio principum per libellos quomodo fieret, & à quo vitata 378 a.
resurrectione mortuorum quis philosophus quasi per transennam aduerterit 252 b.
reticentia in vēditione quomodo mulctanda 341 a.
reus non comparens in iudicio 126 a.
reus non cōuictus nec pretoris iudicio condemnatus an puniri possit 125 b.
reus quod præ accusatore priuilegium habere soleat 125 b.
reus voti quis 165 a.
rex sacrificulus seu sacrorum quis & cur creatus 172 a.
rhadamanthus quid Assyriis primus intulerit 109 a.
rhadamisti perfidia callida quæ 253 b.
rhamensis Fortunæ templū 21 b.
rhamnusia dea quæ 246 b.
rhautumena porta quæ 220 a.
rhudiarum vrbs vbi sita, & cuius patria 50 b.
rhea dea quę, & quo alio nomine dicta 325 a. 327 a.
rheda quid 109 b.
rhena insula quæ 320 a.
rheginis natura institū quid 214 a.
rheginorum moneta qualis 218 b.
rhetorum stipendia 100 b.
rhinoceros quibus ludis exhibitus 362 b.
rhodi statuæ quot 215 b.
rhodiorum mos in nuptiis 59 b.
rhombi figuram qui in acie effingant 192 a.
rhomphea quorum sint arma 370 a.
rhoxanorum galeæ, thoraces & scuta vnde fieri solita 30 b.
rica quid 349 b.
ricinus quorū vestis 287 b.
ridere quo potissimum intestino fiat 308 a.
ridica quid 68 b.
ridicula vxorum ad tempus mutuatio inuicem maritorum 41 a.
risus Sardonius quid 279 b.
riui seu aquæ ductus Romæ quot 346 a.
robigalia festa vnde & cur instituta 337 a.
robigo quando sacrificetur 337 a.
robigus deus 21 a.

roboreę frōdes quàm Druidis familiares 223 a.
de robore & saxo qui deiicerentur 121 b. nisi rogatus nemo dicere in publico consessu lege Lycurgi permittebatur 208 b.
rogi lustratio quomodo fieret 313 b.
rogis amicorū qui seipsos iniecerint 131 a.
rogo funerali inferri solita quæ 130 b 131 b
roma initio tribus tantum portis contenta 219 a.
roma aliquot mensibus magistratus non habuit 154 a.
romanus populus in tres tribus diuisus 25 a.
romani in quot ordines diuisi 283 b.
romani ludi qui, & quibus aliis nominibus dicti 359 a.
romanorum cautio in externo milite assumendo 30 b.
romanorum impietas, crudelitas & stultitia in sacrificiis quāta 384 b. & 378 a.
romanorum insignissimæ victoriæ & clades 381 a. b. & deinceps
romanorum quot millia in triumpho vno semel pileata ducta 333 b.
romanorū præcipuus deus quis 326 b.
romanum ciuem in triumphum ducere non licebat 36 a.
romanorum pudicitia 39 a. 101 a. frugalitas 138 a.
romani vxores suas inuicem vsuarias dabant 41 a.
romani regis cultus 48 a.
romanorum mos & cæremonię post editum infantem 99 a. in prin.
romani pueri quas literas primum docerentur 100 a.
romani quomodo noxios plecterent 121 b. quomodo funera curarent 129 a.
romanorum ciuium prærogatiuum in supplicio capitis 124 b. in fi.
romanula porta quæ 220 a.
romilia tribus ex quibus instituta 25 b.
romphæa quorum telum 370 a.
romphi quid 68 b.
romula porta quæ 220 a.
romuli abstinentia à vino 137 a.
romuli ex vulturibus augurium quod 273 a.
romuli lituus qualis 293 b.
romuli nomen cur nō vsurparint reges seu imperatores Romani 4 b.
romuli nutrix quæ 42 a.

romuli templum vbi, & an vnquam apertum 23 a.
romulus sub quo rege præfecturam Romæ gesserit 366 a.
romulus & Remus quomodo expositi & aliti 110 a.
romulus post mortem quo nomine dictus 325 a.
romulus quo die mortuus 256 a.
romulus quomodo annum ordinarit 168 b.
rorarij milites 8 a. 369 a.
roscij histrionis excellentia 15 a.
roseus color cui tempori dicatus 263 a.
rostra quid, & vbi, & vnde sic appellata 24 a.
rostratæ naui quot lumina Scipio dederit 179 b.
rostratam coronam primus quis acceperit 228 a.
rota vbi & olim frequens noxiorum pœna 124 b.
roxani qui, & quomodo pugnare soliti 375 b.
rubedo faciei Syllanæ quid præ se tulerit 86 a.
rubere genas quid ibidem
rubicundi quid præ se ferant ibidem
rubigalibus quid solitum offerri 142 b.
rubor aurium quid præ se ferat 86 a.
rubra vestis apud Pœnos tabernaculo ducis prætensa, quid 178 b. & 179 a.
rubris scutis qui vterentur 369 a.
rudiariorum ætas quę 29 b.
rudimenta tyronum 31 b.
ruffi vnde quidã dicti 13 a.
rufuli tribuni qui 357 b.
rugitu asinorum quomodo equitatus Scytharum aliquando fugatus 245 b.
rullus vnde dictus 14 b.
ruminæ quid offeratur 142 b.
ruminę sacris vinum inferre, quale sit 142 b.
ruminales hostiæ quę 141 a.
rumon quis locus dictus 309 a.
russata scuta qui ferrent 369 b.
russatas vestes militiæ gerere quibus gentibus peculiare 30 b.
rustica vinalia quæ 337 b.
rusticę tribus quid peculiare habuerint 25 b.
rutilij vnde sibi nomen hoc adepti 13 a.
rutilius consul quid primus instituerit 30 a.
rutuli tribuni qui 357 b.

SAbates lacus cui tribui nomen dederit 26 a.
sabatina tribus quando reliquis addita ibidem
sabatus Aethiops quomodo fontes plectere solitus 124 b.

sabba prophetissa 149 b.
sabina herba quàm in dedicationibus necessaria 351 b.
sabinæ quando seu quibus ludis raptæ 308 b.
sabinarum raptarum numerus ibidem
sabinarum priuilegium Romæ 198 a.
sabazius quis deus vocatus 327 b.
saca dies vnde dictus 232 b.
sacæ quomodo pro sponsa cerrent 40 b. qualibus galeis vtantur 3 b. & 375 a.
sacciperium quid sit 60 a.
saccularij qui 170 b.
sacea festa quæ 93 a.
sacerdos Herculis in Tyro quàm honoratus 56 b.
sacerdotes in Meroë omnes propter superstitionem sublati 66 b.
sacerdotes è philosophis vbi eligi consuerint 66 b.
sacerdotes in Phrygia quã mire sepeliri soliti 115 b.
sacerdotij æstimatio quæ 65 a.
sacerdotij Saliorum dignitas 44 a.
sacerdotiis duobus eidem simul præesse licuisse 294 a.
sacerdotio triplici qui vsi 65 b.
sacerdos Romæ cõfessionẽ pœnitẽtis furis quomodo prodere coactus 335 a.
sacerdotes esse nõ poterant bis nupti 348 b.
sacerdotum capilli quibus tantum cultris tonderentur 348 b.
sacerdotum castitas apud ethnicos quanta 221 a. b.
sacerdotum apud Germanos authoritas 66 b.
sacerdotum Iouis insolens ac superbum imperium in reges 66 b.
sacerdotum comitia propria quæ 184 a.
sacerdotum dignitas quanta 66 b.
sacerdotum quorũdã quàm ridiculus sacrificandi mos 336 b.
sacra Apollinis 15 a.
sacra diis maxime grata quæ 166 b.
sacra è cœnaculis despicere quomodo vetaretur 263 b.
sacra ex herbis 92 a.
sacra ex quibus in votis cõcipiendis 164 b.
sacra Iunonis quàm sint varia 328 a.
sacra sine sanguine, quorũ deorum sint 91 b.
sine vino 142 b.
sacra via vbi & vnde dicta 83 a.
sacramẽto militari non adscriptis, quid in bello vetitum 33 a.

Universidad de Deusto Biblioteca

sacrarum literarũ scriptores apud Aegyptios qui 347 a.
sacratæ leges quales 377 a.
sacratus homo & res sacrata, quàm essent dissimili priuilegio 352 a.
sacres qui dicti 141 a.
sacri homines alij apud alios 214 b.
sacrificans, quo more circũagat se in orbem 222 a.
sacrificium à Numa constitutum 140 b.
sacrificia abominãda & crudelia olim quæ 383 b.
sacrificia aliquot diuersorũ diuersa 140 b. & dein.
sacrificia capite aperto 94 a
sacrificia triumphantis quæ 333 b.
sacrificio interdicere, quanta Gallis pœna 124 b.
sacrificulus rex 172 a. 145 a.
sacrificiculi quidam vnde & cur electi 123 a.
sacrilegorũ pœna quę 124 b
sacriportus vbi 345 a.
sacris interesse aut præesse qui prohibiti 355 a.
sacris qui præessent 65 b.
sacrorum ethnicorum quãta olim turpitudo & impietas 382 b. & deinceps
sacrorum faciẽdorum mos quis 221 b.
sacrorum Isidis inauguratio 47 b.
sacrosancti magistratus qui & qui non 39 b, 187 a. & 249 b.
sacrosancti tribuni plebis quomodo 380 a.
sacrosanctũ quomodo quid fieret 354 a.
sacrum à matronis tantum quod fieret 364 b.
sacrum in priuatis ædibus fieri solitum quod 336 a.
sacrum quid 351 a.
sadraca cuius olim regia 127 b.
saga quales vestes 289 b.
sagares quibus apprij 370 a.
sagaria quid 147 a.
sagis vti in Libya, quid 291 b.
sagitta in vite 68 b.
sagittandi exercitium, & peritissimi qui 376 a.
sagittariorum arma, vsus, peritia ac vtilitas quæ 370 b. 372 b.
sagittarius quorum nummis incussus 218 b.
sagittarum quantum quibusdam nationibus studium 376 a.
sagittas in cistam mitti ante regium tribunal, Persis quid 31 a.
sagmina quales herbæ 254 b.
sagogidæ Dionysio quid 237 a.
sagum purpureum quorum amictus 287 a.
sagum vel sagus quorũ vestis 285 a.
saguntinorum ante sui deletionem portẽtum quod 111 a.
sais quæ quibus dea 327 b.
saitani quomodo regessuos sepelirent 115 b.
sal omni sacro adhibebatur 140 b.
salapia vbi sita 50 b.
sale empta mancipia qui haberent 161 a.
salem cibis qui non adhiberent 349 a.
salem qui cur primo apponerent 297 a.
salentini qui sint 50 b.
salernitanis cur ciuitas adempta 202 a.
saletes, quæ Minerua dicta 327 b.
saliaris sacerdotij dignitas & æstimatio quanta 44 a.
salignis virgis qui diuinarent 275 a.
salij qui, quot, & vnde inuenti 43 b.
salinator quis cur cognominatus 14 a.
saliorum curia vbi 24 b.
saliorũ insigne quod 43 b.
eorum tripudia & carmina 43 b.
saliorum sacra & festi dies 44 a.
saliua ieiuna ad quid vtilis 313 b.
salsum haurire poculum, cuius esset pœna 300 b.
saltandi in templis & circa aras mores qui 226 a.
saltandi species variæ 101 a.
saltare apud quos olim in precio maximo esset 101 a
saltatio à Suetonio Troiæ nomine dicta 261 a.
saltationes qui olim dicerent 101 a.
salue & vale supremum vt conclamaretur 132 a.
salustiani horti quales & vbi 346 b
salutandi cõsuetudines quæ 84 a. 302 b.
salutaris digitus quis 246 a
salutaris porta quæ 220 a.
salutem precari in sternutando 102 b.
salutis ædes cui aggeri nomen dederit 346 b.
salutis ædes vbi 220 a.
sambico grauiora pati, quid 280 a.
sambulos vbi, & quid illic miri acciderit 77 a.
samęę (si recte scriptum) nauis figuram qui captiuis inurerent 289 b.
samena quid 179 a.
sami Polycratis regia 127 b
samiæ Iunonis templũ, miraculorum septem vnum esse 322 a.
samnites legioni præcipuæ quod darent nomen 8 b.
samnites quo ornatu seu colore militiæ vsi 31 a. 32 b.
samnites quot triumphorũ occasionẽ dederint 330 a.

ſamnitum in elocandis nuptum filiabus mos 40 a.
ſanam eſſe oportuiſſe victimam 308 a.
ſanazarij Aethiopis laus 51 a.
ſancta loca quæ 354 a.
ſanctæ leges quæ ibidem
ſanctiones quomodo conſecrentur 354 a.
ſanctior ſenatus quis & quibus eſſet 209 b.
ſanctitatem antiquitate ſenſim augeri 353 b.
ſandaliarius Apollo & vicus vbi & vnde dictus 83 a.
ſandalium quid 83 a.
ſandonychem (forte ſardonychen) quis cur annulo incluſam gereret 87 b.
ſandox, quòd male iudicarat, quomodo à Dario punitus 123 b.
ſandracotti qui dicti 4 b.
ſandracotto quid miri obtigit 110 b.
ſanguine leges ſcriptæ 124 b.
ſanguinem quibus aris inferre non licuerit 320 a.
ſanguinis victimarum tenuis aut craſsi omina quę 308 a.
ſanitatis ſimulacro quid quæ offerre ſolitæ 284 a.
ſanqualis an ex aquilarum genere ſit 273 a.
ſanqualis porta quæ 220 b.
ſapere & timere cui potiſsimum inteſtino aſſcribantur 308 a.
ſapientiũ paucos in ſua patria ſepultos eſſe 328 b.
ſaporis arrogantia quanta 84 b. & in imperatorem Ro. contumelia 382 a.
ſappho poëtria cuias 328 b.
ſapphus imaginẽ qui nummis incuſſerint 218 b.
ſappinia quorum præcipua tribus 27 a.
ſarapus quis cur dictus 71 a.
ſardis Crœſi regia 127 b.
ſardis cuius olim regionis metropolis 174 a.
ſardarum regũ honos 47 b.
ſardonychis gemmæ proprietas 87 b.
ſariſſophorus quid 350 a.
ſariſſæ quid, & quibus propriæ 370 a.
ſariſſas vtraque manu torquere quis docuerit ibi.
ſarmatę quo pugnæ genere potiſsimũ valerent 192 a.
ſarmatarũ tegmina in bellis qualia 372 a.
ſarmenta vbi ſponte ſua ignem ſuper aras concipe rent 226 a.
ſaron quid 236 a.
ſarracum quid 109 a.
ſatellitibus qui olim vel reges vel tyranni vſi 371 a. b.
ſacrorum familiæ Thebanæ proprium quid 87 b.
ſatrapeis quæ regio diuiſa 104 b.
ſatrapes in Cappadocia quid 238 a.
ſaturio in atrio quomodo tubæ luſtrarentur 93 b.
ſaturnalia quí olim ſeruarentur 93 a. & 138 b.
ſaturni & Maniæ ſacrum 93 a.
ſaturni ædes Romæ vbi 55 b.
ſaturni alæ ac oculi cur quatuor putati 213 b.
ſaturni effigies 212 b.
ſaturni templa cur nuſquã in Aegypto intra vrbes eſſent 57 b.
ſaturnia porta vnde dicta 55 b. 219 a.
ſaturno quomodo ante & poſt Herculem ſacrificaretur 93 a.
ſaturnus & Ops qui quibus putati 324 b.
ſaturum bis in die fieri, vecordis eſſe 301 a.
ſatyrica ſcena quomodo fieret 280 b.
ſatyrorum in quibus feſtis fieret repręſentatio 363 a.
ſauromatæ ſub vxorum imperio erant 195 b.
ſauromatæ quid tãtum diis patriis offerrent 142 a. de ſaxo & robore qui deiicerentur 121 b.
ſcæa cuius vrbis porta 221 a.
ſcæum quid ſonet 13 b.
ſcæuola quo ludendi genere ſe oblectare ſolitus 161 b.
ſcæuolæ nomen vnde 13 b.
ſcalæ anulariæ vicus vbi 83 a.
ſcalæ Gemoniæ vbi & quid 121 b. 122 a. 345 b.
ſcamander à quibus epotus 382 a.
ſcaphium quid 136 a.
ſcaptia tribus vnde dicta 26 b.
ſcaptia vrbs vbi ibidem
ſcarabæos pro diis cultos eſſe 383 a.
ſcauri theatrum quàm capax 244 a.
ſcaurorum cognomen vnde 13 b.
ſcelerata caſtra quæ dicta 61 b.
ſcelerata porta quæ 61 b. 219 a.
ſceleratus campus vbi ibi.
ſceleratus vicus qui dictus ibidem
ſcelere diuitias & honores potius quam virtute adipiſci 256 a.
ſcenarum in theatris diuerſitas quæ 280 b.
ſcenici ludi cui deo dicati 359 a. b.
ſcenici ludi quãdo primum & cur facti ibidem
ſcenici quales olim Romæ, quales in Græcia habiti 135 b.

ſcenophori Græcis qui 372 a.
ſceptſis cuius regia 127 b.
ſceptra diuerſorum regum qualia fuerint 47 b. 48 a.
ſceptra quanti apud Babylonios habita 48 a.
ſchœnus quot ſtadia contineat 90 a.
ſcillis, quantus vrinator 90 b.
ſcipio Aemylianus à quibus veneno ſublatus 28 b.
ſcipio quid ſit, & vnde id cognominis quibuſdam datum 15 a.
ſcipio Naſica repulſam à ruſticis tribubus tulit 25 b.
ſcipio quo ſe oblectare ſolitus 161 b.
ſcipio infamia notatus 96 a.
ſcipionis animaduerſio in milites extra ordinem deprehenſos 32 b.
ſcipionis Aemyliani laus 28 a. 70 a.
ſcipionis Aſiatici accuſatio & liberatio 27 b.
ſcipionis de Mario vaticinium 28 b.
ſcipionis imaginem quis tyrannus in triumpho duxerit 330 b. 331 b.
ſcironi qui ſacrificarent 164 a.
ſcirophoria Athenis quid 365 a.
ſcita ſuffragiorum qui & quot cuſtodirent 182 a.
ſcolia quid 297 a.
ſcombrorum regem videre, omen quale 275 a.
ſcommata in triumphantes torqueri ſolita 331 a.
ſcorpiones lœtiferi vbi 82 a.
ſcorta ex caſtris vbi & vnde exacta 19 a.
ſcortorum nomina varia 229 b.
ſcotinus vnde quis dictus 70 b.
ſcribæ olim Romæ qui 53 b.
ſcribarum apud Macedones dignitas quanta 53 b.
ſcribendi ſeu literas ducendi modus quàm diuerſus 109 a. reliqua vide ſcilicet in dict. literæ
ſcribis non licuiſſe fieri ædiles 189 a.
ſcrofę cognomen vnde 15 a.
ſcrupulum quot pedes faciant 89 a.
ſcrupulus quot ſiliquas contineat 241 b.
ſcurrarum vſus quis 300 a.
ſcuta quibus darentur 369 a.
ſcuti amiſſi pœna 33 b.
ſcutis quantis & haſtis Aegyptij præliarentur 375 b.
ſcutis qui nullis in præliis vterentur, ſed nudi pugnarent 370 a.
ſcutorum diuerſitas quanta 369 a. b.

ſcutula quot vncias contineat 89 b.
ſcutula veſtis quorum inuẽtum 286 b.
ſcutum amittẽs, quàm olim execrabilis inter Germanos 222 a.
ſcutum amittentis pœna 75 a.
ſcyphus quod vaſis genus 136 b.
ſcythæ quàm mire inebrientur 138 b.
ſcythæ quàm mirum caduceatorem Dario miſerint 137 b.
ſcytharum domos ſtabiles nullas eſſe 305 a.
ſcytharum horribilis in ſepeliẽdis cadaueribus mos 115 b.
ſcytharum in aduenas odiũ quod 203 b.
ſcytharum mos in amicis parandis 98 b.
ſcytharum præcipuus deus quis 325 a.
ſcytharum virtutes & vitia communia quæ 214 b.
ſcythis maximum iuramentum, quod 266 a.
ſcythiſſare quid 296 b.
ſcythites quis quibus deus 327 b.
ſcythotauri aduenis infenſi 203 b.
ſeculares ludi qui, & quoto quoque anno fierent 309 b. 362 a.
ſecularium ludorum autor, cæremoniæ, celebritas & origo 309. b. 362 a.
ſeculum Gallis quid 168 b.
ſecundarum menſarum initia quæ & apparatus 295 b
ſecundarius panis qualis 295 b.
ſecures poſt exactos reges à faſcibus amotæ 44 b.
ſecuris Iouis 48 b.
ſecures etiam prætori extra vrbem antelatas eſſe 45 a.
ſecures faſcibus alligatæ, quid ſibi voluerint 121 b.
ſecures in vrbe quibus tantum prælatæ 45 a.
ſecuris quibus regibus loco ſceptri fuerit 48 b.
ſecurim qui nummis incuterent 218 a.
ſecurium abiectio poſt reges exactos à quibus introducta 44 b.
ſedendo aliorum opinioni accedere quomodo licuerit 209 b.
ſedẽtes qui epularẽtur 297 a
ſedes ſingulæ ſingulis conuiuis vbi fuerint 296 a.
ſedigiti qui nuncupati 13.
ſeditionis ſignum 180 a.
ſegoregij quomodo filias ſuas nuptui locarent 40 b.
ſeianus equus 279 b.
ſiſachthia lex quæ, & quid ea vox ſonet 11 a. 343 a.
ſeplaſia, cuius oppidi platea 221 a.

selecti dij qui 325 a.
seleucus vini osor 137 b.
seleuci in annulo signum quale 87 b.
seleuco quid miri obtigit Pellæ 226 a.
selui temeritas & calamitas 71 a.
semel militiæ adscriptum, an & quomodo delere permissum 30 a.
semel tantum qui quotidie vescerentur 299 b.
semestris puer vbi locutus 148 a
semidei qui dicti 77 b.
semimares aut mõstrosi partus quomodo tractarẽtur 312 a.
semiobolus 242 a.
semiramidis cõtra viros pro vxoribus lex quæ 195 b.
semiramis quomodo exposita & alita 110 a.
semis quid 2 a.
semiuncia ex quot siliquis constet 89 a.
semodium quid faciat ibi.
semoni Sango quæ ædes dicatæ 345 b.
semonis Sangi sacellum vbi 346 b.
sempronia lex & Porcia 157 a
semproniæ in maritum inuidia & scelus 28 a.
semuncia 89 a.
sempronius Musca quo mœchum affecerit supplicio 176 b.
sempronius quàm dilexerit vxorem suam 28 a.
sempronius quàm leui de causa vxorem repudiarit 132 b 196 b.
senaculum, basilica in qua seniores assidebant 71 b.
senaculũ (alibi senatulum) mulierum quis constituerit 270 b. 318 b.
senator à censore quomodo notaretur 144 a.
senatores tyronum magistri à quo facti 30 a.
senatores initio creati quot 205 b.
senatores pauperes quomodo à quibusdam imperatoribus habiti 211 a.
senator sexagenarius onere reip. exemptus 207 b.
senatores p darij 106 a.
senatores electi non statim suffragabantur, sed in sententiam ibant 207 a.
senatores mortui vt efferrentur 129 a.
senatorius ordo per Appium Claudium inquinatus 207 a.
senatorius census 211 a.
senatores qui & à quibus fierent 207 a.
senatores quomodo & à quibus domum ducerentur 211.
senatores quot Romę simul aliquando ad ferrum exhibiti

hibiti 36. b.
senatores sub Iulio & Augusto Cæsaribus quot 205 b.
senatoris in theatro locus quis 280 b
senatoris ius 209 b.
senatoris insignia quę 210 a
senatoris officium quod 206 b.
senatorum honos quantus ac despectus 207 a.
senatum quibus diebus haberi non liceuerit 184 b. & 211 a.
senatus à Bruto quantum & è quibus ampliatus 106 a.
senatus in prodigiis curandis vbi & quomodo habetur 314 a.
senatus autoritas quanta 205 b.
senatus cogendi aut conuocandi ius penes quos tantum fuerit 207 b.
senatus diuersarum gẽtium ex quot constarent personis 207 b. & dein.
senatus princeps qui legeretur 209 a.
senatus quoties per menses singulos haberetur 211 b.
senatusconsulta quomodo vel supprimi vel publicari solita 209 b. 210 b.
senatusconsulti in fœnerato res ipsa verba 10 b.
senatusconsultum quid, & quomodo demum ratum fieret 377 a.
senatusconsultum in candidatos 154 a.
senatusconsultum quomodo fieret 208 a.
senectæ deæ sacellum vbi 21 a.
senem saltare quid 278 b.
senes à quibus apud Romanos militiæ adscripti 30 b.
senes quam miserè tractentur à quibusdam populis 115 a.
senes depontani 185 a.
senes vbi vulgo præcipitarentur ex altissimis rupibus in mare 115 a.
senio in talis quid 161 a.
seniorum apud Germanos respectus quis 209 a.
senis decrepiti figura ad qd in triũphis ferretur 332 a.
senum miserabilis conditio apud barbaros quosdam 115 a b.
senones hominem publicè cæsum quomodo sacrificarent 384 a.
senonibus vrbem inuasuris, quid miri Romæ factum 148 b.
senonum conuentus quàm esset aliquando immanis 256 b.
sententia in noxios quomodo ferretur 126 a.
sententiæ dicendæ ius non omnibus in senatu fuisse

207 a.
sententiæ in orbem ferendę mos quis 277 a.
sententiam rogandi aut ferendi apud diuersos mos quis 208 b.& dein.
sepeliendi mos olim quis& quàm diuersus 114 b.352 a
sepelire viuos cum mortuis amicitiæ causa,quibusvulgare 42 b.43 a.
sepelire in vrbe aut domi aut iuxta templa, vbi licitum vel vetitum 116 a.
sepeliri in vrbibus, quæ leges quãdo vetuerint 352 a
sepeliri quos non deceret 353 a.
sepeliri sine pompa qui ethnici voluerint 129 a.
septa quid loci esset 83 b.
septem conuiuium, nouem conuicium faciunt 296 a.
septẽber cui deo sacer 169 b
september quibus initium anni 168 b.
septemmatrus 93 b.155 a.
septemuiri epulonum qui 151 b.
septima cuiusque mẽsis dies cui olim sacra 156 a.
septimiana porta quę 220 b
septimij vnde dicti 255 a.
septimius Cæsar quantum vno digito valuerit 246 a
septimontium sacrum seu festum quomodo & vbi fieret 344 a.
septunx quid 2 a.
sepulchra aliquot insignia 72 b.
sepulchra hostium an religiosa habenda 353 a.
sepulchra in parẽtando quo modo ornarentur 310 b.
sepulchra operosa quæ gentes cur aspernatæ 352 b.
sepulchrales canes qui,&vbi olim vulgo habiti 115 a.
sepulchrales coronæ quæ 261 a.
sepulchri licet diruti sanctitatem in ipso solo manere 353 b.
sepulchris fulmine tactis quid honoris haberetur 353 a.
sepulchris qui cibi quando inferrentur 143 b.
sepulchris singulis quot conderentur 352 b.
sepulchrorum genera & differentiæ apud Aegyptios quot 352 b.
sepulchrorum ratio quę ibi.
sepulchrorũ vbi maior cura quàm domorum 305 a.
sepulchrum dirutum Hannibali quale omen 276 a.
sepulchrum Romæ in foro quis primus adeptus 352 a.
sepultura indigni Aegyptiis qui 353 a.
sepultura intra vrbem, vbi pro honore daretur 229 a.
sepulturæ vbi extra, vbi intra vrbes fuerint 116 a.b.
sepulturæ apud Aethiopes quàm fiant sumptuosæ 352 b.
sepulturarum Græcis cura quæ 353 a.
sepulturis necessariavbi venderentur 310 a.
serapidem Athenæ in cuius gratiam quàm sacrum habuerint 88 a.
serapidi quî sacrificetur 92 a.
serapidis forma quæ 321 a.
serapidis statua quàm mire ac fabre facta 213 a.
serapis à quibus cultus 383 a
serapis & Isis qui quibus habiti 324 b.
serapis phana in Aegyptio cur non nisi extra vrbes fuerint 57 b.
serapis quando Roma exactus 88 a.
serapis quomodo pingeretur 213 a.
sereno tonuisse,quid 273 b.
seres quàm vitent exteros 203 b.
sergiæ tribus nomen vnde 26 b.
sergiorum origo quæ 14 a.
seribus vnde proueniat sericum 199 b.
eorum mercimonia 203 b
serici pannivsus quando primum emerserit ibidem.
seriphij quomodo plectant sontes aut dãnatos 124 a.
serò sapere Phryges, quid 279 b.
serpẽs quãdo latrarit 148 a.
serpens ab ancilla editus, quid prodigij attulerit 111 a.
serpentem per impluuium decidisse,omẽ quale 275 b.
serpentis auguria aliquot ibidem.
serra quis esset invrbe locus 309 a.
serram qui nummis incusserint 218 b.
serranæ familiæ proprium quid 13 a.
serranę fistulę quales 222 b
serrani vnde dicti 13 a.
serrati quorum nũmi 218 b.
sertorij in cohortem vnam qualis aliquando animaduersio 74 a.
seruare bouem Græcis qui dicerentur 157 b.
serui adscripti qui 200 b.
serui è quibus sacris electi 76 a.b.
serui in Saturnalibus velut liberi agebant 93 a.
serui capti ad regum imperatorúmque statuas confugientes 159 b.
serui frugi Iones, liberi nequam 160 b.
serui quomodo libertate donarentur 260 a.b.
serui in cœnis dominorũ vbi aut quõ sederent 296 a
serui iniuste vincti, quo præter solitum modo relaxarentur 158 b.

serui quàm rigidè à Lycurgo puniti 158 b.
serui quando primum militiæ adscripti 373 b.
serui à quo ciuitate donati 201 a.
serui Germanorum vt tractentur 158 b.
seruis vilioribus barbam radere inhibitum 290 a.
serui quomodo à dominis plecterentur 158 a.
serui quomodo per furta liberi fierent 205 a.
serui trans mare aduecti, quo signo venum proponerentur 152 b.
serui vbi cum dominis mortuis concremarentur 131 a.
seruij Tullij in quo delubro quale simulacrum 20 b.
serui vbi nulli 158 a.
serui vt in quæstionem deducantur ratio 159 b.
serui Tullij natalis dies qs 155 b.
seruij Tulij quàm prodigiosa conceptio 360 b.
seruilia apud diuersas gentes nomina quæ 160 b.
seruilia cuius adultera, & cuius mater 315 a. b.
seruilij lex 157 a.
seruilij vnde Romam trãslati 255 a.
seruiliorum superstitio inaudita 243 b.
seruilius cur falso tribunus plebis putatus 6 b.
seruis comam alere vbi vetitum 290 a.
seruis militibus quomodo Augustus vsus 373 b.
seruis quæ vestes vetitæ 289 b.
seruis vnum tantum fuisse nomen 255 b.
seruit⁹ leuior deditis quàm captis 160 b.
seruitus vbi durissima, vbi rursus nulla 158 a.
seruius Tullius cui Fortunæ ædem dicarit 19 b.
seruius Tullius quàm nefarie à filia sua tractatus 61 b.
serum senatus quàm turbulentus 20 b.
seruorum apud diuersos nomina propria quæ 160 b.
seruorum dies festus quis 155 b.
seruorum nomina 160 b.
seruis vbi comam nutrire nefas esset 289 b.
seruorum species quàm diuersæ 170 b.
seruus cur triumphanti in curru assideret 333 a.
sesamis arx vbi 345 a.
sesostris petulantia quanta 333 a.
sesostris trophæa 37 a.
sesquipes quot cubitos faciat 88 b.

sestertia modij quot 89 b.
sestertiorum genera quàm diuersa 242 a.
sestertium Romanum 243 a.
sestertius quot drachmis aut asibus aut libris constet 242 b.
setæ hostiarum quæ primũ iniicerentur igni 225 a.
seu, cuiusmodi sit dictio 56 a.
seueri Cæsaris quæ erga Christum & Abraham religio 352 a.
seueri imperatoris quãta laboris patientia 32 a. lenitas in criminosos 73 a.
seueri Septimij tessera quæ 179 b.
sexæ fortunæ templum 20 a.
sexagenarij an militiæ adscribendi 30 a.
sexagenarij senatoris priuilegium Romæ quod 207 b.
sexagenariis ducere vxores, vnde vetitum, vndéve permissum 236 b.
sexatrus 93 b. 155 a.
sexcenta millia modiorum frumenti quotidie Xerxis exercitui vix suffecisse 381 a.
sexcentorum hominum capita quis aliquando vouerit 165 a.
sexcentos aliquando equites ad ferrum exhibitos fuisse 361 b.
sexta Februarij qualis 233 a.
sextans quid 2 a.
sextarius 89 b 90 a.
sextarij Italici vnciæ quot 89 b.
sextarios quot congios haberet ibidem
sextarius Arabicus quid ibidem
sexti prænomen vnde 255 a.
sextiseps mons Romæ quis 346 a.
sexticula quorum vestis 287 a.
sextilis cui deo dicatus 169 b.
sextricium quid dictum 122 a.
sextula quot pedum sit 89 a.
sexuiri quando creati 151 b.
sexuum diuersorum balnea diuersa 235 a.
seyæ Fortunæ templum si (aliâs Sy) baritanæ aquæ potus quales faciat capillos 291 a.
sibarum erga Herculem cultus quis 77 a.
sibylla quis aliquando cognominatus 15 b.
sibyllæ arcana enulgare, quàm acriter olim vetitum 149 a.

ſibyllæ imaginẽ qui nummis ſuis incuderent 218 b.
ſibyllini libri & Martiani vbi ſeruarentur 166 b.
ſibyllæ libri quando combuſti 149 b.
ſibyllarum aliquot nomina & patria quæ ibidem
ſibyllarum nomen quot ſibi præcipue vendicent ibidem
ſibyllina carmina quis quã ſtudioſe conquiri iuſſerit ibidem
ſicæ quibus peculiares 370 a.
ſiciliam quis à fœnore liberarit 11 b.
ſiciliquus quot ſcrupulis conſtet 89 a.
ſicinij in Craſſum ſcomma 279 a.
ſicinius Dentatus quot vltra omnes donis honeſtatus 228 b.
ſicis duabus qui quomodo munirentur 370 a.
ſicli ſexaginta quot obolos pariant 241 b.
ſiculæ menſæ quæ 301 a.
ſiculi quando & quomodo Cereri ac Proſerpinæ ſacra facerent 365 a.
ſiculorum deus quis 326 a.
ſiculorum natura quæ 214 b.
ſiculorum regum honos 47 b.
ſiculorum reges quibus cãtibus ad ſomnum inuitẽtur 178 b.
ſiculorum regum diadema 47 b.
ſidera à quibus vt dij culta 382 b.& dein.
ſigillaria quid 120 b.
ſiginni qui & vbi 101 a.
ſigiſmundi Fulginatis laus 316 a.
ſigna aliquot quibus diuerſi reges in annulis vſi fuere 87 b.
ſigna militaria hoſtium deuictorum quomodo in triumphis ferrentur 330 b.& dein.
ſigna militaria ſeu vexilla vbi in pace reconderentur 55 a.
ſigna quot & quàm diuerſa Romani militiæ vſurparent 177 a.
ſigna ſeu notæ ac figuræ ali quot Aegyptiorũ quibus ſenſus & alia quædam effingunt 87 a.
ſignis quàm diuerſis diuerſæ nationes in bellis vſæ 177 a.b.
ſigno aquilæ qui ante Romanos vſi 177 a.
ſignorum ingens numerus Rhodi 213 b.
ſignorum militarium ante prælium & in prælio locus quis 177 b.

ſileni in quibus feſtis repræſentarentur 363 a.
ſilentij deus quis 88 a.
ſilentij indicendi ſignum quî militiæ fieret 178 a.
ſilentium quantum haberi oporteret arcanorum ſenatus 209 b.
ſilentium, quorum eſſet olim rudimentum primũ 100 b.
ſilicernium quid 132 b.
ſiliquæ quot drachmam faciant 89 b.
ſiliquæ quot obolum faciãt 241 b.
ſilones vnde dicti 13 a.
ſilus quid ſignificet 13 a.
ſimi naſi indicium 85 b.
ſimi qui & vnde dicti 13 a.
ſimia ſenex non facile capitur, quid 279 a.
ſimia vbi pro dea culta 92 a.
ſimiæ in cuius deæ templo ſolennibus diebus ſaltarent 174 a.
ſimois à quibus aliquando epotus 382 a.
ſimonides quis ac cuias 328 b.
ſimonidis felicitas quanta 329 a.
ſimonidis inuentum quod 109 a.
ſimplaris decuria quot conſtet 350 a.
ſimplaris phalangis partes quæ ibidem
ſimpulum aut ſimpunium 225 a.
ſimulacra apud ethnicos quàm varie fierent 212 b. & 213 a.
ſimulacrorum auerſores Perſæ 223 a.
ſimulacris cur haſtę affingantur 382 a.
ſimulacris deorum vincula annexa 212 b.
ſimulacra quibus diis nulla 269 b.
ſinciput expilare, quibus venuſtum videretur 288 b.
ſinciput qui olim raderent, non occiput 200 a.
ſindi quomodo mortuos ſepeliant 116 a.
ſindonibus qui quomodo pro chartis vſi 109 a.
ſindorum mos in ſepulturis militum 116 a.
ſine patre quem eſſe, quomodo duabus tantum literis innueretur 255 a.
ſine puluere vincere, quid 278 b.
ſingultus quo putaretur leuari 246 a.
ſiniſtra ex vulturibus omina qualia 273 b.
ſiniſtrę adſidere, Cyro quid 86 b.

sinistram attigisse,quid 87 a.
sinistrã capitis partem qui tantum raderẽt,non dextram 290 b.
sinistrum cornu in prælijs qui dextro præferrẽt 192 a.in fi.
sino cum negatione, quid significet 7 a.
sinoris quid 262 b.
sinorix quàm vafrè ab ea cuius virum occiderat, vltus 58 a.b.
siphax quando & à quo victus 20 a.
siphismus quid 101 a.
siphones quid 306 a.
sirpeæ effigies à quibus & cur & quando in Tibrim deiicerentur 155 a.
sirpus pro sceptro à quo vsus 48 a.
sisachthia lex quæ 11 a. 343 a.
sistro qui in bellis vterentur 178 a.
sistrum quid sit 336 b.
silymbrio vbi sponsæ coronentur 58 b.
siticines 129 a.
sitones vbi,& eorum dominium quale 239 a.
situla quid 182 a.
situli qui dicti 255 a.
σκιμαλίσαι seu σκιμαλίζειν quid 245 a.
smerdis quid à fratre perpessus 171 b.
similacis hederæ contemptus quis 225 a.
sobrius vicus 82 b.
sobrini filiam ducere an licitum sit 30 a.
sociani Galli,qui & Solduni 42 b.
societatis intimæ mira quædam iura 42 a.b.& dein.
socios Romani quos putarent 239 a.
socratem iurare soliti qui 266 b.
socrates per quid iuraret 266 a.
socrates quàm abstinens esset, & paruo contentus 139 b.
socrates quota Februarij natus 235 a.
socrates quid precandum docuerit 224 b.
socrates quo se oblectare solitus ludo 161 b.
socrates vxorem suam amico aliquandiu mutuatus 41 a.
socratis vestitus, & vxores vno eodémque tempore quot 278 a.39 b 289 a.
socrum genero nequaquam apud Romanos copulari licuisse 39 a.
sodales Titij 43 a.
sodalitates Ideæ matris quãdo inuentæ 43 a.
sodalitatum variarum inuentio ibidem
sogdianorũ regia q̃ 127 b.
sol à quibus olim maxime veneratus 382 b.
sol & luna qui habiti 325 a.
sol quomodo pingeretur 213 a.
sol quorum signum militare 177 b.
solaria quomodo distinguerentur 234 b.
solaris annus quis 168 a.
solduni al.soldurij apud Gallos qui 42 b.
soleæ purpureæ quarum calcei 287 b.
soleæ quid ibidem
solennia sacra 310 b.
solenpia vota 164 b.
soli quod animal sacrum 142 a.
solibus duobus visis, quid solitum fieri 311 a.
solidus integer quis 241 b.
solis ac Spei templa vbi 82 b.
solis imago crystallo inclusa super tabernaculum Darij 179 a.
solis quàm sint diuersæ apud diuersos effigies 213 a.
solis templum Persis quod 82 b.
solitaurilia quæ,& quomodo fierent 312 a.
solon à quibus in exilium actus 157 b.
solon cur parricidis pœnã nullam statuerit 123 a.
solon quomodo mensus sit annum 168 a.
solonis institutum de viro sponsam adituro 60 a. de oratione funebri 131 a. de lamentationibus tollẽdis 133 a.de repudiis 196 b.
solonis aduersus adulteria remedium quale 176 a.
solonis aliquot leges 10 b. 41 a.89 a.141 a.76 b. 197 a.203 a.
solutioni quot dies præstituerentur 342 a.
somatophylaces Græcis qui 371 b.
somnia plerũque vana,quæ 172 a.
somnia quomodo & in quibus templis ad diuinandũ captarentur 320 b.
somnia quomodo purgarẽtur 313 b.
somniis ad sepulchra qui diuinare solerent 275 a.
somniorum aliquot verorũ descriptio 16 b.
somniorum ratio quæ 171 a.
somno vbi immolaretur 320 b.
somnum fugantia & conciliantia vina,quæ 321 a.
sontes in Aethiopia quàm præter morem vulgarem punirentur 123 b.
sophocles per quid iuraret 266 a.
sophocles quem poëtam quo in certamine vice-

rit 364 a.
soricis occentus quem deponere dictaturam coegerit 275 b.
soricis occentus quid impediret 294 a.
sororũ incestus apud quas gentes licitus 38 b.
sortes conuiuales Heliogabali quales 300 a.
sortes diuinatoriæ vbi & à quo primum sitæ 21 b.
sortiendi de ordine dicendi per literas consuetudo 208 b.
sortiendi inter athletas de collega & loco mos 260 b.
sortitio de loco inter duces in militia, quando fieret 192 b.
sortitio tribunorum in iure dicundo quomodo fieret 251 a.
sospitæ Iunonis ædes vbi 328 a.
sosisidis versutia quæ, & quomodo deprehensa ac plexa 112 a.
soter vnde quis dictus 70 b.
spado in vite quid 62 b.
spartæ factiones quot & quæ 180 b.
spartanæ tribus præcipuæ quæ 27 b.
spartanæ mulieres solæ viros pariunt 196 a.
spartanarum virginum exercitium 100 b.
spartani extráne vrbem an intra, cœmeteria habuerint 116 a.
spartani reges mortui quo modo lugerentur 128 b.
spartanis peregrinitas inuisa 203 b.
spartanis singulis singulas tantum licuisse habere vxores 39 b.
spartanorum de classis præfecto institutum quod 4 a.
spartanorum perfidia quãta 268 a.
spartanorum difficilem pugnam inituorum mos 179 a.
spartanorum factiones 180 b.
spartanorũ quanta ad Thermopylas victoria 381 a.
spartanorum regum potestas quæ 238 b.
spartanorum vestes militare s cuius fuerint coloris 30 b.
spartanorum mos in infantibus recens natis 96 a. 98 a. Rege mortuo 128 a.
sparus quibus proprius 370 a.
spathæ Galatorum quales 370 a.
species aliquot luxus 139 b.
species hominum aut animalium diis tribui vetuit lycurgus
lycurgus 92 a.
spectaculis & vestales, licet religiosas, interfuisse 271 b.
spectaculis quàm dediti Romani 280 b. & dein.
spectaculorũ primitiæ quî & vnde inciperent 359 b.
spectare aut cælum aut terram quæ hostiæ deberent 225 a.
spectri apparitio 67 a.
spectrorum exempla aliquot 230 a.
spei templa Romæ quot & vbi 57 a.
speuticius quid 295 a.
sphæræ ludus quis 162 b.
sphæristerium quid sit 147 b.
sphæromachia quid 162 b.
sphinctæ quid 229 b.
sphingis imago quibus fuerit militare signum 177 b.
spicas ex segete carpere qs militibus interdixerit 358 b.
spicea corona alba quorum insigne 42 a.
spiculis breuibus qui pugnent 375 a.
spiræ vnde fiant 296 a.
spirituum illusiones non esse omnino fabulosas 230 a.
spithama quit sit 88 b.
spithamæi quales construerent domos 305 b.
splen quibus deficiat cursores insignes 90 b.
splene laborantibus quis rex olim mederetur 141 a.
splenem pecoribus alicubi esse, alicubi nõ esse 307 b.
spleni quæ vis tribuatur 308 a.
spodij Apollinis ara quàm mira 330 a.
spolia opima à quibus relata 21 b.
spolia quî voueri solita & exolui 165 a.
spoliis hostilibus quomodo vel templa vel priuatæ ædes ornarentur 304 a.
σπονδοφόροι qui dicti 252 a.
sponsa vbi veste virili vtatur 60 b.
sponsa vnde dicta 58 a.
sponsæ ad virum proficiscentis cerimoniæ 59 a.
sponsus & noua nupta quibus vestibus induerentur 58 b.
sponsi obsonia ad sponsam ingressuri 60 a.
sponsæ apud Indos quanti mercentur 197 a.
sponsaliũ etymologia 58 a.
sponsalium dirimendorum formula 196 b.
sponsalibus accommodæ horæ 58 a.
sponsam lugeri à viro, quis

nefas arbitratus 133 a.
sponsi caput quî Athenis ornaretur 59 b.
sponsi obsonia ad sponsam ingressuri 60 a.
sponsiones à diis quibusdã quales & cur exactę 326 b.
sponsus ac sponsa omnis cur & quando non suis appellarentur nominibus 58 a.
sportula salutantium quæ 302 b.
sp. melij domus, Aequimelium dicta 167 a.
spurij qui dicantur 255 a.
squamosi tãtum pisces quibus cœnis & cur inferrentur 132 a.
stabilinus quis deus 384 a.
stadium quid 89 a. 162 a.
stagnis qui mortuos vt sepulchro immittant 115 b.
standóne an sedendo sentẽtiæ dicerentur 209 a.
stanneos nummos qui percusserint 218 a.
stantes prandere coacti milites qui 19 a.
stantes qui epulẽtur 297 a.
stasimon quid 226 b.
stata sacrificia quæ 210 b.
statano qui immolarent 99 a.
statanus quis deus 384 b.
statarij qui 372 a.
stater quid seu quãtũ 89 b.
stateris aurei & argentei valor 242 b.
stathmus quot perasangas contineat 89 a.
statij Romæ qui ferè dicti 160 b.
statio tribunorum in castris vbinam esse soleret 358 a.
stationum castrensium diuersa nomina 18 a.
statiuæ feriæ 258 a.
statius poëta quibus in ludis aut vicerit, aut victus sit 363 b.
statoris Iouis templum vbi 346 b.
statuaria celebres qui 215 a.
statuarum diuersis in locis multitudo olim quanta 213 b.
statuta aliquot de vestitu 289 b.
statuta Augusti theatralia quæ 282 a.
statumen quid 68 b.
stella marina vulpino sanguine illita, ad quid magi vsi 60 a.
stellatina tribus quando in vrbem recepta 26 a.
stephanophori Græcis quî 66 a. 349 a.
stephephori qui 283 a.
sternutamenta quid augurij faciant 102 a.
stesichorius in taxillis quid 161 a.
stesichoro infanti quæ auis quale tulerit augurium 273 b.
stichus quale seu quorum olim Romæ nomẽ 160 b.
stigmata fœminis cur inurerentur à viris 77 a.
stillicidiorũ lex quæ 340 a.
stipem cogere quibus per quos dies liceret 360 a.
stipẽdia militum olim quæ seu quanta 374 b.
stipendia militum Ro. vt se quæstrarentur 180 b.
stipendia puerorum magistris publice à quibus tributa 106 a.
stipendiariæ in Hispania ciuitates quot 203 a.
stipendium in dies singulos initio quantum, ac deinceps quàm & quoties variatum 374 b.
stipendium quæ gẽtes non darent, sed prædam tantũ militibus concederent 374 b. & dein.
stipendium quando primũ Rom. militibus dari cœptum 374 b.
stipes olim quales 242 a.
stipis in populum spargendæ mos quis 95 b.
stipite perforari à summo ad imum, vbi olim noxiorum pœna 125 b.
stipite qui hostias mactarent 225 b.
stoa quid 167 b.
stoici vbi philosopharentur ibidem
stola longa quarum vestis 288 a.
stolones qui dicti 12 b.
strabones vnde quidam cognominati 13 a.
stragula quid sit 156 a. b.
stratageis quæ regio diuisa 104 b.
stratonis discipulus quis rex fuerit 5 a.
streniæ sacellum vbi 83 b.
strictis vestibus vti, Germanis quid signet 291 b.
strigosiorem equum habentis mulcta 73 b.
strobilus quid 101 b.
strophium quid vestis fuerit 287 b.
struppi quid 311 b.
struthiocameli pennis qui militiæ vsi 32 a.
studia puerorum olim qualia 6 a. & dein.
studia quæ quibus post conuiuium peculiaria 300 b. & dein.
studium siue insania quorundam erga equos, quantum 165 a. 353 a. b.
stulti vbi diiudicarent olim sententias sapientum 208 b.
stuprator vestalium quomodo puniretur 271 b.
stygia Proserpina quæ 327 b.
stygis in Arcadia qualis aqua 267 b.
sua, qualiacũque sint, proferre honestius esse quàm aliena 364 a.

Sua cuique deo ac deæ sacrificia & victimæ 140 b.
Suadela quibus potissimum præesset 56 b.
Sualis tribus quæ 27 a.
Suauiatio vxoris coram filia, quem senatu mouerit 99 b.
Sub corona & de lapide empti, qui 152 b.
Sub hasta publica vendere, quid ibidem
Sub pileo vendendi mancipia ius quod ibidem
Sub tecto qui nunquam religionis ergo degerent 221 b.
Subcollari honoris causa soliti qui 48 a.
Subditi pontifici qui 65 b.
Subitariæ legiones quæ 180 a.
Sublicij pontis cura cui olim Romæ incumberet 64 a.
Subscriptores qui essent 125 b.
Subsellia equitibus & senatoribus in theatris discreta à plebe, quot 281 a.
Subselliorum in theatris ornatus qualis 281 b.
Substitutio pontificis qui fieret 65 a.
Subucula qualis vestis 284 b.
Subulcis omnibus vbi templa ingredi vetitum 222 a.
Suburra via 83 a.
Suburrana tribus quando & à quo instituta 25 b.
Succedendi ius inter matrē & filiam quæ lex non admittat 343 b.
Successio regni apud Aethiopes quàm insolita 341 b.
Successus magnos ex magna calamitate qui olim adepti 110 a.
Succussanus ager cui vico nomen dederit 83 a.
Sudorem militarem quàm probarit Cyrus 31 b.
Sus fœderibus & sponsalibus adhibetur 142 a.
Sues quibus vel accepti vel inuisi 141 b.
Suetonij locus discussus 1 b. & deinde eiusdē laus 2 b.
Sueui quomodo capillum gerant 291 b.
Suillum pecus immolandi initium Romæ fuit 141 a.
Sufes vel suffes Carthaginē sibus quis 117 b. & 238 a.
Suffecti tribuni qui 357 b.
Suffibulum qualis & quarū vestis 271 a.
Suffimine quo populus olim creditus purgari
Suffitio quid expiationis esset 132 a.
Suffocare victimam qui soliti 225 a.
Suffragandi ius quibus tantum senatoribus esset 207 b.
Suffragandi rationes quàm diuersæ 182 a. b.
Suffragatoribus cur aliquando nummi decreti 184 b.
Suffragij latio à quo daretur 202 a.
Suffragia alia atque alia diuersis comitiis lata, quomodo ponderarentur 183 b.
Suffragia ferendi mos quis 208 a.
Suffragia in iudicio æqualia, pro reo facere 125 b.
Suffragia plebis vbi potissimum valuerint, & vbi cōtrà diuitum 183 a. b.
Suffragia quomodo ferrentur 182 a.
Suffragij ius lōge aliud fuisse atque ius ciuitatis 201 b.
Suffragiorum scita qui seruarent 182 a.
Suffragiis paribus reus absoluebatur 125 b.
Suibus qui semper abstinerent 141 b.
Suillorum familia vnde sic dicta 13 a.
Suillum pecus primum omniū sacrificiis adhibitum 141 a.
Sulfur cur lustrationibus adhiberi solitum 312 b.
Sulfuris in sacris vsus quis 313 b.
Sulpitij seruus ob proditum dominum quomodo plexus 152 a.
Sulpitij tribuni ple. lex quæ, & quomodo ab ipso violata 11 a.
Sulpitius flamen qua de causa sacerdotio priuatus 348 a.
Sulpitius quàm leui de causa vxorem repudiarit 196 b.
Sumanus quis, & quæ illi tonitrua tradita 272 b.
Summenium (rectius summœnium) quid 229 b.
Sumptuariæ leges quando sint abrogatæ 140 a.
Supellex quid, & eius nomine quæ res contineantur 28 b.
Super ignem nudis pedibus ambulātes innoxiè 312 a.
Superbo Tarquinio quid ominis vultures attulerint 273 a.
Supercilia cui deæ sacra 85 b.
Superciliorum indicia 85 b.
Superorū ara quomodo fieret 222 b.
Superorū hostiæ quales ibi.
Superstites quomodo vna litera notarentur & qua 124 a.
Superstitiones variæ & impiæ inter ethnicos olim quę 382 b. & dein. vsque ad finem libri

ſuperuaganeæ aures quæ 273 b.
ſupina cur quis corpora humari voluerit 352 b.
ſupparo quæ naues pro inſigni ſoleāt vti 179 a. in fi.
ſupplicationes apud Græcos quomodo fierent 311 b. & dein.
ſupplicationes ob futiles cauſas decretæ cui & quæ 311 b.
ſupplicationes quando, cur, & quomodo fierent 311 a.
ſupplicia noxiorū apud diuerſos quàm diuerſa 121 a. & deinceps
ſupplicia poſteriorum Romanorum quàm crudelia 125 b.
ſupplicia vnde ſeu quare dicta 122 a.
ſupplicio afficiendi in Aegypto, quomodo paulo ante mortem tractarentur 123 b.
ſupplicium de regibus ſumptum 122 a.
ſupplicum geſtus apud diuerſos quàm diuerſi 56 a.
ſupremum Salue & Vale quando olim diceretur 132 a.
ſurarū cognomē vnde 13 a.
ſuras cur Romani inermes in prēliis ſeruarent 372 a.
ſuſa quorum ærarium ac regia 55 b. 127 b.
ſutor vltra crepidas, quid 278 b.
ſutrinis quod eſſet ius ciuitatis 202 a.
ſutrinorum dea quæ 327 a.
ſybaris quorum olim regia 127 a.
ſibaritanæ aquæ potus quales faciat capillos 291 a.
ſybaritarum in conuiuiis illecebræ quæ 300 a.
ſycophanta, nomen quàm probroſum 245 b.
ſyginnorum virgines quomodo nuptū locētur 40 b.
ſylla qua aliquādo vſus teſſera 179 b.
ſylla quam legem à ſe latam ipſe infregerit 352 b.
ſylla quibus & dederit pro libito & ademerit ciuitatem Ro. 201 a. b.
ſylla quid ſuæ felicitati deeſſe conqueſtus 344 b.
ſylla quid Sulpitij ſeruo fecerit 159 a.
ſylla quomodo dictaturam arripuerit 239 b.
ſylla quot creārit ſenatores 206 b.
ſyllabam etiam legis tranſgredi, vbi capitale 124 b.
ſyllæ de Archelao trophæū quale 36 b.
ſyllæ in annulo ſignū quod 87 b.
ſyllæ quid primo Romę factum 114 b.
ſyllæ ſerpens quid portenderit 275 b.
ſyllarum

ſyllarum appellatio vnde 15 a
ſyluæ in mari rubro 265 b.
ſyluano quibus pro animalibus vota fierent, & quæ 165 b.
ſyluano quid immolaretur 141 a.
ſyluanus, quis & quàm noxius deus 96 a.
ſyluij qui reges dicti 4 a.
ſynagia 350 b.
συναποθνήσκοντες qui dicti 42 b.
ſyndi quomodo mortuos ſepeliant 116 a.
ſyngrapha quid 108 b.
ſynthetibus qui quādo vtcrentur 291 a.
ſyracuſanæ deliciæ quæ 301 a.
ſyracuſani in quorum fuerint clientela 303 b.
ſyracuſani natura quales 214 b.
ſyracuſanis Hercules quàm charus & cultus 77 a.
ſyri natura quales 214 a.
ſyri quàm impensè coluerint Fortunam 21 b.
ſyrorum regū cultus 47 b.
ſytiorum diademata 47 b.
ſyrma quorū veſtis 287 b.
ſyrmea quid 262 a.
ſyrorum à quoto anno maſculi, à quoto fœminę tributum darent 204 b.
ſyrorum deus 316 a.
ſyſitia quid 297 a.

T litera quem aliquando numerum ſignificarit 23 a.
T litera quid tribuniplebis vellent 6 b.
T ſeu A per ſe poſita, quid in ſententiis ferendis ſignarint 123 a.
Tabellæ in triumphis quales præferrentur 330 b.
tabellaria lex quæ 182 a.
tabellarij publici à quo qua de cauſa inſtituti 204 b.
tabellariorum nomina diuerſa 46 a.
tabellarum cerearum vſus olim quis eſſet 108 b.
tabellis ſententiam qui ferrent 124 a.
tabernaculorum caſtrēſium materia olim quæ 18 b.
tabernaculā ſua milites abituri incendunt 19 b.
tabulę publicæ in cuius dei templo Romæ ſeruarentur 55 a.
tabularum duodecim ſeueritas in filios quāta 339 b.
tacita ſenatuſconſulta quæ 209 b.
taciti Cæſaris edictum pro dominis contra ſeruos quod 159 b.
taciturnitas in ſacris quàm neceſſaria 222 a.
tacitus Cæſar cui menſi ſuū indiderit nomen 107 a.
tæppcos quid ſit Græcis 109 a.

tænarij quem deum præcipue coluerint 326 b.
tagus quàm celebre flumen 174 a.
talchearum in elocandis filiabus consuetudo 40 b.
talenta non ex pecunia percussa 243 a.
talẽtorum genera quàm diuersa 242 b.
talentum Atticũ quot constet sestertiis ibidem
talentum quot aureis constet 243 a.
tali aurei quorum ludus 162 b.
talio qua in re liceat 343 b.
talionis lex quàm rigida 342 b.
talis quomodo ludi solitũ 161 a.
talparũ fibræ quales 308 a.
tamphiliana cuius domus Romæ dicta 346 b.
tanacra cuius regionis vrbs 319 b.
tænaro Laconiæ inferni ostia 130 b.
tanaquilis lana, colus & fusum 198 a.
tanaquilis quanta castitas 58 a. 255 b.
tanaquilis reginæ solertia 220 b.
tangere flamines quæ vetarentur 348 b.
tantali aqua quàm sit Indis religiosa 253 a.
tantum & quantum quomodo vsurpentur 338 a.
taprobanis nulli serui 158 a
tapyraę mutuare quãdo volunt vxores 41 a.
tarantati qui 81 a.
tarantula quid ibidem
taras cuius filius, & quorum nummis incussus 218 a.
tarentina moneta qualis ibidem
tarentini molles 214 b.
terẽtinorum præsul & summus patronus quis 148 b.
tarentum quis locus in vrbe Roma fuerit, & vnde dictus 309 a.
tarentum quorum philosophorum mater 50 a.
tarpeia rupes, cuiusmodi torturæ aut pœnæ locus 121 b.
tarpeius mons vnde dictus 344 a.
tarquinij, quę cuius olim regionis ciuitas 173 b.
tarquinij Superbi callidum & tyrannicum factum 111 b.
tarquinio Prisco quod ex aquila augurium captum 273 a.
tarquinio superbo quid prodigij obuenerit antequam exularet 148 a.
tarquiniorũ ager quid Romæ postea factus 166 b.

tauri quos cum regibus viuos sepeliant 43 a.
taurorum Scytharum mos 43 a.
tauri vnde quidam cognominati 13 a.
taurij ludi qui, & cur sic vel dicti, vel instituti 360 a.
taurina caro quàm insalubris 360 b.
taurina porta vnde dicta 219 b.
taurum qui cui immolent 142 b.
taurus cui deæ sacer 141 a.
taurus cui proprie dicatus 142 b.
taxila quorum regia 127 b.
taxiles qui reges vocati 4 b.
taxillorum ludus qualis 161 a.
taxilorum impudentia in virgines egentes nuptui tradendas 40 a.
taxilorum in condendis cadaueribus humanis quàm impius mos 115 a.
tedæ ligni sudor quàm efficax 114 b.
tegeatum de Lacedæmoniis quanta & quàm insperata victoria 193 b.
tegeatum superbia quanta 192 b.
telephus Herculis filius expositus 110 b.
telia Græcis quid 297 a.
telluris inuocãdæ mos quis 166 a.
telluris templum vbi 83 a.
tellus à quibus coleretur 382 b.
temenitida cuius oppidi porta 221 a.
temperantiæ summæ exempla 300 b.
tempestati quid solitum immolari 142 a.
templa auguribus dicata quæ 272 a. & 42 b. 293 a.
templa clarissima olim quę 318 b. & deinceps
templa etiam in castris apud ethnicos fieri solita 18 b.
templa publica esse debere 351 b.
templa sine tacto, quibus olim diis fierent 92 a.
templa vbi nulla 223 a.
templum ab vno eodémque bis inuentu impossibile, cuius & vbi 322 a.
templum iuxta tabernaculum ducis 18 b.
tempora conuocandi senatus quæ 207 b.
tempora Gręci vnde numerent 260 b.
tempora prandendi & cœnandi olim quæ 299 a.
tempora sacrificiis maxime idonea quæ 224 a.
temporales horę quę 234 a.
tempus apparandæ expeditionis 180 a.

Universidad de Deusto Biblioteca

temulẽtos duplici pœna castigandos censebat Pittacus si quid deliquissent 137 b.
teneatica cuius vrbis porta 221 a.
tenediæ mulieres quàm olim pulchritudine nobiles 263 a.
tenediorũ deus quis 326 b.
tenediorum in Achilllem odium quantum 77 a.
tenediorũ in adulteros lex quàm seuera 176 a.
tenes deus quis 326 a.
tenis templum quibusadire nefas 335 b.
tepocon quid Græci vocent 109 a.
ter Olympia vincentisquantus olim fuerit honor 261 b.
ter aduersus patronum peccans libertus apud Massiliẽsesreuocabatur in seruitutem, quarto peccans liber abibat 159 a.
ter sex in iactu taxillorum, quanta victoria 161 b.
ter solum in vita lauare, vbi statutum 235 b.
terentij locus quidam elucidatus 10 b.
terentina tribus incertæ originis 26 a.
terminalia festa quæ 92 a.
termini sacrũ quale, & templum 91 b. & 92.
termini templum vbi 344 b
terræ velut matri corpus ex anime reddendũ esse 353 a.
terræmotui quis deus præsit, ignorari 314 b.
terræmotũ Romæ nullum, nisi mali alicuius prænuncium fuisse ibidem.
terræmotus quomodo expiarentur ibidem.
terræ quale votum vouerit aliquãdo Artaxerxes 165 a
terræ quomodo sacrificetur 92 b.
terræ simulacrum quale 213 a. b. 219 b.
tesqua, quorũ locorum nomen 283 b.
tessera in militia 178 a.
tesseræ alia atque alia significatio 179 b. 180. a.
tesseræ frumentariæ à quo in populum sparsæ 95 b.
tesseræ lusoriæ quales 161 a
tessera militaris, quale quid sit, & quàm diuerse dari soleat 179 b.
tesseram in castris vnde alij & alij peterent 358 a.
testiculis aliquando suspensus qua de causa quis 176 b
testamẽta quibus custodienda tradi Romæ solita 270 a.
testamentaria ex duodecim tabulis lex quàm æqua 341 b.
testamẽtorum genera quot 184 a.
testamentum militare quomodo

modo fieri solitum 184 a.
testandi de bonis ratio apud Germanos nulla 341 b.
testantium vetus mos 2 b.
testatoribus qua lege nimiũ permissum 343 b.
testatori quid quæ leges vel concedent vel negent 355 b.
testatori Solonis lege quid permissum 341 b.
testudines qui vt deos honorarint 382 b.
testudinibus qui vulgo victitent vt pane 138 a.
testudinum in laminas sectarum mẽsis quisprimus Romæ vsus 295 a.
testudinũ putaminibus quæ sensim vestiri cœpta ibi.
testudinũ testis qui domos construant 305 b.
testudo quorũ nummis incussa 218 b.
tetracina quorum nummus ibidem.
tetracomus quid 101 a.
tetragonuslapis quorũ deus 213 a.
tetrapolitani conuentus oppida quæ 173 b.
tetrarchiis quæ regio diuisa 104 b.
tetricorũ domus vbi 346 a.
tetricus à quo victus 36 a.
teucri qualibus vtantur in bello cristis 31 b.
tiera quod simbolum esset 124 a.
thala & Capsa quid Iugurthæ fuerint 55 b. in fine.
thalassio quid sit 59 b.
thalassius quis fuerit ibidẽ.
thales astrologus quis cuiás ve fuerit 328 b.
thales quomodo annum distinxerit 168 a.
thales quomodo mortuos sepeliri iusserit 114 b.
thales vbi sepulchrum habere voluerit 72 b.
thaletis cauillatio seu tergiuersatio de non ducenda vxore 194 b.
thargelion mensis qualis 233 a.
thasij quali vino libarent 143 a.
thasiorum vina quàm miræ & diuersæ naturæ 321 a.
theatra quibus rebus quàm profuse ornarentur 281 b.
theatrales ludi quales, & à quibus ederentur 362 b.
theatralium origo 361 a.
theatris qui arcerẽtur 282 a
theatrorũ quanta cura apud Romanos & profusio 280 b. 282 a.
theatrorũ Romę olim quanta multitudo ac celebritas 243 b. & dein.
thebani quo vterentur aliquãdo signo militari 177 b
thebani natura quales 214 b
thebani vt annum metirentur 168 a.
thebanorum sinistrum cor-

nu 192 a. in fine.
thebanorum aer crassus 214 a.
thebarum diuersitas quæ 320 b.
thebis Bœotiisdij patrij qui 326 b.
their Aegyptiis quid 168 b.
themistocles à Spartanis quali corona donatus 228 a.
themistocles ex qua fuerit Athenienſium tribu 27 a.
themistocli quàm leui de causa quidã prælati 101 b.
themistocli victoriã de Xerxe quæ auis præsignarit 274 a.
themistoclis dexteritas in vitanda contentione 192 b.
themistoclis exilium 157 b.
themistoclis sepulchrũ vbi, & quàm insigne 72 b.
themites quis deus 327 a.
thesmotheta 79 b.
thensa quale quid 109 b.
theodori cuiusdam inaudita constantia 50 a.
theodori Cyrenæi superstitio & impietas quanta 383 a.
theodoricus Gothus quo maxime tẽpore placidus esse solebat 16 b.
theodorus Gaza quid aliquã do monstri in Peloponeso viderit 134 a.
theodosius imperator qualia aliquando fecerit vota 163 a.
theophanes quis ac quantus orator 328 b.
theophrasti laus, & sententia de remedio viperini morsus 81 a.
theophrasto fructus diuitiarum maximus quis 365 a.
theopompus à quo in sacrificio mactatus 383 b.
theopõpus historicus cuias 328 b.
theopompus quo in certamine palmã tulerit 264 a.
theoxenion, quid 262 a.
therani quos defunctos lugeant aut nõ lugeãt 132 b.
theratiæ Vestali quid à populo datum 270 a.
thermæ olim Romæ quàm multæ ac sumptuosæ 235 a
thermarũ cura penes quos fuerit 186 b.
thermopylæ quorum vel clade vel victoria illustres 380 b.
theryclia quid 136 b.
thesauri diuersorum populorum vbi reconditi 55 b.
thesauri publici diuersarum nationum vbi olim turo habiti ibidem.
thesaurus quid apud Messenios loci fuerit 121 b.
thesei sepulchrum quod habuerit priuilegium 160 a.
theseis tonsura quæ 284 b.
theseus quid Athenienſibus boni contulerit 4 b.
thesmophora quid sonet 266 a.
thesmothetæ quales Athenis fuerint 153 a.
thespienſium ordines quot 284 a.
thespienſiũ præcipuus deus quis 326 b.
thesprotius ager vbi sit 51 b.
thessala fides quid 268 a.
thessali in quot factiones diuisi 180 b.
thessali qua potissimum re præstent 215 b.
thessalorum regum cognomen 4 b.
thetes qui dicti 160 b.
thetidis pedes, argenti 85 b.
theurates quis deus 327 b. 383 b.
theutones quibusmodi galeis vtantur 32 b.
theutus quorum deus 326 a.
thyas cuius nomen 66 a.
thiatis quis quibus sit mensis 169 b.
timoleon Syracusanis quis 209 b.
thoraces equorum apud Romanos olim quales 372 a.
thorax regis Amasis linteus, quàm fuerit mirus ibidem.
thraces mulieres vt nubant 39 b. vt cum maritis tumulentur 131 a.
thraces vt pueros instituant 97 a.
thracum numerus 101 a.
thracum luctus in funeribus nullus 133 b.
thraces quomodo mortuos efferrent 129 a.
thracia in quot prouincias à Romanis partita 104 b.
thracum deus quis 326 a.
thracum in congaudendo mortuis & congemendo recens natis consuetudo quę 96 a.
thracum in Orpheum amor quantus 77 a.
thracũ militaris color quis 31 a.
thraces multitudine vxorũ gaudent 41 a.
thracum sapiẽtes quàm mirè mori & sepeliri soliti 115 b.
thrasybuli Milesij vafrum ac tyrannicum consilium 111 b.
thucydides cuius fuerit progenici 27 a.
thure & libis magis gaudet Iupiter quam hecatonbis 166 b.
thurij cui vento vota persoluerint 164 a.
thuriorum lex de matrimoniis 195 a.
thuriorum tribus quot 27 a.
thus qui tributi nomine darent 243 a.
thusci vici appellatio vnde 82 a.

thuscorum ciuitates excellentiores quæ & quot 173 b.
thuscorum origo quæ,& etymologia 173 a.
thusculanus quis de sua ipsius patria vrbe triumpharit 330 a.
thya cuiusmodi festū 322 a.
thyas,bacchi sacerdos 66 a.
thybis,quis quibus sit mensis 169 b.
thymele quid 135 a.
thymelici qui ibidem.
thymocresia Gallis quid 371 b.
thymuchi Massiliēsibus qui 206 a.
thynnos diis immolari 142 a.
thyoſci Græcis qui 173 a.
thyra quid 306 a.
tiara quale regum diadema 47 b.
tibareni qui & vbi 98 b.
tiberij imperatoris lex de fœnore tollendo 11 a.
tiberij præceptor quis 100 a.
tiberij ſtatuæ vbi pro aſylo fuerint 160 a.
tiberius quàm ne per ſe iuraretur,reſtiterit 367 a.
tiberius Cæſar quàm oderit Græciſmum 211 a.
tiberius Cæſar quàm refugerit menſi alicui ſuum indere nomen 169 b.
tiberius Gracchus quomodo occiſus 284.
tiberius quàm gratos habuerit delatores 237 a.
tiberius quam legi cauillationem intulerit 159 b.
tiberius quibus aſylis ius abrogatū reſtituerit 160 a.b.
tiberius quid contra luxum tentarit,& tamen omiſerit 140 a.
tibia in quorum funere vſurpari ſolita 129 a.
tibia phrygia quàm varium edere ſoleat ſonum 178 a.
tibiæ ſacrorum vnde fierent 222 b.
tibiarum genera quàm diuerſa,& qui illis militiæ vti ſoleant 178 a b.
tibicines militiæ quando canerent 178 a.
tibicines quomodo aliquando Roma expulſi,& eò reducti 154 b.
tibicines quomodo viperarum morſibus medeantur 80 b.& dein.
tibicinum feſtus dies quis, & quàm ridicule tranſigi ſolitus 154 b.
tibiis in bello vſi qui 178 a.
tibiis quàm parce,& quando tantum Indi vterentur ibi.
tibiis qui præſtent 215 a.
tibiis ſolis qui quando vterentur 257 b.
tibilineus deus quis 326 a.
tibure fuiſſe ærarium populi Romani,& cur 55 a.in fi.
tiburtes quo iure ciuitatem adepti 202 a.
tigranes quomodo ſuū diadema ante pedes Pompeij proiecerit 47 a.
tigranes quorum regum cognomentum 5 a.
tigranes quot fuerint 5 a.
tigranis inſolentia quanta 333 a.
tigribus in triumpho quis vectus 332 b.
tigridesin triumpho quis tulerit 331 a.
tiliæ frondibus qui ominentur 275 a.
τίλλειν φάλακρον quid 277 b
timere à ſomno, quid portendat 172 a.
timoleonis auctoritas apud Syracuſanos 129 b.
timoleōtis dies natalis,quibus & feſta & fauſta 233 a
timolus ſeu Tmolus quos &quales ex ſe fontes emittat 174 a.
timonium Alexādriæ 127 b.
timor deus quis 21 a.
timoris ſacellum à quibus erectum 379 b.
timoris templa cur extra vrbes fuerint 57 b.
timothei tibicinis in docendo mos quis 97 b.
timotheus ex fortunato quā infortunatus 21 a.
timotheus quo cantu Alexandrum veluti furentem ad arma concitare ſolebat 178 a.
tinnitu aurium quid præſentiatur 87 a.
tintinnabula& tympana militiæ qui vſurpent 177 b.
tyrtæum poetam cur Spartani, alioqui inhoſpitales, ciuitate donarint 203 b.
τὶς τῆδε quid 222 a.
titan quis dies cui dictus 233 a.
titan quis quibus ſit deus 327 a.
titiæ aues quæ 43 a.
titienſis tribus quo alio nomine,& vnde dicta 25 b.
titij ſodales vnde dicti 43 a.
titthenidia Perſis quid 297 b.
tituli vnde dicti 255 a.
titus vnde dictum ibidem.
tityri in quibus ludis repræſentarentur 363 a.
tityus vnde genitus 77 b.
togaGabina quę fuerit 22 b
toga qualis ſeu quorum fuerit veſtis 285 a.
toga quando ſumeretur ab adoleſcentibus ibidem.
togarum diuerſitas quanta ibidem. & 286 b.
togati ſerui Heliogabalo dicti ſenatores per contemptum 207 a.
togis qui vterentur ſoli 285 b.
tolgus cuius regia 127 b.
tomyris quanta ſtrage Cyrū & Perſas occiderit 380 b.

toparchiis quæ regio diuisa 104 b.
topiarij qui & vnde dicti 170 a.
tonando, quid ridiculi Thraces facere solerent 272 b.
tonderi, apud Indos maxima pœna 124 a.
tondendi capilli mos quando introductus 290 a.
tondendi in luctu mos quibus sit ibidem.
tonderi vbi & mulieribus & viris peculiare 290 b.
tonitrua diurna cui deo attribuerentur 272 b.
tonitrua quæ quid portendant ibidem.
tonitrus vim auertere quomodo Græci solerent ibi.
tormenta inaudita noxiorũ Romæ quando inoleuerint, & qualia 126 a.
tormentorum in morti destinatos horribilia aliquot exempla ibidem.
torquati cognomen vnde 13 b.
torquibus quibus Romani, quibus exteri donarentur 228 a.
tortus aut vinctus, an vnquã ciuitatem adipisceretur 201 b.
tot, quis Aegyptiis sit mensis 169 b.
trabea quàm fuerit diuersa 286 b.
trabea quorum vestis 118 b. 286 b.
trabs in monte cum lapidibus concreta 265 a.
traduces quid 68 b.
tragelinus, cuius apud quos sit mensis nomen 169 b.
tragica scena, quomodo fieret 280 b.
tragœdi præmium quod 364 a.
tragœdiam primus quis dederit 364 a.
tregœdorum certamen vbi ibidem.
tragœdorum insigne quod 359 b.
traiani apophthegma 241 a.
traiani modestia, laus & prudentia 378 b.
traiani sublimitas ac magnificentia 100 b.
traianus ex Hispano imperator 203 a.
traianus qua in domo manibus Alexandri Magni parentarit 310 b.
traianus quas regiones in prouincias redegerit 104 b.
tralliani quàm leuẽ in homicidas quosdam pœnam statuerint 124 a.
trallienſium sacerdotum honor quantus 66 b.
tranquilli locus 162 b. vide supra, Suetonij locus.
transfugæ quomodo tractarentur, aut in acie locarentur 193 b.
transfugarum pœna 73 b.
transitorium forum quod 71 b.
transuectionis mos 155 a.
τραπίζαι quæ Græcis loca dicta 152 b.
trapezæ quid 29 b.
tropezophoræ quid 29 b.
trapezuntius quid monstri in mari viderit 134 a.
traspodicei qui dicti 27 b.
trauforum mos in condolendo natis, & conlætando mortuis 96 a.
trebatius quàm fuerit doctus & excellens vir 378 a.
trecentos ex ordine equestri iudices senatoribus quis adiecerit, quis rursum ademerit 250 b.
trecẽtos leones quis aliquãdo publice exhibuerit 362 b.
trenalis Mineruæ simulacrũ quale 213 a.
tres liberos habentis, priuilegium 195 a.
tresviri inter sacerdotes adsciti qui 151 b.
treuiri quali cantu seu vlulatu prælium ineant 181 b.
τρία κάππα κάκιστα, in quasnationes dictum 214 a.
triatij qui 70 191 b. 256 a.
triarij quos sequãtur, & quales fuerint 191 b.
triarios ad rem redisse, quid significaret 279 b.
triasia cuius vrbis porta 221 a.
triatrus 93 b. 155 a.
triballi quomõ copias suas diuidere soleant 192 a.
tribubus singulis augures præfectos fuisse 292 a.
tribunal apud Bithynos vbi statui solitum 123 a.
tribunatui militari qui admitterentur 359 a.
tribunatus plebis quomodo tandem auctus, & à patribus appetitus 250 a.
tribuni ærarij munus seu ius quod 95 a.
tribuni ærarij qui 250 b.
tribuni comitiati 184 b.
tribuni consulari potestate quando creati, & quot 250 b.
tribuni militares quot aliquando simul fuerint ibi.
tribuni militum quam haberent potestatem, & vnde crearentur 357, 358, & dein.
tribuniplebis aduersum quos nihil possent 251 a.
tribuniplebis imperium extra vrbem quousque valeret 6 a.
tribuniplebis initio quot 249 a.
tribuniplebis mulctati qui 250 a.
tribuniplebis officium 95 a.

tribunipl. quando primum creati 5 b.
tribuniplebis quando senatores effici cœperint 6 b.
tribuniplebis quomodo, si delinquerent, castigarentur 380 a.
tribuni qui dicti 8 a.
tribuni singularum legionũ quot 357 b.
tribunitia potestas quàm grata Cæsaribus quibusdam fuerit 250 a.
tribunitia potestas quàm insolens, & quàm à Sylla cõminuta 249 b.
tribunitiæ potestatis honor quantus 380 a.
tribunoplebis an & quàm diu abesse vrbe liceret 6 a.
tribunoplebis intra curiam frequenti senatui adesse illicitum 6 b.
tribuno plebis quando & vbi lictores concessi 45 a.
tribunorum militarium genera quot 357 b.
tribunorum militarium officia quę 30 a. 357 b. & deī.
tribunorumpl. an vlla fuerit contra dictatorem potestas 6 a.
tribunorumpl. & ædilium potestas in censores 146 b
tribunorũ plebis autoritas quæ & quanta 5 b. & dein.
tribunorumpl. potestas initio quæ, & vltra quot passus extra vrbem non esset 250 a.
tribunumpl. neminẽ patre superstite esse posse 6 b.
tribunus maior ac minor quis 350 b.
tribunus militaris cui immediate subsit 6 a.
tribunus plebis delinquens, quomodo & à quibus corrigeretur 249 b.
tribus Athenarũ quot 27 a.
tribus Augusto peculiariter addictæ quæ 26 a.
tribus Hiberorũ quot 27 b.
tribus Indorum quot ibidẽ.
tribus Latini populi xxxv. 25 b.
tribus mensibus qui annum metiantur 167 b.
tribus quæ olim dictæ 8 a.
tribus quæque in quot curias diuisa 25 b.
tribus Romanæ olim quot, & quę nomina earum 25 b
tribus Thuriorum quot & quæ 27 a.
tribus vrbanæ 25 b.
tributa comitia quæ 184 a.
tributim seu vicatim quæ cõmitia fieri solita ibidem.
tributo dando quis Romam liberarit 145 a.
tricennalia vota 163 a.
tricepsos Romæ quid 346 b
trichalca 242 a.
tricliniorum millia xxij vno die quis instructa habuerit 334 a.
tridentem qui nummis suis incutiant 218 b.
triennales ludi qui 262 b.
triens à quibus pro deo cultus 243 b.
triens in os sepeliendi cur olim ingeri solitus 130 a.
triens quid 2 a.
trienti q̃ signa incussa 218 a.
trieteris quid 168 b.
trigemina dea quæ 327 b.
trigemina portavnde dicta 220 b.
trigillia porta quæ ibidem.
triginta aliquando dies continuos ludis tantum impensos fuisse 362 b. in fin.
triginta annorum castitas quibus virginibus præscripta 270 a.
triginta dies ad olim militi apparandum se expeditioni præstiti 180 a.
triginta iudices Aegyptiis quomodo creari soliti 152 b.
trigon quid loci sit 148 a.
trigonia porta vnde dicta 219 a.
trinundino leges ferri, quid 376 b.
triobolus 242 a.
triorches cuiusmodi præbeat auspicia, & qd sit 273 b.
tripatina antiquorũ 296 b.
τριόδεκας quid 13 b.
triphili Iouis columna aurea qualis 321 b.
triplex apud Martialem forum, quid velit 71 b.
triplex Iunoni sacrum vbi & quomodo simul fiat 328 a
tripodes quid 29 b.
tripudiis quomodo aut quæ lia fiant auspicia 274 b.
tripudium auium 49 a.
trismegisti laus 67 a.
trismegistus quibus leges tulerit 339 a.
tritæa cuius regionis vrbs 173 b.
triticũ optimũ quod 295 b.
tritonis cuiusdam seu hominis marini apparitio 134 b
triuertex Brutiis quid 345 a.
triũphalis porta quæ 220 b.
triumphalis statua quibus daretur 229 a.
triumphalium virorum priuilegia 229 b,
triumphãdi causæ exiles abrogatæ 35 a.
triumphandi causæ quibus in locis tractari solitæ 329 a, b.
triũphandi leges 35 a. & deī.
triumphantes vtrum ire in vrbem pedibus, an vehi cõsueuerint 36 a.
triumphanti ipsi proxime præferri solitum quid 331 a.
triumphanti quis coronam supra caput sustentaret 333 a.
triumphanti senatus quid exhibere solitus 334 a.
triumphantis equis qui veherentur 294 b.

triumphantis ornatus quis 332 b.
triumphantium aliquot insolētia quæ 332 b. & dein.
triumphare de ciue Romano quando primum & cui permissum 36 a.
triumphare procōsules quo modo & an potuerint 103 b.
triumphi cæremoniæ ac pōpa quæ 330 a. b.
triumphi Græcorū qui 36 a.
triumphi prærogatiua quid esset 311 b.
triumphi Romæ quot acti 330 a
triumphorum ab initio causæ quam exiles 35 a.
triumphos aliquando à populo, non senatu, decretos fuisse 326 b.
triumphos qui recusarint 317 b. 336 a.
triumphum petenti quæ primū factu necessaria 329 a.
triumphus quanti olim habitus sit 34 b.
triumphus quibus etsi meritis qua de re negatus 35 b
triumuiri capitales qui, & cur ac quādo creati 150 b.
triumuiri quomodo ius dare soliti 151 a.
triumuirorū diuersitas quanta 150 b.
troas in quot principatus diuisa 104 b.
trogillorū porta, vbi 221 a.
troglodytæ quàm ridicule mortuos sepelire soliti 115 b.
troglodytæ quid vulgo bibant 137 a.
troglodytarum abominandus in elocādis virginibus mos 40 b.
troglodytarum pernicitas quanta 98 b.
troiam quid saltationis Suetonius vocarit 361 a.
troianorum in clypeis insigne quod 369 b.
troianos aliquado aquilam gestasse pro insigni 177 a.
tromentina tribus quando in vrbem recepta 26 a.
trophæa qui reges qua de causa, etsi meriti, non ponant 37 a.
trophæa quibus statuerentur, & quo loco 36 a.
trophæorū diuersitas quanta ibidem.
trophæum Fabij ad Rhodanum quale ibidem.
trophæum quid ibidem.
trophonij antrum egressi, quales semper essent 321 a.
trophonij templum ac oraculum vbi & quale 320 b.
trossuli qui dicti 370 b.
trulla quid sit 136 a. & dein.
tryphon, cuius regis cognomen 5 a.
tuba à quo qualis inuenta, & quomodo primum fieri solita 178 a.
tuba in quorum funere adhiberetur 129 a.
tuba quibus fieret peculiare in bello signum 178 a.
tubæ qua de causa quibus gentibus inhibitæ 178 b.
tubæ sacrorum vbi lustrarentur 127 a.
tubarum cantus quid indicaret 178 a.
tubarum lustratio qualis 313 b.
tubero quæ supellectilis appellatione comprehendat 29 a.
tuberonum laus à frugalitate & modestia 139 a.
tubulustria quid 313 b.
tubulustrium quid 93 b.
tuditanorum cognomentū vnde 13 b.
tudites quid sint ibidem
tuiston quorum deus 326 a.
tulliæ in patrem flagitium quantum 61 b.
tullianum quid loci fuerit 122 a.
tuli Hostilij turmæ 25 a.
tullij vnde Romam translati 255 a.
tulliolæ (credat qui vult) corpus vbi inuentum 116 b.
tumultus indicium 180 a.
tumultuaria manus quæ 180 a.
tumultuarij milites qui 373 a.
tunicæ regum in funere cremandorum quales 132 a.
tuniçę rubrę symbolum militiæ quid portenderet 178 b.
tunicam sine manicis gestare, Parthis quid 291 b.
turcici belli portenta horribilia quæ 148 b.
turderani Hispanis qua veneratione habiti 214 b.
turma quadrata 8 a.
turma quot equites contineat 7 b.
turmæ immortalium apud Persas quid 371 b.
turmis quot populus Ro. aliquando distinctus 181 a.
turpitudino neqoissima in quibus olim festis exerceretur 363 a. b.
turtur marina quorum sit militare signum 177 b.
tutanus quorū deus, & qui vota illi faciant 165 b.
tutela fiduciaria quæ diceretur 342 a.
tutelares dij vrbium nominandi non erant 92 b.
tutelares dij quomodo euocarentur 326 b.
tutelaris magistratus quis, & vnde creatus 78 b.
tutor quis esse non poterat eius pupilli cuius bona ad ipsum post obitum illius redundarent 342 a.

Universidad de Deusto Biblioteca

tutores quomodo & ex quibus constituerẽtur 342 a.
tutulum, qualis sit ornatus 349 b.
tybarenorum quanta erga hostes iustitia 254 b. in fine.
tybius quid nominis sit 160 b.
tychis deus quis 325 a.
tympana Parthorum qualia 178 b.
tympanis qui in sacris vtantur 222 b.
typhoni cuiusmodi boues Aegyptij immolent 141 a.
tyrannidis specimen quoddam insigne 367 b.
tyrannorum aliquot fastus inauditus 84 a, b.
tyrannorum aliquot callida & tyrannica facta 112 a.
tyrannorum filij apud Grecos qualiter tractarentur 80 b.
tyreos quis quibus sit deus 327 a.
tyriorum in consultationibus mos 208 b.
tyriorum sacerdos quanto in honore fuerit 66 b.
tyrones inter quos, & in qua aciei parte locarentur 190 b.
tyrones qui 370 b.
tyronum ætas quæ 29 b.
tyronum congressus primus 190 b.
tyronum institutio 31 b.
tyrumculorum custos ac magister 30 a.
tyrrhenum mare vnde id nominis adeptum 173 a.
tyrrhenus cuius filius, & cui regioni nomen dederit ibidem
tyrtęus poëta cur à Lacedemoniis ciuitate donatus 203 b.
τύχη ἔυριπος quæ 20 b.
VAcatio militiæ & immunitas quibus daretur 228 b.
vacca à quibus & vbi pro dea coleretur 49 b. 382 b.
vacca cui Veneri immolaretur 141 b.
vacca prægnans à quibus instar puerperæ obseruaretur 321 b.
vaccæi quàm persequantur fures 124 a.
vacci prata 167 a.
vale supremum vt conclamaretur 132 a.
valentia quæ seu quorum dea 327 a.
valeria de prouocatione lex quæ 189 a.
valerianus Cæsar quàm miseranda seruitute afflictatus 382 a. b.
valerianus quî appellarit summã legionem 8 b.
valeriorũ etymologia 14 a.
valgorum cognomen vnde 13 b.
valerius Soranus cur occisus 92 b.
valetudinis remedia quomodo & vbi ex diuinatione captarentur 322 a.
valla notatus 156 a.
valla quantus grammaticus vide, Laurentius valla 338 a.
valli crassitudo 19 a.
vallum castrẽse vnde, & quî fieret 18 b. & dein.
vanni quis quibus in sacris vsus 363 a.
vari vnde quidam dicti 13 b.
varro quo nomine appellarit præcipuam legionem 8 b.
varroni principes deorum qui 324 b.
varroni quantus olim habitus honos 109 a.
varronis de Bacchanalibus illustre apophthegma 363 a.
vasa conclamari 18 b.
vasa, quibus vina conuiuiis inferrentur, quæ 298 b.
vasa in conuiuiis vẽtri leuãdo idonea qui haberent 297 a.
vasconum in præliis mos quis 375 a.
vasorum cõclamatio, cuius esset indicium 18 b.
vasorum vinariorũ species aliquot 136 b.
vatiarum cognomen vnde 13 b.
vaticana porta quæ 220 b.
vaticinandi mos inter sibyllas olim quis 150 a.
vaticinij sedes cui insit intestino 306 b.
vatinij vnde dicti 13 b.
vbij quo senatu prælium inirent 181 b.
vectigal furari, quibus summè capitale 124 a.
vectigales inter Græcos olim qui 204 a.
vectigalia noua instituendi quibus ius esset 145 a.
vectigalia per quos constituerentur 187 a.
vectigalium nouorum ac sordidorum inuentores qui 204 b.
vecturam facere 147 b.
vehiculorum genera quàm diuersa 109 b.
veientes qui 21 b.
veij, quale cuius regionis oppidum 173 b.
veiouis templum 21 a.
veiouis quis deus putatus 212 b.
veioui quid immolaretur 142 a.
veiouis simulachrum ac tẽplum 212 b.
velandi capitis ritum Aeneas primus inuenit 94 a.
velina tribus quæ & vndę dicta 26 b.
velites q & vnde dicti 370 b.
velum aut signum deponere in prælio nauali, quid innuat 77 b.

vena è quo digito ad cor pertingat 87 a.
vena quibus militibus soluueretur 76 b.
venalem qui sanguinẽ habere dicti 132 b.& 361 b.
venationum ludi cui sacri 345 a.
venatu qui præstarent 215 a.
vendendi captiuos aut res captas mos quis 152 b.
vendendi hominis mos ac verba quæ 340 a.
venditor emptori prædicere quæ debeat, quæ non debeat 316 b.
venefici in Persíde quàm horribiliter occiderentur 124 b.
venenatas herbas plantare cui regi pro delectamento fuerit 612 a.
contra venenum quæ præsumenda in mensa 297 a.
veneno sublati 28 b.
venerem in carminibus sali ariis nominari nefas 43 b.
venerem reprimentia quæ 221 b.
veneres quot 77 b.
venereum iusiurãdum quale 268 a.
veneri in Attide quàm nefarie sacrificaretur 76 b.
veneri quàm diuersè immolaretur 141 b.
veneri quid ridiculi, ea tamen dignum, Romanæ matronæ offerrent 155 b.
veneri quod animal dicatũ 141 b.
veneris cognomina quàm sint multa 327 a.
veneris Erycinæ & Caluæ ædicula & ara vbi 344 b.
veneris Hericinæ(aliàs Erycinæ)templum extra vrbem cur 56 b.
veneris effigies quàm variç ac ridiculæ 213 a.
venetæ factioni in Circensibus quis imperator maxime deditus 263 b.
venetorum deus quis 326 a.
venox quis cur appellatus 15 a.
venti à quibus vt dij culti 164 a.
ventidij Bassi fortuna ac virtus quanta 330 a.
ventidij triumphus qualis 323 b.
ventis qui vota fecerint 164 a.
ventis vbi & quando,à quibus & cur aræ extructæ 194 a.
ventrem leuare in cõuiuiis vbi minime dedecear 297 a.
venus genitrix,cuius aliquã do fuerit tessera 179 b.

venus

venus in Lemno coli cur vetita 77 a.
venus in talis quid 161 a.
venus vbi præcipue culta 329 b.
venus cornuta 141 b.
venus verticordia 57 a.
ver sacrũ quomodo voueatur,& quid in se comprehendat 163 b.
verba localia cum accusatiuo quomodo construantur 105 a.
verbenæ in sacris vsus quis 222 b.313 b.
verbenarius 254 a.
verberare quid sit 156 b.
vergobretus Heduis quid 238 a.
vermiculi sericum nentes, quàm mirè nascantur, neant, ac intereant 199 b.
vernæ qui, & vnde dicti 163 b.
veronica Mithridatis vxor vt seipsam interfecerit 47 a.
verpus digitus quis 246 a.
verrem qui cui mactarent 142 a.
verruca quid sit 146.
verrucosus quis cognominatus ibidem
versura seu vorsura quando vetita 11 a.
vertens annus 168 a.
verticorda quæ dea, & cur sic dicta 57 a.327 a.
vertina quando & cur epulis interdicta 134 b.
vertumnalia quæ & quando agerentur 337 a.
vertumni ædes vbi 82 a.
veruex vbi & cur idibus Ianuarij immolaretur 154 b.
vesparum examen quid portendat 274 b.
vespasiani auaritia 204 b.
vespasiani dicacitas quanta 300 a.
vespasiani seueritas in milites qui se viuos capi permitterent 74 a.
vespasiani in fœnatores edictum 11 b.
vespasianus quas regiones in priouincias redegerit 104 b.
vespasianus quo maxime tempore affabilis esset 161 b.
vesper,noctis an diei pars 234 b.
vespernæ quid 299 b.
vesta quid esse credita 269 b.
vestæ quomodo aut quid libaretur 142 b.
vestę templum quale,& quî adiretur 269 b.
vestales de scelere conuictæ,quomodo aut vbi occiderentur 271 b.

vestales incesti damnatæ quæ ibidem
vestales initio quæ & quot 269 b.
vestales vnde vel institutæ, vel Romam translatæ 269 a.
vestali etiam fasces præferri, & à consulibus de via cedi 270 b.
vestalibus etiã lictores fuisse 45 b.
vestalibus per quid tantum iurare licitum 271 a.
vestalibus quoto religionis suæ anno licuerit nubere 270 b.
vestalis ignis quotannis nouus accendebatur Calen. Mart. 169 a.
vestalis ignem Vestæ extingui sinentis pœna ibidem
vestalium honos ac dignitas ibidem
vestalium officium, cura ac religio quæ 270 a.
veste quàm vili Epaminondas vteretur 139 a.
vestes etiam diis votę 163 a.
vestes è regionibus vbi nomen habeant 287 a.
vestes militares apud alios aliæ atque aliæ 30 b. & deinceps
vestes sacrificantium quales 223 a.
vestes senatoriæ quales 210 a.
vestibula domorum quid 302 b.
vestibulariis diis vbi sacrificaretur 314 b.
vestibus qualibus Romani vsi 284 b.
vestibus quot vti Solõ permiserit 288 a.
vestimenta regum diuersorum qualia 287 a.
vestimentorum aliquot nomina quæ ibidem
vestitus auguris in augurio occupati, quis 293 b.
vestitus Cæsarum aliquot, qualis 285 a.
vestitus fœminis interdictus quis 287 a.
vestitus virilis ac muliebris discrimen olim quod 291 b.
vestium furta quis tyrannus non puniret 340 b.
vestium induendarũ exuendarúmve religio quæ 155 b.
vetulonia cuius olim regionis ciuitas, & quid Romæ dederit 173 b.
veturiæ tribus priuilegium 26 b. 182 a.
veturio à fœneratore quid intentatum 11 a.
vetusta Ceres quæ 327 b.
vexilla militaria diuersarũ gentium qualia 177 b.
vexilla singula singulis turmis, manipulis, cohortibus fuisse ibidem
vexillares cohortes ex quibus legerentur 371 b.
vexillum ex quot hominibus fiat 8 a.
via proprie quid sit 88 b.
viæ aliquot insignes lapidibus stratæ extra Romam quæ 145 b.
viæ sacræ apud Athenas & Mylasas 83 a.
viæ vrbis Romæ quæ 82 b.
viarum apud Indos purgatio, distinctio & cura quæ 145 b.
viarum Romæ nomina, & celeberrimæ quę 82 & 83
viarum verrendarum cura ad quos magistratus spectarit 186 b.
vias qui curarent 145 b.
viatores cui deo vota nuncupent & supplicent 165 b.
viatores regij qui 44 b.
vicarij consulum qui 79 a.
vicarij prætorum qui ibidẽ
vicarius dictatoris quis ibi.
vicarius seruus quis 170 b.
vicennalia vota 163 a.
vicesimarium aurum quod 55 b.
vicorum Romæ cognomina quæ & vnde 82 a. b.
victi quàm fuerint Athenis & Spartæ contempti 203 b.
victima vna an duobus seu incertis diis offerenda 143 b.
victimæ fictitiæ 143 b.
victimæ fœmininæ potiores 143 b.
victimæ maiores quomodo offerrentur, & quomodo minores 143 a.
victimæ tempestiuæ quæ 141 a.
victimarij qui 225 a.
victimarũ carnes quàm diuersè à diuersis torrerentur 226 a.
victoria incruenta à quibus maxime laudata 37 a.
victoria tacita quæ 194 a.
victoria, tessera militaris Cæsari 179 b.
victoriæ ædes vbi 345 a.
victoriæ & clades Romanorum maximæ quæ 381 b. & deinceps
victoriam incruentam laudabant Lacedęmonij 37 a.
victoriarum & cladium maximarũ catalogus 380 b.
victoriati, quales nummi 218 a.
victorino quid olim publice honoris habitũ 109 a.
victorum in Olympiis celebrium catalogus 260 a.
victricis in Hereis præmiũ quale 262 b.
victum, quo in certamine laudem victoris scribere oporteret 363 b.
victus hominum quàm diuersus 138 a.
victus tenuis iucundissimus 138 a.

vicus Athenarū præcipuus quis 83 a.
viduæ cuius matrimonium non deuitandum 145 a.
viduæ intra quot à mariti morte dies nubere vetitum 133 a.
viduæ quoto ad summum mense post viri mortem alij nubere licuerit 198 a.
vigesimaprima cuiusq; mēsis dies, qualis 232 b.
vigesimani qui & vnde dicti 374 a
vigesimarum vectigal quis sustulerit 204 b.
vigiliæ noctis quot 234 b.
vigiliæ quo cantu militæ indicerentur 178 a.
vigiliarum castrensium vices quî fierent 18 a.
vigiliarū horæ quot 234 b.
vigilum præfecti officium quod 366 b.
viginti duobus ferculis vna in cœna quis aliquando vsus 298 a.
vigintiuiratus, qualis fuerit magistratus 152 a.
viminalis collis Romæ vnde dictus 346 b.
viminalis porta Romę quę, & quo alio nomine appellata 219 b. 346 b.
viminalis templa ac ædificia 346 b.
vimineos toros qui aureis commutarint 295 a.
vina diis libanda, quę 143 a.
vinalia quæ & quotuplicia 337 b.
vinclis suis quibus hostem vincire vellent, qui ipsi aliquando vincti 193 b.
vinctis per quos dies vincula adimerentur 311 b.
vinctum in sacris vbi nihil esse deceret, vbi contrà oporteret 223 b.
vincula sontium qui seruarent 251 a.
vinculis suis nexi Lacedæmonij 193 b.
vincula cur deorum simulacris annexa 212 b.
vindelicisde, quis quomodo Romā ouās ingressus 357 b
vindemissa cuius nomē 8 b.
vindiciæ secundum libertatem aut seruitutem quomodo darentur 340 a.
vindicta qualis virgula, & vnde sic dicta 200 a.
vini abstinentia apud Persas 98 b.
vino curas reprimebat Cato non mergebat 298 b.
vini conuiuis exhibendi ratio quæ 29[illegible] b.
vini diluendi ratio Græcis quæ olim fuerit 296 b.
vini puri aut diluti bibendi cæremoniæ quæ 297 b.
vini vsus mulieribus olim Romæ interdictus 137 a.
vinibibæ mulieres quomodo aliquando Romę mulctatæ 137 a.

vino abstinere, apud Hebræos maxima mulcta 124 a.
vino cui deo sacrū fiat 141 b
vino madentes Græci quomodo perungant 297 a.
vino madentes Persæ de rebus maximis decernunt 208 b.
vino non nisi certa subtaxata mensura vrebantur reges Aegyptij 137 b.
vino mancipia qui mercarentur 161 a.
vino qui vel abstineant, vel parcissime vtantur 221 a. 349 a.
vino quorū magistratibus qua de causa abstinēdum 190 a.
vinum in quibus sacris lac vocetur 142 b. 336 a.
vinū optimū cuiate 295 b.
vinum quibus in sacrificiis litari aut non litari solitum 142 b.
violentiæ phanum vbi 23 b.
viperæ solo halitu lœtales aut min⁹ lœtales vbi 82 a.
vipsanæ porticus 167 a.
vir bonus quis habendus 318 a.
vir quanto tempore vxori lugendus 197 b. in fi.
virga auguralis quæ 48 b.
virgæ fasciū qui magistratibus præferebantur, ex qua fuerint arbore 46 b.
virgilij præceptor qs 100 a.
virginem viuā qui cui dea mactarent 383 a.
virgines Spartanæ quomodo exercerentur 100 b.
virgines innuptę apud Spartanos facie inuelata, nuptę velata prodibant 59 a.
virgines (hoc est, innuptæ) vbi communes 176 a.
virgines in Aegypto cur calceis non vterentur 288 a.
virgines in Mineruæ templo Athenis quales 269 a.
virgines ludum literarium adibant 100 a.
virgines nudis pedibus innoxiè super prunas ambulantes, quæ 322 a.
virgines pauperes quàm impudice apud Taxilos venum prostituantur 40 a.
virgines prostituere, quibus olim sanctum opus 166 b.
virginis Fortunę tēplū 20 a
virginum ac viduarum in nuptiis adeundis diuersitas quæ 61 a.
virginū certamen apud Nasamones quale 262 b.
virginū fœditas apud nationes quasdam quāta 40 a.
virginum Spartanarum exercitia 100 b.
virginū vestes propriæ quæ 287 b.
virgis qualib⁹ quæ nationes in auspiciādo vtātur 275 a.
virgis qui cæderentur 121 a. & 205 a.

virgulta quibus in aquis lapidescant 265 b.
viri excellentes quomodo dij fierent 325 a.
viri in lectica vxoris priuilegium quale 289 b.
viri quibus in regionibus subsint dominio vxorum 195 b.
viri seorsum à fœminis quibus in sacris quomodo procederent 311 b.
viri vbi infantiũ recèns natorum curam habeãt, non puerperæ 98 b.
viriati Lusitani arrogantia & trophæa 37 a.
viridianus quis seu quorũ deus 327 a.
viridomarus quorum dux, & à quo victus 21 b.
viridis color cui tempori dicatus 263 a.
virilia qui & qua re sibi amputarent 221 b.
virilia adulteris vbi execarentur 176 a.
virilis Fortunæ templum à quibus frequentaretur 20 a.
viriplacæ ædes vbi 345 a.
viriplacæ sacello quid potissimum tractaretur 197 b.
viris inaccessa sacra 336 a.
viris per quem deum Romæ iurare vetitũ 267 b.
virium plus quàm ingenij qui habere dicti 214 b.
virtutes gentium diuersarum naturales quæ 214 a.
virtutis ædes vbi 220 a.
viscatæ Fortunæ templum 20 a.
visceratio quid 258 a.
visceriones post funus exhiberi solitæ quæ 132 a.
visceribus quibusque sua vis inest 308 a. in fi.
viscum qui pro deo colant 214 b.
viscus in quercu, quibus olim quãtum fuerit numen 382 b.
visiones monstrosæ in bello 31 a.
visiones aliquot diuersorũ, quales habuerint successus 171 a.
vitæ suæ rationem vbi reddere quisque compelleretur 144 b.
vitellio pontifici quid ominosi acciderit 64 a.
vitellio quàm mirum Viennæ obuenerit prodigium 111 a.
vitellius præcipuæ legioni quod indiderit nomẽ 8 b.
vitellius quanta aliquando cœna exceptus 298 a.
vitellius recusatum Cæsaris nomen resumit 3 b.
vitem aut centurionis manum inter cædendum tenentis pœna quæ 358 a.
vites aliquas in Germania aurum proferre 198 b.
vites quibus præferrentur à lictoribus in castris 358 a.
vitibus Romani milites cædebantur 205 a.
vitia diuersarum regionum naturalia quæ 214 a. b.
vitia quibusdam regibus cognomina dedere 70 b.
vitibus hedera vbi præferatur 223 a.
vitibus qui cæderẽtur 32 b. 205 a. 358 a.
vitigineis columnis quod templum sustentaretur 322 a.
vitiligatores qui dicti 216 b.
vitilium folia contra quid remedio sint 221 b.
vitrea Fortuna 20 b.
vitreæ Fortunę simulacrum 20 b.
vitro qui mortuos adseruarent 115 b.
vitruuij Vacci ædibus quid factum 167 a.
vitruuius cuius basilicæ architectus 69 a.
vittæ quarum & quotuplices sint 287 b.
vittati cognomẽ vnde 13 b.
vittatus quis aliquando vulgo dictus 47 a.
vitulæ quàm fuerint laudatæ in sacrificiis 140 b.
vitulari quid 311 b.
vitulina dea vbi coleretur 21 a.
vitulus cæsus multos cruore inspergens, Flaminio quid ominatus 274 b.
vitulus ex forda boue cæsus, quando & pro quo offerretur 313 b.
viuæ sepultæ vestales 271 b.
viui diis asscripti qui 325 b.
viui mortuos in funere cur sequantur 130 a.
viuos defodere, vbi sit pium ac familiare 166 a.
viuos mortuis colligando, quis cruciare solitus 124 b.
vlios quis deus dictus 327 a
vlna quid 88 b.
vlpia bibliotheca 209 b.
vlpiani honor, & despectio 378 a.
vlpium forum 71 b.
vltimus triumphãtium Cęsarum quis 329 b.
vltro ardẽtia ligna aris imposita. scilicet 266 a.
vlysses quæ animalia cui deo litare solitus 140 b.
vlysis in clypeo insigne quod 369 b.
vmbilicus orbis Delphos 318 b.
vmbraculis vti quibus permissum 210 a.
vmbraculum à fronte protẽsum quæ gestarẽt 288 b.
vmbrarũ apparitiones non esse omnino fabulosas 67 a. 148 b.
vmbrarum diuisio quæ 234 b.
vmbras adducere ad conui-

uium, quid 301 a.
vmbricia cur quinquennali exilio mulctata 158 b.
vna tantum veste qui vterentur 288 a.
vncia quot scrupulis constet 89 a.
vnciæ assis quot 2 a.
vnciæ pars quota, sextula 89 a.
vndeuigesimani qui 374 a.
vnguentarij à quibus aliquando abiecti 140 a.
vniones in auribus ferre, quid, & quæ solerēt 86 a. 289 b.
vnius dei esse hostiā vnam 22 b.
vnius imperium melius esse, quàm vel paucorum, vel plurimorum 239 a.
vnius tantum viri aut vxoris quam quémve oporteret esse 348 a.
vnunguli sues vbi 307 a.
vocatores principis q 302 a
voces ignominiosę apud diuersos quæ 245 b.
voconia lex quæ, & quàm dura in mulieres 355 b.
vocum temere auditarum omina qualia 276 a.
volaterræ, cuius regionis vrbs 173 b.
volones qui dicti 373 a.
volsciniæ tribus origo qualis 26 a.
volsinienses virgines vt nuberent 40 b.
volsiniēsium dea quæ 327 a.
voltuna quorum olim dea 173 b.
volucres diuersę qualia ferrent auspicia 273 b.
volucres quadrupedes 199 a.
voluntarios milites quos qui nuncuparint 373 b.
volupiæ sacellū vbi 211 b.
voluptatis plus experiebatur Epicurus in tenui victu 139 a.
vomere in conuiuiis vbi receptum 297 a.
vomerem furari vbi capitale 124 a.
vopisci qui & vnde dicti 15 a
voti damnatus, & voti reus, differunt 165 b.
vota solennia 164 b.
vota extremorum casuum 166 b.
vota Aegyptiorū pro pueris ægrotis qualia 164 b.
vota Græcorum 164 b.
vota aliquot mutua seu reciproca à quibus quomodo facta 165 a.
vota quā diuersa per diuersos fieri solita 163 a. & de
voti faciēdi aut exoluēdi ratio seu modus quis 163 a.
voti rei 165 a.
votorū cōceptio penesquos olim fuerit 64 b. 163 b.
votorum concipiendorum cæremoniæ quæ 166 a.
votorū irreuocabilitas quæ 163 b.

vouendi

vouendi, regibus Persarum & Ponti cæremoniæ quæ 164 b.
vox de Mausoleo audita 4. Neroni quid portenderit 276 a.
vox incerta Gallos aduentare dicentis, vbi olim audita 148 b.
vrania quæ quibus habita dea 327 a.
vraniæ quomodo Athenis sacrificaretur 143 a.
vranus quorum deus 326 a.
vrbanæ tribus 25 b.
vrbs sine magistratibus ob seditiones 154 a.
vrbano prætori quot tātum dies vrbe abesse liceret 79 b.
vrbis deum nominare nefas 92 b.
vrbes Persicę quomodo diuiderentur 27 b.
vrbes quomodo in triumpho ducerentur 330 b.
vrbicus vicus 82 b. 83 a.
vrbinates quod ius ciuitatis adepti 202 a.
vrbium lustrādarum quàm variæ & impiæ cæremoniæ 313 a.
vrinandi artifices summi olim habiti, qui 235 b.
vrinatores aliquot insignes 90 b & deinceps
vrna cuius dimidium sit 89 b.
vrnę quot Italicam, & quot Atticam faciant amphoram 89 b.
vrnarium quæ mensa dicta 295 a.
vrnarium quid 29 b.
vrnarium quot amphoræ faciant 89 b.
vrsa quem infantem aluisse feratur 110 b.
vrsinis pellibus qui super galeas aut loricas vsi 32 a.
vrsos centum quis aliquando publice ad venandum dederit 362 b.
vsura à quo Spartæ exterminata 11 a.
vsuram odibiliorem quàm furtum quibusdam gentibus fuisse 11 a.
vsusfructus legatio quomodo iuxta Manilium & Scæuolā intelligenda 15 b.
vt cęcias nubes, quid 280 a.
vtica quorum aliquando regia 127 a.
vticensiū senatus, capitum quot 206 a.
vtraque manu qui iacularentur 276 a.
vuā exvineis legere quis militibus nō cōcesserit 358 b.
vulcani ædes cuius magistratus cōcilium esset 6 b.
vulcani ædes cur diu in vrbem non admissa 56 b.
vulcani vxor quæ putata 248 b.
vulcano quid voueri, & quomodo exolui soleat 164 b.

vulcano quomodo sacrificaretur 142 a.
vulcanus quorum præcipuus deus 326 b.
vulcanus vbi educatus & præcipue cultus 77 a.
vulgus vbi abstemium & reges ænopotæ 137 a.
vulpem fœtam obuiam habere, quod omen sit 275 b.
vulpes stipulis alligatæ accensa flamma, quibus in ludis currere coactæ 309 a.
vulpina pelle qui pro cassidevsi 32 b.
vulpis effigies Aegyptiis quid indicet 87 a.
vulpium pellibus qui se tegant 289 a.
vulsinienses quid aliquando fœditatis in filiabus suis passi 40 b.
vulsiniũ cuius regionis vrbs 173 b.
vultures cuiusmodi aliquando auguria præstiterint 273 b.
vulturibus defunctos homines obiicere, quibus gentibus familiare 115 a.
vulturius in talorum ludo quid 161 b.
vulturum alas in vestibulis habere, quid 304 b.
vulua epulis quando & cur interdicta 139 b.
vxor capitis & fame postulata iudicio mariti absoluta 197 b.
vxoris erga maritũ officiũ & contra 195 b.
vxoris alienæ corruptor vt puniretur in Attide 176 a.
vxorem suam ad tempus alicui mutuare, vbi olim licuerit 41
vxorem pontificis quantæ oporteret esse castitatis 65 b.
vxores binas vnas ædes incolere Lycurgi lege vetitum 39 b.
vxores alibi aliter maritos defunctos lugent 128 b.
vxores à viris defleri, quis nefas putarit 133 a.
vxores necatæ obvinum potum 137 a.
vxores plures quando primum vni permissæ apud Romanos 39 b.
vxores plures habentes, aliis prælati 195 b.
vxoris priuilegia & honores 195 b.
vxores quæ & vbi marito mortuo commori solitæ 151 a.
vxores vbi emantur 39 b.
vxores vbi sint communes 176.
vxori apud Germanos, viro mortuo, alteri nubere negatum 197 a.
vxori quæ contra virum actio detur 195 b.

vxoris sororem, sed mortuę, Romanis ducere licuisse 39 a.
vxoris repudiatæ desiderio qui quantusque vir aliquãdo extabuerit 196 b.
vxori nullam fuisse repudiãdi viri potestatem 196 a.
vxores vbi cum maritis defunctis crementur 131 a.
vxoribus vim inferentes, qui olim habiti 195 b.
vxorum delictavbi aut quo modo iudicarentur 197 b.
vxorum imperio vbi subsint viri 195 b.

Xanthius historicus cuias 328 b.
xenarchus à bibacitate metretes dictus 70 b.
ξένιος Iupiter quis 204 a.
xenophanis acre in Aegyptios scomma 226 a.
xenophanis de rerum principiis opinio quæ 264 b.
xenophon quo vestitu vsus 289 a.
xerxes quantum cladis ad Thermopylas à paucis ad modum Spartanis accepe rit 380 b.
xerxi neminem statura aut forma præstitisse 238 b.
xerxis quis natalis fuerit dies 233 a.
xerxis abominanda lustrandi exercitus ratio 313 b.
xerxis impietas quãta 319 b
xerxis in Babylonios pœnæ quæ 74 a.
xerxis visio quem exitum sortita 171 a.
xystarchus quid 135 a.
ξυστὸς quid ibidem.
xystici qui dicti ibidem.
ὑποκαίεσθαι quid sit 148 a.

Z In sortibus qualis habita litera 124 a.
zama cui olim regia 127 b.
zamolxis quorum deus 326, 384 a.
zamolxis quorum legislator 339 a.
ze, quem olim numerum significaret 23 a.
zeleucus Locrensis quomodo adulteros puniret 176 b.
zeleucus Locrensis quàm sit auersatus vinum 137 b.
zeleucus quibus Locris quas scripserit leges 339 a.
zelotypia Parthorum quanta 304 b.
zeno cuius discipulus, & cuias 50.
zeno quid in vestitu prohibuerit 288 a.
zenobia à quo victa 36 a.
zenobia qualibus in triumpho catenis vincta veheretur 333 a.
zenobia regina imperatoris nomen adepta 4 a.

Zenocrates quid bibendo meritus 299 a.
Zenocrates quis ac cuias 328 b.
Zenocrati quanta olim fides habita 268 b.
Zenodotium vrbs à quo subacta 3 b.
Zenone constantiorem esse, quid 279 a.
Zenones complures fuisse 50 a.b.
Zenonis constantia aduersus Phalarim 50 a.b.
Zenonis iuramentum quale 266 a.
Zenonis ridicula quædam opinio 176 b.
Zenonis vestitus quis 289 a.
Zephyrij Locri quid primi fecerint 339 a.
Zoroastes quorum legislator 339 a.
Zeta quid loci sit 256 b.
Zeteta seu ζητητὰς quid 11 a.
Zeugma vbi, & quid Assyriis aliquando fuerit 56 a.
Zonam sponsæ quis soluere consuerit 59 a. 60 b.
Zopyri & Tarquinij facinus seu perfidia par, quæ 111 b.
Zymitæ quid 296 a.
Zonæ mensura in habitu obesorum puerorum aut mulierum apud Gallos & Iberos 96 b.

FINIS.

ERRATA IN RESARCIENDO indice deprehensa.

FOlio 21.a. hoc est facie prima (b enim secundam indicat) versu 23. impudicitiæ, forte melius impudentiæ legas
fo. 59 b. versu 42 ἡμῶν καὶ ὦ ὑμῶν
fo. 60 a versu 6.a fine, spærius, asperius. Ibidem b. versu 23 ἀλαλάζειν
fo. 145. a. versu 1. damnatus versu 2. inter
fo. 165. b versu 21. ἱπποστρόφη
fo. 173. b. versu 3. Pyloros legendum Pylagoras. Ibidem versu 16. repone, dios, Cabire, Bubonis, Balburæ &c.
fo. 180. a. versu 22. ἐκ παίαν.
fo. 185. a. in marg. versu vlt. lege, quorum auctoritate indicebantur.
fo. 204. a versu 3. in marg Epidaurij. & mox versu 5. ius hospitij ibidem b. etsi 15. Vespasianus
fo 205. b. versu 1. modus
fo. 206. a. versu 12. a. fine, habuere
fo. 214. a. versu 16. si hegini.
fo. 219. a. versu 4. ἔνθεν ibidem b. versu 5. a. fine, ἴμβριον
fo. 278. a. versu 8. a fine, ἡ χιλίος ἄκρα.
fo. 338. a. versu 27. lege historiarum quarto & seq. versu pro lusus, repone luxus & mox versu 31. pro Quirinale repone Viminali

Cætera si qua occurrent, sibi quisque pro suo candore restituat, memor, humanum esse subinde dormitare.

ALEXANDRI AB ALEXANDRO IVRISPERITI NEapolitani, Genialium dierum liber primus.

Locus ex Tranquillo de testamento Cæsaris, in natali Iouiani Pontani inuicem discussus. CAPVT I.

ACCERSEBAT plerunque nos in hortos amœnissimos, vbi ędiculas habebat Iouianus Pontanus, in nostra Partenope vir memoria quidem nostra, omnibus bonis artibus, atque omni doctrina præditus: cui præter ingenij mansuetudinem, quæ plurima in homine fuit, munditia verborum, & compositus ille sermo, ad omnem ingenuitatem plurimum accessionis faciebant. Illóque cõueniebamus compluſculi, quibus bonarum artium studia, eædémque disciplinæ, atque non absimilis discendi facilitas erat. Detinebat demulcebátque nos vir ille fandi dulcissimus, egregia quadam & illustri oratione, sermonéque perquam lepido & venusto, totos plerunque dies: tanta in eo comitas, tantúsque lepos erat. Fortè autem, cũ natalis sui diem annuum Decembrio mense, vt solebat, cum amicis celebrare vult, euenit vt & nos vnà cum reliquis mihi coniunctissimis, primis ab eo tenebris acciti, apud eum cõueniremus. Quò cũ venimus, benignè quidem & comiter accepti, ad focum cõsedimus,

Iouianus Pontanus.

festiuissimísque colloquiis noctis particulam cum mira suauitate traduximus: cum interim Iouianum floreti quadam facundia, & sermone quàm castissimo de literarum disciplinis differentem, animo serio & aure attenta exciperemus: quo sermone desito, cum iam mensas & cœnam instrui iuberet, cæterísque nimis intempestiuum cœnandi tempus esse videretur: Quin ergo, inquit, optimi iuuenes, dũ cœna apparatur, dúmque obsonia esui matura fiunt, ali quid per hoc ocium legimus? Iussítque mox adferri sibi Suetonij Trãquilli Cæsarũ vitas. Aderat inibi adolescens tunc quispiam lætę indolis, atque à literarum cultu nõ abhorrentis: huic demandat, vt diui Iulij vitam, donec maturum cœnandi tempus foret, nec turbidè, nec ambiguè legat. Accipit ille cupidus & libens, atque disertè admodũ legere incipit: cum nos interea ea lectione demulsi, legentis verba, & compositam illam dicendi breuitatem, summa cũ attentione captaremus: cúmque ad calcem lectionis ventum foret, ancipiti sententia, & operta verborum significatione, de testamento Cæsaris, in hæc verba ipsum loquutũ offendimus: Sed nouissimo testamento tres instituit hæredes, sororum nepotes, C. Octauium ex dodrante, L. Pinarium, & Q. Pedium ex quadrante, reliquos in ima cera, C. Octauium etiam in familiam noménque adoptauit: plerósque percussorum in tutoribus filij, si quis sibi nasceretur, nominauit, D. Brutum etiam in secundis hæredibus. Populo hortos circa Tiberim publicè, & viritim trecentos sestercios legauit. Quibus perlectis, puerum subsistere Iouianus iubet, & ad Dentatum conuersus, iuuenem, qui, vt mihi videbatur, in cognoscendis rebus lectione multa exercitus erat: Quid tu, inquit, Dentate sentis de hoc quadrante, & dodrante, in quibus hos hæredes scriptos autor hic memorat? Cúmque ille hæreditatis quotam esse partem asseueraret, in qua illos institutos à Cæsare arbitraretur: Proba, inquit Iouianus, hæc & vera sententia est, sed inops admodũ & ieiuna: plus ego desidero. Et me intuitus, rogat, nunquid nostro iure ciuili (in quo multum operæ per id temporis impendere videbamur) aliquid de istiusmodi partibus tradatur. Tum ego: Memini, inquam, traditum memoratúmque apud nonnullos veteris disciplinæ autores, præcipuè apud

apud nostros iureconsultos fuisse, omnem hæreditatem, quantacunque esset, si morientis supremo iudicio nõ esset diuisa, tum ab ipso iure in duodecim partes omne illud patrimonium partiri: quas quidem partes omnes in vnum collatas, assem pleraque antiquitas dixit: singulas verò disiunctim diuisas, vncias appellauit. Itaque si te hæredem in vncia instituero, in duodecim partes diuiso prius toto asse, hoc est, omni patrimonio & fortunis meis: vnica tãtum pars tibi institutionis iure debebitur: cum vero te hæredem in assem effecero, solidam hæreditatem & integrum patrimoniũ, nullis diminutis partibus transferri volo. Hæ autem duodecim vncię, quæ assis appellatione cõtinentur, propria nomina à veteribus iureconsultis, singulæ nactæ sunt: nam præter vnciam & assem ea pars, quæ sextans appellatur, duas totius assis partes, hoc est, duas vncias habet, quadrans vero tres. Cum ergo hic in quadrante hæredes institutos L. Pinarium & Q. Pedium videamus, quin ex duodecim vnciis integro Cæsaris patrimonio diuiso, tres tantũ vnciæ, hoc est, quarta totius hæreditatis pars, his duobus debeatur, in dubium non venit. Deinceps est triẽs, id est, tertia pars totius assis: quatuor enim hæc cõtinet vncias, quincũx vero quinque. Semis autem dimidium illius habet, quod asse cõtinetur, quæ quidem pars, sex vncias ex toto asse vendicauit: quippe cum totus as in duodecim vncias diuidatur, quod dimidium illius est, sex vncias, id est, semissem efficiet. Septunx autem septem consequitur vncias, bes octo, dodrans vero nouem. Cum igitur in dodrante (vt Tranquillus hic refert) C. Octauium Cæsar testamẽto hæredem fecerit, ex duodecim vnciis, in quas Cæsaris hæreditas diuisa fuit, hic in dodrante institutus, nouem cõsequetur. Reliqui vero duo, L. scilicet Pinarius & Q. Pedius, quadrantem, id est, tres vncias ex integro asse, & quarram totius hæreditatis vendicabunt. Inter hos ergo & illum duodecim vnciæ, & tota Cæsaris hæreditas diuisa fuit. Dextans autem decẽ signat vncias, deunx vero vndecim. Quod à Iuuenale non inscitè, vt arbitror, dictum est:

Vnciolam Proculeius habet, sed Gillo deuncem.

Totum enim assem diuisit, cum ex duodecim vnciis alteri vnicam, alteri vndecim vncias patrimonij tribuit. Est

Hæreditas omnis ex xij partes diuisa.

As.

Sextans.

Quadrans.

Triens.

Quincunx.

Semis.

As.

Septunx.

Bes.

Dodrans.

Dextans.

Deunx.

Iuuenalis locus, Satyr. 1.

quidem,inquit Iouianus,ita vt dicis,satísque de quadrante &idodrante,deque vncia & asse, vt à iuris studioso explicatum accepimus:sed vnum illud etiã me angit, in quo ancipitem cogitationẽ iam diu duxi, sæpiúsque in hoc quærendo fui.Nam cùm tres hæredes instítutos autor hic dicat, plures postea nominauit,Caium scilicet Octauium,Quintum Pedium,& Lucium Pinarium:demũ adiicit, reliquos in ima cera,hoc est,vltima testamenti parte scriptos fuisse. Etenim si totus as,inter eos quos modò nominasti,absumptus est:quid reliqui sit quod istis debeatur, non equidem video:totus enim as,vt modò dixisti,totam absumit hæreditatem,& dodrans cum nouem signet vncias,quadrans verò tres,duodecim vncias & totum efficiunt assem. Neque est preterea quod ex defuncti bonis amplius asse, hæredi scripto debeatur. Ergo aut frustrabuntur peculio Cæsaris isti reliqui in ima cera adiecti,aut alia quædam hæreditas obuenienda est,vt istis etiam satisfiat:quorum alterũ si asseueras,profectò perperam & absurdè dixeris. Neque ego Tranquillum vel syncerissimum scriptorem tam incõsideratè loquutum arbitror,vt plusquam oporteat aliquid in scribendo addiderit:siquidem tam circunciſus in explicandis adnotãdisque rebus fuit,vt arguta breuitate pleraque potius perstrinxisse,quàm aliquid plus iusto addidisse videatur.Tum ego,est,inquam,quod dubitetur.Neque abnuerim,quin locus hic perobscurus forsan videatur plerique:qui tamen,probabili ratione reddita, clarus & expolitus fiet.Tres enim Cæsar testamento suo hæredes fecit, ex toto videlicet asse.Siquidem dodrans & quadrans, duodecim vncias & totũ efficiunt assem.Et quod asse distributo, reliquos in ima cera instituit,equidem denotat,nõ in noua quadam hæreditate hos admittendos fore, sed postquam in vniuersum bona sua inter hæredes partitus fuit:in ima cera illos qui in singulas partes iure legati admittendi fuerant,nominasse:quæ quidem legata, quanuis toto asse distributo,non extra hæreditatem sunt,sed à scriptis hæredibus,atque ipso asse debentur. Etenim scriptus hæres, qui assem assequitur pro quantitate bonorum in quibus institutus est, legata quoque distribuet. Verus enim est testantium mos(quod ipsum apud iure consultos lege sancitur) vt primo

Ima cera.

Tranquilli laus.

Legata.

Vetus testãtium mos.

vt primo testamẽti capite,hæredis fiat institutio,siue vnus, siue plures sint,qui in vniuersum bona ex defuncti voluntate capiant:sequenti capite & in ima cera, secundi hæredes,legata,& reliqua testatoris volũtas,& dispositio ponãtur:siue aliquos onere grauat,aut si quibus dari fierique oportere,testator pro sua voluntate arbitratus est: qui non hæredes,sed legatarij dicti. Siquidem non bona in vniuersum,sed legata & res singulares capiunt. Idque ex integro asse,atque ex toto patrimonio deducitur.Et hoc Tranquillum nunc dicere arbitror.Nam cũ primo capite testamenti Cæsar tres fecisset hæredes ex asse,in ima cera,& vltimo capite reliqua posuisse,quæ asscriptis hæredibus debentur, Caiúmque Octauium in familiam noménque adoptasse, secundos hæredes & tutores nominasse,populo hortos publicè,& viritim trecentos sestertios legasse.Quibus verbis vltro citróque ad multam noctem habitis, animaduersum est,obsonia iam præmatura & præcocta esse.Mox in aliud tempus dilatis sermonibus,ad natalem Iouiani diem celebrandum,cuius causa veneramus, ab ipso admoniti diuertimus.

Legatarij.

Qui reges vel principes apud varias gentes cognomenta ex suo nomine posteris reliquerint.

CAPVT. II.

NOn apud Romanos solùm,sed apud exteros quoque obseruatum accepimus,vt ab eo qui de sua republica bene meritus fuit,posteri duces cognomenta accipere operæprecium ducerent. Nam de Romanis principibus nemo ambigit,quin à diuo Iulio & Octauio reliqui imperatores, Cæsares & Augusti dicti cognominatquei sint. Credo equidem,quòd desiderio illorum post funera tenerentur,& tanquam in posteris eadem indoles futuræ virtutis eniteret:ita eodem sibi nomine adoptato, ipsi quoque ad præclara facinora obeunda inuitarentur. Manſitque sequutis imperatoribus cognomen Cæsaris & Augusti. Quod non ipsis modò,sed vxoribus, sororibus & filiabus commune fuit. Siquidem Liuia postquam nupsit Octauio,Augustæ nomẽ tulit:& Agrippina postquam Claudio coniugata fuit.Senatus quoque frequenti curia vxori so-

Cæsares.

Augusti.

Augustæ mulieres.

rorique Traiani, cognomen Augustarum dedit: & Vitellius matri, & Faustinæ vxori Antoninus: sic Iuliani vxor & filia, Augustæ appellatæ sunt: quibus hoc etiam honoris tributū est, vt illas quandoque sacer ignis præiret: quē mox sequuti Cæsares, pro maiestate imperij, more Persarum regum & Indorum, sibi vendicarunt: tametsi Vitellius oblatum sibi Cæsaris cognomen recusarit, Augusti vero distulerit: quod postea deploratis rebus, quum hostilibus armis premeretur, dimissum reuocauit, & Cęsarem se dici voluit: donec post seriem annorum, haud longo interuallo, Roma ni principes Antonini cognomenta sumpsere. Nanque à Pio Antonino, Antonius Philosophus, vir omni laude dignus: deinde Commodus, Caracalla, Geta, Heliogabalus, & alij ex Cæsaribus fama illustres, Antonini nomen sibi adoptarunt: voluitque Seuerus imperator, vt Romani imperatores, sicut Cęsaris, sic in posterum Antonini nomen ferrent, hoc suæ posteritati longe clarissimum fore arbitratus. Mox succedenti æuo, collapsa re militari, Ataulphus Gothorum rex, Roma debellata, eò vesaniæ processit, vt quemadmodum Cæsares, sic in posterum Romamos principes Ataulphos cognominari destinarit: à quo instituto, sicut à plurimis aliis, postea desitum est. Nomen vero imperatoris, prætoribus olim magnarum laudum titulus fuit: quippe hoc honore velut insigni munere, milites summos duces honestabant: isque præcipuus honos habebatur semper. Postea nisi illos, quorum ductu & auspicio conflatum fuisset bellum, & sub quibus decem hominum millia vno prælio cecidissent, aut saltem duo millia, quæ postea consuetudo increbuit, vel denique mille occubuissent, aut præcipua victoria potiti essent, nullos imperatoris nomine dignos putarūt. Propterea Marco Crasso, quòd vrbem Zenodotium trans Euphratē, imbelli certamine & incruēto Marte vicit, & ob id imperatoris nomen sibi arrogauit, magnæ inuidiæ fuit, quòd non multo negocio tantū nomen vendicasset. Pompeius, quòd in Aphrica Domitium superasset, quódque ex viginti millibus hostium, vix tria millia effugissent, toto conspirante exercitu, imperatoris nomine fuit honestatus: quia licet se imperatorem salutari permiserit, nunquam tamen epistolis

Ignis sacer præcedebat.

Antonini.

Ataulphi.

Imperator.

Imperatores qui vocati.

epistolis aut chirographis hoc nomen vsurpauit. Iulius Cęsar, C. Cæsaris pater, quod Syllanis tēporibus, multa Samnitum & Lucanorum millia ad Eserniam interfecisset, ab exercitu imperator fuit appellatus. Mox diuus Cæsar, post pericula depulsa, prænomen imperatoris sibi arrogauit. Deinde Augustus Tiberium & Claudium Drusum priuignos hoc nomine nobilitauit. Bello quoque Germanico fusis fugatísque hostibus, Tiberio Cæsari & Tito, expugnatis Hierosolymis, miles victor imperatoris nomen dedit, & trophæum posuit. Cicero quoque, quod Parthos ad Amanum profligasset, & Metellus quod Sertoriū vicisset, imperatoris nomina tulere. Fertur tamen Curio ad Vticā, quod eius opera conductis commeatibus, omnium rerum copia abundaret exercitus, imperatoris sibi nomen asciuisse. Et Scipio bello ciuili inter Pompeium & Cæsarem, vt pecuniā à prouincialibus cogeret, se imperatorem dixisse. Demum Cæsares, ne in crimen inuidiámque inciderēt, imperatoris nomen tanquam titulum mitem & honestiorem, abrogato regis vocabulo, iterum & sæpe desumpsere. Quare Augustus semel & vicies fuit imperator dictus, & sequuti principes hoc cognomēto persæpe nobilitati sunt. Quod etiam apud Græcos fuit vsurpatum: quippe Phocion vigesimùm imperator dictus est: Aratus decimùm & septimùm imperatorem gesit, Pelopidas ter & decies, Philopœmenes octauùm: quem apud Achæos intra annum bis gerere non licebat, sicut apud Spartanos bis eundem classis præfectum fieri lege vetabatur. Sola mulier Zenobia Palmyrensium regina, quum orientis regnum tueretur, armata in virili veste exercitui præfuisse, & imperatoris nomen tulisse dicitur, cuius auspiciis pleraque egregie gesta in hostes fuere: sed non solùm Romanos, verum eos qui Albæ regnarunt, qui ante Romulum per annos trecentos fuere, idem obseruasse proditum est. Constat enim à Syluio Ascanij filio, qui secundus ab Ascanio susceptit Albæ regnum, reliquos Albanorum reges per ordinem successionis, Syluios cognominatos fuisse. Siquidem Aeneas Albanorum rex, & Latinus, & Capys, & Capenus, & Tiberinus, ac reliqui deinceps, quandiu regnum Albæ stetit, Syluij cognomenta ab illo meruere,

Cæsares tandem imperatoris nomen sibi assumpserūt.

Achæorū & Spartanorum mos.

Zenobia.

Syluij.

Murani. Sicut Latinis regibus à Murano, qui in Latio regnauit, Murani cognomen inditum ferũt. Quæ quidem res ancipitem mihi animum sæpe agit, cogitatióque subit, cur non exemplo Albanorum & Latinorum, idem quod in imperatoribus, etiam in regibus veteres Romani factitarunt, vt à conditore vrbis Romulo, reliqui post illum reges, fœlix faustúmque nomen acciperent: cum præsertim ipse vrbis conditor, bonis artibus partũ firmatúmque regnum, inrer omnia inimica infestáque longè illud maius auctiúsque reliquerit. Sed hanc quæstiunculam relinquamus, quibus huiusceмodi indagare, ingenium abunde & negocium est. Parthos quoque idem obseruasse, vt regum cognomenta

Arsaces. ferrent, multi prodidere. Etenim Arsaces Scytha, vir fortis & strenuus, quum premente inopia, latrociniis obnoxiam

Parthi. iuuentam ageret, coacta exulum manu, quos Parthos nuncupant, deuicto Seleuco & Mandragora, in regem Parthorum assumptus, illud ita instituit, formauítque, vt diem victoriæ tanquam natalem libertatis, multis post tempestatibus solẽnem celebrarint: qui postquam fato functus est, tãto honori ipsius memoria fuit, vt celebre ad posteros reges cognomen Arsacis ex suo nomine reliquerit. Nam & Parapatius, & Mithridates, & Pharnaces, & qui post illum regnarunt Parthorum reges, cognomen Arsacis sibi poste-

Incestus Parthorũ. risque illustri titulo propagatum adoptauerunt. Quorum posteros parum legitime regnare dixerunt, nisi ex matris incesto & filij concubitu editi forent. Quin etiam apud

Palibroti. Indos hunc aliquando morem inoleuisse accepimus. Nan-

Sandraco. que Indorum reges, alios Palibrotos, alios Sandracoctos,

Taxiles. nonnullos Taxiles, sequente nomine in quemcunque imperium transiret, ob eximiam in bello virtutem denominatos ferunt. Bithynos quoque ob prioris Nicomedis cla-

Nicomedes. ritatem, qui militiæ & domi clarus fuit, Nicomedis cognomen regibus indidisse putant: sicut à Cecrope, qui A-

Cecropidæ. thenis regnauit primus, reges Athenienſium Cecropidas nuncupari. Hic enim omnem multitudinem in oppida duodecim digestam, partitus fuit, quam Theseus obuiam eundo periculis, ne hostium præda forent, velut vnius

Philomenes Hellenes. corporis alumnos, in vnam vrbem postea sociauit & cogit. Et Paphlagonum Philomenes, Thessalorum Hellenes ab

ab Hellena, & Assyriorum reges Tigranes dicti cognomi- *Tigranes.*
natique sunt. Cum enim Seleucidarum imperium ab Alexandro ad septuaginta supra ducentos annos prouectum fuerit, Tigranis cognomen à primo illo, qui Assyriis præfuit summæ iustitiæ temperamento, posteri desumpsere, ita vt per ea tempora quatuor supra decem Tigranes reges denominati ferantur. Quin etiam à Neoptolemo Achillis filio, qui Pyrrhus dictus est, reges Molossorum Pyrrhidæ, *Pyrrhidæ.*
cum ea loca tenuissent & Ponti, Mithridatis nomina sum- *Mithridates.*
psere. Is enim cum quo populus Romanus multiplex bellum gessit, à primo Mithridate sextus adnumeratur, quem Eupatorem vocitarunt. Fuitque literis proditum, reges Persarum, qui spadones in regnum asciti fuere, Bagoios *Bagoï*
nuncupari. Et in Meroe, quòd Candaces præcipua mulier *Candaces.*
regnum tenuisset, reginas in posterum Candaces cognominari: eaque obseruatio constans & perdiu mansit. Nec me præterit, Aegyptios quoque reges eandem consuetudinem vsurpasse, vt in pleraque historia est. Siquidem cum antea Pharaones dicerentur, Ptolemæus Lagus gregarij militis *Pharaones*
filius, qui Aegyptum armis sibi vendicarat, post res cum *Ptolemæi.*
Antigono compositas, cum quo multiplici bello & immodica simultate conflictatus est, Aegypti regnum quandiu vixit, moribus & disciplinis mirificè instruxit ornauítque. Is igitur iam grandis natu, morbo absumptus est, magno de se, vt de tam benemerito principe, desiderio relicto, cuius memoriam Alexandrini tãta charitate prosequuti fuere, vt Philadelpho qui post eum regnauit, & reliquis Aegypti regibus ab illius nomine, Ptolemæi cognomenta indiderint. Nam & Euergetes, qui Philadelpho successit, & Philopator, qui Tryphon, & Epiphanes, & Philomator, & alter Euergetes Phiton appellatus, & Lagus, & Auletes Aegyptiorum reges, ab illo Ptolemæi dicti cognominatique sunt. Hic enim Philadelphus Stratonis discipulus fuit, omni doctrinæ genere clarus, qui cum viribus attenuatis, infirma valetudine laboraret, miro discendi studio affectus, nobilem illam omnium sermonibus celebratam biblio- *Ptolemæi*
thecam, conquisitis vndique exemplaribus, omniumque *Philadel-*
linguarum voluminibus constructit, pulcherrimum sanè re *phi biblio-*
giæ opulentiæ monimentum, quæ ad primum Alexandri- *theca.*

Ptol. num durauit bellum. Quem Philadelphum, Philomato-
Philoma- rem & Philopatorem ob neces parentibus & germanis
tor & Phi fratribus illatas, per antiphrasin & irrisionem vocitarunt:
lopator vn- sicut Euergeten, quod deorum simulachra à Cambyse dis-
de dicti. iecta restituerat, quasi beneficum: & Auleten diffamatissi-
Ptol. Euer- mum, quod super cætera flagitia & dedecora, choraulam
getes. & tibias exerceret. Hunc enim Auleten ob simultatem
Pto. Au- Aegyptij regno exegere: qui Romam exul cum venisset,
letes. Ptol. à senatu populóque Romano benignè exceptus, in Aegy-
Auletes pti regnum ab Aulo Gabinio reductus & restitutus fuit.
exul restitu Post quem Alexandrini Cleopatram & Ptolemæum pue-
tus ab A. rum regno præfecere: sed mota seditione, à factione alte-
Gabinio. rius partis, Cleopatra in Syria exulauit, atque ex illo Ae-
Ptol. puer. gypti regnum penes puerum stetit. Hic est enim Ptole-
mæus ille puer, qui Pompeium Magnum ex Pharsalo fu-
gientem, ministro Achilla & Photino miseranda nece af-
fecit: exindéque Alexandrinorum res, vrgente fato, in pe-
ius magis ac magis ruere visæ sunt: donec Augustus terrâ
marique victor, Actiaco prælio superatis Alexandrinis,
Antonióque & Cleopatra, quam matrimonio sibi deuin-
xerat, victis necatísque, Aegyptum omnem stipendio su-
perimposito prouinciam effecit, quam primus Romano-
rum Cornelius Gallus præses administrauit. Tunc pri-
mum sub præsidibus haberi cœpta est, atque ex illo finis
regum Aegyptiorum fuit.

Quæ potestas, quantúmque ius aduersus reliquos magi-
stratus, tribunis plebis Romæ fuerit.

CAPVT III.

Tribuni ple- TRibunos plebis, quos plebe à patribus discedente, &
bis quando ad sacrum mõtem secedente, sacrosanctos sibi plebs
creati pri- creauit, nec iuri dicundo, nec postulatis ciuium noscendis,
mum. sicut alios magistratus, sed vt auxilij latio aduersus consu-
les esset, & illos qui insolenter in plebem insultarent, vt-
que præsides libertatis custodésque forent, creatos accepi-
mus. Ideo nec in sella curruli sedere, nec purpuratos ince-
Tribunus dere, nec lictorem vt consules prætorésque, sed viatorem
plebis via- habere illos satis constat. Causa autem hæc est, quòd tri-
torem habe bunus plebis, populi Romani magistratus non est, pro-
bat. pterea

pterea cum consulum, prætorum & ædilium, reliquorúm-
que magistratuum, creato dictatore, iurisdictio cesset &
conniueat, solos tribunos plebis in potestate esse liquet. *Tribuni ple-*
Ex reliquis præterea magistratibus, cũ multi vocationem *bis potestas.*
& cognitionem habeant, apud tribunos tantum prehen-
sionem esse absque vocatione, memoriæ datum est. Prehẽ-
dere enim tribuno plebis licet, & in carcerem mittere, iure
sacrosanctæ potestatis, etiam consulem, prætorem, censo-
rémque, M. Drusi exemplo, qui tribunus plebis, Philippũ
consulem, quia concionantem interpellarat, præcipitem e-
git in carcerem, ita vt non modica vis sanguinis è naribus
effluueret. Etiam ab iniuria quæ coram fieret, inhibere, mul
ctámque indicere consuli, dictatorique & reliquis magi-
stratibus tribunus pro imperio poterat. Intercessiones
quoque aduersus reliquorum potentiam magistratuum, a-
pud tribunos plebis tantummodo sunt. Contra vero dicta-
toris imperium, à quo non est prouocatio, tribunis inter-
cedendi facultas non est, quamuis plerique contra dictato-
ris iussum, tribuni intercessionem valuisse contendant, Q.
Fabij exemplo, qui cum magister equitum esset, & in eũ,
quod contra vetitum pugnasset, L. Papyrius dictator ani-
maduertere vellet, M. Fabius pater, qui ter consul dictatór-
que fuerat, tribunos plebis & populum appellauit, qui in-
tercessione sua, etsi precariam præstitissent opem, reum ta-
men supplicio exemere. Ego autem cum id aliter comper-
tum non habeam, tribunitiam potestatem semper dicta-
toris imperio cessisse ausim asseuerare: ab vno quoque tri-
bunorum ad reliquos tribunos prouocare licere, ipsósque
intercedere posse, non est controuersia. Neque enim leuis *Tribuni in*
est vnius tribuni in prohibendo potestas. Siquidem vno *prohibendo*
aliquid fieri negante, nihil cæteri, etiamsi plures numero *potestas.*
sint, decernere valẽt. Id tamẽ lege cautũ erat, ne vltra mille
passus ab vrbe ad tribunos prouocatio foret. Ideo siquid su
blata intercessione tribunorũ, per populũ agi vellẽt, extra
vrbẽ vltra mille passus comitiis indictis, & senatu euocato,
decernebãt. Tunc enim sine imperio tribunus censebatur.
Capitis etiã diem dicere dictatori vel cõsulibus, postquam
abiere magistratu, & reliquis magistratibus dum in hono-
re sunt, tribunorum potestatis est. Illud certè satis constat,

neque tribuno plebis diem integrum ab vrbe abesse licere, ne auxilij latio cum opus fuerit, ciuibus desit sicut Heduis in more fuit, vt qui summum gerit imperium, finibus excedere non posset. Neque eum qui parentem superstitem habeat, tribunum plebis esse oportere. Propterea Seruilius, qui tribunatum gesserat, falso tribunus esse creditus est: quod patrem quem obiisse mortem opinio inualuerat, viuere constabat. Quin & illud animaduertimus, tribunis quoties oportere visum fuit, habendi & dissoluendi senatus, nonnunquam, ne consularia comitia fiãt, intercedendi ius potestatemque fuisse. Ipsis tamen cum frequens habetur senatus, intra limites curiæ adesse non licebat: sed positis ante curiæ fores subselliis, quæ ad populum pertinerent senatusconsulta excipere: quæ si probarẽt, T litera subscribere solebant. Si autem minime rata esse vellent, poterat senatusconsultum per intercessiones tribunitias impediri. Tametsi æuo posteriore, tribunum frequenti curia, de his quæ ad populum pertinerent, senatum sæpe consuluisse, ibique subsellia habuisse, inter exempla inueniamus: donec Atinio plebiscito tribuni plebis senatores effici meruere. Posse etiam plebem consulere, & rogationes ad populũ ferre, ac super his leges promulgare, quæ plebiscita dicta sunt, tribunitiæ potestatis esse nemo dubitauit: quod quidem concilium in æde Vulcani frequentes habuere, ibique siqua turbulenta confusio esset, in qua consulto opus foret, plebeios aduocare, & concionem frequentissimo concilio habere assueuerãt. In quo tẽplo canes pro ædituis esse, & sacrilegis tantum adlatrare, fama ferebat: sicut apud Aetnam in Vulcani templo canes lucum & templum asseruare dicunt: & in Daunia, Achaiæ Mineruæ delubro, atq; in Creta Dictææ matris æde, canes enutriri traduntur: qui Græcis subblandiuntur, barbaros vero infectantur. In sinu quoque Adriatico Diomedeæ aues Græcis mites, Barbaris vero infectæ sunt. Hoc etiam notatum est, tribuni plebis domum cuiuis patere, foréque illius per diem perque noctem reclusas esse oportere. Cuius rei causam quærentibus nobis, illud probabile visum, quod congressus faciles ad se præbere, & neminem aditu arcere debet. Nam soli tribuno, noctu pariter & die cuiuis opem imploranti præsto

Canes in tẽplis pro ædituis.

Diomedeæ aues.

præsto esse, & ius auxilij sui expedire, atque à cuiusque magistratus nimia potentia plebem tueri fas est.

Quid verbum sino, cum negandi aduerbio apud iureconsultos designet, & quam vim habeat in edictis. CAPVT IIII.

ARguebat quispiam negligẽtiæ colonum suum, quem partiarium habebat, quod cum fundum suburbanum in agro Neapolitano, vt vetus illius regionis mos est, colendum locauisset, in lege locationis ita scriptum fuit: Vt colonus fundum bene coleret, bene irrigaret, bene stercoraret, néve quempiam iniussu domini in fundum ingredi sineret. Cum postea dominus poma & fructus arborum clam sublatos, & ex his nihil ad iustam magnitudinem crescere, quin furto subtractum foret, reperisset: coloni negligẽtiam incuriamque acerbè atque acriter apud iudices criminatus est, quantique sua interesset, tanti litem æstimari poscebat. Cúmque colonus secundum locationis legem, se neminem admisisse, aut in fundum ingredi siuisse contenderet, cõtrà stabat fundi dominus, vehementique obiurgatione colonũ incessebat, cum non modo non admittere quempiam, sed etiam euigilare atque attendere ne quis ingrederetur, debuisset. Quibus iurgiis ad multam diem protractis, tandem secundum domini postulata iudices litem dedêre, quãtique domini interesset, tanti litem cõtra colonum æstimarunt. Sed cum post immodicas altercationes sedatæ res & compositæ viderentur, ambóque & colonus & dominus discessissent: perconatns ego sum iudices, quibus rationibus adducti, cõtra colonum litem æstimassent: nam pacto stetisse videbatur, si neminem permissu suo in fundum ingredi siuisset: atque ideo secundum pacti legem potius absoluẽdus quàm condemnandus fuit. Tum ex his vnus literis homo multis præditus, comprobata quæstione: Verbum, inquit, sino, in conuentione positum, si cum negandi aduerbio ponatur, non solum hanc habet vim, vt quis contrà faciẽtem prohibere debeat: sed vt impense operam det, ne ob secordiam negligentiámque secus fiat: quod nisi factum fuerit, culpa commissa est. Debuit ergo colonus iuxta cõuentionem deductam in chirographo, non solum ingredi volentem prohibere: sed enixè dare operam, & fundum ita custodire, ne quid ob secordiam furti damnive dominus patere-

Sino cum negatione.

tur:quod quia molliter fecit atque neglexit, iure mulctandus fuit.Et ne inquit,me hoc tantum asseuerare putes, poterit apud te multum fidei fecisse Alphenus iuris publici priuatique peritus,qui de hac quæstione, de qua tu modo quæris,consultus,ita respondit:(tum ibi libellum mirandæ vetustatis è sinu depromit,corrosis iam & senio labentibus literis.In eo ita scriptum fuit)Redemptor syluam ne cædito,néve findito,néve deurito : néve quem findere, cædere, vrere sinito.Respondit Alphenus, locatorem potius id videri voluisse,vt redemptor non solum si quem casuvidisset syluam cædere,prohiberet:sed vt curaret dare operam, nequis cæderet.Quod cum legissemus,tum plane animaduertimus grauiter simul & verè litem æstimatam & iudicatam fuisse.

ff. loca. l in lege locationis.

Ex quot militibus decuria,centuria,ordo,manipulus, vexillum, turma,cohors & legio,à Romanis scribi consueuerint.

CAPVT V.

IN antiquis annalibus illorum qui in re militari docti Romani moris & iuris fuere interciſe ſcriptum inuenimus,militum ordines in acie instruēda,alios minores,nonnullos maiores descriptos fuisse:quò facilius cuius ordinis quisque miles,cuiusque manipuli esset,& sub quo duce militaret, dignosci animaduertíque posset. Ideo imperatores singulas centurias ex centum peditibus, decurias vero ex decem equitibus scribere solitauere,vt hac militum descriptione distinctior acies & instructior fieret. Ordo autem, minor centuria, maiórque decuria,ex sexaginta militibus constat,cui præerat vexillarius,plerunque centurio,aut ordinis ductor.Manipulus leuis ex viginti militibus & turba scutatorum fit,Persis ex vigintiquatuor, militésque manipulares appellati. Huic etiam centurio præerat,quem manipularem vocitarunt.Manipulos vero quindecim suis interuallis distinctos,in prima acie velut fortissimum robur plerunque imperatores locarunt. Leuisque manipulus dictus,quod hastis miles gæsisque,nō armis grauioribus muniretur. Turma quasi terma, triginta equites, hoc est,tres decurias,& decuriones tres vetusto more recipit,qui honore præstant & ordine. Ex tribus enim centuriis,Ramnensi, Titiensi,& Luceri, (quas à prima origine ad belli pacisque munia

Canturia.
Decuria.
Ordo.
Manipulus leuis.
Turma.

munia Romulus instituerat) triginta equites singulis conficiēdis turmis scribere solitus fuit,éxq; ea lectione turmæ cōstitutę.Sed turma ex equitibus,centuria fit ex peditibus. Has quoq; tribus veteres nuncuparunt,& qui his præsunt, tribuni vocati.Primipilus ex tribus vexillis constat,qui centurionē habet,cui primipili nomē,qui ordine primus erat: siquidē centurio primus,& primipilus,ac primi ordinis ductor, idem fuit : post quē ductor popularium,in Romanis castris sæpe meruit, & ordines duxit. Vexillum ex centum octogintatribus hominibus fit. Horū primū triarios habet veteranos,& summæ virtutis milites: secūdum rorarios,inducias paulo minoris:tertium verò accēsos,qui minimi roboris,vel in fronte locati,primos congressus excipiebant, vel in postremā aciem reiiciebantur. Cohors alia milliaria, ea mille quingētos pedites,equites verò cētū triginta duos habet. Cuius generis cohortes,quod ex lecto milite constabant,ad subita belli,quò lapsam aciem repararent, seruare soliti sunt. Aliæ quingentariæ;quas ex quingentis quinquaginta peditibus, equitibus verò sexagintasex plerūque describere.Ex quibus nōnullæ consulares,aliæ prætoriæ,aliæ vrbanæ,multæ legionariæ,pleræque auxiliaresdictæ.Cuius generis cohortes numero decem,iustam efficiunt legionē. Tametsi cohortes quinquagenarias apud Latinos, Samnites & Hernicos, & apud Camertes sexcentorum militum quandoque descriptas legamus,quas in cēturias, centurias verò in contubernia, nonnunquam duces diuisere, vt decem militibus vno tabernaculo degentibus præesset vnus, qui contubernij caput foret,ipsaque cohabitatio contubernium dicta.Cyrus tamen contubernia pro numero centurionum diuisisse fertur, singulisque tabernaculis centum milites cohabitare iussisse,qui vno cōuictu viuerent,& sub eodē Centurione militarēt.Lycurgus verò ad maximos conatus, turmam quadratā ex quinquaginta equitibus fecit, quam λόχον vocitauit:qui etiam equites ac pedites in sex tribus diuisit,quarum quælibet tribunum militum,& quatuor præfectos manipulares habuit, quinquagenarios octo,duces turmarum sedecim.Ex quibus tribubus aliquando tres, nonnunquam sex turmæ pro necessitate constituebantur.Inter cæteras fuit Spartæ cohors Pitaneta,præci

Centuria.
Tribus.
Tribuni.
Primipilus
Vexillum.
Triarij.
Rorarij.
Accensi.
Cohors milliaria.
Quingentaria cohors.
Consulares.
Prætoriæ.
Vrbanæ.
Legionariæ
Auxiliares.
Quadragenariæ.
Turma quadrata.
Pitaneta cohors.

pui roboris, quæ vltimo discrimini, & ad extremos casus seruabatur. Et tametsi centuriæ, decuriæ, turmæ, cohortes, equitatus, pro voluntate, proque arbitrio sæpe auctæ & imminutæ, nonnunquam duplicatæ fuerint: idem tamen nominis, quanuis mutato militum numero, sortitæ fuere. Legio autem non vno semper eodemque ex numero fit: sed pro robore, proque militari multitudine, modo maior ampliorque, modo exilior esse consueuit: sæpiusque numero & genere variauit. Romulo primùm regnante, legio ex peditum tribus millibus, equitibus verò trecentis fieri cœpta est: quam quod ex lectis militibus confecerat, legionem appellari maluit. Aucta mox ciuitate aduentu Sabinorum, & crescente imperio, sex millium peditum, equitum sexcentorum, legiones fieri cœptum Plautarchus autor est: cuius testimonio amplissimo mouerer, nisi quòd à C. Mario primum, cum aduersus Cimbros moliretur arma, sex millium & ducentorum peditum, equitum verò trecentorum descriptas fuisse T. Liuius memorat. Scipio deinde cui Aphricano fuit cognomen, cum in Aphricam traiiceret, duas Cannensis exercitus legiones ita suppleuit, vt singulæ, sex millia & ducentos pedites, trecentos haberent equites: sæpiusque in describendis legionibus variatum fuit, vt modo quatuor millium peditum, equitum verò trecentorum legiones fierent: modo quinque millia peditum, equites trecẽti in singulas essent legiones. Quibus Romani duces ob varios euentus nomina indidere. Siquidem C. Cæsar Martiam & Alaudam præcipuas nũcupauit, decimam maximo in honore habuit: reliquas verò à numero dixit. Nero ad Caspias portas ducturus, sex milllum militum legionem fecit, quam phalangem magni Alexandri appellauit. Otho præcipuæ legioni, auxiliatricis nomen dedit: Vitellius, rapacis: Varro, vni vernaculæ: Põpeius, gemellæ, quòd ex duabus vnam effecerat: Hadrianus Mineruiam, alij primigeniam, nõnulli classicam, plerique Italicam, septimam, Galbianam, geminam, Vindemissam: alij Claudianam vocitarunt: Valerianus fœlicem, Samnites linteatam. Græcis verò Hipparchia ala fertur præcipua, quæ ex quingentis duodecim cõstabat equitibus, & alia agema: Macedonibus Etherica. Apud Romanos Scriboniana & Singularium. Anthiochus

Legio.

In legionibus describẽdis disvariatũ.

Legionum diuersa nomina.

Legionis præcipuæ variæ appellatiões

Græcorum alæ. ἵππαρχία. ἄγημα.

chus Gemeam, mille equitum alam vocitauit. Inter quas ala Campanorum, ex quingentis ferè equitibus multum anteisse fertur. Illud planè constat, veteres Romanorum perrarò, & nisi contra maximos conatus, plus quatuor legionum exercitus scripsisse, atque in iusta legione centurias sexaginta, manipulos triginta, cohortes decem ponere consueuisse. Quódque iure militari præter descriptos singulis legionibus milites, qui Romani vel Latini nominis erant, semper auxiliares ex sociis ciuitatibus finitimis, aut externis, peregrinæ iuuentutis sub disciplina & cultu Romano, & auctum voluntariis agmen iungi consueuere. In quo id seruatum est, ne vnquam amplior numerus auxiliariorum ex peregrinis copiis, quàm ciuium foret: tametsi à prima origine Romani semper suo milite, nullo externo adiuti militarint. Quódque singulis quatuor legionibus, tribuni militum seni ac deni præfecti, centuriones, decuriones & legati præesse consueuere. Est quoque illud animaduertere, lege militari sancitum, vt miles subsit centurioni, centurio tribuno, tribunus præfecto castrorum, præfectus legato, legatus consulis pareat imperio. Consul autem, & magister equitum, sicut reliqui magistratus, dictatoris iussui & potestati subest. Claudius vero Cæsar militiam ita ordinauit, vt post cohortem, alam: post alam, tribunatum legionis daret: quam militarem institutionem à Lacedæmoniis fluxisse crediderim, à quibus reliqua Græcia armorum duces, velut rei militaris peritissimos, petebat: quibus in more fuit, per gradus maiores duces minoribus præesse: & ne turbatis imperiis confunderentur, munia distincta mandare multis. Nam cùm rex apud eos summum gerat imperium, post regem fuere duces: proxima dignitate tribuni, post tribunos centuriones: deinceps decani. Ita vt cùm gerendarum rerum cura & procuratio multis incumberet, in exercitu vix quispiam mediocri prudentia vir, sine honore aut imperio foret.

Gemea ala.

Iusta legio.

Singularũ legionum capita.

Ordo magistratuum in re militari.

Militiæ ordo.

Lacedæmoniorum duces rei militaris peritissimi.

Ex quibus causis dictator apud Romanos olim, & quare fieri consueuit. CAPVT VI.

DIctatorem, à quo prouocare non licebat, quemque summum Romæ imperium tenuisse certum est, non

Dictatores cur crearentur.

Universidad de Deusto Biblioteca

modo laborante repub. & trepidis in rebus, cùm aut de cõmuni libertate ageretur, metúsque de summa rerũ esset, quod vltimum erat consilium: sed ex variis euentis, diuersisque rerum causis creari solitum accepimus. Nam & claui figendi, & senatus legengi, aut magistratus coërcendi causa, nonnunquam quæstionibus exercendis, plerunque comitiis habendis, sicut res tempusque postulabant, etiam florente republica, & procul à belli tumultu, creatum fuisse liquet. Constat enim ciuitate morbo laborante, cùm vis pestilentiæ, & insanabilis pernicies, tabesque ciuitatis ita per omnium capita peruagata esset, vt nec ope diuina, nec humanis cõsiliis leuari posset, quotidiéque variis morbis corpora affecta caderent: ex seniorum memoria repetitum, pestilentiam quondam fixo à dictatore clauo decessisse. Ideo C. Genutio, & L. Aemylio Mamerco consulibus, & sæpe alias, cùm graui morbo ciuitas affecta esset, senatus L. Manlium Imperiosum, dictatorem claui figendi causa dici iussit, qui dictator dictus, clauum panxit, isque clauus dextro lateri ædis Iouis optimi maximi in Capitolio fixus fuit. Post quem cùm Romæ de veneficiis quærerent, & aliquot matronæ dãnatæ forent, eaque res prodigij haberetur loco: vt mentes alienatæ, sui compotes fierẽt, simili memoria ex annalibus repetita, claui figendi causa dictator creatus Cneus Quintilius fuit, qui fixo item clauo, cùm eo piaculo ciuium mentes sui compotes fecisset, discordesque animos conciliasset, dictatura se abdicauit. Eos autem clauos fuisse æneos, notasque numeri annorũ quibus tũc tẽpora designabant, habuisse, idque à Vulsiniis emanasse ferunt, quibus in vsu erat, clauos indices numeri annorum habere fixos in templo Nurciæ Hetruscæ deæ. Comitiorum verò causa, siquando neuter consulum bello abesse poterat, vel morbo aut alia necessitate comitiis præesse nequirent, senatum absentibus cõsulibus dictatorem, qui comitiis præesset, dicere censuisse, sæpe cõpertum est. Dicebat enim consul dictatorem comitiorum causa in castris, vel vbi vbi terrarum erat, cum ipse à bello auocari commodo reipublicæ non posset. Quæstionibus quoque exercendis creari dictatorem, argumento est, quòd Sp. Melio imperium populi Romani affectante, cum nullius imperio

Claui figendi causa.

L. Manlius clauo fixo pestem sedauit.

Cn. Quintilius clauo fixo mentes alienatas sui compotes fecit.

Comitiorũ causa.

Quæstionũ exercendarum causa.

imperio magistratus cogi posset, senatus vt nefarios ipsius conatus reprimeret, vtque clandestinas insidias à capite & ceruicibus dimoueret, dictatorem creari exacta ætate Q. Cincinnatum voluit: qui re explorata, sumpto de reo supplicio, dictatura se abdicauit. Et cum occultas principum coniurationes, consiliaque clandestina, Capuæ fieri percrebuisset, senatum quæstiones veri inquirendi causa decreuisse, dictatorémque quæstionibus exercendis dici censuisse multi adnotarunt. Nec me præterit, legendi quoque senatus, cùm patres in demortuorum loco suffici, ordinemque senatorium suppleri opus foret, vt esset qui nouos legeret senatores, quique senatum sufficeret, plerunque dictatorem fuisse. Quo tempore illud euenit, vt duo simul dictatores, quod nunquam antea factum, crearentur, Marcus scilicet Iunius, qui castris dictator tunc præerat, & M. Fabius Buteo, qui ordinem senatorum, eoquòd multi bello ceciderant, sufficeret legeretque. Quanquam & feriarum causa, cum terra prodigia nunciarentur: propterea que feriæ indicendæ forent, vt esset qui ferias indiceret, quique ludis Romanis, aut quadrigis mittendis præesset. Nonnunquam vt illorum contumaciam cohiberet, qui functi honoribus, magistratu abire, vel senatus dicto parere nollent Interdum, qui flaminẽ proderet, dictatorẽ fuisse legimus: qui quidem magistratus non Romæ tantùm, sed & Albæ, & Lanuuij, & in toto ferè Latio summus erat. Id quoque non prætereundum, quòd siue belli gerendi, siue cuiusuis muneris exequendi causa, dictator dictus foret, nisi virum consularem, quique consulatum antea gessisset, & nocte silente, atque in agro Romano (is autem Italia terminabatur) dici licuisse: nec vltra sex mẽses ante Syllam, dictaturæ munus quempiã exercuisse, præter Furium Camillum, cui iam exacto semestri, cùm consternata republica laborarent ancipiti metu, ne tumultus vrbani fierent, néve vrbe relicta, Romani Veios migrarent, senatus in annum dictaturam inuito prorogauit: atque hic Camillus fuit, qui vindex maiestatis Romanæ, dictatura quinquies, triumpho quater potitus est. Consulatum verò nunquam attigit, tametsi lege veteri de dictatore creando primùm lata, id sancitum fuerit, vt nisi consu-

Legendi senatus gratia.

Dictatores duo simul creati.

Ferias indicendi causa

Cõtumaciã cohibendi causa.

Prodẽdi flaminis gratia.

Dictator quis creabatur, & tempore & loco & quãdiu.

Furius Camillus.

lares viri, quique consulatum antea gessissent, nulli dictatores haherentur aut fierent.

Locus ex Terentij Phormione elucidatus, & vetus senatusconsultum à Græcis ad Romanos deductum.

CAPVT VII.

LEgebamus aliquando, dum pueri essemus, Terentij Phormionem, vbi adolescens filius virginis amore perditus, mētitus se proximum genere, puellam absente patre vxorem duxerat, lege coactus. Demum reuersus pater, seruum, cuius suasu nuptias confecerat, quòd indotatam duxisset atque ignobilē, iurgiis afficiebat, quum leui mercede inhonestas nuptias effugere, & filium ab ignominia redimere potuisset. Hoc erat, si dotem virgini dedisset, vt dote cōtenta, alium puella virū quæreret, filiū verò dimitteret: aut si pecunia deesset, mutuam sumeret vel fœnore. Cui seruus in hæc verba respōdit, Hui dixti pulchrè, siquidem quisquā crederet, Te viuo. Quid sibi vellet, quòd viuo patre neminem filio crediturum pecuniam seruus respondebat, non satis tunc acceperamus. Sed quum post aliquot dies, in eandem lectionem, vt fit, incideremus, animaduertimus vetus olim senatusconsultum fuisse, quod primum à Soloneveteri lege sancitum, inde ad nostros deductū fuisse arbitror, quo cautum fuit, Patre viuente, filio qui sub patris iure est, credi pecuniam non licere: & qui credidisset, petitionem non habere: ne filiusfamiliàs ære nexus alieno, vt creditū redderet, vel necem patri machinaretur, aut aliūde eam inhonestius quæreret. Sed cum ipsius senatusconsulti verba nō haberemus, incidimus fortè ad id temporis cùm hæc dictaui, in plusцula legum commentaria, quæ ex naufragio erepta, nauta quispiam Romam aduexerat: ea cum emendi studio inspiceremus, illud ipsum senatusconsultum, quod diu impensa opera quæsieramus, casu inuenimus. Verba verò ex eo senatusconsulto hæc sunt: Placere ne cui qui filiofamiliàs mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis, cuius in potestate fuisset, actio petitioque daretur: Vt scirent, qui pessimo exemplo fœnerarent, nullius posse filiifamiliàs bonum nomen, inde expectata patris sui morte fieri, & infra. Cùm enim fœneratores

Solonis lex.

Senatusconsultū in fœneratores.

res magna licentia pro arbitrio fœnetarent, cautum fuit primò duodecim tabulis de modo credendi, ne quis plus vnciario fœnore fœneraret: mox tribunitia rogatione ad semuncias fœnus redactum, deinde ad semissem, postea ad trientem: demum L. Genutius tribunus plebis tulit ad populum, ne vllo modo fœnerari liceret. Post aliquod verò tempus, Sulpitius Trib. plebis, vt credendi modum præfiniret, legem tulit, ne quis ordinis senatorij, vltra duo millia drachmarum æs alienum conflaret: qui postea decedens, contra legem: à se latam, trecentas myriadas æris alieni conflasse inuentus est. Diuus deinde Cæsar etiam certum modum credendi præfiniuit. Tiberius verò vt fœnus tolleretur omnino, dispositio per mensas millies sestertio, cauit vt singulis facultas creditum accipiendi fieret in triēnium sine vsuris, si debitor in duplum populo cauisset. Postremò pluribus plebiscitis, non modò fœnus, sed vetita versura fuit, cantumque perpetuo senatusconsulto, ne filiofamiliàs credere liceret. Causam ferunt fuisse, quòd Cælius Plotius fœnerator T. Veturium nexum & addictū, ob reliquū fœnoris non redditi, stuprare voluit, & verbere affecit. Sicut de Papyrio traditur, qui Publium nexum ad libidinem pellicere conatus fuit: quæ causa traditur fuisse, vt nexi soluerentur, néve in posterum quisquam necteretur. In qua quidem re, adnotare succurrit, apud iureconsultos, Reliquatores dici, qui integrum æs alienum cum fœnore non exoluissent, sed partem æris alieni & fœnoris deberent. fuitque Athenis magistratus cui Zeteta nomen, apud quem si quis integrum æs debitum non soluisset, conueniri lege poterat. Indis vero & Germanis fœnus ignotū fuit: & pleræque gentes odio illud inexpiabili prosequutæ, adeo vt cum furem dupli, fœneratorem quadrupli damnarent, feruntque Aegyptios & Athenienses, cum hæc contagio malì latius serperet, pluribus decretis cauisse, ne ob fœnus corpora adiudicari vel addici possent, néve super corporibus fœnerari fas foret, nec citra debitoribus facultatem sæuire, quæ lex Sisachthia & Chreocopia dicta: adeo vt Lycurgus è tota Sparta fœnus & vsuras exterminasse dicatur. cumque omnis Aegyptus esset obruta fœnore, fuit lege sancitum, vt ita demum mutuam pecuniam accipere

Reliquatores.

ζητητήρ.

Fœnus exosum.

Lex Sisachthia & Chreocopia

liceret, si cadauer patris fœneratori daretur pignori, penes quem esset potestas paterni sepulchri debitoris oppignorati. Inter cæteros fertur Agis Athenienſium dux adeò fœnus exosum habuisse, vt omnium fœneratorum tabulas igne suppositò in foro concremarit, quo igne nullum clarius lumen vidisse Agesilaus dixit. Laudaturque Antonius Pius & Alexander Seuerus, quòd Romæ fœnus trientarij constituerint, cum nonnullos fœnoris causa agro paterno auitóque exutos comperissent: semissem verò induxerint, & abrogarint. Lucullus quoque adeò fœneratorum licentiam cohibuit, vt omnem Asiam fœnore demersam liberarit: Sicut Cato qui in fœnore coercendo asperior & durior, ex tota Sicilia fœneratores exegit, illámque ære alieno obrutam, in pristinum decus restituit. Hoc quidem senatusconsultum iam longo abusu obliteratum, diuus Claudius fœneratorum licentiam coercens, ne filiisfamiliàs pecuniam fœnori darent, seuero edicto seruari mandauit. Diuus deinde Vespasianus cum censuram ageret, saluti parentum & liberorum consulens, illud denuò ex longo interuallo reuocauit. Non ergo insciter seruus ille respondebat, neminem fore, qui viuo patre, filio pecuniam crederet, cuius petitionem actionemque lege & senatusconsulto non haberet.

Agis.

Spero te amaturum fore, vel amandum fore, veterum autoritatibus Latinè dici licere, contra opinionem quorundam grammaticorum. CAPVT VIII.

COmmentatiunculas suas non inuenustas adolescens quispiam ingenio & lingua præstabili, dum posteritati & gloriæ seruit, apud nonnullos eiusdem disciplinæ viros lectitabat, non equidem, vt videbatur, laudis indipiscendæ gratia, sed vt graui illorum iudicio subnixus, liberius consultiusque, si quod in eis delictum, si quòdve mendum esset, castigaret: eorumque explorata sententia, nonnulla in vulgus emittebat, multa vel tollebat è medio, vel corrigebat. Aderat inibi familiaris meus quispiam, honesti ordinis, Latinæ eloquentiæ & veterum literarum non ignarus, qui cætera quidem minimè visus aspernari, vno verbo se offensum dicebat, quod in posterum nihil in eum scripturum fore, ille dixerat. Minus Latinè (inquit) dictum est, scripturum

scripturũ fore, sed aptius cõuenientiúsque dicendum fuit, scriptum esse. Si quidem verbum fore, cum tempus quod futurum est designet, cũ participio in rus, vel in dus, quod pariter futurum tempus designat, minimè conuenire, perindéque haberi ac si dicas scripturum futurum esse: quæ oratio, vt probe nosti, nihil habet gratiæ vel dignitatis. Quóque minus dubites, inquit ille, hoc senserunt multi eruditi: quorum sententiam iudiciúmque minimè asperna beris. Statímque ad nos attulit obseruationes grammatici hominis non incuriosi, in quibus ad hanc sententiam scriptum, definitúmque inuenimus: Fore cum vim participij habeat, cum nomine, nõ cum participio iungi oportere, ne duo simul participia confundantur. Itaque dicendum, spero te amaturum fore, vel amaturũ esse: non autem amaturũ fore, vel amandũ fore: venturũ esse, non venturũ fore. Et ita dici scribíque oportere maxime contendebat. Quod cũ legissemus, tenuit nos admiratio istius doctoris, equidem diserti, & tamen inconsiderati, qui præcipiti ductus sententia, tam asseuerate contendere auderet, id quod longe secus à doctissimis sæpe vsurpatum memineramus. Siquidem T. Liuius facundissimus autor, secundi Punici belli octauo, & acturum se, inquit, per populum aperte fore, si senatus aduersaretur. Et alibi, libẽter facturos fore, vt ludi maximi fierent. Et rursus, eò quoque mittendos fore legatos, dixit. Et septimo de Macedonico, sub pellibus habendos milites fore. Q. Curtius, senescendum fore tantum terrarũ vel sine imperio obeunti. Quibus astipulatur Plinius naturalis historiæ secundo, Quid fore putãdum est? inquiens: & pluribus exemplis quibus omnis historia referta est, quæ trita & peruulgata in quæstione minime dubia referre non necesse habeo. Prætérque veterum autoritates, rationes adduci possent, quibus ita dici cõuenire facile cõtenderim ex arbitratu eruditissimi viri. Cum enim substãtiuum olim verbum fuerit fuo, atque eius infinitiuum fore fuisse, futurum esse, &c. eiusdémque verbi nonnulla tẽpora retinuerimus, adeo vt forem antiquum, & essem recẽtius dicamus: quis prohibet etiam fore atque esse, simul cũ foderi, perindéque amaturum fore dici, quod amaturum esse? Sed cũ nos autoritatibus veterũ inniti debeamus qui-

Laurentius Valla tuslib. 1. ca. 28.

Fore.

Fuo.

bus hæc comperta fuere, quæ pro ratione sunt, frustra in re confessa & explorata, rationem & adminicula nō necessaria inquirimus. Si qui tamen sunt ita Latinæ linguę curiosi, aut animo tam agresti & duro, quibus veterum autoritas non satis sit, poterunt ab his qui istiusmodi res conquisitius indagant, quibúsque ista consectari curæ fuit, hæc atque his similia perscrutari.

Pleraque veterum Romanorum cognomenta, quibus de causis indita & denominata fuerint.

CAPVT. IX.

VErum profecto est, id quod a multis traditur, veteres illos non infimæ plebis homines, quorum bona strique opera populus Romanus vsus fuit, ex re rustica in qua multum diúque versati fuerant, clari nominis cognomenta sumpsisse. Ex qua re coniectari licet, fortes illos atque acri ingenio viros, quicquid a reipublicæ muneribus ocij & laxamenti habebant, id plerunque in exercendis agris & colendis frugibus ponere consueuisse: neque semites terræ iacere, neque vites amputare, aut agros stercorare, vel irrigare, fastidio vnquam duxisse: quæ nunc probrō ducimus, dedecorique & turpitudini damus. Eiusmodi fuisse Pisones, quòd in pinsendo frumento longo vsu fuerant exerciti, vel à piso legumine: hi enim Calphurniorū prosapia a Numa originem duxisse feruntur. Cicerones & Lentuli, alteri ob ciceres, alteri ob lentes eximie cultas, genesum familiæ nomen inuenere. Fabios quoque à fatione farinarum sunt qui autument denominatos: tametsi ab Hercule prognatos, & ab fouea dictos nonnulli ferant. Sicut Antoniorū familia, quæ Romæ imperitauit, Antonem Herculis prognatum, autorem stirpis nuncupat. Lactucini, quod lactucas colerent, & Hortēsij, quod hortorum studio tenerentur. Stolones quoque à pampinatione & cura arborū, quod curarent ne frutices quos stolones vocant, ad cauices arborum nascerentur, nobilia cognomenta inuenere. Ex qua familia Licinius ille stolo, primus de plebe consul, quia filiū emancipando, fraudem legi fecerat, qua vetabatur vltra quingenta agri iugera possidere, sua lege damnatus est.

Pisones.
Cicerones.
Lentuli.
Fabij.
Antonij.
Lactucini.
Hortensij.
Stolones.

est. Pilumnos, quod pilum conterendo frumento idoneum commēti sunt, dictos accepimus. Et Serranos, quod agros sererent, vel quod serenti fuerat delatus honos. Cuius fami liæ proprium erat, fœminas nullo tempore linea veste vti, sicut Cethegis distincto amictu & exerto brachio incedere: & Flaminiis, nisi sacrorum causa è sua domo ignem efferri. Suilli vero, Bubulci, Bupecij, Caprarij, & Porcij, Ouinij quoque, Caprilij, Equitij, & Tauri, à pecudibus & armentis cognōmēta familiæ tulere: ex quibus claros illustréſq; viros militiæ domíque multos fuisse, fama vulgauit. Rursus ex corporis vitio, aut mēbri iactura magis quàm honestamento plures dicti cognominatíque sunt, quos recēsere & breui perstringere, de quibus meminisse potuimus, non pigebit. Strabones, Pæti, & Cæci, ex oculorū vitio cognomēta inuenere: tametsi pætos habere oculos, laudi pleruq; datum sit: sunt enim ad lasciuiā proniores. Sicut Licinij & Limi, alteri quòd paruis ocellis nascerentur: alteri, quòd limis oculis intuerentur. Horatio illi qui Thuscorum copias detinuit solus, quòd alterū in bello amisit oculum, Coclitis nomen fuit: quāuis quòd esset vnoculus, Cyclopē, mox lapsa consuetudine, pro Cyclope Coclitem appellatum ferant. A simis vero naribus vel repādis, Silos & Simos: à superciliis, Silones: à labiorū magnitudine, Chilones & Labeones: à naso, Nasones: ab auribus mobilibus, Flaccos: à capite Capitones, à frōte Frōtones, dictos accepimus: sicut à colore, Burros, Nigros, Ruffos, Aquilios & Rutilios. Dixere autē Silos, naribus sursum versus repādis: Silones vero, qui præminentī supercilio forent. Galbas quoque à colore galbulæ auis credunt denominari. Est enim passeris genus luteis pennis, tametsi à galbeo indumento aliqui dictos asseuerent. Et Lappas, ab inculto capite: & Suras, à surarum neruositate: & Halas, à fœdo oris halitu: Cossósque, quòd rugosi corporis forent: sunt enim vermes seu teredines, quos in vetustis lignis cum cariem contraxere, genitos inspicimus. Sicut Aenobarbos ab æris similimo capillo, multos dictos volunt. C. Mutius vir clarus genere factísque, cū Porsennam gladio impeteret, quòd scribā pro rege obtrūcarat, à clade dextræ manus, quam sibi ad ignem deflagrauit, Scęuolæ nomen tulit. Inde cognomentum Scæuolæ

Pilumni.
Serrani.
Suilli, Bubulci, Bupecij, caprarij,
Porcij, Ouinij, Caprilij
Equitij.
Tauri.
Ex corporis vitio.
Strabones.
Pæti, Cæci,
Licinij, Limi.
Cocles, Scæuola.
Sili, Simi, Stolones, Chilones, Labeones, Nasones, Flacci,
Capitones,
Frontones,
Burri, Nigri, Ruffi,
Aquilij
Rutilij, Silij
Galbæ, Lappæ, Suræ,
Halæ, Cossi,
Aenobarbi.

Universidad de Deusto Biblioteca

Scenolæ. multis Romæ factum est. Scenum enim Græcè læuum de-
Plauti. Plo- signauit. Plautos etiam & Plotos, quod supra modum pe-
ti. Planci. dibus planis essent. Plancis vero & Pansis, à vola pedum pa-
Panse. Val riter id nominis fuit: cuius familiæ numeratur Numatius
gi. Vari. Plancus, vir prætorius & consularis, qui sub disciplina Cice-
Vatiæ. ronis euasit orator summus. Sic Valgi, Vari, Vatiæ, Vatinij
Vatinij. & Scauri, quòd varias haberent suras, aut crura pedum in-
Scauri. torta, vel quòd talis præminentioribus forent. In Scauris
Scaurorũ fa enim adnumerantur præcipuæ nobilitatis viri: quorum fa
miliaquãdo miliam in Scauro Mamerco, qui maiestatis reus causam
extincta. dixit, extinctam fuisse volũt. Ex Metellis vni, quòd frontẽ
Vittatus. vitta ligatus ambularet, Vittato: alteri, quòd funebres lu-
Celer. dos & viscerationẽ sine mora exoluẽdos curauit, Celeri no
Pius. mẽ datũ: tertius, & à Furio tribuno patris reditũ exorauit,
Falcones. Pius cognominatus est. Falconum, & pollices pedũ intror-
Sedigiti. sus curuatos falconis instar haberẽt. Et Sedigiti quòd senis
Tuditani. plerunque digitis: & Tuditani, quòd malleo simili capite
Malici. nascerentur, cognomen gẽtilitiæ stirpis inuenere. Tudites
Bronci. enim mallei, à tũdendo dicti sunt. Sic Malici & Brõci. alte-
Capellæ. ri quòd magnis malis & buccis tumidioribus essent: alteri,
Cenestellæ. quòd ore sine labiis nascerẽtur. Capellas quoque, à capillo-
Columellæ. rũ hirsutie dictos volũt. Et Cenestellas, à caluitie: Columel
Aruinæ. las, à proceritate: Aruinas, à pinguedine: Nasicas, ab adũco
Nasicæ. nasco: & Mammulas quasi papillosos, ab ipsa re denomina
Mammulæ. tos ferunt. Leccæ quoque inexhausta libido, & obscœnus
Leccæ. amor, gentilium nomen dedit. Quinetiam ex variis fortu-
Ex fortunæ casibus. næ casibus multos clara nomina sumptisse inuenimus. Va-
lerio tribuno militũ, cũ ad singulare certamen à Gallo pro-
uocatus descendisset, quòd pugnanti in galea coruus insẽ-
Coruini. disset, Coruini nomẽ factũ. Et T. Manlius, & prætulidũ ho-
Torquati. stem cõminus trucidasset, induuiásque hosti torquẽ detra-
Drusi. xisset, Torquanti nomẽ assũpsit. Druso quoque à duce Dru
so pugna singulari victo, clarũ familiæ nomẽ datum. Rur-
Buteones. sus Buteones dicti, quòd autori familiæ, cum classi præfe-
πεπέρυχος. ctus à portu solueret, Buteo auis fælici omine insedit, quo
Lanati. augurio insignem de hoste victoriam tulit. Ea enim trior-
ches, & treis habeat testes, nuncupatur. Et Lænatos & eo
vestis genere vtebantur, quæ χλαῖναι dictæ. Quorum M
Popilius Lænas princeps familiæ fuit, qui consul & flamẽ,
cum

cum lænam indutus sacrum faceret, orto patrum & plebis
tumultu, vt erat amictus, in forum processit, magnificáque *Salinator.*
oratione seditionem cõpressit, & rixam sedauit. Liuio Sa-
linatori, & in cẽsura ex salaria annona nouum vestigal sta-
tuisset, sal cognomẽtũ dedit. Ex Sabinis vero Claudios, ab *Claudij.*
autore Appio Clauso gentis principe, qui cum multitudi-
ne clientum Romã commigrauit, deductos ferunt: ex qua
familia multi insignes nobilitate & honoribus, contra fu-
rores tribunitios, pro patribus perpetui defensores exti-
tere. Huius generis Appius Caudex cognomẽto fuit, quòd *Caudex.*
primus classem extra Italiam duxerat, & nauali prælio pu-
gnare docuerat. Dixere autem caudicem, lignorũ aceruum
compactum & conglutinatum, vnde & codices. Ea autem
Appiorum familia ab Apij corona, quam L. Appius in *Appij.*
Achaia ludis Nemæis meruit, originem duxisse fertur, cui
postea Neronis dixére nomen, quod Sabina lingua fortẽ *Nero.*
designauit & strenuum: ex qua nonnulli patricij, alij ple-
beij: plebeia Marcellorum, patricia vero Pulchrorum fuit. *Marcelli.*
Aurelios quoq; ex Sabinis, quod publice his Romæ locus *Pulchri.*
datus foret, vbi Soli sacra facerẽt, à Sole nuncupatos ferũt, *Aurelij.*
próque Auseliis Aurelij dicti, sicut Valesij, Fusij, & Papysij
quõdã, nũc Valerij, Furij, & Papyrij, R primũ litera inuẽta. *R. literæ in-*
Is enim Claudius Centinian⁹, seu Centimanus fuit, qui li- *uentor.*
brum in iure ciuili conscripsit, & primus R. literam Lati-
nis dedit. Papyrius, à pedum pernicitate, qua victor om- *Cursor.*
nium suæ ætatis æqualium fuit, Cursoris nomen accepit: *Prætexta-*
alteri, ob loquendi tacendíque in ætate prætextata pru- *tus.*
dentiam, Prætextati nomen datum. Præter hos Cati, qui & *Catus & Corculus.*
Corculi quòd vsu & sapientia præstarent: nam catum Sa-
bini acutum dixere. Et Curiones à curis, quibus maci- *Curiones.*
lentiores erant, denominati sunt. Ex qua gente tres præ- *Dentati.*
cipui oratores, lumen totius senatus atque imperij fuere. *Clodij.*
Dentatos quoque, quòd solido osse vice dentium armarẽ- *Cluentij.*
tur, dictos putant, quo modo Prusiæ regis Bithyniæ filius
fuisse fertur. Quanquam plerique aliter sentiant, autorem
scilicet gentis, cum primum in lucem editus fuit, dente
nato prodiisse: sicut de M. Curio, & M. Carbone traditur.
Rursus Clodij & Cluentij à Cloante, & Memmij à Mne-
steo: à Sergesto autẽ Sergij, sicut à Naute Nautij, & Gega-

Geganij. nij à Gia, Troianis ducibus, qui Aeneæ comites post euersum Ilium, huc applicuêre, illis progenitoribus gloriãtur, fuítque proprium Nautiorum familiæ vt sacerdotes Palladis fierent, & sacra tractarent, quòd princeps familiæ palladium Romam attulisse ferebatur. Sic Manilios à Manilia Telegoni filia, quam Thusculi genuit, & Cæcilios à Cęculo Prænestis conditore. Et Lamios à Lamo, qui Formiis imperauit, & Calphurnios à Calpho Numæ regis filio, oriundos ferũt. Quatuor enim Numa filios genuit, qui omnes honestarum familiarum nomina dedere: Calphum, ex quo Calphurnios: Pomponẽ, vnde Pomponios: à Pino autem Pinarios, & ex Mamerco Mamercos fluxisse putant. Calphurniorum familiam illustrasse dicitur L. Calphurnius Piso Frugi, qui tribunus plebis, Repetũdarum legem tulit primus, & promulgauit. Aemylia gens, Mamercum Pythagoreum autorem suæ stirpis nuncupat: cui propter eximiam humanitatem, quódque animo esset æquissimo, cognomen Aemylos inditum ferunt, sicut à lepore Lepidi, & Cicurij mansueti appellati. Scipio Nasica, à maioribus naribus, & ob morum temperantiam Corculum. Contrà vero Trebonius, quòd esset ingenio impotens, & moribus difficilimis, Asper dictus est. Sic Cotæ ab ira, & oris toruitate, quòd acres forent & vehementes: & Insani, quòd natura intractabiles: atque Massæ, quasi fures: & Lamiæ, quasi voraces, cognomenta inuenere. Fabius vero Maximus ex morũ clementia, & quòd nihil illo esset placidius, Ouiculæ: idem, quòd Hannibalem mora fregit, Cunctatoris, & à verruca in labiis, Verrucosi nomen accepit. Est enim verruca, præminens caro seu tuberculum. Alter, quoniam sordidæ intemperantiæ foret, & profusa largitione patrimonium prodegerat, Gurgitis, sicut Nepotes, qui attritis facultatibus vino, alea & scortis, patrimonium exhausere, appellati. Tertius, quòd salutis ædem pinxit, Pictoris. Alius Ambustus, cuius filia Licinio Stoloni nupserat. Ex qua familia, quod nulli contigit, vno velut tenõre tres principes senatus fuere, Fabius scilicet Ambustus, Rutilianus, & Gurges, præcellenti ingenio viri. Is autem Ambustus quòd adolescens ictus fulmine deflagrauit, idémque Pullus, postea Rullus nominatur. Fuit quoque Fabius cc-

Nautij.
Manilij.
Cæcilij.
Lamij. Calphurnij.
Pomponij.
Pinarij.
Mamerci.
Repetũdarum lex.
Αἰμύλιος.
Aemylij.
Αἴμυλος.
Lepidi. Cicurij.
Nasica.
Corculum.
Cotæ.
Insani.
Massæ.
Lamiæ.
Ouicula.
Cunctator.
Verrucosus.
Gurges.
Nepotes.
Pictor.
Ambustus.
Rutilianus

cognomento Venox, qui censor cum Appio Claudio, ob inquisitas aquæ venas, Venocis nomẽ accepit. Et alter Rutilianus, cui primum ob virtutem Maximi cognomen datum, qui magister equitum à Papyrio dictatore penè securi percussus est. Duos enim Maximos populus Romanus præcipue cognominauit, Valerium, qui plebem patribus conciliauit, & hunc Rutilianum: post quem Pompeius, astipulante Sylla, Magni nomen accepit. Nec me præterit, Cæsones, quòd cæso matris vtero in lucem prodiissent, sicut Cæsares, quòd est Iuliorum familiæ cognomentum, vel quòd cum cæsarie nascerentur, seu quòd auus C. Cæsaris elephantem occiderat, qui punica lingua cæsar dicitur, nomina inuenisse: cuius familiæ proprium dicunt fuisse, vt sacra Apollinis curæ habeant, eiúsque ministri fiant. Iulos vero, à prima barbæ lanugine plerique dictos autumant: τὸλον enim Græci primam in mento dixere lanuginem, & Agrippas, quòd contra nascentium legem, pedibus prius ex vtero emersis, nati essent, quasi ægrè partos nuncupari, quod omẽ infælicitatis fuit: sicut qui ex vtero haud magno negocio & proniori partu effusus foret, fælix augurium affert. Et Vopiscos, cum ex gemellis vno defuncto, alter superuiueret: & Proculos, qui foris agente patre: ac Posthumos, qui post patris obitum nati essent: & Cordum, qui sero & postremus: atque Opiter, qui patre mortuo, auo viuo editi forent, dictos existimarunt. Cornelius qui Scipionum nomen propagauit, quod patrem lumine orbum, pro baculo regeret, velut hastili nixum, Scipio fuit appellatus. Et Cincinnatus, quod esset capillo incompto: & Roscius, quod exactæ virtutis & consummatissimus foret. Cum enim Roscius Gallus histrio nulli secũdus, supra omnem memoriam absolutissimè mimum ageret, sicut Pollus apud Græcos, si quem virtute præcipuum & artibus præcellentem videbant, Roscium, hoc est, miræ & perfectæ probitatis nuncupabant. Sic Piso, quod in omni re commodus foret, vtilis & fructuosus, Frugi est cognominatus. Scrofæ vero & Asinæ vnde sint cognomenta, vulgo proditum est: siquidem alter cum vades daret, asinam onustam auro in forum duxit: alter suppositа vxore puerpera, quam depeculatus fuerat, scrofam se non habere mentitus

Venox.
Maximi.
Cæsones.
Cæsares.
Sacra Apollinis.
Iuli.
Agrippæ.
Vopiscj.
Proculi.
Posthumi.
Cordus.
Opiter.
Scipio.
Cincinna.
Roscius.
Pollus.
Piso.
Frugi.
Scrofæ, & Asinæ.

fuit: seu quod Varro tradit, qui primus genti nomen propagauit, cum quæstor in Macedonia relictus foret in castris, hostésque impressionem facerent, palam vociferatus est, celeriter se illos, vt scrofa porcos, discecturum, quod & fecit: vnde nomen assequi meruit. Proditúmque memoriæ est, Cornelium Rufum, quod ex præscripto librorum Sibyllinorum ludos fecerat, Sibyllam primo, mox annis intercedentibus, Syllam appellatum, posteris nomen propagasse. Et militem, quod fronte coronatus, militaria gessit facinora, Fronticij nomen dedisse. Sed iam longius euecti sumus, quam statueramus. Itaque ne longius legentes fatigemus, néve pluribus moremur studiosos, de his hactenus dixisse satis sit. Hoc quoque non fuerit ab re meminisse, pleraque cognomenta Romanis ex piscibus fuisse indita. Nam Murænas & Oratas, vel quòd piscium eius generis viuaria quam amplissima haberent magno fœnore, vel quod eo edulio præcipuo vescerentur, plerique dictos volunt. Tametsi Murænam à neruoso corpore, sicut Neruam à fortitudine multi denominari dicant. Fœminásque Romanas duo tantum nomina ferre, mares vero tria, sæpius quatuor, prænomen, cognomen, agnomen, & nomen, idque nobilitatem generis monstrare: quódque rarenter mulieres prænominibus vtebantur, mares vero frequentissime. Nanque cognomen & agnomen mulieri non dabatur. Quod nobis, cum frequenti lectione id obseruaremus, ita esse propemodum visum fuit.

Sylla.
**fronde Fronticius.*
**Frondity.*

Cognomina ex piscibus.
Murænæ.
Oratæ.

Fœminæ duo, mares autem tria aut quatuor nomina habebant.

Quare partus ancillæ cuius vsusfructus legatus fuit, in fructu non sit, cum reliquorum animalium contrà fuerit. CAP. X.

INter contentiones forenses quondam summa dissensio fuit, an partus ancillæ in qua vsusfructus legatus est, in fructu sit habendus, ita vt in eo sicut in ancilla vsusfructus maneat. Vetus quæstio fuit inter consultissimos viros P. Scæuolam & M. Manilium, à quibus Brutus summæ autoritatis vir, qui inter iurisperitos multum longéque præstitit, & M. Cicero iure meritóque dissentit. Verba Ciceronis de finibus bonorum primo, si recensere ea quis vellet, asscripsi: An partus ancillæ sit in fructu habendus, dissentitur inter principes ciuitatis P. Scæuolam, & M. Manilium: ab

Ciceronis locus.

ab hisque M. Brutus dissentiet, quod & acutum genus est, & ad vsus ciuium nō inutile, nósque ea, eorùmque scripta, reliquáque eiusdem generis, & legimus libenter, & legemus: hæc quæ vitam continent omnem, negligentur? Hactenus Cicero. Manilius & Scæuola, in fructu ancillæ partum esse dixere, ea de causa, quòd sicut in cæteris animantibus, quæ in manu mancipióque sunt, illorum fœtus in fructu est. Siquidem pecudum legato vsufructu, soboles ex pecudibus postea natis suffecta, perinde accedit legato, & in fructu habetur, ac si vnà cum pecore legata fuisset. Ita ancillæ legato vsufructu, pari exemplo partum ancillæ in fructu esse voluere: pluréque iureconsulti in hanc sententiam concessere, à quibus tamen Brutus grauis autor in primis, certioribus argumentis dissentire haud immerito visus fuit: cuius sententia postea obtinuit. Non enim sicut in sobole pecudis pecus enatum, nexu obligatur, & in fructu est, ita ancillæ partum in fructu esse, aut in ius ditionémque venire censuit Quippe pecore legato, ipsum pecus & sobolem tanquam pari nexu obligatam accedere, & in fructu esse consentiunt omnes. Sed in fructu hominis, homo, inquit, esse non potest, permagníque interesse an pecus ex pecore, vel homo ex serua nascantur. Cum enim ex serua natus, sui potens non sit, nec alieni iuris aut ditionis fiat, sed in seruitio & famulatu domino ita addictus, vt sine domini iussu permissúve in ius alterius venire, aut mancipio, nexúve obligari non possit, ideo ancillæ partus in ius ministeriúmque vsufructuarij non venit, sed velut mancipium domino addicitur. Quod in pecore enato secus dici conuenit. Siquidem pecus enatum, cum in manu & fructu sit vnà cum pecore legato tanquam adiectum perinde manet, ac si vnà legatum esset. Aptissimè commodissiméque Brutus, magno vt fuit ingenio, ab homine pecus seiunxit: sed sicut hoc peracri iudicio non ineptè ab altero discreuit, & diuersum arbitratus fuit: ita causam ego tam variæ decisionis, à veteribus iureconsultis libēter quæsierim, cur areæ vsufructu legato, si in ea insula erecta foret, ea postea demolita, in eademet area mihi vsumfructū manere Paulus & Vlpianus cēsuerunt, non autem ecōtra: nanque ædiū vsufructu legato, illis demolitis, licet alteræ suffectæ sint,

in eis tamen mihi nullum manere vsumfructum, constans omnium opinio fuit. Et tametsi rationis huius diiudicandæ non prompta animaduersio foret, constitit tamen grãde diserimen subesse, quod demolitis ædibus, solum & area quæ prius fuit, manet, in qua mihi vsusfructus incolumis & certus est: ædibus vero demolitis, quamnis alteris inibi suffectis, non easdem censeri conuenit. Ideo cum aliæ, non eædem dicantur, vsumfructum propterea non deberi, iure meritóque putarunt.

Miracula de somniis apud nonnullos cognita & comperta, & quæ ipse expertus fuit.

CAPVT XI.

IVnianus Maius conterranus meus, vir bene literatus, in exquirendis adnotandísque verborum & sententiarum viribus, multi studij fuit: & præterquam quod in eruendis iuuenculorum animis, imbuendísque doctrina pueris, castigatissimæ disciplinæ, somniorum quoque omnis generis ita verus coniector fuit, vt ipsius responsa diuina ferè monita haberẽtur. Ad eum memini cum puer adhuc essem, & ad capiendum ingenij cultum frequens apud eum ventitarem, quotidie somniantium turbam, hominésque celebri fama & multi nominis, de somniis consultum venisse. Declarabat definiebátque ille, non breuiter aut subobscurè, vt plerique, sed expositè atque apertè ænigmata somniorum, siue boni, siue mali prænuncia: ita aptè, vt iudicium factum à veridico diceres. Multi quoque illius monitu, vitæ interitum, nonnunquam animi ægritudines vitarunt. Sed quod illi interprete Iuniano assequebantur, animaduerti quosdam haudquaquam summæ nobilitatis, sed homines tenuissimos, & sortis infimæ, absque vllo interprete assequutos, & somnio tantum præmonitos, imminentem cladem aut futurum exitium, & pleraque incommoda vitasse, verisimáque, qualia futura viderant, somnia extitisse: quod genus Græci ὄνειρα, hoc est visionem dicũt. Nuper in Vesuuino meo familiaris meus quispiã fuit, homo alioqui exiguæ sortis, obscurus & egẽs, sed tamen spectatæ fidei, & exempli recti, qui ouium greges custodire solitus

solitus, cum esset grauior annis, & valetudine non bona, eam curam vnico, quem habebat, filio delegarat. Accidit, dum procul à stabulo ipse & filius sub paruulo lare noctu decubarent, ouem quandam à lupo circunuentam, sibi in somniis obuersari, illiúsque dentibus opprimi & lacerari visam: quo somnio expergefactus senior, filium qui vnà decubabat, excitauit, vtque ad gregem properè accederet, acclamauit: nanque ouem, cuius etiam nomen referebat, à lupo circunuentam dilaniari dixit. Qui cum illuc excitatus pergeret, eandem, quam pater prædixerat ouem, à lupo lacerari atque opprimi inuenit, verisimúmque, & quale pater prædixerat, insomnium expertus fuit. Matrona insignis, multi & celebrati nominis, dum Neapoli degerem, referre mihi solita est, quancunque in somniis imaginem vidisset, eandem sibi postera luce repræsentari. Eáque magnæ admirationi apud reliquas matronas fuit, quòd sæpius quæ sibi die euentura erant, somnio monita, futura prædiceret. Sed præ omnibus quæ notauerim, res est memoria & admiratione digna, quã ego nuper expertus sum, & reprobaui. Iacebat in lectulo Marius alumnus & cliens meus, cuius ego ingenium & animi indolem sæpe demiratus sum. Is cum per quietem matrem defunctam efferri, & funus apparari vidisset, grauissimos gemitus & lugubres querelas, quamuis somnio confusus edebat: quem cum excitari iussissem, & causam tam luctuosi gemitus requisissem, retulit matrem vita functam, sibi per quietem visam efferri, & funerari. Obseruaui ego diem, & tempus quo species hęc obuersata fuerat, notaui. Haud multo pòst nuncius defunctæ matris ad me venit: à quo cum diem requisissem, conuênit, ipso die quo mater per quietem efferri visa fuit, illam è vita excessisse. Quibus exemplis admonemur, vt esse præscita quiescentis animi, & diuinationes, humanæque mentis præsagium, quasi vaticinium futurorum diuinitus mortalibus datum per somnia, credamus.

Quæ forma castrorum, qualisque disciplina olim fuit, & quot portæ in Romanis castris esse consueuere.

CAPVT XII.

QVibus castrametandi scientia, & idonea castris loca eligendi, nota & perspecta cognitio fuit, cuius rei

gloria Pyrrho Epirotæ præcipua fuisse traditur, quíque militaris disciplinæ præcepta diligenter exequuti sunt, hoc annotasse literis accepimus, vt pro loci qualitate vbi castrametanda forent, próque angustia & laxitudine, aut militari multitudine, ita se duces castris capiendis insinuent. Sed neque eadem figura & habitu, neque eisdem in locis semper castrametari oportere, rectè arbitrati sunt: Siquidem modo quadrata, modo trigona, plerunque rotunda, ex disciplina Lycurgi, qui ita castrametari docuit: nonnunquam lunata, & hemicycla castra habere: interdum planis & patentibus campis, nunc arduis & accliuis in locis, plerũque dimissa valle, nunc in colle edito, & summo iugo castra cõmunire: nonnunquam terræ situ difficili, & impedito saxis præruptissimis loco munito, vt siqua maior vis ingruat, milites in tuto sint: & sicut loci natura tempúsque patitur, castra & munitiones extendere: vt opportuna aquatio, ne siti & lassitudine conficiantur: vt lignorum, vt pabuli copia sit: ne commeatu, néve re frumentaria prohibeantur, haud paruum munimentum esse putauere. Præcipue cauẽdum, ne collis aut iugum immineat, vnde prospectus castrorũ, & subita incursio fiat, néve sylua densa, aut latens fossa, vel sinus occulti iaceant, vnde latebræ hostium & insidiæ parari, aut tacito speculatu pericula oriri possint. Portæ quoque castrorum, vt pro amplitudine pauciores potius, quàm plures construantur, esse cum facilius, tum etiam vtilius, idque percommodum fuisse & salutare. Tametsi in Romanis castris multiplices aliquando portas nonnulli exemplis adnotarint: quod ideo seruatum est, ne quid eruptionem subitam in hostes demoretur, vtque omnibus portis effusus equitatus, vno impetu in hostes diuersi irrumpant. Sed tamen vbi amplissima erunt castra, & quanuis late fusa, ibi quatuor ad summum portas constitui conuenire: minora vero & angusta, duabus contenta esse debere, omnes ferme cõsentiũt: Quarũ sicut nomina distincta, ita dissimilia fuere munia. Prima enim prætoria, quæ & quæstoria dicta est: siquidẽ in Romanis castris, & prætoriũ ducis, & quæstorium fuit, prout prætor, aut quæstor castris & legionibus præerat: quæ vel orientem solem spectare, vel è cõspectu hostium dirigi consueuit. Quod eo fit, vt siquando ad arma

Castrorum aliæ atque aliæ figuræ.

Quid præcipuè cauendum in castris locandis.

Portæ castrorum.

Quare multiplices portæ in castris Romanis.

Diuersis castrorum portis, diuersa nomina tributa.

arma conclamatũ foret, sine tumultu extra castra contrahi multitudo, & explicari ordines, signáque educi possint. Etenim vbi acie decertandum erat, illinc cohortes educi, & copiæ admoueri solebant. Vbi etiam militum statio composita, instructáque ad subitos conatus esse debebat, cui etiam Principali nomen datum. Altera à tergo castrorũ Decumana, eo quod ampla & patens: ex qua desertores, & facinorosi, in quos iure militari animaduertendum erat, educuntur, & pœnis coercentur. Tertia principalis, ex qua principes & summi duces velut ex postico, siquando vsui foret, opem suis laborantibus ferre, ordines tendere, & milites educere consuerant. Via quoque quæ ad portam ferebat, Principalis dicta est. Quarta post prætorium, Quintana dicitur: quippe per eam commeatus in castra conuehi, & rerum vtẽsilium copia venalis exponi: inde etiam merces ad vsum militaris multitudinis, quæque bello vsui forent, importari & exportari solita. Hoc quoque inter exempla relatum est: quod & Fabius Maximus, & plerique imperatores præcipiebant, exercitum itineribus, & locorum mutatione crebro fatigari, potius quàm vno in loco in castris sedere, esse cum tutius, tum ad disciplinam militarem nobilius. Id quod Cyrum apud Xenophontem nouimus factitasse. Quanuis nonnulli, castrorum crebrã mutationem præ se ferre turpem fugam, & exercitus alienationem, duxere. Fuítque præcepto militari obseruatum, vt vigiliarum vices tubæ in castris per interualla significent: & siquando hostes in conspectu sint, pro portis, castrorum singulæ stationes, & expeditæ cohortes, dispositis excubiis, instratis equis frenatísque, pro vallo excubent, vt omnia militari cu stodia vigiliísque tuta firmáque sint, ne paratis insidiis, & omni aditu præsepto, nudata custodiis stationibúsq; castra, hostes adoriãtur, & nec opinãtes inuadãt, cædibúsque & rapinis pateãt. Paulus vero Aemylius, vt attẽtius custodiæ cõtra somnũ repugnarent, nocturnas vigilias sine armis fieri, & inermes milites vigilare iussit: quod multi postea duces exequi magno studio curauerũt. Tametsi veteri exemplo, stationes vigiliæq; diurna nocturnaq; munia ab armatis in castris fierent: ita vt ferant militem, quia vallum nõ accinctus gladio, & aliũ, quia pugione tantũ accinctus foderet,

Castrorum locus.

Statio Principalis.

Decumana statio.

Via principalis.

Statio Quintana.

Exercitus crebro exercendus.

Vigiliæ in castris.

Arma militum membra. capite luisse. Arma enim veteres membra militum duxere. Fertúrque Epaminundas, cum custodias stationésque circuiret, vt disciplinam exemplis stabiliret, sopitum militem gladio transfixisse, asserens quòd qualem inuenerat, talem reliquerat. Augustus quoque manipulares milites statione deserta, & centuriones morte mulctauit. Caius vero Cęsar, vt ad subitos conatus disposita præsidia haberet, duas sæpe legiones pro castris excubare iussit, vtque in disponendis castris, tendentium ordines, & descripta suis quæque partibus loca, ac iusta itinerum interualla distincta sint: vtque tribuni militum in principiis iura dent, indéque milites signum petant, ac in stationes & vigilias eant: etiam vt in prætorio imperatoris tabernaculum, quod Augustale dicitur, tendant, ibíque pro tribunali sedere, classicúmque apud eos cani, quotiésque dimicandum foret, pugnę signũ ab his tribuni petere debeant. Cyri vero tabernaculum apud Xenophontem hyeme pariter atque æstu orientem versus, aut in castrorum medio, quòd locus munitissimus foret, statui consueuit. Ea enim regio summis ducibus dabatur. Alexandri Magni tabernaculum statuæ circuncingebant: in quo traditur mirum, cum ad Oxum amnem statueretur, fontem manãtis olei scaturisse. Philippus autem pro vallo castrorum nonnunquam in conspecto maximè tumulo tabernaculum fixit. Duæ quidem ex corio & pellibus, modo ex saccis aut ciliciis pilis contextis construebantur. Numidæ ex calamo & stramento, Nomades centonum instar tectoria intexebant, multi ex tabulis & cratibus: fuítque more nouitio seruatum, vt in principiis castrorum, aut iuxta tabernaculum ducis, templum vel ædiculam simili exemplo milites cõstruant, intra quam signa & aquilam venerarẽtur & seruarent: vnde cum opus esset, extra castra educi possent. Illud quoque notatum, per exploratores centurionésque, Romanos duces prius explorato & præuiso locum castris ante capere consuesse: quotiésque motis castris loca mutanda forent, militari more vasa prius conclamari, & colligi: vtque itineri sarcinas aptent, admoneri: ne quid ignari imprudentésque præpropera festinatione prætermittant. Vallúmque castrorum ex cespite aggesta humo, aut mole & aggere contra fluminũ im-

Augustale tabernaculum.

Ducũ summorum locus.

Tabernacula ex quibus apud diuersas gentes.

Templum iuxta tabernaculũ ducis.

Vasa conclamari.

Vallum castrorum.

impetus: nonnunquam ducta ingenti fossa, vel lapidum congestis molibus: plerunque arboribus obiectis, prout materia suppetebat, à tyronibus, præfecti castrorum iussu, communiri. Quæ quidem fossa persæpe fuit duodecim pedum, & si detur occasio, latitudine quàm amplissima, ne quis illam & munitiones transcenderet. Vallum vero tanę crassitudinis, quòd nullo telo, nullóque tormento traici possit. Quæ quidem munimenta, siquando hostis propinquus foret, firmis stationibus dispositis, vt armati inermes & operi intentos tuerentur, fieri solebant. Germani tamen, & Gallorum pleraque gens, pro vallo dispositos habebant cũrrus mutuo nexu. Romani in magno discrimine, nouo munimenti genere, clitellas & coniectas sarcinas pro aggere opposuere. Cæsar ad Mundam, cum materia deficeret, cæsorum hostium factis aggeribus, & humanorum corporum strue castra vallauit. Nicias vero dum ad Syracusas sedet, cum esset pro vallo pugnandum, incendio machinarum, quibus castra vallauerat, hostium vim propulsauit. Quódque in castris Romanis postquã vallo fossáque communita sunt, equo insidentem militem, nisi cum acie dimicandum foret, haud facile perspectum esse: neque longius à tubæ auditu, nisi imperatoris aut tribuni iussu, militi extra munimenta abire licuisse: qui contra fecerat, in eum militaris animaduersio erat. Idque ideo cautum, ne vagi milites solutiore cura obambulantes, in hostili solo temere progressi, cædibus essent & periculis obnoxij. Quódque mulieres in castris interesse, aut cum militibus turpi consuetudine versari non decebat. Mulieres enim castra sequi apud maiores magnæ turpitudinis erat, & seuerissimæ animaduersionis. Quare Scipio Aemylianus maximus imperator, & qui imperatorias artes callebat, bello Numantio collapsam militiæ disciplinam, & dissolutum morem in omne licentiæ genus, eiectis multis millibus scortorum, restituisse fertur, ad opúsque milites traduxisse, stantésque prandere coegisse, & cocti nihil vesci. Metellus in Aphrica lasciuientem exercitũ, & prauis moribus institutum, correpta castrorum disciplina, emendauit. Alexãder quoque Macedo, depulsis pistoribus & cocis, ad prandia, itinera nocturna: ad cœnam, cibi viníque parci

Foſſa duodenum pedum.

Valli crassitudo.

Germa. & Gallorum vallum.

Vallũ Romanorum.

Vallum ex humanis corporibus.

Alia disciplina.

Alia disciplina.

Alexand. apophthegma.

tatem se habere dixit. Quibus disciplinis imbuti milites, in fide & officio mansere, sæpissiméque fuisse perspectum, quod in quibus locis hostes castra metati fuerant, inibi Romani exercitus eadem castra operibus septa habuere, tunc præcipue, quum hostium vestigiis inhærendo, illos haud facilè assequi poterant. Quod ne fieret salubri consilio prouisum fuit, vt abituri milites vetera tabernacula & munitiones incendant: nequando illa hostium receptus forent. Erat quoque vetus constitutum, vt quoties duo simul consules prætoréve contra hostes, duos consulares exercitus, multásque legiones ducerent, quo facilius tantæ multitudini præessent, diuisa castra, copias, & præsidia haberent, & munia belli partirentur, ne confusa imperia & decreta ambigua forent Quod æuo succedente, à Domitiano vetitum fuit: is enim geminari legionum castra prohibuit, sub vnius imperio, & vnis castris, satius regi milites arbitratus. Horum castrorum formam in locis compluribus etiam nunc extare, vallíque & fossarum altitudines, & egregias munitiones firmo munimento relictas, nos recentissima memoria vidisse, & singulas portas adnotasse, quæ species illius veteris instituti, magnum nobis documẽtum fuit, libenter meminimus.

Abituri, tabernacula incendebant.

Domitianus geminari castra prohibuit.

Quæ cognominibus Fortuna dea apud Romanos cognominata, & quibus templis donata fuerit.

CAPVT XIII.

INter numina pleraque quę veteres habuere, olim à Romanis Fortunã eximiè cultam, scriptum in antiquitatibus & traditum est. Idque ex eo coniectari licet, quòd plures illi ædes fuisse, ac diuersis nominibus deã denominari, vulgo proditum est. Primus enim Ancus Martius Fortunam virili cognomento dedicauit: vt verò plures certioréque, Seruius Tullius Paruæ Fortunæ ædem consecrauit primus. In qua æde signum sua prætexta ornatum dedicasse, & longo tempore mansisse incorruptũ, autores tradunt. Causam fuisse crediderim, quod tenuis ipse & parui cultus, vt tum res erãt, quódque ex captiua notus, Fortunæ beneficio regnũ assequutus foret, propterea templo illã sacrasse, próque dea coluisse, tanquã gratiã meriti ferret: quã quidem ita cumulatissimè retulit, vt non vna æde illam recepisse aut consecrasse satis fuerit: siquidem regnum assequutus, Fortis Fortunæ, Primigeniæ, & Masculæ, mox Prosperæ, & Virilis Fortunæ templa eũdem erexisse fama vulgauit. Quod quidem Fortis Fortunæ templum, extra pomœriũ fuisse in hortis à diuo Cæsare populo legatis iuxta Tiberim, mox Tiberij tẽpore dicatum: Primigeniæ verò in colle Quirinali autores memorant: quam ædem Domitius prætor vrbanus postea dedicauit, licet alteram Primigeniæ ædiculam Publius Sempronius consul secundo Punico bello vouisse, & voti reus dedicasse feratur. Extátque veterum monumentis, eundem Seruium Primigeniam & Obsequentem fortunam in Capitolio sacrasse, illámque præcipua religione coluisse. Prosperæ verò in foro boario fuit: Virilis autem Fortunæ templum extra vrbem ad Tiberis ripam, in quod mulieres quæ dabantur nuptui, frequentes ventitabant, & corpore inuelato singula membra, ne quo morbo vitióq; affectæ forent, aut labe aliqua tenerentur, detegebant. Aucto postea imperio, cum de Veientibus Caruilius consul triumphasset, ærísque grauis trecẽta nonaginta millia in ærariũ detulisset, de reliquo quod ex manubiis & omni præda exactũ fuit, Fortis Fortunæ ędẽ, prope illam quæ à Seruio Tullio dicata fuerat, faciendam locasse, T. Liuius autor est. Cuius dies annua octauo calẽdas Iulias celebrabatur: quo tempore Hasdrubal periit, & Masinissa Siphacem bello vicit. Muliebris vero Fortunæ phanum Latina via, IIII. ab vrbe milliario, in quo loco Coriolanus matris precibus siue imperio adactus, ab vrbis excidio temperauit, Romæ consecratum dedicatúmq;. haud ferme quisquã est qui ignoret: cuius simulacrum nõ semel humanam emisisse vocem ferunt. Fuisse quoque Fortunæ templum, quòd eius illecebris multi capiantur, denominatæ: quinetiam Equestris, iuxta lapideum theatrũ ad quod Q. Fuluius Flaccus ex Laciniæ Iunonis templo marmoreas tegulas detulit: quę mox ob religionẽ eôdem relatæ fuere. Ac Bonæ, Reduci, Euelpidi, & Atropheæ, necnon Gonuertenti, Benesperanti, Propriæ, Virgini, & Seyæ fortunę templa, non vno tempore constructa multi asseuerant. Tametsi equestris fortunę ædem Romæ nullã fuisse

Fortuna masculæ. Paruæ fortunæ.

Fortunæ diuersa cognomina.

Primigeniæ. Fortunæ templum.

Obsequẽtis. Prosperæ. Virilis.

Muliebris.

Viscatæ. Equestris.

Seyæ.

aliqui contendant, nisi apud Antium. Hanc ædem Fortunæ Seyæ, à Seruio Tullio antea erectam ex phengite lapide mirifico opere Nero princeps instaurauit, ita vt foribus opertis diurna ibi lux videretur: in qua Seruij Tullij simulacrum tecto vultu toga superiniecta, diu mansisse dicitur, quasi vt lateret Fortunæ dedecus, quòd serua natus imperitaret. Conuertens autem Fortuna, quòd homines ludificauit, quódque per omnia humana agitat, ac paruis momẽtis magnas facit mutationes, in eodémque vestigio nunquam diu stat, dicta denominatáque est, quæ & Græcis τύχη ἴυριπος, quasi æstuans dicta. Legitur quoque Fortuna Calua, quam sub tecto nominare, religio non sinit: & Fortuna Respiciẽs, cuius ædes iuxta templum Iouis Victoris erat. Et Fors Fortuna, quæ ædem trans Tiberim habuit: & Fortuna Propria, cuius delubrum in Palatio est. & ad portã Collinam fuisse tres Fortunas, de quarum nominibus ambigitur: ædem quoque Fortunæ intra portã Carmẽtalem, & malæ Fortunæ in Exquiliis, vbi sacellum Larium fuit, sub idem tempus dedicatas inuenimus. Hanc, quæ intra portam Carmentalem sita erat, quãdoque incẽdio absumptam, triumuiri reficiẽdis ædibus à solo collapsam refecere: illam verò quæ in Exquiliis, non vt opem ferret, sed ne obesset, sicut Febris phanum, & pleraque numina Romani persanctè coluere. Eius verò simulacrum manu altera cum cornu copiæ, altera gubernaculum geminum versans effingebatur. Nõnulli habitu fœmineo furenti similem, cæcam & exoculatam super volubile saxum effinxere, quòd nullo delectu opes ad malos & indignos cõferat, quódque vaga, inconstans, & instabilis foret. Quare Apelles Fortunam sedentem effinxisse dicitur, eò quod nunquam staret: sed quos fouisset indulgenter, mox de gradu deiiceret. Aliqui sine pedibus illam exculpsere, sed manus & pennas tantum adhibuere: vt si manus porrigeret, pennas comprehendere non sineret. Bupalus verò Fortunæ simulacrum fecisse dicitur primus, polum habens in capite & altera manu cornu Amaltheæ. Alij vitream, quòd puncto temporis frangitur, statuêre Fortunam. Cuius simulacrum ex auro fabrefactũ velut sacratissimum in cubiculo imperatoris poni, & post obitum in successoris tabernaculum transferri Spartianus memorat.

Conuertens fortuna.

Calua.

Respiciens.

Fors fortuna.

Propria.

Mala.

Fortunæ simulacra diuersa.

Fortunæ simulacrũ in cubiculo imperatoris.

memorat. Fuítque obseruatum, illos qui Fortunam religiosè colerent, magnis sæpe incrementis auctos: qui verò minimo cultu, aut despectui habuissent, pluribus incõmodis fuisse dehonestatos. Propterea Timotheus Cononis filius, quòd Fortunæ successus sibi adscriberet, neque illi vt par erat, gratiam ferret, licet magnus imperator, de gradu deiectus, & infœlici pugna victus, atque in exilium actus fuit. Galbæ quoque, qui Fortunam Thusculanam torque fraudarat, illũque Capitolinæ Veneri dedicarat, in somnis Fortuna queri visa est, quòd se promisso fraudasset, breui se quoque erepturam quod dederat, interminata est: quod mox fuit sua morte subsequutum. Sed quod de Mala Fortuna & Febri, idem de Postuerta & Prosa, quarum Romæ duæ aræ fuere, ac de Væioue, Timore & Pallore, atque Auerrunco & Robigo diis, dictum accepimus. Siquidem huiusce modi numina, ne quid obessent, néve aliquid afferrent incommodi, Romani persanctè habuere, quos cane & oue placabant. Fuit enim Væiouis ædes inter Capitolium & arcem inter duos lucos. Febris verò phanum triplex: vnũ in capite vici longi, alterum in palatio, tertium iuxta Mariana monumẽta, cuius adhuc extare vestigia plerique asserunt. Quæ numina à Græcis originem duxisse crediderim: quippe Athenienses Contumeliæ & Impudicitiæ aras sacrarunt, vt à contumeliis & probris auerterent. Lacedæmonij, Morti & Timori, atque aliis affectibus templa dicarunt. Misericordiæ quoque, Pudori, Famę & Appetitioni Athenis visuntur aræ. Romani Vitulinam deam, quòd lætitiæ præesset, magno cultu semper habuere. Etiam Paupertatis & Senectæ apud Gades sacella ostenduntur. Et Oetæi Herculem Conopium, ne prouinciam infectam culicibus redderet, venerati sunt. Nam culices Oetæi conopas vocant. Sicut de Apolline Culiciario proditum est, qui in Attica colebatur, quod infestos culices ex agris propulsaret, & Hippothonus Iupiter apud Erythræos, & Erythibius Apollo apud Rhodios habentur maximi. Erythibam enim Rhodij rubiginem dicunt. Bœotij quoque Apollini Pornopioni sacra facere dicuntur, ne muribus prouinciam redderet obnoxiam. Apud eos enim mus pornopios nuncupatur. Et tametsi Fortunę præcipuum nomen Romæ fuerit,

Fortunæ cultores & despectatores.

Dij nocẽtes.

Væiouis tẽplum.

Febris templa.

Vitulina dea.

Hercules Conopius.

Apollo culiciarius.

Iupiter hippothonus.

Apollo erythibius & Pornopion.

Fortunæ cultus apud exteros.

non minus tamen apud alios culta celebrataque est. Nam Ferentano in oppido, & in Algido, atque Antij, Equestris Fortunæ templum, & alterum Prænestæ satis vetustum, & multa religione inclytum visebatur, vbi sub imagine duarum sororum colebatur, ex quo consulentibus certa edi

Sortes. oracula putabant: vbi Sortes primum à Numerio Suffitio

Rhamnẽses fuisse fama fert, sicut Lyciæ fons sortes antiquissimis characteribus, quibus futura prænoscuntur, emittere traditur. In Eubœa quoque Rhānis vrbs fuit, in qua Fortunæ

Syri. templum habebatur maximum, & multis cæremoniis sacrum. Præ cæteris autem Syri fortunam impẽsius coluisse feruntur, cuius simulacrum ad Orontem summo ingenio & arte, vt Pausanias ait, à Sicyonio Eutychide effictum erat: sicut Athenis in Prytanio simulacrum ἀγαθῆς τύχης supra omnium sæculorum memoriam insigne colebatur.

Quoties opima spolia cæsis hostium ducibus Romam relata fuerint, & quoties Iani templum clausum sit, aliáque scitu non indigna. CAPVT XIIII.

Prima spolia opima. OPima spolia, quæ regibus ducibusque hostium cęsis, Ioui Feretrio in Capitolium ferebantur, ter solùm à Romanis ducibus, qui fortem strenuamque operam reipublicæ nauarunt, delata fuisse comperimus. Prima Romulus vrbis autor & parens, de Acrone Ceninensium duce post raptas Sabinas detulisse fertur, quo tempore Iouis Feretrij templum dicauit. Fuere enim Ceninenses ex Sabinis, Latio propinqui, qui vnà cum Crustuminis & Antennatibus ob raptarum contumeliã contra Romanos primi

Iouis Feretrij templũ. sumpsere arma. Iouis vero Feretrij templum fuit in vertice Capitolini montis, exiguum sane & angustum, sed religione sanctum, & propter vetustatem longe primum. Neque

Secũda spolia opima. magno pòst interuallo Cornelius Cossus dux ea tempestate inclytus, secunda detulit spolia de Larte Tolumnio, rege Veientum, quem acie vicit, & manu confecit. Veientes enim gens Hetrusca fuere, cum quibus & Romanis multiplici bello, & propè assiduis cladibus, de imperio sæpe dimicatum est. Tertia Claudius Marcellus manu strenuus

Tertia spolia opima. & bonus imperator, de Viridomaro Gallorum duce, seu Britomarto apud Clastidium victo, opima spolia reportauit

uit. Cum Gallis enim & Romanis ad internecionẽ, & sæpe Marte atrocissimo dissensum est, sed hi Insubres fuere, accolę Alpium, qui post Senones arma contra Romanos tunc & sæpe aliâs moliti sunt. Feretrius vero Iupiter, vel à *Feretrius Iupiter vnde.* ferendo, seu feriendo dictus, quasi vt ducem dux feriret, se propitio & iuuante effectum sit. Ex cuius æde siquando fœdus ferire, aut pacem Feciales inire vellent, sicut ex Capitolina arce verbenam & gramen cum terra euulsum, ita lituum & lapidem silicem, quo fœdus percuterent, sumere mos erat. Opima verò, vel ab opibus, vt ait Varro, vel ab *Opima spolia vnde dicta.* inuicto opere, cum victoribus tantum laudis accesserit, nomina sumpsere, seu quod fidei propius est, opima ampla dici, sicut opimam prædam, & opimum bouem dicimus. Hæc nisi duces, regesque, quorum auspicio res geruntur, suismet corporibus dimicantes, hostium ducibus detraxerint, necemque & exitium intulerint, haudquaquam opima dici voluêre. Fuere qui crederent Ioui Feretrio spolia opima, prima trecentis assibus: secunda Marti, octoginta: tertia Quirino, assibus centum, ex commentariis Numæ præmio constituto, fuisse consecrata. Sed admonuit me huius rei mentio, venitque mihi in mentem, id quod ve- *Iani tẽplũ quoties clausum.* terum monumentis extat, ter quoque templum Iani, pacatis vndique populis, ocioque & pace compositis, quandiu Romana res stetit, clausum fuisse. Ex qua re coniectari licet, Romanos à gerẽdis bellis, & strepitu armorum, parum ocij & laxamenti habuisse: atque ideo militari vsu assiduo, manu promptos, fortésque bellatores euasisse. Semel à Numa templum Iani clausum fuit, per id tempus quo Romæ regnauit, annis fere IIII. & XL: quo tempore Ianum ad infimum Argileti indicem belli pacisque consecrauit, cum populus Romanus tranquillam pacem ageret, & à belli tumultu homines ad deorum cultum curámque reuocarentur. Iterum post primum Punicum bellum, cũ ad Aegades insulas nauali prælio cõtra Carthaginẽses fœlici victoria pugnatum est, ab vrbe condita anno fere quinquagesimo, icto cum Carthaginẽsibus fœdere à Luctatio, Mar- *Carthago vectigalis pop. Roma.* co Attilio & Tito Manlio consulibus. Quo tempore diutino bello fractis animis, vectigalis & stipendiaria populo Romano Carthago facta est, sed breui tempore: tertiò im-

perante Cæsare Augusto, post bellum Actiacum, Antonio & Cleopatra victis profligatísque, pace terra marique parta, cum tot dissonas gentes nationésque societate & fœdere iunxisset: & à ciuili dissensione, assiduísque cladibus populus respirasse, & quietis imaginem sumpsisse visus foret. Qui tamen ter Ianum clausisse dicitur post Actiacam victoriam: primò, quo tempore Augustus fuit consalutatus: secundò, post Cantabricam: tertiò, cum à cunctis orbis partibus res pace composuisset. Post quos Nero princeps, & deinde Titus Cæsar, euersa Hierosolyma, & bellis confectis, Iani templum clausisse feruntur. Quod quidem templum ad infimum Argileti, medium circa forum, contra Capitolium fuit, forma quadrata, haud multæ amplitudinis. Siquidem cum Iani simulachrum & aram tecto clausisset, non multum vltra spatij occupauit. Et sicut duplici facie & bifrõs effingebatur, sic binis vtrinque foribus munitum erat, vt alteris orientem solem, alteris occidẽtem prospectaret. Ipsum deinde ad forum transitorium translatum memorant, captísque Faleris, quatuor portarum fuisse extructum, quòd Iani simulacrum cum frontibus quatuor, multo æuo vetustum, ibi erutum fuisse dicerẽt. Aliud quoque Iani templum ad forum alitorium conspicuum fuit: quod C. Duillius, qui triumphum naualem egit, primus extruxisse fertur. Ad hoc templum, bellum suscepturus cõsul, frequenti senatu, primoribus patrum ac militibus comitatus, accedebet. Ipse incinctus ritu Gabino, solẽni more fores templi recludebat. Is vero amictus erat toga super tergum sic reiecta, vt lacinia reuocata hominem cingeret. Qui habitus vestitúsque ex eo sumpsit ortum, quod Gabini cum operarentur sacris, repentino hostium incursu, vt erant incincti zonis, ab aris ad prælium profecti, insignem de hoste tulere victoriã. Quod compar fuit cum eo quod de Pausania autores produnt, qui cum extra militum stationem sacrum faceret, Lydos repẽte incurrisse, & sacrificij apparatum disiecisse: ipsúmque & comites, vt erant inermes, loris prosecutos Lydos fugasse: inde institutum mãsisse, vt Lacedæmonij in ephebos flagris desæuirent. Inde è columella, quæ pro Bellonæ templo sita erat, hastam consul iaciebat: sicque acerrima bella & maxima pro aris focísque,

Templa Iani.

Templi Iani binæ fores.

Belli suscipiendi initium.

Toga Gabina.

Belli indicẽdi cæremonia.

císque, próque imperio indicebat. Eius vero simulacrum cum claui effingebatur & virga: dextra, trecentenarij: sinistra, sexagenarii quinarij numeri figuram, quot diebus annus terminabatur, manu significans: quippe veteres gestu manus modo dextræ, nunc sinistræ, & digitorum depressione, aut circunflexione, sæpe annos dinumerarunt. Siquidem digitus minimo proximus complicatus, senarium ostendit numerum: circulare digitos sinistra, modo decem, nunc triginta: palma porrecta, XL: superiore vero digito depresso, LX significari tradunt: Centenarium vero numerum de sinistra trãsferri in dextram: & iisdem digitis quibus in læua, sed non eundem numerum designari. Aliúsque gestus alios numeros figurauit. Nonnulli Ianum ita effinxere, vt in dextra T notam haberet CCC. in sinistra vero, ZE, LXV. denotarunt. Cui etiam duodecim aras (quot mẽsibus annus claudebatur) Romæ dicatas Varro significat sicut in agro Larisseo iuxta Magnesiam, portus Achiuorũ duodecim habuisse aras: & iuxta Ilium Lecti ara xij, diis dicata ferebatur. Dionysius tyrannus iunior, vt notam dierum totius anni traderet, in Prytaneo Tarentino fixit candelabrum, in quo tot succẽdebantur lychni, quot anni dies erant. Perfici quoque reges, trecentos sexaginta quinque iuuenes puniceis velatos amiculis, pro numero dierum totius anni qui lateri astarent, promptos & expeditos habere. Ipse autem cum solennia exhibentur, in præfatione sacrorum, variis nominatur nominibus. Nam & Geminus pater, Iunonius, Consuuius, Quirinus, Patutius, & Flusius: pro multiplici potestate dicebatur. Cuius in foro statua triplex fertur fuisse: ad vnam conuenire creditores, ad alteram qui fœnus redderent, ad tertiam qui locarẽt. Sed præter Iani templum, quod pacatis vndique populis claudeba tur, fuit Romuli templum in Quirinali, omni tempore clausum, quod patefieri non decebat: quasi arcanum habere vellent: an humo tectus, an inter diuos relatus fuerit, tametsi Varro post Rostra Romuli sepulchrum fuisse dicat: quod inter antiquissima vrbis monumenta adnumeratur. Ante cuius ædem, testante Plinio, duæ myrti fuere, vna patricia, altera plebeia: quæ pro augmento vel damno senatorij ordinis vel plebeij, modò fœcundè redundabant,

Iani simulacrum.

Numerare gestu manus.

Iani diuersa nomina.

Iani triplex statua in foro Romano.

Romuli templum pluũ semper clausum.

Myrti duæ ante Romuli templum.

Plutonis tẽplum. nunc detrimento languebant. Apud Heleos Plutonis templum semel annis singulis aperitur, & quãuis patens, nulli ingredi fas erat. Corinthi quoque Necessitatis & Violentiæ phanum fuisse ferunt, à cuius limine arcentur omnes. Contrà vero, ædem Horæ perpetuò apertam Romani voluere, illiúsque aditum patere omnibus. Cur autem indicem belli pacísque Ianum potissimum ferant, variata memoria est. Sed tametsi in diuersum autores trahant, illa nobis ratio potior & præstabilior visa, quòd cum sub præside Iano temporum ratio vicésque habeatur, ideóque & bifrontem fingi, & tam anni principium, quàm finem Iano dicari conuenerit. Sic temporum qualitas, siue bellum, siue pax futura esset, sub ipsius præsidio & tutela foret. Apertus, vt omnia hostilia esse, & cuncta bello ardere, velut contra hostes profecto deo: clausus vero, tranquilla pace vigere, & ab armorum strepitu procul esse designaret.

Necessitatis & Violentiæ tẽplum.

Horæ templum.

Ianus cur et belli & pacis index.

Verbum liberorum & parentum, in edictis prætorum quos comprehendat, & an ad omnes in infinitum extendatur.

CAPVT. XV.

IN edicto prætoris de in ius vocando, scriptum est: Prætor ait, parentem, patronum, liberos, parentésque patroni patronęve, in ius sine permissu meo ne quis vocet. Quærebatur apud iuris studiosos, qui tunc animo vacuo & soluto in foro conuenerant, cum prætor coerceat hoc edicto illos, qui se prius non adito, parentem aut patronum, parentésve, aut liberos patroni, in forum vel iudicium traxerint: num is qui auum paternum, qui supra parentẽ est, vel nepotes patroni, aut pronepotes, qui inferiores sunt, sine permissu prætoris in iudicium vocarit, pariter in edictum committat, perindéque mulctandus & coercendus pœna sit. Quod est dicere, num parentis nomine, aut liberorum, superiores supra patrem, aut inferiores vltra filios comprehendantur edicto. Anceps quæstio fuit inter veteres iurisperitos, & diu in vtramque partẽ agitata, plerisque arbitrantibus in consularibus edictis, & tribunitiis rogationibus tanquam diuersa dici, liberos, nepotésque. Multis contra opinantibus, maximéque antiquorum opinionem probantibus, qui sensuerunt parentis nomen ad tritauum vsque

vsque extendi: liberos vero, ad trinepotes: vltra hos, posteriores nuncupari: ex ascendentibus vero, maiores. Nos postea cum in legum controuersiis versaremur, admodũ eleganter in Cassij commentariis in hanc sententiam scriptũ definitúmque inuenimus: qui legẽ duodecim tabularũ interpretatus, tam in senatuscõsultis, quàm prætorũ edictis nomen parentis ad superiores, & liberorum ad inferiores ad vtrumque sexum, & in infinitum extendit. Nec modo liberorum, sed natorum nomen ad idem produci: liberósque habere non eum dici solum, qui plures, sed qui vnicum habeat filium. In cuius sententiam reliquorum iurisperitorum opiniones postea concessere. Caius tamen Caligula quum nullum rapinis modum faceret, posteros non vltra filios extendi, nequiter cauillatus est. Lampridius vero in Alexandri vita à vulgi sermone non diuersus, parentis nomine non superiores modo, sed cognatos affinésque comprehendi censuit. Ex quibus sine controuersia liquet id de quo verbis disceptabatur, pari mulcta afficiendum, qui auum paternum, qui supra parentem est, vel patroni nepotes, qui inferiores sunt, in forum vel iudicium traxerit, quàm qui parentem, aut patronum, vel patroni filios, inconsulto prætore in iudicium vocauerit.

Liberos habere qui dicantur.

Quæ & quot curiæ Romæ fuerint, & verbum curiæ sine adiectione nominis, quam curiam designauit.

CAPVT XVI.

DEambulabam aliquando Romæ cum Pomponio Læto, viro literarum & locorum veterum exequentissimo. Cúmque antiquitatis studio ruinas vrbis & veterum monumenta, quicquid visendũ esset & memorabile, scrutaremur: in ruinis templi Pacis, grandioribus literis extantibus, effractum ibi marmor legimus hac inscriptione: IN CVRIA HOSTILIA. Quærebat à me Põponius, vbinam curiam Hostiliam quondam fuisse crederem. Cúmque me arbitrari apud Rostra Hostiliã curiam fuisse, ibíque Tullum Hostilium regem, curiam iuxta Rostra construxisse (autore Varrone) respondissem, Rostra autem in foro esse Romano: siquidem ex rostris nauiũ Antiatum

Curiæ duorum generū.

suggestum in foro extructum legimus: in quibus clarorū virorum imagines, qui reipublicæ nauarunt operam, pro immortali gloria sæpe statui & coli solebant. Fuisséque duorum generum curias, vnum, in quo sacerdotes res diuinas, sacra, & cæremonias, cultúsque deorum curarent: alterum, vbi senatum de rebus publicis, & ad populum pertinentibus consulerent. Quid tu, inquit Pomponius, cū simpliciter curiam nulla cognominis adiectione apud autores legimus nominari, de qua intelligi oportere censes? Statuam enim Porsennæ accepimus iuxta curiam fuisse: sed de qua intelligi deceat, non sane definitum est. Nam &

Calabra curia.

Calabram curiam legimus iuxta Capitolium, quæ casæ Romuli fuit proxima, quam sine calatione aperiri non licuisse scribit Varro. Et veteres curias, vbi pontifices de sacris sacerdotiisque, & religione deorum, déque cæremoniis consulebant. Et Pompeij curiam, in qua senatus frequens est haberi solitus, ibíque Iulius Cęsar idibus Martiis coniuratorum manibus oppressus interiit. Et aliam cognomento Pompilianam, nouitia denominatione: & diui Iulij, quæ Iulia dicta est: & Augusti curiam, quam in comitio ipsum consecrasse memorant: in quibus templa per augures, ne prophana essent loca, néve edita senatusconsulta irrita forent, inaugurata fuere. Et Gerusiam, quæ seniorum dicta, & Octauiæ, sicut Leucadiam ac Saliorum: siquidem Salij propriam habuere curiam. Atque omnes denique curias suis nominibus notatas definitásque videmus. Sed quia nullo nominis cognomento frequenter curiam apud autores legimus, de qua intelligi conueniat, equidem dubito. Tamen si me opinio non fallit, inquit Pomponius, memini Asconium Pedianum dicere, Rostra ad comitium, prope iuncta curiæ fuisse: nulla propria denominatione exprimens curiam, licet aliò translata, & noua postmodum facta sit. Ex hoc arbitror, inquit, id quod necessario redundat, cum in rostris olim curia Hostilia fuerit, vt Varro &

Curia per se quid sibi velit.

autores tradunt: cum simplici nomine curiam absque cognomento enunciari videmus, antequam aliò translata foret, de Hostilia, quam ibi legimus fuisse, intelligi oportere.

Græcostasis.

Ad hanc curiam ad dextram supra comitium Græcostasis erat, statio legatorum exterarum gentium & nationum. Ad

Ad quam si iniuriam questi venirent, aut mandata haberēt, accedentes præstolabantur, & subsistebant. Athenis multiplices fuere curiæ, inter quas Cholargea præcipuæ nominationis, quòd inde Pericles oriundus foret: & Phylaidarū, ex qua Pisistratus: & alia magistratuum curia, vbi iura dabant, quod Prytanion dictum est. Megarēses verò cum eorum curiā, in qua Timalci tumulus fuit, inter mira & memoranda ducerent, tanquam quid visendum & mirificum, propter maximas substructiones Marco Antonio ostendisse dicuntur. Mox sciscitātes quid de illa sentiret, arbitrati miris illam laudibus eius testimonio celebrari, futilem & nullius pensi iudicauit. Cui haud absimile est quod de Chiis proditur: qui cum ex Chio marmore versicoloribus maculis, vrbis muros tanquam quid mirum Ciceroni ostentarent: magis mirum fuisse, si ex Tiburtino marmore illos construxissent, allegauit.

Curiæ multiplices Athenis.

Prytanion.

Ciceronis dictum.

Quæ fuerint Romanarum tribuum nomina, & vnde dictæ denominatæq; sint, & quæ apud exteros celebrantur.

CAPVT. XVII.

TRibus Romanas, quas quinque & triginta fuisse constat, vnde dictæ, quæque singulis nomina fuerint, quia subobscura quæstio est, nec satis obuia, in Vesuino meo, dum ruri agerem, indagare visum fuit. Romulum vrbis conditorem, in tres tribus populum diuisisse, Titiensem à Titio, Ramnensem à Romulo, & Lucerem à Lucumone: singulísque illarum Tribunos præfecisse, & quamque tribum in decem curias partitum esse, illísque curiones præposuisse, ita vt triginta essent curiæ, Dionysius autor est. Rursúsque singulas curias in decurias, præfectos illarum decuriones dixisse, vt in sua quisque curia sacra facerent, suámque aram haberent: vbi Iuno Mensalis, quæ Quiritia dicta est, colebatur: feriásque obseruarent, ac ex raptarum nominibus decuriis nomina fuisse, multi asseuerant. Tullius verò Hostilius in honoribus & magistratibus dandis feciſse dicitur turmas, sicut erant Athenis curiæ, quæ vice tribuum rogarentur. Aucta mox ciuitate, & latius propagato imperio, tribus simul constitutas, & numero auctas,

Ro. populus in tres tribus diuisus.

Curiæ.

Decuriæ.

Decuriones.

Iuno Mensalis et Quiritia.

vt postremo quinque & triginta fuerint. Ac ex locis quibus duxere originem, aut à conditoribus, nomina tulisse autores tradunt: ita vt post pugnam cum Latinis ad Regillum lacum, tunc primùm trigintaunam tribus Romæ factas inueniamus. Ascitis deinde nouis ciuibus, ad quinque & triginta illas propagasse facile crediderim. Romilia ergo tribus, quæ & Quirinalis dicta, quod à Romulo instituta, ex his quos in ciuitatem asciuerat ex agro quem de Veientibus ceperat, & ex Sabinis: & Titiẽsis siue Titia, à Tito Tatio, dictę nominatæque sunt. Procedẽte mox tẽpore, quum Tarquinius Priscus tres adiicere tribus veteribus vellet, augurio detentus est quo minus faceret. A Seruio Tullio post classes centuriásque cõstitutas, Suburranã, Palatinam, Exquilinam, Collinã, quas vrbanas appellauit, & à parte cœptę vrbis nominauit, additas fuisse memorãt. In quas manumissos, si reipublicæ Romanæ participes esse vellent, vt vnà cum ciuibus censerentur, distribuit. In has quatuor vrbanas, Quintus Fabius Rullus omnem forensem factionem postea excretam, censor coegit: quod adeò populo gratum dicunt fuisse, vt ex hoc Maximi nomen assequi meruerit. Traditum tamen memoriæ est, temporibus Syllæ, libertinos ex factione Carbonis, & bello sociali Latinos populos in quinq; & triginta tribus diuisos, ius suffragij habuisse. Lapsis inde tẽporibus, cũ Cn. Mãlius tribun⁹ plebis, homo summa temeritate, perniciosissimas leges ferre vellet, vt libertinis in omnibus tribubus ascribi & suffragari liceret: ita à Cn. Domino prętore truci oratione confractus fuit, vt sublata rogatione, turpissime destiterit. Demũ Clodius tribunus plebis, dum infensis animis patricios insectatur, vt libertini qui in tribus solũ tribubus suffragia ferebãt, in vrbanis quoque quæ ingenuorum sunt, suffragari possent, legem tulit & promulgauit: quod aliquãdiu mansit. Prætérque has vrbanas reliquę rusticæ dictę, à quibus tránsire ad vrbanas, Romano ciui fuit probro datum. Est tamen literis proditum, Scipionem Nasicam, licet moribus spectatissimũ, à rusticis tribubus ędilitatis repulsam tulisse, quòd candidatus dum obuiis man⁹ daret, & suffragia ambiret, rustico opere duratas manus illis obiectaret. Ab Appio verò Claudio, cum ex Sabinis magna

Romilia tribus siue quirinalis.

Suburrana.
Palatina.
Exquilina.
Collina.
Vrbanæ tribus.
Fabius vnde Maximi cognomẽ adeptus.
In XXXV. tribus Latinus pop. diuisus.
Libertini in vrbanis suffragabantur.
Tribus rusticæ.
Scipio Nasica repulsã à rusticis tribubus tulit.

magna clientum manu Romam commigraret, Claudiam tribum, & Lemoniam à pago Lemonio, qui extra Capenã via Latina fuit, dictas memorant. Sic Pontia, Crustuminia, & Scaptia ab oppidis quorum ciues in vrbem asciti fuerant, dictæ nominatæque sunt. Ea enim vrbs Scaptia in agro Campano fuit, Crustuminium in Sabinis. Post verò incensam à Gallis vrbem, cum Camilli opera ciuitas restituta foret, quatuor ex nouis ciuibus, qui in ciuitatem asciti erant, tribus additæ sunt, quas ex locis nominatas facilè crediderim. Hæ fuere Stellatina, Sabatina, Tormentina, & Armensis: quas etiam vrbanas appellari audio. sed hæc Scaptia, & Sabatina, quæ & Fabiana dicta est, peculiares quõdam diuo Augusto fuere: atque ideo cũ in campum descẽderent, ne quid à quoquam desiderarent, pluribus ab eo muneribus donatæ sunt. Armensis, seu Narniẽsis, ea tribus fuit, in qua cùm Liuius cẽsor nomen ferret, Claudius Nero, cum quo censuram frequentem iurgiis egit, quòd non syncera fide secũ rediisset in gratiam: eundẽ Liuium equũ vendere iussit, reddens talionem: quippe Liuius citato nomine Claudij in Pollia tribu, ob veterẽ simultatem prius equum vendere coegerat. Sabatinã verò, à lacu Sabate nũcupatam volunt. Papyria quoque, Pupinia & Pupilla, ex suis progenitoribus vocantur. Quanuis Pupiniam ab agro Pupino dictam, est non immeritò existimatum. Metiam à Metio oppido claro & peruetusto, cuius memoria intermortua est, quidam dici opinati sunt. Hanc Metiam Marcus Liuius Salinator in censura cum cæteras tribus ærarias fecisset, quòd se vt nocentem condemnassent, & postea consulem censorémque fecissent, solam mulcta exemit, & sine noxa reliquit. Phalerinam, & Ophentinam, Lucio Flacco & Lucio Plautio consulibus additas tribus accepimus. Sed Ophentina ab Ophente fluuio dicta est. Sic Volscinia, Terentina, & Faucia: quarum sicut loca originis ob vetustatem interciderunt, ita nomina originum abolita, memoria obliterata sunt. Sed Fauciam pluribus cladibus insignem, siquando in comitiis prima rogabatur, velut tristi omine infamem & detestabilem, omnes abominandam putasse, autores memorant. Constat enim hanc Fauciam tẽpore captæ vrbis, quo ad Alliam fœdè pugnatũ est,

Trib⁹ Claudia & Lemonia.
Crustuminia.
Scaptia.
Stellatina.
Sabatina.
Tormẽtina.
Armensis, seu Narniẽsis.
Sabatina.
Papyria.
Pupinia.
Pupilla.
Metia.
Phalerina.
Ophẽtina.
Volcinia.
Terentina.
Faucia.
Faucia ĩ comitiis primum rogata exitiale omen afferebat.

& Caudinæ pacis, & ad Cremeram infælicis pugnæ, quo pericula & terrores respublica perpessa est maximos, primã rogatam fuisse. Ideo siquando rogabatur prima tristitiam & calamitates, exitialéque omen adferre credita est.

Mentina. *Pollia.* *Galeria.* Neque ignoro Mentinam, Polliam & Galeriã, haud longe post additas tribus, cæteris adnumerari: quas ex locis nomina sumpsisse, haud dubiè existimarim. Hęc enim Pollia tribus fuit, quæ cum Flauiã rogationẽ de pœna Thusculanis irroganda, quorum cõsilio defectiones à populo Romano fiebant assiduè, omnes tribus antiquassent, sola verberandos necãdósque, eorúmq; bona iure belli publicãda cẽsuit: quod tam ægrè Papyria tribus tulit, vt neminem ex Pollia candidatum, Papyria quæ Thusculanis pronior erat, ad honores euehi passa fuerit. Quo autem tempore lex de ambitu à Caio Petilio lata est, Pomptinam & Publiciam, mox Anthesim & Velinam adiectas tribus fuisse constat. Hæc enim à Velia edito vrbis loco, seu à Velino lacu, cuius incolæ in ciuitatem asciti fuerant, denominata fertur: quanuis Velinam cum Exquilina in vrbem vno tempore ascitas Liuius tradat. Sed Anthesis iuniorum plerunque fuit: cuius in dandis nominibus sors prærogatiuæ plurimum valuit. Præter quas fuere Anienses, Aemylia, Sergia & Cornelia, ex claris Corneliorum & Aemyliorum familiis ductæ, quorum autores nomina familiarum dando tribubus, ad posteros famam nominis transmisere. Sed Anienſem Marco Fuluio Pæto & Tito Manlio Torquato consulibus, tribum veteribus additam inuenimus. In Aemylia autem, vt Formiani & Fundani: in Cornelia, vt Arpinates nomina ferrent, quandoque rogatione promulgata cautum fuit. Præter quas erat prærogatiua iuniorum & seniorum, quibus Veturiæ & Galeriæ nomen. Nanque ex ipsis centuriis, facto iterum delectu ex iunioribus & senioribus, præstantiores ætate & dignitate, in proprias centurias seligebant: quarum in ferendis suffragiis erat prærogatiua, & primus honor. Hoc tamen dicere ausim, actores Atellanarũ hoc priuilegio datos, ne tribu in qua ascripti erant, à censoribus amouerentur: sicut Augustus histriones immunes verberum fecit, & ne flagellis cæderentur, edicto inhibuit. Quódque ex quinq; & triginta tribubus in comitiis

Pomptina. *Publicia.* *Velina.* *Anthesis.* *Anienſis.* *Aemylia.* *Sergia.* *Cornelia.* *Vetutia.* *Galeria.* *Atellanarum actorũ priuilegiũ.* *Histrionũ priuilegiũ.*

comitiis siquando rogarentur, quæ plures in eandem sententiam irent, cæteris prævaluisse: eámque tribum, cuius in ferendis suffragiis prærogatiuæ fauor inclinauit, & quæ primo suffragabatur, cum ipsius autoritatem omnes tribus facile sequantur, tantum roboris habuisse, vt pro quo candidato suffragium tulerit, eum aut ipsis comitiis, aut in proximum annum ad honores prouexerit. Illud quoque non est ab re dixisse, Athenis decem tribus, quarum suffragiis, pacis bellíque temporibus respublica stetit, à regibus qui imperitarunt, nomina sumpsisse: singuláque tribus in decem genera distinctas fuisse. Ex quatuor enim tribubus in quas olim ciuitas diuisa fuit, Clisthenes decem effecit. Nanque à Cecrope, qui primus regnauit, tribus Cecropis dicta, sicut Egis altera, tertia Erichthis: Pandionis, Athamantis, Antiochis, Leontis, (ex qua Themistocles fuit) Oenis, Eantis, Hippocoontis: quibus per subsequentes reges duæ additæ, Antigonis & Demetrias, ab Antigono & Demetrio: qui ex suis nominibus, decẽ veteribus illas adiecere. Hanc Eantidem ferunt, quum fortiter contra Mardonium & Persas pugnasset, illósque turpi fugasset fuga, ab Athenienſibus hoc proprium tulisse, vt soli illius tribules Spargiticis nymphis sacrum victoriæ faciant quotãnis impẽsa publica. Post quas fuere Alopecia, Athenonea, Pęanica, Decelensis, Specia, Acharnas, Agraleuta, Alimusos (ex qua Thucydides) & Lacyas (vnde Malciades) mox illis Prioribus adiectæ, ex quibus iudices qui iura darent in foro, deligebantur. Erátque constitutum, vt nisi Cypriorũ princeps, Athenienſium nemo sorte educeret. Thuriorum quoque vrbs in decem pariter tribus diuisa fuit, quas ex gentibus quæ in ciuitatem ascitæ fuerant, denominarunt. Siquidem ex Arcadibus, tres Arcadicæ: reliquæ vero, Bœotia, Amphictyonida, Dorida, Lyda, Athenaida, Euboida, & Nesyotis, nomina tulere. Fertúrque idem Clisthenes tribus Dorienſium, ne forent eædem Sicyoniis, quæ Argiis, diuersis nominibus notauisse. Nam prẽter tribum suam, cui Arche nomen erat, reliquas ludibrio habitas, ex brutis appellauit. Quippe Hyatas, id est suales, aliquibus Oneatas, hoc est asinales, reliquis Chœreatas, hoc est porcales, nomina indidit: quibus mox aliud dixere nomen, hoc est,

Tribus decẽ Athenienſium. *Eãtidis tribus prærogatiuum.* *Tribus decẽ Thuriorũ.*

Tribus duodecim Helei. Tribus octo Corinthiorum.

Hyleas, Pamphilos, Diamentes, & Egyleas. Helei vero, cũ XII. tribus forent, postea bello Arcadico parte agri amissa, in octo relapsi sunt: rursus restituto agro, eò venere, vt X. fierent. Traditum quoque est, Corinthios, postquam in vnam ciuitatem asciti fuere, in octo tribus distinctos fuisse, quarum nomina prodita non sunt. Et Pyrenses, inita cũ Attalo societate, de noua tribu Attalida X. veteribus adiicienda conueniisse, quod postea subsequutum est.

Tribus Spartiatarum.

Spartæ vero Aegida & Pitana præcipuæ tribus fuere, ex qua Menelaus oriundus fuit. Sicut apud Boios tribus Sappinia.

Tribus Boiorum.

Perfæ autem vrbes in quatuor sæpe curias diuisere: Vnam pueri tenebant, & qui erant ætate imbelli, ad primam vsque lanuginem: Alteram adolescentes primo flore ætatis, quibus ad militare munus satis erat virium & roboris: Tertiam ætate matura viri: Quartam senio affecti, qui nullo impliciti negocio, militiæ muneribus vacabant, vitámque ocio exigebant.

Curiæ vrbiũ Persarum.

Tribus Hiberorum.

Hiberos quoq; apud Albanos in quatuor genera diuisos comperimus: vnum ex optimatibus, ex quibus deliguntur reges, secundum ex sacerdotibus, tertium ex agicolis & militibus, quartum ex plebeiis & popularibus.

Tribus Megarensium.

De Megarensibus verò traditum est, olim in quinque tribus omnem regionem diuisisse, vt distinctio ordinis fieret: ex quibus alij Heraci, nõnulli Piraci, alij Megarenses, plerique Traspodicei, vltimi Cynosurci dicti.

Tribus Indorum.

Indi autem non per ætates & tempora, sicut Persæ, sed per munera & artes, singulos populos in septem tribus partiti fuere: in Philosophos, agricolas, pastores, artifices, milites, ephoros & cõsiliarios: qui licet essent pauci, & seueriſsimis moribus astricti, tamen examusim facta regum pensitabant, & certa lege examinabant.

Historia de Scipione Asiatico, & morte Aemyliani Scipionis, quæ incerto autore fuit.

CAPVT XVIII.

Scipio Asiaticus peculatus accusatus.

SCipio cognomento Asiaticus, superioris Africani frater, post superatum Antiochum, & Asiam bello victam, peculatus crimine accusatus à tribunis plebis quandoque

doque fuit: cúmque in carcerem duceretur, Tiberius Gracchus tribunus plebis (qui antea, quòd de Republica cum Aphricano dissentiret, infensus Corneliorum gẽti fuerat) interceſsit, cúmque ne in carcerem mitteretur, inhibuit: cuius rei beneficio, amicitia inter eos conciliata & affinitas. Siquidem solenni die quum Ioui epulum in Capitolio libaretur, Corneliam filiam maturam viro ei despondatam dedit: quam ille tam cupide dilexit, vt duobus anguibus deprehensis in cubiculo, quum haruspices responderent, mare angue dimisso fore vt Cornelia mortem obiret: fœmina autem, se occasurum: maluerit Titus Sempronius marem potius extinguere, quàm illa morte obita superesse. Ex hac Cornelia Sempronius duodecim filios sustulit: qui omnes mortem obiere immaturam. Ipséque haud multo post, duobus consulatibus & triumphis pariter clarus, ac censuræ honore insignis, moritur, superstitibus Tiberio & Caio Gracchis, summis oratoribus, præcellenti ingenio, & suorum temporum eloquentiſsimis: ac Sempronia filia: quos ex Cornelia genuerat. Sed Tiberius cum legem agrariam turbulentiſsimam, inuisam patribus contra senatus decreta tulisset, nouásque alias haud minus pernicioſas ferre contenderet, duce Scipione Nasica, concursu hominum interficitur. Caius vero Gracchus tribunus plebis, dum improbis concionibus rempublicam vexat, actáque sua tueri vult, neque abrogari patitur, duce Opimio consule, serui manu cæsus occubuit. Sempronia autem Scipionis Aemyliani (cuius summa dignitas, magnæque res gestæ fuere, qui ob Carthaginem & Numantiam funditus euersas, minor Aphricanus, & Numantinus cognominatus est) coniugium sortita fuit: cum qua non modica simultate & penè diſsidio, quod eam ob morum prauitatem exosam haberet, aliquandiu viuit: venítque in suſpicionem ipsius necis, quæ fuit autore incerto, non minimam causam præbuisse. Quanquam de Caio Graccho, & Fuluio Flacco eius familiari, pariter ambigi dubitari que videamus. Hic enim Scipio, licet maximus imperator, tantæ fuisse traditur abstinentiæ, vt annis quatuor & quinquaginta, quibus in humanis egit, nihil dicatur emisse, nihil vendidisse, nihil ædificasse; atque in tanta re-

Tiberij Gracchi mors.

Semproniæ cum Scip. Aemyl. coniugium.

Scipionis Aemyl. abstinentia & frugalitas.

rum affluentia & opibus, quibus Carthaginem & Numantiam deleuit funditus, haud plus tribus & triginta argenti libris, auri vero duabus, reliquisse. Qui tribunus adhuc militum, dum stipendia faceret, magnum Catonis futuræ magnitudinis testimonium tulit. Siquidem interrogatus, qualis inter primores iuuenum videretur Scipio: hunc solum sapere, cæteros vero velut vmbras ferri respõdit. Quod compar fuit cum Antigoni dicto de Pyrrho: quem magnum futurum virum, si senesceret: & Scipionis de Mario, quem proximum post se imperatorem, professi fuerunt. Is quoque cum ab Appio Claudio competitore in censura cõuiciis iactaretur, quòd ciuium nomina ignoraret: curæ sibi fuisse potius, ne à quoquam ignoraretur, quã multos nouisse respondit. Illud planè constitit, post Aemyliani necem, homines de Sempronia vxore, quoquo modo merita, nec minus de Cornelia socru, tanquam eum veneno interceperũt, propalam loqui solitauisse: idque non incertis autoribus probari. Hęc nos de Gracchis, propter harum rerum studiosos, quo facilius innotescerent, non omittenda putauimus.

Catonis de Scipione elogium.

Scipionis apophthegma.

Quanta & quàm varia iurisconsultorum opinio fuerit de supellectili, & quæ supellectilis nomine comprehendantur.

CAPVT XIX.

Supellex.

QVid sit supellex, quídve supellectilis nomine comprehendatur, varie inter iurisconsultos dissensum est, pugnãtíaque studia inter eos, opinionésque fuere, aliis alias res supellectilis appellatione designantibus: omnes autem ita definiere, vt domesticum patrisfamiliãs instrumentum rerum ad quotidianum vsum paratarum, supellectilem esse dicant. Quę autem res huiuscemodi sint quotidiani vsus, quas in supellectili adnumerari conueniat, sentẽtiæ variarunt, magnáque inter eruditos, & perpetua dissensio fuit. Pomponius, vir, vt in illa quisquis ætate, consultissimus, domesticum patrisfamiliãs instrumentum, quod neque auro, argentóve facto, aut vesti annumeretur, supellectilem definiuit. Florentinus inter iurisperitos autoritate non minori, præter hæc, animalia excepit: itaque equi, boues, gallinæ, anseres, & cætera hoc genus, quæ pecorum numero habentur, quanuis in quotidiano vsu forent, in supellectili non haberi censuit. Paulus autem iuris æquè peritissimus, vasa ænea vulgaria, quæ proprio sunt loco sita, capsásque vel armaria, quibus vestes libríve continentur, & si quotidiani vsus causa parata, in supellectili adnumerari negauit Alphenus qui Seruij Sulpitij discipulus fuit, illa quæ ad artificij aliquod genus seorsum pertinerent, & nomen sui generis separatum haberent, in supellectili nõ haberi dixit: itaque pugillares & codices, tum fabrilia arma & militaria iuxta Alpheni sententiam, in supellectili non sunt. Tubero negauit ea quę in penu forent, præterea argentum, vestem, mundum muliebrem, & alia ornamenta, instrumentum agri vel domus, supellectilis appellatione contineri: reliqua vero quæ in quotidiano essent vsu, in supellectili adnumerauit. Papinianus autem Scæuolæ discipulus, cui in aduocatione fisci successit, magnæ apud Seuerum autoritatis, mensas argenteas vel eburneas, argenteósque lectos, & argentea candelabra, legata supellectile deberi dixit: argẽtũ tamen escalevel potoriũ, in supellectili esse Modestinus negauit: fuítque sententia Labeonis, quæ deliciarũ magis, quàm vsus causa parãtur, quæq; in eximio cultu forẽt, inter supellectilia nõ cẽseri. Myrrhea verò quę vescẽdi causa parata sunt, licet in deliciis forẽt, in supellecti li tamen adnumerari. Sed in hac quæstiuncula, quia vulgaris ferè & protrita est, nimium immorari, nullum operæ præcium fuerit. Illud certè dixisse haud piget, in supellecti li contineri mensas, trapezophoras, delphica, subsellia, scãna, lectos etiam excultos gemmis & auro, culcitras, stragula, & toralia, quibus lecti toríve insternũtur, non autem vehicula: nam illa instrumenti viatorij esse Florianus ait. Præterea pelues, quanuis argenteas, cãdelabra, & craterem etiam argenteum, myrrhina, crystallina aut vitrea escaria, vel potoria, lucernam quoque & trullam. Adde vasa ænea vulgaria, quæ proprio non essent loco affixa, & si quid paratum foret quotidiani vsus causa, præter illa quæ modò excepta fuere. Ex quibus datur intelligi id, de quo dissensio erat, quid verbo supellectilis dici comprehendíque o-

Pomponius l. i. ff. de supel. legata. Florẽtinus. l. 2. eo. titu.

Paulus. l. 3. eo. titul.

Alphenus l. supellectil. eo. titul.

Tubero. Labeo in pa. eo. titul.

Papinianus. l. Legata. eodem titul.

Modestinus. l. cum quidam. eo. Labeo. l. qui vestem. eo. & sequent. l. de tapetis. eo.

Delphica vasa.

porteat. Sed quia de escario argento & Delphicis mentio est, non omittendum, literis proditum esse, Delphica dici vasa, quorum nulla mutata forma, varius & multiplex vsus foret: nanque ita erant fabrefacta, vt duplici facie diuersis vsibus inseruirent: siquidem Delphi vasa elaboratæ artis habuere, ita vt poculorum vicem præstarent, & clypeorum loco vsui essent. Trapezophoras vero mensas fuisse ornatu magno, quæ effictis imaginibus sustinebantur, quales hodie in vetustis marmoribus sæpe visuntur: quippe mensarum species apud veteres multifarias legimus, scilicet

Trapezophoræ.

trapezas, quas magidas Græci vocant, & tripodes, & micotrapezas, in quibus modica parabatur cœna, & epidorpias vrnarium & cylibantum, & alia mensarum genera, si cui illa prosequi libeat. Inter escarium verò argentum etiam aquęmanaria, id est, vasa abluendis manibus accommoda, quę Latini gutturnia vocant, Pomponius in auro & argento legato contineri putauit.

Micotrapezæ. l. in argẽto. §. fi. ff. de an. & argen. leg.

In qua ætate milites apud Romanos legi consueuere, & quæ fuerit disciplina militaris, quódve iusiurandum.

CAPVT XX.

Tyronum & Rudiariorũ ætas.

QVi de militari disciplina libros posteris reliquere, eos haud ferè quenquam minorem septem & decem annis, aut sex & quadraginta maiorem, militiæ & tyrocinio adscribi voluisse constat, idque à Seruio Tullio vetere censione cautum fuisse primum, quod æuo subsequente à Caio Graccho lege sacrata sancitum fuit. Causa autem hæc est, quod citra eam ætatem aut suprà, velut immaturos, aut præduros & effœtos, militiæ rudimentis minime idoneos putarunt. Ideo vetus constitutum erat, iuuenes, nisi post pubertatem, & primo flore ætatis, dum per ætatem laborẽ militarem ferre possent, florentes viribus, & eos ex vrbana, sæpius agresti iuuentute rusticis operibus duratos, militari sacramento & muneri adigere, singulósque militiæ per numerum in iuniorum tabulis adscribere, qui Catalogi dicti: illósque ex corporis habitudine, si apti militiæ, si lato pectore, si ceruice erecta, si fortis &

Catalogi. Habitudo

& strenuus: quæ species, qualísque vigor, & quod robur virium foret, internoscere, vt illorum forti fidelíque opera, respublica vti possit. Nam nimis pinguem, deformem aut mancum, desidem aut vecordem, tãquam minus vtiles, militiæ non adscribebant: quippe Cato Censorius pinguem militem, velut reipublicæ incommodum, iure incessuit: cuius inter guttur & inguen, cuncta sub ventris dominio forent. In qua semel adscriptus, nisi propter demerita exauctoratus foret, ipso nolente, deleri nequibat. In quo id sedulo cauebatur, vt primum militiæ vinculum putarent, sacramenti religionem: secundum, singulorum amorem, velut inexplicabilem nexum, cum his qui vnà mererent: tertiũ, deserendi nefas. Quibus ad militiam admissis, primo anno custos, sub quo disciplinam ediscerent, & magister sub cuius imperio tyrunculi acuerentur, publice dabatur, ne expertes operum militarium, arma tractarent. Diuus vero Iulius equites Romanos, aut senatores armorum peritos, sub quibus militiæ nescij erudirentur, magistros dedit: quorum præceptis imbuti, perstando & peruigilando, militare rudimentum deponerent, legésque pugnãdi, & prælij normam ac dictata internoscerent. Primúsque Publius Rutilius consul, collega Cnei Manlij, è ludo Cornelij Scauri doctoribus accersitis, plagas vitandi & inferendi militibus præcepta dedit. Inde ne temere & sine arte pugnarent, vtque tyrones sub disciplina essent, & militaribus imbuerẽtur præceptis, tribunis datum negocium fuit. Quos optimis disciplinis institutos, tandem militiæ adscribebant. Apud Persas verò magistri rei militaris, grandiori ætate fuere, nec citra annũ quinquagesimum, sub quibus parata instructáque acie, parcè primùm & modicè, mox exactissima cura militiam ediscebãt: apud quos iuuẽtus à vigesimo ad L. annũ militare cogitur: vltra vero arma tractare vetitũ. Siquidem lex militaris etiã Romanis à quinquagesimo anno militem non tangebat. Apud alios inoleuit mos, vt post annũ quadragesimũ militiæ tyrocinio neminẽ adscriberẽt: post quinquagesimũ vero militare desinerẽt, híque velut perfunctis militia, missio daretur. Quod Scytharum legibus cauebatur, ne hominem sexagenariũ militiæ admitterẽt. Aegyptiis in more fuit, vt Calasiries, qui pręcipui

corporis in militiã adscribẽdorũ.

Militiæ vinculum.

Tyrunculorũ custos & magister.

P. Rutilij præcepta puri doctoribus accersitis, plagas vitandi & inferendi militibus præcepta dedit.

Tribunorũ munus.

Magistri militiæ apud Persas grandæui.

Ætas tyronum & rudiariorũ

apud diuersos.

Calasiries.

habentur milites, à nullo doctore, sed à patre solum militiæ præceptis erudirentur. Phocion vero, & Athenienses nimis bellicosos à belli furore delectu acerbo cohiberet, quod libentes & cupidi appetebant, lecta iuuentute, etiam octogenarios, emeritis stipendiis, coegit dare nomina. Camillus cõtra Latinos & Volscos magna mole dimicaturus, seniores quibus aliquid virium superesset, in sua verba iuratos centuriauit. Romani quoque bello Hetrusco, & sæpe aliàs, seniorum cohortes, post emerita stipẽdia, quin etiam libertinorum ad militiam exciuere. Et Marius magnæ partis milites seniores, qui multa stipẽdia meruissent, & capite censos, sacramento asciuit. Quod Alexãder Macedo feciſſe dicitur, vt ducturus cõtra Darium, veteranos peritos belli, militiæ abscriberet. Non sic Conon, qui vt exercitum suppleret Athenienſium, pueros immaturos annis, quibus vires non suppetebant, & senes legit. Milites vero in castris, nisi Romanos ciues, vel Latini nominis, leuium tamen armorum auxiliares externos, sacramento Romani adigere solitauere. Contrà vero Cyri consilium fuit non modò ex ciuibus suppleri milites, sed velut optimos equos è longin quo quæri oportere. Idem apud Alexãdrinos vetusto more seruatum est, vt nullos milites nisi peregrinos militiæ admittant. Proditumque memoriæ est, in fœdere quod cum Romanis & Antiocho ictum est, caueri, ne milites sub ditione populi Romani conducere, aut voluntarios habere liceret. Inter auxilia tamen minor, in legionibus longè maior numerus adscribi assueuit. Sed tamen legionariorum & arma grauiora, & disciplina fuit seuerior: auxiliariorum vero minor, nec tam exactæ diligentiæ: quibus in prælium euntibus, præter saga togasque & rectam tunicã, album aut rubrum paludamentum, quo socios ab hostibus internoscerent, publicè dabatur: Aphris vero, Caunis, Numidis, Lacedæmoniis, & Messagetis, in bellum profecturis, russatas vel puniceas ferre vestes moris erat: vt eo argumento vulnera & sanguis effusus non innotescerent, confidentiusque & sine pauore dimicarent: id quod apud Persas in vsu fuit. Nanque Artaxerxes ducturus contra Cyrum, milites rubro sagulo ornauit, Cyrus albo. Agesilaus quoque ita copias instruxit armis, vt omnia ærea punicea viderentur.

Senes in militiam adscripti.

Romani externum militem in castris non admittebant.

Aliæ atq; aliæ vestes habitúsque in militiam proficientiũ

derentur. Thraces pullas induti tunicas, in acies prodeunt: contrà Mybæ & Aethiopes candido amictu, Samnites discolori veste præliantur, nonnunquam candida. Boij & Insubres auratis sagulis, Galli virgatis cum torque aureo Britanni glasto infecti. Est enim fullonia herba, quæ atro colore inficit, & hominem decolorem facit. Geloni hostiũ cutibus ornati, quò truculentiores visu & aspectu formidabiliori essent. Aethiopes dimidiatum corpus minio, dimidiatum gypso solent illinire. Fertur Caius Cæsar, vt in conflictu bellorum cunctis innotescerет, ad prima signa nouo colore amictus, & diuerso armorum habitu insignis prodiisse. Et Lucullus cum thorace squamoso, & amictu purpureo præliari. Gylippus vero maximus imperator, sordida veste & semilacera, ac cultu neglecto conspicuus erat. Agis quoque Lacedæmoniorum dux, à gregario milite nihil differebat: sicut Agesilaus, qui cultu corporis vili exultabat, exercitu autem ornato. Contrà Alexandrum Macedonem, insignem cùm regio habitu, tum Siculo amiculo, & lineo thorace, duplicata ac ferrea casside, auro & gẽmis arma honestabant. In quo illud traditur mirum, dum in India præliatur, concussis armis, visum barbaris lumen infundere, & monstrum ante se agere. Quod compar fuit cum Epizelo Athenienſi, qui (vt tradit Herodotus) in pugna Marathonia dum præliatur, visum monstrum, quod ante se conspiciebat, occidere nisus, luminibus captus perpetuo mansit. Etiam Tiberij equus in conflictu belli ore flammas interdum emittere visebatur. Caius tamen Gracchus legem tulit ad populum de vestibus publice militibus dandis, sine stipendiorum diminutione. Inde institutum, vt singulis militibus saga togæque in hybernis darentur: prævaluitque mos, vt in bellum profecturi Romani milites, singuli in tabulis describantur: vt illorum qui prelio cecidérant, nomina reuersis innotescerent: vtque in delectu conscribendo, primus miles bono omine tanquam inde faustum felixque auspicium futurum sit, cõscribatur. Id enim boni ominis esse, & prosperos euentus facere putabant. Apud Persas inualuit mos, vt profecturi in bellum, in cistam ante regis tribunal singuli singulas sagittas immitterent, mox reuersi, quisque repeteret suam: vt ex rema

Glastum.

Imperatoriũ & ducum alij atque alij ornatus in bello.

Visionesmõstrosæ in bello.

Lex de vestibus publice militibusdãdis.

In bellum profecturi.

nentibus, illorum qui prælio cecidissent, numerum internoscerent. Hi ergo in castris militiam edocti, hyeme pariter atque æstu diebus singulis mane & post meridiem, locum tenere, signa sequi, ordinem seruare, fossam fodere, figere vallum, militari gradu incedere, & alia militaria facere quotidiano vsu ediscebant. nam ducibus, centurionibus & tribunis, præcipue curandum erat, in locis vbi statiua habebant, cogere tyrones milites, cum primum merere cœpissent stipendia, ne sine consilio, sine imperio in hostes tenderent, per turmas hinc inde crebrò concurrere, clamare, locum tenere, imperium seruare, iussa exequi, seque in orbem colligere, cuneum facere & phalangem, vt sequi signa, & pati tædium, æstus ac vigilias assuescerent, ne pulsi loco cederent. & in acie quisque agnosceret ordines suos: ita vt vsu quotidiano non minus ipsi sibi præscriberent quid facto opus foret, nec hoc incitante vllo, nec imperante, quam ab aliis ediscerent. Quæ disciplina præcipua Iphicrati traditur, vt sine ducis opera milites ita instituerent consistere in acie, vt peritissimè dispositi viderentur. Iactu quoque disci, cursu, saltu, iaculatione, & lucta inuicem contendere, mos erat. Nandi quoque post solitas exercitationes iuuentutis Romanæ summum studium in militari rudimẽto fuit, aliáque opera iusta militaria, quibus quasi simulacris pugnæ, animos corporáque tãquam ad verum bellũ acuebant. Ad palum quoque exerceri, aut iaculis & sagittis ferire, nonnunquam fundis & lapidibus, disciplinæ militaris erat. Fuit enim palus cubitorum trium, quem tyrones scuto & clauo velut hostem petere, in eúmque ictus & plagas inferre solebãt. In quo id cauebatur imprimis, ne dum ad palum ictus intendunt, ipsi hostium telis pateant: proinde oportebat animo eos & corpore intentos esse non magis ad inferendos, quàm ad cauendos declinãdósque ictus: cui ludo Palaria nomen. Arcu quoque & sagittis plerunque Cretensibus & Cydoniis exactissima cura milites instruebãtur, sicut apud Græcos palęstra. Cyrivero disciplina fuit, vt milites semper opus facerent, & nunquam exercita iuuentus, nisi sudore prævio cibum sumerent. Qui etiam neque cœnabat vnquam, nisi sudasset prius, & militaria obiuisset munera. Agesilaus quoque in gymnasio, ne ocio senescerent

Tyronũ institutio.

Iphicrates.

Ad palum exerceri.

Palus.

Palaria ludus Sagittãdi, exercitiũ Cyri, disciplina militaris.

Agesilaus

senescerent milites, exercitationis & virtutis cuiusque præmia proposuit, leuibúsque prælijs experiundo assuefecit. Qui etiam Persarum regũ mos traditur, vt cursus & pugnæ donа militibus proponãt. Alexander vero Macedo, ne ocio milites lasciuirẽt, certantibus virtutis præmia Chiliarchas dedit. Præ cæteris Aurelianus Cæsar nullum reliquit vacuum diem, quin se pilo, sagittis, ac militaribus armis exerceret. Et Maximinus senior, quanuis grandis natu, campestrium exercitationum supra modum labores subiit. Antoninus quoque Bassianus Caracalla, præterquam quod secum militibus exercebat, iter semper onustus armis pedes fecit. Id quod de Seuero scriptum accepimus, vt hyeme sæua & gelida, aperto capite per niues & pruinas, per montes syluásque cursitaret, in patientia laboris, & victus abstinentia, supra fidem assuetus. Quibus documentis redacto in disciplinam milite, posito rudimento, & continuo vsu firmato, legiones cõscribebant. Prætérque milites peregrinæ militiæ, inter auxilia Cretenses sæpe militasse accepimus. Hi enim terrestri naualíque prælio, ad insidias, furta & rapinas populando assueti, excursiones maximas facere promptissimi sunt, in prælio verò segnes: Cydones vero fortissimi, sicut Homerus inquit, illorúmque arcus caprinis pellibus ornari, plerique literis adnotarunt. Idque à Iuuenale versibus mũdis significari crediderim, dum inquit:

Tu fruere scabie mali, quod in aggere rodit,
Qui tegitur parma & galea: meuénsque flagelli,
Discit ab hirsuta iaculum torquere capella.

Iuuenalis locus.

Notat enim illa veteris disciplinæ rudimenta, quibus tyro miles in emittendis iaculis apud suum cẽturionem instrui solebat. Quinetiam Romanæ militiæ fuit, leuis armaturæ milites atque equites, loricas & galeas vrsinis pellibus tectas, quò truculentiores visu forent, in aciem deferre: sicut Græcorum veteres, pelles fluuiatilis canis pro capitis tegmento vice galeæ detulere, equinásque iubas & caudas in galeis, aut pennas struthiocameli: nonnunquam leonis pellem pro conis apud Romanos fuisse constat, more Aethiopum, qui pelles equorum capitum cum ipsis auribus & iubis deferentes, nonnunquam pardorum pellibus leonũque amicti, acies subeunt & prælĩatur. Thracibus in more fuit,

Persarũ rẽgum mos.

Alexãdri Maced.

Aureliani.

Maximini.

Anto. Caracallæ.

Seueri.

Cretenses sæpe in auxilia Romanorũ.

Cydones.

Galearũ & loricarũ insignia apud diuersas gentes.

è pelle vulpina cassides ferre, sicut Albanis & Hiberis cum ferinis galeis pugnare. Rhoxani non modo galeis, sed thoracibus & scutis ex crudis boum coriis vti solebant. Apud Græcos autem, Homeri testimonio, equinæ iubæ pro cristis fuere. Pyrrho & Philippo hircina cornua, Hammoniis arietis caput, Achæis pennæ variis distinctæ coloribus. Alij rubras cristas supra cassidem deferebant. Cimbri & Theutones horrentium hiatibus animalium contexere galeas. Abradatæ Persarum duci conus hyacinthinus erat. Cyrus cassidibus æneis & conis albis milites ornauit. Cares gallos gallinaceos pro conis habent. Alexandri cassidē cristata iuba & pennæ candidissimæ circumcingebant. Nō nunquam insigne fuit Epiporpoma. Galli non modo scuta, sed corallio ornabāt galeas. Galatæ partim cornua, partim quadrupedum habuere effigies. Samnites cum pinnis muralibus digladiantur, in prælio vero cristatis galeis: sicut Lusitani, & Sacæ Scythica gēs, quibus neruatis cristatísque galeis pugnare in vsu est. Teucri, Mysi, & Thraces super æneas galeas bouis aures & cornua apponunt. Inter cæteros Conidus centurio, bello contra Mysos fertur miraculo fuisse, quòd poculum supra cassidem, modò susci-

Militiæ Romanæ vetus constitutum

tans flammam, modò remittens deferebat. Eratque Romanæ militiæ vetus constitutum, ne miles sine commeatu ab signis abeat, néve præsidio decedat, néve locum relinquat, aut è castris effugiat, neu discedat longius: sed explorato, & sub signis atque subsidiis positis, non modo in acies prodeat, sed lignatum & pabulatum vadat: omnia denique velut si coram hoste, cauta præuisáque sint. Vtque milites die simul ac noctu, iuxta parati instructique ad nutum imperiúmque præsto sint: qui contra fecerat, aut ignominia notaque afficiebatur, aut seuera correptione capite luebat: tametsi nonnulli delicta huiusmodi lenius vindicarint.

Scipionis animaduersio in milites extra ordinem deprehensos.

Nanque Aemilianus Scipio, licet grauissimus exactor disciplinæ, quem militem extra ordinem deprehenderat, fustuario plectebat, eumque vulgato ad rem militarem exemplo, si Romanus ciuis esset, vitibus, si verò externus, fustibus cædebat. Est quoque lege militari sancitum, ne lixæ permixti cum equitibus vagentur: néve frumentum publicè datum miles vendat: aut prædas pecorum vel mancipiorum

piorum vino commutet: néve gregarius miles in acie vel castris seruum aut iumentum habeat: neu quis, vbi tribunus militum fuisset, postea ordinum ductor esset: nec qui ordines duxisset, miles postea fieret. Vtque milites manipulares, qui sub disciplina militāt, semper cincti caligatíq; sint, quæ quidem caligæ multiplicibus clauis munitæ erāt:

Discincti.

discinctos enim, velut ignauos & militię minime aptos putarunt: præcinctos verò, fortes & strenuos. Quare Mace donum lex erat militaris, vt qui miles hostē non occidisset non militari cingulo, sed capistro cingeretur: quod apud Carthaginēses seruatum legimus, vt discinctos, postremos homines ducerent: tametsi Aphrorum peculiaris feratur mos, fluxa tunica & discinctos incedere. Quinetiam vt in expeditionem ituri milites, arma & vallū, necnon vtrem, follem, scutum, gladium, tum siquid ad vsum velint, interdum plus dimidiati mensis cibaria, absque seruorum aut iumentorum ministerio humeris ferant, antiqui moris & exempli fuisse. Illud quoque animaduertimus, nemini in Romana militia extra ordinem, etiam in prouocantem, contra imperium pugnare licuisse: idem Macedonibus, qui sine iniussu ducis aut arma capere, aut in ordines ire vetabatur. quódque, nisi militari sacramento miles adscriptus foret, hostem gladio petere, aut militare minimè fas erat: perindéque in eum militaris animaduersio fuit, qui hostē militiæ sacramento non adscriptus occideret, aut qui classico reuocatus, tardiusparêret, quam qui ciuem aut socium iniuria occidisset. Ideo laudasse Cyrus dicitur militem, qui cum hostem interfecturus gladium eduxisset, classico receptui audito, ictus cohibuit, & hostem dimisit. Sed prius sua sponte decuriati equites, cēturiati pedites, sacramenta mutuò præstabant. Paulo deinde Aemylio, & Terentio Varrone consulibus, tunc primum, quod nunquam antea factum, per tribunos militum à voluntario sacramento ad legitimum iusiurandum milites adacti fuere. Quod quidem imperator præstare tenebatur primus, suo mox ordine subsequebantur legati, deinde tribuni, deinde centuriones, postea decuriones, mox præfecti castrorū, demum milites: quod singulis annis Calendis Ianuariis denuo præstabatur. Iurabant enim per deos solenne iusiurandum:

Aphri discincti.

Sua quisq; onera ferebant.

Pugnare ex tra ordinem iniussu ducis non licebat.

Sacramēto militari nō adscriptisho stem ferire aut militare fas nō erat.

Iuramētum legitimū mi litare.

Iuramenti militaris se ma.

postea in acta principum, se iussu consulum conuenturos, neque è castris, eorum iniussu, quæsitis occasionibus abituros, non fugæ formidinisve causa extra ordinem recessuros, nisi teli sumendi, vel hostis feriendi, aut ciuis seruandi causa. Neque in exercitu propéve decem passuum millia, pluris argentei nummi furtum facturos, extráque hastam, ligna, pabulum, vtrem, follem, fiquid quod pluris esset, nacti fuissent, id omne ad consules delaturos, aut dominis reddituros. Nonnunquam alio sacramento milites adactos comperimus, tunc cum ingens subeunda dimicatio foret, & in extremum discrimen res venit, vt nisi victis, debellatis, fusisque hostibus victores forent, se ad castra nunquam redituros iurarent. Tum illud notatum est, quod si ab vniuerso exercitu iusiurandum consuli præstandum esset, satis fuisse, si centurio vel tribunus exercitus nomine, cõceptis verbis, sublimi voce iuraret, omnisque multitudo & singuli milites communi conspiratione & consensu in eadem verba silentio in se quisque iuret. Hocque iusiurandum, ac si concepta verba singuli expressissent, perinde tenere, atq; sanctum & illibatum haberi. Apud Lacedæmonios vero milites hoc etiam iuramentum præstare soliti sunt, eos cum imperatore amicos inimicósque habituros, vtque bonorum malorúmque firma cõsensio inter eos & fœderatio esset. Neque omittẽdum quod de Athenien sibus memoriæ proditum est, qui cum propter quotidianas contentiones, & violatum ius gentium, infensi Megarensibus & animo hostili essent: quoties milites solito militari sacramento adigebant, hoc etiam iusiurandum illos subire coegisse, se intra militiæ tẽpus quotannis quoquo modo possent, Megarensium agros sinésque infecto exercitu inuasuros, & peruastatis agris, nihil intactum relicturos, atque in eos omni clade belli grassaturos.

Fortiter.

Lacedæmonij.

Athenien sium militũ in Megarẽses consuetũ iuramentũ.

Dissensio inter duos ludi professores, super verbo, inuenio & repe-rio, contra obseruationes grammatici cuiuspiam.

CAPVT XXI.

AMbulabamus in littore dum Neapoli essemus, æstiuo anni tempore, cum iam aduesperasset, ego & Iunius Antonius, & plerique studiosi paribus disciplinis dediti, qui illuc ociandi causa aduenerãt. Cúmque duos ludi literarij

rarij professores, super verbo reperio & inuenio, graui contentione inter se iurgantes disceptantésque videremus, libuit eorum disceptationi interesse. Atque ex his alter, cum inuenire diceret esse, impenso labore rem diu quæsitam assequi: reperire verò, rem non quæsitam, sed forte oblatã, nãcisci, idque Ouidij autoritate, qui in suo maiori carmine dum Inachum natam Io quærentem facit, post longos & irritos labores his verbis illam affatur, Tu non inuenta, reperta es. Quos ipse versus sic explicabat, vt diceret, te ego cum diu quæsierim, nõ inueni, sed casu oblatam comperi. Ouidium ergo de significatu verbi contra illum diiudicare asserebat, qui verbum reperio casus facit, non operæ. Quóque minus dubites, inquit ille, habes Latinæ linguæ doctorem non ignobilem, nec mora, commentatiunculas quasquam grammatici hominis non incurioſi, quas secum adduxerat, è sinu togæ depromit, in quibus ita scriptũ erat: Excogitare consilij est, reperire verò fortunæ. Vnde Ouidius, Tu non inuenta, reperta es. Hæc cum ille & pleraque legisset, reclamabat alter, doctorem istum nec verba nec mentem Ouidij intelligere quisse, labíque errore manifesto. Siquidem reperire, est cum labore aliquid quæsitum assequi, deductum ex re & patio. parere enim est cum labore quærere: vnde pecunia parta, cũ labore quæsita dicitur: imò eundem Ouidium, quem in medium ille adduxerat, eodem versu significantius contra demonstrare: Tu non inuenta, sed reperta es, inquit, quasi, ego te non casu & fortuna nactus sum, sed studio & labore quæsitã reperi. Quod & alio versu eundem exploratius significare aiebat. Exanimansque artus primò, mox ossa requirens, Repperit ossa tamen. Prætérque hanc Ouidij autoritatem, idem apud autores probatissimos vsu continuo obseruari. Q. Curtius: Quippe Euphrates, inquit, altum limum vehit, quo penitus egesto, vix sufficiendo operi firmo reperiunt solum. Et idem: Quia duces asseruati profugerant, misit qui conquirerent, nec reperti. Suetonius in Cæsare: Idque eo studiosius facerent, quòd aliquantum vasculorum operis antiqui scrutantes, reperiebant. Vides, inquit ille, reperire esse operæ & consilij, non autem fortunæ? Atque alter cum contra tenderet, & voce immodica obstreperet, eadem sæpius

Laurẽtium Vallam nõ tat Elegantiarum suarum libro 3. cap. 2.

Reperio vt de.

& quædam nugalia repetendo, cupidus ego istius doctoris mentem planè perspicere, accipio libellum à manibus magistri, atque in eo lego pleraque nimium audacis doctrinæ & confidentis. Nanque eò processit, vt singulos ferme veterum probatissimos, quorum vestigiis nobis inniti operæpræcium est, à præscripta à se lege & dicendi norma dissidentes, taxare non fuerit veritus. Præter quæ, in eo admiratus sum, offendo & nanciscor ferè idem esse quod reperio, quod procul à vero esse apertè liquet. Etenim si reperire est aliquid impenso studio inuenire, vt est modo ostensum: nemo ferè quisquam id in verbo nanciscor & offendo inueniet. Siquidē verba hæc haud dubiè sub casu & fortuna sunt. Præterea qui rem exquisitius pensabit, inuenier nanciscì id frequentius notare, rem scilicet fortè oblatam, data occasione assequi & habere. T. Liuius tertio ab vrbe condita: Pacuuius, inquit, Calanus malis artibus nactus opes. Idem, castris ponendis dispersos nactus. Cæsar idoneam tēpestatem nactus dixit, id est, assequutus. Id quod Festo Pompeio autore scientissimè probatur, qui verbo nanciscor, significatum assequendi potius, quàm inueniendi, in suis commentariis tribuit: & plerisque veterum autoritatibus, in quibus si nanciscì inuenire dixeris, profecto absurdè & imperitè loqueris. Hæc & pleraque in eo cum legissem, cum me iam tæderet, librum restituo, atque illos inuicem altercantes disceptantésque relinquo.

Offendo, & nanciscor.

Ex quibus victoriis olim consules, & deinde sequuti duces, triumphare consueuerint. CAPVT XXII.

VEteres Romanos olim nō ex quibuscunque victoriis triumphare consueuisse, sed cum bellorum & victoriarum causæ eo munere dignæ viderentur, triumphos egisse accepimus. Causæ vero triumphorum licet à prima origine exiles fuerint atque tenues, quippe quia exiguis viribus & parua manu rem agebant: postea, aucto dilatoq; imperio, maiores certioréque fuere, vt ad triūphi munus quisquam aspiraret. Cū Veientes olim Tarquinienséq; pro Tarquiniis cōtra Romanos mouissent arma, & velut æquo marte vtrinque pugnatū foret, quod vno plus Hetruscorū in acie cecidisset, nec hostium quisquam postera die in conspectu

Causæ triūphorū à prima origine exiles.

conspectu erat, digna res triumpho visa fuit. Itaque Valerius consul, quanuis collega morte sublato, de Veientibus Tranquinienſibúsque triumphum egit. Et P. Valerius, & T. Lucretius consules cum infesto exercitu in agrum Sabinum profecti, primò vastatione, mox prælio ita hostium opes afflixissent, vt nihil inde rebellionis timeri posset, triumphantes vrbem inière. Quinetiam ex deditis & non captis vrbibus, aut hostibus fusis & auersis, stante dictatore, à consulibus sæpe triumphatum est. De Priuerno & Pometia, deque Sabinis & Samnitibus, etsi non vi captis, sed in deditionem acceptis, triumphare licuit: propterque auersos & palatos hostes, Claudius Petilius consul, dictatore Q. Seruilio Hala, de Tiburtibus & Gallis triumphauit. Et Cornelius & Bebius consules, quod Ligures Aquanos non expectantes bellum, in deditionem acceperunt, & ad duodecim millia in alias terras traduxerunt, de Liguribus velut acie victis triumpharunt. Procedente mox tempore, cum propagato imperio, cum hostibus validioribus, magnis vtrinque viribus bella agerentur, cautum fuit, ne cui triumphum, nisi quinque hostium millia cecidisset, & iusta acie magnas copias fudisset, decernere liceret. Cuius rei fidem apud quæstores, vt quid laboris exhausturn, quídve cædis, noscerent, amplissimo testimonio facere oportebat. Idque non ab re visum. Erat enim triumphus ingens honorum cumulus, quem multi duxerunt maximum vitæ bonum, quo nisi magnis conatibus deuictis perduellibus, victores bello duces honestabant. Vtque nisi pro aucto imperio, non pro recuperatis his quæ bello amissa erāt, triumphus cuiquam decerneretur. Quinetiam nisi suo ductu & auspicio, ac in sua & non aliena prouincia, eáque pacata, & nullo manente bello, imperatores hostes profligassent & vicissent, triumphare nemini licuit. Ideo Liuio & Nerone consulibus deuicto ad Metaurum Hasdrubale, Liuius, qui in sua prouincia rem gesserat, de Hasdrubale & Pœnis iustissimè triumphauit. Nero autem, qui potior victoriæ causa fuit, quod in aliena prouincia suppetias collegæ dederat, ouans in vrbem vectus est. Exque duobus consulibus eandem prouinciam sortitis, contráque eosdem militātibus, vni triumphum decretum,

Triūphorū causæ exiles abrogatæ.

Triumphus quibus admittebatur.

quod hostes fusius egerat, eiúsque ductu & auspicio parta victoria fuerat, alteri negatum legimus, L. Valerio Potito & M. Manlio consulibus, quod contra Aequos in Algido prosperè rem gessissent, Valerio triumphus, quod perseuerantior in hoste persequendo, instãdo, vrgendóque fuerat: Manlio verò, vt ouãs vrbẽ iniret, à senatu datum est. Fuitq; animaduersum, quod tametsi victis, fusis, fugatísque hostibus, res triumpho dignas imperatores gessissent: si tamen neque dictator, neq; cõsul aut prætor exercitui præfuissent, neque legitimum haberent magistratũ, cuius ductu & imperio victi essent & profligati, triumphare nemini fas erat. Propterea L. Cornelio Lentulo, magnis rebus gestis, negatus triumphus fuit, quod procõsul Hispaniam prouinciam non consul obtinuisset. Tametsi Scipionem proconsulem, & cui sæpe prorogatum imperium fuerat, de Hannibale & Pœnis: & Cn. Mãlium de Gallogræcis, Paulúmque Aemylium de Ingaunis Liguribus, & Pompeium Magnum de Sertorio, proconsules egisse triumphos legamus. Perraro enim alicui triumphare permissum fuit, qui sine legitimo magistratu, & sine iusto imperio rem gessisset: præter Põpeium Magnum, qui tametsi in senatum per ætatem admissus nõ fuisset, eques Romanus adhuc, id quod contigit nulli, deuicto in Aphrica Domitio, triumphauit: cui hoc ferunt præcipuum contigisse, quod è tribus orbis partibus spectosos egerit triũphos: sicut Camillo, qui tres triũphos vnà egit, triplici victoria ouans. Sed nec eum qui magnis perpessis cladibus, & nimium cruenta victoria esset potitus, tanquam lugubri, & parui compendij, quod multis funeribus, non multis commodis rempublicam affecisset. Propterea Valerio consuli, victori cõtra Gallos, ob cladem exercitus, negatus triũphus fuit: cum magis dolor ciuibus amissis, quam victoria hostibus fusis præualuisset. Nec eũ qui exercitus Romã nõ deportasset, nisi perdomitã pacatãque prouinciam successori dedisset, more maiorũ. Est tamẽ memoriæ proditũ, nonnunquã stantibus consulibus prætorem qui in sua prouincia res gesserat, hosteq; fuderat, etiã sine consulibus triumphasse: duósque consules de eisdem hostibus parta victoria triumphantes vrbem iniisse. Neque negauerim, non semel, sed pluries in eodem magistratu, &

Pom. Maeques adhuc triũphauit. Camillus tres triumphos vnà egit.

cõtra eosdem hostes, propter res fęliciter gestas, magnis sępe ducibus triumphare permissum, quódque à principio vrbis, non curru triumphali, nec equo vehi triumphantes, sed pedibus incedere assueuerant. Postea equo vecti, demũ curru quadriiugo triũpharunt. Tametsi Romulũ de Acrone Ceninensiũ duce, curru quatuor equorum triumphasse Dionysius asseuerat. Ac ex duobus imperatoribus in magistratu positis, illi qui in supremo gradu est, soli triũphare permissum. Ideo consul cum dictatore aut prętore non triũphat, ne minor potestas maiori æquata videatur, néve auspicia quæ maioris magistratus sunt, cum minoribus cõfundantur, licet dictatorẽ & magistrum equitum vnà triũphasse sæpe legamus. Illud denique ex annalibus constat, Romanum ciuem, quanuis reipub. pernicioſum & infestum, si bello victus foret, in triũpho deferri non licuisse: quódque si contra piratas, seruos aut fugitiuos, vel aliud genus hominũ Romano nomine indignum, bellatum foret, tanquam belli causa erubescẽda, quãuis parta victoria, aut hostibus fusis, aduersísque, nemini triũphare licere. Cõtra verò ciues bello victos, quia lugubris victoria est, ipséq; dux minime imperator censetur, licet bene gerẽdæ rei occasione data, neque ouare, neque triũphare, vel supplicationes cuiquam decernere, dum respub. stetit, vnquam permissum fuit, nisi post aliquot ætates, cum Aurelianus Augustus de Tretico viro senatorio (quem in oriente vicerat) & Zenobia muliere triumphauit. Apud Græcos vero seruatum diu est, vt qui imperator hostem fugasset, trophęo donaretur: qui occidisset, aut funditus euertisset, triumpho, vel encomio & peplo. Fuisse autem peplum, velum in quo qui facinora gesserant fortia, singula egregiè gesta, atque acerrima prælia & maxima effingere, illúdque pro immortali memoria exponere palam, & templis dicare assueuerãt, scriptores produnt: in quo deorũ imagines, sæpè clarissimorum virorum gesta effingebant. Quare Athenienses Antigoni & Demetrij imagines cũ Ioue & Pallade effinxere in peplo. Nonnulli peplum eximij candoris vestem sine manicis, aureis distinctam clauis, fuisse autumant: quam quinto quoque anno apud Hylẽ mulieres sex & decem Iunoni contexebãt. Encomion verò carmẽ in victoris

Triumphãtes initio vt bis pedibus incedebant.

Ro. ciuẽ in triumphum ducere non licebat.

Græcorum triumphi.

Peplum.

Encomion.

laudem editum ad immortalitatem, quo ipsius res gestæ magnificæ, illustri præconio canebantur, quod epinicion vocant: trophæum verò monumentum dixere nunc marmoreum, modo æneum, cũ inscriptione & titulis æuo perpetuo duraturis. Nonnunquam, si materia non suppetebat, lapides in ingentem cumulum aggerendo, vel insignem arborem excisis ramis, ibíque hostium spolia statuendo, in memoriã posteritatis, bonis & fortibus viris pro trophæis erigebant. Tametsi qui primi ex Grecis æneum aut lapideum statuêre trophæum, non magnopere probati fuerint, quòd regum tantum nomina illis inscriberent, nec militum operam aut fortitudinem, quibus victoria parta fuerat, annotarent. Fuítque moris in locis quibus cum hostibus decertassent & vicissent, aut aliqua insigni clade affecissent, ibi victores duces pro monumẽto laudis cum ampla inscriptione trophæum ponere, & fortium factorum posteris dare memoriam. Quare Pericles nouies pro patria victor, trophæum posuit: & aliud Agesilaus inter Anthracem Nartheriúmque erexit. Lacones, quòd Persas parua manu vicissent, porticum Persicam de manubiis trophæi loco extruxere. Idem contigit Fabio Aemyliano, qui ad Rhodanum deuictis Gallis, ex cãdido lapide velut monumentum magnæ laudis trophæum tulit. Sylla contra Archelaum potitus victoria, fixit stemma, in quo Martem, Victoriam, & Venerem, & se venustum inscripsit. Marius verò de Iugurta & Cimbris duplici est trophæo donatus. Metellus autem deuicto Sertorio aureum sibi poni iussit. Quod & Flaminius de torquibus Gallorum aureum statuit, cum elogiis monumentorum cladis illatæ. Claudius quoque deuictis Boiis, ex torquibus Gallorum vnum magni ponderis in Capitolio donum posuit, index victoriæ & triumphi. Sicut Octauius, qui ex auro rostratæ columnæ in foro trophęum fixit. Germanicus verò de victis nationibus inter Rhenum & Albim, congeriem marmorum, structis molibus, Tiberio sacrauit. Proditúmque memorię est, Artemisiam, deuicta Rhodo, trophæi loco duas statuisse imagines æneas, vnam Rhodiæ ciuitatis, alteram illi stigmata inurentem pro æterna memoria dedecoris, ignominiæque acceptæ. Mirúmque prodi de Numenio Anthiochi duce,

Epinicion.
Trophæum.
Trophæa quibus statuerentur, & quo loco.
Trophæa diuersa varia rum gentiũ, ex diuersis causis.

chi duce, qui cum in Arabia, æstuante vadoso & reciproco mari, prælio nauali contra Persas victor fuisset: mox æstu reuerso, pedestri certamine ibidem victor, gemina trophæa Ioui & Neptuno posuit. Sicut de Neoptolemo Mithridatis duce traditur, circa Męotim æstate nauali pugna, hyeme verò equestri, glacie concreto mari, iisdem in locis victoriam tulisse. Conuenítque inter peritos rei militaris, quod tametsi duces fœliciter rem gessissent, & insigni victoria potiti essent, si tamen precariò ab hoste aliquid petiissent, nec trophæo donarentur, nec encomio. Viriatus autem Lusitanus hanc temeritatis laudem tulit, vt potius victoria contra Romanos, trabeas & consulares fasces triumphi loco in montibus figeret. Sic Pompeius, deuictis Hispanis & Alpinis gentibus, trophæa in Pirenæis iugis, quà in Hispaniam iter est, excitauit. Et Domitius Aenobarbus, ac Fabius Maximus contra Allobroges, turres, fixis hostilibus armis, erexere. Inter cæteros memoriæ prodi-tur Sesostris Aegypti rex, si cum hostibus qui magno certamine dimicassent, & pręsenti animo restitissent, rem gessisset: ibi trophæum cum coleis & virili membro erigere: si verò remisso & languido animo, per ignauiam segniter victi, aut nullo negotio pulsi essent, contra eos muliebri genitali constituto, tanquam in desides & ignauos, trophæum ponere consueuisse. Apud Lacedæmonios verò, contra. Nam qui dux fortiter dimicasset, & cruento Marte, magnáque hostium clade vicisset, trophęi loco gallum diis immolabat: qui verò deditione & pacto, nec nimium cruenta victoria potitus, belli mala vitasset, bouem: vt signarent, magis decere imperatorem (iuxta Periclis sententiam) consilio & astu, quàm gladio aut multo sangui ne fuso, victoria potiri. Neque prætereundum, quod tametsi ponendi trophæa, rebus prosperè gestis, apud Grecos frequens vsus foret: regibus tamen Macedonum fuisse vetitum, ne illa erigerent: quippe cum Caranus deuicto Cisseo rege, trophæum posuisset, noctu veniens leo, illud euertit & disiecit: inde velut fœdi ostenti malíque ominis, vetitum est ne in posterum reges Macedonum quæsitis victoriis trophæa ponerent.

Qui precario ab hostibus aliquid petiissent.
Sesostris trophæum.
Lacedæmonij victoriã incruentam laudabant.
Periclis sententia.
Macedonibus trophæũ erigere vetitum.

Disceptatio Franciſci Philelphi cum Grammatico, an Cicero aliquando ludum aperuerit.

CAPVT. XXIII.

FRãciſcus Philephus, ætatis ſuæ homo doctus & fortunatus, inter ſui æui poetas famam carmine primùm auſpicatus eſt: à principibúſque qui eo tempore floruerũt, magnis honoribus & re familiari auctus & honeſtatus fuit. Cuius vitia ineuntis adoleſcentiæ, poſtquam deferbuere cupiditates, cum iam ætate matura ſeneſceret, magnis poſtea virtutibus emandauit. Is cum æuo ingraueſcente celebris famæ haberetur, & optimatum rogatu accerſitúque Romam aduentaſſet, experiri, credo, volens quantum dicendo valeret, Tuſculanas quæſtiones Ciceronis publicè in ſcholis legere aggreſſus eſt. Ad eum quotidie concurſus ſtudioſorum iuuenum, & clari nominis profeſſorum frequens fiebat. Ipſéque inter legendum firma etiam tunc voce & latere, nouis & exquiſitis eloquentiæ generibus præceptíſque diſcipulos imbuebat, exploratóque iudicio ſingula dicendi genera, & philoſophorum ſcita multo cum nitore & cultu penſitabat & rimabatur. Eum ego adoleſcentulus ſeuem inter cæteros coæuos meos colui & obſeruaui: cúmque ad eum nos quoque ventitaremus, memini ipſum inter legendum dicere, Ciceronem cum eiuſmodi quæſtiones ſcriberet, conuentum ſuæ ætatis ſtudioſorum habuiſſe, ludúmque literarium quaſi aperuiſſe: & pleraque hoc genus ſatis ſcitè & eleganter, vt mos ingeniúmque eius fuit, non ſine multo ornatu in ſcholis recẽſere. Cúmque peroraſſet, & à lectione, vt fit, diſcipuli apud eum ſe colligerent & fabularentur, ipſéque illa eadem ſæpius repeteret: animaduerti quempiam grammaticũ floretis facundiæ, cuius nomen libens prætereo, eius doctrinæ æmulum, qui ipſum perniciali odio proſequebatur, ſæpéque apud ſtudioſos illũ in inuidiã criménque vocabat, ſingulàque nõ modo dicta factáque, ſed verba & nutus obſeruabat, cõtradicere: quęque ille dixerat, vera eſſe pernegare, neque apud autores inueniri, Ciceronem ludum aperuiſſe, aut ſcolas ſtudioſorum habuiſſe, aſſeuerare. Cúmque Philelphus, mitis vt erat & placidus, non rhetorum ſcholas, in quas

Ludus Ciceronis.

quas homines paſsim vẽtitarent, ſed tamen aliquos præſtãtis ingenij viros, ſtudioſos diſciplinarum Ciceronem edocuiſſe, & quaſi ludum aperuiſſe diceret, idque teſtimonio probari illius ad Pætũ epiſtola, qua ſe Dionyſiũ ſuperiorẽ imitari dicit, qui cum Syracuſis expulſus, Athenas commigraſſet, ludum inibi aperuit: ſe pariter habere diſcipulos aſſeuerauit. Hæc & pleraque cũ ille diceret: cõtráque eũ alter inſectaretur, & iam non contentione, ſed clamoribus & prope dimicatione rẽ agerent, nec res ſiſti videretur poſſe: excandeſcens Philelphus, tanta indignatione exarſit, vt illum indoctiſsimum omnium indoctorũ vocitaret. Tandem communi diſcipulorũ amicorúmque intercurſu, deſita ira & ardore illo animorũ, compoſita cõtrouerſia, & lis diremta eſt. Sed cum poſtea in ipſius Ciceronis multiplici lectione verſaremur, inuenimus id ab eo apertius ſignificari. Nanque ad Volumnium Caſsium ſcribẽs, Caſsiũ & Dolabellam ſuis auribus frui aſſeuerat. Ad Pætũ quoque, Veniũt qui me audiunt quaſi doctũ hominem, quia paulo ſum quàm illi doctior. Et ad Papyrium Pætũ: Hircium ego habeo, inquit, & Dolabellam, dicendi diſcipulos, cœnandi magiſtros: puto te audiſſe illos apud me declamitare. Vatinius quoque ad Ciceronem de Catillo inquit: Defenditur a Q. Voluſio tuo diſcipulo. Quod & M. Fabius de Cælio & Panſa teſtatur: qui omnes à primo ætatis gradu Ciceronẽ in diſciplinis bonarum artium ſectati fuere. Sed quod de Ciceronẽ, idem nimirum de Socrate, Platone, & Ariſtotele, aliiſque doctiſsimis viris, qui ſcientia præcelluere, accepimus, qui bonis diſciplinis iuuenum animos imbuendo, æternam ſibi gloriã peperere, ſuiſque diſſertationibus & documentis diuerſarũ opinionũ ſectas inuenere. Ante omnes Pythagoras Samius iuuenũ æmulantiũ ſtudia, ſcholáſque ſophiſtarũ in Italia habuiſſe fertur: pluréſque diſcipulos reliquiſſe magnæ & expertæ virtutis. Sic Thebanũ Epaminundã Lyſias Pythagoreus, Ariſtoteles Theophraſtũ, & Syracuſanũ Dionyſiũ Plato erudiuit. Perraróque eximius aliquis ingenio & doctrina inuentus eſt vir, cuius non aliqua monumenta ſtudiorum mandata literis, aut aliqui diſcipuli ſapientiæ præceptis aucti & imbuti, velut hæreditaria munera poſteritati relicti fuerint.

In quo gradu cognationis apud pleraſque gentes matrimonia licuerint, & quàm diuerſi mores in contrahendis nuptiis fuerint.

CAPVT XXIIII.

INter omneis conſtare video, licuiſſe quondam paſsim & nullo delectu aut modo, veteres coniugiis affinium cognatorúmque copulari: quod tamẽ non æquè apud omnes ſeruatum eſt. Nam etſi apud nonnullas Indorum gentes, Arabas, Perſas, Maurósque, qui iuxta Bactrianos ſunt, ac magos & Babylonios, quorum hoc inſtitutum fuit, cum quibus Chryſippus ſentire viſus eſt, filios matres ducere vxores, & cum parentibus ſtupro coire, atque ex eis ſobolem gignere paſsim licuerit, idque inter eos coniugium nullis fuerit legibus vetitum: tamen apud reliquas vbique gentes, tam immane ſcelus, lege & moribus ſub graui documento interdictum fuit: nefas ſcilicet exiſtimantes, filios cum matribus turpi amore commiſceri, ferarum ritu: quod dictu auditúque fœdum & pudendum eſt. Aegyptij vero ſororum amoribus coniugiísque implicari, & cũ his paſsim matrimonia inire ſolitauere. Quippe Ptolemæus, vt ſororis quam miro amore deperibat, coniugium ſortiretur, & ſuam libidinem expleret, paſsim id licere permiſit. Itáque vt ditum facinus, & notam turpitudinis nefario velamento matrimonij obnubilaret, omnibus id permitti voluit. Id quod Perſis quoque licuit. Nam Cambyſes duas ſorores, cum deſiderium ferre non poſſet, & Darius Satyram iiſdem genitam parentibus connubio ſibi deuinxere. Idem Epirotæ & Macedones: ſiquidem & Ptolemæus Ceraunicus Arſinoen duxit, & Olympias Pyrrhi filia, fratris coniugio potita fuit. Contra vero omnis ferè Græcia, qui inter priuatas neceſsitudines cum ſororibus commiſceri interdictum habuere: nefandúmque putauere eodem parente genitos, inuicem inceſtis nuptiis detineri. Tametſi Athenienſibus germanas ducere vxores, crimini datum non fuerit: quippe Cymon Elpenicem duxit, & ex illo traditum, impune cum ſororibus coniugari. Perſis quoque legitimum fuit: neque pudendum viſum eſt, non modo ſororibus, ſed & filiabus commiſceri. Nanque Artaxerxes Athoſim

Babilonij. *Aegyptij.* *Perſæ.* *Epirotæ.* *Macedo.* *Græci.* *Athenię.* *Perſa.*

Athoſim atque Meſtrim filias iuſtæ vxoris loco habuit: & alij impune id factitarunt, quod Græci & pleraque gens improbum nefandúmque exiſtimarunt. Præ omnibus vero Lesbij fœdiſsimæ Veneris fuiſſe traduntur: apud quos nihil ſynceri erat aut incontaminati: adeo vt ne capiti quidem parcerent, & omni fœda libidine ſe inquinarent. Apud Romanos vero tam informia coniugia, lege & moribus interdicta fuere: apud quos licet cum affinibus, cum quibus ſumma erat neceſsitudo, coniugalem inire copulam eſſet lege vetitum, ea de cauſa, vt nouos affines agnationibus familiarum, multásque propinquitates & clientelas mutuis affinitatibus ſibi adſciſcerent cognationis iure: tamẽ cum ſobrinis, aut defunctæ vxoris ſorore, vel mortui fratris vxore copulari non vetabatur. Cæcilius enim Metellus, vxore defuncta, illius ſororem deſponſam tulit. Et Brutus Porciam ſobrinam, nulla prohibente lege, deſponſauit. L. quoque Craſſus ex defuncti fratris vxore filios eduxit, & propagauit. Ex deſcendentibus vero ad neptes vſque coniugia Romani vetuere, id quod etiam plebiſcito cautum fuit. Sed fratris filiam ducere vxorem, licet antea lege vetaretur, ſubſequutis inde temporibus, paſsim id licere principes voluere, poſtquam Claudius Cæſar rem deſuetam vſurpauit, vt Agrippinam, cuius amore deperibat, ſibi vxorem deſponſaret. Idem apud Græcos licuiſſe comperimus. Nanque Alexandrides ſororis filiam ſpõſam duxit: ex qua Doryeum, Leonidem, & Cleombrotum genuit: quod ſuccedenti æuo à Nerua fuit ſeuera conſtitutione inhibitum. Proditus tamen memoriæ eſt Antoninus Caracalla, præter inſtituta maiorum, nouercam Iuliã vxorem duxiſſe, nuptiásque inceſto primus polluiſſe, cauſatus, principi quodcunque liberet, impune licere. Et licet ſocrus genero copulari nullis auſpiciis poſſet, ſobrini tamen filiã vxorem ducere nullæ leges vetuere. Scipio enim Naſica Africani maiorem filiam nullo prohibente iure ſibi deſponſauit: quod alij frequentes factitarunt. Procedente mox tempore, Valentinianus Cæſar, vt ſoboles paſsim propagaretur, gentésque affatim redundarent, duas ſimul vxores ducere licere, duobúſque impune coniugiis commiſceri lege ſacrata ſanciuit: quam legem Iulius Cæſar

Lesbij. *Romani.* *Fratris filiam ducere licebat Romanis & Græcis.* *Nouercam ducere.* *Sobrini filiã ducere.*

Vxores quot quisque voluit ducebat.

decreuisse dicitur, vt liberorum quærendorum causa, quot vellet quisque vxores ducere, facultas foret. Id quod apud Siculos & Athenienses in vsu fuisse quandoque inuenimus. Siquidem Dionysius vno simul tempore cum Dorida Locrensi & Aristomacha Syracusana nuptias celebrauit. Et Demetrius Antigoni filius, atque Euripides poëta duobus simul coniugiis nihil veriti sunt copulari. Socratem quoque tradunt simul Xantippen & Myrtonem Aristidis neptem habuisse vxores. Ipse vero Demetrius tam

Demetrij libido.

inexhaustæ libidinis fuisse fertur, vt postpositis armis & omni apparatu belli contra Megarenses, Lamiæ prostitutę amore accensus, inseruiret: vt haud immerito Lysimacho ostentanti vulnera quæ cum leone miræ magnitudinis pugnans, passus fuerat: ipsius legati respõdisse ferantur, quasi alludentes, Demetrium quoque meretricis Lamiæ in collo notas & vulnera dentibus inflicta, exhibere potuisse.

Athenienses vrbanã ducebant vxorem.

Proditum vero memoriæ est, Athenienses, vt exhaustam iuuentutem belli cladibus repararent, decreto cauisse, vt vrbanam cines ducerent, & ex altera liberos tollere nõ vetarentur. Apud Spartanos duas simul duxisse, crimini fuisse datum satis constat (licet aliqui contra vetitum pessimo id exemplo factitarint) Lycurgi lege, quam binas vxores

Spartani.

vnas ædes incolere, atque in eadem domo habitare non

Brachmanes.

permisit. Brachmanes, Numidæ, & Mauri, pro modo facultatum vxores habent, itáque multis denas, pleriſque vigenas habere permissum est. Reges quoque Persarum &

Numidæ.

Mauri.

Persarũ & Assyriorũ reges.

Assyriorũ, plures, quibus ciuitates pro redimiculis & muliebri mundo largiuntur, habent vxores. Sed sicut apud diuersas gentes, nationésque dispares gradus affinitatis cognationísque, quibuscum iungerentur, definiti fuere: ita

Ritus diuersi in contrahendis nuptiis.

mores obscœnos & sordidos ritus, ac fœda quædam solennia in contrahendis nuptiis, pleræque gentes dispari obseruarunt modo. Quippe

Thraces.

Thraces mulieres nupturæ, non parentum arbitratu, sed præmiis nubunt. Virgines enim quæ forma præcellebant, à viris precio exhibito, & certa subtaxata pecuniarum summa, emebantur. Cõtrà verò deformes & minus decoræ, preciis mercabantur viros quibus nuberent. Babyloniis & Assyriis peculiare fuit, nubiles virgines ad forum in vnum cogere, circunstantéque vi-

Babylonij & Assy.

rorum

rorum turba, per præconem singulas auctionari: vt quæ complacita foret, precio exhibito, aut datis vadibus, sponsa duceretur. Apud Taxilos, Brachmonésque siqua propter

Taxili & Brachmã.

inopiam virum nanciſci non posset, in forum virgo producebatur: & classico euocata turba, pudibundísque ostensis & reuelatis, cui complacita erat, nuptui dabatur. Bœotiis

Bœotij & Locri.

& Locris nihil erat in sponsalibus firmum, nisi sponsus & sponsa in ara Eucliæ virgini dicata, prius libarent: haud aliter, nisi more solenni antea libassent, matrimonium esse rati. Qui mos Romæ quandoque inualuit: siquidem olim nuptura, in sinu Futini dei sedere cogebatur. At apud In-

Eucliæ ara.

Romani.

Futinus.

Indi.

dos, nisi nubentes vnguento quod ex arboribus Phasis flu minis distillat, delibuti forent: neque matrimonium, neque cognationis iura legitime contrahi putarunt. Sicut Athenienſibus nulla dabatur nuptui, ni prius Dianæ sacra obiſ set. Nam vestem induebat, cui crocoton dixere nomen: neque initiari poterat decennio maior, vel quinquennio minor. Samnitum institutio talis erat, non cuiuis homini nuptui locare filias, sed decem deligebantur quotannis virgines ex omni turba: quæ totidem magnę indolis iuuenibus darentur, compare volũtate, vt si à suscepta vitæ institutione, aut à bono honestóque decederẽt, per ignominiam illi virgo adimeretur, alteríque locaretur. Proditum quoque

Phasis fluuius.

Athenienſes.

Crocoton.

Samnites.

memoriæ est, Phœnices virgines in lustris & lupanari vulgo quæstum facere in phano Veneris in oppido Sicæ: exq; eo quęstu meretricio dotem parare, & ita virũ nanciſci: de reliquo verò donũ Veneri exhibere. Quod apud Cyprios

Phœnices.

Sica.

Cyprij.

vsurpatum fuit. Nam virgines nupturæ, ad littora descendere, & cum hospitibus commiſceri, vulgatóque corpore quæstum facere solebant, donec dotes, quibus virum nanciſcerentur, sibi compararẽt. Harmeniis lex est, vt virgines in phano vetustiſsimo & sanctiſsimo Anetidis deæ prostituantur: vbi ipsius statua ex solido auro sita erat, quam Antonius expilauit: quibus emeritis, cuiusuis pręcipui homi-

Harmenij.

Anetis.

nis coniugium sortiri fas erat, nemine abnuente, aut tale coniugium detrectante. Indi vero maximum decus arbitrati sunt, siqua virgo elegãti munere, aut insigni dono priscæ artis digna foret. Quibus in more fuit, vt parentes nubiles filias in cœtu pręstãtiſsimorum iuuenum producant:

Indi.

exque illis virum sibi deligat: qui fortitudine, cursu, pugna, aut specie corporis cæteris antestaret, nullaque dote exhibita, quem sibi illa virum delegerat, sponsum abducebat: quippe cum non genere aut nobilitate, sed libentes cum viris insigni corporis forma iungantur, vt species manaret ad posteros. Quod & Catheorum dicunt proprium fuisse, vt sponsa sibi virum deligat: sed vt eo fœdere iungatur, vt viro defuncto, eadem pyra oppetere cogatur. Segoregiorū vetus erat mos, vt paratis instructisque mensis, inter epulas virgo introducatur: & cui ex conuiuis aquam dederat, cum sibi virum delegisse videbatur. Sicut apud Talcheas Libycam gentem, vbi multi vnam expetūt: apud futurum socerum instructis epulis, coram sponsa scommata iactitant, fabellas & iocos: cuique arridet mulier, illum sibi delegisse censetur. Nonnunquam posita virgine, in victoris præmium decernebant. Indi luctatione & pugnis, victórque præmium sponsam abducebat. Idem apud Sacas extimas Scythiæ gentes: nanque hi solebant pro sponsa cum riuali pugnis decernere, victúsque velut deformatus ignominia, pudibundus & mœrens, in latebra degere, & alterius aspectum lucémque vitare. Circa Mæotim gens est, Laxamatas vocant, apud quos virgo nisi qui hostem confecisset, nuptui dabatur nulli. Et ex Carmanis vxorem ducebat nemo, nisi qui hostis caput ad regem detulisset. Apud Syginnos Persicam gentem, mulier aurigandi perita, quemcunque vult virum ducere, ius habet. Troglodytæ vero, fœminas viris desponsas, primis noctibus cognati affinésque producunt, illásque promiscuis adulteriis patere sinunt, postea perpetuæ pudicitiæ adscriptæ, seueriſsimis pœnis, vel minima coniectatione, si deliquissent, coercebatur. Quem morem Gymnesiarum incolis, Balearibus, & Lydis inualuisse legimus. Tradunt quidam Andrimachidis in Aphrica populis, vsum multa secula viguisse, vt virgines nupturas regi in primis offerant, vt illarum pudicitiam ante solennia nuptiarum delibaret. Quod à Volsiniēsibus quandoque seruatum legimus, vt seruili pressi domi natu, ingenuas filias seruis delibandas darent. Ebulibus vero insulis rex imperare dicitur, qui sine spe coniugij, in quancunque commotus fuerit, vsuariam capit. Apud Aethiopes

Cathei.
Segoregi.
Talcheæ.
Indi.
Sacæ.
Laxamatæ Carmani.
Syginni.
Troglodytæ
Gymnesiæ. Baleares. Lydi. Andrimachidæ. Volsiniēses.

thiopes pleraque gens solennes nuptias non nouit, quia passim & indiscreto concubitu miscentur. Garamantes quoque nuptias non nouere, sed ferarum ritu passim in Venerem ruere licebat. Quod quidem à barbaris frequens vsurpatum est, qui turpi coitu se immiscentes, expertes tori genialis fuere. Inter quos Lymirini populi traduntur, vulgato concubitu, connubia habere promiscua, filiósque editos post quinquennium in vnum coactos, suum quenque similem agnoscere, & pro filio educere. Neque omisserim quod traditum est, apud Persas Medósque, reges quam plures habere vxores, mulieres vero quam pluribus nubere: quæ autem paucioribus quinque viris nupsisset, agrestis habebatur & sordida. Thraces quoque honori ducūt multiplici coniugio & numero vxorum gloriari: sicut Germani, qui licet singulis vxoribus contenti sint, nobiliores tamen plures habere vxores pro decore familiæ & maiestate putant. Apud Arabas, Nabathæos, & Britannos, in vsu fuit, vt consanguineis cognatísque omnibus vna vxor sit, ad quam per vices quisque suo ordine admittitur: ingressurúsque ad eam, baculum pro foribus ponit: alterius vero congressum pro adulterio luit. Ac ne nimium multa complectar, néve vlterius barbaros ritus moréque recenseam, de his hactenus dixisse abunde fuerit. Illud vtique verum est, quod à Græcis & Romanis pariter factitatum nouimus, vt vxorem quam quis duxisset, etiam sublatis liberis alij dare vsuariam, ex qua liberi gignantur, mox illam vendicare legibus & moribus permissum fuisse. Sic Cato Martiam vxorem amico dedit, & Socrates Xantippem. Atque alij id sæpe factitarunt: quem morem apud Lacedæmonios Lycurgi lege, Tapyrásque, & pleráque gentes inualuisse, documenta sunt: qua cauetur, vt ad senioris vxorem, iuuenis florenti ætate, tollendæ prolis causa admittatur: legibus vero Solonis sancitur, vt orbę puellæ qui sunt genere proximi, nubant, vtque si maritus ad rationē veneream minus potens foret, mariti propinquus illius vxorem nanciscatur. Quare Attalus Asiæ rex, cum falsus rumor inuasisset, Eumenem fratrem morte sublatum fuisse, protinus illius coniugem vnà cum regno sibi vendicauit: deinde Eumene superstite, vxorem illi simul & regnum restituit.

Æthiopes Garamātes
Lymirini. Reges Persarum & Medorum.
Thraces.
Germani.
Arabes. Nabathæi. Britanni.
Græci & Romani vxorē aliis vsuariam dabant.
Solonis lex.

Quid sit artemon apud iureconsultos, & quod dicatur plumbum in ripa positum, de quo ambigitur apud multos.

CAPVT XXV.

L. malũ ff. de verbo. significatio.

MAlum, nauis esse partem, licet pleræque naues sine malo sint: artemonem vero non esse nauis partem, Iabolenus ex autoritate Labeonis, in primis magni & docti viri, de verborum significatione notauit. Quæsiui ego à iureconsulto maximo temporum nostrorum, claro in iudiciis & foro, quid esset artemon, qui quasi additamẽtum, non pars nauis à iureconsulto censeretur: cúmque ille ex opinione interpretis, artemonẽ gubernaculũ, seu clauum nauis diceret esse: rursus quæsiui ab eo rationem tam variæ decisionis, cur malus nauis pars sit, cum pleræque naues sine malo sint: gubernaculum vero pars nauis censeri non debeat, cum extorto gubernaculo nauis haud dubiè fluitaret, & incommoda fieret, arbitriúmque moderandi deperiret. Quippe sicut gubernaculum, sic malus naui facile demi & addi, figíque & refigi potest: plúsque operæ & negocij gubernaculum naui, quàm malus præstet. Cúmque ille subdubitare aliquandiu visus, non facile obiecta dilueret: tandem dixi, à nostris interpretibus pleraque minus commodè & verè definiri: ob quæ non solum imperiti legum & rudes, sed & docti in dissonos sensus dilabuntur: multiplicíque affecti errore, veros significatus non plane percipiunt. Non enim gubernaculum nauis artemon fuit, vt falso illi opinati sunt, quippe gubernaculũ non esse nauis partem dicere, est improbissimæ insipientiæ, sed artemon trochleæ genus tractoriũ est, quod ἑπάγωγα Græci vocant, quo fune ductorio per orbiculos traiecto, & acto in gyrum, vt nostri moris est, facili ductu importantur oneria vel exportantur: vulgóque, quantum coniectura assequimur, organũ dicitur. Is autem artemon, nauis pars non erat, cum non nauigationi, sed oneri inferendo machina commodè cõstructa fuerit. Iterum idem Iabolenus plumbum quod pro tegulis tecto appositum foret, ædium partem esse, ex autoritate eiusdem Labeonis asseuerat. Quod vero in ripa tegendi causa locaretur, contrà esse dixit: quo

Alciatus artemonem aliter definit. Videcius comment. in tit. de verb. signifi. l. malum.

Artemon quid verè significet.

fit, vt vendita domo vel legata, plumbum quod esset in ripa, venditioni aut legato nõ accedat. Quid esset plumbum in ripa, sæpe à iuris professoribus quæsiui. Et tametsi nonnulli inani opinione ferantur, ipséque legum interpres alioqui facundissimus, ingenuè se id ignorare fateatur: animaduerti tandem plumbum quod esset † in ripa tegendi causa, illud dici cõuenire, quod tecto destinatum, necdum appositum, aliquo in loco relictum, donec tecto apponeretur, commendatúmve fuisset: essétque in ripa id commode dici, quod parieti inhærens erectum, ita subsidet, ne humi iaceat penitus, vnde vulgo arripare dicunt. Id autem plumbi quod ita hæsit, & subsidet, in ripa esse dictum est. Fuit ergo opinio Labeonis, quod tametsi tegulæ plumbeæ quæ in tecto sitæ erãt, ædificij pars forent: illas tamẽ quæ depositæ muro adhæserant, vt paulo post apponerentur, ædificij partem non esse, licet ad eum vsum destinatæ, vt pro tegulis tecto inseruirent. Itaque legata domo aut vendita, plumbum quod in ripa ita situm erat, venditioni aut legato non accedere, legitimè putarunt.

† *Hypæthrỹ legit Alciatus loco supra citato.*

Quod esset collegium fratrum Arualium Romæ institutum, quíve Salij sacerdotes, & quot societatum genera fuerunt.

CAPVT XXVI.

PRimum sacerdotum Romæ collegium, fratrum Arualium fuisse multi asserunt. Hoc enim sacrum à principio originum Romulus instituit primus. Nam cum legibus armísque vrbem muniuisset, ne religio in bene institutа ciuitate deesset, vndecim fratres Aruales constituit sacerdotes, séque dúodecimum. Fratrésque ideo appellauit, quasi mutua charitate & fœdere nexi forent. Refert tamen Masurius Sabinus, Accam † Larentiam Romuli nutricem, duodecim eduxisse filios, & cum vnũ fato amisisset, in defuncti locum Romulum asciuisse: ipsúmque & cæteros Aruales appellasse fratres, quod socij essent & ferè pares, agresti & pastoritia sodalitate coniuncti. Horum insigne fuit spicea corona alba, infula alligata, quam, dum operantur sacris, singulos gestare solenni more decebat: quo insigni ab Acca Larentia donati primum fuere: isque honor

Primũ collegium Romanum.

Fratres Aruales cur dicti.

Romuli nutrix.

† *al. Laurẽtiã. & ita deinceps.*

perennis illis perpetuo manſit, ita vt nullo ſucceſſu vel caſu, tanta ſocietas niſi vita finiretur: tantæque fuit amplitudinis, vt etiam ab hoſtibus captos, & in extrema fortuna, aut exules, quanuis nullo poſtliminio redemptos, honor hic comitaretur. Apud Aquitanos vero Solduni dicti ſunt, quorum ſocietas erat, vt iiſdem vitę commodis opibúſque promiſcuo vſu fruantur: ſiquid autem aduerſi cõtingeret, eoſdem caſus, eandémque fortunam, ac etiam vitæ interitum, vnà ſubire cogerentur. Quod ab Aegyptiis vſurpatũ legimus, quibus amicitiæ genus & ſodalitium fuit, cui nomen συναποθνησκόντων, quaſi commorientium, qua nulla ſanctior firmiórque fuit: quo genere Antonius & Cleopatra, cui plus nimio ſe addixit, mutuo affectu deuincti fuere, hac lege copulati, vt ſi fatale quippiam aut diri caſus alteri contigiſſet, alter tanquam pœnæ ſocius, eundem fortunæ exitum eſſet laturus, ſociíque & comites eſſent fortunarum & calamitatum. Apud Hunnos tale fœdus inexplicabili nexu contrahebatur, vt viginti viri generoſi ſpiritus, eiſdem ſacris initiati, vnà comites eſſent conſiliorum & voluntatum: eo vinculo, vt in conuictu frequenti & contubernio maneant, & ne punctum quidem temporis vacuum relinquant: proſperáque & incommoda mutuis officiis ferant ad ſupremum diem: morte autem obita, ſuperſtites defunctum efferant, & comitentur. Hiberorum vero mos fuit, vt amici in familiaria iura aſſueti, principi ſe deuouerant, vitæ mortíſque vltores: quíque ita in cohorte amicorum deuoti erant, omnium conſiliorum ſecretorúmque participes fiant, & ſi quid timendum accidiſſet, omnes caſus, & fortunæ minas, atque vnà mortem oppetere cogantur. Qui mos Cantabris fuiſſe traditur, vt pro amicis & fœderatis, ſociali fide ſe immolare, atque interire non dubitarent, inſigni teſtimonio mutuæ charitatis & perpetui amoris. Ex Socianis quoque Gallorum gente, ſexcenti ex primoribus, Solduni vocati, vnà cum rege viuunt & commoriuntur: nefas putantes, ſuperſtitem principi ſuo eſſe. Apud alios vero intimi familiares, qui manus, mens, lingua, & oculus, atque aures principis vocantur, in eodem cultu & conuictu ſunt, rei nullius ignari, & amici principis, qui arcana conſilia & abditos ſenſus ſoli cognouerunt. Ab Aethiopibus ſeruatum eſt, vt familiares in regis ſocietate per omne obſequium inſinuati, vnà cum rege ad ſupremos annos viuant conſociati & fœderati, qui ſummum inter amicos locum tenent, & ſi qua corporis parte rex mancus ſieret, eodem membro ſe deforment, eóque morte ſublato, ſponte intereant. Tauris apud Scythas cum regibus præcipue gratos, & qui magno in honore fuiſſent, ex amicis ſepelire in vſu fuit, cui rex tanquam pignus amoris aurem abſcindere ſolebat. Apud Græcos vſurpatum eſt, vt cum aliqui inexplicabili nexu copulantur, vno pallio inuicem ſe operiant, & morte obita eodem tumulentur: quo ſignificabant, duo ſimul corpora concordibus animis & vna mente teneri. Priſcis autem Longobardis maximum fuit amoris vinculum, apud aliquem ponere barbam. Is enim intimo fœdere aſtrictus erat, apud quem lanuginem quiſpiam depoſuiſſet, ſicut apud Perſas donari anulo à rege, fœdus inexplicabile & ſummi amoris vinculum putabatur. Huic ergo Larentiæ quæ Flauia dicta eſt, menſe Aprili ſolennes dies & ſacra ab Anco inſtituta, Romani aſſidue celebrant: quæ Larentalia dicta ſunt, & decimo calendas Ianuarias, qui dies Iouī feriatus erat. Cui Martis flamen, plerunque pontifices in Velabro, vbi Larentiæ ara & ſtatua erat, ſacrum anniuerſarium facere, ad eiúſque ſepulchrum Decembri menſe conuenire frequentes, & dare inferias ſolebant, quod populum Romanum decedens hæredem fecerat. Cuius rei cauſa, eius dies inter faſtos relatus fuit. Statáque die flamen Quirinalis illi quotannis ſacrum facit. Huius poſtea exemplo inter Romulum & Tatium inita ſocietate, retinendis Sabinorum ſacris, ſodales Titij à T. Tatio, vel à titiis auibus, quas obſeruant augures, denominati ſunt. Poſt quæ, ſodalitates, ſacris Idæis magnæ matris receptis, Romæ ſub idem tempus inuentę, veluti publica munera habita ſunt, ſicut ſub Tiberio Auguſtales, qui numero quinque & viginti ex primoribus vrbis, ſorte ducebantur: quos Tiberius Iuliæ genti ſacrauit. Et Antonini temporibus Antoniniani ſodales, mox Aeliani, & Aureliani, & demum Fauſtidianæ puellæ ad imaginem antiquitatis nuncupatæ, qui in principis comitatu inexplicabili fœdere vincti erant, & poſt funera illi flami'

Solduni. *συναποθνησκόντων.* *Hunnorũ fœdus.* *Hiberi.* *Cantabri.* *Sociani. Solduni.* *Aethiopes.* *Tauri.* *Græci.* *Longobar.* *Perſæ.* *Larẽtalia.* *Sodales Titij, Titij aues.* *Sodales auguſtales.* *Sodales Antoniani.*

Salij.

nes & sacerdotes consecrati. Sed cum à Romulo hoc sacerdotium primum institutum ferant, quin reliqua sacra Numa summus religionum cultor obiuerit, nulla controuersia est. Nam & pontifices, flamines, salios, atque augures ab ipso inuentos tradunt. Fuere enim salij Martis sacerdotes numero duodecim ex patriciis, liberi & ciues, & qui neutro parente orbati essent, à Numa seu Tullo Hostilio bello contra Fidenates (vt Liuius autor est) voti causa nuncupati, qui postea numerum saliorum duplicasse fertur, ita vt quatuor & viginti, belli pacisque temporibus collegio cooptarentur: cuius sacri causa hæc & origo fertur: Cũ enim regnante Numa, morbo & afflatu noxio ciuitas affecta esset, eáque lues nullis sacrificiis aut piaculis sedari videretur posse, peltam æneam è cœlo, in qua Romanorum fata sita erant, in manus Numæ decidisse ferunt. In qua cum vt bis salutem sitam crederent, ne inuentu facilis, & ob id furto exposita esset, alias vndecim elaboratæ artis eadẽ facie mensuráque à Mamurrio fabro, ne dinosci posset, constructas dicunt fuisse: illásque in Martis sacrario asseruasse, illarúmque custodes, salios vocasse: quorum princeps præsul, alter vates, alius magister, qui præsidebant, dicti. Illotúmque insigne tunica erat punicea, & æneum in pectore tegmen, quod supra tunicam versicolorem induebant: tum balthei, & æneæ galeæ: quibus ornati Martio mense, cum tripudiis ad tibiã, solennique saltatu cœlestia ancylia eiusmodi ferentes, culti ornatique prodibant: ipsíque gladiolis illa percutientes, cũ gressu & gradu composito, pulsu pedum ad sonum vocis modulato, per Capitolium & forum, pérque vrbem incedebãt. Inque eo tripudio Mamurrium fabrum, qui tam exactè illa molitus esset, in nominis memoriam sempiternam, ac pennatas impennatásque agnas pro spicis & aristis, & Lucceiũ Iouem, Ianúmque deorum Deum, aliósque deos, excepta Venere, quã in carminibus saliaribus nominare nefas erat, verbis subobscuris, Marti consecratis, quæ nec mutare licebat, ritu prisce religionis, in fine carminum referebant. Post aliquot vero ætates, imperatorum nomina suis carminibus salios adnotare constitutum fuit: vt illorum quoque mẽoriam sempiternæ gloriæ mãdarent. Quare Germanici nomẽ saliari carmine, &

Pelta cælitus delapsa.

Insigne saliorum. Tripudia saliorũ & carmina.

Venerem in carminibus saliaribus nominare nefas erat.

& mox aliorum principum, intercursu temporum celebrata fuere, quo tempore flaminica dialis vxor capillum pectere, antequam ancylia conderentur, verabatur: quorum sacra & festos dies cœnis sumptosis, & comessationibus cum cantu & symphonia opiparè celebrare soliti sunt: in quibus sutiles coronas & alia conuiuiis oblectamenta adhibebant. Híque dies religiosi & sacri manere in posterũ. Quod sacerdotium quanti fuerit, licet æstimare, quòd nisi ex patriciis ad hunc honorem admittebatur nemo: & nisi liber & ciuis, patrimus & matrimus foret. Quódq; Appius Claudius triumphalis, Scipio Aphricanus, & L. Bibaculus inter salios esse, & hæc sacra attrectare, gloriæ duxere. Et Titus Vespasianus, quòd numero Saliorum fuisset coptatus, gratias egit. Antoninus quoque Philosophus, natus octo annos, ab Adriano Cæsare inter salios adnumerari, laudi duxit, velut magni splendoris munus ferret. Erátque constitutum, vt qui consulatum aut præturam, aliúmve magistratum gereret, ancylia ferre, & inter salios esse cogi nequiret. Præter quæ, etiam apud Larinates, Salios Martis sacerdotes fuisse: & in sacris Herculis ad magnam aram, salios sacrorum ministros cum cantu psallere consuesse comperimus. Et tametsi Martio mense ancylia deprompta è Martis sacrario prodirent, siquando tamen gentibus nationibúsque iustum piúmque bellum per feciales indicebatur, ancylia in eodem sacrario, aut in curia Saliorũ commouere moris erat, quasi eo motu Martem è sua sede excitum, eóque propitio & volente, arma expediri, legiones conscribi, exercitus apparari, atque omnia hostilia esse cẽsignarent: qui dies religiosi & infames habiti sunt, quibus antequam conderentur, sponsalia inire, peregrè profici sũ, aut pacis fœdera tractare, vel aliquid publicæ priuatæve rei incœptare, velut mali auspicij, tristísque maneret exitus, ominosum fuit.

Saliorũ sacra & festi dies sumptuosi.

Sacerdotij Saliorum dignitas.

Belli indictio.

Quot lictores apparitorésque habebat dictator, quot consules aut prætores, quæstorésve, quíve secures habebant, & qui non.

CAPVT XXVII.

QVod Romulus parto regno cum sella curuli trabeaque, & reliquo ornatu se augustiorem fecisse, tum

maximè duodecim lictoribus insignem fecerit, qui fasces
securéque velut insignia maiestatis præferrent, à multis
est memoriæ mandatum. Nonnulli Tullum Hostilium
Romanum regem, primo purpuratum cum lictoribus &
Lictores. fascibus in publicum prodiisse ferunt. Sed perpendimus
non lictores modo cum fascibus & securibus, sed apparito
Apparitores. res quoque regē præire consuesse. Fuere enim apparitores
ministri regij, qui astabant lateri, & corporis stipatores e-
Viatores. rant: vt siquādo opus esset, ad imperium nutumque regis
præsto forent. Præter quos fuere viatores in regio comita-
tu, qui quoties senatus cogendus esset, ex agris senatores
aduocarent, contumacésque citarent & arriperent. Quippe
cum priscis temporibus proceres ciuitatis morarentur in
agris, siquando consilium publicum cogēdum erat, à villis
accersebantur in senatum: ex quo qui eos euocabant, via-
Lictoris mu tores dicti: quique ex viatoribus ligandi cædendique ius
nus. habebant, lictores nominati sunt: quibus iussu regis delin-
quentes vincire, nudatósque virgis cædere, & si crimen ex-
poseeret, securi percutere negocium erat. Ideo lora in sinu
gestantes, regi apparebant: quibúsque mandatum erat, fa-
cinorosis & delinquentibus crura & manus ligabant, vt
post verbera nouissimo exemplo afficerent. Præter quos
Accensus. fuit accensus & præco, qui dicto consulis alteriúsve magi-
Præco. stratus ad imperium nutumque præsto essent. Accensus, vt
ad concionem: præco, vt ad comitia quirites aduocaret.
Quod munus vt esset expeditius, libertis dari consueuit
Brutiarij. sicut ministrorum & apparitorum, Brutiariis, coactis serui
Secures abie lia exhibere, pro eo quòd bello Punico secundo post cla-
ctæ post exa dem Cannensem ad Hannibalem defecissent primi. Sed
ctos reges. cum post exactos reges, cos. creatis, omnia insignia quæ
apud reges erant, populus cōsulibus concessa voluerit, Bru
tus & Valerius Publicola, qui assertores & vindices Roma-
næ maiestatis fuere, cum statuissent non formidolosum &
ferum, sed mitem & plebi percharum efficere consulatum,
vtque offensionem & inuidiam vitarent, in publicum pro-
deuntes cum eisdem quibus reges insigniis, secures à fasci
bus dimouerunt: & cum solis fascibus ad populum con-
cionati sunt. inde mānit in posterū, vt cum duodecim fasci-
bus, totidem lictores sine securibus consuli præirent. Hæc
enim

enim fuere insignia summi honoris & imperij consularis. *Secures cum*
Illis ergo magistratibus secures cum fascibus in vrbe præ- *fascibus præ*
ferebantur, qui sine prouocatione summum imperij tene- *ferebantur*
bant, vt dictatori, & decemuiris, à quibus ad maius tribu- *post exactos*
nal prouocatio non erat. Dictatori ergo pro honore sum- *reges.*
mi imperij, quòd plus iuris & maiestatis haberet, quatuor *Consulibus*
& viginti lictores cum fascibus & securibus, viatoréque *quot lictores*
& apparitores, qui summouerent turbas, præibant: consu- *Vide de hac*
libus in vrbe duodecim lictores cū fascibus tātum, dēptis *re infra. li. 2*
securibus: foris verò, vt in decreta sibi prouincia, aut quum *cap. 27.*
castris & legionibus præessent, fasces cum securibus, vnáq;
lictores apparitoréque præcedebant. Idque ideo cautum, *Ius necis in*
vt prouinciam pernicioſis hominibus purgare, illorúmque *tra pomœ-*
audaciæ & temeritati obuiam ire, flagitiáque & dedecora *via consuli*
pœnis & damno mulctare valerent. In vrbe enim consuli *non daba-*
cum securibus esse ius non erat: quippe suprema potestas, *tur.*
& ius de nece ciuis consuli intra pomœrium non datur. *Prætori in*
Obseruatúmque fuit, vt inter consulem & proximum li- *vrbe quot li*
ctorem, nemini officij causa nisi consulis filio aditus esset: *ctores.*
prætori verò in vrbe non duodecim vt consuli, sed sex tan
tummodo lictores, apparere solent: extra verò vrbem, ali-
quādo cum securibus apparuisse inuenimus. Paulo tamen
Aemylio in prætura priuilegio honoris duodecim secures
apparuisse ferunt, vt consularem maiestatem in prouincia
præ se ferret. Tribuni autem plebis solum viatorem, appa- *Tribuni ple-*
ritorémque à prima origine sine lictore habuere: qui etiā *bis viator*
libertini erāt, quippe cum Tiberius Gracchus in tribunatu *& appari-*
libertis apparitoribus primus vsus fuisse dicatur. Postea ve- *tor.*
rò quam prouincias sortiri cœpere, & illis cum imperio
præesse, etiam lictores habendi tribuno facultas data est.
Quæstores verò, ædiles, duumuiri, & minores magistratus,
qui prehensionem & vocationē non habebant, in vrbe nec
lictore vtebantur, nec viatore: tametsi prætorem duodecim
secures cum fascibus, & quæstorem, lictorē, & fasces quan-
doque habuisse legamus: quod in prouinciis, quas sortiti
prætores quæstoréque fuerant, non autem intra pomœriū
id licuisse apparet. Extra vrbem enim his vti fascibus & li-
ctoribus interdum cum securibus licebat, vt sceleris & per
fidiæ pœnas à facinorosis expeterēt: in vrbe verò minimè,

Quæstor parricus, quis & Parricidius

nisi quæstores parrici forent, quibus pro imperio & maiestate cum crimina vindicarent, in vrbe lictores cum securibus sæpe prælati sunt. Marcus tamen Liuius Drusus dum quæstor Asiam obtineret, nullo lictore aut alio insigni honorum vti voluit, ne quid seipso insignius prouincia haberet. His ergo quorum erat maius imperium, & maxima auspicia, quique cum adeunt magistratus, Vestæ & Penatibus rem diuinam faciunt, vt dictatori, consuli & prætori, passim lictores cum fascibus in vrbe habere licuit. Dictatori etiam cum securibus, cæteris verò qui minima auspicia habebant, lictore vti non licuit, nisi quæstori parrico, vt percensuimus. Fuitque vetus constitutum, vt præfecti prouinciarum & præsides, senatoribus ex claris maioribus & inclytæ familiæ, peregrè agentibus, quo conspectior dignitas & honoratior foret, plerunque in prouincia lictores cum bacillis darent: vtque si reges externi aut fœderati in prouincias populi Romani venirēt, magistratus Romanus aut præses illi cum lictoribus & fascibus præiret. Mario enim prætore Asiam obtinente, & in eam profecto Mithridate, semper cum fascibus Marius præcessit Mithridatem. Qui quidem lictores non his modò magistratibus, sed & Vestalibus & sacerdotibus, mox Cæsaribus & summis imperatoribus cum virgis laureatis, & Augustis mulieribus pro muliebri fastigio præcessere. Quare Agrippinæ matri Neronis, perpetuo senatusconsulto lictores duo tributi fuere, & flaminiū claudiale. Contrà Tiberius Drusillæ marti decerni lictorem minimè passus fuit, licet Augustus illam in familiā nominque Augustæ testamento ascisuisset. Illud quoque obseruatū est, vt cum lictores iussu cōsulū aliquem è domo euocarēt, fores ædium virga percuterent, quasi eo signo publicam adesse personam innotesceret. Si cui tamē ob claritatem dignitatemque deferebant, virga fores percuti vetabant. Cum enim Pompeius Magnus Posidonij domum summi sapientiæ professoris esset ingressurus, fores virga percuti vetuit, & fasces summisit. Et siquando dictatori, consuli aut prætori præirent, pro imperij maiestate obuiū quenque semita cedere, denudare caput, & obsequij honorisque causa equo descendere iuberent, obuiámque turbā virga subsisterent, & summouerēt. Apud Atheniēses, &

Lictores cū fascibus in vrbe habere quibus permissum.

Lictores cū bacillis.

Regibus externis præsescum lictoribus & fascibus præibat.

Lictores cū virgis laureatis.

Lictores fores virga percutiebant.

Lictorū munus.

& omnem ferè Græciam, vt discrimen personarum notaretur, magistratus non lictores, sed lixas simul & virgas habuerūt vice licterū, quos ῥαβδοφόρους nuncupant. Ferturverò Germanicus, Atheniēses socios & fœderatos, vno lictore velut præcipuo munere donasse. Neque prætereūdū, in occursu maioris magistratus, minores summittere fasces cōsueuisse: vt signarēt honori deferre, & imperio parere. Qua re Valerius Publicola in suspicionē affectati regni adductus dum concionatur, fasces populo summisit: scilicet populi quàm consulis maiestatem & iura, potiora arbitratus. Lictoresque cum fascibus sæpe paludatos, consulē etiā paludato in prouinciā profecturo præire solere: quæ quidem paludamenta tunc sumebāt, cum in expeditionem aut decretā sibi prouinciam consul iturus esset. Paulo tamen Aemylio prætori in Hiberiam profecturo, album paludamentū, ac lictores ministrósque albatos cum modico comitatu tributos cōperimus. Sine autem lictoribus proficisci in prouinciā, aut consulibus profectis lictores in vrbe manssisse, religioni est & prodigij loco habitū. Fuit quoque receptus mos, vt quoties insigni victoria consules potiti essent, ob res prosperè gestas laureatis fascibus prælatis incederent, literásque laureatas Romam mitti, aut nuncios cum iaculis laureatis aduenire, nauémque laureatam aut virtutā, felicis victoriæ nuncium esse: ac læta & magna significare tunc, quum depulsis & dissipatis copiis hostes victi essent & profligati, animaduersum est. Victo enim Mithridate, & fugato duplici prælio, lauro ornatā nauem, & bellico apparatu instructam, vt in victoria mos erat, Lucullus Romā misisse dicitur. Ipsis verò nunciis tabellariis, Græci πτερηφόρους dixere nomen, quoniam erectas pinnulas gestarent, quod Aelius Verus fecisse dicitur, vt cursoribus alas pēnatas imponeret, illósque ventorū nominibus appellaret: quādóque φανώνας & γραμματοφόρους, Persæ ἀγγάρους & ἀσάνδας. Pro dictumque memoriæ est, columbas tabellariorū vice apud maiores sæpe fungi solitas: quippe Cæcinna Volaterranus hirundines victoriæ nuncias habuit. Cyrus verò per inter ualla locorum tabellarios ita disposuit, vt fatigatis recētes, & nocturni diurnis succederent: adeo vt volantes grues superarent. Quod & Xerxes fecisse dicitur, vt cursores inui

Athenienses lixas & virgas loco lictorum habebant.

Ῥαβδοφόροι.

Summisso fascium.

Fasces laureati.

Literæ laureatæ.

Tabellariorum diuersa nomina.

Columbarū & hirundinum ars.

Tabellarij Cyri per interualla locorum.

Cornix literas perferēs.

cem succedentes haberet disposítos, quos neque imber, neque noxa à cursu dimoueret. Inter alios Marrhes Aegypti rex proditur cornicem habuisse, cui cursoris vice literas perferendas dabat. Nec ab re fuerit meminisse, ex viridi lauro fascium Luculli, Pompeij fasces languentibus foliis lictores exornare, concessa mox victoriæ omen feciſſe. Sicut Superbus Tarquinius, ne suum ducem Latini agnoscerent, néve discreta insignia haberent ex Latinis Romanísque fascibus, manipulos miscuit, singulósque ex binis fecit. Ipse tamē Pompeius, licet se imperatorem siuerit appellari, nunquam tamen in fascibus insigna laureæ coronę detulisse legitur: quo exemplo arguitur, imperatorum fasci bus laureas apponi consuesse, quo iustum imperium & legitimus triumphus notaretur. Apud Græcos verò vetusto more receptum est, vt si quid faustè & feliciter nuncij afferrent, coronati aduentarent: ipsíque ciues felici accepto nuncio, in communis signum lætitiæ coronati incederent, ouantes gratantésque. Carthaginenses, rebus feliciter gestis, præcipuum lætitiæ genus habent, victimas cædere, ludos celebrare, munera mittere. Quódque fascibus, quos præferebant lictores, betullas virgas maximè commodas duxere. Itaque ex illarum virgis, tum propter candorem, tum propter tenuitatem publicos fasces, qui magistratibus prærirent, effecere. Atque illud animaduersum est, quod tametsi ad reliquas prouincias præsides & magistratus cū lictore & fascibus irent: tamen Alexandriam consulares fasces accedere, aut vrbem inire vetabatur: quòd diuinis carminibus & vaticinio prædictum esset, tunc demum Aegyptum fore liberam, cum ad eam Romani fasces aduentarent, Tametsi Romani magistratus libera & fœderata oppida, velut sociali fide copulata, plerunque sine lictore aut fascibus adirent.

Grecorum mos audito fausto nuncio.

Carthaginēses.

Betullæ virgæ.

Alexandriā fasces non ingrediebantur.

Quod regium diadema tam apud Romanos, quàm apud exteras nationes gentésque fuerit, & quæ insignia.

CAPVT. XXVIII.

Paulus Cortesius. Plutarchi

APud Paulum Cortesium virum doctum, & mihi perfamiliarem, legebatur Luculli vita ex Plutarcho: in qua expeditionem & prælia contra Mithridatē à Sylla primum,

mùm, mox à Lucullo susceptam, multa cum facundia verborum refert, cum quo multiplex, varium & inexpiabile bellum fuit: quóque modo fusus & profligatus, quum de consciscenda morte cogitaret, repentinæ incursionis metu, ac subito malo perterritus, eunuchum è cubiculo ad sororē, & duas vxores, Monymam & Veronicam, vt in tanto discrimine, ne cunctarentur sibi vel honesta morte consulere, antè quàm victor hostis aduenirет, misisse dicit: & dum alij alio letho absumerentur, illarum alteram animo consternatam, diademate detracto, quod capite gestabat, & collo circundato, suspendio vitam finire voluisse: alteram veneno mortem sibi conscisse, & qualia in magnis discriminibus & summæ fortunæ casibus euenire solent, in eandem sententiam multa commodissimè aptissiméque enarrat. Atque hæc cum legerētur, quidam vir curiosus & haud illiteratus, qui vnà aderat, quonā modo potuisset quispiam diademate quod capite gestaretur, suspendio vitam finire, demirabatur: quippe diadema regium ex auro gemmísque constare dicebat, neque illo efficere potuisse quenquā, vt laqueo depériret. Quæ cum dixisset, multíque idem sentirent, dixi aliud fuisse sententiæ & opinionis meæ, diademáve regium tam Romanis quàm exteris gentibus, candidam fasciam esse respondi: quod insigne à Libero patre inuentum Plinius notauit: ideo crimini datum Pompeio fuisse quod hulceris velandi causa, crus fascia circuncingeret, tanquam regium sibi diadema vendicaret, nihílque referre, qua in parte gestaretur, illi obiectum esse: tametsi ferantur veteres, quod caligis non vterentur, crura fasciis alligasse, femoraliáque & tibialia habuisse. Et Lucius Metellus, quòd hulceris causa frontem fascia circundedisset, Vittati seu Diademati cognomen tulisse. Tigranes quoque Armenius cādidam fasciam insigne regium ante Pompeij pedes abiecisse dicitur, velut dominationi cederet, & omni publico munere se abdicaret. Quin Alexāder memoratur, cum desiliens equo, casu Lysimachum vulnerasset, medendi vulneris causa, diadema sibi detraxisse, (nam candida fascia erat) illóque Lysimachi vulnus alligasse. Quod omen illum futurū regem designauit, sicut euentus docuit. Idque apud autores assiduis exemplis patere. Medis verò, Persis

locus in vita Luculli.

Diadema quid.

Pompeius taxatus.

Metellus taxatus.

Universidad de Deusto Biblioteca

Cidaris
Tiara.
Candys.
Regni inauguratio.
Sacrorũ isidis inauguratio.
Tiara.
Persæ.
Numidæ.
Macedones
Assyrij.
Sardæ.
Siculi.
Phœnices.
Syri.
Cilices.
Aegyptij.
Regiarũ honos apud Aegyptios.
Phrygũ reges maximi
Darij & Alexãdri diademata.
Syrij.

& Armeniis regibus, cidaris cũ cærulea fascia albo distincta, vel tiara, amictúsque purpureus quadrangulari figura. Interdum candys, quod Persarum Lydorúmque insigne regiũ erat, pro diademate fuit. Quos quidem reges antequã sceptra inirent, sacris initiari oportebat: qui modus erat, vt vestem quam gestauit Cyrus, primum induerent, mox terebinthum & caricas gustarent, poculúmque lactis ebiberent: sicut initiatos sacris Isidis, fores ædis aperite, arcanósque libros euoluere, aqua ablui, ad sacraria deduci, duodecimque stolis primò, mox ipsius deæ picta veste indui decebat. Quæ quidem tiara pileus erat, ex qua redimicula quibus maxillæ velantur, defluebant, quã Phryges in solennibus vtebãtur sæpe. Quod quidẽ diadema, Armeniorum reges, nisi à Romanis, assumere nõ poterant. Nanque experimento cognitũ erat, barbaros malle Roma petere reges quàm habere. Persici reges obseruarunt ex myrrha & labizo odorata, capiti insigne regiũ ferre, palámque picturã & auro distinctã induere. Numidis regibus sceptrum in sinistra, & candida in fronte vitta, insigne est regale habitum. Macedonum regum chlamys, chausia, & crepida, ad diadema. Assyriorum verò, tiara diademate obuoluta, & tunica purpurea, & partim alba, quam nisi rex induere nemo poterat. Sardis quoque curru vehi, & rectam ferre tiaram solis regibus dabatur. Apud Siculos purpurea vestis, argenteus baculus, & purpura gemmis extructa cum diademate. Phœnicibus, Syris, & Cilicibus, chlamys cum crepidibus, & candicans diadema. Aegyptiis autem regibus, nunc leonis, nunc tauri, aut draconis effícti imaginem, aut ignem, arborémve effictam supra caput ferre, principatus & regij dominatus insignia fuere. Tametsi regni cura & procuratio illis penes regias vxores fuerit, quibus plus quàm regi honoris, obsequíque tributum est. Nõnunquã diadema aspidis imagine distinctum, Aegyptiorũ regum spectatissimum insigne fuit. Parthis duplex diadema amplissimum decus regium dicunt esse, quippe quorum reges magni, & regum reges habebantur: sicut Phrygum reges adeò processere, vt regum maximi nomina ferrent. Darij diadema fuit purpureum albo distinctum, quod mox Alexander vsurpauit ferre. Syrij quoque stolam & sceptrum pro

pro regio diademate habuerunt. Apud prius verò seculum reges tenuisse hastas, quas sceptra nuncupant, pro maiestate, próque diademate fuisse proditum est. Ferũt milites in exercitu Pharnacis, tumultuaria coacta manu, latiorem illi sirpum, dum ipsum in regem assumunt, pro diademate dedisse. Sicut Amasi, dum concionatur, pro regali ornamẽto galea data est. Batani & Germani, regem quem delegere, attollere humeris, & scuto exceptum subcollare per vices pro regio fastigio obseruarunt. Romanis autem regibus diadema, trabea & purpureus amictus, non quadrangularis, sed semicircularis, insignia regij dominatus fuere. Sequutósque postea Cæsares, diademate minimè vsos cõperi mus: imò omne decus regiũ, vt inuidiosum, deuitasse, quippe nomen regium alibi magnum, Romæ verò intolerabile fuit. Frequens enim apud eos laurea capitis decorum, & distincta radiis corona, ac purpurea chlamys, insignia imperij fuere. tametsi post temporum interualla ex Cæsaribus Aurelianum Cæsarem, prẽter mores institutáque maiorum, diadema vsurpasse, eóque insigni primùm vsum fuisse legamus. Demum eò vesaniæ processum fuit, vt sequuti Cæsares, sacrum ignem, qui tantum regibus Persarũ mos erat, velut imaginem imperij sibi præferri sinerent, eóque præcipuo insigni & singulari ornatu vterentur. Fertur Clearchus Heracliẽsium tyrannus, cum effluxè fluerẽt opes, eò processisse, vt successu cõtinuæ felicitatis, supra spem humanam insolens, se Iouis filium diceret: supérque cætera flagitia & dedecora, aureã aquilam sibi præferri sine ret: purpureámque vestẽ, aureã coronam, & cothurnos excellenti cultu instar tragicorum regũ, pro insigni haberet, hanc regalem existimãs palmam, velut eo ornatu, argumẽta sui generis non ambigua fide demonstraret: & Antigonus, quo Liberum patrem referret, insolenti dominatu eò vanitatis excesisse, vt hederam capiti suo pro diademate, pro sceptro thyrsum gestaret. Indi verò reges, pro regio ornatu habent, vt cum foras prodeunt, aurea mitra pluribus gẽmis distincta, & sindone amicti, tympanísque & tintina bulis præcedentibus, conspicui fiant. Quod autem de cidari diximus, non abnuerim illam ab tiara haud multum abesse, sed specie ferè pari, neq; inuenusta fuisse. Prẽter quę

Sceptrũ sirpus latior lo co diadematis.
Batani & Germani.
Romani reges.
Regis nomẽ Romanis intolerã bile.
Clearchi fastus.
Cidaris & tiaræ affinitas.

Crobylum. Crodile. Nidarion. fuere capitis insignia Athenienſibus, quod crobylum vocant, Cypriis quod cordilen, Perſis Nidarion, Aegyptiis faſciolum non regium, ſed clarorũ virorum & principum. De regali autem ſceptro illud memoriæ proditum eſt, externorum regum ſceptra in ſummo ciconiam, in imo hippopotamum habere effictum: quo argumento regem iuſtitiæ obſequi oportere, atque feritatem & indomitas libidines, ne ira deſæuiat, emollire ſignificabant: quod ciconia ſummæ pietatis, hippopotamus violentiſsimum animal foret. Lydiæ verò reges ſceptri loco ſecurim habuiſſe feruntur, ſicut Labradeus Iupiter in Caria pro ſceptro & fulmine ſecurim ferebat. Romanis verò regibus, lituus cuſpide incurua, qui etiam virga auguralis erat, ſceptri loco eſt habitus. Tarquinio Priſco ſceptrum fuit eburneum, in ſummo aquilæ figuram habens, & corona aurea, quam vſque ad extremum tulit. Indis autem niſi ex ebeno ſceptra ſumere non licebat. Quorum reges cum iura dabant, aut exteros legatos admittebant, tunc capillum pectere, atque ornari ſolebant eximiè. Babylonij verò tanto ſtudio ſceptra proſequuti ſunt, vt extra domum ſine ſceptro prodire, aut conſpici nefas ducerẽt: in quibus diuerſas effictas ſpecies figuraſque habebant, quippe mali, roſæ vel lilij, aut aquilæ, alteriúſve auis in ſummo inſignia ferebant. Hoc diadema apud exteros hodie videmus in vſu frequens, vt imaginem præ ſe ferant antiquitatis. nam candida faſcia velut regio inſigni caput obuoluti, regalem præ ſe ferunt maieſtatem. Non ergo mirum, vbi in ſumma deſperatione & diffidentia, Mitridatis vxor nihil prolatandum rata, cũ mortem oppeteret, ſi arrepto diademate & inſigni regio, quæ faſcia erat, eodem collo alligato, vitã finire voluiſſet.

Crobylum. Crodile. Nidarion. Ciconia & Hippopotamus inſigne regũ externorum. Securis Iouis. Labradei. Lituus. Aquila in ſummo ſceptri. Indi. Babylonij. Figuræ aliæ atque aliæ in ſceptris.

Quæ fuerint auſpicia quæ è pullis emiſsis è cauea captarentur, & quæ ſecundos euentus, quæve infortunia afferunt.

CAPVT XXIX.

INter auſpicia quæ veteres maxima cura, cultúque obſeruarunt, annotauere annales, nõ paruæ æſtimationis fuiſſe pullos, quibus è cauea emiſsis puls dabatur. Et tametſi antiquo

antiquo augurum decreto, omnis auis tripudium facere poſsit, tamen inter eas præcipui fuere pulli Melici & Chalcidici, quibus tantum honoris tributũ eſt, tantúmque fabuloſa vetuſtas religionis adſcripſit, vt niſi his præmonentibus, comitia non haberent: nullos ad honores proueherẽt: nulli prouincias demandarent: non ſenatum conſulerent: non bella vel paces inirent: nihil denique domi foríſque agerent, quod ab his non prædictum velut deorum monitu, magna cura penſitarent. Hæ enim quaſi internũciæ Iouis & interpretes, futura præmonere dicebantur, quibus pullarius præerat: quotiéſque de promouendo negotio, aut re exequenda pullos cõſultum ibat, imperato de more ſilentio, pultem illis ante caueam aut offam obiiciebat: eratque tẽpus conſulendi ſummo mane & primo diluculo. Quod ſi oblata eſca, è cauea pulli nõ exirent, aut ſero progreſsi eſcam non attingerent, retróve cederent, vel occinerent, aut non veſcerentur, ſeu plãctu alarũ alimenta refugerent, aut euolarent penitus, omẽ magni terroris & ſolicitudinis, triſtiſsimóſq; euẽtus adnotabãt. Tũc enim pullatius quaſi monitu fatorum exitus animo preſumens, diẽ prælij, aut rei exequendæ tempus diffundebat. Quod niſi paritũ fuiſſet, extremũ exitium & perniciẽ plerunque attulere. Tiberio Gracco, qua die in turba cæſus occubuit, pulli non addixere, ſed emiſsi è cauea, retro ceſſere, euẽtu triſtiſsimo qui mox conſequutus eſt. Et Claudius Pulcher moturus aduerſus hoſtes, non paſcentibus in auſpicando pullis, per contemptum religionis inito nauali prælio, terribili ſtrage cum omni claſſe profligatus, pœnas dedit inſignes. Sũt tamẽ exẽpla, deluſam religionẽ & cõtẽpta auſpicia, felices euentus & ſucceſſus plerunque habuiſſe fortunatos. Papyrius enim Curſor, cũ à pullario admoneretur ne cum Samnitibus prælio decerneret, pullis nõ addicentibus, feliciter dimicauit. Et Flaminius conſul moturus aduerſus hoſtes, contemptis auſpiciis fortiter pugnauit & vicit. Si autem pulli è cauea egreſsi, obiectam pultem aut offam volenti animo depaſti eſſent, ita vt illis veſcentibus fruſtrũ ab ore dediceret, & terram pauiret, quod tripudium faceret ſolliſtimum, rem haud dubiè fortunari, & auſpicia ſecũda eſſe, lætóſque ſucceſſus & ſpem mirificam præſignarunt. Sed

Pulli Melicidici, quibus tantum honoris tributũ eſt, tantúmque fabuloſa vetuſtas religionis adſcripſit, vt niſi his præmonentibus, comitia non haberent: nullos ad honores proueherẽt: nulli prouincias demandarent: non ſenatum conſulerent: non bella vel paces inirent: nihil denique domi foríſque agerent, quod ab his non prædictum velut deorum monitu, magna cura penſitarent. Hæ enim quaſi internũciæ Iouis & interpretes, futura præmonere dicebantur, quibus pullarius præerat: quotiéſque de promouendo negotio, aut re exequenda pullos cõſultum ibat, imperato de more ſilentio, pultem illis ante caueam aut offam obiiciebat: eratque tẽpus conſulendi ſummo mane & primo diluculo. Quod ſi oblata eſca, è cauea pulli nõ exirent, aut ſero progreſsi eſcam non attingerent, retróve cederent, vel occinerent, aut non veſcerentur, ſeu plãctu alarũ alimenta refugerent, aut euolarent penitus, omẽ magni terroris & ſolicitudinis, triſtiſsimóſq; euẽtus adnotabãt. Tũc enim pullatius quaſi monitu fatorum exitus animo preſumens, diẽ prælij, aut rei exequendæ tempus diffundebat. Quod niſi paritũ fuiſſet, extremũ exitium & perniciẽ plerunque attulere. Tiberio Gracco, qua die in turba cæſus occubuit, pulli non addixere, ſed emiſsi è cauea, retro ceſſere, euẽtu triſtiſsimo qui mox conſequutus eſt. Et Claudius Pulcher moturus aduerſus hoſtes, non paſcentibus in auſpicando pullis, per contemptum religionis inito nauali prælio, terribili ſtrage cum omni claſſe profligatus, pœnas dedit inſignes. Sũt tamẽ exẽpla, deluſam religionẽ & cõtẽpta auſpicia, felices euentus & ſucceſſus plerunque habuiſſe fortunatos. Papyrius enim Curſor, cũ à pullario admoneretur ne cum Samnitibus prælio decerneret, pullis nõ addicentibus, feliciter dimicauit. Et Flaminius conſul moturus aduerſus hoſtes, contemptis auſpiciis fortiter pugnauit & vicit. Si autem pulli è cauea egreſsi, obiectam pultem aut offam volenti animo depaſti eſſent, ita vt illis veſcentibus fruſtrũ ab ore dediceret, & terram pauiret, quod tripudium faceret ſolliſtimum, rem haud dubiè fortunari, & auſpicia ſecũda eſſe, lætóſque ſucceſſus & ſpem mirificam præſignarunt. Sed

Ritus auſpicij & interpretes, futura præmonere dicebantur, quibus pullarius præerat: quotiéſque de promouendo negotio, aut re exequenda pullos cõſultum ibat, imperato de more ſilentio, pultem illis ante caueam aut offam obiiciebat: eratque tẽpus conſulendi ſummo mane & primo diluculo. Quod ſi oblata eſca, è cauea pulli nõ exirent, aut ſero progreſsi eſcam non attingerent, retróve cederent, vel occinerent, aut non veſcerentur, ſeu plãctu alarũ alimenta refugerent, aut euolarent penitus, omẽ magni terroris & ſolicitudinis, triſtiſsimóſq; euẽtus adnotabãt. Tũc enim pullatius quaſi monitu fatorum exitus animo preſumens, diẽ prælij, aut rei exequendæ tempus diffundebat. Quod niſi paritũ fuiſſet, extremũ exitium & perniciẽ plerunque attulere. Tiberio Gracco, qua die in turba cæſus occubuit, pulli non addixere, ſed emiſsi è cauea, retro ceſſere, euẽtu triſtiſsimo qui mox conſequutus eſt. Et Claudius Pulcher moturus aduerſus hoſtes, non paſcentibus in auſpicando pullis, per contemptum religionis inito nauali prælio, terribili ſtrage cum omni claſſe profligatus, pœnas dedit inſignes. Sũt tamẽ exẽpla, deluſam religionẽ & cõtẽpta auſpicia, felices euentus & ſucceſſus plerunque habuiſſe fortunatos. Papyrius enim Curſor, cũ à pullario admoneretur ne cum Samnitibus prælio decerneret, pullis nõ addicentibus, feliciter dimicauit. Et Flaminius conſul moturus aduerſus hoſtes, contemptis auſpiciis fortiter pugnauit & vicit. Si autem pulli è cauea egreſsi, obiectam pultem aut offam volenti animo depaſti eſſent, ita vt illis veſcentibus fruſtrũ ab ore dediceret, & terram pauiret, quod tripudium faceret ſolliſtimum, rem haud dubiè fortunari, & auſpicia ſecũda eſſe, lætóſque ſucceſſus & ſpem mirificam præſignarunt. Sed

cij capienſ. di à pullis.

Signa mali ominis.

Indicia bo-ni ominis.

Auspicia ex piscibus.

quod de pullis apud Romanos proditum est, idem in Lycia in Apollinis fonte, & in Medorum lacu ad Neptuni aquas Lymiræ pisces facere tradunt: vbi à consulentibus euocati, ad auitum veniunt: qui si obiectas carnes diriperent & pascerentur, felicia portendere, & præsens auspiciū facere, imperiúmque breui futurum interpretabantur. Cōtrà si caudis abegissent, aut aspernati cibum refugissent, tunc luctus graues & dira ac pestifera augurati fuere. In Epiro quoque in templo Apollinis draco colebatur: & in Aegypto Apis bos in phano antiquissimo, & sanctissimo, intrà lepta magnæ religionis, in quibus coniectura diuinæ mentis, & prædictiones futurorum putabantur. Sicut in Memphi vacca, & in Heliopoli Mneus bos, atque in Arsinoe crocodilus. Hisque porrectam escam accipiētibus aut auersantibus, felicia auguria & exitus fortunati, nonnunquam magna infortunia & repentinum incōmodum prædici & præmonstrari. Fuítque obseruatum in omni augurū respōso, vt si pullarius, seu quiuis augur qui auspicatur, cuíque monita deorum prædicere, & de augurio respondere, ac portenta interpretari curæ fuit, tacitum ferret quod dij vulgari voluissent: haud aliter cōtraheretur nefas, quàm si occulēda diuulgaret, & abdita palam faceret. Si verò augurio fallaci mentiri ausus fuisset, sinistrúmque pro dextro, vel quod prodigij foret, contrà denunciasset: non id illi qui de auspicio consulit, sed in ipsius pullarij vel auguris caput, qui tam improbè mentiri ausus esset, quicquid fuisset infortunij recisurum.

Alia ex aliis animātibus auspicia.

Augures in religionē delinquētes.

Pythagoras, Parmenides & Zeno philosophi, tum Ennius, Pacuuius, Accius & Neuius poetæ, vnde originem duxere.

CAPVT. XXX.

Pythagoras.

QVod de Pythagora Samio veteribus monumentis memoriæ & literis proditum est, his etiam Genialibus adiicere non dubitaui. Siquidē hic Samo relicta, ex patrio & natali solo primò in Aegyptum, mox Babyloniam ad Persarum magos, contemplandósque siderum motus originémque mundi spectandam profectus est. Inde Cretam

tam Lacedæmonémque, ad cognoscēdas Minois & Lycurgi inclytas ea tempestate leges, contendit: quibus instructus, tanquam ex mercatura bonarum artium Metapontum & Crotonem venit: vbi suis monitis præceptísque tantum processit, vt populum in vitia lapsum, ad frugales mores modestiámque reuocarit. Ibíque Archytam primò & Epicharmum, mox Philolaum & Alcmeonem, deinde Zenonem, Parmenidem, ac Lysiam suæ disciplinæ sectatores habuit: qui eius monitis doctrináque imbuti, diuina mente & consilio viri euasere, luménque & ornamentum suæ reipublicæ fuere. Sed Archytas & Lysias ex Tarento, Alcmeon & Philolaus Crotoniatæ, vbi quondam magna Græcia fuit: Parmenides verò & Zeno ex Elea Lucaniæ vrbe, quæ post Silarim iuxta sinum Posidoniatem sita est, oriundi fuere. Eā plerique Eleam dixere, alij Ileā, quæ à Phocensibus colonia deducta fertur. Hic enim ille Zeno fuit dialecticæ primus inuentor, cuius pleraque extant egregiè dicta factáque, qui Pythagoræ præceptis imbutus, cum Phalaridi tyranno homini sæuo & sanguinario, ob crudelem dominatum necem machinaretur, vt ciues ab impotenti seruitio tolleret, & arcano consilio detecto, captus ab eo in omnes cruciatus laceraretur acerbis quæstionibus, quòd conscios coniurationis non detegeret, nullis terroribus adduci potuit vt affines culpæ & conscios facinoris palam faceret: sed vultu interrito, & quadam sublimi constantia, ea præsentia animi fuit, vt singulos tyranno intimos familiares, quāquam insontes, cōiurationis capita esse diceret: quibus sublatis, multitudinem sæuientem magnifica oratione ita impulit, vt facto impetu lapidibus eum obruerint. Sed quod de Zenone, idē de Theodoro, qui in Hieronymum Hieronis filium, iuuenem omnibus flagitiis coinquinatum propter turpitudinem fordésque vitæ cōiurauerat, scriptum accepimus. Is enim quū tormentis per omnia exempla cruciaretur, quæ fortissimi cuiusque patientiam vincerent, ea fuit constantia animi, adeóq; fortis & magnus, vt omnes socios facinoris sup primeret: tyranni vero alumnos & familiares, velut sceleris ministros & eodem crimine pollutos, per carnifices & tortores ad supplicium tradi fecerit. Leæna quoque quāuis

Parmenides & Zeno, Pythagoræ discipuli.

Zenonis cōstantia.

Theodori cō stantia.

Leænæ constantia.

mulier, cum per omnes cruciatus vexaretur à tyrannis, nũquam adduci potuit, vt consilia Harmodij & Aristogitonis tyrannicidarum detegeret. Ob quod meritum simulachrũ illi Athenienses erexere leænam æneam, cui ob taciturnitatem linguam addi vetuerunt: sicut Beroso astronomo, ob vera quæ prædixerat vaticinia, in gymnasio statuam lingua aurata effinxere. Cui non absimilis Epicharis libertina fertur, quam in coniuratione Pisoniana, iussu Neronis per omnia fœda exempla cruciatã, non verba, non ignes, non torquentium ira peruincere potuit, vt se consciam fateretur. Fuit quoque alter Zeno philosophus insignis, & alij nominis eiusdem fama illustres. Sed quia Tarenti mentio & Ileæ facta est, admoneor etiam Rhudiarum in Appulis sitæ vrbis, quæ multi nominis & famæ non minoris habitæ sunt. Ex his enim Ennius poeta oriundus fuit: tametsi ex Tarento ortum nonnulli credant. Ea enim vrbs à Tarento haud multum distans, citra Brundusium in mediterraneo sita est, vbi Lupiæ & Salapia oppida fuere. Salentini autem hi sunt, qui extimam oram Italiæ, & Chersonessum circa Iapygiam incolunt, qui Mesapij, Calabri, Iapyges, Peceucij, & Appuli communi nomine appellantur. Fuit iisdem temporibus Pacuuius tragediarum scriptor, Brundusij in agro Salentino Ennij sorore genitus, & Accius tragicus libertinis parentibus, haud multum ætate distantes: simul & Neuius poeta, qui ex Campania, vt frequens opinio est, originem sibi vendicauit.

Berosus astronomus.
Epicharis libertina.
Ennius.
Salentini.
Pacuuius.
Accius.
Neuius.

LIBRI I. GENIALIVM
dierum finis.

ALEXANDRI AB ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI, Genialium dierum liber secundus.

Locus ex Propertio, ab Accio Syncero Neapolitano in conuiuio familiari commode emendatus.

CAPVT I.

Accius Syncerus.

SATVRNALIBVS cum ego & familiares mei complusculi sub idem tempus Neapoli conueniremus, cúmque à forensibus negociis feriarum causa aliquãdo quies foret: ad Acciũ Syncerum, virum ingenij cultu & facundia singulari, cum quo mihi peruetus consuetudo fuit à puero, nonnunquam ventitabamus: cum eóque vel honestis deambulatiunculis, vel sermonibus lepidissimis, id quod erat temporis, ad multam sæpe diem conferebamus, quotidianóque eius cõgressu & assiduo comitatu perfruebamur. Accipiebátque nos homo ille suauitate insigni plerunque nouo epigrammate, aut elegia, versibus mundis & graphice factis, multo cum nitore & cultu, nonnunquam festiuissimis epulis, & lætiore conuictu, cœnáque non vulgari nec protrita, sed aut veteris cucurbitæ ferculo cum lactucę thyrso minutim cæso, & acino vuæ passæ insperso: aut olentibus pomis, anni frigore seruatis, & ficu sicca sinuessana cum rosaceo ex petrino suo, quæ ipse appellabat petrinia. Velut fuit illa die, cum mihi & plerisque doctis viris cœna exhibita, Sannazario ex Aethiopia bonæ frugis liberto, scitissimo adolescenti, quem libertate & gentili cognomento donauerat, liberalibúsque disciplinis instruxerat, ita vt cuiuis ingenuo

non impar videretur, demandauit vt Propertij elegias à se pluribus in locis castigatas, summissim leniterque cantaret. Quod cum ille cupide faceret, versúsque ad tibiam modulis dulcissimis scita & canora voce canere incœptaret, nósque & proferentis verba, & concentum, numerósque admodum suaues, summa cum voluptate captaremus: & iam millibus modulatis versibus, ventum esset vbi Cynthiã Baiis demorantẽ, diu abfuisse conqueritur, his verbis:

Ecquid te mediis cessantem Cynthia Baiis,
Quæ iacet Herculeis semita littoribus:
Et modò Thesproti mirantem subdita regno
Proxima Misenis æquora nobilibus?

Propertij locus discussus.

Accius carminibus pausam fieri iussit, & ad me conuersus: Quid tu, inquit, qui orbis situm tam diu legendo perscruta ris, Misenum aut Baias cum Thesproti regno cõmune habere vidisti? Nunquid in memoriam venit, Thesprotium agrum in Epiro iuxta Chaones & Acarnanes, aut (licut Herodot⁹ ait) Ambraciis & Leucadiis proximũ lõge à Cumano abesse? Quid enim isto in loco hic poeta senserit, qui regno Thesproti æquora Miseno proxima subdita esse dixit, cùm tãto maris terrarúmque recessu discreta sint, nõ equidem intelligo. Neque enim Thesprotios in Cumanũ venisse, aut in Italiam colonias deduxisse, vel armis nouas sedes cõquisisse, vnquam, q̃ meminerim, legi: nisi tu forte qui meliore memoria es, aliter sentis. Cumque me id arbitrari respondissem, quod plerique studiosi sensere, vt poeta loci confinio & quasi commercio ductus, cum ex Chalcide & Eubœa profecti, multũ in ora maris possent, latéque fines propagassent, illósque Cumanũ tenuisse, & illuc colonias deduxisse, autores tradãt: siquidẽ Hypocles Cumæus, & Megasthenes Chalcidẽsis, multo emẽso mari, huc colonias deduxere, moniti oraculo, quippe cum nullam coloniam sine consilio deorum Græci transmitterent: vel vt multi ferũt, duce Parthenope Eumeli filia, quæ solum Neapolitanum delegit, columbæ augurium sequuta: in cuius rei monumentum, Apollini statuam Neapolitani erexere, colũba humero insidente, quam ipsa inspicere & adorare videbatur: Thesprotiúmque agrum ab Eubœa haud multum distare certum sit, quasi ad hoc alludens poeta, subdita regno Thesproti

Apollinis statua Neapoli erecta.

sproti æquora Miseno proxima affirmarit: scilicet quia ex Chalcide Thesprotis proxima & Cumæis profecti, agrum Miseno finitimum, hoc est ipsas Cumas tenuerunt, propterea ea loca subdita videri: soleréque non ignobiles poëtas loca & recessus circunscribere, illáque non expositè & apertè, sed quasi per tegmenta & figuras obliquis orationibus denotare: idque sensisse doctos viros, itaque versus interpretatos fuisse dixi. Nunquam, inquit Accius, quod ego scio, tam hispida & agresti aure Propertius fuit, vt cum Chalcidem aut Cumæos dicere cõtenderet, Thesprotium agrum quasi finitimum illorũ loco nuncupari, quum præsertim nulla societas aut communio cum Thesprotiis agro Cumano fuerit: constétque, si omnes sinus, promontoria, littora, insulas, & vrbes maritimas, ac maria vasta, & terræ infusa ex omni antiquitate percensere velis, Thesprotios magno littorum flexu & multiplici sinu, lõge à Chalcide Eubœæ & Cumæis abesse, nec ita finitimos, vt forsan arbitraris. Neque ego huius poëtæ præstantis ingenij vim, hos nitidissimos & mundissimos versus optime editos, tam abstruso & recondito significatu verborũ conculcasse putarim. Etenim si Chalcidenses & Heretriẽses ex Eubœa, classe huc aduectos Cumas condidisse, & pulcherrimam Campaniæ oram, ac loca Miseno proxima tenuisse fama fert, sicut Iapygiam, Phaliscos, Nolam & Abellam tenuere, cur loca Miseno finitima, potius Thesprotiis quam Chalcidensibus, quam Heretrienſibus subdita dixerit, equidem ignoro: cum & hi veri incolæ sint, & longe aptius conuenientiúsque fuit, istos, quam illos, cum quibus nullum erat commercium, nominasse. Verum, inquit Accius, si versus istos bene pensitare, & verba ac sensus aure attenta rimari volumus, non Thesproti, vt cõmunis error habet, sed Prochytæ à poëta scriptũ fuisse facile cõtẽderim. Idq; ita esse, in quoduis pignus vocarim, non aliter scriptũ carmẽ ab eo editúmve fuisse. Sed hic error ita aliquibus insedit penitus, vt diuelli haud facile queat. Quod tamen ita esse, incli nat animus probabili argumento, cũ Prochytam & Pithecusas à continente æstu marino auulsas, quãdóque circunfluũ mare insulas feciſſe, liquido cõstet, sicut Capreas, Leucosiã, Syrenas, & Oenotrias: seu quod multi tradũt, Inarimẽ

Prochyta insula.

montem fuisse,qui motu terrę discluſus à continente,Prochytam fecit insulã,angusto freto interfluente, quæ Græcis ab effusione dicta est. Ipsámque & Pithecusas discluſas montis partes, proximas Cumanorum finibus,tanquã moles obiectas ante agrum Cumanum & Misenum existo re,antiqua monumẽta annalium prodidêre: quod & nunc videre licet. Subdita ergo Prochytæ regno Miseni proxima æquora poëtam dixisse crediderim,cum ipsa litora facili traiectu apta & cohærentia sint: quippe cum ante ipsam paruo freto distincta iaceant, propterea subdita videri potius,quam Thesprotios, cum quibus nullum commercium fuit, extimos & remotissimos intellexisse. Insulas quoque regna nuncupari, Virgilij testimonio probatum est septimo Aeneidos,dum inquit:Fertur Theleboum Capreas dum regna teneret. Huiúsque erroris illud quoque specimẽ est:quòd alio in loco communi opinione, pudendo errore receptum erat,nauitam hũc poëtam fuisse:quod quidem ita fuit in confesso, vt in eius vitæ commentariis plerique id pro certo posteris tradere non dubitarint, vt altero versiculo constare videbatur, Et quanuis nauita dies eram. quo imperitius dici profectò nihil potuit, cum neque hoc vsquam gentium tradatur, vt elegantissimus poëta & honestissimus, vitæ genus poëtarum studiis piaculare & portentosum,nautæ munus concupiuerit.Et portenti ac prodigij simile est,hæc rommenta in tanti ingenij viro opinari.Sed quod à vero minime abest, mendũ etiam in hoc versiculo facile,inquit,ostendimus:siquidem vbi legebatur perperam, quanuis nauita diues eram,Non ita dies eram,dicendum fuit. Huius quoque rei haud improbabile documentum videri, quòd Iouianus Pontanus vir multę eruditionis,antiquissimo firmabat testimonio,Propertij elegias patrum nostrorum ætate, & se adolescentulo primum in lucem prodiisse, cum antea inscitia temporum incõpertæ forent & incognitæ:opúsque obliteratum, & longissimo æuo absumptum, corrosis & labentibus literis in cella vinaria sub doliis inuẽtum apparuisse,& cum libelli vetustate, verbis & nominibus absumptis longo situ & senio,quod in diuturna obscuritate latuerant, veram lectionem assequi nequirent,effectum vt mendosi inde codices

Insulæ regna subinde nuncupantur.

Propertius falso nauta fuisse existimatus.

Locus alius Propertij.

Propertij elegiæ quãdo & vbi repertæ.

dices prodirent: paulatímque discuti errores, & corrigi cœpti sunt:nec tamen effici quisse, vt posteris omnino integri inoffensíque darentur. Ad hunc modum Accius Syncerus noster, scitè admodum apud complusculos qui aderamus, sermocinabatur, itáque mendaces libellos deprehendebat, errorésque diiudicabat,ac perpenso iudicio vitia rimabatur.

Qui quæstores Romæ,quótque,qualísque potestas & munus erat,aut iurisdictio.

CAPVT II.

l.i.ff. de offi.quæst.

ORigo quæstorum antiquissima est,vt Pomponius & Gratianus scribunt:quippe à conditore vrbis Romulo,deinde Numa Pompilio,vt nonnulli putant:vt vero plures certioréque,à Tullo Hostilio quęsturam primo inuentam fuisse autumant. Sed sicut hoc incertis autoribus traditur,ita exploratum est, Valerium Publicolam, qui cum Bruto consul fuit, cum Saturni ædem & ærarium cõdidisset,duos quæstores qui publicæ pecuniæ præessent, suffragiis populi creari voluisse. Fuere autem hi,P. Veturius & M.Minutius,qui primi ex patribus quęsturę munus curiatis comitiis cepere. Quæ res cum bene & prospere Reipublicæ cessisset,& plebs cum patribus tumultuata, quæsturæ se participẽ fore contenderet,eò deducta est, vt ex duobus quatuor quæstores fierent: duo, qui vrbanis negociis & ærario præessent:duo, qui consulibus ad belli ministeria pręsto forent:liberúmque esset,vt hi possent populi suffragio ex plebe vel patribus creari:quo tempore tanto certamine in quæsturam plebs inuasit, vt ex quatuor vix vni patricio,Fabio scilicet Ambusto, locus relictus foret. Interiecto deinde tempore, quo Picentes assiduis cladibus fatigari,in populi Romani societatem asciti sunt,quæstorum numerus auctus fertur,vt seni crearentur.Coniectari licet, quod auctis populi Romani vectigalibus, & quæstu huberrimo ex prouinciis proueniente, illorum numerum qui id munus exequerentur,quibúsque curatio hęc demandaretur, augeri oportuisse: donec Syllana lege intercursu temporum,vltra viginti excreuisse dicuntur. Quid autem

Origo.

Primũ bini quæstores creati.

Deinde quatuor.

Mox seni.

Tandem vltra viginti.

quæstorio muneri conueniat, seperatim & interciſe autores tradunt. Nam cõsules prætoréſque in prouincias profecturi, ſingulos quæſtores, quorum curæ captiua præda, & quicquid auri argentíque inde aduenirent, appenſum adnũmeratũmque demandaretur, apud ſe habebant. Quorum munus erat, vectigalia populi Romani in prouincia exigere, ſtipendia præbere militibus, ſinguláque accepta expenſáque rationibus inferre: multas quoque pecuniarias tam Romæ quàm in prouinciis exigere, & in publicas tabulas notare: omniúmque rerũ pecuniarúmque notas & illuſtres rationes dare: illáſque confectas & conſolidatas abſolutáſque per ſuos ſcribas in ærarium deponere. Quos quidem ſcribas maximę probitatis, nequid fraudis dolíve admitteretur, huic muneri adſcribebant, tametſi ſcribæ officiũ Romanis mercenariũ fuerit, nec magni teſtimonij aut precij. Macedonibus contrà, apud quos niſi viri expertæ virtutis, magníſque rebus geſtis, & pro cumulo magnæ gloriæ admittebantur. Siquidem Eumenes Cardianus ſcriba Philippi regis fuit: & alij viri illuſtres, hoc munere velut amplo honore honeſtati fuere. Cato verò in quæſtura miniſtros & ſcribas rationibus obnoxios, grauiter increpitos, quod parum integra fide æra perſoluiſſent, fœdũ in modum vexaſſe, & magiſtratu deiecisſe dicitur: qui tã accuratè quæſturam geſsit, vt vnus ex quęſtoribus quotidie ad ærarium veniret primus, & rationibus confectis recederet poſtremus. Hos enim quæſtores à principio conſules eligebant, nonnũquam ſorte ductos accipere coacti ſunt: donec eum quoque honorem populus ſuffragiis tribunitiis, quibus libitum eſt demãdauit. In qua re id obſeruari meminimus, vt antequam conſul prouincia decederet, quæſtori magiſtratu abeſſe non liceret. Alij verò quęſtores dicti, qui prouincias decreto ſenatus ſortiebantur: qui etiam ius dicere, lictores habere, & munera belli obire, ac magiſtratus inſignia in prouincia ferre poterãt: quibus & mandata imperia, & exercitus commiſſos, illorúmque ductu & auſpicio egregie bella geſta, prouincias adminiſtratas & perdomitas, hoſtes victos & profligatos, atq; exercitus fuſos & multiplici clade affectos legimus. Præter quos vrbani quæſtores fuere: qui etſi nullo imperio fungerentur, quippe qui nec

Quæſtorum officium.

Scribæ quæſtorum.

Cato in ſcribas infideles.

Quæſtores à quibus eligẽbantur.

Aliud quæſtorum genus.

Quęſtores vrbani.

nec vocationem nec prehenſionem haberent, nec ſella curuli vt plerique magiſtratus, neque lictoribus aut viatoribus inſignes forẽt, & apud prætorem poſſent à priuato in ius vocari: negocioſa tamen & plena ſolicitudinis adminiſtratio fuit. Nam & ærarij, & vectigalium populi Romę curam geſſere: tum ſi quid pecuniarum publice vel priuatim erogari, vel in ærarium condi deberet, quęſtorum curæ demãdabatur. Cúmque exercitus ſcribi, & in campum legiones duci oporteret, ſigna militaria à quęſtoribus ex ærario promebantur: eáque ad conſules in expeditionem ituros mittebantur. Quinetiam regibus & legatis ex vltimis oris terrarum Romam profectis, publicũ hoſpitium & munera, quæ lautia dicta ſunt, ſæpe commeatus large & hoſpitaliter, & veſtimenta per quęſtorem vrbanum publico nomine præſtabantur: ipſíſque ac comitibus ne quid rerum deeſſet, vrbani quæſtoris curæ mandabatur. Qui tamen non omnium gentiũ legatis hæc munera prębere ſolitaeuerunt. Nam ſi quæ incognitæ legationes aduentarent, antequam admitterentur, exploratores minoréſque magiſtratus profecti obuiã, qui & quæ petentes venirent, in primis inquirebant: inque æde Apollinis extra vrbem ſenatu euocato, poſtulata noſcebant: quos, ſi videbatur, admitti iubebãt. Et ſi ſocij eſſent fœderati, aut bene de Republica meriti, quò honoratius exciperentur, his obuiam prodire, illóſque liberali & largo viatico, ac comi hoſpitio iuuare, benigne inuitare, comitatúque & copia rerum omnium cumulare, nonnunquam apparatis excipere epulis per oppida pérque municipia ſolebant. Sed quum lapſis poſt temporibus: propagato latè imperio, legati ſociorũ ab exteris & vltimis gentibus vrbem quotidie adirent: quum vix tot commeatibus populus ſufficeret, cautũ fuit, vt ſublato ſumptu & viatico, legati regum, municipiorũ & coloniarum, vndecũque Romam profecti, ędem Saturni petant in primis, ibíque apud Præfectos ærarij nomina dare, & literis aſſcribi debeant: vt quum commodum foret, noſcendis ſingulorum poſtulatis ſenatus detur, & poſt mandata, ſingulis in prouincias profecturis conſulatur. Quinetiã abſentibus conſulibus comitia quęſtorẽ vrbanũ habere poſſe, nõ eſt cõtrouerſia. Pręter hos fuiſſe quæſtores parricos, qui & parricidij dicti ſunt, apud

Quæſtorum vrbanorum munus.

Quæſtores parrici ſiue parricidij.

multos comperimus, tantæ dignationis, vt capitis reos agere, & maiestatis postulare, diemque perduellionis ad populum dicere, capitales res quærere, & de fontibus quæstiones habere possent. A quæstoribus Cæsone Fabio & Lucio Valerio dies dicta perduellionis Casio fuit. Et ab Aulo Cornelio & Seruilio quæstoribus M. Volsio, quòd falsus haud dubiè testis in Cæsonem fuerat, diem dictam accepimus: qui postea seuera correctione damnati, suorum facinorum pœnas dedere. Hos etiam lictorem & viatorem habere, & ius dicere liquet: qui & quæsitores dicti: quã iurisdictionẽ triumuiri capitales postea sibi vendicarunt. Quos quidem parricos Syllæ temporibus ad viginti numerum propagatos, vt de fontibus pœnas exigerent, autores memorant. Per quos ius quotidie dici, & senatum suppleri voluit. Est quoque illud animaduertere, quod licet quæstura ex minoribus magistratibus in vrbe foret, eius tamen dignationis erat, vt quisque egregius & bonæ indolis adolescens, ex illa gradum ad reliquos honores faceret, nãque hinc aditum reliquis adeundis magistratibus auspicabantur, siquidem primis experimentis, quæsturæ initiati, qui nullis antè honoribus vsi erant, inculpatæ vitæ testimonio, ad ædilitatem, mox præturam, & demum cõsulatum, euehebantur. Quinetiam tanto honori quæstura fuit olim, vt viri consulares, magnísque honoribus functi, illam gerere indecorum non putarent. Cum Marco Valerio Volesi nepote, Titus Quintius Capitolinus, qui ter consul antea fuerat, quíque amplissimis magistratibus insignis erat, quæsturam gerere non dubitauit. Cato quoque triumphalis senex, quæsturam ita gessit, vt consularis potestas quæstorio muneri adiuncta videretur. Quod & lege Pompeia cautum fuit, vt deinceps quæstores nisi viri consulares suffragio populi crearentur. Fuítque inde seruatum in exercitu, cum pro re consilium capiendum erat, vel acie duces congredi parant, vt quæstores vnà cum legatis & senatorij ordinis militibus tribunis militaribus, & primorum ordinum centurionibus, cõcilio aduocentur. Cúmq; antea quæstores designati, gladiatoria munera exhiberent, quod illis erat hoc munus à principibus datum, postea Neronis tempore senatusconsulto cautum fuit, ne deinceps quæstores

L. 2. §. dein de. ff. de origine iur.

Quæstores parrici ad numerũ viginarium.

Quæstura primus gradus honoris.

Quæsturæ honos & dignitas.

Lex Põpeia de quæsturæ munere.

Quæstores mitio gladiatoria munera exhibebant.

stores exhibendi gladiatores ad ferrum, necessitate polluerentur. Nec prætermerim quæstores principis candidatos vltra præscriptos, cæteris adnumerari: quorũ munus erat, acta senatus & principis perscribere: orationes imperatorum, & libellos ad senatum missos cum postulatis recitare, & mandate literis: dictandísque epistolis & legendis assiduè vacare. Quare orationes principum, senatusq; edicta, ac militum conciones, per quæstores sæpe perscripta, lecta, & audita fuisse legimus. Tametsi Nero princeps missas ad senatum orationes, præterito quæstoris officio, per consules recitasse pro concione: & Vespasianus, orationes in senatu quæstoris vice, frequenti curia retulisse dicatur. Sed cùm quæstura annuus magistratus forer (quippe finito anno, ex legis præscripto, reditus quæstori permitteba-tur) quosdam tamen prorogato imperio, continuo triennio ærarij curã, & quæsturæ munus gessisse comperimus: donec lapsis temporibus, desito quæstoris officio, cura ærarij à quæstoribus vrbanis ad prætorios prætoresque, ac præfectos ærarij, lege promulgata ab Augusto trãslata fuit. Is enim ex numero senatorum præfectos ærarij delegit primus: deinde sorte ducti fuere ex numero prætorũ: quam Claudius Cæsar à præfectis ad quæstores rursus deuolui iussit. Deinde Nero curam tabularum publicarum à quæstoribus ad præfectos trãsferri voluit: donec ad Vespasiani tempora peruentum est, quibus rursus à prætoribus cura ærarij gerebatur. Apud Athenienses vero amplissimus magistratus quæstura fuit: quam cum gereret Periander, grauissimam contraxit offensam, quod parcius frumentum populo impartiret, propterea que accusatus, & à plebe pro concione lapidibus obrutus fuit. Cur autem in æde Saturni ærarium esse voluerint, licet varia opinio dissentiat, illorum sententiæ accedo magis, qui censuerunt id quod nonnulli tradunt, & ad fidem pronius est, Valerium Publicolã, qui Saturni ædem construxit, loci opportunitate ductum: quum omni aditu perscpto, vndique præruptus & ab accessu munitus locus foret, eandem Saturni ædem æris publici, legúmque & senatusconsultorum, tabularumque publicarum, & signorum militarium sacrarium esse voluisse. Præter quod Saturni ærarium, Nemis quoque & Tiburc,

Quæstores principis cãdidati: & quod illorũ munus.

Quæstura annuus magistratus.

Ærarij cura à quæstoribus ablata.

Quæstura apud Athenienses.

Periander lapidatus.

Ærarium in æde Saturni, & quare.

Nemis & Tiburе etiã fuit ærariũ

sacrarum pecuniarum thesauros ad incertos belli euentus, si externa vis ingrueret, longo tempore seruare accepimus. Illud quoque non ab re fuerit meminisse, in eadem Saturni æde fuisse sanctius ærarium intentioris curæ: in quo aurum vicesimarium, quod ex vicesimis exigebatur, ad vltimos casus & in extrema fortuna populi Romani seruabatur: quod incensimarium, ab aliis quoque cimiliarchium dictum est. Ex quo Caius Cæsar primo ingressu ciuilis belli, laterum aureorum sex & viginti millia: percussæ vero monetæ, pondo trecenta millia, quod erat tot triumphis partum congestúmque, & laserpitij pondo centum & vndecim protulisse fertur. Post quæ legimus ærarium militare, cum vectigalibus nouis ab Augusto editum: vnde prompta pecunia stipendiis sufficeret. Aedem vero Saturni in faucibus Capitolij fuisse constat, qui mõs Saturnius dictus, vbi Carmentis phanum, à quo Carmentali portæ nomen datum: ibi quoque Saturnia porta, quæ Pandana, eo quòd semper pateret, dicta est: in qua æde semaculum fuisse autores memorãt. Apud Græcos illud fuit notatum, Myniam Chrysæ filium, qui Myniis imperitauit, condendis pecuniis thesauri locum muniuisse primum. Tum siquando conspirante Græcia, communi consilio bellum gerendum foret, in Delo insula, quam sedem bello delegerant, collatas pecunias ad belli opus tanquam ærarium deponere consueuisse: idque quantum opinione augur, ideo visum, quòd difficilis aditu, & arcis in modum munitissimis locus foret. Cœtus quoque & belli consilia, in eiusdem insulæ templo, nonnunquam apud Olympia habebant: deque rebus maximis de concilij sententia decernebãt. Athenienses vero Delphis thesauros omni ætate inuictos habuerunt. Lacedemonij pecunias publicas in thesauris non coegere: veriti, ne violentiores custodes naci, illas expilarent. Macedones in oppido Quinda iuxta Tarsum, omnem gazam & pecuniam ad belli opus deponebant. Syracusani in Labdalo castello munito, Asyrij autem Susis. Cambysis ærarium, oppidum Gaza in Palæstina fuit. Nam Persæ gazam ærarium vocant. Deiotari vero in Peio Phrygiæ, Lysimachi thesaurus Pergami seruabatur: aliquando in Cetirizi promontorio, Iugurthæ in Thala & Capsa

Tiburе etiã fuit ærariũ
Aerarium sanctius. Vicesimarium
Incensimariũ, Cimiliarchium.
Aerarium militare.
Saturni ædes vbi sita.
Carmentis phanũ. Porta Carmentalis. Satur na porta.
Pandana.
Delus belli sedes.
Athenienſiũ thesauri
Lacedæmoniorũ. Macedonũ, Syracusanorũ
Assyriorũ Cambysis.
Gaza. Deiotari, Lysimachi, Iugurthæ.

Capsa Numidiæ. Persarum reges barbaras opulentias in montibus ponunt, Hebræi in Thrace & Tauro Hiericuntis: nam sacrum thesaurum, corbanam vocant. Tigranis in Bambinsa & Olena, Mithridatis in Petra Armeniæ. Babyloniorum autẽ regum in Zeugma vrbe iuxta Euphratem, velut arce tutissima, tributorum thesaurus & ærarium esse consueuit.

Persarum regum.
Hebræorũ, Tigranis, Mithridatis.
Babyloniorum

Quid responderit super controuerso iure testamenti, in quo fundus seu ædes filiæ legatæ fuerant. CAPVT III.

APud tribunalia iudicum, cùm in foro & iudiciis versaremur, ibíque assideremus vt postulata cognoscerẽ, testamentum exhibitum est in hæc verba: T. Sempronium filium honestissimum, ex asse mihi hæredem volo: Septiciæ verò filiæ meæ impuberi, cum viri potens erit, fundum suburbanum, seu ædes meas quæ in via lata sunt, do, lego, vt hac dote contenta, Aelio Campano nubat. Cúmque filia potens viri, dotem sibi à Sempronio apud iudices dari postularet, & lege ageret, tamque ad fundum suburbanum, quam ædes admitti peteret ex legato, ideoque ad iudices conscisccndæ litis gratia venisset, Sempronius contra renitens reclamabat, & Septiciæ alterum tantum deberi ex testamento, vt siue ad fundum, siue ad ædes admissa fuisset, amplius ex legato peti non posse aiebat: cum testamenti verba non vtrunque dari, sed ad alterum admitti designarent, illámque si alterum fuisset assequuta, ad aliud iure legati admitti non decere. Cúmque ad multam diem iurgiis clamoribúsq; obstreperẽt, & infinita cõtentio, atq; inexplicabilis difficultas patronorũ esset: tandẽ post immodicas altercationes, consultus ego à iudicibus super hoc iure cõtrouerso quid sentirem, testamẽtum & tabulas mihi exhiberi iussi: quo prolato, cũ postulata cognouissem, discusso iure quod in controuersiam venit, & testamenti verbis maturè pensitatis, vtrunque Septiciæ deberi, & tam ad suburbanũ fundum, quàm ædes, iure legati admitti posse respondi: quippe cum parẽtis arbitriũ tam super fundo quàm domo Septiciæ consuluisse appareat, & hoc ex testamenti verbis liquere. dictio enim seu, vltimæ dispositioni apposita, in qua omne momẽtum rei est, & testatoris voluntas sita aparuit, nõ disiunctiua, sed coaugmentatiua est: illãq; copulata.

Dictio seu, vltimæ dispositioni appositа

Tex. in. l. si quis ita legauerit. ff. de auro & arg. lega. ergo male locus exprimitur de leg. 3.

lare verius quam disiungere, propterea vtrunque simul cõprehendere dixi. Et hoc habere rationem explicatam ex perpetua legis dispositione, quam Paulus iureconsultus libro iuris ciuilis tertio de legatis aptissimè prosequutus fuit: qui de hac controuersia consultus, ita respondit: verba Pauli ex eo libro hæc sunt: Vxori meæ mũdum, ornamenta, seu quæ eius causa paraui, do, lego, placuit omnia deberi: hoc enim verbum seu, ampliandi legati causa positum est. Quibus perlectis, iudices secundum ipsius postulata Septiciæ litem debere.

Quæ deorum ædes extra vrbis pomœrium sitæ fuerint, & ex his quæ in vrbem postea receptæ.

CAPVT IIII.

Ædes vulcani cur diu in vrbẽ non admissa.

QVod ædes Vulcani à Romulo primum extra pomœrium constructa, in vrbem diu admissa nõ fuit, causam hanc ferunt fuisse, vt is deus procul incendia arceret: néve confinio & quasi contagio, vrbi quæ incendiis exposita erat, discrimini aut noxæ foret. quos enim deos vi sua veteres obesse sunt arbitrati, in vrbem diutius non admisere. Hac de causa ædem Bellonæ & Martis extra Capenam, quarto ab vrbe miliario constructam ferunt, vt à ciuium mentibus intestinas clades, ardorémque conserendæ manus, à ciuili cruore ad hostiles pugnas auocarent, vtq; domi iugi concordia quietè viuerent, illos veluti fomenta præliorum intra vrbem esse noluere. In hac æde Bellonæ summis ducibus, qui fortem strenuámque operam reipub. nauarunt, post res gestas magnificè, senatus sæpe dari, ibiq; de triumphis, déque victoria consuli mos erat. Martis verò ædem, qui gradiuus dicitur, Appiavia quindecim stadiis ab vrbe: & alteram Quirini cognomento, quasi sedati & tranquilli, intra pomœrium fuisse, multi meminerunt. Sic Veneris Erycinæ templum extra portam Collinam magna mole constructum ferunt, cum porticu insigni, quod deuicta Sicilia Marcellus fundasse dicitur, ne libido inualesceret. Vtque luxuria à matribus familiâs abesset procul, ideo ab vrbe semotum extra pomœrium locauere. Ad hãc ædem siquando circus maximus Tiberis alluuione inundaret

Ædes Bellonæ & Martis.

Veneris Erycinæ.

daret, ludos Apollinares sæpe celebratos comperimus: in quam virgines ætate adolescentæ Veneri pupas velut puerilia rudimenta offerre tradunt. In ea quoque intercursu temporum, Veneris Verticordæ simulacrum, quòd homines ab effusa libidine auerteret, dedicatum fuit. Sed quæ fuerint ædes deorum extra vrbis mœnia, præcipuæ, traduntur Iouis & Fauni atque Aesculapij phanum in insula Tiberis, quam ab Epidauro aduectus, sedem sibi delegerat, cum ægra valetudine vrbs oppressa, & latè vis morbi peruagata foret: seu quòd feruente morbo foris habitare salubrius ducerent. Næniæ quoque sacellum, quòd cantu querulo funeribus præesset, pari exemplo ab vrbe semotum, extra portam Viminalem statuerunt: sicut phanum Quietis via Lauicana, & Rediculi extra portam Capenam, quod secundo Punico bello constructum fuisse constat. Cum enim Hannibal vrbem oppugnaturus, inter Anienem & mœnia Romana castrametatus foret, quòd nulla bene gerendæ rei occasione data, & spe vrbis potiundæ abscissa, fatum vrbis & propitij dij illius mentem ab oppugnanda vrbe auertissent, & inde parum feliciter rediisset, Rediculo deo phanum ibi cõstructum ferunt: dictumq; est rediculi quod visis quibusdã & ostentis inde deterritus, nullo edito negotio redierit. Vltra quod campum Rediculi extra Appiam ad secundum lapidem fuisse dicunt, in quo Hannibal castrametatus fuerat. Aedem quoque Apollinis extra portam Carmentalem, sicut ædem Honoris cum ara, quam Q. Maximus dedicauit, & collapsam M. Marcellus restituit: atque Herculis templum diu mansisse extra Collinam plerique asserunt. Sed hæc Apollinis ædes inter forum olitorium & circum Flaminium fuit. Nanque in altera extra pomœrium, legatis exterarum gentium, antequam admitterentur, senatus dari consueuit. Templum quoque muliebris Fortunæ, Latina via, quarto ab vrbe miliario ad fossas Cluillas, quod inde Coriolanum vrbi excidium minitantẽ maternæ preces auocauere, quódque mulier vrbi laborãti præsidio fuit, & Virilis ac Fortis Fortunæ templa iuxta Tiberim pariter extra pomœrium fuisse liquet: in quo muliebris Fortunæ templo, solas mulieres litare aut sacrificio admitti seruatum est. Aedes præterea Spei extra portam

Ludi Apollinares.

Pupæ Veneri offerebantur.

Venus verticorda.

Næniæ sacellum.

Quietis & Rediculi phanum.

Campus Rediculi.

Ædes Apollinis.

Herculis tẽplum.

Fortunæ muliebris.

Virilis & fortis Fortunæ tẽplum.

Spei ædes.

Carmentalem, fuit & altera in foro olitorio. Hanc ædem extra Carmentalem secundo Punico bello incendio deflagrasse, à triumuiris postea restitutã: illam verò in foro olitorio, sub idem tempus fulmine ictam fuisse, quo tempore Hannibale Italiam peruastante, respub. intestino malo laborarat, & cuncta bello ardebant, multi prodidere. Quæ res vastitatem Italiæ, & imminens excidium, quo terra mariq́ue imperium agebatur & fluctuabat, haud dubiè designauit. Apud Athenas verò Cynosarges Herculis tẽplum, gymnasium & lucus, extra vrbis mœnia visebantur. Apud alios Timorem, Pallorem, Paupertatem, & Senectam tanquam noxia numina, procul à ciuitate arcuere, nisi quod Spartæ Timoris templũ iuxta eorum tribunal Ephori locarunt, cum rempu. nulla re magis quam metu corrigi putarent. Alij Aesculapij templa extra vrbis mœnia statuêre, quod foris degere salubrius ducerent. Ab Aegyptiis autem perpetua constitutione seruatum est, vt nunquam Saturni templa aut Serapis intra oppida admittant: sed velut perui giles & excubitores deos, extra pomœrium & in suburbiis sedes habere sinant, tanquam illorum numine & fauore validis septi præsidiis forent: próque aris focísque & deorum tẽplis, ac solo in quo nati essent, excubarent: illorumq́ue ministerio & opera, ab hostili incursu & clandestinis insidiis se tutos adnotarent.

Athenien siũ tẽpla extra mœnia.

Timoris, pallo ris, Paupertatis.

Saturni & Serapis tem pla.

Quæ solennes cæremoniæ more Romano in sponsalibus olim & nuptiis esse consueuere, & quæ apud exteros.

CAPVT V.

NVptiarum solennes cæremonias, quæ ritu Romano in sponsalibus adhiberi solent, quas nostri maiores festo coniugij die seruare consueuissent, quásque vetusto more prætermittere nõ licebat, has fermè accepimus. Vbi enim virgo necessitudinis causa, futuro viro spondebatur, ipso sponsaliorum die, signatoribus & auspicibus duobus nuptias castas & legitimas auspicabãtur noctu, nonnunquam die luce prima: in quo id cauebatur in primis, ne motus cœli aut terræ fierer, néve turbatiore cœlo, & die inquieto fœdus inirent. Hæc enim præcipuè nuptiis aduersari putabãt. Auspicatissimum verò signum esse cornicem, maximæq́ue fidei & inuiolati fœderis indicium facere. Ea enim cornicum

Cæremoniæ nuptiarum.

Cornix.

cum societas est, vt ex duabus sociis altera extincta, vidua altera perpetuo maneat: quod de Lyncibus proditur, vt post amissam coniugem alij non iungantur. Qui tum pro marito auspicabatur, auspex, idemq́ue paranymphus, qui pro vxore, pronuba dicebatur. Tunc qui sponsam ducturus erat, illam sibi in coniugem dari solenni stipulatione postulabat: qui verò daturus, illi vxorem futuram spondebat. Qua de causa mulier, sponsa (autore Seruio Sulpitio) & ipsa conuentio, sponsalia dicta sunt. In qua sponsione, nec propria nomina sponsi sponsæve exprimere fas erat: sed vir Caius, virgo verò Caia dicebatur. Castum Caiæ Cæciliæ coniugium, quæ Tanaquil dicta, Tarquinium Priscum coniugem sortita fuit, felici nomine vsurpantes. Idq́ue sacrificio perfecto, & consulto deorum numine, primo diluculo & matutino. Siquidem prima & secunda hora sponsalibus olim & nuptiis dabatur. Nonnunquam per coemptionem nuptias contrahebant, ita vt mulier, an ei materfamiliâs esse vellet, à viro: inuicémque vir, an ei paterfamiliâs esset futurus, à muliere rogaretur: quo genere sponsaliorum, vir & vxor inuicem in bonis & fortunis omnibus succebant. Muliérque in mariti familiam vt filia, & sui hæredis loco admittebatur. Quippe cum tribus modis contraherentur nuptię, vsu, coẽptione, & confarratione: per coemptionem vxor in viri familiam trãsit, quare materfamiliâs dicta, quæ in mariti manu & mancipio sit: vsu verò & confarratione minimè, quæ quidem confarratio solis pontificibus dabatur. Tametsi sortitione nonnunquam vxores ductas, & sponsalia inita inueniamus. Stipulatione ergo facta, & sponsione sequuta, ignem & aquam in limine appositam vterque tangere iubebatur, qua etiam noua nupta aspergitur: quasi eo fœdere inexplicabili vinculo, & mutuo nexu forent copulati. Hæc enim elementa sunt prima naturæ, quibus vita victúsque communis constat, & quibus qui extorres ab hominum cœtu futuri sunt, interdici legibus solet. Apud Græcos verò & Macedones panem gladio diuisum, sponsum & sponsam cum ineunt spõsalia, gustare solenne fuit. Apud Galatas, vt ex eodem poculo vir & vxor bibant. Quare Camma Galata cum viri mortem illatam à Sinorige vlcisci vellet, dissimulato dolore, spon-

Auspex. Paranymphus. Pronuba.

Sponsa. Sponsalia.

Prima & secunda hora sponsalibus accommodæ

Nuptiæ tribus modisco trahebãtur.

Cæremoniæ

Græci. Macedones Galatæ.

Coïj.

Alij.

Iuno iugalis.

Nuptiæ vnde.

Persæ & Assyrij.

Hetrusci.

Dona vxori dare prohibitum.

Annulus pronubus. Germani.

Locrenses.

Bœoti.

Græci.

Celibaris.

salia cum eo inire finxit, venenatumque poculum illi propinauit: quo hausto, Sinorix, & ipsa læta quòd vlta virum esset, mortem obiuere. Coiis autem in more fuit, vt sponsi cum ineunt sponsalia, muliebri veste induantur. Romulus quoque in communione panis & aquæ matrimonij fœdus iniisse traditur. Ab aliis est vsurpatum, vt vitta purpurea cándido distincta, aut veste versicolori, sicut apud Latinos vsus erat, noua nupta sponsúsque amiciantur, aut iugum pariter subeant: quare Iuno iugalis dicta, quasi æquissimo iure, & concordibus animis inuicem necterentur, societasque & communicatio vitæ coita foret. Vel caput obnubant, vt veteribus mos erat, vnde nuptiæ. Persæ autem & Assyrij, accepta inuicémque data dextra, fœdus matrimonij ineunt. Nihil enim apud illos fide antiquius erat. Apud Hetruscos in coniunctione nuptiali, viri sublimes porcam immolant, quasi diis testibus illud bene cessurum, & futurum inuiolabile. Quod quidem dirimere non licebat, nisi diuortio, morte, captiuitate, vel seruitute. Dona verò & munuscula virum ab vxore, vel contra accipere, legibus erat & scripto iure vetitum: nefas existimantes, quos legitimus amor cóiunxisset, donis videri potius allici, quam coniugali amore conciliari. Annulus tamen sponsæ dono mittebatur à viro, qui pronubus dictus: is enim erat ferreus, & sine gemma, prisca videlicet secula, & antiqui victus parsimoniã, ac frugales mores designans. Germanorum fertur mos non improbandus, vt sponsus complacitæ mulieri, quam ducere animo destinauit, dotem det: qua exhibita, frenatũ equum & boues, scutum, gladium & arma tanquam pignus amoris vxori mittat. Cum vero spõsa ad virum ire parat, in ipso nuptiarum celebri officio seruatum est, vt rectam tunicam & puram togam vestiat, verbenáq; quæ Veneri dicata est, & floribus herbísque à se lectis corollam texat, eámq; sub amiculo deferat. Id quod Locrensibus in vsu erat, vt matronæ ex lectis floribus nectant coronas. Nam empta gestare serta, vitio dabatur. In Bœotia vsurpatum est, vt sponsam obtegẽtes, asparago coronẽt: apud Græcos autẽ sisymbrio, caputq; hasta gladiatoris, quæ in corpore mortui stetisset (quæ celibaris dicta est) comat, ac frontem & comam discriminet. Opinari licet, quasi fortes ea de causa viros se geniturarum

nituram ominetur: aut quòd sponsi disciplinæ se subditam fateatur. Debere enim vxores sub viri disciplina esse & corrigi, seueriſsimis exemplis veteres voluere. Flammeo etiã caput velabat, pudoris causa, quod lutei coloris erat, quo matronæ spectatæ pudicitiæ tegebantur. Quódque eo flaminica vtebatur: cui diuertere à viro nõ licet, ideo sine diſfidio matrimonium fore opinati sunt. Id tamen apud Spartanos in more fuit, vt virgines innuptæ, & quæ nullo coniugij fœdere iunctæ essent, facie inuelata & aperta: nuptæ vero, nisi velata parte oris, & aperto capite, foras non prodirent. Chelidoniis quoque mulieres, quæ se alienis viris collocassent, dimidiũ faciei inuelare ius erat, vltra reuelare vetitũ. Sêque cingulo cingebat ex lana ouis cõtexto, quod Herculaneo nodo vinctum, nemini nisi in geniali toro, & dum sacrum nuptiale fit, soluere permittitur, ominis causa scilicet, vt in sobole gignenda, educendiſque liberis sicut Hercules, fœcundus foret, eo argumento, quod illum eximiæ fœcunditatis (quippe qui septuaginta ex se liberos reliquit) fuisse dicunt. Zona quoque nouã nuptã circũcingi, quæ nuptiarum die à viro soluebatur, nõnulli ferunt. Mox nuptiali mũdo cõpta, in pelle lunata sedere iubebatur: eiq; pellem sub pedibus strauere, sanè vetustum morem, quo pellibus veteres vsi sunt, significantes. Lusitanis verò, in roseis tantum ornamentis sponsas locare permittitur, quibus omnes vtuntur pariter, alterius generis nõ licuit. Cũque ad virũ profectura noua nupta egredi vult, ipsum limen trãscendere sua spõte, aut vestibulũ tangere nõ sinunt: sed quasi raptã & inuitã è gremio & sinu matris, trãscendere limina volunt, videlicet nisi coacta, suos relictura, aut proprios lares exitura non fuisset: vel quia vbi delibandus flos maritalis erat, inuitam ingredi videri volunt. Ipsa verò domum egressa, præcedente tibicine, & eo qui canit hymenæum, officio frequẽti affinium stipata, colum comptam secum defert, & fusum cum stamine: duo verò patrimi & matrimi pueri, eam tenentes deferunt: tertius verò anteit, qui facem accensam præfert ex pino alba, qua prælucente ad virum nupta deducitur. Apud Græcos verò (vt Pausanias ait) media locatur in nuptiali curru, sponso & necessario affini iuxtà comitante, quem parochum vocant: cuius axem pro

Flammeum

Spartani.

Chelidoniĩ.

Zonæ solutio.

Lusitani.

Cæremoniæ dum sponsa ad virũ prò ficiscereturꝛ

Græci.

foribus incendebant, vt signarent illam ibi perpetuo mansuram, neque vlla tẽpestate inde recessuram. Quod si curru spõsa non subuehitur, sed pedibus mariti domum peteret, Chamæpus dicebatur. Apud Rhodios noua nupta per præconem in mariti domum aduocatur, & eo proclamante in thalamũ admittitur. Eam verò facem ideo accensam ferũt, quia nisi sub noctem, & in tenebris priscis seculis inire cõiugiũ non licebat. Alio deincepsfar tostũ præferẽte, scilicet quia nihil cõfarrationis fœdere in sponsalibus religiosius fuit. Ideo in dirimendis nuptiis, & siquando vir ab vxore diuertere contendit, diffarrationem fieri accepimus. Eandem vero facem sub lecto viri posuisse, aut in sepulchro cõburẽdam curasse, fœdum erat auspicium, & omen exitiale, maximáque facere infortunia creditum Fuit quoque Græcorũ mos, vt cũ sponsa ad viri domũ traducitur, puer spinis & glande querna obsitus, canistrũ panibus onustum deferat, sponsæque præcedens passim clamitet, ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον: quod est dicere, effugi malum, inueni bonũ, quasi post frugales mores, re & honoribus auctior sit. Dũque ad virũ vadit, intranti domũ nuces iuglãdes flagitant, eásq; pueris iaciunt, & passim feliciter dicunt, Thalassiũq; modulatis carminibus clamitãt, sicut Græci ὑμὴν ὦ ὑμέναι ὦ ὑμήν, qui felices coniugio fuere: quem morem inoleuisse opinati sunt, quasi felicem vt Thalassium, cui Sabina virgo honestæ formæ in raptu contigit, sponsum futurum ominentur, dignámque esse quæ Thalassio viro admodum fortunato nubat, his vocibus significari. Varro tamẽ perhibet, signũ lanificij esse thalassionem, quem veteres quasillum seu calathum lanificiis aptum nuncuparunt. Nuces verò verò spargunt, vel quia iactu tripudium excitant, vel quòd gemino protectæ operimẽto, fœtus suos multipliciter muniunt, similia in fœtibus nouæ nuptæ augurati. Athenis verò inualuit vsus, vt sponsi caput caricis & palmarũ fructibus, legumine & colybiis inspergant: quod & seruis nouitiis, cum primum dominorum ædes introissent, fieri vsurpatũ est. Sponsus verò illã domi operiens, in qua sedes erat coniugij futura, paratu magno ianuã lana cingit & coronat: multaq; lauro exornat, postésque vittis laneis primũ à noua nupta attingi & ornari, oleóque & adipe suillo vel lupino

Chamæpus.
Rhodij.
Nocte inibant coniugia.
Cõfarratio.
Diffarratio
Græci.
Nuces spargebantur.
Sponsæ.
Thalassius.
In Menandriis, & apud Aristopli. in auib. repetitum
Thalassio.
Nuces quare spargebãtur.
Ianuæ sponsæ ornatus.

pino inungi iubet: ne quid perniciosæ pestis in domum irrepat: quod magorum commentum fuisse dicunt, vt felle nigri canis suffitas domos, & genitale sub limine defossum habeant, contra mala medicamenta & amatoria maleficia maximè proficere arbitrari. In foribus verò villarũ, lupi rostrum, ne quid deperiret, néve mala fascinatio in domum irreperet. Alij stellam marinam vulpino sanguine illitam, ne quid periculo foret aut noxæ, defixere. Ipsa autẽ cum viro congressa primum, treis ferebat asses, ex quibus vnũ dabat, velut imaginaria emptione sibi sponsum precio quæsiuerit: alterum quem in pede haberet, in foco larium ponebat, quem accensum, pluribus ornabant coronis: tertium, quem in sacciperio, in compito vicinali paulopost resignabat. Dixere autem veteres sacciperium, maiorem crumenam, & nummorum receptaculum. Ac epulis instructis, vt porcum mactarent sponsaliorum die, deducto ex Hetruria more. Vtque sponso bulbi cum nucleis pineis, erucæ succo, & pipere in nuptiali cœna dentur obsonia, seruatum est. Plerique papaueris succum lacte & melle dilutum exhibuere. Apud Persas, nisi adeso malo, aut cameli medulla, ingredi ad nouã nuptã nõ licebat, neque alio vesci cibo illa die fas erat. Babylonis vir & vxor non miscentur nisi thymiamate prægustato. Solon verò nisi malo Cydonio epulis abhibito, viri thalamum sponsam ingredi vetuit. Repotia autem postridie nuptias, apud nouum maritum propiores affines lætiore conuictu percolebant, qua die noua nupta in viri domum libertatem auspicari, & dominam agere simul, & rem diuinam facere assuêrat: quo tempore clauem sponsæ dari ad signandum partus facilitatem, in more fuit. In cœnis verò nuptialibus Naucraticarum obseruatum est, ne quis ouum aut mellita inferret. Apud Carthaginenses vt thynnorum concisis carnibus vescantur. Et in Lepti Libyæ, vt postridie nuptias ollam spõsa ad sponsi matrem petitum mittat, quam illa spaerius abneget, eo exemplo iurgiorũ auspicium augurati. Apud Græcos, vt postera die à nuptiis, pater mittat spõsæ nuptiale munus, quæ ἐπαύλια δῶρα vicitabant. Nanque ingenuus puer, specie liberali, cãdida amictus toga, cum ardenti face præibat: longo mox ordine succedebãt, qui mundũ

Magorum commentũ.
Cum viro congressa.
Sacciperiũ.
Sponsi obsonia.
Persæ.
Babylon.
Solonis institutum.
Repotia.
Naucraticæ
Cartaginẽses.

muliebrem,deinde qui aurum & gemmas,deinde qui vasa & pelues,qui pectines & alabastros, qui sandalia, & demũ reliquam supellectilẽ ferebant.Parcius tamen apud Athe-

Athenienses frugaliores.

nienses.Nam Solon treis modo vestes,& quædam modici precij vasa non elaboratæ artis, sponsam ad virum ferre iussit.Præter quæ fuere dona quæ domestici conferebãt,& amici,cum primum sponsa reuelata facie visendam se præberet,ἀνακαλυπτήρια dicta.Romani obseruarunt,vt nuptialia munera soceri generis nõ mittant,quod erat lege vetitum:sed vas artis eximiæ,quod Camillũ dicunt,vbi mũdus & iocalia vxoris erãt,opertũ in nuptiis ferãt. Genialis præterea lectus,duabus culcitris in Genij honorem parabatur eximiè,ad quẽ noua nupta quinque facibus noctu admitte batur:quas ab ædilibus accendi,& ex pino arbore fieri erat auspicatissimum,& fortunati euentus,cum ex hac arbore in raptu Sabinarũ pastõres faces accendisse ferantur.Spartanis,Lycurgi lege, sponsam rasis crinibus in veste virili, pronuba patente cubiculo constituit solam, cui sponsus exoluens zonã in tenebris primos congressus capit. Quas quidem faces pronubæ, & quæ vni semel nupserant, ante congressus coniugales nouæ nuptæ deferebant.Græcis verò nubentium matribus tenere faces in nuptiis negocium datur,quod λαμπαδηφορεῖν dixere.Simúlque carmina & Fescen ninos versus,atque sacrũ hymnum,quẽ epithalamiũ vocãt, decantare,atque in his quinque deos precari solebant, vt nouæ nuptæ volentes & propitij adessent,prolémque secũ darent,Iouem adultum,Iunonem adultam,Venerem,Dianam,& Suadelam.Nanque hæc numina coniugiis præesse putabãt:quas etiam pronubas nouã nuptam ad virũ comitari, & domum deducere nonnulli tradunt. Dixere autem Fescenninos,à Fescennio Campaniæ, vel Sabinorum, vbi carmina nuptialia inuenta, & posteris memoriæ data sunt primum:ea quidem fuerunt procacia,& lasciua licentia cõiugali,in nuptiis decantari solita per ludum iocúmque, amores,gratias,& mistos leporibus lusus continentia:quos Augustus in Pollionem scripsisse,eúmque mordaciter taxasse fertur:quibus quòd non responderet, increpatus Pollio,se non facile dixit in eum scribere, qui posset proscribere.Græcis verò amœbæum carmẽ in nuptiis modularis

Spartani.

Zonæ solutio.

Græci.

Dij cõiugij præsides.

Fescennini versus.

Augustiin Pollionem Fescennini versus.

vocibus

vocibus canere,solenne fuit:quod festo nuptiarũ die Thetidis & Pelei,deos decãtasse ferũt.Plato in Gorgia cantilenã in conuiuiis decantari prodidit hoc tenore:Formosum esse & diuitem,ac bene valere,summum existimari bonum. Athenis verò inconditum carmen canebatur: Bonos ama, timidos repelle,sciẽs timidorum paruam esse gratiam. Illud autem non præterierim,nuptias legitimas illas haberi, quæ inter Romanos ciues, aut cũ eo cui princeps populús ve ciuitatem aut connubia dedisset,contrahuntur:quo iure nati liberi,in familia & potestate sunt: cum impare verò, aut si Romanus cum peregrina,vel Latini nominis mulie re,aut serua vel barbara iungeretur,nullum fuisse ius nuptiarum necessitudinísque itaque nati liberi,sub patris iure aut familia non erant,sed matrem sequebantur:tametsi tradatur,in Græcia,& Apulia,& Carthagine, seruiles sæpe nuptias curari. Quod quidem connubium vt manaret ad posteros,sociis & bene meritis,ac finitimis, nonnunquam externis dare solitauerunt.Siquidem Campanis vt Romanas ducere liceret vxores, natique liberi vt iusti hæredes forent,fuit olim pro magno munere datum:sicut Alatrinati,Verulano,& Ferentinati. Neque enim cum Romano & peregrino connubium esse censuere.Nanque impares nuptiæ,aut sine testibus,ac patre non iubente, legitimæ non sunt.Idque senatusconsulto Romæ cautum fuit, vt si Romanis Latinas vxores ducere cõtigisset, aut Latinis Romanas,sui essent iuris & arbitrij,siue Romæ degere,vel in patriam redire vellẽt:atque innuptæ puellę vt matrem sequãtur.Quódque virgines publicis festis non dabãtur nuptui, viduas verò nubere fas erat.Ac mense Maio,quo Lemuria, vt occisi Remi vmbra placaretur, instituta sunt.Et dum feralia seu parentalia fiunt,ac diebus impuris, & quibus ancylia in templo Martis nondum condita sunt,vel festis diebus,& mense Iunio,nisi post Idus, quenquam nuptiis copulari religiosum erat.Quinetiam animaduersum est, postera die à Nonis,Idibus,vel Calendis, vxorem sponsámve ducere Romanis nõ licet: sed eos dies velut tristi omine infames & detestabiles censeri:quoniã hi dies atri decreto ponticum habentur:quibus legiones educere,aut acies cum hoste committere, vel quicquã publicæ rei agere, re-

Pollionis adis & Pelei,deos decãtasse ferũt.Plato in Gorgia cantilenã poptheçma in conuiuiis decantari prodidit hoc tenore:Formosum esse & diuitem,ac bene valere,summum existimari bonum. carmen. Athenis verò inconditum carmen canebatur: Bonos ama, Cãtilena in timidos repelle,sciẽs timidorum paruam esse gratiam. Illud autem non præterierim,nuptias legitimas illas haberi, Nuptiæ legi quæ inter Romanos ciues, aut cũ eo cui princeps populús timæ.l. nuve ciuitatem aut connubia dedisset,contrahuntur:quo iure ptiæ.ff.de rinati liberi,in familia & potestate sunt: cum impare verò, tu nuptia.et aut si Romanus cum peregrina,vel Latini nominis mulie- institit.de nure,aut serua vel barbara iungeretur,nullum fuisse ius nuptiarum necessitudinísque itaque nati liberi,sub patris iure aut familia non erant,sed matrem sequebantur:tametsi tradatur,in Græcia,& Apulia,& Carthagine, seruiles sæpe nuptias curari. Quod quidem connubium vt manaret ad posteros,sociis & bene meritis,ac finitimis, nonnunquam externis dare solitauerunt.Siquidem Campanis vt Romanas ducere liceret vxores, natique liberi vt iusti hæredes forent,fuit olim pro magno munere datum:sicut Alatrinati,Verulano,& Ferentinati. Neque enim cum Romano & peregrino connubium esse censuere.Nanque impares nuptiæ,aut sine testibus,ac patre non iubente, legitimæ non sunt.Idque senatusconsulto Romæ cautum fuit, vt si Romanis Latinas vxores ducere cõtigisset, aut Latinis Romanas,sui essent iuris & arbitrij,siue Romæ degere,vel in patriam redire vellẽt:atque innuptæ puellę vt matrem sequãtur.Quódque virgines publicis festis non dabãtur nuptui, Nuptiis viduas verò nubere fas erat.Ac mense Maio,quo Lemuria, quãdo copuvt occisi Remi vmbra placaretur, instituta sunt.Et dum feralia seu parentalia fiunt,ac diebus impuris, & quibus ancylia in templo Martis nondum condita sunt,vel festis diebus,& mense Iunio,nisi post Idus, quenquam nuptiis copulari religiosum erat.Quinetiam animaduersum est, postera die à Nonis,Idibus,vel Calendis, vxorem sponsámve Dies atri, ducere Romanis nõ licet: sed eos dies velut tristi omine infames & detestabiles censeri:quoniã hi dies atri decreto ponticum habentur:quibus legiones educere,aut acies cum hoste committere, vel quicquã publicæ rei agere, re-

lari fas erat Lemuria.

Perſæ. ligio non ſinit. Perſis verò nuptias contrahere, aut maritale coniugium inire, initio verni æquinoctij tantummodo permittitur: reliquo anni tempore non licet.

Immane exemplum Tulliæ ſupra corpus patris ambulantis, & filij Eucratidis idem facinus admittentis.

CAPVT. VI.

DE Tullia Seruij Tullij filia, nequiſsima fœmina, quæ Tarquinio ſuperbo nupta fuit, inhumanæ crudelitatis memorandum facinus, & poſt homines natos inauditum accepimus. Cum enim furiis eius Tarquinius æquè ferox agitatus, regni cupiditate improba Seruium Tullium ſocerum, vt ipſe regno potiretur, interficiendũ curaſſet, præteruehens ipſa carpento infeſtis furiis agitata, & muliebri ſpiritu inflata, ſupra patris defuncti corpus, vulneribus & plagis affecti & cruentati, incedere non dubitauit. Ob cuius inhumanum ſcelus, & rei fœditatem, loco tanquam nefario & conſcelerato, Sceleratí nomen factum. Sanè deteſtabile facinus nominis diritate execrantes. Fuerat enim Cyrio nomẽ vico in quo hæc geſta ſunt, poſtea Sceleratus dictus: Cypriúſque nuncupatus, quod cum locum eum Sabini inſedíſſent, boni ominis cauſa Cypriũ, hoc eſt, bonum appellarunt. Scelerata quoque porta, quæ Carmentalis olim fuit, ſubinde dicta eſt. Cum enim CCC. & VI Fabij vno agmine inde egreſsi, contra Veientes ad Cremeram acriter dimicantes, ad vnum procubuiſſent, portæ vnde egreſsi ſunt, Sceleratæ nomen indidere: ſcilicet memoria deteſtandi facinoris, indignitatem rei poſteris relinquentes. Caſtra quoque in quibus Claudij pater Druſus graui morbo afflictus, & triſti fato ſublatus fuit, quia intempeſtiua morte præuentus, acerbo funere deceſsit, Scelerata etiam dixere, quanta eum charitate milites proſequuti fuerint, turpi conuitio, & infando nomine ſignificantes. Fuit quoque ſceleratus campus iuxta Collinam portam, in quo Veſtales inceſti damnatæ, viuæ defodi conſueuere. Sed quod de Tullia eſt modo dictum, haud abſimile facinus in Eucratidem, qui Bactris imperitauit, admiſ-

Sceleratus vicus.
De hoc, ca. 18. huius libri.
Scelerata porta.
Scelerata caſtra.
Sceleratus campus.
Eucratis.

ſum accepimus: ſiquidem cum Demetrij ingentes copias parua manu fudiſſet, Indiámque, exterminato hoſte, magno cõſilio ſubegiſſet: dum Bactra peteret, à filio impuro & flagitioſo, quem ſocium regno aſciuerat, vt ſolus potiretur regno, imprudens ex inſidiis occupatur, turpíque nece in via trucidatur: qui patris cæde non contentus, pari ſcelere & audacia per corpus vulneribus affecti currum agere, & ſanguine inſperſus paterno, inſepultum abiicere non dubitauit, auſus facinus quod in nulla vnquam Scythia tyrannus admiſit. Tantis ſceleribus mortales veſana regni cupido cepit, vt effrenato furore cæci, ad cædẽ & cruorem agantur præcipites. Fuere autem Bactriani iuxta Sogdianos & Hyrcanos, horridis ingeniis, haud procul à Scytharum gente: quippe Tanais ab Scythis illos diuidebat, bellicoſiſsimi, & rapto viuere aſſueti. *Bactriani.*

Tria errata interpretis epiſtolarum familiarium Ciceronis commodè explanantur.

CAPVT VII.

TRibus erratis lapſum offendimus virum ſanè eruditum, epiſtolarum familiarum Ciceronis interpretem non infacũdum, cuius ſcripta vulgo innotuere. Primo illa ad M. Cælium epiſtola, in qua verba ſunt Ciceronis: Oppugnaui quinq; & viginti diebus, aggeribus, vineis, turribus, oppidum Pindeniſſum munitiſsimum, tantis operibus, vt mihi ad ſummam gloriam nihil deſit, niſi nomen oppidi. Quid ſibi Cicero vellet his verbis, non ſatis aſſequi videbatur: cum nomẽ oppidi nihil conferret aliud, quàm ipſum oppidum: ac ſi diceret, ad ſummam mihi gloriam nihil deeſt, niſi vt oppidum quod oppugnare adortus ſum, denique expugnem. Quod tamen longe abeſſe à vero intellectu apparet. Quid quæſo nomen oppidi cum ipſo oppido commune habuit? aut quid tam inſolens, aut à Ciceronis facũdia tantũ abeſſe potuit, quàm verba planè expoſita, poetico ſenſu, & quaſi figuris circunſcribere, aut coloribus infucare? Quod tamen aliter intelligi oportere ex contextu verborum liquere arbitror. Cum enim ex oppidis vi expu- *Ciceronis locus.*

gnatis imperatores plerunque nomina ferrẽt, quippe cum ex Coriolis Martius Coriolanus, & ex Fidenis Sergius Fidenas, atque ex Creta victa Metellus Creticus dicti sint: quæ sibi cognomenta in testimonium maximæ & expertæ virtutis, rerúmque gestarum gloriæ adoptarunt: sic Cicero cum spem haud dubiam potiundi haberet oppidi, nihil deesse ad summam gloriam nisi nomen oppidi, & cognomentum ex Pindenisso asseuerat: videlicet sicut Aphricani, Numantini, & Cretici illi nomina tulere, sic ex Pindenisso ipse cognomentum ferat. Rursus alia ad eundem Cælium epistola, his vtitur verbis: Mea verò officia ei non defuisse tu es testis, quoniam, vt opinor, comicus accidit Phannia. Quod ille in Terentiano Phannia non posse accommodari aiebat: sed alium quendam fuisse Phanniam, de quo sentiret Cicero, qui in notitiam noménque non venit. Quæ verba si pensitare quis volet, atque ingenij acie non obtusa rimari, etiam ad Terentianum Phanniam saluo sensu accommodabit. Cum enim Phannia ille Terentianus, Chremetis frater fuerit, & Crito Andrius inopino aduentu opportunè introducatur aduenisse: quo significãte de Phannia Chremetis fratre & filia Glycerio, in notitiã venit, ipsámque filiam sibi esse compertum habuit: pariter Cicero peropportunè comicum Phanniam aduenisse dicit, hoc est, aliquid secreti consilij, quod nondum emersérat, prodiisse in lucem, quo sicut in Phannia Terentiano Glycerium Chremetis filia, & Phanniæ neptis apparuit: sic ipsius opera opportunè sit intellectum, Ciceronis officia illi non defuisse, & se de Appio benemeritum significari. Tertiò ad eundem Cælium Ciceronis verba sunt: Vxor ætatis vitio, velim ita sit: sed tamen togam prætextam texi apio, puto te audisse. Quid verba signarent, haud perspicuè capere visus fuit. Dicebat enim his verbis id notari, quasi meam togam mœrore circundedi, cum apium amarum esse constet, quod animo afflicto & iacenti esset. Id tamen aliter intelligi conuenire, qui sensum eruere volet, haud dubiè animaduerterit. Cum enim apium funeralis herba fuerit, exque apij corona defunctorum tumulos ornari, atque in ludis funebribus apio coronari victores: proditum sit, meritò, inquit, cum tot calamitatibus respub. opprimatur,

Alius locus Cicero.

Ciceronis locus alius.

Apiũ funeralis herba.

tur, ob immodicas simultates & ingruentia bella, cum in atrocissimos fluctus reipub. inciderim, ipsíque cadenti nihil opis afferre valeam: meam, inquit, togam prætextam, quæ magistratum decet, texi apio, hoc est, funere: quasi eò indignationis venerit, vt cum vlterius labentem rempub. ferre nequeat, deque illius interitu crucietur & solicitus sit, sibi iam in extremo vitæ curriculo mortem proposuerit, quam pro repub. libenter subiturus fuit: quod est dicere, si respu. morietur, se nolle viuere. Sicut Asinius Pollio ad Ciceronem: Nam nec reip. deesse volo, nec superesse, inquit. Ideo togam prætextam, quæ prætoria & consularis est, apio, hoc est, funere texuerit, quod etiam Græco est prouerbio vsurpatum, vt in mala valetudine & rebus accisis & deploratis, apio opus esse dicant. Quos intellectus, quirem assequi volet, ex verborum contextu planè redundare perspiciet. *Paræmia.*

Quot Romæ pontifices, quódve officium, & quæ fuerint insignia, quibúsque legibus maximus pontifex astrictus erat, & quid apud exteros.

CAPVT VIII.

NOn sordidũ neque obscurum apud veteres olim nomen pontificum fuisse traditur. Nam quum inter sacerdotia à Numa instituta, ipse se pontificem in primis: vt verò alij, Marcium M. filiũ ex patribus legisset, postea interiectis temporibus, collegium pontificum ad quatuor, mox à tribunis plebis rogatione promulgata, ad octo auctum fuit: manstíque hic numerus longo æuo inuiolatus, donec Sylla ad quindecim collegiũ ampliauit. Inter quos maximus pontifex, genere & dignitate præcipuus erat, & aliorum longè princeps. Horum igitur fuit, religiones & cæremonias publicas priuatásque, sacra & res diuinas sanctissimè tueri & interpretati, illáque omnia excripta signatáque habere, vt quibus aris, quibus diis, quibúsque hostiis, quibus diebus, & ad quæ templa sacra fierent, perspectum haberent, ne qui Romana sacra negligerent, peregrinósque ritus adsciscerent, aut deorum cæremonias turbarent. Ad quos tam de cœlestium deorum sacrificiis, quàm

Põtificij collegij numerus diuersus

Pont. max. Põtificum munus.

de funeribus, iustísque exhibendis, placandísque manibus, ac supernis infernísque diis, de sepulchris & votis ritè exoluendis, de feriis, de religione, pietate, sanctitate, cæremoniis deorum, déque fide & iureiurando, sacrificiísque solennibus, plebs quoties videbatur, tãquam ad antistitem deorum immortalium, cæremoniarum & sacrorum, consultum ibat. Ipséque maximus pontifex precationes supplicationésque deorum, cum pontificali carmine præire, comitia habere, diésque feriatos indicere, quo quisque Deus ritu, quóve die colatur, quibúsque precibus aduocetur, & quid quaque die operis fieri, vel nõ fieri publicis feriis conueniret, edocebat. Eundémque pontificem maximum, singulorum annorum res gestas & memoratu dignas, diurnis actis mandare literis, illásque non solum monumentis tradere, sed in albo proponere & referre, vt populo excribendi potestas fieret, solitum esse traditum est. Quod album non apud pontifices modo, sed penes senatores, iudices, prætores, decuriones, ac citharœdos, & centurias fuisse constat. Denique apud Cæsares & omnes magistratus qui coertionem habebant, album fuisse apparet: in quo singula constituta, decreta, & mandata publicè edita proponebantur. Quare Alexandrum Seuerum imperatorem, illorum quibus magistratus delegabat, nomina in albo proponere accepimus, vt vitia virtutésque innotescerent: & quo quisque honore dignus foret, populi iudicio exploraret. Ac non solum reipub. sacra cæremoniásque curare, sed de rebus quæ ad religionem pertinent, iudicia ferre: contumaciæque minorum magistratuum vindex esse, sacrificantes obseruare, piaculáque iræ Deũm conquirere, ne secus quàm præscriptum esset, sacra fierent, néve incerta auspicia, aut turbatæ religiones aduersus mores institutáque maiorum obseruarentur. Vtque super impetranda venia, venerandísque diis iusta solennia exhibeantur, cauere debebat. Tum religionis arcana, & diuinas traditiones cognoscere, & siquid religioni minus verè adscriptum esset, religione liberare, aut numinibus obligare: de Vestalium capite decernere, & ferre sentẽtiam, quæ sacra quæve prophana essent, diiudicare, néve quis praua religione populũ alligaret, maximi põtificis officium & munus erat. In quo fuit

Pontificis maximi munus.

Album.

fuit obseruatum, vt nunquam infausta die & ominosa collegium consulat, quod dirum foret, & auspicij mali. Quare Vitellio principi, quòd pontificatum maximum adeptus, decimoquinto calendas Augusti, die cladibus insigni, collegium consuluerat, magno exitio fuit. Tum si pons subli cius collaberetur, illum reficere, vnde illis nomen factum. Is enim ligneus erat, & nullo ære aut ferro compactus, quem sacrum illi æstimarunt: ita vt in aliqua parte labantem, nisi cęsa victima & sacrificio perfecto, reficere non liceret: diúque Romæ lignei pontes fuere, donec post interualla temporum ab Aemylio quæstore lapideus constructus fuit. Vota etiam solennia quibus verbis concipi, quibúsque pecuniis exolui deberent, pontificum decretis cauebatur, illorúmque arbitratu vel exoluebantur, aut non ritè emissa denuo concipiebantur. Quod si quis sui iuris arrogandus foret, quæ causa adoptionis, quæ ratio generis, quæ dignitas, quæve essent sacra, apud pontifices lege quærebatur, quæ lex curiata dicta est. Idque ideo cautum, ne qua calumnia, seu quis dolus compositus in arrogando sui iuris homine adhiberetur: ita vt adoptiones contra ius pontificum factæ, aut sine collegij decreto, nullæ & pro irritis forent. Et quanùis proprium sacerdotis esset, nec imperia nec magistratus gerere, nec equo vehi, aut trinoctio ab vrbe abesse: poterat tamen idẽ consul vel censor esse & pontifex, pariter religioni & reipu. præesse, ab vrbe trinoctio abesse, equo vehi, vel pedibus ire. Crassus Licinius põtificatum maximum & consulatum, mox censuram prætumámque simul gessisse, & Liuius pontifex pro prætore ordinibus præfuisse traditur. Ipsum tamen qui simul consul foret & pontifex, ne reipub. aut sacrorum deseratur cura, néve lõgius ablegaretur, extra Italiam sortiri prouinciam non decebat ex senatus decreto, postquam idem Crassus prætor & pontifex, cui belli summa commissa erat, quod nunquã antea factum, sortitus Asiam, ab Aristonico Attali fratre prælio victus, occubuit: donec post interualla tempo rum, exrra Italiam sortiri prouincias cœpere. In tantúmque honoris culmen pontificatus, & eò excellentiæ creuit, vt Cn. Cornelio prætori, quòd Marco Aemylio Lepido pontifici maximo conuicium feciſſet, mulcta dicta fuerit,

Pontifices vnde dicti.

Lex curiata.

Consul & censor poterant & simul esse põtifices.

Culmen honoris pontificij.

ipſúmque regiæ dignitati proximum crederent. Nam & lictor apparebat, & curuli regia ſtella, ac lectica inſignis erat, quam ante veſtibulum conſpicuam habere aſſuẽrat: ad cuius fores pro ſplendore dignitatis, viridis laurus affixa videbatur. Cúmque cæteri honoribus functi, rationem adminiſtrati muneris reddere cogerentur, pontifex tamen maximus pro maieſtate geſti honoris, rationem dare minimè cogi poterat: ipſíque pro imperio & poteſtare, quóque plus dignitatis ferret, cum galero eſſe, & carpento, vt reliquis ſacerdotibus, ingredi licebat. Quippe põtifici proprium inſigne erat galerus, ſicut lituus auguribus, paludamentum imperatoribus, diadema regibus. Et quum in capitolium nulli fas foret carpento vehi, ſolis pontificibus ſacerdotibúſque Tarpeium aſcendere carpento licuit. Ad eúmque ſiqui noxij confugiſſent, ea die à pœna immunes erant. Ideo non vulgares, neque obſcuros, ſed qui nobilitate generis & multo ſplendore illuſtres forent, quíque autoritate & opibus anteirent cæteris, ad pontificatum admiſere. Diúque Romæ pontifex, qui antea curuli ſella non ſediſſet, nemo creatus fuit: donec lapſis temporibus, etiam qui nullos curules geſſerant magiſtratus, ad pontificatum admiſere. Primus enim T. Coruncanus ex plebe homo, pontificatum maximum meruit, quo tempore M. Attilius Regulus primo Punico bello graui ſupplicio excruciatus, pœnas dedit. Et deinde M. Druſus, quod antea cõtigit nulli, tribunus plebis ſimul & pontifex creari meruit. Poſtea ex plebe & patribus nullo delectu aut diſcrimine admitti cœpere. Cúmque ad collegium pontificum pertineret, in demortui locum alium cooptare, Cn. tamen Domitius Tr. pl. offenſus collegio, quòd ſe in numero pontificum non cooptaſſent, ius ſubrogandorum pontificum ſacerdotúmque à collegis ad populum tranſtuliſſe fertur. Ipſéque pontifex maximus primus populi ſuffragio, aliíque deinceps creari cœpere. Sunt verò qui credant, Licinium Craſſum de cooptatione collegarum ad populi beneficium transferenda, legem tuliſſe primum. Inde comitia à populo pontificibus creandis ſæpe indicta fuere. Id tamen in admittendo pontifice ſedulò cauebatur, ne quem eligerent, qui cuiquam ex collegio inimicus foret: híque per collegium admiſſi,

Pontificis inſigne.

Qui pontifices creaꝛẽtur initio.

Cautio in admittendo põtifice.

admiſſi, capi dicebantur. Atque licet vetus fuerit conſtitutum, in demortui pontificis locum alium nominari, ſi tamen exacto anno pontifex mortem obiiſſet, in eius locum alterius nominatio non erat, licet alter ſuffici cooptaríque oporteret. Tunc enim pontificis nominationem fieri neceſſe putarunt, quum nondũ exacto anno mortem obiiſſe conſtaret, poſtea verò non licebat. In locum enim T. Octacilij Craſsi pontificis maximi, quia exacto anno mortuus fuerat, alterius nominatio nõ fuit. Tametſi in locum viuentis pontificis alium ſubſtitutum legamus. Claudius verò Cæſar tanti ſacerdotium fecit, vt in cooptandis ſacerdotibus neminem niſi iuratus nominaret. Eſt tamen memoriæ proditum, vt ſi quid ad religionem pertinens inter pontifices diſcreparet, variatis ſententiis, vbi aliud alij ſentiunt, id ſatis fuiſſe crederent, ſtabilíque ſententia eſſe ratum, quod tres pontifices communi decreto ſtatuiſſent. Et licet à collationibus multi ferãt ſacerdotes immunes, ſunt tamen exempla, pontifices & ſacerdotes pecuniam per bellum conferri ſolitam in ſtipendium contuliſſe, illámque quæſtores ſæpe exegiſſe, fruſtráque pontifices tribunos appellaſſe, quum ſe ob ſacerdotium immunes dicerent. Sed præter hos qui collegio cooptabantur, fuere põtifices minores. Nam ſcribæ põtificum, qui faſtos & commentarios habebant, fidelem cuſtodiam rerum geſtarum, qui annales maximi dicebãtur, quíque illis miniſtri aderant, quod omnis æui geſta mandabant literis, minores pontifices dicti ſunt: à quibus in curia Calabra Iunoni ſingulis calend. ſacra fiunt: nouámque lunam obſeruare, & quot dies à calend. ad Nonas ſupereſſent, referre ſolent, vt populo cauſas feriarum à rege ſacrorum recipiendi facultas foret. Ad quorum collegium etiam interpretandi iuris, & an poſſet lege agi, quæque competeret actio in iudiciis, declarandi ius ſpectauit & pertinuit. Quippe ius ciuile inter ſacra cæremoniáſque multa ſecula abditum, ſolis pontificibus patebat. Ex his quoque minoribus diſtinctio gradus fiebat. Nam qui primus collegio aſcitus erat, maximus: qui vero vltimus, minimus dicebatur pontifex. Illud quoque verum eſt, ſolos põtifices nouo more coniugalem copulam ſacro confarrationis iure inire ſolitos. Quippe quum matrimo-

Pontificis nominatio quando fiebat.

Subſtitutus pontifex in locum viuẽtis.

Sacerdotij æſtimatio.

Decretum ratum pontificum.

Pontifices & ſacerdotes collectionibus pecuniarijs contribuebant.

Pontifices minores.

Pontificum minorũ munus.

Pontifex minimus.

nia apud maiores tribus modis fierent, vsu, coemptione, & confarratione, cõfarrationem solis pontificibus dederunt, quum aliis modis per cęteros contrahãtur. Animaduersum quoque est, pontificis vxorem, singularis exempli & magni documenti esse oportere, vt sicut ab omni noxa & libidine ipse mundus erat, ita vxor casta & innocẽs maneat. Quódque põtifici maximo cadauer videre nefas fuit, ne quid triste aut lugubre oculis acciperet, multo magis si hominem insepultum reliquisset. Si tamẽ in occursum cadaueris imprudens incidisset, interposito velamento, ne visum offenderet, saluis cæremoniis prodire poterat. Cui etiam per liberos iurare non licebat, per deos autem permissum fuit. Quódque ex octo põtificibus pontifex maximus reliquis præest & propè dominatur, cui rex sacrorũ, augures, & omnes flamines, ac Vestales virgines parent, quibus mulctam indicere, & pœnã irrogare poterat. Cuius arbitratu publica & priuata sacra gerebantur, Vestalésque virgines ad sacri & æterni ignis custodiam, qui in penetralibus Vestæ colebatur, eligebantur, ipsiúsque curæ custodiæque mãdabantur. Atque ex decreto pontificũ enunciata prodigia sæpius procurata fuere, licet augurũ proprium munus foret. Nanque augures auspiciis, põtifices vero sacris præfuere. Cum enim C. Seruilius pontifex maximus L. Cornelium Dolabellam inaugurare vellet, nec se magistratu abdicaret, & propterea comitiis indictis illũ populi iussu cogeret, quia fœda tempestate comitia turbata fuere, religio fuit ex illo pontificibus inaugurandi, indéque inaugurare desiere. Neque solum ab omni sanguine puras manus pontificem seruare decuit, sed ne participem quidem aut consciũ alicuius necis fieri. Eundémque duplici sacerdotio functum sæpe animaduersum esse: siquidem Q. Fabius Maximus, & pontificatum & auguratum vnà gessit: aliique vtrique simul sacerdotio præfuere. Ex Cæsaribus vero C. Cæsar auguratum simul & pontificatum, Galba autem sacerdotium triplex gessisse dicitur: id quod à regibus Spartanorum vsurpatum fuit. Nam quum primum in eam assumpti sunt dignitatem: priuilegio honoris pręcipui, Iouis cœlestis & Lacedæmonij sacerdotio funguntur: quibus ex omni ferorum fœtu porcus debebatur, vt si diis immolare vellent, nunquam victima deesset. Est quoque literis proditum, apud Græcos vnum virum aut fœminam nonnunquam sacris prefuisse: apud Opuntios duos, quorum alter deorum, alter dæmonum sacrificia curat. Indis vero solis sacerdotes numero diuersi sunt, & nunc plures, nunc pauciores cooptantur. Aegyptiis plures, qui easdem traditiones atque auita & paterna sacerdotia & imperia filiis tradũt, qui post regem secundi sunt. Apud alios autem pontifices diuerso iure & nomine censentur. Nam Græci pontificẽ summum, archierosynen vocãt, ad quem ius & moderatio sacrorum pertinet. Babylonij Chaldæum Isidis sacerdotem grammarea, alium Mithram, Sicyonij charnium, quorum collegium, pastophorum nuncupant. Delphis quinque pontifices per omnem vitam sacri erant, qui hosij dicti, quorum primus qui hostiam immolabat, hositer: qui vero edebat oraculum, aphetor nuncupati sunt: qui vnà cum prophetis sacra obibant, diuinásque prædictiones & cæremonias, & quo cultu, quibúsque exemplis fierent sacra, prædicebant. Apud Athenienses Daduchus maximus erat sacerdos Herculis stephanophorus, Palladis Eteobutades, à Bute propagati, ex qua familia longo tempore sacerdotio prefuere, sicut Buzigia familia à Buzige heroe, qui Athenis diu sacerdotium tenuit. Et posteri ex Cirta & Myrra in Paphiæ Veneris templo sacris cæremoniis præfuere. Quod de Veientana Iunone proditur, quam nisi certi generis sacerdos attrectare nemo poterat. Clazomenis Palladis sacerdos, Isichias: Bacchi vero, Thyas nomen habet. Poliei Iouis sacerdos, Buphonus: in Troezene, Hippolytus nũcupatur. Apud Cretenses matris magnæ sacerdos, Melissa: Ephesiæ Dianæ, Megalobyzus, qui eunuchus erat. Alexandrinorum atque Athenienſium Phæcasij, quibus candida solum ferre calceamenta licet: ex quibus antistes sacerdotum purpuram induit. Dodonei vero oraculi pontifices, pedibus semper illotis erant, qui tanquam sacrosancti super nudam humum cubare coguntur. Isiaci, linea stola amicti sunt, capite raso, calceis papyraceis, sistrum tenentes, aut ramum absynthij marini, vel nuces pineas & anubim supra caput deferentes. Sicut Indi vates tanquam religiosum, corallium ferebant. Et Cybelis sacerdotes, flagrum,

Pontificis vxor casta & innocẽs.

Quę pontifici videre nefas.

Põtif. max. quibus præerat.

Per pontifices enunciata prodigia.

Pontifex à sanguine purus.

Põtifex & augur simul.

Sacerdotiũ triplex.

Porcus ex omni ferorum fœtu

sacerdotibus debebatur.

Indi.

Aegyptij.

Pont. apud exteros.

Archierosynes.

Grãmateas Mithras.

Charnius.

Hosij.

Hositer.

Aphetor.

Daduchus.

Stephanophorus.

Eteobutades.

Buzigia familia.

Iuno Veientana.

Isichias.

Thyas.

Buphonus.

Hippolytus

Melissa.

Megalobyzus.

Phœcasij.

Dodonei.

Isiaci.

Indi vates.

Cybelis Sacerdotes.

& matrem Deûm colentes iuxta Sueuos, formas aprûm, quo insigni ab hostibus tuti sunt: Panthei sacerdotes, omnium duces fiunt, quibus causarum iudicia & publicarum rerum arbitria tribuuntur. Apud Hebræos pontifex festis diebus mitram gestat, cum nebride auro distincta, aut tunicam talarem, & cothurnos cum tintinnabulis, quem maiestate decorum, tanti Alexander fecit, vt venerabundus venienti occurreret, & velut sanctissimum numen adoraret. Fuitque animaduersum, Bellonæ, Cybelis, & Isidis sacerdotes eadẽ sacra obire, itidem pro cæremoniis teneri. Sed Cybelis sacerdos variis coloribus fucatus, & faciẽ pigmento delitus, oculóque obunctus, cum mitella & crocoto, lineo calceamẽto, ante simulachrum deæ incedebat, cui erat proprium, cum tinnitu cymbalorũ & sonitu tympanorum sacrum facere. Arabũ verò põtifices lineas vestes induunt, mitras gestant cum sandalio. Apud Pedasios Palladis sacerdos sacram barbam nutrire cogitur, neque erasa incedere fas erat. Albanis cæremoniarum antistes ea fulgebat dignitate, vt post regem haberetur secundus. In Aritia Artemisię Dianæ sacerdos rex vocatur. Idem in Cappadocia Bellonæ phanum obtinuit: & in Comanis Ponticis tantæ dignationis erat, vt annis singulis bis diadema gestaret. In Zela quoque tanti imperij fuit, vt suprema fulgeret dignitate. Traditúmque est, in Meroe Iouis sacerdotes adeo superstitione implesse animos, vt nonnunquam misso nuncio, necem regi Aethiopiæ demandarent, nullo detrectante, aut mandatum iussionémve abnegante: donec ad Erganem regem peruentum est, qui omnes occidit, & sacerdotium sustulit. Apud Germanos nulli verberare, aut vincire, vel animaduertere nisi sacerdoti permissum. Naruaiis iuxta Suenos præsidet põtifex, qui muliebri ornatu ingreditur semper. Fuitque memoriæ proditum, Trallibus regiam regibus destinatam, illi quoque qui summum gerebat sacerdotium, priuilegio honoris dari. Sicut in Tyro Herculis sacerdos, qui cum infula & purpura incedit, post regem proxima dignitate fungitur. Apud Aegyptios qui sacra ministrant sacerdotes, capite rasi sunt, quum apud alios comati incedant: à quibus est vsurpatum, ex philosophis sacerdotes, & ex sacerdotibus probatissimum in regem eligere.

Panthei.
Pontifex apud Hebræos.
Cyb. sacerd. ornatus.
Arabum Pontifices.
Palladis sacerdos.
Sacerdotiũ dignitas.
Sacerdotes Iouis in Meroe.
Sacerd. apud Germanos.
Pom. apud Naruales.
Trallium mos.
Sacerdotes Herculis in Tyro.
Aegyptiũ sacerdotes.

Vnde

Vnde Mercurius Trismegistus, id est, ter maximus, nomẽ tulit, quòd philosophus maximus, sacerdos & rex maximus esset. Apud Phœnices solis sacerdos, veste auro & purpura varia manuleata, ad imos pedes fluxa incedebat, & tanquam splendoris signum, & amplissimi honoris prærogatiuam, coronam ex auro gemmísque ferebat.

Mercurius trismegistus vnde.
Phœnices.

Mira exempla à compluribus experta de vmbrarum figuris & falsis imaginibus, & quæ ipse didici atque expertus fui.

CAPVT IX.

PRofecto rem mirificam, & dictu æstimatúque admirabilem, de vmbrarũ figuris & falsis imaginibus, quæ homines varia specie & aspectu vano plerumque illudunt, familiaris meus quispiam modò mihi enarrauit: quod equidem fabulosum aut commentiũ videri posset, nisi grauioris esset ingenij & prẽstabilis homo doctrinę: ipsiúsque virtutis & non ambiguæ fidei plerisque in rebus multa & magna documẽta forent. Refert enim, quod Romæ quondam ipsius amicus diutino & graui morbo ęgrotabat, cum quo coniunctissimè vixerat: & quia corpore inualido affectóque esset, valetudinéque minus prospera vteretur, visum est ad illa apparatissima balnea quæ Cumis sunt, vegetandi corporis & animi leuandi causa proficisci: cum ferè constet, homines ex ancipiti morbo, locorum mutatione & sereniore cœlo plerunque leuari. Hi ergo cum fidis aliquot comitibus Cumas quum iter intenderent, & aliquantulum viæ emensi forent, æger quum esset & vita & spe tenui, vi morbi coalescente, & labore viæ, in hospitium in quod fortè diuerterũt, suum obiit diem. Is ergo amicus qui vnà accesserat, quantum prouideri hominis diligentia potuit, pro loco funere satis amplo illum efferri, rem diuinam fieri, atque in honorato vrbis loco sepulchro cõdi curauit: ibíque cum mœstos aliquot habuisset dies, curatis rebus omnibus, ipse & comites Romã, vnde digressi fuerãt, reuerti cœpere. Sed cum aliquantum viæ remensi essent, & nocte appetente in vnum quod viæ proximum fuit hospitium diuertissent, ibi se animo & corpore fatigatum quie-

ti dediſſe. Cúmque ſolus degeret, & adhuc vigilans foret, fert repente amici nuper defuncti imaginem ſummo pallore & macie, ac eo ferme habitu oris, quali illũ cum ęgrotaret dimiſerat, ad ſe acceſsiſſe: quem quũ fuiſſet intuitus, & præ timore, nec animo nec mente ſatis conſtaret, quiſnam eſſet, interrogauit. Ille autem cum nihil reſpondiſſet, exutis, vt videbatur, veſtibus, in eodem quo ipſe iacebat lectulo, ſe collocauit, ac propè acceſsit, quaſi eum amplexibus petiturus foret. Alter verò cum propè iam metu exanimis videretur, ad lectuli ſpondam ſeceſsit, illúmque propè accedẽtem abegit: qui cum ſe abigi expellíque vidiſſet, fert in eum toruo & minus familiari vultu inſpexiſſe, reſumptíſque mox veſtibus illum è lectulo ſurrexiſſe, cinctúmque & calceatum inde abeuntem nunquam apparuiſſe. Quo timore familiaris ille percitus, ſubita vi morbi correptus, ac propè ad internecionem grauiſsima valetudine oppreſſus fuit. Ferebat etiam, dum in lectulo cum illo luctaretur, nudum illius pedem vſque adeo gelidum ac rigentem attrectaſſe, vt nulla glacies illius frigori comparari potuerit. Equidem memorabile hoc, & cuiuis mirum videri poſſet, niſi peruulgata res eſſet, ædes quaſdam Romæ euidentiſsimis oſtentis ita infames, vt nemo illas incolere auſus fuerit, quin variis vmbrarũ illuſionibus & tetris imaginibus, noctibus ferè ſingulis inquietetur. Gordianus amicus meus ſpectatæ fidei homo, mihi retulit, cũ Aretium ipſe & familiaris ſuus iter vnà intenderent, & à ſemita, vt fit, lõge deuiaſſent, loco infami & deuio, vbi ne veſtigium quidem apparebat humanum, per ardua & propè inuia diuerſis tramitibus aberrare cœpiſſe: ibíque cum nec oppida aut vicos, neq; aliquid culti viderent, ſed nemora tantũ ſaltúſq; inuios & inacceſſos, omniáq; vaſta, muta, & deſerta ab humano cultu peragrarẽt, in quibus ipſa ſolitudo terrebat animos: vergente iam ad occaſum die, feſſos labore ac via cõſediſſe. Cúmque hominis vocem audire procul viſi fuiſſent, ad illã propiùs acceſsiſſe, homines obuios, quos de via interrogarent, dari ſibi arbitrati. Nec mora, in proximo iugo trium hominum imagines immanes & formidabiles vltra humanum modum, nigris & demiſsis tunicis, in veſte lugubri funeſtáque, barba capillóque ſummiſſo, horribili facie conſpexiſſe: qui quum voce geſtuque ad ſe, ipſos aduocarẽt, ac iam prope eſſet vt illuc accederẽt, illos interim ingenti mole corporis longè humana maiores apparuiſſe, atque alium ſpecie non abſimili nudum & nullo amictum veſtitu, mirificos edentem ſaltus geſtuſque indecoros conſpexiſſe. Quo timore conſternati, properè fugam cepere: viámque arduam & præcipitem emenſi, "ix ruſtici cuiuſpiã vile hoſpitium vbi reciperentur, inuenere. Sed quod ego certum habeo, & ſatis certa probatione tradiderim, profectò haud minus eſt. Cum Romæ ęgraualetudine oppreſſus forem, iacerémque in lectulo, ſpeciem mulieris eleganti forma mihi planè vigilanti obuerſatam fuiſſe, quam cum inſpicerem, diu cogitabundus & tacitus fui, reputans nunquid ego falſa imagine captus, aliter atque res eſſet, aſpicerem. Cúmque meos ſenſus vigere, & figuram illam nuſquã à me dilabi viderem, quænam illa eſſet interrogaui: quæ tum ſubridens, & ea quæ acceperat verba reſpondens, quaſi me planè derideret, cum diu me fuiſſet intuita, diceſsit.

Quæ ſunt pedamenta apud iureconſultos, cuiuſve generis, & quid bupreſtis, & pytiocampa. CAPVT X.

CVm in legum commentariis verſaremur, & ruſticorum prædiorum ſeruitutes ſcrutaremur, inuenimus Vlpianum ex Neratij ſententia cenſuiſſe, ruſticam ſeruitutem poſſe conſtitui, vt pedamenta ad vineam fulciendam, ex vicini prædio mihi ſumere liceat. Quæſiui ego à iureconſulto, qui omiſſa modeſtia, multi ſibi ineptè arrogabat, quid pedamenta eſſent, quibus ſumendis ex alieno, ſeruitus conſtitui poterat. Atque ille in re vulgari cum diu cogitabundus hæſitaſſet, haud multo poſt, neſcio quæ inuolucra verborum, & falſarum opinionum ineptias, ambiguos magis quam veros ſenſus denotantia profudit, quibus nihil veri animaduerti cognoſciſque potuit. Et tametſi pedamen munimẽ eſſe & palum quo vitis caduca fulcitur, neminẽ fallit, vnde pedatio dicta: tamen id triplicis generis fuiſſe animaduertimus. Nam & pedamen, & ridicã, & ſtatumen eiuſmodi fulcimenta nuncupari, Cato aſſeuerat, Græcè charax, quare pedamento fultæ vites, characatæ dictæ. *l. velati. ff. de ſeruit. ruſtic. prædio.* *Pedatio.*

Pedamen. Sed pedamen quodlibet fulcimen esse cui vitis inhæret, ridicam ex querna arbore, aut ex iunipero, olea, vel cupressu plerunque fieri: tametsi nullo discrimine ex his quoque

Ridica.

Statumen, Arundinetum. componi pedamen opinio fuerit, statumen è palis & pertica: quod vero ex arundinibus pedamentum fit, arundinetum. Quod autem natiuum ex arboribus in arbores tradu

Traduces. ctis vitibus, nonnulli traduces, quidam romphos, plerique

Romphi.

Arbusta. arbusta dixere, quas in trāspadana Italia ex cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, & quercu frequēter arbustari tradunt. Quare multi in eadem atque in Campano agro harū plātaria instituunt: quæ si recto ordine digesta fuerint per æqua interualla quaquauersum, in quincuncem metata dicuntur. Interque vites simplici iugo porrectum ordinem,

Cantherius Iugum. cantherium, transuersamque hastam inter pedamenta, qua vitis innititur, Cato & Varro iugum: quadruplex vero iugum, à cauis ædium compluuium, vnde compluuiatas vites dixere: palmitem vero pluribus annis duratum, & quasi

Draco. emeritum, draconem: qui in bisulco medius inter duo nascitur, focaneum: qui vero per tabulara scādit ad superiora,

Forcaneus.

Emissarius. emissarius dictus est: superior pars malleoli, sagitta: surculum autem qui nihil affert fructus, appellant spadonem,

Sagitta.

Spado. quasi sterilem. Eavero iuga in agro bene culto, plano, & minus ventoso, altiora: in arido & gracili, ac ventis expositō, humiliora fieri oportere Plinius notauit. Tametsi cantherium equum dici cui testes adempti sunt, neminē præterit: sicut verres castrati, maiales fiunt, & galli, capi. Ex quo licet intelligere, vt ex tuo fundo pedamenta ad vineam fulciendam mihi sumere liceat, posse constitui seruitutem. Censuitq; Paulus iureconsultus, quod tametsi ex tuo fundo pedamēta sumere licere, in fructu sit, tamen hoc ius capiēdi, apud legumperitos seruitutē non vsumfructū putari. Rursus alium celebri fama iura Romæ profitentem, in auditorio professorum interrogaui quid esset quòd Vlpianus legem Corneliam de sicariis interpretatus scripsit, pigmentarios si cui temere dederint pityocampas aut bupresti, legis Corneliæ de veneficiis sanctione teneri. Quid essent pityocampæ, & quid bupresti vt me doceret, quæsiui. Cumque ille portenta verborum longè à fide deuia effudisset, quæ quum pudēdi sint erroris, referre non necesse habeo:

Cātherius. Maiales. Capi.

l. eiusdem. §. alium ff. ad leg. Cornel. de Sica.

paulo

paulo post dicti pertæsus, se hoc ignorare ingenuè asseuerauit. Nos autem perscrutati verbi significatū, animaduertimus pityocampas erucas esse, seu teredines virulentas, viru exitiali, quæ in pinis sæpe nascuntur arboribus, vnde illis nomē factum. Nam πίτυς pinus est, κάμπη eruca: quippe erucas Græci κάμπας dicunt, veneni præsentissimi. Bupresti vero animal inuentu rarum in Italia, simillimum scarabæo, qui inter herbas fallit sæpe boues: quo deuorato ita concitantur rabie, vt actæ in furorem, terrorem afferāt, paulóque post rumpantur, ex quo perniciale virus conficī dicunt, quod fœdissimè vexat: contra cuius exitium præsentaneo remedio Græci succurri prodidere, & Plinius autor est. Qui ergo tanti facinoris conscius, vel bupresti, vel pityocampas, aut monstrifici quid veneni ad necem properandam dederit, cum iudicio capitali & pœna legis Corneliæ teneri, iura & leges voluere.

Pityocāpæ.

Bupresti.

Qui Romani duces ex oppidis & prouinciis vi subactis cognomenta desumpsere, & de Scipionum familia, & quid apud exteros. CAPVT XI.

COnsueuisse Romanos ex oppidis vel prouinciis captis aut vi subactis plerunque cognomenta ferre, memoriæ datum est. Martium Coriolanum, quod fortem strenuámque operam reipub. nauasset, capto Volscorum oppido Coriolis, Coriolani nomen sumpsisse ferunt. Et Sergium Fidenatis, ex bello quod ad Fidenas gessit. Ex tribus verò Metellis, vnus, deuicto Iugurtha, & vi subacta Numidia, Numidici: alter Q. Cæcilius, L. Metelli filius, ex Macedonia, Macedonici: tertius ex Creta, Cretici cognomenta sumpsere. Fait quoque Metellus Balearicus, ex deuictis Balearibus cognominatus. Sed Numidicus, L. Luculli auunculus fuit: Macedonici, Metellum Balearicum plerique filium, nonnulli fratrem dicunt. Creticum verò, & alū Dalmaticum, eiusdem Macedonici filios fuisse nulla controuersia est. L. quoque Mummius delera Achaia & Corintho, Achaici cognomen tulit. Sed Corinthi superatæ prima laus Macedonici fuit. Is enim omnem Achaiam ita bello afflixit, vt rebus acclis Mummius superueniēs, leui certamine expugnatam Corinthum victoriæ suæ adscripserit,

Coriolanus.

Fidenas

Numidicus

Macedonicus.

Creticus.

Balearicus.

Achaicus.

Messala. Messana quoque in Sicilia, & Isauria in Cilicia bello domitæ M. Valerio & P. Seruilio, Messalæ & Isaurici cognomenta dedere. Is enim Seruilius vir ater fuit & strenuus, qui in Ciliciam cum imperio profectus, illam collatis signis, vi atque armis domuit: Lyciæque vrbes clarissimas iusto prælio vicit. Isauros primùm bello aggressus imperio adegit. Victor denique triumphum ex hostibus, & Isaurici

Isauricus. cognomen reportauit. Ex Allobrogibus quoque Fabius

Allobrox. Allobrox, & ex Caucis Germanica gẽte Gabinus secundus

Caucius. Gaucius, atque ex Callecis Brutus cognomento Callecus,

Callecus. & ex Getulis Cossus Getulici nomina sumpsere. Calleci

Getulicus. enim vlteriores Hispaniæ populi sunt, duri & agrestes, qui extima & montana inculta ac difficiles saltus & impeditos ad Oceanum incolunt. Ideo bellacissimi & subactu difficillimi fuere. Fertur tamen Q. Turnius, qui Garamantes vltra Aethiopes horridos & incultos bello vicit, ob modestiam, & vitandæ inuidiæ causa, Garamantici cognomento

Scipionum familia. abstinuisse. Scipionem præterea Aphricanum, qui dux fatalis contra Hãnibalem fuit, Aphrica superata, & Carthaginensibus bello victis, Aphricani cognomen tulisse, & alte-

Aphricanus. rum ex deuicto Antiocho & Asia subacta, Asiaticũ cognominatũ inuenimus. Sed hic Asiaticus frater Aphricani fuit,

Asiaticus. quorum alter P. Scipio, nomine à se victæ gentis Aphricanus: alter L. Scipio frater, Asiaticus dictus est, qui consul aduersus Antiochum primus Romanorum in Asiam signa intulit: cum eóque consule Aphricanus frater legatum se gerens, pariter profectus est: illiúsque ductu & auspicio pleraque egregiè gesta in hostes fuere. Victo deinde Antiocho, & pace Eumeni concessa, ob Asiam victam Asiatici cognomen reportauit. His enim duobus fratribus, Aphricano scilicet & Asiatico, pater fuit P. Scipio ex Corneliorũ gente, cum quo primùm Hannibal Pœnus signa in Italia contulit: cuius fuit Cn. Scipio frater, summi ambo imperatores, viri ornatissimi, qui paucorum dierum interuallo in Hispania cæsi occubuere. Sed ex Publio hi duo quos dixi, Scipiones, Aphricanus scilicet & Asiaticus, filij extitere: ex Cn. autem P. Cornelius Nasica ortus fuit, qui vnus vir optimus à senatu iudicatus, matrem Cybelem ex Pessinunte suscepit, Tiberiumque Gracchum seditiones in vrbe molientem

lientem interemit. Fuit quoque & alius Scipio cognomento Aemylianus, prioris Aphricani nepos adoptiuus, qui ob Aphricam & Numantiam bello domitas, minor Aphricanus & Numantinus appellatus est. Sed hic Aemylianus quem dico, minime ex Corneliorum gente propagatur, sed adoptiuus in nomen & familiam venit. Siquidem cum Scipio maior Aphricanus filium haberet natura admodum tenui & imbelli, vnde & valetudinarius vocatus, quòd non ea vis animi foret, vigorúne, nullósque liberos sustulisset, ne decederet sine liberis, hunc Aemylianum Lucij Pauli filium, vt multi credunt, ex filia nepotem, in familiam nomenq; adoptauit. Fuerat enim Scipioni Aphricano vxor filia Pauli Aemylij, qui cõsul ad Cannas ne tãtæ cladi superesset, in conflictu belli cæsus occubuit, ex qua vnicum filiũ tulit, filias verò duas, quarũ altera Scipioni Nasicæ, altera Tiberio Graccho nuptæ fuere. Aemylio verò Paulo quatuor filij extitere: duo in adoptionẽ alterius familiæ dati, Scipio videlicet & Fabius: duo in potestate retenti, quos ex altera cõiuge sustulerat. Horum alter quinque diebus ante triumphum, quem speciosissimum de rege Perse & omni Macedonia habuit: alter tertia post triumphum die, adhuc impuberes mortem obiere immaturã. Hic ergo Aemylianus ex reliquis Pauli Aemylij filiis iunior fuit, gloria militari illustris: qui Aphricani nepos adoptiuus, auitæ virtutis memor, prouocatorem barbarum tribunus adhuc militum occidit. Cum patre aduersus Persem acriter pugnãs, egregia facinora gessit. In Aphricam deinde cum exercitu profectus tertium Punicum bellum cõfecit. Carthaginem & Numantiam funditus euertit. Parta deinde victoria, & rebus confectis, cognomentum Numantino & minori Aphricano inditum fuit. Horum postea exempla sequuti Cæsares, ex prouinciis quas vi & armis subegêre, illustria cognomenta ob immortalem gloriam tulerunt: sæpe populi decreto, nõnunquam acclamatione senatus. Siquidem Seuerus imperator, & reliqui post eum Cæsares, ex Arabia, Adiabena, Parthia, Armenia & Germania, aliísque domitis gẽtibus nationibúsq;, quas suo ductu & auspicio cõquisiuere, Arabici, Adiabenici, Parthici, Armenici & Germanici,

Aemylianus.

Aphricanus minor & Numantinus.

Cæsares ex prouinciis à sese subactis cognominati.

sicut Sarmatici, Aphrici, diuersis titulis cognomenta cepere. Fertur tamen Valeriano Cæsari, quòd promptus ad arma & bellicosior esset, milites militari studio manu ad ferrum nomen indidisse: qui postea in imperio delatum Carpici cognomentum refutauit. Alexander verò Seuerus imperator, licet imperatoris, patris patriæ, & magni cognomenta renuerit, asserens magnis rebus gestis ea sibi nomina parare oportere: tamen ob deletos Azauenos, Azauenici cognomen sumere non dubitauit. Traianus autem contra Parthos victor, Parthici appellationem non accepit. Cui cum multi deferrentur honores, reliquis posthabitis, sola Optimi agnominatione gauisus fuit. Commodus verò eò vecordiæ processit, vt pro Commodo, Hercules & Iouis filius dici maluerit, quod sibi postea in inuidiã perniciémque cessit. Apud Græcos non ab oppidis & prouinciis, sed à rebus gestis magnificè, Soter & Callyneos dicti: à forma & specie corporis, Phystos & Cyrippus: ab excellentia crurum, Eucnemos: à virtute, Euergetes & Philadelphus: à fortunæ felicitate, Eudemos: à multiplici victoria, Nicanor: ab vrbium expugnatione, Polycrates: à fortitudine, Acherstites, aut Aquilæ vel fulminis nomina fuere: quare Pyrrho ab Epirotis Aquilæ nomen inditum: à multiplici doctrina, Polyhistor: ab optimo consilio, Aristobulos dicti. Quibusdam regibus liuor & vitium, nonnunquam ignauia & nequitia cognomentum dedit: quippe Anthiocho regi Macedoniæ, quòd multa promitteret, parum efficeret, Doso: Ptolemæo, Lamyro ob vitæ turpitudinem nomen fuit. Antigonus quoque à rapacitate Hierax, & à genuum magnitudine Gonatus. Alij à verborum obscuritate, Scotini, & ab amentia Choalemi, atque ob fictos mores Laconistæ notam nominis tulere: sicut Xenarchus Rhodius à bibacitate, Metretes: & Athenienſis Diotinus, Chone, hoc est, infundibulum, quòd illo appositio affatim hauriret. Democharis verò ob procacem linguam: Parrhasiades, & Demosthenes, ob morum feritatem, Arges serpentis nomine appellati sunt. Inter quos Varo sophistæ à forma nasi iconiæ comparis, Pelargus nomen factum. Nonnullis verò ob claritudinem, Lychni dixere nomen, sicut Artaxerxi, Mnemoni, quòd memoria valeret, Pericles summus

Carpicus.

Azauenicus.

Optimus.

Commodi vecordia.

Externa.

Græci.

Ab habitu, fortuna, & rebus gestis.

A vitiis.

mus orator ob dicendi elegantiam & sermonis magnitudinem, Olympius: Dion, Chrysostomos: Phocion, ob frugalitatem, Chrestus seu bonus: Cleomenes & Ptolemæus, Benefactor nuncupati, Aristides ob morum sanctitatem, Iusti: Callimachus propter studium miræ artis, Calotechnos, sicut alter ob artis calumniã Cacotechnos sumpsere nomen. Alcæus tamen Pittacum Sarapodam, quòd latos haberet pedes, cognominauit. Anthiochus verò Syriæ rex, elatus supra modum hominis, cum vanum titulum venditaret, cognomento Deus dici voluit: sicut apud Romanos Domitianus, & Caius princeps, qui Optimum Maximum, & Latialem Iouem se dici iussit. Proditus tamẽ est Mariccus quidam è plebe Boiorum, cum dei nomẽ sibi arrogasset, & non spernendam manũ perditissimorum asciuisset, quos ingentibus promissis corruperat, ita vt in Romanos ferret arma, postea captus & occisus, falsi inditi nominis grauissimas pœnas dedisse. Sicut Seluus ignotus homo, qui se Aetnæ filium mentitus erat, quũ loca circa Aetnam cum perditissimis & facinorosis prædaretur, à Romanis captus, in ludo gladiatorio ictibus bestiarum occisus fuit. Cui haud absimile est quod de Euno Syro proditur, qui quum nuce iuglande in os inclusa ignem euomeret, simulans se deæ Syriæ numine afflatũ, apud seruos & infimam plebem diuinus habitus, primò duo hominum millia in Sicilia spe rapinarum asciuit, mox effractis carceribus ad sexaginta millia coegit, Manliumque & Lentulum prætores iusto prælio vicit & profligauit. Denique à Romanis coercitus, post multiplices clades suæ temeritatis meritas pœnas dedit.

Quid sit triplex forum, de quo in Martiale fit mentio, quæve fora olim Romæ fuerint, quæve apud exteros præcipua.

CAPVT. XII.

DOmitium Calderinum virum disertum & studiosum vidimus aliquando dum Romæ ageret. Interpretabatur tunc Martialis epigrammata, in quibus hos versus meminimus legisse:

Causas inquis, agam Cicerone disertius ipso,
Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Martialis locus à Domitio depravatus.

Quos ille in scholis cũ suis sectatoribus sic definiebat, vt tria fora Romæ esse diceret, in quibus iudicia redderentur, Latinum scilicet, Romanum, & vetus: quod in commentariis à se editis referre non dubitauit. Sed quum legissemus fora multiplicia Romæ, in quibus forẽsia negocia & iudicia actitarẽtur, Romanúmque forum, Latinum quoque & vetus dici, tenuit nos admiratio, quod vir ille ingenio alioqui exculto, strictim & inexploratè rem non prætereunda, pertransierit. Nam & Romanum forum in comitio legimus inter Capitolium & Palatium, vbi Rostra, ædes Saturni, Castoris & Pollucis templa fuere, quod Latinum forum dictum est. In quo Romani magistratus, finito honoris tempore, insignia dimittere assuẽrant: ad quod populus frequens conuenitebat, sicut ad comitium senatores, ibique Pauli basilica mille & quingentis talentis taxata, quæ mox Fuluiæ dicata fuit: licet aliam opimam in qua senaculum erat, quòd in ea seniores assidebant: & aliam Iuliam, cuius construendæ præfectus Vitruuius fuit: & aliam Porciam, quam Cato Censorius magna mole construxit, basilicas fuisse legamus. Alterum verò Cæsaris forum dictum est, vbi Veneris templum ab eo extructum ferunt. Et Augusti forum, quod cum æde Martis vltoris Augustus sua impensa instruxit, ornauítque. Vetus quoque forum boarium legimus, in quo ædes Herculis rotunda, matris Matutæ, & pudicitiæ patriciæ sacella. Ibi etiam bos ex ære Aeginetico fabrefactus. Quintum fuit olitorium, iuxta quod ædes Spei & Pietatis, quam Marcus Acilius Glabrio duumuir dedicauit. Iunonis Matutæ & Fauni templa fuere vbi lactariam columnam fuisse Pompeius memorat, in qua infantes lacte alendos deponebant. Forum quoque Cupedinis, macellum appellari, quod cupedinarium dicunt, cuius generis in Thessalia & omni Græcia frequentia fuere. Præter quæ Piscarium & forum Neruæ, cui Transitorio nomẽ erat, pistorium in Auentino, & Vlpium, & Palladium. Sed Piscarium iunctum Boario dicunt fuisse secundum Tiberim, iuxta Iani templum ad Ianiculum, quod quidã Iunonium vocãt, sicut fora publica iuxta Veneris phanũ: & alia, vt

Martialis locus à Domitio depravatus.
Forum Romanum.
Comitium.
Basilica opima, Iulia, Porcia.
Forum Cæsaris.
Forũ Augusti.
Forũ vetus.
Forũ boariũ
Forũ olitorium.
Colũna lactaria.
Forum, Cupedinis.
Piscarium.
Pistorium.
Vlpium.
Palladium.

vt Traiani, vbi columna integra mirabili structura hodie supereſt, iuxtáque forum Neruæ & forum suarium, à sequutis principibus præcipuis operibus ornata. De foro autem veteri, quòd in eo causæ actitarentur, quantũ cõmemini, nec reperitur quicquam nec traditur, nisi vnũ idémque Romanũ, vetus, & Latinum forũ dicãt fuisse. Sed quod nos sentimus, quodque probabilius putamus de triplici foro, profectò sic est: primum forum Romanum iuxta comitiũ fuisse, in quo de iure cõtrouerso responderi solebat: ipsumque Cato Censorius, ne populus litibus assuesceret, acutis lapidibus sternendum putauit: quem postea Marcellus Octauia Augusti sorore genitus, quo salubrius disceptantes operam forensi labori darent, velis inumbrauit. Constátque Iulium Cæsarem, cum ius quotidie seueriſsimè diceret, alterum de manubiis vnà cum æde Veneris genitricis magnifica impensa & profusis sumptibus constructisse, cuius aream supra sestertium millies, & immenso constitisse autores traduunt: ipsumque suo nomine impositum, Cæsaris appellasse, in quo iudicia etiam reddebantur. Tertium diuus Augustus inter publica opera præcipuè forum cũ æde Martis constructisse fertur, cum porticu duplici, vbi Apollo eboreus videbatur: foríque extruendi causam fuisse, hominum iudiciorúmque multitudinem, quæ videbatur (vt Tranquilli verbis vtar) non sufficientibus duobus foris, tertio indigere, quod Augusti nuncupatur. Ex quibus sine controuersia liquet, triplex de quo quærimus forum, de Romano, déque Cæsaris & Augusti foro, in quibus lites actitari, & iudicia reddi consuérant, non de aliis intelligi oportere. Succurrit tamen in hac re notare, Spartæ forum Clarium vocari: apud Iones, Panium, Argis gymnasium, quod Cyllarauiũ dixere: Athenis aliud quod Ptolemæum, & apud Samios & Alexandrinos duo fora, Larua nuncupari. Athenis quoque Diphilum & Ceramicum, atque Helienum, quod erat omnium maximum, & Delphinium, & Palladiũ pro foris fuisse, aliáque ignobiliora, vt Parabiston maius, quasi absconditum & Trigonum. Fuit quoque Parabiston maius, in quo vndecim considebant iudices: & aliud forum, vbi Olæ ara, quam præcipuè Athenienses colunt, & Batrachium, & aliud Puniceum, à coloribus: & in

Forũ vet.
Quid per triplex forum apud Martialem intelligendum.
Fora apud extrancos.
Olæ ara.

Thessalia liberum, atque in Pyræo Hippodromia, & Capuæ Albanum. Celebratur inter cætera Argiuum forum sepulchro Donabi, qui insigni prudentia & astu præcedentes reges anteisse fertur: in quo lupus æreus cum tauro pugnans, fatum Pyrrho regi prædixere: & Magnetum sepulchro Themistoclis: sicut forum Anthiochiæ. Germanici sunere insigne fuit: & Megarensium, sepulchro Coræbi: in quo mirum proditur, vt oleaster longo æuo suspensa diu arma intra corticem admiserit: mox incisa, ocreas & galeas peperit. Et Celenarum, vbi Marsyæ pellis detracta ab Apolline, appensa videbatur. Mirúmque prodi de Ariciæ foro, ingenti chasmate in profundum hausto, magno & exitiali portento calamitatis futuræ. Tradunt Thaletem in loco Milesij agri vili & contempto sepeliri voluisse, prædiuinātem animo, in illo Milesiorum forum celebre quandoque futurū. Apud Persas verò fora duplicia fuere: vnum, quod liberum vocant, in quo honorati & præcipuæ nobilitatis viri principem locum tenebant, vbi regia erat: alterum, in quo mercenarij & negatiatores, aliáque humilis turba diuertebant. Capuæ quoque fora distincta fuere: alia plebeiorum, quum plebs à patribus dissentiret, alia nobilium. In quibus enim nobiles erant, ne essent in contubernio fordidissimorū, ad illa infimo ordini accedere non licebat.

Donabi sepulchrum.
Themistoclis sepulchrum.
Anthiochi sepulchrum.
Coræbi sepulchrum.
Oleaster peperit.
Thaletis sepulchrum.
Fora duplicia apud Persas.
Fora Capuæ.

Quæ mulctæ militares maiores, & quæ minores militibus, & ob quæ delicta inferri solebant.

CAPVT XIII.

Facit adhec cap. l. non omnes. ff. de re milit.

MVlctæ militares nonnullæ maiores, quæ capitis supplicio luebantur, pleræque minores, prout grauiter aut leuiter delictum esset, facinorosis & delinquentibus militibus, necessario ad rem militarem exemplo, à ducibus inferri solitæ sunt: quibus sanciuerunt militaris imperij disciplinam, vt ignauus & contumax miles, prout segnis, negligénsque, aut affinis culpæ fuisset, ita acri & seuero iudicio, vel leuiori pœna notaretur. Nam desertores, seditiosos & fugitiuos, aut si loco, statione vel præsidio cessissent, tergáve dedissent, aut è castris effugissent, tāquam pessimo facinore

Capitalia crimina militum.

facinore adstrictos, capitali pœna plectere solebant. Non-nunquam vbi multitudo obnoxia foret, autores turbarum ad palum deligare, aut securi percutere: reliquæ verò multitudinis decimum quenque sorte ductum ad supplicium petere, peruulgata pœna fuit. Cæsar verò quum conniueret in cæteris, seditiosorum & desertorum acerrimus inquisitor, & punitor dicitur fuisse maximus. Traditur Alexander Macedo quendam castelli custodiæ præpositum, ob desertam stationem nece mulctauisse, alterum desciscentem sagitta confixisse. Appius tamen Claudius hu-manius agens, ex his quos loco cessisse nouerat, decimum quenque in conspectu exercitus fuste percuti iussit. Iuba rex asperior & durior, desertores qui loco amisso in castra aufugerāt, cruce affixit. Inter cæteros Aufidius Cassius me moriæ proditur, nouo exemplo multis desertoribus mānus detruncasse & pedes, asserens maiori disciplinæ fore, miserabiliter criminosum viuere, quàm occidere. Seuerus autē imperator, exactor alioqui grauis, vrbanas cohortes, quòd neci Pertinacis consenserāt, satis habuit, militaribus exutos, nudos destituere & dimittere. Antiqui tamen moris erat, vt qui aciem reliquissent, aut infrequentes ad signa conuenirent, fustuario plecterentur. Præsidio verò decessisse, semper capitale fuit. Si quæ verò cohortes signa fœde amisissent, nisi noxam cuius arguebantur, purgassent, in eas more maiorum quandoque capitali supplicio, plerunque leuiori pœna sæuitum est. Quare pro frumento hordeum dare, vel extra vallum sine tentoriis relinquere, nonnunqnam milites in prima acie inducere, aut districtis gladiis discinctos destituere, variisque ignominiis afficere solebant: vt his contumeliis coerciti, intentius mandata exequerentur, deincépsque ad subeunda pericula paratiores forēt. Eos verò qui pugnam detrectassent, aut secessionē fecissent, quíque erant fugæ & pauoris insimulati, quíque segnes & cunctabundi arma cepissent, leuissima nota erat iureiurando adigere, non aliter quàm stantes quoad stipendia facerent, cibum potúmque capturos: aut traditio pugillarium, quos taciti statim legerent: quæ leuior censebatur nota. Augustus tamen decimam legionem contumacius parentem, cum ignominia totam dimisit. Ob

Punitio vbi multitudo peccasset.
Cæsar.
Alexāder.
Appius Claud.
Iuba.
Aufidius
Seuerus.
Antiqui moris punitiones.

Minorum criminũ punitio.

Aere diruti.

minora verò, & leuioris noxæ crimina, vel locũ & ordinem in acie mutare, vel ſtipendiũ anni differre militibus, neque his ęra ꝓcedere, qui ære diruti dicebãtur, aut in politia vel in frequentia notare, vel citra cõmoda ſtipendiorum exautorare, vel locum in quo tenderent in caſtris, adimere: illóſque ſine pellibus tabernacula habere, vt humi & ſub diuo accubarent, vel ne in oppidis hybernarent, inhibere ſolebant.

Notati in politia.

In politia autem & in frequentia notabãtur hi, qui rudibus & parum nitidis armis, vel ſtrigoſiori equo & macie affecto vtebantur, quíque prædicto ad pugnã die, occaſionibus quæſitis, cõtumacius parent: quæ mora excuſabat ſi funeris paterni, vel ſacrificij gentilis, auſpiciíve, aut morbi ſontici, vel feriarum cauſa, ad conſtitutam diẽ non adeſſent. Qui verò arma alienaſſet, aut illa amiſiſſet, propter inertiæ turpitudinem, æquè ac deſertor morte luebat.

Græci.

Apud Græcos verò, militari erat iure cautũ, vt qui miles ſcutũ in acie amiſiſſet, capite lueret: qui verò gladium, leuiori pœna notaretur: quia maioris diſciplinæ, ſe ab hoſte tueri & præſtare incolumem, quàm cum ſua pernicie hoſtem perdere, ſemper ſummi duces putauere. Quod Scipionis Aemyliani verbum fuit, malle ſe ciuem ſeruare, quàm multos hoſtes perdere.

Archilochꝰ à Lacedæmoniis eiectus.

Quare Lacedæmonij Archilochum poetam vrbe exegere, quòd carmen ſcripſerat, in quo ſuadere viſus fuit, ſatius eſſe arma quàm vitam in acie amittere.

Germani.

Germanis quoque qui ſcutum amiſiſſet in bello, à publico concilio & ſacris arcebatur. In transfugas verò velut maiori crimine obnoxios, & patriæ ac ciuium proditores, capitali pœna plerunque ſæuitum eſt. Hi enim ſemper venia indigni fuere, ſicut proditionis inſimulati.

F. Maximus.

Quanuis Q. Fabius Maximus illorum qui contra religionẽ iuriſiurãdi ad hoſtes transfugerant, dextras amputari mandauit, hoc animaduerſionis metu ſub diſciplina & in officio fore arbitratus.

P. Scipio.

A Publio tamen Scipione in perfugas & fugitiuos fuit acerbè conſultum. Siquidem ex Romanis qui rupto imperio ad hoſtes transfugerãt, in crucem efferri: nominis verò Latini, ſecuri percuti iuſsit.

Aphricanus poſterior.

Poſterior Aphricanus transfugas beſtiis obiecit,

Paulus Aemyliꝰ.

Paulus Aemylius elephantis. Germani arboribus ſuſpendũr, ignauos & imbelles palude mergũt. Qui verò captiui in hoſtiũ poteſtate ſua deſidia veniſſent, his

his arma & ordo militãdi mutatus fuit, vt equites in peditum, pedites in funditorũ alas tranſcriberent: vtque locum extra caſtra aſsignatũ, vallo & foſſa non cõmunirent.

Domitius Corbulo.

Quare Domitius Corbulo à Nerone in Armeniam miſſus, duas alas & tres cohortes, quòd hoſti ceſſerent, extra vallum ſine munimento tendere iuſsit.

Artaxerxes.

Artaxerxes Medum qui trãsfugerat, & rurſus rebellarat, pro inſigni ignominia iuſsit ſcortum capite circũferre nudum. Qui etiam ſummis ducibus ſiquid deliquiſſent, ignominiæ loco detractas veſtes flagellari, & pro capite depilando tiaram depilari iuſsit.

T. Veſpaſianus.

Titus Veſpaſianus tam ſeueræ diſciplinæ fuit, vt militem ab hoſtibus captum, qui ſolutis vinclis ad caſtra refugerat, vltra militare nõ ſiuerit, nec illa arma crediderit, quòd viuus ab hoſtibus capi permiſerit.

Sertorius.

Sertorius verò, vt diſciplinam exemplis ſtabiliret, cohortem propter obſcœnitatem morum & immodicas rapinas ad vnum interfecit.

Daci.

Daci cum male pugnaſſent, hac fuere ignominia notati, vt cubantes capita loco pedum ponere, & miniſteria vxoribus præbere cogerentur.

Xerxes.

Xerxes quoque vt Babylonios, quorum ductu defectiones ad hoſtes fiebant aſsiduè, reprimeret, cauit edicto vti arma ne ferrent, ſed cauponæ indulgerent, tibiis pſallerent, & ſcorta alerẽt.

Phalaris.

Sicut Leontini, ne res nouas molirentur, à Phalaride conuiuiis & vinolẽtiæ relicti ſunt.

Cyrus.

Cyrus quoque Lydis ſuperatis, cum eſſent infidi & damnoſi, imperaſſe fertur, vt dimiſsis armis, iocis & nequitiæ vacarent, talaréſque tunicas ferrent.

Lydius ornatus.

Ideo Lydius ornatus, mollis & parum virilis habitus: quod de Ariſtodemo tyranno proditur, qui optimatum filios, ne quid contra ſe moliri poſſent, calamiſtratos incedere, & tortis crinibus ornari, talares pictáſque tunicas induere iuſsit.

Cato.

Cato autẽ in Hiſpania contra continuas defectiones ſalubri remedio prouidit ne deſciſcerent, vt oppidorũ mœnia ſub idem tẽpus dirui iuberet.

Genutius conſul.

Seuerius Romani: nam legionem licentia corruptam, quòd Rhegium in cuius præſidio erant, occupaſſent, Genutius conſul millia hominũ quatuor exautorauit totam, & in foro percuſsit.

Marcellus.

Sæpius vero exilium, vt relegati & capite minuti procul à lare ſeneſcerent, & ita ignominiam finirent, ignauis & contumacibus datum comperimus. Marcellus autẽ, milites à quibus orta eſſet fuga,

quíque pauore ſigna reliquiſſent, ſequenti pugna inter primas acies frequenter induxit, vt quod ignominiæ acceperant, aliis prælijs periculo expiarent. Fuit illa etiam nota ignominiæ non parua, quali Calphurnius Piſo conſul, & demum Octauius Auguſtus affecit milites, vt tunicatos diſcinctóſque per totum diem cum decempedis plerunque ceſpitem portantes, ante prætorium ſtare, vel obſoleta toga & tunica diſcincta, nudis pedibus ante principia adeſſe iuberent, vel vt foſſam fodere diſcincti cogerentur: vt eo habitu & ſpecie deformi in omnium conſpectu præ ſe ferrent inſignem memoriam flagitij ignominiæque acceptæ.

Ignominia.

Decẽpeda. Eſt autem decempeda, lignum quo latifundia metiuntur, & in partes diuidunt, oblongum pedibus decem. Tametſi *Agrorum apud alios alia dimenſio.* diuerſo quiſque more agros metiri ſoleat: quippe in Aegypto æſtuaria & foſſas funibus metiuntur, aut paſsibus, in Hiſpania iugis, in Campania verſibus, circa Perſidẽ ſchœnis, alij paralangis: alibi pertica, cui nomen Acæna: agricolæ iugeribus, nonnulli ſtadiis metiri ſolent agros, cam-

L. Calphurnius. póſque. Lucius verò Calphurnius Conſul, haud abſimili exemplo præfectum equitum, quòd arma hoſti tradidiſſet, laciniis abſciſsis, diſcincta tunica, & nudis pedibus ad prin-

Peſcennius Niger in furta militum. cipia per omne tempus militiæ adeſſe iuſsit. Fertur Peſcennius niger, ob ſubtractum gallinaceum commanipulones hac affeciſſe ignominia, ne focum facerẽt, néve cocti quid

Tiberius. obſonij ſumerent, ſed pane & frigidis veſcerentur. Tiberius verò nimis ſeuerè: nam prætorianum militem ob ſubtractum pauonem capite puniuit. Militẽ verò militiæ gradu deiicere, aut exautorare, vel equũ illi adimere, ipſúmque virgis cædere, ſeu equos detrahere, vel haſtas dare iubere,

Cenſio haſtaria. quæ cenſio haſtaria dicta eſt. hæc & eiuſmodi, non pro leui noxa, ſed pro acri delicto, magnæ animaduerſionis loco à

Haſtã dare vel adimere. ducibus inferri ſolita ſunt. Haſtas dare iubebantur milites, quibus propter probra ignauiæ & luxuriæ, haſta adimebatur. Etenim ſicut gloriæ cauſa fortes viri donabantur haſta pura, hi qui primùm victores in prælio fuiſſent: ignauis & cõtumacibus adimebatur. Hoc notabat, tanquã

Milites obeſi ſpes merendi ſtipendia illis adepta foret. Quinetiam militi obeſo & præpingui, quòd cutem nimis bene curaſſet, & nimia ſagina grauis eſſet, aliquando equum duces ademe-

re: id quod magnum Ageſilaum feciſſe legimus. Auguſtus tamen his qui maiores quinque & quadraginta annis *Ageſilaus.* *Auguſtus.* equum retinere nollent, reddendi equi gratiam fecit, illóſque velut emerita militia dimiſit. Apud Thurios lex erat *Emeritorũ ætas.* militaris, vt contumax miles, deſertor vel tranſfuga, mulie-

Thurij. bri veſte amictus, ob ignominiã vinctus teneretur. Sparta *Spartani.* nis tam ſeuera militiæ diſciplina fuit, vt miles qui in acie ſcutum amiſiſſet, capite lueret. Idem probro milites aut ignominia notabant. Qui probro notabatur, eum nemo *Ignominiæ notati.* igne, nemo alloquio impartiuit. Ignominia notabatur, qui fugax eſſet, deſertor aut trãsfuga. Apud Aegyptios qui mi-

Aegyptij. litares ordines reliquiſſent, aut dicto nõ parerẽt, vel iniuſsi in caſtra rediiſſent, de gradu deiecti, ad inferiorem redibãt ſtatum. Si verò ducis conſilium hoſtibus palam feciſſent,

Syracuſani. lingua mulctabantur. Fuítque moris apud Syracuſanos, vt hipparchi, hoc eſt, equitum præfecti, militum nomina in tabulis ſcriberẽt, illorum qui in acie ordines deſeruiſſent, vt poſt prælium pœna notarentur. Quòd & Xerxes feciſſe *Xerxes.* dicitur, vt virtutis & ignauiæ cuiuſque teſtis & ſpectator eſſet. Cyrus autem quem militem extra ordinem inuenit, *Cyrus.* quíq; proditionis cauſa dediſſet terga, capite puniuit. Nec prætermittendus eſt Ageſilaus: qui quum in bello Pelopo-

Ageſilaus. neſsiaco quoſdam Aſiaticos in veſte munda & nitida, corpore vero deſides videret & ignauos, ea affecit ignominia, vt veſtibus nudatos, per caſtra incedere cogeret, illorúmque amicula fortibus viris, quorum in bello virtus enituit,

Militibus dono daret. Hoc quoque loco pœnæ militaris fuiſſe traditur, iubere ignominiæ cauſa militibus audacioribus, qui *prætermodũ audacibus* nec animi nec conſilij ſatis haberent, venam ſolui, quæ nõ

vena ſoluebatur. tam pœna, quàm medicina fuit, vt ſuperflua ſanguinis parte defluxa, ſe magis intra gyrum rationis continerent. Illud quoque notandum, quòd inter animaduerſiones mili-

Ordo aũad militares. tares leuiſsima eſt admonitio, caſtigatio minor, deprenſa *uerſionũ in maior,* ignominia maxima. Ideo milites in quos lege mili-

milites. tari, caſtigatione aut admonitione animaduerſum eſt, non propterea ignominia notati erãt. Quódque milites quan-

Ignominiæ ſolutio. uis graui ignominia affecti eſſent, ſi tamen ad officium redeuntes, ſemel atq; iterũ bene nauatã reipublicæ operam præſtitiſſent, ſinguláque aut bina ex hoſtibus ſpolia retuliſ-

sent,aut digno aliquo facinore flagitij labē aboleuisset,tūc demū vno atque altero felici prælio priori culpa correcta, & obliterata memoria dedecoris, noxa atque ignominia soluti, & in eo quo prius erant gradu restituti, pristinam dignitatem,& honoris gradū, quibus antea functi erant, quandoque reciperent. Notatúmque & illud est, perraro bis delictum imperatores venia dignū putasse: quia iuxta verbum Lamachi summi ducis, non est in bello bis errare, vbi si quid offenditur perperam temeritate vel insciti, emendari non potest: paruáque in bello offensa, magnarum sæpe rerum momenta facit.

Lamachi dictum.

Quæ solennia in Herculis sacro ad aram maximam seruabantur, & quæ apud exteros, quæve aræ Herculis Romæ fuerint.

CAPVT. XIIII.

Ara maxima Herculis.

POst vrbem conditam Romulum vrbis autorem sacra Græco Herculi, ara illi erecta, quæ maxima dicta est, vt ab Euandro constituta erant, fecisse, eáque posteris mansisse, literis proditum est. Quæ ara ante Romulum religiosissima fuisse traditur, eámque ipsum Herculē Ioui inuentori, si amissas boues reperisset, dedicasse fama vulgauit. Hoc enim sacrum Euāder instituit primus post Marathonios, qui primi diuinos honores Herculi dedere: Potitiis & Pinariis, qui ex clarissimis familiis ea loca incolebant, ad sacrum adhibitis. Traditúmque memoriæ est, Potitios sacris præstò fuisse: & propitiato deo, extis solennibus depastos: Pinarios vero extis adesis ad reliquā dapem venisse. Inde institutum mansisse, ne extis solennibus vescerentur in posterum, ipsíque Potitij, eorúmque posteri, ab Euādro edocti, multis post tempestatibus antistites templi, sacris & cæremoniis præfuere: donec sublata Potitia gēte, seruis publicis tradita sunt. Appius enim Claudius censor, sublato Potitiorum genere, cui ad aram maximam familiare id sacerdotium fuit, seruis quos docuerat, sacra delegauit. In quo id traditur mirū, vt triginta puberes, qui reliqui Potitiæ familiæ manserant, cum omni stirpe intra annū extincti fuerint. Ipséq; Appius huius autor facinoris, ob hoc admissum

Iupiter inuentor. Marathonij. Potitij. Pinarij.

App. Claudij facinus.

admissum, in extremum vitæ exitium penè lapsus sit: & siue casu, siue consilio deorum immortalium, luminibus orbatus, calamitosam vitam egerit. Fuit autem hęc ara in Capitolij faucibus, iuxta Carmentalem portā, & forum boarium: in qua propriū erat, vt iuuencus indomitus sua Herculi victima mactaretur: cui, & Fauno, viam profecturi, sacrum facerent. In qua propria quędam huic aræ debita solennia præter aliorum instituta manere, quæ præterire non erat fas. Siquidem in ea prætor, aut pontifex qui rem diuinam facit, sola lauro, nec alia coronatur fronde. Cúmque mulieribus adesse sacris, & rem diuinam facere omnibus ferè liceat, Herculis tamen sacrificio adesse, vel exta tangere, aut vesci, aræve admouere manus, aut solennia videre, religio non sinebat. Et quum in sacrificiis deorum, qui rem diuinam facit, capite operto numina adire, adorantésque veste ad caput obducta sacris interesse debeant: apud aram Herculis maximam, dum sacra fiunt, dúmque litatur, omnes capite aperto & inuelatos esse decet. In qua præter aliorum morem, nec lectisternium fieri, nec puluinar suscipi poterat: in quibus quoque sacris seruatum legitur, vt sedentes epulis vescantur solennibus, quum in cęteris stantes & saltabundi vesci soleant. Cúmque in omni precatione qui vota effundit sacerdos, Vestam & Ianum, aliósque deos præscriptis verbis, & composito carmine aduocare soleat: illos tamen qui ad aram maximam sacrum faciunt, alium quàm Herculem Deum aduocare non decebat: quippe cum in Herculis templum deorum nemo admittatur, neque alterius dei aram effigiémve, sicut in cęteris phanis, videre fas est, ita more tradito, vt mane simul & vespere ad aram maximam sacrum fiat, quum in cæteris matutinum tantummodo tempus hostiis immolandis dicatum sit. Fuítque obseruatum, vt ab eiusmodi sacris nedum serui & liberti, sed & canis arceatur, sicut ab arce Athenienſium, vbi Mineruæ, & à Delo, vbi Dianæ templum fuit, arcebatur, quòd impurum & procax animal esset. Neque fas visum, sacra Herculis qui libertatem impartiuit, quíque ex seruitute gentes exemit, nisi liberos attrectare. Quod Plateensibus in vsu erat, vt dum manibus illorum qui pro Græciæ libertate ceciderant, parentant, arcebant.

Aræ Herculeæ locus. Sacrificiū. Cæremoniæ solennes in ara maxima Herculis obseruari solitæ. De hoc ca. 19. & 22. huius li.

Canis sacris eiectus.

Plateenſes in parentationibus mancipia arcebant.

& supremum exhibent officium, mancipia procul arceant.

Coi. Cuius exemplo Coi rem diuinam Iunoni exhibentes, à so-
Lindorum sacra maledica. lenni epulo seruos abegere. Traditum verò est Rhodi, Lin-
di incolas nouo ritu Herculi immolare, nam maledictis
Sacra Eleusina & Lenæa, maledica. ludibriisque verborum Herculi litant iunctis bobus. Si
quid vero honesti probique in sacrificio prolatum dictúm-
ve fuisset, tanquam ominosum spretæ religionis crimen e-
rat. Idem in sacris Eleusinis, quæ magna dicta sunt, factita-
tum comperimus, in quibus mulieres mutuis probris con-
uiciisque se incessere, & maledictis solent conuiciari. Et in
festo quod Lenæum Athenienses vocant, fœda cõuicia per
risum & iocum inuicem poëtæ iactitant, & contumeliis se
lacessunt. Apud Coos autem sacerdos muliebri veste ami-
ctus, & mitra caput ornatus, Herculi sacrum facit, & vic-
timam cædit, sicut in Attide viri ornatu muliebri, mulieres
Veneris sacrũ in Attide. virili, Veneri rem diuinam faciunt. Cui persimile est, quod
in Mutinini sacello, mulieres togis prætextatis velatæ, Ro
mæ sacrificant. Nonnulli coturnice, vt Phœnices, plerique
Sacra alia & diuersa Herculis. humana victima, vt Carthaginenses, Herculi litant. In Pan
theo quoque statis diebus in sacris Herculis mactabatur
Carthaginenses. homo, fœdo facinore & perniciali exemplo. Fuitque lite-
ris proditum, ab ignauis vota Herculi & preces effusas nõ
exaudiri, quòd soli strenuo & peruigili prosperos successus
Ara victoris Herculis. faceret, & propicius foret. Sed præter hanc aram fuit alia
Victoris Herculis in foro boario, qui triumphalis dictus
est, cuius statua ab Euandro sacrata triumphi die, habitu
Ara Herculis custodis. triumphali ornabatur. Alia ad circum maximum Cereris.
& Herculis qui custos cognominatur, à Sylla ex prædicto
Herculis templum. Sibyllinorum carminum, vt multi autumãt, erecta & con-
structa. Templum quoque Herculi iuxta Tiberim mirabi
Hercules victor. li structura olim fuisse legimus, in quo ex decimis sacrum
fit, vbi duæ aræ, exque earum altera mulieres degustare, ex
altera viros tantum vesci fas erat. Ad portam quoque tri-
Herculis ædes rotũda. geminam Hercules Victoris cognomento fuit, atque in
eodem boario foro ædes Herculi rotunda præcipuæ admi
Ædes Achillis. rationis, ad quam nec canes nec muscas ingredi opinio est,
sicut Achillis ædem ante Borysthenem nulla ales ingredi-
Hercules oliuarius & cubans. tur. Fuit præterea Hercules cognomẽto Oliuarius, & Her-
cules Cubans. Fuisseque Herculi & Musis communem a-

ram

ram in circo Flaminio, à Fuluio Nobiliore ex censoria pe-
Herculis & musarũ ara commu nis. cunia constructam, mox à Martio Philippo Augusti tem-
pore sacratam fama vulgauit. Sed præter hæc templa, quæ
in summa religione & cultu maximo fuere, fuit Hercules
Temp. Herculis à Iolao constructum. Conopios apud Oetæos, ab Erythræis Hippotonos, à Cel-
tis Ogmyos, ab aliis Alexicacos, quasi depulsor malorum
cognominatus. Ferúntque templum Iolao nepoti ab Her-
cule constructum, tantæ maiestatis incolis fuisse, vt si à so-
litis deficerent sacris, muti euaderent: rursus si sacra se per-
fecturos vouerent, in pristinam restitui sanitatem. Præci-
Hercu. cultus apud Persas. puæ verò admirationis apud Persas colitur Hercules in
monte cui nomen Sambulos, qui per quietem sacerdotes
monere dicitur, vt equos venatui sistant ornatos: qui quum
per nemora & saltus diu vagáti fuerint, nullo rectore no-
cte redeunt ad stabula vacuis pharetris, mox omnes saltus
feris confossis constratos reperiunt, ita vt multo venatu
incolæ ditentur. Apud Athenas vero Cynosarges templum
Herculis, gymnasiũ & lucus, maximi nominis erant, quæ
Apud Athenienses. Philippus impotenti ira deuastauit, & incendit. Hoc etiam
licet animaduertere, ab Ilienſibus Herculi sacra celebrari
Her. Iliensib. inuisus. vetitum, quòd Iliũ Hercules olim depopulatus esset, cum
propterea odio prosequuti perniciali. Sicut apud Thraces,
Mulieres apud Thraces odiosæ viris. mulieres tanto flagrarunt odio, quòd Orpheũ discerptum
à mulieribus dicerent, vt virivxoribus stigmata inurerent,
in Orphei vltionem. Et Lemnij cum Vulcanum colant,
quòd apud eos enutritus foret, Venerem quòd Marti se
Sic Venus apud Lemnios. miscuisset, velut adulteram adeo contempserunt, vt nemo
illi sacrum faceret. Tenedij quoque Achillem, quòd Tene-
Et Achillis apud Tenedios. dum deuastasset, ita infensum habuere, vt supplicio affice-
retur, si quis restituto templo Achillem nominasset. Cõtrà
Syracusani Caucasij. vero Syracusanis Herculem promptum numen, & maxi-
mi cultus fuisse, quòd ope Proserpinæ Cerberum ex infe-
ris eduxisse dicerent. Caucasij etiam produntur Herculem
summis percolere honoribus, quòd Prometheum vinculis
exoluisset: Ioui & Mineruæ infensi, pleni persuasionis, tan-
quam Prometheo satisfaciant, quòd igniferis sagittis aqui-
las & illorum nidos incendant, fœtúsque euastent & de-
populentur. Ferunt Sibas circa Indum, adeo Herculem ve-
Sibæ. lut gentis autorem coluisse, vt pellibus amicirentur vt Her

Tyrij. Gaditani. cules, clauas gererent, illáſque bobus & equis inurerent. Sicut Tyrij & Gaditani Herculem magni numinis inſtar habuere. Fuítque memoriæ proditũ, Herculem non vnum fuiſſe, ſed plures. Nam præter Tirynthiũ, etiam Argiuum, Thebanum, Libycum, Cretenſem & Aegyptium legimus. Denique Varro Hercules tres & quadraginta, ac Ioues tre centos enumerat, Cicero ſex fuiſſe dicit. Græci vero Orpheos quinque fecere, & Veneres quatuor. Sicut enim præſtantiſsimos & ſumma prudentia viros, Iouis filios, vt Aeacum & Minoa, & ſemideos qui à Ioue genus ducunt: ferociſsimos, Neptuni tanquam è mari genitos, vt Cyclopes & Læſtrygones, monſtroſos vero & ignobiles, è terra editos vetuſtas nuncupauit, vt Tityum & Antæum: ita omnes qui vario & ſolerti ingenio, fortiſsimum aliquod facinus geſſere, vel periculis ſubleuandis hominibus profuere, aut alicuius ingenuæ artis autor vel princeps foret, à maioribus Herculis nomina tulere. Sed quod de Libyco Hercule dictum eſt, meminiſſe oportet, quòd hic Libycus, Aegyptius nuncupatur, qui Nilo natus, Phrygias literas primus inueniſſe, & per manus poſteris dediſſe traditur.

Hercules plures. *Ioues 300.* *Orphei 5.* *Veneres quatuor.* *Iouis filij.* *Neptuni.* *Monſtroſi.* *Hercules qui appellati.* *Hercules Libycus.*

Quo tempore primum prætores creari cœpere, & quod ius, quæve illorum poteſtas fuerit.

CAPVT XV.

PRoditum memoriæ eſt, ab ortu vrbis, ad annum ferè trecenteſimum & nonageſimum, prætorem qui ius in vrbe diceret, nullum Romæ extitiſſe. Fuerat enim hoc conſulis munus, & illorum qui in ſummo erant magiſtratu, ſuper iure controuerſo reſpondere. Sed quia à iure dicundo, ingruente bellorum tumultu, perſæpe eos auocari oportebat, prætore ac propio magiſtratu qui ius in vrbe diceret, opus eſſe viſum fuit. Igitur quo tempore tribuni militum conſulari poteſtate eſſe deſiere, quum iam de conſulibus ex plebe creandis, magnis contentionibus agitari cœptum eſſet, eáque res inuiſa patribus infamiſque haberetur, neque aliter ſedari videretur poſſe, tum primùm leniendę multitudinis cauſa, vt conſul etiam de plebe fieret, à patribus eſt impetratum, inuicémque ipſa plebs vt prætor

tor vnus ex patribus crearetur, qui ius in vrbe redderet, haud dubiè aſſenſit. Fuit enim is Spurius Furius Marci filius primùm prætor ex patribus, eique vt aliquibus honoris inſignibus conſpicuus foret, curulem ſellam vt conſuli dictatoríque, & eadem auſpicia eſſe voluere. Nec diu apud patricios honos iſte manſit. Nanque haud diu pòſt Quintus Publius Philo primus de plebe, aduerſante ſenatu prętor factus eſt: communicatáque tam prętura, quàm conſulatus cum plebe fuit. Sed cum prætores magis ex vſu reipublicæ viderentur, ita breui illorum numerus auctus fertur, profecto vt mirum ſit quàm facilè coaluerint. Quippe latius propagato & aucto imperio, quo tempore Atilius Calatinus primo Punico bello dictator extra Italiam duxit exercitum, cum obire tantum munus ſolus non poſſet, duo prætores creati, exque his alter vrbanam, alter peregrinam iuriſdictionem ſortiti fuere. Et quia plerunque vſu veniebat, vt vrgentibus hinc inde hoſtibus, & multiplici bello ingruente, ferro & armis decernendum foret, prætores ſicut conſules, prouincias ſortiri, híſque & exercitibus cum imperio præeſſe cœpere, ibíque non ſolum ius dicendo, ſed armis imperitãdo imperium exercuere. Ipſis enim licet ad ius dicendum creatis, non tamen à belli cura vacatio dabatur. Qui tametſi in imperio eſſent, iura tamen prouinciæ ſine decreto ſenatus aut populi iuſſu mutare non poterant. Neque diu pòſt, primo Punico exacto bello, cum Galli tranſalpini in Italiam irrumperent, quatuor prætores creati lege Flebia fuere: quæ iubebat, à ternis ad quaternos creari licere. Manſitque hic numerus ad primum ferè Macedonicum bellum, quibus & belli ſumma commiſſa fuit, illorúmque auſpiciis egregiæ res geſtæ plerunque ſunt. Tũc quoque additis prouinciis, & magno incremento rebus auctis, cum M. Cato Sardiniam obtineret Siciliáque & Hiſpania imperio accreuiſſent, magiſque indies prętores ex vſu forent, illorum numerus auctus fertur, vt ſeni crearentur. Poſt temporũ vero curricula quibus Cornelius Sylla rempub. in dominationẽ vertit, cum plures de parricidiis, de ſicariis, de falſis leges tuliſſet, vt eſſent qui eas tuerentur, quatuor qui de criminibus inquirerent, veteri numero adiecere, ita vt decẽ crearentur. mox Iulius

Sp. Furius primus prætor. *Prætorum numerus auctus.* *l. 2. § deinde ff. de ori. iur.* *Prætor vrbanus & peregrinus.* *Prætores prouincias ſortiti.* *Prætores 4. Lex Bebia.* *Prætores vi.*

Prætores x. Cæsar numerum ampliauit, nam præter hos annonæ &
Prætores xij rei frumentariæ præfecit duos, ad inuehẽdos commeatus,
qui frumentarij seu Cereales dicti: quibus vt ne quid commeatus frumentíque vrbi deesset, præuidere præcauereque negocium erat. Et mox alios, qui ærarij curam agerẽt,
Prætores xvi. adiecit. Diuus deinde Augustus sedecim expleuit numerũ,
Prætur. cũ dati xij. tametsi præturæ candidatos duodecim ab Augusto editos, autores sint: quem numerum non excessurum Tiberius iureiurando firmauit. Demum diuus Claudius alios constituit, qui deficientium volũtates tuerentur, & de fideicommissis ius dicerent, quos fideicommissarios vocauit: quo
Prætores de cem & octo tempore ad decem & octo prætores, quod nunquam antea factum, excreuit numerus. Et quum pupillis tutores à consulibus ante poscerentur, Marcus Antoninus Philosophus, omni doctrina homo eruditus, cuius pleraque extant egregia facinora militaria, vt diligẽti disquisitione tutores pupillis darentur, proprio magistratui eam curam demandauit, qui tutelaris dictus est. Denique nullo præfinito numero tot fuere, quot expedire reipublicæ visi sunt: quod lege prætoria cauebatur, cuius verba subieci: I V R I S disceptator qui priuata iudicet, iudicarive iubeat, prætor iuris ciuilis custos esto: huic potestati parento: quotcũque senatus creuerit, populúsque iusserit, tot sunto, & infra. Quàm lata autem in iure dicundo prætorum iurisdictio fuerit, multis documentis ostenditur. Nam & bonorum possessionem dare, & ad defuncti bona hæredem admittere, nonnunquam ius constituere, & vetus abrogare poterat: seruos manumittere, iudices delegare, tutores pupillis minime inuisos constituere: dolo vel metu lapsis, aut vi deiectis subuenire, de fide, deque iureiurando: tutelæ, mandati, pro socio, fiduciæ: deque empto, vendito, locato, conducto ius dicere, suæ cognitionis erat. Læsos quoque immatura ætate vel sexu, in integrum restituere: edicta proponere, legem ad populum ferre: néve probitas aut innocentia fraudi cuiquam esset, cauere debebat.

Magistrat. tutelaris.

Prætorum in iure dicũdo iurisdictio quam lata fuerit.

Idque in tabulis dealbatis, quæ album prætoris dicebantur. In auth. de litigiosis. §. Iubemus. col. 3. quorsum etiam spectat locus, si quis album prætoris corrupisset, &c.

Hæc Iac. Omphalius.

Quinetiam

Quinetiam ferias concipere, ludis præesse, quadridis emittendis signum dare, aquæductuum curam gerere, ædem dedicare, de gestis cuiusq; magistratus disquirere, duumuiros & decemuiros creare, bonis interdicere: quæque ad disciplinam publicam pertinerent, curare & prospicere: tum criminosos reos facere, officij prętoris erat. Rei autem criminis fiebant, vt accusator criminosum in ius ducat, & apud prætorem reum agat, his verbis: Aio te prouinciam depeculatum fuisse, aut crimen aliquod admisisse. Tũc si reus tacuisset, tanquam in conuictum lis dabatur, si vero esset inficiatus, inquirendo crimini præfixo die, à prætore accusatio constituebatur, & tunc in reum, vt noxam cuius argue batur, dilueret, lege agebatur. Denique illud receptum est, *Prætoris po* absentibus consulibus, & in prouinciam profectis, habendi *testas absen* senatus prætori Romæ ius fuisse, comitiisque præsidendi, *tibus consu* de rebus quæ ad rempublicam pertinent, consultandi, vrbi *libus.* præessendi: atque idem ferè iuris quod consules, habere, nulla controuersia est. Nec me præterit, memoriæ datum *Prætor etiã* esse, non modo super priuatorũ causis, sed inferiorũ quoq; *minoribus* magistratuũ, videlicet quæstorum & ædiliũ, prætori more *magistiati* prisco ius dicere licere. Itaque tam plebeios & humiles, quã *bus ius dice* ædiles & quæstores, reliquósque magistratus, qui nec vocationem, nec prehensionem habent, apud prętorem in ius vocare cuius potestas est: quos in vincula duci iubere, pro imperio & potestate & legitimis pœnis afficere poterat. Fertur quoque Octauius Augustus hoc munus prætori vrbano dedisse, vt popularium litigatorum appellationes cognosceret, prouincialium vero cognitionem consularibus viris ipse delegaret. Si tamen ipsi prætores prauè quid deli- *Prætores de* quissent, ex cõsulto senatus nonnunquam prætura deiecti *gradu deie* fuere. Nam & P. Lentulus prætor & alij magnis crimini- *cti.* bus circunuenti, abdicato magistratu, de gradu exturbati, male administrati muneris pœnas dedere. Moris præterea fuit, vt sicut dictatores magistros equitum, consules sub se *Ordo magi* legatos habebant, qui eorum vices gerere, & quoties opor *stratuũ Ro.* teret, munia obire possent: sic prætores quæstorum ope niterentur. Itaque prætores quæstoribus parentis affectu, & *Quæstores* cõiunctissimorum loco esse, vetusti iuris fuit. Tametsi præ *prætorũ vi* tores sicut consules non modo quæstorem, sed legatum *cary.*

Prætori vrbano plus decẽ diebus vrbi abesse non licebat.

vnum pluresve in prouincia habuisse, ipsisque quoties abessent, legionum & exercitus curam demãdasse, cõpertum sit. Illud quoque non ab re fuerit meminisse, prætorem vrbanum plus decem continuis diebus Roma abesse non licere: ipsisque non duodecim, sicut consuli, sed vt inferior magistratus notaretur, sex tantummodo lictores cum fascibus Romæ: in prouincia vero sibi decreta pro maiestate imperij, etiam cum securibus præire. Paulũ tamẽ Aemyliũ cum prætor in Hiberos duceret, cum duodecim lictoribus præturam gessisse autores tradũt. Credo equidem, vt dignitas cõsularis adiuncta prætoriæ videretur, vtque plus maiestatis inesset, ideo duodecim lictores preter præscriptum, Aemylium in prouincia habere senatum voluisse. Fuitque animaduersum, prætorio viro, & qui fuisset prætura functus, toga pretexta vti licere: eundémque Aemylium nõ in purpura modò prætexta, sed trabea candida & ministris dealbatis, atq; in equo albo præturã gessisse. Neque prætererierim, nomẽ prætoris & munus nõ Romæ tantũ, sed apud Latinos populos & Siculos, atque in Sãnio, & Cãpanos, ex teráque gẽtes præcipuum fuisse. Nãq; Aegyptiis loco censoris erat, cui portoria exigẽdi munus impẽdebat. Achæis bini prætores longo tempore imperitarunt, mox vnũ accepere. Apud Macedones, Saguntinos & Syracusanos, domi forisque iura dabant. In quo magistratu cum esset Dionysius, gradum ad tyrannidẽ fecit. Apud Thebanos summam imperij tenebant, sicut fuit Epaminundas: & nisi præsente eo, magistratus eligi nequibant. Sardium prætor de bellis cõsultabat, & fœdera inibat. Aetolis, cum de bello aut quouis negocio senatum consuluisset, dicẽdæ sententiæ ius nõ habebat. Epirotis & Athenien sibus prætor, thesmotheta, & belli dux, singulis annis sortitò creabantur. Is autẽ siquãdo bella mouenda, & armis decernendum foret, militum delectus habere, legionésque & turmas conscribere solebat, quam præturam Nicias cum Pericle aliquando gessisse fertur. Nonnunquam Athenien sesdecem prætores militiæ præfecere, qui per vices castris & legionibus imperitarunt. In quo magistratu cum esset Aristides, Milciadi cessit: ne in pugna Marathonia aduersus Datym Darij præfectũ in diſsidium veniret, quum multitudine prætorũ, patriæ discrimen impendêret.

Toga pretexta prætorũ.

Prætoris dignitas apud exteras gentes.

Locus

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone, quando delicta non consummata, ac si perfecta fuissent, puniri debeant.

CAPVT XVI.

CVm Ciceronis orationem, quam pro Milone magna cura & summo ingenio elaboratam, in foro dixit multo cum verborum pondere & nitore, quandoque legeremus, in qua ad exaggerandam inuidiam, Clodij seruum in æde Castoris cum sica, vt Põpeium trucidaret, deprehensum dicit, in hæc verba ipsum loquutum offendimus: Nisi quia res perfecta non est, ideo punienda non fuit: quasi exitus rerum, non hominum consilia, legibus vindicentur. Minus dolendum fuit, re non perfecta: sed tamen puniendum certe nihilominus. Hactenus Cicero. An semper, inque omni negocio, praua hominũ consilia, quæ exitum sortita non sunt, perinde legibus vindicãda sint, ac si cogitatum facinus esset admissum, in congressu æqualium tunc me præsente quærebatur: vt siquis cum telo hominis occidendi causa deprehẽsus, ipsum non occiderit: vel qui venenum parauit, hominem non necauerit: an tanquam necem intulerit, perinde mulctandus & coercendus pœna sit. Rursus, si extra cogitationis fines peccatum non excesit, vt quia mente conscelerata quis agitat facinus, illúdque adhuc opere non inceprauit, neque actu exequutus est, an nihilo minus pari supplicio afficiendus fuerit. Et quantũ intelligi ex veterum monumẽtis dabatur, distingui oportere putant: vt si homo magnum aliquod scelus, aut extremum facinus patrare inceptat, vt quia deorum templa funestis facibus incendere, phana depeculari, sacra prophanare, patriam, parentes, Lares, focósque hostibus prodere, necem parenti aut principi parat, aut eiusmodi damnata crimina, in quibus magna calamitas, aut fœdum exitium futurum est, proculdubio leges inceptum facinus, ac si consummatum esset, puniri voluerunt: nec solum autores sceleris, sed facinoris conscios. Non enim secus censuere eum qui tam atrox dixúmve facinus moliri ausus fuit, quíque ad tam exitiale scelus animum induxit, perinde affici oportere, ac si illud opere consummasset. Idque exemplis patere, quòd

lex Iulia in mœchos animaduertit, ac fures & proditores æquè punit, qui adulterium furtúmve patrarunt, quàm qui id incœptarunt, etsi crimen non perfecerunt. Ideo Græcis lege cauetur, vt tyrannorum filij velut facinoris conscij, parentum crimina luant, & haud secus morte exilióque mulctentur, fœdáque in eos exempla iræ inuidiæque exerceãtur, tametsi Romana lege caueatur secus quod in leuioris noxæ criminibus, & vbi non est tanta sceleris magnitudo, aliter statutũ est. Tunc enim delinquentes peccato nõdum absoluto, non vsque adeo criminibus obnoxij fiunt, nec scelerj ita se obligant, ac si opere exequutũ esset. Sed prætoris arbitratu pœna modò maiore modò minore, pro noxa, & quoadvsque ad facinus progressũ fuerit, puniri oportet: vt nec à pœna immunes fiãt, nec tam seuera legum disciplina, quàm qui effecere, puniantur. Idque Ciceronem sentire nunc arbitrari, quum legibus hominum consilia, non euẽta rerum, vindicari dicit: vt quia immanissimo reatu obnoxius fuit; qui cum sica Pompeij trucidãdi causa deprensus fuerat, in quo totius reip. salus, & maiestas imperij periclitabatur, haud dubiè pœna detestabili dignus erat, tametsi illud non consummasset, tanquàm eo casu foret, quo hominum consilia incepta, ac si exitũ sortita fuissẽt, pœna coercẽtur. Nõ sic vbi cogitationis fines crimẽ non excessit. Tũc enim cogitato, necdum incepto facinore, quia intra cordis arcanum facinus retinetur, neque satis apparet nequitia, quoad vsque deducta est, etsi Deo obnoxius fiat, qui scelus quanuis minimum animo præsumit: tamen crimen conceptum aut cogitatum facinus, legibus pœnam non meretur: quippe voluntates (vt Cato inquit) neque legibus neque pœnis fiunt obnoxiæ. Huc pertinet illud Iuuenalis: Nam scelus intra se tacitus qui cogitat, vllum Facti crimẽ habet: scilicet Deo obnoxium inuisúmque fieri, qui læsa conscientia, infandum facinus animó agitauit.

Græcorum lex.

Iuuenalis Saty. 13.

Quòd Theophrastus sensit, quibusdam viperarum morsibus tibicines mederi, probatum experimentum.

CAPVT XVI.

THeophrastus philosophus præstabili vir sapientia, Academiæ post Aristotelem successor, in rebus physicis & mathematicis magna doctrina & æstimatione fuit: eum

eum literis mandasse accepimus, quibusdam viperarum morsibus cãtus tibiarum aut fidicinum, atque alia organa artis musicæ modulatè adhibita, aptissime mederi: quod & Asclepiades medicus literis prodidit, qui phreneticos mente imminuta & valetudine animi affectos, nulla re magis quàm symphonia & vocum concentu ac modulis resipiscere, & sanitati restitui censuit. Fertur quoque Ismenias Thebanus plures Bœotiorum ischiadicos, & coxendicum dolore laborantes, incentione tibiæ bonæ valetudini restituisse. Tanta hominis naturæ cum harmonia cõsensio est. Quod cum credi vix posset, nuper id nobis quum casu ad id incideremus, pro explorato & comperto fuit. Siquidem à tarantula, id est phalangio percussos, quos vulgo Tarantatos dicunt, haud aliter ex ancipiti morbo conualescere vidimus, quàm si tibicen vel citharista iuxta eos diuersos modulos incinat, vt pro veneni qualitate, ita harmonia & audiendi illecebra capti, venenum illud vel ex intimo corpore dilapsum effundant, aut sensim per venas diffusum dilabatur. Tarantula enim aranei genus est, dirum animal, tactu pestilens, eam si casu spectes, futilem & sine noxa putabis, & sane reliquo anni tempore minime pernicioſa aut exitialis, vix aliquid neruorum aut virium ad nocendum habet. Cum verò æstu anni flagrantissimo, assiduo sole Apuliæ campos, vbi peculiare hoc malum existit, torreri cœptum est, tum maxime seu afflatu noxio, seu æstu accensa, morsu virulento pestiferam perniciem affert: cui tanta malo vis est, vt quemcunque morsu percusserit, nisi celeri remedio succurratur, aut stupor exitialis primo, deinde certa nex subsequatur necesse est: aut si qui forte vitæ damnum euaserint, veluti abalienati mente & semiuiui, continuo stupore & hebeti sensu oculorum auriúmque affecti, vitam miserabilem ægerrimè ducant. Huic pesti & tam præsenti malo quantum prouideri humana diligentia valuit, vnum hoc salubri remedio esse cõpertum est, si protinus tibicen aut citharista varios concinat modos. tunc enim morbo eiusmodi percussus, qui moribundus, & sermonis & oculorum sensus amiserat, quique nec ingredi, nec fari, neque aliquo sensu frui valuerat, mox vbi tibiam aut citharam admotam propius audit, illo miti sono & concentu captus

Phrenetici vocum concentu resipiscunt.

Tarantati.

Tarantula.

& demulsus, velut è graui somno excitus, oculos attollit parumper, mox se in pedes erigit, ac sese recipiēs, paulatim pro modulo & pulsu sonorum, seruata psallendi lege ingreditur, tunc enim inaugescente sono, quasi permulsis animis & confirmatis exultabundus maximo nisu atque impetu in saltus gestúsque, nec indecoros, neque à pulsu citharæ dissonos erumpit: ita vt etiam rudes & ignaui, psallendi modos docti in ludo videantur. Memoria repeto, dum per loca illa diutino situ squalida, & ardore solis feruentia, cum aliquot comitibus iter intenderem, vndique oppida & vicos, alia tympanis, nonnulla fistulis, pleráque tibicine circunsonantia audisse: cuius rei causam quærentibus nobis relatum est, tarantulæ morbo affectos vndique per oppida curari. Cúmque eius rei gratia in pagum quendam diuerteremus, innenimus adolescentem morbo eiusmodi affectum, qui velut repentino furore ictus, & mente abalienatus, corporis motu non indecoro, & manuum pedúmque gestibus ad tympanum psallebat non inconcinniter, vtque vehementius modos acciperet, quasi illo pulsu demulceri animus & leniri dolor videretur, sensim & placide aures tympano admouere, mox caput, manus & pedes crebro motu concutere, & demum in saltum se attollere videbamus. Quæ res quum ludo & risu prorsus digna visa foret, interim isqui tympanum pulsabat, sonitu parumper intermisso, paulam fecit. Atque illum morbo affectum, vbi præcentio illa quieuit, velut attonitum, stupentíque similem, repēte animo linqui, & omni sensu destitui cernimus. Rursus resumpto tympano, vbi primùm modulos audiuit, pristinas illum vires resumere, & acrius in choreas iusurgere spectabamus. Creditum est, quòd à vero non abhorret, vim illam veneni virulento morsu & sanie conceptā, harmonia & vocum concentu per totum corpus diffundi, atque inde fato nescio quo dilabi & exinaniri. Ideo illos qui morbo eiusmodi laborarunt, siquid reliquiarum residuū fuit, quod penitus curatum non sit, siquādo sono extrinsecus vel concentu illorum aures affici contigerit, veluti mente consternatos, toto corpore & animo concuti, ac manibus pedibúsque gestire compertum est, donec vis illa tabifica penitus extincta fuerit. Nos etiam quædam aranearum genera & Scorpionum,

Araneæ & scorpiones apud Albanos & Hiberos gigni.

Scorpionum, præcipuè apud Albanos & Hiberos gigni, literis mandatū legimus, letiferi morsus, quibus affectos homines tam dira inficiunt tabe, vt quosdam ridendo, nonnullos flendo, alios diuerso animorum habitu mortem oppetere compellant. Illud tamen proditum memoriæ est, in Arabia viperas minus esse letales, nec morsus letiferi, quòd odoratis depastæ, virulentæ non sunt. In Phœnicia verò, & omni Aphricæ tractu truculētiores, & vel solo halitu afferre necem, & in Sytia angues ne lacessitos quidem, Syros ictu attingere: in peregrinos autem, ictu perniciali iras acuere. Contrà verò in Altenio Cariæ monte scorpiones aduenis innocuos esse: incolis verò, pernicioſos & infestos.

Viperæ in Arabia. In Phœnicia & Aphricæ tractu. In Syria. In Altenio monte.

Qui vici, viæ, vel clini præcipui Romæ fuerint, & vnde nomina originis sumpserint. CAPVT XVIII.

ADuerti sæpe animum, sicut fora, ita & vicos vrbis præcipuos, partim à conditoribus, nonnunquam ex variis euentis nomina sumpsisse: plerunque qui loca vrbis incoluere, ad posteros denominationes ex suis nominibus trāsmisere. Thuscum vicum ideo dictum ferunt, quòd cum Porsena rex vrbi castra admouisset hostiliter, & repentinas incursiones faceret, neque vt admitteretur efficere quisset, re infecta inde discedens, contra Aricinos admouit copias: vnóque prælio fusi Hetrusci, lassitudine & vulneribus saucij, Romam petiere: vbi maiore cura habiti & culti in calamitate, amore vrbis locum quem incolerent petiere, quibus in vrbe datus est, quem Thuscum vicum appellarunt. Sunt qui credant Cælium Iubeniū Hetruscum bello egregium, cum expedita manu Romulo contra Latinos præsidio venisse: cúmque in mōte Cælio loca editiora tenuisset, post Cælij obitū, ne quid moliri possent, in æqua deducti, infima vrbis coluisse, à quibus Thusco vico, vt ait Varro, nomen datum. Ea autem fuere inter Capitolium & palatium loca iuxta Comitium stadiorum ferme quatuor, prope Velabrum, quantum à foro ad circum maximum latitudinis est. Ex vico enim Thusco & Velabro per boarium forum in cliuum publicum flectebatur, atque in eādem Iunonis reginæ, ibíque ædem Vertumni fuisse autores tradunt, qui deus instar magni numinis apud Thuscos,

Thuscus vicus. Clivus publicus. Ædes Iunonis reginæ & vertumni.

Argiletū. Vicus patricius.

& multo in honore fuit. In capite enim vici Thusci, inter circum maximum & Auētinum, Argiletum & sepulchrum Argi visebatur. Patricij autem vici nomen dictum accepimus, quòd regnante Seruio Tullio, quum timor incessisset patres, ne quid Romana nobilitas moliretur, locus in vrbe semotus, quem incolerent, datus fuit, quem patricium, quòd ea loca patricij tenerēt, vocatum ferunt. Præter quem fuit angiportus patricius ad ædem Dianæ, ad quem viros ingredi religio non sinit. Cyprium verò dictum autumant, quòd quum Sabini locum insedissent, boni ominis causa Cyprium, hoc est, bonum nuncuparunt, cui postea propter Tulliæ inhumanum scelus, quòd infando facinore carpentū supra defuncti patris corpus egerat, Scelerati dixere nomen. Ex summo enim Cyprio vico eunti dextra in Vrbicum flectebatur: inde ad exquilias iter erat. Sic vicus Aphricus, quòd in eo ex Aphrica diuertebant hospites, quique obsides dati erant, denominari cœpit. Et Fregellæ, quòd ea loca Fregeæ ciuitatis hospites incolerent. Iugarium verò dixere ab ara Iunonis iugæ, quæ præcipuo ibi honore colebatur. Iunonem enim iugam vocant, quòd iungere matrimonia & nuptiis præesse putarunt. Hunc iugarium in infimo Capitolini montis prope Aequimelium & templum Fortunæ fuisse, iuxta ædes matris magnæ, indubia argumenta sunt: quibus in locis etiam Opis & Minervæ ædes erant. Sobrium autem vicum, vel quòd nulla ibi caupona foret, aut vinaria officina: vel quia lacte, non vino, Mercurio litabatur, nomen vendicasse Pompeius autor est. Vicus verò longus, sicut via lata à latitudine, sic à longitudine nomen fecit. In eo enim Febris phanum, & ara Pudicitiæ plebeiæ, quam Virginia Auli filia nupta plebeio, templo sacrauit, esse tradūtur. Nanque aliam patriciæ Pudicicię ad ædem Herculis rotūdam in foro boario fuisse vulgatissimum est. Cuius Pudicitiæ signum præterquam ab ea quæ vni nupsisset, castissima matrona attingi, aut in æde litari nulli permissum fuit. In via verò lata, lacus Ganymedis, Solisque & Spei ac Fortunæ templa in magno fuere cultu. Præter quos erat cliuus Capitolinus, ex quo ad æqua vrbis ex Capitolio descensus patuit, iuxta quem Saturni & Concordiæ templa, haud lōge ab æde Iunonis Monetæ: & alter

Vicus patricius.

Angiportus patricius.

Cyprius vicus.

De hoc ca. 6. huius lib.

Vicus vrbicus.

Vicus Aphricus.

Vicus Fregellæ.

Vicus iugarius.

Vicus sobrius.

Longus vicus.

Febris phanum.

Ara pudicitiæ plebeiæ & patriciæ.

Via lata.

Cliuus Capitolinus.

Publicus seu Publicius à Publiciis ædilibus, qui locum statuerunt, vel quod publica impensa constratus foret, sicut via publica, sita apparent. Pérque hunc cliuum publicum ad Velabrum, & boarium ac piscarium forum ex Capitolio atque arce descensum patuisse, & inde in exquilias iter esse tradunt. Nam cliuum vrbicum, iuxta quem Seruius Tullius habitauit, & Publicum vicum, ad quem lacus Fagutalis, Fagutálque Iouis sacellum, in quo fagus arbor sacra visebatur, pariter in exquiliis fuisse proditum est. Fuit quoque cliuus proximus non incelebris, ad quem florales ludi celebrati plerunq; sunt, & vicus Cosconius & Histrius, qui, vt multi autumant, à conditoribus nomen vendicarūt. In hoc vico Histrio, secūdo Punico bello aquarū magnam vim erupisse T. Liuius memorat. Legimus quoque Sandaliarium vicum ab Apolline Sandaliario, cuius effigiem ornatam sandalio, quod est calceamēti genus, in quarta vrbis regione autores ponunt: Sicut in sexta regione malum punicum fuisse memorant, & ad Capita bubula, ad Pirum & Scalas anularias. Sed quod devicis, idem de viis dictum accepimus. Nam Carinas à Cerione dictas Varro significat, iuxta quas templum Telluris, & Pompeij domus. Hę enim & Suburra celebres & primæ viarum habitæ. Hanc verò ab agro Succussano, vel quòd sub muro Carinarum foret, denominari tradunt. Post quas via sacra non minoris celebritatis & famæ adnominatur: siquidem per eam frequens in Capitolium iter erat, per quam triūphalis pompa, captiua præda, & hostium spolia, subactis gentibus & nationibus domitis, solenni apparatu triumphi die procedebant: eamque sacram nuncupari, quòd inter Romulum & Tatium ictum in ea fœdus fuisse tradunt. Quanuis in comitio inter Romanos & Sabinos percussum fœdus, atque ideo à conuentu Comitium veteres appellasse contendant. Nonnulli quòd per eam sacra in arcem quotmensibus deferri, indéque argures captare auguria solerēt, dici opinati sunt. Cuius cognomenti etiam Athenis viā fuisse legimus, quod Eleusina sacra in ea peragerent. Et alia Mylasæ in Caria eiusdem nominis proditur, ab vrbe ad Iouis templum stadiis sexaginta, per quam sacrorum pompa ferebatur. Inter vicos autem Athenis præcipuæ dignationis Melita, vbi

Cliuus publicius.

Cliuus vrbicus.

Fagutal.

Vicus Cosconius & Histrius.

Vicus sandaliarius.

Viæ Carinæ.

Via suburra.

Via sacra.

Sacra cur dicta.

Comitium.

Via sacra apud Athenienses & Mylasas.

Via Melita.

Via Colonides. Phocionis ædes erant, & Achæis Colonides memorantur. Hæc quidem sacra Romæ à Carinis oritur, & ab Streniæ sacello, vbi statua Clœliæ virginis insidens equo, ibíque ad ædes Larium, & demum ad Scauri ædes procedebant, vbi templum Cluacinæ Veneris situm memorant fuisse, quòd inibi Sabinæ mulieres infestas acies, & vsque accensum prælium inter Romanos Sabinósque diremissent. Cluere enim antiqui pugnare dixerunt. In ea quoque regia fuit, vbi Ancus Martius primò, & post aliquot tempestates Iulius Cæsar habitasse fertur. Ibíque Fabius fornix arcus marmoreus, à Fabio censore extructus, qui quondam de victis Allobrogibus triumphauit. Et haud procul Calphurnius fornix, apud quem C. Gracchus fragmento subsellij ictus occubuit. Præter quas fuit via fornicata in campo, vbi flaminia & septa fuere. Exquilinam verò & Cælimontanam, quod in Cælium & Exquilinum montem ferrent, denominari ferè vulgatissimum est. Septa verò, frequentia fuere in Martio campo loca, quibus olim Ouilia nomen, tabulatis cincta, a uo mox succedente, sumptu magnifico & excellenti cultu marmorea facta, quæ excelsas porticus & ingentes ambulationes accepére: in quibus populus ad comitia frequens conuenire, & de dandis honoribus, deque repub. decernere solebant, ibíque res censu & æstimatione dignæ, & quæ magno parantur, venales exponi. De noua autem via, quod supra ædem Vestæ, iuncta Romano foro & Velabro fuerit, quódque ex Velabro ad eam iter esset, ibíque ante aduentum Gallorum, Gallos primùm aduentare auditum sit. Propterea que Aij dei aram, & Alloquutionis templum illic à Furio Camillo extructum diu mansisse, à multis scriptum & memoratum est.

Clœliæ statua. *Cluacinæ veneris tẽplũ.* *Cluo.* *Fabius fornix.* *Calphurni⁹ fornix.* *Via fornicata.* *Via exquilina.* *Via cælimõtana.* *Septa.* *Ouilia.* *Via noua.* *Aij ara.* *Allocutionis templũ.*

In quibus membris in homine insit religio quædam, propter quam illa sancte coli debeant & obseruari.

CAPVT XIX.

Religio in capite. QVibusdam membris in homine religionem inesse, eáque sanctè obseruari & coli decere, multi arbitrati sunt. Siquidem in capite hominis tanquam in arce, vbi

vbi mens & sedes animæ creditur esse, que pars longè sanctissima homini est, quòd inde originem sumunt sensus & nerui, religio & quoddam numẽ inesse fertur. Ideo si quem reuerebantur veteres, aut honore dignum putabant, ad omnem occursum caput reuelare & assurgere, ac de via decedere solebant, scilicet existimãtes, nudo & aperto capite in exhibendis honoribus esse oportere, veluti omnia nostra patefaciamus: credo etiã valetudinis causa, vt Varro significat, quod ad fidem proximè accedit: detecta enim capita, contra vim algoris calorísve haud dubiè firmiora esse, & ad valetudinem mirè proficere multi censuere. Ideo Aegyptij, quòd detecto sunt capite, habentur firmiores: Persæ verò, quòd cum mitra & pileo, debiliores, adeo vt leui ictu offendantur capita. Hinc Hannibal, diuus Iulius, & alij summi duces, detecto semper capite, seu sol, seu imber esset, velut contra frigora tempestatésque obdurato, incessere. Masinissa quoque Numidiæ rex, nullo frigore aut imbre adduci potuit vt caput tegeret. Quod de Hadriano & Seuero principe traditur, tantæ firmitatis fuisse, vt hyeme sæua & gelida per niues & frigora aperto capite incesserit semper. In quo quidem id longe præstantissimũ fuit, suis nominibus quemque venerari & salutare, salutantibúsque reddere salutem. Ideo nomenclatorem, qui nomina suggereret, iuxta veteres habuere. Si autem nomen non succurreret, illum honoria causa dominum appellabant. Græci verò non proprio, sed officij nomine aut muneris quod gerebat, salutare, religiosius putarunt. Defuncti verò corpus exanime, aut vrnam tangere, venerationis signum erat. Si qui tamen præcipua dignitate & honoribus fulgerent, illos propriis salutare nominibus haud decorum videbatur. Fertur tamen Alexander Macedo postquam profligato Dario Magnus est cognominatus, nulli nisi Antipatro & Phocioni literis dedisse salutẽ. Et Demetrius præter se & Antigonũ patrem, regẽ nec nominasse quẽquam, nec salutasse. Nero quoque Cæsar nedum salute, sed ne resalutatione quidem aliquẽ impartiuit. Crassus contrà: nam infimi ordinis singulos propriis nominibus resalutauit. Reges Numidarum pro maiestate habẽt, nulli mortalium impartiri osculũ, nec salutem. Pyrrhus verò in salutatione

Capite reuelato assurgere, & de via decedere. *Capite aperto esse, salubre.* *Suo nomine salutare.* *Nomenclator.* *Officij aut muneris nomine salutare.* *Defunctorũ corp⁹ aut vrnam tangere.* *Salutationes.* *Alexãder.* *Demetrius.* *Nero.* *Crassus.* *Reges Numid.* *Pyrrhus.*

literarum, adulterinas Lysimachi literas deprehendit. nam quum Ptolemæus Pyrrhum epistolis filium salutaret, in adulterinis quas Ptolemæi nomine Lysimachus destinarat, regem nuncupauit. Tigranes autem, quòd à Lucullo non rex regum salutaretur, quasi coarguens imperitiam suam, ipsum pari modo retaxauit. namque ad eum vt imperatorem scribere cõtumaci epistola recusauit. Cui haud absimile est, quòd Menecrates Iupiter cognominatus, cum literas ab Agesilao hoc tenore accepisset, Menecrati rex Agesilaus felicitatem: quasi conuicio affectus foret, rescripsit, Menecrates rex Agesilao sanitatem. Dario quoque, quum se regem ascripsisset, neque idem nominis Alexandro impartisset, Alexander rescripsit, vt decætero meminisset se non tantum regi, sed & suo scribere. Cassander verò quum omnibus libellis & epistolis rex salutaretur, tantæ moderationis fuit, vt nunquam sibi regium vsurparit nomen: sicut Porus Indorum rex ab Alexandro victus, in posterum nunquam se regem appellari sustinuit. Contrà Perses Philippi filius, quum rebus deploratis & euerso regno supplex ad consulem scriberet, tanquam in altiore fastigio positus, se regem ascribere non dubitauit. Inter cæteros proditur Hannibal eò insolentiæ processisse post victoriã ad Cannas, vt nulli ciuium suorum nisi per interpretem responsum aut salutem dederit. Et Pallas Claudij libertus, eius proteruiæ fuisse, vt non modò nulli ministrorum salutem impartiuerit, sed ne vocem quidem cum familiari communicarit. Fertur tamen Sapor Persarum rex, quum ad Constantium scriberet Imperatorem, Solis & Lunæ se fratrem dixisse. Et Artaxerxes quum minacibus literis vrbium excidia, vastationes agrorum, cædes & incendia Lacedæmoniis interminaretur: Spartanos Laconico more vnico verbo respondisse, scilicet, vt faceret. Cui haud absimile est, quòd quum Lysander post multiplicia bella ad Ephoros scripsisset, Captæ sunt Athenæ, Ephori suo more paucissimis responderunt, Sat est capi. Philippo quoque Macedonum regi, iniqua postulanti, Lacedæmonij rescripserunt, his tantum verbis, περὶ οὐδενὸς ἐγράψατε, οὐκ. De eo quod ad nos scripsisti, non. Sicut iterum quum Spartanos fines ingressus quæsiuisset, vtrum vellent amicum an hostem

Tigranes.
Menecrates.
Darius.
Cassander.
Porus.
Perses.
Hannibal.
Pallas.
Sapor.
Artaxerxes.
Laconũ breuiloquentia.

stem se venire: iidem rescripserunt, οὐδέτερον, id est, neutrum. In qua quidem re Athenienſium moderatio adnotanda succurrit, qui quum Philippi hostis literas, quas ad Olympiadẽ scripserat, intercepissent, eas inuiolatas reddiderunt, ne tori genialis & secreta coniugij panderent. Verùm aliter quum diis immortalibus honores dabant, fieri seruarum est. Tunc enim capite operto & velato sacra facere & numina adire mos erat: vt deorum honores longè dispares ab his qui dantur hominibus, magnámque in eo vim diuinitatis ostenderent, quum semoto visu à rerum conspectu, religiose & venerabundi diuina peragerent. Ideo in sacris velare caput, & veste operiri, antiqui moris fuit. Regum quoque capita insigni fascia ornari, sicut imperatorum aurea corona vel lauro: quoniam ea pars corporis sanctior in homine est, propterea ibi insigne honorum & diadema esse voluerunt. Persarum mos erat, vt si pares essent, osculo impartirent quos honorabant: inferiores verò salutando potentiorum genas manu tangerent. Cognatos tamen, reliquósque necessarios, vbi diutius abfuissent, aut lõgius essent abfuturi, se inuicem osculari frequẽs vsus erat: quod à Romanis vsurpatum inuenimus, vt cognatis obuiam factis frontem suauientur. Apud Persas, Medos & Indos, reges adorari, & in salutando homines toto corpore procidere, inuenimus. Quare Thebanus Ismenias iussus Artaxerxem adorare, ne contra decus faceret, prolapsum annulum sustuliſſe, & ita adorantis speciem præbuisse dicitur. Id quod Romanis longe est habitum nefas, nisi quòd C. Caligula cum Cæsares salutarentur prius, adorari se iussit capite velato vt deum. Mox Diocletianus secordia intolerabilis, contra instituta maiorum, idem exequi ausus fuit. Apud exteros verò Cyro Persarum regi, adorandi cultum primum delatum comperimus, cui proximum diis immortalibus honorem decreuere. Quod mox Indi & posteri reges exequi magno studio curauerunt. Id quod Octauius Augustus & Alexander Seuerus præcipuè detestati sunt. Nam si quis inter salutandum flexisset caput aut assentaretur blãdius, foras detrudi atque exigi iussere. Frõtem verò sacrã Genio nonnulli tradunt. sicut enim Iunoni brachia, pectus Neptuno, cingulum Marti, renes Vene-

Honos in deos.
De hoc sup. cap. 14. huius lib. & cap. 22.
Caput sanctior pars in homine.
Oscula impartiri.
Adorati reges.
Oct. Aug. & Alex. Seuerus adorationem repudiarunt.
Frons.

ri, pedes Mercurio, digitos Mineruæ consecrauit antiquitas: ita frons Genio dicata fuit: quippe deum venerantes, frontem tangere, & indita ad frontem manu, numina adire solebant. Quare Pompeio magno frontis honorem, & os probum, velut maximum naturæ munus, tribuerunt.

Frõs minor. Ipsa enim seueritatis & clemẽtiæ index est. Ideo minorem frontem venustum facere & mitem, remissum & quietum,

Frons magna. multi censuerunt. Contrà frons magna, segnes: parua, mobiles: rotunda, iracundos: lata, mente flexibiles designauit.

Frõs parua. Quod etiam carmine Homerus prosecutus fuit, vt singu-

Frons rotũda. los membris honestaret deos. Nanque Iunonem facit candidas vlnas habere, Auroram roseos lacertos, Mineruã oculos glaucos, Thetidem argenteos pedes, Heben verò talos

Oculorum religio. pulcherrimos. In oculis quoque religio fuit, in quibus imago & natura hominis, ac tacitus sermo mẽtis maximè exprimitur. Vt enim cauda leonibus, aures equis animorum indicia præstant: sic oculis hominũ, mentis imago apparet, nam cordis nũcij sunt. Ex his enim virtutes vitiáque agnoscimus, iratum vel propitium animum, lętum aut affectum perpendimus. Dignitatémque oris exhibere cõsueuerunt, vitámque à morte distinxerunt. Hos oculari & amplecti,

Physiognomia ex oculis. ac præcipua charitate prosequi solemus. Refert verò Aristoteles, caprinos oculos, & modicè conniuentes, aut paruos, morum præstare indicium optimorum: contra oblongos, pessimos notare: candidos & protentos, impudentes: carnosos, versipelles: mobiles, inconstantes. Nasum quoque, mo-

Ex naso. rum facere indicium multi arbitrantur. Ideo Persæ adunco naso (quos grypos vocant) præcipuè honorant, quòd talẽ fuisse Cyrũ crederent: simos verò, mites facere & gratiosos. In eo enim irrisionis sedes est: quare nasuti, & habere

Ex supercilijs. nasum irrisores dicti. In superciliis autem notatur fastus, qua parte negamus vel annuimus. Ea quidẽ porrecta, molles significant: nimis deflexa, austeros: inflexa, derisores: demissa, maleuolos: nam si quem fastidimus, truci supercilio designamus. Ideo Romanæ mulieres supercilia Lucinę

Ex genis. consecrarũt, quia inde lux ad oculos fluit. In genis autẽ est sedes pudoris. Has enim quum pudet, primũ rubore suffundi videmus, pudibundúmque animum ex illis pensitamus. Quare in pueris rubere genas, & ingenuo pudore affici, probi-

probitatis signũ est: in his enim pudor, integritas, & virtus ostenditur. In quo proditum memoriæ fuit, populũ Romanum tantum pudori tribuisse, vt Philippo regi Macedoniæ pluribus criminibus impetito, nihil æquè prosuerit, quàm Demetrij filij pudor, in senatu obiecta minimè diluere valentis. Domitiano verò Cæsari crebra oris confusio pro modestia putabatur, quum esset summa immanitas. Ideo qui pudorem abiecere, perfricuisse faciem dicti. Contrà in

Ex auriculis. auriculis rubor: nam læsæ cõscientiæ & admissæ turpitudinis signum est. Magnas tamẽ auriculas, stultum designare voluerunt, & loquacem: mediocres verò, mores optimos prędmõstrare. In auribus mulieres binos ternósque vniones aut elenchos ferre, nobilitatis signum fuit: sicut in Oriente viris gestare aurum. Sylla tamen tunc maximè truculentus fuisse dicitur, & aspectu minaci, quũ eius faciem rubor infestaret. Plato verò homines rubicũdos dixit animosos:

Platonis ex coloribus physiognomia. nigriores, viriles: albos, deo deuotos: mellei coloris & decoloris vultus, nimium amatores. Tametsi cõmuni feratur adagio, iracundissimos esse flauos, rubentésque. In pectore autem sedẽ esse consilij, ea propter prætextatis bullã pẽdere pro pectore, ꝙ vbi sedes erat consilij, ibi cordis insigne maneret, multi ꝓdidere. Hominis præterea genibus quãdã esse religionẽ & pietatẽ nouimus. Etenim supplicantes, & qui piè exorare aliquid volunt, deorũ hominúmque genua amplectuntur, manus apprehendunt, ad genua procumbunt, illáque tanquam sacra suppliciter venerantur & colũt, in his numẽ & sedẽ miserationis esse arbitrati. Quãuis apud Grȩcorũ antiquissimos, in supplicãdo mẽtũ attingi, & altera manu genua apprehẽdere, aut oleæ ramũ veiamẽta supplicũ offerre, vsurpatũ sit. Et apud Molossos cũ regis prole ad sacrariũ cõfugisse, eũque sedentẽ erexisse: Spartanis, cruda exta in manus obtulisse: Persis, per Solis iubar obtestari, vel manu ignẽ excipere, & si voto caderet, se in aquã iniecturũ interminari: apud Scythas & Latinos populos supplicẽ in Lare federe tacitũ, abiurationis & maximũ supplicãdi genus notabatur: sicut Græcis, humi inter cineres cõsidere ad ignẽ. Erátque Macedonũ mos, si quid suppliciter exposcerẽt, seminudos, & interiori tãtum amictos tunica, obtestari: quod à Romanis quoque vsurpatum memi-

Ex genis. *Pectus sedes consilij.* *Genua.* *Supplicum gestus apud diuersos.* *Mentum attingere.*

nimus, vt nudo pectore, & deiecta toga ab humeris, deprecentur genu nixi, nonnunquam humi deiecti, quæ infima obtestatio putabatur. Siculorum verò & Græcorum inualuit mos, squalida veste, capillo & barba promissa, illuuie & squalore obsitos ad miserationem adducere: pedibus quoque obuolui, & humum verrere crinibus, aut passis protensisque manibus obtestari, præcipuum supplicandi genus fuisse multi prodiderũt: Sicut manus in cœlum tendere, à diis opem exposci, vel puluerem crinibus spargere, intimum doloris signum notabatur. Est quoque in dextris religio. eam porrigimus, si quid data fide futurum pollicemur: in ipsa enim fidem sacratã Numa Pompilius voluit, sacrúmque Fidei instituit, ad quod flamines curru arcuato manu ad digitos inuoluta, solenni pompa vehi iussit, magno argumento illam in dextris sanctam sacratámque, & propterea minimè violandam ratus. Apud Persas quoque, si quid firmum illibatúmque volebant, illud dextræ & fidei pignore sanciebãt: itaque nihil apud eos fide antiquius fuit. Ad dextram verò locari, præcipuè apud Aegyptios, magnus est honos habitus: in medio verò, maximus. Quod æquè apud Romanos seruatum est. Idem apud Aphros Numidásque. Etiam in dextra magnam viro inesse autoritatem maiestatémque, hoc argumento notari, quum tumultuantem multitudinem dextra compescimus, aut indicere silentium, pacémque manu portenta afferre significamus. Inde nos principum statuas pedestres equestrésque ad hoc æui dextra porrecta inspicimus. Marius quoque quum in Romanos maxima clade sæuiret, quos seruare voluit, dextra porrecta, aut salute data, incolumes fecit. Refert tamen Xenophon, Cyrum singulari prudentia viros adhibitos conuiuas, quò honoratius exciperentur, in sinistra locare solitum, eámque partem velut cordi affinem, digniorem duxisse. Legimus quoque victrices dextras imperatorum, ob fortia facinora milites deosculari, apud Romanos patrij moris fuisse: pedes verò nunquam, nisi quod de Maximino proditur tantæ perfidiæ regnasse, vt in salutationibus sibi pedes osculari siuerit. Tametsi Iulius Cæsar Pompeio Pœno agẽti gratias, pedem cum socculo aurato osculandum dedisse legatur. Fuítque apud Lingones ser-

Dextræ religio.

Ad dextram locari. Dextræ autoritas.

Ad sinistram locabat Cyrus. Manuum deosculatio. Pedum osculatio.

seruatum, vt dextræ effigies hospitij symbolum ferret, & incolumitatis tesseram. Sinistram verò attigisse, ominosum erat, & infortunij loco habitum. In ima verò aure memoriæ sedes locabatur: ideo si quem facti alicuius admonebant, aut attestari in iudicio volebant, imam aurem veteres tangebant: propterea tinnitu ferunt aurium, absentium de nobis sermones præsentiri. Quare Aegyptij qui notas & figuras sensus effingunt, si quem memorem signi ficabant, leporem aut vulpem auritis auribus, quod summi essent auditus & insignis memoriæ, effingebant: si verò malum, crocodilum: si velocem, accipitrem: si inuidum, anguillam, quod cum piscibus esset insociabilis: si iustum, oculum: si liberalem, dextram manum digitis passis: si auarum, iisdem compressis marmori insculpebant. Etiam cum veniam sermonis à diis poscimus, proximo à minimo digito secus aurem locum Nemeseos tangere, & os obsignare solemus: in eo venam quandam tenuissimam vsque ad ima cordis penetrantem, peruagata opinione arbitrati. Ideo in sponsalibus & solenni die nuptiarum, digitum minimo proximum annulo excolebant, & velut pignus amoris præcipuum ducebant, vt is in summo honore foret, quo duce mutuus amor vsque ad cordis ima penetraret. Sed meminisse par est, hunc annulum nuptialem, non ex auro, sed ferro veteres coniugibus dono dare consuesse: quem quidem prior ætas in sinistra ferebat, credidérim, ne vsu attereretur, quod erat proprium nuptialis annuli: reliquos verò, siue ex ferro, siue auro, quacunque manu deferre licuisse, eísque veteres non ornatus, sed signandi causa vsos fuisse, populúmque Romanum sine hoc insigni longo tempore stetisse: solitúmque primò legatis ad exteras gentes profecturis, annulum aureum velut insigne munus dari: híque foris aureo, domi ferreo vtebantur. Postea iudicibus & equestri ordini, hísque quibus & auo paterno sestertia C C C C. census fuisset, ferreos primùm annulos, deinde aureos dari cœptum: quo insigni equester ordo à senatorio discretus noscebatur. Idémque Lacedæmoniis in vsu fuit, quibus ferrei annuli frequentes fuere. Morísque fuit aureos annulos in luctu & funeribus, funestísque casibus reipub. deponi, & ferreos sumi. Scilicet arbi-

Memoriæ sedes in ima aure.

Digitus à minimo proximus.

Annulus nuptialis.

Annulos qui initio gestabant.

De hac re infra cap. 29. huius libri.

trati sine auro in luctu esse oportere, in quibus imperatorum & principum, aliorúmque quos colebant, & præcipuo honore prosequebantur, aut maiorum imagines effictas exculptásque habebant. Primi enim, saxi fragmentum ferro inclusum gemmæ loco gestasse feruntur: superior Aphricanus sandonychem, quod sola gemmarum ceram non auferret, Polycratis annulo celebratam. Lentulus aui figuram, Aphricani filius patris effigiem insculpsit annulo. Augustus Octauius Sphingis, mox imagine Magni Alexandri, nonnulli Harpocrate & Aegyptiis diis usi sunt. Notáque est Pyrrhi gemma, in qua Apollo & Musæ cum suis insignibus non effictæ, sed natiua specie visebantur. Et annulus Syllæ, in quo traditus Iugurtha insculptus erat. Celebratur quoque rana Mecœnatis, & ensifer leo Magni Pompeij in gemma, & Seleuci annulus fatalis, in quo ancora efficta visebatur, cuius imago in femore posteris familiæ natiua apparuit: sicut Thebis habere lanceam, genitiuis notis Satorum nomini & familiæ datum erat. Inter quos fertur in brachio Dacorum, notam originis quarto quoque partu regenerari. Et Augustus corpore maculoso in modum & ordinem cœlestis vrsæ notas habuisse. Præ cæteris autem magnis effertur laudibus Nonij senatoris annulus gemma X X. millibus sestertiis taxata, propter quam ab Antonio proscriptus fuit. Proditúmque memoriæ est, Macrianorum familiam hoc habuisse proprium, vt Magni Alexandri imagines tam viri quam fœminæ in annulis deferant, & reliqua supellectile effictas. Ipse tamen, deuicto Dario, quas destinabat in Asiam literas, Darij annulo imprimebat: quas verò in Europam, suo. Quibusdam vero Epicuri imagines non in annulis modo, sed & in poculis habere, magnæ curæ fuit, hoc fausti ominis generi & nomini suo esse arbitrati. Claudij verò Cæsaris principatu compertum est, non gemma signare, sed auro: quòd violare signis gemmas nefas ducerent. Quomodo Commodus imperator signo Amazoniæ signasse dicitur, donec secutis temporibus passim id insigne appeti cœpit. Annulorúmque frequens vsus fuit & promiscuus, ita vt Romani milites sine delectu, & demum libertinæ conditionis homines, quinetiam fœminæ & extrema mancipia, quod

Gemma viri vsus in annulis vnde.

Notæ genitiuæ.

Nonij senatoris annulus.

Epicuri imago in annulis.

quod antea non licuit, annulorum aureorum iure donarentur. Qui enim libertus eo munere donatus erat, velut ingenuus cēsebatur viuens, ita vt haud secus quàm quiuis liber, magistratus & honores gerere, & reliqua ingenuorum munia obire posset: more autem obita, hæreditatis & bonorum partem, vt quilibet libertus & seruitute exemptus patrono dare cogebatur. Erátque constitutum, vt qui libertus annulo donaretur, exploso veteri nomine, equestre assumeret. Apud Persas verò donari annulo à rege, amicitiæ signum erat, eo argumento illos in intimam sodalitatem, & vinculum maximi fœderis admittere significantes. Athenienſibus autem, etiam seruis nequissimis ferreo annulo signare permittitur: sicut Babyloniis, qui annulo signatorio vtuntur omnes. Apud Cattos licet fortissimus quisque annulum ferret, ignominiæ hoc ducebatur loco, tanquam vinculo nexus foret, nisi aliqua hostili cæde eo se exoluisset. Carthaginenses pro numero expeditionum milites donabant annulis pluribus. Nec fuerit alienum meminisse, Heliogabalum singulis diebus nouos variasse annulos, eundémque nunquam bis induisse. Atque Apollonium Tyaneum annulos ab Iarcha dono datos, instar numinis habuisse, ita vt singulis diebus per vices variatis, maximorum secretorum particeps fieret. Sed quia de Harpocrate mentio facta est, non omittendum, hunc Deum inter numina Aegyptiorum reputari, qui ex Isi & Osiride natus, quoniá præmaturo partu editus erat tanquam mutus & elinguis, præsul silentij & taciturnitatis habitus est: ideo digito obsignante ora effingebatur. Fuítque animaduersum, hunc Harpocratem, Serapidem, & Isim, Pisone & Gabinio consulibus, quum reliquos in capitolium admisissent deos, euersis illorū aris Romanos exegisse, illósque diuinis coli honoribus vetuisse: sæpéque actum in senatu fuisse, de Aegyptiorū & Iudæorum sacris cæremoniisque vrbe pellendis, quòd turpium religionum & nouarum superstitionum causa & seminarium forent. Athenienses vero Serapidem à Ptolemæo acceptum, non solum in vrbem introduxere, sed magnis percoluere honoribus, cuius templa in Mēphi vetustissima visuntur, ad quæ nec peregrino, nec sacerdoti, prius quā Apim sepelissent, ingredi fas erat.

Annulorum aureorū iure donatus libertus habebatur ingenuus, ac nomen mutabat.

Apud Persas à rege donari annulo.

Heliogabali in annulorum vsu luxus.

Harpocrates.

Quibus finibus, quáque mensura iter, actus aut via consistent, & quid pes, cubitus, palmus, iugum, diplethrum, stadiúmve sit.

CAPVT XX.

Inst. de seruitu. in prin. PRædiorum rusticorum seruitutes apud iureconsultos, qui iura finium, possessionum, aquarum, itinerúmque notauerũt, has esse nouimus: Iter, Actum, Viam, & Aquæductum. Iter esse constitit ius eundi per fundum alienum

Iter. hominis tantum: Actum, hominis & iumenti: Viam vero,

Actus. hominis, iumenti, & vehiculi. Sed qua mensura, quáque fi-

Via. nitione iter, actus, aut via constet, nec expositè, nec satis a-

Alc. in l. Mille pass. &. l. quantum. ff. de verb. sign. pertè illorum documentis traditur. Quum vero in nonnullorum autorum lectione versaremur, qui hæc compertius tradiderunt, inuenimus lege duodecim tabularũ, viam in porrecto, octo: in anfractu, pedum sexdecim constitui: illiúsque dimidium, hoc est, pedes quatuor, actui tribui debere: siquidem actus latitudinis pedum quatuor, longitu-

Actus. dinis pedum viginti supra centum definitus est: iter verò,

Iter. dimidium quod actus, hoc est, pedes duos tantum latitu-

Palmus. dinis habet. etenim quum palmus ex quatuor digitis consteret, prout Sidonius & alij metiti fuere: ísque quater multiplicatus, pedem efficiat, ex quatuor palmis, hoc est, digi-

Lichas. gis sedecim, pedem constare nemo dubitauit. Nonnulli li-

Palma. cham quatuor digitorum, palmum vero (qui spithama di-

Lichas. citur) duodecim effecerunt. Est autem spithama, mensura

Spithama maior. manus expansæ à magno digito ad minimum, quantum

Passus. protenditur palma. Sed si pollicem tantum explices & in-

Pes. dicem, lichas nuncupatur. Maior vero spithama in duode-

Cubitus. cim partes diuisa, duos efficit pedes & quadrantem. Passum

Cubitus Aegyptius. vero nonnulli quinque, alij sex pedum, siue quatuor cubitorum descripsere. Pes autem cum dimidio, cubitum facit: illum nanque ex sex palmis, hoc est, quatuor & viginti di-

Cub. regius. gitis confici, Aegyptiúmque cubitum Samio parem esse, consentiũt omnes. Regius vero cubitus, quam communis, tribus digitis habetur maior. Si autem ambas explices manus, & in longũ protrahas à pectore linea deducta vlna dicitur. Rursus qui mensuras & interualla scrutati sunt, duos

Vlna. actus quadratos, iugerũ efficere volunt. Iugerũ enim dixerunt

runt, quod iugo boũ vna die exarari posset: qui iugeri modus in longitudinẽ X L. & C C. pedibus: in latitudine vero, centum viginti definitur. Actus verò quadratus ita præfinitus est, vt ex quoquo latere pedes cẽtum viginti efficiat. Hunc nonnulli plethrum, nam duo plethra singulis iugeribus tributa sunt: duo iugera, diplethrum: diplethrúmque, stadij tertiam partem esse, atque ex sex iugeribus stadium effici voluerunt. Quod quidem plethrum nonnulli longitudinis pedum centum definiere. Iugeríque partem minimam, scrupulum dici, qui decem pedum longitudinis simul & latitudinis habet. Communi tamen dimensione, stadium passibus centum vigintiquinque: diaulon vero, mille & ducentis pedibus longitudinis metiri solent. Græci tamen curricula stadiorum, ducentis passibus in terris Græciæ communiter fecere. Sunt qui tradant stadium quater multiplicatum, hippicum: octies vero, mille passus efficere. Tametsi hippicum, mensuræ genus esse multi contendant: quippe quum omnis fere Attica siticulosa sit, & effossis vtatur puteis, Solon lege sanxit, vt ex publico puteo, ne homines sitirent, ad hippicũ haurire liceret. In spatiis vero, sicut quatuor hippicum, sic duodecim stadia dolichum efficere haud dubiè liquet. Ex hoc igitur tãquam ex fonte si quis metiri volet, & vlterius progredi cõtinua spatia addẽdo, in infinitum vsque procedet. Siquidem ex scrupulo ad sextulam, & à sextula ad siciliquum, & inde ad semunciam, & demum ad vnciam, & vltrà progredi posset. Etenim decem pedes quum vndique quadrant, scrupulum efficiũt. Ex tribus vero scrupulis, hoc est, pedibus triginta, sextulam effici: eam vero sextam partem opinantur vncię. est enim æris minima pars. Sex autẽ scrupulos siciliquum conficere, qui vnciæ quartam efficit partem, drachmas scilicet duas: & ex duobus siciliquis, id est, duodecim scrupulis, semunciam: necnon ex quatuor & viginti scrupulis vnciam effici volunt. Sed præter hæc fuerunt parasanga & stathmus. Hanc parasangam multi ex triginta conficiunt stadiis. Stathmum vero, quatuor parasangas penè conficere, haud dubium esse, ita vt ex centum viginti stadiis stathmum effici dicerent, & hunc quindecim miliarium spatij efficere. Persæ vero schœnos & parasangas diuersis effi-

Iugerum. *Iugum.* *Actus quadratus.* *Plethrum.* *Diplethrũ.* *Stadium.* *Scrupulus.* *Diaulus.* *Hippicum.* *Mille passus.* *Attica siticulosa.* *Dolichus.* *Scrupulus.* *Sextula.* *Siciliquũ.* *Semuncia.* *Vncia.* *Parasanga.* *Stathmus.*

Chœnix. ciunt modis: quippe Perſicam paraſangam alij ſexaginta ſtadiorũ, nonnulli ex trecentis quadraginta effecere, prout cuique commodum fuit, & pro voluntate. Menſurarum vero alius modus eſt. Nam quatuor chœnices modium faciunt, chœnica ſemodium. *Medimnus* Medimnus autem ex ſex modiis conſtat: Athenienſis vero ex ſeptem, qui duas amphoras & nonaginta ſextarios parit. *Modius.* Modius, duo & viginti ſextertia: modiolus, quartam modij habet. *Modiolus.* Culeus viginti amphorarum capax eſt: vrnariũ, quadraginta: octo autem congij, amphoram efficiunt. *Culeus.* Sed tamen amphorarum aliæ minoris menſuræ, vt Italicæ: aliæ duplo maioris, vt Antiochicæ cenſentur. *Vrnarium.* Italica enim vrnarum duarum fuit, Attica trium, quæ cadus & metreta dicitur. *Amphora* Cadum tamen à Græcis pro amphora ſæpe accipi legimus. Nanque Antiochius cadus amphoram capiebat Italicam. *Cadus.* Artabarum vero vna Medica eſt, altera Aegyptiaca, capiens modios tres Italos, & tertium alterius. *Metreta.* Singuli tamen congij ſex ſextarios habent, heminas ſcilicet duodecim, quippe duæ heminæ ſextarium complent. *Artaba.* Quadrantal autem octo & quadraginta ſextarios capit, quod amphoram Italicam nonnulli dicunt eſſe, cuius dimidium vrna dicitur, quæ ex quatuor & viginti ſextariis fit. *Congij.* Italus vero ſextarius, viginti vnciarum fuit, cotylarum ſcilicet duarum: quippe decem vnciæ cotylam efficiebant. *Sextarius.* Apud Arabes vero ſextarius medium continet vnciæ: eſt enim nomen ponderis, qui à Græcis ſtater dicitur: is enim Latinis ſemũciam facit. *Quadrantal.* Scutula ſeptem habet vncias, cotula quandoque ſex: ea enim ſex recipit cyathos, ſiquidem vncia & cyathus eiuſdem extimationis fuere. *Vrna.* Cyathus vero Atticus, decem drachmis appendebat: communis, duodecim, qui efficit vnciam & ſemiſſem, quę eſt ſextarij pars duodecima. Alij ſextam partem ſextarij, cyathum capere dixerũt. Chus verò, qui Græcè χοῦς, cotulas octo habet. In ponderibus autem drachma ſex obolos facit, obolus ſex ſiliquas. Siliqua vero & ſcrupulus idem æſtimatur. Ea enim apud Romanos minimum habuit. Drachma ex tribus ſcrupulis, hoc eſt, decẽ & octo ſiliquis conſtat. Poſt drachmam nummus erat argenteus, qui fit ex ſcrupulis quatuor, hoc eſt, drachma & ſcrupulo, qui etiam denarius dicitur. Poſt hunc vncia ex octo dra-

Stater. *Scutula.* *Cotula.* *Vncia.* *Cyathus.* *Chus.* *Pondera.* *Drachma.* *Obolus.* *Siliquæ.* *Scrupulus.* *Drachma.* *Nummus argenteus.* *Denarius.*

chmis vel ſex denariis prodiit. Et poſt vnciam libra Italica, quæ ex duodecim vnciis, hoc eſt, denariis duobus & ſeptuaginta, ſiue drachmis nonaginta ſex conſtare dicitur. Heminam vero ex ſexaginta drachmis fieri voluere: eſt enim dimidium ſextarij: habet enim cyathos ſex, ſicut cotula. Acetabuli autem menſura, heminæ quartam efficit partem, hoc eſt, drachmas quindecim. Communis tamen habet opinio, heminã dimidium ſextarij eſſe, & acetabulum ex octo & decem drachmis conſtare. Sed tametſi menſurarum & põderum pro gentibus & nationibus varia dimenſio ſit, eáque nec definiri, nec explicari ſatis valeat: tamen ſextatium minoris menſuræ fuiſſe, argumento eſt, quod Hannibalem Italia pulſum, poſt acciſas Carthaginenſium res, tantæ abſtinentiæ dicunt fuiſſe, vt nunquam ſextario vini indulſerit, parciſſimo enim vini poculo contentus erat. Et quia ſingulas menſurarum ſpecies exequi longum eſſet, ne pluribus morer, de his hactenus dixiſſe abundè fuerit. Illud tamè annotare ſuccurrit, quod licet ſchœnum ex duobus & viginti ſtadiis, nonnulli ex triginta, varia opinione, conſtare dicant: & Herodotus ſchœnum ſexaginta ſtadiorum ſcribat, & ex dimidio paraſangam: tamen ex ſtadiis quadraginta, hoc eſt, paſſibus quinque millibus, ſchœnum verum confici, communi opinione, quæ longè præſtantior fuit, receptum eſt.

Vncia. *Libra.* *Hemina.* *Acetabulum.* *Sextarius.* *Schœnus.*

Miraculum de homine qui plus in mari quàm in terris degebat, maximáque æquora velociſſimè tranabat.

CAPVT XXI.

QVi ſiderum motus, ſtatúſque & interualla ac certos conſtitutóſque curſus & recurſus, illorúmque vires & qualitates, menſuráſque ſolis ac terræ animo metati ſunt: inter quos apud Græcos Beroſus, Eudoxus Gnidius, Ariſtoteles, & Empedocles: apud noſtros, Aratus, Iulius Firmicus, M. Manilius, & alij clari ſapientiæ autores, quos fama vulgauit, periti cœleſtiũ, qui diuinas prædictiones, decreta ſtellarũ, ac vim fati, poteſtatéq; ſubtili inquiſitione collegere, hoc inter cætera adnotarunt, illos qui ſub delphini ſidere in lucẽ editi fuiſſent, peraminarios eſſe, hoc

Nati ſub delphino.

est,præcipua pedũ pernicitate valere:prorsus vt admirabile videatur,quàm pernici cursu, & quâ volucri meatu magna spatia terrarũ breui interuallo emensi fuerint. Quanuis plerique physici rerum non ignari,quòd his splen deficiat,propterea cursu valere cõtendant.Constat enim,quanto minor in corporibus splen foret, tanto perniciores homines esse. Hinc Ladas ille cursor apud autores tantopere celebratus,memoria dignus fuit:qui longum itineris spatium cursu tam citatissimo emensus est,vt nulla pedum vestigia extarent,ita vt sæpe visum falleret.Quod verum falsúmne fuerit,nõnullis ambiguum est. Philonides quoque Alexãdri Magni cursor,qui ἡμιτόδρομος dictus est, pernici cursu valuisse fertur : cui adnumeratus est Lasthenes Thebanus pernicitatis eximiæ, ita vt ab Choromo Thebas vsque cum equo cursore contenderit, & victor fuerit. Inter quæ nimirum maiori miraculo visum est, quod Plinius notauit,annos nouem genitum puerum, à meridie ad vesperam , quinque & septuaginta passuum milia præcipiti celeritate confeciſse.Quod penè à fide deuium & dictu mirabile,quantum vix credi dicíque posit, pleríque visum est.Inter cæteros produntur Marsi populi, singulari fidere seu fato geniti,vt præcipua pedũ leuitate cæteris præstent, ingentiáque spatia vix credibili celeritate peragerent.Tradunt quoque Troglodytas & extimos Aethiopes natiua quadam pernicitate tantum valuisse,vt fugacissimas feras rapido cursu assequi non dubitarent . Eos quoque qui sub piscis astro,certo cursu stationibúsque sideribus constitutis editi essent,nando plurimum valuisse, & præcipuos natatu nonnulli tradunt. In his quoque lienis defectus multum profuisse creditur:nam quibus deesset lien,natatu plurimum valere contendunt.Horum præcipui sunt Ichthyophagi,Troglodytis proximi,ceu maris beluæ , immensos tractatus natatu peragrantes. Inter quos Scillis quidam Sicyonius proditur apud Græcos, omnium ea tempestate maximus vrinator, qui ex Aphetis Artemisium vsque, octoginta ferè stadia natatu breui spatio peregit . Nostra vero ætate nonnulli extitere memorandi & multi nominis,qui nando ingens maris interuallũ & maxima æquora emensi fuere . Ex omnibus autem quos nostra vidit ætas, recen-

Ladas.

Philonides.

Lasthenes.

Pueri nouem annorum miraculosa celeritas.

Marsi.

Troglodytæ.

Aethiopes Nati sub piscibus.

Ichthyophagi.

Scillis Sicyonius.

recentiore memoria nouimus quempiam haud sanè ingenitæ nobilitatis,sed extremæ sortis hominem, qui nauticam operam exigua stipe locare solitus,sæpissime piscatu victum quæritabat, qui ab Enaria (quæ inter Pithecusas è conspectu Neapolis insula sita est)Prochytam vsque, quod intermedij pelagi est stadiorũ ferme quinquaginta, naufrago nonnunquã & fluctuãte pelago,ac tempore anni difficilimo,eadem die nando measse , & nonnunquam remeasse inuentus est. Quod quum vix credibile videretur, eundem pluribus ad spectaculum effusis,quo res testatior esset,promptissimum sui periculum feciſse :& quum in Enaria se præcipitem in mare dedisset,lembum post sequentem longius ipsum nantem obseruasse, donec terræ appulsus,ad Prochytam incolumis elapsus est. Sed super omnia quæ post hominum memoriam vnquam audita,quæq; ab autoribus prodita sunt,quod à Iouiano Pontano relatũ audiuimus,dictu mirabile,& supra omne miraculum fuit: siquidem patrum nostrorũ memoria, Gataneæ homo fuisse traditur, cui nomen Colan inditum ferunt, cognomento piscis,singulari fato seu fortuna genitus, qui plus in aquis degere quàm in terris victitare solebat,eumque diebus singulis mare & aquas petere necessum habuisse:ibíque naturæ vi & necessitate coactum diutius degere consuesse:alioqui dicebat fore,vt si ab aquis abesset diu , quasi respirare, & ducere vitam nequiret,idque sui exitij mox causam fore asseueraret.Quod illi quo fato aut fidere euenerit,in ambiguo pleríque omnes reliquere,eumque tantum nando profeciſse,vt haud secus quam marina belua , maxima pelagi interualla,spatiáque immensa quingentorum & vltrà stadiorum,fœda tempestate & reluctantibus aquis,excellenti vi & velocitate,natatu peragraret. Notúmque & illud est, dictu mirabile , quum medio cursu naues plenis velis per æquora ferrentur,violentissimis interdum tempestatibus, per vastum & apertum mare,intérque agitationes fluctuũ & turbines,huic natanti obuiam fuisse:ipsumque nantem ab vndis nautas suis nominibus aduocare solitum: & quia omnibus notus erat, nautas subitæ rei miraculo percitos, lætissimis animis illum in naui excipientes, vnde veniret, quóve iter intenderet,& quantum pelagi nando emensus

Colan vrinator.

foret, quantáſque tempeſtates tulerit, ſciſcitari conſueſſe, ipſumque Colam ſingulis omnia ſignificaſſe: mox cum ſociis in naui pranſum aut potum, poſtquam acquieuiſſet, mandata ad ſuos, quid illis dici referríque vellent, & quid faciundum arbitrarentur, à ſingulis accepiſſe: nudúmque vt erat, è naui medio iam pelago curſum tenente, ſe præcipitem in mare dediſſe: mox Caietem, modò in Salentina, Brutia & Lucana littora, modò in Siculos ſines, & natale ſolum, ad quod frequens vētitabat, incolumem nando peruenisse: mādata quæ à nautis acceperat, ſingulis neceſſariis & affinibus ſignificaſſe. Idque non ſemel facere conſueſſe, donec feſto annuo ſolenníque die in Siculo freto effuſa multitudine ad ſpectaculum, in portu Meſſanæ, vt aiunt, experiri credo volens, quantum præ cæteris vrinando valeret: dum pateram auream munus natātibus tunc à rege in mare deiectam, ab imo eripere conatur, quum ſe in mare merſiſſet, dum illius ſtudio profunda exquirit vada, diu expectatus, ab imo maris fundo, in quod ſe deiecerat, nunquā emerſit, neque poſtea inuentus apparuit. Creditur in concauas illius pelagi cauernas, quibus totus ille ſinus refertus eſt, incidiſſe: ipſumque in imas voragines vorticibus rapidis ſemel delapſum, quum ſe recipere vellet, & ad ſuperiora niti, reuerti nequiſſe: cúmque diutius reluctatus, reſpirare nequiret, inter occurſantes ſcopulos vndique inundantibus aquis oppreſſum, vitam exuiſſe.

In quibus deorum ſacrificiis victimas aut hoſtias antiquo more cædere non licebat. CAPVT XXII.

Sacra ſine cæde.

IN deorum ſacrificiis ſeruatum eſt, vt non omnibus diis victimas aut hoſtias cæderent. Nam in quibuſdam ſacris cæde veſtimarum abſtinetur. Siquidem in Termini ſacro nihil animatū ſacrificari olim mos habuit, quia eum deum veluti pacis cuſtodem, à cæde immunem eſſe voluere. Primus enim Numa Pompilius Terminum & Fidem templo ſacrauit, incruentumque ſacrum inſtituit, ac lege ſanxit, vt qui Terminum exaraſſet, ipſe & boues deo ſacri fierent. Libo ergo, & farina, ac fruge, & mola ſalſa, vt fere omnia Numæ ſacra fuere, Termino apud priſcos litabatur ſub dio. Fuit enim Numæ inſtitutum, vt ſine farina que horna eſſet,

Termini ſacrum incruentum.

Numæ inſtitutum.

Farina horna.

eſſet, id eſt, huius anni, ſacrum nullum fieret. Apud prius vero ſeculum, herbas aut fructus manu excerptos, pro holocauſto diis conſecrabant: illarúmque exhalatione & fumo ſuperis litabant. Quo exemplo Pythagoras nihil animatum diis immolandum cenſuit: ſed vſque ad farinam & mel, terræque fructus & flores offerendum. Quod etiam Lycurgum feciſſe legimus, qui tenuiſsima & nullo paratu Lacedæmoniis ſacrificia inſtituit, ex herbis & his quæ parabilia in promptu ſunt, nequando difficultate parandi omitterentur ſacra. Nulláque ficta apud eum vel picta imago fuit, quippe hominum aut animalium ſpecies diis tribui veruit. Templum vero in quo colebatur, deſuper patens foramen habuit, quia nefas duxerunt, Terminum deum pacis & iuſtitiæ cuſtodem, ſub tecto conſpici. Sic Ioui, Soli, Lunæ & Diofidio, in aperto mundo templa hypæthra & ſub diuo veteres extruxere. Quod à Græcis ſæpe factitatum nouimus, vt his diis hypæthra templa conſtituant, ſicut ædes Iouis Pluuerij in Attica ſemper ſine tecto erigebatur. Græci vero Mineruæ in ſumma parte ædium ſine victima ſacrificant, Aeſculapio in montibus. Apud Perſas nulla dicabantur templa diis, quia cum Solem præcipuum numen & deorum maximum colant, mundum vniuerſum illi templum eſſe dixerunt. A Bithynis vſurpatum legimus, vt adoraturi, montium cacumina conſcendant, & ſine templis Iouem Pappam ſalutent, ſicut Scythæ Papeū. quæ etiam Diogenis opinio fuit, qui mundum phanum dei ſanctiſsimum exiſtimauit. Aegyptiis vero, licet templa marmore & auro eſſent elaborata, luxu ingenti & mira arte, tamen deorum imago erat deridicula. Nam Simia, Ibis, vel Crocodilus, aut aliæ id genus peſtes magorum & Aegyptiorum portenta, pro diis colebantur. Fuere autem Termini & Fidei templa iuxta ædem Iouis optimi maximi, in Capitolio primum à Numa conſtructa, cui ſacrum feſtis Terminalibus in agris, ſexto ab vrbe miliario ſub patenti cælo fieri ſolebat: cui *feſti nomen, in quibus ex lapide ſilice vel molari, nōnunquam ex truncis oleagineis ſacrificalibus Terminus erigebatur. Aegyptiorū quoque erat iſte mos, nō pecudibus & ſanguine victimarum, ſed precibus & thure placare deos. Ideo Serapin nō cæde animalium ſed verbenis, coroníſque

Sacra exhibebis apud ſe-culum prius

Lycurgi ſacra fruga-lia.

Imagines à Lycurgo prohibitæ.

Templū Iouis Pluuerij.

Mineruæ & Aeſcul. ſacra.

Apud Perſas nulla templa.

Bithyni.

Iupiter pappa.

Diogenes.

Deorū imagines ridiculæ apud Aegyptios

Feſta Terminalia.

Aegyptiorum ſacra incruenta.

& panificiis placabant. Quod Numam Pythagoræa præcepta sequentem, in suis sacris instituisse non ab re fuit: quan uis procedēte tempore agnam aut suem, intermisso more

Palilia. prisco, in sacris Terminalibus cædi seruatum sit. Palilibus quoque intentiori cura custoditur nequa mactetur hostia: quod eum diem qui patriæ natalis erat, à cæde & sanguine decet esse purum. Fuit enim is dies XII. calend. Maij, quo fausto & felici omine vrbis fundamenta iacta sunt primū: quo die mos erat ouilia purgare, trāsilire flammas, sapa & milio sacrum facere, Geniales dies agere, cœnas apparare, à litibus abstinere: quæ prosperos successus decernebant.

Deum vrbis nomina re nefas. Deum vero in cuius tutela vrbs foret, nec nominare, nec quærere licebat: eúmque nominasse, aut quæsiuisse, noxæ futurum erat. Ideo Valerius Soranus mortis supplicio pœnas dedit, quòd numinis nomē, in cuius præsidio vrbs esset, efferre in publicum ausus fuisset. Idque ideo cautum, ne euocationes quæ ab hostibus ad placandos deos qui vrbibus præsunt, fieri solent, contra deos præsides vrbis Romæ fierent. Festa tamen Palilia etiam ante vrbem conditam, à pastoribus qui proxima vrbis incolebant, celebrari solita

Pales. inuenimus. Pales enim dea pabuli & pastorum est, quam plerique Vestam, alij matrem deûm nuncupant, cui pro partu & prouentu pecorum, lacte & libo sine victima litabatur, eíque Palilia dicauere, qua die vrbem à Romulo conditam fuisse tradunt. Nec solum vrbis natalem, sed singu-

Natalitia festa. lorum dies natalicios, pulte, fritillo, mero, libis, floribus & thure, sacra Genio, sine animali hostia, læti libentésque con celebrarunt: quibus diebus effudisse cruorem, aut animal mactasse, mali portenti erat, & fœdi auspicij: nanque erant

Terræ sacrū hilaritatis & lætitiæ pleni dies. Terræ quoque sacrum fieri non victima, sed frugibus, floribus & lacte, plerique decere

Fidei sacrū. putant. Etiam solenne Fidei sacrum, sine cæde & sanguine victimarum idē Numa instituit, eíque albo panno velatos sacra facere, & ad id sacrum flamines curru arcuato, manu ad digitos inuoluta vehi iusit, solenni pompa, magno argumento, quo fidem tutandam & in dextris sacratam sanctámque ostenderent: idque propterea asserunt, quòd

Decem. dextra iuncta, denarium numerum qui sacratissimus est, efficiat. Sufūmenta quoque ex faba milióque aspersa mul-

so diis

so diis offerri absque victima, quo tempore vuæ calente prælo premuntur, sæpe notatum est. Et Carnæ deæ, quæ *Carnæ.* viscéribus humanis præesse, & vitalia fouere credebatur, sacrum à Bruto institutum posteri seruauerunt, vt pulte fabacea & lardo absque victima sacrificetur. hic enim quum excors putaretur, latentem animum nimium diu reconditum, suo tempore detexit. Quas quidem fabas, nisi post Iulias calend. adultæ forent, sacris adhibere non licebat: vires nanque corporis his maximè augeri confirmarique opinati. Quam deam in monte Cælio sedem habere, illíque calend. Iulij sacrum fieri voluere. Saturno quoque *Saturni & Maniæ.* & Maniæ humanis victimis, quod licuit antea, postea admonitu Herculis, animali hostia sacrificari desitū est: ideo ad aram Saturni accensis luminibus sacrum fieri cœpit, vnde cereis misitandis in Saturnalibus mos inoleuit, qui apud Cyrenenses aliter seruabatur. Nam Saturno rem di- *Cerei in Saturnalibus missi Cyrenenses.* uinam facturi, ficis ornantur: placentasque mittunt, quod mellis repertorem esse ducerent. Maniæ vero, quæ mater Larium fuit, in compitalibus à Bruto institutis, vt omnis antiquitas fabulata est, non humana victima vt olim, (nam pro familiæ incolumitate antea pueros mactabant) sed alliorum & papauerum capitibus supplicari cœptum fuit: in quibus sacris serui interesse, & exæquato omnium iure, sublato discrimine liber an seruus esset, vt in Saturnalibus, *Serui in Saturnalibus.* vnà cum liberis sacrificia in compitis facere, & comessari, ac largiori potui indulgere assueuerant, vt hac comitate obstricti, in dominorū obsequiis paratiores forent, odiáq; inuicem offensionesq; dimitterent. Quippe festis Saturni diebus, seruos ingenuorū ministeria occupare, pileos sume re, & à liberis nullo discrimine differre, stipésq; inuicē dare & munera misitare, seruatū est. Regna quoque sortiri inter æquales, & tanquā reges imperitare, magistratus purpuram induere, reliquos in veste candida diem concelebrare. Qui etiam mos cum Græcis & exteris cōmunis fuit. Nam- *Sacea festa.* que apud Babylonios Sacea appellantur festa, quibus quinque dies serui dominis imperitabant: ex quibus vnus, stola sumpta, dominabatur. Apud Thessalos Peloria, Cretenses *Peloria.* Hermea, anniuersarios dies festos habēt, quibus exæquato *Hermea.* iure serui dominíque socij & penè pares, cōmuui libertate

Panagyra. fruuntur. Sicut Troezenis panagyra, in quibus serui cum dominis pari exemplo viuunt, Thebanis vero ludi musici Saturno dicati erant Saturnaliorum loco. Ideo in compitalibus manet constitutum, ne humano sanguine sacra polluerent, vtque pilas & effigies viriles & muliebres ex lana in compitis suspenderent. Laribúsque tot pilas, quot essent seruorum capita, & tot effigies quot essent liberi, noctu pro victimis darent: vt si quod periculum familiæ immineret, aut triste fatum, hoc sacrificij genere expiarēt. Sicut mense Maio, quum prius de ponte sublicio in Tiberim homines mitterent, qua de causa flaminicam tristem esse, & animo afflicto conuenit, quæ nec eo mense lauat, nec aliquo cultu vtitur: postea ab Hercule admonitas, non homines, sed hominum effigies Vestales adiicere cœpisse, quæ triginta numero fuere. Casta quoque mola, & sale tuso, & in ollam fictilem cum aqua immisso, eædem virgines sine victima sacrum facere solebant, cæteri farre & vino, in quibus sacris asellum panibus coronatum adhibuere. Lari quoque familiari Calendis, Idibus, & Nonis, corona in foco indita, pro aris focisque, próque familia non sanguine victimarum supplicatur. Quæ quidem sacra ex hordeacea pulte, libo, farre, vino & thure, cum sale & salino sunt fieri solita: cui etiam particulas cœnarum & singulorum fructuum primitias sacrarunt. Ignem enim familiarem fauilla & cineribus excitatum, sanctissimis cæremonjis taciti adorabant. Fuitque antiquorum mos, vt profecturi viam, simulacrum dei, tanquam Larem familiarem & Fortunæ comitem secum ferant, cui festis diebus thure & melle vota effunderent & supplicarent. Etiam in Quinquatriis Mineruæ, prima dies sine victima aut cæde fuit, quod illa in lucem primum editam fuisse putant: quinquatrúmque ideo dixere, quod diem quintum post Idus festum haberent, sicut Triatrum, Sexatrum, Septemmatrum, & Decemmatrum. Quidam, quod quum quinque diebus operarētur sacris, & reliquis omnibus victimas cæderent, atque exertis ensibus pugnas committerent & digladiarentur: prima die velut pacata & festa, à victimarum cæde abstinerent. Vltima vero Tubulustrium dicta, qua in atrio Saturio tubæ lustrabantur agua. Iano quoque libo & placenta, ac mola

Thebanorum Saturnalia.

Lari.

Mineruæ.

Tubulustriū Iani.

Universidad de Deusto Biblioteca

salsa, nonnunquam thure & mero: Cereri autem lacte, vino & melle, sine victima sæpe litatum est. Hoc quoque adnotare non pigebit, quod quum in reliquis sacris qui rem diuinam facit, veteri instituto capite velato immoler, & adorantes vestem ad aures vsque attollant, vt se humiliores exhibeant diis, vel ne quid inter sacrificandum triste auribus aut oculis accipiant: Saturno tamen sacra facientes, velut veritatis cultori, capite aperto immolant & inuelato. Honori quoque & Opi ex vetere instituto dum sacrum fit, tem per aperto capite & sine velamento sunt. Apud aram quoque Herculis maximam, omnes aperto capite supplicare vetusto more seruatum est: vel quia ipsius dei, qui capite operto est, habitum imitari non liceat: vel quod magis adducor vt credam, vt ante Aeneam, qui ritum velandi capitis inuenit primus, aram maximam fuisse, vetustissimásque illius cæremonias signarent.

Caput in sacris velare.

Sacrificia capite aperto.

Honoris & Opis.

Nunquid quod lege Falcidia cautum est, de quarta bonorum hæredi debita, possit voluntate testatoris comminui vel tolli.

CAPVT XXIII.

VErba legis Falcidiæ, quibus modus legatorum præfinitus est, hæc fuere: Quicunque ciuis Romanus post hāc legem rogatam, testamentum faciet: is quantū cuique ciui Romano pecuniam iure publico dare, legare volet, ius potestásque esto, dum ita detur legatum, ne minus quam quartam partem hæreditatis eo testamēto hæredes capiāt. eis quibus ita datum, legatúmve erit, eam pecuniam sine fraude sua capere liceto: itáque hæres qui eam pecuniam dare iussus, damnatus erit, eam pecuniā debeto dare, quam damnatus est. & infra. Cum ea legis verba in conuentu iurisperitorum legerentur, præsente me, quærebatur, nunquid quod hac lege sancitum est, vt non minus quarta hæreditatis parte, testamento hæres capiat, possit voluntate testantis ita comminui vel tolli, vt si omne patrimonium & totum assem legatis distribui iusserit, ita vt nihil, aut minus quarta parte scriptus hæres ex bonis capiat, an id contra legem factum, ius ratúmque foret. Cúmque nonnulli è grege patronorum censerent ex Scæuolæ sententia licere cuiuis non insano, præter legum solennitatem,

tex. ex l. 1. § quicunque ff. ad. l. falcidiam.

ita vt volet testari, si modò id vellet haberi legitimè factum, palámque id antea testatus esset, plurimúmque in eo momenti fore: quippe quum ipsa decedentis voluntas, lex planè censeatur: & hoc Pomponium iureconsultum, hanc legem interpretatum, censuisse, contenderent, decernentem testatoris voluntatem, qualiscunque foret, ad omnem successionis speciem extendi oportere: multique in eius sententiam irent, & velut cunctis obuium id palam fatebantur, nos contrà sentire visi fuimus. Nam Papiniani responsa relegentes, hoc ipsum improbasse animaduertimus, atque respondisse in hæc verba: Priuatorum pactionibus, legi refragari non decere. Itaque trienti quæ per legem ex defuncti bonis debetur, neque per testatorem æstimationem minui, neque ius quod debetur, auferri posse: ne videlicet testator scriptos hæredes aditione ludificatus foret. Quæ sententia quum diu nobis insedisset, tamen refutari & dilui potuit: quippe quum in eandem lectionem, vt fit, incideremus, animaduertimus minus probabili, nec vero iudicio, sed falsa nos duci opinione, nouissimóque iure multis post seculis edito, contra priscorum decreta secus cautum fuisse: atque abrogata Papiniani sententia, ex placito principum lege edita sancitum esse, vt si testator trientem dari hæredi inhibeat, totúmque assem legatis absumi volet, vt pro voluntate de bonis disponere, illáque sicut libitum est, & quantam partem volet, cuiuis legare ius potestásque foret: liberum esset hæredi scripto, si nimium tenuiter sibi consultum esset, minúsque commodi tot legatis distribuendis, hæreditatem allaturam putaret, aditione abstinere, & ius succedendi abnuere. In quam sententiam, quæ notior & probabilior fuit, nouissimæ iurisconsultorum opiniones postea concessere.

l. quod de bonis. §. 1. ff. ad leg. falcid.

Auth. sed cum testator. C. ad leg. falcid.

Loci ex Iuuenale parum ab interpretibus diligenter habiti, contra nonnullorum opinionem explanantur.

CAPVT XXIIII.

DEfessus ego à forensium causarum contentione, & iudiciorum strepitu, aliquando vacuus cura & labore, ad hæc mitiora studia nostratia, velut in aliquod opportunum

num diuersorium, me recipiebam: & quoscunque, aut veteres, aut nostri æui libellos nactus eram, in his legendis perscrutandísque, aut verborum & sententiarum viribus pensitandis, exercebar. Cúmque, vt fit, in cuiuspiam non equidem indocti, nec spernendi autoris commentarios super Iuuenalis satyris, quos nuper ediderat, & posteritati tradendos curauerat, fortè incidissem, super his versibus Septimæ: Rara tamẽ merces, quæ cognitione tribuni Non egeat: in hanc sententiam ipsum locutũ offendimus, vt diceret, apud tribunos plebis agi necesse fore, & post impensos labores erudiẽdis pueris, ludimagistrum in iudicio experiri oportere, vt mercedem laboris & impensæ doctrinæ assequatur, idque Iuuenalem in fine satyræ apertius sentire, dum inquit: Et quum se verterit annus, Accipe victori populus quod postulat aurum: tanquam post lites iudicio à tribunoplebis diffinitas, tandem populus aurum quod petebatur, victori magistro & mercedem tradi postularet. Qui sensus etsi à multis mira persuasione receptus, quàm absonus sit, quámque pudendo errore coarguat imperitiam inrerpretis, nemo mediocris solertiæ vir ignorarit. Vbi enim, quæso, apud autores compertum fuit tribunum plebis iuris cognitionem, aut in ius vocationem, apud suum tribunal Romæ habuisse, ita vt an stipendium magistro debeatur, suæ cognitionis & arbitrij fuerit? Non enim vt de controuerso iure cognosceret, aut super eo diiudicaret: sed vt à maiorum magistratuum iniuria tenuem plebem defenderet in re præsenti, tribunitiam potestatem inuentam veteres voluere. Prehendere enim licebat tribuno, & in carcerem mittere, non autem super controuerso iure diiudicare, quod omnes annales & omnia monumenta vetustatis percalluere. Præterea quid imperitius dici potuit, aut tam præposterum, quàm vt in exactione vilis stipendij populus, tanquam si plebs aut plebiscitum aliquod rogaretur, interesse debeat, ita vt rogatione promulgata, an stipendium magistro debeatur, decernat? Sed quod est vero propius, quódque ab autoris sensu non absonum putamus, profecto sic est, vt poeta non de tribunoplebis, qui iuris non habet cognitionem, sed de tribuno ærario, apud quem leuiores expenduntur causæ, intellexisse credatur.

Iuue. locus in fine satyræ septimæ.

Trib. ærarius.

Etenim *li*quere arbitror, leues & nummarios iudices, tribunos fuisse ærarios, causarúmque cognitionem habuisse in minimis: quippe ab Aurelio tribunoplebis rogatione promulgata, iudicia in tres ordines diuisa fuere: senatores, equestrem ordinem, & tribunos ærarios, quorum cognitio in minoribus fuit causis: ideo in subselliis, non pro tribunali ius dicebant. Raram dicit ergo mercedem, quæ cognitione non egeat tribuni, non plebis, apud quem nulla erat iuris cognitio: sed ærarij, qui de minoribus causis ius reddebat, intellexisse probabile est: quod & nos sentire salua fide possumus. Rursus quod dicitur in fine satyræ, Accipe victori populus quod postulat aurum: neque de rogatione populi aut scito plebis, quod illi asseuerant, intelligi arbitramur, sed vetustum potius morem præsignari, qui apud Romanos in sacris certaminibus inoleuit frequens. Fuit enim antiqui moris, vt qui in theatro præstabant munera, multitudini effusæ ad spectaculum stipem spargerent, victorésque certaminum, & multarum palmarum gladiatores, ære collato & stipe donarent. Quinetiam non ludiones modò, sed elephantos, & eos qui in certaminibus fortiter quid aut dignum laude gessissent, à populo collatione stipis & asibus donari legimus. Constatque populum Romanum Spurio Posthumio & Quinto Martio consulibus, primùm stipem in ludis spargere cœpisse. Nam drachma grandinis in morem, atque odorati imbres instar pluuiæ, & alia missilia effuse spargebantur. Quod sequuti Cæsares, opulentius vberiúsque ad leniendam multitudinem factitarunt. Siquidem C. Cæsar nummos non mediocris summæ effudit in populum. Nero tesseras frumentarias, aurum, argentum, gemmas, margaritas, naues, insulas, agros, vestes, tabulas pictas, mancipia & iumenta missilia dedit. Domitianus cum omne genus rerum in theatro sparsisset, & pars maior inter populares decidisset: ne indonati abirent senatorius & equester ordo, per singulos cuneos quinquagenas tesseras pronunciauit. Heliogabalus verò aurea & argentea pocula, ac vestes magni cẽsus in plebem sparsit munuscula. Multi quoque ex theatro missas è sinu columbas fecere, quæ cum per cauẽam diu volassent, reuertebantur ad dominos. Fertur tamen

Versus postremus eiusdem satyræ.

Stipis sparsio in populum.

Populi in ludiones.

Cæsa. in pecunias sparserunt.

tamen Scipio infamiæ notam subiisse, quòd pecuniam in populum ludis publicis iecisset, velut istis muneribus auram popularem aucuparetur. quę quidem cum in diripientium manus mittebantur, non sine discrimine & rixa in concursatione & tumultu assequi poterant. Itaque optimus quisque cum primùm missilia induci viderãt, ne quid discriminis in conflictu turbæ elisi paterentur, è ludis excedebant. quæ apud autores monumentis testata clarissimis comperta sunt. Post emensum ergo annum, & edocendis pueris labores impensos, Accipe, poeta inquit, mercedem, qualem victori in ludis populus postulare solet: ac si dicat, vilem assem, & nimis tenuem mercedem, qualis est stips exigua quæ à populò in ludis postulatur, cum ære collato victor à plebe donatur, consequeris. Quod nos quantum ingenij captu assequi possumus, lectioni magis conuenire, & vero sensui congruere putamus.

Scipio infamia notatus.

Variæ apud diuersas gentes puerorum institutiones, & infantibus Romanis quæ documenta fuerint.

CAPVT. XXV.

QVàm variè apud nationes exteras & gentes vltimas pueri postquam in lucem editi essent, educarentur, quæque institutio fuerit, à nonnullis literis memoriæ proditum est. Siquidem apud Thraces Trausósque ac Cesias & Causianos, assuetum erat, vt puero in lucem edito circundati cognati affinésque, puerum lamententur, & afflicti iaceant, ac recensentes calamitates & vitæ incommoda, cui tantum restet malorum, quæ mox ille passurus aduenit, pectora plangant. Iidem in funere exultantes iubilant, scilicet cui defuncto omnibus incommodis & infortuniis quæ vita fert, ex hac luce & imminentibus malis, atque omnia sæuitia fortunæ tandem excedere datũ sit. Quod ab Indis quoque seruari meminimus. Nam Gymnosophistę & Brachmanes, castè & piè viuẽtibus mortis diem natalem vitæ ducebant. Spartanos Lycurgi legibus institutos, infantes primùm editos, vt labore firmentur, rigidissima aqua fouere, nudósq; in patientia laboris enutrire.

Thraces. Trausi. Cesiæ. Causiani.

Indi.

Spartani.

nihílque ſomni cauſa ſternere, proditum eſt. Necnon cibi potioníſque modo prę finito, cum æqualibus in ſobrio cõuictu, inque eodem ſodalitio & ſocietate ſtudiorum, humili cultu educare, duráque & horrida diſciplina ſeueriſsimis moribus aſſuefacere, nequa vitia mentem adhuc rudem inficerent, néve moribus incompoſiti euaderent, illis magnæ curæ fuit. Quare prouerbio increbuit, ſolas Lacęnas viros parere. Quod à Cretenſibus & Germanis vſurpatum fuit, vt pueri ab ineunte adoleſcentia calores & frigora pati aſſueſcerent, vtque vilibus tecti amiculis, hyeme pariter atque æſtu eodem cultu incederent: & poſtquam ſatis virium aſſequuti videbantur, vt militiæ per ætatem patientes forent, non in munditiis, ne langueret animus, ſed in laborioſis exercitationibus, currendo, algendo, æſtuando, famem ſitímque tolerando, arduáſque & perdifficiles vias peragrando, exercerent: ac pugnæ ſimulacris, in quibus verbera & plagas dare & accipere cogebãt. Quin etiam fuit Lacedæmoniorum mos ſolennis, vt agreſtes quos Hilotas vocant, quam maximè poſſent vino ingurgitent, ad potúmque & crapulam appellent, illóſque vino madidos & diſtentos, in cœtum adoleſcentium iuuenum introducant, vt iuxta Anacharſis & Platonis conſilium, temulentiæ turpitudinem intuẽtes, quaſi pertæſi ignauiam, à vino & luxu promptius abſtinerent: ac tam tetri aſpectus, támque dedecoris non ſolum pigeret, ſed puderet. Tantáque diſciplina fuit, vt iuuenum corpora ne laſciuirent, ſtatis diebus apud Ephoros exhiberent, nudóſque inſpicerent, vt ſi quid inſolitæ pinguediuis cõtraxiſſent, parſimonia & victus abſtinentia emendarent. Ad aram verò ſic verbere afficiebantur, vt pleriſque ſanguis manaret ad necem. Apud Gallos quoque & Iberos zonæ menſuram habent magiſtratus, quam ſi capere non poſſet mulier ſucci plena, aut puer obeſus, magno afficitur probro. Quibus amatores, imitatoréſque virtutum & adoleſcentium bonę indolis permiſsi fuere, vt laudati & donati, facilius ad res magnas & magno viro dignas ſe accingerent: qui etiam Cretenſium fuit mos, quibus non fuiſſe amatos iuuenes, eſt ignominiæ datum: ex quibus amantem φιλήτορα dixerõ, amatum verò κλεινόν. Quorum exẽplo Lucani liberos à prima

Prouerbiũ. Cretenſes et Germani.

Lacedæmoniũ.

Hilotæ.

Galli. Iberi.

Cretenſes.

à prima infantia ſine veſte aut miniſterio ſeruili, in duritie & parſimonia educabant in ſyluis, quibus præda venatica erat cibus, potus verò fontium liquor. Colchis, Aethiopibus & Troglodytis atque Aegyptiis, Syris & Phœnicibus, pudenda editorum infantium circuncidere in vſu erat, hoc non mediocriter vitæ commodis conducere arbitrati: quo commento labes corporum & eluuiones dilui putabant, ſeu quod multi putãt, vt diuerſitate noti fierent, velut omne arcanum & pudendum facinus inuelatum fieri oſtenderent. In Arabia gens eſt, Creophagos vocant, quibus nedum viri, ſed mulieres Iudaicè excindi ſolebant, ſicut de Andramite Lydorũ rege, qui primus eunuchas fecit mulieres, ſermo proditus eſt: quo exemplo in Aegypto aliquando mulieres excindebãtur. Arcades verò pueri, tũ Lacedæmonij & Thraces, quanquam ferũ genus, à teneris inſueſcunt inter prima rudimẽta in modulis & cantibus verſari, muſicáſque artes & vocũ concentus ediſcere ad annũ xxx, velut hoc amplisimũ iuuenturi munus darent: qui nõ dicíſſet, rudis & ignauus, atque infamiæ nota inuſtus putabatur. Græci verò adoleſcentes, muſicæ & poeticæ, libidúſque potius vocabant diſciplinis: in quibus excellere pulchrum putabant. In his enim tribus artibus, quas liberales vocant, literis, palæſtra, & muſica, plus operæ & ſtudij conterebant. Nec minore ſtudio primæ adoleſcentiæ iuuenes imbuebãt, vt præter literas & gymnaſticas diſciplinas, iuxta Ariſtotelis præceptum, quò ad reliqua munia firmiores eſſent, etiam natare diſcerent. Et tametſi cauendi ad tibiam ars, libero homine indigna prius viſa foret, ad cámque ſola mancipia admitterentur: æuo mox ſuccedẽte, tanti fuit honoris, vt ad illam niſi liber & ingenuus admitteretur nemo. Sicut pingendi ars primùm Sicyone, mox per omnem Græciam tanti fuit ſtudij, vt pueros ingenuos picturam tanquam præcipuam liberalium artium, in primis docerẽt magiſtri, perpetuo interdicto, ne ad illam mancipia admitterentur: indoctúſque & omnium poſtremus habebatur, quiſquis huius artis neſcius aut expers foret. Platonis quoque inſtitutũ erat, vt iuuentus muſicæ diſciplinis inter primas artes inſtruatur, vt grauiora ſtudia honeſta voluptate lenirent. Id quod Pythagoras cenſuit, qui repenti-

Lucani.

Colchi.

Aethiopes.

Troglodytæ.

Aegyptij.

Syrij.

Phœnices.

Arabes.

Andramis

Lydorũ rex

castrauit

mulieres.

Arcades.

Lacedæmonij.

Thraces.

nij.

Græci.

Artes liberales.

Gymnaſticæ

cæ diſciplinæ.

Natare.

Canere ad tibiam.

Pingendi ars.

Muſicæ

nos motus animi,& mentis perturbationes, nulla re magis quam vocum concentu mulçeri putauit. Cuius tanto studio Græci affecti fuere, vt etiam ad myrtum canerent, cantórque cantorem,myrto tradito inuitaret,quod postea prouerbio increbuit. In qua Timotheus tibicen multum floruisse proditur, qui duplicem mercedem exigebat ab his quos ab aliis magistris male institutos acciperet, quod hi prius dedocendi quam erudiendi erant : à rudibus verò & ignaris,simplicem.Pœnorum verò mos patrius erat,edi torum infantium venas capitis lana succida inurere, defluentémque pituitam hoc modo sistere,quòd salutare experti aduersus morbos,hoc tanquam peculiari remedio se muniuere.Aethiopes quoque ab ipso natali die,editos infantes in fronte inurunt,& stigmate notant, quo capitis & oculorum humor exiccetur. Quinetiam in Hybernia,quæ in penitissimo Oceano extra terras insula sita est,cultu indomito & fero,pueri ita aliti educatíque sunt, vt inter arma & cædes versentur assiduè, matrésque natura immites,ingenio barbaro, primos cibos edito infanti gladio admouere ferantur.Tenet fama,apud Baleares matres infantes pueros ab ipsis vitæ incunabulis his disciplinis assue facere,vt nisi oblatũ cibũ baculo aut funda petierint prius, cibo vesci prohibeant.Quem vsum vetustissimũ apud Cadurcos,Acarnanes,atque Aethiopes inualuisse legimus, vt saxa ingẽtia fundis intorquere,aut sagittas & iacula ingentis ponderis vibrare à teneris ediscant.Idoneos autores habeo,Aegyptios impuberes filios apud se alitos & educatos his disciplinis exercere,vt nisi centũ octoginta stadia prius confecerint cursu, vesci cibo nullo modo sinerent : quos à pueritia & primis annis, nudis pedibus ingredi iubebant, ne delicatior cultus corpora emolliret, eneruarétque. Indi & Brachmanes edito infanti curatorem & vitæ magistrum custodémque adhibẽt,vt sub legibus & magistratibus, bonis disciplinis formatus, salutaribus exemplis erudiatur. Apud quos infans in lucem editus,post mẽses duos in mediũ producitur:&cuius indolis & formę sit,publico cõcilio decernitur:vt ex faciei & corporis specie, si pace vel bello bonus,& an vita sit vel morte dignus,iudicetur. Et si cuius indoles probaretur, bonis ille formabatur doctrinis : qui verò

Ad myrtũ canere. *Timotheus tibicen.* *Pœni.* *Aethiopes.* *Hyberni.* *Baleares.* *Cadurci.* *Acarnanes.* *Aethiopes.* *Aegypty.* *Indi.* *Brachmanes.*

verò minus,morte afficiebatur.Id quod apud Spartanos erat Lycurgi lege sancitum,vt speciosus puer & forma liberali,publice educari:mancus verò & deformis in loca valta & prærupta exponi, vel in vltimas terrarum oras ablegari deberet.Idem legibus Romuli à primo ortu vrbis cõstitutum ferunt,vt si mancum quid editũ,aut mõstrificum fuisset,statim à partu in flumen aut mare exponatur. Produnt Aethiopes editos pueros,quũ paulũ processere, super aues quas diuersi generis educant, sublimes imponere, eósque cuius spei futuri sint,periculo internoscere: nam si volantes intrepidi manent,velut generosos & se dignos, magna educant cura:si verò consternãtur animo, & trepidi pauẽt, tanquam degeneres in loca deserta exponunt & abiiciunt. Quod de Psyllis quoque proditum est, qui partus obiicien do serpentibus,si illæsi manent,an suæ originis sint, experimento internoscunt.Nõnullæ Indorũ gentes pueris adolescentibus,etiam si magnæ fortunæ & amplis opibus forent,pro seruis vtebantur:vt eam sortem experti,quantum decus libertatis foret, agnoscerent. Quod cum Cretensibus & Laconibus commune asseuerant fuisse,vt ingenuos filios seruilia exhibere cogerent.Phrygibus verò familiare fuit,proprios vẽdere filios in eximio ætatis flore,& seruilem in modum educare. Nabathæis quoque adolescentes ingenuos,seruilia præstare officia consanguineis, assidua exempla sunt. Persæ autem editum infantem, ante septennium in conspectu parentum non adducunt. Alij, nisi post pubertatem filios à parentibus conspici non sinunt : qui mos apud Heduos, plurimásque Gallorum & Germanorum gentes frequens fuisse traditur. Quod ita institutum non ab re fuit:scilicet,vt si quid grauius accidisset,aut siqua calamitas & aduersi casus puero euenturi forent, illos parentes qui ipsorum conspectu tam diu caruerunt,facilius ferant. Eosdémque Persæ apud se educatos tam sanctis moribus imbuebant, vt illorum disciplinæ nihil addi videretur posse:siquidem per omnes ætatis gradus hęc illis rudimenta fuere,iustitiã colere, & æquum ab iniquo dinoscere:tum iaculari, equitare, arcu & cursu contendere,& præcipuè vera loqui.Cibus verò tam frugalis & modestus, aduersus famem & sitim tantummodo

Spartani. *Romulus.* *Aethiopes.* *Psylli.* *Indi.* *Cretenses.* *Lacones.* *Phryges.* *Nabathæi.* *Persæ.* *Heduí.* *Galli.* *Germani.* *Persæ.*

paratus, vt iuuentus Nasturtio, pane, aqua & sale, velut exquisitis valde obsoniis vescerétur. Tantíque pudoris fuere, vt pro lege seruarent, ne in publico aut spuerēt, aut nasum emungerent: néve in conspectu parentum, nisi iussi considerent. Et quum natalem diē festum singuli & præcipuum habeant, illis tamen etiam indulgentissimi parentes vino abstinere velut immani scelere præcipiebant. Vtque nullis errorum maculis notarentur, nudos conspici viros, nec fas, nec ius esse dicebant. Itaque nudum conspicere hominem, ac si immane scelus admissum foret, capite luebatur. Scythis verò à patribus traditur mos non improbandus, vt iuuenes ephebos plurimos sibi amicos comparare, velut firmissima vitæ præsidia, iuberent. Is enim habebatur affluēs & beatus, qui pluribus familiaritatibus fultus foret, pro certo arbitrati, in rebus deploratis & afflictis, nulli vnquā satis fuisse amicorū. Romanis verò præualuit vsus, vt quæ vterum ferunt, antequam edatur partus, Postuertæ & Prosæ, quibus duæ aræ dicatæ erant, ne partus peruersi fierent, néve fœtus præposterè exiret, immolarent, Egeriæq; nymphæ, & Fluoniæ Iunoni sacra facerent: quia putabant illarum ope conceptum egerere, & fluorem sanguinis cohibere. Cuius rei causa apud Tibarenos inoleuit mos, vt mariti post vxoris puerperiū, capite obuoluto tanquam ipsi enixi fuissent, in lectulo decumbant, ea accubatione vxoris labores & ventris profluuia cohiberi arbitrati. Fuere autem Tibareni iuxta Cappadoces, qui in risu & iocis atque indulgentia fortunæ versari solebant. Idē Thracibus & Scythis, Cātabris & Celtiberis propriū, vt puerperæ viris ipsarum vice decumbentibus ministrent & famulentur. Apud Athenienses præcipuum edulium puerperæ brassica dabatur, velut parturiēti commodissimum: mox stolis initiatorum infantem obuoluere, ad valetudinē mirè proficere putantes. In Cyrno mulier puerpera editæ prolis nullam curam gerit, sed vir domi abditus, infantilis educationis curā atque onus fert. In Lyguria quoque & Illyrico mulieres tam patientes laborum sunt, vt post puerperiū minimē decumbant: prægnantésque inter opus enixas pueros domum referre tradunt: quos nō peperisse, sed inuenisse credas. Cúmque infans editus primam lucē hausisset, Romanis erat in

Vini abstinentia.
Nudū vidisse hominem capitale.
Scythæ.
Amici.
Romani.
Postuerta.
Prosa.
Egeria.
Iuno Fluonia.
Tibarenorū maritorum mos.
Thraces.
Scythæ.
Cantabri.
Celtiberi.
Athenienses.
Cyrnæi.
Ligures Illyrici.
Romanorū mos & ea-

vsu, vt ab obstetrice exceptus, humi sterneretur, quasi diuinationem futuri exitus inde auspicati: lectóque Pilumno & Picumno in ædibus parato, ita augurabantur, vt his præsidibus diis vitalis foret: néve Syluanus in domum irrepere valeat, quem vexare pueros opinio erat, ad fores ædium tres viros qui peruigiles domum circuirent, aduocabant, quorum primus limen securi, alter pilo feriebat, tertius verò scopis euerrebat: mox nomen & tempus editorū filiorum apud præfectos ærarij publicis actis testarētur & scriberent. Quæ quidem in Saturni æde tanquam publica monumēta seruari proditum est. Deinde cū cibo & potu eum initiarent, Edusæ & Potinæ sacra facerent. Eodémque Adolescentæ Maiæ, quæ fatua dicta est, ac Statano & Fabulino more patrio immolarent. Fuítque receptus mos, vt in testudineis alueis, aut ex tergore marinarum testudinum factis, calda pueros abluerent, mox oleo & butyro perungerent, Spartani quandoque mero abluebant, quòd vino admoto resolui ægritudines putarent. Nonnulli sale & aqua. Galli prægelido amne, vt à teneris calores & frigora pati ediscerent. Idem Thraces Scythæque. Fertur tamen Cato Censorius tam accuratè procurandis liberis studuisse, vt nisi se spectante nunquam infantem ablui, aut velamentis obuolui siuerit: néve pueri recens editi è cunis fortè deciderent, & terra corpuscula afflictarētur, culcitras iuxta cunas vndique sternerent, vt inde excepti innoxij fierent. Maribúsque nono die postquam in lucē editi fuissent, fœminis verò octauo, nomina imponerent, nonnunquam septimo, qui dies lustricus nomen habet. Quod teste Aristotele ideo cautum, quòd ante septimum pluribus infans casibus expositus manet. Ab Athenienſibus verò & omni ferè Græcia, decima à natali die infanti nomen indere seruatum est. Aqud Troglodytas fuit patrij moris, vt non hominum, sed arietis, pecoris aut ouis imponant infanti nomina, quòd bruta, quorum ope victitabant, suos genitores ducerent. Atlantes verò Aphricæ populi, nulla infantibus indere nomina consueuere: sed velut bruta anonymi fuere. Diuus autem Antoninus philosophus, natos liberos apud præfectos ærarij profiteri, & tertio die à partu nomina ferre iussit. Nono verò die nomina infantibus indere, antiqui mo-

remoniæ post editum infantem.
Syluanus pueris infestus.
Spartani.
Galli.
Thraces.
Scytæ.
Cato Censorius.
Quoto die infanti nomen dabant Romani.
Dies lustricus.
Athenienses.
Troglodytæ.
Atlantes.

Nundinæ. ris fuisse, illud exemplo est, quòd Nundina dea apud Romanos magnæ religionis erat: ipsúmque infantem editum in gremio & sinu matris ac ipsi' lacte educari potius quàm apud coemptas nutrices ali permitterent, cum ingenuitas

Matres ipsæ nutrices suorũ infantũ.

Laconicæ nutrices.

à matre sola, non patre proficiscatur: aut si permisissent, magna cura præcipuas illi nutrices Laconicas, velut educationis magistras, admouerent: cum propter lactis & educationis vitia sæpe infantes degenerasse compertum sit.

Germani. Quod æquè Germanis est habitum nefas, apud quos mater filium suo lacte alit, nec nutrici educandum delegare licet.

Græci. Romani pueros bulla donabant & prætexta. Græcorum verò inualuit mos, vt quinto die à partu, mulieres comites puerperij, manus abluant, & puerum laribus circunferant, polypósque & sepias munuscula à cognatis ferant. deinde cũ puer paululũ processisset, prætexta illum donabãt Romani, & bulla. ea enim erat aurea, insigne nobilitatis, figuram cordis habens, vt signarent, eam ætatem alterius consilio regendam, qua primùm à Prisco Tarquinio donatum eius filiũ tradunt, quẽ in prętextę annis hostem dicunt occidisse. Hac Romani pueri honeste geniti & liberaliter educati patricij, aut illorum qui equo meruissent, filij, postea vsi fuere. Lorum verò erat insigne liberorum, plebeiorum & pauperum. Propius verò est, quod fœdere icto cum Sabinis & Tatio, cautum fuit, vt bulla prætextáque per eas tempestates Sabinorũ ornatu, raptarum filij vterentur. Fuítque antiquì moris, vt parentes bonis exemplis artibúsque honestissimis liberos educerent, plerunque apud patruos, ne nimia parentum indulgentia lasciuirent. Maximáque dabatur opera, ne quid insolens aut pernicioſum, néve quicquã quod minus esset decorum, corã infante pater faceret aut diceret: néve vir mali exempli, qui seruilibus vitiis imbueret animos, in conuictu esset: magni enim interest, quos quisque audiat domi, quibus cum loquatur puer. Quare Cato censor tanti exempli fuit, vt Manlium senatu mouerit, quòd interdiu præsente filia vxorem suauiasset: asserens se à sua nunquam nisi cum tonaret præ timore complexum esse. Et Hieron Epicharmum comicum mulctasse & pœna affecisse dicitur, quòd coram filia lasciuos edidisset versus. Tum vt socij consiliorũ, magistráque & comites puero probatissimi darẽtur, qui

Bulla qualis, & quorũ insigne.

Lorum quorum insigne fuerit.

Educatio.

Exẽpla parentũ coram pueris.

Cato censor.

Hieron. Magistri et cõsortia puerorum.

acuerent iuuentutem ad studia & bonas artes. Nam prauis impulsoribus multos degenerasse compertum est. Quod etiam à Græcis summo studio seruatum meminimus, vt dum puerilis ætas prona esset ad vitia, magistros adhiberent probatissimos, magnæ & expertæ virtutis, quorum conuictu & domesticis disciplinis exemplísque formarentur. Sic Achilles Chirona & Phœnicem, Agamemnon Nestorem, Hector Polydamanta, Telemachus Menelaum, Alexander Aristotelem, Antigonus Zenonem, atque alij vitę magistros habuere non pœnitendos, sicut Augustus Apollodorum Pergamenũ, Tiberius Theodorum Gadareum, Homerus Prognopidem, Virgilius Silonem, Cicero Diodorum, qui illos egregiis artibus instructos, ad bonam frugem prouexere: quorum doctrina, integritate & fide, magni postea viri euasere. Primus enim Carbilius proditur, qui iuuentuti Romę ludum aperuit: eius Carbilij libertus, qui vxorem repudiauit primus. Cato verò Censorius tam sanctè filium edocuit, vt non alium quæsiuerit magistrum: sed seipsum, quia pater erat, filiis exhibuerit præceptorem. Augustus quoque Octauius, Caium & Lucium, quos sibi filios asciuerat, non alterius, sed sua ipsius doctrina imbuit: itaque literas & natare illos scientissimè docuit. Vtque in ludum literarium non solum ingenui pueri, sed & virgines nondum adultæ, literis & bonis disciplinis formandæ ventitarent. Eligebatúrque aliqua matrona insignis, spectatæ virtutis, toto generi propinqua, aut vir grauissimæ disciplinæ, cuius sanctitate & moribus tota familia & infantilis cognatio bonarum artium cupiens imbueretur. Apud cúmque in domo honestissima Hetruscas primùm literas, mox Græcas, & haud multo post circunscriptas sententias, quas chrias Græci vocant, ediscebat: deinde studia liberalia, & animi cultum. A quibus si quid esset offensum, prætextati anguillarum tergore, pueri ferula, à parentibus verò leuioribus flagris vel plagis, aut puerili verbere plectebantur, quibus exciti disciplinis, ad virtutem vegetabant animos corporáque. Quod apud Thurios & omnem ferè Græciam lege cauebatur, vt pueris cum primum adolescerẽt, magistros studiorũ, doctos ætate & vsu, in primo tyrocinio publica impẽsa præficerẽt. Vtq; plures

Carbilius primus ludimagister Romæ.

Cato Censorius filiũ instruxit.

Augu. Octauius filios asciti-tios edocuit.

Virgines ludum literarium adibant.

Ordo instituendi in literis apud Romanos.

Quo instrumento vulgarũ negligẽtiores.

Stipendia professoribus constituta.

Thusci. *Massilienses.* *Iberi.* *Sertorius.* *Alexander.* *Vespasianus.* *Anton. Pius.* *Traianus.*

vnius curæ & disciplinæ mandarentur, qui magister esset & comes, sicut de Thuscis & Massilienſibus traditur. Idem apud Iberos Sertorius fecit, vt magistris scientissimis, qui artes docerent liberales, ingenuósque educarent, stipendium de publico daret. Alexander Macedo multis millibus puerorum ex Persíde magistros dedit, qui Græca instituta, mores, militarémque disciplinã præciperent. Quod de Vespasiano proditum est, vt Græcis Latiníque rhetoribus annua centena daret: & de Antonino Pio, qui rhetoribus per omnes prouincias annua salaria constituit. Traianus quoque adolescentes ad quinque millia bonæ indolis, ex omni imperio selectos, publicè ali: & parentis affectu paribus disciplinis erudiri curauit, ex præcepto Lycurgi, qui ingenuis adolescentibus virum præesse voluit peritum ac vigilantem, ex his qui summi eliguntur magistratus, quem pædonomum nuncupauit.

Pædonomus. *Persæ.* *Regiũ pueri apud Aegyptios.* *Magica ars.* *Reges Persarum.*

Persarum vero pueri non literas, quemadmodum cõsuetudo fert, sed iustum ab iniquo secernere, & qua pœna improbus homo dignus, qui pace vel bello bonus, & quæ sit turpis & honesti distinctio, in scholis ediscebant. Aegyptij geometriam & arithmeticam, puerum vero regium magicas artes edocebant in primis, tanquam studia sanctiora. Ea enim erat diuinorum scientia, qua imbui regum filios voluere, quoniam ad magnæ fortunæ cultum ingenia excitaret. Qui mos Persarum regum frequens fuit, vt magicis artibus imbuerentur.

Spartanæ virgines. *Gymnasia palæstræ.* *Græci.* *Pythagoræorum discipulorum silentium.* *Cretenses.*

Spartanæ vero virgines nondum adultæ, in discorum iactu, cursibus & palæstra exercentur omnes nudæ: quod studium à Laconibus, qui summi palæstritæ fuerunt, excolebatur in primis: id quod Plato non improbauit, censuítque vt non modo puellæ, sed & anus luctarentur cum viris, vt patientes laborum, facile res arduas subirent: quorum studio in posterum adeò affecti sunt, vt gymnasia & palæstras, quibus tota Græcia dedita erat, ita occupasse animos tradant, vt pro fortibus militibus se bonos palęstritas & athletas dici potius exoptarint. Apud Pythagoræos, discipuli licet disciplinis imbuantur bonis, illis tamen annis quinque obstinato silentio tacendum erat: quippe primum rudimentum erat tacere & meditari. Cretenſium pueros cogebant magistri in primis leges, mox deorum hymnos, atque egregia ducum facta modulatis vocibus mandare memoriæ. Apud Siginnos, qui Persicè viuunt, quadrigas agitare, erat puellare studium. Nondum enim adulta virgo quadrigas flectere & circumagere magna facilitate callebat, quibus hoc erat priuilegio datũ, vt quem vellet ex iuuentute in virum deligere liceret. Tanta porrò Romanæ verecundiæ obseruatio & morum exempla fuere, vt nec pater cum filio pubere, nec socer cum genero lauaret: nudósque conspicere parentes, ducerent nefas. Hoc tamen ad memoriam insigne est, quod quanuis pueri tam castigatæ disciplinæ forent, vt omnis esset vita plena grauitatis: calculum tamen ediscere, & computationibus dare operam, in vsu fuit Romæ non improbando, tanquam inde redundaret ingenij ratio exactissima. In quo id fuit animaduersum, solos Thraces ad quatuor vsque numerare didicisse, Græcos & barbaros ad decem, Albani vero vltra centum computare non nouerunt. Mirúmque prodi, Meletidem adeò vecordem fuisse, vt vix toto ingenij captu ad quinque numerare disceret. Veteres vero Romanorum vltra centum millia numerare nesciuisse, multi asseuerant. Tum saltationis genera, & motus Ionicos Romanam iuuentutem ediscere, quandoque in vsu fuisse. Siquidem Iones psallendi normam, & molles salsus primi inuenisse traduntur. Itaque ingenuos pueros, etiam senatorum filios, schola egressos, ad ludum saltatorium frequentes commeare, & cum crotalis, neruorúmque & tibiarum cantibus ad numerum certo motu psallere, antiquæ disciplinæ fuit. Quod apud Græcos, Persas, atque Indos, dignum laude & exquisitæ artis fuisse, Homero teste probatur, qui inter cætera ludicra liberalia, saltationem ponit. Quippe saltare habent Persæ & equitare præcipuum. Lacedæmonij quoque saltationem tanquam ad bella vtilem, vt gressu composito incederent, inter quotidianas disciplinas habuere. Et vt concinna fieret motio in congrediendis hostibus, pueri nudi saltare didicerunt. Quare Epaminundas & saltasse & cantasse dicitur probè, quas etiam per genera & modos distinxere: vt podismus, & siphismus modus, comus & tetracomus in hostium congressu fierent. Ascoliasmus vero Baccho dicatus erat, vbi in theatro super

Siginni. *Romanorũ pudor.* *Arithmeticam discebant pueri Romani, & quare.* *Thracum numerus.* *Græcorum, barbarorũ, Albanorum.* *Meletidis stupiditas.* *Romani.* *Iones.* *Ludus saltatorius.* *Persæ.* *Lacedæmonij.* *Epaminũdas.* *Modi & saltandi genera.*

vtres obunctos vno pede saltant: Colabrismus Phalicus, Bactriasmus, Strobilus, Apocinus, & Aposisis, aliáque saltationum genera, diuerso quæque gestu & modo erant in quotidiano magis vsu frequentia. Ea tamen saltatio non vbique & passim, sed in tempestiuo conuiuio deliciarum causa siquando præstabatur, laudi fuit. Quippe cantus & saltatio, Homero teste, conuiuij appendices sunt, modesta tamen, non impudens, qualis fuit Hippoclidis, qui apud Clisthenem futurum socerum, dum intempestiue saltat & gesticulatur, illum desaltasse matrimonium Clisthenes dixit. Appius quoque Claudius vir triumphalis, & Gabinius, M. Cæcilius & Licinius Crassus optime saltare gloriæ duxerunt: sicut fidelibus sonare. Discebant enim fidibus antiqui apud magistros & artifices, nam Decius Sylla optime cantasse dicitur, & Cato Censorius simpliciter cantare, non seruile duxit opus. In tantúmque honoris culmen apud veteres musica processit, vt illam sacris & publicis cęremoniis adhiberent, cum in deorum puluinaribus & epulis magistratuum fides præcinerẽt. Et apud Græcos iidem musici vates & sapientes erant. Apud quos post cœnam circunferebatur lyra, quam cum recusasset Themistocles, est indoctior habitus, Cimónque & Epaminundas, quod fidibus scirent, antelati fuere. Canebant enim veteres ad tibiam clarorum virorum laudes & virtutes, tametsi principibus hoc fuerit probro datum. Quare verbum Philippi fertur in Alexãdrum, debere ipsum pudere, quod tam pulchrè caneret. Et Pyrrhus, an Caphias vel Python melior musicus videretur, interrogatus, Polyperconta meliorem ducem respondisse fertur. Scipio tamen Aemilianus Romanæ iuuentuti, quod in ludum histrionum ingenui pueri venirent, & cum sambuco & psalterio canerent & psallerent: & Cicero Gabinio consulari studium saltandi, vt probrum obiectauit. Domitianus quoque in censura ciuem Romanum senatu mouit, quòd choreis plus nimio indulgeret. Id quod Aegyptiis seuera fuit lege inhibitum, apud quos pueri nec palæstræ vacant, nec musicæ. Quod de Alcibiade proditur, qui musicam tanquam ingenuo indignam, odio prosequutus fuit. Contra Pythagoræi: nam tanti musicam fecere, vt excitarentur ad lyram, & quietem ca-

Hippoclidis desaltatio.

Fidibus discebant veteres.

Musicæ honos.

Lyra post cœnam.

Themistocles.

Cimon.

Epaminundas.

Musica vituperata à quibus.

Musica laudata.

pturi, sono inuitarentur. Inter puerilia vero rudimenta, hastilia iacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare, Romanæ iuuẽtutis peculiare fuit. Cur autem citius fœminis, serius vero masculis inderent nomina, credo propterea visum, quia fœminas cito pubertatem assequi compertum est. Ideo veteri lege cauetur, vt mulieres duodecimo, mares vero quartodecimo anno ætatis, pubertatem assequi censerentur. Eo enim tempore iura publica masculis pubertatem definiere.

Exercitamenta puerorum.

Fœminis cur citius quàm masculis inderentur nomina.

An inter auguria sternutamenta sint, & offensiones pedum, & quæ illorum prædictio fuerit.

CAPVT XXVI.

ESse inter auguria sternutamẽta & offensiones pedum, in naturali historia Plinius notauit, quæ symbola dicta sunt. Plerique contrà: nam sternutamenta non facere auspicium censent: sed quum captatis auguriis superueniunt, illa rata facere, siue boni prænuncia sint, siue mali: qualiáque prædicta, præuisáque fuerant, affirmare & probare sermonis veritatem putauerunt, Homeri exemplo, qui Penelope malum procis futurum ab Vlysse referente, Telemachum facit sternutasse. Et Xenophonte ad milites concionante, sub idem tempus sternutans quidam, omen fecit felicissimum, ita vt totius dux militiæ crearetur. Themistocle verò ad aras sacrificante, à dextra sternutans homo, augurium fecit, quo præcipui captiui immolarentur. Hippiæ quoque dum sternutat excussus dens, magnum augurium fecit calamitatis futuræ. Inde apud veteres incussa fuit religio in sternutamentis bonum omen & salutem precari: quod Tiberium cæsarem mirifice exegisse dicunt, vt si quid infandi diríque immineat, ea precatione & salute auertatur. Aristoteles autem, quod è capite hominis tanquam ex arce ducunt originem, quę pars diuina & sanctior homini est, propterea prodeuntem inde spiritum, tanquam signum augurale & diuinum numen, nos venerari decere cẽsuit. Ea quidem apud eos qui ista perueștigare adorti sunt, mirę obseruationis fuere. Nam si essent matutina, nefanda ominari, & rei inceptandæ irritos conatus

Salutẽ precari in sternutamẽtu.

Obseruatio ominis ex sternutatione.

facere: si vero meridiana, firmissimi auspicij esse, præcipue à dextris, arbitrati sunt. Sæpe tamen symbolum veritatis, & prognosticum liberationis facere ab insidiarum metu, voluere. Fuítque animaduersum, inter epulas medio accubitu, sternutamento reuocari ferculum: si non postea gustetur aliquid, inter dira, & certissimo exitio haberi. Sed tametsi de sternutamento variata opinio sit, offensiones tamen pedum infausti semper ominis fuisse, ac portenti & prodigij mali, vulgo proditum est. C. Gracchus qua die ciuili seditione oppressus fuit, domo egrediens, ita pede limen offendit, vt non parua vis sanguinis efflueret. Neroni quoque in expeditionem Alexandriam profecturo, lacinia surgenti adhæsit. Crassi etiam filius contra Parthos proditurus in aciem, ita pedem offendit, vt humi prostratus concideret: quos omnes vehemẽti discrimine & immani strage oppressos, atque indignissimam fortunam expertos satis constat. Paténtque abunde exempla, quæ singula exequi longum esset. Illud tamen annotare succurrit, adeo Romanos olim in magnis minimísque rebus auspiciorum euentus atque omina obseruare solitos, vt ab inceptandis prosequendísque negociis leui suspicione auguriorum, velut tristia portenderent, & magna infortunia facerent, auocarentur. Nec modò auspicia, sed sacrificia, ludósque solennes ita obseruarunt, vt ob minimas sæpe causas illos instaurarent & reficerent. Sacrorum vero cæremonias tam sanctè coluerũt, vt ex leui offensione idem sacrificium trigesies instauratum, & denuo ac sæpius procuratum fuerit.

Omen ex pedum offensione.

Quæ potestas proconsulis foret, qui've erant proconsules, & an idem iuris quod consules haberent.

CAPVT XXVII.

QVoties instantibus curis mihi animus laxatus fuit, sæpenumero quæsiui quæ potestas proconsulum foret, illorum quibus finito consulatu, prorogatum esset imperium. Et dum quæro, ab autoribus traditum memoratúmque inueni, quòd vbi finito magistratu annuo, non expediret consulem prouincia decedere: illi, ne sine honore esset, imperium sæpe prorogari, vt eam prouinciam proconsul, non vt consul administraret. Continuabat prorogabatque illi senatus imperium, nonnunquam populus sine senatu, ex autoritate tribunorum plebis. Nam si in decernẽda prouincia senatus auersaretur, tribunus ad populum ferebat, plebsque sciebat, & ex scitu plebis & suffragatione populi proconsulatum decernebat: idque quod à populo scitum erat, ratum firmúmque manebat. His ergo à populo vel senatu prorogabatur sæpe imperium ad sex menses, modò ad annum, aut donec debellati hostes, vel reuocati à senatu forent, prout ex republica esse videbatur. Publius enim Philo consul narratur primus cui prorogatum imperium fuisset, & ex eo proconsulare officium cœpit pro munere dari. Scipioni deinde Aphricano in Aphricã profecto, ne finito consulatu, incommodo reipublicæ prouincia decederet, imperium consulare, donec debellatum esset, prorogatum fuit. Nonnunquam stantibus consulibus, si qui in prouincia tumultus aut motus orirẽtur, pluréque prouinciæ oporteret præesse: nouos proconsules senatus, nunc iisdem, nunc aliis decretis prouinciis creauit, ipsíque plerunque legiones & exercitus commisit & mandauit: poterátque non modo consuli, sed prætori proconsulare munus dari: sicut exemplis pluribus extat. Sempronio enim Graccho, & Quinto Fabio Maximo consulibus, quum Hannibal Italiam omni clade belli peruastasset, Claudius Marcellus ex prætore proconsul designatus, vires Hannibalis multis præliis ita fregit & comminuit, vt facile vinci posse documentum daret. Quin & illud animaduersum est, easdem legiones atque exercitus quibus antea consules præfuissent, ipsis proconsulibus prorogato imperio demandari vel nouos comparari contra repentinos motus, quibus hostibus obuiam ire, & magnis opibus rem gerere possent. Habebatque proconsul proconsulatus insignia eadem, quę & consulatus. Nam & lictores, fasces, secures, prætextam, curulémque sellam in prouincia sibi decreta velut consul retinebat, quibus insignibus pro imperij maiestate, próque splendore dignitatis conspicuus erat: nisi eam adiret prouinciam, in qua consul præsens foret, aut è prouincia decedens, Romam aduentaret. Tunc enim finito honore, sine imperio aut insignibus erat: proconsuli enim portã Romæ

Proconsul.

Proconsulis insignia.

ingresso, minuebatur honor, priuatúsque & sine imperio censebatur. Neque enim proconsulem habere imperium, vbi vnà esset consul, consentaneum erat, nisi par illi imperium delegatum fuisset. Tunc enim & consularia ornamenta, & potestas vtrique erat par. Hoc tamen intereat, quod procōsules aut proprætores auspicia nō habebant: quippe inauspicati erant, quum consules prætoréque auspicia haberent maxima. Si tamen consul in prouinciam veniret, in qua proconsul degeret: ipse sine lictoribus & fascibus consuli obuiam ire, & velut priuatus equo descendere, & obsequium præbere debebat. Quòd vero æquatum imperium proconsuli vnà cum consule fuerit, pluribus pater exēplis. Nam & cum T. Claudio cōsule, qui Aphricam prouinciam sortitus erat, Publius Cornelij Scipionis, qui illam proconsul administrabat, æquatum imperium fuit. Et quum vrbs ab Hannibale admotis hostiliter legionibus premeretur, metúsque de summa rerum esset, Q. Fuluium proconsulem Capua profectum, ne ei minueretur imperium, quòd vrbem iniisset, exæquato cum cōsulibus imperio, vrbi præfuisse legimus. In vrbem tamen reuersus proconsul, poterat absentibus consulibus eorū vices gerere, vrbi præesse, senatum habere, comitia futuris cōsulibus indicere, & si in prouincia sibi decreta quid triumpho dignū gesserat, etiam de victis hostibus triumphare. P. Philo proconsul, & cui prorogatum imperium sæpe fuit, Græcis in Campania debellatis, qui rupto imperio desciuerant, de Palæpolitanis simul & Græcis triumphum egit. Et Seruilius procōsul de Cilicibus & Isauris, quod indomita ingenia debellasset, triumphasse fertur: tametsi proconsulem non gerere magistratum legitimum, & ideo triumphare minimè posse, plerique asseuerent. Fuit tamen animaduersum, proconsulem sine prouincia nonnunquam, vt milites in officio haberet, & obsequentes imperio, à senatu creatum, exercitui præfuisse. Qui etiam legatum & quæstorē, quorum cōsilio niti, quibúsque adiutoribus & ministris tam in administranda prouincia, quam gerendo bello vti posset, sicut consul habebat. Illud etiā non præterierim, proconsuli sex tātum modo fasciū insignia præire, apud nonnullos scriptis mandatum fuisse, licet alij duodecim fasces, lictoréq;, & eadem insignia

Precōsul & proprætor auspicia nō habebant.

Æquatū imperiū proconsuli cum consule.

Proconsulis potestas in vrbe consulibus absentibus.

Procōsulum triumphus.

Proconsul sine prouincia.

Fasces proconsulum sex tantum.

insignia honorum proconsuli sicut consuli apparere argumentis asseuerent. Quæ quidem insignia statim atque vrbem ingressus est, proconsul accipit: contentiosam vero iurisdictionē, nisi in decreta prouincia non exercet, voluntariam autem, vbique: quippe manumitti apud eos tam liberi quàm serui vbique possunt: apud legatum vero proconsulis, non possunt. Hoc tamen interest, quòd proconsul in decreta statutáque sibi prouincia ius tantum dicit: consul vero, etiam extra prouinciam & vbique dicit: quódque ante successoris aduentum, legatum dimittere non decebat proconsulem: id enim lege Iulia repetundarum vetabatur. Fuítque memoriæ proditum, non consulibus modo prorogato imperio vltra tempus finiti honoris, proconsularem iurisdictionem fuisse: sed & consulem designatum, ante consulatum proconsulare imperium gessisse. Siquidem Nèro Cæsar & alij designati cōsules ante initum honorem sæpe proconsulare imperium gessere. Et prætores prætura functi, & quæstores post quæsturæ munus ex senatus decreto prouinciæ præfuere vltra præscriptum, qui nō prætores, aut quæstores, sed proprætores proquæstoréque dicti nominatíque sunt. Eundémque proprætorem & consulis legatum fuisse simul, quæstorémque consulis, pro prætore prouinciæ præfuisse, ibique insignia prætoria, aut quæstoria habuisse, multiplici exemplo probatum est. Illud quoque admonitu non inutile duxerim, quasdam prouincias proconsulares fuisse, ad quas soli mittebātur proconsules: quasdam consulares, nonnullas præsidiales, pleraque prætorias, quibus consules, præsides, prætoréque præfecti erant. Nam Carthago proconsularis erat prouincia. Numidia, Libya, & Asia citra Taurum, & Cyrenæ, consulares. Tripolis, & vtraque Mauritania, atque Aegyptus, sub præsidibus fuere. Cyprus, Iberia, Sarnidia, Sicilia, Illyricus, Achaia, Creta, & Bithynia, prætoriæ. Sardiniam & Corsicam, olim prætorias, postea sub præsidibus fuisse comperimus. Soli vero Massilienses & Nemausenses ab onere prouincialis prætoriæ feruntur immunes. Cúmque omnis Hispania in sex prouincias diuidatur, ex his Bæthica & Lusitania consulares fuerunt, reliquæ sub præsidibus. Ea vero in quatuor conuentus diuisa fuit, in quibus

l. 1. & 2. ff. de off. præt. & lega. & l. obseruare. eo. titu. Consul in quo à proconsule differat.

Proprætores Proquæstores.

Prouinciæ proconsulares, consulares, præsidiales & prætoriæ.

Hispaniæ prouinciæ.

Norici & Pannonij. dabantur iura: Gaditanum, Cordubensem, Actisatanam, & Hispalensem. Lusitaniavero in Emeritensem, Pacensem, & *Cappadocia* Scalobitanum. Norici & Pannonij in quatuor prouincias, *Armenia.* Valeriam, Sueuiam, Dalmaticam, & Mesiam. Cappadocia *Chatramo-* in decem præturas, postea in satrapeas diuisa fuit. Armenię *titæ.* magna pars in duodecim gubernationes. Chatramotitæ *Paphlago-* qui iuxta sinum Arabicum incolunt, in quatuor monades. *nia.* Paphlagonia in tetrarchias, Mysia in administrationes, *Mysia.* Aegyptus in præfecturas & regiones, Syria in toparchias, *Syria.* Thracia in stratageas, Troas in nouem principatus: Iudi in *Thoas.* sex quinterniones, singulas præfecturas diuisere. Nonnulli *Indi.* in satrapeas, sicut Laodiceam. Alij in ethnarchias, multi in *Gallia.* tribus, plerique in classes aut centurias partiti fuere. Gallia, *Aquita-* Aquitania, & Britannia, prouinciæ decem & octo numeran *nia.* tur, ad quas præsides mittebantur, quas Cæsar in prouinciæ *Britannia.* formam redegit primus. Macedonia septem prouincias *Macedonia* habuit, totidem Illyricus, Thracia sex. Augustus Galliam *Illyrici.* & Aegyptum, Claudius Cappadociã, Cæsar Archelao vita *Thracia.* functo, maiorem Cappadociam Romanorum prouincias fecit. Proditur tamen Ciaxares primus Asiæ populos in prouincias distribuisse, & in suum quemque ordinem distinxisse, hastatos, sagittarios, & equites. Nero Cæsar pontum Polemoniacum & alpes Coctias, Polemone rege vita functo, prouincias fecit: & nationes alpium maritimas in *Cappadoces* ius Latij trãstulit. Fertur vero de Cappadocia mirum, quod *libertatẽ de* cum liberi essent, libertatem à Romanis deprecati sunt: *precati.* asserentes illam se ferre non posse, & sub regibus esse maluere. Vespasianus Achaiam, Lyciam, Thraciam, Ciliciam, Comagenem, Rhodum, Byzantium, & Samum libertate adempta prouincias fecit: Traianus Daciam, Mesopotamiam, Assyriam, Arabiam, & Armeniam. Fuitque hæc dignitas apud Romanos in vsu frequens, maximique splen- *Proconsulũ* doris: donec temporis interuallo, post Hadrianum impe- *dignitas* ratorem, & ordo & honor proconsularis desiere. Siquidem *quando de-* M. Antoninus imperator, prouincias ex proconsularibus, *siit.* consulares aut prætorias pro belli necessitate fecit: ipse Augustus, pacatas imperij prouincias & ab hostili tumultu ociosas, populo Romano regendas dedit, sibique tumultuantes & operosas, aut hostium incursionibus inquietas desumpsit:

desumpsit: ad quas modò proconsules, præsides aut præfectos cum imperio, modò præsidia & exercitus, nonnunquam legiones & auxilia destinauit. Tiberius quoque Achaiam & Macedoniam onera deprecantes, proconsulari imperio exemit, sibique illas regendas asciuit.

Licere vti accusatiuo casu nonnunquam in verbis localibus, contra regulas grammaticorum. CAPVT XXVIII.

ADhibitus sum in concilium, magis quàm in concilio: & in causam descendi potius, quàm in causa, dici cum frequentius tum ornatius, sæpenumero videmus: fuitque hic sermo vereribus non frequens modò, sed concinnus & elegans. Titus Liuius de Macedonico bello: Si ex quo traiecimus in Græciam, adhibitus essem in concilium. Idem: Si semel, inquit, in causam descẽderit, nihil integrum futurum sit. Et alibi: In euentum eius vrbis positum, sperni ab vniuersa gente Thessalorum, aut timeri. Et rursus: In quæ consilium dedi. Et de Macedonico octauo: In ædem Hercu lis signum ipsius dei positum, & scriuges equi. Quem dicendi modum habuisse proprium & perpetuum autim conten dere. Quinetiam illud animaduertimus, verbis localibus *Verba loca* per accusandi casum, eundem frequenter vsum: contráque *lia cum ac-* grammaticas regulas nouo exemplo multa vsurpasse, vbi *cusatiuo.* minime conuenire putaretur, quæ oratio à regula Latinitatis procul abesse visa est: tamen recte & probabiliter dici, in eáque magnum fuisse orationis ornatum, cuiuis patere potest. quippe de Macedonico bello. Lucius Cornelius consul, inquit, relicto ad exercitum Claudio legato, Romam venit. Idẽ: Quæ pro Chalcidensibus ad Euripi fretum dicta erant. Cęsar cõmentario quinto: Allobroges, inquit, crebrò ad Rhodanum dispositis præsidiis. Cicero ad Catonem: Cum ad Cibistra quinque dies essem commoratus. & plera que quę frequẽti lectione obuia sunt, ex quibus satis exemplorũ colligi potest: cum in exercitu, in castris, in Cibistris, grammatici omnes dicendum consentirent. Quod tamen non ineleganter dici sæpenumero videmus. Nam præter euphoniæ sonum, qui aptior conuenientiórque fuit, cum præpositionem ad, accusandi casui adiicimus, eius eam vim virtutémque animaduertimus, vt prope locum rem agi,

certissima observatione designet, vt proximis modo autoritatibus ostensum est. Quod enim Cæsar ad Rhodanum dispositа præsidia habuit, aut Cicero ad Cibistra fuit commoratus, vel quod T. Liuius ad exercitum dicit legatum reliquisse: id signat, iuxta Rhodanũ, exercitũ, vel Cibistra: vel per solœcismi modum dici grammatici volunt: & in primis Diomedes, vt è celo descendere in tertis. Aut quandam magis intẽtionem, ac vim, & penitus atque alte fuisse penetratum in rem de qua agimus, exprimere contendimus, & tunc in præpositio, accusatiuo apposita, expressius id significauit, vt superiore exordio & primis probatorum autoritatibus percensuimus. Huius rei admonuit me liber obseruationum grãmatici cuiuspiam, quæ in manus meas venere, in quibus ita scriptum legimus: In marmore incisæ sunt literæ, in gemma, in lapide, in ligno: non in marmor, gemmam, lapidem, vel lignum: contrà vero, in æs incisas literas dicimus, non in ære: cum longe secus contra istius grammatici opinionem, crebrò apud autores vsurpatum inueniamus. Nam in lapide vel ligno, aut lapidem vel lignum, & in ære vel in æs incisas literas passim dici licere, plusculis exẽplis apparet, maiorémque vim per accusandi casum exprimi, & penitus atque alte fuisse penetratum, demonstrari. Plinius iunior ad Traianum: Quæ, vos, inquit, patres conscripti, nequa interciperet obliuio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære censuistis. Plinius item naturalis historiæ quarto & trigesimo: Vsus, inquit, æris ad perpetuitatem monumentorum iampridem translatus est tabulis æreis, in quibus publicæ constitutiones inciduntur. Cicero quoque actione sexta in Verrem: Id non modò tũc scripserunt, inquit, verum etiam in ære incisum nobis reliquerunt. Ex quibus apparet, per accusandi & auferendi casum, in marmore & in æs, ac in marmore & ære incisas esse literas, Latine dici licere: sed quum accusandi casum ponimus, videri expressius atque altius rem fixam designari: quum verò ablatiuo vtimur, leuiter & in superficie, & non penetrari funditus, significari.

Laurentius Valla taxatus lib. 3. ca. 18.

Equestris ordo quando primum cœptus fuit, quæque ipsius ordinis potestas & officium atque insignia fuerint.

CAPVT XXIX.

Rectè

RECTÈ & condignè quidam existimauerunt, quum duo ordines, plebis scilicet & senatorius, Romæ à principio editi fuissent: equestrem ordinem, qui medium teneret locum, postea adiici cœptum esse: quibus purpura, vt patriciis & senatoriis, vti non licebat: ius tamen annulorum aureorum, quo insigni à plebe secernebantur, & medius ordo notabatur, publice tributum ferunt. Quod quidem ius non equitibus modò, tanquam bellicæ virtutis insigne, sed & senatoribus & militiæ primoribus datum fuit. Is tamen ordo etsi senatorio minor, magnæ tamen amplitudinis vigorisque habitus est: quippe erat auctus amplissimis honoribus, & senatorio penè par. Nam cum à principio originum eiecto Tarquinio, & depulso metu regio, in libertatem se vrbs vendicasset, Brutus primus ex equestri ordine senatum suppleuit, trecentósque delegit senatores, quorum consilio & autoritate niterentur. Lapsis deinde temporibus, Caius Gracchus Tiberij frater, & haud multo pòst Liuius Drusus tribunus plebis, vberiori compendio eum aliquando ordinem cum senatorio confundere decreuerunt: vtque plus dignitatis ferret, vt in senatum venire, & sententiam dicere liceret, lege sacrata, deinde plebiscitò sanxerũt. Quibus etiam equitibus tributum est, vt tametsi à censoribus in senatum allecti non essent, pro eo tamen quòd magistratus & honores gesserant, in senatum venire, & suffragari, ac sententiæ ius habere possent, qui sunt pedarij appellati. Quinetiam equites supra senatores extulerunt, & velut lõge principes plerunque antelati sunt. Neve iudicia quæ penes senatores erant, illius tãtum ordinis forent, idem M. Liuius, vt æqua parte penes senatum & equestrem ordinem diuiderentur, legem promulgasse fertur: quæ diu sancta & incorrupta mansit: quæ res magnarum sæpe dissensionum & dimicationis pernicioſæ causa & seminarium fuit. Ipsæque decuriæ iudicum, quæ ex ordine equestri deligebantur, mox pluribus discretæ nominibus fuere. Quippe alij tribuni æris, alij selecti, nonnulli appellati sunt iudices: quibus postea † nongenti additi ab omnibus secreti: quibus scita suffragiorum in comitiis custodire negocium erat: qui tametsi iudicum, non equitum nomina ferrẽt, tamen equestris fuisse ordinis, & inter equites

Ius annulorum quibus initio concessum.

Amplitudo ordinis equestris.

Senatus ex equestri ordine ne à Bruto suppletus.

Senatores pedarij.

Equites antelati senatoribus.

Decuriæ iudicũ variis modis nominatæ.

† *al. decem. Liu.*

adnumerari, haud dubium est. Nanque & annulo vt equites vtebantur, & eadem habebant honoris insignia, iisdém que fungebãtur muneribus. Ad quos aliquem ex nouis ciuibus, & cui haud multo tẽpore ciuitas data esset, admitti nõ decebat, quia nefas duxere ciuem nouitium inter equites adnumerari. Tametsi Hannibalis tempore, quo Italiam omni clade belli peruastabat, ius annulorum aureorum fuisse promiscui vsus Plinius asseueret. Hic etiam ordo quandoque diuisus in plures species fuit, nominibus variis, ex quibus qui ampliori prærogatiua illustres erant, petræ cognomentum tulere, plerique Fabiani, aliíque alio nomine censi. Denique Nero Cæsar ordinem Augustanorũ equitum instituit primus, reliquis per eum ordinibus offensis, & ferè destitutis. quóque plus dignitatis ferrent, seruatum est, vt multæ prouinciæ per solos equites Romanos præsidum loco regerentur. Nam & Cappadociæ, & Aegypto, & aliis pluribus diu equites Romani præfuere. Inter quas Aegyptus hoc proprium tulit & peculiare, vt ad eam nemo senatorij, sed equestris tantum ordinis præses accederet: quorum decreta diuus Augustus perinde haberi iussit, ac si Romæ magistratus, aut reges, consules, prætorésve illa censuissent. Cúmque imperatores ius populo dicerẽt, fuit constitutum, vt equites cum senatoribus vnà diiudicãdis causis consilio adessent: ita vt eorũ arbitratu iura & controuersias diffinirent. Tantíque splendoris fuere, vt præfecturam prætorij amplissimum munus continua serie ad Titum vsque ab ordine equestri administratum legamus: quinetiam res Cæsarum & negocia procurare, iam diu equestris nobilitas censebatur. Et quum defluxis moribus, equites Romani magno abusu pãtomimis aggregarẽtur, illorúmque latera cingerent: Tiberius Cæsar equestrem splendorem illorum contagio pollui arbitratus, ne equites Romani prodeuntes eorum latera tegerent, edicto vetuit. Tametsi legamus Augusti tẽpore equites Romanos ad scenicas operas prodiisse & Neronẽ equites, vt operas arenæ promitterent, præmiis donísque adegisse. Contrà verò Caligulam, nam equestrem ordinem, vt scenæ deuotum, assiduè proscidit, & conuiciis affecit. Cœpitque mox in senatusconsultis post populum Romanum equester ordo adiici, ita vt senatus populúsque

Ius annulorum promiscuum.

Equester ordo diuisus.

Equites degenerarunt.

Romanus & equester ordo, publica decreta edictáque testarentur. Eóq; dignationis ordo processit, vt Mecœnas equestri gradu velut amplissimo fastigio cõtentus, ad senatoriũ trãsire non curarit. Cui postea sequuti Cæsares, laticlauum, distinctum tamen à senatorio, velut honoris ornamentum tradidere. Cautumque fuit, ne quis huic ordini ascisceretur néve ius annulorum aureorum daretur, nisi ipse ingenuus, pater & auus ingenui forent, cuique sestertia quadringẽta, quod peculium equestre habitum est, census fuisset: quod etiam Tiberi edicto cauebatur. Fuere qui crederẽt, auri ornamenta fœminis medium quandoque ordinẽ fecisse, stolásq; à plebeiis diuisisse, vt sicut annulus equitibus, ita auri cultus fœminis mediũ ordinẽ designaret. Apud Romanos verò flos ordinis equestris Fabius Rutilianus inter ornatissimos fuisse proditur, qui magister equitum cum Papyrio Cursore aduersus Samnites militauit. Quo tempore, perpetuo senatusconsulto cautum fuit, ne cui pater, auus, aut maritus eques Romanus fuisset, quæstum sui corporis faceret, aut indignis artibus se pollueret. Et tametsi publicani antea huic ordini asciti essent (siquidem principes equestris ordinis olim publicani fuere: flosque equitum Romanorum, publicanorum ordine cõtinebatur), postea deprauatis moribus, paulatim mancipes & scribæ pro cõcione ab imperatoribus, velut præcipuo munere, aureis annulis donari cœpere. Deinde libertinos hoc iure donari, & ordini aduocari cœptum. Fuere enim mancipes, qui prærogatiuam inter publicanos habebant. Qui verò vectigalia redimebant, publicani dicti. Demum vilissima mancipia, seruitute exempta, in hunc ordinem ascisci, & equestri dignitate ac prætoriis ornamentis honestare, vsus inualuit. In qua re seruatum est, vt sublatis explosísque veteribus nominibus, quos ad equestrem splendorem aduocabant, ingenuorum veterumque Romanorũ nominibus nuncuparent, ne quid nota nominis obsoleti, collato honori officeret. Apud Chalcidenses verò tanta ratio peculij habita est, vt qui essent locupletes, equitum nomina ferrent, Cretenses quoque equitum ordinem, & vetustate & dignitate longe præcipuum, in magno precio habuere. Achæis equester honor velut præcipuo semper munere præcelluit, sicut Germanis qui

Laticlauus.

Quadringẽta sestertia peculium equest.

Fœminis auri ornamenta, quod equitibus annuli.

Fab. Rutilianus.

Publicani equestris ordinis.

Plura cap. 19. huius libri.

Mancipes.

Publicani.

Nominis mutatio.

Chalcidenses.

Cretenses.

Achæi.

Germani.

Capuenses. Bataui dicuntur. Et Capuæ equitibus plerunque est honos habitus, quibus ciuitas data est, quòd bello Latino à Romanis non desciuissent. Maximæ verò celebritatis apud Gaditanos hic ordo fuisse traditur. Siquidem vno censu quadringēti Gaditani bello egregij huius ordinis censi traduntur. Qui etiam numerus in equestri dignitate Patauij fuisse proditus est. Illud tamen præcipiendum non negauerim, non cuicūq; militi annulos aureos passim deferre licuisse: quia nisi ex primoribus militum, aut re magna & æstimatione forent, aut præfectus, centurio, decurio, aut tribunus, exercitui præessent, vel à principe aut prætore aureo annulo donati fuissent, illis impune vti nō licebat. Ferreo enim militibus passim vti permittitur. Quem morē Persæ vsurparunt, quibus neque aurum zonámve, aut monile, neque annulum nisi regis munere collatum, deferre licet. Post temporum verò interualla non modo annuli aurei, sed diuersi generis munera velut ampla precia, militibus dari cœpere. Quippe Aurelianus imperator gregariis militibus, vt per omne tempus militiæ fibulas haberent aureas, priuilegium dedit. Seuerus vltra aureos annulos, etiā domesticas concubinas largitus fuit: quibus delinimentis militum animos emolliuit & eneruauit. Apud Macedones chlamys & apex aureus munera regia fuere. Sertorius pictas chlamydes militi dona impartiuit. Alexāder Macedo vsum Persicæ stolæ. Vetusto tamen more in Romanis legionibus solis tribunis aureas fibulas habuere: gregario verò, aut manipulari, balteos aut phaleras argēto decoras ferre permittitur. Fertúrque Iulius Cæsar milites tam cultos habuisse, vt etiā auro & argento politis armis ornaret. Tametsi Brutus in Philippis, tribunis fibulas aureas vt probrum obiectauit. Non sic Spartacus, qui dum contra Romanos molitur arma, omnem auri argētíque vsum militi interdixit. Præ cæteris Fabricius censor tantæ abstinentiæ, & tam castigatæ disciplinæ fuit, vt summos duces plus quàm pateram & salinum ex argento in castris habere, edicto inhibuerit: & Pescēnius Niger tātæ seueritatis, vt summoto omni argento, in vasis ligneis milites vesci iusserit. Contrà verò de Antiocho proditum est, qui tam prodigæ luxuriæ exercitum duxit, vt præter frena & monilia, phaleras & armillas atque ephippia,

Gaditani.
Patauiēses.
Quibus militibus annulos aureos gestare concessum.
Persæ.
Macedonū regum munera.
Fibulæ aureæ.
Iulij prodigalitas.
Bruti, Spartaci, Fabricij, & Pescēnij frugalitas.
Antiochi luxus.

Universidad de Deusto Biblioteca

ephippia, galeas & arma, etiam clauos aureos crepidis subiectos, & argentea vasa ad spurcissimos vsus, reliquámque supellectilem ex argento auróque intertextam, militibus ferre permiserit.

Quid sit charta opisthographa apud iure consultos, de qua Vlpianus mentionem fecit, & quot chartarum genera fuerint, & quid cisiarius apud eundem Vlpianum.

CAPVT. XXX.

QVidam inter causidicos patronus disertissimus, & in literis non postremi nominis, adiuit me, atque alterum cum quo in foro deambulabam, iurisperitum non paruæ æstimationis virum, natura tristi admodum & recōdita, cuius nomen libens pætereo, ne quem videar incessere: & petiit ab eo edoceri, quid sibi vellet Vlpianus de bonorum possessione secundum tabulas, vbi inquit chartæ appellationem etiam ad nouam chartam referri, & ad delectitiā: proinde si in opisthographo quispiam testatus sit, posse hinc peti bonorū possessionē. Quid esset opisthographū, significari sibi postulabat. Cúmque ille respōdere cūctaretur, & incertus animo fluctuaret, putare se nihilominus dixit, ex interpretis autoritate, opisthographam dici chartā, in qua descriptæ impensæ ad calculos referunt, vnà cum tributis & debitis: afferens quandam verbi deriuationem deridiculam, & alia nugalia, quæ quum sint perspicuæ falsitatis, referre non necesse habeo. Nec multo post, quæstione deposita, quū ad alios sermones diuertisset, quasi tacita confessione victus, non sine pudore digressus est. Quo digresso, quid ego sentirē de opisthographo, petiit à me ille seriò explanari. Dixi ego satis liquere, verbi originē è Græco deductā, & quantum assequi poteram, opisthographam dici chartam, quæ vtraque facie & diuerso latere scripturæ admouebatur, hoc est, intus & à tergo: quæ plerunque non specie libelli erat, sed voluminis instar torquebatur, quo more prisci scripta edidisse feruntur, deductum nomē ἀπὸ τοῦ ὄπισθεν, quod post & retro significat,

l. Chartæ. ff. de bono. possess. secun. tabul.
Opisthographum.

γραφή, quod est scriptura. Qui igitur tam à facie quàm à tergo scripta exarabant, in opisthographo scripsisse ferebantur. Plinius iunior: Electorum commentarios centum sexaginta mihi reliquit opisthographos, hoc est, etiam à tergo scriptos, vnde morbum opisthotonicum dici volunt illorum, qui ceruicem retro flexam habuere: sicut opisthocomæ, qui comas retro ferre consueuere, qualis Hectoris coma dicitur fuisse. Fuere enim apud veteres chartarum diuersa genera. Nam & syngrapha, & opisthographa edebantur scripta. Syngrapha enim vno, opisthographa vtroque exarantur latere. Quod verò testatoris manu scriptum erat, holographum: quod priuatim, chirographum: quod autem quisque sua manu scripsit, autographum. Præter quæ fuit hieratica ex biblo in Aegypto frequens, sacris tantum voluminibus dicata. Hæ fuere à principio ex cortice platani, fraxini, aceris, populi albæ: item fagi & vlmi, aut (sicut Vlpianus censuit) ex tilia, philyra, & papyro. Liber enim, interior pars est corticis quæ ligno cohæret, in quo ante vsum chartarũ exarabantur scripta, vel in palmarum foliis, vt plinius notat. Fuítque antiquissimi moris, publica monumenta plumbeis voluminibus. priuata autem linteis describi: in quibus nonnunquam publica. In papyro autem perraro publica, frequentius priuata edebantur. Is enim in palustribus Aegypti frequens erat, qui intextus farina glutinabatur. Erant quoque tabellæ cera illitæ, in quibus monumenta literis nonnunquam mandari legimus, aliquando duplices, plerunque triplices, aut quincuplices colore diuersæ. Nam & luteæ erant, virides, croceæ, purpureæ. In triplicibus epistolas, in quincuplicibus honores & magistratus: in duplicibus si quid esset arcanum & subticendum interiorésque animi notas magis adnotabant. Philyram verò corticem esse tiliæ Graeci asseuerant, in qua notas verborum & censa mandari literis sæpe proditum est. Post quas chartæ hœdinæ (quas pergamenas vocant) fuere, Pergami vrbe Troadis primum inuentæ: vbi quum Atralus & Eumenes imperitarent, nobilem illam omnium sermone celebratam bibliothecã, conquisitis vndique exemplaribus, hœdinis chartis construxisse feruntur. Nã aliam Ptolemæus Philadelphus, plus ducentorum millium voluminum

Opisthocomæ.
Chartarum genera.
Syngrapha
Holographum.
Chirographum.
Hieratica
Autographum.
Papyrus.
Liber.
l. librorũ. ff. de lega. 3.
Tabellæ ceræ.
Philyra.
Chartæ hœdinæ.
Attali & Eumenis bibliotheca.
Ptole. bibliotheca.

minum in Alexandria disposuit. Quam M. Antonium Cleopatræ largitum fuisse, nõnulli ad primum durasse bellum cum Augusto, asseuerant: quæ mox incendio absumpta fuit. Romæ autem Asinius Pollio vatum libris conseruandis bibliothecam dicauit primus: in qua M. Varronis imaginem adhuc viuentis, pro cumulo magnæ gloriæ posuisse fertur: sicut Victorino ob doctrinæ magnitudinem, viuenti statuam populus in foro posuit. Apud Athenas Pisistratus illius exemplo bibliothecam fecit. Meminítque Herodotus, prisca consuetudine, hœdinas pelles biblos nuncupasse veteres, quòd aliquãdo biblorum inopia eiusmodi pelles scripturæ admouerẽt. Brachmanes literas non ceris, nec libris, sed in sindonibus fullatis coloribus effinxere. Babylonij verò coctilibus laterculis mores, leges, atque instituta tradidere. Quare Cleantes quod à Zenone audierat, in tegula osse adnotauit. Phœnices animalium figuras literarum loco insculpebant lapidibus. Ab his enim profectus Cadmus literas Græciæ intulit, quæ eædem manere semper, & cum literis sermo, licet Pelasgica lingua sæpe mutata & abscissa fuerit. Sicut Assyriis Rhadamanthus, Aegyptiis Memnon & Anubis, Phrygibus Hercules, Latinis verò Carmenta & Pelasgi, aut ab Corinthio Demaratho profecti, vel (vt putant alij) Simonides & Berosus primos characteres edidere. Quanuis Aegyptios per animalium figuras primum sensus mentis effinxisse, & antiquissima monumenta mandasse literis, nonnulli ferant. Alij Assyrios, qui notas literarum docuerint, arbitrantur primos. Nonnulli Ionum characteres à primis originibus editos, omnis vetustatis nuncios fuisse putant: sicut Pherecydem Syrum prosam orationem inuenisse. Proditúmque memorię est, Aegyptios literas habuisse vsitatissimas, quas singuli discunt: quas verò dicũt sacras, interiores & reconditas, soli sacerdotes norunt à parentibus traditas, qui etiam ex omni æternitate rerum gestarum sensa effinxere. Atque Aethiopes perplexo scripturæ genere vsos, vt non ex lateribus digestis ordinibus, (vt mos communis habet) sed à summo ad imum literarum ductus exararent, quod tæpocon Greci appellant, qui cum septem characteres habeant, illorum singuli quatuor recipiunt significatus. At-

Asinij Pollionis bibliotheca.
Pisistratus.
Brachmanum scripturæ.
Babyloniorum.
Literarum inuentores.
Aegyptij animalium figuris sensa exprimebãt.
Pherecydes prosæ inuentor.
Aegyptiis duo genera literarum.
Aethiopes.

Indi.

que Aegyptios à dextra in sinistram, contra Græcorum morem, ductus disponere. Atque Indos absque vsu literarum, omnis æui res gestas & memoratu dignas, Pythagorico more, memoria tenuisse: illásque à parentibus traditas per manus posteris dedisse: qui tamen haud multo post in sindonibus scribere inceptarunt, totásque paginas monumentis rerum gestarum impleuerunt. Fuítque apud Carthaginenses vetus constitutum, ne quis Græcas literas aut idioma ediscereet, cum arcana illorum consilia & abditos sensus linguæ commercio & per occulta colloquia Dionysio prodita intelligerẽt. Romanis quoque per signa ac paruas breuésque notas, multarum literarum sensa colligere per notarios vsus inualuit, adeo vt quamuis citato sermone, editas in foro orationes per notas facile actuarij exciperent, ac sensa & verba intelligerent. Quinetiam Romani principes lectores apud se habebant, quos ἀναγνώστας dixere, cum ipsi occupati, lectioni vacare non valerent: qui etiam vsum Latini sermonis nonnullis coloniis pro munere impartiuerunt. Quippe Cumanis à populo Rom. tributum fuit, vt publice Latine loqui liceret, vtque præconibus Latine vendendi auctionandique facultas foret. Rursus quæsiuit sibi explanari, qui esset cisiarius de quo apud Vlpianum & legum peritos frequens mentio fit. Dixi ego cisiarium dici, qui vehiculum duceret, & quasi aurigaret. Cisium enim vehiculi genus esse, aperte liquet. Cicero in Antonium secunda Philippica: Inde cisio celeriter ad vrbẽ venit, capite inuoluto. Etenim vehiculorum curruumque diuersa fuisse genera, non vna facie, apud autores legimus. Nam & essedum & petoritum, cisium, carruca, carpentum, pilentum, arcera, plaustrum, rheda & sarracum, epiredium, quod barbarum est, carri, couinum, & arcirma, licet diuersi generis, omnes tamen vehiculorum numero fuere. Petoritum enim gallicum fuit, rotarum quatuor. Pilentum veneti coloris, quo matronæ vectabantur castæ, quas postea basternas dixere, couinum Britannorum, esseda Belgarum, thensa deorum ex argento, carrucæ Germanorum & Gallorum, arcera infirmorum: erat enim plaustrum tectum vndique. Eas quidem carrucas etiam in Italia frequentes fuisse cõperimus: quippe Ne-

Carth. Græcas literas discere prohibitum.

Lectores apud Romanos.

Latini sermonis vsus pro munere datus.

l. item quæritur. ff. prin. ff. locati.

Cisiarius.

Vehiculorũ genera diuersa.

Petoritum.
Pilentum.
Couinum.
Thensa.
Arcera.

pe Nero Cæsar nunquam minus mille carrucis iter fecisse proditur, longo semper agmine impedimentorum incedente. Censuítque iureconsultus titulo locati, quòd si cisiarius, dum præterire contendit cæteros, cisium euertit, & seruum quassauit vel occidit, culpa non liberari, sed in eum ex locato ius dari & agi licere.

Vlpianus loco præscripto.

Solere magnos successus ex infima fortuna, & futuras calamitates pierunque signis præmonstrari.

CAPVT XXXI.

VV omnis antiquitas fabulosa est, his qui in magnis discriminibus positi, admirabiles exitus habuere, aut ex inopi calamitosáque fortuna, regium fastigium & imperia quæsiuere, quò res admirabilior videretur, commẽta miraculi non semel affinxit, vt qui ex grauibus periculis postea erepti forent, maiestate & cura numinum, non casu aut fortuna seruati viderentur. Romulum & Remum ex Rhea Syluia & Marte genitos cum exponi in profluentem Amulius iussisset, à lupa distentis vberibus alitos plerique omnes tradiderunt. Quod commentum fabulæ ab exteris nostri mutuati sunt. Nam Cyro Persarum regi, cuius latè imperium valuit, cum ab Astyage expositus & pulsus infans foret, canem vbera præbentem, illúmque à feris defendentem pastor gregis inuenisse traditur: quæ res futuram ipsius magnitudinem haud dubiè portendere visa est. Nec vana prædictio fuit: quippe qui rerum gestarum magnitudine paruo imperij spatio omnes reges anteceſſerit. Hieronem Syracusanum, quòd ex ancilla editus fuerat, in syluis expositum apes congesto in os melle aliquandiu aluere: qui mox omnes asperitates superuadens, tantum ingenio & virtute valuit, vt ob multa rei militaris facinora, regnum Syracusis, & omnia ornamenta virtutum paulopost assecutus sit. Hic est enim ille Hiero, qui præcipua & constãti fide rem Romanã iuuit, vnóque tenore amicus populi Romani & fidissimus cultor perpetuo mansit. Pari exemplo traditur, Semiramis circa Syriæ stagnum infans

Fabulosæ antiquorũ historiæ.

Romulus & Remus à lupa nutriti.

Cyrus à cane.

Hiero ab apibus.

Semiramis ab auibus.

expoſita, ab auibus diu alita & educata, magno præſagio futuræ felicitatis, quæ mox ſublata à paſtoribus, poſt varios caſus, regia coniunx fieri, & late imperitare meruit.

Midas. Midæ quoque regi Phrygiæ quum obdormiſceret, formicæ, quæ tritici grana in os congeſſere, diuitias & opes immodicas illi futuras euidentiſsimis oſtentis adnotarunt.

Habis à cerua. Habis Tarteſsiorum rex, magnis difficultatibus infans agitatus, tandem inter feras, à cerua alitus, & haud multo poſt laqueo captus, poſt ſubactas gentes & domitas, ſæuientes fortunæ minas experiri deſiit: qui deinde regnum aſſequutus, documenta egregij principis dedit, ſummóque iuſtitiæ temperamento illis gentibus præfuit.

Telephus. Pelias ab equa. Paris ab vrſa. Aegyſthus à capra. Quod commentum de Telepho Herculis filio, qui aui iuſſu in ſyluis expoſitus fuerat, veteres prodidere: Sicut Peliam ab equa, Paridem ab vrſa, Aegyſthum à capra enutritos fabulati ſunt. Adeo ex grauibus periculis ereptis, futuræ ſigna felicitatis quandoque fuere prænuncia.

Sandrocottus. Rurſus Sandrocotto, qui haud multo poſt Indorum rex fuit, quum Alexandro inuiſus infeſtúſque, ſæuitiam fugiens, per vaſtas ſolitudines curis & inſomniis fatigatus, languente corpore iaceret afflictus, ſolúſque obdormiſceret, leo horribilis & pertimeſcendus, ſudorem dormienti deterſit lingua: quod oſtentum ex omni ſæuitia fortunæ illum emerſurum, &

Gordius. mox imperij præpotentem deſignauit. Sicut Gordium dum conductis bobus agrum coleret, aues omnis generis circumuolantes, illum ex infima fortuna ad ſummum honoris culmen proceſſurum oſtenderunt.

Lyſimachus. Mitto Lyſimachum, & alios quos referre multum operæ eſſet, qui ſæuientes fortunæ minas & miſerabiles caſus, ac vim fati poteſtatémque mira virtute ſuperarunt. Sed ſicut poſt calamitates magnis præſagiis multi fœlices euentus ſortiti fuere, ita ancipitem fortunam, & infandas ſtrages ac præſens excidium veluti magna ſortis humanæ documenta,

Portenta infelicitatis futuræ. nonnullis præmonſtrare fata voluerunt. Quo tempore Crœſus Lydorum rex à Cyro ſubactus, regno pulſus fuit, ſemeſtris filius in crepundiis articulate loquutus fertur, magno oſtēto & pernicioſo. Xerxe expeditionem in Græciam parante, equa leporem enixa, & mula quæ incertæ naturæ partum edidit, cruenta bella ſtragéſque, & memorandum

randum illud excidium, quæ poſtea præcipitantibus fatis ſecuta ſunt, præmonſtrarunt. Sagunti quoque, quo tempore Hannibalis excidium paſſa eſt, inter magna & aſsidua monſtra, ſatis conſtat, infantem è matris vtero pene editum, in ipſum matris aluum reuertiſſe. Quod prodigium, quaſi diuinatio futuri eſſet, teterrimum bellum & fatale excidium, ac imminens fatum quo ad internecionem fūditus euerſa eſt, haud dubiè oſtendit. Eſt quoque in exemplis, exciſos panes Syllæ temporibus, manantis ſanguinis guttas fudiſſe, canéſque & alia id genus animalia rugitu miſerabili lugubres voces dediſſe, bellum ciuile & inteſtinas clades, tantúmque cædis, quantum poſtea effuſum eſt, denotaſſe. Inter quæ ancilla quæ ſerpentem enixa eſt, Marſicum portendiſſe bellum dicitur. Multáque eiuſmodi in mediū afferri poſſent, vt taceam Tarquinium, alióſque innumerabiles, ac mille portenta, quibus maxima & cruenta bella, ac inuidentis fortunæ caſus, euentúſque triſtiſsimi variis prodigiis prædictionibúſque præſcita fuere. Ita profecto eſt, vt quæ futura quandoque ſunt, multis ſignis quaſi multo antè præuiſa, monitu impulſuque dei declarentur. Et quod fatis debetur, ſiue anceps malum, & aliqua temporis atrocitas, ſiue certa ſpes & indubia ſalus futura ſit, nobis portentis ſigníſque denuncietur: quibus fata imminentia & tempeſtates ſedulo vitari poſſunt & caueri. Sed quod de Gordio legimus, cui aues circumuolantes auſpicium fecere, id nimirum Vitellio principi exitio fuit. Nam Viennæ pro tribunali ſedenti, ſupra caput & humeros reſidens gallinaceus, tantúmque fœdarum auium ſuperuolans, vt tenebras penè afferrent, præſens periculum & futuras calamitates quibus ad internecionem diis hominibúſque infenſus redditus eſt, non cæca exiſtimatione præmonſtrauit.

Par exemplum Tarquinij ſuperbi, & Thraſybuli Mileſiorum tyranni, ac Sexti Tarquinij, & Zopyri Aſſyrij.

CAPVT XXXII.

QVod de Tarquinio ſuperbo ſcriptum legimus aliquando, qui odio inexpiabili diis hominibúſque infenſus, regno pulſus fuit, quum Gabios olim opprimere

vellet dolis, quia nuncius filij dubiæ fidei videbatur, ne secreta sui consilij panderet, in hortos quibus deambulabat, illum adduxisse. Et quum nihil responderet, summa papauerum capita baculo decussisse: quo ænigmate quid vellet pater, filius intellexit. Idem de Thrasybulo Milesiorum tyranno, non mitioris perfidiæ, scriptũ accepimus. Quum enim à Periandro Corinthio nuncio consultus foret, quid sibi agendum putaret, vt omni suspicione procul & metu vacuus imperitaret, quasi elinguis foret, nihil aliud retulisse fertur, præterquàm quòd nuncium Periandri haud exploratæ fidei virum, in segetem messi maturam adduxit, summásque frumẽti aristas baculo decussit, nullo verbo reddito, eodem nuncio anxiè prosequente, & quid vellet Periandro referri expectante. Quo facto intellexit sagacis vir ingenij, vt si ciuibus dominari, & tyrannide potiri cuperet, principes ciuitatis & summa capita rerum, quibuscunque modis posset, è medio tolleret, tacitísque ambagibus sublatis potentioribus, illum regno potiturum depulso metu, affirmauit. Atque hic Periander fuit, qui tyrannos, si diuitibus dominari cuperent, amore potius ciuium & charitate, quàm armis stiparentur, monuit & suasit. Non enim parua dixit munimenta, beneficentiam & studia hominum ad perpetuitatem. Sed in hoc stratagemate, quod de Sexto Tarquinio legitur, cuius fœda vitia, & fœdiores libidines fuere, quòd odio & dissidio patris simulato, ob suorum morum difficultatem, superbúmque ac immodicum imperium, fugam fecisset, Gabiósque infestam Tarquinio gentem petiisset, ab illísque exercitui præfectus fuisset, vno atque altero prælio prosperè rem egisset: tunc demum creditam sibi vniuersam rem Gabinam, sublatis de medio primoribus patrũ, haud difficulter nec magno certamine in manꝰ Tarquinii tradidisse. Haud absimile factum, sed pari exemplo, eisdémque confictis dolis, rem gestam apud Persas inuenimus. Nanque Assyrij quum à Dario desciuissent, Babyloniámque vrbem prœualidam occupassent, difficilísque expugnatio foret: in magna rerum difficultate Zopyrus quidam ex optimatibus, homo callidus & veterator, ex omni barbarie ad omne facinus promptissimus, animo inuerecundo & astu barbari-

Imperium stabile.

Tarquinij iunioris technæ.

Zopyri facinus.

co, truncis auribus & naso, lacero corpore, & facie deformata fœdum in modum, singulare genus fraudis commentus fuit. Quippe simulans se à Dario tam fœdè cæsum, quum illo oris dehonestamento conspicuus foret, Assyrios & Babyloniam petiit, asserens sibi nullum nisi apud Darij hostes receptum tutum putasse. Inde ab Assyriis benignè exceptum, turmis equitum præfectum dicũt fuisse, vno atque altero prælio contra Darium prosperè rem gessisse: & cum ex composito victor fuisset, tunc postquam dux totius militiæ constitutus fuit, vniuersum sibi creditum exercitum, ipsámque Babyloniam valido præsidio munitam, in Darij manus haud multo negocio dedisse. Pisistratus quoque memoratur callido astu & vafro ingenio, vt Athenarum dominio potiretur, lacero & deformato corpore, pluribus sibi illatis vulneribus & plagis, in forum prodiisse, & clamore querulo, magnísque fletibus, incensam multitudinem aduocasse, ea sibi vulnera ab inimicis illata palam vociferatus: & cum custodes corporis, manus iuuenum audaciſsimorum accepisset, tyrannidem Athenis magno scelere & perfidia inuasisse. Neque absimili exemplo Dinoysium, qui Syracusas flagitioſius occupauit, pari audacia & astu idem factitasse accepimus. Nanque dolosis consiliis se multorum insidiis appeti asseuerans, prope concionantis in modum per infimas obtestationes apud populum, peruicit, vt sexcentos circa latera armatos sumeret: quo agmine stipatus, graui & superbo dominatu patriam occupauit. Adeò perniciosis exemplis & vesana cupidine mouentur homines, vt quod virtute nequeunt, callido astu & malo facinore assequantur. Proditur memoriæ iuuenis inter cæteros non ignaui spiritus, ex optimatibus quos Aristodemus tyrannus extorres fecerat, hoc consilio vsus, vt patriam ab impotenti seruitute liberaret. Nam corpore plagis afflicto, vt fides haberetur, ad Aristodemum venit: & quos fidiſsimos habebat, exciuit, illósque in saltus inuios & inaccessos vbi dispositæ erant insidiæ, adduxit, quibus debellatis, & tyranno occiso, Cumas seruili iugo liberauit. Sosis verò Syracusanus, homo versuti ingenij, nouandi res occasionem nactus, quum similibus dolis sanguine fœdatus,

Pisistrati dolus.

Dionysij in occupanda tyrannide ars.

Sosis.

& veſte lacera, lamentabili voce contra Dionem multitudinem exciret, conſilio parum celato, poſtquam dilicuit fraus, tanquam molitor nouarum rerum, & vulgi turbator, Athenis iudicium ſubiit, & inteſtinæ fraudis pœnas luit.

LIBRI II. GENIALIVM
dierum finis.

ALEXANDRI AB ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI, Genialium dierum liber tertius.

Quid dicatur idem apud philoſophos, & quid idem à iureconſultis, diſcuſſum cum Hermolao in conuiuio familiari.

CAPVT I.

HERMOLAVS Barbarus amicus meus ſummus, perquam fuit literis homo ornatiſsimus, bonisque diſciplinis & ingenuis artibus excultus, ac prę-ter ingenij amœnitatem, quæ plurima in homine fuit, doctrina quoque curioſa & eleganti. Ad eum quotidie, dum Romæ ageret, complures viri bene literati, atque in ſtudiis doctrinarum magiſtri, ſapientiæque doctores facundiſsimi, exercendi animi cauſa frequentes ventitabant. Accipiebátque ſingulos ille, aut noua lectione autoris non vulgaris: nonnunquam quæſtiunculis ex philoſophia minime procacibus & petulantibus, ſed placidis & ingenioſis, ac pro æſtimatu cuiuſque feſtiua quadam argutia animum laceſſentibus: ita vt ipſius conſuetudine & ſermone

ſermone quotidiano ſemper quiſque doctior & lepidior fieret. Forte verò cum feſta ſoléníque die ad cœnam ab eo inuitati nonnulli ex noſtratibus boni adoleſcentes ſtudia humanitatis profeſsi, & nos vnà tranſactis negociis cõueniremus, excepit nos ille cœnula admodum lauta & frugi, non prodigis epulis, & paratu magno, ſed parco, breui, & parabili cibo, & vt tenui conuictu, ita ſumma voluptate comitatéque mutuos ipſe ſermones miſtos conuiualibus iocis, in longum protrahebat. Cúmque inter cœnãdum, ſicut ſolebat in conuiuio familiari, iuuenis quiſpiam lętæ indolis, & haud illiteratus, Theſei res geſtas nuper è Plutarcho in Latinũ verſas, ſcitè admodum & venuſtè lectitaret, quóque pacto in Cretam delatus, Labyrinthi errores, & Minotauri monſtra ſuperarit, reuerſóque vt Athenienſes ob res fortiter geſtas, dies feſtos dedicarint: & alia permulta, vt ingenium facundiáque eius fuit in extollendis vendicandíſque Græcorum rebus, pluſquam ſatis eſt, profuſi: Hoc quoque legebat, nauim qua in Cretã Theſeus delatus fuerat, ad Demetrij Phalerei tempora Athenis ſeruatã cuſtodiri. Et quia longo ęuo abſumpta materia fuit, lignis antiquioribus detractis, nouiſque coaptatis, diu mãſiſſe. Eáque cum eadem Theſei nauis diceretur, apud philoſophos alióſque phyſicæ ſtudioſos, an eadem eſſet nauis, an vero altera, ancipitem quæſtionem incidiſſe. Cúmque hæc & pleraque ex Plutarcho in hanc ſententiam ille legiſſet: Moroſa, inquit Hermolaus, & quæ nihil habeat controuerſiæ, quæſtio hęc inter philoſophos agitari cœpta fuit. Cui enim non explicatum eſt, vbi materia non eadem ſubeſt, quæ prius erat, & ſi loco illius altera ſuffecta ſit, minime eandem rem dici oportere? Conſtat enim, nauim quæ demptis tabulatis & tignis, ex noua materia coaptata eſt, non eandem eſſe. Siquidem cũ quid idem eſſe dico, illud ita demũ eſſe idẽ putandum eſt, ſi nihil ei additũ detractúmve ſit. Nauis ergo quæ veteri dempta, & noua coaptata materia, facta eſt, quia non eadem materia nunc eſt quæ olim fuit, eadem omnino dicenda non eſt. Cúmque me, qui vnà aderam, quid de iſtiuſmodi re iudicij haberem, potiſſime interrogaret: reſpondi meminiſſe me in complurium iuriſconſultorum libris ſecus longe atque ipſe cẽſeret, ſcriptum legiſſe, quos omnes

Idem.

Idem apud iureconſul-

tes. l. mortuo. ff. de iudicis. & est textus Pauli.

contrà sentire, atque isti opinioni aduersari haud dubium fuit. Nanque Alphenus iuris ciuilis & veterum literarum impense doctus, haud immerito existimauit, vbi iudicium coram vno pluribúsve agitari cœptũ fuit: si illis fato perfunctis alij suffecti sint, idem iudicium cẽseri: & populum eundem esse qui nunc est, & qui ab hinc centum annis fuit. Nauim quoque, quæ mutata veteri materia, noua suffecta est, non aliam, sed eãdem decere existimari. Quod si aliter dicimus, vtique foret, vt nos qui immutamur quotidie, iidem nõ essemus, qui ab hinc anno fuissemus. Quin etiam, si longius euagari libet, inueniemus Vlpianum magna virum autoritate, qui ob excellentem doctrinam, Aurelij Alexandri imperatoris sacri scriniorũ magister fuit, & Pomponium pariter iuris scientem & peritũ, literis prodidisse:

l. grege. & l. si grege. ff. de lega. 1.

Si grex mihi testamẽto legatus esset, ísque adeò immutatus est, vt ne ouis quidem quæ scripti legati tempore fuit, hodie supersit, sed omnis ex sobole postea nata suffectus sit, eundem gregem dici, atque ideo legatum testamento deberi: quia cum quid loco alterius sufficitur, idem existimari haud dubiũ est. Atque hoc, inquam, apud veteres iurisperitos ita in confesso fuit, vt exploratius nihil esse possit. Cúmque Hermolaus me fuisset intuitus, veluti fateretur quod asserebam: Esse, inquit, arbitror vt dicis, etsi mihi hęc sententia omnino nõ probatur, cui prorsus nõ accedo: & cum ista sit veterũ iurisperitorum opinio, vt modo dixti, aliquid obniti non auderem, si penitus vera foret. Nam quod asseueras Vlpianum & iureconsultos sentire, facilis est & expedita distinctio, id quod asserunt censeri in casibus per te modò explicatis, non tamen vt in omni re, omníque negocio idem statuendum censeam. Nam si altius rem intueri volumus, profecto referre arbitror, cum quid idem esse dicimus, an illud eiusdem substantiæ & formæ, an vero alterius dicamus. Formam vero à substãtia abesse non ignoras, quas à vestris iureconsultis materiam & speciem appellari audio, quam Aristoteles ἕιδος nũcupat, Plato ἰδέαν: nõnulli materiam, pleríque causam & formam.

Idem apud philosophos & physicos.

Cum ergo aliquid idem esse dico, hoc apud physicos ita receptum est, quod est vero propius, tunc demum illud idem dici oportere, si eadem materia subest quę prius fuit, & forma

ma seu species immutata non est: idque posse internosci, quòd mutatio formæ vel substantiæ diuersam, non eãdem rem facit. Nauis ergo quæ tignis detractis ex alia materia coaptata est, & grex noua sobole suffectus, sic populus & alia hoc genus, quia materia seu mauis substantia non eadem est, quæ olim fuit: quippe quia illa dempta, alia suffecta est: licet forma vel species nauis, gregis, populi, eadem subsit, eandem rem non esse haud dubie efficit: quum diuersa materia vel forma dissimilem rem, non eandem efficiat: alioqui dicendũ foret, easdem nunc Athenas esse, quæ quondam fuere, eandem Carthaginem, eandem denique Romam, vrbes prævalidas olim & populos præpotentes: nunc (vt vides) ita incendiis & ruinis deformatas, vastas, & infrequentes, vt illarum vix memoria aut vestigium extet. Vestri vero iureconsulti rem aliter intuentes, licet materia rei mutata, si altera illius loco suffecta sit, dũmodo eadem species maneat, eandem rem dici putant: credo quia nihil officit aut repugnat, quare illud ex cõstitutione iuris idem censeri nõ debeat. Etenim si in demortui loco suffectus est iudex, vel si testamento quispiam gregem legauit, seu quid aliud arbitrere, licet quod prius erat, mutatum sit, & aliud illius loco suffectum: quia non propterea mutata testantis voluntas probatur, ex qua iuris constitutio pendet, eandem rem censeri proculdubio facit. Vbi enim ratio legis inest, ibi idem esse iudicium, bonum & æquum est. Quod apud physicos, qui rem acutius intuẽtur, & magis hæc ad viuum resecant, cum sint rerum scientissimi, & artium periti, non ita receptum est. Leges enim quod probabile est, quãtúmque æquitas & ius suader, sequuntur: physici verò, quantum veritas & ratio necessario conuincit, efficiunt. Ex hoc igitur effici cogíque potest id de quo disceptabatur, nauim quę mutata veteri materia, ex altera coaptata est, quia non eadem substantia subest quæ pridem fuit, licet vestri iurisconsulti aliter sentiant, tamen secundum physicas rationes eandem non esse, nec censeri: quia mutata materia vel substantia, diuersam, vt dixi, non eandem rem facit. Hæc Hermolaus admodum facundo, vt erat, ingenio, multáque cum elegantia verborum, apud compluscules qui aderamus, dũ cœnulã nobis daret, scitè subtilitérq; disserebat.

Gentium diuersarum mores in condendis humandisque corporibus defunctorum, & qui Romanorum vsus fuerit.

CAPVT II.

Romani initio humi cõdebant, non cremabant corpora.

ROmanos olim ab ortu vrbis, defuncta corpora humi condere, neque cremare cõsueuisse, illud argumento est, quod Numæ Pompilij corpus in arca lapidea post multa secula à Cneo Terentio in Ianiculo inuentum, vetustissimi autores tradunt. Postea quum longinquis bellis defunctos erui cognouissent: vt igni cremarentur, decreto sanxerunt. Primus ex patriciis Cornelius Sylla traditur, qui decedens igni se cremari voluit, veritus talionem. nam ipse corpus Marij & eruta ossa subuertit, & in Anienem misit. Inde mansit diu defunctos cremandi consuetudo: à qua sequutis temporibus dum Antonini Cæsares imperitarent, desitum fuit. Tunc enim illo more abrogato, denuo corpora humi condere cœpere, ex instituto Thaletis, qui cum omnia ex aquis constare dicat, defunctos terræ mandare iussit, vt humore dissoluantur. Heraclitus verò igni, tanquam ad originem suam reuertantur, quippe cum omnia ex igne constare diceret. Carthaginenses verò cũ prius terra obruerent fato defunctos, postea à Dario admoniti, mutato consilio, igni tradidere. Apud Syros & Aegyptios condendi & non cremandi corpora, medicatáque cadauera asseruandi in loculis, vetustum morem inualuisse accepimus. Condiebant enim cadauera myrrha, aloe, cedro, melle, sale, cera, bitumine & resina, odoribus & vnguentis delibuta. Ex succo enim cedri exanimum corpus seruari, sicut viuentia corrumpi, haud dubie perspectum est. Sudore quoque ligni tedæ concisæ & furnis adactæ, apud eosdem mortuos delibutos, seruari prodiderunt, ita lineamentis integris, vt viui apparerent: quod ab exteris regibus vsurpatum accepimus, vt eorum corpora non cremarent, sed differta odoribus tumulo inferrẽt: aut humi conderent. In tantúmque odores ad defunctos pertinere creditum est, vt quanuis cremarentur, vnguenta tamen & odores flammæ iniicerent. Pythagoræi non vnguentis sed foliis populi, myrti, & aloes stipati, humi mandabantur, sicut M. Cato condi & humari voluit. Lycurgum legimus nihil

Cornelius Sylla primus crematus Romæ.

Thaletis mos sepeliẽdi.

Heraclit.

Carthaginensium, Syrorũ & Aegyptiorum.

Condita corpora.

Succus cedri.

Teda.

Pythagoræorum sepeliẽdi mos.

Lycurgi sen-

nihil cum mortuo sepeliri mandasse, sed puniceo amictu velatum, & oleę fronde circundatum, terræ mãdari voluisse. Albanis pecuniam cum mortuis sepelire in loculis mos erat. Taxalis, Brachmis, & Iberis, vulturibus defuncta corpora obiicere. Barchæis, quæ apud Colchos & Iberos gens est, agnatos morbo extinctos, velut ignauos & degeneres, igni tradere: in bello autem absumptos, tanquam fortes & strenuos, obiicere vulturibus. Parthi & Magi procul à nostro orbe siti, honestissimam sepulturam vulgo auium aut canum laniatus putauere, nudáque tantum ossa quę superarant, terræ mandare assuêrant: Sicut apud Hyrcanos, quorum horrida & inculta vita est, aliásque gentes indomitas, canes pro sepulchro fuere, qui sepulchrales dicti. Hos affluenti cibo nutriebãt, & suos quisque canes parabat in vita, à quibus mortuus laceraretur, atque hoc eximium & solenne putabatur funus. Persæ fato defunctos, cera circunlitos, vt maxime diuturni essent, domi condebãt. Assyrij in melle, regũvero in paludibus. Humi vero tradere, aut igne cremare, capitale fuit. Essedonum traditur mos, vt parẽtum funera cantibus prosequãtur, mox cœtibus propinquorum aduocatis, quod dictu auditúque fœdum est, ipsis cadaueribus immistis ouillis carnibus vescantur. Id quod ab Indis & Massagetis vsurpatum ferunt, quorum prodigiosa immanisque natura est: nam senio confectos in frusta cędere, illorúmque carnibus immistis pecudibus vesci assueuere. Id quoque apud Derbices Persicã gentem, & cum Hybernis efferatis hominibus cõmune fuit, vt parentes & affines qui succubuere, comesse pietatis maximæque honestatis munus putarent: quod Chrysippus philosophus probauit, & literis prodere nõ dubitauit. Fuítque proditum, eosdem Derbices in more habuisse, viros etiam progressos ætate, more hostiarũ immolare ad aras, mulieres vero senescentes præfocare. Tradunt Hyperboreos illos penitissimos, qui in extimo orbis tractu siti sunt, homines rigentis barbariæ, & omni humano generi insociales, eos qui lõgo æuo vixerunt, post epulas & familiare conuiuium sertis redimitos, ex rupe abrupta in mare dare præcipites: quæ lex in Co insula ad Hellespontum fuisse traditur, vt supra LX annos nati, aconito vitam finire cogãtur, ne ipsi desides &

tentia de sepultura.

Albanorum.

Taxilorum.

Brachmanum.

Iberorum.

Barchæorũ.

Parthorũ.

Magorum.

Hyrcanorũ canes sepulchrales.

Assyriorum.

Essedonum.

Indorum.

Massagetarum.

Derbicum & Hybernorum.

Hyperboreorum.

Lex in Co, de morte irroganda senibus.

ignaui, fortium virorum cibaria absumerent, locúmque & partes aliorum occuparent. Quod de Caspiis quoque memorię proditum est: nam filij parentes septuagenarios domi clausos, aut in loca inculta & deserta intimásque solitudines expositos, vel fame enectos, siti & inopia conficere, celebre funus putarunt. In Scythia gens est, quæ parẽtum cadauera inter niues & glaciem truncis affixa arboribus detineant, illa terræ mandare, pro scelere próque flagitio arbitrari. In Phrygia mortuos sacerdotes non defodiunt, sed super lapidibus decem cubitis erectos, sublimes constituunt, sicut Nasamones, qui sedentes mortuos statuebant. Thraces quoque fama est & Indos, ætate confectos, illos præcipuæ quibus studium sapientiæ fuit, incensis rogis mortem oppetere, & sine aliquo funerum apparatu, lætos se in flammas iniicere non refugere nec formidare. Alios inibi homines in alio tractu orbis intonsos & incultos, vltra Arabes & Aethiopes, parentes & sibi coniunctissimos, in littoribus, ita vt fluctibus operiantur, sepelire: ipsósque Aethiopes ad certos annos vitam producere, qua exacta, diuerso quisque fungatur fato, exanimáque corpora vel in flumen deiicere, vel vitro operta, ita vt integra spectentur, & posteris spectaculo sint, asseruare. Pæones in stagna, Ichthyophagi in mare defunctos abiiciunt. Troglodytæ paliuri virgis, mortui ceruicem cum pedibus alligantes, efferunt: deinde cadaueri lapides aggerentes, cornu capræ inibi ridentes apponunt, hoc pro exequiali pompa, próque funere existimantes. Quod à Gymnesiarum incolis vsurpatum legimus, vt incisa & defecta cadauera in vrnam imponant, desupérque ingentia saxa accumulent. Arabũ vero mos proditus est, vt regum & summorum ducum elata cadauera, in loca tetra & inculta stercore obruant, ac cœno & simo aggesto, terrę imponant. Panebij, siquando rex moritur, corpus quidem defodiunt, caput vero auratum in templo augustissimo cõsecrãt dicántque. Sicut Saitanis reges qui imperitarũt, intra septa templi sepelire assuetum erat, hoc sepulturæ genus optimum, & pietatis vltimũ officium æstimãtes. Lotophagis nulla sepulchrorum habetur cura, sed defunctos in mare deiiciunt, parum referre arbitrati, igni, terra, vel aqua dissoluãtur. Apud Athenienses & omnẽ ferè

Caspiorum.
Scythiæ mos.
Phrygiæ.
Nasamonum.
Thracum.
Indorum.
Aliorum quorũdam.
Aethiopũ.
Pæonum.
Ichthyophagorum.
Troglodytarum.
Gymnesiarum incolarum mos.
Arabum.
Panebiorũ.
Saitanorũ.
Lotophagorum.
Athenienſium.

ferè Græciam corpora non cremare, sed terræ condere, & sepelire cum funebri veste, Phrygibus vero igni imponere, antiquissimus mos fuisse proditur. Sed in humandis corpo ribus Athenienses orientem versus, Megarenses & Phœnices ad occidentem vertere solebant. Aphri vero vt Græci sepeliunt. Maxima autem sepeliendorum cadauerum cura Athenien sibus fuisse fertur, præcipue bello peremptorum, *ſium in ſepe* ita vt qui illos inhumatos relinquerent, quouis supplicio *liendiscorpo* dignos putarent. Idcirco summos duces quia cæsos nauali *ribus cura.* pugna in mare deiecerant, grauibus pœnis & capitis supplicio affecere: quibus cum peremptorum corpora assequi nequirent, illorum ossa & disiecta membra passim strata exquirere, & humo tegere, defunctosque in acie, tumulo publicè extructo quotannis pro concione laudare, magnæ curæ fuit: adeo vt Nicias cum exercitu iter faciens, ne duorum militum inhumata cadauera relinqueret, totum subsistere agmen, donec humarentur, iusserit. Et Cimon Miltiadis filius, vt pater sepulchro conderetur, captiuũ se præbere non dubitauit. Traditum quoque est, Cares morte sublatos milites, armatos sepelire: & Sindos tot pisces in sepulchris mittere, quot hostes confecisset, qui humaretur. Sicut Iberi pro hostiũ interfectorũ numero tot obeliscos apponunt, hoc insigne testimonium virtutis & expertissimum decus arbitrati. Condebant enim prisci corpora vel arcis lapideis, vel fictilibus cum funebri tunica: quia nudum iacere cadauer, pro flagitio erat. Reges vero externis differtos odoribus, in mõtibus sepeliunt: vnde deductũ, vt illorũ sepulchris pyramides apponãt aut colũnas. Romani vero in domibus quas singuli incolebãt, doliis aut vasculis: qua ex causa lares, quos domesticos vocant deos, colere cœperunt. Postea lege duodecim tabularum, ne in vrbe sepeli rẽtur, néve vrerentur, graui fuit documẽto sancitum, cuius verba sunt: In vrbe ne sepelito, néve vrito. Cineres tamen eius qui triumphasset, aut imperatoris qui hostes bello domuisset, vel armis rẽp. auxisset, in vrbem ferre licebat: quibus hoc honoris causa, vt in foro conderẽtur, tributũ est. licet apud Spartanos secus lõge seruatum sit, Lycurgi lege, quibus & in vrbe, & secus deorũ tẽpla sepelire permissum. Non sic Athenis: nam in campo extra vrbem tumulus erat,

Cimon.
Carum mos
Sindorum.
Iberorum.
Corporaque condebãtur.
Romanorũ
Lex de mor
tuis in vrbe
non sepelien dis.
Spartanorum.
Athenien ſium.

in quo columnæ extabãt,in quibus defunctorum nomiña per ſingulas tribus,qui illic conditi erant, continebantur.

Corinthiorum. Corinthi quoque extra vrbem maximorum virorum monumenta fuere.Inter quæ Diogenis Synopenſis,quem canem Græci cognominarunt,ſepulchrum viſebatur.Reliqui vero in agris quiſque ſuis,aut in fundo ſuburbano,ſeu auito & patrio ſolo ex ſenatuſcõſulto Cneo Duillio conſule, Romæ humari conſueuere.In quibus ſepeliendi licet toto generi & familiæ ius eſſet à principio,poſtea vt in familiã ius ſepulchri non deſcenderet, recentiore cura prouiſum fuit.Frequentius in Flaminia aut Latina via,ac ſuburbiis& anfractibus viarum,Romanorum gentilitia ſepulchra fuere.Ibíque Calatini, Scipiones, Seruilij,& Metelli,aliorúmque honeſtiſsimæ familiæ condebantur:ad quæ vaſa figulini operis,nonnunquam arma militaria,enſéſque & libellos,aliáque quæ defuncto cordi invita fuerant,quorúmque efficaci ſtudio tenebatur,ferre,& eodem ſepulchro tegere aſſuêrant,vt ea quæ viui dilexerant,vnà conderentur. Memini dum Romæ agerem,in vetuſtis ſepulchris,quę in via Appia plurima viſuntur,inter ædificia hortóſque,intéſque coagmenta lapidum,erutum cadauer fuiſſe,multo æuo vetuſtum,adoleſcentulæ mulieris facie,capillo, oculis, natibus,& reliquis lineamẽtis prorſus integris & incorruptis: niſi quòd veſtigia liquaminum & vnguẽtorum quibus delibutum fuerat, apparebant: recenti ſpecie, inſcriptione nulla,qua nomen defunctæ innoteſceret. Põponius tamen vir,vt in ea ætate,veterum literarum impenſe doctus,Tulliolam Marci Tullij Ciceronis filiam, de cuius obitu ad Seruium Sulpitium ſunt epiſtolæ,aut Priſcillam Abaſcantij,de qua Sylua Papinij extat, fuiſſe augurabatur. Id quibus argumentis aſſeueraret,cum nulla inſcriptionis veſtigia extarent,prorſus neſcimus.

Locagentilitiorũ ſepulchrorum Romanorum.

Tulliolæ corpus inuentũ

Conſularia comitia per quos fiebant,quæve poteſtas conſulis,quantúmque ius & quæ dignitas foret.

CAPVT III.

Comitia cõſularia per quos fiebant

COmitia cõſularia nouis conſulibuscreandis,nõ modo per conſules haberi,ſed per interregem,nonnunquam abſentibus conſulibus,alterum cõſulem,cuius erat ſors,vt comitiis

comitiis præeſſet, ex prouincia euocari, aut ſi morbo vel neceſsitate impediti, commodo reipublicæ auocari non poſſent,dictatorem dici,qui comitiis præeſſet, ſæpe reſcriptum eſt. Dicebat enim dictator conſulem ex patrum decreto,nonnunquam ex opinione ſua,illum cui militares& ciuiles artes,ac imperatoria conſilia forent,quíque è republica magis eſſe videbatur.Tametſi dictatorẽ comitiorum cauſa aliquando ſe conſulem creaſſe,& in magiſtratu fuiſſe legamus,qui comitiis habitis dictatura ſe abdicabat. Eadem vero comitia conſularia, non ſolum cùm vtrunque conſulem fieri,ſed cùm altero defuncto collegam coaptari oporteret,ſæpe indici haud dubium eſt. Ipſíſque comitiis plebem intereſſe,ac centurias & tribus in campum aduocari frequenter inuenimus. quanuis ſine plebe per patres clientéſque patrum plerunque habita legamus. In quibus etiam abſentes non modo patricios, ſed plebeios conſules nominari licuit.Tametſi æuo ſuccedẽte ex lõgo interuallo nobilitas adeo conſulatũ inuaſit,vt ſoli patricij penes quos maximæ diuitiæ fuere,eiecta plebe,ad conſulatum aſſumerentur.Adeóque plebs obnoxioſsummiſit animos,vt nulli plebeio ad capeſſendos cõſulatus,& intermiſſum honorem vendicandum animus fuerit,à qua impotentia nobilitatis poſt aliquot annos,vrgẽte belli diſcrimine,patricij deſiuere,tunc quum perculſa nobilitate,Caius Marius nouus homo bello Ingurthino conſul factus, plebi Romanæ intermiſſum diu cõſulatum reſtituit.Et tametſi niſi quæſturam, ædilitatem,& præturam per gradus antea geſſiſſent,ad conſulatũ nulli admitterentur:plerũque tamen eos qui nullos antea curules geſſerant magiſtratus, quibuſque mandatus honor non fuiſſet,conſules creatos inuenimus.Caius Claudius Cento comitiorum cauſa dictator dictus,Publiũ Seruilium Quinti filiũ Galbã,qui nullum antea honorẽ geſſerat,conſulem creauit.Et Pompeius Magnus ex ſenatuſconſulto legibus ſolutus, priuſquam alicui magiſtratui præfuiſſet,cõſul factus eſt.Quorum nomina,poſtquã comitiis relati erant cõſules,in faſtis & annalibus(vnde tempora & annos Romani deſignabãt) in primis annotare ſoliti ſunt, ex quibus turpiſsimorum conſulum propter flagitia & dedecora ſæpe nomina inducebãtur:id quod actis teſtabatur,

Conſul ſe dictatorem creauit.

Nobiliũ & conſulatus ambitio atque inuaſio.

Conſulatus ad plebẽ reuolutio.

Conſules ſine magiſtratu alio præcedente creati.

Collega cum Iulio.

Is vero qui consul dictus designatúsque fuerat, antequam magistratum iniret, collegam sibi sæpe nominabat, quod è republica videbatur: vt positis simultatibus, vna mente, consilio ac virtute, nec fœdo certamine, & per dissidium, quod praua ambitio solet, respublica ageretur, vtque ex voluntate sua consul quem maxime appeteret, collegam haberet. Nonnunquam senatus collegam dixit. Sæpius vero ipsis comitiis duo fuere creati consules communi studio votoque. Erant ergo Romæ bini consules potestate pari, sicut apud Iberos bini deliguntur reges: alter qui iura daret, alter qui populis præesset. & Carthaginensibus duo annui reges præfuere, qui Sufetes dicti. Aliquando iudicum ordo præfuit, qui rerum & personarum ius habebant. Et Lacedæmoniis bini præfecti, mox bini reges nomine magis quã imperio, ex Procli & Heristhenis familia primo, postea ex Eurytionis & Agidis: demum ex Heraclidarum genere, pari iure & imperio nõ dissimili imperitarũt, tametsi Lycurgus reipublicæ curam per ordines diuiserit: quod apud Achæos simile accepimus, vt binos prætores annuos sibi præficerent, qui publicas res simul & iudicia curarent: aliquando decem, quos δημιοργοὺς vocabant. Athenienses vero post eiectos triginta tyrannos, qui plures quàm mille quingẽtos ciues indemnatos necauerunt, neque sinebant cognatos funeribus adesse: decem qui præessent, per Thrasybulũ accepere: mox ipsis à Pausania electis, Prytanes numero quinquaginta præfuere, quæ pars decima senatus erat, quorum numerus quingẽtorum fuit. In quo obseruatum est, vt nemo ex genere Athamantis natu maximus, prytanes fieret: qui etiam Rhodi summus erat magistratus. Apud Chaones autem annui magistratus ex primoribus ciuiũ deliguntur. Armeniorum megistanes, Cretensiũ cosmi dicti sunt: sicut Persarum, magi & caramanges, qui loco prætoris erant. Bœotiis vndecim summæ rerum præerãt, qui pacis belliq; temporibus ius dicebant. Qui quidem consules, etsi pari honore essent, non tamen simul insignia cõsulatus aut imperium habebant. Nam postquam Iunius Brutus, electo Tarquinio & regibus exterminatis, cum Collatino consul creatus est, licet omnia iura & insignia quæ apud reges erant, populus consulibus concessa voluerit, tamen ne duplicatus

Cõsules bini apud Romanos.

Reges bini apud Iberos & Cartha.

Præfecti & reges bini apud Lacede.

Lycurg. per ordines.

Achai.

Athenienses.

Prytanes.

Chaones.

Megistanes

Cosmi.

Magi.

Caramãges

plicatus terror videretur, si apud vtrunque cõsulares fasces videret, cautum fuit vt apud alterum, eum videlicet qui imperium haberet, fasces essent. Ideo alternis mẽsibus, modo ad vnum modo ad alterum consulem fasces transire voluere. Idémque sequutis temporibus, dum imperium & respublica stetit, seruatum est. Sed tamen quo mense fasces non habebat, accensus apparebat consuli, lictores vero sequebantur: quod intermissum diu, postea Cæsar reuocauit denuo. Et quanuis consuli antiquiori fasces darentur prius, veluti canitiem & annos venerantes: postea lege Iulia cautum fuit, vt ei qui plures liberos quàm collega haberet: aut si numero pares essent, qui maritus foret, præferretur: aut si omnia essent paria, antiquior fasces acciperet: eos tamẽ qui secundum gererent consulatum, alteri nouum ineunti, præferri haud dubium est. Erant ergo consulatus insignia, duodecim fasces, lictores totidem, purpurea prętexta, curulisq; sella. Quin etiam eum qui antea consul fuisset, iterum & sæpius consulem creari: & qui dictaturam gessisset, in consulem assumi posse, nemo dubitauit. Quintus tamen Fabius Maximus legem tulit ad populum, ne intra annos decem eundem consulem refici liceret. quam legem cõsensu tacito abrogatam, Sylla iterum promulgauit. Creatis ergo consulibus prouinciæ nominabantur, vt eas vel ipsi inter se comparatent, sortirentúrve: quos ire ad bellum, quos præesse exercitibus oporteret: vel si in deligendis prouinciis non cõueniret, extra sortem senatus decerneret. Quod lege curiata cauebatur, vt senatus contra legem curiatam sine sorte prouincias designaret: aut si senatus auersaretur, per populum agi poterat, vt extra ordinem consuli prouincia daretur: tametsi vtrunque consulem in eandem prouinciam cum exercitu profectum quandoque legamus. Optionem tamen deligendæ prouinciæ extra ordinem collegæ dari, aut suam sortem permutare cum collega absque decreto senatus, antiquo more non licebat. Ad quas profecturi consules, si cæsis hostiis & sacrificio perfecto, non facile litarent, sæpe dissuso tempore ire supersessum est. Inter quas fuere minores prouinciæ, pauci momenti, & ferè defamatissimæ, vt syluarum colliumque, ne compingendis nauibus materia deesset, & fre-

Fasces vicissim apud alterum duntaxat consulem.

Viri prius darentur fasces.

Cõsulatus insignia.

Lex à Fabio lata.

Prouinciarum sortitio inter consules.

Lex curiata.

Prouinciæ minores.

Consules statim à creatione que agerent.

quens ad omne genus operum materia suppeteret. Consules vero nominatos, ab ipso inito magistratu legiones cum collega partiri, ac Iouis optim. maxi. templum adire, senatum habere, eúmque de prouinciis, déque omni statu reipub. consulere, Latinas ferias indicere, Iunonique Sospitæ, & Ioui Latiani solenne sacrum in Albano facere: in quo carnẽ Latinis populis diuidere mos erat, sæpe perspectum est, indéque auspicato ad vota nuncupanda in Capitolium ire, votisque nuncupatis, paludatos vel trabeatos in veste regia, prosequẽtibus primoribus patrum, in prouincias quisque suas proficisci: & prius quàm ad hostes ducerent legiones, ad populum cõcionari de prouinciis, de administratione belli, & quam spem de se polliceri possint, referre solitos inuenimus. Ex omnibus quoque magistratibus solos consules, dictatores, prætorésque, consularibus auspiciis creatos, antequam adeant magistratus, Lanuuij Vestæ & penatibus rem diuinam facere tradunt. Quibus in bellum profecturis, militaris supellex consulari maiestate digna, scribæ, librarij, præcones, apparitores, muli & tabernacula publice dabantur. Quæ quidem paludamenta mox sequuti Cæsares sibi desumpsere. Diuus vero Augustus proconsulibus profecturis in prouincias, pro mulis & tabernaculis certam pecuniam subtaxari iussit. Alexander vero Seuerus ituris præsidibus in prouincias, mulos, equos, vestes & coquos publice dabat: in quadruplum illa reddituris deposita administratione, vbi male se gessissent. Athenienses vero duces in belllum prodituri, sertum ex olea sacra sumere, & vas aquæ ferre iubebantur. Erat igitur consulis officium, domi foríque, ac belli pacíque temporibus toti reipu. consulere, inque custodienda regendáque republica totis incumbere viribus, omni denique studio, consilio, fide, grauitate, & robore animi, pro commodis reipub. pugnare. Itaque in exercitu si quæ obeundæ essent expeditiones, legionibus præerant, & summi Imperatoris officio fungebantur. Et in vrbe tam de prouinciis quàm de magistratibus, de fœdere, pactionibus, gerendíque bellis, militibus scribendis, comparandisve: déque statu, dignitate, cõmodíque reipub. de communi salute ciuium, & spe bonorum, déque legatorum postulatis, senatum consulere debebat:

Paludamẽtam & trabea vestes consulares.

Consules, dictatores & prætores in bellum profecturi.

Athenienses duces in bellũ prodituri.

Consulis officium.

bat: déque omnibus his singulorum sententias rogare. Sed citra senatus aut populi autoritatem, soli decernere non licebat. Ipsorum tamen consilio, magistratu amouere poterat, & de gradu deiicere etiam prætorem, censorémque: vel aqua & igni interdicere, aut exulem esse iubere, bella suscipere, supremum ius habere. Quod lege magistrali cauebatur in hæc verba: Consules regio præsunto imperio, hisque præeunto, iudicando, consulendo, prætores, iudices apparento, militiæ summum ius habento, nemini parento, iussa his populi suprema lex esto, eundémque magistratum, ni interfuerint decem anni, ne quis capito, ciuitatem annali lege seruanto, duella iusta iustè gerunto, sociis parento, se & seruos continento, populíque sui gloriam augento, domum cum laude redeunto, & infra. Nõnunquam sine consulto senatus, consul magistratu amouisse compertum est: siquidem Flaccus consul Thermum prætorem in consulto senatu honore priuauit & fascibus. Diem quoque dicere tribuno plebis & reliquis magistratibus pro imperio poterat. Eundémque ab omnibus magistratibus comitia tum & concionem habere, déque consilio senatusconsultum facere, & ne fierent inhibere, atque si è republica vi debatur, dictatorem dicere posse, nulla controuersia est. Cúmque honorũ finis sit consulatus, totiúsque imperij maiestatem gerat, legatis vndecunque in curiã admissis, solus ex autoritate senatus responsa dabat, legémq; ad populum ferebat. Is tamen quum de capite ciuis agebatur, pœnam capitalémve noxam inferendi ius non habebat, lege edita qua cauebatur, vt à consulibus (ne per omnia regiam potestatem sibi vendicarent) impunè prouocatio esset, néve in caput ciuis Romani, nisi populi iussu, animaduerteretur possent. Tunc enim qui noxæ capitis reus, sceleris coarguitur, ad populum produci debebat, & dicta causa, ex populi iudicio de capite ciuis cognitio dabatur. Nam soli dictatori & populo ius de nece ciuium datum est. Tametsi legamus Opimium consulem, contra instituta maiorum, primum dictatoriam sibi vim vsurpasse, Caiúmque Gracchum & Fuluium Flaccum alióque ciues, absque iudicio populi necasse. Si tamen consuli senatus permitteret (quod in summis reipublicæ casibus, & magna mole periculo-

Consulum potestas.

de capite ciuis nullum ius.

rum fiebat) vt caueretur, ne quid respublica detrimenti caperet, tunc de nece ciuium decernendi, illósque omnibus modis coercendi, belli gerendi, domi forísque summum imperium habendi ius dari censebatur: Ipsi tamen consuli Romanum ciuem, etiam senatorem, in carcerem duci jubere, & mulctam irrogare facultas erat. Quod si quis parum iusto iudicio mulctam irrogatam, aut indigno iniuriam factam querebatur, alterius consulis opem implorare, ad eúmque prouocare licebat, ipsíque collegæ intercedendi, inhibendíque ne quid secus fieret, ius erat atque potestas. Quod si quæ causæ prætoriam excederent cognitionem, de his quoque apud consulem iudicium esse perspicuum est. Et quanuis tanta potestas consuli foret, eóque excellentiæ & felicitatis creuerit, vt totius reipublicæ & imperij summam gereret: si quid tamen impotenti animo contra rempublicam molitus fuisset, poterat ei ante tempus finiti honoris consulatus abrogari, & de gradu deiici, sicut multis exemplis perspicuum extat. Q. Cincinnatus dictator, L. Minutium consolatu abire iussit, & imperium illi abrogauit, quòd eius ignauia castra hostes obsederant, & penè expugnarant. Fuítque literis memoriæ proditum, quòd in prouinciam profectus consul cum exercitu, inde decedere, aut præsidium dimittere, vel in aliam prouinciam ducere iniussu senatus minimè poterat, ídque lege Iulia sub grauí documento vetabatur, ne consul sua sponte bella gerere, aut in regionem prouinciámque sibi non decretam, sine autoritate patrum & iussu populi accedere liceret. Quod tamen apud Spartanos reges secus fuisse constat. Illis enim in quamcúque prouinciam regnúmve suo arbitratu bellú gerere, copiásque deducere permittitur, etiam sine consulto senatus. Hoc quoque memoriæ datum est, post binos consules, quos ab initio exactis regibus continua serie creatos nouimus, semel apud vnum imperium consulare stetisse, tunc cum vrgente dissidio Pompeij & Cæsaris, senatus ne quid respublica detrimenti caperet, vnicum consulem Cneum Pompeium dicere coactus fuit. Iterum Syllæ temporibus, Cinna interempto, solus Carbo gessit consulatum. Quinetiam illud proditum est, consulem initio creatum, ne magistratum iniret, præterquàm

Consules in ordinem redacti, atque de gradu deiecti.

Consulibus iniussu senatus prouincia discedere non licebat.

Spartanorú reges.

Penes vnú cósulem imperium consulare.

terquàm religione, etiam senatusconsulto vetari: & si inisset, vi atque imperio se consulatu abdicare, donec alter ritè suffectus esset, iubebatur: quódque consul abiturus magistratu, peracto honoris tempore concionatus ad populum, solenníssimum iusiurandum se in magistratu contra leges nihil egisse, & quantum ratione prouidere potuit, ex sui animi sententia nihil deliquisse, conceptis verbis publi cè præstabat. Quod quidem ne quid præposterè dicatur, aliquo præeunte sæpe exhibebatur, cócionéque dimissa, cum ingenti comitatu & gratulatione ciuium stipatus patrum frequentia domum deducebatur. Illud quoque non omittendum, quòd licet imperium consulare annuum esset, nullíque nisi exacto quadragesimo & tertio ætatis anno consulatum capere antea licuerit: pluribus tamẽ citra eam ætatem, si quod dignum operæpretium reipublicæ præstitisset, consulatum gerere permissum fuit. Nam & Valerium Coruinum in tertio & vigesimo ætatis anno, ante legitimum tempus ad consulatum promotum legimus: & Mario iuniori, Scipioni Aphricano, Pompeio Magno, & Octauio augusto, aliísque ducibus, ob singularem rei militaris disciplinam, & ob candorem ingenij, ante tẽpus, consulatus, alióque honores delatos comperimus. Neque enim ætatis magnam habebant rationem Romani, quo minus suffragantibus meritis, dictaturas & consulatus, alióque honores meritis ciuibus demãdarent. Quos enim amplíssimis ornamentis dignos putarunt, satis annorum & ætatis habere duxerunt: tametsi L. Iulius tribunus plebis, Q. Fuluio Flacco & Manlio Acidino consulibus, rogationem ad populum tulerit, qua declarauit, qui, & quibus annis nati, quémque magistratum peterent caperéntque. Fuit præterea literis proditum, eos qui suo anno consulatum peterent, perraro sine repulsa ad præscriptos honores admissos. Qui verò seriùs quàm per ætatem liceret, sine repulsa plerumque ad Consulatum promotos. Consuli búsque in prouinciam profectis, & cum hostibus bella gerentibus, etiam vltra annum, & donec debellatum cum hostibus, aut à senatu reuocati forent, imperiú sæpe prorogari. quos tamen nõ esse consules, sed velut perfunctos magistratu, proconsules nominari, ipsósque interim fasces &

Iusiurandú cósulis quú magistratus sui animi sententia nihil deliquisse, conceptis verbis publi defungerecè præstabat. Quod quidem ne quid præposterè dicatur, atur.

Ætas contendum, sulum.

Notandum hoc.

Consulare imperium prorogatú.

lictores habere, quoad sibi procõsulare duraret imperium, satis compertum & cognitum est.

Quæ sint sigillaria, verbum sæpius repetitum apud Scæuolam iureconsultum, tertio de legatis.

CAPVT IIII.

VErba Scæuolæ iureconsulti libro iuris ciuilis responsorum tertio de legatis, hæc fuere: Paterfamiliâs ita legauit, lances numero duas leues, quas de Sigillaribus emandari volo. Is de Sigillaribus leues quidem non emerat: lances autem emptas habebat, & dictauerat testamentum ante triduum quàm moreretur. Quæsitum est, an hæ lances quas emptas de Sigillaribus habuit, legato cederent, quum nullas alias de Sigillaribus emerit, nec legauerit. Respondi secundum ea quæ proponerentur, deberi eas quas de Sigillaribus emisset. Hactenus Scæuola. Quæsiui ego à viro docto, multi nominis inter causidicos, quid esset dicere, lances quas de Sigillaribus emam, dari volo: isque de Sigillaribus, leues quidem non emerat, ac sæpius repetitum nomen de Sigillaribus, quid designaret. Atque ille quum Sigillaria, vasa esse diceret ad vsum nescio quem præparata, informia & impolita, & quædam nugalia ex authoritate interpretis, demum post multa deblacterata verba, quum se quoque in contextu verborum, & eruendo sensu abstruso dubitare diceret, haud multo post nactus nescio quam occasionem, & causatus sibi negocium esse, non aliter explicato dubio quod quærebam, discesit atque abiit. Cuius illecebra admoneor, vt pessime cum his actum magnopere censeam, qui prætermisso Latinæ linguæ nitore, & cultu verborũ, se protinus ad legum interpretamenta præcipites tradunt, magno errore nimis properæ festinationis. Siquidem hoc primũ docendi sunt, quonam modo vim ac sensa verborum, & iurisconsultorum mentem planè percipiant, vt siquid in controuersiam venit, non præposteros sensus, sed proprios assequantur significatus. Sigillaria enim vicum esse Romæ celebrem, vbi venum res venales exponebantur, ibique vasa præcipuà,

l. pennl. §. pater. ff. de leg. 3.

Legũ studio si relicto linguæ Latinæ nitore, inepti plerunque.

Sigillaria.

pua, signáque exquisitæ artis ex ære argentóque fabrefieri solebant, vnde nomen factum loco, notum ferè & peruulgatum est. Suetonius in Claudio: Essedum argenteum, inquit, sumptuose fabrefactũ, & venale ad Sigillaria redimi, concidíque coram imperauit. Idem in Nerone: Sporum Romæ circa Sigillaria comitatus est. Aulus Gellius lib. v. Noctium Atticarum: Apud Sigillaria fortè in libraria ego & Iulius Paulus poeta consedebamus, & pleraque eò pertinentia exempla, ne exequar singula, quæ omnium sermonibus celebrata sunt. Huc pertinet quod dies Sigillariorum Saturnalibus adiectos legimus, quibus imagunculæ & simulacra venalia in Sigillaribus proponebantur: quæ pro suis capitibus in sacellum Ditis Romani deferebant. Fuit ergo Scæuolæ opinio, testatorem qui lances quas leues de Sigillaribus se empturũ promiserat, legasset, & mortę præuentus non emisset, sed emptas de Sigillaribus antea habuisset, licet leues se empturum promisisset: tamẽ ne testatoris volũtas irrita fiat, illas quas de Sigillaribus prius emisset, qualescunque forent, legato accedere voluisse.

Cap. 4.

Dies Sigillariorum.

Quæ delictorum pœnæ maiorum criminum apud diuersas gentes more & legibus fuerint constitutæ, & quæ minorum.

CAPVT V.

PLato in Gorgia, & philosophi plerique non ignobiles, duplicem puniendis peccatis putant esse causam, vnam commonitionis, alteram animaduersionis. Commonitio delinquentis causa fit, quum ei qui peccauit, vel pecunia, vel leui coercitione mulcta dicta est: quod eò fit, vt deinceps qui deliquit, ad bene honestéque viuẽdum promptior & emendatior fiat. Ea pœna per leges inferri solet, quum leuiter delictum fuit: vt si iudici aliquid præcipienti contumacius paritum est, vel si prætoris dicto quis audiens non fuit. Animaduersio verò, non ipsius qui pœna afficitur, sed reliquorum qui supersunt, gratia adhibetur: vt metu pœnæ ne simili exemplo fiant, reliqui eadem noxa deterreantur. Nam delictum quo impunitius, eo effrenatius

Duplex puniendi peccati causa.

Cõmonitio.

Animadsio.

fit: quia nisi fuerit vindicatum in noxios, proposita impunitatis spes mortalium animos criminibus inuitat. Ea animaduersio infertur in viros facinorosos, & magnis criminibus obnoxios, vt in reos sacrilegij, maiestatis, parricidij, peculatus, alióque nefarios & conscelcratos, qui propter aliquod inauditum facinus pœnas scelerũ iure & lege persoluunt. Hinc est quod pro excessu, pœnæ à legibus constitutæ sunt, aliæ bonorum, aliæ relegationis, nonnullæ membrorum, pleræque capitales: vt pro criminis qualitate, legum iudiciorúmque pœnis coerceantur, aliquando exquisitis tormentis tormentorum suppliciis in aliquos publicè sæuitum est. Etenim qui in deum aut principem, parentes aut patriã delinquit, vt qui patrios Lares focósque, & deos penates, quíque deorum delubra, sepulchra maiorum prodere, phana peculari, parentes occidere non verentur, non vulgari pœna, sed nouis exemplorum modis afficiendos, iura diuina & humana voluere, posteris documento futuros, vt qui ita affectos viderint, ne ipsi pari crimine obnoxij fiant, deterreantur. Indicant hoc Romanorum secures fascibus alligatæ: quippe qui leuiter peccantes, flagris & fustibus: qui verò grauius deliquere, capitali pœna plectere soleant. Hæc enim Romanis peruulgata pœna fuit, vt leuiter delinquentes, nudatos virgis cæderent, aut in latomias darent, qui locus erat custodiæ destinatus, iuxta Tullianum & forum piscarium, à Tarquinio Superbo primùm institutæ. Vel si grauioribus criminibus obnoxij, capitalia ausi fuissent, tergo & capite luerent, vel de saxo & robore deiicerent. Erat enim rupes vasta in Tarpeio foro superstans, aut si ita essent nefarij & conscelerati, resoluto plumbo necarent, vel vnco tractos in scalas Gemonias darent præcipites, exemplo Thessalorum, quibus locus supplicio destinatus erat, cui nomen corui, ex quo noxij agebantur in præceps, vnde frequens illud apud Aristophanem, ἐς κόρακας. Persis verò carcer fuit nomine Lethes, & domicilium cineribus refertum, ad quod nisi moriturus accedat nemo. Syracusis quoque latomiæ, opus ex solido saxo in mirandam altitudinem depressum, & omni aditu obsepto munitissimum. Apud Messenios carcer Thesaurus nomine, locus sub terra quadrato saxo, in quo Phi-

Aliæ atq; aliæ pœnæ pro facinoris magnitudine.

Romani.

Latomiæ.

Rupes in foro Tarpeio.

Corvus.

Lethe.

Latomiæ.

Thesaurus.

Philopœmenes necatus fertur, tã immanis fuit & sæuus, vt neq; ventũ, neq; aurã acciperet. Romæ barathrũ dixere noxiorũ custodiã. Athenienses sæuissimũ carcerẽ, Domũ nuncuparunt, sicut tributorũ exactionẽ ciuitatis regimen, miti nomine indignitatem rei tẽperantes: quo exemplo Appius decemuir carcerẽ quem cõstituit, domicilíũ plebis nuncupauit: alij promptuariã cellam, nõnulli publicũ hospitium dixerũt. Spartæ Decas erat locus in carcere ad pœnã ædificatus, vbi damnatos mortem oppetere cogebãt. Et spelũca quam Ceadas vocarũt, quasi pallorẽ & lachrymas, tetræ caliginis & diri aspectus, sicut apud Romanos Tullianum. Carthaginẽsibus verò Ancõ teterrimũ fuit domicilium, & apud Cyprios Ceramon. Sicut Aethiopibus Macrobiis Heliotrapeza noxiorũ locus erat. Fuere autẽ Scalæ Gemoniæ in Auẽtino, iuxta tẽplũ Iunonis reginæ, quod Veiis captis Camillus dedicauit. Vnde autem dãnatos suppliciis afficiebãt, Sextriciũ vocarũt, præter quas Latomias, Albę quoque custodiri noxios tanquã loco munitissimo sępe notatũ est. Sextriciũ. Et quãuis à principio originũ seueritatis de Metio Suffetio sumptũ suppliciũ legamus, qui quadrigis distẽtus, in diuersa discerptus fuit, tamẽ illud velut immite prætérque lẽgũ humanitatẽ, in exẽplũ deductũ nõ est. Quinetiã mulctę pecuniariæ certus fuit modus prędinitus, quem trãscendere minime fas erat: quippe de mulctarum ęstimatione, tam à consulibus quàm à tribunis plebis, sæpe senatusconsulto, sæpe populi rogatione cautum fuit, quibus maxima erat mulcta trium millium & viginti assium, quia plus triginta bobus & duabus ouibus quempiam mulctari non decebat, æstimabatúrque bos centussibus, ouis verò decussibus: minima verò, oue taxabatur vna. Sæpius verò Roma reges, homicidij conscios, arietis damno mulctabant, quam in sacrificiis deorum expendere consueuere. Siquidem prisca paupertas ex noxiorũ bonis sacra diis exhibuisse fertur: quare supplicia dicta: cautúmq; fuit, ne quis mulctam indicendo, bouẽ prius quàm ouẽ nominaret: vt inno tescceret, Romanis mitiores semper placuisse pœnas. Apud Athenienses verò seruatũ inuenim⁹, vt mulctas in arã Iouis Seruatoris dedicarẽt: quã semel illatã remittere non decebat, licet pœnas iure debitas, pecunia redimere fas foret, *ni.nses.*

Bvrathrũ.

Domus.

Decas.

Ceades.

Tullianum.

Ancon.

Ceramon.

Heliotrapeza.

Scalæ Gemoniæ.

Mulctæ pecuniariæ certus modus.

Homicidij mulcta.

Mulcta a Seruatoris dedicatæ.

Platonis de mulcta constitutum. Platonis exemplo, qui singulis delictis denariam mulctam cõstituit, vt pro criminis excessu decuplũ pœnę pẽderetur.

Germani. Germanis quoque homicidiũ certo pecorũ numero luebatur: leuiora vero crimina, pecoris, vel equi dãno. In metallum vel ad insulas in perpetuũ vel præfinito relegare, aut

Aqua & igni interdicere quid. aqua & igni interdicere, seu ad bestias dãnare, frequens etiam Romanis pœna fuit. Illis enim aqua & igni interdicebatur, quibus commerciũ societásque hominũ, ne quis eos vrbe, mensa, tecto, aut lare reciperet, vetabatur. Ad bestias

Bestiis obicere. damnabantur nequissimi serui, aut hostes infestissimi, plerunque homines pernicioſi & immanes, qui ob multiplicia crimina defectionésque, indigni venia fuere: quibus in theatro vt cum immanissimis beluis depugnarent, negocium datũ est: qui bestiarij dicti. Nonnunquam ob crimen

Ad aurifodinas & lapidicinas cõdemnati. damnatos, auro effodiendo aut lapidicinis veteres destinarunt, vt vincti opus facerent perpetuo, vel præfinito. Illi verò qui flagitiis vel tam efferis moribus cooperti fuere, quique eam capitalem noxam ausi, vt his legum vulgaris pœna non satis foret, vel ad bestias damnabantur, vel exquisitis tormentorũ suppliciis, & vltimis cruciatibus puniebantur. M. Maleolus, matre interempta, Romanorum primus

Parricidiũ commissum Rom. parricidij damnatus, insutus culeo, in mare præcipitatus fuit. L. deinde Hostius, post secundum Punicũ bellum, parricidij insimulatus, pari supplicio necatus & concruciatus, pœnas dedit. Mansitque hæc pœna in parricidas ad hæc tẽpora, culeo enim gallus gallinaceus, simia, & vipera cum homine insuitur, & in flumen vel mare detruditur: vt in rixa infensorum animalium, & fœda laceratione corporis, ob tanti sceleris immanitatem diro cruciatus vulnere interimatur: vtque ab omni elemẽto repudiatum cadauer, ir-

Aegyptij. requieto labore & perpetuis fluctibus agitetur. Aegyptij adeò parricidas insectati sunt, vt eos per singula membra acutis calamis impeterẽt, mox minutissimis ictibus con-

Vbi pater filiũ occidisset sauciatos, super spinarum aceruos comburerent. Si verò pater filium occidisset, vt continuo triduo circa defuncti corpus genitor assiduus filij spectator esset, sanciuerunt: nulla iustiore pœna, quàm facinoris conscientia ipsum puniri

Lusitani. Persæ. arbitrati. Lusitani parricidas finibus eiectos saxis opprimunt. Persæ patris occisorem nothum putauerunt. Iulius vero

vero Cæsar præter præscriptas legibus pœnas parricidas bonorum omnium damno mulctauit. Solon & Romulus nullam in parricidas statuêre pœnam, quòd neminem tam nefarium & conscelleratum æstimarunt, qui tãtum facinoris admitteret. Apud Græcos pœna in sacrilegos statu-

In sacrilegos. ta fuit seueriſsima, vt præcipitati vel immersi aut combusti pœnas darent. Macedones verò parricidas & maiestatis

Græci. reos, qui in principem aliquid moliti essent, obruunt saxis,

Macedones. nec modo facinoris reos, sed omnium sunt deuota capita, qui illos quouis gradu contigissent. Quod si quis in rẽpub.

Qui in rem pub. hostiliã moliti esset. hostilia molitus esset, vetus erat mos, vt furca ceruici inserta, nudum per compita & vicos ducerent, virgísque ad necem cæderent: mox de saxo præcipitem agerent, aut vnco tractum in Gemonias deiicerent. Apud exteros autem

Externa. in animaduertendis facinoribus dispares mores ritúsque fuere. Nam quos Areopagitæ capitis agebant, tacentes ipsi

Areopagitæ. & nulla truci oratione aut efferati odio sententiis afficiebant: ipsíque litium controuersias noctu & obscura luce, nunquàm die iudicabant, vt procul ab omni affectu, qui animos in diuersum agit, tantummodo facta cognoscerent,

Iudicum et principis imago apud Thebanos. personas non viderent. Quare Thebani vt incorruptam institiã signarent, nec variari gratia, iudicum imagines sine manibus: principis verò, sine oculis in foro proposuere: vt signis ostenderent, iudices affectibus capi non oportere: causáque definita, damnatos vndecimuiris pœnis afficiendos tradebant: quibus publica pœna frequens, cicuta erat,

Areopag. aut venenum. Is verò Areopagus, Athenis vicus cum templo Martis, in quo primum capitis iudicium latum fuisse dicitur. Apud quos fuit lege cautum, vt qui causam dicit, nec proœmio vtatur, nec ad miserationem aut inuidiam adducat: quippe mouere affectus per præconem prohibebatur orator: ne cui plus in misericordia quàm in causa spei esset. Bithynis è conspectu Solis tribunal erat, quòd

Bithyni. illum tanquam sacrosanctum, causæ diiudicandæ præesse dicerent. Apud Babylonios vbi reges iura dabant, quatuor

Babylonij. aues è tecti culmine pendere dicunt: quæ fortunæ varietatem, & ne se supra hominem efferret, admonerent. Cambyses verò in sede vbi iudex per sordes iniustè iudicarat, ipsi as detractum corium in lora cõcidit, & tribunal orna-

Animadversio in corruptos iudices.

uit. Fertur Darius Sandocem Aeolidis præfectum, quòd pecunia corruptus iniuste iudicarat, cruce affeciſſe. Nero quoque edicto cauit, ne patroni cauſarum mercede aut muneribus patrociniis adeſſent. Tantique Areopagus fuit, vt Heroas & ſemideos illuc in iudicium aduocatos dicerent, & Piſiſtratus in eo iudicium ſubire nõ dubitarit. Qui poſt aliquot ætates quum propter continuas clades & belli mala ferè deſtitutus eſſet, Cimon Athenienſis in priſtinum illum ſplendorem lucémque reſtituit. Lacedæmonij quoque, quos mortis ſupplicio dignos putarunt, noctu, non die plectere conſueuerunt. Cauſas verò iudices occluſi, neminem videntes, ex clamore concionis indicabant. Quod æquè apud Romanos ferè comperimus, quibus ante horam decimam de abſente iudicare ius non erat, neque intra trigeſimum diem ſortiri dicam, quod lege Rupilia vetabatur. Tametſi noctu ſumere ſupplicium de nocente non liceret, quia nota eſſe ſupplicia ad aliorum emendationem publicè cenſuere. Macedonibus ſaxis opprimere delinquentem, antiqui moris erat. Adud Memphitas homicidij reus, ab oppidis & commercio hominum exterminabatur: donec à Gymnoſophiſtis expiatus, in patrium ſolum & Lares proprios reſtitui merebatur. In Meroe verò ſi quid rex deliquit, nulla afficitur pœna, ſed cunctis auerſantibus, & quotidianum congreſſum negantibus, mœrore & tabe conficitur. Aegyptiis fuit in more, vt hi de quibus ſumendum erat ſupplicium, ceruices fune innexas tenerent, & frenata ora, vt eo inſigni pœnas luituri notarentur: pridiéque quàm darentur neci, munuſcula & cœnam ex regis menſa acciperent. Quem vſum Cæſarum temporibus inualuiſſe legimus, vt quos morte afficere volebant, illis exquiſita obſonia & partem cœnæ mitterent, ſi verò indicta cauſa ſupplicium ſumendum foret, tradito libello, ſupplicium cædémque demandarent, vt hoc imperatæ necis prætextus & ſignum foret. Aethiopum traditur mos, vt delinquentes aureis catenis vinciant: & quos morti deſtinaſſent, per lictorem ſignum mortis illis rex mitteret: ipſique accepto ſigno, protinus mortem ſibi conſciſcerent eo genere lethi, quod quiſque delegerat: quod apud Romanos quandoque inoleuit, vt in

Lacedæmonij noctu ſõtes plectebãt Roma. cõſtitutum.

Macedones.

Homicidiũ apud Mẽphitas.

In Meroe rex.

Supplicio afficiendi apud Aegyptios.

Aethiopes.

Mortis abſolutionis &

capitis iudicio, per θ ſeu χ in vrnã coniectas literas, ſignum mortis & capitis ſupplicio afficiendum notarent: per τ & σ ſymbola, abſolutionis: per χ verò & ν, prolationis, & diem diffundi, quum parum ſibi liquere de cauſa ſignificarent, quæ ampliationis tabella dicta eſt. Z quoque in ſortibus inauſpicata fuit, & mali euentus. Nonnulli in nomenclatura militum per τ ſuperſtites, per θ defunctos in acie tribunos annotare prodiderunt. Alij calculo cretę, abſolutionis: carbone verò, condemnationis ſymbolum indicarunt: tametſi iudices Romæ per tabellas plerunque ferre iudicia inueniamus, quæ ſemel definita reuocare nõ licebat. Apud Græcos autem, alba faba in ſortibus auſpicata fuit, & boni euẽtus: nigra verò, mali. Luſitani deſtinatos neci lapidibus obruunt. Nonnullæ circa Caucaſum gentes, etiam pro criminibus maximis nullum morte afficiunt, ſed exilio multant, vrbéque & agro exterminãt: quod in Seripho inſula fieri adnotatum eſt. Apud Indos qui maximi criminis reus agitur, hãc luit noxam, vt à rege tonderi iubeatur, qua pœna nulla inſignior fuit: ſicut Hebræis vino abſtinere, maxima cenſebatur mulcta: fuítque Athenienſibus quandoque lege ſancitum, vt qui maximi criminis reus agitur, ſi fateretur admiſſum, impunitate donaretur. Atq; Trallianis, vt qui Minyam aut Lelegem occidiſſet, ſi leguminis modium defuncti cognatis exoluiſſet, è cęde expiatus foret. Alij pro leui exceſſu mortis pœnam inferebant. Quare occidiſſe ciconiam in Theſſalia, aut ibim, vel accipitrem in Aegypto, capitale fuit. In Cyrenaica lex erat, vt deſertoris pœna teneretur, qui ingentem vim locuſtarũ, aut earũ fœtus nõ debellaret. Nam plerunque illarũ tanta exoritur vis, vt quicquid herbidum eſt, abſumant. Vaccæis quoque ſi quis vel minimum ex alterius agro eripuiſſet, capite luebat: ſicut Phrygibus raſtrũ aut vomerem ſubtrahere. Et Indis qui vestigal furatus eſſet, capite plectebatur. Derbices quoq; Parthorum gens, in rebus diiudicãdis adeo ſeueriſſimi fuere, vt pro minimis ſæpe cauſis iugularent, apud quos fœda ſupplicia & inhumana delinquentibus ſunt dari ſolita, præſertim ſupplicij genus quod diſphendomena vocant, vt proceris curuatis arboribus, & criminoſo in deflexis cacuminibus alligato, illis repente laxatis, lacerum corpus in di-

Per literas.

In ſortibus. z. in ſortibus.

Per cretam & carbonem.

Luſitani.

Seriphij.

Indi.

Hebræi.

Athenienſes.

Tralliani.

Ob leue crimen capitis

ſupplicium.

Cyrenæi.

Vaccæi.

Phryges.

Indi.

Derbices.

Diſphendomenã.

uersa distraherent. Aliúdque non minus calamitosum & vltimum humanorum, vt duabus scaphis fabrefactis, ibíq; homine occluso, ita vt manus & caput extarent, tetro odore, & immunda tabe, ac longo cruciatu hominem conficerent. Apud Græcos quoque in noxios sæpe fœdè sæuitum est. Nã ignis & rota, nouissima fuere exemplà, & frequens supplicium noxiorum. Leges etiam Draconis tam seueræ disciplinæ fuere, vt pro leuissimis causis, mortis pœnã inferrent. Quare verbum Demadis proditur, Draconem non atramẽto scripsisse leges Lacedæmoniis, sed sanguine: qua seueritate tantũ cõtraxit inuidiæ, vt in theatro apud Aeginam, populari tumultu omniũ conspiratione iniectu multæ vestis, præfocaretur. Athenienses quoque olim damnabant reos, non si totam simul legem, sed vel si vnam syllabam transgressi fuissent. Neque prætereundum, quod quidam Aethiopum rex fecisse proditur, vt delinquentium crimina non mortis pœna, sed nasi mutilatione puniret, vt eã oris turpitudinem veriti, circunspectius à criminibus abstinerent. Inter cæteros proditus est. Persarum rex quidã, qui quum ciuili tumultu, fœdo esset conuicio iactatus, adeo exarsit, vt totius populi nares rescinderet. Apud Druidas verò & Cercetes Galliarũ populos, sacrificio interdicere, grauissima pœna notabatur. Eos enim quibus ita interdictum erat, inter impios conscelerató sque habebãt. Fertúrque in elephãtina Aethiopia sacrilegos hac pœna mulctari, vt ophiusam herbam bibere cogantur, qua pota, ita terroribus & falsis imaginibus afficiebantur, vt mortem sibi consciscerent. Et in Persida veneficos plecti, vt in amplo lapide caput impingerent, rursusque alio superinducto illud effringerẽt. Apud quos fama est, delinquentes ante regiam expectare iudiciũ, ibíque pro criminis excessu supplicium pati. Neque prętermittendus Sabatus Aethiops, qui criminis reos nõ morte, sed vinctos compedibus operi delegando plectebat: aut Mezentius, qui viuum corpus putido cadaueri colligando, immanissimo cruciatu necabat homines. Apud priscos verò Romanorum, vbi quis noxium & exitiale crimen admisisset, nisi die ad populum dicta, & reo de crimine accusato & conuicto, diéque constituta causæ dictionis, causaque populi iudicio probata legitime, sup-

Græci.

Leges Draconis seuissimæ.

Athenienses.

Druidæ & Cercetes.

Aethiopes elephãtini.

Ophiusa herba.

Venefici in Persida.

Sabatus.

Mezentius.

Rom. ciuiũ prærogatiuum.

supplicium capitis de Romano ciue sumere non licebat. Dicebatur enim dies ad populũ à magistratibus aut à tribunis plebis, quibus ius dicendi diem data facultas fuit: nonnũquam à priuatis. Siquidem Lucullus quum nullum magistratũ gessisset antea, Seruilio auguri peculatus diem dixit: & M. Cotta, virili toga assumpta, Cn. Carbonẽ reum postulauit. Eóque producto ad populum, accusatoribus testibúsque adductis, si noxæ capitali & vero crimini locus erat, de reo suppliciũ sumebatur iudicio populi. In qua re mos erat, vt tam ipse reus qui capitis accersitur, quum ad populum producitur ad iudicij diem, quam amici & necessarij, quíque proximi aderant, priusquam in suffragia tribus irent, squalida obsoletáque veste, flentes & sordidati, barbam capillúmque summittant, & pœnam deprecentur, vt eo squalore & habitu deformi populum ad miserationem pietatémque adducerent. Legimus in iudicio M. Manlij, quum causam ad populum diceret, ne coniunctos quidem sanguine, in capitis dimicatione & dubiis rebus vestem mutasse. Et inter clara nomina reorũ, Appium Claudium, quum à tribuni splebis dicta illi dies esset, non modò facie reorum non fuisse, sed tanto spiritu & tam contumaci vultu causam egisse, vt manente ferocia animi, tribunos perterrefaceret. Cõtrà verò, quum in exilium Cicero ageretur, præter senatum vniuersum, vltra viginti millia hominum sordidas vestes & fœdum corporis habitũ induisse, vt ob illius calamitatem se quoque funestos & in ignauo dolore esse ostenderent. Fertur tamen Scipio Aemylianus, quum esset sibi dies dicta ad populum à Claudio Asellio tribunopleb. & reus causam diceret, in discrimine mortis præter reorum morem, barbam rasitauisse, & nitida veste fuisse: & Cato Censorius amplissimum innocentiæ testimonium tulisse, quòd ab inimicis quinquagies criminis postulatus in foro causam dixit, & iudicum votis absolutus semper. Sicut Aristophõtes Athenis nonagies & quinquies causam dixit, & victor fuit. Herodes verò quum apud Hyrcanum accusaretur, ad causam dicendam purpuratus, & armatorum septus præsidio in forum venit, & iudicium euasit. Primúmque populi Romani iudicium post exactos reges de Martio Coriolano fuisse traditur, & C.

Diem dicere aliis quibus concessum.

Reorum sordes.

M. Manlius.

App. Claudius.

Cicero reus.

Scipio Aemylianus.

Cato Censorius.

Aristophontes.

Herodes.

Primũ pop. Ro. iudiciũ.

Galba, qui quum in collegio sacerdotum esset, iudicio populi cõdemnatus fuit. Inde vt iudicio populi de capite Romani ciuis decerneretur, cõsuetudo mãsit. Quinetiam non solùm de ciuis Romani capite, sed nec de bonis, nisi ex decreto senatus, & populi placito, aut eorum qui ius dicunt, omnibus sententiis statutum fuisset, decerni lege nihil poterat. Ipsi tamẽ qui reus agebatur, ne imparatus & insciens accederet ad causam, cuncta quæ ab accusatore mouenda erant, per custodem debent innotescere & significari, vt diluendi criminis & obiecta purgandi facultas foret. Accusatori verò subscriptores aderant, qui ea quæ accusationi conferrent, summissius suggerebant & præibãt. Reo quoque laudatio iudicialis seruabatur, vt si crimen obiectum dilueret, aut merita prævalerent, amici ad miserationem populum flecterent & circumagerent. Quod deinde Pompeius lege lata fieri vetuit, laudationésque solitas pro reis vsurpari prohibuit: qui quum Numatium Plancum in iudicio laudaturus postea accessisset, Cato qui iudex aderat, aures manibus obseratse fertur, dicens laudationem quam lege à se lata fieri prohibuerat, lege auersante audire nolle, quod legum ipse lator & euersor esset. Lacedæmoniis quoque Lycurgi lege cauetur, vt nisi in conuictum, & prætoris iudicio condemnatum, nulli pœna noxę merita inferatur. Quam legem Agesilaus, cum de reo omnium nequissimo sumendum supplicium foret, quod in patriam coniurarat, abrogauit: ne diu negocium discutiendo, pœnam iure debitam frustraretur. Fuítque constitutum, vt æqualibus votis super viudicando facinore in diuersa trahentibus, pro reo iudicium staret: quod videbatur equissimum: id quod sæpe ab Athenienſibus factitatum est. Nam quum de extinguẽdis Mitylenis suffragatores paribus votis dissentirent, Diodoti sententia peruicit, quia lenior. Et quanuis veteribus Romanorum mitissimas placuisse pœnas legamus, lapsis postea temporibus, à principibus quos nulla satietas pœnarum cepit, multa iræ atquæ inuidiæ fœda exempla edita inueniuntur, vltimísque cruciatibus & crudelibus suppliciis sæpe in noxios vindicatum. Nam & tunica fomentis igneis illita, ad palum deligati adurebantur, vel grandi stipite à summo ad imum adigebantur,

Reus premonitus.
Subscriptores.
Laudatio iudicialis rei.
Lacedæmonij.
Vbi adæquarent suffragia, reus absoluebatur.
Thucydides in tertio.
Romanorũ supplicia crudelia.

vt igne accenso, crudeli cruciatu excarnificati interirent, præterque equuleos, fidiculas, ergastula & cruces, circundatósque corporibus ignes, lacerationes membrorum, & incursus bestiarum, aliosque enectos veneno & fame, & dictu fœdiora exempla, quæ exequi longum esset, conspectius sumptum fuisse supplicium de regibus autores memorant: nanque Antigonum Iudæorum regem Antonius indicta causa, quod ante id tempus nulli regum contigit, securi percussit: & Agrippa Bogum Mauritiorum regem, Antonij partes sequutum, supplicio affecit. Fuítque propterea magistratus apud Cumæos, quem Phylactum vocant, cuius erat munus, in frequentem senatum venire, regésque manu apprehensos, de quorum iudicio agebatur, detinere: donec de illorum præmio aut pœna patrum decreto statueretur. Quod si is qui reus agitur, & capitis accersitur, prędicta die in iudicium nõ venit, vel domo abest, mos Romanus erat, vt ante fores ædium nomenclator tuba illum ad causam dicendam quatuor diffinitis in locis citaret: neque ante fas erat in eum capitis iudicium dari, aut de noxio supplicium sumi, quam discussa causa, crimine probato, & reo conuicto, ne inauditi & indefensi perirent. Iudices vero, qui pro excessu ciminis litem daturi erant, conceptis verbis se nihil habere, nihil precibus dare, solennissimum iusiurandum præstare cogebantur, quod mox deprauatis iudiciis fieri desitum est. Hoc quidem iusiurandũ apud Aegyptios sanctius præstabatur, in hæc verba: Vt ne regis quidem minæ, aut iussa, à recto bonóque illos deducerent, aut transuersos agerent. Apud Athenienses iusiurandum iudices præstant, se secundum leges sententiam daturos, & causam diffinituros. Iudicium vero de nocente sic fiebat, vt prætor tribunal in primis ascenderet, noxio post terga ligarentur manus, misso præconio silentium fieret, legitima deinde prætoris proferrentur verba: classicum ad spectaculum postea canerent, suppliciúmque de noxio sumerent. Quod plerunque non statim sumebatur, quippe senatusconsulto Tiberij tempore, & per alias constitutiones actum fuit, vt damnatorum pœna in decimum semper differretur diem.

Supplicium de regibus sumptum.
Phylactus.
Reus non comparens in iudicio.
Iudicium iuramentum solenne antè sententiam definitiuã
Iudicium de nocente quo pacto fiebat.

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone explanatur, & quæ regiæ, quæque atria Romæ fuerint. CAPVT VI.

CVm Romæ in gymnasium literarium, quò plerique eruditorum conuenerant nos quoque laxandi animi causa quandoque ventitaremus, doctor ibi quispiam, Tullianæ lectionis, vt ipse aiebat, professor, ingenio alioqui excolto, sed suæ laudis plus quam satis esset vēdicator, multo auditore circundatus, Ciceronis orationem quam pro Milone inscripsit, magno ingenio elaboratam, publicè apud compluſculos lectitabat: eiusque dispositionem & cōstitutionem, cōmunésque locos, singulásque partes & colores, aliáque oratoriæ artis documēta, disciplinásque rhetorum, per numeros nouis & exquisitis modis ex intimo artificio adnotabat. Cúmque verba ex ea lectione percenseret, quibus Cicero, quātum potest maximè Clodium in inuidiam criménque adducit, eúmque infesta oratione insectatur, his verbis: Hæc sica longo interuallo cōuersa rursus in me est: nuper me quidem, vt scitis, ad regiam penè confecit. Sic ipse explicabat, vt diceret, hanc regiam fuisse in colle Quirinali, vbi Numam Pompilium habitasse autores tradunt, quódque in eo sedem habuerat, ideo regiam & atrium Numæ ibi fuisse, & de hac Ciceronem intelligere asserebat. Atque hæc & pleraque in hanc sententiam quum ille dixisset, tenuit nos admiratio istius doctoris, tam inconsiderate & perperam loquentis, id quod errore manifesto procul à vero esse liquidò constat: siquidem non vbicunque Romani reges belli pacísque temporibus habitarunt, illic regias aut atria construxerunt. Tullus Hostilius primo in Velia, mox in Exquiliis ædes habuit: & Tarquinius Priscus supra Nouam viam, Seruius Tullius etiam Exquilias incoluit: & tamen nullas iisdem in locis regias habuisse feruntur. sex enim aut ad summum septem Romæ fuisse regias, compertum habemus: vnam ad ædem Vestæ iuxta forum, quam Numa incoluit, ibíque atrium regiū fuit: eamq; regiam longo tempore præcipuam fuisse quum religione, tum antiquitate, multi prodiderunt: quæ postea incendio Neronis vnà cum æde Vestæ deflagrauit. Alteram in Cælio monte, vbi Tullus Hostilius, quò frequentius incoleretur,

Regiæ. 6. aut 7. Romæ.

tur, regiam ædificauit. Tertiam in Sacra via, in qua Ancus Martius sedem habuisse fertur: de qua Ciceronem nunc intelligere Asconius sentit: quippe inter seruos Hipsei & Milonis pugnam inibi commissam, & Ciceronem opera Clodij vitæ periculum adisse tradūt: quanuis Acron perperam aliter sentire visus sit. Aliámque in Pompeij theatro, quod in campo fuit, fuisse memorant. Iuxta theatra enim regias sitas persæpe inuenimus, sicut Marcelli theatra enim regiam habuit, ad quam quatuor columnas magnitudinis miræ ex theatro Scauri translatas Plinius notauit: & Pauli regiam ad Curtium lacum, & aliam in Sacrario. Fuit enim theatrum Marcelli ab Augusto, sed alieno nomine, conditum, quo tempore à M. Agrippa plura & egregia Romæ constructa fuere. Hic enim fuit ille Marcellus Augusti nepos, ex Octauia sorore & Marcello genitus: cui filiam Augustus paucis ante diebus quàm morte sublatus esset, desponsauit. Neque assentior his qui atrium in colle Quirinali vnà cum regia conditum fuisse dicunt: siquidem omnes ab Asinio Pollione atriū Libertatis in primis constructum volunt, quod in templo Libertatis, cōspicuæ magnitudinis erat. Postea interiecto tēpore, Gracchorum pater in Auentino ex mulctaticia pecunia illud amplius erexit: in quo bibliotheca Græca Latinaq; uisebatur: quod intercursu temporum penè collapsum Sex. Helius Pætus & C. Cornelius cēsores restaurarunt. Ea quidem atria ædificij genus fuere continens mediam aream, in quam ex omni tecto pluuia recipitur, columnis quadrifariam per singulos angulos dispositis, & epistyliis. Fuit quoque atrium publicum in Capitolio, & atrium Scauri, in quo maximæ columnæ ex præruptissimis saxis collocatæ feruntur: & aliud Pompeij, quæ postea ipsius curia facta est. Legimus quoque atriū regium iuxta forum piscarium: & duo atria, Meuium & Titium: quæ Porcius Cato in Latomiis fecit. Et atrium Vestæ: & Saturium, in quo sacrorum tubæ agna lustrabātur. In colle verò Quirinali, quòd regia aut atrium fuerit, nec traditur quicquam, nec inuenitur. Neque omittēdum, plures regias velut regalis opulentiæ monumenta, apud pleraſque gentes laudibus celebrari: nam Cirtha & Vtica Massæsylorum regum regiæ fuere: sicut Sybaris Colchorum, Libs Antæi:

Cicero explicatus.

Acronis error.

Atrium Libertatis.

Atria quod genus ædificiorum

Atria diuersa Romæ

Regiæ apud exteras gentes,

Iol Iubæ & Zama, Pergamus Eumenis, Cynaræ Byblus, Gnosos Minois, Deiotari Blutium, Halicarnassus Cariæ principum, Eleusa Archelai, Napatia Cãdacis, regiæ fuere: Darij vero regia fertur Sadracæ in Assyria Parthorum Susa, vbi hyemem agũt: Ecbatana & persæpolis, vbi æstatem: quam Alexãder iniectis facibus incendit. Indorum regum Taxila. In Aegypto Abydus. Tigranis Artaxata olim Medorum, nunc Parthorum. Memnonis regia Susis, Attali Trallibus, & Sardis Crœsi regia visebatur, quam Gerusiam fecere. Cyri autem regia Babylõ fuit, quam Susis anteferre statuerat. Tametsi persarum mos foret, in montibus regias facere, in quibus thesauros & antiquissimas gazas congerebant: vt illas velut amplissimum virtutum monumẽtum posteris relinquerent, Mithridatis autem erat Gabiis, & Oenotriorum regum Pandosiæ: Macedonum Demetrias, Ilion Priami, Scepsis Aeneæ, Tolgus Pyrrhi: Alexandria vero tres habuit regias, vnã Lochian promontorium, alteram Timoniũ appellauit Antonius: Musæum quoque pars regiarum erat. Etiam in Antiochia Assyriorum regum regia ferebatur: sicut Sogdianæ gentis in Maracanda: Sami, Polycratis. Alexander autem Macedo præcipue Arabiam, quam sedem imperio delegerat, totius imperij regiam destinauit.

Persarũ regiæ in montibus. Vide sup. lib. 2. cap. 2.

Quo apparatu, quibúsque cæremoniis apud veteres defuncta corpora igni tradebantur, qualísque pompa exequiarum foret.

CAPVT VII.

QVo ritu, quibúsque cæremoniis defuncta corpora efferri consueuissent, qualísque funerum apparatus & exequiarum pompa fuerit, à multis sæpe autoribus interciſe perscriptum est. In primis obseruatum fuit, vt proximus sanguine, morientis corpus dum trahit animam, amplexus, exhalantis spiritum ostulo exciperet, flatũque hauriret: mox decedentis oculos & ora clauderet, vsque ab Homeri temporibus vsitatum: nefas existimantes, à viuentibus decedentium oculos spectari, tametsi lege Meuia (vt Varro significat) ne filij parentibus oculos sigillarent, cautum fuerit. Nasamones vero præcipue curant, vt morituros,

Nasamones

ros, quum agere incipiunt animam, sedentes constituant, ne cubantes spiritum exhalent. Post quæ defuncti corpus per interualla conclamatum, propiores affines calda abluere, deinde vnguentis vngere, candidóque amictu induere, ac diebus septem seruare solebant, ara constituta, vbi odores incenderent, quæ acerra dicta est. Grœcis vero septemdecim diebus corpora antequam cremarentur, totidemque noctibus seruare mos erat. Qui quidem amictus non ex lana, sed lino intexebatur, Aegyptiorum exemplo, apud quos laneæ vestes, nec cum cadauere sepeliuntur, neque in ædes deorum importantur. Id quoque à Grœcis vsurpatum fuit, vt veste alba cadauer coronisque ornarent, & pæana canentes, sepulchro inferrent. Die vero octauo per præconem indicto funere, ne fraudarentur solenni honore supremi dies, vt homines ad honestandas exequias conuenirent, his verbis, O L L V S Iœto datus est, proclamabatur. Apud Spartanos erat constitutum, vt rege defuncto, equites obitum regis enunciantes cursitent, fœminæque crinibus passis & libero conquestu, tinnitu ollas pulsent æneas, quibus nec nocte nec die quies. Tunc audito regis obitu, in omnem formam luctus concedi permissum erat: mulieréque proxima affinitate, in veste candida & capite aperto, ritu Romano eiulantes, funus celebrare. Filij vero tecto capite, in veste pulla parentes efferre consueuere. Apud Grœcos fœminæ virique in candida veste cum coronis, amplissimi viri exequias prosequuntur, & velut in publico luctu complorant promiscue. Quod fuit in more Syracusanis, qui candido amictu velati, & fronde coronati, Timoleonem extulere, qui perpetuos honores, atque in foro sepulchrum decreuere: sicut Sicyonij Aratum in veste alba & coronis sepulchro intulere. Argiui quoque in luctu albas vestes aqua ablutas induunt, & in candido amictu funus comitantur. Aegyptij atque Assyrij funera obsiti squalore & sordibus, ac cœno obliti, capillum summittentes, & barba deton sa: Milesij vero, erasis capitibus, plangere consueuerunt: qui mos apud barbaros inoleuit frequens, vt in funere & casibus aduersis iuuenes tonderẽt comam, barbam ipsi ponerent, & vxorũ capita deglabrarẽt. Persæ quoque detonsis coniugibus & liberis, lacera veste, lugubri vlulatu, corpora

Græci.

Spartanorũ ritus rege defuncto.

Filij parentes efferebãt. Alba vestis lugubris apud quos.

Luctus indicia comæ detonsio & barbæ.

efferebant:qui etiam in funere clarorum virorum seipsos, equos,& iumenta tondebant. Apud Græcos conuenit, in luctu viros comas alere,barbam capillumque summittere, mulieres vero tonsis crinibus esse: quem morem à Romanis vsurpatum legimus, vt sorores defunctis fratribus, & matres filiis orbatæ,in acerbo funeris luctu,cum flebili vociferatione detonsos crines corporis imponerent:qui mos antiquissimus vsque ab Homero traditur: apud quem Patrocli cadauer opertum amicorum capillis superiectis fuit: & Achilles flauam comam in defuncti Patrocli funere manibus secuit. Quippe ea lugẽti aptissima putantur,quæ indecora nec vsitata sunt. Cuius rei causa, in Lycia affines & propinqui in funere muliebres vestes induunt,vt eam vesti tus deformitatem pertæsi, citius à lachrymis abstineant. Macedonibus assuetum erat,vt crines tonsi, defunctos lugeant. Nanque Archelaus Macedoniæ rex,Euripidem tragicum intimum familiarem, crinem tonsus luxit. In quo facetissimum illud Bionis proditur,perinde lugentes capillum euellere,quasi caluitij mœror leuaretur. Carthaginenses in luctu comas & ora lacerant,& vbera plangunt. Idem Græcis in vsu fuit,vt in luctu capillum manu discindant,& comam vellant, vtque defuncti vxor in fletu oculos corrumpat,quasi hoc munus morientis foret. Aegyptiis quoque traditur mos,vt in obitu regis singuli capita luto deturpẽt,& nudatis mamillis mulieres,vtique pectora plangant atque in deformi illuuie, septuagintaduos dies cibis animantium,vino & omni paratu abstineãt:ac recensentes regis virtutes,crebris eiulatibus luctum renouent. Si vero feles moriatur,in luctus& mœroris signum,sola supercilia eradant. Apud Lacedæmonios obitu regis enunciato,Spartiatæ serui & mulieres,ingenti coacta manu, laceratis crinibus,abscissa veste,cum vocibus & vlulatu frontes manu plangunt, & capite conuerberato, interitum miserantes: eum fuisse optimum regum,voce significant:quem morte sublatum,omni genere honorum velut diuinum cumulari Lycurgus lege sanxit. Ideo præualuit mos, regum & optimatum in funebri pompa,vbi dolore intestino premuntur vt decoris immemores,cinere caput aspergant, faciem deturpent,tunicam discindant,humi iaceant,comam vellant.

Græcorũ & Romanorũ mos

Iliad. N.

Lycij.

Macedones

Bionis dictum.

Carthaginẽses & Græci

Aegyptij in obitu regis.

Lacedæmonij.

Contrà

Contrà vero Thraces: nam defunctos cum cantu & luxu, lasciuáque gesticulatione,patrium carmen canẽtes, efferre soliti sunt. Massilienses quoque nullo dolori indulgentes, funera cum necessariis adiecto cõuiuio celebrant. Cimbri & Celtiberi,siqui in acie mortem oppetunt, gaudio exultant:si autem morbo affecti decedunt,in squalore & luctu sunt. Pellibus quoque vestiri Romanos diebus luctus, & qui funus facerẽt,cuiúsque cura & procuratio funeris erat, prætextam pullam induere,apud multos inuenio. Solitos etiam illorũ corpora qui magistratus& honores gesserant, in prætexta purpurea,togáque cõsularivel senatoria,virosque triumphales in tunica Iouis, plebeiorum vero in toga plebeia aut pallio efferre,& cum eisdem illa cremare,sæpe compertum est. Lecto igitur constrato purpura aut linteis splendentibus,& in eo defuncti corpore locato, post vltimam conclamationem, tibicine præcedente qui næniam funebrem,qua laudes defuncti & facta recensebat, tum pudorem,integritatem & fidem,non saltabundus,vt olim,sed stans Phrygio modulo caneret,funus procedebat. Is enim modus erat ad mœrorem accommodatior:quod ideo institutum ferunt,quasi in illas æternas amœnitates,ac in sedes & concilia piorum post funera recepti videantur: tametsi multi hoc funeris solenne,& omnem apparatum prætermitti iusserint. Quippe M. Aemylius Lepidus princeps senatus decedẽs,præcepit filiis,vt sine linteis,sine purpura & tibicine funus sibi facerent. Et Atticus Pomponius,multíque clari viri sine pompa funeris efferri voluere præficasque quæ luctui præessent,aduocare,vel precio conducere solebant,quæ cantu & funebri carmine lamentarentur,vitámque & præclara gesta, summásque virtutes non sine miseratione laudarent. Nonnunquam mimos qui personas effingerent, ac facta dictáque repræsentarent, adhibebant. Quas quidem nænias Græcis in luctu sæpe decantari inuenimus,qui apio coronati,defuncti laudes recensere carmine,quod Ialemon vocant, & res memoratu dignas, claro præconio celebrare assuêrant. Senatoribusvero & patriciis atque summis ducibus,tuba:minoribus & plebeiis,exequi ali tibia canebant siticines. Quam tibiam nõ in funeribus modo,sed in sacris,in ludis, & cõuiuiis adhibebant. Impe-

Thraces.

Massilienses.

Cimbri.

Celtiberi.

Romani.

Qui magistratus aut honores gesserant.

Ritus efferẽdi funus.

Nænia.

Qui funeris pompam curarint.

Præficæ.

Næniæ.

Ἰάλεμος.

Senatores.

Patricij.

Plebeij.

Imperatores.

r

ratoribus etiam pluribus tubis mœstũ clangentibus, quod à Caribus & Phœnicibus deductũ autumãt, qui in funebri pompa breuibus tibiis lugubre canẽtibus, vti consueuere.

Feretrũ qui ferebant.

Deferendi vero feretrum, propinquioribus virilis sexus da batur munus. Itaque filij parentes, & fratres sorores elatas funere deferebant, nõnunquam serui libertate donati, plerunque senatorij, prætorij & cõsulares, quíque amplissimis honoribus functi erant, imperatorum & consularium virorum feretrũ detulere. Quare Pauli Aemylij, qui de Macedonia triumphauit, legati Macedonum: & Syllæ dictatoris feretrum, senatores & sacræ virgines extulerunt. Et Metello filij tres consulares, duo triumphales, vnus censorius, & alter prætor lectum subiere. Dúmque effertur, insignia honorũ quos gessisset, vt fasces, secures, lictores, armáque & dona militaria, coronásque omnis generis quas in vita meruisset, vexilla, atque vrbium dona & legionum, spoliáque hostiũ, ac munera quæ quis daturus erat, expressósque cera vultus, & decora maiorum totiúsque familiæ lõgo ordine simulacra, & gentile stemma præferebant ab vltima origine, quanto cum poterant apparatu. Quare C. Cæsar in amitæ funere, Marij statuas pro decore familiæ detulisse fertur. Et Tiberius in Drusi funere originem Iuliæ gentis, Aeneam, omnésque Albanorum reges, Romulum & Appium Clausum, cæterásque Appiorum effigies longo ordine produxit. Ferunt quoque Iuniam, quæ Cassio nupta fuit, viginti clarissimarum familiarum imagines, velut indicium splendoris & vetustatis familiæ, in funere præcessisse: inter quos Manlios & Quintios, Cassiúmque & Brutum. Nonnunquam, vt ampliore efferrentur funere, plures defuncto strauere lectos, qui instrati in pompa funeris anteibant: sicut de Sylla, cui sex millia, & Marcello, cui sexcentos prælatos legimus. Tum si qui ab eo serui manumissi & libertate donati fuerant, illi præcipue, qui fide insignes à domino cogniti forent, herilem interitum miserantes, pleni lachrymarum, elatum corpus præcedebant pileati, aut alba lana capitibus velatis: qui quanto plures erant, tanto plus nominis laudísque dedere, quod familiam totam decedens dominus, tantis muneribus cumulasset, ac libertatis precio affecisset. Nonnunquam illos qui rasis capitibus

Imperatorũ & consularium virorũ feretrum à quibus ferebatur.

Pompa funebris.

Lecti defuncto strati.

Liberti in funere herili.

triumphantis

triũphãtis currum fuerant prosequuti, eiusdem defuncti corpus pileatos in pompa funeris præcessisse inuenimus. Q. Terentium Culleonem, quem Scipio Aphricanus seruitio exemerat, quíque triumphantis currum capite raso fuerat prosequutus, eiusdem elatum corpus pileatum præisse memorant: post sequente proximiorum affinium & amicorum turba, lugentis habitu, capillo demisso, investe pulla aut cærulea, vt Cato significat. Quum enim adolescentis funus facerent, cæruleum frequentes induebant. Apud exteros vero phæus color sumebatur in luctu. Nanque Antiocus, audito fratris obitu, purpura deposita, phæum induit, qui inter album & nigrum fuisse color traditur. Nonnunquam senatu vniuerso & magistratibus cum vexillis, interdum equitum turmis, siquando regum aut imperatorum funus efferrent, comitantibus. Funeris enim hæc lex erat, vt præcedente pompa funebri, viui sequantur, tanquam haud multo post morituri. Interim lectulo plerique flores & corollas iacere, nonnulli vnguenta & odores, alij dona cumulare, idque noctu & obscura luce: ideo ardentes faces adhibebant. Nam die funus effertre vetusto more non licuit: quod Demetrius rex cauit edicto, vt ante lucem vel post crepusculum efferantur corpora: die vero non liceret. Sæpe tamen imperatoris aut ducis, qui occubuisset in acie, funus milites quantum poterant militaribus studiis celebrarunt. Ea pompa fuit, vt armatæ instructæque legiones in turmas & cẽturias cum vexillis militaribus inuersis aut abiectis militiæ insignibus, defunctum comitentur, phaleráque equis detrahant, ensium mucrones & lancearum cuspides humi deiectos ferant, & rogum lustrẽt. Id quod apud Græcos etiam seruari meminimus. Rogo igitur extructo, & pyra cupresso circundata, propter grauem cremati cotporis nidorem, ne tetro odore abigerentur proximantes, ac desuper defuncto corpore locato, illius oculos antequam cremaretur patefacere, & cælo ostendere mos erat. Apud alios trientem in os defuncti, tanquam naulum imponere: quem apud inferos dari pro portorio opinio fuit, & vana superstitione creditum: quod apud Hermonienses verabatur, quia pronus inde ad inferos descensus erat, quasi naulo non indigerent obituri:

Vestium lugubrium color.

Apud exteros.

Phæus color

Lex funeralis.

Interdiũ nõ efferebant mortuum.

Pompa funebris.

Imperatoris aut ducis qui in bello occubuisset.

Cremandi corpora mos & ceremoniæ.

Triens in os impositus.

Lethe. ſicut circa exitum Syrtium fuit Lethe amnis,&in Epiro at
Acheruſi' ſpecus. que Heraclea pontica Acheruſius ſpecus, quem vſque ad
inferna patere dixerunt,& contra Laodiceã os Plutonium,
Os Plutonium. in quo omne animatum moritur, & in Tænaro Laconiæ
inferni oſtia, & ſpelunca per quam Cerberum eductum,&
Inferni oſtia. Furiarum templum eſſe ferebatur. Gallis vero mutuam in-
Galli. uicem pecuniam dare,quam apud inferos poſt obitum red
derent,in vſu erat,Præfica aſsiſtente,& lamentabili carmi-
ne populum rogo circundatum ad complotationes & la-
chrymas prouocante,populo etiam largis fletibus, & pari
comploratione reſpondente. In quo luctu quædam ad mi-
ſerationem canebantur carmina, & verſus ad tibiam cum
laudibus & lachrymis,pietatẽ,humanitatemq́ue & defun-
cti interitum miſerantes. Eam vero pyram pro dignitate
Pyræ extruendæ ratio. & honoribus,quibus in vita functus erat,& prout ampliſ-
ſimos magiſtratus & imperia geſſerat,modo maiorem,mo
do minorem extruxere. Fuítque lege duodecim tabularum
cautũ, ne de lignis politis extrueretur:donec per funerum
Pollinctores. miniſtros,qui pollinctores dicti ſunt,corpus igne ſuppoſi-
to cremabatur. In qua extruenda id ſeruatum eſt,vt præter
arida ligna,papyrum quoque,quo facilius crementur,non-
nunquam crocum & vinum affatim apponant. Germanis
ſtruem rogi nec veſte,nec odoribus cumulare licet,ſed ſua
Pyra apud Germanos. cuique arma, & ſuus equus adiicitur rogo. Corpora vero
clariſsimorum virorum,niſi ex lectiſsimis lignis certi ge-
neris, concremari ſine vllo funeris ſolenni permittitur.
Cum corpus arderet. Dúmque igne accenſo corpus ardebat,pro dignitate, pró-
que opibus,quibus quiſque potẽs erat,ita amici & affines,
quíque coniunctiſsimi aderant,quæ chara habebant & præ
cipui cultus,cum gemitu & queſtu miſerabili,in luctus &
grauiſsimi doloris ſignum,ignibus iaciebant. Itaque multi
veſtes triumphales,enſéſque & balteos,nonnulli arma mi-
litaria:mulieres vero,ne ſtudio vincerentur,ornamẽta ſua,
armillas,zonas,mundúmque muliebrem,vitráſque virgina
lis comæ:alij retortos cincinnos & torques,ac bullas præ-
textáſque liberorum flãmæ indidere: thuraq́ue, vnguenta
Odoramenta igni iniecta. & odores omnium generum,quos lancibus ferebãt. Quare
multos copia odorum ad pyram exanimatos, & præter in-
finita odoramenta,in funere Syllæ, ſtatuam iuſtæ magni-
tudini

tudinis ex odoribus abſumptam comperimus. Quæq́ue de
functo chariſsima,& cordi fuiſſe arbitrabantur in vita,qua
rumq́ue rerum mirum & efficax ſtudium fuerat, vt ſcuta,
gladios & arma,canes,dilectos equos,luſcinias,auéſque ad
eundem rogum trucidatos,vt vnà cum defuncto cremaren
tur,igni tradebant:plerique vero ſeipſos. Vnde exemplis *Amici ſe in rogum cõiicientes.*
palam factũ nouimus,multos accenſis dominorum rogis,
doloris impatientes,vel violentas ſibi manus intuliſſe,aut
igni pariter abſumptos eſſe. Quod etiam de canibus, qui
charitate dominorum in flammas ſe iniecere, memoriæ
proditum eſt. Nam Hieronis & Lyſimachi canes, accenſis
rogis dominorum,in flammas ſe inieciſſe,& vno incendio
arſiſſe tradunt. Qui etiam erat Græcorum & Aethiopum
præcipuus mos,vt comas ad rogum diſſecent, corporíque *Comæ rogo iniecte.*
& igni imponant: boues & pecora, equóſque & canes in
ignem mittant,vinúmque & oleum fundant. Vtq́ue rege
morte ſublato,familiares,& qui cum eo coniunctiſſime vi-
xerant,charitate principis vim vitæ ſibi ad rogum afferant,
vnáque morte intereant. Indorum peruulgata hiſtoria eſt, *Indi.*
vt viro defuncto,quæ chariſsima coniunx in vita fuerat,eo
dem igne abſumatur, vnáque concremetur. Thracibus & *Thraces.*
Getis erat iſte mos,vt viro defuncto,præcipue dilecta con-
iunx,maximo cultu ornata,ad tumulum duci, & à propin-
quiore mactari,eodémque tumulo humari debeat. Gallis *Galli.*
vero,vt ſerui clientéſque cum dominis patronísve vnà cre-
mentur viuentes,eadémque pyra intereant. Gerri Scythica *Gerri.*
gens,defuncto rege in tumulo vbi cadauer odoribus deli-
butum erat,præcipuam concubinarum,pincernã,coquum,
agaſonem,ac miniſtrum,vnà tumulare, equóſque & L. ex
miniſtris ad rogum præfocare aſſuerant. Græcis vero vſur- *Græci in funere ducis aut imperatoris.*
patur,vt imperatore aut duce fato perfunctis,funus effera
tur ſolenni pompa,& apparatu regio:captiuíque & milites
circa rogum digladientur, ouéſque & boues mactentur.
Vtq́ue in omnem formam luctus concedatur,equi viríque
tondeantur,propugnacula è mœnibus diruantur, templa
lapidentur,aræ ſubuertantur,Lares abiiciantur, partus ex-
ponantur,cibo abſtineant,ignis extinguatur,atque in pom
pa funeris,magiſtratus,ſacerdotes,pueri atq; iuuenes cum
trophæis, coroníſque, & armis militaribus funus proſe-

Universidad de Sevilla Biblioteca

quantur. Cœnas quoque ferales apparari, & crateres lacte, vino & sanguine, necnõ mella & crocum ad rogum inferri solita inuenimus, vt vnà cum defuncto crementur. Fuítque moris Galatarum, vt defuncti familiares & affines, inscriptas epistolas ad rogum cõiiciant, velut apud inferos mortui illas mox lecturi forent. Funebrémque laudationem, optimates & grandes natu, aut proximi necessarij in honore positi, de laudibus defuncti habere, ac solẽni laudatione illius facta dictáque, & totius vitæ cursum, maiorúmque laudes recensere assuerant. Primus enim Valerius Publicola, mortuo Bruto, supremas ipsius laudes accurata oratione prosequutus fuit. Inde institutum, vt clarorum virorum in funeribus solennis laudatio esset. Nam & Appij decemuiri defuncti laudationem sequutis temporibus plebs æquis auribus audiuit. Et Scipionem in funere supremo, vt hominem diuinum, Maximus commendauit. Fuítque in vsu apud Aegyptios, rege defuncto, antequam iusta dentur, per sacerdotem qui proximam tenebat dignitatẽ, omnem vitæ seriem, & ipsius dicta factáque, & an fuerit fortissimè præliatus, an vero segnis & deses, ex alto suggestu in maximo omnium conuentu perlegi & recenseri: & si vitia præualebãt, honore funeris priuari, atque insepultum cadauer abiici. Si vero virtutes præcellerent, omni honore cumulari, vnguẽtis deliniri, & laudibus celebrari. Reliquos vero cuiusque sortis homines, ita laudari, vt sine vlla opum fortunarúmve mẽtione, solam religionẽ, iustitiã, pietatẽq; cõmendarẽt. Apud Indos vero multa secula viguit mos, vt quum moritur quispiã, pro foribus domus, magistratus cui hoc munus impẽdebat, anteactã vitã morésq; describat: vt vitia laudésque innotescãt omnibus, & palàm fiãt. Ferturq; Fabius Maximus præ cæteris vnus, qui in funere filij intestino dolore affectus, oratione nõ infracta ad populũ ipsius laudes magno spiritu disseruit. Quod à Græcissimile quoddam accepimus, vt defuncti laudes solenni oratione & longè petito proœmio prosequantur. Proditúrque primus Pericles fuisse, qui carmine & laudibus eos qui in bello Peloponessiaco pro patria occubuerãt, prosequutus fuit. Alij verò Solonẽ Græcisfunebrem orationẽ primum inuenisse ferunt. Et quanuis à principio virorum tantum gesta, nec

Adrogum adferri solita.

Galatæ.

Funebris laudatio.

Valerius publicola primus oratione funebri vsus.

Aegyptij rege defuncto.

Indi.

Laudatio funebris apud Græcos.

Orationem funebrẽ quis primũ habuerit apud Græcos

mulieres

mulieres laudare consuessent: quia tamen Camilli tempore collatum aurum, vt se populus Romanus à Gallis redimeret, dederũt: cautum fuit, vt in earum funeribus, sicut in virorum, solennis laudatio esset. Nono verò die reliquias defuncti & cremati cineres, mater, soror & propinqui, affinésque nigra in veste & effusis comis, aut pontifices & sacerdotes, nonnunquam primores patrum perfuncti honoribus, tunicati & discincti, lotis manibus & nudis pedibus, ossa à cinere separare & colligere, eáque lacte & vino lauare, & deos manes aduocare: Græci vino & vnguento inspergere solebant, cúmque odoribus effusi in lachrymas, in vrna condere, & linteo ventilare. Fuítque seruatum apud Indos & Aegyptios, regum funebres tunicas, quò cineres cremati à reliqua fauilla distincti iaceant, ex licio, quod igni nõ absumitur, conficere, eásque ad rogum defunctum corpus induere. Quippe in Carysto lapis nascebatur, qui velut lana intextus, nullo igne adurebatur. Tunc postquam defuncto conclamato, & nomine deplorato, satis lachrymarum luctúsque fuerat, ipsíque ter aqua aspersi & lustrati erant: omni munere absoluto, supremũ Salue & Vale, tanquam nunquã eos visuri vltra, conclamabãt: & à præfica feralibus officiis iustísque persolutis, post lamenta & conclamationes, ILICET dicebatur: qua voce missum populũ faciebat. Quíque funus prosequuti, quíque comites fuerant, velut supremo functi officio, ad proprios lares reuersi, aqua aspersi, ignem supergradiebãtur, hoc se piaculo exfunere expiari arbitrati, quod expiationis genus suffitionem dixere: cuius rei causa ferias sæpe indixerunt, quæ Denicales dictæ. Græci verò aqua lustrantur pura, eadémque expurgantur, in qua torrẽ ex altari extinxisseut prius. Scythæ post funus amicos excipientes, epulum præbebant cadauer comitantibus. Peracto igitur funere, vbi à luctu quieuit animus, visceratione & ludos funebres, plerũq; gladiatorios, muneráq;, Græcis Gymnica certamina & equestria indefuncti memoriã populo dari seruatum est: nonnũquam nauium cursus, & naumachiã. In qua visceratione fuit instrutum, vt omnia carius venirent: quare ad pollinctum emere, sermo percrebuit. Fertúrque Numę edictum, ne pisces qui squamosi nõ essent, ad pollinctũ emere fas fo

Mulieres etiã in funere laudatæ.

Cineres colligendi mos.

Tunicæ funebres regũ Indorũ, & Aegyptiorum.

Licium.

Ilicet.

Lustratio post iusta funeris absoluta.

Suffitio.

Denicales feriæ.

Viscerationes & ludi funebres.

Emere ad pollinctum. *Pollinctura.*

ret: scilicet ne nimis magno in funeralibus cœnis mercarentur obsonia: quam cœnam pollincturam dixere: In qua, etsi nihil deesset, omniáque affatim suppeterent, lætari tamen minimè decebat. Fuítque institutum, vt per vini cibíque lenimen, defuncti desiderium leuaretur. Præter quam erat cœna exequialis, quæ senibus & his qui multùm ætate processerant, dabatur: in qua pransi, discedentes post supremum officium, alter alteri vale dicebat: quam Silicernium vocant. Athenis per funeri præfectos epulum apud defuncti maximè necessarium dari consueuit. Argiuorum verò institutum fuit, vt defuncti affines, statim ab excessu Apollini sacrificent, & trigesimo pòst die Mercurio, Apollinísque sacerdoti hordeum dent, ignémque extinguant, & rursus accendant, carnésque victimarum percoquant, quibus postea vescuntur. Eos quidem ludos apparatu magnifico, continuis 1 x. diebus, in hísque gladiatorum paria, qui venalem sanguinem habebãt, Romani exhibuere: ad quos intromitti matronas nefas habitum. Idque adeo vsu & moribus interdictum fuit, vt P. Sempronius vxori, quòd ludis funebribus interfuisset, repudium dederit. Domi quoque, & in loco celebri, defuncti imagines in memoriam posteritatis, plerunque cereas, aut marmoreas, vel æneas columnas quoque cum trophæis & titulis, ac magnificentissimis decretis, publico consilio erigere, & res gestas monumentis inscalpere, leuandi desiderij causa, antiquo more seruatam est. Quas etiam iniuria cæsis ciuibus sempiterno æuo duraturas, publico decreto erexerunt, vt gratiam bene meritis ferrent. Apud Lacedæmonios, his qui in re militari facinora gesserant fortia, statuas & columnas pariter cum elogiis post obitum dedere. Rege verò defuncto, ipsius simulacrum, ita vt viuus appareret, in toro purpura & auro instrato effinxere. Tempus verò luctus, vt erat à Numa constitutum, posteri seruauere: qui puerum trimo minorem, nec lugeri, nec plangi voluit. Id quod in Thessalia vna ex Cycladibus seruatum legimus: in qua pueri citra septennium, aut homines vltra quinquagesimum annum indefleti fuere: quòd illi rapti immaturo funere, vix primum vitæ limen attigissent, isti autem satis diu vixisse. Neque vltra menses decem, filios parentum, aut vxoris virorum mortem

Silicernium. *Athenienses.* *Argini.* *Ludorũ funebrium apparatus.*

Imagines et columnæ in memoriam defuncti erectæ.

Lacedæmonij.

Tempus luctus, & qua ætate defuncti indefleti erant, aut contrà.

mortem deflere statuit. Quod lugendi tempus, patri & filio, æquè fratri & sorori commune esse voluit: vltra verò non licuit, ne luctu indefesso, & lachrymis nunquam desinentibus domus & familia funestarentur: itaque post annum parentes filiorum, & fratres sororum funera deflere vetuit: ab eo enim tempore lamentis parcere iussum est. Tamerſi nullum lugendi tempus viris legitimum fuisse nonnulli credant, annúmque fœminis tantum præfinitum ad deplorandum: masculis non item, intra quem alteri nubere non licebat, & concepto necdum edito partu, vetabantur. Marcus tamen Antoninus philosophus, ne vltra quinque dies lugerẽt Romani filium sibi morte sublatum, summæ spei adolescentem, edicto inhibuit. Quintus verò Maximus filio consulari, & Lucius Paulus duobus paucis diebus amissis, & Marcus Cato, mortuo prætore designato filio, non luxerunt. Marcus quoq; Bibulus consul, quum toto consulatu domi delituisset, quo die de obitu duorum filiorum certior fuit, in senatum venit, & munus consulare obiuit. Quod de Anaxagora & Xenophonte traditur, & Asinio Pollione, qui quo die filium amisit, in conuiuio luxit. Contrà Pericles, quum animo infracto semper fuisset, amisso Peralo filio, magnitudine doloris victus, lachrymas vberes dedit, & eiulatus nũquã desinẽtes. Filios verò minores decennio, tot mẽsibus quot annis vixissent, à parẽtibus lugeri statuit. Sed mulieres à viris, nec sponsas lugeri fas putauit. Tẽpore verò luctus, matronæ purpurã aurũmque deponũt, attrásque vestes induũt, & in pellibus degunt: nec illa resumere, donec eluxerunt, licet. Viri autem senatorij laticlauum & annulos aureos exuentes, pullas vestes sumunt, barbam capillúmque summittunt. Piceas quoque & cupressos, veluti ferales arbores & Diti sacras, in lugubri domo patriciorum, amissis fratribus, liberis & propinquis, apponere mos erat. Græcis verò funesti, & qui exequias duxissent, vt lapide Lesbio extructas domos incolant, quòd subtristi esset aspectu. Athenienſibus Solon flebiles lamentationes, & cætera dolorem testantia, velut inania, & nihil vitæ proficientia, sustulit. Lycurgus verò Lacedæmoniis XI. dierum spatio luctum terminauit. Quod à Thracibus & Massiliẽsibus vsurpatum legimus: qui quotidianas lachry-

Qui nõ luxerunt filios vita defunctos.

Pericles luctus de filio.

Luctus tẽpore ornatus omnis abiiciebatur.

Picea et cupressus arbores feriales.

Græci.

Athenienses.

Lacedæmonij.

Thraces.

Massilienses luctus patris minuendi causa. Publici.

mas & funesta omnia, ac sordes lugubres in funere inhibuere. Luctus autem & mœror patrius intra lugendi tempora ob plurimas minuitur causas: vt si liberi nascerentur, si pater aut filius, frater aut vir, ab hostibus capti reuertissent: aut cum propior affinis, quàm qui lugeretur, domi natus foret: vel si puella dabatur nuptui. Publicus verò, si lustrum fieret, aut vota soluerentur, vel sacra Cereris instarent. His enim casibus domum aut familiam in squalore & sordibus esse non decebat. Hoc quoque notare contentus sum, neque puerum minorem septennio, priusquam omnes geniti dentes forent: neque fulmine ictos, qui vita functi essent, rogis imponere, aut corpora cremare: neque hominem vita sublatum, feriis publicis efferre licuisse. Quódque quoties plura cadauera & aceruata corpora vrerent, aut incendi curarent, solitos esse funerum ministros, denis virorum corporibus singula muliebria adiicere, vt vnius adiumento cætera facilius deflagrarent.

Notandum hoc.

Miraculum Tritonum & Nereidum, quæ variis in locis tempestate nostra comperta fuere.

CAPVT VIII.

TRitonē & Nereidas, hominésque mari genitos, quos marinos appellant, præter quàm quod apud Plinium naturalis historiæ nono legeramus, nostra quoque tempestate conspicuos fuisse, multa documenta sunt. In memoria mihi est, cum adolescentulus ego in porticu nostra Portanouensi Neapoli quandoque diuerterem, Draconettum Bonifacium Neapolitatum, patriciæ gentis & inclytæ familiæ virum, vt in homine militari, facundię florentis, & multarum rerum cognitione clarum, tunc senecta venerabilem, & debilitate pedum inualidum, in conuentu maximo, præsente atque audiente me, referre solitauisse, se dum in Hispania militaret, marinum hominem vultu & corpore prorsus humano, absoluta similitudine pubetenus, posteremis verò in piscem desinentibus vidisse, in melle ex vltima Mauritania & Oceani finibus ad regulos sub quibus

Homo marinus.

quibus stipendia faciebat, & honestum ordinem duxerat, pro monstro allatum. Fuisse autem facie hominis vetusti, capillo & barba hispido atque hirto, colore cæruleo, statura procera, & maiore humana. Alis quoque tenui cartilagine, quibus marinos fluctus secabat, & membrana passim interlucente munitum. Et hanc rem non sibi tantum, sed plerisque summæ nobilitatis viris, notam & conspicuam fuisse, dicere. Sed ne quis hoc vanum aut commentitium fortasse putet, Theodorus Gaza vir Græca facundia clarus, & philosophię præceptis imbutus egregiè, apud Iouianum Pontanum, ad quem frequens ventitabat, complurésque nostrates, scitè admodum & luculenter ratiocinabatur, se dum in Peloponesso ageret, & fœda maris tempestate obortà, durissimo tempore anni, nonnulla piscium monstra procellæ ad litus illisissent, inter cætera vidisse Nereidem in litore, fluctibus expositam, viuentem iam & spirantem, vultu haud absimili humano, facie quoque decora, neque inuenusta specie, corpore squamis hirto ad pubem vsque, nisi quòd cætera in locustæ caudam desinebant: ad quam propere visendā cum frequens concursus fieret, ipséque & nonnulli è propinquis oppidis vicini affinésque eò se contulissent, illā frequenti turba circūdatam, mœstā & animo consternatā, vt ex vultu coniectari erat, in litore iacentem, crebróque suspirio fatigatam conspexisse: mox cum à tam frequenti corona inspiceretur, séque in sicco destitutam videret, præ dolore gemitus spirantes & lachrymas vberes dedisse: cuius misericordia motus ipse, vt erat mitis placidúsque, cum turbam decedere de via iussisset, ipsam interim †brachiis & cauda, quo maxime modo poterat, humi reptantem, paulatim ad aquas peruenisse. Cumque se præcipitem magno nixu in mare dedisset, ingenti impetu fluctus secare cœpisse, momentóque temporis elapsam ex oculis, nusquam apparuisse. Georgius quoque Trapezuntius vir multi nominis, & magnę eruditionis, aperta professione referebat amicis, se cum haud procul à litore in fonte quodam spatiaretur, puellā conspexisse eleganti forma vndis extantē pubetenus, & quasi lasciuiret, subinde emergentem summergentémque se, quoadusque se conspectam intelligens, haud amplius apparuit. Sed super omnia in

Nereis à Theodoro Gaza visa.

†*Branchiis.*

Georg. Trapezuntius.

nostro ævo haud absimile factū accepimus in Epiro, profecto exemplum inter pauca memorabile, quod nonnulli prodendum posteris putarunt, & actis quoque publicis testatum est. Ad fontem iugis aquæ, ad quem mulieres ex oppidulo aquatum ventitabant, Tritonem seu marinum hominem è spelunca, quam forte ibi nactus fuerat, obseruare solitum, siquando solam ad aquas accedētem, aut per littus obambulantem mulierem videret, ipsum exvndis & spelunca leni gressu tacitisque vestigiis desilire, & à tergo accedere, ac vi compressam mulierem ex insidiis adoriri, & ad mare concubitus causa arripere, arreptámque sub vndis deferre consueuisse. Quod cum apud loci incolas percrebuisset, diligētius marinum monstrum obseruasse, & cum diutule laqueos illi intendissent, haud multo pòst dolo captum, & laqueis vinctum cepisse: cúmque cibo abstineret, extra aquas diutius viuere nequisse, squaloréque tandem & tædio ad extremam tabem venisse. Tenet fama, Venereos eos, & flagrantissimè mulierum amasios esse: propterea oppidi incolas edicto inhibuisse, nequa deinceps ad fontem mulier, nisi viris comitata, accederet. Hæc nos & eiusmodi ab his qui diuersa maria penetrarant, & eadem monstra placidis aquis colludentia vidissent, & in occursum nautis, exertis capitibus ab vndis occurrisse, & voces audisse referebant, plerunque accepimus.

Triton.

Qui xystici, quíve thymelici apud iureconsultos dicti sint, quódve officium, & quid nomina designarint. Item qui intelligantur per aquæ aspersores in sacris certaminibus apud iurisconsultum, & quid pancratiastes & pancratium.

CAPVT IX.

Ioannes Platina.

CVm Ioanne Platina viro docto & antiquitatum studioso, pro familiari consuetudine sæpe deambulabamus, & omnes antiquitates, veterúmque monumenta, atque ruinas vrbis explorabamus. Dúmque in veteri sepulchro inter semiruta vestigia in Quirinali, literis mirandæ vetustatis situ & senio obliteratis, epitaphium legeremus in-

inscalptum his verbis: L. THENODORVS XYSTICVS, PARIDI THYMELICO BENE MERENTI FECIT. Quærebat Platina qui xystici essent, quíve thymelici, nunquid artis nomina vel cognomenta forent. Cúmque meminisse me apud autores, qui xystici dicerentur, legisse, quódque in xystis velut in gymnasiis nudi exercebantur, athletas xysticos dici respondissem: xystos autem longas fuisse porticus ampla latitudine, & gymnasium vbi ambulationes essent, & arbores plerunque digestæ: in quibus Athletæ hybernis sæpe temporibus luctabantur: quas Græci hypæthras ceu paradromidas dicunt, instar illorum quæ in Attica fuere gymnasia: quæ tria vel maximè memorantur, Lyceum, Cynosarges, & Academia: qui autem thymelici essent, mihi non succurrere, neque in mentem venire asseuerarem: tum Platina quasi admirans, ait: nunquid nostro ciuili iure aliquam de thymelicis mentionem fieri adnotassem. Nam de xysticis satis sibi liquere, pugiles fuisse, vel ex eo quòd in xystis & longis porticibus exercebantur: vel quòd hastis decernerent, à Græco verbo ξυστὸς, quod est hasta: quare xysticos ludiones, quòd hastis depugnarent velut gladiatores, & xystarchū qui gymnasio pręesset, nūcupārūt: thymelicos verò, eiusdē generis pugiones seu histriones fuisse se arbitrari. Siquidem Greci histrionicā, thymelen nuncupant: θυμέλην enim scenam dixerūt: θυμελικοὺς, scenicos & histriones: & nisi quid se fallat, de his apud iureconsultos in edictis prætorum mentionem fieri aiebat. Fuere, inquit, athletarum & histrionum species multifariæ: nam & gladiatores, & pugiles, & thymelici, & pancratiastæ, xystici, pantomimi, palæstritæ, & arenarij, sicut Thraces, mirmillones, sequutores & retiarij: omnes athletarum, histrionum, & comœdorum numero habentur: licet pantomimos à Domitiano sublatos, mox à Nerua restitutos, demū à Traiano electos: histrionésque à Tiberio, & deinde Nerone, ob plurima flagitia Italia pulsos legamus. Thymelicum verò choragium apparatum esse scenarum & histrionum, quos omnes inter artifices adnumerari, neminem fugit. Et pleraque hoc genus memoriter & expeditè, vt suus mos erat, veterum testimoniis exemplísque referebat. Cum vero nos hac admo-

Xystici.
Xysti.
Hypæthræ.
Paradromi.
Gymnasia.
tria in Att.
tica.
Athletæ.
rum & histrionum.
cies variæ.
Thymelici.
Thymelicū choragium.
choragium.

nitione attentiores facti, in legum commentariis versaremur, deprehendimus apud Vlpianum titulo de infamibus, thymelicorum, xysticorum & athletarum, quod tunc non commemineramus, mentionem haud dubiam fieri: thymelicósque & xysticos inter athletas, & eos qui in theatrum prodirent ad edendas in scena operas, adnumerari: id quod Platina fuerat præclarè arbitratus, censuisséque iureconsultos, quòd pugnandi causa in arenam prodirent, & ludicram facerent, non propterea infamiæ crimen aut notam incurrere. Cuius verbis admoneor, vt verum esse censeam, quod apud Ciceronem refert Aemylianus, artem ludicram & scenas quandoque Romanos probro duxisse, genúsque hoc hominum tanquam scurras improbissimos tribu amouere voluisse. Quare sub Tiberio, in opera scenæ prodiisse, famosa nota censebatur. Quod etiam senatusconsulto fuit vetitum, cautúmque seuerè, ne equites Romani ludo & arena polluerentur. Tametsi feratur Augustus athletis conseruasse priuilegia & ampliasse, coercitionémque in histriones magistratibus inhibuisse, ita vt in eos animaduersionem non haberent. Græcis verò prodiisse in scena inter athletas, honori fuit, nec probro datum est: quippe cum Plato summus fuisset athleta, post multiplices victorias se philosophię dedit. Verba verò Vlpiani ex responsis Sabini & Cassij hæc fuere: Athletas omnino artem ludicram non facere: virtutis enim gratia hoc facere, & vtile videtur: vt neque thymelici, neque xystici, neque agitatores, neque qui aquam equis spargunt, cæteraque eorum ministeria qui certaminibus præsunt sacris, aut deseruiunt, ignominiosi. Ex quibus liquet, thymelicos & xysticos à iureconsulto inter athletas adnumerari. Sed quia de pancratiaste, & his qui in sacris certaminibus aquam equis spargunt, mentio fit, qui fuerint hi, & an inter ludiones recepti, adhuc ambigi dubitarique potuit: cum præsertim nullam de his qui aquam, in certaminibus spargunt, mentionem fieri apud veteres, quod meminerim, sciam: nisi eos dicamus fuisse, qui in stadio dispositi, equis sponte currentibus, quò velocius metam contingerent, aquam per vices spargere, itaque illos ad cursum impellere solerent. Pancratiasten verò eum dici volunt, qui luctator simul

Ciceronis locus.

Scenici infames apud Romanos.

Scenicorum honos apud Græcos.

l. Athletas. ff. de his qui not. infa.

Qui in sacris certaminibus aquâ aspergerent.

Pancratiastæ.

simul & pugil foret: quippe cum alij pugiles, alij luctatores forent, is qui vtroque teneretur studio, pugna scilicet & lucta, pancratiasticus nuncupatur: & vbi exercentur, pancratium. Censuítque Vlpianus ad legem Aquiliam, illum qui dum exercetur, in colluctatione vel pancratio aut pugilatu aliquem oppressit vel occidit, Aquilia teneri. Verba verò Vlpiani ex ea lege, hæc sunt: Si quis in colluctatione, vel pancratio, aut pugilatu, dum exercentur, alius alium occiderit, Aquilia tenetur.

Pancratiũ.

l. qua actione. §. si quis. ff. ad leg. Aquil.

Locus ex Iuuenale de Trulla, quid designet, ex autoritate iurisconsultorum, & aliorum testimonio explanatur.

CAPVT X.

TRullas pocula esse & vasa potoria censeri, haud immerito plerique existimarunt. Idque quod à Iuuenale dictum est de trulla, de quo apud eruditos controuersia est, non id credi decere, quod vulgo putarunt: vt de vase in quo alui proluuies effunditur, intelligatur, cum id aliud fortitum nomen sit, & à doctissimis scaphium & lasanum dicatur, veróque autoris sensui non satis conueniat: sed de vase potui parato, intelligi oportere cõstat, illúdque quàm synceriśimè à poëta dictum fuisse:

Laudare paratus,
Si bene ructauit, si rectum minxit amicus,
Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo.

In quo illum significare haud dubiè putamus, qui postquam calicem exhausit, in ipso fundo, ructu aut sibilo crepitum facere more detestabili non fuit veritus, vbi idem crimen bis arguere satyricæ dignitatis fuit. Vel de eo, qui postquam vini calicem hausit, id quod remansit, ita elidit in pauimento, vt resonaret. Quod insolẽtissimi animi, audacis & petulãtis, nimiæque securitatis fuisse liquet: quem abusum apud compotores & helluones impuros, qui scortis vinóque madidi & epulis distenti erant, Græcis inualuisse multi adnotarunt: ita vt ludus inde conuiualis foret, quem cottabisin appellarunt, cum residuũ potum in æneas phiales iactarent: qui si sonãtior creperet, se ab amica reda mari, & mutuo affectu teneri putabant. Quod esse probabile, & ab autoris sensu non alienũ, ex contextu verborum

Trullæ.

Scaphium. Lasanum.

Locus Iuuenalis satyra 3.

Cottabisin.

liquere putamus. Id verò quod de trulla diximus: inter pocula censeri, scitè admodum à Scæuola libro iij. de legatis definitum est in hæc verba: Seiæ dulcissimæ poculum aureum quod elegerit, fidei hæredum commisso vt darent: quæro cum in hæreditate non sint nisi trullæ, scyphi, modioli, phialæ, an Seia de his speciebus eligere possit. Respõdi, cum omnia potui parata, pocula dicantur, posse. Plinius septimo & trigesimo historiæ naturalis: Titus Petronius, inquit, vir consularis, inuidia Neronis, myrtinam trullam CCC. sestertiis emptam fregit, vt mensam eius exhæredaret. Cicero in Verrem V I. actione: Erat, inquit, vas vinarium ex vna gemma prægrandi, trulla excauata. Horatius quoque in satyris:

Qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus trulla, vappámque profestis.

Ex quibus licet æstimare, trullam inter pocula & vasa potui destinata censeri: sicut scyphus, modiolus & phiala, & quam Varro dixit depestam. Tametsi scyphum Herculis, cantharum Liberi poculũ legamus: quo Marius post Cimbricam victoriam potasse assiduè dicitur. Fuit quoque heracleum, Herculis poculum, sicut nestorida, quo Nestor vtebatur: & grammaticum Homeri carmine celebratum: quæ in Dianę templo affixa Capuæ visebantur. Notatúmque fuit, inter scyphos, Bœotios palmam tulisse, qui Heracleotici dicti, & Alexandrinas cucurbitas, cum exaruerint, ad vsum vasorum præcipuas fuisse. Fertur L. Crassus orator duos habuisse cyathos Mẽtoris manu, C. sestertiis emptos, quibus ob pudorem nunquam vsus fuit. Et Cornelius Macrus in sacris propinare electrina patera, quæ in medio Alexandri vultum, in circuitu verò breuibus signis omnem historiam & bella continebat. Præter quæ vinaria vasa à Græcis celebrantur, crossus, bicus, gaster, gasterium, bicarium, cypellum, amphicypellum, cyphela, & quod hodie seruat nomen baucalium, diuersorum generum: & cymbium nauis instar: propterea dactylotum, ex proiecturis digitorum nuncupatum, gyala, dynos, cyborium, cotyle, encotyle, cadus, & cadiscus & theryclia non incelebres, quibus Dionysius libasse fertur. Id autem quod populari sermone de trulla secus dictum est, ab eruditis haud immerito perperam iudicari. Succurrit tamen in hac re notare, quod Pomponius iureconsultus de auro & argento legato memoriæ prodidit, legatis vasis etiam scutellas & promulsidaria contineri: in quo animaduertimus, promulsidaria, vasa quibus mulsum continetur, nuncupari. Et licet Græci οἰνομέλι & μελικρατον mulsum vocent, Vlpianus tamen deuino & oleo legato, vini appellatione putat mulsum non contineri, οἰνομέλι verò contineri.

Depesta.
Heracleũ.
Nestorida.
Grammaticum poculum.
Heracleotici scyphi.
Cucurbitæ Alexandrinæ.
Promulsidaria vasa.
οἰνομέλι.
μελικρατον.

Exempla frugalitatis priscorum, & quàm paruo victu contenti fuerint, & quando luxus primùm vrbem inuaserit.

CAPVT XI.

PRiscæ frugalitatis & abstinentiæ, qua veteres vsi fuere, multa & magna nobis documenta sunt. Siquidem & vini vsus adeo mulieribus interdictus fuit, vt vinum bibisse perinde esset, ac si in adulterio aut graui crimine deprehẽsa, capitali iudicio plectenda foret. Inoleuítque vsus, vt cognati affinésque mulieribus oscula ferrent: scilicet, an vinum bibissent, vt ore explorarent. Idem Massilienſibus & Milesiis, pluribúsque Græcorum & barbarorũ gentibus, apud quos hydropotæ fuere mulieres: nec mulieres modò, sed & viri abstemij. Apud Troglodytas licet reges mulsum bibant priuilegio honoris, vulgus tamen abstemium est, & aquam potat cum paliuro. Quod & viris ęquè Romæ criminosum fuit, ad annum vsque trigesimum: seruo verò interdictum penitus, nisi sacrorum causa solennibus festísque diebus. Quem osculandi quotidianum vsum postea Tiberius Cæsar edicto inhibuit. Legimus Romulum vrbis conditorem, quòd in conuiuio vinum non bibe ret, à conuiuis increpitum. Et Quintum Coponium, quòd vini amphoram ei cuius suffragio magistratum petebat, dono dedisset, ambitus fuisse condemnatum. Proditúrque memoriæ Egnatius Metellus vxorem, quòd vinum bibe rat, fuste necasse. Et Cneus Domitius mulierem, quæ visa est plus vini bibisse, quàm valetudinis causa deceret, dote mulctasse. Et matrona magna natu, quòd claues cellæ vinariæ resignasset, inedia mori coacta. Lucius quoque Papyrius imperator aduersus Samnites dimicaturus, victori Io-

Vini vsus mulieribus interdictus.
Troglodytæ.
Vxores necatæ ob vinum potũ.

ui pocillum mulsi pro re magna votum fecisse dicitur. Bibebant enim murinum aut passum, sapam aut defrutum, aliáque eius generis potu dulcia, Adeóque eos qui se vino ingurgitarent, osos habebant, vt sequutis temporibus censores tanquam indignos qui honores & publica munera gererent, senatu amouerent, notáque & ignominia perstringerent. Indignum enim videbatur, illos qui ingenio temulento & marcido forent, quíque libidinum maculis notarentur, ad rempublicam accedere, aut de publicis consultare. Quod etiam Cretenses, Lacedæmonios, & Carthaginenses factitasse nouimus, qui militibus, ne efferos militia animos insolentiæ assuescerent, in omni militia vini potum interdixere ex instituto Platonis, qui etiam magistratibus, donec in honore essent, vinum inhibuit. Id quod penes Athenienses criminosum erat, quibus ebrius princeps morte mulctabatur. Et Pittacus temulentos, si quid deliquissent, duplici pœna puniri curauit, vt formidine supplicij à vino promptius abstinerent. Quinetiam Aegyptiorum lex erat, vt certa vini subtraxata mẽsura regi quotidianis ferculis daretur, vltra quam excedere non licebat, ne sui impos, per occasionem & licentiam turpitudini & sordibus vacaret, sicut proditur de Mossynœcis vltra Carambin flumen, qui regem quem delegere, si quid praue deliquisset, totius diei inedia mulctabant. Apud Locrenses Seleucus vinum vsqueadeo auersatus fuit, vt etiam morbo affectis dari inhibuerit, cauítque, vt qui vinum biberet, capite lueret. Indi adeo abstemij fuere, vt nisi sacrorum causa, vinum bibere nulli fas foret: quibus erat constitutum, vt si temulentum regem mulier occidisset, hoc donaretur munere, vt successori nuberet. Persarum quoque milites adeo abstemij traduntur, vt pane & aqua sæpius victitarint, panis condimentum & obsonium, famem esse dictitantes: quibus tamen semel annis singulis inebriari permissum erat. Proditúmque est, Scythas, cum inebriari gaudeant, & abstemij sint: siquando ebrietatis dulcedine capi vellent, ne contra constitutum facerent, in ignem coniectis herbis & fumo hausto, haud aliter quam vino epoto, madidos fieri. Quod de Thracibus traditur, qui epulantes, focos ambiunt, herbarũ semine ignibus iniecto, cuius nidore

Ebrij exosi.

Aegyptiorum lex.

Mossynœci

Seleucus.

Indorum constitutum.

Persarum milites abstemij.

Inebriandi ratio absq; potu apud Scythas, Thraces & Babylonios.

dore capti, ebrios imitantur, & tãquam vino affecti temulenti iacent, sicut nepenthes succo delibutis tristitiã discuti putarunt. Babylonij quoque incenso arborum fructu, & fumo hausto, ita ebrij reddũtur, vt tripudiis & cantibus exultent. Indos ferunt ex fructu arundinum quæ mel gignunt, aut vino ex dactylis, atque Aegyptios potu è frugibus inebriari. Quinetiam populũ Romanum multa secula non pane, sed pulte victitasse: pistorésque per annos fere sexcentos vsque ad Persicum bellum, nullos Romæ fuisse satis constat. Fiebat enim puls ex aqua frumenti & fabarũ aut hordei farina, quam in sacris & oblationibus deorum provictima adhibuere: qui quidem pistores tostum panem lautioribus coquere solebãt, reliquæ multitudini far, ideo quòd far pinsebant, pistores dicti. Quippe cum veteribus molarum nullus vsus foret, sed fruges igne tostas in pilas coniectas pinserent: vnde & Pisones dictos volunt: id enim molarum instar erat. Fuítque vetus mos, vt iidẽ essent coci & pistores. Lapsis mox temporibus haud lõgo interuallo, panes facere, opus fuit mulierum. Ante vero fruges cognitas, gentibus plurimis glandes fuere frumenti loco: sicut pyra Argæis & Tirynthiis, ficus Athenienſibus, quibus Cares adeo abundant, vt illis enutriant pecora: miliũ Mæoticis & lotometra, ex cuius semine conficiunt panes: Medis amygdalæ, Ichthyophagis pisces, Aethiopibus locustæ & arundinum fructus, Getulis fetina caro & pabulũ pro pulmentario cessere, Chelonophagis testudines, cardamũ vero Persis, palmulæ autem Carmanis & Babyloniis. Aegyptij ex loto diu victitarũt: Alani carnibus, non pane vescuntur. Nomades & Getarũ pars, lacte Indis autem calistiæ semen cibarium fuit: quorum reges oleribus & palmulis plerunque victum quæsiuerunt, ciborum affluentiam velut inuitamenta ignauiæ auersati. Epicurus quoque summus voluptatis assertor, victu frugali & modesto contentus, aqua & polenta, aut pane hordeaceo victum quæsiuit, contráque paupertatem inuictum animum gessit, non quod voluptates auersaretur, sed quod in tenui victu se plus voluptatis experiri aiebat: cuius rei argumẽtum est, quod oleribus & pomis ac vilibus cibis, quibus viuendum censuit, libros refarsit. Inter quos proditur Philinus quidã tãtę abstinentiæ,

Romanorũ frugalitas.

Pistores.

Pisonesvnde dicti.

Panes mulierum.

Glandes.

Argæi.

Tirynthij.

Athenienses.

Cares.

Mæotici.

Medi.

Ichthyophagi.

Aethiopes

Getuli.

Chelonophagi.

Perse.

Carmani.

Babylonij.

Aegyptij.

Alani.

Nomades.

Indi.

Epicuri frugalitas.

Universidad de Deusto Biblioteca

vt nullo cibo nisi lacte victitarit, & Moschus Antimolus sophista solis caricis vesci solitus. Pueris quoque & iuuenibus, vt verecundiores essent, in magistrorum & affinium cōspectu foris cœnitare: viris autem, vt frugalitatis & parsimoniæ documenta darent, propalam cibum capere, consuetudo fuit, torúsque illis ex vlua palustri fiebat, aut stramento, hyeméque ad focum, æstate vero in propatulo & sub dio, neque vltra nouem singulis lectis cœnitabant, illósque lautioribus vesci cibis non sinebant. Nam carnis aridæ, aut lardi pondo tria, & salsamentorum libram quotidianis ferculis apponere criminosum erat. Siquis vltra apponeret, lege plectebatur. C. Fannij consulis lege, ante tertium Punicum bellum introductum est, ne quid volucrum præter vnam gallinam, quæ altilis non esset, apponeretur: vtque modus cœnarum luxuria non diffluerет. Singulis diebus præterquam Saturnalibus, & Romanorum ludis, vel plebeiis, denos asses, qui domesticis cœnis impēderentur, præfiniuit. Tantæque frugalitatis fuere, vt mensam quanuis parcam, omnino vacuam tolli non sinerent: sed ad cohibendum appetitum semper aliquid reliquiarum, quod postera die cœnam iuuaret, superesse voluerunt. Ouúmque & mel initio conuiuij ministrari, in secundis vero mensis poma simul & mel dari cōsueuere. Quam victus parsimoniam Athenis quoque seruari tradiderunt. Nam Dioscuris in Prytaneo prandium parabatur: in quo nisi oliuæ, caseus & porrum dabatur obsonium. Et à Platone in lautissimis cœnis, sal, oliuæ, caseus, porrum, atque olera tantum ex agris iubentur apponi. Ac festis diebus pueri modesti, cum verecunda grauitate, maiorum laudes carmine decantare, grandiorésque natu summo obsequio vereri, illósque à cōuiuiis domum reducere solebant, militiæ & colendis agris adeo intenti, vt illustria inde cognomenta ferrent: agrúmque male colere, aut minus arare quam vertere, censoria nota putabatur. Cúmque octo dies culturæ agrorum impenderent, nonum vrbanis rebus & nundinis destinarunt: tametsi priori æuo, frequentiores Romanis nundinas, & tertio quoque die mercatu frequenti nonnulli conuenisse dicant. Q. Cincinnatus ab aratro ad dictaturam vocatus, postquam domitis hostibus triumphans vrbem iniit, licet

Lex Fannia.

Saturnalia

Ratio administrandæ mensæ.

Dioscurus.

Cœnæ Platonicæ.

Agricultura apud veteres.

non ex imperij maiestate, aratrum tamē sumere, & agrum colere non dubitauit. Curius Dentatus cum à Samnitum legatis adiretur, rapa sibi parare obsonium inuētus est, cui duos calones in castris fuisse asserunt, cum summam imperij gereret. M. vero Antonio consulati VIII. seruos, Carboni VII. & M. Catoni cum in Hispaniam cōsul duceret, III. solum ministrasse. Fertur quoque Aelius Catus cōsul, cum in fictilibus cœnaret, legatos Aetolorū vasa aurea offerentes repulisse. Atque Epitus poëta, qui primus Latinorum heroica attigit, adeo victu fuisse tenui, vt in Auentino domuncula & vnius ancillæ ministerio contentus fuerit: nec tamen id sibi turpe quisquam aut dedecori putauit: siquidem paupertas tunc solida laus censebatur, & vera virtus. Quam rem æstimare licet, quod Aeliorū familiam, & Tuberonum, quum decem & septem eiusdem cognominis forēt, modicis ædibus cum vxoribus & liberis eosdem lares incoluisse, eundémque agrum Veientanum arasse, exq; eius fructu victitasse legimus. Modúmque agrorum vltra septem iugera excedere, aut denas argenti libras viro triūphali in supellectili esse, perniciosum erat. Intra bina enim iugera possidere satis visum, ita vt decē millia grauis æris, maximas putarent diuitias. Quinetiam adeò parci fuere & tenues, vt non minus crimini darēt, indomitas cupiditates non refrenasse, aut paternam non seruasse paupertatem, quam ingentes maiorum facultates largitionibus abligurisse, multíque oleribus leguminibúsque contenti, absque esu carnium sępe victitarint, documenta frugalitatis & abstinentiæ insignem memoriā posteritati exhibētes. Quam etiam Gręcis solidę laudis & veræ commendationis fuisse multi adnotarūt. Legimus Thebanum Epaminundam tot victoriis clarum imperatorem, adeò diuitiarum abstinentissimum, vt vnica veste contentus, siquando vetustate collapsam resarcire opus foret, domi clausum se teneret, quē Thebani publica impensa & ęre collato ob inopiam extulerunt. Aristides se magis gloriari paupertate publice testabatur, quam reliqui diuitiis. Hippias quoque philosophus Elæus, ad id inopiæ deuenit, vt vestem, annulum, crepidas & soccos, quæque cultui erant necessaria, ne quid temporis deperiret, suis manibus elaboraret. De Lamacho fertur,

Frugalitatis exempla apud Romanos.

Paternæ paupertatis conseruatio

Exempla frugalitatis apud Græcos.

quoties ab Athenienſibus dux creabatur, pro pallio & crepidis mutuam ab amicis pecuniam ſumere, quum vnde compararet non eſſet. Crates, Diogenes & Antiſthenes, aliíque produntur philoſophi, abiectis diuitiis, pera & baculo contenti vixiſſe. Phocion, Pelopidas, Socrates atque Ephialtes, paupertimi & in cultu tenuiſſimo vixere, omniũ tamen optimi atque iuſtiſsimi. Adeóque luxuriam & molliorem cultum deteſtati fuere, vt Thebis columna in templo ſtatuta fuerit, in qua diræ execrationes in regem Menin, qui molliorem vitæ cultum inuenit, continebantur. Poſtea paulatim frugales mores defluxere, paupertáſque probro haberi cœpit: luxuriæque peregrinę inuictum malum ad effœminandos animos, ab exercitu Aſiatico in vrbem primùm inuectæ, mores infecerunt: ſicut aurum Perſicum, fugato Mardonio Atheniẽſium animos labefactauit, & dira rabe infecit. Inde illecebræ libidinum, & rerum ſecundarum luxus, in omnem licẽtiam graſſati. Primíque Iones, vnguenti coronarúmque & ſecundę menſæ conſuetudinem inuenere. Tum veſtis ſtragula, menſæque ac citharæ eburneis pedibus inſidẽtes, inæſtimabili cenſu comparatæ: epulæque lautiores, & præter epulas pſaltriæ, ludiones, & alia conuiuiis oblectamenta inuenta ſunt. Hinc peregrina obſonia, remotorúmque litorum piſces, & magno cenſu comparatæ dapes, ferculáque ſeſtertium millies æſtimata, & gulæ nouiſsima irritamenta, aliáque exquiſitiſsima cõdimenta, & ventris prodigia inuenta ſunt, vt niſi quis illa apponeret, ſordidus & parum lautus haberetur. Adeóque luxus excreuit, & cò proceſsit luxuria, affluentibus diuitiarum copiis, vt obſonia lautiora, maioréſque epularum ſumptus, & magnas effuſiones edicto coercere, & luxurioſos apparatus pluribus legibus inhibere neceſſe fuerit. Hinc Fannia, Orchia, Didia, Oppia, Cornelia, Ancia & Iulia, leges ad cohibendam luxuriam victus veſtitúſque, & cœnarum immodicos ſumptus, latæ ſunt. Hinc cẽſorum edictis, vulua, vertina, abdomina, & glires, epulis & conuiuiis inhibita. Quod & Lycurgum factitaſſe nouimus, qui conuiuiorum apparatus & mẽſas lautiores velut cupiditatum inuitamenta ſanctionibus inhibuit: ſapiúſque abrogaris legibus nouæ poſtea editæ fuere. Et quanuis Antio-

Vnde corrupti mores primum.

Leges ad cohibendam luxuriam.

cho rege victo, P. Licinius Craſſus & Iulius Cæſar cẽſores, nequis vngenta exotica vẽderet, pœnis inhibuerint, exemplo Lacedæmoniorum qui vngentarios vrbe exegere: & quanuis M. Antonius, & L. Flaccus, quod legem de coercendis epularum ſumptibus antea latam, Duronius tribunus plebis abrogaſſet, ſenatu eum amouerint: tamen Q. Aelius Tubero prætura deiectus fuit, & deſpectui habitus, quòd in funere Aphricani populum Romanum publico epulo hœdinis pellibus & teſtis Samiis, ac lectis ligneis excepiſſet, quòd iucultam parſimoniam in rebus publicis non exhorruiſſet. Sicut de Cleomene fertur, qui amicorũ cuidam ſubiratus fuit, quòd hoſpites iure nigro & pane igni durato, Laconico more ad epulas admiſiſſet. Licet Cato ſenior quod pellibus hœdinis in publico epulo pro ſtragulis vſus eſſet, non mediocrem laudem tulerit, quod frugales mores & cõtinẽtiſſimos exemplo iuuaret. Fertur tamen Tiberius Cæſar, quum de coercendo luxu legem ferre vellet, nec coerceri immodicos ſumptus videret poſſe: ſatius duxiſſe omittere quod aſſequi nequiret, quàm tẽtare turpiter quod poſtea non efficeret. Siſti deinde res non potuit, quo minus tacito conſenſu deſtitutis moribus, ſumptuariæ omnes leges abrogatæ fuerint, quum nulluseſſet ſumptibus modus, luxúſque & ignauia nullis præſcriptis finibus, in voragi- nem & gurgitem vitiorum ad nefas omneſque adeo progeſſerint, vt diuina & humana prophanarint, populóque ſimul & plebi grauem perniciem attulerint.

Vnguentarij à Lacedæmoniis eiecti.

Leges ſumptuariæ abrogatæ. latim abrogatæ.

Quæ ſint puræ & lectæ hoſtiæ in deorum ſacrificiis, & quæ victimæ quibus diis dicatæ fuerint.

CAPVT XII.

IN ſacrificiis deorum fuit pontificalis obſeruatio, vt duobus hoſtiarum generibus diis ſacra fiãt: vno, in quo cum litabatur, voluntas dei per exta exquirebatur: altero, in quo ſola anima deo conſecrabatur, quæ hoſtia animalis dicta. Hæ frequentes fuere, ouis, ſus, capra, bos, gallina, & anſer: quas cum immolabant, niſi puræ eſſent & lectæ, ad rem diuinam non proficere putabant. Fuítque opinio, potius ex hœdis & agnis, quia mites ſunt, quàm ex gallinaceis, ſuibus & tauris, quoniam animo abundant, deos conſuli, & fe-

Duo hoſtiarum genera

tura prænoſci. Ideo ouilli pecoris hoſtiam non ab amplitudine, ſed quia animi eſt placidioris, pontificis maximam duxerunt. Lectæ autem dicuntur hoſtiæ, maiores & vberius depaſtæ, quæ claudæ, morboſæ, aut vitioſæ non ſunt, (quia pernoſci, niſi ex ſana victima, futura non poſſunt) quæve fixam aurem, vel caudam aculeatam, aut linguam nigram non habent. Numa Pompilius deos fruge coli, & mola ſalſa ſupplicari inſtituit, quā molam ex farre, ſale & aqua compoſuit, ſine qua nullum ſacrificium ratū fieri censuit. Atque id far, niſi toſtum eſſet, ad rem diuinam nō eſſe purum ſtatuit. Ideo Fornacalia & religioſos dies, ac ferias quibus far in fornacibus torrebāt, ſeruari iuſsit. Græci vero non far, ſed hordei primitias, libúmque & placētas ex hordeo diis offerri, hordeúmque ſale inſperſum, in primis aræ infundi ſatius duxere, ſine quo, ſaluis cæremoniis, nullum ſacrum fieri poterat, illíque qui primitias eiuſmodi colligebat, crithologo dixere nomen. In quibus Fornacalibus qui non fuerant feriati, quíque in ſua tribu, vt erat cōſtitutum, ſacrum non feciſſet, in Quirinalibus ſacrificio expiare cogebatur: idcirco Quirinalia ſtultorum ferias dixere. Atque omnibus ferè diis ſuæ victimæ, & ſua ſacra conſtituta ſunt, quæ præterire & tranſgredi non erat fas. Nanque aliena hoſtia dij non placantur. Quippe Ioui tauro, verre & ariete ſacra facere non licet: quia ſoli Neptuno, Apollini & Marti taurus immolatur. tametſi flaminis vxor omnibus nundinis Ioui arietem mactet, & triumphi die Ioui taurus hoſtia dicata ſit. Et apud Homerū Vlyſſes immolauit Ioui arietem. Iupiter vero prodigialis mola ſalſa & thure placatur. Neptuno pleraque gens de nigro tauro, Troezenij de fructuū primitiis ſacrificant, Græci de cruribus taurorum: Vlyſſes ariete, apro & tauro litauit. Athenis autē licet octauo die menſis cuiuſque Neptuno ſacrum fiat, nō tamen de tauro ſemper. Neque Apollini ſemper Gręci tauro, ſed multiplicis generis victima ſacrificant. Nanque Homero teſte, alius tauro, alter ariete, aliquis hirco ſacrū fecit. Ex bobus vero, vitulis & pecudibus, laudatiſsimæ vitulæ ad deorum placamenta habentur. Ideo Ioui à flamine omnibus Idibus bos candidus, & ex agro Faliſco vel Meuania immolatur. Nanque illos ad victimas farciunt, & deorum ſeruant ſupplicio.

Lectæ hoſtiæ

Sacrificium à Numa cō ſtitutum.

Fornacalia. Græci.

Crithologus

Quirinalia. Suæ cuique deorum victimæ & ſacra.

Iupi. prodigialis.

Sacra Neptuni.

Vitulæ.

plicio. Bos tamen iugo ſubactus, ſacrificio non eſt purus. fœtus vero bouis trigeſimo die, pecoris ſeptimo, ſuis verò niſi decimo à partu die puri habētur: ideo ſacres dicti. Creditúmque eſt, bouem quinquennalem, inſignem Ioui victimam: & pecudes cum bimæ ſunt, ſacrificio maturas fieri. Lege autē Solonis de boue nulli deo ſacrificari licet: quia cum animal ſit innocuum, & agrorum cultui deditum, in ſacris mactari vetuit: quippe veteribus tantæ venerationis erat, vt æquè capitale eſſet bouē quàm ciuem necaſſe. Aegyptij boues ruffas Typhoni mactant, Arabes pingues camelos in ara ignoti dei: ſicut nupturæ virginibus camelis ſacrificant, Heroibus vero tauro, capro & ariete litāt. Fertur tamen Pythagoras ptæter à ſe inſtituta & præſcripta quandoque bouem Muſis, Ioui autem gallum albis plumis immolaſſe. Solida vtilia, niſi cæſis tribus hoſtiis, tauro, ariete & verre, pura non habentur: ſed tamen vt hi omnes, ſolidi firmíque ſint: nam vitulos ad aras humeris hominum allatos, & claudicantes, & cuius cauda ad articulum ſuffraginis non pertingit, non litare animaduerſum eſt. Idáque apud Aegyptios ſeruari tantis cæremoniis vt linguam boui exerendo, & caudæ pilos explorando, ſi vel vnum pilum nigrum repererint, hoſtiam tanquam impuram non admittant. Græcis autem tauri an puri ſint, farina explorantur, caper ciceribus, capra frigida aqua. Ruminales quoque hoſtias niſi bidentes fiant, non eſſe purasconſentiunt omnes. Ambaruale vero ſacrum, niſi de porca fœcunda & grauida, aut vitula, fieri nō cōſueuit. Eſt autem ſacrum ambaruale, cum arua & ſegetes ſolenni victima luſtrantur. Eam victimam maturis frugibus ter circum arua ducere conuenit, omnéſque poſt eam clamātes ſequi: ex quibus vnus querna ornatus fronde, cum ſolēni ſaltatu, compoſito carmine Cereri decantabat laudes: ac poſtquam lacte, vino & fauo libaſſent, antequam fruges meterent, porcam Cereri immolabant: quæ præcidanea dicta eſt. Fuítque memoriæ proditum, à ſuilli pecoris genere immolandi initium Romæ primùm factum: eo argumento, quòd ſus fœderibus & ſponſalibus adhibetur, & in initiis Cereri mactatur. Et quanuis in ſacris Cererisvinum adhibere nefas ſit, in hoc tamen ſacro de vino libaſſe pontificales libri non vetarunt: quam

Bos iugalis. Victimæ tē peſtiuæ.

Lex Solonis de boue non ſacrificādo.

Heroibus quibus animalibus litabatur.

Hoſtiæ ſolidæ.

Ambaruale ſacrum.

Porca præcidanea.

Immolandi initium Ro. à genere ſuillo.

Cybeli porca immolabatur.

quidem immolari ab eo qui mortuo iusta fecisset, crimen admitti putabatur. Deorum quoque matri nullum sacrum nisi de porca, fieri permissum. Et lustrari exercitū nisi sue,

Exercitus lustratio.

oue & tauris qui puri essent, non erat fas: qui postquam ter circum instructas acies ducti erant, præcedente pompa, &

Galli.

gressu composito, Marti immolabatur. In sacris deæ Phrygiæ, quæ Matuta & mater deūm dicta est, cui Galli execti membra secabāt, cymbala pulsantes, porcam tanquam impuram hostiam Romani non admisere: apud cuius ædem

Sacerd. Bellonæ.

supplicantes, filiis bona exoptare vetantur matres, nepotibus non vtique. Bellonæ sacerdotes nō animali hostia, nec victima, sed suo cruore sacrificant: gladios enim districtos vtraque manu tenentes, humeros sibi & lacertos tanquam

Aegyptij.

phanatici dissecant: hoc sanguine litari & crimina expiari putantes, ita vt pro vulneribus stipes recipiant. Aegyptij Lunæ tātum & Libero suem, reliquis diis boues mares, vitulósque & anseres immolant: caprā tamen aut hircū nullo

Britanni.

modo. Contrà vero Britanni, quibus leporem, gallinam &

Iupiter Abretanus.

anserē in cœnis apponere, aut diis offerre lege vetabatur. In Mysia Abretani Iouis tēplum est, in quo suem comesse aut mactasse, scelus erat infandum & piaculare. Idem apud Phœnices, quibus per omne tempus suibus abstinere præcipitur. Fertur verò in Thessalia Castnientis Veneris phanum fuisse, & aliud in Sida Pamphyliæ, & in Aspendo Argi

Hysteria.

uorum, & Argis, in festo quod Hysteria dicitur: in quibus præter instituta moréque aliorū, sues mactare licet, cum in cæteris nullo modo fas sit. Solum apud Tussas in Aegypto, vbi Venus cornuta colebatur, vacca Veneri immolaba

Aesculapio.

tur, & in Nitriotica præfectura, ouis. In Aesculapij sacris nisi capræ & gallinæ immolantur: hæque ad rem diuinam luteo rostro & pedibus, puræ non sunt: nigræ vero & impa-

Animalia alia aliis diis dicata.

ribus digitis, idoneæ. Astris & stellis volucres dicatæ fuerunt, Isidi anser, gallus Nocti & Laribus, nōnunquam porcus: sicut equus Soli & Marti, Lunæ taurus, Iunoni agna,

Libero.

Veneri colūba, & capra Pani & Mineruæ, Dianæ vero cerua. Quanquam Libero, vino, melle & lacte, interdum capro

Mineruæ.

& hirco sacrum fieri nouimus. Mineruæ verò nihil caprini generis, sed vaccam, aut boues iniuges: & Iunoni apud Lacedæmonios capram immolari, quare & ἀιγοφάγος dicta.

Græci

Græci verò Mineruæ iuuencam sæpe indomitam auratis cornibus mactarunt. Pyrrhus tamen dum splene laboran-

Soli.

tibus medetur, albo semper gallo sacrificauit. Soli vero in

Pani.

Apollonia oue, Pani & Syluano porco, nonnunquam lacte

Syluano.

litabatur: Fauno agna vel hœdo, Priapo asino. Obseruatum

Fauno.

que à Massagetis est, vt reliquis diis posthabitis, Soli equū

Priapo.

immolent: sicut à Sauromatis, vt equas diis patriis mactēt.

Massagetæ Sauromatæ Athenien ses.

C. tamen Caligula eò vesaniæ processit, vt sibi tāquam numini sacro, fanianos, phœnicopteros & pauones mactari iusserit. Athenienses tamen annua solennia Mineruæ, non capra, nec boue, sed tauris & agnis exhibere solent. Persicæ vero Dianæ boue lampadis charactere notata: Tempestati autem, pulla. Tradunt quoque in parte Aphricæ Mineruæ sacrum fieri, vt sine victima puellæ inuicem fustibus decer

Persicæ dia Tempestati. Mineruæ. Aphricæ Mineruæ.

nant. Persæ quoque equum Marti, Carmani asinum, Lusitani hircum, Latini picum, Lacedæmonij equū, frequentius

canē, Sabelli taurū immolabāt. Romani equū dexteriorem bigæ. Galli cisalpini verrē, diuerso quisque cōsilio rituque: ita vt à Phaselitis, quæ in Pamphylia gēs est, piscibus salsis Marti & diis immoletur, & à Bœotiis copaide coronata, ab aliis thynno. Ad Opertanea vero sacra, nigræ gallinæ non

Opertanea

videtur puræ. Fuere autē sacra Opertanea, quæ seorsum ab hominū conspectu in operto fiunt. Cereri, Apollini & Bac-

sacra. Baccho.

cho capris sacrū fieri decere nonnulli putant: sicut Veioui,

Veioui.

quē Apollinē dicūt, ritu Romano capra immolatur. Hercu-

Herculi.

li & Cereri duodecimo calē. Ianuarias, sue, panibus, & mul so sacrum fit: si tamen sus prægnās sit, aliter nō habetur pura. Et in fordicidiis, nisi prægnāte boue pōtifices litare nō

Fordicidia.

solēt. qui etiā dies in Fastis Ordicalia dicūtur. Lares canum

Ordicalia.

pellibus ideo ornātur, quia domus fidi custodes sunt, & alienis formidolosi, domesticis vero blādi, atque ad nocturnos

Lares.

strepitus soliciti, sicut canes, qui floribus & sertis, thure & fruge colūtur: quorū ædes in cāpo Martio ab Aemilio Regillo prætore dicata fuit. In quorū sacris id custoditur, vt li-

Sacra Labertini

ficio extra ædes mittatur foras, sed intra domesticos Lares omnia absumant: sicut cum sacrum Vulcano fit, quod Pro-

Proterua.

teruiā dixerunt, nisi victima, & quodcunque supereſt, igni

Domesticis

detur, sacrificium pollui putabāt. Domesticis vero Laribus

Laribus.

rerum dabantur primitiæ, sæpe etiam porcus, tametsi hostilibus Laribus, quòd ab his hostes arcerentur, sæpe immolauit antiquitas. Gynæciæ Romani pro his qui domi nascuntur, canem immolant: sicut Græci Proserpinæ, & Dianæ Sabæi. Est autem Gynæcia, quam Romani Bonam deam vocant, quæ ex corruptibilibus generationes facit: cui quum res diuina fit, optant nemini bonum euenire qui domi nascatur. In Lupercalibus canem immolari mense Februario, quia lupo canis infensus est, & in expiationibus cane litari legimus, atque ad placandum caniculæ sidus frugibus inimicum, etiam mactari canes: quas, si ruffæ non sunt, puras non putarunt: quod sacrum, canariũ augurium nuncupant. Pro frugibus quoque & pecoribus, vt rubigo auertatur, lactenti catulo sacrum fieri conuenit. Idque Rubigalibus per Quirinalem flaminem sacrum extra vrbem fieri, in quo super exta canis thus & merũ infundere mos erat: quos etiam catulos recens editos, tam in adiicialibus quàm deorũ cœnis sæpe adhibuere. Apud Lacedæmonios Marti immolabatur canis. Et Bœotiis, cane in duas partes dissecto per medium, iræ expiatio fuit: idem & Caribus, vt exta canis diis offerre in vsu haberent. Viuas etiam canes cruci affigi, atque inter ædes Iuuentutis & Sumani, singulis annis ansere insidente, deferri vulgo proditum est: quæ crux nisi ex sambuco fieret, sacrum ritè fieri minime putarunt. Isidi anser propria victima dicata est, Plutoni taurus, Proserpinæ iuuenca, & bos fuluus Auerno. Vlysses vero apud Homerum ariete & oue nigra Erebo sacrificauit. Sed nec sementem administrari, nec oues tondere, nisi catulitio prius fieret, vllo modo licuit. Vinum in sacris Cereris adhibere nefas est. Primitias vero frugum Cereri, vinum vero nouũ Baccho dare conuenit: quibus vesci, priusquam sacerdotes illa libassent, minime fas erat. In sacris deæ Ruminæ inferre vinum, expiatione dignum fuit: quippe illi sacrum facientes, hostiæ lac, non vinum insparge-bant. Et in sacris Floræ, quam Bonam deam nuncupant, cum vinum libant, lac fuisse dicunt. Vestæ quoque non vino, sed de Numicio flumine libatur, quibus diebus mense Iunio molæ frumentariæ & asini sertis & pane coronantur: ad cuius templum iuxta forum nisi nudo pede accedere

Gynæciæ.

Lupercalia.

Caniculæ sideri.

Pro frugibus.

Marti.

Bœotij.

Cares.

Isidi.

Plutoni.

Proserpinæ.

Auerno.

Erebo.

Sacra absq; vino.

Ruminæ.

Floræ.

Vestæ.

re non conuenit: sicut in ædem Dianæ apud Cretenses, quam Britomartam nominãt. Proditúmque memoriæ est, Romulum nunquam vino in sacris, sed lacte libasse. Athenienses quoque Mnemosynæ, Auroræ, Soli, Lunæ & Vraniæ, non vino, sed aqua melle diluta sacrificant. Vbi vero in sacris vina libare diis necessum erat, ex græca & imputata vite, seu fulmine tacta, aut quæ vulneratis pedibus calcata, vel immunditie polluta fuerat, aut iuxta quam homo laqueo pependerat, quæque circuncisis vinaceis profluxerat, vina libare diis, infaustum erat. Thasiis vero, nisi vino libaneo odore thuris diis prolibabatur, & in Asopo in ede Eumenidum nisi mulso libare, & pro coronis floribus vti permissum. Victimæ maiores dum immolantur, auratis cornibus procedũt: minores, coronatæ offeruntur. Est quoque obseruatum, vt si cum vinum hostiæ fundendum foret, potius molam aut fruges in caput spargerent ordine præpostero: aut si cum hostia ad aras ducitur vehementius fuisset reluctata, ostendissétque se inuitam altaribus admoueri, vel ab ara aufugisset, vel percussa mugitum dedisset, aut in aliam corporis partem quàm oporteret, cecidisset, piaculare sacrum & triste auspicium faceret, quasi inuitis diis offerri videretur. In qua re animaduertere licet, apud Hermionenses boues præferoces facili ductu à ministra sacrorum peruetusta muliere, sponte ad sacrificium duci & immolari. Iones tamen contra instituta morésque sacrorum, tunc maxime hostiam litare, & diis gratam fieri putabant, cum inter immolandum taurus mugitus daret. Funestámque familiam, aut hominem funere pollutũ, nec ædes deorum dedicare, nec publica sacra facere posse liquet, nisi in Lemuralibus & Parentalibus: in quibus inferis diis dare inferias vsus obtinuit: quo tempore ædes deorum clausæ iacent. In Lemuralibus fabam noctu iacere vsurpatum est, Lemures se ex domo eiicere clamantes: quam nigram esse conuenit: ipsámque lotis manibus, & pede nudo per ora versare, & post terga reiicere, æríque tinnitum facere, vtque Lemures fabis redempti, domo abirent, nouies orare. Idque Maio mense tribus noctibus fieri, donec solutis religione animis, manes expiatos ducerent. In Parentalibus assumere fabas vsus obtinuit, sicut in peruigiliis cicer.

Qualia vina libabantur diis.

Thasij.

Eumenides

Maiores et minores victimæ.

Signa tristis auspicij.

Herminenses.

Iones.

Lemuralia.

Parentalia.

Cœnæ feralles.

Ac ferales cœnas lentésque & offas ad sepulchra illorum ferre, quibus parentare ius erat: quæ etiam Feralia à ferendis epulis dicta sunt, quas in defunctorum sepulchris super nudam silicem apponebant. Notatúmque fuit in omnibus sacris, fœminini generis victimas esse potiores: itaque si per marem litari non poterat, fœmina succidanea dabatur, non econtrà. Nam si per fœminam hostiam minime perlitatum foret, succidaneam adhiberi non licebat. Apud Aegyptios secus, quibus fœminam hostiam immolare est habitum nefas, barbaris quoque circa montem Caucasum, & apud Derbices Persicam gentem, fœminum animal victimam dare, aut eius carnibus vesci, sub graui documento vetabatur. Si tamen primis hostiis non litassent, aut si primum negligentia vel casu non recte initum aut curatum sacrum foret, illas denuo augeri & sæpius ad expianda numina permittitur, donec rite perlitatum animaduerterent. Illud quoque non omittendum, consueuisse Romanos pro rebus quas cito expediri cuperent, ætate grandioribus hostiis: vbi vero rem augere vellēt & produci, iuniori victima sacrificare. Vnámque hostiam nunquam duobus diis aut incertis, sed certo numini immolare, superísque impares, inferis vero pares. Quotiésque aliquid inuentu rarum aut difficile sacrificio adhiberi oporteret, illud cera vel pane effictum apponere satis, simulacráque eiusmodi ficta & commentitia, ac si ipsa res repræsentaretur, eandem vim vigorémque habuisse: id quod à Græcis obseruatum comperimus. Cum enim Cyziceni nigram bouem Palladi quotannis immolarent, & presi obsidione, bouem comparare nequirent, ex frumento illam effinxere, eóque pacto persoluto voto, numen expiarunt. Athenienses quoque in festis Iouis Milichij, quæ Dialia vocant, extra vrbem sæpe non veras victimas, sed commode effictas obtulere. Vtque si pro infantibus immolādum foret, non grandis, sed minor hostia mactetur. Notatúmque & illud est, in deorum Manium sacris auersa & tristia auspicia, aut dira & nefanda, magis fausta & felicia esse. itaque in his sacris potius est non litare, quàm litare.

Fœminini generis victimæ potiores.

Aegyptij.

Romanorū mos.

Victimæ fictitiæ.

Thucydides lib. 1.

Dij manes.

Quæ

Quæ origo censorum, quæve potestas, & ex quàm paruis initiis in quantum magnitudinis deuenerit. CAPVT XIII.

CEnsorum origo licet à paruis initiis orta, eò tamen creuit, ad tantúmque fastigium deuenit, vt morum disciplinæque Romanæ, decoris dedecorísque discrimen, vectigaliáque, & publicorum locorum priuatorúmque arbitrium sub illius cura & potestate foret: totiúsque reipublicæ circa morum disciplinam supremum ius haberet. Fuere enim M. Geganio Macerio iterum, & T. Quintio Capitolino quintùm consulibus, primi censores suffragiis populi creati Papyrius Semproniúsque, tametsi Seruium Tullium, à quo iura militiæ constituta sunt, primum censorem fuisse nonnulli credant, quòd populum Romanum primus censuisset. Quj magistratus etsi à principio quinquennalis, postea à Mamerco Aemylio dictatore cautum fuit, vt annua & semestris censura foret. Cuius rei causa ipse Aemylius, quòd veterem censuræ statum citra præfinitum minuisset, à proximis censoribus tribu motus, & ærarius factus est. Ad quam licet à principio admitterentur patricij solum, postea P. Philone dictatore alter censorum, deinde Q. Pompeio & Metello consulibus, vterque ex plebe censores creati. Demum eò dignationis venit, vt nisi clari illustréque, post triumphos & consulatus illam expeterent. Hi ergo censendi populi & lustri faciendi causa ab initio creati, eò processere, vt maximarum minimarúmque rerum, præcipuè circa morum disciplinam, cognitionem, animaduersionémque haberent. Nam de iuramento cognoscere, & in periuros animaduertere, epularum sumptus cohibere, senatores legere & cooptare, summotis indignissimis, & honestissimis allectis: principem senatus constituere, immeritósque propter turpitudinem sordésque vitæ, senatu vel tribu amouere, notísque & ignominiis afficere, aut in Ceritum tabulas referre, etiam ædilem quæstorémque, tum illos qui agrum male colerent, aut incurioſe haberēt, perditósq; & profusos nepotes, parúmque honestis moribus viuētes, aut verbis inciuilibus loquētes, ærarios facere, censoriæ potestatis erat. In quo id fuit seruatum, vt motis è senatu notas asscriberent, & demerita notarent, quod lege censoria cauebatur, cuius verba asscripsi:

Censores primi.

Censura initio quinquēnalis, postea annua.

Censorum munus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Censores populi soboles familiásque censento, pecuniásque vrbis, templa, vias, ærarium, vectigalia tuento: populíque partes in tribus distribuunto, & pecunias in ciuitatis ordines partiunto, equitum peditúmque prolem distribuunto, cælibes esse prohibento, mores populi regunto, probrum in senatu ne relinquunto: bini sunto, magistratum quinquennium habento, reliqui magistratus annui sunto, eáque potestas semper esto, & infra. Referebant enim censores in Ceritum tabulas, illos quos ignominiæ causa suffragiis priuabant: qui quidem censores ciues sic notabant, vt qui senator esset, ob crimen eiiceretur senatu: qui eques, equum publicum venderet: qui verò plebeius, in Ceritum tabulas referretur. Obseruatúmque, vt quem censores senatu amouerent, nota quoque & ignominia perstringerent: eáque quæ ad publicam disciplinam pertinerent, lege edita statuerent. Deniq; eò dignationis venêre, vt omnium magistratuum principem locum tenerent: ad eámque nisi viri consulares & maximis functi honoribus, admitterentur nulli. Quinetiam vitam singulorum & mores inquirere, exceptísque consulibus, pręfecto vrbis, rege sacrorum, & Vestalibus virginibus, circa disciplinam morum in omnes magistratus censere & animaduertere poterant. Quæ censura apud Siculos quoque magni nominis fuit: nam quum omnes Siculi ex censu tributa conferant, omnis potestas æstimationis faciundæ censori permittitur. Hanc etiam institutionem Carthaginensibus fuisse accepimus, vt illi præfectum morum & vitæ magistrum habeant: quem ferunt in Hamilcarem animaduertisse: cõgressúmque cum Hasdrubale tunc in primo flore ætatis vetuisse, quia multi obloquebantur, quòd parum integra fama essent. Apud Argos verò, si quis in re quærenda negligẽs foret & remissus, aut si desidiosum & segnem viderent, rationem vnde victum quæreret, apud magistrum qui loco censoris erat, reddere cogebatur, quod Areopagitę Athenis sępe exequuti sunt, vt quid quisque Atheniensium ageret, & quo quæstu viueret, magna cura inquirerent. A Nabathæis seruatum legimus, vt negligens & remissus, qui opes paternas minuisset, pœna mulctaretur: cui verò res esset auctior, daretur præmio. Id quod Draconis lege cauebatur, vt qui ocij damna-

Censores in quos magistratus censebant.

Siculi.

Carthaginenses.

Argi.

Negligens mulctatus.

damnatus esset, capite lueret. Amasis quoque Aegypti rex, inter cætera constituta, præcipua lege cauit, vt vitæ rationem prætor à quocunque exquirat, vt si quis turpi quæstu viueret, velut facinorosus noxam lueret. Quam legem Solon imitatus fertur, præcipuè cauendo, vt qui malis artibus degeret, cuíque ocio periret dies, pœna afficeretur. Cuius rei causa Massilienses, vates sacrificulos, qui quæstus causa sacra circumferebant, suis oppidis exegere, ne religionis prætextu ocium sectarentur & luxum. Quinetiam de paupertate, orbitate & cœlibatu quærere, & contumaces plectere, censorum munus erat. Furius Camillus quum censuram ageret, vt exhaustæ ciuitati propter assiduas bellorũ clades, ciues suppeterent, legẽ de maritandis ordinibus tulit qua inter cætera, pœnis coercuit illos qui viduarũ nuptias quarũ viri bello ceciderãt, deuitarent. Eos verò qui ad senectutem cœlibes peruenerant, æra pœnæ nomine ad ærarium ferre iussit. Quam legem Q. etiam Metellus Numidicus iterum in censura promulgauit. Aedes quoque sacras, vias, aquæductus, & loca publica facienda locare, aut aquarum fluxus dare & inhibere poterant. Siquidem Cato Censorius aquam publicam, quæ in priuatas domos & hortos deriuabatur, inhibuit, & porrecta in publicum ædificia demolitus fuit. Vectigalia quoque & portoria noua statuere, & vetera exigenda mandare, illáque publicanis & conductoribus locare non vetabantur. Ea tamen proscribere, nisi Romæ & accito populo, eiúsque placito & assensu, ac publico præcone consulto, & nisi calend. Martiis, quibus vectigalia locantur, censori facultas non erat. In quo fuit animaduersum, post Pauli Aemylij triumphum, quem de omni Macedonia habuit Perse deuicto, vsque ad Hircium & Pansam consules, populum Romanum vectigalium collatione & tributo vacasse. Is enim tantum auri & argenti ex manubiis in ærarium tulit, vt tributorum collationem & onera leuarit. Etiam de ære alieno cognoscere, censoriæ potestatis erat. Animaduersum tamen est, de nulla re censores, quàm de iureiurando seuerius iudicare consuesse, quódque posteriores priorum decretis plerunque non stetere, sæpiúsque illa resciderunt & antiquarunt. Post aliquot verò ætates Romani nimiam potestatem esse rati,

Sacrificuli à Massiliẽsibus eiecti.

Lex Camilli de maritãdis ordinibus.

Cœlibatus mulctatus.

Proscribere soli censori non licebat.

Aemylij manubiæ opimæ.

De ære alieno.

De iureiurando.

Censorũ potestas diminuta.

Censorũ potestas diminuta.

mucronem censorium multis remediis retuderunt, & ne impune insolescerent, cẽsuræ extenuatis viribus, grauibus edictis coerciti sunt. Quare P. Claudius in tribunatu plebiscito sanxit, ne quem censores notarent, nisi antea legitimè accusatus, & vtriusque censoris iudicio damnatus foret: in tantum, vt Metello censori, quòd minus iustè pœnam irrogasset, aquę & igni interdictum fuerit. Diuus verò Claudius, dum censurã ageret, nullũ nisi sua voce & sine patrocinio vitæ rationẽ reddere passus fuit. Clara quoque

Censura clari.

cẽsura fertur Appij Claudij, & Claudij Plancij, qui viã Appiam è Roma Brundusium strauit, & aquam quæ Appia dicta est, inuehendam curauit. Tametsi C. Graccum in tribunatu vias perpurgasse, & itinera imperuia muniuisse, singulisque miliaribus lapideas columellas statuisse, & Scaurum Aemylum vsque Sabatios, M. que Lepidum, & C. Flaminium in consulatu Ariminum vsque, & deinde in Aquileiam strauisse legamus. Iulius quoque Cæsar commissa sibi Appiæ cura, dum illius refectioni vacat, magnas opes effudisse fertur: quam postea collapsam Augustus sibi munièdam desumpsit, reliquis triumphalibus viris delegatis, quas præcipuis operibus ornarunt. M. verò Aemylius consul pacatis Liguribus, viam à Placentia vt Flaminiæ committeretur, Ariminum vsque strauit: & Flaccus in censura viam per Formianum montem perduxit. Fuit quoque inter celebres Latina & Valeria, altera vsque Sinuessam, altera ad Marsos. Nam Salaria & Nomentana haud multæ longitudinis, per Sabinos constratæ sunt. Indis fuit in vsu vt per cõsiliarios purgentur viæ, quibus per dena stadia singulos lapides locare, & diuerticula ac distantias adnotare negocium erat. Athenis verò viarũ curatores, vniuersæ ferè ciuitatis administrationem habebant. Magni quoque exempli censura fuit Fabij Gurgitis, qui licet defamatissimus, postea ætate grauis, censuram seueriſsimis moribus egit: sicut L. Lentuli, qui repetundarũ accusatus, haud multo pòst censor sanctiſsimus euasit. Præ cæteris M. Catonis cẽsura apud omnes ordines plus nimio tristis & vehemẽs habita est: quare præcipua flagrauit inuidia, quòd inuicto animo esset, & inflexibili. Illud quoque notatum est, so-

Indi. Athenienses.

Censorũ munus & potestas.

lere censores nouos milites, & eos qui supra septimum & decimum annum, equo merere debuissent, nec militasset, ærarios facere. Quare M. Attilij Reguli, & P. Curij Philonis præclara censura numeratur, quòd iuuenum Romanorum duo millia, qui Hannibale Italiam peruastante, quadriennio militiam detrectassent, inter ærarios retulerunt, suffragióque & comitiis priuarunt. Eis quoque qui parum idoneè militarent, minúsve facerent, equum adimere, illiúsque arma & equum vendere: alios ætate & viribus habiles ad militiam cogere, & sacramento adigere, aut equum publicum dare, officij censoris erat: quod à Solone olim constitutum ferunt, qui eadem pœna afficiendum putauit eum qui militare nollet, & qui aciem desereret, quíve in acie timidus & ignauus esset. Etiam equitatum recensere, alios qui legitima stipendia fecissent, militia missos facere, aut numeratis stipendiis cum laude missionem dare, vel equum deferre illis qui militaria munera obiuissent: nonnunquam si crimen exposceret, reum capitis agere poterant: quippe M. Fabius censor seuerior & durior, Fabium Buteonem filium furti insimulatum, capitis reum egit, & vltimo affecit supplicio. Et quanuis qui consulatus, dictaturas, & alios gessetant magistratus, ad censuram admitti solerent, plerunque tamen ex ædilitate, qui nec prætor, nec consul fuisset, gradum ad censurã fecisse comperimus, præcipuè quum anteacta vita plena grauitatis foret. Crassus Licinius, qui nec præturam antea nec consulatũ gesserat, ad censuræ honorem ex ædilitate euectus fuit, quam vnà cum pontificatu gesit. Ac licet ex duobus consulibus altero defuncto, collegæ subrogando haberentut comitia, altérque consul in defuncti locum cooptaretur: tamen ex duobus censoribus altero desito, aliũ subrogari non licebat. Quòd C. Iulio cẽsore mortuo, L. Papyrius Cursor, ne abiret magistratu, M. Corneliũ Maluginensem collegam sibi subrogarat, religio inuasit, & piaculare fuit, quia eo lustro à Gallis vrbs capta est, ne in demortui locum censor subrogaretur. Itaque censore vita functo, collegam magistratu abire oportebat. Quanuis Appius Claudius Cæcus, contra mores institutáque maiorum, collega se magistratu abdicãte, solus censuram gere-

Dehoc item lib. 2. cap. 13.

Censores ante cõsulatũ.

Notãdum hoc.

Appius Claudius solus censurã egit.

re non dubitauit. Hoc quoque adnotasse non pigebit, quòd licet omnibus magistratibus circa morum disciplinā censura preæmineat, tamē tribunatui plebis & ædilitati illam quandoque cessisse constat. Ideo P. Furio & M. Attilio censoribus, ab Appio Metello tribunoplebis, quòd quæstorem eum proximo anno tribu amouerant, & ærarium fecerant, diem dictam, ipsósque in vincula duci iussisse comperimus. Nec minus de P. Sempronio plebis tribuno, qui Appium Claudium censorem, nisi collega intercessisset, in vincla duci iusserat, compertum est: quod profecto non fecisset, si id sibi iure sacrosanctæ potestatis facere non liceret. Quanuis postea consensu senatus res discussa fuerit, ne tribunitio furori censura obnoxia foret. Fertur tamen Domitius Nero, Neronis auus, dum ædilitatem gereret, adeo procax & animi immodicus fuisse, vt L. Plancum censorem via sibi cedere coegerit. Illud quoque non præterierim, quòd inter opera censoria in primis cibaria anserum, qui peruigilem curam gerunt in Capitolio, quòd olim fuere vrbis custodes & imperij, Iouémque miniandum: ex vectigalibus verò lacus Lucrinus eruendus boni ominis causa, locari consueuit: quibus censoribus incumbebat locationis leges dicere. Sicut Athenis apodectæ, qui collationibus & vectigalibus præerant, quorum iudicio quicquid controuersiæ erat in publicis collationibus, decernebatur. Quódque cura horologij inter opera censoria non in postremis erat: atque in delectu, censionéve, primi Valerij, Silirini, & Statorij priuilegio honoris nominātur. Quódque hi qui censoria nota antea notari fuere, licet censores possent creari, & quo minus crearentur, censoria nota minus officiat: tamen hi qui censuram gessissent, quanuis laudabiliter, iterum censores creari, aut ad munus censorium admitti, nullo modo poterant. Idque exemplo C. Getæ, qui à L. Metello & Cn. Domitio censoribus senatu motus, & ignominia notatus, haud longo post interuallo, oblita memoria dedecoris, & permulsis ciuium animis, ad censuram euectus fuit. Illud quoque non ab re fuerit dixisse, Tiberij tempore magnis contentionibus actum in senatu, vt non modò censura, sed reliqui magistratus quinquennales forent, & nisi quinquennio singulo comitia ma-

Tribunorū pleb. & ædilium in censores potestas.

Neronis in ædilitate procacitas.

Censorum munera præcipua.

Censorē bis eundē creare nō fas erat.

Universidad de Deusto Biblioteca

magistratuum fierent, quæ res primùm dilata, mox perpetuo silentio obliterata fuit.

Quid sit apud iureconsultos cœnaculariam exercere, quid catadromus, quid cloaca, quid sphæristerium, & quid hypocausta.

CAPVT XIIII.

IN circulo iurisperitorum mutuò sermocinantium, præsente me, quæsitum est à notæ facundiæ viro, quid sit cœnaculariam exercere. Siquidē ab Vlpiano, titulo de his qui deiecerunt, dictum fuit: Siquis cœnaculariam exercens, modicum sibi hospitium retinuerit, residuum verò pluribus locauerit, si ex eo cœnaculo deiectum effusúmve quid fuerit, omnes teneri, quum ex mediano cœnaculo deiectum probaretur. Et tametsi nonnulli diuersa sentirent, ancipiti contentione distracti, dixi ego, quantum comminisci potui ex Varronis autoritate, cœnaculum, superiora ædium, ad quæ scalis ascenderetur, dici: quæ pars inquilinis, & his qui domos conducerent, locabatur. Fuítque moris prisci, vt plerique ex ædibus modicum quid sibi reciperent, superiora verò domus inquilinis locarēt. Fuisse enim Romæ ædificia frequentia, pluribus cœnaculis constructa, edita in altum, quæ postea ab Augusto certa taxata mensura cohibita sunt, multis testimoniis probatur. Cœnaculariámque exercere eum dici, qui eiusmodi negocium ageret, locaréque inquilinis domorum cœnacula consuesset. Græcis vero contrà: nam superiora domus & alta penetralia sibi recipiebāt: ad inferiora autem vestibula, & sub porticu, Homero teste, hospites diuertebant. Censuit ergo Vlpianus, si cœnaculariam exercens, hoc est, curam gerens eiusmodi cœnacula locandi, modicum quid ex hospitio sibi retinuerit, residuúmque pluribus locauerit, si ex cuius cœnaculo deiectum quid esset, in notitiam non venit, omnes qui incolerent, vna actione teneri, contráque singulos agere licere: dicíque cœnaculariam à cœnaculis, sicut sagariam à sagis, de qua iureconsultus sexto & decimo digestorum libro mentionem fecit, quando. s. saga, & id genus

l. si verò. §. sed siquis. ff. de his qui deiecerunt.

Cœnaculū.

Cœnaculariam exercere quid.

Cœnacularia.

Sagaria.

lib. 17. ff. ꝓ socio. l. cum duobus. §. quidā sagariam.

Camelaria.

Camelarij.

Velaturam facere.

l.numerũ.§. Camelaria. ff.de mune. & bono sũt verba Pau li allegata per Iabole. in l.penulti. ff. de actio. furti.

vestimenti mercatur quispiam, quò pluris distrahendo lucrum faciat. Sic camelariam dixere camelorum curationem, & camelarios camelorum curatores, quod munus personale est: de quibus apud iurecõsultos de muneribus fit mẽtio frequẽs: & qui vecturis victũ quęritabãt, vecturã facere dixerunt. Rursus quærebatur quid signent illa Labeonis verba de actionibus empti, dũ inquit: Quòd si periculosam rem antea seruus facere consuẽrat, vt si per cadromũ curreret, vel in cloacam se demitteret, túque vendito à te seruo id imperasti, quod sine periculo exequi nequibat, cẽsuit Paulus teneri venditorẽ ob necẽ damnúmve si quam in perniciem seruus incurrisset. Quid catadromus, & quid esset cloaca, quærebatur. Respõdi catadromum decursionẽ dici, spatiúmve in quo agitarentur præcipiti cursu, ἀπὸ τῦ δρόμος, per quem seruus currendo, vel in cloacam se demittendo, nimirum vitæ periculum adibat. Quippe curru vel equi impetu, dum incautius subit, obteri, vel in cloacam mergi poterat. Fuisse enim cloacas Romæ in ingentem altitudinem depressas, receptaculum omnium purgamentorum vrbis, à Prisco Tarquinio primùm, mox à Superbo, & demũ interiecto tempore à M. Agrippa profusis sumptibus, & magna mole constructas, autores tradunt: per quas septem amnes quasi sub vrbe pensili solida structura raperent omnia, & auferrent: ad quas non sine vitæ periculo descensus erat. Neque dubium quin seruus vix sine noxa per catadromum currere, vel in cloacas descendere poterat. Tertia fuit quæstio, quid signent illa Vlpiani verba, titulo mandati, quibus Aurelium hospiti suo medico mandasse dicit, vt in hortis suis sphæristerium & hypocausta, suæ valetudinis causa, Rauennæ construat. Quid esset sphæristerium, & quid hypocausta, ambigebatur. Cúmque censerent ex interpretis autoritate, locum amœnum dici sphæristerium, hypocausta verò subterraneum, & alia imperitissimè: tandem quum certaretur sententiis, ex Plinij & aliorum autoritatibus compertum est, sphæristerium locum fuisse circularem, qui plures capiebat circulos, & spatia variis lusibus distincta, à sphærica figura dictum, demulcendi laxandíque corporis, & animi remittendi causa, à summis viris & magnis honoribus functis,

Catadromũ.

Cloacæ Romanæ.

l.si quis mihi. ff. mãda.

Sphæristerium.

ctis, intra ædes nonnunquam in thermis extructum. Erant enim loca deambulationi, quieti & cursui, tum luctæ, iaculationi & palæstræ accommoda: Sicut trigon locus triquetro similis, vbi pila exercebantur & ludo, Græcis frequens erat. In hoc enim ad valetudinem tuendam diuum Vespasianum remisso à negociis animo membra defricare solitum Suetonius memorat: & Alexandrum Seuerum, teste Lampridio, in sphæristerio luctari & currere, ac molliter exerceri accepimus. Hypocausta verò cubiculum dici vndique occlusum, in quod aër non admittitur, sed igne accenso, feruore atque æstu vaporat intus, nec foras diffunditur calor, dictum ἀπὸ τῦ ὑπογέεσθαι, quod est succẽdere, quasi vaporarium, quod caloris asseruandi causa fit. Censuítque Vlpianus tertio de legatis, quicquid comburendi causa, siue ad balnei calefactionem, siue ad diætarum hypocausta paratum foret, ligni appellatione contineri. His enim hypocaustis propter frigora, quibus maximè obnoxij sunt, Germanos, & eos qui gelidissimam plagam incolunt, ac loca assiduo niuis casu inaccessa, vti frequenter inspicimus: in illísque versari duro tempore anni, ibíque epulari, ac seria & iocos agere. Hodiéque eiusmodi hypocausta in nostro orbe, Germanorum more, in difficultate hyemis, ac gelida & niuali die à multis incoli videmus.

Trigon.

Hypocausta.

l.ligni. §. lignis. ff. de lega. 3.

Solere futuras calamitates multo antè signis præmonstrari, & miraculum quo vastitas regni Neapolitani prædicta fuit

CAPVT XV.

SOlere deum immortalem quum aliquid diri vel aduersi immineat, id portẽtis & prodigiis futurum ostendere, vẽturasq; calamitates signis minisque cælestibus prẽmonstrare, & ipsi nouimus, & à non cõtẽmnendis autoribus relatum accepimus. Quo tempore Tarquinius regno pulsus fuit, satis constat imminens exitium canem loquutum fuisse, serpentemque latrasse: quo portento perniciem & exilium sibi mox futurum ostensum est. Crœso Lydorum regi, quando id concidit regnum, natum filium semestrem articulatè loquutum, diro & prodigioso euentu, fatalem calamitatem quæ postea sequuta est, præ-

signasse dicitur. Gallis etiam Senonibus ad vrbem properantibus, in noua via, vbi Alloquutionis postea templum fuit, vocem auditam quæ Gallos aduentare diceret, inter exempla relatum est. Sed ne infinitas species, & nimis vetera ab vltima origine percensere videar, patrum nostrorum memoria euidentissimis ostentis, antequam in Ponto Byzantium ab immanissimis Turcis terra marique oppugnaretur, quo excidio quanta calamitas, quantúmque vulnus Christianæ reipublicæ illata fuerint, nemo ignorauit: compertum est, apud Comum citerioris Galliæ vrbem, vergente ad occasum die, ingentem canum multitudinem per aëra ferri: póstque diuersorum pecorum armẽta, species peditum primò leuis armaturæ: deinde hastatos scutatósque subsequi, equitésque in turmas diuisos ingenti instructa acie prosequutos, horis ferme tribus imaginẽ aduentantis exercitus præbuisse. Demum corpore procero immanem & formidabilem hominem supra quam dici possit, veluti exercitus ductorem, terribili equo insidẽtem, processisse, aliáque ludibria oculorum per inane apparuisse, ingentium malorum prænuncia: donec nocte appetente, visio omnis illa dilapsa est. Quæ ostenta futurum excidium, cædem & calamitatem, quæ postea vrgentibus fatis sequuta sunt, præsignasse nemo dubitauit. Sed quod nos recẽti exemplo experti vidimus, profecto haud minus est. Quum florente fortuna Ferdinandi primi regis Aragonij, vrbs Neapolitana & regnum, nullis adhuc belli calamitatibus premeretur, satis constat Cataldum sanctum virum, qui abhinc annis mille pontifex vrbi Tarentinæ præfuit, quémque patronum Tarentini ciues venerãtur & colunt, nocte intempesta ministro sacrorum cuipiam tunc sacris initiato, & in casta religione educato, semel atque iterum in somnis apparuisse, ac monuisse, vt libellum à se conscriptum, quem in abdito loco viuens abdiderat, in quo diuina arcana scripta erant, effodere, & protinus ad regem deferri curaret, qui quum parum fidei somnio dedisset, eadem sibi per quietem sæpius obuersata specie, quum primo diluculo solus moraretur in templo, ipsum Cataldum qualis erat olim dum in vita ageret, pontificia veste & infula amictum, eidem ministro planè vigilanti apparuisse, &

Visio belli Turcici.

S. Cataldus

& prędixisse, vt postera luce quum primũ posset, libellum à se conscriptum, in abdito loco quem in somnis prædixerat, conditum, effodere & regi deferre ne cunctaretur, pœnam, nisi fierer, grauiter comminatus. Postera luce solenni pompa ministrum cum populi comitatu ad latebram, in qua longissimo æuo libellus latuerat, processisse: eúmque plumbeis tabellis obsignatum, & clauis obseratum inuenisse, satis constat. In eo certum est, futurum regni excidium, miserias, calamitates, & luctuosa tempora, atque instantia mala quæ postea sequuta sunt, regi prædixisse. Id quod experimento docti, magna mercede persolutum vidimus. Siquidem tãta vis diuinæ prædictionis fuit, vt haud multo pòst, ipsum Ferdinandum seu Deũm ira, seu fato insuperabili, quod vitari non potuit, in primo belli apparatu è vita constet excessisse, Carolúmque Gallorum regem ingenti coacta manu, innumeris copiis Neapolitanũ omne regnum inuasisse: Alfonsumque Ferdinandi primogenitum, post patris obitum vix regno assumptum, regno orbatum, turpi fuga velut in exilio diem suum obiisse. Mox ipsius filium Ferdinandum iuniorem summæ spei adolescentem, miri erga omnes studij & fauoris, cui rursus regnum debebatur, misero & fatali bello implicitum, in ipso ætatis flore immatura morte præuentum, occubuisse. Postea Gallos & Hispanos communicato imperio, & æquato regni iure, fugato Frederico altero prioris Ferdinandi filio, qui mox regno successerat: admotis hostiliter legionibus, & ampliore exercitu, denuo regnum inuasisse, sacra prophanáque occupasse, bonorum direptiones fecisse: vrbes, villas, vicósque omni belli clade peruastatos, multa fœda & indigna passos. Oppida quoque & municipia cædibus & rapinis plena, prouinciásque hostilem in modum conquassatas, & in extremum discrimen adductas, incendiis & stupris, ac siquid vltra malorum est, patuisse, eundémque regem nondum functum fatalibus malis, post euersam domum, & tot vrbium clades, cum coniuge & liberis regno depulsum, domo & fortunis relictis, in inimicorum manus supplicẽ venisse, ibíque morbo & tabe confectum, è vita tandem excessisse: donec ad hæc tempora, in quibus formidare non desinimus, & an satis piamenti & pœnarum adhuc pensum sit ignoramus, peruentum est.

Qui duumuiri, triumuiri, quartumuiri, quinqueuiri, septemuiri, decemuiri, quindecimuiri, & centumuiri fuerint.

CAPVT XVI.

Duumuiri. DVumuiros sacris faciũdis, qui carminum Sibyllæ & fatorum populi Romani, placandæque & auertẽdæ deûm iræ, antistites erant: quique quoties prodigia nunciarentur, adiri solebant: à principio binos fuisse accepimus, à Tarquinio institutos: quorum alterũ M. Attilium, cp arcana Sibyllæ promulgare & palã facere ausus fuerat, velut parricidam insutũ culeo, proiecit in mare. Lapsis deinde temporibus, à Sextio & Licinio tribunis plebis cautum fuit, vt pro duumuiris sacrorum, decemuiri crearẽtur, quinque patrum, quinque plebis: mansitq; hic numerus ad Cornelium ferè Syllam, quo tempore quindecimuiri, qui sacris faciũdis, supplicationibus & lectisterniis præessent, quique placamenta deûm & expiationes edisserent, officiáque cæremoniarum exequerentur, librorúmque & carminum Sibyllæ curam agerent, primùm creati sunt. Qui quidem libri à Tarquinio superbo ære magno coempti, ad Cornelium vsque Syllam mansere incolumes. tunc enim incenso Capitolio, quum omnia perflagrarent, ipsi pariter absumpti fuere. Siti enim erant in Capitolini Iouis templo, in arca lapidea, loco subterraneo, magna cura studióque seruati. Tametsi ad Augusti tempora superfuisse, eósq; sub palatini Apollinis basi conditos stetisse, Suetonius autor sit, vbi vnà cum Martiorũ carminibus, & Bagoes nymphæ, quæ Thuscis artem scripserat fulguritatum, seruabantur. Eam verò Sibyllam putát erythræam, cui nomen Herophila. Alij post Herophilam Erithræam vixisse arbitrati sunt, quæ mulierum prima cecinit oracula. Fuit enim Alexandri tempore. Nam Delphicam ante Troiana bella vaticinatam, & pleraque Homerum operi suo carmina accommodasse ferunt. Alij Cumanam, quæ Amalthæa dicta est, dicunt fuisse. Præter quas fuere vaticinio insignes mulieres, vna Athenais nomine: apud Hebræos Sabba, apud Chaones Phaennis, Dodoneis Pellæ, licet Sibillarum nomen non assequutæ. Nam Sybillarum quatuor præcipuè nomen vendicarunt, Erythræa, Samia, Aegyptia

Decemuiri.

Quindecimuiri.

Sibyllæ libri.

Athenais.
Sabba.
Phaennis.
Dodoneis.

ptia, & Sardiana: quibus postea adiectæ, Iudæa Cumęáque: quæ mente concita & numine afflatæ, euentorum consequentiam carminibus prædixere. Erátque mos vaticinandi, vt ex primis literis cuiusque versus vaticinium contexerent: quod Plautum & Ennium in quibusdam versibus fecisse memorãt. Quibus postea libris Gabinius, M. Octacilius, & L. Valerius legari ex consulto senatus Erythras profecti, mille versus eiusdem Erithææ summa cura conquisitos, in eodem sacrario collocarunt: qui vnà religioſẽ culti concelebratique sunt. Mox Augustus, incenso Capitolio, bello sociali, dato sacerdotibus negocio, per omnem Samum, Ilium, & Erythas, Aphricam, Siciliam & Italiam conquiri omnia sibyllæ carmina, & quantum humana ope fieri posset, vera discerni & interpretari iussit. Et demum quum de libro sibyllæ relatum ad patres fuisset, quem Caninius Gallus recipi inter cæteros eiusdem vatis iusserat, summa ope Tiberius restitit, & ne reciperetur, effecit. Et quamuis decemuiris sacrorũ alij superadditi sint, ita vt ad sexaginta excreuisse dicantur, semper tamen quindecimuiri dicti nominatiq; sunt. Creabat enim eos senatus, vel quã do oportere videbatur, consul. Quinetiam ex scito plebis, duumuiros populum creasse, plerunque compertum est: qui nisi patricij essent, in numero eligi nequibant, & nisi post obitum, alium mutari aut cooptari non decebat, ab omnique vrbano munere & belli cura immunes erant. Hi ergo & sacras ædes dedicabant, & obsecrationes expiationesque ad placandas auertendasque deorum iras procurabant. Tum si tetra prodigia nunciarentur, aut monstra in dubiis reip. casibus, iussu senatus ad libros tanquam adytum adibant, illorumque iussu quæ decreta erant aut præscripta, velut ex oracuło monita, fiebant. Etiam lectisternia curare, & ex præscripto librorum, ludis Apollinaribus aut secularibus præesse, templa dedicare, ludos celebrare, vota concipere, supplicationibus sacrificiisque solennibus præfici solebant. Præter quos fuere duumuiri, quibus hoc munus incumbebat, vt sacras ædes dicarent autore senatũ, aut facerent, faciendáve locarent, aut reficerent. Hos quoque ex scito plebis nonnunquam à consule, sæpe à prætore creatos comperimus:

Duumuirorũ munus.

Duumuiri electi.

cóque absoluto negocio, ab iiuncti muneris cura quiescebant. Et duumuiri municipiorum, & alij nauales, quibus naualium populi Romani, quotiésque instrui classem vel refici oportebat, vtque naualibus sociis implerentur, commeatúque & armamentis instruerentur, negocium dabatur, necnon aquæductuum deriuãdarumque aquarum, coloniæque deducẽdæ qui curam agerent, quíque id muneris exequerentur, sæpe duumuiros fuisse comperimus. Et alios capitales, qui perduellionis diem ad populum dicerent, & in facinorosos animaduerterent, à principio originũ creatos. Diem verò perduellionis ad populum dicere, erat aliquem capitis accusare, vel mortis pœna reum agere. Hos quoque leuiori pœna coercere, vel fustibus cædere posse: aut in carcerem duci iubere, nulla controuersia est. Præter hos fuere triumuiri etiam capitales, postquam Curius dentatus de Samnitibus triumphauit, tunc primùm Romæ creati, qui de criminibus pariter cognoscerent, & in facinorosos si quid scelere & perfidia deliquissent, animaduerterent: qui vigilias per vrbem disponere, & ne qui nocturni cœtus fierent, obseruare: neu qui molitores nouarum rerum hostilia auderent, prospicere debebant: quæ cura, lapsis tẽporibus, ad præfectum vigilũ trãslata est. His quoque, vt carceribus latomiarum intentior cura ageretur, carcerísque custodiam haberent: vtque neci destinatis mensa lanionia, machæra, & supplicij instrumenta præsto forent, cura procuratióque impendebat: vt quum in reos animaduerti oporteret, ipsorum interuentu fieret. Qui tametsi facinorosos capitis agere & punire possent, virgines tamen, aut immaturas puellas, licet maximorum criminum reas, & pœnę capitali obnoxias, triumuirali iudicio afficere non poterant: quorum cura consilióque non modo incẽdia, sed coniurationes clandestinæ, & intestina vrbis mala sæpe depulsa sunt. Nec me præterit, post Cannensem cladem, propter ingruentem ærarij & militum inopiam, triumuiros conquirendæ pecuniæ monetales seu mensarios creatos fuisse, æris, argẽti, atque auri flatores: quorum munus erat, numismata probi auri & argenti, iusíque ponderis examinare: & alios legendæ iuuentutis, qui militiæ idoneos per oppida conquisitos asscriberent: quod quidem ingruente bellorum

A prætore Duũuiri municipiorum & nauales.

Capitales duumuiri.

Diẽ perduellionis dicere ad populum Triumuiri capitales.

Præfectus vigilum.

Triumuiri conquirendæ pecuniæ causa creati

Triumuiri legẽdæ iuuẽtutis & militiæ idoneorum.

bellorum tumultu sæpe fieri animaduertimus. Quo enim tempore ad Cannas magna clade pugnatum est, cõsternata repub. triumuiris datum negocium fuit, vt non ingenuos modo, sed seruos ære coemptos, & mancipia ad quatuor & viginti millia sacramento adigerent. Etiam sacris requirendis, & ædibus reficiendis, quandoque triumuiros præfuisse accepimus, sicut reipublicæ constituendæ, & legendi senatus: aliósque recognoscendi turmas equitum cum fide curáque, ab Augusto institutos, plerunque assignando agro in coloniis & municipiis, quíque vigilias circuirent, & incendiis occurrerẽt, qui nocturni appellati, quòd noctu per vrbem excubias agerent, triumuiros creari animaduersum est. In qua re proditum memoriæ fuit, M. Militium, Cn. Lollium, & L. Sextium triumuiros nocturnos, quòd in sacra via ad extinguendum incendium præsto non fuissent, à tribunis pl. increpitos, mulctam exoluisse, qui etiam supplendi senatorum numerum, immeritosque amouẽdi plerunque ius habuere. Et siquando ius dicebant, non in tribunali sella curuli, sicut consules prætorésve, sed in subselliis velut tribuni & quæstores, iura dabant. Quotiesque per senatum populúmque ager dandus vel diiudicandus, aut coloniæ deducendæ forent, triumuiros qui agrarij dicti sunt, plerunque præfuisse compertum est, tametsi agrum Pontinum quinqueuiros diuisisse, & per vigintiuiros ad decemuiros agrum Capuæ & Samnij diuisum, ac veteranis præmia assignata legamus. Proditum tamẽ memoriæ est, cum tribuni pl. ferrẽt ad populum de decemuiris cum imperio creandis, vt quicquid agri publici per Italiam, Syriam, vel Asiam esset, plebi diuideretur, legémque promulgare contenderent, Ciceronem summa ope restitisse, & velut rem pestiferam rogationem antiquasse, cosque magnifica oratione sic fregisse, vt victi obmutescerent. Quartumuiros vero creatos accepimus illos, quibus deducendarum coloniarum, aut si quid nouum nunciatum foret, vt curarent ne damno respub. afficeretur, obque varia negocia munus mandatum erat. Præter quos fuere quinqueuiri agris diuidundis, muris, turribúsque reficiundis, sæpius vt plebem fœnebri pecunia leuarent: vtque æs alienũ pro his qui soluendo non essent, de publico soluerent: qui mensarij nun-

litiæ idoneorum.

Triumuiri sacris requirendis, & ædibus reficiendis.

Triumuiri recognoscendis turmis equitum.

Triumuiri nocturni.

Triumuiri ius supplendi senatorũ numerum habuere.

Iura in subselliis dabãt Agrarij triumuiri.

Quartumuiri.

Quinqueuiri.

cupati.quæ res quantum ad patrum plebísque conciliandos animos profuerit,difficile dictu est. Quippe quũ esset plebs obruta fœnore,pecuniis in foro positis, vim ingentem æris alieni dissoluerunt.Post quos vsu exigente, quinqueuiri creati cis Tiberim & vltra Tiberim, qui possent vespertinis horis vices magistratuum gerere, quum magistratus ad id temporis in foro esse non deceret. Denique quoties aliquod munus factu difficile reipub impendebat, in quo præcipua aliquorum opera fidesque exquirebatur, vbique multum studij curæque opus erat: modò duumuiros, nunc triumuiros, aut quartumuiros, quinqueuiros, sexuiros,aut decemuiros creauere:quorum ope cõsilióque iniuncta munera sæpe exequuti sunt. Ipsique negocio absoluto,pro quo dicti creatique erant, ab iniuncto munere quiescebant.Fuítque animaduersum, quòd si decemuiros locandis vectigalibus (quod plerunque vsu veniebat) Romani præfecissent,his vbique vectigalia distrahendi potestas erat, quum aliter nisi Romæ à censoribus vectigalia locarẽtur.De septemuiris epulonum traditum accepimus, quòd hi à principio tres viri fuere, asciti inter sacerdotes, quibus togæ prætextæ ius datum vt pontificibus. Hi fuere C.Licinius Lucullus,T.Romulius,& P. Porcius Lecca,qui legem de creandis primum tulere, quos propter sacrorum multitudinem,vt ludorum epulare sacrificium conficerẽt, pontifices sacris præesse voluere. Qui tempore procedẽte, septem creati fuere.Et quia sacris epulis præerant, cœnarúmque pontificum,quæ adiiciales dictæ sunt, curam agerent,ipsique epulas Ioui principi deorum, cæterisque diis indicerent,epulones appellati: qui siqua iusta & solennia sacris deessent,ad pontifices referebant:déque illorum consilio sententiáque, sacra & omissas cæremonias decernebant. Horum filiæ, ne inuitæ Vestæ sacerdotes fiant, sicut auguris & põtificis maximi, aut quindecimuiri sacrorum, veteri priuilegio immunes erant. Præter hos fuere decemuiri,sub titulo æquandarũ legum à principio sine prouocatione creati,mox alij litibus diiudicãdis, qui loco prætorũ in vrbe ius dicebãt.Quippe quum belli munia prætoribus deferrentur,& od id, vrgente armorum tumultu, ab vrbe auocarẽtur:ne iudicia Romæ deessent,illis in expeditionẽ profectis

Quinqueuiri cis Tiberim. Quinqueuiri vltra.

Septemuiri epulonum. Tres viri inter sacerdotes asciti.

Adiiciales cœnæ. Epulones vnde dicti. Quindecimuirorũ epulonum filiæ. Decemuiri. Decemuiri litibus diiudicandis loco prætorum

profectis,decemuiros qui litibus diiudicãdis,& noscendis singulorũ postulatis præsto forent,præfecerunt prætorum loco:cui magistratui Adrianus ante imperium præfuisse dicitur.Post quos fuit vigintiuiratus causis diiudicãdis,quod munus magnæ indolis iuuenibus conferri solebat.illinc enim gradum ad reliquos honores auspicabãtur viri exculti ingenio & doctrina.Ad quod Tiberius Neronem Germanici filiũ promoturus,quòd quinquennio maturius peteret quam per leges liceret,illum senatui cõmẽdauit,& veniam petiit.Et centumuiri amplissimum iudicium,qui iura populo aliquandiu dixere:à quibus nulla erat prouocatio, quorum iudicia cẽtumuiralia dicta. Ex singulis enim tribubus terni iudices selecti, populo ius dicebant. Et quauuis ex quinque & triginta tribubus,supra centũ supereſſent quinque:vsus obtinuit,vt ipsi cẽtumuiri,corúmque iudicia centumuiralia dicta sint:qui omnes quum iura daturi erant, hasta posita in vnum coibant, illorúmque iudicia in duas hastas diuisa erant: ideo centumuiralis hasta sermonibus celebratur:qui de hęreditatibus,testamẽtis,vsucapionibus tutelis, gentilitatibus, agnationibus,alluuionibus, nexis, mancipiis, & stillicidiis quam maximẽ ius dicebant. Qui quum propter turbulentam confusionem in longissimum lites traherent,perraróque causas deciderent,diuus Vespasianus ex tot iudicibus selegit quosdã qui breui curriculo, nec longo circuitũ causas definirent. Domitianus quoque centumuiralia decreta & constituta velut ambitiosè edita, rescidisse fertur. Tantíque exempli fuere,vt Romani adolescentes primæ indolis experimenta à causis centumuiralibus auspicarẽtur.Et quum antea ne nobilissimis quidem pateret aditus,nisi à consulari viro magno fauore producerentur in foro viri præclari,magnæque eruditionis: postea deprauato vsu,obtentum est,vt ad declamandum transirẽt pueri extremæ sortis,nullo discrimine aut delectu,in quibus nec facundia esset,nec eruditio.Prætérque hastam centumuiralem,mos erat militaris,vt si qua ciuitas vi subacta, hostili incursu diripiẽda foret,à duce exercitus edito in loco hasta poneretur,qua significatione illam non deditione & pacto,sed tãquam vi captam diripi licere, & in bona & personas grassari designabat,quæ hasta cruenta nũcupatur.

Vigintiuiratus.

Cẽtumuiri.

Centumuiralia iudicia.

Cẽtumuirorum iudicia

Centumuiralis hasta.

Zasius in l. 2. ff. de ori. iur.

Iuuentus in causis centũ uiralibus pri mum se exercebat.

Hasta cruenta.

Sub hasta publica vendere. Nam captas, non deditas vrbes diripi veteres voluere. Tum siquando bona proscriptorum, hostiúmve manubiæ aut præda venales forent, vectigaliáve locarentur, vsus obtinuit, vt hasta posita venirēt, quæ publica dicta est: sicut bello capti, quod coronati & serui ære cōparati, quòd ex edito lapide enunciabantur venales, *Sub corona & de lapide empti.* sub corona & de lapide empti dicebantur, & qui turmatim veneunt in catasta. Fuítque moris vetusti, vt his qui trans mare aduecti venales forent, quò à reliquis mancipiis dinoscerentur, alba creta pedes *Transmare aduecti illiniti.* illinirent. Obseruatúmque, vt de seruis suo pileo venditis, *Sub pileo vēditi.* emptori venditor nihil præstaret, neque euictionis iure teneretur, tanquam insignia forent mancipia & probatissima. Vtque præcones & qui bona proscribunt, bona regis Porsenæ venalia singulis auctionibus proclament, ex eo deductum, quòd discedens ab vrbe Porsena, castra commeatibus referta populo diripenda dedisset. Præter quas *Hasta salutis.* fuit hasta salutis, vbi in summa inopia ad leuandam famem hasta posita publice frumentum veniit. Græcis vero vbi venalia producuntur mancipia, cycli: vbi vero conscendunt, vt essent cōspicua omnibus, trapezæ dictæ sunt.

Quæstura functi. Ac licet à principio quæstura functi, centumuiros aduocare, & ad iudicia cogere consuessent, Augustus tamen cen- *Centumuiri apud Carthaginēses.* suit, vt postpositis quæstoriis viris, decemuiri designarētur, qui illos in vnum cogerent, & ius dicere iuberēt. Illud ego non præterierim, apud Carthaginenses cētumuiros de numero senatorum fuisse scitos, qui rerum gestarum & bellicæ administrationis rationem à ducibus exigerent. Et ab *Triginta iudices Aegyptiis.* Aegyptiis triginta iudices ex præcipuis ciuitatibus eligi solere, ex quibus optimum eligebant, qui totius collegij *Quindecim uiri.* caput & princeps foret. Et in Algido in templo Dianæ quin- decimuiros, tam diuinis mysteriis & sacrificiis solennibus, *Arnophagon.* quam responsibus dandis præesse. Et Athenis arnophagon religiosissimum & summum iudicium haberi: in quo senatus & populus vnà coibant, quo tempore à triginta tyran- *Decemuiri apud Athenienses.* nis penè in extremum discrimen adductæ sunt. Deinde ex- actis tyrannis, decemuiri rempub. administrarunt, quorum cuique decaducho nomen erat. Post hos astynomini præ- *Decadach⁹ Astynomi* fuere numero decem, quinque in Pyræo, totidem in vrbe: quibus cura psaltriarum imminebat & tibicinum. Mox no-

uemuirorum

uemuirorum magistratum præcipuum fecere, qui sortito creabātur annis singulis, quos archontes nuncupabāt: inter quos primus archon, primarius archontum & longe princeps erat: à quo Athenienses, sicut Romani à consulibus, & Lacedæmonij à tribunis, annos & tempora dinumerabant. Eum honorem, qui summus erat magistratus, Hadrianus Cęsar dum Athenis ageret, & mox Galenus gessisse fertur. Secūdus à regia dignatione βασιλεὺς: tertius, à belli ductu πολέμαρχος: reliqui, à legum latione θεσμοθέται dicti sunt, ætate & vsu docti, qui domi iura dabant, querelas accusationésque cognoscebant, déque controuersiis æquo exami ne decernebant. Aetolis vero polemarchus, claudendarum portarum & vrbis curam gerebat, clauésque noctu detinebat: interdiu autem custodiis portarum assidebat.

Nouemuiri Archōtes.

Athenienses ab archōtibus.

Romani à consulibus, Lacedæmonij à tribunis numerabant annos & tempora βασιλεύς. πολέμαρχος. θεσμοθέται.

Quoties contra ambitum illorum qui appetunt magistratus, pluribus legibus à Romanis obuiam itum sit.

CAPVT XVII.

POst vrbem conditam longo tempore, nullam de ambitu legem fuisse latam, multorum literis proditum est: scilicet quia in dandis magistratibus, & conferēdis honoribus, prisci Romani nō largitione & ambitu, sed vera virtute nitebātur: propterque res egregie gestas domi militiæque, meritos ciues prætura, ædilitate & cōsulatu, amplissimisque honoribus honestabāt. Prima lex contra ambitus illorum qui magistratus appeterēt, per tribunos ple- bis lata fuit, quo tēpore post decemuiros tribuni militum consulari potestate reipub. præfuere, qua ne cui album in vestimētum petitionis causa quenquem adire liceret, cauebatur. C. deinde Petilius tribunus ple. legem tulit ad popu lum qua largitiones illorum qui honores pecunia mercarentur, graui damno & pœna mulctauit: fuítque seuerissima disciplina & sub graui censura lex seruata, qua ambitio ni & cupiditati obuiam sæpe itum est: ita vt inter exempla relatum sit, Q. Coponium, quòd vini amphoram ei cuius suffragio magistratū petebat, dono dederat, ambitus condemnatum pœnas luisse. Cincius deinde legem tulit mune ralem, qua grauissimis pœnis affecit eos, qui à quouis can-

Prima Rōmæ lex contra ambitū.

C. Petilij lex.

Cincij lex muneralis.

didato munus suffragij causa donúmve acciperent. Inde cautum, vt in petendis honoribus candidati sine toga ad comitia descenderent: ne pecuniis in sinu reconditis tribuum suffragia mercarentur. Sed quum quotidie hoc malum serpere videretur magis, & ambitus perentiũ coerceri oporteret, Paulus Aemylius consul legem tulit ad populum, qua ne cui suffragij causa munus dare liceret, multiplici pœna interdixit. Postea lege Calphurnia his qui mercede corrupti, aut munere deliniti, candidatis obuiã issent, quíque precio illos sectarentur: aut si prandium ad captandos animos, aut quid muneris exhibitum foret, præter pœnas legibus constitutas, etiam pecuniaria mulcta dicta fuit. Id quod Fabia lege cauebatur, qua præfinitur numerus sectatorum prosequentium in comitiis candidatos, pœna adiecta si quis plures aduocaret: quam legem Marius etiam in suo tribunatu contra illos qui tribuum suffragia ambirent, seueriſsime tulit. In tantúmque ambitus honorum inhibitus fuit, vt Licinia lex & Ebutia, non modo illi qui de nouo creando magistratu ad populum ferret, sed nec ipsius collegæ & affini curationem potestatémve demandari, graui documento sanciuerit. Demum Marius in consulatu denuo ita ambitum osum habuit, vt aduersus Cottam collegam, & Metellum tribunum ple. legem promulgarit, ne quis largitione aut donis magistratum honorésve assequeretur. Mox Pompeius Magnus quum vnicus esset cõsul, aliam pertulit, qua peruicax illorum cupido, qui magistratus appeterent, graui censura mulctauit. Manſitque diu Romæ hæc vitæ integritas & obseruantia disciplinæ, vt procul ambitione officium & virtus pluris quam census æstimaretur: adeòvt post longa tempora Catonem ambitus diem dixisse illis qui largitiones fecerant, pro miraculo fuerit: qui vt obuiam effrenatis cupiditatibus iret, se quibuscunque qui honores mercarentur, pecuniáque aut pollicitationibus ambirent, diem ad populum dicturum iureiurando firmauit. Postea vsque adeò mores degenerarunt, itáque ambitio hominum mentes peruasit, vt fine discrimine nullo pudore aut modestia in assequendis honoribus propalam largitiones fierent: neque præturas, consulatus aut potestates mercari turpe ducerent: palámque candidati

Alia lex.

Paul. Aemylij lex.

Lex Calphurnia.

Lex Fabia

Lex Marij

Lex Licinia & Eburia.

Marij lex alia.

Pomp. Magni lex.

Morũ degeneratio.

didati quum ad comitia descenderent, diuisores haberent, & magistros curiarum, próque assequendis honoribus nummos in tribus pronunciare, & pecunias deponere, ac per sequestrem spargere in turbas non formidarent. Et ne quid turpitudinis deesset, manus & operas clientum & comitum audacissimorum ad vim & seditionem paratas haberent, ita vt seditiosissimo cuique temeritatíque & audaciæ præcipuus locus foret, quum populus mercede corruptus, atque alij potentia amicorum fulti, per cædes & dimicationem, pérque omnem licentiam & audaciam, fasces, imperia, sacerdotia & triumphos darent: & non iusto suffragio, sed armis lapidibúsque pro largitore certarent. Tanta quæ exarsit ambitio, vt ex hac turbulenta cõfusione, octo ferè mensibus vrbem inter populares procellas patrum, & plebis certamina, dum seditionibus vacant, sine lege, sine imperio, sine honoribus diu caruisse magistratibus legamus. quæ quidem res non mediocri damno dedecoríque fuit. qui morbus Athenas quoque peruasit. nam quum antea incorrupti mores fuissent, primus Anytus Anchemeonis filius, largitionibus immodicis pecunias erogasse, & suffragia mercatus fuisse dicitur, perniciali exemplo magnæ turpitudinis & dedecoris inde subsequuti. Deinde Lycurgus ambitiosæ largitionis maius testimonium fecit: nam donato singulis magistratibus talento, rex Spartæ creatus fuit: donec M. Tullius, & mox diuus Iulius, deinde Augustus, nequa occasio fraudi pateret, inter cæteras quas tulerunt leges, seuera correctione ambitus illorum qui largitionibus suffragia captabant, inhibuere. Et deinde à Lurcone tribuno pl. vt qui nummos in tribus pronunciasset & dedisset, quoad viueret, annua sestertia pœnæ nomine singulis tribubus pendere cogeretur, salutari edicto cautum fuit. Sed quum effrenatæ cupiditati nondum obuiam irent, corruptionésque suffragiorum nihilo minus immodicæ fierent, senatusconsulto prouisum est, vt candidati ante inita suffragia nec conuiuentur, nec munera mittant, neque pecunias deponant. Quibus edictis, legibus & senatusconsultis, vix tandem ambitus illorum qui honores peterent, postquam diu peruagati sunt, compressere.

Vrbs sine magistratibus ob seditiones. Athenis ses.

Senatusconsultum in candidatos.

Idus cuiusque mensis apud Veteres Romanos maximè festas & feriatas fuisse, & quid apud exteros.

CAPVT XVIII.

Idus solẽnes

INter festos celebratósque dies, quos in honore deorum vetus religio sanxit, Idus Ioui feriatas, & à flamine ediali bouem immolari singulis Idibus perspectum sit: tamen præcipuæ quædam erant feriæ Idibus dicatæ, quas veteres coli obseruaríque iusserunt, vt illas prætermittere, & insolennes relinquere, ducerent nefas. nanque idibus Ianuariis tibicines festum diem agere multa licentia & lasciuia, muliebríque habitu per vrbem vadere solebant. Causa vero traditur, quod quum honoribus amplissimis essent honesta ti, his postea exuti, vno agmine Tibur concessere: quibus reuocandis libertus operã dedit, qui apparatis epulis, quasi rem diuinam facturus, illos muliebri ornatu, ita vt compti paratíque erant, vino & epulis madidos carpento Romam reportauit: mansitque ad posteros festa dies annua, vt eo habitu triduo vagantes per vrbem pérque forum cum cantu & tibia incederent. Qua die, ob Augusti victoriã, quódque Augusti cognomen Octauio delatum fuit, in templo Iouis opt. max. verues à flamine immolabatur. Idibus Februarij in Tiberis insula, vbi Fauni ædes erat, Romani rem diuinam & sacrum annuum fecerunt. Idus vero Martias ad Annam Perennam, quò cõmodè annare & perannare liceret, festas genialésque obseruarunt, largioribus pocu lis indulgentes. Ea enim nympha soror Didonis credita, in Aricino seu Laurente sedem habuisse fertur, quam à perpetuitate Perennam nuncuparunt: quæ Idus infaustæ & ominosæ postea fuere: placuítque illas parricidiũ vocari, quod illis diuus Cæsar coniuratorum manibus cæsus occubuit. Idibus Aprilis victori Ioui Q. Fabius ædem, quam bello Sabino vouerat, cum quibus cruento Marte & intestinis sæpe cladibus dimicatum fuerat, dedicauit: eáque dies festa in posterum haberi cœpta. Hæc enim ædes in palatio fuit magno sumptu & mole constructa. Maiis vero Idibus mercatorum festus agebatur dies, quod ea Mercurio, qui mercimoniis præest, natalis foret: quódque Appio Claudio & P. Seruilio consulibus ædes illi dicata fuerat, qui mensis

Feriæ Idibus dicatæ.

Idibus Ianuarij.

Idibus Februarij.

Idibus Martij.

Idibus Aprilis.

Idibus Maij.

mercimoniis

mercimoniis sacer in posterũ semper habitus. Quippe eo mense mercatores Maiæ Mercurióque sacrum facere, & suem prægnantem immolare, séque & merces ex Mercurij fonte ad Capenam lustrare assuerant, ita magnos & vbe res quæstus facere opinati. Hanc ædẽ ad circum maximum constructã dicunt fuisse, præcipuo opere, & magno impendio: quo etiam die sirpeas effigies de ponte Sublicio Vestales in Tiberim deiicere produntur, cum prius homines consuessent. Idibus Iuniis alter tibicinum dies anniuersarius agebatur festus: qua die tibicines qui sacris præcinunt, per vrbem vadere feriatos, & ad ædem Mineruæ cõuenire solenne fuit: ipsásque minusculas quinquatrus, quod diem quintum post Idus feriatum haberent, appellarunt: sicut triatrus, sexatrus, septimotrus, & decimatrus: quo etiam tempore inuicti Iouis ædes dicata fuit. Idus autem Iulias equitum turmæ festa fronde & olea ornatæ, in campo Martio instructæ, tanquam qui congredi acie parant, trabeati celebrant magnis cæremoniis, vt fuit à Fabio institutum. Nam prætoriæ cohortes instructæ tanquam in hostes tenderent, & eques compositus per turmas, in armis stabant: in qua pompa Germanici imagine præcedente, equitũ turmæ sequebantur instructæ, cum militaribus donis, quibus in testimonium virtutis ob fortia facinora donati fuerant: eádemque dies, quod populus Romanus ducens contra Latinos mira felicitate potitus fuerat, Castori & Polluci sacra fuit & celebris: ferturque origo antiquissima, quòd tunc Castoris ædam votam Latino bello, L. Aemylio & Cæsone consulibus, in foro vbi visi fuerant, senatus dedicauit. Et ex illo traditum, vt solenni apparatu pompa à templo matris deûm extra vrbem, ad forum vsque procederet: inde trabeati & olea coronati equites, ab æde Honoris ad capitolium irent. Quem trãsuectionis morem diu intermissum Octauius reuocauit: cauítq; ne quis in transuehẽdo (quod antea licuerat) ab accusatore detraheretur. Qui mẽsis Athenien sibus quoque festus erat: quippe Nonis Iulij oschophoria celebrant: in quibus oleæ ramũ, pane fici, cotyla mellis, & fructuum primitiis onustum, per ingenuos pueros foribus appendunt ciuitatis. Et mensis munychionis vndeuigesimo die, equester ordo pariter Ioui solenni more prodibat

Dehoc lib. 1. cap. 22.

Idibus Iuniis.

Minusculæ quinquatrus.

Idibus Iulij

Athenienses.

ἀσκοφόρια

Nonis Iulij

μουνυχιῶν

Idibus Augusti. cum pompa. Idus vero Augusti, serui & mācipia atque omnis famulatus festas obseruarūt, quod Seruius Tullius ancilla genitus, in lucē tūc editus fuisset: quo tēpore vxoribus

Indi. caput lauare felix faustúmque putabatur, (sicut apud Indos quum rex capillos abluit, festum celebrant diem) donáque inuicem missitāt, & diuitias ostentāt: qua die serui & seruæ æquato iure, & nullo discrimine liber an seruus esset, cum dominis colludere, & festos dies Romæ agere solebāt: qui dies etiam pro natali magni Alexādri apud plerosque esse censebatur, propterea religiosus & sacer Dianæ habitus.

Membrum virile à matronis honoratum. Nam facibus accēsis, in nemus Aricinum, vbi erat Dianæ tēplum, ab vrbe discurrebant. Quo etiā mense res celebrata sermonibus proditur, vt matronæ virilis mēbri figuram diuinis percolerēt honoribus, quam extra portā Collinam

Idibus Octobris. ad ædem Veneris cum pompa sacrorum deferebant, Aegyptiorum more: mox à castissima & spectatæ pudicitiæ matrona præter matronale decus, in sinu Veneris locaretur. Idus quoque Octobres festas fuisse tradunt, quo tēpore in Martio campo equum qui October diceretur, immolari seruatū est: cuius caput, vt ex eo sanguis manaret protinus in regiā deferre, mox cauda desecta, illius cruore arā sparge re, & in Reginorū locū deportare, illúdq; panibus redimire

Magnorū & parnorū mysteriorū solennis dies apud Athenienses. assuerant: de quo inter Suburranos & Sacrauienses magnis contentionibus non sine discrimine certabatur. Ab Athenienſibus vero seruatum est, vt mense Octobri: magnorum mysteriorum decimoquarto calend. Nouembris solennis agatur dies, & Liber pater in Eleusinam ex vrbe trāsmittatur. Nouembri vero parua. Iunio autē rursus magna celebrentur mysteria, quæ Cereri sacra erāt: parua Proserpinæ:

Calēd. Nouembris. in quibus maxime cognitum est, vt quā quis induit vestem initiatus, eam ne amplius exueret, donec lacera & pertrita foret. In aliis mysteriis traditur mos, vt vestem in qua quispiam initiatur, tēplis & numinibus dicarent. Quæ quidem mysteria quum alieno tēpore intueri nefas esset, Demetrius

Idibus Decemb. rex, vt illorum particeps fieret non suo tēpore, Ianuarium & Iunium menses Nouembres appellauit. Idus vero Decembres solennes fuisse nonnulli tradunt, q⁹ in cursu equo

Nonis. rum victorem dexterioris bigæ sacrum Marti immolarēt. Nonis Faunalia & Fauni festa peruigili anniuersario colebantur

lebātur Romæ. Athenis vero decima & octaua ipsius mēsis *Aesculapij* die, Aesculapij erant sacra & festa. Quod autem dictum est *sacra*. Idus Ioui, calendas Iunoni sacras esse, scire licet certis autoribus traditum esse, Epicureos singulis mensibus statos dies habere feriatos, quas Ieadas nominant, hoc est, vigesi- Ἐικάδας. mā cuiusq; mēsis lunā, quòd ea natus Epicurus foret, quem *Epicureorū* tam sanctè habuere, vt illius imaginem non modo annu- *Athe. Nelis*, sed poculis ferrent insculptam. Et ab Athenienſibus *ptuno*. octauam cuiusque mensis Neptuno festam coli & feriari: à *Græci*. Græcis vero, singulis calendis deos venerari: sequētem post calendas diem, semideis & heroibus tribuere: qui etiam sta tos dies mensium certis numinibus consecrarunt. Siquidē neomenia quæ apud nos calendæ sunt, & septima men- *Lacedæmo*sis Phœbo, quarta Mercurio, octaua Theseo dicatæ fuere. *nij*. Apud Lacedæmonios autem singulis calendis totius anni, vini quartarius, & farinæ medimnus, ac singula pecora regibus velut ministris sacrorum, Apollini mox immolanda, dabantur.

Defensio Vlpiani definientis instratum quid esset, & quid differt pulsare à verberare, contra grammaticum illum falsò accusantem.

CAPVT XIX.

HEsterno die familiaris meus in dicendo promptus & audaculus, arguebat Vlpianum iureconsultum, ex autoritate doctoris grammatici, cuius libelli vulgo innotuere, quòd male definisset instratum quid esset, quum omne vestimentum esse diceret quod iniicitur, quod Vlpianus ex autoritate Labeonis affirmat. Non enim vestimentum esse instratum dixit ille, neque stragulam vestem pro hominis vestimento, sed pro lecti operimento tantum apud autores inueniri: & pleraque in hanc sentētiam addu- *de verb. sig.* xerat. Cuius dicta quum percupide legeremus, mirum in *l. instratū.* modum autoris incuriam admirati fuimus, qui licet abun- *ff.* de multa disseruisset non ineptè, in nonnullis tamen perli- *Vallam no* center profatus est, quippe quum stragulam non modo pro *tat Elegāt.* lecti operimento accipi, sed pro hominis vestimento apud *li. 6. cap.* autores sæpe legi inspiciamus, Vlpianúnque signate & ve- 46.

Instratum. re loquutũ, qui instratum, omne vestimentum quod iniicitur, definiuit. Tranquillus in Nerone: Funeratus est, inquit, Nero impensa CC. millium stragulis albis auro intextis, quibus vsus calendis Ianuariis fuerat. Pompeius Festus grammaticorum longe eruditissimus, qui verborum proprietates virésque admodũ pensitauit, Vestis, inquit, generaliter dicitur, vt stragula, vt pallium, tunica, vel penula. T. Liuius tertio de Macedonico bello: Et quum tibi viro liceat purpura in veste vti stragula. Paulus quoque iurecon sultus ex pellibus vestes confici dicit, cum & tunicã, & stragulam pelliceam nonnulli habeant. Ex quibus, stragulam vestem hominis designare, indubitata exẽpla sunt. Rursus eundem Vlpianũ taxauit, quòd ex autoritate Offilij iureconsulti censuit, pulsare & verberare eò differre, quia verberat quis cũ dolore, pulsat vero sine dolore: propterea Vlpiani definitionẽ inuidiosè criminatur, tãquam possit aliquis cũ dolore pulsari, & sine dolore verberari: additque verberare esse verbere cædere, quod est instrumentũ longũ & exile, qualis est virga, & pleraque eò pertinentia. Sed cum istius autoris venia dixerim, Vlpiani mẽs aliò spectat: quippe si mentem ipsius pensitamus, proculdubio intellige mus illum verberari dici proprie, qui animale corpus verbere affligit: ipsúmque signate & appositè loqui, qui homi nem vel pecus verberatum dixit, non pulsatum. Quum vero ad rem sensu carentem ictus inferũtur, tunc pulsare dicimur, non verberare, vt pulso ostium, lanam aut vestem: verbero hominem vel pecus. Neque illi assentior qui dixit, verberare esse verbere cædere, hoc est, fuste lõgo affligere: nam & pugnis & lapide verberatũ quẽpiam latinè dicimus sicut fuste vel baculo: idque Terentij testimonio vel maxime apparere. Leno enim in Adelphis quum se verberatum dixisset, mox designauit quo verbere esset afflictus, Vsque adeo, inquit, mihi pugnis os fregit. Aul. Gellius noctiũ Articarum, Pro delectamento, inquit, habuit manu sua verberare. Tametsi verberari rem anima & sensu carẽtem, apud autores plerunque vsurpatũ legamus. Plinius decimoquarto historiæ naturalis: Cãpaniæ vina, inquit, exposita in cadis sub diuo verberari, Sole, Luna, imbre acvẽtis, aptissimũ. & alibi, Carthago in Aphrica exercetur halitu maris, & verberatur

In eundem Vallã proximo capite. Vide Alciatum lib. 4. de ver. sig.

Verbero. Pulso.

verberatur imbri. Et pulsari rem animatam, & sensu participem quãdoque comperimus. Suetonius in Galba: Vt inter conuentum matronarum correcta iurgio, inquit, & manu pulsata sit. Quod non propriè & signatè, sed quasi per metaphoram accersitum crediderim. Si tamen certis verbis & vera finitione signatis eloqui volumus, pulsatum illud verè dici, quod sensu carens crebro ictu percutitur, siue ostium, aut pallium, siue quid aliud dixeris: verberatum verò hominem, aut animal quod verbere afficitur, dici conuenire, prout Vlpianus præclarè cẽsuit, apud autores probatissimos certum atque confessum est.

Quibus legibus Romano ciui data immunitas fuerit, ne vapularet: & quæ iura competant dominis in seruos, & patronis in libertos. Item in exilium mittendi ratio apud diuersos.

CAPVT XX.

SEruilius consul traditur primus, qui legem tulit ne quis ciuem Romanum vinctum clausúmque teneret, quo minus edendi nominis ei potestas foret. Et quum primò in ciues Romanos verberibus animaduerteretur, sæpiúsque innocentes ob factionem & gratiam propius inuidiæ forẽt, & pœnas luerẽt immeritas, Porcius Cato pro tergo ciuiũ ne cui impunè insultare liceret, legẽ tulisse fertur: qua si quis verberasset necassétve Romanum ciuem, graui iudicio mortis cruciatus, bonorúmque & exilij pœnis mulctari sanxit: quam legem Sempronius consul aliis latis nouisque additis pœnis confirmauit, quæ Porcia & Sempronia dictę: quibus legibus de ciue Romano siquis capitis anquiretur, populi iudicium erat, quod fuerat duodecim tabularum lege sancitum, vt de capite ciuis nisi centuriatis comitiis decerni nihil posset: sed nec tolli de ciuitate, vel à solo patrio relegari, aut in exilium agi, nisi dicta causa, & centuriatis comitiis poterat, quod quidẽ triplicis generis erat, autore Martiano, aut enim omnium locorum interdicebatur accessus præter vnum, vel in insulã deportabatur: aut sicut Claudius Cæsar quosdam mulctasse dicitur, vt vltra

Seruilij lex

Lex Catonis pro tergo ciuium.

Lex Sempronia & Porcia.

Lex 12. tabularum.

Triplex genus exilio plectendi.

tertium lapidem ab vrbe egredi vetaret: qui etiam sanxit, vt hi quibus prouincia interdictum esset, vrbe quoque sum mouerentur. Cúmque apud exteras gentes solũ vertere, & in exiliũ agi, pro supplicio minimè dari soleret, quia non pœna exilium erat, sed supplicij diffugium, ne pœnas iure debitas luerent: solis Romanis pro maleficio exilij pœna fuit: quas postea leges Cornelius Sylla, oppressa republica, quam in dominationem vertit, abrogauit: quippe inter gra uia & acerba plurima, primus Romanorum sine populi iudicio ciues morte mulctauit. Athenienſibus verò Cliſthenes exilij legem tulit primus, qui haud multo pòſt ſua lege damnatus, pœnas luit. Deinde exilio quindecennali, aut decennali, nouarum rerum molitores mulctare, inualuit mos, quod genus oſtraciſmon dixerunt, ab oſtraco ſiue teſtula, per quam ſuffragia ferebant: qui mos talis erat, vt in teſtulis nomen audacis & pernicioſi ciuis, cuius potẽtiam formidabant, comitiis inſcriberent: & cuius plures erant teſtæ in vrnam coniectæ, is de concilij ſententia ab aris focíſque proiectus, vt à ciuiũ arceretur aſpectu, quindecim aut decem annorũ exilio ſolum vertebat. Fuítque conſtitutum, vt ita damnati, Argiuam exulatum irent, vbi bos erat æneus magnitudine viſenda: quare qui illic exulabãt, ſeruare bouẽ dicebãtur. Quæ comitia niſi ſupra ſex milia ciuiũ concilio ad iudicij diem conuenirent, nulla atque irrita erãt. Ea quidem oſtraca, non plebeiorum atque ignobilium cauſa, ſed ad retũdendã nobiliſsimorum potentiam cõmenti fuere, vt extorres lare & patria, quaſi in exilio conſeneſcerent. Quare Athenienſes egregios ciues & benemeritos ſæpius ob virtutem, ne quis amplius emineret, teſtula ablegarunt, ſiquidem præter Theſeum, quẽ in Scyrũ exegerũt, Solon lator legum, Ariſtides, quo nemo iuſtior, & Themiſtocles, aliíque ob illorum magnitudinem, in exilium acti ſunt: Milciadem verò mori coegerũt. Id enim optimo cuique Athenis vſu veniebat, vt in exilium ob eminẽtiam virtutis pelleretur. Syracuſanis verò petaliſmus exilij genus fuit, quo efferentis ſe ciuis audaciã virtutémque cõprimerẽt. Hi enim nõ teſtula, ſed in oleæ frondibus ſuſpecti ciuis nomẽ inſcribebãt: & cuius folia plura exiſterẽt, illius conſpicuam magnitudinem quinquennali exilio mulctabant.

Cor. Sylla legum Rom. euerſor.

Exilij lex apud Athenienſes.

Ὀστρακισμός

Seruare bouẽ Oſtraca ad quid excogitata.

Athenienſium in benemeritos cõ delẽtiones.

Syracuſani. Πεταλισμός

Fuítque

Fuítque finis oſtraciſmi in hyperbole ignobili, & minimæ ſortis viro, qui vltimus hoc exilij genere exterminatus fuit. Poſtea C. Gracchus incolumitati ciuium conſulens, ne quid in eos grauius conſuleretur, alia ſacrata lege ſanciuit, vt qui in magiſtratu & honore poſitus, ciuem abſque populi iudicio neciſſet, in eũ populi animaduerſio foret, quam legem ſequuti principes, ſempiterna conſtitutione ſanxerunt. Inſuper ſtatueruut, vt citra ſenatus autoritatẽ de nece Romani ciuis decernendi nulli facultas foret. In eos verò qui Romani non ſunt, ne impunè inſultare liceret, pluribus legibus ſanctionibúſque obuiã itum eſt: vt lege Iulia de vi, Cornelia de ſicariis, & Aquilio plebiſcito pœnis multifariam conſtitutis, quibus ſingulorum indẽnitatibus ſalubriter conſultum fuit. Super ſeruis quoque, ne in eos grauius æquo domini animaduerterent, pœnæ ſunt conſtitutæ: ſiquidem nequam & contumax ſeruus, vt plauſtri lignum cui affigitur temo, quæ furca dicta eſt, in collo ferat, & eo quaſi iugo ſubactus, manibus poſt terga reuinctis, per ora omnium circumferatur, à ſinguliſque furcifer appelletur, velut vincti pedes & manus incedant: nonnunquam pauſicape, qua ori manus admouere prohibentur, opus faciant: aut candenti lamina, vel literis frontem & ora inurantur, & vultus inſcribatur: vtque neruo cõpedibus coerceantur, hac deformi nota velut inſigni animaduerſione affici ſolebant, vt ea ignominia affecti, maior illis verecundia eſſet ad facinus. Piſtrino quoque detrudi ſeruos, & dam nari mancipia infida, vel notis barbaricis inuri, vt ob improbitatem inſignes forent. Tum poſt verbera & cruciatus, vinculis, nuditate, fame, ſiti, & cõpedibus, numelliſque, catenis, neruis, pedicis, boiis, & ſi crimen expoſceret, cruce & lamina ſeruilem in modum affici, vetus peruulgata pœna fuit. Apud Perſas verò conſuetum erat, vt ſi ſeruus ære coemptus aufugiſſet à domino, vinctus compedibus opus faceret, ſi autem ſponte reuertiſſet, & fateretur admiſſum, flagellis cæderetur. Ipſis enim nimiam fuiſſe ſeruitutem, autores produnt: quippe eum nulli manumittantur apud Parthos, nullâque mancipia dempto ſeruitutis iugo libera fiant. Cõtrà apud Indos & Taprobanę incolas, quibus nulla fuit ſeruitus, omnéſq; vna ingenuitate

Finis oſtraciſmi.

C. Gracchi lex.

Alia lex.

Lex de his qui Ro. ciues non eſſent.

Dominorũ in ſeruos poteſtas & animaduerſio.

Furca.

Furcifer.

Pauſicape.

Nota fronti inuſta.

Piſtrinum.

Perſarum ſerui.

Indis & Taprobanis nulli ſerui.

tenentur. Babyloniis facinorioſi ſerui & contumaces per crines trahebantur, vt facinoris admiſsi pœnas darẽt. Germanis verbere ſeruum afficere, aut vinclis coercere habetur nefas: apud quos laxior ſeruitus erat, & libertinis penè par: quippe ſibi acquirunt ſerui, & peculiũ habẽt. Proditum tamen eſt, Hilotas à Spartanis bello ſubactos, cum rebellaſſent, ab Agide perpetua ſeruitute damnatos, vt dominis illos manumittere, aut extra Spartanos fines venundare non liceret. Diogenes verò Cynicus Manen ſeruum, cum aufugiſſet, non modò verbere non affecit, ſed liberum ire iuſsit, ac dimiſit: turpe exiſtimans Manen ſine Diogene viuere poſſe, non autem Diogenẽ ſine Mane. Contrà Lycurgus apud Spartanos ſeruorum petulãtiã tam ſeuerè cohibuit, vt facinoroſos ſeruos dominis interficiendi ius daret.

Babyloniĩ. Germani.

Agis in Hilotas.

Lycurgus.

In ſeruos quatenus ſæuire liceat, eſt in. 1. l. C. de emendatione ſeruorum, & in titu. Inſtit. De iis qui ſui vel alieni iuris ſunt.

Hæc Omphalius.

Deinde tã diuus Pius quàm ſequuti principes ſuper dominorum poteſtate in ſeruos, ſalubriter conſuluerunt, ne dominis plus æquo ſæuire liceret, néve iniuſta imperia dominorũ noxæ forent, néve domini ſeruos quotidianis verberibus afficerent, ſed loris cæderent. Quibus conſtitutionibus cauetur, vt in eum qui ſuum occidiſſet ſeruum, haud ſecus pœna diceretur, quàm qui alienum necaſſet. Diuus quoque Hadrianus ſeruos à dominis occidi vetuit: ſed ſi quid deliquiſſent, prætoris iudicio pœna affici præcepit, ita vt Vmbriciam matronam, quòd in ancillas ſupra modum ſæuiret, in quinquẽnium relegaſſe ferant: quòd magis è republica ducerent, permulcendo tractandóque ſeruorum animos † mites fieri quàm verbere. Et tã ab his qui mancipio addicti aut ære coempti ſunt, quã his qui manu emiſſi libertatem meruerunt, debita iura dominis patroníſque aſſertoribus cõſtituit: nam iura patronatus poſt libertatem impẽſam ſeruo, dominis incolumia eſſe voluit, quæ ex certis cauſis patronus dominúſve amittebat: ſiquidem ſi libertum ſeruúmve optimè meritum, dum famis periculũ adiret, patronus non aluit, aut ſi inuitus libertatem dedit, lex Aelia Sẽtia & diuus Pius ius patronatus patrono, & dominium domino ademit. Quod & Claudius Cæſar ſanxit, vt

Diuus pius.

Hadrianus.

† *Profieri.*

Patronorum ius in ſclientes.

ægra

ægra & affecta mancipia ſi exponerentur, ab omni famulatu & ſeruitio immunia forent. Item ſi ad iuſiurandum libertum patronus adegit, ne nubat, néve vxorem ducat, eũ ad ius patronatus lex pariter non admiſit. Tametſi lege Iulia de maritandis ordinibus, hæc iuramenta poſtea inducta & remiſſa fuerint. Fertur propterea Cato ſenior malè audiſſe, tanquam aſperior & durior, quòd ægra & affecta mancipia velut bruta animalia ſenio debilitata, domo exigeret, & victum negaret. Contrà verò aduerſus malè meritos, impuros & flagitioſos libertos, aut ſi delatorem ſummiſiſſent, vel patronis nomen detuliſſent, ſeu manifeſti criminis rei forent, patrono ius reuocandæ libertatis, & vniuerſa promerita abrogãdi lege donabatur. Quod ab Athenienſibus decretis edictíſque cautum erat, vt contumax ingratúſque libertus ſub mancipio eſſe, & ſeruire cogeretur, quoniam liber eſſe neſciſſet, quod apoſtaſium nuncuparũt. Seruos verò libertate donatos, Lacedæmonij aphetas, & adeſpotas, atque eritheras dixerunt. Maſsilienſibus libertus ter doli admiſsi reus aduerſus patronum, velut mancipium ſeruire cogebatur, per ſingulas vices libertate reſciſſa: ſi quam verò offenſam quartò admiſiſſet, domino imputabatur, & inultus ibat, quòd toties deceptus patronus, quartò ſe ei credidiſſet. Claudius verò Cæſar libertinos qui ſe pro ciuibus agerent, publicauit: illos verò qui ingrati notarentur, reuocauit in ſeruitutem: qui etiam libertum, quod patrono delatorem ſummiſerat, vt de ſtatu faceret quæſtionem, ſeruituti addixit. Quod Nerone quoque imperante ſeruatum eſt, & frequenti ſenatu obtentum, de manumiſsis propter ingratitudinem in ſeruitutem reuocandis. Nerua Cæſar ſeruos à quibus dominos accuſatos reperit, velut ingratos iuſsit occidi. Quod in ſeruo Artetij proſcripti populus Romanus feciſſe proditur, quem velut ingratum in ſeruitutem reddidit denuo, quod proſcripto domino bona & liberos occupauit: ſicut Sylla de ſaxo deiecit ſeruum Sulpitij domini proditorem, vt ſibi gratificaretur. Diuus autem Seuerus cauit edicto, ne ſerui delatores dominorum audiantur, ſed pœna mulctentur ſeueriori. Si verò leuiter offendiſſent, aut contumeliam conuiciúmque feciſſent, vel dicto minus audientes forent, vltra vigeſimum lapidem in

Edictum apud Athenienſes in libertos ingratos.

Apoſtaſiũ.

Aphetæ.

Adeſpotæ.

Eritheræ.

Maſsilienſes.

Clau. Cæſa.

Nero.

Nerua.

Sylla.

D. Seuerus.

Liberti qui leuiter peccaſſent.

terram orámve Campaniæ relegandi, domini arbitrium erat, vel vt ferrum traderent: tum vt amplexus hominum vitarent, & à foribus domini arcerentur: fuitque aliquando in vsu, vt de seruis in dominos nec quæstio haberi, nec iudicium dari posset. quod Tacitus Cæsar cauit edicto, vt ne maiestatis quidem causa contra dominorum capita serui admitterentur, aut per eos inquireret magistratus. Nec solum serui in dominos, sed nec patroni in clientes testimonium valuit: quod à Romulo primùm edita lege cautum. Propterea Tiberius, vt contra Libonem per seruorum quæstiones inquireret, fraudem legi fecisse dicitur, quòd illos emancipari, & deinde per tormenta inquiri iussit: donec post temporũ curricula Caius imperator seruis, si quid quererentur de dominis, passim accusandi, & contra eos lege agendi facultatem dedit. Est tamen obseruatum, vt si quem ex seruis dominus de ergastulo aut vinclis relaxaret, catenas à manibus pedibúsque quibus vinctus fuerat, quãdoque incideret, vt vinclorũ pars in corpore maneret, quo argumento signabant seruum minus iustè vinctum fuisse, neque iustam seruiturẽ seruisse, nullumq; ius patroni domino competiisse, illumq; pristinæ libertati, ac si nũquam vinctus fuisset, restitutũ. Et tametsi seruos profugos leges suscipi vetarẽt inuitis dominis, tamen qui capti bello ad imperatorum regumq; statuas confugissent velut ad asylũ, nexu soluebantur, & immunes erãt: in eos enim manus iniectio non erat. Nanque Ephesi templum Dianæ id iuris habuit, vt ad illud confugientes, mancipio soluerentur: quod Alexander ad stadium produxit: postea ab Augusto sublatum, ne proposita impunitatis spes, facinoribus causam daret. Primùm enim Cadmus dum Thebas cõderet, asylum aperuisse fertur, ad quod fugientes sine discrimine serui aut liberi, ab omni pœna tuti erant. Nonnulli à prognatis Herculis asylum Athenis primò institutum ferunt, ad quod à patribus oppressis cõfugere fas erat. Post quod in Rhethęo litore fuit Aiacis asylum, & in Sigæo Achillis: quorum exemplo Romulus & alij asylum aperuere, quò accedentes, impunitate donabantur. Apud Molossos, Samothraces, Crotoniatas & Messenios ac plerosque, ad deorum aras confugisse, pro asylo habitum est, velut Ithacensibus Iouis Seruatoris

Taciti Cæsaris edictum.

Tiberius.

Serui capti ad regum imperatorumque statuas confugientes.

Dianæ Ephesiæ templum.

Asylum.

uatoris ara. delictis enim non voluntariis refugium esse aras putauere. Athenienſibus Theſei ſepulchrum id iuris habuit vt ſerui ad illud confugientes, nexu ſoluerentur. Et Spartæ Chalciœcum Minervæ templum, ad quod Pauſanias fugiẽs, obſtructo aditu, morte mulctatus fuit: & aliud Calchicon, ad quod Agis confugit. Et in Tænaro Neptuni phanum, ad quod Cleombrotus: & in Calauria inſula in Aegæo etiam Neptuni templum, ad quod Demoſthenes cum aufugiſſet, ab omni violenta incurſione Archiæ mãſit illæſus: atque in Thracia Dianæ templum inter Clitorium & Cynætham, & in Aſpendo Pamphyliæ, Tiberij ſtatuæ pro aſylo fuere ſicut Dianæ Ceucophrienæ oppreſsis perfugium inuiolabile fuit. Palladis quoque templum velut aſylum Lacedæmonij venerantur, in quo nocentes etiam capitis damnati, incolumes fiunt. Et in Aphrodiſio & Papho Veneris, apud Stratonicenſes Iouis & Triuiæ templa, Siculis Paliſci ara, in Peloponneſo Hermionæ phanum ſacrum Cereri & Proſerpinæ, in Epheſo Artemiſium, Pergami ædes Aeſculapij, in Græcia Calydoniæ Palladis templum, tantæ dignationis fuere, vt capitalem fraudem auſi, aut pecunia iudicati, qui ad illa confugiſſent, noxa pecuniáque exoluerentur. Apud Scythas qui ad Riphæos confugiſſent, tanquam ſacroſanctos, ſui iuris & arbitrij erant, ſicut in Aegypto in Oſiridis aſylo iuxta Saim: & in Conopo Herculis templo, ad quod ſerui confugientes, ſi initiati forent, opprimi aut vi cogi non poterant. Traditúmque memoriæ eſt, in Libya oppidum fuiſſe, ad quod ſiquis ſeruus lapidem importaſſet, liber & ſui potens erat: & Dulopolin in eadem id iuris habuiſſe, vt qui ſeruus ad eam aufugiſſet, omni nexu ſolueretur. Cinna verò ciuili manente bello, cum per præconem edixiſſet, vt ſerui ad eum confugientes velut ad aſylum, liberi forent, illóſque ad pileum vocaſſet, magnas ſeruorum & perditiſsimorum manus coegiſſe fertur. Sed cum propter aſylorum impunitates, multa facinora admitterentur magna licentia, Tiberius Cæſar, ne impunita eſſent crimina, immunitates aſylorum abrogauit, & exoletum morem antiquauit, qui tamen Samiæ Iunoni & Aeſculapij delubro

Iouis Seruatoris ara.

Theſei ſepulchrum.

Cinna.

Immunitas aſylorum per Tiberium abrogata.

ius veteris immunitatis ob religionem restituit. Neque omittendum, seruis apud Romanos Statij, Dionysij, necnon Stichi & Heræ frequens nomen fuisse: sicut Athenis Dauus & Geta. cum enim Daci antea Daui dicerentur, ad Istri fontes bello subacti, Atheniensibus seruierunt, inde seruile nomen Daui & Getæ posteris reliquerunt. Apud Syros Dama, in Paphlagonia Tybus, apud Phryges Manes & Mida seruile nomen fuit, Lacedæmoniorum serui peculiari nomine Helotę, Argiuorum Gymnetæ, Cretensium Ephar miotæ, Glarorę & Mnotæ dicuntur: Thessalorum Penestę, Syracusanorum Eustatoni, Mariandynorum serui Doriphori, Sicyoniorum Corynephori appellati sunt. Pelatæ verò & Thetes, liberorum quidem nomina fuere illorum qui coacti inopia, seruilia præstabant, sicut Callicyrij in Creta, & Syracusanis Arotæ & Callyrij. Præ cæteris autem Iones præcipui inter seruos habiti, & velut insignia mancipia nobilitati sunt. Quare Callicratidis Lacedæmonij verbum fuit, qui interrogatus cuiusmodi sibi viderentur Iones, facetissimè respondit, frugi seruos, liberos vtique malos. Quod Agesilaus de Asiaticis iudicauit: & vulgo de Caligula proditum est, nec seruum meliorem, nec deteriorem dominum fuisse. Athenienses verò Harmodij & Aristogitonis, qui Hippiam interfecerunt, velut deuota nomina libertati, tanti fecerunt, vt lege sanxerint, ne illa seruis indere liceret. Quo exemplo Domitianus Metiũ Pomposianũ, quòd nomina Magonis & Hannibalis seruis indidisset, supplicio affecit, tãquam clarissimorum virorum nomina seruili contagio polluisset, præter quæ constans obseruatio Romanis fuit nimium diu seruata, ne ciuis Romanus quouis crimine obnoxius relegaretur, donec haud magno interuallo id seruare desiere. Primus enim L. Lamia Romanus ciuis à Gabinio consule relegatus fertur, & post eum plures legum iudiciorúmque pœnis affecti: fuítque animaduersum, ciuilibus bellis captos, velut hostes in prędam verti, & venum ire non licuisse, sempérq; lenius seruitium apud Romanos deditis, quàm captis fuisse. Græcósque perraro seruitutem seruisse: quare illorum nullus mercatoribus dabatur locus, sicut Persarum, qui nunquam Romæ seruiere, nisi sub Alexandro Seuero imperatore, licet mox adhibito

Seruorum nomina.

Iones serui præcipui.

Callicratidis faceta responsio.

Romani ciues non relegati.

Lenius seruitium deditis quàm captis.

Universidad de Deusto Biblioteca

adhibito precio ad suos redditi sint. Põticósque & Lydios seruos, aut Phrygios gregatim Romę venire, Tracibúsque peculiare esse sale coempta mancipia habere, sicut Lemniis vino mercari.

Sale & vino empta mancipia.

Qui ludi apud Romanos frequentes fuerint, qui apud exteros, quæ vé sint nuces ocellatæ apud Tranquillum.

CAPVT XXI.

LVdus calculorum veteribus præcipuus fuisse traditur, qui & latrones dicti: hi enim in duas diuisi turmas erant, colore diuersi, quorum alij milites, alij hostes. Horum lusus erat, vt turmis instructis velut qui congredi acie parant, hinc inde sub hostium imagine procederent, ac præscripto fine, quoad quisque progredi debeat. Ita cauere oportebat, vt dum hostem quisque inuadere nititur, alterius non pateat incursibus: qui etiam ex gemma fuere, viris & mulieribus frequens, à melioribus & summis honoribus vel maximè cultus & celebratus, quem Palámedes inuenisse proditur, ad comprimendas ociosi exercitus seditiones. Post quos fuere tali eburnei sex angulorum æquali latitudine, tesseræ verò quatuor: nanque erant figuræ ex omni latere quadratæ, quas Græci κύβους vocant. Sed tamen in iactu tesseris vtebantur tribus, talis verò quatuor: in quibus figuræ effictæ vicem numeri habebant, sed quinarius numerus non erat in talis sicut in tesseris. Tali autem, astragali Græcè dicti: & astragalizontes, talis ludẽtes. Geminum verò quadratum, hoc est, octo laterum, dixere Asphalum. Taxillorum ludus ex octo punctis vel figuris constabat: inter quos vnus Stesichorius nomine, hoc est, octonarius, præcipuus erat. Qui quidem turricula, seu quæ dicebatur orca vel fritillus, super patenti tabella punctis distincta iactabantur, ne lusoris manus iactum falleret, & non casu, sed fraude consisterent. Talorũ verò canis damnosus, senio medius & anceps: siquidem modo lucra, nonnunquam damnum afferebat: is verò quaternarium numerum facit, chius verò ternarium. Venus autem quæ summum continet numerum, multum lucri affert: sempérque fœlici exitu ludum terminauit. Hæc enim cani opposita,

Latrunculorum ludus

Tali.

Tesseræ.

κύβοι.

Astragali

Asphalus.

Taxillorum ludus.

Stesichorius

Canis.

Senio.

Chius.

Venus.

Colias. colias dicebatur: tricenariúmque absoluebat numerum, Eu-
Euripides. ripides verò quadragenariũ. In talis quoque legimus Vul-
Vulturius. turium & Herculem basilicum, quæ an signa fuerint vel
Hercules. numeri, dubitatur adhuc. In tesseris Midas fortunatissi-
Midas. mus erat. In taxillorum iactu ter sex summam Græcis af-
Ludi illustrium & doctorũ virorum post seria negocia. ferunt victoriam: tria verò, summum damnum. Qua quidem alea Porcius Cato lusisse fertur animi laxandi causa, & Augustus effusè, Domitianus & Claudius, qui etiam lusorium conscripsit opus. Inter reliquos Theodoricus Gothorum rex, cum in alea vinceret, fertur indulgentissimus fuisse, eáque momenta domesticos promerendis gratiis captare solitos, sicut cum Vespasianus in balneum transiret. Quibus quidem tesseris aptissima fuisse liguſtra Plinius notauit. Fuit quoque apud veteres ludus pilæ & folliculi,
Pilæ ludus. præcipuæ commendationis, & magni studij, quo & Iulius Cæsar, & Octauius, & alij clari viri illustréque, exercendi corporis, & animi vegetandi causa, studiosissimè lusere. Quo etiam Scæuola iureconsultus, remisso à negociis animo, lusisse proditur, nonnunquã tesseris aut calculis. Quod de Dionysio tyrãno traditur, vt pila & folliculo assiduè luderet. Reliqui verò clarissimi duces, aut sapientiæ professo res non improbandi, animum diuersis studiis iocisque remisere: quippe Socrates dum animo vacaret, cum pueris minutis & facie liberali, iocari assuêrat: & Scipio Aphicanus conchas mari legendo sæpe remisit curas: & Cato Censorius cum verna & fabulatu animum relaxauit: qui etiam qua die tulit repulsam, in conuiuio lusit: quod de Archyta Tarentino proditur, vt cum pueris & seruitiis lusus agitaret. Heraclitus quoque Ephesius cum à negociis quiesceret, astragalis lusisse fertur. Et Attalus Asię rex hortum pro deliciis coluit, nonnunquam fundendis statuis ocium occupauit. Memoratur Alexander Seuerus imperator per dies festos perdicum & catulorum pugna se oblectasse, & Amasis Aegypti rex post seria morionem egisse, & magnus ille Agesilaus cum infante filio arundinem ascendisse. Neque prætereundum quod de Demetrio proditum est Poliorcete, qui post negocia bellicas machinas: & de Europo Macedoniæ rege, qui in ocio lucernas fabricauit. Parthorũ quoque reges cũ ociũ superaret, cuspides acuisse feruntur. Et Dionysius iunior cura belli solutus, plaustella, mensas & sedes mira arte compinxit. Attalus verò Philomator pro oblectamento habuit elleborum, aconitum & cicutam, venenosásque herbas plantare, vt fructum inde legeret. Sed tamen pila iuuenum lusus erat, frequens in
Pila iuuenum ludus. Martio campo fieri solitus, exque his altera paganica, trigonalis altera, in qua sinistrę vsus precipuus traditur. Nanque illius impulsu magis quàm dextræ ludus agebatur, cuius erat vsus vel maximè in corporis motu & agilitate, vt sciret aptè pilam iacere atque excipere, modo incurrere, modò recurrere. Armis quoque & equis, tum hasta, clana & pila, lucta, venatione & cursu exerceri Romanam
Exercitia Ro. iuuentutis. iuuentutem vetus consuetudo fuit: pariter sudem torquere, equum agitare, arma tractare, sicut iactu disci, cursu, saltu, iaculatione vel cæstu: quos ludos pentathlum dixere, &
πένταθλος ludiones pentathlos seu quinquertiones. Erátque senatus-
Ludionibus pecunia ludere licebat. consulto cautum, vt nisi his ludis pecuniam ludere liceret. Græcis vero octo fuere ludi, quibus iuuentus exercebatur impune: stadium, diaulus, dolichus, hoplite, Pygme,
Græcæ iuuentutis ludi. pancratium, pale, & halma, hoc est saltus. Præter quos fuit harpastum, quod volubili rotunditate in solo iactatur: qui
Harpastũ. ludus Polluce autore fiebat, vt iuuenes in geminas diuisi turmas, intra lineas seu metas consisterent, harpastóque posito in medio, quisque contenderet vt intra gyrum alterius lineæ immitteretur: quod si contingeret, victores
Discus. erant, & discus. Fuit enim instar pilæ æneæ, quæ brachiorum viribus excepta, & in altum missa, exercebat corpora animósque, ita vt quantum quisque viribus præstaret, maximè eniteret. Nanque is fortior, & præcipuo robore habebatur, qui illum vltra signatum gessisset scopum: sicut
Halteres. halteres: erant enim circuli figura non sphærica, sed dimidia longiore, in quibus digiti inseri possent, quos facilibus brachiis rotabant: & nunc iactando, nunc rotando ludus committebatur. Fuit quoque petauri ludus admirationis
Petauri ludus. precipuæ, cum per circulos quispiam veloci cursu transuolat, corpore ita librato, vt circulum non offendat: vnde pe-
Petauristæ. tauristæ ludiones dicti. Follis autem ludus remissior &
Follis ludus ignauior habitus: eo enim senes imbelli ætate ludere solebant. Horũ autores Lydos fuisse ferunt, qui vt famem qua

premebantur, facilius ferrent, in miseriis hoc solatij inuenêre, vt ludo tempora transigerent. Apud Græcos frequens ludus erat sphæræ, qua qui vicisset, rex dicebatur, & imperabat: victus verò, asinus, & victoris mandata exequebatur: cui sphæromachia nomen, quo in gymnasio iuuentus exerceri consuêrat. Spartanis palæstra, Athenienſibus præter palęstram, quam primi inuenere, erat equester ludus, quem dixere apobaten, quo Phocionis filius sæpissime lusit, & victor fuit. Proditurque Germanorum mos peculiaris, vt cum omnia lusissent, nihilque pecuniarum superesset, in lusu extremo de libertate contenderent: victusque in alea, seruitium pati, & addici victori velut mancipium patiebatur: apud quos frequens ludus erat, vt nudi iuuenes inter gladios & infestas frameas se inuicem iactitent, illáque saltu transiliant illæsi. Græcis quoque iocus erat, cui nomen encotyle, quo victi, vincentium genua manibus excipientes sublimes deferunt. & alius, cindalismus apud plebem frequens, quem clauis exercebant. Nucibus verò, & par impar, vel coturnicum & gallinaceorum certamine, quo ludo Antonius & Octauius lusisse, & melioribus omnibus victor abiisse fertur: aut turbine, vel micantibus digitis, nonnunquam ocellatis nucibus Romæ ephebi pueri ludere solitauere. Nummis quoque in sublime iactatis, caput vel nauim petere, vt quod tunc fortè eueniret, & petitis responderet, id victoriam daret: aut dormiêtibus oculos & ora pingere, frequens erat puerorum lusus. Quæ quidem nuces loco aleæ fuerunt pueris nondum adultis, quibus in Saturnalibus ludere permissum, sicut iuuenibus alea, reliquo anni tempore vetabatur. Parthorum verò pueris ludus erant aurei tali, quibus certo anni tempore indulgere licebat. Sed quod modò est de ocellatis nucibus dictum, memini doctos viros super nucibus ocellatis eiusmodi quæ essent, ancipitem diu cogitationem duxisse, variaque in opinione versari, & alios nuces auellanas, alios amygdalas putare, neque satis certam ferre sententiam super Tranquilli verbis, quibus Augustum laxandi animi causa cum pueris facie liberali ocellatis nucibus lusisse dicit. Quod verò nos sentimus, & probabilius putamus, id est eiusmodi, vt nuces ocellatas, nucleos, quos in Persicis pomis siros inspi-

Sphęræ ludus.
Sphęromachia.
Apobatę.
Germanorum mos.
Germanorum ludus.
Encotyle. κινδαλισμὸς.
Nucibus.
Par impar.
Ephebori pueorum ludi.
Nuces in Saturnalibus.
Parthorum puerorum nuces ocellatæ.
Tranquilli locus.

inspicimus, dicamus esse, quibus persæpe ludere nostrates pueros hodie videmus: dictásque ocellatas, propter ocellos & foramina quibus muniuntur vndique. Neque de amygdala & auellana vel oscilla, sicut error habet, sed de persicorum ossibus, quibus tunc ludebatur, & nunc frequens puerorum lusus est, intelligi conuenire, credimus exploratæ & non ambiguæ sententiæ fore.

Quæ vota olim solennia fuere apud Romanos, & quæ apud exteros, qui ve vota concipere, & quomodo soliti sint.

CAPVT XXII.

QVi mos vetustus in votis nuncupandis olim, quæque solennitas concipiendorum fuisset, multiuariè exequuti sunt. In primis obseruatum legimus, vt simul ac consuli aut imperatori cui belli summa commissa erat, de euentu belli incerta spe fluctuanti, votum vouere collibitum esset, si id inconsulto senatu, aut citra populi autoritatem faceret, de manubiis vel hostium spoliis, aut si non sufficerent, sua impensa exoluere teneretur. Vouebãtur enim sæpius templa ædésve deorum: ludique diis aut statuæ, quibus numina placari, aut expiari crimina putabant. Nonnunquam mulsi pocillum pro magno munere diis votum inuenimus. In quo fuit seruatum, vt velato capite, & veste caput opertus imperator, prætor aut consul votum effundat, illudque conceptis verbis suscipiat. Quos quidem ludos plerunque imperatores vouerunt ex anno imperij computatos, vt scilicet totidem dierum ludi fierent, quot illi annis imperio præfuissent. Ideo Galenus Cæsar deuictis Syris in Asia, decennalia vota celebrauit. Theodosius vicennalia & tricennalia, sicut denariæ cæremoniæ & tricenariæ, quarum sacra adituris, decem aut triginta diebus obseruantia præcipitur. Et centenariæ cœnæ à centenis sestertiis: & vasa milliaria, aprósque milliarios à ponderibus dictos comperimus. Porticus quoque centenarias & milliarias dicimus, à passuum longitudine dimensas. Vestes etiam coronásque ex auro & gemmis, plerunque numinibus votas, & voto persoluto dicatas inuenimus: quæ quidem vota pro imperij æternitate, nonnũquam pro

De belli euẽtu.
Ludi diis aut statuæ.
Is erat L. Papyrius de quo supra cap. xi.
Velato capite ludi ab im. voti.
Cæremoniæ denariæ, tricenariæ, &c.
Cœnæ centenariæ.
Porticus cẽtenariæ.
Nota pro

quibus concipiebantur.

salute ciuium verbis solennibus concipi solebant. In quo id seruatum est, vt nisi tertio die post calendas Ianuarias, pro salute principis votum concipiatur, vtque solenne iusiurandum nũcupationibus votorum præstetur. Etiam pro itu & reditu, próque incolumitate principis, iacere stipem ad lacum Curtij, aut ludorum celebritas, apud Romanos votum fuisse compertũ est. Quotiésque pro principis incolumitate cõcipiebatur votum, Tiberio imperante id seruatum est, vt in votorum nuncupatione, Neronem, Drusumque diis commendarent. Quæ vero dictator, cõsul aut prætor vota suscipiebat, non aliter nisi verbis conceptis, præeunte pontifice maximo, ne quid præpostere dicatur, concipi poterant. Ex incerta quoque pecunia, & quæ non extaret, votum cõcipi posse plerunque animaduersum est: si tamen semel votum emissum foret, illud denuo irritum facere non licebat. Quod si incerta pecunia fuisset, pro qua votum conciperetur, eáque bellovsui non esset, illã reponi, nec cum alia misceri oportebat: quod nisi factum esset, votum non rite emissum, nec religione vouentem exolui putarunt. Quod si ver sacrum in magnis reipublicæ casibus votum vouendum foret, illa infixa religio animis fuit, vt nisi ex autoritate collegij pontificum votum fieret, non votum, sed inconsulta pollicitatio censeretur. Hoc enim antequam emitteretur, patribus renunciari, & populi iussu, ac consulto senatus, arbitratúque pontificum fieri debebat: aliter ritè factum conceptúmve esse minus censuere, illúdque à prætore vel cõsule, aut pontifice maximo emitti perperam. In hoc enim voto, quicquid ex suibus, ouibus & agnis inter calendas Martias & Idus Maias apud quemque natum editúmve fuisset, voto contineri dixerunt, pueros quoque & puellas, qui inter hæc tẽpora editi fuissent, haud dubie voto comprehendi: sed quia immolare eos turpe ducerent, hoc piaculari sacro expiarunt, vt adultos velarent, velatósque extra fines exigerent, qui vernæ dicti sunt, quo piaculo liberi religione putabantur.

Pro principe.

Vota quæ dictator, cõsul, aut prætor suscipiebat.

Ex incerta pecunia.

Vota ex autoritate collegij pontificum.

Vernæ.

Iurisconsultus eos seruos qui neque empti, neque aliunde acquisiti, sed domi & ex ancillis nostris nati sunt, vernas appellat. l. seruis vrbanis. §. Si alij vern. ff. de lega. 3. & l. cũ super vernis. Cod. de rei vẽd.

Metapontini.

Cuius instar Metapontinos votum vouisse ferunt: nam voti compotes, auream æstatem Apollini deuouerunt,

quod esse arbitramur, vberrimum & quæstuosissimum annum deo & numinibus consecrari. Fuit animaduersum, ver sacrum antea votum, & post temporum interualla persolutum, religione vouentem, & populum exoluisse, ritéque exolutum videri. Præter quæ, hecatombas vouere Græcis & Romanis antiqui moris fuit olim, cum pestilenti contagio & graui morbo laborarent: quod à Laconibus primum inuentum fuisse dicunt. Cuius voti obseruatio talis erat, vt centum aræ vno in loco aggesto cespite fierent: in eisq; centum boues, centum oues, centúmque suesvno tempore immolarent: Si vero imperatorum votum esset, centum leones, centúmque aquilæ vna mactarentur. Fuítque constitutum, vt cum hecatombæ vel publica vota soluebantur, populi luctus & mœror desineret. Nanque in luctu vouere, est mali auspicij & detestabilis. Est quoque memoriæ proditum, non diis tantum, sed & ventis velut sancto numini vota persoluta: quippe Augustus circio, ne Galliam rapidè infestaret, votum exoluit, & sacrum fecit: cuius tanta plerunque vis erat, vt tecta auferret. Calabri Iapygi, Apuliventó Atabulo, Athenæ Scironi, Pamphylij Gagneo, ne incolas tabe afficerent, néve arua depopularentur. Præcipue Thurij magno affecti beneficio, Boreæ vti deo vota persoluerunt, quòd Dionysij classem, quam ad eorum excidium parauerat, vehemẽtior coortus, funditus euertisset: sicut Xerxe in Græciam innumerabiles copias ducente, Delphicum respondisse Græcis oraculum ferunt, vt ventos precarẽtur sibi auxilio adesse: qui ara ventis extructa, illos propitios habuerunt, tota ferè hostium classe demersa. In agro quoq; Sicyonio ventis extructam aram legimus: cui quotannis noctem vnam vota effundunt, vt lenita vis venti desineret, cùm turbine ventorum, villæ, arbusta, frugespassim deuastarentur. Et apud Methonem Palladi Anemotidi templum dicatum est, ne violentiores perflantes loca deuastarent. Ponti vero & Persarum regum vouendi modus erat, vt in excelsis iugis & summo vertice montium, pyram construãt, alteramque desuper breuiorẽ: ipséque ad pyrã ligna rex inferat primus, Iouíque Militari lac & mel inspergat: & postquam vinum, mel, & odores infuderit, velut propitiato deo, vota enunciet: pulmentóque præparato, quod astanti-

Hecatombas vouere, & quando & quod genus sacrificij.

Vento vota persoluta.

Atabulo. Thurij.

Aræ vẽtis extructæ.

Pallas ἀνεμώτις

Regum Põti & Persarum vouendi modus.

bus datur, pyræ ignem inferat, quo incendio æstuãte aere, vix illuc accedere permittitur. Græcis vero frequens vsus erat, vt statuas longo æuo duraturas diis vouerent: quippe Nicanore ægrotante Aristoteles vota fecit pro incolumitate, statuas se, Ioui Seruatori vnam, alteram Iunoni Sospitæ dicaturum: qui loti, & pura veste amicti, in superiore domus thalamo plerunque vota effundunt, & diis supplicant. Athenienses vero, cum in aureis & argenteis vasis diis propinassent, & pæana cecinissent, tunc demum sanctissimis cæremoniis cælum suspiciẽtes, vota nuncupabãt. Ea autem ex primigeniis agnis, nonnunquam ex bobus qui iugum non subiissent, frequentia fuere. In quo fuit seruatum, vt ramus ex sacra olea alba lana coronatus, in emissione votorum adhiberetur: sicut Parthorum reges & magi, qui nyctegretum quæ nyctilopa dicitur, herbam coloris hysginei vt spinæ folia, adhibebant, magnis sæpe laudibus celebratam: qua non adhibita nullum votum ritè concipi arbitrati sunt: qui cum deos euocabant, marmaritidem herbam, quæ in desertis petris & saxis præruptissimis nascitur, admiscebant. Apud Aegyptios vero, pro pueris morbo affectis vota concipiebant, vt si deus voto adesset, desectum capillum diis dedicarent. Mysis nisi immolato prius equo & litato, extísque depastis, vota concipere non licuit. Inter solẽnia autem vota fuisse traditur, quoties exercitus duces de spoliis hostium Vulcano votum fecissent (id enim soluebatur) vt fusis fugatísque hostibus, scuta, gladios & arma, spoliáque, nõnunquam bellorum machinas, currusque & inutiles naues, vno in loco aggerant, pyráque extructa, circunstante populo & frequentissimo exercitu, velut dispositа acie, dux more patrio discinctus, Vulcano, Marti & Palladi incendat: ipseque dux indutus purpuram, primus ardentem facem sumere, ambásque manus in cælum tendere, deinde in pyram summittere debeat, toto circum exercitu exultante, & percussis armis plaudente: pyráque & armis exustis, sacra & rem diuinam faciant: tametsi arma militaria nõ exuri, sed belli more cremari solita legamus. Apud Hermunduros, inter solennia vota belli duces sacrare diuersam aciem, illámque Marti & Mercurio deuouere cõsueuerunt: quo voto, equi, viri, spolia & machinæ, & cuncta

Græcorum mos vouẽdi.

Athenienſium vota.

Sacra ex quibus inuotis concipiẽdis.

Parthorum reges & magi.

Aegyptij.

Myſi.

Solennia vota.

Hermunduri.

cta bello quæsita, occisioni dantur. Artaxerxes pro vxoris salute, Terræ votum faciens, se illam attacta humo solenni prece adoraturum promisit: & Berenice, vt deo vota solueret, nudo pede, & abraso capillo Hierosolymis ante tribunal supplicauit. Nonnunquam frequẽs apud veteres votum fuit, vt decima prædæ & spoliorũ, quicquid ex hostibus captum fuisset, Ioui & diis deuouerent: quare Iupiter prædator nuncupatus: sicut Camillus captis Veiis votum voluisse dicitur. Id enim soluebatur, vt prædæ parte diuẽdita, donũ diis & numiñibus dicarent. Qui mos Gallorũ fuit, vt belli iure quæsita, plerunque vero partẽ Marti deuouerẽt. in quo id erat constitutũ, vt diuina ope implorata, is plus spei ferret, & propitios facilius haberet deos, qui maiorẽ prædæ partem diis deuouisset. Qua tẽpestate Crotoniatæ aduersus Locrenses, graues testatásque inimicitias habebant, bello dimicaturi, cum decimã prædæ Apollini vouissent. Locrenses vt voto vincerent, nonam deuouẽre: & cum Galli Aristonico duce contra Romanos militarent, déque hostium præda aureũ torquem Marti promissent: Flaminius, vt voto vinceret, de torquibus Gallorum Marti trophæum posuit. Aratus vero Sicyonius cum CCCCCC. hominum capita, ne ab aduersariis voto vinceretur, se deo immolaturum vouisset, voti cõpos, exoluere votũ Thessalico dolo recusauit. Fuítque vouẽtium mos, vt qui compotes voti fuissent, quo potiora sumerent, veteribus persolutis, nouis se obligarent votis: vtq; pater qui solus autorãdi potestatẽ habet, votum filij nomine cõcipere, ipsúmque numinibus obligare possit. Decimam quoque fructuum Herculi passim voueri: votúmq; effundi solere Romæ, in vsu cõperimus, quod auspicatissimum duxerunt & fortunatissimũ. Qua de causa Lucullum peritum Romani moris & iuris, quod decimũ Herculi vouisset, votúmq; persoluisset, maximis auctũ opibus fortunísque æstimarunt. Illud vtique verum est, cõsules designatos ipso die initi magistratus in bellum profecturos, concionẽ ad populũ habere, Capitoliũ adire, ibíque sacrificio perfecto vota effundere solere: tũc susceptо emissóque voto, cum se numinibus obligarent, rei voti appellati: cum autẽ voti compotes, promissa exoluissent, dãnati voti dicti sunt. Quoties grauia & acerba aç misera & intoleranda

Artaxerxes.

Berenice.

Decimam prædæ partẽ diuouebãt Iupiter prædator.

Galli.

Decima fructuum Herculi.

Conſulum poſt iuitum magiſtratũ vota in Capitolio.

Rei voti & damnati.

Calamitoſo

rum & iniuria affectorum vota & imprecationes.

quispiam pateretur indigne, voti & imprecationis genus maximum erat, vt positis humi genibus, ambas palmas crebris ictibus solo incuteret, aut torrem ignitum ianuæ apponeret, illíq; obuianti delibatis sacris, madẽte lachrymis sinu, deos superos atque inferos, cælum noctémque contestans, necem, exilium, diráque calamitates, furiali carmine imprecetur: & sæua quædam numina aduocans, illum cum omni stirpe & gente, caput, domum, fortunas deuouere, & prætereuntem execrari debeat: quæ imprecatio dici nõ potest quam miri & efficacis studij sit ad vim diuinitatis commouendam. Quibus ditis Atteius tribunus plebis execratus M. Crassum ad bellum Parthicum prodeũtem, magno post exitio consequuto. Cretensibus vero acerbissima censetur imprecatio, omnibus votis expetere, vt hi quos deuouemus, mala consuetudine delectentur: qua imprecatione nulla est efficacior ad excidium properandũ: tanquam qui in abusum semel lapsus fuisset, amplius emendare facinus, & ad frugales mores reuerti nequiret. Ideo Charondas graues pœnas sanxisse fertur, ac omni supplicio dignosputasse illos, qui cum malis assuescerent. Apud Spartanos inter sæuissimas execrationes fuit ἱππολοφώ, quam caballationem recentiores vocant, id est, equorum enutritio, eò quod magno staret impendio, & homines suaui captu ad perniciem duceret. Nam morbus alẽdi equos, non pauperes, vt aiunt, sed arua frumentifera sectatur. Extátque in veteribus monumentis, quòd qui Opi deæ, quæ terra dicta est, votũ concipiunt, sedentes votum effundere, inque concipiendo terram tangere debeant. Vtque pro boum incolumitate agricolæ Syluano vota persoluant, farris, adorei, lardi, ac pulpæ & vini: pro equis Hipponæ, Castori & Polluci nautæ, & qui naufragium timent. Qui vero laboribus angũtur, Tutano: fures Lauernæ, iuuenes Horæ: sicut pastores Pani deo pro pecoribus: & qui viam profecturi sunt, Herculi supplicant. Syluano quoque in singula boum capita, adoreo, lardo, & vini sextario, subtaxata mensura, votum fit. Ferunt pastoritios Aphros inter vota, & primitiarum loco, aurem pecudis præcidere, illámque ceruice aduersa supra domum abiicere: pro noctibus vero serta, vnguenta & coronas Veneri aut Cupidini dona ferre. Cúmque diis manibus & Diti concipitur

Cretensium imprecationes.

Charondas.

Spartanorũ ἱππολοφώ

Opi voti cõcipiendi ratio.

Agricolæ.

Equites.

Nautæ.

Qui laboribus angũtur.

Fures.

Iuuenes.

Viatores.

Pastores.

Aphrorũ.

Diis manibus & Diti

cipitur votũ, quæ deuotio potius dicta est, ouibus tribus atris Telluri Iouique sacrum fit: in quorum precatione qui rem diuinã facit, cum Tellurem inuocat, manibus terram tãgit: cum vero Iouẽ, sublatis in cælum manibus precationem peragit. Cum autem votum effunditur, manus pectori admouere præcipitur: aliter votum non ritè concipi, sed pollui sacra inexpiabili religione putarũt. Animaduersum tamen est, põtificum decreto caueri, vt si ab exercitus duce diis manibus quispiam deuotus & consecratus foret, néque is in acie cecidisset, vt Diti satisfiat, signum septem pedes altum in terram defodi oportere: vbique signum effossum fuisset, illic hostias immolari non licere. Et tametsi res deo deuotas nemo sibi asciscere queat, hominem tamen deo deuotum, aut diis consecratum occidere permitti impune, eámque cædem capitali noxæ non haberi, tanquam illius anima nõ ad nos, sed ad deos pertineat. Illud quoque inter autores conuenit, fuisse apud Gallos inter conscelleratas preces & nefaria vota, quæ nec more nec iure concipiuntur, frequenti in vsu, vt in magnis discriminibus & extremis casibus homines se diis immolaturos, Romanis ferro se digladiaturos, aut pro alterius salute se & caput suum deuoturos, nonnunquam in scenam se prodituros, & histrionicam saltaturos: apud Græcos decimum quenque Apollini Delphico daturos: Locrensibus, virgines se prostituturos: apud alios, defectum crinem diis oblaturos: & apud Persas, viuos homines defossuros vouerent. Quare Ametris Xerxis vxor, vt gratiam diis referret, quòd in vita diu processerat, quatuordecim illustrium Persarum liberos sub terram viuos defodisse, & votum persoluisse dicitur, tanquam his votis & diris imprecationibus dij immortales & cælestia numina placentur. Ipsis enim defodere viuẽtes, vulgato in vsu fuit. Idomeneus vero Cretensium rex, cum naufragus ex voto conscelerato filium sibi obuiam factum immolare diis vellet, illúmque perditum iret, à Cretensibus pulsus, & patria eiectus fuit. Pausanias autem Lacedæmoniorũ dux, ad Plataas victor cõtra Mardonium, cum de manubiis tripodem aureum Delphis votum soluisset, suumque nomen inscriberet, Lacedæmonij pertæsi insolẽtiam, epigramma induxerunt, & ciuitatũ no-

Cæremoniæ in votis concipiendis.

Deuoti à duce exercitus.

Hominẽ deuotum occidere impune licebat.

Galli.

Græci.

Locrenses.

Ametridis votum.

Idomeneus.

Hammonis responsum de Lacedæmoniorum frugalibus sacris.

mina inscripserunt. Neque prætermerim responsum Hammonis Athenienſibus datũ, Ioui magis cordi esse vota Lacedæmoniorum tenuia, & modicas oblationes pias & casta, quàm immodica & opulenta Athenienſium, atque opimis hostiis & victimis illorum fœdari aras. Id quod Pythagoras censuit, thure & libis magis gaudere & placatiores esse deos, quàm hecatombis & multo sanguine assiduè aras cumulari.

Consueuisse Romanos illorum bona quos maximis criminibus damnarant, publicare: & quæ porticus Romæ insignes fuerint.

CAPVT XXIII.

Bona supplicio affectorum publicata.

Tarquinius C. Cassius.

M. Mãli Capitolin.

Macellus.

Macellum nouum.

Macellum antiquum.

ADuerti sæpe animum, consueuisse Romanos, quos pro criminibus oppidò grauibus supplicio affecerãt, illorum bona propter criminis detestandum facinus publicare: illáque destinare publicis vsibus, vt domini supplicium bonorum publicatio sequeretur. Sic Tarquinio rege eiecto, ager qui Tarquiniorum quondam fuerat, Marti dicatus, cãpus Martius dictus est: sic Caij Cassij domus, cui ob affectati regni crimen dies perduellionis dicta fuit, euersa & demolita, area ante Telluris ædẽ facta est. Domus præterea Marci Manlij Capitolini, quæ quondam in arce fuerat, qui suspicione regni pœnas dedit, de saxo deiectus, ædes atque officina monetæ fuit: in qua æde lintei libri, in quibus erant fata Romanorum, seruabantur. nam Sibyllinos & Martianos, ad quos decemuiri quoties dij consulendi sunt, adire solent, in Capitolini Iouis & Apollinis templo in palatio seruari certum est. Inde senatus decreto, iussúque populi, ne quis arcem incoleret, néve Manliæ gentis homo, Marci prænomen ferret, cautum fuit: vt æterna memoria dedecoris generi & nomini suo inusta foret. Et cum Macellus quidam nequam & criminosus, qui in ganeo & lustris vitam egerat, propter latrocinia, sordésque vitæ, capitali supplicio pœnas dedisset, bonis publicatis, in ipsius domo ab Aemylio & Fuluio cẽsoribus macellum, vbi obsonia venderentur, locum extructũ ferunt: tametsi forum olitorium

olitorium Romæ antiquum macellum fuisse tradant. Sp. quoque Melij domus, quòd turpiter regnum appetere conatus esset, postquam capitis accersitus, pœnas dedit, patrimonio publicato, Aequimeliũ dicta est. Meminimus quoque Vitruuij Vacci, cuius in palatio domus, ob illius facinoris pœnam, publicata & euersa, Vacci prata loco nomen dedit. Nec minus M. Flacci turbulenti ciuis, qui cum C. Graccho seditionem molitus fuit, cuius domum Quintus Catulus de manubiis Cimbricis porticum fecit, quæ Catuli appellatur: vt tantorum criminum facinora nomen denotaret, suppliciúque insignis memoria foret sempiterna. Quibus exemplis Sylla dictator, & mox Caius Cæsar, de bonis proscriptorum publicandis pernicioſas leges tulere, quæ Iulia & Cornelia dictæ, vnde tot sectiones & omnis generis sectores emerserunt. In quam porticum Ciceronis domus indigno facinore euersa, iussu Clodij mutata fertur. Sed meminisse oportet, præter hanc Quinti Catuli, plures Romæ porticus insigni nomine fuisse: nam Pompeij porticus ante ipsius curiam fuit: & altera Octauiæ iuxta ædem Iunonis, in qua signa militaria olim à Dalmatis Domitio adempta, mox ab Augusto restituta, diu mansere: & Philippi porticus, Herculis imagine, & Helena Zeuxidis manu celebrata. Porticum quoque duplicem ad circum Flaminium, ab opere Corinthiam, à Cneo Octauio, qui de Perseo naualem triumphum egit, magnifice instructam legimus atque munitã: & Metelli iuxta ẽdẽ Statoris Iouis, per quas matronæ vectari & spaciari solebant. Fuit prætera porticus Quirini, antiquo opere visenda, & Lucij & Caij: atque alia Liuiæ & Octauiæ ab Augusto quondam, sed alienis nominibus constructæ. In qua ampla prætoria fuisse memorant: quibus ab Augusto demolitis, porticus sub nominæ Liuiæ non minoris cultus maiestatísque suſfecta est. Et porticus Claudiæ, vbi ambulationes subdiales miro ingenio elaboratæ fuerunt. Celebratur quoque porticus Augusti in palatio cũ bibliotheca Græca Latináque, Numidico marmore per suam symmetriam extructa. In qua Belidum imagines quinquaginta, quæ maritos necauerunt, sitæ erant: & Vipsana, & septorũ marmore, & imaginibus, tum lauretis & magnificis operibus excultæ. Athe

Sp. Melius. Aequimelium. Vitruuius Vaccus. Vacci pratæ dedit. M. Flaccus. Porticus Catuli. Lex de bonis proscriptorũ publicãdis. Porticus duplex ad circum Flaminii. Cn. Octauij Metelli. Quirini. Lucij. Liuiæ. Octauiæ. Claudiæ. Augusti. Vipsanæ portici.

Universidad de Salamanca Biblioteca

Athe. porticus. nis vero porticus Pœcile, & altaria varia, vbi Mercurius æneus erat, celebratissimæ picturæ varietate, miris laudibus feruntur, vbi pugna Marathonia depicta, & alia Pysianactia, & Pœcile in Elide, quam echum vocabant. fertúrque de Olympiæ porticu, quam heptaphonon vocitant, diuersa structuræ facie, mirum, vt vox cõclamata per septem orbes ruptis spatiis, eandem multiplicato sono referat: sicut in Cyzico turres septem, acceptas voces numeroso percussu multiplicant. Inter quas angiportus patricia non in postremis fuit, iuxta ædem Dianæ, ad quam ingredi viros religio nõ sinit. Extra quoque portam Trigeminam, vnam porticum, & alteram ad portam Fontinalem iuxta Martis aram, ab ædilibus curulibus ex mulctatitia pecunia constructas, & Seueri porticum postea additam fuisse, à multis prodita memoria est. Sed quia de Pœcile porticu loquor, sciendum est, in hac Stoicos philosophari, sicut Peripateticos in Lycio. Quare Zeno, quòd in porticu docebat, quæ Græcè στοὰ dicitur, autor Stoicę sectæ perhibetur. Epicurus vero scholam & conuentus in hortis habuit, vbi philosophabatur.

Pœcile. Pysianactia. Pœcile in Elide. Heptaphonon. Angiportus patricia. Extra portã trigeminã. Ad portã Fontinalẽ. Seueri porticus. Lycium.

Quam multiplex annus apud diuersas gentes fuerit, & qui annus Romanis, quódve principium anni sit.

CAPVT XXIIII.

DE multiplici anno apud pleraſque gẽtes animaduertimus dispares differentias, & multiformes species fuisse: aliósque alia obseruatione annum metiri, ita vt suo quemque ingenio, & prout cuique cõmodum fuit, annum dimensos inueniamus. Persis nõ obscura nec incelebri ratione, trecẽtis sexagintaquinque diebus annus præfinitur. Ex Græcis plerique, singulis quatuor mẽsibus annũ statuêre: nonnulli ad solis cursum terminarunt, quare lycabas dicebatur. Quidã ex barbaris, trium mensiũ effecerunt. Arcades interdum vno, nonnunquam tribus mensibus annum metiti sunt: ita vt quadripartitis temporibus, diuiso solis cursu, per singula tempora annũ efficerent. Alij æstate vnũ, alterum

Perſe. Græci. Alij. Arcades Alij.

alterum hyeme commẽti fuere: plures à tribus tẽporibus, æstate, hyeme & vere, quatuor mensium annum statuere. Aegyptij non vna facie, sed multiplici sorte variarunt, vt quandoque trium, sæpius quatuor mensium annum efficerent: plerunque mensis spatio ad cursum lunæ metiebantur. Fuere qui crederent, Cares & Acarnanes aliquando sex mensium, frequentius mẽstruũ annum feciſſe. Indos quoque diligenti dimensione plena annorum spatia seruasse, mẽses vero in quinosdenos dies, præter alios, definisse. Sed post omnes, variatis temporibus, Aegyptios verum annum reperisse, atque obseruata ratione astrorũ, ad solis cursum diuisisse satis constat, duodecim mensibus anno assignatis, quos CCC. dierum numero singulos terminarunt: quem propter motus conuertentes & vicissitudines ante inuentas literas ita effinxere, vt draco curuus in se flexus, suam caudam morderet: quæ descriptio, quòd volubili orbe circumagitur, annum designauit. Dixeréque annum lunarem dierũ XXX. alij CCCLIIII. effecere, annúmque Ioui, mẽses vero Iunoni dicarunt. Fertur Solon ita metitus fuisse annum, vt ad Lunæ cursum modo antecedentis solẽ, modo subsequentis, dimensio anni fieret: quod Indos facere inuenimus, vt ad lunæ meatus, cum se in cornua curuabat, tempora notarent. Solarem vero qui ex XII. mensibus cõstat, CCCLX. dierũ effecere. Thebani vero sacerdotes ex solis cursu annum dimetiẽtes, duodecies tricenis diebus quinos adiecere, qui vertentem annum efficerent. Sunt qui tradant Thaletem Milesium in CCCLXV. dies annum diuisisse, primúmque veram dimensionem commentum fuisse. Omnibus autẽ sideribus in suũ recurrẽtibus orbẽ, ita vt post omnium siderum contorsionem, ad eundum locum vnde digressa fuerũt, regressio fieret: cum multa annorum interceſſerint millia, magnum annum tradiderunt: quem quidem post duodecim millium & nongentorum LIIII. annorum spatia fieri, mathematici volunt: idque Arabes in primis opinati sunt. Nonnulli nisi post XV. annorum millia conuersionem maioris anni fieri iudicarunt. Alij XXXVj. annorum millibus, plerique ex singulis tribus millibus: multi, mille CCCC. & LX. annorum circuitu terminari di

Aegyptij. Cares. Acarnanes. Indi. Aegyptij verum annum inuenerunt. Anni symbolum. Annus Lunaris. Solonis anni dimẽsio. Annus solaris. Thebani sacerdotes. Thales Milesius. Annus magnus. Arabes. Alij.

xerunt, quum luna & sol, aliáque sidera, post multa secula & ætates, suis locis & originibus restituta forent, quem mundanum annum nuncupant. Galli autem post trigesimum annum seculum fieri putant. In Italia apud Lauinios tredecim mensium spatio, hoc est, ecclxxiiij diebus annus claudebatur. Romulus decem mensium curriculo definiuit annum, Martiúmque principium fecit, quintúmque ab eo Quintilem, & reliquos deinceps nuncupauit. Numa vero Pompilius aliquanto morosius vestigans, primus ad solis cursum, post Aegyptios in duodecim menses annum dimensus fuit, Ianuario & Februario adiectis: Ianuarióque initium dedit, tunc verè anni principium esse arbitratus, quum post hybernum tropicum sol quò vlterius progrediatur non habens, perfecto cursu zodiaci, per singulas stationes celeri meatu ad nos reuerti incipit. Quem quia tricenis diebus per singulos menses luna non perficit, ita dispensauit intercalendos dies, vt vigesimo anno ad metam eandem solis, vnde orsi essent, plenis annorum spatiis dies congruerent: quod erat apud Græcos aliter institutum: dum ita intercalabant, vt tertio quoque anno mensem intercalarem adiicerent. Aegyptij vero tricenis diebus quibus annus claudebatur, quinos dies singulis annis pro intercalari adiecere: sæpiúsque in describendo intercalari variatum fuit, donec diuus Augustus intercalario mense sublato, ita annum designauit, vt quarto quoque anno absoluto, non autem incipiente, vt Cæsar diiudicarat, vnus intercalaretur dies, vt ad solis cursum dimensio anni congrueret. Hebræi ab equinoctio verno, Græci à solstitio, Aegyptij ab autūno initium fecere anni: quibus September erat principium, cui Hermen dixere nomen: ex quibus, alij primum mensem totius anni Their nuncupant: alij, vt Achæi & plerique, circa ortum Vergiliarum, velut anni principio, magistratus & honores ineunt. Aetoli post autumnale æquinoctium comitia faciunt. Druides à sexta quaque luna augurantur anni initium, gentium opinione definitus: nam & trieteris duorum spatio annorum constabat, tertio incipiente: olympias ex quatuor, quinto redeunte: Eudoxi annus, octo ex nostris continet. Is enim ad veram anni cognitionem proxime accessit: deinde Hipparchus

Annus mundanus. *Galli.* *Lauinij.* *Romulus.* *Vide Alcia. in l. cū bissextus ff. de ver. sig.* *Numa Pompilius.* *Intercalatio.* *Græcorū intercalatio.* *Augustus.* *Anni principium.* *Annus naturalis & ciuilis.* *Trieteris* *Olympias.* *Eudoxi annus.*

chus, postea Ptolemæus, demum Cæsar: Chaldaicus, duodecim: Methonicus, vndeuiginti: Saturni, triginta annorum fuit: Iouis, duodecim: Martis, duorum. Alij septimum quenque obseruarunt annum, propterea quòd ætatis hominis signum imprimeret. Nonnulli per ætates annos distinxere, ita vt singulis ætatibus triginta annorū spatium darent. Itaque pro gentiū arbitrio, próque voluntate, nonnunquam iudicio imperitæ multitudinis, ciuilis annus terminabatur, quem magnum plerique dicunt. Sed quanuis anni principium Ianuarius fecerit, tamen sequutis temporibus, quo ad comitia & ineundos magistratus, diuersa Romanis anni principia fuere. Nā Publio Ebutio & Quinto Seruilio consulibus, calendis Sextilibus principium anni agebatur: in eisdémq; cōsules, prętores & reliqui magistratus honores inibant. Quo autem tempore decemuiri reipublicæ præfuere, non Sextiles calendæ, sed Idus Maię solennes ineundis magistratibus fuere: donec tribunis militum consulari potestate creatis, cùm Vientes diutino & graui bello premerentur, ad Idus Decembres anni principium haberi cœptum fuit, in quibus magistratus inibant, & honores dabant. Manſit hæc descriptio anni ad secundum Punicum bellum, quo Romani exitiali bello conflictati sunt, ex quo tempore Idus Martias anni principium fecere. Sæpiúsque super anni principio Romani variarūt, vt modo calendis Quintilibus, modo Octobribus calendis, prout res tempúsque postulabant, anni principium facerent: donec ad Augusti tempora ventum est, in quibus rursus calendis Ianuariis, suscipiendis honoribus anni principium fecere. Fuit tamen memoriæ proditum, Nerone imperante censuisse senatum, vt Decembri mense quo in lucem editus erat, anni principium fieret: sicut Augusto regnante, officiosæ in eum vrbes, quo die ad se primum venisset, anni initium fecerunt. Est quoque illa obseruatio solennis nimium diu seruata, quæ quanuis principio anni mensibus variato, tamen sicut initio seruari cœpta, ita ad postremum mansit, vt in aris Vestalibus nouum ignem calendis Martiis accenderent, laureas virides tam in consularibus fascibus, quam ædibus regis sacrorum, flaminum, Vestalium, atque curiæ, veteribus mutarent,

Anni per ætates distincti. *Diuersa anni principia Romanorum. mitiis et ineundis magistratibus.* *Initio anni quæ semper obseruari solita.*

mercedem magistris soluerent, vectigalia locarent, matronæ seruis cœnas apponerent, & festum diem agerent: quare matronalia dicta, muneráque viri mulieribus mitterent, vt in Saturnalibus viris mulieres: comitia auspicarentur. Sed quod de Martio loquimur, à primo vrbis ortu anni principium fecisse: animaduertendum, prioribus seculis apud varias gentes miræ obseruationis fuisse: siquidem Numa primus, mox Albani, Aricini & Thusculani, Martium totius anni tertium fecerunt, Sabini & Peligni quartum, Laurentes & Phalisci quintum, Hernici sextum, Equiculi decimum locum in anni constitutione Martium habere voluerunt. Atheniensibus vero Martius Anasterium dicitur, ab aliis Munychio. Aprilis, Chronius & Antesterion, ab Aegyptiis Pamenothus. Maius Metagetnion, qui apud Syracusanos Carnius, ab Oscis Mesius nuncupatur. Iunius Boedromion, Panemius Iulius, Augustus Thiatis, Gorpias September, qui ab Aegyptiis Tot, ab eisdem Choe & Thybis, Decẽber Possideo & Mechiris, Ianuarius qui apud Iones Lenæos dicitur, quòd Bacchi tunc festa fierent, Tragelinus autem Februarius. Erátque vetus constitutum apud pontifices, vt sua numina mensibus præficerent, mẽsésque singulis numinibus dicarent. Quipe Ianuarius Iunoni erat sacer, Neptuno Februarius, Martius Mineruæ, Aprilis Veneri, Maius Apollini, Iunius Mercurio, Ioui Iulius, Augustus Cereri, Vulcano September, Marti October, Nouember Dianæ, & Vestæ December. Ab Atheniensibus, verò, vt Ianuarius qui erat anni principium, vtque prima & vltima dies cuiusque mensis Demetrij nomine appellaretur, aliquando lege cautum fuit, quum Demetrio plus nimio indulgerent, & famularentur. Cuius exẽplo nõnulli ex Cęsaribus, perpetua felicitate insolentes, mensibus sua nomina indiderũt, fauore imperitæ multitudinis ducti: nam Septẽber & Iunius Germanici nomine appellati sunt, October Domitianus, Aprilis Neroneus, Maius Claudius: sicut Augusti & Iulij nomina velut sanctiora diuo Cæsari & Octauio, vulgi opinio & consensus consecrauit. Tiberius verò Cæsar, ne September suo nomine, néve October Liuius vocaretur, apud populũ incercessit & peruicit. Commodo autem Antonino pro Augusto Commodum, pro Septembri

Matronalia.

Martij mẽsis obseruatio.

Mensiũ diuersorum diuersa nomina apud diuersos.

Suum cuiq; mẽsi numẽ.

Athe. institutum.

Cæsares mẽsibus à se nomina imposuerunt.

bri Herculem, pro Octobri inuictum, pro Nouembri exuperatorium, pro Decembri Amazonium, assentatores nomina indiderunt, à Tacito verò Cæsare, September Tacitus dictus est.

Qui topiarij apud iureconsultos dicti sint, & legato fundo instructo, an veniant topiarij, & quæ seruorum species apud eosdem.

CAPVT XXV.

CVm æstate anni in Vaticano ego & Frãciscus Helius, & nonnulli studiis & honestis artibus dediti, sole iam occiduo deambularemus, & de opere topiario mentio fieret: quidam doctrina & fama celebri, & tunc in numero patronorum allectus, homo maledicus & conuiciator, quæsiuit à me, credo explorandi causa, qui essent topiarij, quódve topiariũ opus foret. Cúmque ego à iurecõsultis quos profitebatur, de opere topiario & topiariis multimodam mentionem non ambiguo significatu fieri respondissem potuisse vel ab illis didicisse: ipse verò id pernegabat, & paulo commotior, haud vsquã de topiariis apud iureconsultos mentionem fieri petulãti dicto asserebat. Sed quum libri tunc copia non esset, ne viderer tumultuosius agere, & contentionibus magis quàm iure contendere, in aliud tempus dilatis sermonibus, quæ tunc mihi in mentem venerunt, dixi topiarios inter prædiorum rusticorum operarios censeri: dictósque à Græcis, qui arbusculas virgultáque ductilia facili flexu in varias formas figurásque modò humi, modò per ruris spatia vario & solerti ingenio effingerent & concinnarent: fuisséque moris prisci, buxo, myrto, aut alio virgulto varias hominum effigies nauiúmque formas, aut turrium, ædium, vel cubiculorum species, in hortis per huiusmodi operis magistros qui topiarij dicti sũt, effingi & cõcinnari, ἀπὸ τῶν τόπων, hoc est, à locis, quę virgultis eiusmodi effinguntur. quæ quidem ars in hortis colendis frequens fuit, nec fastidienda sedulitas: quo opere hortos nostrates myrto, rosis, hedera, aliísque virgultis per istiusmodi operarios excultos videm⁹. Quib⁹ ille quũ vix ac

Topiarij.

Topiariorũ etiã meminit Africanus in l. cũ quæreret. §. fi. ff. de lega. 3. l. Instrumenta. in fi. ff. de fundo instr. lega.

quieuisset, haud multo post digressus est. Ego quoque quũ me domum recepissem, leui defunctus opera, nõ modo ab Vlpiano, sed aliis quoque iureconsultis de topiariis & ope re topiario, quod ille pernegabat, mentionem multimodam abunde fieri animaduerti, atque respondisse Vlpianũ, inter cæteros fundo instructo legato, non modo instrumenta fundi, sed si viridaria sint, etiam topiarios accedere legato. Verba ex Vlpiani responsis de instructo fundo hæc sunt: Quibusdam regionibus accedunt, si villa cultior est, velut atrienses scoparij: si etiã viridaria, topiarij: si fundus, saltus, pastionésque habeat, greges pecorum pastorésque saltuarij. Sed quum de scopariis mentio fiat, non omittendum seruorum species à iureconsultis ab opera & ministerio multiplices censeri: inter quos fuere atriarij, focarij, qui & mediastini dicti sunt, arcarij & hercitæ, qui versantur in agris. Capsarios enim Paulus notauit, qui vestimẽta in balneis seruanda suscipiunt: Vlpianus vero qui libros deferũt, capsarios appellauit: saccularios autem, qui vetitas exercent artes, quíque in sacculos ablata reponunt. & apolides, qui nullo iure ciuitatis funguntur, in opúsque publicum deportati, seu ad insulas relegati sunt, qui & insularij appellati. Orcinos dici libertos arbitrantur quidam, quos testator post obitũ liberos iusit, ita vt hæres patronatus ius haberet, non dominus: præter quos numerantur originarij & adscriptitij, qui adscripti fundo quem colũt, ita sunt, vt nisi cum fundo alienari queant: originarij verò qui ex adscriptitiis in ipso solo quod incolunt, nati edudatíque sunt. Vicarium seruum Vlpianus censuit, qui ordinario subest, & illi paret: & fornacarium, qui fornaci calcarię seu ferrariæ seruit & inuigilat. Post quos fuere amanuenses & dispensatores: alteri, quorum opera velut scribarum dominus vtitur: alteri, qui æra dispensant, impendiáque & expensa rationibus notant, & inferunt. Receptitius verò dicitur, qui ob vitium redhibetur.

Focarij. Mediastini. Arcarij. Hercitæ. Capsarij. Saccularij. Apolides. Insularij. Orcini. Originarij. Adscriptitij. Fornacarij. Vicarius. Amanuẽses. Dispẽsatores. Receptitius seruus est, vt Gellius lib. 17. cap. 6. interpretatur, quẽ mulier de dote excipit.

Atriarij.

Trium summorum virorum somnia pares exitus habuisse: quíve somnia qualia viderant, vera fuisse experti sunt.

CAPVT

CAPVT XXVI.

QVod olim diuo Cæsari, antequam in citeriorem Galliam mouisset, & infesta in vrbem ferret arma, in somnis oblatum est, quum sibi per quietem visum fuit, matri stuprũ intulisse: quo somnio ad spem amplissimam coniectores illum excitarunt, dominum orbis sibi dari interpretati: idem somnium Hippiæ Pisistrati filio, qui tyrãni successor, patriã crudelius occupauit, dum priuatus adhuc regium affectat fastigium, haud dispari euentu oblatum fuisse memorant. Siquidem nocturna species matris, cũ qua coire videbatur, sibi per quietem oblata fertur: qua de re imperium latè sibi portendi, coniectores responderunt. Ipséque somnio monitus, & spei plenus, Athenarũ dominio haud multo pòst potius fuit. Hic est enim ille Hippias, qui tyrãnidẽ non sine immani scelere aggressus, patre impotentior effrenatiórque, quum exul solum vertisset, impia contra patriam arma molitus fuit: denique cum Dario conspirans, in pugna Marathonia cæsus, pœnas patriæ & penatibus dedit. Alter verò eiusdem Pisistrati filius Hipparchus, qui multorum tyrannorum sæuitiam anteceſsit, quum patriam & ciues impotenti dominatu opprimeret, coniuratione in caput tyranni facta, ab Harmodio & Aristogitone fortissimis iuuenibus non sine omnium salute cæsus fuit: quorum nomina deuota libertati, nequando seruis indere liceret, Athenienses publica detestatione sanxerunt. Rursus quòd Astyagi Assyriorum regi in somnis oblata species tulit, qui ex naturalibus filiæ vitem enatam, cuius palmite omnis Asia obumbraretur, vidisse visus erat. Quare consulti arioli, nepotem futurum, qui toti Asiæ imperitaret, & regni sibi responderunt portendi euersionem: hoc nimirum Cyro Assyriorum regi relatum insomnium fuit. Nam maximum filiorum Hystaspis qui Darius erat, duabus aliis, altera Asiam, altera Europam obũbrante, per quietem sibi intimũ familiarem vidisse insomnium ferũt: cuius rei imagine nulla fuit controuersia quin post eum Darius regno potiretur: id quod verissimo euentu consequutum est: quippe Cyro vita functo, Darius ex coniura-

D. Claudij somnium.

Hippiæ somnium.

Astyagis somnium.

Cyri insomnium.

tis vnus, interfectis magis qui regiam occuparant, solus Assyriorum regno potitus fertur: cui miro ingenio præfuit, tantúmque virtute effecit, vt illud maius auctiúsq; relinqueret. Cui insomnio cõpar est Xerxis visio, qui quum in Græciã duceret, olea cuius ramis omnis terra obumbraretur, coronari visus erat, mox illa cũ somnio euanescente. Huic simile accepimus, quòd mater Octauij vterum ferẽs, sua intestina per omnem terræ ambitum explicari imaginata fuit, verissimo præsagio, quo latè ipsius imperiũ protendi euentus docuit. Rursus quod idem diuo Iulio visio per quietem oblata portendit, quum supra nubem volitare, & cœlum vertice contingere videbatur, parem exitũ habuit cum somnio Cambysis, quo Smerdis fratris regio solio sedentis, & cœlum vertice contingentis, ostendere species visa est. Quod tamen vtique exitium tulisse, necémque & cladem portendisse constat: siquidẽ alter à Bruto & Cassio cædis autoribus oppressus fuit: alter verò quum in suspicionem affectati regni venisset, occisus, nõ cogitati forsan facinoris pœnas dedit. Quod compar fuit cũ insomnio Iulij Cæsaris, qui pride quam periret, se iuxta soliũ Iouis cõsistere, & è cœlo præcipitatũ somniauit. Sed animaduertendum, inter insomnia quæ aliquando visa dormienti apparent, qualia in somniis animo præuiderant, talia in luce expertos fuisse nonnullos memorari: inter quos, ne nimiũ multa complectar, Petitius nauis gubernator memoriæ proditus est exempli memorabilis inter pauca, qui quum in portu ad Lariſſam staret, Pompeium ad se squalidũ mœrẽtémque, veste obsoleta & sordida venire visus erat: quod insomnium quum sequenti luce sociis enarraret, haud multo pòst, ipsum pugna Pharsalica terribili strage profligatum, qualem in somnis præsagisset, ad se citato gradu properantem conspexit, ex maximo fastigio ad extrema dejectum. Spectator quoque ludorum qui stãs in subsellio, à mirmillone, qualem adesse videbat, se confici in somnis contẽplatus erat, haud minori memoria dignus est: nam sicut confessoribus somnium vidisse enarrauit, ita ab illo fuscina occisus, euentu miserabili verum insomnium periculo docuit. Illud vtique non est ab re dixisse, antiqui moris fuisse, oracula & futurorũ præscientiã, quibusdã exhibitis sacris

Xerxis visio.

Octauij matris somniũ.

Datulij visio.

Cambysis somnium.

Herodotus Smerdẽ vocat, Iustinus vero Magi dem.

Iulij insomnium.

Oracula per insomnia.

sacris, per insomnia dari. Qui mos talis erat, vt victimas cæderent: mox sacrificio perfecto, sub pellibus cæsarum ouium incubantes, somnia captarent, eáque lymphatica insomnia verissimos exitus sortiri. Possémtque pleraque felicitatis miseriarúmque exempla referri, illorum qui quales species in somnis viderant, tales postea exitus experti didicere: quæ exequi non opportunum reor. Hoc vtique inter coniectores somniorum receptum est, vt quæ post vina & cibos, quævé repetito somno eueniunt insomnia, quævé fiunt quum folia ex arboribus decidunt, ea plerunque vana existimari: quotiésque alicui mente confusa stupentíque ex abrupto somnus aufugit, velut dirum, in magnam somniantis perniciem recisurum. Illud quoque haud abnuerim, apud coniectores obseruatum fuisse, somnia & nocturnas visiones contrarios euentus sortiri: flereque, vapulare & iugulari obuersatum in somnis, prosperos euentus facere: contrà verò, ridere, dulcibus vesci, & re Venerea frui, damna & languores. Timere autem à somno, mali & futuræ ægritudinis signum est.

Quæ somnia vana.

Somnia cõtrarios euẽtus sortiri.

Qui rex sacrificulus olim apud Romanos foret, quódve illi nomen, & quæ sacra obiret.

CAPVT XXVII.

CVm à principio vrbis multa & magna sacra reges obirent, ad quos de religione, déque sacrificiis & cæremoniis deorum, sacerdotes sæpe consultum ibant: qui etiã rem diuinam facientibus aderant, ne bonis auspiciis cœptum confirmatúmque regium nomen, post exterminatos reges aboleretur penitus, néve derelictis sacris, regium nomen expeterent, longè antiquissimum rati, sacra quæ penes reges erant, alicui demandare: regem sacrificulum crearunt, qui sacrorum rex dictus, sine regio imperio, solo nomine rex, sacra quæ penes reges erant, obiret, ac cæremoniis præesset: quem creatum, aut in locum decedentis suffectum, sicut reliquos sacerdotes, inaugurari oportebat. Erátque non annuum, sed perpetuum sacerdotium, immune ab omni belli tumultu. Neque enim rex sacrorum militare, stipendiáve facere, aut castris & legionibus præesse

Rex sacrorũ, & eius munus.

poterat, propter suspectum inuisumque regium nomen, neque magistratū gerere, aut concionem habere, vel cum populo agere. Nanque eius potestas sola religione & templis tenebatur. Primus enim Manius Papyrius ex patriciis, Bruto consule rex creatus fuit: cui ius sacrificandi, & de sacris decernendi reliquerunt, eúmque pōtifici maximo subiecerunt: ideo in sacris epulis, post maximum pontificem, supra flaminem Dialem, Martialem, & Quirinalē, accumbebat. Atque licet à principio à populo crearetur ex patriciis & multis honoribus functis, post aliquot ætates à minore parte populi, selectis calatisque comitiis (quibus fiūt sacerdotes) ex plebe creari cœpit, tūc quum Maximus Curio plebeius homo, rex sacrorum fuit: cuius vxor regina sacrorum hoc habet proprium, vt quoties sacra facit, ex malo punico virgulam, quam inarculum dicūt, pro infula deferat, quæ omnibus calendis Iunoni sacrum facere, eique porcum vel agnum mactare debet in regia. Ad quem Vestales virgines die constituta annis singulis ventitare, & ne sacra negligerentur, quæ sue fidei tutelæque credita erant, præmonere solebant. Erat ergo regis sacrorum munus, quinto Idus Ianuarias Iano arietem immolare, diésque fastos prædicere & nefastos, sacra procurare, & quę sacrificio vsui essent ministrare. Ideo sacra facturi, lanam, farra & fruges, lauros & verbenas, quæque sacrificio opportuna sunt, regem petunt: ad eúmque tam intra quàm extra pomœrium, populi ciuésque, quique in agris agunt, imperiti morum ciuilium, atque vnà agricolæ de sacris festisque diebus consultum vadunt, & sacra postulant. Ipseque feriarum causas, & quid quoque mense faciendum, à quibúsque cauendum esset, prædicebat, præmonebátque. Cui hoc proprium dicunt fuisse, vt sacrificium in comitio peragat: quo perfecto, nulla cunctatione vel mora se ex foro proripiat: quando verò diuinis rebus perfectis in comitium venit, infastis notabatur: vtque calendis Martiis fores regis sacrorum, flaminis & pontificis maximi, noua exornentur lauro, sicut palatinæ ædes & Augustæ quercus virides, nunquam lauros habuere. Cuius filiæ ad sacerdotium Vestæ inuitæ eligi nequeunt: nam priuilegio honoris ab hoc onere immunes erant: volentes verò non vetantur. Quæ autem

Manius Papyrius primus rex sacrorum.

Regina sacrorum.

Regis sacrorū munus.

Quid proprium regi sacrorum.

Filiæ regis sacrorum.

tem eiusmodi sacra fuerint, solis regibus credita, quóve piaculari sacro expiarentur, licet priscis monumentis perscriptum fuerit: apud nostros tamen, quia nimis antiqua & obsoleta sunt, memoria obscurata, nec traditur certum, nec nobis interpretari facile est.

Thusci vnde duxerint originem, quæve duodecim vrbes fuerint, quarum consilio bella gerebantur.

CAPVT XXVIII.

THuscorum gens olim celebris fuisse traditur, præpotens armis virisque: siquidem plurimū illi terra, multum mari valuerunt, totámque Italię longitudinem, ab Alpibus ad fretum Siculum fama nominis sui impleuerunt: tantum in re militari processere, vt Thuscorum armis & multitudine hominum, & quia finitimi vrbi erant, nulla apud Italos terribiliora fuerint. Illorum origo à Lydiis fluxisse dicitur. Nam quum Mæonia quondam agrorum sterilitate premeretur, néque alimētis sufficere, eáque victus caritas foret, vt patrias sedes relinquere cogerentur: Lydorum rex, superante multitudine, dimidiam populi partem sedibus excitam ad nouas sedes quęrendas Tyrrheno filio tradere coactus fuit: prodigium factum est, vt ab ineunte pueritia incanuisse tradatur. Qui nauibus mare ingressi, pulsis Vmbris armata iuuētute loca tenuere, vbi nunc Tyrrhenia dicta est. Eos etiam Thuscos, à Thusco rege, qui ex prognatis Herculis fuit, seu à cultu deorum, & ritu sacrifico, cuius cultores Thyoscos Græci vocant, dictos plerique autumant. Hi ergo profecti domo, & maria emensi, ad ea loca nauibus delati, & bonitate agrorum, & disciplina militari magna sobole aucti, mirum est quàm facile coaluerint: quippe citra Apœninum duodecim magnis vrbibus præsidentes, mare inferum Tyrrhenum vocitarunt: quantúmque à Tyberi ad Macram tractus est, fines propagarunt: Trans Apœninum verò totidem coloniis deductis, ab Adria ipsorum colonia Adriaticum mare dixerunt: atque in principatus diuisi duodecim, Lucumones vocabulo gentis dictos, id est magistratus, qui duodecim potentissimis vrbibus imperitarent, præfecere: indéque communi

Thusci terra & mari bellicosi.

Thuscorum origo.

Lucumones

Amphictyonii conuentus. Pyloros.

rege creato, singulas vrbes singulos lictores mittere seruatum est: sicut in conuentu Amphictyonum, à singulis vrbibus Pyloros mittebatur, autumni & veris tempore. Vnde Romani fasces, lictorem, trabeam, prætextam, curulémque sellam, togam pictam, & palmatam tunicam, tubas, & sacrorum ritus, atque alia imperij ornamenta sumpsere. Cuius exemplo in Pamphylia & Lycia Lyciacus conuentus erat, ex tribus & viginti vrbibus maximi nominis, quorũ suffragiis Lyciæ præfectus magistratúsque creabãtur: quarum maxima, tria fert suffragia: media duo, reliquæ singula. Idque erat ratum, quod plurium assensu niteretur. Et alter Achaicus ex decem. Hæ fuerunt, Patræ, Dymæ, Phara, Tritæa, Lenotia, Aegira, Pellena, Ceraunia, & Carinia. Quorum suffragiis quæstor vnus, & dux vnus eligebatur. Cui similem accepimus conuentũ Tetrapolim apud Rhodios, Cabiræ, Balburæ, & Oenoandri, quarum singulæ singulis suffragiis valent, Cabira verò duobus. Sed quæ istæ duodecim vrbes Thuscorum, quæ aliis præcellebant, quæque nomina fuerint, haud facile compertum tradiderim: quantum verò coniectari, & ex autorum monumentis assequi licuit, fuere in primis Mantua, quę principatum Hetruriæ & præfecturas habuit: deinde Tarquinij, à Tarconte præfecto vrbis: & Vetulonia, quæ consularia ornamenta vrbi dedit: Perusia, vbi Iuno Hetruscorum numen colebatur eximiè, oppidum armis virisque potens, & nulli inferius claritate: Corytus & Aretium, quæ ferme Hetruriæ fuerunt capita: Item Cære, quondam Agillina: Veij vrbis natura sitúque in primis nobilis: Fidenæ, & Vlsinium Hetruscorum opulentissimum: quas validissimas olim Hetruriæ vrbes, & inclytæ fertilitatis fuisse, celebris fama est. Clusium, cui Carmasoli dixere nomen: Item Volaterrę inter Hetruriæ vrbes longè maximæ. Hi ergo communiter rege creato, hostili imminente tumultu, siqua arma suscipienda aut detrectanda forent, vnanimi conspiratione & concordi consilio conferebant: quod consilium apud Voltunæ phanum Hetruscæ deæ in totius Hetruriæ medio habebatur. Fuit enim phanum Voltunæ: prope Vulsinium, vt vulgo iactitant, haud procul à Ciminiis iugis: quippe in agro Vulsinienſi, quo facilior esset aditus, cõuentus toti Hetruriæ,

Lyciacus conuentus.

Achaicus conuentus.

Tetrapolis conuentus.

Duodecim Tuscorum ciuitates excellentiores.

Voltunæ phanum.

truriæ, si quid consulto opus foret, indicebatur. Quod quidem nono quoque die indici solebat, & ob id crebra concilia, & nonas multiplices apud Hetruscos inueniri tradũt. Lydi autem sunt, qui quondam Mæones dicti, inter Phrygiam & Cariam seu Lyciam iuxta Mæandrum. Hermus & Pactolus visendi fontes, qui arenas emittunt aureas, ex Timoli rupe & monte Iro defluentes, vberrima loca inundant, frumenti & pecoris, atque agrorum vbertate florentia, quibus in tota ferè Asia nec fortior nec magis strenua gens vlla habita est: in qua vrbes insignes Lepra, Ephesus, Colophon, Clazomenæ, Phoca, & Sardis Lydorum caput: habitántque vicis pluribus. Is verò Hermus Mysiæ initiũ facit, & (vt ferunt) ex monte Dindymeno lapsus, campos vberes perlabitur. In quibus Dianę templum Colœne: vbi diebus solennibus simię saltare dicuntur: inde Pactolo in Phocaicum labitur mare. Flumina autem auriferis arenis celebria traduntur, Padus Italię, Pactolus Lydiæ, Tagus in Iberia, Ganges in India, atque Hebrus in Thracia. Gemmas verò mittunt, Aosis, Mater, & Ganges.

Lydi.

Flu. aureis arenis.

Flu. gemmis celebres.

LIBRI III. GENIALIVM *dierum, finis.*

ALEXANDRI AB ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI, Genialium dierum liber quartus.

Locus ex Martiale cum Ioanne Veneto discussus, dum caloris incommoda sub vmbra fraxini propulsarent.

CAPVT I.

IN suburbanum suum, prædiolo meo proximum, in agro Vaticano Ioannes Venetus, vir ætate nostra multi nominis, & Græcarum literarum facundia clarus, nos &

compluſculos honeſtiſsimos viros, æſtate anni, quum omnes æſtiuatum cõcederent, ad ſe aduocabat: in quo quidem rure præter mitiſsimum cælum, quo præcipuè nitebat, & amœna diuerticula, viſu iucunda, frondoſum nemus manu conſitum: & vmbroſa conuallis per quam aquula pervarias herbulas leni murmure vagabatur, nonnihil amœnitatis decoríſque addebat, parabátque nobis interdum ipſe cœnulam ex oluſculis, & à ſe lectis herbis, facetóque nos ſæpe conuiuio excipiebat: nonnunquam ficus biferas, & poma perſica, cum acidis malis & immaturis, aſperrimi guſtus, mirifice oblectabatur, bellaria exhibebat. Interim dum cœna apparabatur, ſub fraxino patulis ramis, vnde proſpectus ad vrbem erat, in lætiſsimo gramine conſedebamus: inibíque remittentes animum, feſtiuiſsimis quæſtiunculis, luculentoque & vario ſermone, nonnunquam lectione autoris non inuenuſti, caloris incommoda & flagrantem æſtum propulſabamus, velut fuit vna die, quum nos vnà cum nonnullis earundem diſciplinarum ſectatoribus honeſtis adoleſcentibus ad vmbram, vt fit, in ſalubri aura vniuerſi aſsideremus: iuuenisquiſpiam Martialis epigrammata, quæ fortè ſecũ detulerat, admodum venuſtè lectitabat: cúmque ipſius autoris ſatis feſtiua carmina pleraque non fine multo lepore percurriſſet, tale inter cætera epigramma legebatur:

Martialis locus.

Quòd nubis Proculina concubine,
Et mœchum modò, nunc facis maritum,
Ne lex Iulia te notare poſsit:
Non nubis Proculina, ſed fateris.

Quo perlecto, conuerſus Ioannes ad Corelium virum doctum & ſapientem, qui vnà aderat, & Neapoli Romam recens aduenerat: Quid tu, inquit, Coreli cenſes hunc autorem ſentire voluiſſe, quum hãc mulierem, quæ veteris conſuetudinis pertæſa, concubinum legitimum virum duxit, non nubere, ſed fateri adulterium dixit? Neque enim ſatis perſpicere queo, in quo ſe adulteram fateatur, quum legibus inhibitam cõſuetudinem reliquerit, & legitimo potius cõiugio copulari voluerit: quinimo vbi prius mœchãdo deliquiſſet, nunc venia digna foret, quæ exploſa peſsima vitæ conſuetudine, ad legitimum matrimonium conuolauit.

Cúmque

Cumque ille ſe reputare dixiſſet quod ea mulier quæ in crimen ſuſpicionémque venit cum aliquo mœchari, neque id exploratum ſatis aut palam factum eſt: ſi eiuſmodi ſuſpicione flagrans, concubinum virum duxit, ſuſpicione procul ſublata rem palam aperta profeſsione efficere, & reatum ſuum confiteri, quippe quæ ortam adulterij ſuſpicionem nuptiis confirmarit: & hoc poetam intelligere ſe arbitrari reſpondiſſet: Quid ſi, inquit Ioannes, mulier hæc non in ſuſpicionem venit, neque concubinatũ diffitetur? ſiquidem non diſsimulanter, ſed perdito pudore palàm mœchata eſt. Et nunc pertæſa veteris conſuetudinis, quum concubino coniugali nexu legitimè copulatur, quibus de cauſis ipſam profiteri reatum dicere poſsimus, non equidem video. propterea inquit, aut autor hic loquitur perperã, aut inuenuſtè qui hos verſus ad vnicum duntaxat modum perſtrinxerit. Neque ego poetam hunc tam inconſideratè loquutum arbitror, vt lepidum hoc epigramma vnica tantum ſpecie, abſtruſo & recondito ſignificatu cõcluſerit, vt de ea ſolùm loqui cenſeatur, quæ adulterij ſuſpicione flagrauit, nõ quæ palàm adulterata fuit, quum præſertim autor hic habeat hoc proprium, vt nulla circũlocutione vſus, ſimpliciſsimis verbis iocos ſuos admodum venuſtè proſequatur. Et ad me conuerſus, petiit, vt ſi quid aliter cenſerem, in medium afferrem. Tum ego, memini inquam, niſi fallor, lege Iulia de adulteriis cautum fuiſſe, vt ſiqua mulier cum aliquo mœcharetur, eúmque poſtea coniugali copula virum duxiſſet, ſiue veteris conſuetudinis inhoneſtæ, ſiue criminis pertæſa: non propterea adulterij crimen, aut ſi quid eſſet offenſum, dilui vel extingui, ſiue palam, ſiue clam mœchata fuiſſet, imò tanquam in confeſſam adulterij pœna lege exercetur, & hoc iureconſulti cenſuerunt, legem Iuliam interpretati: nam commiſſum antea adulterium, cum quo ſe mulier poſtea matrimonio deuinxit, velamento matrimonij non extingui dixerunt, idque poetam nunc ſentire me arbitrari reſpondi: vt ſi mulier hæc ſeueritatem legis Iuliæ verita, ne pœna notaretur, concubinum virum duxiſſet, hoc modo adulterij crimen eludere poſſe arbitrata, non dilui pœnam poeta inquit, ſed plus negocij habere: quippe quum crimen illam confiteri certum ſit: ſiquidem lex Iulia perinde ream

Martialis pertusæ mi nimè inuolatus.

Lex Iulia de adulteriis.

l. miles. para gra. licet. ff. ad leg. Iul. de adult.

afficit,& supplicio dignam censet,ac si reatum suum & se adulteram fateretur: quod vel hoc ipso confiteri visa est, quum fraudem admittere,& pœnam legis eludere conata sit.Etenim multa fuisse capita legis Iuliæ,apertè liquet:neque enim temeratores solùm nuptiarum,capitis lex Iulia accersiuit,sed & eos qui neque modo, neque iure legibus tradito,ab vxore diuertunt,graui pœna prosequitur. Quin etiam qui dotale prædium inuita vxore alienat,aut qui turpibus libidinibus,vel impudico vitio se immiscet, pœnam legis Iuliæ non euadit.Fuere enim multiplicesleges Iuliæ, non vnis latæ temporibus,vt de maritandis ordinibus,lex Iulia muneralis,qua modus impensarum conuiuiis præfinitur:Iulia peculatus,Iulia ambitus,repetundarumq́ue pecuniarum,quas à prouincialibus quispiam nequiter extorsit:quam L.Piso Frugi de pecuniis repetundis primus tulit in eos qui ærarium,vel prouinciarum pecunias, aut dona depeculati sunt:de annona,de residuis,de vi publica,de veneficiis:vt si quis noxio poculo, aut impuris medicaminibus aliquem fuerit insectatus:& maiestatis, quæ quidem lex in eos qui contra principem aut rempub. hostile quippiam moliti fuerint, grauiter animaduertit. Lege quoque Iulia,quid in prouinciam eunti magistratui, aut præsidi à sociis tribui daríque oporteat,præfinitur. nam præter fœnum,tectum & ligna,aliud gratis nihil deberi putauit. Eadémque lege, cui ex consulibus prius fasces sumendi potestas sit,haud perplexè definitur,prætérque ista hominum vitæ proficientia,eadem lege,multa acri & perpenso iudicio animaduersa fuere. Sed inter reliqua legis Iuliæ constituta,nulla (vt verum eloquamur) seueriori animaduersione coercita sunt, quàm adulterij crimina & maiestatis.

Multa capita legis Iuliæ.

Multiplices leges Iuliæ non eodem tempore latæ.

Maiestatis reus non tantùm gladio vltore perit bonis fisco addictis, iuxta .l.quisquis.C. ad.l. Iuliam maiest. verumetiam memoria ipsius post mortem damnatur.l.meminisse.& .l.fi.C.eo.parag.publico autem iudicio. Insti.de public.iudic.

His enim criminibus obnoxios ita lex punit & prosequitur,vt leui suspicione astrictos, tanquam reos deputet & conuincat. Quam quidem post Argiuum Hiectum, qui primus in adulteros legem sanxit,diuus Iulius,mox Augustus,aliquanto enixius pertulere, grauíque coercitione & multiplici

Criminis adulterij & maiestatis punitio.

multiplici pœna adulteria coërcuere, & Tiberius pœnam grauiorem adulteris sanxit, quod amicitiæ fœdus ab his corrumpi putaret, adeo vt etiam propinquis adulteræ vltra ducentesimum lapidem exilium indixerit.Domitianus quoque,& post illum multi Cæsares, Iuliam legem nouis editionibus innouarunt: ita vt diuus Seuerus non solum pœna teneri illum,qui in nuptam adulterium admisit,edicto cauerit,sed qui in sponsam: quia nec qualemcunque speciem matrimonij violare fas est.Sicut incestum admittere lex putauit illum, qui stupra virginum matronarúmque attentasset,etiam sine stupro.Apud Indosvero,Aethiopes,Massagetas,barbarásque nationes, impunita adulteria fuere.Lacedæmonij adulteria non nouerunt:ideo Lycurgi lege in adulteros nulla pœna fuit.Solon vero, vt ab adulteriis cohiberetur iuuentus,coemptas meretriculas Athenis prostituit primus, obuiásque in Venerem esse voluit, ne matronarum contagio polluerentur. Troglodytarum lex erat,vt qui tyranni vxorem corrumperet,oue mulctaretur.Nomades communes habent vxores & filios: apud Scythas,præter ensem & cyathum,vxores& liberi in communi sunt.Thracibus in vsu est,non asseruare virgines,sed cum quibus libitum est, commiscere licet:in nuptas vero si quid esset offensum, grauissimæ animaduersionis pœna constituta.In Tenedo lege erat sancitum, vt adulteri mas & fœmina capite mulctarentur. Apud Athenas mugile plectebantur, aut sedes expilabatur, cui supplicio paratilmos nomen:in Iudæà lapidibus obruuntur. In Attide qui alterius vitiasset vxorem, raphanis per obscœna afficitur, vt ea ignominia notatus, à contagio alienæ vxoris abstineret. Cumæi in adulterio deprehensam, omnibus exhibent subigendam. Apud Germanos adulteram excisis crinibus maritus expellit domo, & per omnem pagum nudam verbere afficit. Sicut Lepræi qui deprensos mœchari,per triduum vinctos ducunt per compita. Gortynis deprensus adulter,lana coronatur,in reliquum vitæ ignominiosus. Apud Pisidas insidens asino circunducitur, apud Aegyptios naso plectitur.Illi vero qui liberam violasset,virilia execantur.Quod à Romanis quoque vsurpatum legimus.nam Bibienus Carbonem deprensum,fœdum in mo-

In sponsam adulterium Incestus.

Stuprum.

Quæ gentes adulterium nõ puniebãt

Solon meretrices remedium adulterij prostituit.

Troglodytæ

Nomades.

Scythæ.

Thraces.

Tenedij.

Athenienses.

παρατιλμός.

Iudæi.

In Attide

Cumæi.

Germani.

Lepræi.

Gortyni.

Pisidæ.

Aegyptij.

Romani.

dum castrasse dicitur. Et apud Græcos Didymus tibicen testiculis suspensus, ex nomine mulctam tulit. Zeleucus Locrensis vtroque oculo mulctauit adulterum. Et Sempronius Musca C. Gallum flagellis cecidit, & verbere affecit.

Parthi. Parthi nullum delictum adulterio grauius vindicant. Lege autem Solonis deprensum mœchum interimere licebat, quod Platonis lege cauebatur. Inter cæteros Opilius Macrinus adulteros tam perniciali odio prosequutus fuit, vt deprensos ignibus cremaret. Apud Arabes aliásque nationes adulteris semper capitis pœna fuit: quod plerique philosophi prodidere, qui adulterium periurio grauius crimen censuerunt, & ideo seueriori pœna vindicandum. Neque enim satis cõstans aut probabilis illorum mihi opinio visa est, qui in constituendo optimo reipub. statu, communes statuêre vxores, quæ Platonis, Zenonis, Chrysippi & Diogenis opinio fuit, quum inde intestina odia offensionesque gignantur. Tradunt vero magos nulla lege, sed nouo commento adulteria vindicare, vt surculus per ranæ viscera ad os tranffixus, in menstruis vxoris defigatur à marito. tunc enim vxorem fastidire adulteria, & illorum tædio affici, pro certo opinati sunt. Cui haud absimile est quod Aristoteles prodit, in Phasi flumine arbusculam nasci, cuius ramus excerptus à viro, & in vxoris thalamum immissus, efficit ne vxor alium virum appetat. Mirumque prodi apud Hebræos, vt aqua epota, in qua sacra verba diluta erant, adulterij cõscia hydropisi corripiatur. Veteri tamen scito apud Romanos cauebatur, vt maritus vxorem in adulterio deprensam, impunè necaret: illa tamen si vir adulteraret, iudicio agere non posset. Hac ergo de causa quantum mihi datur cernere, inquam, existimo poetam hanc ream criminis deputare voluisse, quæ vt pœnam legis euaderet, illum cum quo mœchabatur, in virum duxit, eamque veluti ream adulterij, sicut lege Iulia diffinitur, coerceri dicere: neque velamento matrimonij crimen dilui vel extingui. His nos quæstiunculis & aliis festiuis sermonibus dum cœnulam nobis daret, cum Ioanne Veneto caloris incommoda & æstus iniuriam propulsabamus.

Arabes.

Magi.

Arbuscula in Phasi ad uersus adulterium.

Qui

Quæ apud Romanos fuerint militaria signa, quæ apud exteros, quóve pacto educi consueuerint, & quid tessera, quid vexillum sit.

CAPVT II.

SIgna militaria quæ exercitũ præire consueuerãt, quum acies educendæ, & manus cum hostibus conserendæ forent, à principio fœni manipulos fuisse accepimus, quos hastis alligatos signiferi deferre, & illis præeuntibus decernere solebant: vnde & manipulares dicti. Aucto mox imperio, prorogatísq; finibus, quinque signa ex ærario depromi, & militum acies ac legiones præire assuêrunt. Hæc fuerunt, aquilæ, lupi, minotauri, equi & apri simulacra: quibus præeũtibus, legiones educere, & ferro decernere mos erat: inter quæ apri effigiem quintum tenuisse locum accepimus. Sed tamen cum dimicãdum foret, sola aquila quæ ordines præiret, è castris educebatur, & sub eo vexillo pugnabatur: reliqua vero in castris ante prætorium fixa locabantur. Hoc enim insigni Iouem aduersus Titanas vsum ferunt, inde ad Cretenses, à Cretẽsibus ad Troianos, demum in Latium ab Aenea translatum defluxisse: quo postea Romani velut præcipuo vexillo in bellis vsi sunt. Propius vero est, quòd Ioue dimicante cõtra Saturnum, aquilæ augurio tanquam felici & fortunato, regni victor euasit: quo exemplo Romani aquilam velut auspicatissimum signum habuere. quam vnam habuisse non satis fuit: ideo plures educere institutũ erat, ita vt singulas legiones aquilæ anteirẽt. Obseruatumque, vt Romanæ legiones nisi vbi aquilarum iugum foret in castris, nunquã ferè hybernarent. Seueríssimaque disciplina cohortes, quarum desidia signa amissa forent, plectebantur. C. deinde Marius bello Cimbrico, reliquis depositis militaribus signis, solam aquilã tenuisse fertur: eámque argẽteam magis quàm auream habuisse, quòd fulgentior ex argento atque conspectior foret: quam tanta religione coluere, vt festis illam diebus, vnguentis habe rent delibutam: miráque obseruationis erat, vt Romana signa, quæ in castris ante prætorium figebantur, non ante euellerentur quum acie dimicandum foret, quàm captatis auspiciis legiones in prælium prodirent, prælia enim ma-

Manipulares vnde.

Signa quinque militaria ex ærario.

Vnde aquilæ signum apud Romanos.

C. Marius aquilæ signo solum vsus.

Aquila religione culta.

Auspicia capta ante prælium.

iores nostri nunquam gerebāt nisi auspicato. Quæ, si quum foras educi deberent, facili ductu euellerentur, & leuia trāslatu forēt, prosperrimi augurij & indubitatæ erat victoriæ signum: contrà vero, si in eximendo, magno impulsu opus foret, tunc cladem & excidium futurum haud dubiè præmonstrabant. Cúmque in conflictu bellorum manus conserebant, ipsa militaria signa in media locabantur acie, vt pro signis antesignani, post signa alia pugnaret acies: nonnunquam in prima, frōte multiplici subsidio firmata, præibant ordines. Persis quoque aurea aquila supra oblongam hastam patentibus alis militare signum fuit: nonnunquam Solis simulacrum, sacerq́ue & æternus ignis. Atheniēsibus noctua, Thebanis sphingis effigies, Aeææ insulæ marina turtur, Cimbris æneus taurus, Eumeni Ceres & Alexander, Cratero & Neoptolemo Minerua, militiæ signum in bello notabatur. Cyrus aureum gallum affixum lanceæ, militi in acie pro vexillo dedit. Fertur Osiris canem gestasse pro insigni armorum. Et Porus Indorum rex Herculis simulacrum, quod deseruisse, militare flagitium habebatur. Indis autem regibus sæpius nulla imago aut effigies, sed tintinabula & tympanum præcedunt. Aegyptij quoque animalia quæ colunt, effictis tabellis, pro bellico insigni habuere. Germani effigies lucis detractas præire iubent. Insubres, siquando præcipua bella sumpturi erant, aurea signa quæ immobilia vocant, è templo Mineruæ efferētes, præferunt phalangi. Consueuisse etiam singulas turmas, manipulos, & cohortes ac legiones, proprium vexillum & militare signum habere, vulgo proditum est: vt cuius esset legionis quisque miles, & sub quo duce militaret, facile dinoscerētur, ne sine signis, sine imperio inordinati & incompositi ducerentur, sed conspicua omnibus signa forent. In quibus nomen imperatoris, aut consulis, nonnunquam draconis effecti imago, quare draconarij dicti milites, quod vexillum purpureum erat, aliáque insignia perscripta erāt. Namq́ue diuus Iulius vexillo quintæ legionis, quod contra Iubam elephantorum victrix fuerat, elephantum inscripsit. Alióq; insigni legionarij milites, alio prætoriani, dissimilíque auxiliares vtebantur. Postea vt imperatorum imagines per imaginiferos deferrētur in acie, pro signis vulgo seruatum est.

Locus signorum in ipso conflictu.

Persarum signa.

Athenien sium.

Thebanorū

Aeæa insulæ.

Cimbrorum

Eumenis.

Crateri.

Neoptolemi

Cyri.

Osiris.

Pori

Indorum.

Aegyptiorum.

Germanorum.

Insubrium.

Vexilla diuersa.

Draconarij milites.

Imperatorū imagines.

Universidad de Deusto Biblioteca

est. Nonnunquam labans quadratū hastæ appensum, quod Labarum dixere, pro vexillo fuit. Signa vero educendi exercitus, & certaminis conserendi, in Romanis legionibus, concentus tubarum & cornuum: & siquando silentio educendæ forent, tesseram fuisse accepimus. Eam vero tubam Tyrrhenus Pisæus inuenit primus æneam, quum antea ex cornu bubulo fieret. Tamen buccina in prætoriis castris semel, in consularibus vero bis dabatur signum: qua tuba pedites, equites vero lituo ad pugnā aduocari sæpe notatum est. Erátque mos militaris, vt quoties mouenda erant signa castráve, & ad reliqua belli munia, soli cornicines signum darent: excubias vero, somníque & vigiliarum tempora, buccina designarent. Si autem legiones ducendæ in hostes, & acie decernendum foret, aut receptui canendum, & cornua & tubæ eodem concentu canerent: Si conciones aduocarent, aut silentium indicerēt, per tibicinem indicebatur. Persis vero proficiscēdi hora significatur cornu, Aegyptiis sistro. Alexander Macedo, quum tubæ sonitus tumultuante exercitu non exauditetur: iussit perticam ex qua signum eminebat, quæ omnibus conspicua foret, supra tabernaculum sigi: quo viso quisque miles paratus in hostem iret. Quæ quidem tubæ non in singulis modo legionibus, sed cohortibus & turmis, prælij signum dare, necnon diei noctísque horas vigiliásque diuidere solebant. Lacedæmonij & Phryges non cornuum tubarumq́ue signis, sed tibiarum miti sono & modulo leni temperari consueuere. Lycurgus enim militibus tibiā pro classico dedit. Ea enim tibia quæ Phrygia dicitur, à dextra vnum, à sinistra duo foramina habuit: cuius modulos non vnos accepimus: quippe pro modulo sonorum, ita animos mulcere aut accendere solebāt. Siquidem Aeolius modus simplex fuit, Asius varius, Lydius querulus, Phrygius religiosus, Dorius bellicosus, Gygius autem hilaris & lætus, Ionicus floridus. Græci autem in rebus seriis sæpe Dorium adhibuerunt. Apud quos fuit in bello modulus ad tibiam Hormius & Orthius, in comessationibus Parœnius, Lacedæmodiis Enyaterius, Atheniensibus Cyclius. Hunc Orthium tam rapidè audientium animos accendere ferunt, vt quum illum Alexandro Timotheus concineret, velut furens &

Signa alia atque alia per tubam, cornu, aut buccinam.

Tessera.

Persæ.

Aegyptij.

Lacedæmonij & Phryges.

Tibia Phrygia.

Aeoliusmodus.

Asius.

Lydius.

Phrygius.

Dorius.

Gygius.

Ionicus.

Hormius.

Orthius.

Parœnius.

Enyaterius

Cyclius.

efferatus in rabiē, protinus ad arma exiliuerit. Præter quod

Castorium melos.

castorium melos Laconicum, ad excitandos militum animos multum valuisse fertur. Quinetiam in prosequendis hostibus effuse fugientibus, aut si receptui canēdum esset, diuersi traduntur moduli, ad militum excitandos animos,

Lacedæmonij prælium inituri.

aut sedandos. Qui quidem Lacedæmonij prælium inituri, pluribus concinentibus tibiis, acies ineunt, vt his modulis capti, matureincederent, ferociámque & immodicos animos cohiberēt, néve, id quod in concursu magnorū prælio rum vsu venit, hostem cupide insequuti, sæuè & atrociter contra victos insultarent, ita vt lōgius effusi, acies confunderēt & perturbarēt. Romanæ vero tibiæ primo quaternis foraminibus, postea tot pertusis excultę fuere, vt haud mul tum abessent à tuba: quarū diuersa traduntur genera. Nam præcentoriæ erant, & Vascæ, quibus in sacris præcinebant: & puellatoriæ sono clariore, ac gingrinæ & miluinæ, quæ in acutos exeunt sonos, sicut à locis Lydiæ, Corinthiæ, & Aegyptiæ, sonis diuersis, & nominibus variis. Cretenses autē cithara, fidibus & tibiis vtūtur in prælis, quibus instructas acies accēdunt. Parthis cornua, sæpius ingēs tympanum cum ferreis tintinabulis, pugnæ acuebant animos: quod quidem lance concaua, corio vndique protento, & clauis æneis affixum erat, quod simul ac diuerberabant, ignoto & horribili sonitu tonitrus instar intonabat. Lydi autem cum fistula & fidicine: Indi cum cymbalorum & tympanorum pulsu in hostes ducunt. Id enim erat tubarum loco. Non enim tibias habebant Indi, nisi in regia, quum rex dormitum vadit: sicut reges Siculi ad citharæ & auium cantus dormiebant. Galatis vero barbara tuba horribili sono bellicum occinuit: contrà apud Busiritas & Lycopolitas in Aegypto, quibus tubis canere vetabatur, quòd sonum asininū redderēt: ipsi enim asinosexitiali odio prosequuntur, propter Typhonem asini colorem præferētem. Cimbri protentas vehiculorum pelles tantis pulsabant ictibus, vt ingentem fragorem redderent. Apud Pœnos, & in castris Hannibalis rubram vestem tabernaculo ducis protentam, plerunque tubæ sonitum: Illyriis, linteum protentum, aut rubicundam tunicam sariſſæ appositam: aliis protentam purpuram, indicium certaminis fuisse proditum est:

Rom. tibiæ quot foramina num.

Tibiarū diuersa genera.

Cretenses.

Parthi.

Lydi.

Indi.

Galatæ.

Busitiæ.

Lycopolitæ.

Cimbri.

Pœni.

Illyrij.

Signa certaminis futuri.

est: quo viso quisque miles præuideret præcauerétque, & se ad pugnam accingeret. quod in Romanis castris obseruatum legimus, vt rubra veste tabernaculo ducis protenta, diem prælij præsignarent. Dario super tabernaculum imago solis crystallo inclusa, signi loco fulgebat in castris. Apud Spartanos in vsu erat, vt quoties fortiter & magnis vtrinque viribus decernendum foret, milites capita comerent, capillum barbámque depecterent: quo argumento periculum se animæ adire, & hostiles spiritus gerere signabant. Erant enim Spartani milites comati omnes, sicut Milesij, Thurij, & Tarentini, ac cæteri quibus Laconica institura placuerunt. Ideo quum Persarum duces, milites Leonidæ comatos, & multo pectine comptos vidissent, ferūt illos despectui habuisse, velut desides & ignauos: quum vero animi vigorē & fortitudinem fuissent in acie experti, animorum præstantiam admiratos obstupuisse. In nauali autem prælio vexillo ex prætoria naui in sublimi elato, pugnæ signum militi dabatur. Nonnunquam concussu veli aut chlamydis, aduentus demonstrabatur: excusso vero, discessus: sicut in nocte lumen, & in die fumus, insidias aduentúsque hostium, & occulta consilia plerunque indicarunt. Apud Athenienses puniceo paludamento è naui prætoria contra Lacedæmoniorum classem, pugnæ signum sæpe datum est. Lysander æreo clypeo è naui elato, irruptionis signum dedit. Bruti vero nauis prætoria, quò ab aliis dinoscereturo, signum habuisse fertur: tametsi singulæ naues deorum imagines ferrent, sub quorum essent tutela. Nanque aliæ Neptunum, nonnullæ pristis, centauri equi, vel draconis insignia habuere. Græcis vero nauibus ex insularum nominibus plerunque nomina fuere: quippe Gnidurgis, ex Gnido nauis dicta: Samena, quòd ex Samo rotundæ figuræ: Parona, quòd ex Paro: & Corcyrion, ex Corcyra. Cercuriam autem quasi caudatā appellarūt, sicut Afractam Rhodiorum, contra tempestates imbellem, Dyerotam Mitylenæorum. Legimus quoque in Libya fuisse nauigia, quę hirci & capti tulere nominā. Barbarúmque nauigium frequens habuisse arctis lateribus, quod cameram dixere, lata aluo in modum tecti occlusa, pari vtrinque prora, quòd sine noxa mutari, & volui ex omni latere posset. Supparum

Romani.

Darius.

Spartani.

Milites comati.

Signa in prælio nauali.

Athenienses.

Deorū imaginibus naues insignitæ.

Nauium nomina.

Græcorum naues ex insulis nominatæ.

Barbarum nauigium.

Alexandrini.

vero, Alexandrinæ nauis proprium insigne fuit. nã solis Alexandrinis suppara velorum licebat intendere, sicut corbes onerariis nauibus pro signo suspẽdebantur. Marcus vero Antoninus successu rerum insolens, purpureum velum prætoriæ naui apud Actium pro insigni dedit. quo abiecto, victus fugientem vxorem fuit prosequutus. Id quod Alcibiades fecisse dicitur, vt prætoriam nauim cum velo purpureo haberet. Alexander quoque quum Indum nauigaret, versicolori velo totius classis insignia variauit. Fuitque obseruatum, lumen in prætoria naui quod cætera classis prosequitur, spectatissimum insigne noctu fuisse. Quare Scipio in Aphricam transmissurus, velis in altum datis, singula rostratæ naui, bina onerariæ, prætoriæ trina luminaria dedit. Et in nauali pugna deponere signum aut velum, ad alterius præscriptum se imperata facere, & mandatis obsequi significari. Abiectis vero armis plausum facere, aut nauim velatam infulis occurrere, supplicãdi genus esse, probatum est. Sed quod modo de tessera dictum fuit, animadnertimus tesseram symbolum fuisse bellicum, & signũ quo socij milites dinoscebantur ab hostilibus, vt pro quibus, & contra quos arma sumerent, facile dinoscerent. Eam fuisse in castris diui Cæsaris Venerem genitricem: in Pompeij Magni Herculem inuictum: in Pompeij iuuenis, Pietatem: In Antonij exercitu Lar deus fuit, in Syllæ autem Apollo. Neronem vero optimam matrem militibus tesseram dedisse tradunt. Ipséque diuus Cæsar quãdoque Felicitatem, nonnunquam Victoriam militibus tesseram proposuit. Brutus in Philippis Apollinem. Cyri autem tessera fuit, Iupiter belli socius & dux. Diuus vero Antoninus, Aequanimitatis. C. Caligula Priapum & Venerem Cassio tanquam molli & effœminato, signum dedit: adeo Seuerus Septimius, Laboremus; Pertinax vero, Militemus. Claudius Cæsar græcanico versu definiuit tesseram, in hæc verba: Virum vlcisci decet, quando quispiam prior iniuriatur, siue molestus est. Demetrius Iouem & victoriam militibus edixit tesseram. Fertur Antiochus cognomento Soter, aduersus Galatas ducturus, signum proposuisse, Bene valere. Et Mecænas quoties in castris ducis fungebatur officio, discincti tesseram dedisse, quam quidem

Lumen in prætoria naui.

Tessera militaris.

siue

siue quem incolumem reuerti, sine castra metari, aut corpora curare, & prãdere milites, seu qua vigilia educi legiones conueniret, vel quid aliud silentio agi oporteret, pro militari signo dare soliti sunt. Qua data, satis constabat, nõ errore, sed cõsilio & imperio ducis, ea quæ iubebantur, fieri. Fuitque probatum experimentis, tessera accepta, milites ordines seruare frequentes: ea vero sublata, aciem dissipari. Alij tesseram mensuram fuisse, qua frumentum militibus metiebatur, non ineptè arbitrati sunt. Erat præterea vexillum cærulei ruffique coloris, quo educto, inque arce proposito, satis constabat, milites, si quid subitũ ingrueret, in re præcipiti non iusto delectu, sed tumultuaria manu arma expedire, & iustitio indicto, nomina dare, etiã sine vacationis priuilegio, saga sumi, & inter se cõiurare, legiones cõscribi, delectũ festinãter haberi, arma apparari oportere: quæ quidem tumultuaria manus, & subitariæ legiones dicebantur: quum ad subitos hostium incursus, in præcipiti celeritate, nõ satis laxamenti iusto delectui ducibus dabatur. Iusti autem fuere dies triginta, intra quos expeditioni milites apparari necesse erat. Illud autem satis constat, concussu & crepitu armorum victoriam significari, exhortationes fieri. Apud Græcos ἐνυάλιον: apud Aphros, iniice iniice, seditionis signum fuit. Pileúmque in hasta propositum, ad libertatem proclamari. Manus expedire, atque alte illas efferre, cõcẽsio militaris erat. Manus vero imperatori protentare milites, initium armorum: & flagrante seditione, tumultum suscitari: ad arma cõclamari, hostes adesse significari: Defectionis, Athenionem vocare. Is enim Athenio Siculus fuit, qui Drepanetis deficientibus, quum capita factionis assumeret, interẽpto domino, & ex ergastulis coacta seruorũ manu, & comitibus voluntariis, regnum sibi asciuit. Fuisse enim factiones partium in Sicilia, quemadmodũ in Græcia, satis constat. In omni ferè Græcia fuerũt partes, Doricæ & Ionicæ: inter Dores erant Lacedęmonij, inter Iones Athenienses, Athenas quoque in factiones tres diuisas legimus, in Diachreos, Pedios, & Paralios: aliquãdo in duas, Thucydidis vnam, Periclis alteram: aut in plebeiorum, cui Polyarchon: & optimatum, cui Cassandet pręerat. Nonnunquam in plures, scilicet Ephialtis, Myronidis,

Tesseræ alia significatio.

Tumultuaria manus, & subitariæ legiones.

Tempus apparãdæ expeditionis.

Indicia quæ dã militaria.

Athenio.

Factiones Siciliæ.

Athenien.

Thomidæ, Cimonis, & Leocratis. Theſſaliam vero in Ege-
Argorum. ſaretos, & Petreios. Et in Argo, Ariſtippi & Ariſtæi. Et apud
Mileſiorum Mileſios, vna Plutis, altera Cheromacha factio fuit: ſicut a-
Carthaginẽ pud Carthaginenſes Barchina & Hannonis. Alibi ſimultas
ſium. plebeiorũ & paucorum. quippe Pericles plebem, Cimon o-
Gallorum. ptimates fouebat. Gallia vero quum in factiones duas diui
ſa foret, alterius Hedui, alterius Sequani capita fuere. Ly-
Spartanorũ curgus Spartã in duas factiones diuiſit, quas phylas & obas
In Peloponneſo. nuncupauit. Etiam Peloponneſus variis nitebatur factioni
bus: nãque Argiui, Elij, Mantinenſes, aliique finitimi Lace-
In Chio. dæmoniis, diuerſarum factionum fuere. In Chio autẽ fue-
re factiones duæ: & quum alterius princeps Onomadeus,
victoria contra alteram potitus eſſet, alterius factionis vi-
ros ab vrbe minime exigendos curauit, ne inimicorum me
tu vacuus (quod vſu plerunque venit) diſsidium cum ami-
Romanorũ cis fereret. Conſueuiſſe quoque Romanos milites, itaque
militũ mos. militari diſciplina traditum ferũt, vt ſtipendij pecuniã, aut
aliunde paratam, quę vnicuique ſupereſſet, pugnę tempore
apud ſigna in ſarcinulis deponerent, eamque imperatores
iuxta ſigna ſeruari mandarent. Quod ideo conſtitutum fe-
runt, vt non modo patriæ & Larium, ſed fortunarũ ſuarum
milites defenſores paratiores, propterea que fotiores forẽt.
Et licet dimidia pars ſtipendij apud ſigna ſequeſtrari prius
ſoleret, tamen Domitianus, ne vltra mille nummos depo-
Aſiatici. neretur à ſingulis, edicto prohibuit. Quod ab Aſiaticis Ro
manos ſumpſiſſe crediderim: quibus fuit in more, vt mili-
tiam ſequuti, quæ precioſa haberent. & magni cenſus, ſecũ
in expeditionem ferrent: vt tuendi neceſsitate quæ illis e-
Perſæ. rant chariſsima, plurima & maxima prælia obirent, prom-
ptiũſque dimicarent. Perſæ vero non pecuniam & gazas,
ſed pellices velut chariſsima pignora, quæ ſtimulis agerẽt,
apud ſigna deponebãt, vt pro his quæ erant exoptatiſsimę,
& quas maxime diligerent, velut coniugum & patriæ me-
mores, forti & præſenti animo mortem oppetere non du-
Cùm duo cõ bitarẽt. Illud quoque proditum memoriæ eſt, quoties duo
ſules contra ſimul conſules iiſdem creati auſpiciis, contra eoſdem ho-
eũdẽ hoſtem ſtes ducerent legiones, tam itineris quam ineundi certami
ducerent le- nis ſignum ab antiquiore, & conſulari, aut pluribus hono-
giones. tibus functo, dari cõſueſſe: quódque ſiquando patricios &
ſenatum

ſenatum aduocare conſules vellent, per pręconem ſingulis nominatis, aut buccina: plebeios vero tribunus plebis per miniſtros, non ſingulos expreſsis nominibus, ſed vniuerſos cornu aduocabat.

Quæ fuerint Romanis comitia centuriata, quæ curiata, quæ tributa, & quæ calata.

CAPVT III.

QVod centuriatis comitiis cõſules, tribuni militares, prætores, & reliqui magiſtratus, qui maiora auſpicia habebãt, crearentur, nemini dubium fuit. Quum enim quatuor eſſent comitiorum genera, ædilitia, prætoria, tribunitia & cõſularia, quibus poſtea addita cenſoria & quæſtoria: cẽturiata fuere, quę niſi auſpicato fieti poterant, vocatis centuriis, patribus diſtributis centuriatim aut tribu- *Centuriata comitia.*
tim, deſcriptis ordinibus, claſsibus, ætãtibus, auditis autoribus, & re promulgata & cognita. Vocabãtur enim cẽturiæ in Martiũ campum, quò conuenire facilius poſſent, vbi libera erat ſuffragandi peteſtas, ibique comitiorum die ex cenſu & ætate illorum qui ex qualibet tribu in cẽturias ſelecti erant & in claſſes: (nam populus in centum turmas diuidebatur) non autem mixtim ex colluuione ommiũ, per *Pup. in e.n-*
pontem ſuffragia ferebant. Quæ tamen comitia, ſi quando *tũ turmas.*
populus cõire nollet, per patres clientéſque patrum fieri poterant: poſitóque vexillo in arce, exercitus præſidij cauſa imperabatur. Idque propterea cautum, quòd intra vrbem comitia habere, aut legere militem non decebat: quippe armatis legionibus vrbem ingredi fas non erat, ne graſſatoribus obnoxia foret. Candidatorum vero mos fuit, quum comitia fiunt, & in ſuffragium ciues vadunt, in candida ve *Candidato-*
ſte ſine toga in campum deſcẽdere, cum clientibus gentili *rum mos.*
búſque, ſingulaſque tribus prehẽſare & circuire: hominéſque etiam tenuiſsimos & ignotos, quorum ſuffragiis nituntur, rogare, atque illos per ſe & cõmunes amicos appellare, obſecrare & obteſtari: quorũ nomina memoriter rete renda erant, quod ſi qui facere nequirent, adhibito nomẽ- *Nomencla-*
clatore faciebant, tametſi cautum poſtea fuerit, ne candida *tores candi-*
tis nomenclatores adeſſent, ſuáque merita & facinora do- *datorum.*

mi foríſque commemorare, demiſsíſque & humilibus ver bis ſupplicare, nihil denique fraudis aut lenocinij omitte re, prehẽdere amicos, ambire patronos, domos ſtationeſ- que circuire, admonere beneficij, perlicere donis iuuenes, & ingentia polliceri, nihil reliqui facere, vt ſibi in cõſequẽ dis honoribus ſocii & adiutores ſint, atque in petitione ſuffragentur. In qua re elaborandum erat, vt adoleſcentes nobiles, & ſummo loco natos, ſtudioſos haberẽt, qui omni ſtudio & comitate rogãdi perſuadẽdíque erãt, vt ſe amicos, ſuffragatores, duces atque aſſertores exhiberent, competi toribúſque inuidiam, ſibíque ſtudia hominum, fauorém que conciliarent. Nam multos potentia & multitudine amicorum fultos, poteſtates & imperia peruiciſſe inueni mus. Quum enim populus tam Romuli quàm Tulli legi bus comitiorum princeps foret, ita vt quos creare magi ſtratus vellet, illi poteſtas eſſet: his artibus delinere mẽtes, ſingulorúmq; animos captare oportebat. Quod licet eſſet in vſu frequens, nõnulli tamẽ hoc ſupplicandi genus velut ſordidum & parum libero homine dignum, deuitarunt: ſi quidem L. Craſſus nunquam adduci potuit, vt præſente Q. Scæuola, more candidatorũ, populo ſupplicaret. Phocioni quoque cum nunquam ſupplicare populo ſuſtinuiſſet, & ideo comitiis intereſſe noller, abſenti & inuito honores de lati ſunt. Qui etiam candidati, vt plus autoritatis ferrent, vtque iuſta ſuffragatione digni haberentur, cognomenta ſæpe clariſsimarum familiarum deſumpſerunt: eáque pro pria & peculiaris licentia candidatorum fuit, vt bonum no men ferrent, & ex optimatibus iudicarentur. Nec minore ſtudio his quos rogabant, agere gratias: nam mirum & effi cax ſtudium in agendis gratiis habebatur. Singulos deni que prehenſare, obuiáſque manus dare, ſalutare, & omni bus arridere debebant. Qui vt conſpicui eſſent, vtque à po pulo ſpectarentur, nundinarum tẽpore & mercatu frequẽ ti, quò opifices & agreſtes ad vrbem commeabant (quum nona quaque die fora conſtituerentur) in edito colle ſpe ctandos ſe præbebant, vt popularem gratiam fauorémque aucuparentur. Idque poſt aliquot ſecula, lapſis iam & de fluxis moribus, fieri ſeruatum eſt. Antea enim ſine ambitu ſuffragiorum, aut his lenociniis præſente ſenatu, ſummo ſilentio

Romuli & Tulli lege, populus comitiorum princeps.

ſilentio ipſi per ſe candidati in comitiis vitam ſuam belli domíque, decora atque officia in rempublicam, & quid ſin gulis vniuerſíſque præſtitiſſent, tum maiorũ fortiter facta, longa & accurata oratione explicabant: qua cura, qua dili gentia, qua animi magnitudine honores geſsiſſent, teſtéſ que & laudatores dabãt, qui omnes æquiſsimis animis au diebant. Quæ rerum geſtarum commemoratio non ficta, longè plus poterat, quàm preces & ambita ſuffragia, quæ poſtea vrbem inuaſere. Quibus quidem comitiis plerũque dictator, conſul aut prætor, maioréſque magiſtratus præ rant. Ante cuius curulem ſellam cãdidati ſuffragia excipie bant. Scita verò ſuffragiorum nongẽti, qui ex ordine iudi cum erant ſelecti, cuſtodiebant: & ne quid fraudis dolíve admitti poſſet, néve quis teſſerulas in loculum coniiceret, ſolicitè curabãt: quippe ſingulis tribubus comitiorum die non ſolùm cuſtodes, ſed rogatores & diſtributores præ rant. Deſcribebantur nomina tribuũ vel centuriarum, quæ intra cãcellos, quibus Ouilia nomẽ erat, vt quæque vocata fuerat, ex vrna vt ſors ferebat introducta, ſuffragabatur. De mum tribuum ſortitione facta, in ciſtellam poſita, quam ſi tulam dixere, renunciabant præconis voce, quem quæque tribus candidatũ elegiſſet. Fuítque priſci moris, vt Veturia cuius erat prærogatiua ſuffragiorum, pro ſuo candidato prius in ſuffragiũ iret. nanque ex centuriis militaribus fa cto iterum delectu tam ex iunioribus quàm veteranis, prę ſtantiores in proprias ſeligebant centurias: quarum erat prærogatiua ſuffragiorum per vices, quibus Veturię nomẽ datum. Nonnunquã alia ſeruata eſt ſuffragiorum ratio: ſi quidẽ Lucius Caſsius Lõginus tribunus plebis, Caio Ma rio & Flacco cõſulibus, vt populus per tabellas punctis di ſtinctas ſuffragia ferret, legem tulit tabellariam, quæ diu ſancta & incorrupta manſit. Ea enim lege, ne qua inuidia oriretur, & quò magis animo libero vota impartirent, cau tum fuit vt non voce, ſed punctis ſuffragarentur. Puncto enim in tabula appoſito, per ſingulas tribus, pro quo candi dato ſuffragia conferrent, dinoſci poterat. Quibus tabellis nihil aliquando melius viſum, quum illis ambitus & con cionũ licentia palã adempta fuerit. poſtea animaduertẽtes, quia autoritas optimatum, & illorum qui honoribus præ-

Comitiis cẽturiatis qui præerant.

Scita ſuffragiorum quî cuſtodiebãt.

Ouilia ſuffragiorum.

Veturia tribus.

Suffragia per puncta.

Lex tabellaria

Alia ratio suffragiorũ.

stant, plus voce quàm puncto haud dubiè poterat, postpositis tabellis, ad aperta suffragia, & primum ordinem comitiorum rediere. Nonnunquam discoloribus ceris signa suffragiorum & sententiarum notabantur: quod in iudiciis quoque fieri animaduertimus. Persæpe verò vniuersus populus effuso studio & fauore accensus, aliquem insignem candidatum ob excellentem virtutem militarem, cuius summa dignitas, maximæque res gestæ fuere, cunctis suffragiis consulem aut prætorem, ædilem aut censorem declarauit, & comitiis renũciauit. Quibus in suffragium missis, consul qui præsidebat, cum qui ad honores promotus fuerat, primus voce renunciabat: mox præconis voce populo palam fiebat: in quo proditum memoriæ est, Domitianum morte affeciſſe Flauium Sabinum, quod cõsularium comitiorum die, præco illum non consulem, sed per errorem ad populum imperatorem declarauit. Qui verò candidatus renunciatus designatúsque fuerat, antequam iniret magistratum, solenne carmen precationis præfatus, sicut mos est, celebri oratione populo vniuerso agere gratias, eúmque honorificẽtissimis verbis alloqui, & de se bonam spem polliceri debebat. Quod Paulus Aemylius cum aduersus Persen totis comitiis consul foret renunciatus, facere recusauit. Nam palam professus est, nullas se gratias populo debiturum: quin si meliorem nacti essent, liberam se eligendi potestatem populo daturum dixit. Inde è campo qui designatus declaratúsque fuerat, in Capitolium, mox ab vniuerso populo in domum suam deducebatur. Quod si primis suffragiis minus valere poterant, parúmque viriũ in promouendo candidato fuisset: quippe cum bina denuo de eisdem candidatis sæpe comitia fierent, quò facilius in comitiis concordia populi firmaretur: plerunque prolatis comitiis, fracto animo, squalore & lachrymis demissi & supplices cãdidati, singulos etiam de plebe homines, atque humillimum quemque prehensare, populóque vniuerso supplicare solebant: ita vt quod prius assequi nõ poterant, pietate motus populus traderet. Id enim in comitiis plerunque eueniebat, vt dies intermissus, rumorésque temerè disipati, aut fabula ficta, vel minima offensiuncula, paruáque rerum momenta, totam sæpe rationem comitiorum

Cãdidatus ad magistratum aliquem designatus.

Vbi primis suffragiis non succesſisset candidatis.

rum perturbarent, & magnos motus excirent. Fiebat enim sæpenumero miseratione, tum splendore vitæ, nonnunquam gratia, aut meritis antea exhibitis, vt magni casus intercederent, fierétque repentina mutatio: vt qui modò erant repudiati, honestissima suffragatione haberentur digni, præsertim à populo, qui velut mare sempiterna agitatione mouetur. Nonnunquam in conferendis honoribus populum bis censuisse, & suffragia dedisse compertum est: centuriatísque & decuriatis comitiis diuersa suffragia contulisse, quod ideo fit, vt cuique libera facultas foret postremis comitiis mutare suffragium, si quem primæ suffragationis pœniteret. Fertur tamen Caius Cæsar comitia ita cum populo partitus, vt pro parte dimidia candidatorum, quos populus vellet, exceptis consulatus petitoribus, pro altera dimidia, quos ipse dedisset, pronunciaret. Per se verò in comitiis consularibus, quia imperatores deligebantur, præter populum vniuersum, etiam militaris ordo & equites frequentissimo concilio aduocati intererant: quippe suffragatione militari summi plerumque duces delecti sunt. Scipioni enim Aphricano iussus populus inire suffragium, omnis militaris ordo, omnésque centuriæ & tribus ad vnum, imperium in Hispaniam detulere. Quoties dissimilia suffragia diuersis comitiis darentur, illa præualere certum est, quæ iustis comitiis fierent. Prærogatiua enim suffragiorum, semper iustorum comitiorum fuit. Quod autem dempta toga condidatos in campum prodire obseruatum est, propterea constitutum ferunt, ne per occultos sinus pecuniis absconsis, largitione & ambitu suffragia mercarentur: aut saltem vt cicatrices & vulnera, quæ pro patria próque ciuibus pugnando passi sunt, conspicua forent. Proditúmque memoriæ est, Aphricani superioris filium, cum præturæ candidatus in campum descenderet, candidam quam induerat togam, turpitudinis maculis obsolefactam ostendisse, magnóque dedecore, totius populi suffragio repulsam tulisse. Quæ quidem cẽturiata comitia per cornicinem indici, curiata verò per lictorẽ calari solebant. Fuere autem curiata comitia, in quibus non de magistratibus cõferendis, sed de exercitu, de legibus, de legatis, déque ducibus deligendis, & legionibus inter cõsules par-

Primis comitiis repudiati, secundis verò admissi.

Militaris ordo in comitiis consularibus aduocatus.

Cum diuersa suffragia darentur.

Curiata comitia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiendis, de prouinciis, de genere belli, déque his quæ ad rem pertinent militarem, & an contra hostes arma sumere expediret, decernebatur, vt si rogationem probaret populus, bellum fieret: si verò antiquaret, cessaretur ab armis: in quibus suffragia non ex censu & ætate, sicut in centuriatis: sed ex generibus omnium ætatum & ordinum promiscua multitudine ferri assuêrant. Cum enim viritim tribules dabant suffragia, vbi accedebat singulorum totiúsque vulgi opinio & consensus, ea comitia curiata: cum verò per singulas centurias vnus ferebatur calculus, centuriata dicta sunt. Ideo in curiatis omnis potestas suffragiorum, & comitiorum euentus, penes populum stetit. Nam singulis popularibus, etiam despectissimo cuique viritim suffragandi, próque suo candidato decertandi potestas erat. In centuriatis verò cum non singuli censerent, sed per centurias suffragia ferrent, in quibus copiæ aliquorum plus poterant, pro eo quòd ex omni tribu præcipui opibus & dignitate, in centurias selecti, suffragabantur, diuitum suffragationem præualuisse certum est. Interdum verò curiatis comitiis, tribunos plebis, tribunósque militares, & alios magistratus extra ordinem creatos inuenimus: tunc maximè, cum hi magistratus primùm inuenti constitutíque sunt. Erat enim consentaneum, in nouis magistratibus creandis, non aliquorum, sed totius populi suffragia postulari. Quod nisi comitiis curiatis fieri posse, nemo dubitauit. Fuit quoque animaduersum, leges quæ ad populum pertinerent, quandoque centuriatis comitiis latas: siquidem L. Valerius Publicola comitiis centuriatis legem tulit, ne quis magistratus ciuem prouocantem verberaret, necarétve. Præter quæ fuere calata comitia, quæ curiata & centuriata continent. Hæc enim sunt pontificis maximi & sacerdotum, in quibus non omnes, sed descripti selectíque conuenire & suffragia ferre poterant. Nam cum vniuersum populum sacerdotia mandare, vel quenquam sacris præficere, propter religionem non deceret, Cn. Domitio tribuno plebis legem ferente cautum est, vt minor pars populi selectíque vocarẽtur, & ab ea parte qui dignus collegio foret, in sacerdotium assumptus cooptaretur. Ideo non plures quam decem & septem tribus, in pontificis aut sacer-

Centuriata diuitum suffragia.

Calata.

sacerdotum comitiis vnquam interfuisse compertum est. Quæ non comitia, sed populi concilium dicebatur: quippe qui non populum vniuersum, sed tantum partem concilio aduocarent. Cúmque sacerdotium maximæ esset autoritatis, propter religionem decuit sacerdotes comitia habere propria, in quibus ad sacerdotium assumerentur. His quoque comitiis calatis, quæ arbitris pontificibus fiunt: arrogationes illorũ, qui cum sui iuris sint, in alterius transeunt potestatem, fieri compertum est. Hæc enim comitia illa sunt calata, quæ pro collegio pontificum aut regis sacrorum augurísve aut flaminis inaugurãdorũ causa fiunt: siquidem vt hi crearentur, & in collegium admitterentur, sacrísve præficerentur & inaugurarentur, calatis comitiis decernebatur. Calatis quoque comitiis, & sacrorum detestationem, & testamẽta fieri animaduersum est. Tria enim veteribus fuere testamentorum genera: vnum, quod calatis comitiis fiebat, alterum quod per æs & libram, libripende adhibito, & emptore familiæ: *Hãc iuris solennitatem Cicero in Topicis nexum appellare videtur, cuius meminit Iustinianus in l. vnica. C. de vsucap. transfer.* tertium quod procinctum vocabantur, cum milites ituri in prælium, nulla legum solennitate, tribus aut quatuor adhibitis, raptim apud commilitones testabantur: qui mos talis erat, vt milites, cum decernere parant, antequam togam circumcingerent, aut clypeos arriperent, tribus aut quatuor audientibus hæredem sibi nuncuparent, siquid in acie secus eueniret. Postremo fuere comitia tributa, quę tunc fieri cognitum est, quum non ex generibus hominum, neque ex censu & ætate, sed per regiones vrbis tributim vicatímque suffragabãtur: in quibus interesse tribus & suffragari per regiones & compita assuêrant. Post aliquot verò secula Publius Scipio Aphricanus & L. Mummius censores suffragia mutasse feruntur, vt regionatim suffragarentur, pro generibus hominum causísque & quęstibus, tribus describẽdo. Quibus comitiis, vt tribuni plebis minorésque magistratus fierent, à Volerone primùm, deinde à Lectorio tribuno plebis rogatione promulgata, cauebatur, ne patricij quos vellent, tribunos per clientum suffragia crearent, non populus. Quibus etiã tributis comitiis tribuni militares sępe creati

Concilium populi.

Sacerdotum comitia propria.

Instit. de testamen. ordinan. in prin.

Testamentorum tria genera.

Tributa comitia.

Comitiati tribuni.

fuere, qui comitiati dicti: in quibus si deessent senatorij ordinis candidati, Augustus Octauius illos ex equestri ordine suffecit, ita vt finito honore, in vtro vellent ordine permanerent. Et licet centuriata comitia decreto senatus & auspicato, ac sacrificio perfecto & litato fieri minimé solerent: tamen tributa comitia, quia minimorum magistratuum sunt, nec senatusconsulto, nec augurato, nullisque præcedentibus sacrificiis facto, & eadem die absoluta, rata erant: tametsi lege Elia & Fusia, ne quis per eos dies quibus cum populo agitur, nisi de cœlo prius seruasset, agere liceret, cautum fuerit. Erátque mos auspicandorum comitiorum, vt cum præfatione deorum dearúmque bonis fautísque ominibus, ac diis bene iuuantibus, concilia inirent. Apud Argiuos verò indictis comitiis, cum prætor in præfationis carmine, Iouem, Apollinem, atque Herculem præfari soleret, vt successus darent prosperos: postea Philippi nomen adiecerunt præfationi, assentationis genus. Illud tamen non præterierim, neque comitialibus diebus, more maiorum, senatum haberi: neque nundinarum tempore comitia fieri licere, ne à legibus accipiendis, quæ trinundino dabantur, plebem auocari contingeret, néve interpellarentur nundinatores, vtque rusticis qui in vrbem veniunt, componendi lites, & transigendi facultas foret. Quódque die imbribus aut turbine procelloso, aut si fœda tempestas cum grandine, vel si tonitrua aut venti fierent, vel si in frequenti multitudine quispiam morbo concideret comitiorum die, & nisi seruatum de cœlo esset prius, quo ad centuriata comitia, cum populo agi non licebat: habitáque in his & promota, tanquam fœda tempestate facta, dirimi oportebat augurum responso, qui quid vitij intercessisset, renunciabant, idque lege Elia & Fusia. In quo id fuit memoriæ proditum, cum Appius Pulcher ad populum causam diceret, quod nauali prælio victus, per contemptum religionis classem amisisset, omnésque tribus in eius noxam suffragia ferrent, beneficio tempestatis adiutum, pœnam effugisse: nam subito imbri & turbine coorto, sublatis comitiis iudicium euasit. Ante vero comitia habita, quid vitij intercessisset, renunciare auguri nō licebat, quia diuinare videbatur. Quódque cum fœminis comitiorum

Mos auspicandorū comitiorum.

Senatum & comitia quando haberi non licebat.

Fœminæ comitiis non intererant. Athenienses.

Numni in suffragatores distributi.

rum nulla fuit communio: ideo mulieres nec comitiis interesse, nec suffragia ferre, neque foro aut concionibus immiscéri, & propterea nec arrogari poterant: quod erat apud Athenienses constitutum, vt nulla fœminarum conciliis publicis aduocetur, vel ferre suffragium, aut concionibus virorum interesse valeat: fuítque moris apud eos, quò frequentius comitiis assuescerent, vt singuli suffragatores nummos acciperent: quod à Callistrate primùm inuentum ferunt. Nam cum propter assiduas bellorum expeditiones, Athenienses à rebus vrbanis distracti, vix foro assuescerent, & per infrequentiam comitia cogi nequirent: quippe cum ex omni populo in quouis arduo negocio, vltra quinque millia non conuenirent, vt posthabitis negociis ad rempublicam accederent, & de publicis consultarent, aliquo inuitamento cohortandi fuere. Neque ab his quorum imminutum imperium fuit, apud Romanos comitia haberi, tanquam infausti prodigij & infandi ominis foret: neque illorum qui rei agerentur, nomina ad petendos honores admitti, nisi crimine inducto & absoluto: neque absentium rationem habendam, licet nonnulli legibus soluti, contra comitiorum morem, absentes suffragia pertulerint. Quod à Locris Amphissæis, qui haud procul Delphis incolunt, factum meminimus: apud quos nullius absentis habetur ratio, sed cum concio aduocatur, non solum pylagoræ & sacratores, sed omnis multitudo illorum qui sacra faciunt, conueniunt, & suffragia ferunt. Quotiésque non iustus comitiorum rogator fuisset, comitia inde habita, minus legitima censeri: & licet eum qui comitia haberet, aut illis præesset, ad honores assumi non deceret: plerunque tamen qui comitiis præfuere, licet pessimo exemplo, aliorum ministerio & opera illos assequi meruere. Estque memoriæ datum, sexagenariis maiores, & homines grandæuæ ætatis, quod ciuilibus vacarent muneribus, ad comitia suffragij causa descendere cogi nequire: quare deiecti de ponte, & depontani senes dicti sunt. Nanque iuuenes olim senes de ponte deturbasse dicuntur, quum illis non idem maneret vigor, & animi sensus esset obtusus. Quódque comitia magistratuum non solum per dictatorem, consulem & prætorem, sed per

Qui comitiis excludebantur.

Absentiū nulla ratio.

Comitia illegitima.

Senes depōtani.

Comitia quorum au-

interregem, ædilem, quæstorem, tribunum plebis, præfectum vrbis, tribunúmque scelerum, aut pontificem maximum, de senatus sententia plebísque scito, nonnunquam per populum indici compertum est: ipse tamen prætor consularibus comitiis autor esse non potest, quod maius verfaretur imperium in consulibus creandis, quàmvt per prętorem explicaretur. Cúmque Cæsarum temporibus, arbitrio principis, nonnunquam tribuum suffragio comitia fierent, Tiberius Cæsar inter cætera constituta, è campo ad patres illa transferri voluit: quorum consilio & suffragio etiam sine populo candidati ad honores & imperia prouecti fuere. Ex duobus tamen consulibus, ei qui minor natu foret, comitiorum habendorum munus dari consueuit. Sine autem consulis, prætoris vel tribuni, aut alterius magistratus decreto, populo & plebi conuenire, aut clandestinos cœtus, coitiones vel conciliabula habere (ne quis malo exemplo populum seuocaret, vel secretas consultationes faceret) non licebat.

Clãdestinæ coitiones, vetitæ.

Quando primùm ædilitas cœperit, & quot fuerint ædiles, & qui curules, & qui plebeij.

CAPVT IIII.

Alter ex consulibus plebeius.

QVo tempore exactis regibus, & consulibus creatis, plebs contentione maxima cum patribus certauit, & tandem vt alter ex consulibus plebeius foret, obtinuit: patres pro commnnicato plebi consulatu, ædilitatem simul & præturam vendicarunt. Igitur curuli ædilitate creata, illam Cneo Quintio Capitolino, & P. Cornelio Scipioni ex patribus dederunt: postea alternis annis, modò ex plebe, nunc ex patribus ædiles creari cœpti, munúsque promiscuum fuit: donec curulis ædilitas ad liberti generis homines delata est: tunc cum Cneus Flauius Appij scriba, libertino patre natus, cum Quinto Anitio Prænestino, haud multo antè hoste populi Romani, ædilis curulis ius ciuile in penetralibus pontificum diuulgauit, diésque fastos in albo proposuit, ac ædem Concordiæ cum non mediocri inuidia nobilium dedicauit. Demum dissidente plebe à patribus, vt duo essent plebis ædiles, sicut duo patricij antea

Ædiles alternis annis modò ex plebe, modò ex patribus.

Duo plebis ædiles.

antea fuerant, plebi est à patribus concessum. Lapsis inde temporibus, cum Iulius Cæsar rerum potiretur, tunc primum sex ædiles creati, duo patricij, qui cereales dicti, qui curam gererent annonæ forensis, copiæque cibariorum: reliqui ex plebe: quorum præcipuum munus erat, vrbis, ædium sacrarum priuatarúmque curam agere: ad eósque absentibus vel impeditis consulibus, summa rerum & maiestas consularis imperij sæpe delata est. Hi præcipuè curabant, vt ædificia publica priuatáque fierent, vtque templa, theatra, stadia, fora, porticus, curiæ, & basilicæ, atque mœnia, magnificis operibus reficerentur & ornarentur: quod lege veteri sancitum erat, in hæc verba: Suntóque ædiles curatores vrbis, annonæ, ludorúmque solennium, ollísque ad honoris amplioris gradum prius accessus esto. & infra, Quibus sacrarum rerum procuratio & totius vrbis tutela sæpe commissa est. Ad quos etiam senatusconsulta & scita plebis, vt in æde sacra conderentur, deferebantur: præparando conuehendóque frumento & oleo, ne vrbs penuria annonæ, néve caritate laboraret, vtque commeatus, quæque bello vsui forent, in castra deferrentur, ędilium muneris erat. Ideo Manius Martius & Trebius ædiles plebis, quod in summa caritate frumentum populo in modios assibus dedere, commeatúsque inuexere, statuas in Capitolio & palatio cum titulis honorum meruere. Et M. Seruilius T. filius ædilis curulis, quod olei denas libras singulis assibus præstitit, celebri memoria dignus fuit. Etiam in eos qui plus quàm lege definitum erat, agri possiderent, diem dicere, matronas probri accusare, fœneratores coercere, popinas & ganeata obsonia inhibere, in facta dictáque inciuilia atque improbra animaduertere, atque in exilium agere, ædilitiæ potestatis erat. Nero tamen dũ munere ædilitio fungitur, ne quid cocti in popinis veniret, præter legumina & olera, interdixisse fertur. Quinetiam nimiam ædilium potestatem cohibuit: statuítque quantum curules, quantum plebeij pignoris caperent, quantúmque pœnæ irrogarẽt. Circa religionem, ne qui nisi Romani dij patrio more colerentur, néve à vetustis cæremoniis decederent, ædilibus præcipua cura fuit: quorũ edictis cautum est, vt Iudæorũ Aegyptiorúmque sacra, ritus & cæremonię

Sex ædiles cereales.

Lex de ædilib⁹ plebeis

Nero ædilis

Ædilium potestas nimia cohibita.

Ædilitiũ ædictum in Iudæorũ & Aegyptiorum sacra.

Exẽpla ædilitiorũ edictorũ vide in 11. lib. Pandect. de ædili. edict.

ex vrbe pellerentur & exigerentur. Senatusconsulta excipere, super emendis vendendísque seruis aut iumentis, si ex fide bona venirent, déque illorum vitio & morbo cognitionem animaduersionémque habere, thermarum curam agere illásque ne essent immundæ, néve nimis æstuarent, curare, ædilitiæ cognitionis erat: de mensuris quoque & verrendis viis, déque alia cognoscere, desupérque edicta proponere, quæ ædilitia dicta sunt, mulctámque non parenti irrogare, aut nota turpitudinis afficere poterant.

Ephori apud Lacedæmonios.

Horum exemplo Ephori Lacedæmoniis fuere, & in Thessalia ædiles, quibus virgas lixæ præferebant, quorum munus erat annonam & forum cupedinis curare. Apud Græcos & Aetolos agoranomi, quorum edictis vendentium & ementium rabies coercebatur: qui hoc etiam sibi arrogarunt, de venditarum emptarúmque rerum vsu & commercio, déque conuentionibus & pactis cognoscere. In tantúmque honoris culmen ædilitas prouecta fuit, vt vrbe peste laborante, maiestatem consularis imperij ad ædiles decidisse, Titus Liuius autor sit, ac iam bonis temporibus ab optimis quibusque splendor ædilitatis quæsitus fuerit.

Agoranomi.

Honos ædilitij muneris.

Nam & duo Crassi, & Quintus Mutius, & Publius Lentulus, & Scaurus summis honoribus functi, ædilitatem magnificentissimè gessere, illámque magni muneris loco exequuti fuere. Paulus quoque Aemylius quum duodecim magnis competitoribus in petitione ædilitatis prælatus fuerit, pro summo honore duxit. Sunt tamen exempla illorum, qui repulsam in petitione ædilitatis perpessi, mox consulatus, præturas, & summos honores meruere, inter quos C. Marius, qui in duabus ædilitatis petitionibus, curulis scilicet & plebeiæ, vna die bis repulsam tulit, septies deinde consul fieri meruit. Scipio verò Aemylianus, cum candidatus ædilitatis in campum descenderet, ab vniuerso populo fructum vberrimum cepit: nam pro ædili, omnium suffragatione consul factus est. L. Lucullus cum ante adultam fratris ætatem, magistratus petere nollet, tantum gratia & fauore valuit, vt absens vnà cum fratre ædilis relatus fuerit. Vespasianus verò candidatus ædilitatis, quinquies repulsam passus, demum ad imperium fuit euectus.

Ædilitatis repulsas passi, ad alios tamen magistratus statim euecti.

Ædilita-

Et quanuis ædilitas per se proprium munus foret, sæpe tamen

tis munus cũ alio munere coniunctum.

men magistros equitum & tribunos plebis simul cum magisterio & tribunatu ædilitatem gessisse comperimus. Cn. Flauium Appij cæci scribam, cum tribunatu plebis ædilitatem, & T. Sempronium, magisterium equitum vnà cum ædilitate habuisse constat: tametsi duos magistratus, præsertim curules, simul gerere, antea interdictum fuerit. Munera etiam magnificentissima, & ludos apparatissimos, ad conciliandum populi fauorem, per ædiles plebis aut curules, nunc Romanos, nunc plebeios, nonnunquam scenicos, publica vel priuata impensa, aut ex mulctatitia pecunia curari & instaurari, plerunque adnotauimus: in quibus venationes beluarum, quæque mira spectatu & insolita sunt, nonnunquam gladitorum paria qui digladiarentur, spectaculis exhibuere: quæ munera cum magnificentissimè per ædiles edita fuissent, gradus ad amplissimos honores magistratúsque fecere. Illud memoriæ datum est, eos qui scriptum facerent, ad ædilitatem admitti nequisse: propterea Flauius scriba, quia scriptum fecerat, nisi iurasset se scriptum non facturum, ad ædilitatem admissus non fuisset. Quódque ædiles, sicut tribuni plebis, sacrosancti aliquando habiti sunt: quod licet veteri constet exemplo, lexque à Valerio consule post decemuiros lata, tam tribunos quàm ædiles, iudices atque decemuiros inuiolatos sanxisset: tamen quia ædiles curules neque prehensionem, nec vocationem habere, nec lictore vti, eósque à priuato ad maius tribunal prehendi ducíque à magistratibus nouimus, propterea ædilem non esse sacrosanctum opinati sunt: quod Domitianus Cæsar facto declarauit, qui tribuno plebis autor fuit, ædilem repetundarum accusandi, iudicésque in eum à senatu petendi. Qui quidem ædiles non Romę tantum, sed in oppidis & vicis ignobilibus sæpe fuere magistratus, qui de mensuris & rebus minimis iura dabãt. Hoc quoque notandum est, posse ædiles exhausto atque inopi ærario nouum vectigal constituere, quo reipublicæ oneribus consulatur. Quódque sicut tribunos plebis ad tribunatum, ita ædiles curules seu plebeios, qui patrem haberent superstitem, ad ædilitatem minimè admitti posse, exemplis maximè probatum est.

Ludi per ædiles editi.

Scribæ ad ædilitatem nõ admissi.

Ædiles sacrosancti.

Vectigalia per ædiles constituta.

Iudicium ignaui iudicis super controuerso iure perperam iudicantis, haustum aquæ per fundum alienum non deberi.

CAPVT V.

SVper controuerso iure in foro Romano, me præsente, apud ignauum iudicem qui præsidebat, dum quotidiana patrocinia præstarem, aspera & vehemens quæstio agitari cœpta est. Petebatur enim à testatoris filio, cui haustus aquæ in fundo quem alteri legauerat testamento, exceptus fuerat, isque fons immodicis caloribus postea exaruerat, deinde tribus pòst annis denuo emersérat, ex testatoris voluntate se ad illius haustum per fundum legatum admitti. Cui cõtrà stabat fundi dominus, & desita aqua, seruitutem se nullam debere aiebat: quippe cum aqua, cuius haustus testamento exceptus fuerat, fonte arefacto, esse desierit, cessare etiam seruitutem, quæ propterea debebatur, dicendum erat: & vbi haustus aquæ ex nouo fonte illi forsan deberetur, ius tamen eundi per fundum suum, se inuito, illi non esse: pluráque in hanc sententiam adduxerat, quibus non dissimulanter quæstioni responderi videbatur. Contra verò testatoris filius, relicta à patre seruitute, & haustu aquæ sibi legato, etiam aditum ad aquam, qui nullibi nisi per fundum patere poterat, relictum dicebat: cum nullus aquæ vsus foret, nisi haurire liceret, neque posse hauriri, nisi per fundum aditus esset. Quod si fieret secus, profecto cum sibi aliunde haurire non daretur, ipse legato præter testatoris voluntatem frustratus foret: quod est pudẽdum dicere. Rursus tametsi aqua desita fuisset, seu æstu vehementi, seu quouis modo arefacta, ea postea renata, ius pristinum sibi deberi asserebat: nam quãdiu è fonte manaret, ius hauriendi sibi integrũ esse dicendum erat. Cúmque immodicis iurgiis desuper obstreperent, & turpibus vocibus inuicem conflictarentur, iudex qui assidebat seuerus & vehemens, amborum audito postulatu, pauca interfatus, quæsiuit an aqua ex fonte arefacto penitus fluere desiisset: & quum triẽnio aquam ex fonte manare desiisse (quippe quũ tenuis, non perennis foret) illámque denuo scaturisse, tabulis & testibus planum fecissent, déque hoc nulla controuersia foret: hoc asseuerato, parumper subdubitare visus, paulo post

post eò inclinauit sententia, vt eundi per fundum alienum, & aquam desitam rursus hauriendi, testatoris filio ius non esse, sibi liquere iniquissimo decreto pronunciaret. Qua in iuria decreti cum vehementer ille offensus reclamasset, & propterea me adiuisset, peteretque vt sibi in causa adessem, vtque suas partes propugnationémque mea cura patrocinióque susciperẽ: quæsiui ego à iudice, vt bona cum venia diceret mihi, quo iure, qua lege aut exẽplo, isti cui seruitus testamento relicta fuerat, ius non esse hauriendi ex fonte renato declarasset: siquidem si haustus aquæ testamento legatus erat, iter quoque ad haustum ex æquo & bono relictum videri debet: cum nisi haurire liceret, nihil præstaret commodi legatum, nihil opis. idque tam Paulum & Marcellum, quam Neratium & Vlpianũ de seruitutibus sentire asseuerari. Quinetiam de sumptibus funerũ idem Vlpianus censuit: Si in fundo à me vendito sepulchrum mihi excepero, iter quoque ad sepulchrum exceptum videri, cum subsequens antecedẽs supponat. Neque repugnat, quod arescẽte fonte, desita seruitus videbatur, quia satis habet rationis explicatæ, quod mox fonte renato ius idẽ mihi deberi quiuis potest intelligere, idque Iabolenum & Paulum de seruitutibus etiã censuisse. Quinetiam Actilicinus consultissimus vir super hac controuersia Cæsarem Statilio Seuero in hãc sententiam rescripsisse dicit: idque cum lege & iure affirmare contenderem, peterémque vt more institutóque maiorum, siquid iudicando deliquisset, caueret ne magno saltem afficeretur incommodo is qui in meam fidem clientelámque venerat. Iudex ad me conuersus, grauiter credo ferens se frequenti auditorio interpellatum, stomachabundus & vultu ferè minaci, semel, inquit, desita aqua, postquam fons exaruit, ius illam hauriendi pariter desitum videri: quippe cum aqua nulla sit, quæ debeatur, seruitutem extinctam amplius non reuocari respondit. Cúmque ego contradicerem, horum autoritatibus nixus, pluráque in meam sententiam adducerem, præsertim cum nemo tam indoctus ignarúsque rerum foret, vel qui primis (vt aiunt) labris iura degustarit, qui restituta re in statum priorem, idem ius quod antea fuerat re integra incolume esse negaret: ipse autem egregius nebulo cum in eádem sententiam

l. item. §. 1. ff. de seruitute rusti. præ. l. si venditor ff. de relig. & sumpt. fun. l. Actilicinus ff. de seruit. rust. præd.

iret,illámque nullo argumẽto, nec iudiciali diſceptatione, vt modeſti iudices ſolent,dilueret vel firmaret,ſi quid pro bandum aut refellendum eſſet,ſed propè ad extremam inſaniã vecors excandeſceret:ego qui probè noram ſpiritum eius,ne inſectatione & conuiciis agerem, dicendi pauſam feci,ſatiúſque duxi clienti ſalutari concilio prodeſſe,quam rationibus non proficientibus cum homine illiberali & clamoſo nequicquam diſceptare: clientíque vt ad maius tribunal prouocaret,perſuaſi:profuitque prouocaſſe. Náque haud multo poſt,diſcuſſo negocio lege & iure, inducto iudicis decreto,probabili & recto iudicio pro teſtatoris filio lis data eſt. Verba vero Cæſaris ad Statilium Seuerum ex eius epiſtola hæc fuere: Succurrendum his putauit itaque quod ius habuerunt tunc,cum primum ea aqua pertinere ad eos non potuit,id eis reſtitui placet.

Quanta ſeueritate à Romanis contra licentiam magiſtratuum, & quoties occurſum ſit.

CAPVT VI.

QVanta diſciplina cauerint Romani,ne qui magiſtratus gererent,nimia licentia abuterentur, illud documento eſt, quòd pluribus legibus,plebiſcitis & ſenatuſconſultis præſcripti fines magiſtratuum, & poteſtas coarctata fuit,præcipue cauẽdo,ne imperioſa illorum licentia, extra gyrum rationis excederet. P. Valerius,is qui cum L. Bruto poſt reges exactos conſul factus eſt,ad terrorem increſcentis audaciæ legẽ promulgauit,qua cauebatur,vt à quocunque magiſtratu ad populum prouocandi cuiuis poteſtas foret: ſcilicet exiſtimans maioris imperij aduocatione, nimiam magiſtratuum licentiam coarctari: tametſi regum temporibus,prouocationem à regibus fuiſſe ad populum, idque pontificalibus libris caueri,multi contendant: quam legem à Muræna conſule,quo tempore Sora & Alba coloniæ deductæ ſunt,iterum latam comperio: poſtea exacto decemuirorum imperio,populus Romanus vt licentiæ temeritatíque obuiã iret, præter auxiliũ tribunitium, nouam ſanciẽdo legem,conſtituit,ne quis vllum magiſtratum ſublata interceſſione crearet: qui creaſſet, eum ius faſq; eſſe occidi. Quod mox Duillius cõſul alia cõſtitutione innouauit,

P. Valerij lex.

Duillij conſtitutio.

uit,vt qui magiſtratũ ſublata prouocatione creaſſet, tergo & capite lueret. Lapſis inde tẽporibus cũ opes plurimorum præualerent,humiliorésque à ditioribus aſsidue premerentur,híſque ſuperbè auaréque imperitarẽt,iterũ Valeria lex tanquam vnicum præſidiũ libertatis,ante primũ Punicum bellũ lata fuit:qua inter cætera eum qui prouocaſſet à quouis magiſtratu,virgis cædi,& ſecuri percuti vetuit:pœnam tamen ſi ſecus feciſſet,non adiecit,niſi improbe factum viderit. Cúmque adhuc nõ ſatis innocentiæ cõſultum foret, & plebis libertas opprimeretur magis,ſæpiúſq; hoc malum increbeſceret,inita tandem ratio eſt,qua ſalubriter tenuioribus conſultum foret. Siquidem M. Valerius cõſul legem de prouocatione ad populũ,ab eadẽ familia ſæpius latam, tãquam patronam & vindicem libertatis,tertio promulgauit,grauiſsimíſque pœnis affecit eum,qui ſpreto more patrio,ad maius tribunal prouocare inhiberet, intantum,vt etiã de vi & maieſtate dãnatis,ius prouocandi ad populum dederit,tametſi poſt decurſa ſecula,Caligula,ne longo circuitu ducerẽtur lites,nimias prouocationes inhibuerit. Sed quãuis tot legibus aduocatio maioris poteſtatis,quæ ab iniuria tenuiores vendicaret,permiſſa foret: nondum tamen ſatis petulantiæ & effrenatæ licentiæ prouiſum erat,niſi cauereturne ſæpius eadem imperia gerendo, nimis aliquorum potentia inſoleret. Ideo Quintus Martius cẽſor legem tulit ad populum,ne quis eundem honorẽ bis ambiret. Et deinde Fabius Maximus aliam recitari iuſsit, quod etiam plebiſcito cauebatur,ne intra annos decẽ eandem poteſtatem gerere licet. L. deinde Sylla,aliquẽ prius prętorẽ quàm quæſtorem fieri,aut conſulem quàm prætorem, edita lege vetuit:eundémque niſi decurſo decennij ſpatio,bis vni magiſtratui præeſſe,graui pœna interdixit: arbitratus frequentes honorum viciſsitudines,nimiæ poteſtatis eſſe,& potentiæ non ferendæ. Quod haud multo poſt noua cõſtitutione innouatũ fuit:cautúmque,ne cui intra vigeſimum annum, muneris publici adminiſtratio daretur. Et cum licẽtia præſidum in edẽdis ſpectaculis,multo prouincialibus dãno & incõmodo foret,quotidiéque nouis collationibus exhaurirentur: Nero vetuit,ne gladiatorũ munus,aut ferarum ſpectaculum præſides in prouinciis ederẽt. Quo etiã tempore

Valeria lex.

M. Valerij lex de prouocatione ad populum.

Prouocationes inhibitæ

Q. Martij lex.

Fab. Max. lex.

L. Syllæ lex

Ætas muneris publici obeundi.

Neronis ſtatutum.

ſtatutum eſt, vt qui perperam ad principem vel ſenatum prouocaſſet, pecuniam pœnæ nomine in ærarium ferre, & mulctã exoluere cogeretur. Pluráq; extãt plebiſcita, quibus ne duos magiſtratus, præſertim curules, vno anno habere, néve plebeium magiſtratum patricio gerere liceret, cauebatur. Quinetiã pro magiſtratu aliquid gerere inhibitum erat, niſi prius ſacramẽto adactus fuiſſet: quod ideo cautum ferunt, ne ſpe & cupiditate improba, imperia & honores aſſumerent. iurabant enim apud cõſulem vel ſenatũ ſolenne iuſiurandum per deos: poſtea vt in acta principum iurarent, Cæſarum temporibus ſeruatum eſt: neque enim plus quinque dies, niſi qui iuraſſet in legem, imperiũ gerere licebat. Siqui tamen in magiſtratu auarè, ſuperbè & inſolẽter ſe geſsiſſent: ipſos ante tẽpus finiti honoris imperio deſiſtere, & de gradu deiici iubebant. Primúſque cui abrogatum imperiũ fuerit, Tarquinius Superbus proditus eſt, qui propter inſolentiam regno pulſus fuit. Poſtea exactis regibus, Sergium & Virginium tribunos conſulares, quòd male ad Veios pugnaſſent: & Cn. Mãlium, & Seruilium Cepionem proconſules, quòd ipſorum temeritate clades ingens accepta fuiſſet, & à Cimbris cæſi, & caſtris exuti eſſent: alióſque ignauiæ inſimulatos, abrogato imperio, ante tempus finiti honoris, ſenatus magiſtratu abire, & inſignia imperij dimittere coegit. Quod & C. Gracchus alio plebiſcito cõfirmauit cauens, vt ſi cui ante tempus propter indignitatem imperium eſſet abrogatum, is alterius adeundi honoris facultatem non haberet: néve maxima imperia diuturna eſſent, quod vnum officere libertati cognitum eſt. Magiſtratus & honores geri vltra annum annaria lege prohibetur. Iulius vero Cæſar lege ſanxit, ne prætoriæ prouinciæ vltra annũ, néve conſulares plus biennio obtinerentur. Tiberius collatos ſemel honores non facile ademit, cum ſaturos & opulentos præſides minus noxios prouincialibus duceret. Néve finito magiſtratu, is qui prouinciæ præfuiſſet, impune inſultaſſe gauderet, triginta diebus lege Cornelia ſucceſſorem expectare, & ex prouincia reuerſus, rationem adminiſtrati muneris lege Iulia reddere cogebatur. Ideo plures conſules prætoréſque functos honoribus, quod mente improba, auarè & crudeliter in prouincia ſe geſsiſſent, damnatos

Mulcta iniquæ prouocationis.

Plebiſcita diuerſa.

Magiſtratu & imperio deiecti.

C. Gracchi plebiſcitum.

Annaria lex.

Ratio adminiſtrati muneris.

natos & ærarios factos inuenimus. Apud Græcos vero lege cauebatur, vt qui geſti muneris rationem non redderet, alogij teneretur. Apud Athenienſes quiſquis ad remp. acceſsiſſet, rationibus ita obnoxius erat, vt etiam ſacerdotes obnoxios lex iuberet, apud quos computator publice eligi conſueuit, qui redditus ciuitatis per ſingulos magiſtratus populo reſignaret: neminémque coronari licebat, qui rationibus reddendis obnoxius foret. Carthaginenſibus, ne inſoleſcerent magiſtratus, toto imperij tempore vinum interdicebatur, ita abſtemios moderatiores fore arbitrati. Thebanis lex data eſt, vt ad munera publica nemo accederet, niſi qui annis decẽ à mercimoniis deſtitiſſet. Bithynis, vt minor annis triginta, ad honores admitti nequiret: quod tamen Auguſtus ita præfiniuit, vt ab annis duobus & viginti admoueri iuuenes ad munera iuberet.

Græci.

Alogij rei.

Athenienſes.

Magiſtratu fungẽtes apud Carth. vino abſtinebant.

Aetas fungendi magiſtratus apud Thebanos & Bithynos.

Verum hodie id temporis ad x x v. annum coarctatum eſſe conſtat l. ad remp. ff. de mune & hono. l. ſextumdecimum. parag. de minoribus quoque. ff. de vaca. & excu. mune. & l. non tantum. parag. neque enim. ff. de decurio.

Quod ſi fortè finito magiſtratu quiſquã prouinciã ſucceſſori tradere negaret, vel vltra iuſtum tempus faſces retineret, is velut maieſtatis reus in principem & rempublicam agebatur. Cui ſimile apud Thebanos accepimus: nam qui vltra præſcriptum honores geſſerat, conſpirationis reus capite luebat. Fertur tamen Epaminundas Thebanus, dum patriæ conſultum vult, præturæ quam gerebat, vltra præfinitum tempus præfuiſſe, nec ſucceſſori exercitum tradidiſſe, quo tempore Lacedæmonios graui bello & inteſtinis cladibus affecit: ne ſi honore decederet, Thebani tanto progreſſu rerum fruſtrarentur: cuius rei cauſa capitis anquiſitus, omnium votis abſolutus fuit. Carthaginẽſibus quoque tam ſeuera viguit diſciplina, vt ſi quis imperator aut dux prauo conſilio, licet felici euentu pugnaſſet, fœdo ſupplicio in crucem elatus, morte pœnas dabat. Romani vero duces, qui temeritate vel inſcitia exercitus amiſiſſent, aut fugæ & pauoris inſimulati eſſent, pecunia & exilio ſæpe mulctati ſunt. Lege quoque à Valerio Publicola primum lata cautum fuit, vt qui imperium magiſtratúmve à populo non accepiſſet, capite plecteretur: quod ab Athenienſibus ſeruatum eſt, quibus nulli erãt

Qui finito magiſtratu prouincia abire nollet Thebani.

Carth. ſeuera diſciplina.

Romani duces mulctati ob exercitũ temere amiſſum.

Valerij Publicolæ lex.

Universidad de Deusto Biblioteca

magistratus, nisi sortitione publica & suffragiis populi creati. Tanta videlicet cura tantáque solicitudine maiores nostri contra insolentiam magistratuum, præsidia legum inuenere.

Qui ordo in disponendis aciebus, & quæ norma militiæ apud Romanos olim seruari solita fuerit, & quæ apud exteros.

CAPVT VII.

Species militum.

Prudēs dux ex occasione oblata acies dirigit.

Acierum & turmarum forma.

Pilum.

Tyronum congressus.

Mos Rom. aggrediendi confluctus.

Militum ordines in Romanis castris plures fuisse, exque diuersis formis instrui acies consuesse, & firmari subsidiis, sæpe notatum est. Species vero militum à principio ita distinctæ fuere, vt aut inter hastatos, & leuis armaturę milites, aut in principibus, vel inter triarios essent. Et licet de instruēdis disponendísque aciebus certa lex tradi nequiret, quia ex monte, flumine, vel locorum situ facili vel impedito, aut ex subiecta planitie, & natura regionis perlustrata oculis, prouidens diligénsque dux, explorato & præuiso acies dirigere, & copias admouere debet: & nunc directa, nunc cuneata, vel trigona, aut hemicycla, modo late fusa, & protenta acie, nunc quadrato agmine, quod frequens apud Persas & Siculos fuit, in hostes vadere, aut hostium vim excipere: nunc frontem vel cuneum, nunc subsidia, orbem, globum, forfices, serras, turres, atque alas facere: ita vt terrarum situi sese accommodet, & qualitati insinuet: tamen vbi locus tempúsque patitur, hæc acierum forma, & turmarum descriptio magnas sæpe acies fudit. nam primi erant Hastati, qui hasta tantum gæsáque, & Pilani, qui pilo primos congressus excipiebant. Fuit autem pilum ligneo hastili, & ferro quadrato, oblongo & præacuto. Hi ergo quindecim manipuli erant expediti & delecti pedites. Inter quos iaculatores, & leuis armaturæ milites, qui in prima frōte siti, dato signo in hostes incurrere, ac pilis missilibúsque hostem ferire, deinde gladiis comminus congredi solebant: in quibus tyrones qui nuper militiæ adsciti erant, militabant, ab hísque primi erant congressus, & hostes lacessiri assuérant. Mos ergo Romanus erat, instructo paratóque

paratóque exercitu, quum congredi acie parant, deos primùm consulere, mox auspicato & litato, ne incertis auspiciis, & turbatis religionibus, acies committerent, Solem venerari, & in hostes ducere, sicut in Syria mos erat: quúmque classico signo dato pugnam ineunt, primo occursu ad ardorem excitandum, ardentissimo clamore concurrere, & signa inferre: qui si consona voce editus, neque impar, varius vel dissonus foret, haud dubie satis animorum ad certamen esse, & futuram victoriam spondebat. nanque is erat index voluntatis & animi cuiusque. si vero excitatior crebriórque ab hoste sublatus esset, quò euentus prælij casurus foret, indicium haud dubium præbebant: in qua quidem re ad ardorem animi excitandum, non solum acies, sed ipsa quoque signa militaria inferebant. Neque enim parui momenti fuit illa prima vis & congressio militaris, cum alacres & fiduciæ pleni, ardenti clamore simul in hostes ibant, & signa inferebant, intolerabili clamore, animorum vno impetu consentiente ac virtute: quæ res magnarum victoriarum plerunque causam dedit. Quare à Pompeius & Iulio Cæsare Pompeius haud immerito imperitiæ arguitur, quòd in pugna Pharsalica milites certaminis auidos, impetum excipere, non inferre iussit. Quod quidem Cyri consilium fuit, vt si hostes tumultuosius irruerent, taciti milites impetum exciperent: si autem taciturni essent, clamore & strepitu acies inuaderent. Galli & Germani, quibus inconsulta ira & furor est, siquando cum hoste congredi parant, dissono & truci cantu, quem barritū vocant, cum vlulatu & tripudiis scuta quatientes, prælia inibant, ex quo futuræ pugnæ fortunam augurabantur: aut patrio more, nudis corporibus, horrendóque vocis sono: nonnunquam vt auspicium pugnæ sumerent, captiuum cum suo milite committebant, vnde belli omen augurati, in hostes ibant. Quibus Germanis hoc etiam in vsu erat, non antè acies committere, quam per matresfamilias, quas plurimas educebant, in castris (sicut Dionysius, qui armatas thyrsis mulieres habuit) an decernendum esset, sortibus & vaticinio prædictum foret. Ambrones non cursu furioso, sed incessu tardo arma pulsantes, rhythmis cum gressu & pulsu armorum consonantibus, suum nomen exprimentes, in ho-

Clamor ex impar, varius vel dissonus foret, haud dubie satis animorum ad certamen esse, & futuram victoriam spondebat. nanque is erat index voluntatis & animi cuiusque. si vero excitatior crebriórque ab hoste sublatus esset, quò euentus prælij casurus foret, indicium haud dubium præbebant: in qua quidem re ad ardorem animi excitandum, non solum acies, sed ipsa quoque signa militaria inferebant. Neque enim parui momenti fuit illa prima vis & congressio militaris, cum alacres & fiduciæ pleni, ardenti clamore simul in hostes ibant, & signa inferebant, intolerabili clamore, animorum vno impetu consentiente ac virtute: quæ res magnarum victoriarum plerunque causam dedit. Quare à Pompeius & Iulio Cæsare Pompeius haud immerito imperitiæ arguitur, quòd in pugna Pharsalica milites certaminis auidos, impetum excipere, non inferre iussit. Quod quidem Cyri consilium fuit, vt si hostes tumultuosius irruerent, taciti milites impetum exciperent: si autem taciturni essent, clamore & strepitu acies inuaderent. Galli & Germani, quibus inconsulta ira & furor est, siquando cum hoste congredi parant, dissono & truci cantu, quem barritū vocant, cum vlulatu & tripudiis scuta quatientes, prælia inibant, ex quo futuræ pugnæ fortunam augurabantur: aut patrio more, nudis corporibus, horrendóque vocis sono: nonnunquam vt auspicium pugnæ sumerent, captiuum cum suo milite committebant, vnde belli omen augurati, in hostes ibant. Quibus Germanis hoc etiam in vsu erat, non antè acies committere, quam per matresfamilias, quas plurimas educebant, in castris (sicut Dionysius, qui armatas thyrsis mulieres habuit) an decernendum esset, sortibus & vaticinio prædictum foret. Ambrones non cursu furioso, sed incessu tardo arma pulsantes, rhythmis cum gressu & pulsu armorum consonantibus, suum nomen exprimentes, in ho-

sonus.

Pompeius & Iul. Cæsa. imperitiæ accusatus.

Cyri consilium.

Galli & Germani.

Barritus.

Belli omen.

Germanorum mos.

Ambrones

Vbij & Treuiri. stes ducunt. Vbij & Treuiri virorum cantu, & fœminarum vlulatu, terrorem faciunt, & voce obtundunt. *Aethiopes.* Aethiopes, cum cecinit bellicum, clamoribus dissonis tumultuantur, *Syri.* & sui moris tripudiis exultant. Syri autem in primo congressu Solem venerati, immodicis vocibus exultantes, cursu quam citatissimo acies subeunt, & in hostes irruunt, ita vano metu deturbari & ludificari hostem opinati. *Athenienses & Lacedæmonij.* Athenienses & Lacedæmonij pæana canẽtes & hymnos Ioui, cõgredi solent: quod frequens apud Græcos fuisse notatum est: fuítque Spartanorum mos, vt ante hostium cõgressum, Amori sacra faciant, vtque reges Laconici antequam signa inferant, Musis immolent, Clementiæque & Amicitiæ non Marti: satius ducentes, pactione hostium animos & pace incruenta conciliare, quàm prælij subire aleam, & multa *Cyrus.* hostium cæde victoria potiri. Cyrus autem, ne hostium eferis clamoribus milites perculsi trepidarent, hymnum Polluci & Castori canere iussit, quo concentu effecit, ne *Principes.* improuisa formidine caperentur. Post hastatos sequebantur principes, qui viribus & ætate fortiores, in quindecim pariter distincti manipulos, scuto & insignibus armis, sub ipsis signis militabant: qui non continenter iuncti erãt, sed modicis spatiis discreti, quasi in subsidiis positi: vt si hastati commisso prælio ab hostibus deturbati retro cederent, ad principes & grauioris militiæ viros receptus tutus foret. Hique cum ad hostium subitos conatus præsto essent, *Triarij.* obnixè, vrgentésque integris viribus fessos adorirentur, & impressionem facerent. Post principes vero triarij pluribus vexillis ordines ducebant. Erant enim veterani milites, magnæ & expertæ virtutis, qui stabili genere pugnæ assueti, scuta & hastas tenentes humi fixas, genu dextro innixi, prælij euentum, & imperatoris nutum expectabant ad inuadendum: qui modico etiam interuallo seiuncti à principibus, considebant. Iisque ordinibus, cum procinctæ acies starẽt, si à principibus haud feliciter pugnatum esset, nec ad arcendam vim satis roboris aut virium foret, vt victi, perculsi, & consternati cederent, perditis propè rebus, & desperata salute, se ad triarios per interualla ordinũ sensim referebant. At tunc exurgentes triarij, in quibus omnis belli moles, quódque virium erat, esse putabatur, (námque his

his vincere aut mori decretum erat) conferti pluribus ordinibus, firmata acie, tanquam vallo muniti, structis mucronibus, ita vt vir viro, armis arma cõiuncta forent, vias claudebant: ita magno præsidio firmati in hostes ibant, vt dirumpi ea acies non posset. Neque enim longum certamen, & increscens vis diutius durare posset, nisi secunda acies primæ, & integri fessis succederent. Cyrus quoque haud *Cyri acies instructio.* absimili exemplo ita aciem instruxit, vt qui primi in prælio, quíque primarum centuriarum milites essent, in secundis pugnarent vltimi, deinde vltimi succederẽt ad primos, ita acie instructa, vt seruato ordine progredi ad pugnam & cum opus foret, pedem retro ferre possent. Germani vero *Germanorũ acies.* per familias & propinquitates cuneis acies instruebant. Sarmatæ per turmas, quibus insuperabiles erant: pedestri *Sarmatæ.* vero pugna nihil ignauius. Scytæ, Thraces & Macedones *Scytæ.* cuneo, qui mediam vrgeret aciem, frequenter vsi sunt. Per- *Thraces.* sæ & Siculi, quadrato agmine. Celtiberi tantum cuneo va- *Macedones.* lebant, vt quacunque parte decurrerent, irruptionem face- *Persæ.* rent. Galli bifronti acie pugnabant, cuius vsus talis erat, vt *Siculi.* nullam militibus terga dandi spem ostenderet. Lacedæmo- *Celtiberi.* nij cum in cornu incedunt, turma in postremis sequitur, *Galli.* quæ se ad frontem & in latus flectere queat, & cum opus *Lacedæmonij.* foret, vetterent se singuli ordines, & depugnarent. Agesi- laus quoque quadrato agmine exercitum sæpe duxit, ita vt *Agesilaus.* dimidium ante, dimidium vero post exercitum haberet. *Thessali.* Thessalli rhombi figuram primi inuenire, quòd facile cir- *Rhombus.* cumagitur, cuius ope adiuti, hostibus prævaluere. Ferunt Tribalos populos omnem aciem in quatuor phalanges, & *Tribali.* quicquid est copiarum diuidere: primam ex imbellibus, secundam ex optimis, qui robore præstabant & viribus: tertiam ex equitibus, quartam ex mulieribus, quæ in fugã conuersos conuiciis incesserent. Latini vero populi cum antea *Latini.* phalanges similes Macedonicis facerent, postea disciplina Romana edocti manipulatim acies instruebant. Apud *Spartani.* Spartanos in expeditionibus obeundis reges erant primi cum cohortibus suis, in recessu vero postremi. Athe- *Athenienſium lex.* nienſibus lege cautum erat, vt polemarchus cum acies decernitur, dextrum semper latus teneat, indéque in hostes irruat. Thebani cum ad Leuctram sinistro cornu *Thebani.*

Lacedæmonios fugassent, & victoria potiti essent, omnibus præliis obseruarunt, vt sinistro cornu principatum darent. Erátque inter Lacedæmonios & Athenienses conuentum, vt si arma contra eosdem hostes ferrent, Athenienses sinistrũ, Lacedæmonij dextrũ in acie tenerent locũ: tametsi in pugna aduersus Mardoniũ, Athenienses dextrum cornu cõtra Persas, Lacedæmonij sinistrũ cõtra Bœotios & Thessalos tenuere. Cúmq; aduersus Mardoniũ & Medos Athenienses & Tegeates super instruendis aciebus disiderent, dextrum cornu vsurpantibus Athenienſibus, Aristidis autoritate effectum est, ne intempestiue contẽderent, quamcunque partem in acie dedissent, se viriliter operã nauaturum professus. Cui non absimile est, quod cum Themistocles cum Eurybiade Lacedæmoniorum duce contra Xerxem classem duceret, & de ducatu orta contentio esset, facile cessit, asserens intempestiuam contentionem è sua republica non esse, sed eum videri principem, qui meliorem operã nauãsset. Apud Lacedæmonios vero milites ex Scyro insula, cum sinistrum sibi locum delegissent in acie, semper obseruarũt vt deinceps sinistrum cornu tenerent. Fertúrque Psammetichus Aegypti rex cum pugnaturus contra Assyrios, ignominiæ loco Aegyptios in sinistra, mercenarios vero & externos in dextra phalangis locauisset, exercitus alienationem & disidium passus fuisse. More tamen Romano antiquiori duci dextrum cornu dari consuevit: sinistrum vero, quia minus curæ & solicitudinis habet iuniori, & minus assueto: quanuis sinistro nonnunquam summos duces attributos inueniamus. Tullus enim Hostilibus aduersus Fidenates pugnaturus, sinistrum sibi desumpsit cornu, dextrum verò Metio dedit. Darius quoque ad Arbelam cum sibi sinistrum tuendum sumeret, Mazeo dextrum assignauit. Si tamen inter duces de loco non conueniret, plerunque de ordine agminis quem tenerent, inuicem sortiebantur. Cúmque signa militaria in media locarentur acie, ita vt pro signis antesignani, post signa alia pugnaret acies, quoties hostium impetu antesignani victi cederent, ne nudarentur pugnatoribus signa, collato stagnes

Lacedemoniorum & Athenienſium conuẽtum.

Princeps.

Pſammetichus.

Romani.

Darius.

Sortitio de loco.

Vbi anteſignani victi cederent.

tim gradu ex secunda prima fiebat acies: ita vt à suo quisque manipulo vel cohorte pugnans nõ recederet: qui omnes ita docti instructíq; erant, vt ad nutũ monentis intẽti, ad illi⁹ imperiũ se in turmas colligere, rursus diuidere possent, obsistere, circuire, mutare pugnam, modo à fronte, nũc à cornibus occurrere, sequi signa, ordines seruare, consistere, & locũ non deserere, tam facile scirent, vt signo dato expediti & dicto velocius mandatis parerent. Erant enim ita instructæ acies, vt faciles partienti, faciles iungenti forent: talísque disciplina, vt etiam in cõflictu belli, & dũ prælia-tur, miles in sua legione, cohorte vel manipulo maneret, ab eáque pugnans non recederet. Hoc quoque proditũ est, quòd quoties grauis armatura hostẽ fugasset, ne turmæ equitum cursu & fuga insequendò dissiparentur, signáque & ordines relinquerent, leuem armaturam, funditores, sagittarióſque, qui hostes longius agerent, & trepidãtes opprimerent, emittebant. Quod lõge secus apud Lacedæmonios fuisse tradũt. quippe in pugna acerrimi existũt, diúque & fortiter præliantur, dum hostẽ in fugam vertant, quibus fugatis, effusos insequi nesciunt. Cum enim hostẽ dare terga coegissent, continuo redibant in ordines: neque enim vi debatur decorum satis, in fugientẽ hostem & agmẽ consternatum inferre signa, & in terga dantes, ius victoris exercere. Quotiésque ad vltimum laboris & periculi ventum erat, vt solutis ordinibus vagè dissipati milites, forent in summa desperatione & diffidentia, rem in asperis præliis sæpe tentam, felici euentu multi magno studio exequuti sunt, vt dissipati milites ad suos mox ordines redirent: deinde coacto agmine, omnes vno impetu impressionem facerent, & vltro in hostes irruerent, magnóque ardore animorũ pugnã reparárẽt, id quod apud Germanos frequens fuit, vt cedere loco, & rursus instare pro consilio haberent, vel vt equites dimissis equis ad proximos euaderẽt, immiscẽtes se peditibus, dũ fluctuatur acies, hosti obuiam irent: ideo vt spe fugæ erepta, æquato omnium periculo, pedestri prælio acrius insisterent, vel vt in hostes acrius incurrerẽt, detractis frenis, cum effusum cursum temperare nequirẽt, equos concitatos agerent, & impressione facta, vi viã facerent, sparsósque & incõpositos adorirentur. Nonnunquã vt vexillo signiferis adẽpto, & in hostiũ agmen, aut intra vallum iniecto, quò acrius subirent, instando atque vrgendo,

Vbi tergà verterent hõſtes.

Lacedæmonij hoſtes ſic fugientes non inſequebantur.

In extremo periculo.

Germani.

ne illo potiretur hostis, maiori impressione dimicantes, ita
Cymbri. irruerent, vt lapsam plerunque aciē repararent. Apud Cimbros in more fuit, ne fuga signa & ordines dissiparent, turmas & robora legionum longis catenis inuicē connectere, & per balteos milites colligare, vt ita nexi firmius propugnarent. In quo traditur operæprecium, quòd cum Lacedæmonij contra Tegeates dimicarent, & de victoria cōfisi, vincula secum ferrent, quibus illos victos ducerent: postea
Romanorū cuneus & phalanx. victi & fugati à Tegeatibus, eisdem vinculis nexi & captiui ducti sunt. Romanis frequens vsus erat, cuneum facere & phalangem, vt inuicem scutis annexis, & supra capita elatis, densa latitudine succederent, vnáque conspiratione & consensu in orbem se colligerent, & impressionem face-
Transfugæ. rent. Illud quoque salutare creditum est, transfugas detractis armis, ne quid insidiarum simulata transitione moliri possent, in postremam aciem inducere: namque illis credere non facile licet. Profuit quoque salubre consilium, quod
Fugientes ex prælio. in magna cōsternatione, accisis rebus, & desperata salute, à Romanis sæpe factitatum nouimus, vt dispositis equitum turmis ante munimenta, fugientes temere ex prælio ad castra, milites pauidos & consternatos pro hoste haberent: illósque strictis gladiis inuaderent, vt non minus à tergo quam à fronte infestas acies viderēt. Hæc enim vltima desperatio nonnunquam militum animos incessit, vt inclinatas & turpi fuga profligatas acies plerunque repararint: tantóque ardore pugnam legamus restitutam, vt milites ancipiti coacti metu, victioriam ex hostium manibus sæpe eripuerint. Fuit hoc quoque notatum, dum acies præliātur,
Petitio vt defuncti sepelirentur. & armis decernunt, petere vt defuncta corpora liceat sepelire, vel post prælium abire, concessum de victoria videri. Eos enim qui vicerunt, precario aliquid ab hoste petere nō decebat: sicut confessio cedentis, & detrectantis certamen, vbi hostes ad pugnā elici nequeunt, pro victoria fuit. Apud Gallos & Hispanos brachia & manus inermes tendere: apud Romanos capita scutis subdere, & arma tradere, dedi-
Deditionis signa apud diuersas gētes. tionis signum erat: quare Pompeiani in pugna Pharsalica passis palmis salutem petiere. Armis quoque dimissis, salutationem more militari facere, magno sæpe præsidio extitit militibus. Iunctis velatísque manibus supplicare, aut cum

cum infulis & velamentis prodire, apud Græcos manus inermes dare, Indis cum pateris occurrere, & vina libare, aut ex Solis ara accensis facibus obuiam prodire, in fidem venire & potestatem, signum fuit. Neque enim decebat illos qui passis palmis in deditionem venissent, morte afficere, aut in eos velut hostes insultare. Dextrisau-
Dedentes se interficere nefas. tem exertis, & sublatis manibus incedere, apud Græcos & Persas pacis signum erat: sicut Assyriis & Massilienſibus cum infulis, Græcis cum oleæ ramis aut lauro accedere, &
Pacis signa. Barbaris florentes capite corollas gestare. Aegyptiorum mos traditur, vt veste sumpta, & prælatis omnibus sacris, pacem deprecentur: Gallorum, occurrere magistratus cum pueris & fœminis. Apud Persas, terram & aquam offerre, deditionis signum erat. Quare Darij legati cum ab Athenienſibus magnificis verbis terram & aquam peterent, ab eisdem alij in barathrum, nonnulli in puteos præcipites
Athletæ. acti sunt. Apud Lacedæmonios scutis positis, manus excutere: in singulari pugna, vox, Herbam do, se victum fateri significat: sicut olim bello capti, cum salutem peterent, in discrimine extremo salutem dicere cœperunt. Athletarum mos erat, vt quum in certamine victi, digitum aut manum
Brasydæ sententia. exerendo, pacem peti ostenderent. Fuitque sententia Brasydæ Peloponnensium ducis, cum acies decernere parant, instructo exercitu, lanceārū frequētem motū & galearum,
Equites, duos equos habebant. à qua parte futura sit fuga, demonstrare. Esse quoque Romanæ militiæ comperimus, vt equites in prælio duplici vtantur equo, vt vni fatigato, alter recens expeditúsq; succedat: quódq; sicut miles pedestris militiæ, arma & vallum,
Pedites & equites quæ ferrent secum. & quoties opus foret, plus dimidiati mēsis cibaria: ita equites præter arma & gladium, folliculis frumentū deferebāt.
In nauali prælio. In nauali autem prælio constitutum est, vt milites non militari solū fungantur munere, sed velut classiarij remigēt, & per tabulata nautarum ministeria exequantur, hostiumque tela excipiant, & scutis auertant. Hanc disciplinam militarem Lycurgus non omnibus significandam censuit. Ideo lege cauit, ne contra eosdē sæpius mouerent arma, ne iterum repugnando, diutino bello assuescere, & longa militia hostes disciplinis eruditi contingeret, ideóque bellicosiores & effrenatiores forent. Accusatúrque Agesilaus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quòd continuis bellis quibus Bœotiam infestauit, Thebanos ocioſos,& bellorum rudes, ita erudiuit diſciplina & vſu armorum, vt ſæpe ipſe ab eiiſdem in extremum vitæ diſcrimen cum toto exercitu lapſus fuerit.

An ſapienti vxor ducenda ſit,& quæ ad propagandam ſobolem indulta commoda à Romanis fuerint.

CAPVT VIII.

VEtus quæſtio fuit, & à prudentibus in vtranque partem agitata,& adhuc in quæſtione eſt,an ſapienti vxorem ducere expediat.Compater amicus meus, homo perfacetus,multæque venuſtatis,& multi ſalis,cui in omni ſermone mira fuit vrbanitas, ſempérque venuſte dicta, ſempérque opportunos iocos habebat:ſi quē in noſtra Parthenope vxorem ducere audiſſet,eum grauibus cōuiciis, perinde ac ſi in aliquod crimen prolapſus foret,inceſſere ſolebat,quòd homo liber,& ſui potens,in ſeruitutem mancipari, & ſub imperio vxorio ſeruilem in modum excruciari nō curaſſet:habēs ſemper illud in ore Thaletis Mileſij, qui iuuenis cur vxorem non duceret interrogatus,quia intempeſtiuum erat,reſpondit:iterum ſenex cum ad coniugium vrgeretur,rurſus intempeſtiuū dixit:hac ambage verborū, ſapienti nunquam vxorem ducendam fore demonſtrans. Verum qui hæc perpenſo iudicio explorare vult, profecto in cōiugiis multa inueniet commoda vſui vitæ neceſſaria, ſine quibus vix homini ſapienti cælibem vitam ducere expediet. Si quidem non parua adiumenta ex hac ſocietate homini vel inquieto & fatigato ad requiem forenſium exercitationum,vel in ſecunda fortuna ad ampliorē fructū lætitiæ,quū habeat cū qua congaudeat, parantur: præſertim ſiquis moratā,& non quotidiani damni,ac fœdis & pudendis vitiis nequiſsimam fœminam nactus fuerit.Nec minus quum ſtudio & labore foris bona quæſiuerit,ſupereſſe domi qui ea diligentiſsimè tueatur,haud mediocre præſidiū vitæ putauerūt.Illud quoque nō parui refert,habere in miſeriis ſolatiū,in periculis adiumētum,ſociámque vitæ etiá in calamitate,quæ te perinde ac ſe foueat & amplectatur. Adde mutua pignora tori genialis ſobolíſque, quam ſibi quiſque poſtfuturam,& bonorum participem cernit:ingenitámque

Thaletis dictum de ducenda vxore.

Coniugij commoda.

nitámque charitatem in filios,animóſque cōſociatos: quæ ad ciuitatis & reipublicæ præſidium, nec minus ad propagationē nominis valent ſempiternam.Quibus delinimentis adductus Socrates,nec Xantippe quāuis moroſa & iurgioſa:nec Pythagoras,Crates & Ariſtoteles,aliíque ſapientiſsimi viri,coniugio carere voluerunt.Quod legibus Lycurgus mādaſſe fertur: nam ſiqui in orbitate & ſolitudine cælibes vixiſſent,ea afficiebātur ignominia,vt à ludis arcerentur,per hyemē verò forū nudi circuire cogerētur.Spartæ enim tam cælibi quam fero & malo marito legibus indicta pœna fuit: quæ iudicia cacogamia & obſigamia dicta.Cretēſes verò felici inſtituto vſurparunt,vt è grege iuuenum deligerent forma cōſpicuos,quos ad vxores ducendas,propagandámque ſobolem vi & lege cōpellerent.Thuriorum lex erat,vt iuuenes primo ætatis flore ad ducendas vxores muneribus honoribúſque inuitarēt:qui verò ea defuncta alteram ſuperduxiſſet,is inuiſus & execrabilis diis hominibúſque,ab omni honoris aditu & magiſtratu arcebatur.Platonis verò legibus cauetur,vt qui ad quintum & trigeſimum annum māſiſſet cælebs,nullo dignus honore, & omnium poſtremus haberetur: cuius rei cauſa, Romanos magiſtratus ad coniugiū & prolem excitandam nō ſolùm pœnis coercere repugnantes, ſed & præmiis inuitare iuuentutem ſæpenumero videmus. Furius Camillus & Poſthumius quum cenſuram agerent,his qui ad ſenectutē cælibes peruenīſſent, aut viduarum nuptias, quarum viri bello ceciderant,detrectarent, mulctam pœnæ nomine in ærarium ferre iuſſerūt.Quintus Metellus Numidicus cenſor,& poſtea diuus Iulius,deinde Auguſtus, liberorum gignendorum & ſobolis cauſa legem de maritandis ordinibus tulere,eos ad progeniē propagandam præmiis & immunitatibus inuitantes:ſiquidem cui tres erant liberi, vacatio muneris:cui plures,libertas donabatur.Quod à Lacedæmoniis conſtitutum ferunt,vt trium liberorum parens, à cuſtodia & excubiis:quatuor verò,ab omni onere immunis foret. Quinetiam præturas, quæſturas & conſulatus, honoréſque & magiſtratus,Romani veteres, niſi parētibus plurium liberorū,comitiis dedere. Quare exemplis palam actū nouimus,plures candidatos quū ad comitia & cam-

Lycurgi lex in cælibes.

Spartæ.

Cretenſes.

Turij.

Platonis leges.

Cælibes mulctati.

Lex de maritandis ordinibus.

pum descenderēt, fictis adoptionibus liberos sibi pessimo more emētitos fuisse. Quod postea senatusc̄ōsulto sublatū fuit, ne simulata filiorū adoptio, veris parētibus fraudi esset: sempérq; mariti, & pluriū liberorum parentes, in omni negocio, pauciores liberos habētibus, aut sine vxore degētibus, antelati fuere, Persarū more, qui ingētia munera his qui plures genuerāt filios, proponere soliti sunt: quorū reges tiquando Persidē adirēt, singulis mulieribus ad sobolis inuitamenta singulos aureos dare cōsueuere, prægnātibus verò duplices. Quò rex Ochus, quū esset sordidæ auaritiæ, ne quid elargiretur, adire recusauit. Mulieribúsque, quæ triū liberorum matres forent, etiā viuo patre testari, & sine curatore de bonis disponere, negociáque alia gerere permissum erat. Viróque decedente sine liberis, omniū bonorum hæres lege Romuli vxor erat: si verò cū liberis, æqualem bonorū partem cū liberis ferebat. Vtque nō seuera & tristis, sed læta atque hilaris illorū pudicitia foret, vxoribus nec molere, nec coquere, aut alio seruili munere fungi permisere, nuptásq; pecuniarū & fortunarū viri sacrorúmque socias esse iussere. Illósque qui in vxorē aut liberos violentas manus intulissent, velut sanctissima deorū templa violassent, impios cōsceleratósque duxerūt. Veteres enim, mulieres propter infirmitatem consilij, sub parentum tutela cognatorúmque esse voluere, donec viro desponsatæ, coniugali copula iungerentur: tunc enim à tutela liberæ, in virorum manu, non in seruitio erant. Ideo & mariti mores pro lege habere, atque his se accommodare conuenit. Contrà decet virum curare, ad cultum victúmque ei ne quid desit: nanque vxori malæ tractationis contra virum actio datur. Cauendúmque, ne vxoris imperio maritus agatur: nam illum famosum despectúmque paulo momento præcipitem ageret. Quare verbum Catonis talia exprobrantis in Romanos sæpe emanauit: Illos omnibus gentibus armis imperitare, ipsis verò vxores. Fuítque ideo proditū in Assyria, Lunæ templum apud Carras fuisse, in quo qui Lunæ supplicaret, vxoris imperio subigi: qui verò Luno deo sacrū faceret, vxori dominari ferebatur. Quibus etiā mos à Semiramide traditus perdiu mansit, vt viris vxores domi nentur. Sauromatas etiā ferunt hoc habere præcipuum, vt viri

Qui plures haberent liberos, alijs prælati. Persæ.

Romuli lex. Vxores seruilia munera non obibant.

Qui in vxorem aut liberos violētas manus intulissent.

Vxor erga maritum, et contrà.

Viri sub vxoris imperio apud quos.

Semiramis Sauromatæ

viri sub imperio vxorio & famulatu sint. Apud Aegyptios, vt viro mulier præficiatur, lege cauebatur, testantibus vxoribus inter solēnia sponsaliorū, in primis virū suo arbitrio parere oportere. Spartanæ mulieres minimè muliebris animi, viris imperant, domesticísque negociis solæ præsunt, curáque omnis & procuratio ad ipsas pertinet. In quo fertur lepide dictum Gorgonis vxoris Leonidę, quę quum ab hospite argueretur, quòd solæ Spartanæ viris imperitarēt, Haud immerito, inquit, nam solæ viros parturiūt. Semper tamen bonum maritū agere, quàm in republica magnum virum esse, pluris veteres cēsuerunt. Ipsísque ad coniugij & sobolis inuitamenta, inter muliebria iura, abundáti auro, mundóque muliebri, aureísque segmentis & purpura, omnibúsque delinimētis vti permisere. Quare in maximis belliis sæpe matronas auro collato inops ærarium subleuasse, & magna reipublicę adiumenta dedisse, perspectum est. Legimus secundo Punico bello, quum respublica infestis hostibus afflictaretur, sciréntque matronæ ærariū populi Romani bello exhauriri, ipsas cœtibus factis sponte aurum & ornamenta sua in ærarium contulisse: cuius rei causa, vt festis profestísque diebus dum ad sacra & ludos irent, carpēto veherētur, à senatu datum est. Camilli quoque tempore, cum à Gallis populum Romanum redimere oporteret, in anguſtia ærarij, quicquid auri & ornamentorū erat, matronas publicè contulisse, eóque se populum redemisse accepimus: propterea vt earum sicut virorum, in funere solennis laudatio esset, senatusconsulto cautum fuit: primáque Popilia à Crasso filio laudata fertur in funere. Postea Iulius Cæsar defunctā primus laudauit vxorem: & Nero Poppeę formam, & alia fortunæ munera pro rostris magnificè extulit. Aliique deinceps defunctorum laudes ad populū solenni oratione prosequuti sunt. Vtque perpetuū hoc coniugale fœdus, & sine disidio foret, vxori virum relinquere, & cum alio copulari nequaquam licebat: viro autem, nisi vxor in adulterio aut veneficio, seu clauium adulteratione deprehensa foret, aut si vinum biberet, leges à Romulo latæ diuertere nulli sinebant: qui aliter discidium fecisset, bona viri ad vxorem deuolui voluere. Quare L. Antonius à censoribus notatus, & senatu motus fertur,

Aegyptij.

Spartani.

Leonidæ vxoris dictum.

Matronarū auro inops ærariū subleuatum.

Matronæ cur carpēto vectæ, & in funere solēniter laudatæ.

Diuortij causæ.

quod nullo consilio aut modo, quam in matrimonium duxerat, repudiasset: & Tiberius Cæsar quæstorem gradu deiecit, quod quam coniugem duxerat, tertia pòst die dimisit. Tametsi ex leuibus causis repudium interceſisse plerunque inueniamus: siquidem Q. Antistius vxorem, quod cum libertina fabulari viderat, repudiauit: & C. Sulpitius, quod inuelato capite foras prodiisset: quippe veste à capite deducta matronas incedere, minimè fas erat. P. quoque Sempronius, quod ludos se inscio spectasset, vxori repudiũ remisit. Taxatúrque Mecœnas inconstantiæ, quod cum ab vxore semel diuertisset, illámque reconciliata gratia paulò pòst reduxisset, iterum ac tertio cum ea simultate exorta repudium fecit, & mox in gratiã venit. Quare millies eum duxisse vxorem ferebatur, quum vnam haberet. Paulus verò Aemylius quum argueretur quòd post longum tempus vxorem Papyriam fœcundam & formosam dimisisset, dixisse ferunt, neminem scire in qua parte calceus, licet speciosus foret, suos premeret digitos. Domitianus tamen Augustus equitem Romanum ob reductam vxorem, cum qua Martius ob adulterij crimen diſsidium fecerat, iudicum albo erasit, & nota affecit: & M. Lepidus, quod Apuleiç vxoris desiderium post diuortium ferre nequiret, morbo extabuit: sicut Antistia repudiata à Pompeio, ipsius mater indignitatem ferre non valens, necem sibi manu consciuit. Solon verò lege constituit, vt qui vxorem exturbasset, dotem illi restitueret, alioqui interusurium sesquidrachmale ob moram soluere cogeretur. Primus enim P. Caruilius Ruga post annum quingentesimum trigesimumtertium, vel vndeuigesimum ab vrbe condita, quum vxorem duxisset, ex qua vitio corporis liberos suscipere nequisset, sterilitatis causa diuortium fecit, quod apud diuersas gentes fiebat conditionibus variis: nam Thuriis hac lege permittitur, vt neutri cum iuniore sponsa aut viro coniugium postea inire liceret, ne libidine aut illecebra voluptatum magis, quam causa diuertisse videantur. Apud alios his verbis concipitur diuortium, vt pari voto vir & vxor inuicem dicerẽt: Tuas res tibi habeto. In sponsalibus verò dirimendis hæc fuere verba: Conditione tua non vtar. Athenienſibus libello repudij porrecto à viro vel vxore;

Repudium ob leues causas.

Solonis lex.

Quis primus repudiarit vxorem Romæ.

Thurij.

Verba diuortij concipiendi & sponsaliorum dirimendorum.

Libellus repudij.

vxore, an concedi debeat, magistratus decernit. Apud Germanos semel cum nupta trãsigitur, cum qua senescendum erat, neque à viro diuertere, neque post obitum alteri nubere permittitur. Id tamen memoriæ proditum est, vxori, concepto, necdum edito partu, post diuortium alteri nubere non licere. Damnatúrque Augustus Octauius, quod Liuiam Drusillam ex altero viro abduxit grauidam, quam probauit vnicè. Neque in ius vocanti matronam, eius corpus tangere, aut à magistratibus summoueri permittitur, vt à tactu alienæ manus inuiolata maneat. Sed matronæ in semitis viros de via decedere iussum est: quod & senatusconsulto cauebatur: neque dotale prædium, quódve dotis causa exhibitum esset, viro inuita vxore alienare (quod lege Iulia vetatur) ne vxor indotata maneat. Expedit enim reipublicæ dotatas esse vxores, licet priscis seculis dos apud Romanos æs graue fuerit: mox decem millia æris, dotes non excessere: postea corruptis moribus, ad quadraginta millia supergressæ sunt, in tantum, vt Megulia, quòd quingenta æris millia dotem dederat, Dotatæ nomen tulerit. Fuit tamen lege cautum, vt si mulier viro in manum conueniret, omnia quæ mulieris fuissent, viro accederent dotis nomine. Proditúmque est, populum Romanum Caij Fabricij, & Cn. Scipionis, ac Manij Curij filias, quòd ob tenuem rem familiarem pro natalibus nubere non possent, de publico dotasse: sicut Athenienses Aristidis filias ob modicas facultates, ære collato, connubio locarunt. Solon verò & Lycurgus salubriter consulentes, ne sponsæ magno coniugia irrent, viris dotes dare legibus vetuere. Germanorum fuit vetus constitutum, vt viri vxoribus dotes dare cogantur: qua non exhibita, nihil consociatum aut fœderatum sponsalia haberent. Idem Cantabris, vt nisi à viro sponsæ dos fuisset soluta, nullum esset matrimonij fœdus. Apud Indos pari boum sponsas mercari permittitur, qui quum in plures diuidantur ordines, vnius tribus viro, alterius sumere non licet. Massilienſibus vltra aureos centum, dotem nulli dare permittitur. Cretenſibus dimidia pars bonorum quæ fratri contingit, sorori dotis nomine accedit. Apud Gallos quantam pecuniam vir ab vxore accipit dotis nomine, tantam de suo conferre tenetur: vt

Germani.

l. 1. ff. soluto matri.

Dos vxoria.

Dotata.

Megulia.

Solonis & Lycurgi lex.

Germanorum vetus consuetudo.

Cantabri.

Indi.

Massilienses.

Cretenses.

Gali.

quod inde redundaret, cum fructibus superstiti accederet.

Aegyptij. Aegyptij verò adeo dotes auersati sunt, vt qui viri dotes acciperent, velut mancipia vxori addicerentur. Carthaginenses non dotibus, sed nuptiarum impensis, quas immodicas faciunt, modum statuêre. Fuítque constitutum apud Spartanos, vt qui rei quærendæ causa locupletum affinitates quærerent, pœna mulctarẽtur. Quare Lacedæmonij qui Lysandro superstite illius filias se ducturos vxores promiserant, & eo morte sublato ducere recusarant, optimo iure, Ephoris iudicibus, pœnas dedere: quòd spe prædiorum, locupletum affinitatem affectassent. Si quid verò ab vxore delictum esset, aut si quæ simultates offensiónésve forent, siquidem leuia & per ignorantiam admissa, clementi animaduersione & mollissimis pœnis emendabant: siquid verò grauius, de eo vir non in iudicio & foro, sed remisso iudiciorum munere, ne litibus obstreperent, cum propinquis tanquam domesticis iudicibus, cognoscebant quicquid dissidij foret, in sacello deæ Viriplacæ, illarúmque contumaciam pœnis seuerioribus aut mollioribus cohibebant. Quod etiam Tiberius Cæsar statuit, vt proqinqui & necessarij matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator deesset, communi sentẽtia coercerent. Nonnunquam vxoris offensa, mariti iudicio permissa fuit: nam Pomponia Græcina capitis & famæ postulata, iudicio mariti insons renunciata est. Athenis verò erat magistratus, qui dissidentes cum viris vxores, quæ non syncera fide in gratiam rediissent, sine iurgio & sine offensa conciliarent: in quo Crates Diogenis sectator fuit, qui litium omnium & iurgiorum moderator & arbiter inter propinquos præcipuè habitus est. Sicut apud Spartanos harmosyni erant magistratus, qui mulierum petulantiam immodestiámque cohibebant. Apud alios fuere conciliatrices, quæ viris vxores, & vxoribus viros conciliarent. Adeóque more maiorum muliebri pudori, salubri temperamento consultum fuit, vt ne priuatam quidem rem agere fœminas, nisi autore parente, fratre, viróque permiserint. Illud certe non est ab re dixisse, quòd quæ vno viro contentæ erant, quæque matronale decus seruassent incolume, haud aliter pudicæ corona donabantur: quę verò post viri obitum coniugium

Carthaginenses.

Spartanorum constitutum.

Vbi vxores deliquissent in maritos.

Viriplacæ deæ sacellũ.

Magistratus Athenis ad conciliandum dissidentes cum viris vxores.

Post viri o-

inisset, nisi post decimum mensem nupsisset, leuis & impudica atque infamiæ inusta putabatur. Ideo prægnantem bouem Numæ legibus immolare, & ita facinus expiare cogebatur. Neque omittendum, quondam vxores viris, & matres filiis, tunicas togásque facere, eásque acu & licio ac telis intexere consuesse: summósque imperatores & duces à necessariis sæpe vestes contextas induisse. Quare Alexander Macedo, & Augustus Octauius, domesticis tunicis ab vxore, matre & sorore, aut nepte confectis, vsi sunt, quas veteri more in atrio domus cum clientibus Romani intexebant: Græci verò in œco & proœco. Quippe apud matronas quondam lanificium magnæ laudi fuit, lanámque fecisse mulierem, pudicitiæ & probitatis signum erat: quod à Phrygibus institutum, ad Romanos fluxisse putarim, quibus Attalus rex primus aurum vestibus intexere instituit. Vnde Phrygiones dicti, qui pictas vestes intexebant. Quo enim tempore inter Romanos & Sabinos fœdus ictum est, cum Romulo & Tatio conuenit, vt Sabinæ ab omni opere, præterquam lanificio, immunes forent. Scribítque Varro, lanam cum colo & fuso Tanaquilis, & sandalia, in templo Anci Martij ad sua tempora durasse incolumen, factámque ab ea togam regiam virgulatam, qua Seruius Tullius vsus fuit. Erat tamen pagana lege sancitum, ne mulieres in via torquerent fusos, aut illos detectos ferrent: quoniam frugum prouentibus aduersari putabatur. Vtque lanificium veteribus cordi fuisse adnotarent, sponsam nuptiarum die colum comptam, & fusum cum stamine, ad virum deferre iussere: quem morem apud multos etiam nunc coli obseruarique videmus, præcipuè Iberos, quibus quicquid texunt mulieres, in commune conferunt, & virorum iudicio quæ plurimum texuit, honoribus cumulatur & precio. Phæacenses quoque, Homero teste, sicut rei naualis viri, ita mulieres pensa trahendi, & acu vestes intexendi peritæ sunt. Non sic Aegyptiis: nam viris domi pensa curare, fœminis verò in foro vacare vsus erat. Apud Persas autem matronas lanæ admouere manus, aut calathum & pensa tractare, probro & turpitudini dabatur.

bitum matrimonium meuntes.

Lanificium matronarũ.

Phrygiones

Pagana lex.

Phæacẽses.

Aegyptij.

Perſæ.

Ingens miraculum rerum quæ in Germania & Britannia tam ex vitibus quam fluctu maris proueniunt.

CAPVT IX.

PRofecto rem mirificam, & ostento similem, & quæ dici credíque vix posit, amicus meus summus nuper enarrauit mihi, quam ego his commentatiunculis meis adiicere dubitassem (ita videtur esse rara dictu, & super omnem impudentiam, prorsúsque ridiculæ vanitatis) nisi hoc pro comperto & exploraro, multorum testimonio comprobasset, qui se non audisse vel legisse, sed oculis vidisse, & manibus attrectasse asserebant. In citeriori Germania intra Danubium loca esse, in quibus, nisi contra frigora & gelu, ac feram sæuámque hyemem, vites maxima parte anni sub niuibus humo contectæ iaceant, quum nulla his contra immodica frigora tempestatésque firmitas sit, vtpote in tractu gelidissimo prorsus algore intereant. Eas demum liquatis niuibus, æstate anni ingruente, & calore cæli, mirificè germinare, & frondes geniculatas emittere, sed vini parum effundere. Intérque eas nonnullas, nescio qua cæli temperie, seu occulta, & cæca origine, vites existere peculiari miraculo, & admirationis præcipuæ: quæ clauiculos & plerunque candicantia folia ex puro auro germinent, & simul coalescant, illósque vidisse, & manibus attrectasse, regibúsque & summis ducibus vnà cum palmite vitis rimoso cortice, dono datos, ingenti miraculo fuisse: neque id vbique & passim, sed aliis atque aliis in locis, & modò hîc, modò alibi fortuito euentu, & prout naturæ libitum fuit, euenire: idque apud incolas pro ostento minimè haberi: sed quia in locis pluribus id accidere soleat, quasi inter quotidiana & frequẽtia reputari. Cuius rei causam quærentibus nobis, & plerosque eruditos consulentibus physicæ non ignaros, qui naturalium rerum momenta & causas didicere, nemo eorum quisquam satis explorata ferre sententiam, aut quæstioni satisfacere visus fuit: adeo difficiles causas explicatúsque habebat, nisi quod ex contagio terræ & glebæ, vbi hæc prouenere, quum ibi aurifodinas esse certum sit, subtus in radicibus coalescere aurum, & vnà ingenitum & condensatum occulta vi & origine

Vites in Germania.

Clauiculi & folia vitium ex auro.

Causa.

gine, dum germina emittunt, mirabili naturæ constituto aut decreto stellarum, aurum simul erumpere, & ita germina concipere, frondésque aureas emittere crediderunt: sicut in Scythia autores tradunt, in montibus vbi minium essoditur, ex terræ contagione & cæli moderamine extare rubras niues. Iunius Dentatus Parthenopeus, ingenio ornatissimo, vir apprime nobilis & eruditus, quocum mihi à primo ætatis gradu vetus & magna amicitia fuit, referre solebat, pleraque prodigiosa & admirabilia, inter quæ miraculum ingens in penitissimis oris Britanniæ & sinu intimo, vbi æstus effusi Oceani, secundi & reciproci ad Lunæ augmenta & damna, ac frequẽtes fluxus matis & refluxus, haud secus quam tempestas statis vicibus littora infestant, ab autoribus memorati existunt, sæpe malos & nauium carinas vetustate tabescentes, ad litora expositos, & diutina aqua madefactos, quosdam veluti fungos breui pediculo, iuxta aquas gignere, paulatimque adolescere inter fluctus, lapsísque diebus etiam moueri, sed tamen à trunco minimè diuelli: interiecto deinde tempore, velut ad iustam magnitudinem peruenerint, mirũ dictu tradit, quod omnem superat fidem, fungos eiusmodi ita genitos, & trunco sponte euelli, mox alis emissis, & penniculis enatis euolare, & marinas aues existere, vescíque piscículis litoralibus, pérq; maria passim enatare, paritérque apud incolas mirum non haberi. Sed quia passim id euenire soleat, quotidiano vsu miraculum esse desinere. Hæc inquam mirifica viderẽtur, nisi monstrifica esse vbique solertis prouidentísque naturæ opera experimento videremus. Ita enim parens natura comparauit, & opus fabricaca est, vt sub orbe diuersissimo, pleraque dictu admirabilia, excedentia fidem, inexplicabili difficultate gignantur. Nam quis crederet quod Aristoteles, Cicero & Plinius tradunt, in ponto Euxino apud Hypanim fluuium tenues membranas acinorum modo innasci arboribus, ex quibus mox volucris quadrupes, quæ vltra diem vitalis non sit, erumpere conspiciatur? Aut quod idem scribit Aristoteles περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, in Cypro genus quoddam gigni æris, auro non absimilis, quod in frusta minutissima concisum agricolæ serant, mox ad pluuiam exoriri & coalescere: & postquam adoleuerit ad

Niues rubræ in Scythia.

Fungi in carioſis nauibus nati, qui deinde viuant. Vide Hect. rem Boetiũ in histo. Scotorũ. fo. 14.

Apud Hypanim fluuium.

Aes seminatum in Cypro.

iustam maturitatem, colligi & recondi? Vel quod idem compertum in Iberia dicit, pastores quandoque syluam incendisse: mox tellure conscissa, multum argenti deliquati effudisse, iudicatúmque esse, glebam refertam venulis, orichalchum argentúmque educere? Aliaque quæ arduæ sunt explicationis, & difficultatis immensæ. Atque, vt reliqua omittantur, nonne vsu quotidiano assiduóque experimento didicimus, ex minimis paruisque seminibus leui calore fotis, animati vermiculos mirabili constituto, qui fronde contecti & educati, paulo post cum adoleuerint, Sericum, vnde nobis preciosarum vestium vsus est ex se emittant, & demum quum adulti fuerint, gignant ex se cucullos & folicula, in quibus reconditi immoriantur, indéque enascantur papiliones cãdiduli, qui inuicem nexi, pariunt semina, ex quibus denuo nasci queant? Ista quidem frequenti apud nos spectaculo quasi quotidiana viluere: quæ si aliis referantur, quibus hæc incõperta sunt, prorsus incredibilia, & fidecaritura, ac fictis sermonibus similia haud dubiè viderentur. In qua quidem re mirari succurrit, quoð Procopius Græcus autor literis & monumentis recentium historiarum prodidit, Iustiniani temporibus commentum hoc Serici, solerti ingenio quæsitum, primùm in Italiam allatum fuisse, quum antea incompertum foret & incognitũ. Cuius dicto licet coniectari, Sericas vestes ex vermiculis, quales hodie visuntur, apud prius seculũ & veteres Romanorum non fuisse, licet byssus & purpura ac vestes Sericæ, dissimili videlicet licio cõtextæ, omniũ sermonibus celebratæ sint, quod ex frondium canicie depectũt Seres, byssúmque apud Indos frequentem gigni tradunt, ex arbore populo haud dissimuli, foliisverò salici, quem in Græcia etiam nasci Pausanias prodit: apud eósque lanigeras arbores florẽ emittere cum nucleo, quo detracto, reliquum vt lana carminetur. Atque in persicis insulis arbores instar cotonei mali cucurbitas emittere, quæ mox ruptæ, lanuginis pilos ostendant, ex quibus conficiuntur vestes. Et in Atlante arbores nasci, quarum comæ lanugine vestiuntur, quæ Sericis velleribus non cedãt. Quod nobis quoq; satis probabile, nec à fide deuium videretur: nisi apud Indos & Aegyptios bombycem Coam intexere vermes, qui aranearum more fila deducant, multiplici

Vermiculi sericum ex se emittẽtes.

Papiliones.

Sericæ vestes quando primum emerserint.

Byssus.

Lanigeræ arbores.

Arbores in Persicis insulis.

In Atlante.

tiplici lectione videremus.

Locus ex Iuuenale declaratur, & quotuplex apud veteres libertatis genus fuerit, qualitérque ciuitas amittebatur vel dabatur.

CAPVT X.

IN Iuuenalis satyra quinta, qua in eos inuehitur, qui potentiorum sectatores fiunt, hos versus postremos meminimus legisse:

Omnia ferre.
Si potes & debes, pulsandum vertice raso
Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati, his epulis & tali dignus amico.

Quos plerique parum docti grãmatici, verborum inuolucro interpretati, ita studiosos demorantur, vt non sit facile æstimare, quæ tandem autoris mens, & qui verborum sensus existat, qui tamen si explorato iudicio exponantur, profecto manifesti apertíque fient. Et licet aliud alij autument eruditiores, huic ego opinioni accederẽ, quæ magis ex cõtextu verborum redundat: Quòd quum antea multis criminationibus illos qui mensas potentiorum sectãtur, & aliena quadra student viuere, poeta fuerit insectatus: post multa quæ sub alieno imperio digna atq; indigna pati necesse est, vt tandem se in libertatẽ vendicent, & iugum quod imperiosi domini ferendo seruitium, spõte subierant, demum è collo discutiãt, suadendo concludat: quodque pulsandum caput vertice raso probè arbitratur: scilicet modum quo liber quispiam à prætore fit, designauit. Fuit enim antiqui moris, vt qui ex seruitute in libertatem vocabatur, raso capite ad prætorem itaret, apud quem bis térque caput percussus, vel per lictorem percuti iussus, virgula quæ vindicta dicta est, aut festuca in eum iacta, quũ eum vertisset dominus, prætoris iussu seruituti eximeretur: quíque libertatem eo modo nactus fuerat, manumissus vindicta dicebatur: quo genere manumissionis libertatem vnà & ciuitatẽ Romanam assequebatur: scilicet à Vindicio Vitelliorum seu Aquiliorum seruo, cuius indicio detecta cõiuratione de op primẽdis cõsulibus, autore T. Liuio, primus libertate & ciuitate donatus est. Cautúmque fuit, vt qui ita libertatẽ assequuti essent, vindicta manumissi diterẽtur. Raso enim ca-

Manumissio quibus cæremoniis fiebat. l. ego. & l. pater. ff. de manum. vind.

pite,tam illi qui liberi fiebant, quasi tempestatem effugissent,quam qui bello capti,seruitute exempti fuerant,incedere,& triumphantis currum prosequi consueuere.Obseruatúmque fuit,vt in templo Feroniæ libertotum deæ, tam serui quam addicti ex cõpedibus & ergastulo, libertorum munia acciperẽt.Nõ ergo insciti,debere eos qui potentioribus tam seruiliter famulantur, caput raso vertice prætori pulsandũ præbere,séque in libertatẽ vẽdicare,nec dura Vitronis flagra patiẽda esse, poeta censuit:scilicet alludens ad eos qui ex seruitute à prætore manumissi,&libertate donati sunt. Apud Lacedæmonios verò, qui serui mancipio eximũtur,fronde coronati incedunt,& tẽpla circumeũt:apud quos ij qui à tyrãnis liberati erãt,adscripti vocabantur.Sed notandum,apud Romanos libertatum triplices fuisse species:nam plerique manumissi,liberi simul & ciues Romani erant,quæ maior libertas,& ex vindicta appellatur: alij testamento,vel in æde sacra, aut ante consulem, vt inquit Caius:nonnulli censu fiebãt liberi, quo genere manumissionis etiam ciuitatem Romanam assequebantur. Quum enim soli ciues censerentur,siquis seruus iubente domino in censum relatus esset,& liber & ciuis erat:qui tamen census non ius ciuitatis confirmabat, sed indicabat eum qui census fuisset, pro ciue se gessisse. Quum quidem ciuitatem & libertatem,nisi aut proscriptione solum vertendo, aut si aqua & igni interdictum foret, ex decreto senatus iussúque populi,nemo inuitus amittebat. Neque enim ciuem Romanum sine autoritate senatus ciuem esse desinere fas erat,nisi capti ab hostibus fuissent: tunc enim quoad captiui erant,ius ciuium & ciuitatem amittebant: qui si in vrbẽ postea redirent,iura ciuitatis & libertatis postliminio recipiunt:itaque liberi & ciues Romani fiunt.Fuítque memoriæ proditum, vt quem pater aut populus vendidisset, vel pater patratus hostibus dedisset,si ab hostibus receptus susceptúsque fuisset, cum eo nullum postliminium foret. Quod si is quem pater patratus deuouerat, receptus non sit,cum eo postliminium esse, consentiunt omnes: quum nec deditio, nec donatio sine acceptione intelligi possit. Ciuitatem Romanam amitti,si Romanus ciuis vrbis alterius iura adsciuerit, multi censuere,quum duarum ciuitatum

Feroniæ tẽplum.

Lacedæmoniỹ.

Adscripti.

Apud Romanos tripli ces libertatũ species.

l.1.C. de iis qui in eccle. manu.

Postliminỹ ius.

§.si ab host. Instit. Quibus mo. ius pa.po. sol. l. postliminiũ ff. de capti. & postlim. re.

Qui ab imperatore ciuitate dona tus esset.

tum iure ciuili nemo censeatur ciuis. Animaduersumque est,eum qui ab imperatore ciuitate donatus esset, nũquam ob crimen,populi iudicio fuisse condẽnatum:si qui tamen rei capitis agerentur, & ob id solum verterent, non prius ciuitatem amisisse cẽsebantur,quam essent recepti in eam, quò vertendi soli causa venerant: idque non ademptione ciuitatis,sed aquæ & ignis interdictione fieri. Hanc vero ciuitatem à principio parcissimè populusRomanus dabat: quippe Crasso & Scæuola cõsulibus,ne ius ciuitatis in colluuione & quasi promiscuum foret:cautum fuit, ne hi qui ciues Romani non essent,pro ciuibus fierẽt. Quare Punico ardente bello,Murrina Syracusanus ob plurima in rempu. merita, & quòd in Sicilia cũ equitatu trãsierat ad nostros, ex autoritate senatus,& rogatione populi, ciuitate donatus fuit,loco magni muneris.Mox lege Gellia & Cornelia, vt nisi quibus Cn.Pompeius ciuitatem dedisset,nemo ciuis fieret,decretũ est.Quo tẽpore Theophanem Mitylenæum ciuitate donauit pro concione. Antea vero lege Apuleia, quam Saturnius consule C.Mario tulisse dicitur, vt in singulas Latinas colonias ternos ciues facere liceret, cautum erat.Deinde lege Pompeia, quam Pompeius Strabo tulit, veteribus incolis transpadanis idem iuris quod Latinis coloniis,tributũ est,quos postea ciuitate donauit.C. quoque Gracchus Italos & Romanos eodem iure censuit,quo tempore Italicis populis pluribus ciuitas tributa fuit.Primúsq; Fuluius Flaccus consul Italos vt in ciuitatem assumerẽtur, excitasse dicitur:deinde Tyrrheni,Lucani& Samnites iure ciuitatis donati fuere. Demum Sylla illorum seruos, qui ciuili bello ceciderant partium suarum,in libertatem vendicauit,& ciues esse voluit. qui tametsi ius ciuitatis haberent,non tamen cum veteribus tribubus suffragia ferebãt, sed ex illis velut nouis incolis alias effecit tribus,in quibus vltimi suffragabãtur.ita fiebat, vt ad illos perraro suffragij ius veniret.Quæ omnia post ciuile bellum, quum rerum Sylla potirerur,& summam imperij teneret, sublata & inducta,in melius emẽdauit.Nam magnæ sibi curæ fuit,non in colluuione omnium, neque apud exteros nomen Romanum passim vulgari: ideo populi iussu comitiis centuriatis,singulis municipiis ius ciuitatis,quod antea accepe-

Ciuitatem parcissime impiodabãt Romani.

Põpeij Strabonis lex.

C. Gracchi lex.

Ciuitate donati raro suffragabãtur.

Licinia & Mutia lex.

rant ademit. Quod & Licinia lege & Mutia cauebatur. Quippe quum Italiæ populi magna pars se pro ciuibus gererent, Licinius Crassus orator, & Mutius Scæuola pont. max. vt in suum quisque ius rediret, legem de regendis ciuitatibus tulerunt, quum summa cupiditate ciuitatis Romanę Italici populi tenerentur: qua lege ita alienati animi sunt, vt principium belli Italici fuerit. Itaque ius ciuitatis, quod cum infimis antea promiscuum erat, apud paucos redundans, optabilius fuit. Diuus postea Cæsar medicinam professos, & liberalium artium doctores, præcipui muneris loco, ciuitate donauit. qui quum Nouocomensibus ius ciuitatis dedisset, Marcellus consul id irritum fecit, arreptumque decurionem Nouocomensem virgis in foro pulsauit, præfatus ea dedisse verba, ne se Romanũ ciuem aliquando censeret. Marius quoque legem tulit, vt nisi ex decreto populi, nemini in regione esse liceret. Mox Syllę exemplo, mille homines Camertes, propter nauatam insigniter operam in bello, ciuitate donauit. Erátque constitutum, vt qui in numero ciuium Romanorum adsciti, quíque ciuitatem Romanam populi iussu assequuti fuerãt, (ne quid discrimi nis cum veris ciuibus foret) pudendas artes, & homine Romano indignas, non petractarent, ac mutatis explosísque veteribus nominibus, P. Cornelij, Metellorúmque, & Claudiorum, aliorúmque nobilium Romanorum prisca nomina, tanquam veri ciues, & cultu Romano educati, vsurparent. Demum Augustus Cæsar vindex maiestatis Romanæ, ne vnquam tortus aut vinctus vllo libertatis genere ciuitatem nanciscereturedita lege statuit: ipsámque parcissimè & velut magnum operæ precium largitus fuit. Quod & Claudius Cæsar prohibuit: nam peregrinæ conditionis homines, gentilia Romanorum nomina assumere vetuit, ciuitatémque Romanam vsurpantes, securi percussit. Sed animaduertendum, non omnes qui in ciuitatem adsciti erant, protinus suffragij ius in tribubus habuisse, vel ad magistratus & honores admissos esse: quia nisi ius suffragij à populo his impartiretur, atque in tribus admissi descriptíque fuissent, ad dandos honores, promouendósque magistratus, ius suffragij non habebant: siquidem multis dabatur ciuitas sine suffragio, pleríque ius Quiritium, nonnullis

Lex de regẽdis ciuitatibus.

Docti ciuitate donati.

Marij lex.

Ciuitate donati à pudẽdis artibus abstinebant & nomina mutabant.

Aug. Cæsaris lex.

Ciuitate donati sine suffragio.

nullis libertas, aliquibus ius municipij & fœderis, pluribus ius Latij: alij tanquam coloni, alij stipendiarij & vectigales habiti, nonnulli sponsione in amicitiã recepti fuere. Quam quidem suffragij lationem, sine consulto senatus solus populus vt beneficium tradebat. Iusvero Quiritium, primum Archagatho medico cum taberna in cõpito Acilio datum fuisse legimus: municipij vero illis, qui ex alienis ciuitatibus adsciti, munerum Romanæ ciuitatis participes erant, nisi quòd ad suffragia ferenda, & magistratus admitti non poterant: sicut Fundanis, Formianis, Cumanis, Acerranis, Lauiniis & Thusculanis, qui haud multo post in ciuitatem admissi fuere. His nanque & Campanis equitibus ciuitas sine suffragio data fuit: quibus postea & Arpinatibus ius suffragij, quod antea negabatur, concessum ferunt. Anagninis quoque ciuitas sine suffragij latione collata est, conciliáque & connubia adẽpta, magistratibúsque interdictum, præterquam in curandis sacris. Et quum Puteoli, Salernum & Buxentum, pro eo quod adscripti coloni nomina dedissent, se pro ciuibus gererent, senatus iudicauit non esse ciues. Nonnunquam qui ex municipiis suo iure & legibus vtentes, muneris tantum cum populo Romano participes erant, nullis necessitatibus aut alia lege vel fœdere adstricti, municipes dicti sunt: sicut M. Cato senex, T. Coruncanus, Caius Marius, M. Tullius, & alij. Tertio, qui ad ciuitatem Romanam ita venerunt, vti municipia essent suæ cuiusque ciuitatis & coloniæ, vt Tiburtes, Prænestini, Pisani, Vrbinates, Nolani, Bobutinenses, Placentini, Napesini, Sutrini, Lucenses. Fuítque obseruatum, vt ita recepti, peregrinorum loco non haberentur, sed ciuium. Et tametsi ius coloniæ quã municipij semper maius & auctius fuerit, quod coloni iura institutáque populi Romani, nihil sui arbitrij habent: municipes vero suis vtuntur moribus & institutis, sine imperio populi Romani: tamen in coloniam semel auspicato deductam, illa incolumi, noua colonia deduci nequit, licet illa existente noui coloni deduci valeant. Differt tamen colonia à municipio, quia ex ciuitate colonia aliò traducitur, municipes vero aliũde in ciuitatem veniunt. In quo animaduertendum, plura fuisse coloniarũ genera: nanque aliæ Latinæ, aliæ ciuium Romanorum dictæ sunt, aliæ

Ius Quiritiũ cui primo datum. Municipij ius.

Coloniæ à municipio differentia. Coloniarum genera.

Universidad de Deusto Biblioteca

ex vtrisque,nonnullæ ex peditibus vel equitibus, quum in agrum bello captum stirpis augendæ causa mittebantur: siquidem Bononia,colonia Latina fuit: Mutina & Parma, ciuium Romanorum:Placentia equites solos habuit Latinos,licet Cicero Placentiam municipium, non coloniam dicat esse.Eratque cõstitutum,vt singulæ coloniæ annuam pensionem populo Romano penderẽt,tametsi Liuius Drusus tri.pl.duodecim colonias sine onere pẽsionis deduxisse legatur.Fertur tamen populus Romanus Iliensibus ob generis vetustatem,& quia autores Romanæ stirpis fuerant, plenissimam immunitatem dedisse,vt tutelæ curæque excusationem haberent: Tyriis vero libertatem, sicut Athenienſibus,& Thessalonicis,quibus etiam diuus Seuerus ob egregiam fidem ius dedit.Cyzicenis verò,quum Mithridatico bello ob insignẽ operam libertatẽ meruissent, postea Tiberius Cæsar,quòd insolenter in ciues Romanos se gessissent,libertatem ademit,& stipendiarios fecit. Nero quoque vniuersæ Achaiæ libertatem dedit, Græciámque liberam dimisit, & nationes Alpium maritimas in ius Latij transtulit.Ex insulis vero, Cephalenia,Zacynthus,Aegina, liberæ fuere.In Aphrica,Carthago, Leptis, Adruma, Rhuspinum,Tapsus:quæ etiã à diuo Seuero & Antonino iuris Italici factæ sunt. Otho Lingonibus vniuersis ciuitatem dedit.Ex finitimis,Ostia,Antium,Minturnæ,Tarracina,& aliæ plures,milititiæ aliorúmque munerũ vacatione fungebantur.In Sicilia, quia prima omnium prouincia facta est, Mamertina ciuitas & Taurominitana,fœderatæ:liberæ vero & immunes,Centuripinum,Alexina,Segestana,Aletiensis,& Panormitana.Inter quas Centurpini & Segestani Latinitatis iura obtinebant. Erátque vetus mos, vt qui ius Latij haberent, alios sumere magistratus aut præsides non tenerentur, nisi Romanos ciues. Nemausenses enim quum ius Latij obtinerent,ad ædilitatem & quæsturam aliosq; honores,nullos nisi Romanos ciues admisere.Postea liberalitate populi Romani, ex omni genere, omníque natione terrarum,benemeritos de nomine Romano quorum virtus enituit,in ciuitatem adsciscere, & fide ac societate iungere,vsus inualuit. Estque inter exempla, non stipendiarios modo,sed hostes populi Romani,quum ad nostros

Libertas.

Ius Latij.

Priuilegiũ eorũ qui ius Latij haberent.

Liberalius deinde ciuitatẽ dabant Romani.

De iure latinitatis vide elegãtem locum Al. lib. 2. disputt. cap. 21.

stros imperatores profugissent, aut magno vsu reipub. fuissent,quinetiam seruos bene de repub.meritos,ciuitate donatos esse.Itaque Thusculanos,Aequos,Volscos,Herni cos bello victos,post victoriam ciuium numero Ro.adsciuere,suæque tutelæ duxere,& veluti patroni clientes,in fidem accepere,cognationéque & hospitio iunxere. Sic Iulios Alba,Coruncanos Camerino,Porcios Thusculo oriundos,in senatum asciuerũt.Lapsis deinde temporibus latius hoc ius progagatum fuit, ita vt in Hispania oppida Latio antiquitus donata,vnde triginta numerẽtur: libertate,sex: fœdere,tres:stipendiaria,centum viginti. In citeriori verò, oppida ciuium Romanorum, tredecim: Latinorum veterum, octodecim fuerunt, fœderatum vnum, stipendiaria centum triginta quinque.Inter quas,Pacenses & Emeritenses in Lusitania iuris Italici fuere. In Aphrica ciuium Romanorum,quindecim.Denique repub.variis casibus agita ta,Vespasianus vniuersæ Hispaniæ ius Latij tribuit. Otho Lingonibus vniuersis ciuitatem dedit. Claudius vero Cæsar,omnes Græcos,Gallos,Hispanos,Britannos,Sauromatas,ciuitate donare, & togatos videre statuit. Quinetiam non modo in iura ciuium,sed in imperium sæpe externos Romani adsciuere.Primus enim Traianus externus,& deinceps alij ad imperium promoti feruntur. Solon vero Athenienſibus,præter eos qui sacra & genus aut stirpem antiquissimam haberent, ius ciuitatis nulli peregrino dari mãdauit,nisi ei qui aut perpetuo exilio patria pulsus esset, aut alicuius artis causa cum penatibus & domo Athenas commigrasset.Postea Pericles legem tulit, vt hi soli Athenienses fierent, qui vtroque parente Athenienſi ciue nati forent:in tantum,vt Euagorax vix propter multiplicia beneficia ciuitate donari meruerit. Qui etiam autor fuit, vt ex non legitimo matrimonio editi, ciuium non censerentur numero: licet contra legem à se editam, illegitimum filium sibi superstitem,ciuis loco haberi voluerit. Deinde inquilini & aduentitij passim in ciuitatem adsciti fuere, coacti,tributi nomine drachmas duodecim quotãnis pendere:fœminæ vero, sex. Lacedæmonij vero Lycurgi legibus & Thebani,nouos incolas & peregrinam stirpem non admisere: sed ius ciuitatis & vrbis vsum peregrinis inter-

Tusciuitatis Latius propagatum.

In imperiũ adsciti.

Athenienses.

Periclis lex.

Lacedæmonij.

Helotæ. Inhospitalitas.

dixere, victósque armis pro alienis arcuere. Finitimos tamen, quos Helotas nuncupant, pari iure vixisse, & à Procli & Eurysthenis Heraclidibus descendentes, in ciuitatem adscitos fuisse comperimus. Quinetiam peregrinis Spartam adire, omni tempore non licuit, quod illorum commercia vitarent: quare Dirinoxeni, quasi fallentes hospitem dicti sunt. Nec solum Spartæ peregrinos & conuenas non admiserunt: sed si quis ciuis Sparta discedens, apud exteros moraretur, capite luebat: quibus nec peregrinari licitum erat, ne versutias & dolos à peregrinis haurirent. Neque aliud Lacedæmoniis & Athenienſibus fuisse fertur exitio, (quanquam multum armis valerent) nisi quod victos bello, osos haberent, nullóque commercij iure dignos ducerent. Qua de re Phocion Athenienſibus subiratus fuit, quod filium Spartam ad peregrina noscenda instituta dimisissent. Tyrtæum tamen poetam Lacedæmonij ciuitate donarunt, contra instituta maiorũ: quod ideo factum Pausanias ait, nequãdo illis obiici posset, quod peregrino duce vsi fuissent. Athenienſibus quandoque lege cautum fuit, ne quis Athenienſium Megaram pedem inferret, mulctæ capitis indicta, quod odio eos prosequerentur perniciali pœnis, si quis vi tempestatis, aut hostium impetu ad eorum litora applicuisset, intra quintum diem abire cogebantur. Carthaginenses quoque adeo peregrinos osos habebant, vt qui in Sardiniam aut Herculis columnas adnauigabant, mari demergerent. quod de Scythis quoque proditum est, qui adeo peregrinos insectati fuerant, vt eos omni vitæ commercio prohiberent: Anacharsim, quod sacra Græco more faceret, occiderint. Idem de Scythotauris, qui pro hostiis aduenas immolabãt, proditum est. Inter cæteros feruntur Gãphasantes in intimis Libyæ oris, adeò hominũ commercia fugere, vt nulli se peregrino misceri sinant: & Seres, qui cœtus & congressus fugiunt hominum, ita vt rerum precia oculis æstimantes, sua tradant, aliena non emant: scilicet arbitrati, iura ciuium cum peregrinis communicari nõ oportere. Apud Indos quoque, nisi triduo, hospitẽ diuertere non licebat, ne ciues lõgo vsu dissimiles mores imbuerẽt, & in alienas leges ritusq; trãsirẽt. In Aegypto quoque apud Busirim & Cynospolim, hospites nõ diuertebãt, neque

Dirinoxeni

Quid Lacedæmoniis & Athenienſibus fuerit exitio.

Tyræus poeta.

Athenienſium lex.

Carthaginẽſes.

Scythæ.

Scythotauri

Gãphasantes.

Seres.

Indi.

Aegyptij.

neq; admittebantur alieni: qui omnibus ferè barbaris mos exoletus erat, vt hospites finibus pellerent. Claudius quoque Cæsar peregrinos ferre gentilia Romanorum nomina vetuit edicto. Proditúmque est de Epidauriis mirum, quòd quum Illyricos mores osos haberent, nec illorum commercia vitare possent, vt se à contagione accolarum seruarent immunes, ita cauisse, vt vnum seligerent ætate grauem, qui solus ad illos penetraret, cum quo commercium haberent, quem poletem dixerunt. Contra vero Germanis ius hospitij sanctissimum erat, hospitiísque ita enixè indulgebant, vt quenquam hospitum cum quo mensa fuisset commu- *apud Germanos* & sacrificia, arcere tecto, aut auersari, nefas ducerent. Idem apud Lucanos, quibus lege cauebatur, vt si quis Sole occaso diuertentes hospites notos ignotósque domo exigeret, κακοξενίας teneretur, mulctámque eo nomine pendere cogeretur. Calabri quoque hospites comi hospitio beniguè inuitant, pyra illis affatim apponẽdo. Traditum tamen memoriæ est, quum inter Megarenses & Corinthios de imperio certaretur, captiuos in bello tam leniter habuisse, vt illos velut hospites inuicem tractarent, & sine precio dimissos, doryxenos appellarent. Illis enim Iupiter ξένιος in præcipuo cultu erat, id est hospitalis. Quare milites cum hostibus extra aciem familiaria iura seruabant, in acie vero pugnabant vehemẽtissimè. Græcis quoque dissimiles & longè dispares libertatis species fuere: siquidem non pari libertate fruũtur, aut vectigali & tributo premuntur omnes: quippe Tenedij & Hæmij vectigales erãt, Chij tributo rũ immunes & liberi, nauibus tantũmodo præstandis obnoxij. Cythera Laconiæ insula, hoc tantũ premebatur onere, vt è Sparta præfectum quotannis acciperet ad reddendum iura. Lacones præter amicorũ ministeria, aliud nihil tributi nomine pendebant. Vici quoque circa Babyloniam ad præbenda cibaria canibus regum cogebantur, reliquis exempti oneribus. Aethiopes vero tertio quoque anno binos semodios auri rudis Dario regi pẽdere dicuntur, ducenos fasces ebeni, quinos pueros, & elephantorum dentes vigenos. Sicut Colchi centenos pueros, & totidem virgines, reliquorum tributorum immunes. Indi autem æquali omnes premuntur onere: nam quartam fructuum partẽ regi-

Claudij edictum.

Epidorij.

Poletes.

Ius hospitij

Lucani.

κακοξενία.

Calabri.

Iupiter xenius.

Apud Græcos qui à vectigalibus immunes, et qui non.

bus annis singulis pẽdere cogũtur. Syri (vt inquit Vlpianus) à quartodecimo masculi, à duodecimo fœminæ ad quintũ & sexagesimum annum tributa conferunt. Leptis in Aphrica tantum vectigalibus valuit, vt singula in dies talẽta Carthaginensibus vectigal penderet. Sicut ex effossione æris in Macedonia, singula talenta in singulos dies Alexandro pendebantur. Et Babylon regi Persarum, singulis diebus singulas argento plenas artabas soluebat. Apud Romanos vero qui populi liberi erant, tributi nihil conferebant, stipendiarij autem ad militum opus stipendia pendere cogebantur: licet ex Cæsaribus plerique vectigalia noua & inaudita proposuerint, vt pro eduliis quæ tota vrbe venirent, pro litibus atque iudiciis quadragesimam summæ: sicut Caligula exegit ex gerulis octauam, ex prostitutis quantum vnaquæque vno concubitu mereret. Vespesianus quoque vectigalia reuocauit noua, & grauia prouinciis auxit, Alexander Seuerus braccharíorum, linteonum, citrariorum, pellionum, plaustrariorum, argentariorum, aurificum, & aliarum artium vectigal instituit: ex quo thermas quas fundauerat, pluribus vsibus ornauit. Antiquis etiam Romanorum, ex agris & noualibus decima seminum dabatur vectigalis nomine: nanque aratores decimam frumenti populo Romano pendere cogebantur. Tiberius Cæsar centesimam rerum venalium, in ducentesimam reuocasse dicitur. Et Nero in initio sui principatus, quò gratiã popularem aucuparetur, quintam & vigesimam venalium mancipiorum remisisse, & Traianus vectigal vigesimarum sustulisse. Proditúmque memoriæ est, quũ in dubium veniret, qui liberi essent populi, qui vestipendiarij, à M. Antonino publicos tabellarios institutos, vt si in prouincia quispiam causam liberalem diceret: per eos testationes libertatis, & alia immunitatis documenta Romam ferrent.

Romanorũ vectigalia.

Minor seu media libertas.

Minorem vero libertatem, seu mediam, ij assequi dicebantur, qui manu à prætore emissi, non Romani ciues, sed Latini nominis tantum ex lege Iunia Norbana fiebant: vel suprema voluntate domini testamento, si eum hoc expresso manumisisset: aut si inter amicos dextra apprehensum, ad se conuertens, liberum esse iussisset. Hi enim his immunitatibus, quæ Latinis populis societate & fœdere iunctis indulta

iudulta erant, fungebantur. Nam & in vrbe vt Latini censebantur, & in castris vt milites ex Latinis coloniis, non vt externi, aut leuiũ armorum auxiliarij, stipendia merebant. Fuítque obseruatum, vt qui ius ciuitatis haberet, si latinas colonias incoleret, non ideo solum vertisse, aut ius ciuitatis amisisse putaretur. Et quanuis in Romanis castris, qui militabant, si quid deliquissent, si externi, flagellis & virgis: si vero Romani ciues forent, vitibus cæderentur: tamen Liuius Drusus & C. Graccus tribuni pl. ne liceret quempiam Latini nominis virgis afficere, sed vitibus, plebiscito sanxerunt, in hac re Latinos populos Romanis coæquantes. Tertiam denique libertatem, quam minimam dixere, assequuntur hi, qui manumissi, nec ciuitatem, nec ius Latij habentes, deditítiorum numero censentur: qui nullis priuilegiis fulti, viuentes liberi erant, & velut ingenui munia publica priuatáque obire, magistratúsque & cætera dignitatis ornamenta, quæ libero debentur, assequi poterant: morientes autem, vitam vnà & libertatem amittebant: ideo decedentes neque testari poterant, neque post obitum de bonis disponere, præter patroni volũtatem, adeo vt eorum bonis, quasi serui peculio, manumissores potirentur. Quod etiam cum Latinæ libertatis hominibus multi commune dixerunt. Fuere autem deditítij, qui victi armis, & in fidem recepti, tantum ne seruirent, néve sub mancipio essent, immunes facti sunt: cuius etiam generis feruntur serui, qui post admissa crimina suppliciis subditi, aut publicè pro criminibus cæsi, vel in quorum facie notæ seruitutis impressæ fuerant. Diúque hæc discrimina libertatum & dissimiles species fuere: donec sequuti principes, pertæsi multiplices variásque libertates dari, veteribus legibus abrogatis, nouísque adscitis & cooptatis, exæquato omnium iure, statuerunt, vt manumissi apud prætorẽ, plenam assequantur ciuitatem & libertatem: vnde abusus inualuit postea, deprauatis moribus, vt multi serui per rapinas & furta quæsitis pecuniis libertatem à dominis emerent, statímque liberi & ciues Romani fierent.

Externi militibus virgis, Romani vitibus cædebantur.

Minima libertas.

Deditiij.

l. 7. de lati. liber. toll. et l. 7. C. de dedit. liber. tol.

Manumissorum plena libertas.

Quis fuerit modis consulendi senatus, & vbi haberi, & quo pacto suffragia ferri solerent, & quid apud exteros.

CAPVT XI.

Patres centum. SEnatores à Romulo centum creatos fuisse, qui ob honorem patres, eorúmque progenies patricij dicti sunt:

Patricij. quorum consilio respublica niteretur domi foríque, multi prodidere. Deinde communicata vrbe cum Sabinis & Ta-

Patres ducẽti. tio, idem Romulus alios centum legit in patres, explens numerum ducentorum. Postea Tarquinius Priscus, in or-

Patres trecenti. bitate senatus legisse centum alios fertur, minorum gentium appellatos, tametsi à Bruto familias minorum gen-

Patres minorum gentium. tium inuentas nonnulli credant. Primus enim Valerius Publicola, post exactos reges, patrum numerum à Superbo cædibus imminutũ expleuit, & amplissimum ordinem auxit, quatuor & sexaginta supra centum ex equestri ordine in concilium cooptatis, ita vt trecentorum numerum

Adlecti. faceret, qui adlecti dicti sunt. Quos enim post exterminatos reges, ætate graues, spectatæque probitatis videbant, senatui tanquã grauissimo sanctissimóque cõcilio adscribebant. Quos quidẽ, quũ alij in locũ decedentiũ suffecti, & in

Patres conscripti. senatũ, literis adscripti essent, conscriptos vocarunt, modo plures modo pauciores, ita vt frequẽs senatus, & quicquid

Senatores Ro. 1000. erat patrũ, ex ferè trecentis senatoribus cõstaret. Et quum

Iul. Cæsar. Iulius Cæsar supra mille senatores, belli casibus imminu-

Augu. Octa. to ordini adsciuisset, Augustus Octauius selectos & purgatos duabus lectionibus, remotis indignissimis, in pri-

Senatus auctoritas. stinum decorem reuocauit. Hique veluti præsides & reipu. custodes, tantæ autoritatis fuere, vt si populus regem aut magistratum quempiam iussisset, id sic ratum foret, si senatus autor fieret. Leges quoque à populo latæ, haud aliter ratæ fuerunt, quam si patrum consensũ approbarentur. In re-

Athenis quingẽtorũ. liquis vero ita præscripta senatus potestas erat, vt iudicium populi autoritate senatus rescindi non posset. Athenis vero senatus fuit quingentorum, qui vnà cum tribunis & quæstoribus, senésque cum iunioribus, de rebus singulis decer-

decernebant. Postea areopagitæ sanctior senatus à Solone

Areopagitæ. delectus est: quorum consilio librata moderatione, ciuitatis iura seruabantur, bella indicebantur, lites explicabãtur.

Eumolpidæ Nonnunquam eumolpidæ & præcones publico concilio

& Præcones. præfuere. Maximum vero, à mille & quadringentis gerebatur, cui arnophoron dixere nomen: in quo vnà & senatus

Arnophoron. & populus aderat. Lacedæmoniorum senatus ex duodetri-

Lacedæmonum senatus 28. ginta senibus constabat, qui nisi sexagesimum implessent annum, in senatum adscribi nõ poterant. Apud Epidaurios centum octoginta rempub. administrabant, ex quibus no-

Epidaurij. bilissimos populariũ deligebãt senatores, quos artinos vocabant, & compodes. Carthaginensibus pro senatu præfue-

Artini. re seniores, nonnunquam iudicum ordo, qui perpetuus e-

Compodes. rat magistratus, & nunquam nisi cum vita desinebat. Cato

Carthaginẽ ses. apud Vticam trecentorum concilium legit: Massilienses sexcentos, quos thymuchos appellarunt: ex quibus quinde-

Vticenses. cim principes, tres præsides erant, autoritate & opibus lon-

Massilienses. gè primi: nemóque thymuchos fieri poterat, nisi qui iustos filios haberet. In Gnido sexaginta præfuere ex optimati-

Thymuchi. bus, amnemones appellati, ad quos de rebus maximis refe-

Gnidi. rebant: qui vero sententiam rogabat, aphester dictus est.

Amnemones. Achæi commune concilium, arnarion vocarunt: qui de re-

Aphester. bus publicis consulturi, in Iouis luco Aenario coibant, cui

Arnarion. decem præsidebant, quos demiurgos vocatos ferunt. Sicut

Demiurgi Bithyni & Galatæ concilium trecentorum, in locum Dry-

Bithyni. minetum aduocabant. Apud Argiuos octoginta viri. Idem

Galatæ. apud Mantinenses. In Elide autem sexaginta senatus vice

Argiui. fungebantur. Cretenses decem habuere præfectos, qui de

Mantinenses. rebus maximis decernebant. Apud Bithynos minorem annis triginta in senatum adscribere non licet. Aetolorum

Elienses. concilium multiplex fuit, quod apolectum nuncupant.

Cretenses. Maximum vero Crotoniataru n concilium erat, nec faci-

Aetoli. le explicatu, & turbulentæ confusionis, in quo si quid consulto statuendum erat, mille delectos consulebant viros,

Apolectũ. vbi præ tumultu minus dicerni quicquam lege poterat.

Crotoniatæ. Sicut apud Seres maximus ordo ex quinque millibus

Seres. consiliariis fiebat, qui in apparatu belli elephantem singu-

Q. Hortẽsij & Philonis lex. li præstare tenebantur. Q. Hortensius tribunus pl. deinde Philo dictator legem tulere, vt plebiscita omnes Quirites

tenerent, vtque leges à populo latæ, ritè promulgatæ non essent, nisi post initum populi suffragium patres autores fierent. A primo verò vrbis ortu, post exactos reges, de nulla re populus diiudicasse, aut suffragia tulisse traditur, nisi ex consulto senatus. Prius enim iubebat populus, deinde confirmabat senatus, quod æuo subsequente fieri desitum est: nam de his quæ plebs sciuit, non senatus, vt prius, diiudicabat: sed deprauato vsu, de his quæ senatus cognouerat, populus iudex erat: quod à Lacedæmoniis seruari meminimus, vt sententiam quam senatores regésque censuerant, populo decernendi corrigendíque facultas foret, iubente Lycurgo, qui cooptandi senatus, & legendi quos vellet magistratus, ius populo dedit. Contrà Athenienses, iubente Alcibiade: nam omne regimen & summam imperij à populo ad senatum transtulere. Sylla quoque dum rem potiretur, trecentos legit senatores: sanxítque vt nisi ex consulto senatus, nihil ad populum ferretur. Erat igitur senatoris officium, tam de promouendis magistratibus, prouinciísque administrandis, quàm de bellis, triumphis, supplicationibúsque decernẽdis, déque præsidibus in prouincias, & auxiliis summittendis, de lege, de fœdere & pactionibus, ac tota gerenda repub. liberè sentire, ac fortem constantémque sententiam dicere. Neque enim in administranda repu. gerendóque imperio, quicquam bello vel pace decerni poterat, nisi patrum autoritate, & decreto senatus. Quippe senatui de rebus omnibus decernendi libera facultas erat nisi in magistratibus creandis, & legibus sanciendis, aut si in hostes arma mouenda, vel à bello recedendum, pacésque & fœdera ineunda forent. Tunc enim sine populi iussu senatum nihil sentire vel decernere posse liquet. Prouinciarum tamen decernendarum, imperatorísque deligendi iudicium, atque ærarij dispensandi munus, ad senatum sine populo semper spectasse, nemo dubitauit: tametsi populum Romanum contra senatus decreta prouincias nonnunquam demandasse legamus. Pacta quoque spõsionésque iniussu populi facta, & si per senatum postulata aut consules, populum non tenere, nulliúsque roboris esse haud dudium est. Senatores quoque, vel à dictatore, legendi senatus causa, vel à censoribus, seu triumuiris, qui ius

Senatus autoritas.

Lacedæmonij.

Athenienses.

Senatoris officium.

Populi prærogatiuum.

ius legendi senatus habebant, & eos ex gente patricia, Romanos primum ciues, summa dignitate & amplis honoribus functos, legi & cooptari solitos inuenimus: deinde, ex ordine equestri: postremo, plebeios & vltimæ sortis, per gratiam & libidinem, census habita ratione, non morum: nonnunquam libertinorum filios. Appius enim Claudius Cæcus, dum censuram ageret, filiis libertinorum in senatum adscitis, ordinem inquinasse dicitur primus. Nec longo post interuallo, exteræ gentes & transalpinæ nationes, senatorum iura in vrbe adipisci, & in senatum admitti meruere. Primíque Hedui, qui iura fraternitatis cum Romanis habebant: deinde alij illorum exemplo admissi in senatum, & ius suffragij habuisse feruntur. Nero vero, quanuis præceps & furibundus, libertinorum filios diu in curiam non adsciuit, admissósque gradu deiecit. Augustus Octauius tanti senatores fecit, vt singulos nominatim sedentes in curia salutaret: & discedens, nullo se mouente, vale diceret. Vespasianus quoque non oportere maledici senatori, remaledici autem ius esse respondit. Alexander Seuerus imperator nullum in senatum admisit, neque laticlauum ademit, aut pœna affici passus fuit, nisi de consilio senatus. Quod diuus Nerua & Hadrianus iurauerat, se nunquam senatorem nisi ex consulto senatus puniturum: qui cum libertum suum inter duos senatores mediũ ambulantem vidisset, misit qui illum colapho cæderet, indignum arbitratus, præripere illis honorem, quorum poterat esse seruus. Tantæque dignationis habiti sunt, vt Tiberius Cæsar illis quandoque assurgeret, & de via decederet. Claudius quoque tanti senatores fecit, vt de maiore negocio acturus in senatu, medius inter consulum sellas tribunitio subsellio sederet. Contrà Heliogabalus vniuersum senatum adeò floccifecit, vt senatores omnes vrbe expulerit illósque seruos rogatos esse dixerit. Qui tamen non statim vt in senatum lecti erant, ius suffragij habebant: siquidem qui in postremis scripti fuerant, neque suffragari, neque per se censere aliquid poterant: sed in sentẽtiam quam princeps in senatu dixisset, ire oportebat. Si qui tamen præturam censurámque, aut alios magistratus non senatores gessissent, ius propterea suffragandi, aut in curiam eundi

Qui & quomodo senatores eligebantur.

Appius Clau. ordinem senatoriũ inquinauit.

Exteri in senatum admissi.

Senatorum honos.

Senatorum contemptus.

Senat res electi nõ statim suffragabantur, sed in sententiã ibãt.

Universidad de Deusto Biblioteca

non habebant. Non enim quia prætor aut quæstor fuerat, ideo in senatum admitti, aut publici concilij particeps fieri poterat, neque is senator, cui abrogatum imperium fuisset. Siquidem Lucius Cassius tribunus plebis, C. Mario & L. Flacco cùsulibus, legem tulit, vt quem populus damnasset, is de gradu deiectus, ius in senatum veniendi, aut suffragandi non haberet. Senatores quoque qui honoribus functi essent, quique curules gesserant magistratus, curuli sella in senatum & curiam vehi, & cum sceptris, si duces aut viri consulares fuissent: qui verò non gessissent, pedibus ire in curiam, & quod videbatur è republica, censere: & ideo pedarios nuncupari perspectum est: qui tametsi in senatu deesse non solerent cum de triumphis aut supplicationibus agitur, tamen si cum senatus cogendus foret, ad consulis edictum non conuenirent, aut contumacius parerent, pignoribus & mulcta plectebantur. Si qui tamen senatores quintum & sexagesimum annum ætatis excessissent, eos cogi inuitos, aut contumaces pignore vel pecunia plecti non decebat. Senatori enim sexagenario ad eam ætatem in senatum non veniſſe, nulli fraudi fuit: semper tamen in senatum frequentem veniſſe, & sortem sententiam dixisse, boni senatoris est habitum. Fertur verò Cato maior, tametsi annis grauior esset, cum in eo vigeret vis ingenij consiliique, nulla re, nullóque negocio adduci potuisse, vt in frequentem senatum venire moraretur: sicut de Nicia ferebatur, qui assiduus semper in Athenienſium senatu erat. Tametsi senatores plerunque in senaculo stationem habere, & inde citato gradu, non expectato edicto, in curiam ire solitos legamus. Sed animaduertendum, non cuicunque conuocandi senatus, vel consultum faciendi ius potestatémque fuisse, quia solis magistratibus, qui vocationem prehensionémque habebant, vt dictatori, consuli & prætori, aut tribuno plebis, tribunóque militari, vel vrbis præfecto, aut interregi, conuocandi senatus ius potestásque fuit, priuatis enim hominibus aduocãdi senatum facultas non dabatur. Neque in loco prophano senatores conuenire ad consultandum, sed in loco augusto & sacro, & vbi deorum templa essent. Neque ante lucem vel post occasum diei factum senatusconsultum, valere aut ratum esse liquet. Debe-

L. Cassij lex.

Pedarij senatores.

Senator sexagenarius onere reip. exemptus.

Cato maior

Nicias.

Senaculũ.

Qui senatũ conuocabãt.

Vbi senatus haberetur, & quãdo.

beréque prius auspicari, & ab ingressu hostias immolari apud aram illius dei in cuius templo conuenirent: quorum exta tribunis ætariis venire mos erat: vel, sicut Augustus censuit, thure & mero supplicare, vt rite senatus cõsultum fiat, exemplo Athenienſium, qui omnibus publicis conciliis mantes sacerdotes, qui sacra facerent, adhibebãt: & Lacedæmoniorum, qui senatui semper augurem adesse voluere. Senatúsque consultum vel per singulorum sentẽtias exquisitas, & per calculos coniectos in vrnas, quum de quoquo negocio quid quisque sentit consulitur, & suo loco rogatus sententiam dicit, aut quum verbo assentitur, fieri adnotatum est. Et in perrogandis sententiis, post relationem consulis debere à consulari gradu incipi, & principem in senatu aut consulem designatum, prius, deinde ordine reliquos rogari. Nonnunquam obseruatum est, vt ex consularibus æuo maximi rogarentur primi, deinde inferiores: iuuenes verò vix rogari, quasi pudor esset iuuenem sene sapiẽtiorem videri. Et si certaretur sententiis, nec satis liqueret, tunc vel differri consultationem, vel si duę senatum distinerent sententiæ, cum aliud alij censeant, id quod senatus maxima pars decerneret, id ratum fieri: aut si non probaretur, sententiam diuidi: hoc erat, vt si plures causæ in disquisitionem venirent, vt de singulis referatur, postulare: & quod in parte placeret, id sequi: vel per discessionem, tunc cum vnius exquisito voto, cæteri qui in suffragium ituri erant, in illius sententiam pedibus irent, vel si manum porrigerent, aut cum de scripto sententiam dicerent. In quo id fuit traditum, vt de diuinis rebus prius, & de republica infinitè, aut singulis rebus finitè, ad senatum referatur, si quid publici priuatíque negocij foret statuendum. Nonnunquam licuit senatori, priusquam ordine sententiæ rogarentur, postulare vt extra ordinem de republica dicere liceret. Apud Athenienſes verò in frequenti senatu pro cuiusquo ætate sententiæ rogabantur. Regibus autem Lacedæmoniorum binos calculos ponendi, cum sententiam dicunt in senatu, facultas erat: tertium verò, si quid pro se decerni vellent. Græcis & pleriſque gentibus fabis suffragia dabantur. Syracusanis nemo sententiam dicit rogatus, sed vt quisque ætate & honore anteit,

Auſpicato

Athenienſes.

Lacedæmonij.

Senatusconsultum.

Vbi sententiis certaretur.

Diuidere sententiam.

Per discessionem.

Athenienſes.

Reges Lacedæmonij.

Calculis.

Fabis.

Mores rogandi sententiã apud diuersos.

ita sua sponte quid sui consilij sit, in medium affert non rogatus, aut si tacent omnes, sorte dicere coguntur: quibus in vsu erat, vt in concionem prodituri per literarum elementa sorte educerentur. Quare Dionysius prodituras, cum M sortitus fuisset: futuram sibi monarchiam cauillatus est. Lycurgus verò, cum essent adolescentes loquaciores, & in conciliis obstreperent, cauit edicto, vt nemo in foro nec in publico consessu diceret, nisi rogatus. Apud Heduos fuit constitutum, vt qui in senatu sententiam dicit, ex eadem familia rogare neminem possit quid esset sententiæ & opinionis suæ: proditúmque memoriæ est, Germanos concilio coacto, siquid quod minus placeret, propositum esset, murmure & fremitu dissentire, & sententiam aspernari: siquid verò complacitum fuisset, frameas & tela concutere, sonóque armorum & tripudiis approbare. Macedonum quoque fuit mos, vt in publica consultatione siquid improbarent, hastis scuta quatientes obstreperent, & auersarentur. Lacedæmonij summis clamoribus agunt, nec calculis sententiam dicunt, nec admurmuratione suffragia ferunt: aut si cuius partis clamor contentior esset, vt non facile dinoscerent, in duas partes suffragatores transire iubent, vt quæ pars maior esset, animaduerterent. Apud quos vsu receptum erat, vt singuli in concionibus baculum ferrent. Belgæ verò contrà: nam si quid publico consilio statuendum erat, miro silentio decernunt: si quis autem fremeret aliquo concionante, parte vestis mulctabatur. Gallis & Germanis, vt in publicis consultationibus armati conueniant, & quid facto opus sit decernant, in more fuit: & si tumultuarentur, silentium sacerdotes indicebant. Apud Tyrios secus, apud quos si quis cum telo concioni interesset, capite luebat. Id tamen Athenienſibus fato datum erat, vt abusi ingenio, si quid publico consilio decernendum foret, in deteriorem partem plerunque statuant, sempérque quod in discrimen adducit consilium sequátur. Quare verbum Anacharsis fuit, sapientes in concionibus sententiam dicere apud Græcos, stultos verò diiudicare. Persarum verò mos fertur, inter epulas, postquam vino incaluerant, haud secus quàm reliqui in concionibus, consilium habere, & de rebus maximis decernere. Sed tamen non idem sem-

Lycurgi edictum.

Hedui.

Germani.

Macedones

Lacedæmonij.

Belgæ.

Galli & Germani.

Tyrij.

Athenienſium fatum.

Anacharsis dictum.

Perſæ.

Diuerſus or

semper ordo rogandi senatus fuit: siquidem modò primus rogabatur, qui princeps lectus erat in senatu à censoribus. Is autem legi debebat princeps senatus, qui ex censoriis viris, qui censuram antea gessissent, antiquior superuiueret: nonnunquam consules designati, aut viri consulares æuo maximi, summis honoribus functi: sæpe aliqui extra ordinem à consulibus studio & necessitudine ductis, rogabantur primi. Obseruatúmque fuit, ne quem citra consularem locum extra ordinem primum consul rogaret. Quem tamen ordinem rogandi sententias, Calendis Ianuariis seruare cœperat, is toto anno perpetim seruabatur. Diuum tamen Augustum sententias de maiore negocio, non ordine nec more, sed prout libuisset, rogasse ferunt. Germani verò pro ætate & nobilitate in concionibus audiuntur primi, siqua consultatio foret. Rogabant ergo sententiam consules, quique senatui prærant, patres qui consilio aderant, ipsósque dum de re quapiam consultant, dúmque disserendo altercandóque sententiam dicunt, quicquid è fide sua ducerent, stantes esse oportere: post verò sententiam assidere. In quo fuit prohibitum, ne poplites alternis genibus imponerent: quòd eos esse ocioſos, & non præparatis animis designaret. Quod Athenis quoque seruatum meminimus, vt præcone pronunciante in theatro vel curia, stantes singuli decernant quid suæ opinionis foret. Ius tamen senatori erat, vt rogatus sententiam, perpetua oratione, & quàm voluit diu dicendo diem absumeret: adeò vt nonnullos horis septem, plerosque dies totos concionem in senatu habuisse tradãt. In foro autem lege cauebant, vt sex horæ accusatori, reo verò darentur nouem, ne paucioribus clepsydris tempore præscripto præcipitarẽt causas. Ex quibus nonnulli ne orationes præmeditatas memoriæ mandarent, nimiúmque in eo tempus absumerent, descriptas conciones è libello lectitarunt. Postea Cn. Pompeius quasi frenos eloquẽtiæ dedit, ex quo tempore intra pauciſsimas, neque vltra tres horas perorare cogebantur. Nam duę horæ accusatori, tres reo dabantur: vnáque die ab accusatore & reo perorari iussum: quia multi data opera in serũ rem trahebant, tempúsque diffundebant, rebus non definitis. Si tamen aliquorum opinioni assentiri vellent, poterãt etiam

de rogandi senatus.

Princeps ſenatus.

Germani.

Conſules & patres quo modo sentẽtiam rogabant.

Sex horæ ac cuſatori, reo autem nouẽ conſtitutæ.

Conciones è libello lectitare.

Duæ horæ accuſatori, tres reo conceſſæ.

Sedentes aliorum opinioni assentiebantur.

sedentes, illi opinioni cui visum erat, studio & voluntate accedere. Ius tamen fuit senatori à sententia quam semel dixerat, si probabile quid contra afferretur, deduci: aut si ambigua foret, nec facilis explicatu, illam interpretari. Id tamen notatum est, parum fuisse in senatu, breuiter censere, & rectè sentire, nisi facundè sententiam tueretur, & argumẽtis firmaret. Post omnes verò rogari, & nouissimum dicere sententiam, ignominiæ loco est habitum. In qua re succurrit annotare, quod literis proditũ est, Marcum Perpennam, & Lucium Volusium Saturninum, omnibus quos in senatu sententiam rogauerant, superstites fuisse. Cúmque antea senatusconsulta pro voluntate consulum suppri merentur, vel enunciarẽtur, postea à Lucio Valerio & Marco Horatio consulibus statutum fuit, vt amplissimi ordinis decreta ad ædem Cereris ab ædilibus deferrentur: demum, vt in ærarium deponerentur. Quod etiam Augustus cauit, ne senatus acta publicarentur, néve magìstratus deposito honore statim in prouincias mitterentur. Ex his tamen quædam fuere tacita senatusconsulta, quæ palã enunciare non licebat, quæ in sanctiore senatu & concilio arcano, tanquam in recessu semoto seruabantur: quibus decernendis neque scribę, neque serui publici intererãt, ne communicatio cõsilij foret: cauebatúrque, ne quis enunciaret. Apud Carthaginenses verò, triginta senatorum principes, sanctiori concilio & arcanis negociis præpositi erant, quæ tanquam cœleste arcanum, dici non potest quàm alto silentio obtegerentur. Qui etiam sanctior senatus Athenis fuisse proditur, sine cuius concilio aliquid grauius decerni, aut ferri ad populum, Solonis lege vetabatur. Syracusani autem sanctiorem senatum non habebãt: sed siquid arduum & perdifficile imminebat, solius Timoleonis summi ducis velut sancto arcanóque consilio, iudicio decernebant. Acetolis Apolecti sanctissimum & arcanarũ rerum fuere concilium: quorum consultatione, siquod instaret periculum, decerni oportebat. Cæsarum verò temporibus, decreta senatus, quæ ad principem pertinerent, non arcano senatui, sed libris elephantinis mandabantur: qui summa cura in Vlpia bibliotheca, vt essent perpetuo monumento, seruabantur. Quæ quidem arcana patrum consilia quanto silentio

Senatus consulta in ærarium deposita.

Tacita senatusconsulta.

Sanctius concilium.

Sanctior senatus.

Solonis lex.

Apolecti.

Decreta senatus ad principem pertinẽtia.

tio obtegerentur, illud argumento est, quod Q. Fabius Maximus, cum de tertio Punico bello, quod in arcano concilio decretum erat, Crasso in itinere obnunciasset, à senatu grauiter increpitus & cõuiciis affectus fuit. Alia verò consulta, quæ tacita non erant, postquam maturè statuta fuerant, de concilij sententia in concione, quæ pro vestibulo curiæ obuersabatur, recitari & publicè edi poterant. Erant igitur senatoris insignia, tunica & purpura & laticlauus, ius spectandi in orchestra, & epulandi publicè, tam in epulo Iouis in Capitolio, quam ludorum causa. Qui quidem laticlauus propria vestis senatoris erat, qua senatus dignitas, & amplissimus ordo notabatur. Nonnunquam senatoribus vti penulis, quanquam tenuissimo cultu forent, indultum fuit: quippe Alexander Seuerus imperator, vt senatores ingraueſcente ætate, frigoris causa penulis vti possent, priuilegio indulsit: sæpiúsque aliis insignibus vti licere datũ est. Nam Caio Duillio, qui nauali prælio Carthaginensiũ classem fudit, præter curulem sellã, vt quoties à cœna rediret, funale præferretur, & tibicen præcineret, concessum fuit. Et Marco Valerio Volesi quod Sabinos fudit fugauítque, & castris exuit, locum in circo ad spectandum cum sella curuli sibi posterísque permissum nouimus. Lucio quoq; Metello, qui oculis orbam senectutem egit, vt quoties in senatum iret, curru veheretur, fuit pro munere datũ. Nonnunquam antiquior sententiæ dicendæ locus, toga, prætexta, sella curulis, ius imaginis, in memoriam posteritatis, & in veste purpurea spectandi, pro magnis officiis in rempublicam senatoribus munera data sunt. Tantæque dignationis fuere sequutis temporibus, vt in oppidis per loca & conuentus vmbraculis vterentur, indultum sit. Mox sequuti Cæsares eum ordinem amplissimis honoribus honestarunt, præcipuè Alexander Seuerus, vt dignitas conspectior fieret, argentatis rhedis carrucísque senatori vti permisit: vtque sanctior reuerentiórque ordo putaretur, ex senatoribus illos, qui principali dignitate insignes forent, in ordinem patriciatus, quæ maior ampliórque dignitas habetur, multos adsciuit & prouexit. Sed hoc post multas ætates nouissimo inuento. Fuítque lege sancitum, ne mulieres cuiusuis negocij causa senatum aut curiam

Senatusconsulta non tacita.

Insignia senatoris & vestes.

Laticlauus.

Penula.

Insignia alia atque alia concessa bene de republ. merito

Vmbraculla senatorũ.

Argentata rheda & carrucæ.

Ordo patriciatus.

Mulieres senatum adire vetabantur.

Senaculum mulierum.

adirent, nisi quòd Heliogabalus senaculum mulierum in colle Quirinali constituit primus: qui præter mores institutáque maiorum, vt in ordine senatorio mater admitteretur à senatu, peruicit: sicut de Mesa Varia eiusdem Heliogabali auia, proditum est: cui tributum ferunt, vt fœmina in senatu sederet, patres consuleret, & sententiam diceret, cæteráque senatoris munia obiret. Quod de Xerxe autores tradunt, qui in arcano concilio, cum delectos Persarum proceres cõsuleret, Artemisiam sæpe ad consultandum accersiuit, cuius sententiam sequutus fuit. Antea verò Claudij & Neronis tempore, cum non pro dignitate videretur Agrippinam patrum consultationibus admitti, decreuere patres, vt à tergo abditis foribus staret, velo discreta, quod visum arceret, aditum admitteret. Lacedæmoniis verò mulieres adhibere publicis cõciliis, illásque frequenti curia in exequendis negociis socias assumere, vsus erat: apud quos fœminarum arbitrio decernuntur multa. Idem apud Germanos, vt vbi plurimum negocij sit, fœminarum consiliis regantur: quarum pleraſque vt deas colunt. Neque omittendum quod de Troglodytis traditur, quibus tanti exempli fuere mulieres, vt in conflictu bellorum, matronarum intercursu infestas acies dirimant: adeò vt ipsis intercedentibus præliari ducerent nefas. Quod etiam apud Germanos frequens fuit, vt illarum fœminæ, quas plurimas in castris habebant, labentem sæpe aciem restituant, aut infestissimos animos concilient. Celtæ verò & Galli, non solùm mulieres conciliis admittunt, sed quicquid est contentionis, fœminarum iudicio decernunt, ita vt inteſtina sæpe odia illarum interuẽtu sedasse ferantur. Proditúmque memoriæ est, in fœdere cum Hannibale & Gallis icto caueri, vt societas staret eo iure, quod si Carthaginensis aliquod admissum pateretur à Gallis, eius rei iudicium penes Gallicas mulieres foret: si verò Gallus à Carthaginensi, penes magistratum Carthaginensem cognitio esset. Vtque pueri prętextati cum parentibus senatoribus, boni exempli causa in senatum ventitarent: quod post Papyrium Prætextatum, ne quis in senatu gesta enunciaret, longo exinde tempore fieri desitum est. Neque illud prætereundum, memoriæ datum fuisse, legatis exterísque gentibus in senatum ad-

Mesa sedit in senatu.

Artemisia

Agrippina.

Lacedæmonij & Germani fœminas conciliis admittunt.

Troglodytæ.

Germani.

Celtæ & Galli.

Gallicæ mulieres iudices.

Pueri in senatu.

Responsa latinè dabantur legatis.

admissis, Romanos consules nisi Latinè respõsa dare consuesse. Quibus admissis, more tradito à patribus, potestatem siquid vellent, senatus faciebat. Græci vero consilio indicto, per præcones, siquis quid peteret, enunciabant: sicut Atrebates & Bellouaci, tubarum cantu concilium aduocabant. Si quid verò proprio sermone loqui vellent, his in senatum admissis, interpretes dabantur: per quos quæ opus erant proponebant, per eosdémque consulta senatus & responsa accipiebant. Et tametsi Molo rhetor in senatu Græcè declamasse dicatur primus, Tiberius tamen adeò Græcum sermonem osum habuit, vt in senatu nescio quid Græcè prolaturus, veniam petierit. Et Claudius Cæsar, Græcæ prouinciæ principem, quod Latinè nesciret, albo iudicum erasit, & peregrinatum misit. Inualuítque mos, vt mense Februario vsque ad calendas Martias per consules designatos, senatus legatorum audiendis postulatis, & sociorum querimoniis quotidie detur, ne tędio aut longa expectatione & mora frustrarentur: quæ quidem decreta senatus, in prouincias quisque suas cum singulis actis referebant. Illud quoque satis constat, censum senatoriũ ad nummos octingentorum millium olim fuisse, quem Cæsar Augustus & sequuti principes ad duodecies cẽties sestertium auxerunt: & ne quis eorum inops aut egens foret, illos largo viatico & magnis muneribus prosequuti sunt. Tiberius verò, præterquam quòd censum senatorium iuuit, & honestam paupertatem innocentium subleuauit: prodigos tamen & egentissimos, vel senatu mouit, aut loco cedere coegit. Fertur tamen Claudius laudasse illos, qui ob rei familiaris angustiam senatorio ordini sponte cessissent. Et Nero senatoribus qui tenui re familiari essent, annua salaria statuisse: & Marcus Antoninus Philosophus, vt senatores peregrini quartam bonorum & fortunarum saltem in Italia possiderent, lege sanxisse. Quotiésque ambo consules adessent, senatum vnius iussu conuocari non licuisse: quódque comitialibus diebus ex lege Pupia, aut tetris & nefastis, seu cum tonuisset, aut ventorum procellæ tempestatésve fuissent, senatum haberi non decebat. His tamen comitialibus qui Quirinalia sequuntur, senatum non impediri nonnulli putant: id quod Athenis quoque & Syra-

Atrebates. Bellouaci.

Græcus sermo Romanis inuisus.

Census senatorius.

Antonini philosophi lex.

Quando senatum non habere decebat lege Pupia.

cusis præcipuè obseruatum fuit. Nam terræ motu facto, aut tempestate ingruente, concilium differri oportebat. Fuítque adnotatum, post horam decimam, nouam cognitionem causæ in senatu haberi non licere, neque patrum decreta in ærarium ante lucem deferri posse: quod senatusconsulto, Tiberio postulante, vetabatur, quo tempore comitia è campo ad patres translata fuere, quum ad eam diem etsi arbitrio principis niterentur, plura tamen suffragiis tribuum fierent. Augustus tamen Octauius, vt bis in mense legitimus senatus haberetur, calendis scilicet & Idibus, edicto cauit. Ac nisi exacto quarto & vigesimo ætatis anno, in senatum quempiam admitti non licere, præter admodum paucos, quibus ob egregiam virtutis indolem hoc à senatu indultum fuit. Tametsi Augustus, quò celerius liberi senatorum senatui assuêscerent, iuuenibus post virilem togam protinus laticlauum dedisse, & curiæ admisisse feratur. Fuítque vetus constitutum, vt adolescentes senatorum filij, primo flore ætatis parentes & necessarios in vestibulo curiæ opperiantur, illósque senatu egressos domum reducant & comitentur. Senatoribúsque ad plebem transire, & iura patrum amittere, & plebeia subire licuisse: quod præter Marcum Manlium, qui primus à patribus ad plebem defecit, aliis pluribus datum & permissum fuit.

Edictum Augusti.

Senatores domum reducti per filios & cognatos.

Quæ origo fuerit sacrorum Lupercalium, & quomodo celebrari, quandóque coli solerent, & quàm variæ deorum effigies fuerint.

CAPVT XII.

Lupercalia.

DE origine Lupercalium, diuersa ab autoribus prodita sunt: quippe à Romulo & Remo, postquam Numitore auo occiso, Amulio regnum restitutum est, ipsíque condendæ vrbis locum in regionibus in quibus geniti educatíque erant, nacti sunt, sacra eiusmodi instituta ferunt, quum capti epulis & vino, incincti pellibus hostiarum, per luxum & lasciuiam currerent: quæ Inuum vocauere. Multi ab Arcadibus, qui cum Euandro in hæc loca venerant, hoc solenne ludicrum in honorem Lycæi Panos allatum fuisse autumant. Sunt qui putent Romulum & Remum, quum

quum Fauno sacra facerent, clamore pastorum excitos, quorum oues abactæ erant, in latrones præda onustos incurrisse nudos, prædámque detraxisse: qua postquam potiti sunt, sacra instituisse, vt nudi iuuenes, incincti pellibus, per ludum & lasciuiam currerent: ex quibus alij Fauiani, nonnulli Quintiliani dicti. Quod sacrum expiationis causa inuentum, ad inferos pertinere, argumento est, quòd mense Februario, hoc est. xv. calendas Martias, quo populus purgatur, & inferorum placantur manes, hoc sacrum celebrari tradant: quódque Iunoni februatæ tunc sacra fiant, cuius feriæ Lupercalia sunt: in quo licet antea adolescētes passim currerent, postea Augustus Octauius dum pudori consultum voluit, ne imberbes cursitarent, decreto sanciuit. In eo quoque capræ immolantur candidæ, quæ solennis victima in Lupercalibus habetur: quibus immolatis, viri honesto loco nati, quos Lupercos dicunt, duo ibi sisterent, quorum frontes & ora cultro sanguine hostiarum infuso, inuicem intingerent: mox lana lacte madida sanguinem detergerent, quibus de more in risum effusis, dum cachinnant, tergora in lora inciderent, nudíque & vncti, amicti caprina pelle, in orbem discurrerent, vultu hilari vsque ad ineptias, obuiamque turbam eisdem loris impeterent: quare Crepi dicti. Obseruatúmque, vt à ficu Ruminali, vbi Romulus & Remus expositi fuerant, cursum inceptarent, concitóque gradu per vrbem vaderent: quibus mulieres occurrere, & palmas feriendas præbere assuêrant, fœcunditatem & partus facilitatem propterea sibi dari arbitratæ. Quod sacrum in Palatino monte, vbi Panos templum fuit, colebatur: cuius simulacrum caprina facie, rubro colore, hirtis cornibus, pectore sideribus radiante, infima sui parte hispida, & caprino pede fuit: altera manu fistulam tenens, altera pedum incuruum. In cuius etiam sacris canem immolari tradunt: quippe Pan magnum & sanctissimum habebatur numen. Aegyptiis enim ex octo diis habetur maximus: qui & Iouis simulacrum arietis facie effinxere. Mendesij Pana summis percolunt honoribus, adeo vt hir cum pro deo colant, mulieréque cum hircis coire dicātur: capraríque maximo in honore sint. Apud Thebanos arietes tanti fuere, vt non mactarentur, sed essent sacrosancti.

Lupercalia ad inferos pertinent.

Ceremoniæ lupercaliorum.

Luperci.

Crepi luperci.

Panos simulacrum.

Panos numen maximum.

Iouis simulacrum.

Arcades Pani & Ioui Lycæo ſtata die humana victima ſacrificant: in cuius templo vmbras non cadere, opinio fuit. Athenienſibus annuis hoſtiis & ardenti candelabro litant.

Aula animalium aſylum.

In Parthenio monte Panos delubrum erat, vbi locus nomine Aula, omnibus animalibus velut aſylum, quem leones & lupi, dum feras inſectantur, adire nō audent, ſed protinus ſubſiſtunt, & feras relinquunt.

Dianæ etoliæ lucus.

Sicut in Dianæ Aetoliæ luco in Venetis, fabulantur, canes dum feras inſequuntur, vbi ad lucum confugerint, ab inſectatione quieſcere.

Mænali.

Idem in montibus quos Græci Mænalos vocant, Ariſtoteles prodit: ad quos vbi feræ à canibus impetuntur, tāquam in tutiſsimam arcem ſe recipiunt: ipſiq; vltra præſcriptum

Bœotiæ perdices.

progredi non audēt. Quod de Bœotiis perdicibus memoriæ proditum eſt, vt præſcriptum finem & quaſi metas habeant in aere, vltra quas meare non poſſunt. Mirúmque euenire in Pedaſia regione Cariæ, vt quum Ioui Lycæo ſtata die ſacrificetur, capram è Pedaſo ſua ſponte ad ſacrificij locum venire, & ſe immolandam præbere dicant. Romanis verò præter alios deos fuit Veiouis ſimulacrum,

Veiouis ſimulacrum.

quem dixere Apollinem, cuius caput ornatur cornibus, ſagittáſque manu tenet, iuxta quem aries iacet: ſicut imago

Apollinis.

Apollinis Smynthæi, premens murem effingitur. Atque in Aegypto in templo Vulcani, eius ſimulacrū cum mure apprehenſo conſpicitur: propterea quòd Arabes quum regionem inuaſiſſent, Vulcanus magnā vim murium effudiſſe, arcúſque & habenas corrodi feciſſe, atque ita hoſtes fugaſſe dicitur. Fauno quoque capram immolari nouimus, quanuis ſemideo: cuius ædes vna ad forum olitorium, altera ad Tiberis ripam Ioui ſ & Fauni. Veiouis tēplum inter

Veiouis templum.

duos lucos erat, Capitolium & Palatium. præter quæ fuit

Iuno ſoſpita.

ſoſpita Iuno Lauini, cuius ſimulacrum caprina pelle velatur annis ſingulis. Sed quia de imaginibus ſermo eſt, non omittendum id quod à Tyriis obſeruatum legimus, vt deo

Simulacris deorum vincula annexa.

rum ſimulacris vincula annectant, ne euocarētur & abirēt, quum eos hoſtili carmine euocatos, abiturostimerent. Romani quoque Saturni effigiem toto anno vinctām laneo

Saturnieffigies.

vinculo habuere, feſtis ſolum diebus Saturnaliorum vinculis exoluentes. Aegyptij quum Oſirim, quem Solem, & maximum deorum nuncupant, effingere contendunt, ſceptrum

ptrum in cuius ſummo oculi ſpecies inerat, effinxerunt: Serapidi verò modium apponunt ſupra caput. Perſæ figurant Solem leonis rictu, cum tiara vtraque manu cornua premente. Indi gryphos iungunt Solis quadrigæ. Phœnicibus Solis ſimulacrum lapis eſt niger, ab imo rotūdus tenuatur in cuneum. Apud Pæones diſcus breuis longo ligno appoſitus, pro ſole colebatur. In Attica Apollo verticolus exurgit in pyramidem. Iſis verò apud Sueuos in modum libur

Serapidis.

Solis.

Iſidis.

næ. Et Iupiter Labradæus cum ſecuri, ſicut Terræ ſimulacrum cum claui. Paphia quoque Venus fuit non humana effigie, ſed informi, latiore initio, metæ in modum faſtigiata. Elei Venerem hirco inſidentem, altero pede teſtudinem premente, effingere. Et Pygalienſes Cererem habitu mulieris in petra iacentis, capite & iuba equina, tunica verò demiſſa. Apud Celtas Hercules fuit cognomento ὄγμιος, imagine decrepiti ſenis, capite incompto, pelle rugoſa, dextra clauum tenens, ſiniſtra protentum arcum, multos mortales catenis vinctos ducens: quibus altiſsima quercus erat Iouis ſignum, ſicut Palladis Atticæ, & Cereris Farræ, informe ſignum. In Cypro Venus barbata, virili ſpecie, & habitu muliebri: apud Tuſſas in Aegypto, cum cornibus bubulis effingebatur. Fuítque apud Aſcalon Syriæ Dercēta dea facie hominis, cuius poſtrema deſinebant in piſcem. Mercurij imago Græcis fertur quadrato ſtatu, capite ſolum effícto, tali ſpecie pluribus figuratis, quos pro immortali gloria magnis ſæpe ducibus dicabant. Erátque opinio Pythagoræ, non ex omni ligno exculpi Mercurios decere. Hāmonis verò effigies vmbilico ſimilis habetur. Et apud Arabes lapis tetragonus pro deo, Olympij autem Iouis in Attica os ex ebore auróque conſtat: reliquum corpus ex luto & gypſo, ſupra cuius caput Horæ & Parcæ viſuntur. Sic Mineruæ Trenalis os erat ligneum, manus & pedes marmorea. Matris deūm ſimulacrum, nec qua ſit materia aut ſpecie, nec à quo artifice, noſcebatur. Boni euentus ſpecies erat pauperis habitu, dextra pateram, ſiniſtra ſpicam tenens. Diuitiarum verò deus Spartæ, & cæci & iacentis facie colebatur, Iuſtitia apud Aegyptios fuit ſine capite, Oſiris verò canino. Dionyſij forma vna barbati, altera cornuti, tertia adoleſcentis viſebatur. Mirúmque prodi de

Veneris in Cypro.

Dercetæ.

Mercurij.

Hammonis Dei apud Arabes.

Olympij Iouis.

Mineruæ Trenalis.

Matris deūm

Boni euētus

Pluti.

Iuſtitiæ.

Oſiridis, Dionyſij.

Memnonis. Memnonis ſtatua, vt quum matutino ſolis radio illuſtratur, æris tinnitum & ſpeciem loquentis præbeat: ſicut de

Serapidis. Serapidis ſimulacro in Aegypto, templo ita extructo, vt exoriens Sol os & labra illuſtraret. Nec prætereundum quod Aethiopibus in vſum venit, vt deorum ſimulacra minio illinirent, illa pro maieſtate numinum ſanctiora & auguſtiora arbitrati: apud Aegyptios & Phœnices, vt ſingulis

Alæ diis additæ. diis ſingulas alas adderent: Saturno vero quatuor, duas protentas, duas vero remiſſas, & oculos quatuor, vt ſignarent

Saturni. ipſum dormientem vigilare, & vigilantem dormire conſueſſe. Quódque Athenienſes, ſiquem athletarum victorem

Athletarũ victorum. deſignabant, ſtatuam illi obnixo genu cum ſcuto, porrecta haſta impetum excipere effinxerũt: pro eo quòd Chabrias milites Ageſilai hoc ſtatu impetum excipere docuit, & vi-

Alabãdæi ctor fuit. Fertur Licinius in Alabandæos facetiſsime cauillatus, quòd ſtatuæ quæ erant in balneis, eſſent habitu iurandium & cauſas agentium: quæ vero in foro, omnes diſcos tenerent. Illud quoque non in poſtremis fuerit, Rhodi ſupra ſeptingenta tria millia ſignorum, nec pauciora Athenis, Delphis, atque Olympiæ fuiſſe: Romæ vero tantum ſtatuarum, vt alter populus lapideus videretur.

Quæ vitia ex loci natura aut cæli climate quibuſdam gentibus ita innata ſint, vt illa habeant propria & perpetua.

CAPVT XIII.

L. Parthenopæus. LVcius Parthenopæus, deliciæ, amor & decus noſtrum, ingenio fuit homo eleganti, ſermonéque perquàm docto & exculto, vultu hilari & feſtiuo, præditus omni vrbanitate, & omni ſale: ſed cultu corporis inuenuſto, veſtéque humili & inhoneſta, adeóque omnium rerum hominúmque contemptor, vt ſummæ nobilitatis viros ne congreſſu quidem ſuo dignaretur: & niſi literatos, quos toto pectore fouebat, reliquos flocci penderet & nihil duceret: denique nulli obnoxius, liber & ſuo arbitratu viuebat. Is dum Neapoli eſſemus, doctis iuuenibus comitatus ad nos ventitabat: congreſſúque hominis eloquentiſsimi & mihi amiciſsimi fruebamur totos ferè dies. Dúmque, vt fit, diuerſarum

rum gentium mores apud nos ſcitè ſubtilitérque penſitaret, memini ipſum dicere ſolere, quòd ſicut quædam regiones ſunt quæ acuta ingenia & ſolertia gignunt, vt quibus eſt aer purus & tenuis, velut Athenis: aliæ, quæ retuſa & hebetiora, vt quibus craſſus & pinguis, ſicut Thebis: ita ex cæli rigore vel clementia, nonnunquam ex ſiderum ſtatu vel influxu, virtutes vitiaque gentibus innaſci, quæ ingenita adeò loci incolas afficiunt, itáque corporibus animiſque inſident, vt illa habeant propria & perpetua. Siquidem Campani ſuperbi natura & bonitate agrorum ex mitiſsimo cælo & affluenti copia voluptatum terreſtrium maritimarúmque rerum, ſemper habiti ſunt. Domicilium enim ſuperbiæ (vt Cicero inquit) penes Campanos fuit. Argiui & Brutij ex more inſito genti, latrones. Illorum nanque ingenia latrociniis læta ſunt, & rapinis gaudent. Rheni pauidi & formidoloſi. Itali nobilitate præſtant, & regali quadam magnificentia lauti & magni ſunt. Galli ſuper inſitam genti vanitatem, mobiles & ſtolidi, contentionis auidi, conſiliíſque capiendis non ratione, ſed impetu feruntur, tamen religioni deditos eſſe, haud dubium eſt. Hiſpani iactabundi, duri & parci, abactoréſque acerrimi, ad inediam laboréſque, atque ad mortem parati. Græci licet ingenio & facundia præſtent, eos tamen nationis vitio (vnde Græca fides in prouerbium venit) aſſentatores, leues atque infideles eſſe manifeſtum eſt. Cappadoces, Cilices & Cretenſes, ſuopte ingenio fraudulenti & mendaces: quippe promiſsi fidem fallunt, & periurio ſe adſtringunt: in quorum notam Græcum illud eſt, κρῆτες κάπηλοι κάκιστοι. Aphri ſubdoli & mendaces: quum enim multum claſſe rebúſque maritimis valeant, vſu & commercio multarum gentium, ad fallendum proni & ſolertes ſunt. Apud eos enim frequenter mercatores ventitant, & ſtudio quæſtus, quæ vſui ſunt merces important. Numidæ vero leuiſſimæ fidei ingenia, Chij petulantiſsimi. nam cum tribunal Ephororum fœdaſſent, ob petulantiam qua naturæ vitio laborant, ab Ephoris impune tulere. Galatæ minaces, Syri cupidi & auari, præter modum rerum appetentes, gens inquieta, auidáque in nouas res. Alexandrini deriſores & dicaces. Indi & Perſæ ocioſi: ne-

Campani. *Argiui & Brutij.* *Rhegini.* *Itali.* *Galli.* *Hiſpani.* *Græci.* *Cappadoces* *Cilices.* *Cretenſes.* *Aphri.* *Numidæ.* *Chij.* *Galatæ.* *Syri.* *Alexandrini.* *Indi.*

Aetoli. que enim ab re proditum est, ocium fratrem esse libertatis.
Lydi. quod de Aetolis quoque traditur, qui nullius imperio pa-
Phryges. ruerunt. Hi enim cum perpetuò liberi sint, in ocio degunt.
Emporitani Contrà vero Lydos & Phryges, quum regibus seruiant, ne
Aetoli. gociis intentos esse, & laborioſos. Emporitani imbelles &
Locrenses. barbari, Aetoli & Locrenses fœdifragi. Druidæ religioſi &
Druidæ. malefici, suprà quam dici potest: nam dedita superstitioni-
bus gens, in sacris hominem immolant, & cruore captiuo-
rum adolent aras: viscúmque & alia dictu nefanda pro nu-
minibus colunt. fuere enim Druidæ gens Gallica in Bel-
gis, apud Gallos prę omnibus sacri. sicut enim apud Persas
magi, in Græcia philosophi, in Babylonia Chaldæi, apud
Indos Brachmanes, in Aethiopia gymnosophistę, apud Scy
thas Agrippei, Abij & Calui, in Aegypto Heliopolitani, a-
pud Hyperboreos Arymphæi, atque in Hispania Turdeta-
ni sacri habentur: sic apud Gallos Druidæ magno in pre-
Emporita- cio sunt, & diuinis propè laudibus celebrati. Emporitani
ni. autem in aura minoris Syrtis, iuxta Aphros Numidásque
Germani. degunt, agri huberis & fertilis soli. Germani vero &
Cimbri. Cimbri, duri & laborioſi: latrociniis tamen & rapinis, quarum
nullam infamiam putant, à pueritia dediti: quare Cimbros
Germani prædones vocant, quorum vires ad impetum va-
Corsi. lidæ sunt, sed momento temporis dilabuntur. Corsi diri &
immanes, horridis ingeniis: quippe qui ipsas belluas crude
litate vincant, truci ore ingenitam immanitatem præferẽ-
tes. Scytæ quoque rapidi & feroces, & dira feritate grassan
Scytæ. tes, suis tamen rebus contenti, nihil alienum appetentes,
Asiani. apud quos nihil est furto grauius. Asiani, Iones, Abydeni,
Iones. Medi, Arabes, Tarentini & Galatæ, molles & effœminati,
Abydeni. eneruatis animis, ad inertiam nequitiámque parati, omni-
Medi. bus imbuti delinimentis, in gymnasiis & turpibus amori-
Tarentini. bus exerciti. Illecebræ enim luxuriæ ad extinguendum vi-
Galatæ. gorem animi apud eos sunt. Addebat etiam Siculos vafro
Siculi. & monstrifico ingenio, & Astos supra Byzantium, doloſos
Cumani. maximè, contrà vero Cumanos in Aeolia, hębetes & insul-
sos: quippe qui pluuiæ tempore, nisi admoneantur voce
Bœotij. præconis, porticus non subeant. Sicut Bœotios & Theba-
Thebani. nos, qui plus habere virium quam ingenij feruntur. Et Sy-
Syracusani. racusanos variæ multiplicísque naturæ: aut enim excellen-
tissimos

tissimos esse, & omni virtutum genere præditos, aut im-
probissimos, & omnibus vitiis deprauatos: quod de Athe- *Athenien*
nienſibus quoque proditur. Atque Heduos iracundos & te *ses.*
merarios, turbulenti & concitati animi. Et Ligures duros, *Hedui.*
agrestes & fallaces suapte natura, & ex sterili agro & aspe- *Ligures.*
ro quem incolunt, nihil ferendo nisi magno labore par-
tum. Sed cum Ligurum quidam Firmates, nonnulli Apua-
ni, plerique Montani, alij Hiluaces, alij Frusinates dican-
tur, hoc non conuenire nisi transmontanis Liguribus asse-
rebat. His enim cum longe ab hominum commercio &
cultu distent, & in arido solo luctentur, facile euenire vt a-
grestes, duri & immanes fiant. Hoc modo Lucius noster
apud nos sermocinatus, peracri iudicio locorum mores
examinabat, vitiáque & virtutes rimabatur. Sed quia men- *Regio ferti-*
tio locorum, & morum distinctio facta est, hoc dicere au- *lis hæbetio-*
sim longa obseruatione probatum, eas regiones quæ cæli *res, contra*
clementia & affluenti copia gaudent, sensu hębetes & ob- *difficilis in*
tusa mente plerunque homines gignere: quæ vero diffici- *genioſiores*
les & agrestes sunt, singulari ingenio viros educere. Ita e- *producit.*
nim parens natura, siue ille effector mundi deus compara-
uit, vt vbi rerum hubertas & copia sit, ibi bonarum artium
studia sæpe & ingenia desint. Sensit tamen Aristoteles, eos
qui Scythiam versus loca deserta incolunt, animo quidem
abundare, ingenij non satis habere: qui verò mitiorem pla
gam, ingenio & arte præstare. Neque omiserim quod Ma- *Maximus*
ximus Tyrus Græcus autor cum primis prodidit, Croto- *Tyrius de di*
niatas palæstra & gymnico certamine valere, Lacedæmo- *uersarum gẽ*
nios pedestri, Athenienses nauali, venatu Cretenses, Syba- *tium peritia*
rites luxu, Thebanos vero tibiis, Iones autem choro & can- *peculiari.*
tu. Qui etiam adnotauit vulgari adagio ferri, Medicam *Adagia à*
mollitiem, Sardanapali luxum, delicias Ionicas, Siculas mẽ *ciuitatũ mo*
sas, saltationes Sybariticas, Corinthias meretrices. Artium *ribus sum-*
quoque disciplinas Menander dixit natiua consuetudine *pta.*
distingui nationibus variis: Nanque Mitylenæi cithara de-
lectantur, Thebani tibia, Alexandrini geometria valent,
Athenienses statuaria & pictura, Crotoniatæ medicina,
Aeginetæ athletarum pugna. Quod proxime accedit ad id
quod Eustathius memoriæ prodidit, forsan mutuatus ab *Eustathius.*
illis, Bœotios circa palæstram reliquásque artes gymnicas

valde probari, Atheniēſes in naualibus, Theſſalos in equeſtri, (quippe cum ex equo primùm pugnare docuerint) Lacedæmonios legibus valere, Cyrenæos in ephectica ſcientia. Quod autem de Theſſalo equitatu dictum eſt, qui conferto prælio inſuperabiles erant, non prætereundum, Philippum Macedonem, qui totius Græciæ communis hoſtis & prædo habitus eſt, vt Theſſalos equites velut firmiſsimum robur, & longe optimos bello, ſuæ phalangi adiungeret, Theſſaliam propterea inuaſiſſe, illámque incendiis & ruinis deformaſſe.

Theſſalus equitatus.

An ſit idem deprecari quod recuſare, contra quorundam grammaticorum opinionem.

CAPVT XIIII.

Lau. Vallēſis taxatus lib. vi. cap. iiij.

QVid in mentem venerit nonnullis grammaticis, qui non temperantes maledictis, multa nec perpenſo iudicio, nec examinato modo digeſta, præcipere non verētur, non ſatis coniicio. Nuper cum in commentariolos obſeruationum grammatici cuiuſpiam, quos de latina dicendi norma viuens ediderat, forte incidiſſem, in quibus graui cenſura antiquiſsimum quenque autorem tarat, ita ipſum loquutum offendimus, vt diceret A. Gellium malè ſenſiſſe, quòd deprecari, abominari vel deteſtari eſſe dixit: cenſuítque deprecari nihil eſſe aliud quam dicto vel facto recuſare: quaſi multum diſcriminis foret inter abominari & recuſare: idque Ouidij autoritate probare nixus fuit, de Ponto:

Sæpe precor mortem, mortem quoque deprecor idem,
Ne mea Sarmaticum contegat oſſa ſolum.

In quibus verſibus deprecari pro recuſare, intelligit: quod verbis pluribus affirmare contendit, quæ conſultò prætermus. Sed libet interrogare, num proprio ſignificatu Latinè dixerim, Scipio fœdus cum Hannibale inire deprecatur, quia paciſci cum Hannibale recuſat: aut, Romani cum Pyrrho pacem deprecantur, quia pacem abnegarūt. Contráque hanc verbi ſignificationem ſecus ab autoribus dictum, & verbū deprecari in alio ſenſu accipi videmus. Titus Liuius ſexto ab vrbe condita: Non præripiam, inquit, gratiam publici

blici officij deprecandi. Cicero prima actione in Verrem: Si libertè quæ ſentio de republica dixero, primùm deprecor ne iraſcatur. Suetonius in Cæſare: Senatū literis deprecatus eſt: & veterū autoritatibus pluribus, in quibus ſi deprecari recuſare dixeris, profectò abſurdè & barbarè loquêris: hic enim deprecari idē eſt quod valde precari. De enim præpoſitio, adiecta verbo, plerunque auget, vt demirari, defraudere, deierare. Rurſus quod ille autoritate Ouidij motus, voluit deprecari idem eſſe quod recuſare, idem Liuius exploratius oſtendit tertio de Macedonico bello: Athercule non ius, ſed iniuriam deprecantur. Suetonius in Tiberio: Claudium, inquit, adeò violentum & contumacem, vt ne capitis quidem reus deprecari ſuſtinuerit. Cicero in legem Agrariam: Si quid deliquero, nullæ ſunt imagines quæ me à vobis deprecentur. Quibus in locis non ſignatè nec propriè loquetur, qui deprecari recuſare dixerit. Sed vetus probabiliſque ſenſus eſt, tam in Ouidio, quàm proximis autoribus, id eſſe deprecari, quod ſuppliciter petere, & precibus expoſcere ne quid fiat quod tu vitare cupis, & contendis ne eueniat. Mortem ergo Ouidius deprecatur, non ſimpliciter recuſans mortem, ſed ſuppliciter expoſcens ne mors contingat inter tot truces immanéſque homines. Et ille iniuriam vel ſupplicium deprecatur, videlicet rogat ne inferatur iniuria, néve conuicium fiat. Multùm longéque diſtat deprecari à recuſare: quippe deprecari eſt precibus rogare, & ſummiſſe obteſtari ne quid fiat: recuſare vero, iure & manu contendere, & quadam mentis vecordia minaciter magis quàm precibus expoſcere. Cæſar commentario quinto: Hedui nec deprecandi nec recuſandi cauſa legatos ad Cæſarem mittere volebant. Cicero Thuſculanarum quæſtionum ſecundo: De Anaxarcho, inquit, Democritóque cogitetur, qui cum in manus Cyri Nicocreontis incidiſſet, nullum genus ſupplicij deprecatus eſt, neque recuſauit. Pluribúſque patet exemplis, ſicui illa perſequi libeat, ex quibus ſine controuerſia liquet, deprecari id eſſe quod precari, ſed dupliciter: vno modo, vehementi ſtudio & enixè precari vt quid fiat, & tunc de præpoſitio auget, vt primis autoritatibus, quas ſuprà memoraui, oſtenſum eſt: altero, precibus eniti & rogare ne quid fiat ſeu eue

De præpoſitio adiecta verbo.

Deprecari à recuſare multum diſtare.

niat tale, quod tu nolles euenire, & futurum deteſtaris, ſicut eſt proxime dictum. Et tunc de prępoſitio, non augendi, ſed vim potius minuendi habet. De enim adiecta verbo, duplicem ſignificatum, licet diuerſum, capit, vt plerunque ſolet: plurimúmque intereſt, in vtro accipias ſignificatu. Quonam modo & vtro magis conueniat ſenſu, ex ipſa lectione & contextu verborum, prout obuia ſunt, cuiuis vel mediocriter erudito facilè eſt dinoſcere.

Triplex quæſitum ſuper nonnullis verbis iuriſconſultorum ſubobſcuris, quis ſit illorum ſignificatus, quæve pecuniæ olim fuerint.

CAPVT XV.

Vlpiani locus l. nequic quam. §. nec adeo. ff. de off. procon.

CVm Romæ palatini fori iudicia operiremur, quidam non ex plebe homo, pollens eruditione & doctrina, ad me adiit, & percõtatus eſt, quid ſibi vellet Vlpianus de officio proconſulis, æſtimante eum qui prouinciæ præſſet, diſſimulare non debere, ſi quos cauſarum concinnatores, aut litium redemptores deprehẽdiſſet. Quis eſſet litiũ concinnator, & quis redemptor, quærebatur. Et quia facilis explicatu quæſtio erat, leui functus opera, reſpondi, concinnatorem litium eum dici, qui nouas lites ſimulatis captionibus & cauillis improbis, in longum ducere molitur, cum ſibi iure agere non liceret. Concinnare enim eſſe, rem effictis mendaciis, omnibus lenociniis perpolire, ſicut is qui vnguentis delibutus, madenti coma, & capillo compoſito conſpicitur, quos M. Cato vitilitigatores nuncupat. Græcè autem κρεπτὴρ δικῶν, quaſi ſector litium. Redemptorémque cauſarum eum dici, qui lites quotidianas pecunia mercari, illáſque pactionibus muneribúſque pellicere conaretur, haud ſecus quam qui domos ædificiúmque faciendum vtendúmve precio conducit: qui etiam quadruplator & interceptor alienæ litis dictus eſt, quos homines tanquam inciuiles, & malarum artium artifices, iurecõſulti iure inceſſere. Iterum quæſiuit ex me, quid eſſet quod Alphenus legem Aquiliam interpretatus, inquit: Quòd ſi tabernarius à prætereunte, flagello in quo dolor eſſet, fuiſſet cæſus, ſi illi repugnando oculum eruiſſet gladio, propter id admiſſum, Aquilia nõ teneri: quod dicererur flagellũ in quo dolor eſſet, quęrebatur. Cũque nonnulli falſa opinione perſuaſi, flagellum quod dolorem afferat, ideo dolorem in eo eſſe aſſererent, dixi ego mẽdum in hac dictione fuiſſe, ingenue me arbitrari, neque iureconſulrum tam inſcitè loquutum, vt in flagello dolorẽ eſſe dicat, pro eo quòd flagris inflictis dolorẽ affert: cum iurecõſulti nõ per metaphoras, nec circuitu lõgo, ſed mundè admodũ & circunciſè loquũtur: ſed pro eo quòd dolor eſſet, ſcriptum fuit, dolon eſſet, dicendum fuiſſe: neque aliter à iurecõſulto ſcriptum, veris patere argumentis. Dolonem enim lignum vel ſtem ſignare, in quo ferrũ acuta cuſpide lateret, quod haud ſecus quàm gladius vulnera ingerat, vt Varronis teſtimonio probatur. In eo enim latens pugio ita ſitus erat, vt foris minus appareret. Idque coarguitur facili argumento, quòd non erat conſentaneũ, vt ſi à prætereunte leui flagello tabernarius ictus foret, illi repugnando ferro decernere, & oculũ eruere liceret, prout in quæſtione eſt. Quippe inculpata tutela non eſſet, quum nõ pari, ſed maiore impetu armorum iniuriã propulſaret, quod eſt lege vetitũ. Dicendum ergo fuit, aliquid occulti teli in flagello latuiſſe, quo percuſſus tabernarius, impune prętereuntem gladio repercutere, & illi oculum eruere valuit. Hoc dolone Tiberium Gracchum, ne opportunus iniuriæ foret, accinctum proceſſiſſe in forũ, autores tradunt, vt honeſtius & diſſimulato telo in curiam iret. Et Claudium Cæſarem à duobus equeſtris ordinis, cum dolone & venatorio cultro præſtolantibus, penè oppreſſum Suetonius refert. Tertio conſuluit me, quod eſſet iudicium eremodicium, de quo apud Iuſtinianum fit mentio frequens, contra quod reſtitutionem dari leges voluere. Cúmque aliquorum diſcreparet ſententia, peruici tandem, eremodicium dici iudicium, quum quid reo abſente in diſquiſitionem venit, ſupérque iure cõ trouerſo mota lite, ſolus actor nullo ſe opponente exercuit, contráque reum, indicta cauſa, lis data fuit: ἀπὸ τῆς ἐρημίας hoc eſt, ſolitudine, eò quòd ſolus actor nullibi reo cõparente, nec ſignis collatis (vt aiũt) obtinuit: cõtra quod reſciſionem plerũque dari leges voluere. Demũ cum ſermo

Vitilitigatores.
Redemptor cauſarum.
Quadruplator.
Interceptor alienæ litis.
Alpheni locus l. ſi & plagis. ff. ad l. Aqui.
Dolon.
l. properãdũ §. cum autẽ eremodiciũ C. de iudi.
Iudiciũ eremodicium apud Iuſtinianum.
De eremodicio vide Ey-

deũ in Annotatio. & Alciatum lib. 4. de verb. signi. Apud veteres diu pecuniarũ vsum argenti, itẽ & auri nõ fuisse.

incidisset, quid emptio, quid permutatio esset, quæsitũ fuit, quo in loco Homerus meminit Achiuos non pecunia, nec ære signato, sed rudi massa æris vel ferri vinum mercari, & cum mancipiis permutare consuesse: cuius autoritate Vlpianus de contrahẽda emptione, etiã sine pecunia fieri emptionẽ asseuerat. Dixi id de quo cõsulebamur, mihi in prõptu non succurrere: sed tamen meminisse me, tam apud exteros quã Romanos, æris signati argentíque & pecuniarũ longo tempore nullum vsum fuisse, mercésque non pecuniæ interuentu, nec signato ære, sed rebus commutare consuesse. Siquidem Armeni, Scythæ, Seres & Sarmatæ, nõ intercessu pecuniæ res emere, sed rerũ commercio permutare assuêrant. Deserta enim & vacua cultoribus loca, homibúsque infrequentia, magis quam vrbes incolebant. Indi quoque illi penitissimi, & Esseni idẽ factitarunt: nam fuso ære vtebantur, aut orichalco, (quippe cũ veteres orichalcũ preciosius auro ducerent) percusso verò minime. Lusitani graui sarcina æris, vel frusto argenti sępius nummi loco vsi fuere. Lacedæmonij Lycurgi legibus omnẽ auri argẽtíque vsum amouẽtes, ferrum & rudẽ massam vasti ponderis pro pecunia habuere, sicut Byzãtij ferri massam pro nũmo appendebant. Massyli vero in Aphrica populi, pecora & mapalia pecuniæ loco habuisse feruntur, cũ quibus merces sępe mercatores commutabant. In Britannia gens inhospita, iuxta Scyliram insulam, permutãdo dare necessaria & accipere consuerant. Reliqui ære aut annulis ferreis ad certum pondus delibratis. Quod apud Baleares fuit in more, vt omnẽ auri aut argenti materiã execrati, nullius generis nũmos ad se afferri sinerent. Idem de Carmanis & Bambycatiis, qui in Tigri sunt, memoriæ proditum est, vt omnia metalli genera coementes, illa in profunda terrarum, & abditas solitudines suffodiant ne pecuniæ commercio eneruaretur animi indoles, ingeniíq;. Quod de Indis & Aethiopibus traditum accepimus, qui auri materiã tam vili æstimarunt, vt catenas noxiorum tantum ex illo cõflarent. Omnes denique gentes nationésque apud prius seculum mercibus res inuicem commutare, vel coriis boum nummorum loco, aut bobus pecudibúsque, ac ferreis virgis vsos comperimus, Homeri testimonio, qui res censu & æstimatione

tione dignas, non pecunia, sed boum & pecudum numero taxauit, cum nihil tunc impenso precio veniret. Primi igitur Lydi aureum & argenteum nummum, cum tunc nullus foret, inuenisse traduntur: tametsi Aeginæ argentum primo signatum nonnulli credant. Alij apud Eleos ponderа & ex argento nummos à Phædone inuentos putant. Apud Persas vero Darius ex auro monetam percussit primus. In Latio Saturnus æreum nummum reperisse traditur Romanis quoque auri argentíque signati longo tempore nullus vsus fuit. Pecudibus enim & iumentis bobúsque res permutare, sontésque plectere solebant: æstimabatúrque bos centussibus, ouis vero decussibus. Coriis vero boum nummos percussos à primis originibus iudicare licet, quòd Numa Pompilius scorteos asses, congiarium populo dedisse fertur. Post quos Dionysius ex stanno conflauit nummos. Interiecto deinde tempore, ære graui Romanos vsos comperimus, quo appenso, non numerato, debita exoluebant: quo tempore Seruius Tullius rex, primus nota pecudum æs signasse proditur, vnde & pecunia dicta. Cuius rei causa in vetustissimis nummis, bouis, pecudis, aut suis signum incussum apparet. Sed quanuis à Seruio Tullio pecunia percussa, non propterea à graui ære precij nomine, quod inter licentem ementémque conuenit, exoluẽdo desitum est: quippe post decemuiros, etiam ære graui Romanos vsos fuisse, debitáque exoluisse, autores tradunt, quod æs graue, massa æris fuit, non percussa aut signata: appendi, nõ numerati solita. Sequutis mox temporibus, Seruio Cepione & Cneo Sempronio cõsulibus, post Attilium Regulum, argenteo nummo primùm figurato Romæ altera parte Ianus bifrons, altera nauis prora incussa fuit: tametsi quinque annis ante primum Punicum bellum argenteum nummum Romæ signatũ nonnulli credant: demum post annos duos & sexaginta, aurei apud Romanos eadem nota incussi fuere. Deinde bigæ, & quadrigæ, ac victoria: quare victoriati, bigati, & quadrigati dicti. Fertur tamẽ Liuius Drusus in tribunatu tertiam æris partem argento miscuisse, & signo Victoriæ pariter nummum percussisse, cui Victoriato nomen. In triente autem & quadrante Romani rates incussere. Persæ stateres Daricos numismata habere

Aurei & argentei nũmi inuentores.

Nummi ex coriis boum.

Pecunia vnde.

Nummorũ apud Romanos insignia.

Persarum stateres.

Græci.

Athenien ses. dicuntur. Græci & Athenienſes Tetracinam, & Ciſtophoros, ac Philippeos nummos, qui bouis imaginem longo tempore habuere incuſſam, tunc primùm à Theſeo inuentos, vt ab armis ad agrorum cultum ciues auocaret: cuius formæ Eleis numiſma fuit, in quo bouis imago deſignabatur. Præter quos fuere Oſcēſes & ſtateres Darici, Philippei & Alexandrei, qui ex auro cudebātur, in quibus mulæ cum curru videbantur effictæ. Poſtea noctua cū Mineruæ facie Athenis incudi cœpta: vnde illud proditum eſt, Gilippi ſeruum ephoris detuliſſe, multas ſub tectis cubare noctuas, quòd Lyſandri pecuniam, quam Gilippus fuerat depeculatus, ſub tecto condiderat. Trœzenij cum Neptunum præcipuum colant, tridentem nummo effictum habuere. Perſicus vero nummus ſagittarium incuſſum habuit, qui Daricus etiam dictus. Germani Serram, qui Serrati. Dardani duos inſculpſere gallos, Rhegini leporem & currum, Cephalenes equum, Thaſij Perſen, Argiui murem, Mitylenæi Sapphus imaginem, Tarentini nummi Taran Neptuni filium, qui Delphino vectabatur, Aſpendij palæſtras, Locri autem & Ozolæ heſperum ſtellam effinxere. Apud Chios ænea moneta fuit, cui nomen Homerus. Peloponeſiorum numiſma teſtudinis figuram habuit, cui Chelonē dixere nomen: Cyziceni altera parte Cybelen, altera leonem: Tenedij ſecurim, & facies duas eadem ceruice prominentes: Corinthiaci, qui Poli dicebantur, Pegaſum: Gergithij autem qui in Phrygia minore ſunt, Sibyllę imaginem, quòd inde eſſet oriunda, hoc ſempiternæ laudi fore arbitrati. Poſtea verò nouitio inuento, vt imagines Cæſarum cum inſcriptione & titulis, nummis adſcriberētur, obſeruatum eſt. Quare Nero Cæſar in habitu citharœdi ſe nummo inſculpſit: & Seuerus imperator habitu Alexandri nummos figurauit. Galenus poſt occiſos ſatrapas Perſarum, monetam, qua Perſas captos ducebat, percuti iuſsit. Auguſtus Octauius nota ſideris capricorni, ſub quo in lucem editus erat, argenteum nummum percuſsiſſe dicitur. Denique quum apud prius ſeculum nullus nummorum vſus foret, iudicare licet, Homeri temporibus non pecunia, nec ære ſignato, ſed mercibus inuicem Achiuos vinum, æs & ferrū, armis & mancipiis emere cōſueſſe. Cum verò hac admonitione attentior factus, ἐμ τῇ κ. τῆς ἰλιάδος ὁμήρου ἐκφωνήσεα verſarer, eos verſus haud multo negocio comperi: qui tales ſunt:

Athenien ses.
Eleï.
Noctua in numiſmate athenienſi.
Trœzenij.
Perſæ.
Germani.
Dardani.
Rhegini.
Cephalenes.
Thaſij.
Argiui.
Mitylenæi.
Tarentini.
Aſpendij.
Locri.
Chij.
Peloponeſij.
Cyziceni.
Tenedij.
Corinthiaci.
Gergithij.
Nummi cū Cæſarum inſcriptione.

ἔνθεμ ἄρ' ὀινίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοί,
ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' ἀἰδωγι σιδήρῳ,
ἄλλοι δὲ βύρσῃς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν,
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι, τίθεντο δὲ δαῖτα δάλειαν, id eſt,

Vnde reportabant criniti vina Pelaſgi,
Aeris quidam, alij fulgentis munere ferri,
At ſcutis alij, pars bobus mancipiiſve
Mutabant paſsim, & conuiuia læta parabant.

In ſi. lib. vij. Iliados.

Quæ portæ vrbis Romanæ præcipuæ fuerint, & vnde nomina ſumpſerint, & ex quibus cauſis cognomenta.

CAPVT XVI.

VRbis Romæ ſicut ſæpiſsime pomœrium prolatū fuit, ita multiplices portas pro murorū ambitu extructas fuiſſe, facile eſt coniectari. Nam quum à prima origine fundamenta vrbis in Palatino monte fuerint, cuius radicibus antiquiſsimum pomœriū terminabatur, tribus portis tunc vrbs cōtenta erat: hæ fuerunt, Carmētalis que Scelerata, Pandana quæ Libera dicta eſt, & Mugonia quam Trigoniam à tribus angulis vocatam ferunt. Id autem pomœriū quod Romulus poſuit, à foro boario procedens ad magnam Herculis aram: inde per ima montis Palatini ad aram Conſi, mox ad curias vereres, & demum ad ſacellum Larium, protendebatur, & cum eſſet tunc Roma quadrata, ad forum Romanum procedebat. Varro autem à ſylua quæ erat in area Apollinis in palatio, vſque ad ſupercilium ſcalarum Caci in Auentino, occidentem verſus, & ad tugurium Fauſtuli, vbi caſa Romuli fuit, prima vrbis fundamenta protendi aſſeuerat. Adiecto deinde Capitolino colle à Tito Tatio, quem Arcades Saturnium vocarunt, ſatis eō ſtat portam illic excitati caſtelli, Saturniam nuncupaſſe: quæ Pādana, eò quòd ſemper pateret, dicta eſt. Cúmque infima Capitolini montis habitaculum fuerint, inde Carmētali portæ nomen datū, quæ & Scelerata, eò quòd CCC, &

Tres portæ.
Carmētalis
Pandana.
Mugonia.
Saturnia.
Pandana vnde.
Carmētalis.
Scelerata.

Universidad de Deusto
Biblioteca

septem Fabij inde prodeuntes, infausto prælio ad Cremeram omnes à Veientibus oppressi,& miseranda nece cæsi fuere. Iuxta quam ædes Martis, Matutæ & Bellonæ,& columna ex qua dabatur belli signum ,siquando contra hostes prævalentes sumebantur arma , Ad hanc portam matronas Carmentæ nymphæ(quæ mater Euandri fuit) annuas hostias immolare & sacrum facere produnt. Sed cum Tarquinius Priscus quadrato saxo primus , & deinde Seruius Tullius pomœrium protulissent, duósque vrbi colles adiecissent,ita vt septem collium vrbs fieret,qui vltimus vrbis ambitum auxisse fertur,ac reliqui reges vrbem parum mœnibus validam,aggere & fossis muniuissent ,portarum quoque numerum augeri consentanenm fuit eóque magnitudinis vrbs processit , sæpius aucto dilatóque pomœrio,vt IIII & XXX.portas per omnem ambitum Romæ, fuisse legamus:ipsumque pomœriũ Aurelianum Cęsarem tandem definisse,vt ad millia passuum XXX. mœnia protenderet:tametsi Nero Ostiam tenus mœnia promouere, atque inde fossa mare veteri vrbi statuisset inducere.Exquilinam ergo, Viminalem, Quirinalem portas,& Cælimontanam,à collibus vrbis, vbi sitæ erant,vetusto nomine denominarunt : quamuis quòd Quirini sacello foret proxima, Quirinalem dictam nonnulli ferant,iuxta quam Veneris Erycinæ templum.Quæ quidem Viminalis aliquando Numentana dicta est:sicut Exquilinam Taurinam à capite Tauri insculpto,vocatam ferunt. Capenam vero constat affluentium aquarum multiplices habuisse decursus, Illinc enim ad Martis ædem semita fuit,quadrato saxo,vbi & manalis lapis,qui in vrbem delatus,pluuias excitare dicebatur:sicut aqua in Lycæi Iouis fronte,siquando siccitate laboraretur,sacerdotis manu querno ramo agitata , cogebat nubes,largósque effundebat imbres.Et Athenis Terræ fuisse simulacrum Pausanias prodit , suppliciter à Ioue aquã expetentis vero euentu,cuius ara in monte Hymetto visebatur,quem ὑβριον, quasi pluuium Iouem dixere, Et apud Indos in arce quam magi incolunt , dolium vidisse Apollonius tradit,quo aperto, in defectu aquarum nebulæ emittũtur, quæ totam Indiã imbribus humectãt.Quod etiam documentum Democriti fuit, vt ad imbres excitandos,

Vrbs septẽ collium.

Portæ xxxtiij. vrbis Romæ.
Exquilina.
Viminalis.
Quirinalis.
Cælimontana.
Numẽtana
Taurina.
Capena.

Pluuiæ excitandæ modus.

Iupiter pluuius.

tandos,caput & collũ chamæleontis,ligno roboris vri præceperit.Ad eandémque Capenam aqua Mercurij erat magnis studiis celebrata: qua mercatores Idibus Maiis se inspargebant & sua , vberes quæstus propterea facere arbitrati.Et Alcmon aquæ riuulus,cuius aqua sacerdotes furore vesano inter se digladiantes, Cybelis simulacrũ ex Pessinunte aduectum , quotannis abluebant . Iuxta quam M. Marcellus secundo Punico bello,ædem Virtutis antea votam,dedicauit. Mutionis vero,à Mutione qui illi aliquando præfuit,& Minutia,quia Minutij sacello erat proxima, quem pro deo vetustas coluit. Et Salutaris ab æde Salutis. Et Rhautumena,ab auriga Rhautumeno, qui Veiis cursu vicerat, quo è curru effuso , equi citatissimi cum palma in Capitolium contenderunt : portæ dictæ denominatæque sunt. Catulariam vero dixere , quod iuxta eam ad placandum Caniculæ sidus frugibus inimicum , immolarentur ruffæ canes. Et piacularem,propter ostenta & piacula quæ illic fiebant assiduè,dici Pompeius memorat.Collina quoque,quæ agonẽsis dicta est, propter anfractus multiplices, quod partim edita,partim decliuia essent loca,nomen sortita dicitur:extra quam Veneris Erycinæ, & Quietis templa fuere,& iuxtà campus cui Scelerati nomen fuit:in quo incesti damnatas , viuas defodere Vestales assueuere. Romanulam verò,& Collatinam : alteram , quod ex Sabinis Romam patens via foret : alteram, quod illinc Collatiam expeditum iter esset,denominarũt:sicut Ferentinam,quod Ferentinum ferret : & Gabiusam,quod Gabios.Hanc vero Collatinam aliquãdo Pincianam dictam nonnulli volunt, quod nomen adhuc manet , à proximo palatio deductum, vnde demolita marmora Theodoricus rex Rauennam deportauit.Fuit quoque Romula porta quam Sabini Romanulam vocauerunt,quod per eam proximus Romam aditus esset,quę gradus ad noualia & Volupiæ sacellũ habuit. Et Querculana,quod quercum proximã haberet. Et Randasculana,quod ære munita foret:siquidem à veteribus ærandus dicebatur.In qua caput ęneum longo tempore stetisse memorãt,postquam Genutius Typus prætor oraculo monitus ne regno potiretur , illinc ingredi noluit , accessumque denegauit.Sicut Ianualis à Iani signo ibidẽ affixo

Aqua mercurij.

Alcmon.

Mutionis.
Minutia.
Salutaris.

Rhautumena.

Catularia.
Piacularis.
Colina seu
Agonẽsis.
Campus sceleratus , in quo Vestales defodiebantur.

Romula.
Gabiusa.
Collatina
seu Pinciana.
Ferentina.
Romula siue Romanula.

Querculana.
Randasculana.
Randus.
Ianualis.

nomen vindicauit: quæ sub colle Viminali fuisse traditur, per quam vim aquarum ingentem magnis procellis contra Sabinos fluxisse, illósque violentissimis tempestatibus oppressisse memorant. Quam Romulam, Ianualem, & Mutionis nō in pomœrio, sed intra vrbis ambitum sitas nonnulli volūt. Nam de Trigemina & Lauernali satis constat, alteram propter trigeminorum pugnam, quam quum regnante Tullo, inter Romanos & Albanos à trigeminis pugna commissa fuit: alteram, quod ad lacum Lauernę facilis inde via foret, nomina tulisse. Fuit enim Lauerna furū dea, in cuius luco, vt impunita essent furta, prædam fures sortiri, & rapacissimum quenque immolare tradiderunt. Est tamen literis proditum, Latinos populos annis singulis ad Trigeminam Euandro veluti deo sacrum facere: sicut matronæ apud Carmentalem, Carmentæ. Sanqualis proxima ædibus Anci regis, porta fuit non incelebris. Et altera Libitinensis, per quam fato defuncti efferebantur, & Mugonia, à boum mugitu, qui illic frequentes erant, denominata: iuxta quam Tarquinius Priscus habitasse fertur, quæ & Trigillia dicta est: præter quas fuere Neuia, Lauicana, Metia, & Flumētana, iuxta quam fluxisse Tiberim volunt. Ex hac enim ad Petellinum lucum modica via erat. Et Triumphalis, per quam triumphi die, aurati currus, captiua pręda, & pompa triumphi procedebat. Aurelia, Vaticana, & Portuensis, quæ Septimiana nouitia denominatione, ac Fontanilis trans Tiberim, quòd haud procul inde fontium sacra, fontibus & puteis coronatis, fierent, dictæ nominatæque sunt. Sed præ cęteris vnam legimus fuisse, cui Fenestrę dedere nomē, vel quòd humilis & angusta foret: siue quod Tarquinio Prisco regnante, quum à pastoribus oppressus fuisset ex insidiis, Tanaquil inde populum alloquuta, ipsius interitum tam diu dissimulauit, donec Seruium Tullium regni successorē fecit. Est quoque illud animaduerte, quod quum mœnia ciuitatū sancta sint, propterea que illa transgredi sine piaculo fas non sit, certisque præfinitis spatiis, pomœrio inaugurato, fuerint consecrata: ita vt quicquid circa ea soli esset, neque habitari, neque arari liceret: portas tamen sanctas haberi minimè decebat, quippe quum ingredi & exire, & defuncta corpora illinc efferre; aliáque pro-

Trigemina.

Lauernalis. Lauerna.

Sanqualis. Libitinēsis. Mugonia seu Trigillia. Neuia. Lauicana. Metia. Flumentana. Triūphalis. Aurelia. Vaticana. Portuensis.

Mœnia ciuitatū sancta. l. 1. & l. fi. ff. de rerum diuisi. §. sanctæ Insti. eo ti.

prophana facere cuiuis permissum fuerit. Apud exteros vero portæ præcipua denominatione istæ feruntur: Scæa apud Troiam, in cuius superliminio Laomedontis cadauer sepulchro conditum erat: sicut murus & amnis eiusdem nominis fuere. Alexandriæ Canopica, Athenis Pyraica, & Sacra, & Charonia, per quam damnati ferebantur ad supplicium: & Dipylus omnibus patentior, atque aliæ Nymphades nomine. Megaris fuit Triasia, quæ Diplon dicta. Corinthi Teneatica. Thebarum portæ Homoloidæ nuncupatæ sunt: apud Sicyonios quoque Sacra fuit, vbi Epopei visebatur monumentum. In Argo Diampares. apud Leontinos Iracea, in Cyzico Thracia, apud Tibur Rarana: Capuæ Iouis, vbi platea Seplasia, in qua vnguētarij negociantur: Cremonæ Brixiana, Tarēti Temenitida, Syracusis Meniditæ, Trogillorum, & Agradianæ: extra quas frequentia sepulchra visebantur. Babyloniæ vero licet plures celebrentur, tamen præcipuè Semiramidis: Ninorum, Chaldæorum, Belides, & Cisiæ.

Apud exteros portæ.

Quo ritu quibúsque cæremoniis hostia apud priscos diis immolabatur, & quo modo fiebant sacra, & quid apud exteros.

CAPVT XVII.

QVi mos sacrorum fuerit, quóque ritu, aut quibus exemplis hostia cæderetur, & res diuina fieret, veteribus monumentis intercisè perscriptum est. Et tametsi singulis ferè diis sua sacra instituta forent, quæ transgredi aut præterire ducerent nefas: neque deos omnes eisdem sacris semper, sed alios aliis ritibus cæremoniisque placari deceret: tamen in omni sacrificio statas cæremonias & solita solennia conuenit obseruari: quas si prætereant, haud dubiè piaculum fieri, & sacra pollui putabant. Siquidem in omnibus sacris, sacerdos quum diis immolat, & rem diuinam facit, prius corporis ablutione purgatur, & à Venere abstinet, vt lautus purúsque accedat: quippe ieiunij & castimoniæ sacra adituris miram obseruationem fuisse, authores tradunt. Legimus Numam Pompiliū, quū pro frugibus faceret, esu carnium & Venere abstinuisse. Et Iulianum Cæsarem oleribus leguminibúsque contentum sæpe

Singulis diis sua sacra.

Sacerdos lotus & castus.

Ieiunium.

Aegyptij. Aquæ aspersio.

cœnitasse, ob religionem: atq; eos qui Isidis sacris initiandi erant, dies decem parcere carnibus & vino: & Aegyptios festis quibusdam diebus ieiunia seruare. Aquę vero aspersione corporis labem tolli, & castimoniam præstari putabant: prætérque Mysos & Essenos, aliósque qui ob religionem animantibus abstinent, cęlibémque vitam agunt, qui

Abij. Anymphi.

Abij & Anymphi dicti sunt, cõsiat sacerdotes matris deũm Samia testa sibi virilia amputare: atque illos qui maxima sacra obibant, vt in casta religione manerent, & procul à

Cybeles sacerdotes.

mulierum contagio vitam agerent: herbis quibusdã emasculari, & virilitatem amittere. Vtque nulla nisi sacrorum maneret cura, nudíque & vacui religioni intenderent, cunctarum rerum dominio se abdicare. Quod iure pontificio cauebatur, cuius verba sunt, Ad diuos adeunto castè, pietatem adhibento. Opes amouento. Qui secus faxit, deus ipse vindex erit. Quam castimoniã apud exteros quoq; seruari

Antidota aduersus Venerem.

meminimus: quippe in Thesmophoris matronæ Atheniẽses, vt Veneris ictus cohiberent, foliis vitilium cubilia sub sternebant: nonnulli garo ex piscibus, qui squamam nõ habent, quòd incendia libidinum reprimeret, & irritos conatus faceret, in sacris vsi sunt: quòd Agesilaus putabat deos

Agesilai sententia.

non minus religiosis operibus, quam sacrificiis castis delectari. Legimus quoque Hierophantas Athenienſium, postquam in pontificatum euecti erant, vt castissimè sanctissiméque sacrum facerent, cicutæ sorbitione castrari: & Aegyptios sacerdotes, negociis omissis, mulieribus nunquã indulgere, carnibúsque & vino abstinere, atq; gymnosophistas adeò abstinẽtiæ studiosos, vt pomis solum, oriza & farina alantur. In Creta quoque Euripides testatur, quos vocant Iouis prophetas, nõ modo carnibus, sed ne coctis quidem vesci: & Indorum magos, qui ad Solis sacerdotium euecti erant, carnibus abstinere, & nunquam sub tecto esse, sed lineis velari, & sub dio vitam agere. Quinetiam obseruatum inuenimus, vt qui rem diuinã facturus erat, ad suã

Hierophãtæ. Athenięnsium. Iouis prophetæ. Indorum magi.

leuandam culpam, se in primis reum dicere debeat, & noxæ pœnitere, ac fateri admissum, vultúmque summittere, & ad omnem modestiam fingere: deinde ipse, aut publicus præco præcedens sacra, Hoc age, clamitet, vocéque excitet populum, ac virga turbam summoueat, quæ commentaculum

Rem diuinam facturus. Commentaculum.

lum dicta est: silentiúmque indicat, ne mala vox obstrepat, néve quid triste auribus accipiat, & sacris fauere, & intentos esse iubeat: nanque in deorum sacrificiis taciturnitate in primis, & intentis animis opus erat: quia si opus facientem sacerdos inter sacra vidisset, temerari & polui putabantur religione inexpiabili. Ideo custos dabatur, qui sacra inspiceret, & alter qui linguis fauere iuberet. Græcis autem, ad sacrificium accessurus, hoc præfatur primùm, τίς τῇδε; hoc est, Quis hîc? Qui vero interſunt sacris, referunt: πολλοὶ, καθαροί, quod est dicere, Multi, & boni. Nam polluti homicidio, aut sanguine infecti humano, hominésque turpissimarum sordium, sacris arcebantur: néve aras contingerent, aut sacrificio interessent, lege vetabantur. Et quia à quibusdam sacris mulieres innuptas, aut seruitio pressos, vel ære coemptos, abesse oportebat: ideo in sacrorum apparatu lictor præfabatur, Hostis victus, mulier virgo exesto. In Chæronea vero sacerdos lorum teneus, pro ædibus Matutæ clamitat, non seruum ingredi, non seruam, non Aetolum, non Aetolam: quum his sacrificio adesse non liceret. Apud magos, qui lentigines habent, tanquam inuisi diis immortalibus, ab aris procul fiunt: & hi qui elati reuixerunt, quibúsque viuentibus exequiæ factæ sunt, velut prophani, à sacris arcebantur: sicut à sacerdotio bis nupti. Apud Germanos, qui scutum amisissent in acie, sacris interesse non poterant. Et apud Aegyptios subulcis vniuersis templa interdicta fuere: & Hebræis menstruatis, & his qui impetiginem habent. Scythis quoque qui nullum hostem interfecisset in acie, in solennibus libare non poterat: reliqui initiati adesse non vetantur. Romanis vero si quæ sacrificio mulieres interſunt, capita velant. Cúmque adorat qui rem diuinam facit, velato capite, ne auersus animus à sacris fiat, dexteram ad oscului ferre, & se in orbem circumagere, prout Numa instituit, necessum habet. Quódque tibicines & citharœdi, qui lyras septichordes tenderent, in deorum sacrificiis cum cantu & lõgis tibiis præcinant, & ne quid aliud agatur exaudiatúrque, moneãt: illúdque ius in ęde vescendi habeãt, prisca est religione seruatũ;

Taciturnitas in deorum sacris. Quibus sacris adesse non licebat. Chæronenses. Magi. Germani. Aegyptij. Hebræi. Scythæ. Mulieres in sacris, & rem diuinã facturus, capite velato.

Tibiarũ variæ ſpecies.

que quidem tibiæ ſacrorum, ex buxo: quæ verò ludis præcinebant, ex oſſe aſinino aut argento fiebant: quod illæ miti ſono ad rem diuinam, iſtæ ſtridenti & acuto ad prælium accenderent. Fuere enim tibiarum ſpecies plurimæ, ad vſus varios: nam Libyes plagialon vocãt, quæ ex loto fit: elymos ex buxo & lauro. Celtæ ex calamis vtũtur fiſtula, Aegyptij ex ſtipula hordeacea, Scythæ & Arimaſpi ex aquilarum & vulturum oſsibus: ex quibus aliquæ erant ſerranæ, quæ æquales habent cauernas: aut Phrygiæ, quæ impares & inæquales. Poſt aliquot vero tempora ne tibiæ præcinerent in ſacris, fuit lege cautum. Aegyptiis in vſu erat, non tibias ſed cantus adhibere in ſacris, quibus ſeptem vocales deos modulata voce collaudare, tibiarum & citharæ loco fuit. Iudæi in ſacris non modo tibia, ſed tympanis concinunt. Vtque ſuæ hoſtiæ diis dicatæ ſint, & ſuperis albæ, inferis vero nigræ immolentur, neque duobus diis vnam hoſtiam mactari, quia vtri deo res diuina fieret, facile non dignoſcerent, in omni ſacrificio vulgò ſeruatum eſt. Nanque alienã hoſtia, vel debili & manca, quæque reluctatur, & ſe admoueri altaribus non ſinit, dij non placantur: fugientemque hoſtiam, quæque altaria detrectaret, vbicunque nanciſcerentur, mactari oportebat, ne piaculum fieret. Et ſicut ſuæ hoſtiæ numinibus dicatæ ſunt, ita & aræ fuerunt. Superis enim, à terra exaltatis aris: terreſtribus, in terra: inferis vero, ſub effoſſa terra, ſacra facere conuenit: quod apud Indos fuit diu ſeruatum, vt terreſtribus diis in cauernis, Soli verò in ſublimi ſacrum faciant. Nonnunquam ſine ara, in nudo ſolo & pauimento ſacra peregiſſe Græcos, compertum eſt. Eumæus apud Homerum ſuper eſcharam, victimam fecit. Arabes arulam ſuper aram conſtituunt, in illáque Soli immolare, & thus adolere ſolent. Hæc enim ad normam quadratæ fuerunt: ſupérque eis ſacra facturi, ceſpitem ex gramine, ſeu verbenas apponunt. Iſtæ enim fauſtæ in omnibus ſacris habitæ, quas ex ſacro loco decerpere conuenit. Ipſáſque aras ſuorum numinum fronde ornare, vt Ioui eſculo, Apollini lauro, Minernæ olea, Veneri myrto, Herculi populo, Baccho hedera, Pani verò pino, Diti autem cupreſſo. Quanquã ad aram maximam Herculi ſacra facturi, ſola lauro, neque alia coronentur fronde. Thraces & Iudæi pro

Aegyptiis pro tibiis cãtus in ſacris adhibitus.

Iudæi.

Suæ cuique deorum hoſtiæ.

Quæ hoſtia dy non placabantur.

Suæ cuique aræ.

Indorum ſacra.

Odyſ. 14.

Arabes.

Verbenæ fauſtæ in ſacris.

Aræ frondibus diis ſacratis ornatæ.

Laurus ad aram maximam Herculis.

pro lege habent, in omnibus ſacris hedera coronari, Cappadoces ambroſia. Apud Aegyptios hederavitibus præfertur. Druidæ nullum ſacrum ſine roboris fronde conficiunt. Ptolomæus heliochryſo coronauit deos. Thraces verò non ſolùm coronati, ſed ſcuta & gladios hedera ornari, in ſolennibus libant. Iſiaci, abſinthij marini ramum virgultis cæteris præferunt. Aegyptij in Iouis pompa, & Magi myrica, Hermionenſes hyacintho coronantur in ſacris. Parthi ex diuerſo gramine coronata agna, odores incendunt. Ferunt Aegyptios agreſti herba manibus decerpta, adoraſſe, & papyri flore coronaſſe deos. Veſpaſianus verò coronas ex cinnamomo interraſili auro ſæpe templis dicauit. Apud alios autem fagi cortex religioſus fuit. Non ſic Thebis & Athenis: nanque in Palladis templo haud facile quiſquam hederam inuenit. Ea verò hedera quæ fert racemos labruſcæ modo, quam ſmilacem nominãt, & arbores quæ nec ſeruntur, nec fructum ferunt, infauſtæ omnibus habentur ſacris, & damnatæ religionis. apud Perſas non modò qui ſacrificat, ſed hoſtia, & qui ſacris interſunt, feſta ornantur fronde. Indis contrà: nãque ex his coronatus ſacrificat nemo. Perſæ tamen nec deorum imagines habent, nec templa erigũt (erant enim ædium ſacrarum & ſimulacrorum euerſores) ſed in loco mũdo & excelſo, cum precatione diis victimas immolant: quod à pleriſque vſurpatum inuenimus: nam Carmeli deus colebatur, cui nec templum erat, nec ſimulacrum, ſed ara tantùm, & diuinus cultus. Iudæi mente ſola vnum numen colunt: ideo nulla apud eos ſimulacra, non modò templis, ſed nec vrbibus inſunt. Germani quoque nullam humani oris ſpeciem diis, præ eorum magnitudine, dederunt, nec templa dicatũt: ſed lucos & nemora deorum nominibus appellant, illa velut ſacra templa venerati. Sacerdos autem, & qui victimam facit, pura in veſte & candida (nam color albus deo gratus in primis) in textili tela, nec maioris operæ quàm menſtruæ, nonnunquam in purpura & auro. Triumphales viri, & qui amplos honores geſſerant, in triũphi ornatu, aut in prætexta, lotis manibus, & fronde coronati, ſacri & venerabiles, nudis pedibus, & tonſa coma, ad rem diuinam accedebant: idque à Pythagora traditum Lacedæmonij obſeruarunt, qui nudis pedibus

Thraces.

Iudæi.

Cappadoces.

Aegyptij.

Druidæ.

Iſiaci.

Hermionenſes.

Parthi.

Thebani & Athenienſes.

Herbæ infauſtæ in ſacris.

Perſæ.

Indi.

Iudæi.

Germani.

Veſtis ſacerdotis ſacrificaturi.

Triumphales viri.

Lacedæmonij.

Pura & religiosa vestis.

adorandum sacrificandúmque censuerunt. Pura autem & religiosa dicebatur vestis, qua rem diuinam facturi, festa vtuntur die. Ea quidem erat soluta omni vinclo, nullis maculis nec squalore obsita, nec funesta aut fulgurata. Quod

Homicidij expiatio.

si quis nece aliqua pollutus fuisset, bis septem vicibus inundationibúsque vestes abluebat aqua, his piamentis ab immunditia emaculari arbitratus.

Aegyptij.

Aegyptij vero laneas vestes non inferunt in deorũ templa, nec cum his cadauera sepeliunt.

Hostiæ ornatus.

Hostia si meior erat, auratis cornibus: si minor, coronata illiusdei fronde, cui sacra fiunt, incedebat: infuláque lanea & candida vitta circundata, ante aras nullo vinculo ligata sistebatur: neque enim in sacris vinctũ quid esse poterat. Contrà verò apud Senones: nam lucum sacrum venerãtur: quem nisi vinculo ligatus ingredi nemo poterat: qui si fortè prolapsus corruisset, attolli minimè licebat, sed per

Senones.

humum reptare necessum erat.

Scythæ.

In Scythia quoque Marti sacrum fit, in quo victima primis pedibus ligata, ad aram sistitur, cui laqueum in collo iniiciunt, ac baculo circuducto strangulant, sine precatione & votis.

Aquæ sacris adhibitæ apud diuersos.

Quam quidem aquam de fonte Iuturnæ, qui circa Numicium labitur: quæque in omnibus sacris adhibetur, in primis inspergebant: eam verò aquam super terram posuisse, piaculum & triste omen erat. Ideo vas lato ore, & fundo augusto, in quo hauriretur, ne stare posset, in sactis adhibebant, cui cadum, alij scyphum dixere nomen. Illúdque manibus tenere oportebat. Quod quidem flaminicæ virgines sacrorum ministræ,

Camilli.

aut Vestalium famulæ, nonnunquam pueri flaminum ministri, quos Camillos appellant, patrimi & matrimi omnes coronati tenebant manibus. Ex hac aqua ægros curari, & bonæ valetudini restitui putabant. Apud Athenienses verò aqua erat ex Callirhoe fonte, magnæ religionis, in maximis sacris & sponsalitiis cæremoniis, in quibus aliam adhibere nefas habebatur. Fertur in Delij Apollinis tẽplo præcipua aqua fuisse, sacrificãtium vsui accommoda, quam ad alios vsus hausisse, magni criminis instar erat. Græci in sacrificiis & expiationibus, Eleutheri aquam frequentes adhibent: Trœzeni ex Hippocrene, Persici reges ex Choaspide, quam peregre profecturi secum ferunt. Arabum reges ex Euleo, qui ortus à Medis, præcipuo nitore fluit. præ ceteris

verò

verò Aegyptij, tanti Nili aquam fecere, vt quum hydria ad templum humeris ferebatur, omnes procumberent, & sublatis manibus diis gratias agerent. Feruntque Babylonios reges ex Nilo & Istro aquas inter gazas condere assuesse, velut hoc argumentum suæ magnitudinis ostenderent, quum per tot spatia terrarum, tótque inuias regiones aduectæ fuerint. Ipse verò sacerdos lanea infula velatus, & fronde coronatus aram manibus tenens, ad Orientem versus, (quippe matutinum tẽpus sacrificiis idoneum æstimarunt, quum deos tunc assidere templis, & matutinis salutationibus adesse opinio foret: Magorum & Persarum exemplo, quibus in more fuit, primo semper diluculo canere diis, hymnósque & laudes dare, orientémque Solem venerari) meditato & solenni precationis carmine, verbis prisci ex annalium vetustate erutis, numina & deos precatus, vota effundebat: quam precationem plerunque ter geminabat. Indi vero & gymnosophistæ in meridie, & vbi multum diei processerat, immolare diis vsurparunt. Quod Mercurius in Asclepio existimauit, vt adorantes medio die conuertantur in austrum, occiduo in occasum: si verò primum oriatur Sol, in ortum. Fuítque Apollonij Tyanæi opinio, summo diluculo cum diis versari: procedente mox die, de diis loqui oportere. Moses autem & Hebræi occidentem spectari censuerunt. Ea vero infula ex lana alba & cocco fuit, instar fasciæ, plerũque lata, nonnunquam tortilis & rotunda, ex qua vittæ hincinde defluebãt. Principiúmque precationis à Iano & Vesta, quæ in omnibus sacris præcipua numina sunt, quæque in votis nuncupandis præfationem perpetuam meruere, fieri oportebat: vt per eos ad reliquos deos aditus pateat, quibus thus & merum offerebat in primis. In qua precatione obseruatur, vt Iupiter pater optimus maximus, Vulcanus, Apollo, Mercurius, omnes denique dij sacro carmine patres aduocentur. Quod in omni sacro constitutum fuit, vt cuiuis deo sacrificetur, necesse foret, post ipsum reliquos aduocari, vt hi volentes & propitij, votis & precationibus adsint. Antoninus vero imperator deum Heliogabalum, quem magni numinis loco habuit, in præfatione sacrorum reliquis diis præponi voluit: & Domitianus Palladem velut genitricem, & se Pal-

Sacerd. sacrificantis cæremoniæ.

Tempus sacrificiis idoneum.

Magi & Persæ.

Indi & Gymnosophistæ.

Hebræi.

Infula sacerdotis.

Precatio.

Constitutũ in omni sacro.

ladis filium per sacrificulos in primis iussit aduocari. In Peloponeso autem Melissa nympha, quæ vsum mellis gentibus dedit, in omni præfatione sacrorum, principium precationis fecit. Quam quidem precationem plerunque ter repetebant, sicut libationem. Diis deinde & votis rite nuncupatis, eundem Ianum in fine precationis denuo aduocare necessum erat, vt is deus precationis caput & finem faceret. Sine precatione autem victimas cædere, aut deos ritè consuli, fas non putarunt. Itaque sua carmina suæque precationes singulis diis institutæ sunt, quas plerũque, ne quid præposterè dicatur, aliquis ex scripto præire, & ad verbum referre solebat. Fertur tamen Pyrrhus Epirota vbi immolabat, nullas effundere precationes solitus, nisi quòd sanitatem & bene valere precabatur à diis. Apud Indos hi qui Pedalij vocantur, inter vota precésque solam iustitiam petere in vsu habent, quasi hoc munere deũm amplissimum esset mortalibus datum. Socrates in Phædro, vt pulcher intus fiat, vtque bona animi & corporis bene haberent, & vt dentur optima, precari docuit. Apollonius Tyaneus à diis poscebat, vt bonos cognosceret, malos vitaret. Interdum pauca habere, & nullius indigere, precatio fuit: quam quidem precationem nunc sacra præcedere, nunc subsequi, plerunque finem claudere, nonnulli volunt. Manibúsque precantem aram tenere oportebat: quia nisi teneretur ara, solas preces non litare perspectum est. Pellex tamen Numæ legibus aram tangere vetabatur, quam si tetigisset, agnum solutis crinibus cædere cogebatur. Precibúsque peractis, & ritè deprecato numine, qui tẽ diuinam facit, se ad dexterã voluere, & circumuertere, manúmque priore digito in erectum pollicem residente, ori admouere, deinde sedere vetusto more debet, velut diis ratas preces habentibus. Galli verò se ad lævam vertere religiosius putarunt. Græci post effusas preces, manus osculantur. Id quod Romani factitarũt, qui prætereuntes phanum aliquod, manum labris admouent, tanquam deos venerarentur & timerent, ratásque preces significarent. Frugésque in caput victimæ, aut molam ex farre molito & sale, deinde nouum vinum aut costum, & mascula thura inter cornua fundebat, mactatam esse hostiam voce significans: quod quidem ad victimarum

Melissa nympha.

Sua cuique deorum carmina & precationes.

Quid precãdum à diis.

Precantes aram tenebant.

Precibus peractis.

probationem proficere credebant, vt si non obstupuissent, sacrificio probarentur idoneæ. Græci autem non fruges, sed hordeum sale consperssum, aris inspergebant. Ad Terei sepulchrum Megaris, dum sacrum fit, calculis pro hordeo vtuntur. Dianæ vero Propyleæ mulieres Eleusinæ, nullam nisi ex hordeo ibi nato molã conficere possunt. proditúmque memoriæ est, Iliacis temporibus, veteres nõ thure, nec costo, sed cedri & cicri fumo deos adoleuisse, atq; Sabæos quum omnia odorum genera diis accumulent, de myrrha tamen nihil impartiri, quasi numinibus subiratos, quòd solam myrrham ex omnibus odoribus apud se gigni non siuissent. Sine mola enim salsa nullum diis sacrificium ratum fieri putabant, in ea efficaciorem vim placandis numinibus & commouendæ diuinitatis esse opinati. Vinum vero antequam funderet sacerdos, propinabat prius simpulo aut simpuuio ligneo, vel fictili admodum paruo, quod in sacrificali apparatu erat cyatho haud dissimile: illúdque secundum libationẽ astantibus circunferebat, vt pariter libarent. Tum setas inter cornua victimæ manu excerptas, tanquam prima libamina, in ignem mittere, obliquúmque cultrum à fronte ad caudam victimæ ducere, & se ad orientem vertere debebat, quod in sacrificio habebatur: primum siquidem prima sacrificij pars erat, libare diis: secunda, immolare: tertia, reddere: quarta, litare: facibúsque adhibitis ex tedæ ligno, vt in quocunque sacro fieri mos erat, quas nisi mares ferre alius nemo poterat, & igne accenso super aras (neque enim sine igne vllum sacrificium fieri licebat, quum etiam sabbatis lucernas accendere diis prisco more seruatum sit) accinctos ministros, qui sacrificanti præsto aderant, victimam immolare iubebat, qui victimarij seu cultrarij, à nonnullis popæ & agones dicti sunt: qui illam supra verticem, plerunque infra iugulum feriebant. Indi vero victimam non iugulare, sed præcluso spiritu necare assuérant, ne quid deperiret, néve quid mancum deo offerretur. Græcis autem moris erat, si cœlestibus diis victimam facerẽt, sic hostiæ caput statuere, vt cœlum spectaret: si vero inferis, vt terram despiceret. Quibus quidem ministris, nisi iussi essent, mactare non licebat. Ideo succincti nutum imperiúmque expectantes, Agon dicebant. Interim cæsa vi-

Nullum sacrum absque mola salsa.

Pompina-tio in sacris Cæremoniæ in victimis litandis.

Sacrificij partes quatuor.

Nullum sacrum absque igne.

Victimarij Cultrarij.

Popæ.

Agones.

Indi non iugulabant victimam.

Græci.

ctima,alij vasa vt cruorem exciperent,cadenti hostiæ supponebant,alij decoriabant.Mox aruspex,flamen,aut sacerdos cultro ferreo viscera & iecinora rimabatur,in illisque deos cõsulebat,& an perlitatum foret, explorabat attente. *Galatæ.* Apud Galatas vero nõ aruspex,sed philosophus aderat,fi- *Cultor sacrificij.* ne quo sacrum diis nullum exhiberi poterat.Is autẽ culter ferreus erat & oblongus,manubrio eburno , clauis æneis, ære Cyprio,& capulo argenteo ornatus:nanque manu viscera tangere non decebat,nequa offensa,pollutis sacris,cõ- *Delphi.* trahetur.Apud Delphos fuit vsurpatum , vt cultro quo diis *Persæ.* immolabant,de nocentibus supplicium sumerent.Persæ & *Cappadoces* Cappadoces non gladio,sed stipite mactabant hostias.Ro- *Romani.* mani etiam malleo,apud Homerum querno trunco. Quibus inspectis,ex omni viscere & membro primitias , partésque desectas farina farris inuoluere,& in calathis sacrificanti offerre debebat.Tunc hostia perfecta dicebatur,quas sacerdos aris imponens,foculo accenso comburebat. Hæc *Seruatum in omni sacrificio.* enim in omni sacrificio seruatum est,vt de singulis oblatis, aut deo immolatis,particulas tanquam libamina, vt holocaustum fiat,in ignem mitterent. Aegyptij sacerdotes,im- *Aegyptij.* molata victima,caput abscindunt:illúdq; diris carminibus execrati,in flumen deiiciunt,cum precatione solenni , vt si quid aduersi casurum foret,in caput illud redũdaret. Apud *Græci.* Græcos ex cæsa victima,nonnunquam capite & ventre ex- *Ignis sacrificiorum ex quo structus* cepto,cætera dabantur diis,linguæ verò præconibus.Hunc verò ignem ex olea,lauro,vel quercu crasioris corticis,aut cuius caudex cauus fungosũsque foret , accendere , vel numinibus adolere nefas erat. Hæc enim ligna tanquam dira malíq; ominis,detestati sunt:quem ignem subdita face accendebant,eúmque partim ex fumo,quas vertigines faceret,quantúmque se attolleret,partim ex flamma,si lucidior aut obtusior , & qua specie foret , multi obseruarunt , qui *Capnomantes.* capnomantes dicti.Si autem mortuo carbone sacrificetur signum neglectæ religionis fore &pernicioſum,nemo du- *Persæ.* bitauit. Persis ligna arida,dempto cortice,sacrificio apponere,desupérque oleum fundere,& aruinã pingnẽ,ignémq; appositum non flatu,sed ventulo excitare in vsu fuit. Soliq́ue,velut deorum maximo,quum virgultorum fasces apponunt,& incendium suscitant, his verbis proloqui, † Ede

† *Ecce.*

ignis domine.Apud Siculos in colle Vulcanio,iuxta Petren *Siculi.* stium stagnum,dum sacrum fit , sarmentorum fasces super aras sua sponte ignem concipere,& nullo flante halitu incendium fieri fabulantur: Sicut de Seleuco traditur , qui cum Ioui in Pella victimam faceret , ligna aris imposita vltro arserunt.Et de Egnatia nympha in Appulis , in cuius *Egnatia nympha.* ara lignis extructis ignem sua sponte excitari opinio erat. Tradunt magos apud Persas,dum sacrum fit , carnes super *Magi.* myrto & lauro appositas subtilibus virgis adurere. Atque Eretrienses mulieres in Cerealibus obseruare, vt cæsa vi- *Eretrienses.* ctima,carnibus non igne coctis,sed sole torridis vescãtur. Et apud Scythas sacrum fieri Marti , vbi victimarum car- *Scythæ.* nes ipsarum ossibus aduruntur. Lusitani vero ignitis lapi- *Lusitani.* dibus sacrificales carnes coquunt.Iosides, licet ex omni li- *Iosides.* gno incendant aras,spinas tamen asparagi aut stramina in sacrificiis cremare,nefas habent.Mox farra visceribus spargens,probata libatáque exta lancibus imposita, aræ superponebat:viscerãque,detractis extis,flãmis & foculo,mittebat desuper thus & costũ. Ea quidẽ viscera licet nunquam abluta,elixa per se fiebant:vinũque arisposteà fundebat,& *Porricere hostiam.* tũc porrici hostia dicebatur.Persæ vero ex immolata victima nihil diis adolent,sola anima deos contentos esse rati. *Persæ.* Lusitani quoque ex hostia immolata nihil concidunt , sed *Lusitani.* exta perspiciunt,& diuinant.Thisetæ in Asia & Argini,ossa *Thisetæ & Argini.* victimæ tantum in ignem mittunt,& deflagrãt: ipsi autem *Aegyptij.* vescuntur carnibus.Apud Aegyptios inualuit mos , vt immolata victima,dum sacrificium ardet,omnes se diuerberent,& flagris afficiãt. Quare verbum Xenophanis physici *Xenophanis dictum.* proditur non inuenustum,qui cum Aegyptios sese conuerberantes,& lugẽtes in sacris vidisset,admonuit , vt si deos esse crederẽt,quibus sacra ministrabant, ne lugerẽt:si vero homines,ne sacrificarent.Quod fere à Lacedæmoniis vsurpatum fuit , vt in adolescentes ephebos circa aras flagris *Adolescentes in sacris Lacedæmoniorum flagellati.* desæuiant.Ex reliquis vero hostiæ membris cœnam apparabant,quibus qui sacris interfuere,vesci licebat.Græci vero satis habent femora hostiæ in duo frusta cõcisa igni sub *Græci.* iicere,vt ex his holocaustum fieret,visceribúsque super prunas assis pro ientaculo,mox carnibus vero decoctis,discum bentes vesci. Quibus ex legis præscripto portiunculam ad

domesticos afferre, & amicis partes victimarum impartire licebat: extraneos autem ad sacra adhibere, fas non erat.

Lacedæmonij. Apud Lacedæmonios autem in publica viscerationè primi reges erant, quibus duplum quàm cæteris dabatur, priuilegioque honoris, præter libamina, immolatorum quoque animalium coria debebãtur. hordeaceáque pultes, libáque & farra, ac fructuum primitias non auro vel argento, sed fictili vrna & catino, aut simpulo, vel ligneo scypho, qui ne carie absumeretur, pice oblitus erat, aut gutto fagino, sicut Marius Curius, diis prohibare soliti sunt, vetustissimam religionem, qua in deorum sacrificiis fictilibus vtebantur, designantes, qui pietate, religione & iustis precibus, non censu, deos placari putabant. Quippe tunc maxime dij propitij esse crediti sunt, cum fictiles erant. Hostiáque immolata, & mysteriis peractis, qui sacris intererãt, viscę & farre appositò, cum rotundis paniceis, quas in honore deorum adhibebant, stantes vescebantur. Siquidem in ædibus deorum & epulari simul, & sacrum fieri seruatum est: nam mẽsæ in sacris ædibus, ararum vicem præbebant. Quibus quidem extis & carnibus sacrificalibus, nisi ritè sacrificio perfecto, vesci non licebat. Delphis vero assuetum est, vt immolãtes victimam, exclusis cæteris vescantur: ad quam extraneos admittere, nefas erat. Contrà in sacris Hecatæ, in quibus qui sacrũ fecit, de sacrificio vesci non permittitur. Quæ quidem exta veru assa apponebãtur semper, cum heroicis temporibus non vescerentur elixis. Arietis tamen non veru cocta, sed elixa in olla apponũt: aliter ritu præpostero sacrum fieret. Intérque vescendum laudes diis canere assuerãt his, quibus sacrum fieret: pedibúsque circum aras psallere ad numerum carminaque & hymnos canere, ac cymbala pulsantes, choros agitare. Fuítque obseruatum, vt sacrificantes aras circumcurrerẽt, cursum auspicati à læua dextrorsum, quod religiosius putarunt, mox à dextra lævorsum. Cúmque hymnorum plures species forent, quibus psallebant diis, hi tamen fuere in vsu frequentes: Hypingos Dianæ, Apollini pæan & Prosodia, Dionysio dithyrambus, Cereri iulus, Veneri eroticus, id est amatorius: præter quos fuere, prosodió, hyporchema, & stasimon. Quod ideo inuentum est, nequa pars corporis religione vacaret, quasi penitus sacro numine afflati,

Mensæ pro aris.

Delphi.

Hecatæ sacra.

Laudes deorum inter vescendum.

Hymnorũ genera.

Vide L. Gregoriũ de poetica dialo. 1. fo. 100. & 101.

afflati, quodam furore capti forent. Memphitæ vero in Osiridis templo dum sacrificant, præter aliorum morem, nec canere tibias, nec psalle re soliti sunt. Et Græcorum plerique cum nulla numinis afflatione sacrificia perficiunt, sed animo remisso absque tibia vel cantu. Contra apud Indos, quibus nulla fuit numinis consalutatio, vel sacrificium, nisi adhibita saltatio foret. In Delo quoque absque saltatione vel musica, sacrum nullum fiebat. Fertur Antoninus Cæsar quum deo Heliogabalo sacrum faceret, mulieres Phœnissas, quæ in vrbem cursitarent, cymbaláque & organa musica circum aras psallerent, adhibuisse. Et Cybelis sacerdos cum tinnitu cymbalorum & sonitu tympanorum sacrum facere. Apud Curetas quoque nullum fit sacrum sine strepitu & fragore, tympanis vnà tubísque pulsantibus. Regitur diuina & cæremoniis concelebratis, sacerdos tunc, ILICET, succlamabat. qua voce illos qui interfuerant, missos faciebat. Apud Græcos verò functus mysterio sacerdos, sic renunciat, λαοῖς ἄφεσις, quasi populum missum faceret. Siqua tamen mysteria in sacris instauranda forent, initiati manebant, prophanos autem foras exigebant. nanque hoc erat vsu frequens, vt omnia mysteria secreto sint, summáque in his silentij fides habeatur, sicut in Samothraciis & Eleusinis. Illud vtique in sacrificiis seruatum nequaquam præterierim, vt mola salsa & farre nõ modo fronsvictimę, sed foci cultrique aspergantur vnà: quódque immolata victima, si non litassent, hostias denuo augeri iterũ ac sæpius, & maioribus hostiis sacrum instaurari debebat, donec inuenta pace deûm, & propitiato numine, ritè perlitatum æstimarent.

Greci.

Indi.

Delij.

Curetes.

Illicet.

Prophani à mysteriis exacti.

Quæ militibus operam in bello nauantibus militaria dona ab imperatoribus olim dari solita fuerint.

CAPVT XVIII.

PRiscis temporibus militaria dona, quæ militibus fortem operam nauantibus in bello à ducibus dabantur, heminæ vel quartarij farris fuere, (vnde adorea, laus bellica dicta) binaque iugera, aut tãtum agri quantum vno die circumarassent, amplissimis dona putauere. Precia enim militiæ hęc habita sunt maxima, vt post exhaustos labores,

Militaria dona.

Adorea.

milites emeritis stipendiariis, sanguine & sudore partis agris donarẽtur. hos enim lętissimos fructus, velut opimam prædam, laborum periculorúmque accipiebãt: quippe pernicioſum ciuem putabãt, cui bina aut septem iugera non essent satis. Præter quæ, vt ad decora militiæ magis incẽderẽt animos, quóque honoratior testatiorque eorũ virtus foret, mercede proposita, obsidionalem, ciuicam, muralem, naualem, castrensem, & aureas coronas, amplisimáque alia honoris genera inuenere, quibus donabantur, qui vrbes, castra, aut exercitus obsidione liberassent, ciuẽve seruassent, vel primi obsessę vrbis muros subiissent. Primus enim Aul. Posthumius dictator ad lacum Regillum castris expugnatis, magni muneris loco auream coronam dedisse fertur. Mox sequuti duces militibus, vt essent re & fortuna auctiores, alias largiti fuere, quas quidẽ frequenti prætorio egregiis laudibus cumulatis, cum præfatione virtutum militibus tradebant. Apud Græcos, duces in vnum coeuntes, in concilio agitant, & sententiis decernunt, quem primum, quem secundum, qui depulsas hostium copias longius egerit, & quo præmio aut honore dignus sit, diiudicant: idque apud deorum aras in Isthmo, inclyto Neptuni templo, sumpto ab ara suffragio, & vt erant sententiæ, sic agro & vacatione donare, ac pro merito præmia largiri solebant. Apud Indos verò nullo militari dono aut hostili præda donabatur miles, nisi qui hostis caput retulisset in castra. Sed præ cæteris corona ciuica maximi fuit ornatus, cui cedunt aureæ, murales, castrenses, atque rostratæ: erátque proprium ius ciuicæ, vt illa donatus, perpetuo eam gestare liceret, & ludos ineunti, à populo & senatu vniuerso assurgeretur, jus spectandi inter senatores, munerum vacatio sibi, patriq́ue & auo paterno. Præcipua verò obsidionalis, tanquam virtutis præferens spectatissimum insigne, æstimatione immensa, longè præcellere credita est: hæc enim ex illo fiebat gramine, vbi ciues obsidione essent liberati: qua nulla nobilior publica militari lege diffinitur: quippe cæteras, imperatores aut duces singulis militibus tradũt: graminea vero, velut multò maximum decus præferens, nisi ab vniuerso exercitu, seruatori suo concedi minimè poterat. Ciuica ex querna fronde sit: muralis in pinnarum similitudinem,

Pernicioſus ciuis.

Coronæ militibus dari ſolitæ.

A. Poſthumius primus coronam dedit.

Græci.

Indi.

Ciuicæ corona cui dabatur.

Obſidionalis.

Ciuica ex quo.

litudinem, naualis instar nauium rostri: quæ verò castrensis, velut effícto vallo figurabatur. Hac obsidionali Q. Cincinnatus à Minutio & toto exercitu, quòd illius opera obsidione liberati fuerant, primus donatus fertur. Et deinde M. Valerius consul contra Samnites, P. Decium tribunum militum, quòd eius consilio & ministerio exercitus ex saltu angusto & arctissimis faucibus euaserat, præter gramineam, qua ab vniuerso exercitu & suo præsidio donatus fuit, etiam aurea corona & centum bobus, eximióque vno albo opimo auratis cornibus, donauit. Eadémque obsidionalis Fabio Maximo imperatori, quòd cunctando rem pub. & ciues seruasset, à toto exercitu, senatúq; & populo, cõmuni conspiratione & cõsensu tributa est. Et bello Cimbrico, Cn. Teio Atinati, quòd cunctantem primipilum interfecerat, ipséque arrepto vexillo, per castra hostiũ erupérat, exercitúmque incolumem eduxerat, præter gramineã, vt prętextatus ad tibicinem immolaret foculo accenso, cõcessum fuit. Contigítque idem honos semel L. Sicinio Dẽtato, & M. Calphurnio tribuno, quòd M. Attilium Regulũ, primo Punico bello in Sicilia cum exercitu, hostium excidio liberasset. Deinde Scipio Aemylianus bello Aphricano, mox Sylla bello Marsico, demum Iulius Cæsar in expugnatione Mitylenarum, & Augustus, obsidionali & ciuica donati fuere. Ea enim ciuica, singularis salutis signum erat: obsidionalis vero, vniuersorum. Rostratã vero accepit primus M. Varro bello piratico, donante Cn. Põpeio: & deinde Agrippa, bello Siculo ab Augusto, quòd in conflictu naualis pugnæ, in naues hostiũ insiliissent primi. Corniculásque, & aureas coronas, phaleráſq; argenteas, & aureos torques, tum armillas, adde vexilla cærulea, honoris causa ob nauatam insigniter in bello operam, & ob multa rei militaris facinora, militibus quàm sępissimè ab imperatoribus dari adnotatum est. Sed auxiliares & externi, aureis: Romani argenteis torquibus donabantur. Contrà vero armillas non externis, sed ciuibus tradebant. Augustus tamen Octauius facilius phaleras & torques, & quicquid auro constaret, quàm murales, castrenses, aut ciuicas coronas munera dedit. C. autem Caligula noui generis coronas, Solis & Lunæ ac Siderũ specie commentus fuit. Scipio vero Aemylia-

Muralis.

Naualis.

Caſtrenſis.

Obſidionalem quis primus adepſ⁹.

Alia donæ militaria.

Noui generis coronæ à Caligula excogitatæ.

nus regum & ſociorum munera oblata pro tribunali recipiens, in publicas tabulas per quæſtorem referri iuſſa, poſtmodum fortibus viris pro meritis tradebat. Prætérque aureos torques, etiam duplicem annonam, interdum militiæ vacationem, & immunitatem ob virtutis præmium, nonnunquã duplex ſtipendiũ imperatores largiti ſunt: æráque multiplicia, ſagáque & tunicæ ſingulis militibus, qui rebus fortiter geſtis interfuere, plerunque ius ciuitatis ex lege Calphurnia: vel ſenatoria fungi dignitate inter patres aut diebus ſolennibus coronatũ incedere, velut præmia victoriæ haudquaquam ſpernenda munera fuere. Neque dubiũ, illos quorum opera inſignis in bello ſtetiſſet, perditæque & afflictæ res reſtitutæ eſſent, pluries donis muneribúſque honeſtari. C. Sicinius Dẽtatus, clarus vir ingenio factíſque ob egregia facinora militaria, præter octo aureas coronas, obſidionali vna, muralibus tribus, ciuicis quatuor, torquibus tribus & octoginta, haſtis puris duodeuiginti, armillis plus centum ſexaginta donatus fuit. Habetúrque inter exempla, hunc Sicinium militaribus donis, omnium honores & virtutum præmia anteiſſe. Hæ quidem haſtæ, quòd nullo ferro munitæ forent, puræ dictæ ſunt, quibus donabantur plerunque milites, qui tunc primum militare facinus in bello admiſiſſent. Cui proximus fuit Manlius Capitolinus, qui vix decimo & ſeptimo ætatis anno bina ex hoſtibus ſpolia tulit, primúſque murali corona donatus, ciuicas ſex, militaria dona ſex & viginti meruit ob virtutem. Probus quoque, qui poſtea in imperio aſſumptus fuit, quũ bello Sarmatico iam tribunus multa fortiter feciſſet, haſtis puris quatuor, coronis vallaribus duabus, corona ciuica vna, vexillis puris quatuor, armillis aureis duabus, torque vno, & patera ſacrificali aurea quinque libris, vnà pro concione donatus fuiſſe memoratur. Quinetiam illud perſpectum eſt, in annonæ caritate, & rebus anguſtiſsimis, militẽ ob rei militaris ſingularem ſcientiam, collato frumento & pecore donari. Manipulumque haſtatorum ob inſignem operam corniculis armillíſque argenteis, Sp. que Nautium à Papyrio conſule bello contra Samnites, etiam coronis aureis donatum. Prætérque aureas pateras, ſellaſque curules eburneas, & ſcipionẽ eburneũ, haſtæ quoq;, tunicæ palmatæ

Alia dona.

C. Sicinius Dentatus opime donatus.

Haſtæ puræ quæ dicebãtur.

Murali corona, quis primum donatus.

Alia dona.

matæ & pictæ, atque in bello nauali vexilla cærulea, nonnunquam altioris dignitatis gradus aut militaris ordinis prærogatiua, militibus qui ſtrenuã operam nauarũt, munera tributa fuere. Sũmis vero ducibus triũphalis ſtatua, aut conſularia ornamẽta. In quo animaduerſum eſt, populum Athenienſem perraro virtutis præmium aliquibus ſtatuas dediſſe, in quibus illorum nomina inſcriberent, vt populi hoc videretur beneficium, nõ illorum quid id meruiſſent. Nemóque qui præclarũ aliquod geſſerat facinus, prout cuiuſque meritum virtúſque fuit, militaribus donis indonatus abiiſſe fertur, adeò vt Quintius prætor, deuictis Hiſpanis, equites nouo genere honoris, catellis & fiſtulis donarit. Proditũ tamẽ eſt, Fuluio Nobiliori à Catone obiectum, quòd leuiſsimis de cauſis, vtpote quòd puteũ ſtrenue effoderant, aut vallũ curarant, coronis milites donaſſet. Cæſarĩ quoque Auguſto multiplicia hæc munera largienti, obiectum à militibus fuit, puerilia hęc deliramẽta eſſe. Nanque exercitui pecunia & agris, non his honoribus opus erat. Legibus vero Solonis apud Athenienſes cauebatur, vt præter ea dona quæ militibus duces impariti fuerant, illorum filij qui bello occubuiſſent, publicè alerentur, & bonis diſcipli nis inſtruerentur. Quod Piſiſtratus cauiſſe dicitur, vt filij parentum, quorum virtus inſignis in bello fuerat, dona acciperent. Frequens tamen illis munus erat, corona ex auro, nonnunquã tęniis & vittis caput ornare, aut publica ſepultura in Ceramico: nanque intra mœnia ſepelire non licebat, niſi qui ob ſingularem excellentiam, præcipuum hoc donum meruiſſent. Legimus Syracuſanum Dionem, parta victoria, militibus aurea, & Themiſtoclem, quòd Græciam liberaſſet à Lacedæmoniis, corona oleagina, & curru eximio donatos, laudatóſque magnificè: ac Milciadem ob pugnam Marathoniam, in qua vltra centum millia Perſarum vna acie vicit, ab Athenienſibus conſequutum, vt in Pœcile porticu, ſua imago in prætorum numero exculperetur inter primores. Agamemnon vero, Homeri teſtimonio, Aiacem, quòd cum Hectore pugnaſſet, bouis immolati tergore & cornibus: Achillem vero, præter ſeptem tripodes, & viginti lebetes decémque auri talẽta, equorum duodecim, & ſeptem Lesbidum fœminarum munere donauit.

Solonis lex de filiis quorum parentes in bello perierant.

Ceramicus.

Oleagina.

Pœcile.

Iliados. 7.

Iliad. 19.

Scythæ.

Platæensibus ob nauatam insigniter operam in bello Persico, munus octoginta talenta largitus fuit. Scythis vero mos erat, his qui hostem superassent, semel annis singulis cratere regio vinum bibere, quod victoribus circũferebat: qui vero pluribus cæsis victor fuisset, duobus calicibus potare. Romanis vero traditur vsus, vt quorũ parentes reipub. causa occubuissent, liberi præmia ferrent, quæ illis deberentur. Si tamen regibus fœderatis, aut sociis mittenda dona forent, scipio eburneus, toga picta, & palmata tunica cũ sella curuli, frequentia fuere. Erat autem Ceramicus extra Athenas locus, in quo deorum hominúmque excellentium simulacra & statuas, publico decreto erigere, atque eos qui pro patria occubuissent sepelire, illísque erectis tumulis, inscriptiones & elogia, decretáque ac titulos apponere assuerãt, inter quas Chrysippi imago porrecta manu visebatur, aliorúmque philosophorũ, diuerso gestu & modo. Singulis enim sepulchris singulæ columnæ affigebantur, cum inscriptionibus & titulis, quos ob egregia quisque facinora meruisset, ibíque velut monumentis & trophæis celebrata illorum memoria fuit. Alter vero Ceramicus intra vrbem locus erat Athenis, diuersorium scortorum, cui nomen Casaluio: sicut Græcis Celosta. & Romæ Summeniũ, vbi prostabãt meretriculæ, quæ pluribus notarę nominibus fuere: nam & Sphinctæ, Casaluades, Lecastriæ, Casorides, & Casoritæ dictæ: apud Latinos lupæ. Postea sequuti Cæsares, centuriones legatósque legionũ pro magnis officiis in rẽpub. consularibus ornamentis, aut equo publico, nonnunquam triumphali statua donauere. Quod à Macedonibus antea fuit vsurpatum: nanque Alexander Macedo centum viginti equites, qui in campis Adrastæis ceciderant, propter multa belli decora, equestribus statuis donauit: illorúmque filios patrum stipendia ferre iussit. Illud tamen haud indignum est quod annotetur, quòd viri triũphales, qui triumphalia ornamenta meruissent, præcipuo honoris priuilegio, eadem ipsi dona aliis fortiter dimicantibus lege militari impartiri poterant: quodque vigente hoste, & nisi debellato, dona militaria duces largiri non solebant. Et licet milites in castris perexiguo ad vescendum argento vterentur, militarique disciplina horridus miles, non cælatus auro & argento

Romanorũ vsus de his quorum parentes cecidissent bello.

Dona confœderatorũ.

Ceramicus extra Athenas.

Ceramicus alter in vrbe.

Casaluium.

Celosta.

Sũmenium.

Sphinctæ.

Casaluades.

Lecastriæ.

Casorides.

Casoritæ.

Lupæ.

Alia dona militaria.

argento, sed ferro & animis deberet esse munitus: tamen eiusmodi dona, quibus virtutis gratia miles donabatur, veluti inuitamenta virtutum, permulcendis militum animis militaris fetanti fuere, itáque animos ad res magnas acuebant, vt rebant in cæ bis honoribus aucti & confirmati, quisque suum decus strisfaceret, destinaréntque animis vincere aut mori, mortémque potius quam ignominiosam seruitutem præoptarent, vitam denique & quæcunque pericula nihili penderent.

Ornamenta virtutis

Delusiones dæmonum malorum à multis expertas fuisse, qui diuersis imaginibus homines delusere.

CAPVT XIX.

NOn est profectò famulosum, quod apud sanctos viros autores memorant, vt cum tetris spiritibus, quos dæmones vocant, congressum habuerint, illósque diuersis imaginibus, ac multiplici specie propè delusérint: siquidẽ nostra quoque memoria id euenisse compertũ est. Nuper amicus meus summus, ingenio & fide singulari, rem dictu admirabilem, hæc prodentibus nobis, sibi euenisse enarrauit: quod quum credi vix posset, illam multorum testimonio cõprobauit: se quum apud coniunctissimum & sibi familiarem Neapoli diuerteret, & noctis silentio clamantis de via, & opem implorãtis vocẽ hominis audisset, quum accenso lumine accurrisset, vt quid rei esset inquireret, ibi dæmonem, & dirum quoddam numen, tetra & horribili specie conspexisse, qui iuuenem quempiam clamantem, & reluctantem, in via infestis manibus inuadere quærebat. quo conspecto, quum miser ille ad ipsum quem propè videbat accurrisset, & ne apprehẽderetur, quanto poterat nixu ipsius vestem & manum apprehendisset, se, diuino sæpius aduocato numine, quum multum diúque frustra fuisset reluctatus, vix tãdem dæmonem abegisse: quo demum abacto, quum iuuenem animo consternatum in domũ recepisset, nunquam quòd se dimitteret, aut palliũ relaxaret, efficere quisse: tantáque eũ torpedo inuasit, vt mẽte euicta, sui compos non esset, quũ sibi prorsus repræsentari & ante oculos obuersari illa species videretur. Tãdẽ ad se redditus

rem quo pacto se habuerat, enarrauit. Constabat enim, prauis illum moribus & inciuilibus cum dei contemptu diu vixisse, in parentésque tunc iurgatum, contumelias & intoleranda probra dixisse, deuotionibus execrationibúsque diris ab his agitatum abiisse. Sed ne cui hæc vana vel ficta sermonibus videantur, autor est Thomas monachus, homo minimè malus, cuius ego fidem probitatémque pluribus in rebus expertus didici, qui seriò mihi retulit, quòd quum in monasterio & sacris ædibus quæ in Lucanis mõtibus sunt, cum pluribus iurgatus foret, & post immodica conuicia & rixas, animo perturbato inde se proriperet: quum per nemora iter solus intenderet, speciem hominis vultu tetro, nigra barba, promissis tunicis, vultu aspectúque deformi & sæuo, obuiam habuisse: quem quum compellaret, quid ille solus per deuia errabundus incederet, dixit equum quo vectabatur amisisse, atq; in proximos campos illum euasisse credere: cúmque per sinus inuios equum vnà quæsitum pergerent, ad profluentem, in cuius alueo gurgites magni & formidabiles redundabant, deuenisse. Et quum monachus, vt aquam traiiceret, calceos sibi eximere appararet, illum magnopere coegisse, & tandem perueciisse, vt super spatulas suas ascenderet, potiúsque à se qui corpore maior erat, vectaretur: qui acquiescens, quum super illius spatulas, vt succollaretur monachus, ascenderet, illéque iam aquam ingredi appararet, dum vada exquirit, illius pedes non humana, sed tetra & deformi specie conspexit. Quo animaduerso, horribili terrore percitus, deum vt sibi prçstò adesset, acclamauit. Mox dæmonem & diram illam speciem, diuino audito verbo, stridore querulo & vi maxima quanta dici potest, ita è conspectu abiisse dicit, vt imminentem quercum ingenti impetu colliserit, ac perfractis ramis funditus euerterit, ipséque cõsternatus atque exanimis diu iacuerit. Credebat enim, quod à vero nõ abhorret, nisi prçuidisset, illum in rapidissimos vortices & vorragines fluminis prælatas se fuisse necaturum. Sed præ omnibus quæ audiuerim aut viderim, res est admiratione digna, quam recenti memoria eueniisse comperimus Romæ. Quippe nota res est, quum apud Gabios quidam infimæ sortis & obscuris natalibus adolescens, vesanus & furiosus,

sus, cuius praui mores & vita facinorosa fuerat, in parentem grauibus iurgiis conuiciatus foret, post iurgia immodica, quum furiis agitatus, aduocato dæmone, cui se deuouerat homo ille improbus & impurus, furore cæcus & amens discessisset, & Romam petere cœpisset eo consilio, vt aliquod dirum facinus in patrem moliretur: dum iter faceret, dæmonem facie hominis truculenta, sordida barba & capillo, vestéque obsoleta & squalida obuiam habuisse: quò quum simul pergerent, illum interrogasse iuuenem, quem animo anxio & solicito videbat, quid tam tristis incederet. Atque ille, quum quid sibi iurgij cum patre fuisset, quódque aliquid scelesti facinoris patrare cuperet, respondisset: dæmonem illum se quoque simili casu percitum fuisse dicere: proinde pergerent, & suas iniurias vltum irent. Cúmque nocte appetente, ad vrbem applicuissent, in proximo hospitio diuertisse, atque in cubiculum quod à caupone vtrique exhibitũ fuit, haud multo post cubitum iuisse: cúmque vnà cubarent, pestem illam immanem, cum illum somno oppressum videret, infestis manibus iugulum hominis apprehẽdisse, vt elisis faucibus necaret, quem iam oppressisset, ni expergefactus ille, dei opẽ & auxilium aduocasset: quo audito, furiam illam teterrimam stridore & tumultu maximo, tantóque impetu cubiculum, vnde euasit, dicitur collisisse, vt tigna & tectum euerterit, tegulásque penitus perfregerit: quo strepitu cum magister hospitij excitatus surgeret, & quid ruinę & strepitus esset inclamaret, allato mox lumine, rem sicuti erat, adolescens ille quem solum & seminecem inuenerat, enarrauit: tectúmque collisum & perfractum, vnde dæmon è conspectu abiit, demonstrauit: quo malo perterritus, cum suæ turpitudinis, & anteactæ vitæ non solum pigeret, sed puderet, diuino afflatus spiritu, perosus scelera, boni exempli & procul à populari tumultu, vitam egit. Multas quoque malorum dæmonum illusiones persæpe apud sanctos viros fuisse legimus, quas nostra non semel vidit ætas. Quibus salutaribus exemplis admonemur, vt præmuniti aduersus illorum insidias simus, qui nobis inimici infestíque sunt, & tãquam in specula in insidiis stant: néve desides & ignaui concepta opinione populari illorum qui ista minimè credunt, in aliquod discrimen dilabamur.

Quando dies tam apud Romanos quàm exteras gentes incipiat: & qui dies atri, quíve fausti sint.

CAPVT XX.

Aegyptij & Athenienses. PEruulgatum ferè est, Aegyptios & Athenienses diem à Solis occasu facere, & ad alterum occidentem terminare: ita vt quod spatij inter duplicem occasum fuit, integrum diem putarent. *Perse.* Perse & *Babylonij.* Babylonij contrà: nam diem ab ortu Solis incipere, & ad alterum terminari dixerunt, *Vmbri.* Vmbri & *Hetrusci.* Hetrusci, à sexta hora ad alterius sextam. *Romani.* Romani, à media nocte ad mediam sequentem, ita vt quod inter duas dimidiatas noctes temporis fuit, integrum diem facerent. *Vulgus.* Vulgus omne, ab oriente luce ad tenebras: *Galli.* Galli & *Germani.* Germani ita sunt metiti diem, vt temporum spatia, nõ dierum numero, sed per noctium vicissitudines computarẽt, noctésque diebus anteferrent. *Solon.* Ipsi enim noctes ante diem fuisse arbitrati sunt. Fertur Solon Athenienſibus suasisse, vt non ad solis, sed lunę meatum dies & tempora dinumerarent. *Thebæi.* Thebæi vero contra: nam dies non ad lunæ, sed solis cursum metiti sunt. *Græci & Siculi.* Fuítque tam Græcorum quam Siculorum mos, in primis curare, vt sui dies mensésque cum solis & lunę ratione cõgruerent: & si quid discreparet, tunc vnum diem aut biduum ex singulo mense adiicere, vel adimere. *Dies fausti & infausti* Dierum verò quidam fausti & agendis rebus felices, quidam atri, & tristi omine infames habiti: quibus aliquid moliri, aut nouæ rei inceptare, euentus exitialis erat. In his exercitum conscribere, legiones educere, manus cum hoste conserere, sponsalia inire, peregre proficisci, aut quicquam publicæ vel priuatæ rei moliri, inceptu fœdũ & exitiale æstimarunt. Obseruatúmqum fuit, vt qui hostes bello tentare, vel acies eo tempore committere curarent, rem in *Dies atri.* non mediocre periculum discrimenque adducerẽt, magno postea exitio consequuto. Fuisse autem atros duxere dies, post Idus Quintiles, ad quintumdecimum calend. Sextiles duplici clade insignes, quo ad Cremeram Fabij cæsi, & quo ad Alliam fœdè Romani à Gallis fusi fugatíque fuere: quibus grauiter afflicta, & in extremum discrimen adducta Romana res fuit. Quare Vitellio pontificatum maximum adepto, quod diem ad quintumdecimum calend. Sextiles cæ-

remoniis publicis sacram concilio edixisset, ditũ omen fuit: qua calamitate doctus populus Romanus, illum diem nullius publicæ vel priuatæ rei insignem & notabilem fecit. Cuius exemplo etiam postridie calẽdas, Nonas, & idus mensis cuiusque, religiosos & ominales ac infaustos putauere: propterea quòd maximis cladibus & infandis contumeliis populũ Romanum tunc affectum fuisse liquet. *Dies manibus sacri.* Dies quoque manibus sacros, quum mũdus patêre dicitur, quibus occulta deorum manium sacra apparent, plerique omnes veluti atros & ominosos obseruarunt: illósq; velut fœdi exitus & ancipitis fortunæ detestati sunt. Hi fuere dies postridie Vulcanalium, & ante tertium nonas Octobris, & ante sextum Idus Nouembris. Etiã mense Maio, dies quibus Remuria celebrãtur, vt occisi Remi vmbra placaretur: *Remuria.* & Nonis Iulij, quæ Caprotinæ dictæ sunt, qua die Romulus apparere desiit. Et dum Feralia seu Parentalia diis manibus fiunt, ac impuris diebus, quibus ancilia nõdum condita in templo Martis erant, tam nuptiis quam itineri omi nosos, exitiales & euitabiles duxerũt. Et qua ante quartum Nonas Sextiles populus Romanus ardẽte Punico bello ad Cannas insignem cladem passus fuit, etiã ante quartũ Nonas, calendas & Idus cuiusque mẽsis, veluti tristi euẽtu infelices, pari superstitione deuitarunt. Feriis quoque Latinis statis, vel communibus, aut Saturnalibus, ac diebus festis & sacris, ludísque publicis, licet fausti felicésque forent, tamen prœliũ committi, vel rei militaris delectum haberi, aut quoquã peregre proficisci, tanquã piaculari die, ominosum erat, dirum atque pestiferũ. Præter hos fuere dies profesti, *Dies profesti, fasti, intercisi, & præliares.* fasti, intercisi, & præliares: quia feriis publicis quibusdã homi nem lacessere vetabatur. Quippe diuisa tẽpora voluptatis & laborũ, remissionum & curarũ, Romani veteres habuere. Profestis enim diebus, quasi procul à religione, rempub. *Profesti dies.* & priuatam gerere licet, quia comitiales, comperẽdinos, & præliares continent. Comitiales fuere, quibus cum populo *Comitiales dies.* agi licebat, cõcilio coacto, nisi si quę feriæ conceptæ essent, quibus non liceret. Comperendini, quibus vadimonium di *Comperendini dies.* cere & vadare permissum: fuítque animaduersum, in profestis etiã fastos cõtineri, quibus fari ius erat. Festi verò dies, *Fasti.* diis dicati fuere, in quibus forensibus negociis omissis, *Festi.*

sacrificia, ferias, ludos, epulásque solennes celebrare, ac inter vota & sacra, fausláque omnia versari, verbísque prophanis abstinere conuenit. Intercisi autem dicti, in quibus deorum simul atque hominum res agere licet: nam mane & vespere fari inhibetur, medio tempore inter cæsam hostiam & porrectam fari permittitur. Fasti etiã dies, in quibus ius fatur, id est dicitur: nefasti, in quibus non redditur ius, nec fari licet. Profectos etiam dies, qui erãt ante fastos, nonnulli dictos volunt. Idus quoque Martias, quod illis C. Cæsar cõiuratorum manibus cæsus occubuit, placuit parricidium vocari, ideo inter atros & ominosos receptæ. Quotiésque incurrente anno dies cœpit, qui adiectus nundinis foret, totum annum luctuosis casibus, & diro euentu infelicem incurrere opinati sunt. Proditum tamen memoriæ est, statos dies anni, infelices aut fortunatos, apud varias gentes pro multiplici euentu, non vna ratione obseruari. Siquidem Chalcedonij cuiusque mensis vigesimam primam diem funestam & portentosam habuere, quod illa Darij prẹfectus ipsorum pueros castrauit, & in Persidem misit. Parthi diem qua Arsaces Seleucum vicit, tanquam initium libertatis, faustum felicémque obseruarũt. Cyrus diem qua Scythas & Sacas clade afflixit, adeo felicem habuit, vt eam Sacam appellarit: sicut Asiani festam diem Mutiam nuncuparunt, quod Q. Mutius Asiam singulariter rexerat: Athenienses quartam Hecatombæonis, qui mensis erat soli sacer, duplici victoria insignem, velut fortunatam, obseruandam præceperunt, qua ad Leuctram & Gerestum feliciter pugnatum est. Iidem quartamdecimam Boëdromionis, aut secundum Bœotios, sextam & vigesimam Panemi mensis, quòd Artabazum & Persas è Græcia fugarunt: felices habuere: qua die liberatori Ioui victimas cædunt, & sacrum faciunt. Persæ verò tertiam & sextam mensis Boëdromionis, tanquam lugubres & defamatissimas deuitarunt, quibus diebus in pugna Marathonia, & ad Platæas, & ad Mycalen, à Græcis conflictati, & magnas clades perpessi sunt. Qui etiam diem qua Magi qui regnum occuparant, interempti sunt, tam solennem habuerunt, vt illam Magophoniam, hoc est, Magorum occisionem, appellarent, qua die nulli Magorum extra limen prodire fas est.

Intercisi.

Fasti.

Nefasti.

Idus Martij.

Apud exteros.

Chalcedonij.

Parthi.

Cyrus.

Asiani.

ἑκατομβαιών.

βοηδρομιὼν πέντμος.

Persæ.

Μαγοφονία.

Mensis

Mensis quoque Thargelion plerisque manifestum infortunium fecit: in quo Alexander Macedo apud Granicum duces regis Thargelionis & Darium clade afflixit: & Carthaginenses à Timoleonte in Sicilia victi, fusi, fatigatíque fuere. Contrà verò sextus Thargelionis dies, multis auspicatissimus erat. In eo enim Socratis natalis dies proditur fuisse, & Alexãdri Macedonis, qui qua die in lucem editus, eadem vita functus fertur: sicut de Magno Pompeio, qui altera post natalem suum die, & Attalo, qui ipso natali die morte sublati fuere, proditum est. Quam diem Philippus Macedo vt lætam & fortunatam mirificè obseruauit, quòd triplici gaudio delibutus fuit: nam quadrigas suas ea die Olympia vicisse accepit, & Parmenionem ducem hostes fudisse, natúmque sibi Alexandrum filium fuisse. Qua nocte deflagrasse templum Dianæ Ephesiæ autores memorant, ab Herostrato incensum, vt famam nominis scelere propagaret. Qua etiam die iterum Persæ ad Platæas ingenti clade superati traduntur: atque ideo ex voto Milciadis capras trecentas Athenienses quotannis immolare. Ipsi quoque Carthaginenses nonum diem mensis Metagitnionis pluribus calamitatibus inuisum & detestabilem habuere, qua magnis infelicitatibus & infortuniis oppressi sunt. Contrà verò Syracusani, quartam supra vigesimam mensis Maij, quem illi Carnium vocant, quòd Athenienses cum toto exercitu ad Asinaram flumen memorabili clade profligarant, præcipue felicem habuerunt. In qua re proditum memoriæ est, Timoleontem Syracusanorum ducem præcipuas victorias semper Syracusanis natali suo dedisse, adeo vt ipsius natalis diem omnes Siculi velut multiplicis victoriæ autorem, festum agerent: sicut de Iulio Cæsare proditur, qui Idus Iulij natalem suum fortunatas semper habuit & felices. Xerxes vero diem qua rex dictus fuit, tanquam imperij natalem, singulisannis insignem celebrauit, qua diademate ornatus, gaudio deliburus, cœnam proceribus dabat, cui Titan dixere nomen: fuítque adnotatum, diem qua Alcibiades Athenas ab exilio remeauit, certissimum illi præsignasse exitium, quòd funesta tunc colerentur sacra, qua templi ornamenta deponere, pauimenta tegere, & iustitio indicto à negociis quiescere mos erat. Si-

Θαργηλίων.

Sextus Thargelionis dies felix.

Carthaginenses.

Μεταγειτνιὼν.

Syracusani.

Dies natalis Timoleontis.

Iulij.

Xerxis.

Quintadecimus Iulij.

cut quintadecima Iulij mœstissima fuit, qua mulieres Athenis ieiunium seruant, & cum sacra Adonia celebrant, & apud Romanos sexto calendas Aprilis, quo die cultores matris deûm plangere & lamentari incipiunt. Augustus vero mirum in modum obseruauit ne postridie nundinarum quoquam proficisceretur, aut Nonis quicquam rei seriæ inchoaret, quod illas infortunatas multis fuerat expertus exemplis. Apud Cretenses obseruatum est, vt albis lapillis lætos dies, lugubres nigris calculis adnotarent. Idem apud Thraces. Romani quoq; quid quaque die lucri damnive fecissent, literis designabant, quæ ephemerides dictæ. Nam vetusti moris erat, vnumquemque domesticam rationem totius vitæ suæ per dies singulos adnotare. Cæsar autem in consulatu diurna acta senatus & populi publicari mandauit, testantia siue lęrum quid, siue triste cecidisset. Fuítque ex dignitate populi Romani, res illustres semper annalibus, quotidiana vero diurnis actis mandare literis. Sed tametsi à rebus arduis ominosa dies deterreat, nõnulli tamen omnem hanc religionem ludificati sunt: prosperóque euentu contra vulgi opinionem minime obseruandam censuerunt. C. Cæsar cum admoneretur ne ante brumam copias in Aphricam trãsmitteret, nulla religionis cura feliciter trãsmisit. L. etiam Lucullus cum contra Tigranem duceret legiones, nulla fati religione motus, quin prid. Nonas Octobris (quæ dies atra forte inciderat) contra innumerabiles Parthorum copias prælio decerneret, assereus se ex atro & lugubri felicissimum illum diem facturum. Nec euentus defuit. Nam prælio ingressus, parua manu ingentes hostium copias incredibili felicitate superauit: militésque imperium auspiciúmque sequuti suum, memorabili victoria Tigranis regia & regno pariter potiti sunt. Dion quoque Syracusanus, quum contra Dionysium moturus, luna eclipsim pateretur, & tota delitesceret, nullo prodigio aut ostento moratus fuit, quin eiecto tyranno, crudeli dominatu Syracusas liberaret. Quod de Pelopida dum contra Alexandrum Pheræum ducit, & aliis memoriæ proditum est. Romulo quoque, licet felici augurio nato, in ortu tamen & obitu solem defeciſſe dicunt. Alexander vero Macedo cum ducturus contra Darium, luna eclipsim

Postridie nundinarum, aut Nonis.

Cretenses.

Thraces.

Romani.

Ephemerides.

Annales.

Acta diurna.

Dierum obseruatio à quibus contempta.

C. Cæsar.

L. Lucullus.

Dion.

Pelopidas.

Alexander.

psim pateretur, & ob id milites trepidarent, Aegyptios adsciuit vates, causásque defectionis expromere iussit: qui dum contra Persas dimicaturus, Iunio mense exercitum duceret, quod apud Macedones luctuosum erat, contempta religione feliciter dimicauit, asserens mẽsem Iunium, secundum Maium appellari iussisse. Sunt tamen exempla Romanis, eandem diem luctuosam, & mox felicem intercedentibus annis euenisse. Nam qua die Crassus magno dedecore profligatus à Parthis, cæsus fuit, eadem, licet aliquot decursis annis, Ventidius Pacorum & Parthos singulari victoria magnis cladibus interfecit: & die qua à Cimbris profligato exercitu, Romani cæsi fuere ingenti clade, eadem postea Lucullus contra Tigranem & Armenios, quos magna cæde debellauit, & castris exuit, gloriam tulit insignem. Augusto quoque Octauio, idem dies suscepti imperij primus, & vitæ supremus fuisse traditur. Quinto verò Fuluio contigit, vt qua die priore anno ex prætura triumpharat, eadẽ postea de Liguribus bello victis triumphans vrbem iniret. Græci quoque qua die ad Platæas contra Mardonium feliciter dimicarunt, eadem, licet intercedentibus annis, ad Mycalen vicerunt. Sed sciendum, populum Romanum quoties hostium vim propulsarent, aut illatam iniuriam lacessiti depellerent, quo minus arma sumerent, & hostibus obuiam irent, nulla religione teneri, atrósque & cuitabiles dies nullos censere, illósque tantum obseruare, cum inferenda in hostes arma, non propulsanda forent. Feriatis enim diebus vim cuiquam inferre piaculare est, propulsare non vtique. Illud etiam succurrit, ad octauum calendas Aprilis, Romanos lætitiæ diem colere, quem hilaria nuncupant, quo tempore sol zodiaci peragrato spatio per omnes signorum stationes, ad nos reuertens, longiores noctibus efficit dies, quibus festa solennia, & ludos publicos, ac dies hilares concelebrant: quo mense mulieres Veneri sacrum facere, & myrto coronatas lauare tradunt Athenis, Lunæ hebdomadibus festos agere dies, & iuuenes conuiuari solenne fuit. Apud Indos erat patrius mos, vt quum dies primum augeri incipiunt, rex cum regio comitatu ad flumen lauaturus accedat, equósque & nigros tauros diis immolet,

Qui eũdem diẽ luctuosum, & paulo post felicẽ habuere.

Ro. quantum atris diebus à rẽ quapiam auspicandâ abhorrerẽt, & contra.

Hilaria.

Niger color albo prælatus apud Indos.

veluti felices & fortunatos. Ipsi enim nigrum albo prætulerunt,& sanctius duxerunt.Quódque Sextilibns calendis ex veteribus domibus migrare,& nouas incolere Romani consuêrant, illáque veluti boni euentus & fortunatas obseruarũt.Neque prætermerim,diebus atris & infaustis,pontificum iussu,non modò à bellis gerendis,& reipublicæ cura,sed à rebus diuinis & sacrificiis deorum supersederi iussum. Quippe diebus inauspicatis & ominosis nullum sacrificium rite fieri pontifices putarunt, nisi hordæ,hoc est, prægnantes immolarentur boues,qui Hordales dies nuncupati. Romanósque à primis originibus ad primum Punicum bellum,ortus tantum & occasus dierum:postea meridiem, accenso pronunciante , notare consueuisse. Aeuo postea subsequente,diem in horas , noctémque in vigilias diuisisse, ita vt maximam diem in duodecim , minimam verò in decem horas partirentur . Noctem verò ita metiti sunt,vt modo in horas duodecim,nunc in quatuor vigilias etiam longissimas noctes facili diuisione distinguerent: Vesper,conticinium,alias intempestatem,gallicinium , & luciferum:sicut in ternas horas , singulas vigilias pensitarunt.Diem verò in luciferum,mane,ortum, meridiem , & occasum : tametsi diem simul & noctem nonnunquam in horas vigintiquatuor dimensas , veteres obseruasse legamus.Horámque balnei, hyeme nonam , æstate vero octauam fuisse : ipsámque vmbris postea & clepsydris notare consuesse,ita vt tribus clepsydris aut paulo plus,hora finiretur.Horarum quoque duo genera fuere: namque ex his quædã æquinoctiales , ipsomerinæ dictæ,quæ pro qualitate temporum,licet vniformes essent,diem à noctu dissimili numero variarunt: aliæ temporales seu vulgares , quæ à Græcis cæricæ,quibus singuli dies æstu pariter atque hyeme,duodenis horis continentur . Solaria enim antiqui eo libramento habuere distincta,vt sexta diei hora, meridies: noctis quoque sexta hora,media nox designaretur.Quum enim lege naturæ radij solares,alij hyberni,alij æstiui sint, ita vmbræ aliæ æquinoctiales, aliæ æstiuæ , aliæ hybernæ fuere. Erant enim horologia figurata,& ea finitione descripta,vt æquinoctialis,brumalis,& solstitialis dies, in partes duodecim assiduè diuisus foret,horáque pro qualitate temporum

Diebus infaustis etiã in sacris abstinebatur.

Hordales dies.

Dierum ratio apud Romanos.

Noctis partes.

Diei partes

Hora balnei.

Vmbræ.

Clepsydræ.

Horæ duplices.

Meridies.

Media nox

Horologia.

porum & dierum, modò maiores,nunc minores,nonnunquam crescentes , aliquando breuiores ostenderent: quod commentũ Anaximenes Milesius excogitasse dicitur primus, quas quidem enunciare Romanis puerorum munus erat. Sed quia de balneis mentio facta est,non omittẽdum balnea apud maiores nocte,aut ante auroram nulli patuisse , vtque sine metu cuiquam lauare liceret, à primis tenebris ad auroram sequentem clausa fuisse : siquidem noctu lauare veteribus interdictum erat . Hadrianus verò Cæsar ante octauam , nisi valetudine laboraret , publicis balneis neminem admisit.Tempúsque lauandi à meridie ad vesperam destinauit (quo tempore prostare meretricibus permissum)lauacráque pro sexibus separauit.Alexãder postea Seuerus,ne quid populo incommodaretur, nocturna concessit balnea,oleo pro luminibus prębito.Quæ cum antea promiscua essent viris æquè & mulieribus,ipse post Antoninum Philosophũ lauacra mista summouit,sæpéque cum populo in thermis vnà lauit : quod de T. Vespasiano legitur,vt plerunque in thermis admissa plebe lauaret.Et licet à primis originibus,cũ pauca essent balnea, & nullius cultus,Romani raro lauarent, brachiáque & crura labore fatigati tantum abluerent , & toti nisi in nundinis lauarent: tamen post aliquot ætates balnea & thermæ publicis vsibus multimodæ fuerunt, magna mole & sumptu constructæ Alexãdrino & Numidico marmore,latis specularibus, mira cælatura & arte.Nam præter Agrippinas , Neronianas,Vespasiani & Titi, celebrantur Domitianæ,Alexandrinæ,Gordianæ , Seuerianæ , Aurelianæ & Constantinianæ, solidissima structura & sumptu profuso.Constátque Marcum Agrippam,vt populo placeret,centũ septuaginta balnea seu lacus in prouinciarum formã,Romæ gratuita præbuisse:in quibus etsi calda prius abluerent,postea vt à balneis corpora multa frigida stringerẽt,constitutum ferunt, nec prius vngi,nisi lauissent:cúmque pro singulis olim daretur quadrans , diuus Antoninus ob popularem gratiam balneum sine mercede exhibuit.Commodus verò imperator tanto studio balnea prosequutus fuit , vt septies atque octies diebus singulis lauaret . Quod de Gordiano & Galeno proditum est,qui æstate quinquies,hyeme verò bis in

Quãdo balnea ingredi licebat.

Quo tempore meretricibus prostare permissum.

Balnea virorum & mulierum distincta.

Nundinis totis solummodo lauabãt initio.

Thermæ à Cæsaribus structæ.

Agrippæ cẽtũ septuaginta balnea struxit Romanis.

Balneũ sine mercede ab Antonino exhibitum.

Imperatores balneis delicti.

die lauêre. Illud certè satis constat, Carthaginensibus distincta fuisse balnea patriciorum & plebeiorum: morémque prævaluisse, vt in quibus patricij lauabant, ad illa plebeij non accederent. Græcis verò contrà: nulla enim distinctio ordinis fuit aut personarum: diuites nanque cum pauperibus lauare, & patricios cum plebeiis nullo discrimine licebat. In quibus tanta plerunque hominum cuiusque ordinis concurrebat turba, vt balneatores, si vulgi maior vis ingrueret, pertæsi frequentiam, ære granum quod vertigines facit, carbonibus iniicerent, vt tædio odoris diffugerent. Germani verò non in balneis, sed fluminibus lauabant. Ideo nandi periti, & summi vrinatores habiti. Siquãdo tamen lauarent balneis, calda abluebantur, lautíque vescebantur. Dardanis & Illyriis ter solum lauare permittitur, primò scilicet natali die, secundò in nuptiis, tertiò in obitu cuiusque. Lusitanis frigida tantum lauare licet, sicut Spartanis, quibus calda corpus abluere vetitum est: quos cum Apollonius Tyaneus molles & vnguento delibutos videret, aduocatis ephoris balnea interdixit, senectam hominum calida appellans balnea. Cúmque Ephesij balneis præpositum lapidibus appeterent, quod illa non calefecisset, summopere restitit, cum frigida lauare satius duceret. Aethiopes Macrobij fonte abluuntur, in quo loti, perinde ac oleo vncti, membris agiles fiunt, & violam olent. Scythę nullo fonte lauant, sed vxoribus aquam fundentibus corpora scrabro lapide conterunt, cupresso, cedro, & thuris ligno confricantes. Assyriis licet lauare diebus singulis peculiare sit, tamen à coitu & in morte præcipuũ. Apud Celtiberos verò obseruatum est, vt in balneis non aqua, sed lotio diu seruato lauent, dentésque & gingiuas pumicent: quod & Cantabri factitarunt, hanc optimam curationem, & exhaustis viribus mirè proficere arbitrati.

Patriciorũ & plebeiorum distinctia balnea apud Carthaginenses Græci promiscuè lauabant.

Germani.

Dardani.

Illyrij.

Lusitani.

Apollonij. Tyanei in Spartanos dictum.

Locus obscurus.

Aethiopes Macrobij.

Scythæ.

Assyrij.

Celtiberi.

Cantabri.

Locus Martialis in distichis elucidatur, in quo plerique interpretes grammatici lapsi sunt.

CAPT XXI.

Nicolai Perotti &

NIcolaus Perottus Sipontinus præsul, homo fuit accurato ingenio, & lectione multa exercitus. Eum Domitius

Domitij Calderini hallucinatio.

mitius Calderinus, vir, vt in ea tempestate, doctus, & æmulatione doctrinæ, & morũ dissimilitudine osum habebat: iurgiisque & conuiciis apud suos sectatores plerunque incessebat, sæpiúsque apud studiosos in inuidiam illum criménque vocabat: &, vt sunt ferè ingenia, in explicandis autoribus siquid in cõtrouersiam veniret, vterque potius, quo pacto diuersus ab altero dissentiret, quàm quid veræ lectionis esset, rimabatur. Cum autem in scholis Romæ eodem tempore Martialis apophoreta publicè lictitarent, cuius hoc distichon fuit:

In precio scopas testatur palma fuisse,
Ocia sed scopis nunc analecta dabunt.

Perottus in Cornucopia secus interpretatur, quam hic accusatur.

Ita istos versus vterque interpretatus est, vt post multa deblacterata verba, vix aliquem sensum illorum ex dictis elicere queas, cum modò mendum in versu postremo fuisse alter asseuerat, & pro ocia, precium poni oportere, modò asarota, non ab a priuatiua, sed intẽtiua dicta esse affirmet: alter ita pleraque nugalia iurgiis & maledictis plena effundat, vt equidem singula enarrare & referre pigeat. Qui versus si pensitati rectè fuerint, absque multo verborum volumine plani expeditíque fiẽt. Cum enim analecta reliquias esse ciborum qui è mensa cadunt in pauimentum, nemo dubitet, ipsáque purgamenta cœnæ, quæque euerri solent in pauimentis, veluti ibi relicta essent, è paruulis minutísq; testulis per calculos colore distinctos, opere lithostroto ita effingi, vt vera videantur, Plinius autor sit: atque ideo asarota quasi inuerribilia dicta: quippe cum ἄσαρον græcè scopa dicatur: non ab re, ipsa nunc analecta seu purgamenta, ocia, scopis dare autor affirmat: cum ea in pauimento è paruis testulis efficta, talia forent, vt scopis euerri nullo modo valeãt, & ideo ocia scopis dare necesse sit, cum his euerrendis nullus scoparum vsus foret. Ipsi vero pertinaci odio dissidentes, non quæ effingi solebant purgamenta cœnæ, cogitarunt: sed de veris analectis & reliquiis cœnarum disceptantes, quæ cadunt è mensa, in assequendo autoris sensu multipliciter laborarunt. Depicta ergo purgamenta cœnæ, ita solo hærere dixit, vt ocia scopis dare necesse foret. quem sensum ita expositum, apertè liquere, neminem fallit.

Analecta.

Asaretta.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Exempla legis Iuliæ & Papiæ, quibus quæ lege Iuliæ indulta erant, lege Papia fuere prohibita.

CAPVT XXII.

Lex Iulia de maritandis ordinibus.

QVod lege Iulia de maritandis ordinibus apud veteres cautum fuit, vt hi quibus vigor iuuenilis foret, primo flore ætatis ad vxores ducendas, liberósque educandos, propagandámque solobem non solum præmiis inuitari, sed pœna deterriti cogerentur, id lege Papia & Pōpeia certo ætatis gradu interdictum erat: quippe sexagenariis & supra eam ætatem ducere vxores, fuit hac lege vetitum. Turpe enim visum est, & fœdissima res senectuti, vt quibus ad eam ætatem sors liberos non dedisset, aut cælibes vixissent his quasi emeritis, ætate affecta, aliunde liberos quærere libido foret. Hanc postea legem Claudius Cæsar abrogauit: nā sexagenarios & vltra, liberos gignere, & prolis causa ad coniugium admitti, decere arbitratus est. Rursus quod eadē lex Iulia cauit. Quòd liberta quæ patrono nupsit, eo inuito, ab eo diuertisset, non modò post diuortiū alij nubere, inuito patrono, prohibetur: sed patroni coniugium ita lex tutata est, & ratum habuit, vt eo etiam volente, alterius coniugij facultatem eripuerit. Id etiam lege Papia inhibitum fuit: siquidem senatorem eiusque liberos libertinas ducere vxores, perpetua constitutione prohibuit, ita vt inter virū senatorium & libertā, aut libertini status mulierem, nullum matrimonium cēsuerit esse, senatorium videlicet sanguinem libertino admistum, quasi contagio pollui arbitrata. Eadémque lege Papia, certa delatoribus præmia constituta sunt: nam quum facinorosi & perditi homines clandestina facinora admitterent, quæ ad aliorum perniciem & commune tendebant exitium, vtiléque videretur, plures delatores esse, qui offensas specularentur in principem, ne quid impune perditissimi homines moliri possent, delatoribus certa præmia constituit: eáque quum dimidium illatæ mulctæ antea fuissent, Nero princeps delatorum licentiam volens comprimere, eadem præmia ad quartas reuocauit: quare quadruplatores dicti, quòd quartam partem de proscriptorum bonis, quos detulerant, consequerentur. Tiberius vero Cæsar, causa præcipui quæstus, tantum delatoribus tribuit, vt nemini fidem abrogaret, siue quid veri, siue vani referrent. Nam ebriorum sermo ex cipiebatur, simplicitas iocantium, & quodcunque dictum capite & fortunis luebatur, adeò vt capitale esset, circa Augusti simulacrum seruum cecidisse, vestē mutasse, effigiemque impressam nummo vel annulo, latrinæ aut lupanari intulisse, dictū factúmque eius aliqua æstimatione læsisse, ita vt primores senatus, & magna hominum vis infimas delationes exercerent. Cúmque senatus de præmiis accusatorum abrogandis aliquando agendum putaret, Tiberius dictitans iura subuerti, si custodes legum amouerentur, tantum licentiæ delatoribus dedit, vt plerique criminis postulati, ante iudicium supplicium præuenerint. Vitellius quoque delatos mathematicos, inauditos capite, puniuit. Domitianus dum rapinis intendit animum, ita aures delatoribus patefacit, vi nihil cuiquam tutum esset, delatorque de latorem timeret, & causidici causarum actionibus posthabitis, ad delationes se conferrent. Quod de Constantino traditur, vt delatores omni tempore admitteret, eósque ingenti studio foueret. Nō sic Vespasianus & Titus, qui adeo illos insectati fuerunt & odio prosequuti, velut publico exitio destinatos, vt flagellis cæsos per Amphitheatri arenā spectandos traducerent, vt pœnis coerciti, à noxiis deferendis abstinerent. Pius verò Antoninus delatores, si non probarēt, capitali pœna affecit, si probarent, oblato præmio dimisit infames. Idem factum memoratur de Opilio Macrino imperatore, vt delatores minimè admitteret, sed vndiq; conquisitos, pœnis & damno mulctaret. Fuitque veteri sanctione constitutum, vt neque mulieri, neque damnato criminis, neque militi, aut veteranis, nequevitis clarissimis ob dignitatem criminosum deferre licitum esset. Fertur Dionysius tyrannus cum in ciues nullo placatiore animo esset, Sagogidas dispositos habuisse, qui singulorum dicta factáque referrent. Circa patroni quoque ad bona liberti admissionem, & patronatus iura, eadem lex satis commodè prouidit: nam si libertus, cui centum millium sestertiorum cēsus fuisset, duos, vnúmve liberos post obitum reliquisset, ad virilem bonorum partem patronum admittebat: si verò

Sexagenariis & supra eam ætatem vxorem ducere prohibebatur.

Delatoribus præmia lege Papia constituta.

Quadruplatores vnde dicti.

Imperatores qui delatoribus dusculcipiebatur, tarunt.

Qui imperatores delatores auersati

tres aut vltra haberet filios superstites, nihil ex bonis liberti hac lege patrono debebatur. Fuere quoque & alia legis Papiæ salubriter constituta, inter quæ vt viginti Vestales virgines, quæ sacri & æterni ignis perēnem curam ageret, pōtificis maximi scitu ad sacerdotium eligerentur, & cooptarentur. Vtque nemo ad honores magistratúsve admitteretur, nisi ciuis effici, aut ciuitate donari antea meruisset. Propterea Marco Perpennæ probrum obiectum fuit, falsóque consul fuisse creditus est, quod cōtra legem Papiam. priusquam admitteretur ad ciuitatem, consul factus fuit. Procedente mox tempore, cum ius ciuitatis passim & sine delectu etiam infimæ sortis hominibus daretur, idque fœdum, neque ex imperij maiestate visum foret, lege Papia cautum est, vt peregrini vrbe Romana vti prohiberētur, ad eámque alienigenæ non admitterētur. Sed quāuis lex Iulia libertinarum coniugia priori cōstitutione admiserit, lapsis postea temporibus eadem lex libertinas, & ludicram aut scenam exercētes, senatorio viro admisceri graui pœna interdixit: videlicet, ne senatorius ordo contagio libertinarū polluēretur. Verba ex ea lege hęc sunt: Qui senator est, quíve filius, nepósve ex filio, pronepósve ex filia natus cuius eorum est, erítve, ne quis eorum sponsam vxorem nesciens dolo malo habeto libertinam, aut eam quæ ipsa, cuiúsve pater matérve artem ludicram facit, fecerítve, sponsa nuptáve sciens dolo malo esto. Néve quis eorum dolo malo sciens, spōsam vxorémve habeto. Hactenus lex Iulia. Post aliquot verò ætates Aurelianus Cæsar constitutiones legis Papiæ velut vanissimas induxit & abrogauit. Claudius verò Cæsar adeo liberarum mulierū, quę seruis nubunt, coniugium odio prosequutus fuit, vt præter legem ingenuitatis, prætérque institutа maiorum, filios inde editos, non ingenuæ conditionis, sed libertinos esse, iuráque libertorū nancisci, & ingenuitatis amittere, lege sanciuerit: ipsáque si maritus ignorasset, serua esset: si verò conscius fuisset, liberta. Diuus vero Vespasianus statuit edicto, vt libera quæ se alieno seruo iunxisset, ancilla haberetur: cōtrà verò alia cōstitutione cauit, vt si serua mulier hac lege veniret, ne prostitueretur, si cōtra legem vēditionis prostituta foret, vt esset libera: prostituēs̄q; ius patronatus nō haberet. Aegyptiis autē nullus ex

Lex Papia ab Aurelia no abrogata

Claud. lex in liberas seruis nubentes

Vespasiani edictum.

Aegyptij

ex serua genitus, habetur seruus, aut illegitimus: quia solū patrem ingenuitatem & genus præstare, matrem verò natalibus nihil conferre putabant. Pericles autē Athenis autor fuit, vt qui ex serua, aut non legitimo coniugio nati essent, vel turpi nota affecti forent, ciuium non haberentur numero, sed externorum.

quos seruos æstimarint.

Pericles.

Quod ius, quæve potestas dictatoris Romæ & exteris fuerit, & à quibus dici & quanto tempore debuerit.

CAPVT XXIII.

Dictator quis.

QVi de creādo dictatore exploratum ius habuere, hoc quoque adnotarunt, dictatorem dici qui apud veteres magister populi vocabatur: idque libris auguralibus extare, magno argumento, quòd ad eo magister equitum dicitur. In eo enim ius maiestatis & totius imperij fuit, cuius ductu & auspicio sæpe respublica & imperium stetit, quem magistratum ex Albanis deductum antumant. plerique à Græcis, quos illi αἰσυμνήτας, aut à Lacedæmoniis, quos ἁρμοσάς, Thessali archos dixere, qui parem regiæ dignitati potestatem habent, Hedui vergobretum, summum magistratum, qui vitæ necísque imperium tenet: Iberi, Ibem vocant: Pœni sufetem, Aegyptij dicœtem, qui post regem totius regiæ curationem habet: sicut apud Persas megistanes & chiliarchus. Hi verò æsymnetæ veluti tyranni quandoque imperitarunt, qualem Mitylenæi Pittacum elegēre: & hipparchi apud eosdem, & Trallianis asiarchæ: apud Magnetes magnetarches: ab Achæis diorigius & demiurgus, à Thebanis archinus, ab Osceis medix summi magistratus appellati: apud Carthaginenses dionysiarchus, Capuæ mediaturicus, Neapoli demarchus, Taranti democrates, in Cappadocia satrapes, in Paphlagonia dynastes, apud Longobardos exarchus, Cretensibus cosmi fuere, qui vice regum imperitarunt: quibus in vsu erat, vt nunquam caput rasitarent, sed barbam capillúmque summitterent: sicut Platæensium princeps, ferrum tangere, aut aliam vestem quàm candidam induere, perpetua lege vetabatur. Persis vnus rex summæ potestatis perpetuo præerat, & nunquam nisi morte mutabatur. Argis licet vnus foret, tamen annis singulis amoueri seruatum est. Athe-

Vergobretus.

Ibes.

Sufes.

Dicœtes.

Megistanes

Chiliarchus

Hipparchi.

Asiarchæ.

Magnetarchæ.

Diorigius.

Demiurgus

Archinus

Medix.

Mediaturicus.

Demarchus

Democrates

Satrapes.

Dynastes.

Exarchus.

cosmi.

Platæensium princeps.

Persarum rex per vitæ regnabat.

nienſes quum regali antea regerentur imperio, poſtea regio dominatu abrogato, libertatem tuentes, popularem ſtatum delegere. Apud Lacedæmonios vero, qui ſummum gerebat imperium, aliquando rex fuit, qui ex Heraclidarum genere eligebatur, ex quo nouiſsimi Spartæ regnatũt imperio illibato, aut ex Euricionitidis & Agidis familia, ſæpius duo ex ſtirpe Procli & Euriſthenis prognatis Herculis, ex quarum altera in alteram tranſire non licebat: qui tamen non vt reges ſummum ius habebãt, quia iuriſ omnis publici poteſtas penes ſenatũ erat. Sic in Papho ex Ciniraſorum gente, & Athenis ex Erichthei ſtirpe magiſtratus ad ſacra Cereris fiebant. In Ionia quoque niſi ex Codri progenie fieri rex nemo poterat: & apud Mileſios niſi ex Scamandri Hectoris filij, & Aſcanij Aeneæ. Idem apud Marcomannos & Quados, ex Marobudui & Tudri genere, exemplo Rheginorum, quibus princeps ex Meſſeniorũ ſtirpe fit. Perſici quoque reges ex Acheminidarum familia ſoli fiunt. Et apud Siculos ex Teline prognati, inferorum deorũ longo tẽpore ſacrificuli erant, qui à duobus quæſtoribus regi ſolebant ſummæ poteſtatis, vno Lilybætano, altero Syracuſano. Etiã Corinthi Bacchiadũ familia annis ducentis imperitauit, quos Cypſelus tyrannus poſtea exegit, cuius factionis Demaratus & Tarquinius domo eiecti, regnum Romæ tenuerunt. Nonnunquam ſeniores & nobiliſsimi popularium, Lacedæmoniis ampliſsimum geſſere magiſtratum. Parthi quandoque ex duobus collegiis, cognatorum ſcilicet & magorum, binos reges crearunt. In Meroe nemo ſummum gerebat imperium, niſi qui præualido corpore cæteris anteſtaret. Gordij regem quàm obeſum & præpinguem eſſe voluere, quòd ex corporis mole animi indolem diiudicarent. Apud Medos, niſi qui viribus excelleret, præcipuóque corpore cæteris emineret, iure gẽtis nemo rex eligitur, & in Lybia ſolum qui citiſsimo curſu valeret, pro rege imperitauit: ſicut apud Catheos Indicam gentem, qui inſigni corporis forma cæteris anteirent: in quo traditur mirum, ex tot millibus armatorum, quos Xerxes in Græciam duxit, neminem ſibi corporis magnitudine aut ſpecie præſtitiſſe. Aethiopes quoque, ſiquando regiæ ſtirpis vir deeſſet, maximarum virium, quique opibus

Argiui.
Athenienſium democratia.
Lacedæmonies.
Paphij.
Athenienſes.
Iones.
Mileſij.
Marcomãni.
Quadi.
Rhegni.
Perſæ.
Siculi.
Corinthij.
Parthi.
In Meroe.
Gordij.
Medi.
Libyes.
Cathei.
Aethiopes.

bus & robore præcelleret, regem eligebant. Sidonij contrà: nam niſi regia ſtirpe ortus foret, neminem dominari ſinunt. Sabæis poſt conſtitutum regem, primus ex nobilioribus iure gẽtis ad ſucceſsionem adſpirat regni, cui hoc propriũ eſt, vt extra ſepta prodire non audeat, quò venerationis plus ineſſet: quod ſi extra regiã cõſpicitur, lapidibus impetitur. Fuítque obſeruatũ in Taprobane, vt qui liberos haberet, in regem aſſumi non poſſet, ne regnum hæreditario iure ſibi vẽdicaret: & apud Germanos, vt ex generis nobilitate rex fieret, dux verò ex virtute. Apud Perſas vero, vt rex fiat nemo, niſi qui magorum diſciplinis imbutus eſſet, quibus nefas erat, illegitimũ tenere regnum, ſi legitimus ſuperuiueret. Vtque in regem ſumptus, in principio dominatus quodcunque optaret à populo, donum ferat. Proditúmque memoriæ eſt, Sitonum gentibus iuxta Sueuos & Germanos, vetuſto more, non virum, ſed fœminam dominari. Regiúmque nomen tam Græcis quàm Romanis longo tempore inuiſum fuiſſe, à nulliſque in Græcia vſurpatum, niſi à Philippi & Alexandri poſteris. Atque ex Alexandri ducibus Eumene viuente neminem regium nomen ſibi vendicaſſe: ſed præfectos appellari ſolitos, donec Eumene defuncto, Athenienſes Antigono & Demetrio immodice obſequentes, inter plurimos honores regium illis nomen velut altius faſtigiũ detulere: licet Sicyoniis primum Aegialem regnum in Græcia tenuiſſe, multi aſſeuerent. Romani quoque ſocium atque amicum, niſi beneméritos, & magnis officiis deuinctos, nullos appellarunt. Et tametſi democratiam, hoc eſt, popularem potentiam, aliqui præcipue commẽdarint: & alij ariſtocratiã, id eſt optimatium regimen, tamẽ vnius imperiũ pietate & religione inclytum, ſub quo non grauis dominatus, ſed iuſtum & legitimum imperium eſſet, omnium conſenſu præfertur cæteris. Eum ergo dictatorẽ primo, vel ab vno ex conſulibus autoritate patrum, etiam ſine populo, vel ex ſenatuſconſulto, aut ex ſcito plebis à populo, vel à conſulibus iuſſu populi, & ſi inter conſules non conuenit ſortiri eum qui dicat, vel à tribunis militum conſulari poteſtate, nonnunquam à prætore dici mos erat. Quotiéſque alteri ex conſulibus dicendi dictatorem poteſtas fuit, ſemper illi qui faſces haberet, & ni-

Sidonij.
Sabæi.
Taprobani.
Germani.
Perſæ.
Citones.
Regium nomen diu inuiſum.
Socij.
Amici.
δημοκρατίαν.
ἀριστοκρατίαν.
Imperium vnius laudatum.
Dictatorem qui dicerent.
quis dicebat.
et quo loco.

si virum consularem, & in foro Romano, oriente nocte, & silentio dicere licuit. Tametsi consularem siue collegam dixisse, prætores ante cõsulatum sæpe dictos fuisse cõpertum sit. Poterátque secundo, tertio, & deinceps idẽ dictator dici. Inde, quia dictus esset, non creatus, nec comitiis electus, vt reliqui magistratus, dictatorem dici volunt: qui nõ apud Romanos tantum, sed Carthaginenses, Fidenates, Lauiniẽses, Albanos, Thusculanos, Samnites, & omne ferè Latium, multæ erat potestatis, & summi imperij. Is autem dictator simul atque dictus erat, magistrum equitum velut imperij socium nomimabat, cui summa rei bellicæ dabatur. Tametsi à senatu vel populo vnà plerunque dictos inueniamus. Titum Largium bello Latino quum in ancipiti terrore esset senatus, dictatorem, & vnà Spurium Cassium magistrum equitum dixit, qui velut magister consiliorũ dictatori aderat, atque ad ipsius præscriptum parere oportebat, ita vt siquando abesse contingeret, eius vices gerere & munia obire posset. Et licet ante Quintũ Fabium Maximum, neminem nisi à senatu vel consule dictum inueniamus: tamen secundo Punico bello quum acerrimo prælio & maximo respublica afflictaretur, nouo exemplo populus sine patribus (quod nunquam factum antea) eundem Fabiũ dictatorem, & Quintum Minutum magistrum equitum dixit. Cúmque à principio patricij tantum & consulares dicerentur, haud longis post temporibus plebeios dictos cõperimus. Cum enim omne nomen Hetruscum, Tarquiniensibus & Falisicis ducibus, infesto exercitu in Romanos copias admouerẽt, aduersus tantã belli molem, primus de plebe dictator dictus Caius Martius Rutilius fuit, qui magistrum equitum Caium Plautiũ de plebe hominem sibi cooptauit: & exinde ius arbitriúmq; dictatoris creãdi, senatui populóque tributum est, donec procedente tempore, Cornelius Sylla dictatorem se ipsum dixit, illiúsque imperium in annos centum sibi prorogauit. Quo exemplo Caius Cæsar perpetuæ dictaturæ munus sibi vendicauit. Erat igitur summum dictatoris imperium & capite mulctare, & consulatu deiicere, honoréque aliis abrogare, aliis conferre poterat. Qui tantæ potestatis

Dictatorũ summa apud diuersas gẽtes potestas.

Magister equitum vna cum dictatore dictus.

Dictator à populo sine patribus dictus.

Plebeij dictatores.

Cornelius Sylla dictatorem se ipsum dixit.

Dictatoris summũ imperium & potestas.

potestatis erat, vt liceret ei sine senatus aut populi consilio Romanos ciues in vincla cõiicere, atque indemnatos morte afficere: nam salus ciuium vniuersorum, ius de tergo vitáque, leges, iudicis libertas, aræ, foci, & dij penates, insuper bona coniugis, & liberorum pudor, pudicitia, eius tutelæ, potestati, fideique credebantur: cognationes quoque, capita rerum habere, in exiliũ agere, bonis interdicere, capite mulctare, bellũ, pacẽ, fœdera, societatésque etiã iniussu populi facere & dirimere, sui arbitrij & iuris erat. Nã si quid collibuisset, siue delectũ habere, siue ad hostes ducere, aut aliquos auxilio iuuare, ipsius dicto parêre oportebat, cuius erat arbitriũ pro numine, nullíque prouocare licebat. Neq; enim vt in cõsulibus, qui pari sunt potestate, & iisdẽ auspiciis creati, alterius auxiliũ sperare licebat. Deniq; dictatore creato, omniũ iurisdictio cessat & cõmuet: consules, prætores, ædilésque & magistratus sub illius imperio cõticescũt præter tribunos plebis. Illíque nõ duodecim fasces, vt consuli, sed quatuor & viginti lictores cũ securibus fascibúsq; apparebant: qui etiã tantæ maiestatis erat, vt siquãdo in cõsulis prouinciã iret, vt supremus ordo notaretur, sine lictoribus, aut aliquo insigni honorũ, cõsul veritus maiestatem viri, solus procedebat, priuatúsque vbi dictator erat, & sine magistratu cẽsebatur. Et quia maximũ dictatoris imperiũ, potestásq; imperiosa erat, pactiones vel fœdera iniussu suo inita, nullarũ viriũ fuisse liquet: illáque suo iussu abrogari poterãt & induci. Sed quanuis eò excellẽtiæ creuerit dictator, vt summũ teneret imperiũ, præcipuáque maiestate polleret, ipsi tamen equo vehi minime ius erat. Id enim veteri lege exceptũ fuerat: scilicet, vt inhibita nimia potestate, tãtus honor aliquo sine præscriptus, populi suffragio indigeret. Ideo siquãdo in expeditionem eques ire vellet, vt equũ sibi ascendere liceret, ad populum ferebat, exque permissu populi equo vehi poterat. Quod tamen Cato iunior, licet in summo esset magistratu, minime curauit: nam maxima itinera & longas vias pedibus semper, nonnunquam cantherio sarcinis adoperto, obiuit expedit⁹, sicut de Agesilao proditur. Cúmque ad sex menses dictaturæ munus antea præfinitum foret, multos debellatis & domitis hostibus, & munere absoluto, citra mensem dictatura excessisse cõperi scriptum.

Dictatori equo vehi non licebat.

Dictaturæ tempus præfinitum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mus:nonnullis etiam vltra annum, per denos vicenósque dies,prorogatam fuisse: alios oblatum dictaturæ munus renunciasse,sicut de Terentio Varrone,qui ad Cannas insigni strage profligatus fuit,proditum est. Alios cum dictatura simul consulatum gessisse,quod de Sylla & Cæsare legimus. Quotiésque se abdicare & munere absolui volebat,prius magistrum equitum abire magistratu necessum erat,ne dictatore desito,equitum magister, qui proximum gerebat imperium,in summo solus honore aliquid moliretur. Neque ante dictatura se abdicare illum sinebant, quàm iussu patrum prius consulibus creatis,qui reipublicę præessent,imperium dimitteret:quo dimisso,postquam honore abiit,pauca & modice loquutus, à populo & primoribus patrum frequenti amicorum officio stipatus, cum gratulatione & gaudio domum deducebatur: quod ferè omnibus magistratibus commune fuit,nisi quòd Cicero discessurus consulatu,de rebus à se gestis, à Quinto Marcello prohibitus est concionari. Proditum tamen memoriæ est,quosdam deposita dictatura se consules dixisse(quãuis pessimo exemplo) & cum collega consulatum gessisse. Quod malum ne serperet latius, tam consulto senatus, quàm tacito consensu sublatum fuit. Illud certe conuenit inter omnes,dictatorem sine magistro equitum creari nõ licere. Sicut enim à prima antiquitate tribunus Celerum regi aderat,cuius ope rex nitebatur, & legatus consuli, ac prætori quæstor auxilio & adiumento erant: sic dictatori magister equitum,& imperatori præfectus prætorio. Quibus absentibus,hi quasi suffecti,honori præsidióque erant: vt siquando abesse,aut grauiori morbo laborare contingeret,ipsorum vicem gererent,& munia obirent:ac quædam inter eos societas & coniunctio imperij, virtutis & ignauiæ cuiusque testes forent. Apud Lacedæmonios à Lycurgo institutum ferunt,vt octo & viginti seniores regi adessent, ac duo propinquiores,& contubernales, quos ipse elegerat,qui phytij appellãtur,vt si quid casurum foret, animaduerterent,ipsiúsque munia & officium obirent. Nõnunquam ephori in expeditionẽ profecto regi custodem & imperij socium dedêre,tametsi augur perpetuus regum assessor foret. In Meroe rex quadraginta rectores accipit.

Tribunus Celerum ad est regi.
Legatus consuli aderat.
Quæstor prætori.
Magister equitum dictatori.
Præfectus imperatori.
Octo & 20. seniores regi Lacedæmoniorum aderant.

Getæ

Getæ cogeonum qui regi adesset fecere: qui tantæ dignationis erat,vt diuina mẽte præditus haberetur. Apud Abateos,qui intimus regi præsto aderat, frater dicebatur, qui prudentia anteibat cæteris. Sed quod est de pręfecto pręto rio dictum,animaduertendum,temporis cursu procedente,ex longo interuallo à Cęsaribus fuisse institutum,vt qui senator esset, ad præfecturam prætorij euehi non posset: qui quum per senatum antea eligeretur, Augustus Cæsar habitu suffragiorum suspecto, statuit vt præfectus prætorio,de numero prætorum sorte eligeretur:cui dum assumitur,princeps gladium præcingit pro imperio & potestate. In quo fertur egregium Traiani verbum, dum præfecto prætorio ensem cingeret,vt si iuste imperaret,pro se:sin iniuste,contra se illum sumeret,admonentis. Cúmque antea vnus foret, Commodus imperator, velut nimiæ potentiæ, duos esse voluit,eam potestatem velut in partes diuisam, tutiorem arbitratus:quo etiam tempore tres præfecti prætorio fuere,donec Seuerus Alexander imperator,ne nõ senator de senatore iudicaret, præfectos prætorio senatores iussit esse:ad eos enim senatorum cognitio, & iudicium, iúsque & animaduersio spectauit. Heliogabalus vero adeo præfecturã inquinauit,vt saltatorem, & histrionicam professum,præfectum prætorij faceret.

φύτιοι
Augur regum assessor
In Meroe.
Getæ.
Præfectus prætorio.
Cæsarũ institutum.
Traiani dictum.
Præfecti prætorio.

Quid mina,quid drachma,quid assis,denarius,sestertium & talentum apud gentes diuersas valuerit.

CAPVT XXIIII.

EN ἑαυτὸν τιμωρουμένω Terentij comici, Chremes Menedemo consilium dans,vt amanti filio, quàm minimo dispendio consulat,ipsum his verbis affatur:

Et tibi perdere.
Talentum hoc pacto satius est,quàm illo minam.

Putabãt nonnulli studiosi,minam modicæ summæ monetã fuisse,ita vt vix denarij põdus æquaret:quod ferè ex sensu verborum constare videbatur:sed cum in pleraque non ignobilium autorum lectione versaremur,inuenimus minarum diuersa genera, qualitatésque multiplices, ita vt

Minæ diuersæ.

nūmorū inexplicabiles ſpecies perſcrutati, in magnis verſaremur anguſtiis, cum ſumma eſſet diſſenſio, nihilque explorati animaduerti diffinitiique poſſet. Nam minarum quaſdam ex drachmis ſeptuagintaquinq; cōſtare legimus, quaſdam Atticas, quarum ſexaginta paruum talentum efficiunt: aliquam ponderis maioris quæ ex centum ferè & viginti denariis ſit: aliā apud Athenienſes ſeptuagintatriū drachmarū numero taxari: nōnullaseuboicas, quarū ſeptuaginta Babylonicū efficiunt talētū. Ex quo iudicare licet, nō tam modici valoris minam apud priſcos fuiſſe. Ea enim μνᾶ dicitur Græce, quæ tum nummi, tum libræ nomen habet: apud quos ſiclis ſexaginta communi æſtimatione appendebat, qui obolos mille ducentos pariunt. Nam viginti obolos ſiclum efficere haud dubium eſt. Drachmarum quoque multiplicia fuere genera: ex quibus aliquæ denos efficiunt aſſes, aliquarum duæ & dimidiata integrum ſeſtertium: conſtitiique drachmam Atticam & argenteū denarium Romanum paris æſtimationis fuiſſe: nummumq; drachmam & denarium idem valuiſſe: quanuis alij contra, qui duas drachmas & dimidiam, decem nūmos noſtrates efficere contendunt. Dion vero drachmas pro aſsibus accipit: centúmque drachmas, centū denariis argenteis æquari cenſuit, qui libram efficiunt, quod Plutarchus & alij teſtati ſunt. Communi tamen æſtimatione, drachma ſex obolis, aut æreis ſignatis appēdebat, qui ſinguli quaternis quadrantibus valebant. Obolus vero ſex ſiliquas. Siliquamque & ſcrupulum idem eſſe opinati ſunt, drachmámque in pōderibus partem vnciæ octauam feciſſe, continere enim ſcrupulos tres, ſiliquas verò octodecim: nam ſingulos ſcrupulos, ſex ſiliquas habere conſtitit. Drachma tamen Aeginenſium maior Attica, decem obolis permutabatur. Denariorum quoque diuerſa fuere genera: nam & denos aſſes ſingulos pondo denarios efficere legimus, quod æs graue dicebatur, vnde ex decem æreis denarius: duóſque ciſtophoros, denarij pondus pendere. Nonnulli denarium ex ſiliquis vigintiquatuor confecere, alij ex octodecim, drachmámque & denarium idem eſſe, ſéxque millia denariorū integrum ſolidum efficere, & hoc eſſe talentum Achaicum arbitrati ſunt. Primo tamen Punico bello populus Romanus, cum ærarium laboraret, aſſes vnciales fecit, placuítque

Siclus.
Drachmarum diuerſa genera.
Denarius Romanus.

Obolus.
Siliqua.
Scrupulus.
Drach. Aeginenſium.
Denariorū genera.

Solidus integer.
Talentum Achaicū.

æreum denarium ſedecim aſsibus permutari, quinarium octonis, ſeſtertium vero quaternis aſsibus valere, ita vt ſeſtertius nummus drachmas quaternas faceret. Notáque denariorum, bigæ & quadrigæ fuere: quare bigati & quadrigati dicti. Poſtea vero lege à Papyrio lata, aſſes ſemunciales facti. In militari vero ſtipendio, denarius pro aſsibus decem militibus dabatur. Antea vero libralis aſsis, & dipondius æquè appendebat. Quo autem tempore decemuiri legum ferendarum cauſa imperitarunt, Romani librariis aſsibus vſi fuere: tametſi Quintus Fabius Maximus aſſes triunciales feciſſe dicatur. Cúmque ſecundo Punico bello librarij aſſes fierent, vt populus ære alieno non magno incommodo leuaretur, debitáque exoluerentur, ex ſingulis aſsibus librariis ſenos percuſſere, ita vt ex librariis ſextarij fierent, qui demptis tribus vnciis, tantundem valerent. Plerunque tamen compertum eſt, denos aſſes pōdo ſingulas libras efficere. Sed tamen aſſem minorem eſſe monetam, & haud multo æſtimari, argumento eſt, quòd in mulcta à prætore irroganda, bos centuſsibus æſtimabatur, ouis vero decuſsibus. Hos tamen aſſes Græci obolos, alij ſtipes dixere, quos exigui valoris fuiſſe haud dubie conſtat: nam ſinguli quaternis aſsibus valebant, & octo chalcis obolum æſtimari dixerit. Treis enim obolus frequéns continet ſiliquas, nonnunquam ſex: ea enim quadrageſimam ſupra centeſimam partem vnciæ facit. Erátque ſemiobolus, diobolus, triobolus, qui etiam quadrantes, dichalca & trichalca dicti. Oboliqui nomen tulit, quòd vetus Athenienſiū nūmus obeliſcū incuſſum habuit. Seſtertiorum vero quidam maiores alij minores fuere qui ex quaternis aſsibus conſtabant. Erat enim is ſeſtertius quarta denarij pars, quo tempore decuſsis valebat: ex quibus apparet, ex ſedecim quoque aſsibus denarium conſtare: duáſque drachmas & dimidiam, ſeſtertium conſtare. Alij ex duobus aſsibus & tertio ſemiſſe ſeſtertium efficiunt, quem minimum appellant, quia non duos aſſes tantum, ſed ſemiſſem quoque tertij aſsis continebat. Fuit enim illius multiplex variáque natura. Eiuſmodi ſeſtertios fuiſſe opinamur, quos Iulius Cæſar nouiſſimo teſtamento ſuo viritim trecētos populo legauit, cum

Aſſes vnciales.
Aſſes ſemiunciales.
Libralis aſsis.
Dipondius.
Aſſes triunciales.
Aſsis minor moneta.
Obolus.
Stipes.
Chalcus.
Semiobolus.
Diobolus.
Triobolus.
Quadrātes.
Dichalca.
Oboli vnde dicti.
Seſtertiorum genera.
Minor ſeſtertius.
Minimus ſeſtertius.

Vide Trãquillum in vita Iulij circa finem.

amplioris summæ neque erogari potuissent, & ad exhibẽdum singulis tantã pecuniam vix vllius sufficerent facultates. Maior vero ex centum drachmis Achaicis seu denariis constabat. Romani vero ex argenti libra, aut paulo infra,

Maior sestertius.

tria efficiunt sestertia, ita vt centum sestertia libris triginta argenti appenderent. Alij sestertium ex dipondio & semisse conficiunt, qui duas libras & dimidiam facit. Quare

Romani.

Talentum Atticum.

vigintiquatuor sestertia talentũ Atticum efficere relatum est, quod teste Varrone sexaginta argenti libris taxabatur:

De aureo vide Alc. li. Disputt 3. cap. 9. & in l. Etiã aureos ff. de verbo. signi.

quo fit, vt eiusmodi sestertius nummus duas libras & dimidiam contineat. Sunt qui putent ex auri libra quadraginta millia æriũ signari, quod & Plinius arbitrat⁹ est. Mille quoque sestertiis vnum aureum computari, nouissimis Cæsarum temporibus, à iureconsultis legem Papiam interpretantibus, relatum accepimus: is autem aureus, chrysius dicebatur: quorum septuagintaquinque in singulas expendebant libras. Præter quos fuere stateres aurei, qui mina

Aureus.

Chrysius.

Stateres.

permutabantur: alij argentei, quorum decem chrysium efficiunt. Talentum quoque veteribus multiplex fuisse inue-

Talẽtũ multiplex.

nimus, nec vnius generis, sed aliud Atticum, sex millium

Atticum.

denariorum: aliud Alexandrinum, duodecim, Neapolita-

Alexãdrinum.

num sex. Syracusanum trium summam non excesit, Eu-

Neapolitanum.

boicum vero quatuor millium Romanæ monetæ, Achaicum etiam sex millium fuisse asserunt: præter quod fuit

Syracusanum.

Ptolemaicum, Syrium, & Anthiochenum, & Babylonium, quod duabus minis Atticis taxabatur. Erantque talentorũ species multimodæ, ita vt sicut libra & pondo non æqua omnibus, ita dissimilia talenta fuerint. Est tamen prodi-

Euboicum.

tum memoriæ, ex mille sestertiis talenta Attica paulo mi-

Achiacũ.

nus quadraginta effici, ex qua adnumeratione fit, ex vigin-

Ptolemaicũ Syrium.

tiquinque sestertiis talentum Atticum conflari: communi tamen æstimatione, talentum decuplo maius mina taxa-

Antiochenum.

batur. Autor idem est Priscianus, talentum paruum minarum sexaginta: magnum vero, octogintatrium, & vnciarũ

Babyloniũ.

quatuor: Atticum vero magnum talentum, octoginta li-

Talentũ paruum & magnũ ex Prisciano.

bras Romani ponderis pendere: paruum vero, sexaginta minis Atticis taxari. Procedente mox tempore, talentum Atticum vigintiquatuor sestertiis Romanis fuit: ea summa est vigintiquatuor nummorum millium: siquidem mil-

le nummi, Romanorum quoque sestertium efficiũt. Quin etiam Atticum talentũ quãdoque sexdecim sestertiis taxari Varro significat. Aegyptiúmque octoginta ponderibus pendere. In nummorum vero taxatione adhibitum Romanis talentum, haud minus pondo octoginta Romanis põderibus pendebat. Cuius generis talenta, cum leges pacis Antiocho datæ sunt, Romanis æquis pensionibus exhibita fuere. Idémque in vectigalibus & portoriis seruari comperimus. In qua quidem re fuit memoriæ proditũ, Romanos victis gentibus nationibúsque tributi nomine argentum, non aurum, indixisse. Sunt tamen exempla, centum talenta nonnunquam duodecim pondo Romanis ponderibus effecisse. Pondo autem idem esse quod libra, omnes cõsentiunt. Quod quidem talẽtum plerunque nõ ex pecunia percussa, sed ex massa argenti auríve, aut eboris, ferri quoque & aluminis, aut ebeni, quod tributi loco ab Aethiopibus & Persarum regibus appendebatur, constare volunt. Legimus singula millia talentûm thuris annua Arabes regibus Persarum pensitasse: ipsósque Aethiopes vicenos dẽtes elephantorum eisdem pẽdere consuesse: Romanósque à Corsis centũ millia pondo ceræ, tributi nomine exegisse: Cappadoces, Persis quingentos equos, & mulorũ duo millia annua dedisse. Plerunque ex pecunia percussa, quod frequens fuit: nam ex tribus aureis etiã talẽtum constare Pollux autor est, quod aureis tribus Atticis valebat. Aureũ autem duabus drachmis Atticis taxabatur, Argenteum vero minis Atticis sexaginta. Babylonicum vero, sæpe duo millia & septingentas minas Atticas effecisse volunt. Ipsum tamen Romanũ talentũ quam sæpissimè septuaginta librarũ fuit. Apud alios vero minimæ summæ, & parui æstimabatur, Homero teste, qui in ludis funebribus Patrocli, cũ primus victor bouem accepisset donum, vltimus duo talenta præmium tulit. Hoc quoque ex autoribus constat, quòd à cõdita vrbe ad Pyrrhum regem populus Romanus argẽto signato minime vsus fuit: rudi enim ære appenso, non numerato, vtebãtur, postque percussam monetam placuit denarium pro decem libris æreis, quinarium pro quinque, sestertium pro dipondio & semisse computari. Fuisséque in veteri nummo æreo altera parte Ianum bifrontem, altera

Sestertium Romanum.

Pondo.

Talenta nõ ex pecunia percussa.

Ex pecuniæ percussa.

Aureus.

Argẽteus.

Talentũ Romanorum.

Illiados 23.

Acconditæ vrbe ad Pyrrhum nullæ monetæ fuerunt.

Notæ & imagines nũmorũ apud veteres Romanos.

proram nauis exculptã,& in antiqua moneta,bouis ouísq; imagines:quæ res,Romanos gregibus olim & pecudibus valuisse,argumento fuit,quare pecunia dicta est.Iani autẽ brifrontis nota,& nauis prora,ideo insculpta feruntur, vt priscos Latinos tunc efferum genus, cum pastoritiã vitam agerẽt,è fera agrestíque vita,legibus & omni rerũ affluentia,quæ illuc terra marique importabantur,à Iano,qui cultioris vitæ modum inuenit,excultos denotaret. Neque omittendũ quod Plinius naturalis historię libro retulit,Seruiliorum familiam trientem sacrum coluisse,illíque statis diebus noua religione sacrum fecisse:qui quum varia specie & forma dissimili videretur,modo accessionem & fortunæ incrementa,nonnunquam damna familiæ præsignabat.Illud quoque admonitu non inutile dixerim, Lugduni Romanos imperatores argentum aurúmque,& monetæ omne genus signare cõsuesse:siue quòd prompta ibi ad cudendum metalli copia foret,sed quòd munitissimus locus, & accessu difficilis,ad confluẽtes,quod ibi Rhodano Arar commiscetur,esse censebatur.

Seruiliorũ familia triẽtem coluit. vide Plin. lib. 34. ca. 13.natu.histo.

Lugduni omne monetæ genus à Roma. cudebatur.

Quæ theatra Romæ fuerint,& qui circi,quorúmque extent vestigia,& quæ penitus conciderint.

CAPVT XXV.

IN conuentu eruditorum,præsente me,sermo haberi cœptus est de theatris,quæ multa in vrbe fuere,cur paucorum vestigia extent,cum plurima legamus fuisse: Romanósque bellis cõfectis,adeo spectaculis deditos, vt illa apparatissime exhibentes,quouis magistratu aut honore dignos ducerent.Cumque ex his quidam , populum Romanum pedibus stantẽ sine scena diu spectasse assererent,mox sub tabernaculis ligneis,aut arundine fultis,quòd senatus consulto intra vrbẽ, propiúsve mille passus theatra habere aut ludos nisi stantem spectare non licet: ideo rara fuisse, illorumque substructiones & diruta vestigia nunc extare: plures tamen fuere,qui plurimorum,quæ sequutis temporibus extructa sunt,non species modo,sed ne ruinas quidẽ apparere dicant.Licet enim post secundũ Punicũ bellũ, P. Cornelius Nasica , cum à censoribus locorum spectandis ludis

P.Cor. Nasica theatrũ demoliri fecit.

ludis theatrũ extrueretur , velut publicis moribus nocitum demoliri fecerit,populúsque stans aliquandiu spectauerit:& Augusti tempore tria theatra solum,& amphitheatrum Romæ fuerint:tamen subsequẽte æuo,quin theatra, circi & porticus ingentis operis,plura & celebria Romæ fuerint,nemo dubitauit, tunc maxime cum vrbs Roma eò excellentiæ & felicitatis creuit , vt ædificiorum magnitudine ad summum maiestatis fastigium deuenerit. Constat enim veterum monumentis, Marcelli theatrum oneris sumptuosissimi , ad infimum Argileti , iuxta templum Pietatis conditum fuisse , quod Augustus Marcelli nomine inscripsit. Octauia vero mater , Augusti soror, eius memoriæ ibi bibliothecam addidit præcipui sumptus. Hic est enim ille Marcellus , cui cum filiam Augustus desponsasset , haud multo post egregius adolescens acerbo funere sublatus fuit.Et theatrum Scauri , quod in ædilitate fecerat , triplici scena trecentarum sexaginta columnarum , signisque æneis tribus millibus conspicuum, cuius caueа(vt autor Plinius est)supra hominum octoginta millium capax erat.Aut Curionis,qui post homines natos theatrum versatile & temporaneum mirabili commẽto cõstruxit, operum longe maximum & conspiciendum. Primus enim Lucius Mummius , exacto Achaico triũpho, theatrum temporaneum , & scenam lignea compage posuisse fertur. Cúmque apud Fidenas theatrum memorabili casu cum magna hominum pernicie & ingenti strage corruisset,senatusconsulto cautum fuit , ne quis in posterũ theatra nisi solidæ firmitatis extrueret. Antea enim Pompeius Magnus perpetuo mansurum solida materia ædificauit primus, in cuius dedicatione ludos dedit in circo , & elephantorum pugnam:quod illi fuit vitio & crimini datum,cum antea ligneis gradibus scena fieret:quod à Pompeio magna ex parte cœptum , Caligulam perfeciſse , Neronemque in aduentu Tyridaris Armeniorum regis inauratse legimus. Iuxta quod Iouis statua visenda magnitudine, cui arcus marmoreus à Claudio Cæsare Tiberio dicatus , proximus erat : cuius exemplo Iulius Cæsar molem amphitheatri ingentem , in campo Martio substructionibus maximis erexit: quam postea

Marcelli theatrum. Bibliotheca Octauiæ.

Scauri theatrum.

Curionis theatrum.

Theatra temporanea.

Theatrum apud Fidenas lapsum

Pompeij theatrum.

Amphitheatrum à Iul. Cæsar. extructum.

Augustus mausoleum ædificaturus (teste Tranquillo) de-
Cor. Balbi theatrum. molitus fuit. Et Cornelij Balbi theatrum, cui quatuor co-
Pō. amphi threatrum. lumnæ ex ophite lapide pro miraculo fuere, quorum nulla
Tauri amphitheatrū prorsus vestigia cernimus. Et Pompeij amphitheatrū am-
Castrense. pla magnitudine & mole: quippe tā profusi sumptus fuit,
Neronis. vt hominum X L. millia cōmode sedibus acciperet. Nec-
Cæsaris. non amphitheatrum Tauri summa impensa extructum:
nec minus castrense, quod in Exquiliis fuit: & Neronis,
cuius ne imago quidem extat. Cæsaris vero theatrum iux-
ta Capitolium, cuius tantum semiruta vestigia videmus,
tanti splēdoris fuit, vt vrbem atque imperium honestaret.
Vespasiani. Quantæ autem admirationis fuisse amphitheatrum vrbe
media credimus, mirificum opus à Vespasiano fundatum,
cum ipsius ferè demoliti nunc ruinas solidissima structu-
ra demiremur? In quo extruendo omnes imperatores re-
gésque magnificentia antecessit, quibus monumētis illud
Theat. lapideū iuxta ædem Veneris. decus maiestatis & imperij, quo vrbs Romana floruit, faci-
le est coniectari. Quid de theatro lapideo, iuxta quod æ-
dem equestris fortunæ fuisse memorāt, cuius ne vestigium
Circus maximus Tarquinij. quidem relictum est? Circum verò maximum celebratissi-
mum trium stadiorum longitudine, à Tarquinio Prisco lo
cum spectaculis designatum, vbi Iunonis & Dianę templa
erexit, & mox à Cæsare dictatore mirifico opere instaura-
tum videmus, illiúsque adhuc vestigia extare: vbi Veneris
ædes, quam Fabius ex mulctatitia pecunia faciēdam cura-
uit, Libertíque & Liberæ, Iuuentutis & Cereris: quas Aul.
Posthumius dictator vouerat, atque Herculis phanum, So
lísque & Mercurij, Bellonæ & Floræ ædes fuere: ibíque Lu
percal, & circum Flaminium vidimus aliquando, quorum
vix semiruta vestigia licet inspicere. Atque hic circus Fla-
minius est, quondā prata Flaminia, iuxta quem Apollinis
ædes inter ipsum & olitorium forum, in qua senatus habe-
ri consuerat, ac Iouis Statoris templum, licet alterum in
Porticu Metelli, & tertium in radice Palatij fuisse lega-
mus, quod à Romulo in pugna cum Tatio & Sabinis vo-
Circus Neronis. tum esse dictitant. Fuit quoque Neronis circus in Vatica-
Circus Floræ. no, & circus Floræ iuxta ipsius templum: & intimus, quem
iuxta vrbis murum fuisse Varro significat: cuius licet in-
termortua memoria sit, tamen singulos ibi proximos, &
myrtetum

myrtetum, à quo sacellum Veneris Myrteæ, quæ Murtia
Venus Murtia. dicta est, illius aram sub Auētino antiquissimam legimus.
Theatra non modo ludis & spectaculis seruiebant. Hoc quoque non in postremis fuerit, prioribus seculis nō
modò spectaculis & ludis publicis veteres theatra habuis-
se frequentia, sed quum conciones, aut populi conciliū ha-
beri, vel toti plebi aliquid exhiberi vellent, id in theatro,
vbi concionantem exaudire, & quò conuenire frequentius
possent, ex alto suggestu sedentibus cunctis, facere cōsue-
Græcorum theatra. se: idq; Græcis præcipuo in more fuisse, licet Athenis thea-
trum locus legitimæ concionis non esset: quo malo vetus
illa Græcia concidit, in quorū theatris concilio populi in-
dicto, vbi rudes & ignaui promiscuè conſederant, confusa
populari & militari turba, variis & dissonis clamoribus in-
sanæ concionis, bella suscipiebant, ciues proscribebant,
prętores eligebant, pręmiáque bene meritis ciuibus, inter-
dum pœnas, circumductis vrnulis, inferebant.

Qui fuerit medius vnguis, & infamis digitus, quibúsque digitis quæ fuerint qualitates & nomina.

CAPVT XXVI.

Iuuenalis locus Satyr. 10.

PErsuasum habent plerique, in versu Iuuenalis decima-
dum inquit:

quum Fortunæ ipse minaci.
Mandaret laqueum, mediúmque ostenderet vnguem:

Per hæc verba id notari, quod vulgo omnes contumeliis
conciti faciunt, vbi interiecto pollice inter medios proxi-
mos digitos, obscœnum in modū, probrum obiiciūnt: quo
argumento illum fastidire & despicere ostendunt, quod ta
men lōgè secus in veteri vsu fuisse apparet: quippe infamis
digiti obiectu, qui medius est, ipsum in quem obiicitur, in-
Medius digitus infamis. famem notari duxerunt. Fuit enim prisci moris, vt siquos
floccipenderent, aut insigni contumelia vel deformi conui
cio afficerent, id obiectu medij digiti protenti, non autem
compressi, denotarent: quod est à Græcis vsurpatum, vt cō-
tractis reliquis digitis, medium ignominiæ causa proten-
σκιμαλίζειν. derent, quod σκιμαλίσαι dixere. σκιμαλίζειν enim, prætenta-
re est digito an gallinæ oua conceperint: sicut ἀθυρίζειν, vbi
ἀθυρίζειν.

κατάπυγος *voces ignominiosæ apud diuersos.*

quempiam floccifacere ostendunt. Quare ab Atheniēsibus medius catapygos, quasi cinædus & scortū, adnominatur, quòd infamiam incuteret, & conuicium faceret. Apud Græcos sycophanta aut hodidocos, quasi obsessor viarum & latro, vel propudium, conuicium censebatur maximum: sicut Persius, muliere virum ignauiorē appellare, nulla insignior contumelia fuit. Apud Aegyptios, asini nomen obiectare, magnū est ingerere probrum, quòd Typhonis hostis Osiridis colorem ferret. Quare quum Persarum regem Ochum summi dedecoris loco Aegyptij asinum appellarent, intantum exarsit, vt diceret: Faciam vt hic asinus vestrū bouem depascatur. qui haud multo pòst, ingenti coacta manu, occupata Aegypto, Apim immolauit. In quo annotare succurrit quod tradit Herodotus, quòd quū Scytharū equitatus, quo præcipuè valent, in Aegyptios irrueret, rugitu asinorū & mulorū insolito (quippe quū apud Scythas nulli sint, Aegyptiis verò frequētes) adeò equos Scytharū fuisse cōsternatos, vt protinus fugā fecerint, Aegyptiisq; insignem victoriā dederint. Id quoq; à Martiale nō inscitè ostēsum est:

Rideto multum, qui te Sextile cinædum
Dixerit, & digito porrigito medium.

Velut eo argumento virum improbissimæ nequitiæ designaret. Ex quinque enim digitis, quos sacros Mineruæ religio sanxit, cuique suum nomen inditum fuit, & qualitas, neque ab re nominati sunt. Pollex enim primus, quia aliis maior & longè princeps est, quódque reliquis antestat, & propè dominatur, dictus: quippe cuius adiumento reliqui reguntur: itaq; nō immeritò is apud Græcos ἀντίχειρ, quasi altera dicebarur manus, quū in vnaquaque re socius & adiutor sit. Hunc premere antiqui iubent, quum alicui bene precantur & propitij sunt, bonum omen & efficaces preces futuras interpretati: vtrumque verò pollicem iungere, vehementius laudare est: vertere autem pollicem, malè precari. Cumque pollex monocondylus sit, reliqui fuere dicondyli, id est, duplicis commissuræ: vbi verò in digito non erat flexus, phalanx dicebatur. In pedibus autē, pollici scandenti proximum, à saliendo halluci dixere nomen. Reliqui in pedibus digiti, monocampi, hoc est, vnius flexus fuere. In qua quidem re memoriæ proditum est, Pyrrhi pollicem dextri

Pollex.

ἀντίχειρ. *Pollicem premere.* *Pollicem vtrunque iungere.* *Pollicē vertere.* *Pedum digiti.* *Hallucus.* *Pyrrhi pollex pedis.*

dextri pedis diuinā vim habuisse, vt splene laborātibus præsentissimo remedio succurreret: qui etiā in pyra cū reliquo corpore absumi nequiuit: sicut de Lamisco proditur, qui apud Lucanos regnauit, cui tertius digitus pedis lupinus erat. Et de Artaxerxe, qui manu altera lōgior, Macrochir nomen tulit. Proximus vero à pollice, indicis nomē habet, qui etiam salutaris vocabatur: quo ori admoto, silentium indicimus: scilicet nil sanctius ad salutem, oris silentio æstimātes. Ideo sacellum Angeronæ, quæ dea præsul silentij, obsignato ore effingitur, ac inter antiquissimas religiones Romæ colebatur. Hoc digito salutari Martium Septimium, qui ex fabro ferrario imperium tenuit, tantum valuisse dicunt, vt currus ex aduerso nitentes repulerit, & fortissimū quemque collíserit. Tiberius quoque articulis ita firmis fuisse fertur, vt recens malum salutari digito terebraret. Quod de Claudio secundo Cæsare traditur, qui digitis ita validis fuit, vt ictu digitorum aut pugno sæpe equi dentes excusserit. Contrà verò Augustus illo persæpe laborauit, ita vt vix cornei circuli supplemento, scripturę admoueret. Hoc etiam indicamus, quare indicis nomen tulit: exprobramus, & minas inferimus. Tertius, qui medius & reliquis maior est, famosus habetur, petulans & libidinosus, cuius obiectu (vt modo significaui) probrum obiectamus, alteriúsque famā lædimus & detestamur: & quia deses & ignauus in medio situs, nulli rei adiumento est, idcirco despectissimus habitus: Qui etiam verpus dicebatur: nanque Iudæis vsque eò cuiluit, vt interanea exulcerata, & putrescentia viscera, illo reconderent & fouerent. Fuitque adnotatū apud veteres Græcorum, vt qui medio digito tanquam per indicem aliquem ostenderent, arguerentur insaniæ. Quare verbum Diogenis proditur, multos per digitum insanire, quòd medio digito se philosophantes peregrinis demonstrarent. Cumque reliquos auro gemmísque insignirent, hunc prisci Romani nudum & honore destitutum reliquêre, veluti infami cōtumelia notaretur. Galli verò & Britanni medio tantum annulos adiiciunt, illum præcipuo honore excolentes. Proditumque est, annulum è sinistra in longissimum dextræ transferri, sæpe singultus & grauedines leuare. Græcis verò medius, non famosi nomen habet, sed medici. Digitis enim apud illos hæc indita nomina fuere

Lamisci tertius digitus pedis lupinus. *Artaxerxes.* *Macrochir.* *Index.* *Angerona.* *Qui digitis valuerunt.* *Digitus infamis seu verpus.* *Diogenis dictum.* *Medicus.*

Ἀντιχείρ, λειχτικὸς, ἰατρὸς, δακτυλιάτης, ὠτιτὴς, ac si dicas, pollex, index, medicus, annularis, auricularis. Apud Pollucem hæc fuere nomina: Micros, hoc est, paruus, deinde parameſos qui ſequitur, poſtea meſos, deinde lichanos, demum antichir aut megas. Romani verò proximum minimo, annularem ſeu medicum nuncupant. Illo enim, quum veniam poſcimus à diis, locum Nemeſeos (quæ dea vltrix malorum fuit, fautrix verò bonorum) poſt aurem dextram obſignamus. Ipſa enim Rhamnuſia dicta, ibi locum venerationis habet. Rhānes enim à Marathone haud plus ſexaginta ſtadiis abeſt, vbi Nemeſis phanum memoratur præcipuum, ab Adraſco ædificatum, cuius ſimulacrum, altera manu fraxineum ramum, altera phialā geſtat: quem locum qui eam venerantur, attingunt, quum in ipſa aure memorię locus foret. Eundémque minimo proximum in ſpōſalibus annulo exornamus, quia tenuiſsimam venam inde ad cordis ima penetrare arbitrantur. Hunc Aegyptij tāquam ſacrum multis odoribus delibutum habere aſſuērāt: habuiſſeque hoc proprium ferunt, vt complicatus, ſenarium, qui perfectiſsimus eſt, numerum deſignaret. Minimum verò, quia omnibus minor, minus officij habet, quódq; eius ope minus indigemus, propterea dici autumant: cui etiam auriculari nomen eſt, quòd illius ope aurium ſordes, quæque in his incommoda ſunt, adimimus & leuamus: tarditatíque aurium, aut ſi quia in eis putidi fuerit vel purulenti, ſuccurimus. Fuítque literis proditum, crebro ſcabere aurem dextram minimo, furoris ſignum eſſe: eiúſque tinnitū crebriorem, morbum corpori adactum præmonſtrare. Si quem tamen dimicationi vel pugnæ veteres laceſſebant, minimo prouocante inuitabant. Eſt quoque animaduertere, quòd qui minimo geſtatur annulus, achates dicitur: quo verò index ornatur, coriannos. Latini autem leuis materiæ annulum, qui minimo geſtatur, æſtiuum nūcupant. In auctionibus & locationibus attollere digitum, ſe emptorem & conductorem: in certamine & pugna, deditionem: manum verò protendere, pacem peti, ſignificabant: quibus in vſu erat, ritu priſco, vt qui forenſia ſtipendia auſpicabatur, brachium extra togam exerere non auderet.

Annularis.

Nemeſis.

Nemeſeos ſimulacrum.

Minimus ſeu auricularis.

Minimo aurem dexterā ſcabere.

Minimo prouocare.

Achates.

Coriannos.

Annulus æſtiuus.

Digitum tollere.

Manum protendere.

Liber IIII. *Genialium dierum Finis.*

ALE-

ALEXANDRI AB ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI, Genialium dierum liber quintus.

Locus ex Martiale, apud Gabrielem Altilium in conuiuio familiari inuicem diſcuſſus.

CAPVT I.

D Gabrielē Altilium, virum modeſtiſsimū, doctiſsimumque, cum quo mihi à prima adoleſcentia intima familiaritas fuit, quòd is tunc ad pō tificatū euectus fuerat, nos & aliquot bonarum artium ſtudioſi iuuenes, ſummo loco nati Neapoli, congratulatum veneramus: ad quem vt venimus, excepti ab eo comiter & benignè fuimus. Cúmque complexi hominem in primis ædibus, poſt mutuam ſalutationem, lætis precationibus ei gratularemur, eúmque honorem ſibi à diis fortunari: & quod nobis diu in optatis fuerat, id nunc magnæ voluptari eſſe, ac bene locatum in homine morum honeſtate & omni doctrina conſpicuo, ſperaréque illud ſibi, & vrbi noſtræ ornamēto ceſſurum, profiteremur: poſt mutuos inter nos mira ſuauitate editos ſermones ad multam diem, cum iam adueſperaſceret, & cœnæ tempus appeteret, indéque nos digredi volentes vniuerſi aſſurgeremus, impenſe rogauit, inuitauítque nos diu recuſantes, atque excepit ipſe admodum placidus & mitis, non grandi conuiuio, ſed cœnula non iniucunda, miniméque ſumptuoſa & petulanti, verùm admodum elegānti & frugi: olerum ſcilicet ferculo, thyrſis viridibus,

minusculis cauliculis teneris tunc in florem erumpẽtibus, leuiter igni admotis,& piſciculis multo pipere & nuce conditis,cum præcoci vua,&primis pomis ex Lucano ſuo,quæ ad ſe delata,ſecundas nobis menſas ipſe præpararat. Cúmque miti caſtóque inter nos procedente ſermone, variato luſu ad finem cœnulæ ventum foret,quempiam,qui ibi aſſiſtebat,raræ indolis puerum,forma &ſpecie liberali,literulis ſatis aſperſum,ad ſe aduocauit, ac vnumquemque noſtrûm per vices dicere iuſsit,quiſque vellet ſibi ab illo cani epigramma.Cúmque nonnullis enunciatis verſibus, quos miris modulis & concentu admodum ſuaui,perquam feſtiuiter ad lyram ille decantaret,à quodã noſtrate in eo cœtu ſeruata eius vice,hoc epigramma prolatum fuit:

Martialis locusenucleatus.

Quòd non argentum, quòd non tibi miſimus aurum,
Hoc facimus cauſa Stella diſerte tua:
Quiſquis magna dedit, voluit ſibi magna remitti:
Fictilibus noſtris exoneratus eris.

Quos verſus quum admodum concinniter ſuauitérque ille fuiſſet modulatus: Quid eſt, Altilius inquit,quod hic autor dicit,quod qui multas opes liberaliter largitus eſt, expetat ipſe tantundem ſibi reddi ab eo quem munere affecit,equidem ignoro:quum ſatis conſtet,quod is qui ingenue liberalis eſt,non id appetit,vt beneficium pro beneficio fœneretur.Siquidem munificentia & liberalitas,quæ magni animi eſt,auaritiæ & appetentiæ quæ ſemper puſilli fuit,diſpar longè & diuerſa exiſtit.Qui ergo munificus & liberalis eſt,& ſpõte largitur,is profecto ita liberalis eſt, vt quod dedit beneficium non mercetur:& quanto quiſque magno & erecto animo eſt,vt ingentia largiatur, ita magni putat fuiſſe,multo plura &maiora ſi poſſet largiri,neque beneficij collati vnquam pœnitere.Alioqui qui opis emolumentíve cauſa largitur,virtutis nomen amitti, ingẽtiáque eum animi bona fœdare neceſſe eſt.Neque enim (vt Cicero inquit)ſi ob tuã cauſam cuiquam cõmodes,beneficium id putandum eſt,ſed fœneratio.Contràverò auari & cupidi eſt,ſi quod fortè munus erogauit, tantundem aut multo plura poſtulare,& velut datæ mercis precium ferre.quæ ſi, vt videtis,repugnantia ſunt, quo nunc modo in vnum coeant, & in eodem ſubiecto ſint,non ſanè intelligo. Quum ergo autor

Liberalis hominis natura.

Auari natura.

autor hic dicat,quòd qui magna dedit,quod officium magni & liberalis eſt,magna ſibi poſtulet remitti, quod eſſe cupidi & auari ſatis conſtat,equidem eundem liberalem dantis,& auari repoſcentis, animum in vnum ponere videtur: quod eſſe minimè poteſt,nec decet. Cúmque vir quiſpiam haud ſanè ineruditus,qui ſermoni aderat, ſe maximè putare diceret, poetam non ingenui & liberalis, ſed cupidi & turpis animi vim naturámque hoc epigrãmate deſignaſſe, quod vſu compertum eſſet,alieni appetentem,eius ingenij eſſe,vt ſi quid benigna manu dedit,præpoſtero more & turbato gentium iure,maiora ſibi reddi poſtulet: & ideo contra officium facit qui ita beneficium dando fœneratur: iſtúmque,quicunque eſt,qui tam ſtolide largitur,auari potius quam liberalis officium ferre:Nunquam,inquit Altilius,tam ruſtica muſa Martialem fuiſſe certè ſcio,vt quum liberalem exprimere oſtendat,cupidum potius & appetentem deſignaſſe credatur, quum præſertim indefinito vtatur verbo: abſonúmque, & ab omni prorſus candore alienum videri poterat, turpis animi potius quàm verè ingenui vim exprimere voluiſſe.Et ad me conuerſus, quid cenſerem in hac re, potiſsime interrogauit. Tum ego me arbitrari dixi,quòd is qui munificus & liberalis eſt,licet ingenuè largiatur,& libenter officium faciat, tamen natura ita eſſe comparatum,vt qui beneficium accipit, eo conſilio & animo ſit,vt illi à quo accepit, ad tantundem ſponte obligatus maneat, eúmque pari obſequio deuinciat, vt ſimilem,ſi occaſio detur, gratiam referat, qui de ſe benemeritus fuit:idque fit,non animi appetentia, aut lucri ſpe ſuadente,ſed quod ita homini natura præſcripſit,vt ampla precia beneficiis demus. Siquidem ad promerendum nulla efficacior vis quam officium manet. Atque ita hoc perſpicuum eſt,fixum homini ingenitúmque fuiſſe, vt ſicut ſe à vi & iniuria tutari,& illatam contumeliam vlciſci,ac talionem reddere,iubente natura impellimur, ita collatum nobis officium alio officio penſare & conferre cogamur. Nec tantum eadem menſura, ſed multo maiore,ſi poteſt, beneficium remunerari,&bene cumulatam gratiam referre decet,nec vocare ad calculos expẽſorum & acceptorum. Ideo non immerito Gratias, vnam auerſam, duáſque non

Qui beneficium accipit.

Gratitudo naturaliter homini inſita.

aſpicientes, veteres effinxere, quia geminata gratia, & cumulatior ad nos redire debet: quarum nomina Paſithea, Aglaia, & Euphroſyne. Apud Lacedæmonios tradũtur duæ, ab Homero vna, vxor Vulcani: illarúmq; ædes in foro medio veteres poſuere, vt gratia meriti cuiuis in promptu foret, atque ad promerendum quiſque eſſet facilis & expeditus. Quod quidem ius naturæ eſt, nullo iure ciuili aut plebiſcito. Itaque ſi quis eum qui de ſe benemeritus fuit, illiberali animo, alio officio non demeretur, neque illud gratè acceptum fert, quippe qui nihil adiumẽti, nihil opis confert: is profecto tanquam violator humani iuris, ita de officio decedit, vt omni humana ope indignus, ingrati, criminoſi, & mali ominis ſuſpicionem non euadat, tímúlque famæ iacturam facere certum ſit. Quod apud Athenienſes & Macedones lege cauebatur, vt haud ſecus aduerſus male meritos ingrati actio detur, ius iudiciúmque dicatur, ac ſi ære alieno, aut graui crimine nexi forent: nam beneficij memoriam (autore Demoſthene) qui recipit, habere debet: qui vero dedit, ſtatim obliuiſci. Perſæ quoque illum qui accepto beneficio, gratiam, quum poſsit, non refert, graui pœna proſequũtur, in eúmque lege agere licet, tanquam magno eſſet ſcelere pollutus. Germani contrà: nam collati beneficij merito nihil ſibi deberi putant, neque acceptis obligantur. Quum ergo autor hic dicat, eum qui magna dedit, magna ſibi velle remitti, non cupidi animum penſare voluiſſe putandum eſt, ſed liberalis potius & ingenui, quódque natura iubente cogimur, vt eum qui beneficia in nos contulit, alio officio deuinciamus, certa ſtabiliq; ſententia multa maiora, & quàm maxima largiri: quæ obligatio, ad ἀντίδωρα dicta eſt. beneficiũ enim cui collatũ eſt, ad promerendum naturæ lex obligat & deuincit. Eſt, inquit Altilius, ita vt dicis, poſſétque veritas carminis & mẽs autoris ex tuo ſenſu facile iudicari, promptáq; & expedita defenſio foret, niſi aliud ex cõtẽtu verborum liqueret. Sed in hoc ego anceps adhuc & dubius ſum quòd poeta iſtud nõ naturæ tribuit, ſicut tu aſſeueras, vt ea cogẽte, qui beneficiũ accepit, alio officio obſtrictus manet: ſed hoc tribuit volũtati dãtis, illo ſcilicet qui ſponte largitur, quíque beneficium contulit, id poſtulante. Nanque his vtitur verbis:

Gratiæ tres Gratiarum ædes.

Lex Athe. & Macedonũ in ingratos.

Demoſt. dictum.

Perſæ.

Germani.

Si

Si quis magna dedit, voluit ſibi magna remitti.

Quod verbum cupidi & expetentis eſt, & propterea auari. Conuincimur ergo autorem potius benemerentis voluntatem, quàm vim naturæ penſitare voluiſſe. Et quum is qui largitur, eo animo ſit, vt ob gratiam meriti tantundem repetat: profecto appetentem & turpem animum, non autem ingenuũ & liberalem præferre videtur. Ergo auari potius, non autem promptè liberalis animum poeta expendere voluit. Tum ego, Eſt inquam, quod dubitetur: ſed tamen ſi vera & ſalubri ratione rem penſare volumus, qui mihi naturæ imperio ad dandum faciẽdúmve deuinctus manet, eundem mihi velle obnoxium manere, qui à me officium accipit, profecto non negauerim, vt dare faceréque teneatur quod natura imperat, quódque iura diuina & humana volunt, ne ſubeat ingrati culpam, licet ego libenter dem, & ingenuè liberalis ſim. Neque propterea animum videor deturpare, quòd in quem beneficium contuli, eundem obnoxium mihi eſſe volo. Igitur quum lege naturæ, qui beneficium accidit, debitor maneat, proculdubio me velle, quod mihi naturæ imperio debetur, non negauerim: neque propterea liberalis officium imminuo, aut deturpo. Nam gratiæ debitio ita homini ingenita eſt, vt diuelli nullo modo queat: quam dantem appetere velut promeritum, non eſt contra officium: niſi ſit fortaſſe quod tu ſecus arbitrére. Tum Altilius miti, vt erat, ingenio: aut hoc, inquit, verum eſt, quod modo dixti, aut profecto ſua tempora, in quibus qui multa dabãt, multa repetere volebãt, feſtiuiter (vt ſolet) poeta hic criminatur.

Quæ plebis tribuni à primordio vrbis fuerint, quæve poteſtas, & qui conſulari poteſtate, & qui tribuni ærarij.

CAPVT II.

TRibuni plebis qui poſt ſeceſsionem ad ſacrum montem, vt eſſent præſidio aduerſus potentiam magiſtratuum, creati ſunt, bini à principio fuere, C. ſcilicet Licinius & P. Albinus, è plebe homines, comitiis curiatis creati, qui tres collegas ſibi deſumpſere, ita vt quinque eſſent qui plebis tribunatum gererent, ſinguli ex ſingulis claſsibus: cautúmque fuit, ne cui patricio eum gerere honorem liceret.

Tribuni plebisbini, cum tribus collegis.

Cúmque propter crebras patrum & plebis contentiones, seditio gliscereet magis in dies, tribunorúmque numerum augeri oporteret, qui munimentum essent libertatis, à L. Trebonio rogatione promulgata, trigesimo pòst exacto anno cautum fuit, vt decem numero potestas finiretur, binique ex singulis classibus fierent, qui iterum ac tertiò rogarentur. Et in sequentes annos à seipsis creari poterãt. Tametsi, ne eosdem tribunos populus videret, néve collegam cooptare ius foret, præcipua lege exceptum fuerit: qua lege cauebatur, vt essent sacrosancti, in hæc verba: Plebs quos pro se contra vim, auxilij ergò, decem creauerit, tribuni eius sunto: quódque hi prohibuissent, quódque hi plebem rogassent, ratum esto: sanctíque sunto: néve plebem orbam tribunis relinquunto. & infra. Qui etiam eò potestatis venêre, vt comitia consulum prætorúmve, & aliorum magistratuum habere, & ne quid fieret, inhibere, senatum dimittere, reliquis tribunis, & quibuscũque magistratibus diem dicere, ærarij curam gerere, patricios cogere, mulctam irrogare, atque senatus decreta approbare & improbare poterant: eóque quod tribuni plebis sanxissent, lege ab Hortensio lata cautum fuit, vt omnes tenerentur. Hinc quæ à tribunis plebis edita sunt, plebiscita dicuntur. Fuítque præcipuo quodam iure excelsa & insolens tribunitia potestas, adeò vt M. Vectium in capitis dimicationem venisse, & vltimo affectum supplicio fuisse, quòd transeunti tribuno non decederet devia, scriptum inueniamus, donec Sylla rerum potens, cum reip. imperitaret, tribunitam potestatem ita fregit & comminuit, vt legem ferret, ne cui qui tribunatum gessisset, ad alios honores pateret aditus, velut indignus honore publico semper futurus. Intercessionem tamen liberam tribuno nihilominus reliquit, quam postea Tiberius Gracchus in tribunatu collegis abrogauit. Quæ quidem intercessio etiam prætoribus competebat: quippe intercedere etiam prætor prætori poterat. Qui licet tantæ potestatis foret, vt etiam consulem in carcerem ducere, dictatoríque comminari, & mulctam irrogare posset: si quid tamen scelesto consilio contra commoda plebis gessisset, aut exorta offensione apud collegas minus iustè intercessisset: poterat ei à reliquis tribunis dies ad populum dici, iussúque

Tribuni decem.

Tribunorũ plebis potestas.

Plebiscita vnde dicta.

Potestas tribunitia insolens.

Hanc comminuit Sylla.

Intercessio tribunis relicta.

Tribunus plebis punitur à relegato.

iussúque populi aut tribunorum in carcerem duci, eíq; tribunatus abrogari, & in exilium agi, & senatu amoueri. Cn. enim Tremelio tribuno pl. in crimen adducto, quod M. Aemylio Lepido pontifici maximo conuicium fecisset, contumeliáque & probris affecisset, à populo mulcta dicta fuit. Et L. Cottam tribunum plebis, quum æs alienum abnegaret, cò quod in ius vocari, & magistratus imperio cogi non posset, collegæ illum coegêre, comminatíque sunt, nisi æs solueret alienum, se creditoribus illum dedituros, si postulassent. aliíque tribuni suffragio populi sæpe coerciti fuere, penes quem coercitio tribunorum fuit. Sed tametsi tribunatus, plebis foret magistratus, sequutis inde temporibus, à plebe ad senatum translatus fertur: ita vt senatores & patricij tribunatum gerere ampliſsimum munus putarent: quod post Syllæ tempora obseruatum inuenimus, in tantum, vt extra vrbem tribuno prouincias demandari, illíque cum imperio præfuisse, exercitus ductasse, fascésq; & lictores habuisse legamus. Primúsque Cotta legẽ tulit, vt tribunus gerere honores, & prouinciis præesse, ac magistratus extra vtbẽ sortiri posset. A principio enim extra vrbem vltra mille passus tribuno nulla erat potestas aut imperium. Demum Cæsares tribunitiam potestatem tam cupidè appetiuerunt, vt magni muneris loco, próque regali potestate illis delata sit: quippe Augustus, ne regis aut dictatoris nomen assumeret, tribunitiam potestatẽ velut sublime fastigium, & summa potentia subnixus foret, per septem & triginta annos perpetuã gessit. Quã etiam Tiberius in quinquennium accepit: ipsámque Druso conferri à populo pro summo decore habuit. Et deinceps Otho, & sequuti Cæsares ampliſsimi imperij loco appetiuere, licet serò Vespasiãnus illã fuerit assequutus. Adeóque processit tribunitia potestas, vt actum aliquando fuerit in senatu, vt nõ à cõsulibus, sed ab his qui tribunitiam gererent potestatẽ, annos & tẽpora dinumerarent. Postea verò à Nerone illi ordini infenso, tribunorũ facultas maximis edictis coercita fuit, caútumque seuere, ne tribuni ius prætorium aut cõsulum præriperent, néve quempiam ex Italia euocarẽt, cum quo lege agi posset, néve quid intra domum pro potestate agerent, néve illatam mulctam à tribunis quæstores ærarij intra

Cn. Tremelius.

L. Cotta.

Tribunus plebis magistratus trãslatus est ad senatores & patricios.

Tribunorũ potestas aucta.

Lex. G. Cottæ.

Augustus tribunus septem & triginta annis

Anni & tempora ab à tribunis, an consulibus numerarentur disceptatum.

Tribuni consulari potestate.

menses quatuor in publicas tabulas referrent. Sed præter hos plebis tribunos, fuere alij consulari potestate, anno trecentesimo decimotertio ab vrbe condita, iisdem auspiciis quibus consules creati, tam ex plebe quàm patribus. Nam quum Canuleius legem ad populum ferre contenderet, vt ex plebe cõsules facere liceret, patréisque ne cõsulatus cum plebe promiscuus foret, vehementer obsisterent, eò res ducta est, vt tribuni militum consulari potestate fierent, tam ex plebe quàm patribus: idémque iuris quod consules haberent. Nam & sella curuli, & consulari prætexta, lictoribus & fascibus consularibus insignes erant: ac primò tres patricij creati, mox quum defectiones populorum, & tot simul orientia bella tres obire non valerent, illorum numerus auctus fertur, vt modò quatuor, modò quinque, interdum sex, nonnunquam octo crearentur tunc quum à Romani, Veij diutino & graui bello premebãtur. Ad tantam enim belli molem, tribunorum auxerunt numerum, quot nunquam antea facti, per quod tẽpus tribus annis sine consulibus Romana res fuit, sicut decemuiris legũ ferẽdarum causa creatis, biennio defuere: donec desito tribunorũ militum magistratu, & per ingentia certamina victo senatu, vt consules etiam de plebe fierent, ægrè nobilitas passa est. In qua re admirari succurrit, quod Põponius iurecõsultus de origine iuris literis prodidit, tribunos militares consulari potestate ad vigesimum numerum auctos Romæ fuisse: quod nunquam fando auditum, & apud autores tacitum & prætermissum est, quum tot tribunorũ imperia ambiguis decretis certissimo exitio reipub. fuissent. Præter hos fuere ærarij tribuni, ex tertio iudicum genere, quorum cognitio in pecuniariis & minoribus causis plerunque fuit: quippe quum soli antea senatores iudicarẽt, ob eámque rem inuisi plebi fierent, C. Gracchus rogatione promulgata, trecẽtos ex equestri ordine adiecit iudices, parem senatoribus numerum, vt metu communicati imperij iudicia æqua lance pensitarent: iudicarúntque aliquandiu iudicia integrè & incorruptè. Victor deinde Sylla, sublatis equestris ordinis iudiciis, solos senatores iuris cognitionẽ habere, & iudicia ferre iussit: qui annis decem licenter iudicia exercuere per turpitudinẽ & sordes, donec ab Aurelio prætore, alia rogatione iterum communicata iudicia fuere senatui, equitibus, & tribunis ærariis: quæ lex iudiciaria dicta est, quo tempore Verres peculatus criminis causam dixit: Quibus vetitum lege Gabinia fuit, ne ex syngrapha ius dicere liceret. Quos postea diuus Iulius noua cõstitutione abrogauit: nã iudicia ad duo tãtum genera redegit, equestris scilicet ordinis & senatorij. Tribunos verò ærarios, quod erat tertium, sustulit: quos deinde restitutos, & iura sicut prius dixisse, facile crediderim: siquidem Augustus Cæsar ad has iudicũ decurias quartã adiecit, quæ ducenariorũ dicta est, quæ de minimis iudicaret. M. deinde Plautius, nobilitate suffragante, tulisse ad populũ dicitur, & peruicisse, vt singulæ tribus quindenos crearent iudices, qui numerus sexcentos vigintiquinque expleuit: inter quos erant senatores & plebeij, tribuni ærarij dicti. Quod compar fuit cum eo quod Athenis statutum cõperimus, vt à mille quadringentis, furti aut ambitus & iniuriarum quandoque iudicatum sit. post quos C. Caligula quintam adiecit decuriam, Galba sextam adiicere recusauit. quæ quidem diuersis erãt discretæ nominibus. nãque alij tribuni æris, alij selecti, nonnulli iudices, plerique Non genti nuncupati: quorũ sortitio fiebat quoties iura dicturi erãt, ne quid doli astúsve admitteretur, néve iudicãtis suspicio, iudicij fidẽ eleuaret. Illorũ enim nomina insculpta tabellis, & in vrnam cõiecta, sorte educebãtur. Mãsitque consuetũ, ne quis ex nouis ciuibus collegio adnumeratus, inter decurias iudicaret: vtque in Porcia basilica, quam Cato erexit, nõ è tribunali ius dicerent, sicut prætores, sed è subselliis: quod non summi honoris, sed minores essent magistratus: quibus etiã hoc curæ fuit, vt publicã pecuniã signarẽt, illiúsque curam agerẽt, sontiúmque vincula seruarent. Verba legis fuere: Tribuni sunto, Domi pecuniã publicam custodiunto, Vincula sontium seruãto, Aes, argentũ, aurum publicè signanto. Hoc quoque mimi nisse nõ pigebit, quod tametsi aduersus reliquos magistratus iure sacrosanctę potestatis, tribunis plebis intercedere liceat, ita vt vno intercedente, nihil reliqui decernere valeant: tamẽ aduersus dictatoriã vim, aut Vestales virgines, quæ velut sacrosanctæ ab hominis tactu illæsæ manent, nulli tribunorum intercedere, vetare aut prohibere, facultas est.

Tribuni militum dicti.

Romani sine consulibus.

Consules de plebe tãdem creati.

Tribuni militares 20.

Tribuni Aerarij.

300 ex equestri ordine adiuncti senatoribus.

Aurelius prætor senatum, Equites, Tribunos ærarios coniunxit in iudiciis exercendis.

D. Iul. iudicia ad duo genera redegit.

Quarta iudicum decuria.

Ducenarij adiuncti.

M. Plautij lex.

Quinta decuria.

Tribunorũ sortitio in re dicunda.

Noui ciues inter decurias non iudicabant.

In Porcia basilica ius docebant.

Tribuni. Horum officium.

Quonam modo per feciales inirentur fœdera, aut bella indicerentur, & quid ab exteris seruatum est.

CAPVT III.

Feciales 20. Fecialiũm munera.

FEciales, quos fœderibus sanciendis, & rebus repetendis, ac bellis indicendis Romanos habuisse constat, à Tullo Hostilio, seu Anco Martio, vt vero alij, à Numa Pompilio creatos fuisse liquet, qui ab antiqua gente Equiculis iura & verba solennia, quibus res repetuntur, & bella indicuntur, accepere. Horum collegium à principio viginti fuere, quibus & patri patrato, vt nunquam lineo amictu vterentur, proprium fuit: qui tametsi fœderibus sanciendis, & bellis indicendis, aut rebus repetendis, quæ præter ius prætérque fas ademptæ sunt, adhiberentur: tamen si qui legati popu. Romani, qui iure gentium sancti sunt, à quouis populo aut natione violati forent, vt hi dederentur qui iura gentium temere violassent, per feciales caucbatur. Erat enim veteribus ius legatorum sanctum & inuiolabile, cum hominum præsidio munitum, tum diuino iure defensum. quod etiam inter bella & hostium tela incolume seruabatur. Fuit ergo proprium collegij fecialium, tam de bellis iustisque fœderibus, pactionibúsque & conditionibus populorum, regum, terrarum & nationum, quàm de illatis iniuriis, sociis, fœderatisque gentibus cognoscere, raptáque, & hostili modo deuastata, belli iure repetere: tum si hostes æqua postulent, aut si præter legem fœderis se aliquid perpessos querantur, si sua sponte, aut læsi & lacessiti arma sumpserint, si infida pax seruanda, si iuduciæ aut bella iustè indicta & pacta sint, si petita ex fœdere danda, si autores defectionis deposcendi, si contra fidem conuentionis & ius gentium venire liceat, animaduertere: belli pacísque iura exequi, & perpenso iudicio æstimare. Quæ verba iuris fecialis sic habent: Belli, pacis, fœderum, induciarum: oratorum, feciales iudices sunto. & infra: Sed tamen ea fœdera pactionésque cum sociis inire decet, feciales sancire, aut pacta concipere, haud aliter poterant, quam si consulis aut prætoris autoritate intercedente, senatusconsulto iussúque populi permissum foret: iniussu enim populi, aut citra senatus autoritatem, nihil sanciri posse quod

Legatorum ius sanctum

Feciales nihil poterant nisi prætoris autoritate, aut senatusconsulto intercedente.

quod populum teneat, haud dubium est. Fiebat enim sena tusconsultum in hæc verba, vt priuas verbenas priúsque lapides prætorem poscerent: qui verbenam ex arce, & sagmina (herbæ enim genus est) ac lapidem silicem ex templo Iouis Feretrij daret, fecialéque ea secum ferrent, ac porca adhibita, vetere præfatione prisci carminibus, ad præstitutam diem, in foro, seu vbi conuenerat, enunciatis, fecialis sceptrum manu tenens, pro Iouis simulacro, tanquam is fœderi adhiberetur, filo lanæ capite velatus, & verbena coronatus, Iouem, Martẽ, cæterósque obtestari deos, & dira obsecratione precari debebat, vt si quis eorum fœdera violasset, aut illa sciens falleret, ita illum Iupiter ferire, quemadmodum ipse porcam percuteret. Quibus obtestationibus quàm sanctissimè prolatis, secundum rem diuinam precationémque, lapide silice porcam percutiebat: mox aqua & igne in sacris adhibitis, illam immolabant: qua cæsa, iura pacis & fœdera conuenta, icta esse ritè putauere, hanc fidem socialem & sanctissimum fœdus esse arbitrati, quo nihil sanctius firmiúsque fuit: ídque ante meridiem, & primo diluculo: nam post meridiem eas precationes facere, aut fœdus percutere non licebat. A principio ratiuen conditæ vrbis, in fœderibus pacis pactionibúsque pro verbena myrtus sumebatur. Apud Græcos nisi præconibus adhibitis, legatos minimè hostium fines ingredi decebat, neque legationis munere fungi quenquam, ni prius infusa aqua, ab eisdem manus abluissent, Iouíque coronatis poculis propinassent. Hi tamen legati, qui cum patriis sacris Olympum aut Pythiam missi erant, sacri: qui vero fœdera percutiebant, quasi pacis arbitri & interpretes, σπονδοφόροι φόροι dicti. Quæ fœdera pactionésque postquam cum exteris & vltimis gentibus inita erant, Romani in templo Capitolini Iouis, columna aut æneis tabulis insculpta, vt perpetua monumenta extarent, nõnunquam in fastos & annales referebãt, aut in æde Iouis Pisci in clypeo ligneo, corio bouis immolati inscripta. Græci in Iouis Olympij templo, & in arce Athenis, tanquam in abdito quodam: plerũque tabulis ex antiquo ære, vt essent testata monumentis, sancta & sacrata habuere: nonnunquam in Isthmo aut ludis Pythiis, fœdera icta, & leges dictas, pactionésq; erectis titulis

Fœderis per cutiendi cæremoniæ.

Tempus fœderis percutiendi.

Græcorũ cæremoniæ in legatis hospitium.

Post fœdera icta.

Athenien sium.

Lacedæmonij. Ro. constitutum.

perpetuo tempore duraturis publicabant. Athenienſes plerunq; intra vrbẽ, Lacedæmonij in Amycleo ſocietatum & fœderum tabulas fideli cuſtodia ſeruabant. Erátque Romanis conſtitutum, vt nunquam cum hoſte armato conditionem fœderis acciperent, neque citra ſenatus aut populi iuſſum ſocietates & fœdera inirent, neque cum aliquibus pacato imperio vti, ni prius omnia diuina & humana tradiſſent, & præſidium accepiſſent, aut denique ſocietate & fœdere adſtricti eſſent. Ferúntque Athenienſes nunquam niſi in veſte pulla, & malis victos, pacem & fœdera iniſſe. Qua re ſignificabant, ſuorum clade admonitos, & vltima

Athe. quãdo fœdera inibant.

Cartha. Siculi per tubicinem.

ductos neceſsitate, poſt innumeras cædes viribus extenuatis pacem petere. Carthaginenſes & Siculi fœdera & inducias non per feciales, ſed per tubicinem ſæpe iniuerunt.

Fœderis percutiẽdi mos apud exteros

Apud Græcos vero exteráſque nationes fœderum percutiendorum multimodæ ſpecies erant: nam porco, ariete & tauro immolatis, pacis fœdus inire, & res repetere ſolebãt, qui belli tempore caduceatores dicti, in pace verò legati. Ex quibus feriebant plerique fœdera, vel pane præciſo, &

caduceatores.

Legati.

inuicem guſtato, aut vini poculo epoto. Nonnulli agnum marem candidi velleris, agnam verò pullam adhibebant: arque ex vtriuſque vertice pilis diſſectis, & viciſsim diſtributis, manibúſque aqua infuſa, & vino pateris, mox Soli & Telluri illis immolatis, leges pacis & fœdera inibant: quibus qui contrairet, turpiſsimo facinore & inexpiabili ſcelere tenebatur. Fertur Ariſtides, vt ictum fœdus cum omni Græcia firmaret, poſt diras execrationes, accenſos ferreos orbes in mare deieciſſe, adiurans vt ita extingueretur cum omni ſtirpe & gente, qui contra fœdus irent, velut iguitum illud ferrum aqua. Vel brachia circa humeros gladio feriendo, & per vices elicitum cruorem lingendo, quod

Medi & Lydi.

Medis Lydíſque ſanctiſsimum fœderis vinculum, & iuſiurandum eſſe putabatur, quaſi mutuo cruore ſacratum. Id

Carmani.

quod Carmani frequentes factitarunt, vt in epulis percuſſa faciei vena, profluentem cruorem vino miſcerent, inuicémque propinarent, ſummum fœdus amicitiæ, mutuum ſanguinem guſtaſſe rati. Naſamonibus fidei dandæ hæc lex erat, vt porrectum vini poculum de manu alterius alter ſumat, inuicémque hauriat: aut ſi poculum deeſſet, terræ cinerem

Naſamones

nerem lingerent. Indis ſocietas erat maxima de Tantali aqua potare, de qua ſi qui vnà bibiſſent, ea obteſtatione tenebantur, vt eiuſdem fati & fortunæ fœdus iniſſe cenſerẽtur. Apud Arabes aſſuetum erat, vt acuta ſilice digitos manus expungerẽt: veſtíſque vtriuſque lancos floccos ſanguine qui inde fluxerat, delibutos, ſeptem lapidibus delimirẽt, diróque carmine in execrationem capitis illius qui contra iret edito, paribus votis fœdera percuterent. Scythis grandem calicem mero plenum mutui ſanguinis fuſo cruore miſcere, & poſtquam gladium & ſagittas eo perfuderant, illum inuicem epotare, maximum erat concordiæ vinculum: quo epoto, diuini humaníque iuris fœdus æquis legibus ictum erat. Galli cum quibus fide & iureiurando iunguntur, omnes collatis militaribus ſignis adeſſe iubẽt. Britanni indictis cœribus & ſacrificiis conſpirationem fidémque ſanciebant, atque ita communi conſilio & vna mente, pia & æterna pax inita cenſebatur. Neque omiſerim Perſas, apud quos inter vinum & epulas frequenti cõuiuio, in quo vxores & filios, cæteróſque quos charos habẽt, tanquã fidei pignora adhibebant, ibique inter ſacra menſæ, velut apud hoſpitales deos, fœdera & pacta inibant, eam fidem ſocialem rati, & manſuræ pacis pignus inuiolabile. Qui etiam mos Germanorum fuit, vt de pace & bello, déque fœderibus, ſocietatibus, amicitiis, ſponſaliis & pactis, in conuiuiis inter pocula decernant. Macroni, quæ gens Perſica eſt, quum haſtam more ipſorum barbaricam tradunt, aliãque more gentis cum qua fœdere iunguntur, accipiunt, ſe maxima & firmiſsima pactione teneri, & pari vinculo aſtringi putabant. Ferunt nonnulli Clearchum Lacedæmoniorum ducem, cum barbaris quibuſdam fœdus ſanxiſſe, vt cæſo Ioui tauro, lupo, apro & ariete, Græci gladios, barbari lanceas in ſanguine victimarum intingerent. Thraces quoque & Aegyptij è cornibus boum vina libare alterna vice, conciliati amoris & manſuræ fidei certiſsima pignora cenſuere: quippe veteribus cornua boũ poculorũ præſtabant vicẽ. Apud Armenios & Iberos præualuit mos, vt pollices manus, inuicem coniurantes necterent, mox arctiſsimo nodo perſtrictis, collectum ſanguinem leui ictu percuterent, manantémque inde cruorem

Indi.

Arabes.

Scytæ.

Galli.

Britanni.

Perſæ.

Germani.

Macroni.

Clearchus.

Thraces.

Aegyptij.

Armenij.

Iberi.

lamberent. In qua quidem re, proditur Rhadamistus regis Iberiæ filius, dū simulat cū Mithridate Armeniæ rege fœdus inire, & ob id colligādi pollices forent, lorū ad terram callido æstu decidere simulasse, quo Mithridatis pedes vinculo inuasit, ipsúmq; cū vxore & liberis captiuos duxit, & nece affecit: Aetoli, quia feroces & immanes: Parthi, qui libertatem tuentes, nemini seruire patiebantur, aut vinculo fidei astringi, nullā fœderis legem pacisci assuerant. Si quid tamen vellent cōfœderatum, licet ægrè & difficulter, apud altaria complexi dextras, tanquam diis testibus & arbitris, postquā sacra libassent, pacta polliceri solebāt, ita se æquissimo iure consociatos, & arcanum fœdus inire putantes. Idem ab Hyrcanis Medísque factitatum, vt dextras dextræ iungentes, cōuentiones & pacta sancirēt. Fuítq; literis proditum, vt si qui scelesti facinoris cōscij, magni criminis admittendi coniurationē inirent, quò magis consociato facinori nexi forent, post diras imprecationes execrationésq; ij qui clandestino scelere obstringebantur, poculū humani sanguinis admixto mero circūferrent, omnésq; ad facinus adiurati, de poculo libarent: aut iugulato homine, post exhaustum sanguinē, diris imprecationibus & furiali carmine exta rāgerent. Quod quidem maximum vinculū cōmuni scelere pollutis, & ira execratio habebatur. Manétque constitutum apud Scythas, vt qui opis egeret, insigni calamitate pressus, immolato boue, & carnibus decoctis, supra tergus victimæ stratus humi expectet, donec quispiā opem laturus adueniat, carne delibata, dextro pede tergori appositō: quo prodeunte, eo adstringebatur fœdere, quo nihil sanctius dici aut æstimari poterat. Quod si cui bellum indicendum foret, aut pia & iusta arma mouenda, mos Romanus erat prius res repeti, mox bellum denunciari: quippe quum nullum putarent iustum bellum, nisi quod rebus petitis geratur, aut antea denunciatum foret, & solenni more indictum. Fecialibus enim prohibentibus, aut non probantibus, neque consuli, neque senatui aut populo arma in hostes sūmere licebat. Sed tamen quum res repetuntur, obseruatum est, vt populi iussu ad fines illorum quatuor feciales, quos oratores nuncupant, verbena coronati, res petitū irent, ac deos fœderū vltores testes facerent. Ex quibus verbenarius

Aetoli, & Parthi.

Hyrcani et Medi.

Confœderatio ad scelus aliquod patrandum.

Calamitate pressi apud Scythas.

Belli indicendi mos apud Rom.

benarius gramen cum terra euulsum ferebat ex arce, legatúsq; filo lanæ capite velato, res sibi dari clara voce poscebat, quæ clarigatio dicta, his verbis: Iouem ego testē facio, si ego impiè iniustéq; illas res dedier populo Ro. mihíque exposco, tum patriæ cōpotem nūquā fuas esse. Quæ si præstituta die nō darentur, post dies tres & triginta (tot enim solēnes fuere) pater patratus, qui fecialiū princeps erat, pariter coronatus bellū indiceret. nō enim cuicunq; ex fecialibus, sed soli patri patrato indicēdi belli facultas erat: quē fecialis verbena caput & frontē cingens, indicēdi belli aut percutiendi fœderis principē faciebat. Ibat enim pater patratus ad hostium fines, & verba solennia præfatus, bellum à populo Romano cōtra præscriptos hostes, ob legitimas quas censuerat causas, clara voce indicebat: post quā clarigationē mos erat, vt de senatus consilio, & populi iussu, fecialis hastam ferratā, aut sanguineā præustā, ad fines illorū iaceret: & nō minus tribus puberibus præsentibus bellum indiceret. & ita denūciari & indici iustū piúmq; bellum putauere. Post quæ quasi classico personato, sublatis cōmerciis, militi arma capere, & copias cogere licebat, ad hostes ducere, excursiones facere, prædas agere, fines populari, cōsque ferro igníque vastare, frumenta succidere, ædificia incendere, atque omnia hostiliter agere. Apud Carthaginē hastam mittere vel caduceum, belli pacísque signū fuit. Gallorum mos habuit, vt Druidis iubentibus, quum bellū indicendum foret, armatum concilium indicerent, penes quos arbitrium bellorum & pacis erat: & qui nouissimus accederet, nouis exemplorum modis afficeretur. tūc enim principium bellorum esse, & arma legitimè indicta putarunt. Græcis verò in vsu fuit, vt fecialis, post res repetitas, si ad constitutam diem nō darentur, arietem in hostiū agros statim immitteret, eo modo bellum indictum, & armis vti licere arbitrati. Corinthiis & plerisque gentibus per caduceatorem bellum indicebatur, qui in pacis argumentū, caduceum circūdata effigie anguiū inuicem cōnexorum deferebat: quē tamen nō admisisse, aut finibus excedere iussisse, nulli fraudi fuit. Indis vero ancora erat pro caduceo, Carthaginensibus tessera. Apud Syros signū dextræ, quod apud Lingones erat hospitij symbolum. Persæ lactacem

Verbenari.

Clarigatio.

Pater patratus.

Hastæ proiectio.

Carthaginenses.

Galli.

Græci.

Corinthij.

Indi.

Syri.

Lingones.

Persæ.

herbam, velut caduceum & pacis symbolum ferebant. Athenienses. Athenienſes Ereſionem cum indumento pro caduceo habebant, à Lacedæmoniis per præcones ſæpe bellum indictum eſt, apud quos mittere legatos cum lana, comminatio cenſebatur, niſi paritum fuiſſet, ſe mandata exequuturos. Præualuitque Græcorum mos, vt quoties procinctæ acies congredi parant, ante prima ſigna ſtaret vates laureos ferens ramos & corollas, cui pyrophoro dixere nomen, quoniam lampada præferret: quem violare, ſummum habebatur nefas, quòd legati munere fungeretur, vtque in fœdere percutiendo hiceteria, hoc eſt, oleæ ramum cum vitta lanea legati ferãt: quo prætenſo, ab omni ſæuitia hoſtili & violenta incurſione tuti erant. De ſagminibus vero etiam apud Martianum iureconſultum de diuiſione rerum, teſtatum inuenimus, cuius verba ſunt: Sagmina ſunt herbæ quas legati populi Romani ferre ſolent, ne quis eos violaret, ſicut legati Græcorum ferunt quæ vocantur hiceteria: tametſi cerycium dici oportere nonnulli putent: κηρύκτιον enim legatorum ornatus erat: ἱκετεύειν ſupplicare dicitur. In qua quidem re ſcitu dignum eſt, olim Dario contra Scythas pugnaturo, ab illis caduceatorem miſſum cum aue, mure & rana, ac ſagittis quinque, tacitis ambagibus nullas opes contra Scythas præualeri ſignificantes. Illud quoque in iure fecialium quæſitum eſt, vtrum regibus contra quos ſumuntur arma, anverò in regni finibus, aut aliquo eius præſidio bellum indici oporteret: & an ſi contra ſocios fœderatóſque arma ſumenda eſſent, amicitiæ prius renunciari neceſſe foret. Et placuit, ſiue coram, ſiue in præſidio, ſiue ſodalitati & fœderibus renunciatum fuiſſet, ſiue non, quodcunque eorum factum eſſet, ritè id factum videri. Eſt tamen obſeruatum, vt ſiqua contentio inter amicos intercederet, ſodalitati prius & hoſpitio renunciari: nã & Germanicus Piſoni prius amicitiã, & Criſpinus Badio hoſpitium remiſit. Amaſis quoque animo præſumens Polycratis ruinam ex ſucceſſu continuæ felicitatis, vt minus doleret, miſit qui ſodalitati & amicitiæ renunciaret. Erátque moris priſci, quoties dirimerent amicitias aut ſodalitates, etiam domo interdicere, iſque finis gratiæ foret. Neque omiſerim Tybarenos adeò iuſtos, vt non prius cum hoſte congre-

Lacedæmonij.

Græci vbi congrediendum cum hoſte.

Pyrophorus.

l. ſanctum. ff. de re. diuiſio.

Sagmina.

Martia. Iuriſconſul.

Cerycium.

Aliud ius fecialium.

Sodalitati & hoſpitio renunciare.

Tybareno-

grediantur, quam diem, locum, & decertandi horam, ex fide per feciales hoſti renunciarent. Quódque nonnulli prodiderunt, id quod mihi non probatur, & pro certo affirmare non auſim, legatum populi Romani, ſi mandata minus vera attuliſſet, aut parum integra fide fœdus percuſſiſſet, velut ſi populus mandata dediſſet, perinde teneri & fœdere coerceri.

rũ erga hoſtes inſtitiæ.

Pleraque veterum prænomina vnde deducta fuerint, & denominata, & de Nonis Caprotinis quæ tradantur.

CAPVT IIII.

QVæri à pluribus audio, vnde veterum illa prænomina, Spurius, Sextus, Caius, Cneus, Titus, & pleraque à veteribus vſurpata, deducta fuerint: quæq; vis prænominum foret. Et dum priſcos ritus, veterúmque exempla cura cogitationéque admitto, dúmque antiquitatis monumenta collegio, inuenimus Romanos antiquiſſima prænomina velut notiſsima, non integris dictionibus, ſed ſuciſis & ſimplicibus literis notare, vt T. pro Tito, L. pro Lucio, Q. pro Quinto: modo duplici, vt Cn. Sp. pro Cneo, Spurio: nonnunquam triplici, vt Sex. pro Sexto. Et Cneos quidem à generando, Titos à tuendo denominari: alteros, tanquam ſobolis procreandæ auſpicia ſortiri: alteros, quaſi tuendæ patriæ omen aſſequuti forent. Vnde & Titulos, quod patriam tuerentur, vel quod inſignia capitis ea ornamenta ferrent, quibus Titulos dixere nomen, dictos autumant: ſicut Spurios, ſine patre genitos denominari. Fuit enim priſci moris, vt quum ſine patre certo aliquem notarent, illum non exarata dictione, ſed per ſimplices diuiſáſque literas, ſcilicet per S & P, ſine patre ſignificarent. Lucios quoque & Manios ferunt, alteros quaſi oriente luce, alteros quaſi mane editos: & Poſthumos, quod poſt patris obitum editi eſſent, nuncupari. Sexti verò, Quinti & Decimi, tum Nonij, Septimij & Octacilij, à numero genituræ indita nomina fuere. Plerique à Tullo Hoſtilio Quintios, ſicut Seruilios, Tullios, Geganios, Curiatios & Cloelios, ex Albanis Romam aduocatos ferunt. Erátque proprium Quintiorum familiæ, vt viri æquè ac fœminæ, nullo tem-

Prænomina non integris literis Cnei. Titi. Tituli.

Spurij. Lucij. Manij. Poſthumi. Sexti. Quinti Decimi. Nonij Septimij Octacilij

Seruilij. Tullij. Geganij. Curiatij. Cloelij. Mamerci. Martij. Caius. Caia.

pore vtantur auro. Mamercos (quod nomen Oscum est) à Marte genitos dicunt: sicut Martios, quod Aemyliorum prænomen fuit proprium. Caius vero & Caia, æquè viris ac fœminis prænomina frequentia fuere, maximè in solennibus nuptiarum vsurpata, videlicet Caiæ Cæciliæ, quæ Tanaquil dicta est, fœlix faustúmque coniugium fortunásque augurati. Quod etiam frequens prænomen Tarentinis ferunt, quo brutum, terrenum & colonum hominem designabant: Siquidem γία terra est, vnde γήϊος & γήϊος, deducta volunt. Et tametsi in veteribus monumentis C litera Caiũ denotaret, ea tamen inuersa hac figura Ↄ. Caiam designauit. Illud tamen admonitu non inutile duxerim, neminem Romanorum sine prænomine appellari: idque ex eo institutum, quod quum inter Romulum & Tatium societas & communicatio imperij inita esset, vt vna cõsensio, vnus populus, vna mens atque idem corpus, sublato discrimine notaretur, vt Romani Sabinorum, Sabini Romanorum nomina suis nominibus præponerent, æquato regni iure, & consociato imperio, cautum fuit. Quare prænomina veterum fuisse ex Sabinis nominibus deducta, multorum opinio fuit. Quinetiam excellentes viros, & principali dignitate insignes, solis prænominibus nominasse, magnificentius honestiúsque duxére, tanquam ob illorum amplitudinem vulgo noti & conspicui forent. Cúmque mancipiis & seruis nullum cognomentum aut prænomen veteres impartirent, solóque appellarent nomine: siquãdo tamen manu emissi, libertatem meruissent, vt inter seruilem personam & liberam discrimen nominis foret, cum illis ordo, honos & locus accesserit, prænomina patronorum, ac si disciplina & cultu Romano essent educati, sæpissime sibi arrogarunt: quare Marcipores, Lucipores, Publipores, à Marco, Lucio, & Publio, multi seruitute exẽpti, nuncupati sunt. Nec modò libertorum hoc fuit proprium, sed adoptiui filij & arrogati, adoptantium sæpe nomina & prænomina, atque cognomenta desumpsere. Inter quos erant addicti, qui tametsi nomen, prænomen ac tribum in præsenti habeant: illos tamen seruisse, & sub alterius mancipio fuisse liquet. Fuere autem addicti, qui quum non essent soluẽdo, creditoribus addicebantur: mox precio persoluto, seu quauis

Quare prænomina instituta.

Prænomina ex Sabinis nominibus.

Serui & mancipia.

Manumissi.

Adoptiui.

Addicti.

uis causa, etiam citra domini voluntatẽ seruitute exempti, & libertate donati sunt. Præter hos erãt abscisi & lenones æqua ferè conditione ac serui: nullo cognomẽto aut ordine, infames. Nanq; senatusconsulto prohibitũ erat, ne abscisi, quibúsque virilia execta forent, vtpote semiuiri, aut lenones, quærendi iuris aut postulandi causa, tribunalia adirent. Ideo Vectilius leno in causa testamẽtaria à Q. Metello deiectus fuit, & à subsellio prohibitus, quia leno erat, quem pro libero propterea habendũ non censuere. Est tamen literis proditũ, vt nisi inter ingenuos, aut ex ingenuis oriundos, nullũ gentilitatis cognomen foret: nam seruorũ libertorúmque nulla cognatio, nec gentilitatis erat. Apud Athenienses vero constitutum est, vt nemo ex fœmina genitus, maternũ sibi nomen adsciscereț: nam fœminis inde re familiæ cognomẽta lege vetabatur. Id quod æquè à Romanis factitatũ comperimus. Tum, ne quis illas Athenias vocaret, edicto cautum fuit. Ediuerso apud Lycios: nam ex matribus, non patribus gentilitia fuere nomina, filiásque non filios suos habuere hęredes: plúsque honoris fœminis quam viris tributum est. Neque omittendum, Nonis Iulij, quibus è vita concesserit Romulus, quas caprotinas & vulgi fugam appellant, Romanos vrbe excedẽtes, ad Capreæ paludem sacra facere: dúmq; ad rem diuinã vadunt, veterum prænomina, vt Caium, Lucium, Marcium, aliáque prisca nomina inclamare: sicut in Oscophoriis Athenienses ob Aegei mortem, dolentium voces imitantur. Ancillásque cultu decoras, in matronali habitu cum occurrentibus prælij imaginem effingere, quod olim cum Latinis Romani gessere, vnde celebritatis causa & origo est, tectásque vmbra caprifici, epulas & alia lætitiæ inuitamenta celebrare. In quibus sacris hoc seruari meminimus, vt inter solẽnia de caprifici lacte apponatur. Illud prẽterea notatũ est, Romanas mulieres sine cognomẽto, solis prænominibus adiecto nomine denominari. Quódq; Marci prænomen, velut perniciosum & infame, plerique magnopere deuitarũt, postquã M. Manlio crimine affectati regni turpi iudicio conuicto, ne cui gentili nomen M. Manlio foret, senatusconsulto cautum fuit: quòd generi & nomini suo inustam dedecoris notam attuliſſet: sicut Claudia gens, propter gentiliũ flagitia, cum

Abscisi. Lenones.

Gentilitatis cognomẽ ingenuorũ. Fœminæ non indebant familiæ cognomenta.

Lyciis fœminæ magno in honore.

Nonæ Caprotinæ.

Oscophoria

Ro. mulieres solo prænomine denominabãtur.

Marci prænomen vitatum.

Lucij prænomen vitatum à Claudia gẽte.

Luciorum alter cædis, alter latrocinij damnatus foret, ad diluendam memoriam dedecoris, Lucij prænomen deuitauit. Quódque Domitia gens, cæteris prætermissis, Cn. & Lucij prænomẽ peculiare sibi desumpsit. Siquidem ex Aenobarbis (autore Tranquillo) continua serie tres, Lucij: reliqui verò, Cnei prænomina eadem serie vendicarunt.

Cnei & Lucij prænomina in honore apud Domitiã gentem.

Quid sit apud iureconsultos heliocaminus, quid zeta, & vnde deductum nomen, & denominatum.

CAPT V.

IN circo Flaminio, dũ post immodicos calores sole occiduo deambularemus, adiit ad nos cõtubernalis meus quispiam proficiens in iure ciuili. Sed nimis ineptè gloriosus, & percontatus est, quid esset quod Vlpianus de seruitutibus vrbanorum dixit: Quòd si arbor à te compacta, helio camino meo solem adimeret, eò quòd vmbram facit in loco heliocamini, id contra seruitutem tibi facere nõ licere. Quid esset heliocaminus, percontabatur. Cúmque de verbi significatu ambigeretur, dixi heliocaminum vaporarium quoddam solare, & apricum locum dici, ad quem sol hybernus accedens, ipsum euaporat & calefacit, deductum nomen ἀπὸ τῦ ἡλίε καὶ καμίνε, id est, solis vaporario seu æstuario. Fuisséque moris prisci, vt iuxta zetam heliocaminus cõstruatur. Zeta enim locus erat vnius cubiculi capax. solem hybernum prospectans, ita constructa, vt per heliocaminum vaporem acciperet. Erat enim cubiculum hybernum frigori accommodatum, quod nunc sole, nunc igne æstuaret. Quare Heliogabalum Indicos odores ad vaporandas zetas accendere consueuisse, autores tradunt. Fuit ergo opinio Vlpiani, quod si heliocamino meo & vaporario eiusmodi, ad quem sol admitti debet, arbor per te compacta officiat, ita quod eum admitti nequeat, id velut contra seruitutem factum, non ritè factum videri.

Heliocaminus.

Zeta.

Quando primùm interregnum cæptum fuerit, & quibus de causis interreges Romæ creari consueuerint.

CAPVT VI.

Quo

QVo tempore Romulus ad Capreę paludẽ humanitatem exuisse fertur, satis cõstat patres conscriptos de regni successore solicitos, decẽ decuriis factis, singulísq; in singulas decurias creatis, vt decem imperitarẽt, vnúsque cũ insigniis imperij & lictoribus esset, interreges creauisse, quod imperium per orbem ire, & quinque dierũ spatio terminari iusserunt. Alij per ternos quaternósque dies, interregni spatiũ per singulos iuisse, atque anno vno senatores, qui centum numero erant, imperium tenuisse ferunt. Plerique asserunt, cũ ducenti senatores essent, à patribus fuisse cõstitutum, vt per quinos dies singuli qui fasces & imperij insignia habebãt, imperitarẽt: functúsque imperio primus secũdo, & reliquis deinceps regni curam munúsque traderet. Nonnulli putant, quòd cum centũ & quinquaginta patres essent, singuli cum fascibus prodeuntes, sex noctis horas, & sex diei, Quirino imperitarunt, & sacrum fecerunt: tantũdem Tatio, qui regni consors erat, annuúmque interuallum fuisse: donec Numa Pompilio rege creato, Romulo regni successor datus est. Mãsitque mos post exactos reges, vt siqua fortuna aut casu consules creari nequirent, vel vitio creati forent, aut siqua turbulenta confusio & necessitas premeret, donec de cõsulatu decerneretur, aut dictator reipub. daretur, interreges præessent, qui populo vice cõsulum iura darent. Quinetiam si cõtentio inter patres & plebem foret de magistratibus creandis, aut absentibus cõsulibus comitia haberi nõ possent, vel vitio creatis magistratibus auspicia renouari oporteret: vel consulibus morte sublatis, de comitiis & creandis consulibus contentio esset, interreges creari compertum est, vt essent qui comitia haberent, magistratúumque munia obirent. Qui quidem interreges sine populi suffragio, ad concilium plebe non admissa, à patribus tantùm auspicatò creabãtur. Quotiésque per interregem comitia fiebant, in patrum potestate euentum comitiorũ fuisse liquet: quippe nemo interrex qui autor comitiorum foret, nisi ex patribus erat. Dicebat verò consulem plerũque interrex ex patrum decreto, quem ipsi voluissent, quod officiũ prodẽdi interregem, oratoris fuisse autumant: poterátque non modo prætor, sed consul aut dictator interrex fieri. Et siquando proditus interrex, munus

Interreges quando primũ creati.

CL. patres.

Interreges quando, & qua de causa crearentur.

Patres interregem creabant.

Qui interreges creabantur.

pro quo dicebatur, exequi nequiret, exacto dierũ quinque ſpatio, alius ſuccedebat qui vices ſuſciperet, donec per ſingulos in orbem irent, vt modo tertius, nunc quintus, aut quartus, nonnunquam quartusdecimus, plerunque vigeſimus proditus interrex, conſules magiſtratúſve faceret, aut comitia haberet. Quos quidem interreges dũ honori præerant, conſulum vicem gerere, idémque iuris & poteſtatis habere, haud dubiũ eſt, donec abſoluto reipublicę munere, interregum poteſtas finiretur. In quo id plerunque euenisſe comperimus, vt proditus interrex, comitiis quæ ipſe habuiſſet, conſul crearetur: ſicut de L. Poſthumio Metello traditur, qui his comitiis quibus interrex præerat, cum Iunio Bubulco conſul factus eſt. Qui etiã tantæ poteſtatis erant, vt legem ferre poſſent, ſenatum conſulere, & conſulis munia obire. Hoc quoque dicere haud piget, ſine cauſa interregem dicere haud licere: ſed quũ turbulentæ confuſiones, aut tumultus comitia impedirent, & niſi ad quartũ calendas Februarias creari non licuiſſe. Et ſiquãdo comitiorum cauſa interrex proditus eſſet, quod plerunque vſuueniebat, nunquã ab eo qui primus proderetur, ſed qui ſecundò aut tertiò ac deinceps in orbem iſſent, vel comitia haberi, vel dictatorem dici, aut conſulem vel tribunum creari. Fertur verò Sylla, cum ſummæ eſſet potentiæ, conſulibus morbo ſublatis, per ſenatum interregem creari mandaſſe: ſcilicet qui non cõſulum comitia exemplo veteri indiceret, ſed vt ſe dictatorem ad imaginem antiquitatis, indictis comitiis crearet. Neque negauerim Cæſarum temporibus nullũ interregnum fuiſſe, quum vnius imperio occupata repub. ſenatus eſſet negligens & remiſſus, & vix vlla foret libertatis imago, niſi poſt Aurelianum, quum de principe deligendo ſenatus opinione vaga duceretur, & cum militibus tumultuantibus non conſentiret, per ſex menſes deligendo principi interregnum fuiſſe: donec Tacitus in imperio aſſumptus fuit, qui ſummi principis ſpem oſtendit. Tametſi mortę ſublatis Cęſaribus, quoties de principe deligendo ambigebatur, ad ſenatum Romanam rem pertinuiſſe, multiplici exemplo probatum ſit: quod Traianus facere deſtinarat, vt ſi quid ei euenisſet humanitus, principem reipublicæ ſenatus daret.

Interregũ munus.

Interregũ poteſtas.

Interregem temerè dicere non licebat.

Cæſarum temporibus nullum interregnum fuit.

Cæſa. morte ſublatis ad ſenatum res Ro. pertinebat.

Sacrificium Latinarum quomodo in Albano fiebat, & quæ erant feriæ, qui ve populi ad ſacrum conuenirent.

CAPVT VII.

ROmanos conſules comitiis creatos, ſortitis prouinciis, aut extra ſortem datis, Latinas ferias indicere conſueuiſſe, planè perſpicuum eſt: Iouíque Latiali in monte Albano ſacrum facere, quod Latiar dixere, vbi carnem Latinis populis dare mos erat, quæ viſceratio dicta: Eſt enim mons Albanus inter Albam & vrbem Romam tractu ferè pari diſiunctus, vbi templum à Tarquinio Superbo Ioui Latiali conſtructum ferunt, ſacrúmque inſtitutum, ad quod Latini populi numero ſeptem & ſexaginta, ſtato tempore, nonnunquam noctu ad lumina frequentes conuenirent, ibíque nundinas haberẽt: vtque alij agnos, alij caſeos, nonnulli lac, plerique molam ad commune epulum afferrent, & vnà taurum immolarent, concordi ſuffragio ſtatutum erat: tauróque immolato, & cæſa victima, ritéq; ſacrificio perfecto, vt quiſque populus qui ad ſacrũ acceſſerat, & quæque ciuitas carnem poſceret, de tauróque partem acciperet, priſci moris erat. Principatus verò ſacri & publici concilij caput, haud dubiè penes Romanos fuit. Quas quidem ferias conceptiuas, non ſtatiuas eſſe multi putarunt. Cum enim feriarum quatuor eſſent genera, ſtatiuæ, conceptiuæ, imperatiuæ, aut nundinæ: Statiuæ fuerũt, quæ ſtatis diebus ac menſibus ſeruantur, vt Saturnalia, Lupercalia, Agonalia: Conceptiuæ, quæ in diem certam à pontifice vel magiſtratu concipiuntur, vt Latinæ, Sementinæ, Paganalia, vel Compitalia: Imperatiuæ, quas conſul prætórve, aut pontifex maximus pro arbitrio indixit: Nundinæ verò ſemper paganorum habitæ ſunt ferię, quas Hortenſius nefaſtas eſſe ſanxit, vt ruſticis qui nundinãdi cauſa in vrbem venerant, lites componere, & leges accipere facultas foret. Quod quidem ſacrum velut anniuerſarium ſine piaculo nec præmitti, nec ſupprimi poterat. Ideo ſi dilatum aut omiſſum foret, piaculum admitti putabatur: nanque illud iterari, aut intermitti, vel non ſuo tempore celebrari, prodigium erat. Propterea Caio Flaminio, quòd ſecundo Punico bello conſul Latinas non indixiſſet, neque ſacrum in

Viſceratio. Albanus mons. Templum Iouis Latiali.

Feriarum quatuor genera. Statiuæ. Conceptiuæ. Imperatiuæ Nundinæ.

Albano fecisset, sed lixæ modo sine more, sine auspiciis ad exercitum profectus esset, dirum fuit, & haud multo pòst publica clade expiatũ: siquidem ad Thrasimenum, quum inconsulta audacia in hostes irruisset, depulsis & dissipatis copiis, totóque exercitu profligato, & nefanda cæde afflicto, prætermissi sacri pœnas dedit. Quod si in eo sacro non omnes Latini carnem accepissent, sed aliquid dilatum prætéritúmve fuisset, aut neglectæ cæremoniæ, intermissúmve solenne esset, tanquam non rite exhibitum foret, denuo instaurari oportebat. Ea verò quæ non anniuersaria, sed calendaria dicuntur sacra, si quo casu aut fortuna dilata, vel suo tempore omissa forent, & differri, & nouari, & repeti posse sine piaculo veteres credidere. Has ergo Latinas Tarquinius à principio in vnam diem indixit: post reges verò exactos, altera populi iussu adiici cœpta fuit. Demum restituta plebe quæ ad sacrum montem secesserat, in tres aut quatuor dies indictas à consule vel præfecto latinarum fuisse: interiecto deinde tempore, in decem dilatas seruatásque inuenimus. Vltra quos, duo etiam post Latinas religiosi dies habiti, quo tempore solenne ludicrum in Capitolio fieri, quadrigæque concito cursu decertare, victorque certaminis in palmam victoriæ absinthium bibere solebat: quibus diebus si cum Latinis & populo Romano bellum inter eos aut dimicatio foret, induciæ dabantur. Nam que indictis feriis Latinos populos inuicem arma sumere, aut acie decernere, vel agros hostili modo vastare, sine graui prodigio non licebat: tunc enim odia offensionésque quiescebant. Cúmque post pugnam cum Veientibus ad Vesuuium, fœdus ictum fuerit cum Laurentibus, deinceps singulis annis post decimum Latinarum denuo innouari seruatum est. Sed sicut hoc sacrum in Albano, sic Veneris templũ Lauini celebre Latinis populis erat: ad quod conuenire, & annua sacra stato die facere assuerant, quorum Ardeates (qui antistites templi erant) præcipuam gessere curam. Manstque in posterum, vt si quod nomini Latino impenderet bellum, vitandæ iniurię causa, in Albano, aut ad lucum Ferentinæ, quid facto opus foret, communi consilio decernerent. Anagnini autem concilium Hernicis populis in circo quem maritimum vocant, indicebant.

Cæremoniæ Latinarũ.
Calendaria sacra.
Dies duo religiosi post Latinas.
Veneris templum apud Latinos.
Concilium Latinorum in Albano aut luco Ferentino.
Anagnim.

Græcis verò conuentum Amphictyonum ab Amphictyone Heleni filio inuentum, quod fuit sanctissimum Græciæ concilium, huius instar sacri tenuisse dicunt, ad quem duodecim florentes Græciæ vrbes initio veris & autumni conuenire, & Cereri sacrum facere, déque maximis rebus communi decreto decernere solebant: quod ad Thermopylas indicebatur, & Pylaicum vocant. Fuere autem populi qui exciti sedibus illuc confluebant, Iones, Dorij, Perrhœbij, Bœotij, Magnetes, Achæi, Phthij, Melienses, Dolopes, Aenianes, Delphi & Phocenses. Præter quos Homoloctos populos huius sacri imaginem prætulisse tradunt. Dissecto enim in minimas partes boue immolato, fœdus iungunt, & sacrum faciunt. Nec desunt qui Dianæ templum, quod est in Laconiæ finibus, huius figuram obtinere dicant. Illic enim Lacones & Messenij statuto sacrificio, quod in diem certam quotannis faciunt, crebra concilia indicunt, & aduersus maximos conatus de summa rerum consultant. Lugduni quoque vbi Arar Rhodano commiscetur, communis ara finitimos conciuit populos numero sexaginta: ad quod sacrum singuli euocati, ingenti coacta manu, aduentabant, déque rebus magnis indicto concilio decernebant. Concilium quoque Aetolorum quod Panætolium vocant, magni nominis fuit, in quo nisi in Panætolico & Pyrrhiaco concilio de bello vel pace decerni nihil poterat. In Palladis Ioniæ templo Pambœotia sacra, concurrente Bœotia tota, & concilia populorum magno concursu ad omnes hostium motus frequentia fiunt. Et Panægyres Athenis quinto quoque anno, atque in Neptuni templo Heliconij ab vniuersis Ionibus conuentus & sacrum fit, quod vocant Panionia. Fuítque alter conuentus Amphictyonum in Troezena templo Neptunii inclyto, quò ex septem ciuitatibus populi ad commune sacrum pari vsu & commercio coibant. Hæ fuere, Athenæ, Prasium, Epidaurus, Aegina, Nauplia, Orchomenus, & Mynius. Apud Cares autem Chrysaorei Iouis templum omnibus Caribus communis concilij locus erat. Et Sybaritis Omarij Iouis delubrum, in quo Sybaritæ, Caulonitæ & Crodemate conueniunt. Et Doriis in Epitropio Apolline, ad quem conuenientes cum vxoribus & liberis sacrificant, ibíque

Græci Amphictyones.
Græcorum.
Lugduni ara.
Aetolorũ concilium.
Bœotorum.
Athenienſium.
Ionum conuentus.
Amphictyonum conuentus in Troezena.
Carum.
Sybaritarum.

ex omnibus oppidis & vicis, siqua consultatio fieret, ciues & incolæ concilio adesse assuerant. Præ cæteris verò Senonum conuentus fertur immanissimus, quò omnes eiusdem sanguinis, statuto tempore in syluam religione sacrâ conueniunt: cæsóque publicè homine, barbara feritate victimam faciunt, & de bellis consultant. Præter quos fuit conuentus in Olympia Dianæ Alpheoniæ, iuxta Alpheum: sicut Elaphiæ & Daphniæ ac Laureæ, qui annis singulis statodie celebrantur. Vni soli feruntur Britanni, qui quum variis factionibus laborent, ad propulsandum commune periculum, nullos aut paucissimos conuentus habent. Ita fit, vt cum vires consociatas non teneant, dum singuli oppugnantur, vniuersi succumbant. In Albano autem, qui populi conuenirent, & carnem poscerent, hi ferme traduntur, Albenses, Albani, Esolani, Accienses, Abolani, Nubetani, Bolantij, Coretij, Ortenses, Latinienses, Longani, Manates, Macrales, Munienses, Olliculani, Octulani, Pedani, Pelletaurini, Querculani, Sicani, Sisolenses, Tolerenses, Corniculani, Ficulei, Vetuscamerij, Amerioli, Tutienses, Venatulari, Vicellenses. Præter hos fuere Ardeates, Violanenses, Bubetani, Corni, Varientani, Gabini, Lauinienses, Lauiniatæ, Lauicani, Nomentani, Bouillani, Prænestini, Atriciani, Scaptemij, adde etiam Laurenses, cum quibus & Romanis post decimum Latinarum, singulis annis fœdus renouatur, vt percensuimus.

Senonum.

Cōuētus in Olympia.

Britannorum.

Qui populi in Albano conuenirent ad sacra Latina tum.

Qui ludi Olympici, qui Pythij, qui Isthmij, & qui Nemei, olim apud Græcos, & qui Circenses Romæ fuerint.

CAPVT VIII.

QVæ victoribus præmia in ludis olympicis fuerint, quibúsve coronis donarentur, à nonnullis quæsitum est, Olympicos enim ludos propter olympij Iouis delubrum, quod in Achaia fuit celebratissimum, dictos accepimus, qui iuxta Pisam & Elidem in campo cui Olympia nomen, magno conuentu totius Græciæ, certamine gymnico & equestri celebrari consuerant: quod delubrum in agro Pisano ab Elide trecentis ferè stadiis aberat. Pisæ autem pars erat Olympia. Quos ad Hercule institutos in Pelopis

Olympici ludi.

Olympicos

lopis honorē anno mundi quadringētesimo supra quatuor milia, fama distulit. In quibus primus Coræbus, qui olympia vinceret, fuisse traditur. Ipsúmque Herculē stadiū illic metatū, quod maius quàm reliqua fuisse memorant. Qui quidē Hercules non is fuit, qui ex Ioue & Alemena natus fertur: sed qui in Creta genitus, inter Idæos Dactylos adnominatus est, certantibus ibidem Hercule, Pœneo, Epimede, Iasio, & Ida fratribus Idæis. Nonnulli ab Iphito eius filio, & Lycurgo olympicos inuentos primùm autumant. Plerique Oenomaum ludos & equorum cursus apud Elidem edidisse volunt, quorum præfecturā Elei lōgo tempore habuere, in quibus Agrigētini equi atque Aetnæi semper præceleres habiti, & ex Epiro primas in olympiacis meruere, atq; ex Venetia, in sacris certaminibus sæpe nobilitati sunt: præcipui verò Nysæi, quibus Persarum reges vtebātur, & apud Eleos educati, quibus non segnis equorum cura fuit: quippe qui equas finibus eductas initi faciant, quòd esset experimento cognitum, miræ felicitatis prolem inde prouenire: sicut apud Argiuos ad lucum Agenoris hircos pecudibus admittunt, vt fœcundissimos habeant fœtus, vberes & quæstuosos. Laudatúrq; Atheas rex Scythatū, quòd tāto equorum studio flagrarit, vt equum ipse pecteret, & manibus suis ornaret: qui quum à legatis Philippi cōspiceretur, an ipse idem faceret interrogauit. Fertur tamen Alcibiades septem quadrigas miræ pernicitatis ad olympia deduxisse, & victor fuisse, & Hecratides Thessalus equa prægnante olympia vicisse. Atque Archidami Spartanorum regis filia inter fœminas victricem palmā tulisse. Ab Homero autem celebratur Clytoneus Phæacum velocissimus, in palæstra Euryalus, in saltu Anchialus, in pugilatu Laodamas, in disco Elatreus. Præ cæteris proditur Theogenes cursu, luctu & pugilatu ita celebris famæ, vt mille & ducentas coronas tulerit. Et Glaucus Demyli filius, qui cum ipsum arantem pugno excussum vomerem, aratro indidisse conspiceret, pater admirans illum, produxit in olympia: & quum arte aduersarij eluderetur, pater clamauit, τὸν ἐπ' ἀρότρῳ, id est, vulnus ab aratro, vt tam fortiter percuteret, sicut olim pugno vomerem aratro indiderat. quod ille audiens, & tunc vicit, & sæpe aliàs. Hósque ludos qui varij & multipli-

ludos quisinstituit.

Agrigentini & Aetnæi equi.

Hirci pecudibus admissi apud Argiuos.

Atheæ equorum studium.

Qui Olympia vicerint Odyss. 8.

Ludi Olympici varij.

ces erant, (nam palæstra, pugnis, cursu & lucta certabatur)
Græci per olympiades numerabãt. quinto quoque anno celebrari: quod tempus olympiadem dixere, vnde Græci annorum curricula & tempora dinumerant: atque in his decem præfectos sorte ductos diiudicate, celebris fama est, victorésque quorum virtus prçcipua
Præfecti decem olympiorum. fuit, oleastro coronari vel calistephano, (oleæ enim genus erat) velut grande virtutis præmium ferrent, & præter coronam, victori statuam olympiæ dicari: tametsi olympiæ victorem coronis aureis aut æneis vulgo donari quãdoque proditum. Antea enim in sacris certaminibus arboris ramus pro corona fuit: sic Athenis panathenæa, quibus peplum Mineruæ ferebatur, singulis lustris sunt fieri solita, in
Panathenæa. quibus solenni carmine per tubicinem & præconem ludicrum indicebatur. nudósque ad certãdum ingredi athletas, neque congressurũ quempiam cum quo certaretur eligere,
Mulieres ad spectacula olympica nõ admittebantur. sed cum primo prodeunte congrediendum esse. Neque ad spectandum mulieres admitti, præter vnam Pherenicem, quæ mater, filia & soror olympionicarum fuit, & Cereris sacerdotes mulieres: neque barbaris pugnare licere, lege cauebatur. Sicut Milciadi certamen equestre & gymnicum
Chersonitæ. Chersonitæ fecerunt, in quo nulli Lampsaceno pugnare
Elei certamini olympico præfuere. permittitur. proditúmque memoriæ fuit, à prima olympiade vsque vigesimamsextam, Eleos Olympiaco semper certamini præfuisse: in quo licet prius athletæ subligacula ferrent, postea Lacedæmonij decertantium corpora nudari,
Quis primus nudauerit corpus in olympiis. mox oleo perfundi edocuere. Primus enim qui nudare corpora in olympiis aggressus fuerit, Hacantus Lacedæmonius fuisse traditur. Antea enim pudori ducebant, nudatis
Instituta in olympicis. corporibus apparere in ludis. In his quoque institutum, vt qui largitione corruptis aduersariis, pugnarent, quique athletæ ad præscriptum tempus nõ venirent, mulcta plectentur: vtque nefario scelere conuicti, aut crimine damnati, nec in certamen venirẽt, neque ante commissionem spectaculi, ad immolandum accederent: quippe athletarum parentes, & omnem stirpem citra labem esse voluerunt. Sorte quoque duci ad pugnandum paria athletarum, & de loco inter se pugiles decernere, exemplis sæpe probatum est.
Sorte educebantur athletæ. Quæ sortitio fiebat, vt calculis in vrnam coniectis, binæ cõpares literæ inscriberẽtur: quique eductis sortibus pares

sortiti erant, inuicem committerentur. Horum imaginem ludorum Cato Romam transtulisse dicitur, cum in theatro spectacula edidisset, victoribusque non ex auro, sicut olim, sed ex oleastro, sicut in olympicis, coronas proposuisset, cuius exemplo Augustus post pugnam Actiacam, olympicorum imaginem & ludos illis æmulos apud Actiũ in sinu Ambracio Apollini consecrauit, illorumque curam multis propositis coronis Lacedæmoniis demãdauit. Præter quos in agro Leontino, olympicos ludos Herculi palæstræ insti-
Olympici ludi in agro Leontino. tutos Diodorus memorat, qui si intermitterentur, sacerdotes muti fierent: & si sacra repeterent, liberarentur morbo.
Sylla athletas ex olympiis Romam traduxit. Ferturque Sylla olympiade quinta & septuagesima supra centesimam, athletas & reliqua ex olympiis certamina Romam traduxisse, & solùm stadij cursum illis reliquisse. Ne-
Nero in olympiis. rò contrà: nanque agona musicum olympiis addidit, & primus præter assuetum celebrauit: in quibus aurigauit, & coronam meruit. Fuitque literis proditum (si libet credere)
Mysodes. ab immolato tauro deo, quem myiodem vocant, dum Olympiorum celebritas manet, muscas ad vnum cateruatim Pisas concedere: rursúsque ludis absolutis, eódem reuerti: sicut in Leucade apud Actium Apollinis, vbi Panegyri celebritas futura erat, muscas, boue immolato, illius distentas cruore protinus euolare. Alteri ludi à Pythone interempto Pythij dicti, in Apollinis honorem celebres fuere à
Pythij ludi Præmiũ victoriæ. Diomede primùm instituti, magna religione sacri, in quibus victores lauro coronati triumpharunt: qui apud Delphos in Phocide, vbi templum Apollinis erat, magnopere culti concelebratique sunt, in quibus comœdiæ & tragœdiæ, & alia fabularum argumenta spectatoribus exhiberi, atque ad spectandum tibia & cantu inuitari solebant. Tertij Isthmij in Isthmo Achaiæ iuxta Corinthum in Mega-
Isthmij ludi. rensium sinu delubro Neptuni inclyto, inter Ionium & Aegæum, à conuentu totius Achaiæ profusis sumptibus fiebãt: qui in honorem Melicertæ seu Palæmonis, aut Portumni marini dei, manere: quos quidem noctu à principio, mox die celebrari institutum est. Hos enim à Theseo
Theseus Isthmiorum inuentor. æmulatione Herculis, qui olympia instituit, primùm inuentos memorant, qui & quinquennales erant, tanta religione sacri, vt cum eos Cypselus tyrãnus Corinthius inter

Isthmiorum religiosa obseruatio.

missō more reliquisset, illorúmque prope intermortua memoria esset, ne tanta celebritas prætermitteretur, Corinthij aliquanto enixius ex omni seculorum memoria solennes celebrarunt: quos tanto deinceps studio coluere, vt ne deleta quidem Achaia à Lucio Mummio, & tota Corintho maximo bello conuulsa, ab eorum spectaculis desiuerint. Cúmque deserta Corintho, celebrandis ludis ciues superesse nequirent, Sicyoniis proximis incolis, ne celebritas intermitteretur, cultum curámque demandarunt. In quibus præcipuus honor spectaculi Athenienfibus datus. siquidem tantum spatij, quantum velum nauis occuparet, vt cæteris

Præmia victorum.

præferrentur, subselliáque præcipua haberent, cum Corinthiis conuenisse dicuntur. Et quanuis in Isthmo victores, apij coronam præmium ferrent, postea pinea coronari, demum à Solone, vt qui Isthmia vicisset, centum drachmas: qui verò olympia, quingentas ferret, cautum fuit. Præter quæ munera, hoc etiam victori tributū est, vt victor statua donetur, illíque publicè decernantur alimenta. Si autē ter

Qui ter olympia vicisset.

olympia vicisset, statuæ, quas iconas vocant, similitudine membrorum expressa dicarentur. Nonnunquā, vt cum quadrigis triumphantium more vectentur in patriam, aut pro ampliori munere, coronis vittísque exornentur, reuersúrique disiecta parte muri vrbes ineant: statuáque in foro, &

Olympionicas.

perpetua immunitate fruantur: adeò vt Græcis olympionicen esse, maius censeretur munus, quàm Romę de hostibus triumphus. Quod Romanis etiam in vsu fuit, vt athletas qui sacris certaminibus coronam meruissent, vacatione

Ludi Nemei Cæremoniæ & certaminum genera Præmium victoriæ.

munerum, curæ tutelæque & perpetua immunitate donarent. Quartos autem Nemeos à Nemea sylua in Archemori honorē institutos ferunt. hic enim Lycurgi filius, Opheltes dictus, cui à serpente interempto, in patris solatium Iudi manserе, quos dicunt Nemeos, quorum non minor apparatus & celebritas erat. Tametsi à Molorcho, qui Herculem suscepit hospitio, cuius filius à leone interemptus fuerat, eo enecato, primū institutos dicint, in quibus maiorum imagines, sicut in funebri pōpa, lōgo ordine repræsentari, atque equorū cursu, simul disco, cæstu & palæstra dimicari, victoréque apio coronari solebāt: ideo quod super hāc herbam reptātem, puerum à dracone interemptum ferāt. Inde

fuit Græcis apij corona funeralis, maiorúmque sepulchris ex apio coronas apponi, illóque ornari & tegi seruatum est, quæ sepulchrales dictæ. In quibus Nemeis memoratur Arion equus pernicitatis eximiæ, excusso rectore polynice, palmā tulisse. Præter quos fuit Delphis citharœdorum certamen, quod & pythia dixere, ad quod citharœdi, tibicines & fidicines concurrebant. & in Delo certamen à Theseo institutum, in quo nouo exemplo palmæ victoribus dabantur. Romæ verò P. Cornelio Aruina, & C. Mario Rutilio consulibus, palmæ primùm victoribus dari cœptæ. Alexander verò Macedo è Persa arbore coronas proposuit primus. Pergami autem & Athenis fuit pugna gallinaceorum & coturnicum, tanti decoris, vt ad illud tanquam gladiatorium munus effusissimo studio omnes conuenirent. Et certamen picturæ Corinthi & Delphis. Et Aeginæ sacra certamina ab Aeaco inuenta, & Thebis heraclea & iolacea, Megaris verò dioclea. Et ob taurum à Theseo interfectum, marathonea, in quibus phialam argenteam victor accipiebat: in Deliacis autem bouem, sicut in certamine dithyramborum poetis dabatur bos, vel tripos cum inscripto epigrammate. & Spartæ in certamine poetarum, præmium ex farina & melle, quod syrmeam dixere. In panathenæis verò olei ceramum velut amplum precium victor accipiebat. Ea quidem duplicia fuere: nam & magna quinto quoque anno, & minora singulis fiebant. Apud Pellenen erat Apollinis agon, vbi ex argento proposito præmia certantibus fuere, quæ theoxenion vocabant. Et apud Platæas certamen gymnicum, in quo coronæ dabantur ex auro. Et ludi eleutherij, quod illic Grecorum copiæ Mardonium cum trecentis millibus Persarum deleuissent: & apud Rhodios ludi, qui vocantur halia, atque certamen hirundinum, & cornicum. Erántque festa Iouis dialia & pandia: sicut Iunonis herea, Musarum musea, Cereris demetria, Mercurij hermea. In quibus chlænæ vestes pelliceæ dabantur, quæ sæpe in agonibus fuere præmia. Gymnica quoque in honorem Androgei Minos stutuisse fertur, in quibus præmium victori pueros proposuit. Apud Nemeam verò obscura quadam ambage hipposelinum dabatur donum, quibus muneribus cum præfatione virtutum victores do-

Arion equus.
Citharœdorum certamen.
Certamen in Delo.
Gallinaceorum & coturnicum pugna.
Picturæ certamen.
Aeginea.
Heraclea.
Iolacea.
Dioclea.
Marathonea.
Deliaca.
Dithyrambica.
Certamẽ poetarum.
Panathenaica dupli cia.
Agon.
Theoxenion
Gymnicum
Eleutherij ludi.
Halia.
Dialia.
Pandia.
Herea.
Musea.
Demetria.
Hermea.

nabantur. Præter quæ fuerunt Promethea, vt currentes in palæstra, tedam ardentem gestarent, eámque defatigatus proximo, ísque postea defessus alteri, & deinceps alius alij traderet, donec metam pertingerēt. Ea quidem ara Promethei in Academia fuit, à qua ad vrbem cū accensis eiusmodi facibus cursus erat. Estque animaduersum, olympicum stadium in Hereis ludis, sexta parte dempta, mulieribus patere. currebant enim collecta tunica, solutis comis, dextro exerto humero. in quibus victrici, oleæ corona erat præmium, & bouis portio Iunoni immolatæ. Ex his ergo ludis, cum olympiaci & Isthmij quinquennales forent, & nemei singula trieteride fierent, solennes reliqui annui manserē, quorum frequens lusus erat, iaculatio, iactus disci, stadij cursus, palæstra & saltus, quem pentathlum Græci vocant, Latini quinquertium, ipsósque athletas, quinquertiones. Cúmque victoribus dabatur corona, vetus erat mos, vt non illos qui vincerent, sed illorum patriam per præconem coronari magna voce pronunciarēt, mox ipsi præconi alter præco ante ludorum missionem coronam daret. Athenis verò lex iubebat, vt si quis coronaretur à senatu, in senatu præconium fieret: si à populo, in concione. Proditum quoque memoriæ est, apud Nasamones à virginibus edi certamen quotannis ad Tritonidis paludē, quę nō cursu, sed pugnis & fustibus certabāt: ex quibus siqua ictu concidisset, falsa cēsebatur virgo: victrix verò, armata vectabatur curru. Sed quod Græcis olympici fuere, hoc nimirū Romæ (quātum opinione auguror) circenses fuisse crediderim: quippe agonici circenses apud Elidem in honorem Iouis olympici pariter inuenti institutíque sunt. Inde Romam aduocatos putarim. in Elide enim iuxta fluminis ripam angusto tramite, altero latere vrgente flumine, altero positis gladiis, vt vtrinque præsens exitium esset, bigarum cursu certabatur, dimicatione pernicioſa adeò, vt intra præscriptum illas coercere necesse foret: vnde circenses dicti. Plerunque vnius equi curru, qui celes, aliquando simplici biga, quæ sinoris dicta est, pugna cōmittebatur. Quibus postea accesere calpæ & apenæ. Calpæ currus trahebatur equa, apenæ mulas iugabat. Nero verò in olympiis non bigis, sed decēiugi curru aurigasse & victor fuisse proditur. Milciades verò

Mulierum in Hereis ludis cursus.

Pēntathlon.
Quinquertium.
Quinquertiones.

Virginibus apud Nasamones edebatur certamen.

Ludi circenses.

Circēses vnde dicti.

Calpa.
Apena.

verò quadrigario curriculo olympicam palmam reportauit. Traditúmque memoriæ est, Romæ quadrigas ex afinis immenso constitisse, adeò vt quadrigæ quadringentis millibus venirent. Ibi quoque formę certamen haberi, victórque armis donari, & ad templa vittatus deduci, myrtóque coronari solebat: sicut in Cereris Eleusinæ festo prope Alpheum, speciei certamen erat: in quo animaduersum, Tenedias mulieres omnium quot sunt in Asia, venustatis palmam tulisse, tametsi Hypepas tanquam venustatis præcipuæ, alij celebrarint, & Homerus formosissimas in Hellade asseueret. Romam deinde circenses trāslati, positis metis, nō autē gladiis, eximie culti celebratíq; sunt, in quibus septem fuere curricula solennia (nam septeno circuitu currebant aurigæ) & vigintiquinque missus, quæ Domitianus ad quina spatia corripuit: missus vero, ad centenos propagauit, vterque singulos quinos missus, sæpe Romani principes venationem dedere, aut Troiæ decursionem. vltimus vero, quod ex collatione populi fiebat, ærarius dictus. Equis enim mira velocitate currentibus insidentes, leuissimos currus ingenui pueri cursu quàm citatissimo agitabāt, qui præcipua arte satis gnari doctíque erant examussim seruare normam, ne ipsi aut quadrigæ agitatæ, aliquo temporis puncto metas contingerent, vtque per singulos missus, idē currus per quina spatia sine offensione circuiret. Quæ quidem metæ cum antea ligneæ fuissent, Claudius auratas instituit. Fuítque moris, vt ante commissionem Circensium, ministri cum equis desultoriis missus exituros nunciarēt. In his quoque quatuor factiones pro anni temporibus, videlicet veneta quæ cerulea, prasina quæ viridis dicta est, alba, & rosea, miro fauentium studio coli celebraríque solitæ sunt. Viridis enim color, veri dicatus erat, æstati roseus, hyemi venetus, albus autumno. Nōnulli vero per elementa colores diuisere: quippe hyacinthus aeri dabatur, coccus ætheri, byssus terræ, purpura mari. Pannóque versicolore per singulas factiones certabatur, in quibus spectantium fauor & aura popularis, gratiáque & studium, ad victoriam multum loci dedit. nam tanto fauentium studio hinc inde certabatur, quum suos quisque clamore & plausu foueret, vt magis studio & colore panni, ac fauore quo af-

Formæ certamen.

Certamē in festo Cereris de speciei venustate.

Circēses Romā trāslati.

Ritus circēsium ludorū

Metæ in circensibus.

Factiones quatuor circensium.

fecti erant, quàm vera virtute niterentur: isque popularis fauor & gratia non dubiam plerunque victoriam dedit: adeò vt non populus modo, sed & principes ingenti studio & gratia factionum contenderent: siquidem Vitellius venetæ factioni ita additus erat, vt eos per æqua & iniqua amplo fauore prosequeretur, adeò vt quosdã qui clare maledixerant, occidi iuberet. Sicut prasinæ deditus erat Caligula, & Nero Cæsar. Caligula enim sestertium vicies agitatori Cythico contulit. Nero vero quum quereretur tractum prasinum agitatorẽ, & ob id iurgaretur à magistro, de Hectore se loqui mentitus est. Fertur autem Verus Antonius à venetæ factionis hominibus, quam odio execrabili prosequebatur, intoleranda probra & contumelias tulisse, quòd contra eos prasinæ studeret, illósque studio & cõmodis prosequeretur. Caracalla vero quum in aurigam, cui studebat, populus cauillatus esset, exercitum immisit, & pœnas exegit. Ad has quatuor factiones, alias aurati purpureíque panni Domitianum addidisse Suetonius memorat. Erantque circensium duo genera: Patricij, qui per patres: pleij, qui per plebem agebantur stato die, mense Nouembri, quos Claudius imperator sæpe cõmisit & celebrauit. In quibus præter spectacula etiam deorum simulacra, nonnunquam imperatorũ & ducum imagines habitu triumphali, ob studium fauorémque popularẽ erga principes, equestres aut pedestres, aliquando victorias cum palmis, ferculáque & tensa, currúsque elephantorum produci, & prælata pompa efferri solebãt. Quare Germanici equestrem statuam ex ebore, circensi pompa prælatam comperimus. Et Antoninus defunctæ Faustinæ imaginem cũctis circensibus præferri voluit: quæ quidem imagines nonnũquam aureæ, vel argenteæ, plerunque erant gypseæ, aut ex ebore. In quo illud adnotatum fuit, vt loca per quæ pompa & deorum simulacra vectabantur, ne recondita sacra è cœnaculis despicerentur, oraculo moniti, velis cooperirent. Præualuítque mos, vt prætor aliúsve magistratus, qui ludis præerat, mappam aurigis mitteret, & cursus signum daret, quod erat futurorum circensium initium: id quod à Nerone certo euentu cœptum, (vt Cassiodorus ait) fluxit ad posteros. Post quos adnumerãtur circenses cereales & secula-

Factionibus quatuor duæ additæ.
Circensium duo genera.
Imagines in Circensibus elatæ.
Munera illius qui Circensibus præerat.
Cereales.
Circenses.

res,

res, atque alij nauales, vbi in circo maximo immisso euripo, naues metis appositis, ne illas contingerent, cursu præcipiti concurrebant. Illud vtique non in postremis fuerit, quòd tam in circensibus quàm sacris certaminibus, magna cura seruatum est, vt qui intempestiue surgunt, aut qui ante alios exeunt, colaphis cædantur: quodque qui coronam meruisset, tanquam ad supremum fastigium ventum foret, nihil vltra de virium aut artis incremento speraret: vtque non minus bonos fortésque viros, qui ad certamen prouocarent, neque cum quo certaretur inuenirent, quum nemo luctari aut congredi audet, quàm eos qui fortiter pugnassent & vicissent, merita palma, aut posito constitutóq; præmio donarent: neque enim minus coronari pugiles qui absque sudore in certaminibus, quàm qui pugnãdo palmã assequuti sunt, cauebatur: licet adnotatũ quãdoque exemplis legamus, vt si athleta eò fortitudinis processerit, vt nõ inueniret parem, plures vni obiicerentur, cum quibus periculum faceret & decertaret: nam vt victor quis declaretur, & victoriæ insigne ferat, æmulo opus esse dixerunt. Neque prætereũdum, gymnica certamina Eleis præcipua fuisse, thymelica Corinthiis, scenica Atheniensibus.

Seculares.
Nauales.
Obseruationes aliquot in Circensibus.
Cũ quo nullus in certamen prodire vellet.
Vnus duobus commissus.

Mira exempla quæ in montibus & lapidibus hodie visuntur, vnde originem & causas duxerint.

CAPVT IX.

INgens cupido animos stimulauit illorum, qui rerum naturæ originem & causas diligenti æstimatione scrutati sunt, quòd orbis huius quem incolimus immẽsi & inexplicabilis, totiúsque naturæ rerum, cuius æternam vertiginẽ & irrequietum ambitum videmus, principium & origo sit: quod equidem immensæ quæstionis fuit. Thales ille Milesius inter septem præcipue celebratus, cum quo sacerdotes Aegyptij, & vates Pindarus, ex humore omnia constare dixerunt, Anaximenes ex aere, Heraclitus Ephesius, Stoici, & Parmenides ignẽ, Anaximãder Milesius infinitatem, Pythagoras numeros, Empedocles Agrigentinus quatuor elementa, Plato Deum & hylen, vnde elementa deriuantur,

Philosophorum opiniones de rerũ principiis.

Xenophanes aquam simul & terram, rerum originē principiúmque duxerūt. Epicurus autem, Leucippus, & Democritus Abderites, ex atomis, siue ex paruis minutísque corporibus temerè concurrentibus, in vnum confusis & condensatis, omnium elementorum vim atque substantiam, rerúmque formas & figuras oriri dicunt. Indi & Brachmanes præter quatuor elementa, quintam naturā, ex qua cælum & sidera constarent, effinxerant: hánc que rerum machinam, & hunc terræ globum, quem incolimus, quandoque indigestum & confusum, nullo rerum discrimine aut ordine, olim vnum chaos extitisse: postea diuino cōsilio & delectu, siue ex paruis huiusmodi corporibus & sempiterna illa incursione atomorum, siue quia grauiora in profundum, leuia vero cælesti labefactata motu, & ancipiti contentione distracta, natura volente, in altum euolauere, hāc rerū faciem, & hunc quē haurimus aerem, istámque quam incolimus terram, mutuo licet contrario fultam nexu, ex illa illuuione & turbulenta confusione emersisse: & prout plus minúsve illius densatæ materiæ, vel humoris fuere participes, ita montes & edita, nunc conualles & depressa, modo maria & flumina, fontésque & lacus, campósque ac diuersas rerum facies, & tanta naturæ miracula, summum illum artificem & rectorem Deum, omnium conditorem, tantæque molis fabricatorem diuino magisterio examinato modo effecisse: humorémque in vndas, leuiáque in aera & ignes, quódque minus defæcatum erat, in terras diuina sorte distincta recessisse: donec ad certam istam solidāque peruenit speciem, aerémque quo fruimur, quémque incolimus & haurimus. In hisque forte euenisse, vt pleraque alterius speciei & formæ, in tantæ machinæ molitione cum terra simul coaluerint: huiúsque rei argumētum esse, quod terram mobilem & solubilem, paulatim confusam, longisimo æuo in lapides durescere, diuersarúmque rerum species intra lapidum viscera vnum corpus effici: illáque simul in omni æternitate condensari, ac diuersas faciesquotidie artificem naturam moliri videmus. Quare diuersi coloris marmora, in quibus misturas inexplicabiles invno nunc corpore concretas inspicimus, quandoque disiuncta & separata, multiplicium corporum fuisse facile crediderim, quæ

Quinta essentia.

Chaos.

Elementorū commistio.

Lapidum diuersæ species vnde prodeāt.

quæ quidem res, illius primæ originis & coaceruationis indubia argumenta præbet: siue quod nonnulli tradunt, diuersis cardinibus inductis aquis, vel mari sedibus suis excito, seu nimbis effusis, diluuiò quondam inundasset mundus: postea cum fluctibus & mari omnia miscerentur, desitis tempestatibus, & terræ situ defæcato, post tot aquarum moles & agitationes fluctuum, solidas apparuisse terras: propterea in montibus, quanuis longe à mari, ea que in litoralibus vadis cernuntur, nunc inueniri: & quamuis mediterranea, specie tamen litorali apparere. In memoria mihi est, lapidem duri marmoris non vnius coloris vidisse in montibus Calabris, longo à mari recessu, in quo multiplices conchas maris congestas, & simul concretas cū ipso marmore, in vnum corpus coaluisse videres: quas quidem osseas & non lapideas esse, & quales in litoralibus vadis inspicimus, facile erat cernere. Quod si marmor in frusta dissectum resecasses, etiam multiplices conchas singulis frustis quasi natiuas considere, & cum lapide vnà discindi videres. Quod profecto multum præstat argumenti, dissimilia corpora disiūcta prius, postea colluuione rerum mista, & longo æuo coaceruata coaluisse. Quod genus, marmoris, in quo conchylia videantur, plurima, in Thessalia & Hæmonia præcipuè apparere autores memorant: atque in Aegypto salsudinem esudare Herodotus tradit, ita vt in collibus editioribus, ea quæ mari incito expuuntur, facile conspiciantur. Apud Megarenses quoque & omnem Macedoniam, ex rupium præruptissimis saxis lapides excauari nonnulli testati sunt: in quibus pleraque specie appareant litorali, multáque ædificia & magnas moles ex illis construi. Iouianus Pontanus ad hoc æui vir haud dubiè clarus ingenio factisque, cum plerisque nobilibus, præsente me, sermocinabatur, se in promontorio Pausilypi iuxta Neapolim, vi tempestatis ingenti lapsu proruto monte, vidisse in medio abscisi collis trabem ligneam, vndique latere montis duro lapide cinctam, cum montis dorso concreuisse, & in vnum corpus coaluisse: & hanc rem mirificam, quæ nō minore miraculo fuit, quàm conchylia in montibus, non vni tantum spectaculo fuisse. Sed ne quis hoc fictum commentum arbitretur, peruulgata res est, paucis ante nos se-

Conchæ in montibus.

Sal in montibus.

Trabs cum lapide concreta.

culis, dum Neapoli marmora ædificij causa discinderẽtur adamantem mire splendidum, non natiua vena, aut rudi & informi, sed absoluta artificis manu confectum & perpolitum, mira cælatura & arte, in medio marmoris concretum fabros inuenisse, eúmque pro miraculo regi dono datum, inter cubiculi arcana conspicuum fuisse, hodiéque inter illustria adnumerari. Præter quæ, mira profecto sunt quæ à plerisque digna memoratu produntur. Palamedes amicus meus, calcariæ fornacis præcipuus artifex, ingenio gnauo & industrio, autor alioqui grauis, sæpe mihi retulit, se dum marmora discinderet, in medio silicis, quæ nisi vi malleorum dirumpi haud facilè poterat, oleum quasi in vase conclusum inuenisse, odoris immensi, & aspectu iucundo, cui medica vis fuisse dicebatur: quo effuso, manus sibi diu miro odore fragrarunt. Quod ego quo pacto, stante semper solida illa materia, illic coagulari aut occludi potuerit, non equidem scio. Nos etiam apud autores legimus, si vera tradunt, in Chiorum lapidicinis diffisso saxo, caput effictum Panisci apparuisse: & ad Bætim Hispaniæ, lapides nasci, quibus scissis, ex puro auro frusta & lapillos conspiciant: & ab Europo vsque Elim quicquid oræ maritimæ mari abluitur, in saxa mutari: aut quod de pulvere Puteolano traditur, qui marinis aquis tactis, durescit in saxum: & in mari rubro syluas viuere, olcámque & laurum in quibus fungi enascantur, qui mox sole tacti, conuertantur in pumicem. Atque in Lucania, Cappadocia & Hierapoli Mysiæ, nonnullas esse aquas, quibus virgulta & ligna iniecta, breui pòst lapidescunt. Quod si aquis hoc datum est, siue lege fatorum, siue consilio dei, qui reliqua mundi opera æterna constitutione molitur, vt arenas & glaream, aliásque hoc genus species consolidet & indurescat: quanto probabilius est, parentem rerum naturam, longissimo ævo ea quæ disiuncta fuerant, physica vi & ratione consolidare potuisse, cum præsertim montes lapidésque adolescere in dies, exhaustáque effossionibus loca, sua vi rursus repleri, aliáque attenuari & imminui: ac maria quæ sempiterna agitatione mouentur, alia recedere, pleraque inundare, ac locorum facies mutari quotidie spectemus?

Adamas cælatus in marmore reperius.

Oleũ in silice conclusũ repertum.

Caput Panisci in saxo diffisso inuentum.

Pulvis Puteolanus.

Syluæ in mari rubro.

Virgulta aquis iniecta lapidescere.

Quàm

Quàm varium & multiplex iusiurandum apud diuersas gentes fuerit, & per quos deos iurare consueuerint.

CAPVT X.

QVàm varium & multiplex iusiurandum apud gentes fuerit, à nonnullis proditum memoriæ est. Per terrã, per amnes, per fontes, per vndas fluentes, immanissimum sanctissimúmque iusiurandum fuisse, Græcorum veteres credidere: apud eosdémque qui sanctam & inuiolabilem præstant fidem, in Thesmophoræ, hoc est legiferæ Cereris templum descendere, & quibusdam exhibitis sactis, deæ purpuram induere, incensisque facibus, velut præsentibus numinibus, per quicquid est deorum deierare solebant: aut per regium sceptrum, in quo iura dabant, teste Homero: quod præpotens iusiurandum regibus visum, ita vt maxima obstricti fide tenerentur. Nonnunquam verre apprehenso, & stricto in iugulum gladio, cælum, terras, solem, & vltrices furias aduocare & testes facere, mox verre immolato, &, in mare deiecto, iusiurandum præbere: quo præstito, nihil præterea quærendum homini erat. Athenienses ex solis Græcis per Isidem iurare licuit. Nonnunquam deorum aras tangere, sanctissimum iusiurandum putabatur. Apud Thebæos per Osiridem, Scythis per solium regis, aut per ventum & acinacem, solenne iuramentum fuit. Apud Epidaurios per Semelem, apud Thraces per Mercurium, Massagetis per Tanaim & Mæotidem paludem. Cappadocibus per montem, quem pro deo colunt. Persarum mos erat, per mithram, hoc est, solem iurare. Aegyptij allium, porrum & cepas, velut sanctissima numina venerati sunt, quæ fallere, aut illorum periurio adstringi, sine graui piaculo non licebat. Fertur Zeno per cappari, Iones per crambẽ, Lampon per anserem, Socrates per canem & platanum, ne per deos iuraret, aliquando per quercum & hircum: Sophocles per Lapersas, hoc est, Castorem & Pollucẽ, deierare consueuisse. Aethiopes per defunctos, quos colebant in vita, quorum corpora vitro seruabant, deierarunt, Lacones per Spartanos & Argiuos deos. Armenij iusiurãdum de rebus magnis in templo Anaitidis

Græci veteres.

Aliud.

Aliud.

Iliados ij.

Aliud.

Athenienses.

Thebæi.

Scythæ.

Epidaurij.

Thraces.

Massagetæ.

Cappadoces

Persæ.

Aegyptij.

Zeno.

Iones.

Lampon.

Socrates.

Sophocles.

Aethiopes.

Lacones.

Armenij.

deæ, quam maximi numinis instar habebant, ab ipsisque religiose colebatur, præstare consuerant. Apud nonnullos per obscœnos & fœtidos cibos: ab aliis per caput alterius, aut per mensam & fruges: nonnunquam super desectis carnibus, aut militaribus armis. Apud Syracusanos, tactis cereis ignitis iurabatur. Græcorũ plerique per Rhadamanthũ, Pythagorei per quaternionem: siquidem hunc numerum ad animæ integritatem spectare dicũt: in his fuere, mens, scientia, opinio, & sensus. Aphri per viros insignes, qui virtutibus enituere: Pœni per patrios deos, fidem iureiurando sacrarunt. Orpheus autem, si quis diuinam iustitiam attestari vellet, per numina octo iurare permisit, Ignem, Aquam, Terrã, Cælum, Lunã, Solem, Phanem, & Noctem. Philosophi per Socratem, tãquam numen sanctissimum, Indi per aquam Sandaracinam, quæ apud magos è fonte manabat, maximum iusiurandum æstimarunt, ita vt deierantes graui nexu & certissimo exitio tenerentur. Neque omiserim Prienensium spectatissimum iuramentum, qui cum ad internecionem ad locum qui dicitur Quercus, cum Milesiis graui bello decertassent, in eóque liberos & chara pignora amisissent, si quid sanctiore fœdere firmare vellent, per tenebras quæ apud Quercum, deierabant. Sicut Augilis qui circa Cyrenẽ sunt, & Nasamonibus, nisi per manes defunctorum, quos veluti deos colebant, iurare fas erat, illorum sepulchra contingentes: quod Aegyptiis quoque in more fuit, vt per defunctos quos in fictilibus circa templa condiderant, maximum putarent iusiurandum, contra cuius religionem venire non licebat. Pœnorum mos traditur, vt ará & sacra tangentes, vel agnum læua, dextra silicem tenentes, deos hominésque contestentur, vt si illos sciens falleret, ita se Iupiter feriret, quemadmodum ipse agnum percuteret. Quin etiam vetus Romanis inoleuit mos, vt iraturi per Iouem, modò ad deorum aras sacrificio perfecto, ignem, aram atque exta tangerẽt: modò super cæsis hostiis iurarent: nonnunquam lapidem silicem tenentes, hæc ad verbum proferrent, Si sciens fallo, me Iupiter, salua vrbe arcéque, bonis eiiciat, vti ego lapidem hunc eiicio. Quibus enunciatis, lapidem manu emittebat: ideo per Iouem lapidem, solennissimum sanctissimúmque iusiurandum veteribus

Alij.
Syracusani.
Græci plerique Pythagorei.
Aphri.
Pœni.
Orpheus.
Philosophi.
Indi.
Prienenses.
Augili.
Nasamones Aegyptij.
Pœni.
Romani.
Per Iouem lapidem.

ribus fuisse proditum est, illúdque intentiori cura seruari oportebat. Quod quidem in fœderibus publicis solennius præstabatur, vt fecialis, sumpto manibus lapide, pactis conuentis stare promitteret, in hæc verba: Si recte ac sine dolo malo hoc fœdus, atque hoc iusiurandum facio, dij mihi cũcta felicia præstent: sin aliter aut facio, aut cogito, cæteris omnibus saluis solus ego peream, vti lapis hic è manibus meis decidet. Post quam precationem, manu lapidẽ eiiciebat: cui iuramento nullis opibus, nullóque negocio contraire fas erat. Præter quæ frequens Romanis fuit iusiurandum per deos & deorum numina, pérque terram, mare & sidera: sicut per deum Fidium, qui Sabinorum deus est, cuius ædes in Quirinali fuit. Per parentes vero præstari iusiurandum, illósque iuramentis aduocare, illiberalis sermo est habitus. Præ cæteris autẽ ex omni memoria sanctissimum iusiurandum apud Romanos visum est, vt iurans, terram tenens, cælum deosque contestans, conceptis verbis se & caput suum, ac stirpem & familiam, bona & fortunas, quibusdam additis precationibus deuoueret. Post aliquot vero tempestates, per salutẽ & genium principis deierare, longe præstantissimum iusiurandum haberi cœptum, cui nulla vi, nullóque imperio contraire fas erat. Quod Tiberius Cæsar de se præstari vetuit. Nam ne in acta sua iurarent, néve nomen suum testarentur, aut genium, obstinatissimè restitit. Quod etiam de Nerone proditur, vt cum antea in acta principum iurarent magistratus, collegam suum Antistium in sua acta iurare inhibuerit. Caius Caligula maximum iuramentum, nec pro concione, nec ad milites, nisi per nomẽ Drusillæ præstitit, cui plus nimio addictus erat, Claudius vero per Augustũ. Est quoque omnium sermone celebratum, & magnis euentis periculísque expiatũ, quod in ara Palicorũ, lacu seu cratere religioso, breui & profundo, sempérque lurido, apud Siculos iramentum præstabatur: ad quem multiplici scaturigine ebullientem, iurátes sponsione facta religiose accedebãt: & qui caste & sine labe criminis iurasset, illęsus & validus abibat: qui vero contra religionem, iusiurandi fidem abiurasset, reus criminis, in lacu demersus, læsæ conscientiæ & peierati numinis, morte pœnas dabat: in quorum templo fa-

Fecialiũ iuramentum.
Per deum Fidium.
Per parẽtes iusiurandũ apud Romanos.
Per salutem & genium principis.
C. Caligulæ iuramentũ
Claudij.
Apud Siculos in ara Palicorum.

ma fert: crateres quosdam incerta & cæca origine igneos globos perpetim euomere, & feruentem aquam terri odoris inde æstuare. Quod Aristoteles de fonte Acadino memoriæ prodidit, qui iuxta Palicos in Sicilia manat, in quo tabellas inscripto iuramento, si recte iuratũ foret, supernatare, neque liquore perfundi asseuerat: si perperam, protinus in profundum rapi, neque apparere vltra. Idem in Sardinia quasdam aquarum scaturigines facere: nam vbi periurium erat, quicunque in eis immersus: cæcitate admissum facinus luebat: qui integer ad iusiurandum accedebat, incolumi fama clarius cernebat. Iuxta Tyanam quoque fons Ioui sacer, frigidus ebullire traditur, qui quum cæteris foret innoxius, periuris solum pustulas liuentes, & vomicas facit calamitosas. Atque in Bithynia iuxta Brieti templum fons cæremoniis sacer, manare feruentis naturæ, vbi periuri velut vrente flamma necabantur, ita vt magno malo periuriũ lueretur. Tenet opinio, in Arcadia apud aquam Stygẽ (quę è petra manabat præsentissimi veneni) ad Nonacrim, idem iusiurandum præstari, sub insigni documento spretæ religionis: nánque in fraude & perfidia deierantium, extremi discriminis erat. Sicut subterraneus specus ad Corinthũ, qui Palæmonis dicitur, à nemine aditi fertur sine periurij pœna memorabili. Fuítque in vsu apud Athenienses, vt iusiurandum quod publice in fœderibus præstabatur, postquam per senatum exhibitum erat, quò sanctius foret, quæstores: apud Argos vero, prætores confirment: apud Mãtineam, vates & belli duces: in Elide autem, opifices & legũ periti, nequid repentino motu imperitæ multitudinis mutari, aut secus fieri dicíque posset. Præ cæteris vero maximum vinculũ iuramenti apud Samnites vetusta religione fuisse traditum est, vt ara in medio constituta, ac cæsis victimis, omni aditu præsepto, iurans introducatur, & furiali carmine inter stragem victimarum dira execratione adstringatur. Qui etiam Arcadibus mos erat, inter cædes victimarum solẽnem fidem & iusiurandũ dare. Græcis vero, libantes diis in ædibus factis iurare, magnum vinculum iuramenti existimatum est. Illud vtique profuerit admonuisse, diu seruatum apud Romanos, vt neque viri per Castorem, neque mulieres per Herculem, iusiurãdũ darẽt: per

Acadinus fons.

In Sardinia.

Fons iuxta Tyanam.

Fons in Bithynia.

Styx in Arcadia.

In Specu Palemonis apud Corinthios.

Iuramenta per quæstores, prætores, vates & beliduces, aliósque confirmata.

Samnites.

Arcades. Græci.

Viri per Herculem,

Pollucem vero vtrique iurare non vetantur. Sæpius tamen masculi per deos, mulieres per deas iurare vsurparunt: licet Socrates apud Platonem per Iunonem iurasse legatur. Quódque qui Herculem aut Dionysium, vel Deum Phidium iuraturi sunt, sub diuo iurare cogantur: sub tecto autem non decebat, quia cum obuiam eundo periculis, laboribus maximis fuerint exerciti, id vmbra & sub secto, tanquam sub ignauo ocio illos appellare turpe erat. Fuit quoque literis proditum, põtifici maximo per deos iurare licuisse, per libertos vero non licuisse. Solus tamen flamen dialis iuramentum præstare perpetua lege vetabatur: ideo siquãdo in magistratu assumptus, per leges iurare tenebatur, alium qui vicem illius ageret, sufficere, & ita in leges iurare cogebatur. Subit tamen reputatio, idem apud Phryges seruari, qui non modò nullo iuramento adiguntur, sed nec alios ad deierãdum cogunt. Ferunt vero Gallos & Pœnos nulla religione iurisiurãdi moueri, quinvbi visum fuerit, desæuiãt, nullo rapinis modo aut sæuitiæ præfinito. Sicut Aphrodisium iuramentum pro vano haberi veteres vouerunt: nanque veteri adagio amantibus verum ludificare permissum est. Fertur vero Dionysij tyranni verbum, sicut pueros talis, ita iuramentis homines frustrari oportere. Illud quoque notatũ est, Euripidem & Aristophanem taxasse Spartanos velut infidos damnosósque, quibus nec ara, nec fides, nec iusiurandũ foret. Idque vero testimonio probari, quod corrupto muneribus rege Aristocrate, bello contra Messenios, læsa fide iurisiurandi, primi Martiam virtutem venalem fecere. Quod de Thessalis quoque poëtæ tradũt, quibus ex fortuna pendet fides, cum bello Peloponesiaco fœdera & deos obliti, in ipsa acie ab Athenienſibus ad Lacedæmonios mutatis ordinibus trãsfugerint. Quare Thessala fides, velut vana & fluxa, in prouerbium venit. Parthis quoque fides nulla, nisi quantum expedit, quibus vtilitas semper est fide sanctior. Idem Aphris Syrísque. Soli tamen Arabes Persæq; fidem seruare didicere. Tanti enim fidẽ fecere, vt humanã societatem cum fide tolli crederent, cõtráque vtilitatem fides illis semper antiquior fuit. Vno tamen exemplo prodítur Amasis Persarũ dux labefactasse fidem, qui cum Barcæis super occultã fossam fœdus feriret, id ra-

fœminæ verò per Castorem iurabant.

Cæremoniæ

Pontifex Maxi.

Flamẽ dialis non iurabat.

Phryges nõ iurabant.

Gallis & Pœnis nulla religio iurisiurandi.

Venereum iusiurandũ Spartani perfidiæ taxati.

Thessala fides.

Parthi.

Aphri.

Syri.

Arabes.

Persæ.

tum fore iurauit, quoad humus illa firma solidáque maneret. Mox retecta fouea fœdus soluit, & iusiurandum rupit.

Zenocratis fides.

Præ cæteris traditur Zenocrati tanta fides habita, vt quum nullius iniurati testimonium admitteretur, soli Athenienses sine iuramenti religione assenserè, eúmque iniuratum, quod inueteratæ fidei esset, in fidem atq; officiũ admisere.

Quid sit exedra, quid menianum, de quibus apud iureconsultos mentio frequens, & quid embamma.

CAPVT XI.

l. si vero ff. titu. allega.

FVit in perpetua quæstione apud iurisperitos, qui inter patronos causarum longe præstantissimi habiti sunt, quid exedra, & quid menianum esset: de quibus ab Vlpiano de his qui deiecerunt mentio fit. Et quum homo quispiam insigniter impudens, assereret fenestræ genus fuisse exedram, qualem in nostris ædibus hodie conspicimus, idque improbissimè contenderet: alij aliter censentes, sedem esse putarunt qua viri maturo ingenio, studio & bonis artibus dediti, vti solitauere, ídq; Ciceronis autoritate significari, de natura deorum primo, vbi se in exedra sedentem disserere asseuerat. Cúmque hic verbi significatus longe ab Vlpiani mente dissideret, animaduerti tandem, non sedem ab Vlpiano, sed cubiculum designari columnis fultum, & epistyliis pluribus, excisis spatiis, quibus prospectus in viã erat, aliquando sub dio, nõnunquam sub tecto: menianum vero dici, proiectum protentúmque spatium vltra ædes tignis porrectis, nullo munimento fultum ab imo, ambulandi prospiciendíve causa, à Caio Menio Crassi collega, vnde nomen mutuauit, inuentum. Cum enim C. Menius Catone & Flacco consulibus domum venderet, vt ibi basilica extrueretur, ius vnius columnæ supra quam tectum proiiceret, & tigna immitteret, sibi excepit, quò superiora latius paterent, & posteri prospectarent: cuius generis ædificia, inde meniana dicta, hodiéque id nomen obtinuit: idque à Labeone de priuatis ædificiis aptissime notari, cuius verba fuere: Proiecta sunt ea, quæ ita prouehuntur, vt nunquam cõquiescant. Eiusmodi sunt meniana & subgrundia. Iterũ quærebatur, quid esset embamma, de quo ab Vlpia-

Exedra.

Menianũ.

Embam-

no de vino & oleo legato, an aceto deceat annumerari, eleganter quæritur. Cúmque in verbi significatu soliciti essent, neque id assequi viderentur posse, nos embamma censuimus contritos sapores dici, acido vino infusos, asperrimi gustus, ad acuendum excitandúmque stomachum, à verbo ἐμβάπτω, quod est, intingo, seu (vt putant alij) acetum coagulatum, quod vino dilutum aut aqua, aceti saporem facit. Est igitur Vlpiani opinio, aceto legato, embamma perinde legato accedere, sicut acetum: quoniam eiusdem saporis & naturæ sunt. Verba vero Vlpiani de vino legato, hæc fuere: Si acetum quis legauerit, non continebitur legato acetum, quod vini numero fuit: embammavero continebitur, quia aceti numero fuit.

ma. l si quis vinum. § si acetum ff. de triti. vino & oleo lega.

Quot virgines Vestales, quæve illarum disciplina & institutio fuerit, quáve afficiatur pœna incesti damnata.

CAPVT XII.

QVi de Vestalibus virginibus memoriam reliquere, illas à Numa Pompilio primum lectas fuisse autumant, quod sacerdotium cum Albæ oriundum esset, idem Numa inde translato sacro, Romã aduocauit: vtque Vestæ antistites assidue forent, præcipua virginitate & aliis cæremoniis sanctas fecit. Cuius instar sacri, in Poliadis Mineruæ templo multa religione inclyto, in Attica fuisse legimus, in quo virgines assidue degere, & lychnum inextincti luminis, ac Palladium existere, multorũ opinio fuit. Lychnum quoque in arce Athenis Mineruæ consecratum ferunt, quem semel oleo repletum, assidue lumini alimenta sufficere ad insequentis anni eũdem diem, prodiderunt. Ignem quoque peruigilem apud Delphos custodiri à mulieribus quæ matrimonio solutæ erant, inuenimus: vbi siquando extinguebatur, ex Solis flamma peregrinum elici oportebat. Persæ quoque ignem habent peruigilem, sicut Chaldæi, Medi & Assyrij, vt deorum maximum, illíque velut sacro numini hostias mactare, & sacra facere, atque ex illo euenta rerum interpretari assuêrant: apud quos Dianæ Ecbatanæ templum fuit, quam Anatim vocant, cuius sacerdotes procul à virili contagio in perpetua virginitate degunt. In Britannia quoque Mineruæ numen colitur, in

Vestales à Numa institutæ.

Virgines in Mineruæ templo.

Lychnus Athenis.

Ignis peruigil apud Delphos, Persas, Chaldæos, Medos & Assyrios.

Dianæ Ecbatanæ sacerdotes.

Britanni.

cuius templo perpetui ignes nunquam canescere in fauillas, sed in saxeos globos verti ferebantur. Hæ autem virgines in templo Vestæ, quod forma circulari fuit, inter Capitolium & Palatium morabantur assiduè, ad quod ingredi interdiu verabatur nemo: sub noctem verò adire, præ pudore masculo non licebat, fœminæ verò fas erat. In quo nulla Vestæ effigies aut simulacrum deæ cui immolarent visebatur, quia Vestam nihil aliud quam animum & diuinum putarunt ignem, quę diuina mens animo concipitur, oculis non videtur. Sicut Corinthi ædes Parcarum, Cereris & Proserpinæ, nulla habere simulacra dicuntur. Tametsi Vestam, virginis ore tympanũ gestantis, quòd ventos contineat, nonnulli effinxere: cuius aditum ex fonte Camœnarum Vestæ consecrato, ex Numæ legibus, vestales spargere assuêrant. Quod quidem minimè inauguratum fuit, nequando in eo senatus cogeretur: ideo non esse templum aliqui existimarunt: licet in atrio Vestæ quod à templo seiunctum erat, quandoque haberi senatum videamus. Quibus virginibus, ne sacra intermitterent, stipendium de publico statuit. Eas enim quatuor à principio fuisse tradunt, quarum nomina Gegamia & Beremia, deinde Gamilia & Tarpeia, primùm à Numa initiatæ, & post Numam à regibus ad sacerdotium addictæ. Lapsis inde temporibus, quũ populus in sex partes diuisus foret, vt pro eo sua quisque parte ministram haberet sacrorum, duas additas fuisse ferunt, donec aucto & propagato imperio, collegium Vestalium ad vigenarium numerum constitutum fuit: quibus quæ præsidebat dicebatur maxima. Has ergo arbitrio decretóque pontificis max. ingenuas, & libero patre genitas, etiam nolentes & ab inuitis ad sacerdotium cogi compertum est, eas præcipuè, quibus summa integritas, pudor & virtus foret, nisi flaminis, pontificis, auguris, aut quindecimuiri sacris faciundis, tubicinisve sacrorum, vel septemuiri epulorum, aut salij filia foret. Horum enim filias, inuitas & detrectantes ad sacerdotium cogi non posse, neque cuius pater tres aut suprà filios non haberet: neque illam, cuius soror vestalis fuisset capta, pontificum decreto cauebatur: neq; illas, quarũ mater cum viro dissidium fecisset, neque in eodem cõiugio maneret. Quarum siqua mortem op-

Vestales in templo Vestæ.

Vestæ nulla effigies.

In Parcarum, Cereris & Proserpinæ ædibus nulla simulacra.

In Vestæ templo senatum cogi non licebat.

Quatuor primùm Vestales, deinde sex, tandem viginti.

Etiam inuitæ ad hoc sacerdotiũ cogebãtur.

oppeteret, in demortuæ locũ aliam capi oportebat: sed nec minor sex, neque decem annis maior capi poterat, quæve patrima & matrima nõ esset, neque ea quæ aliquo oris aut sensus vitio laboraret. Quæ dum capitur à pontifice max. non suo nomine, sed Amata appellatur, omen veteris denominationis seqũti. Siquidẽ quæ prima vestalis capta fuit, hoc nomine fertur nuncupata. Quibus quidem ad sacerdotium admissis, assidua insidens cura inerat ignis sacri & æterni, qui in penetralibus Vestæ in fictilibus vasculis seruabatur, quasi cœlestis arcani custodiam & curam fidelem per vices agere, ignémque seruare: Quibus propter sanctitatem & continuam virginitatem tantus est honos habitus, vt velut sacrosanctæ, ab omni vitorum cõtagio intactę forent, aduersúsque eas, aut decreta iussúsque earum, nulli magistratui intercedendi facultas erat. Quibus hoc etiam tributum est, vt licet essent sub patris iure, postquam ad sacerdotiũ adscitæ sunt, sui iuris effectis, testandi manumittendíque etiã sine curatore libera facultas foret. Ipsæ tamẽ intestati hæreditatẽ adire, aut bonis succedere, vel ipsis intestatis hæredes aliqui esse nequibant, quod veteri scito apud Labeonem cauebatur. Cúmque soli Theratiæ vestali, priuilegio honoris, ius testimonij dicendi à populo datum esset, hinc effici cogíque potest. reliquas testimonij ferendi ius non habere: eas tamen quum testimoniũ dicebãt, iudicio & foro adesse oportebat. Tum siqua dissidia & simultatet, vel aliquæ exortæ offensiones fuissent, aut seditio intestina coorta inter ciues, vt vestalibus intercedẽtibus & deprecatricibus, & quasi internunciis, pacis fœdera ineirentur, illarum curę mandabatur: híque mediis & procurantibus, offensarum culparúmque venia impetrabatur. Testamẽta quoque, & quę secretioris consilij erant, quæve quis celari, & in abdito esse, & suo tempore in lucem promi volebat, apud illas deponebantur, vt in fideli custodia essent. Quibus, postquam in sacerdotium adscitæ fuerũt, triginta annorum castitas præscripta fuit. Primo enim decennio quæ ad cultum & arcanas cærémonias, ritúsque sacrorum spectarent, quæve vetustíssimis carminibus & monumentis prodita erant, ediscebant: secundo verò, quæ didicêre, opere complere & efficere: tertio autem decennio, sacra &

Amatæ nomen Vestalibus impositum.

Munus Vestalium.

Honos Vestalium.

Theratiæ vestalis ius ferendi testimonij.

Alia vestalium munera.

Triginta annorum castitas vestalibus præscripta.

instituta, ritúsque & cęremonias quas didicissent, alias edocere oportebat. Tunc demum exacto circulo annorum triginta, velut emeritis stipendiis, liberum erat vel sacerdotio solui, & aliam vitam nanciscí, vel si volet, alij nubere, & filios educere, aut sacrorum curam gerere, & eodem cultu ornatúque esse non vetabantur. Tantæque dignationis fuere, vt si extra atrium Vestæ prodire vellet, nisi præcedentibus fascibus ob honorem sacerdotij, foras exire non liceret. Tum si vi morbi aut necessitate, templo excedebant, quò venerationis plus inesset, matronas & grandes natu matres, insignes morum verecundia & probitate, quæ eas comitarentur & custodirent, adhibebant: cui ad omnem oc cursum, etiam consules prætoréque de via decedebant. Quòd si dum foras vadunt, ad capitale quisquam supplicium traheretur, si obuiam fieret, ipsum tunc mortem oppetere, aut nouissimo exemplo affici non decebat. Tantoque cultu & honore ob sanctitatem sacerdotij habitæ sunt, vt seruitia fugitiua nondum vrbem egressa, in loco precationis retinerent, & seruitute eximerent. Ad se quoque fugientes, ab iniuria prohibere, atque à cuiusque magistratus imperio intercedere poterant: ab eisque quum sacrosanctæ forent, aut decreto iussúque earum, nulli magistratui, nec tribuno plebis, qui pariter sacrosanctus est, prouocare permissum: tantúmque illarum iussui virium & roboris fuit, vt Claudia vestalis patrem iniussu populi triumphantem, ne cui tribuno intercedere liceret, ascenso simul curru, in capitolium sequuta fuerit. Quod siquando Vestæ ignis (cuius præcipuam ducebant curam) extinctus foret, id inter non minima prodigia habitum, magna semper mercede expiatum fuit: quippe ex eo formido, & non mediocris terror religióque senatui populóque incussa erat: illísque non procuratis, aut diis non propitiatis, à rebus agendis grauibúsque negociis haud secus abstinebant, quam si dira & tetra prodigia, aut portenta calamitosa prædicta forent. Ea verò vestalis, cuius custodia fuerat, ob secordiam, sicut ob alia crimina, à pontifice maximo, qui eas fideli custodia seruabat, flagro plectebatur. In abdito enim conclaui & penitus abstruso loco, eam obtento linteo flagris plectebat. Ignem verò extinctũ ita suscitabat, vt vas æneum pellucidum

Honos vestalibus exhibitus.

Vestæ ignis extinctus prodigij loco habitum.

Vestalis cuius incuria ignis extinctus, flagris cæsa à pontifice.

lucidum trium angulorum, ad solis iubar obiiceret, ita vt vndique accensus in orbem coiret: illúdque vsqueadeo diuerberaret, donec conceptum ignem arida materia cibano in ædem ferret. Quem quidem nouum accendere calendis Martiis, quibus principium anni agebatur, quotannis solitæ sunt. Fuítque is ignis perpetuus in penetralibus sactis, & penu Vestæ, velut sanctiore recessu conditus: in quo Palladium & dij penates Troia aduecti, fatale pignus imperij colebantur, ad quod nulli hominum, nisi vestalibus & pontificibus adire fas erat. Qui quidem dij fuere duo iuuenes veteris artis & operæ paruis imagunculis sedentes, & militari more pila tenentes: tametsi Palladium ab Aenea aduectum, nonnulli Apollinem & Neptunum ferant: alij troianam Palladem Romæ & Lauini, Luceriæ & Siritidæ demonstrari tradunt: qui ab Aenea in Italiam allati, Lauini mansere primum, mox ab Iulo in Albam à se conditam translatos, pristinam Lauini sedem sua sponte repetisse dicunt. Quod siquando vestales sacra diis libarent, aut Vestæ rem diuinam facerent, eo cultu ornatúque erant, vt licet vittatæ incederent, album tunc vestimentum, quod suffibulum vocant, oblongum prætextum quadrangulum in capite sumerent: illúdque fibula subnecterent, castáque mola & sale tuso, ac in ollam fictilem misso, & mox in aquam iecto, sacra facerent, calicibúsque fictilibus, qui cululli dicti sunt, Vestæ & diis libarent: Sirpeásque effigies triginta numero, quas Argeos vocant, ex virgulto statis diebus in Tiberim deiicerent, aráque deorum, numinibus accenso foculo, dicarent: quibus hoc proprium ferunt, vt desectum capillum tanquam sacrosanctum, vulgo atteri non sinerent: sed in loto arbore conspicuæ magnitudinis, quæ in Lucinæ ara colebatur, apponerent, cui ob id capillatæ nomen. Tum siquando sacramento adigebatur, nisi per suam Vestam iurare licebat. Erátque Vestalium opus, annis singulis stata die regem sacrorum adire, vtque vigilaret, néve diuina intermitteret, præmonere præcaueréque. Tantæque dignationis & pudoris habitæ sunt, vt his præsentibus tanquam arbitris numinibus, non factis modò, sed & verbis obscœnis & prætextatis abstinerent: eásque velut augusta & sancta templa, atque vnicum castitatis exemplar, religio-

Ignis Vestæ resuscitandi ratio.

Palladium & dij penates in vestalium custodia.

Vestalium ornatus in sacrificando.

Suffibulum.

Sacrificij modus.

Sirpeæ effigies in Tiberim deiectæ.

Lotus capillata.

Vestalium iusiurãdum.

Munus aliud vestalium.

Honor.

Spectaculis admissæ.

Vestalis incesti conuictæ pœna.

Stupratoris pœna.

Vestales incesti damnatæ.

Quæ absolutæ.

Innocentes condemnatæ.

sẽ obseruarent. Et tametsi tanti exempli & disciplinæ forent, illas tamen athletarum spectaculis & theatro interfuisse quandoque legimus, scilicet remisso officij munere, de concilij sententia. Si quaverò detestabili scelere polluta, omnium sententiis pontificum incesti conuicta & damnata foret, in eam manus aut vim inferre nulli licuit: sed postquam familiam in potestate habere, & sacris abstinere iussa fuerat, stata die sub effossa humo ad portam Collinã, in loco cui Scelerato nomen, viuã defodiebant: virginis verò stupratorem in comitio cædebãt ad necem. In ea enim sub terranea erat fouea, ad quam gradibus descensus, & in imo lectulus, lucerna ardens, panis simul & lac, item aqua, & in gutto oleum, virginem verò dãnatã, dẽptis vittis è vertice, feretro impositam, cultu miserabili, maximo omnium horrore, eò deducebãt: quò vbi deducta fuerat, vinclis solutam pontifex maximus solenne præfatus carmẽ, capite velato, ad ostium foueæ cõstituebat: & postquã introgressa fuerat, illo auerso, & scalis sublatis, desupérque aggesta humo, defodiebant viuam, ita vt ab omni hominis tactu illæsa extingueretur. Qua die tanquam lugubri & ominosa cõsternata vrbe, velut si repentinum incõmodum accidisset, iustitio in dicto nihil publicæ magnæque rei agere licebat. Tanta videlicet cura, tantáque solicitudine prisci cauebant, nequa in sacerdotes & deo dicatas virgines vis fieret. Fuere autem vestales incesti damnatæ inter alias, Popilia, Aemylia, Opʼpia, Fabia, Minutia, Sextilia, Opimia, & Fleronia, inter quas Caparonia suspendio supplicium præuenit. Fabia verò incesti causam dixit, cum ei Catilina obiiceretur, & quia soror Terẽtiæ Ciceronis erat, inducto crimine absoluta fuit. Cornelia Maximilla absens & inaudita à Domitiano incesti rea, quum esset absoluta, non admissi forsan criminis, prauo iudicio pœnas dedit. Cúmque Vrbina falsi criminis virgis cæsa & viua defossa fuisset, religio vrbem peruasit, immeritam pœnam luisse, quòd pestilenti contagio matronæ mortuos edebant partus, ipsæque vnà interibant, ob id admissum plecti, & merita noxa puniri. Posthumia verò ob mundiorẽ cultum, criminis insimulata, causam dixit: mox sine noxa & innocens comperta, de collegij sententia omnium votis absoluta fuit.

Ex

Ex quibus veteres captare auspicia solerent, & auspiciorum quæ prospera, quæve piacularia sunt.

CAPVT XIII.

PRiscos Romanorum adeò auspiciis deditos fuisse constat, vt post vrbem conditam falsa illa superstitione & praua religione ducti, nihil bellovel pace domi militiéque agerent, nisi auspicatò. Sed inter auspicia de quibus antiquitas fabulata est, quæ prospera, quæve piacularia sint, sæpe quæsitum est. In primis receptum est, auspiciorum quinque geneta obseruari ab augurandi peritis: primum ex cælo, secundum ex auibus, tertium ex tripudiis, quartum ex quadrupedibus, vltimũ ex diris. Ex his quædam oblatiua sunt, quæ non poscuntur: quædam impetratiua, quæ optata veniunt. Oblatiua, non semper auspicium facere: siquidem in potestate videntis sunt, an illa ad se pertinere velint. In augurum enim disciplina hoc traditur primùm, nulla auspicia, siue boni siue mali prænuncia, ad eum qui illa obseruare negauit, pertinere: nam temerè iacta, & sine ratione vaga, diuinationem non recipiunt. Ex impetratiuis autem auspicia vera sumi sæpe notatum est. Quotiésque augures ex arce augurium petunt, lituum tenent sine nodo aduncum, quo cæli regiones & certa spatia, quibus videnda ad se pertinere volebant, quæ templa dicta sunt. sedebat enim augur velato capite, & lituo cæli regiones notabat. Ex cælo fit augurĩ, vt si læuum intonuisset, quod prosperi euentus putarunt esse: idem si fulgur à sinistra in dextram emicuisset, Hetrusca disciplina: quia quæ nobis læua sunt, à diis dextra ex parte demitti putant. Ideo fulmen in rebus omnibus lætum auspicium facit, bonique euentus est, si sinistra ex parte venit. In auspiciis enim quę sinistra sunt, bene euentura putantur. Tamersi Græci dextra ex parte veniens augurium, auspicatius putent. Ex his tamen dira habentur fulmina, quæ per septentrionem in occasum vergunt: quæ verò ex ortu ducunt originem, & in eandem partem cæli circunactu redeunt, summam portendunt felicitatem, quale ostentum Syllæ dictatori oblatum memorant. aut quũ fulmen è cœlo decidit, rursúsque in sublimi crebris ignibus micat, q̃ fortunatũ fuisse nemo dubitauit.

Auspiciorum quinque genera.

Cæremoniæ dum ex arce augurium petebatur.

Templa.

Ex cælo.

Græci.

Fulmina dira, & contra.

Fulmen comitia impediebat.

Ipsum tamen fulmen quacunque ex parte venit, comitia impedit. Ioue enim tonante nihil cum populo agi posse liquet. Si tamen tonet in comitiis, vitium oblatum creãdis magistratibus, atque ideo obnũciari oportere: si vero grandinet simul & fulminet, calamitatem præsignari volunt.

Manubiæ Iouis cur rubræ.

Propterea cum omnes dij manubias albas nigráſque habeant, solius Iouis rubras esse volunt. Et quanuis Hetrusci vates nouem diis fulminum iactus potestatésque tribuant,

Fulmina diurna Iouis, Nocturna Plutoni tributa.

quorum vndecim fuêre genera: Romani tamen diurna Ioui, nocturna Sumano (quem Plutonem dicunt) tradiderunt. Fuítque memoriæ proditum, ea fulmina quæ solus Iupiter excutit, læta esse: quæ verò concilio deorum aduocato, auersa reputari. Ideo fulgetras adorare, & popysmatibus obstrepere, concensum esse gentium Plinius notauit.

Popysma.

Fulminis auertendi ratio.

Est autem popysma, sibilus tenuis ore emissus. Græci vero, vt vim tonitrus & speciem fulminantis cæli auerterent, pateris vina effundebant. Thraces dum fulminat aut tonat, in cælum sagittas intendunt, rati tonantem hostem esse dei, quem ipsi colerent. Paulo tamen Aemylio apud Amphipolim sacrificante, fulmen è cælo emissum, quum sacra commutasset, regni mutationem portendit, quod mox consequutum est. Fuítque opinio haruspicum, fulmina magnopere fieri in pollutis lucis: ideo reliquias fulminis cum sacrificio sepelire, dispersósque ignes in vnum cogere, & quadam tacita prece, terræ condere solebant, quem locum bidental dixerunt. Nonnulli impares tonitrus boni ominis esse, & felicia portendere volunt: pares autem, diros euentus & calamitates: alij matutinos, ventum: imbrem verò, meridianos prædicere. Serena tamen tempestate tonuisse, hominésque aut ędes sacras de cœlo tactas esse, tristis euentus fuisse, & auspicij mali, sæpe notatum est. Contrà verò Homerus, Ioue sereno intonuisse post effusas preces, felix omen & ratum auspicium fecit. M. Crasso castra quæ trans Euphratem metatus fuerat, bis fulmine icta, triste prodigiũ & infandas cædes attulere. Alij ex fulguribus quædam publica adnotarũt, alia priuata: Publica, non vltra trigesimum portendere annum, nisi in deditione oppidi: priuata, non vltra decimum augurium facere, nisi in sponsalibus & natali die auspicata. ex quibus quædam postularia, alia pestifera,

Ful. in pollutis lucis.

Bidental. Tonitrusim pares, pares, matutini, meridiani, sereno tempore emissi.

Fulgura publica priuata.

Fulgura postularia, pestifera,

fera, pleraque consiliaria dicta sunt, aut monitoria vel auxiliaria, hospitalia vel regalia, nonnulla peremptalia, quæ superuenientium fulgurum significationem perimunt. Ea enim tantam vim habent, vt quicquid alia portenderent, *hospitalia*, illorum interuentu tollatur. Quod verò interuentu fulminis portentum est, alterius significatione tolli nequit: pestifera mortem, postularia sacrificiorum emendationem admonent. Pars multo maxima, tria fulminum genera fecit: consiliarium, quod post cogitatum negocium superuenit: quod futurum sit, prædicit: status, vbi nec opinantibus nobis fulmen interuenit. Quæ verò fortuita sunt, & in casu posita, nulla ratione subnixa, diuinationem non recipiunt. Ex auibus vero, augures quasdam oscines, quasdam præpetes notarunt: oscines cantu, præpetes volatu augurium facere, & futura prædicere. Semper enim cãtus oscinis quum sinister est, secundissimus fuit. Ex præpetibus autem, aquila, vulture & buteone, sanquali & immusylo, lætantur, eásque felicis euentus esse, quum ingentibus alis patulæ & porrectæ volant. Quasdam dixere funebres, quæ omine auerso aliquid fieri vetant: nonnullas superuaganeas, quæ ex summo acumine emittunt vocem: alia caduca auspicia, quum in templo per augures metato aliquid excidit: pleraque cliuia, quæ difficulter eueniunt. Aquila si dextra ex parte venit, felix omen facit, & magnarum rerum auspicia: quas quidem volatu augurium facere, præcipuè si stridentibus alis euolare videant, omen futuri maximi boni, ac læta & magna portendere dixerunt. Vultures quoque Romulo in condenda vrbe præsens auspicium fecêre. Sed tamen vultures aquilarum fœtus implumes occidisse, nidósque euertisse, ipsósque à pastu pedibus & rostro abegisse, Tarquinio Superbo exilium, & regni amissionem, quæ mox sequuta sunt, portenderunt. Aquilam Tarquinio Prisco pileum detraxisse in sublimi, deinde capiti reposuisse, regnum ominatam ferunt: sicut Aristander aquilæ augurio victorem Alexandrum prædiuinauit. Rursus correptum ia culum è manu satellitum abstulisse, & in profundum deiecisse, velut prodigiosum ostentum Dionysio exilium, & regnum sibi abrogari, funestásque calamitates præmon-

consiliaria, monitoria, auxiliaria, regalia, peremptalia, Trium fulminum genera apud Auguria. Aues oscines. Aues præpetes. Aues sinistres. Supernagaque felicis euentus esse, quum ingentibus alis patulæ & porrectæ volant. Auspicia caduca. Auspicia ex aquilæ & vulturis volatu.

Quæ gentes auguria potissimum obseruarint.

Sinistrum omen ex vulturibus.

Ex vulturi. coruis & aquilis congregatis.

Ex gruibus

Ex ciconia.

Ex accipitre.

Ex miluo.

Ex falcone

Ex buteone

Ex pico & luscinia.

Ex Ardeola.

Ex hirundinibus.

strauit. Fuítque diu quæstionis, an sanqualis & immusylus inter aquilas censendi forent: quorum volatus licet æuo priore incognitus, secundissimos habere euentus censebatur. Cúmque ex auibus omina multi obseruarint, præcipui fuere Cares, quibus rex Caras ex auibus auspicium dedit primus. Postea Arabes, Phryges, Cilices, Piscides, Pamphylij & Galli, auium cantus & volatus religiose obseruarunt: ex quibus vera auspicia ominati sunt: quibus obseruatis, haud secus quam ex oraculis euenta rerum & negociorum præsumpsere. Sæpe tamen vulturem in ædem Iouis, aut deorum volasse, prodigij loco receptum est: ideo velut portentum malíque auspicij, procuratum fuit. Si tamen vultures, corui & aquilæ in vnum coirent, cædem haud dubiam: & si grues volantes à recto flecterent cursu, & retrocederent, infandam nautis tempestatem, & mare procellosum, mox turbines & fluctus prænunciarunt. Ciconiam non vt grues prodigium facere dicunt, sed in auguriis nõ dubiam ferre concordiæ significationem. Proxima est accipitrum natura: præcipuum verò genus, quod circum appellant, altero pede claudum, quod fortunatum nuptiis & pecuariæ rei opinati sunt. Contrà miluus diri malíque ominis, semperque infortunia præmonstrare creditus. Triorchen verò, cui principatum dedêre augures, & falconem felicis euentus, futuríque maximi boni spem habere, augurio expertissimo compertum est. Est autem triorches quem buteonem antiquitas dixit, quódque tres testes habeat, triorches dictus. Falconis verò augurium tam auspicatissimum Thuscis fuit, vt viso augurio, Capuam in solo felicissimo condiderint. Dario accipitrum visio duo vulturum paria vellicantium, omen fuit, quod è coniuratis sumpto supplicio, haud multo pòst Persarum regno potiretur. Picus verò martius & luscinia efficaci auspicio habentur, prosperáque semper & felicia decreuerunt. Inter quæ ardeolas, quas leucos vocant, quum ad austrum volant vel septentrionẽ, magna semper protẽdere voluerunt: solui enim pericula, & metus exinaniri eorum aspectu, multorũ opinio fuit. Luscinia quę in ore Stesichori infantis cecinit, talem illũ futurum designauit, quantus postea fuit. Contrà hirundines infausti ominis esse, & ancipitem afferre fortunam, multi prodiderũt: nam

Cyro regi, dum contra Scythas bellum parat, hirundinum visio infaustam fecit expeditionem. Eædẽ quoque Pyrrhi tabernaculo, & naui Antonij insidentes, suscepti belli infelicitatem, & funestas clades portenderunt. Picus quoque martius in capite prætoris iura reddentis deprensus & occisus, futurum excidium auguratus fuit: vexillis verò Sabinorum insidens, felix augurium fecit. Columba si comitata est, prosperos successus auguratur: cæteris autem nullius auspicij credita est: sicut cygnus nautis, & his qui freto agi volunt prosperos cursus denunciat: reliquis verò inauspicatus. Circum tamen de genere aquilarum columbã discerpẽtem vnguibus, felix nuncium attulisse Homerus voluit. Præposteros autvespertinos gallorum cantus, optimi euentus multi notauere. Themistocli pridie quam in Xerxem duceret, auditus gallorum cantus, victoriæ mox futuræ prænuncium fecit: idque ideo, quòd victus nequaquam canit: victor verò obstrepit & murmurat. Contrà verò gallinarum: nam diri aliquid imminere, aut futurum incommodum, illarum cantus designauit. Inter reliquas verò inauspicatissima fertur incendiaria & piacularis, propter quam vrbs sæpe lustrata fuit. Quæ autẽ hæc fuerit, maximæ quæstionis est. Coruus quoque inter aues inauspicatæ est garrulitatis: pessimam verò coruorum significationẽ, maximè quum glutiunt vocem velut strangulati, Plinius notauit: si verò ab ortu clara voce occinnerint, præsentem felicitatẽ: cõtrà verò ab occasu, exitiũ apportãt. Coruos tamen pullos deuorasse, reliquiásque in nidum detulisse, dissidium inter Syllam & Marium, quo plurimo sanguine pugnatũ est, designauit. Coruos quoque aurum corrosisse, velut dirum malíque portenti, procuratũ fuit Eædẽ quoque aues inuolãtes obstrepentésque, Alexandro Babyloniam ingressuro, & Ciceroni imminens periculum extremásque ærumnas præmõstrarunt. A dextra tamen coruus, & à sinistra cornix vel picus, spem non ambiguam & ratum auspicium fecere. Maximè vero abominatus est bubo, tristis & dira auis, voce funesta & gemitu, qui formidolosa, dirásque necessitates & magnas moles instare portendit: ipsum tamen cantu & stridore querulo, dirum facere auspicium putant. tacens, non semper malus fuit: quippe bubonis aspectus, Agrippæ ca-

Ex pico martio.

Ex columba.

Ex cygno.

Arist. circum inter accipitrum genera recenset.

Ex gallorũ cantu.

Ex gallinarum cantu.

Ex coruis.

Ex bubone.

Universidad de Sevilla Biblioteca

Ex noctua. ptiuo Iudæorum regnum portendisse fertur. Noctua quoque nõ semper infortunia facit: nanque volãs, insignem de hoste victoriam quandoque apportauit. Apud Athenienses enim, noctuæ volatus victoriæ semper fecit auspicium. Si tamen sereno canit, tempestatem: tempestate vero si occinuerit, serenum nunciare fertur. Eadem vero in hasta regis Pyrrhi insidens contra Argos euntis, fatum illi & discrimen extremum prædixit. Apes quoque suo examine dira ostenta sæpe & triste auspicium fecere, sicut ante pugnam Pharsalicam in ara insidentes, & in nauibus conspectæ, dum per æquora ferrentur, Dioni & Pompeio magno cladem perniciosam, & calamitosos casũs prænotarunt. Et quum in castris Bruti examen conspiceretur, mutari castra haruspices iusserunt, ne quid diri portenderent. Nonnunquam felici euentu, sicut quum in castris Drusi vua dependente insedêre, quo tempore ad Arbalonem prosperrimè pugnatum fuit. Ipsas verò apicem arboris insedisse, oppugnationis futuræ, & teterrimi belli afferre signa, multi adnotarunt: quæ verò apes in ora infantis Platonis aduolarunt, haud dubiam spem eius magnitudinis attulerunt. Ali ter vespatum examen: nam calamitosum auspicium facere probatum est. Aues autem omnium generum circumuolasse, felicitatem magnæ fortunæ, diademáque regium mox futurum Gordio ostenderunt. Ferunt in Alexandriæ descriptione, cum ob gypsi inopiam mœnia farina frumenti designarentur, aues omnis generis illam depascentes, omen fecisse, horreum vicinis gentibus quandoque futuram. Ex tripudiis verò esse auguria, veteres fabulati sunt: vt si pulli non addixissent, vel si vitulus è sacrificantium manibus proripuisset, aut hostia profugisset, vel percussa mugitum dedisset, vel si inter sacrificandum aliquid triste oculis aut auribus occurrisset, seu in extis caput iocineris defuisset, quæ omnia fœdi euentus esse, nemo dubitauit. Flaminio sacrificanti, vitulus qui multos cruore insperfit, omen magni terroris fecit. Vel quum pulli è cauea addicerent & pascerentur, ita quòd tripudium facerent solistimum, quæ secundissima traduntur auspicia: nam pascentes aues videre, felicitatem portendere multi censuerunt. Lydi, Persæ, Iberi & Thraces non ex auibus, sed maxima auguria

Ex apibus.

Ex vespis.

Ex omni genere auium circumuolatu.

Auguria ex tripudiis

De hoc plura lib. 1. cap. 29.

guria ex vino obseruarunt. Nam vinum effundere, aut vestes vino inquinare, felicis haud dubiè fortunæ signa esse, augurati sunt: idque attestante Homero, qui Vlysse discedente, & bona verba precante, Alcinoi vxorem humi facit vinum fundere, velut preces ratas diis habituris. Germani ex hinnitu & fremitu equorum, monitus futurorum prædici putant, quos nullo opere contactos, candidi coloris plurimos educebant. In Cappadocia ex myrrhinis virgis, in Scythia ex salignis humi constratis: alij ex vibrata salitione oculi, quod augurium palmicum: in Lycia ex piscibus, quos ichthyomantes vocant: atque Enaries Androgeni ex tiliæ fronde vaticinantur. Nasamones verò ex somniis ad sepulchra defunctorum. Fuitque apud Byzantios receptus mos, vt scombrorum regem videre, qui inter conchilia est miri aspectus, aut iunctum iumentum stercus emittere, fortunatissimos euẽtus faciat: quæ singula augurum disciplinis latius tradita & præcepta sunt. Ex quadrupedibus autem fuere quæ pedestria dicuntur auguria: vt quæ à lupo, serpente, equo, vulpe, cæterísque reptilibus fiũt. Lupum, si ad dextram commearit pleno ore, magnæ & prosperæ rei augurium facere, & nullum præstantius esse opinantur: contrà, lupos in Capitolio visos, prodigij loco est habitum, cuius causa lustratum Capitolium quandoque videmus. Lupum quoque castra introisse, & laceratis obuiis intactum abiisse, exitium & cladem portendisse euentus docuit, toto postea exercitu ingenti clade affecto. Rursus, quum cerua à lupo fugata, inter duas acies euasisset illæsa, insignem victoriam Romanis dedit. Lupos quoque in foro visos, incolumes euasisse, armis opprimi patriam, & magna rerum momenta designauit. Quum in Libyam colonia duceretur, lupos metas quibus ager designabatur, mordicus dissipasse, velut diri euentus, effecit quo minus deduceretur. Non sic Samnitibus deducentibus coloniam, quo duce auspicatã deduxere, quare Hirpini dicti. Fuitque animaduersum, lupum subnigrum obuiam factum, grande discrimen afferre. Iuuẽca si annicula, aut mula si gemellos peperit, ostentum dirum pestémque denunciat. Sicut leonis aspectus famosus fuit & inglorius: itineráque infesta facere creditus: nanque hostium pugnam sæpe por-

Ex vino. *Odyss. 13.*

Ex hinnitu & fremitu equorum.

Ex virgultis.

Ex oculis.

Ex piscibus

Ex tiliæ frõde.

Ex somniis Byzantij.

Ex quadrupedibus.

Ex lupo.

Ex iuuencæ anniculæ, aut mulæ partu.

Ex leonis aspectu.

Ex capræ. tenderunt: capræ verò salutatis. hæ enim Carano eximiæ
Ex asino leonem occidente. felicitatis duces fuere. Asinum leonem occidisse, omen magni terroris fecisse, necémque Alexandro portendisse, literis mandatum est. Serpentem per impluuium decidisse, aut
Ex serpente vulpe, cane. iter commeantium interrupisse illæsum, vel fœtam vulpem obuiam habuisse, aut canem alienas ædes introisse, formidolosos casus & insignem calamitatem facere periti adnotarunt. Serpentem quoque extis solēnibus depastum, diri ominis & extremi exitij loco est habitum. Contrà, Sylæ inter sacrificandum serpens visus & elapsus, felicem victoriam dedit. Suburbana vero colubris plena, equosque
Ex muribus. illis depastos, Crœso Lydorum regi ab externis regnum subigi portenderunt. Mures quum candidi sunt, lætum auspicium faciunt, licet illorum occentu dirimi auspicia dicantur. nanque occentus soricis auditus, Fabio Maximo dictaturam, & C. Flaminio magisterium equitum, deponendi causam dedit. Mures quoque in Argillæ fundamentis apparuisse pugnantes, ciues præferoces & militares haud dubio argumēto præsignauit. ea enim vrbs ad Strymonem bonis auspiciis condita, à muribus dicta est: sicut Coronæ ciuitas in Peloponeso ad Pamisi flumen, quod cornix ænea in fundamentis apparuit, felix nomen tulit. Si quid tamen mures arroserint, tristia semper & dira portenderunt. Carboni imperatori corrosis fasciis, quibus in calceatu vtebatur, exitium prædixerunt: aurúmque & clypeos corrosisse,
Ex lepore. Marsicum portendēre bellum. Lepus quoque occurrens in
Ex mustela via, infortunatum iter præsagit & ominosum, idem vulpes
Ex ariete. fœta, & canis prægnans. Mustela quoque, sicut picus, à sinistra veniens, infausti ominis est. Ferúntque arietem insolito colore natum, miram felicitatem prænotasse. Ex diris
Dira. sunt offensiones pedum, voce exauditæ, res oblatæ oculis & alia id genus, ex quibus certa captantur auspicia: limen offendisse, laciniam adhæsisse, vel prolapsum cecidisse, obscœnum ostentum esse, vulgo receptum est. C. Flaminius quo tempore ad Trasimenum oppressus interiit, quum in equum insiluisset, equo prolapsus, repente corruit, diro & fœdo euentu, quo ad internecionem crudelem in modum cæsus, occubuit. Neroni Cæsari Alexandriam profecturo, lacinia adhæsit. Diuus vero Augustus læuum sibi calceum præ-

præposterè indutum animaduertit, qua die seditione militari propè afflictus est. Et Pompeio Magno pullum amicu
lum qua die ad Pharsaliam profligatus fuit, diras vastitates
præmonstrauit. Voces quoquæ exceptæ, in vtranq; partem *Ex vocibus*
magnopere auguriū fecerunt: idcirco in rerum principiis, *exceptis.*
quod bonum, felix, faustúmque foret, præfabantur veteres.
Quum maximas clades vrbs perpessa fuisset, & ancipiti cō
tentione ageret patres, an relicto patrio solo Veios migrarēt, vox centurionis audita, HEIC manebimus optime,
vrbis sedem stabilisse fertur. Aliter Crasso in bellum profecturo, qui Cauneas ficus venales clamabat, illud omen fecit, quo spoliatus fama & fortunis omnibus, memorabili
clade profligatus interiit. Neroni rursus paucis ante ipsius
cædem diebus, de Mausoleo vox exaudita fertur, nomine
eum ciens. Augusti quoque Cæsaris supremo digressu ab
vrbe vox temere emissa, augurium fecit, non amplius
Romæ eum futurum: sicut Scipioni in Aphricam profectu
ro, promotorium Pulchri incolumem spem ostendit: contrà Hānibali, quū ex Italia Aphricam peteret, sepulchrum
diruptum, auspicium ferale. Bruto etiam & Cassio proditu *Ex Aethio*
ris in aciē obuius Aethiops, calamitates præsignauit. Qua- *pis occursu.*
re fœdissime & cruento bello, atque intestina clade ita cōflictati sunt, vt ambo vno prælio concíderent. Fertur quoque Hadrianus Cæsar ex Mauri occursu futuram mortem
imaginatus. Non sic Octauio Augusto: nanque asinus cui
Nicontæ nomen, & asinarius cui Eutycho, obuiam facti,
omen certæ victoriæ attulere. Ac ne nimius videar, néve
diutius studiosos fatigemus, de his hactenus dixisse, abundè fuerit. Illud quoque haud dubium, sues comesse fœtus,
inter prodigia minime reputari: siquidem id frequens, neque propterea ominosum fuisse, assiduis exemplis probatum est.

Quid senserit Hieronymus Porcarius de iniquo iudice, quibúsque modis litigantes frustretur & deludat.

CAPVT. XIIII.

HIeronymus Porcarius, diuini humaníque iuris sciēs, homo liberi animi & acris ingenij fuit: prætérq; vberem facundiam, mira in eo eruditio, & in maledicendo

libertas admisto sale: erat enim acri iudicio, & ad irridendum contentiosus & audax, non infacetus, ita vt iocis vrbanis vnumquẽque carperet, & ad viuum vsque lacesseret. Is in consessu nobilium, dum apud eum pro familiari consuetudine diuerterem, dicere solebat, quatuor modis iudicia eludi, veterum scitis traditum esse: odio, gratia, precio, aut timore: præter quæ nihil esse quod iudicum animos flectat à vero, literis mãdatum dicebat. Sed tamen, si quis improbum aut pernicioſum iudicem nactus fuerit, qui iudicio & legibus abuti velit, innumeris ferè modis iudicia eludi & præuaricari solere, contra ius, fasque. Quibus vero modis id fieret, memoriter ipse & expedite disserebat: neq; enim solum iniquus iudex, inquit, qui alteri parti pronior est, lõgis interuallis differendo iudicium, clientem pro quo iustare videt, frustratur & decipit, ita vt lõga mora fatigatus, iudiciũ relinquere cogatur, aut donec alius instructior fiat, expecter, vt alter interim dolo victus occumbat: sed etiam quum non ex fide bona acta proponit & refert, quum quæ vnius partis causam agunt, diligenter enunciat: quæ verò contrà, supprimit & tacet, bonũ ius alterius partis eludi atque obteri dicebat. Quinetiam multos vidisse asserebat, qui illum cum quo lis est, cui plus nimio fauet, quo pacto aduersarij telis se opponat, instruere non verentur, quum quid in re quaque consilij capiendum sit, alteri parti enuncient, ita vt ille paratior factus, bonum alterius ius euertat, & conuincat; quum alterius neque voces animis, nec querelas auribus admittant: & quum miser ille timidus, imprudénsque rerum, iudicis fidẽ implorando, frustra ipsius aures fatigauerit: iudex interim seuerus & vehemens loquenti obstrepat, eúmque vel difficulter admittat, aut impotẽti ore obiurget: vel si admittit ægræ & perinuitus, dissimulato sermone vultúque, cum tædio admittere cogatur. Quorum quidem nequitiæ, & animi ad fallẽdum destinati, nulla maiora (inquit) argumenta sunt, quam quum reconditus ille sensus, & abstrusus animus, quam labem misero illi asferat, nõ facile dinoscatur. Quinetiam persæpe euenire dicebat, vt malus iudex, vt illum improuidum ad insidias ducat, & vana spe ludificetur, se dubitare in quo nihil verendũ sit, asseueret: si quod autem in causę disceptationem anceps

Quatuor modis iudicia eludi.

dubiúmve

dubiúmve fiat, illud dissimulanter omittat: vt quum maximè viciſſe te credas, tunc tibi præcipuè sabeundum periculum sit. Nonnunquam euenire, vt quum diutius litigãtem frustrari nequeat, precibus seu querelis fatigatus, causam in iudicio se productũrum prædicat, aliorúmque iudicum exploret vota, non vt causam ęquo iudicio terminet, sed vt quo pacto inuadat ius alterius, solerter inquirat: illorúmque votis in illius miseri perniciem exploratis, sine religione & fide ipsum perditum eat. Si vero non dubiam spem victoriæ viderit, iudiciorum & litium mora ita rem producat, vt quum finire nutu omnem disceptationem valeat, neutrò inclinatis sententiis, suspensa omnia infectáque relinquat. Deúmque ille contestãs & hominum fidem, si quidẽ quẽ appellet, quẽ obtestetur, quem imploret, nullum habet, diuturna expectatione & ampliore sumptu vexatus, de suo iure tandẽ decedere cogatur: quo fœdius dici ęstimarique nihil potuit. Atque vtinam non his artibus fœdissimè vexatos, nec quotidianis damnis tenore vno opprimi miseros videremus. Postremò morem pessimo exemplo inualuisse dicebat, vt iudices nõ iure nec iudicio, sed per factionem & gratiã, aut libidinem, pérque inuidiam iudiciorum vota conferant, illic præsertim, vbi in orbẽ super iure controuerso sententiæ explorantur. In qua quidẽ re, tanto certamine hinc inde exardescunt studia, vt maledictis inter se & conuiciis, & plerunque manibus vix temperent, tãtáque iudiciorum turpitudo fiat, vt nec iudicio, nec disceptatione, sed libidine, pérque omnes cupiditates suffragentur, stu diúmque & gratiam aliquorum potius, quam vera iudicia inquirãt. Ac mille modos referebat, quibus iniquus iudex, non iudicis, sed impuri latronis modo, velut officina nequitiæ, per auaritiam & sordes bonum alterius ius inuadat, vanáque iudicia precio aut gratia nundinetur: qui quidem non legum periti, sed euersores potius humani iuris dicẽdi sunt. Rectè igitur Isocrates nunquam effici existimauit posse, vt hi qui malè instituti, aut moribus prauis & inciui libus sunt, iustitiam assequãtur. Denique nihil malo iudice peius, aduersus quem nec imperia magistratuum, nec leges valent: neque facile esse inuenire hominem, quem nec flectant præces, nec dona transuersum agant. Inualuítque ve-

Vbi sententiæ in orbem explorãtur.

Isocratis dictum.

Adagium sceleratum apud patronos causarũ.

tus adagium apud causarum patronos, omni dimicatione, contentione, atque cura enitendum, vt iudicem quem quis nactus fuerit, partim gratia, partim precio aut pactione, dando & pollicendo, propensiorem sibi quoquo modo parent, quo incolumi amico, nihil amplius quærendum illi sit. Isto enim maximè effici modo, vt eum ad voluntatem suam ille nutúmque conuertat: & qui gratia plus possunt, causa plus valuisse videantur, illíque vel nunquam causa cadant, vel præter ius fasque iudicata ferant, & victores fiãt. Sed iam latius processi & liberius, quia me morum piget tædétque. Malè profecto humanis ingeniis nostra vitia consuluere, quum iudicia quæ fidei tutelæque nostræ credita sunt, non ad salutem, sed ad perniciem humani generis cæci cupiditate vertamus.

Quæ in sermonibus quotidianis vulgata prouerbia apud Romanos in vsu fuerint, & quæ apud exteros frequentia.

CAPVT XV.

VVlgata apud maiores prouerbia, quæ magis fuerint obuia, de quibus meminisse potuimus, præ multis & ferè innumeris, hæc plane accepimus: eáque licet breuibus cõclusa sententiis, in sermone quotidiano vsurpata, aliud dicere videantur, vt aliud sonent verba, aliud sentias, tamen sub alieno intellectu obliquis orationibus, quin magna plerũque sensa & rerũ documenta appareant, nulli dubium fuit. Horum exemplorum plena vetustas est: nam si quos mutuo studio teneri, & consociatos sibi inuicẽ operas dare designabant, mutuũ mulos scabere dicebant: quòd scilicet ita opibus se iuuarent, & alter alteri præsidio esset, quẽadmodum muli inuicẽ se confricantes scabunt. Contrà vero, quum aliquis nihil proficit, & frustra operando fatigatur, ingenti periculo, fructu nullo, oleum simul & operã perdere aiebant. Sicut Græcum adagium fuit, ὄνος πόκας ζητεῖ hoc est, asini vellera quæris, quasi ad id operam daret, vbi laborã do nihil proficeret: cui affine est, φάλαγγος τίλλεις, hoc est, caluum vellis. Et quum quis lacessit ad pugnam, mox linquitur

Mutuũ mulí scabunt.

Oleum & operam perdere.

Asini vellera quærere.

Caluum vellere.

quitur animo, vt cõminus congredi nõ audeat, cantherium in fossa dixere: sunt enim cantherij, equi testiculis defectis, & exectis genitalibus: qui quum semine careant, languidiores & degeneres sunt: quare Scythis & Sarmatis peculiare est, equos præferoces eunuchos facere, quò molliris animis mitiores fiant. Græco quoque prouerbio increbuit, vt quũ aliqua ita essent dissociata, vt non facile conuentura putarentur, nihil esse cum fidibus graculo, vel cũ amaracinosui dicerẽt. Fuisse enim amaracinũ fragrantissimi odoris vnguentũ, ex amaraco dilutũ, autores memorãt. Ad hũc sensum, In lente vnguentũ, cui proxime accedit, ὄνος πρὸς αὐλόν, hoc est, asinus ad tibiã, &, ὄνος λύρας. Et quũ quis diuersus agitur, & ita dubij animi fluctuatur, vt nec abnuere, nec pollíceri audeat, & in quamuis partẽ declinet, præsens dãnũ aut exitiũ videat, se inter sacrum & saxũ positũ, vulgo iactãt: deductũ ab eo, qui in fœdere ineũdo porcam saxo ferit: sicut Græcum est adagium, Διομήδεια ἀνάγκη, quòd scilicet ita astrictus maneat, velut apud Diomedẽ hospites, quorum visceribus equas depauisse dicitur. In eum verò quem diuersæ trahunt curæ, & incertus nutat, vt nunc in vnam, nunc in alteram inclinet sententiam, εὐμεταβολώτερος κοθόρνυ, id est, mutabilior cothurno, sermo percrebuit: cothurnum enim calceamenti genus esse quatuor angulorũ, fabrefactum ita, vt vtrique pedi, & viris ac mulieribus apte destinatum esset, nec vana expectatione ferretur, hoc re ad Sagram gesta certius esse: contrà vero, quum irrita caderent promissa, & vana spe ducerentur, se auribus lupum tenere dicebãt. Huc pertinet quod quotidiano fertur adagio, inter os & offam multa incidere, quũ aliquid discrimínis in re certa & ferè explorata futurum timemus. Sicut Græco fuit adagio vsurpatum, πολλὰ μεταξὺ πιλτικύλικος καὶ χείλεος ἄρπε, id est, Multa cadũt inter calicem, supremáque labra. Quod autem est de Sagra dictum, inde fluxit adagium, quòd quum decem Locrorum millia ad Sagram inperata victoria potiti essent aduersus Crotoniatarum centum & triginta millia, idque vix credibile videretur, postea certis autoribus re comperta, in prouerbium cessit, vt Locri ad Sagrã victores, quum quid certo certius significarent, re ad Sagrã gesta ri-

Nihil cũ fidibus graculo, vel amaracino suo.

In lente vnguentum.

Asinus ad tibiam.

Inter sacrũ saxumque cothurnus.

Re ad Sagram gesta certius.

Auribus lupum tenere.

Multa cadunt inter calicem supremáque labra.

Locri ad Sagrã victores.

hil certius dicerent. Cúmque ingenti animi solicitudine premitur quispiam, réque ita in angusto sunt, vt trepidum diffidentémque animum gerat, omníque moles negociorum vno in loco inclinatura videatur, hic mihi aqua hæret, dicere solemus: tractum ab eo qui naufragium facit, qui aqua ori admota, penè submergitur. Et quũ ex re quapiam totum pendet negocium, vbique tota moles periculi imminet, hic mihi prora & puppis est, vulgatus sermo fuit. Contrà verò, quum exoneratum animum curis, discussa solicitudine gerimus, vt bona spe impleamur, securos in vtranque aurem dormire pollicemur. Sicut rem saluam dicimus saltante sene, tractum ab eo, quod quum circenses Romæ fierent, & turbatis ludis aduentu Hannibalis, in omen magni terroris receptum esset, postea reuersi, quum saltantem in circo senem inuenissent, rem saluam dixerunt. Clitellas quoque boui admotas, quum munus viro inerti collatum viderent. Quíque de rebus quarum nescius est, diiudicat, sutorem supra crepidas iudicare dicunt. Nouo quoque genere prouerbij in vsu venit, vt qui tam ad imperandum, quàm parendum iuxtà paratus foret, quíque non segniter mandata exequitur, mulus Marianus diceretur. Nanque Marius quæcunque militibus mandauit onera, ipse inter infimos obiuit in primis. Quanuis furculas quibus sarcinas viatores gerunt, quas Marius primus commentus fuit, mulos Marianos alij dictos velint. Quotiésque victoria sine labore quæsita foret alicui, ἀκονητὶ vicisse: contrà vero vbi multo negotio victoria potirerur quispiã, κονητὶ vicisse dicimus. Quum enim puluere aspersus athleta esset, κονητὶ vicisse dicebatur. Solere enim athletas, & multarum palmarum pugiles, ad vires refouendas puluere luctatorio inspergi, quò fortius dimicent, ferè peruulgatum est, quem ex Nilo præcipuũ fuisse volunt. Pari exemplo quum parum commodi affert victoria, & haud magno discrimine à victore victus abest, Cadmea victoria dicitur. Apud Græcos vero ἄδλαχρυς πόλιμος, hoc est, bellum sine lachrymis: Latinis autẽ, laureola in mustaceis. Bullam quoque dicebãt, si quid haud multo post desiturum cernebant. Est enim in aquis spuma tumens, quæ ex crebra agitatione nascitur, punctóque temporis dissoluitur. Quare sermo Dio-

Aqua hæ rere.

Prora & puppis.

In vtranque aurem dormire.

Saltant senes.

Clitellas boui.

Sutor supra crepidas.

Mulus Marianus

ἀκονητί, κονητί.

Cadmea victoria.

Laureola in mustaceis.

Bulla.

Diogenis in eos qui ob coronas olympicas lasciuirẽt gaudio percrebuit, vt bullas accepisse diceret. Et calcaria sponte currenti addita, si quem sua sponte ad audendum agendúmque hortamur. Oleum vero in ore gestare dixerunt, cui loqui inhibitum est, cuíque verbum facere non licet. Contrà vbi quis lingua immodicus infinitę licentię & audaciæ est, qui moderari linguam nesciat, Byzena temeritas dicebatur: fuit enim Byzenus Neptuni filius, procax nimium & insolens. Et qui ingenio timido & diffidenti scrupulum facit, vbi faciendus minime foret, nodum in sirpo quærere dicebant. Si quem vero probum virum designabant, qui nihil contra honestum moliretur, tutóque eius fidei crederentur omnia, dignum esse cum quo in tenebris misceant, asserebant. Qui vero ingenio perspicaci, nulli occasioni fraudis pãtet, γέρων πίθηκος οὐχ ἁλίσκεται, hoc est, Senex simia non capitur, prouerbium fecit. Contrà, si quis improbus ad nocendum paratus venit, fœnum habere in cornu dictus est. Erat enim prisci moris, bobus qui cornu peterent, fœni manipulos apponere, quò ad præcauendum homines paratiores forent: quare verbum Sicinij scurræ fuit in Crassum, ideo conuiciis parcere, quod fœnum habere in cornu videret. Dici quoque ius ad assem, quum etiam minima librato examine moderata fuissent, voluere, & qui se victum fatebatur, herbam do, prouerbio iactabatur: quippe supplices, & qui pacem petunt, oleæ ramos, velamenta supplicum, aut gramen cum terra euulsum, victori offerebant, vel barbarico more sertis coronati occurrebant, quasi illos quibus porrigerent, ducerent meliores. Mittere autem noctuas Athenas, γλαῦκας εἰς Ἀθήνας, vetus adagium fuit, quum ea quæ illi supersunt, alicui damus. Quum enim Athenis noctuæ affatim exuberent, qui illuc noctuas mitteret, nimirum ad ea loca merces ferret, vbi illæ redundarent. Et cum quis nescire simulat quæ percallet, Cretes nescire pelagus vulgo dicitur: ex illo traditum, quod nemo Cretensis nauicularium, & pelagi commercia nesciret. Quinetiam ex locis plura fluxere prouerbia. Nam si qui opibus claros & præpotentes flocci faciunt, illis ne decimam quidem Syracusanorum esse: & quum loca & salubrem aërem celebrant, Crotone salubriora dicunt: scili-

Calcaria currẽti addere.

Oleum in ore gestare.

Byzena temeritas.

Nodum in sirpo quærere.

Dignus cũ quo in tenebris micent.

Fœnum habere in cornu.

Dicere ius ad assem.

Herbam dare.

Noctuas Athenas.

Cretes nescire pelagus.

Ne decimã quidẽ Syracusanorũ pars.

Crotone salubrius.

Zenone continentior. *Catone constantior.* *Aristide iustior.* *Non est cuiusque adire Corinthum.* *De ponte deijcere.* *Ad triarios rem venisse.* *Sero sapiũt Phryges.* *Nequicquã sapere.* *Corycæus.* *Risus Sardonius.* *Equus Seianus.* *Aurum Tolosanum.*

cet quod Syracusas ditissimas, sicut Orchomenõ in bœotia, & Crotonem, composita aëris temperie saluberrimam ferunt. Etiam à personis plura adagia fluxerunt: nam & Zenone continentior, & Catone constantior, & Aristide iustior, crebrò vsurpatum est. Eò pertinet, non esse hominis cuiusque Corinthium petere, quod præceps in luxuriam ciuitas, ibíque illecebræ libidinum forent, quæ magno parabantur. Tum si quem affectum, & negociis inutilem ducebant, in quo nihil adiumenti, nihil consilij foret, eum de ponte deiici oportere monebant: siquidem grandæuos ætate, ad suffragia quę comitiis dabantur, non admittebant. Quum vero vehementer laboratur, fortunæque in extremo sunt, ita vt nulla daretur spes melior, rem ad triarios veniisse, in prouerbium venit. Quum enim triarij in vltimo essent præsidio, vltra quos nihil opis sperabatur, quum abscissa omni spe, ad vltimum ventum esset, rem ad triarios veniisse dicebant. Si quid autem tarde cogitatum, aut salubre consilium serò expensum fuisset, serò Phryges sapere sermo fuit, quod à Græcis fluxisse autumant: nam quum decimo exacto anno, post magnas clades Troiani Helenã, simul & iure belli quæsita, Græcis restituenda censerent, serò Phryges sapere, prouerbium deductum est. Et qui in re quapiam parum sapere visus, damnum patitur, qui sibi sapiens prodesse nequit, nequicquam sapere dicitur: ad quam sententiam accedit Euripidis versus, μισῶ σοφὸν ὃς οὐκ αὐτῷ σοφός, hoc est, odi sapientem, qui sibi sapiens non est. Et qui astu & dolis nimiũ valet, Corycæus nuncupatur, ex eo deductũ, quod ex Coryco latrones prędæ assueti, audacis ingenij & summæ solertiæ forẽt. In eos quoque qui præferunt lætitiã, quũ intus angantur curis, quíq; blãditiis velant odium, risus Sardonius dicitur, quod in Sardinia, apiastro similis herba nascatur, cuius esus deducto ore velut ridentes homines morrẽ opperire cogit. Si quisvero obtusus malis, cum fortuna fluctuatur, vt nihil sibi prospere cedat, illum equum habere Seianum, aut aurũ Tolosanũ asseuerant: quod scilicet ita excidio & cõtinuis cladibus premitur, vt qui aurum Tolosanũ haberet, aut Seiani equum: sicut de segmentis Helenæ, & Eriphyles aut Hermionæ monili autores tradunt, quorum participes, ærumnarum con-

tinua mole oppressi, in extremum venere discrimen: sicut de Agaue, Iocasta, Semele, Argia & Eriphyle apparet. Quod & Græcis quoque vice prouerbij fuit, καὶ ἐφ' αὑτὸν ἕλκων ὥστε κακίας νέφος, mala ad se trahens, vt Cæcias nubes. Id etiam apud Eleos in prouerbium cessit, vt in eum qui continuis premitur malis, grauiora Sambico pati dicerent. Quum vero quispiam iniqua contentione victus, vlterius damno premitur, Opprobrium victis, adagium erat: quod à Brenno, quum se Romani auro redimerent, sumptum memorant. Tritum quoque prouerbium fuit, Iucundi acti labores, quum bene nauatam à nobis operam, suaui memoria repetimus. Et quum inter loquendum medio affatu is superuenit, de quo sermo fit, lupum in fabula, qui minimè nos loqui sinat, esse dixerunt: nam ferè constat, quem prior lupus viderit, proloqui nequisse. Cúmque fraus animo agitata, à bono honestóque in prauum transit, atque in autoris redit perniciem, Malum consilium consultori pessimum, in adagium venit. Ac mille modis euulgata prouerbia fuere, quotidiano sermone vsurpata, quæ recensere superuacuæ disputationis foret. Quare ne exequar singula, quum non sit animus ea consectari quæ ab aliis vberius expliçata sunt & latius, de his hactenus dixisse satis habeam. Illud vtique antiqui moris erat, quod quum alicui precabantur bene, vt quicquid fuisset cupitum, eueniret, ne quid diri aut infausti succederet, pollicem premere iubebant. Quotiésque in propinqua spe futuri boni, veniam à diis petimus, in sinum despuere solemus, velut ratas preces diis habituris. Cúmque in sermone quotidiano quispiam male audisset, aut verbo vocéve offensus foret, dicto veniam poscere: in aduersis vero enunciatis, meliora ominari, atque inuidiam verbo abesse iubebant. In mentione defunctorum, illorum memoriam non solicitari: in sordidis & obscœnis dictis, honorem auribus seruare, & præfari honestatem, veteres consuesse, memoriæ & literis proditum est.

Vi cæcias nubes. *Grauiora ambico.* *Opprobriũ victis.* *Iucundi acti labores.* *Lupus in fabula.* *Malũ consilium consultori pessimum.* *Pollicẽ premere.* *In sinum despuere.* *Vbi quis male audisset, aut verbo offensus fuisset.*

Qui primus legem theatralem Romæ tulerit, & quot leges plebem ab optimatibus postea distinxerint.

CAPVT XVI.

Tarquinij. Prisci in edendis spectaculis studium.

INter eos qui à prima origine spectacula Romæ ediderunt, Tarquinius Priscus opulentius instructiúsq; quàm aliquis regum ludos fecisse dicitur. Is enim in ludorũ apparatu, cultu & magnificentia omnes anteceſsit. Ab ipso enim circus maximus spectaculis designatus locus fuit, qui postea ædificiorum magnitudine, & aulico apparatu præcipuus semper exhibendis ludis est habitus, in quo munera ingenti apparatu mox exhibita fuere, diuisis locis plebi per singulas curias. Cúmque intercedentibus annis, patribus equitibúsque, ac plebi Romanæ confusa loca fuissent vbi spectarent, Corn. Scipione & T. Sempronio consulibus, ludis Romanis per ædiles curules discreta loca senatoria à populo fuere: vtque suus cuique honos seruaretur, lege cautum fuit, vt optimatibus subsellia proxima darentur. Quo tempore præcipua loca in orchestra senatoribus data sunt, vbi in scena saltabatur, & chorus inducebatur: podium imperatori & consulibus, proscenia & pulpita optimatibus, nonnunquam principi: siquidem Nero è proscenio sæpe spectauit, aliquando è puluinari, quod in prima fronte theatri, spectaculorum locus erat. Fertur tamen Augustus Cæsar, legatos sociarum fœderatarúmque gentium, in orchestra considere vetuisse, quum quosdam libertini generis illic spectare deprehendisset. Post aliquot verò ætates, vt imperator vnà cum sacerdotibus in sella imperatoria ludis præsideret, consuetudo inualuit. Quæ quidem scena in fronte theatri ab vno cornu ad alterum porrigebatur versatilis, plerunque ductilis, multis columnis & epistyliis fulta: quæ primo parietem non habuit, sed frondibus obumbrabatur: postea tabulis pictis in parietis morem componi cœpta, quæ spectaculorum sedes præcipuæ inde habitæ. Ea enim triplicis generis erat: nanque tragica columnis & deorum signis exornabatur, quibus & tabulis pictis, partim ab amicis, partim è Græcia commodatis, vtebantur: comica, ædificiorum figuram præfert: satyrica vero, montibus inumbratur & syluis. In ea enim histrionum sedes erant, qui ad edendas in scena operas locabantur. In orchestra autem chori: reliqua vero loca popularia fuere, in quibus omnis sexus & ætas, atque infimus ordo sine discrimine spectabat: qui vero à sedibus excluſi fuerant, excuneati

Loca in spectaculis prius confusa, discreta.

Senatorum locus.

Imperatoris.

Optimatũ.

Qui ludis præsidebãt.

Scena ludorum.

Tragica scena.

Comica.

Satyrica.

Histrionũ locus.

cuneati dicti. Græci vero præter hæc buleuticum construxere in theatro, vbi seniores: sicut ephebicum, vbi iuuenes spectarent. Ante hanc vero legẽ, per annos quingentos sexaginta à condita vrbe, populus vnà cum patribus promiscua iniquitate spectauit. Posteà vero P. Aphicanus superior quum consul esset cum T. Longo, ludis Romanis plurima senatorum, subsellia à populari consessu separari iussit. Et quum eo discrimine aliorum studium, aliorum indignatio esset, præbuisse eius rei nouitas non mediocrem plebi sermonem dicitur, adeò vt ipsum Aphricanum, quod eius rei autor fuisset, pœnituisse ferãt: gratiámque ingentem apud ordinem senatorium ædiles pepererunt, qui sanxerunt, vt gradus dignitatísque cuiusque & fortunę discrimen foret. Manſitque aliquandiu lex seruata, vsúque didicere, multo præstabilius esse, seruato gradu cuiusque, quàm in colluuione omnium spectaculis interesse. Proditum tamen memorię est, tempore quo promiscuus spectaculorum vsus erat, nunquam plebeium præ modestia & verecundia, ante virum senatoriũ aut cõsularem spectare sustinuisse. Cúmque post aliquot tempora, plebs cum patribus confusis ordinibus nihilominus spectaret, Sex. Aelius Pætus & L. Cornelius Cethegus censores, ne turba patribus miscereturquum tantum hominum confluueret in theatrum, alio edicto statuere, quod non sine indignatione plebis factum memorant, quæ se despectui haberi, & contemptã esse arbitrata est: tametsi Aelium Pætum in censura collegã prioris Scipionis fuisse nonnulli tradant. Rursus quũ haud longo post interuallo constitutione abrogata, senatus & populus solutissimo more spectarent, Attilius Serranus & L. Scribonius Libo ędiles curules, scenicis ludis & Romanis, vt diuisa loca plebeiorum à patribus essent, populúsq; discretus à senatoribus spectaret, quarta promulgata lege statuére. Spectaueréque aliquãdiu, donec lege Iulia theatrali & Roscia, vt in quatuordecim ordinibus & subselliis proximioribus senatores atque equites spectarent semota plebe, optimatibus data facultas fuit. Quorum numerum à diuo Iulio adeò excretum fuisse constat, vt quatuordecim ordines, & proxima subsellia, solis senatoribus non sufficerent: adeò vt Laberius Mimus inter equites sedere iussus,

Chori. Populi. Excuneati. Græci. Seniorum, Iuuenum, Senatorum subsellia à popularibus seiuncta.

Ædilium sanctio de dignitatis cuiusq; & gradus discrimine.

Aelij Pæti & L. Cornelij edictũ.

Attilij Serrani & L. Scribonij lex. Senatoribus & equitibus 14 subsellia in spectaculis.

præ angustia recipi vix potuerit. Quod & Syllæ temporibus iterum cõfusum fuisse crediderim. Nam gladiatorum munus dedit, viris æquè & mulieribus, locis promiscuis & indistinctis, in magna licentia spectandi, & sine vllo discrimine honorum. Cautum deinde lege Othonis fuit, quam tribunus tulit, vt magis fortunarum & pecuniæ quam generis aut honorum ratio haberetur: & non modo patriciis, aut equestris ordinis, & senatoriis viris, sed summis honoribus functis, quibus quadringentorum sestertiorum ipsi, patri, auóque census nõ fuisset, spectandi in quatuordecim subselliis ius non esset, eâque loca honoris causa diuitibus solum constituta fuere. Quippe tenues & sordidæ inopiæ viros, quanuis claros illustrésque, quibus quinquaginta sestertiorum non esset census, mixtim cũ ditioribus in quatuordecim sedere, minime decere arbitratus est. Tantáque diuitiarum ratio fuit, vt duo primi ordines tribunitiis & plebeiis ditioribus, exclusis patriciis, vacarent: idque non sine graui offensione nobilitatis. Quę quidem subsellia ita compta habuere, vt crocum & vinum per singulos cuneos spargerent, illósque præcipuis odoribus diluerent, ac picturis exornarent, nonnunquam minio & chrysocolla arenam circi sternerent, ita vt Hadrianus balsama & crocum per gradus theatri strauisse feratur. Primúsque Claudius Pulcher fuisse traditur, qui scenam variis picturis signisque & tabulis ornauit: Trebonius auro, alij argento, pleríque ebore. Q. Catulus velis carbasinis theatrum texit, Lentulus Spinther byssino velo. Nero Cæsar auri rameta pro arena strauit, & vela stellata colore cœli posuit, totúmque Pompeij theatrum in vnum diem auro operuit. C. verò Antonius & Muræna scenam fecere argenteam. Caius etiã princeps pegma ex argento duxit. Nonnunquam qui ludos dabant, ne populo sol officeret, aulea suspendebant, plerunque supparo vsi sunt, quod posterior ætas pro aulæis accepit, quæ non modò in theatro, sed in cubiculis ferè singulis habuere, vt siquid pulueris caderet, exciperetur. Proditúmque memoriæ est, Cn. Pompeium, ne populum æstus offiũ ceret, etiã aquę decursum per subsellia duxisse: mox diuum Cæsarem in ædilitate omni scenę apparatu argenteo vsum esse, qui etiam in munere gladiatorio, forum Romanum & viam

Othonis lex.

Subsellioꝝ ornatus.

viam Sacrã in cliuum vsque Capitolinum linteis contexit. Apud Lacedæmonios verò in omni cõmissione ludorum, regum erant loca præcipua, quibus vt inter spectandũ cuique liceret inniti, priuilegium datũ est. Athenis si peregrinus publicis ludis in theatro saltaret, mille drachmarũ pœna mulctabatur. Qua etiã Othonis lege decoctoribus, qui fortunæ naufragio, nõ suo vitio decoxissent, certus in theatro locus cõstitutus erat, sicut viatoribus tribunitiis, vt eorum quoque vera & salubris ratio haberetur. His quoque qui artem lenocinam exercuissent, ne in quatuordecim sederent, eadem lege cauebatur. Qui vero quæstũ sui & corporis fecissent, quíque vilitate & gula aut luxuria se autorassent, vel ęre obligassent, à theatro arcebãtur penitus. Quod Athenis quoq; statutum ferunt, vt qui multis flagitiis dedecoratus, aut nota turpitudinis nefariæ insignis foret, à suggestis & ludis arceretur: idque adeò procaciter seruatũ est, vt præfecti subselliorũ per cuneos dispositi, è subselliis, in quibus immeriti sedebant, quibus equester non fuisset census, vi spectatores deiicerent. C. tamen Gracchum accepimus, cũ animaduertisset contra instituta maiorũ, passim patriciis & plebeiis loca spectaculorũ mercede locari nullo delectu, accitis operariis & fabris illa fuisse demolitum. Solitósq; Romanos principes, ob multa in rempublicam merita, Massilienſibus, exterarúmque gentium legatis ab vltimis oris, locum inter senatores spectandi, pro insigni munere largiri: in quo proditur memorię de Germanis lepidè factũ, qui cũ alios de Romanis benemeritos in senatorum subselliis spectassent, ne inferiores ofũcio viderentur, ipsos non admissos, sua sponte subsellia adisse, & vnà cõsedisse. Contrà vero. L. Flaminiũ Q. fratrem, cum senatu motus, in commissione ludorum humilis & despectus extrema in parte sederet, populus vniuersus ob fratris egregia facinora reuocauit, & inter consularia subsellia admisit. Idem tamen Massilienses tam seuerę disciplinæ fuere, vt nullum aditum iuuentuti in scenam vel theatrũ darent, quod essent morum corruptela, ne per obscœnos motus iuuenes impudicitia lasciuirẽt. Augustus vero Cæsar milites atque equites ita discreuit à populo, vt eos qui bellis ciuilibus attrito patrimonio, equestrem censum non haberent,

Peregrinũ Athenis saltare in theatro nõ licebat.

Atheatrũ eiecti.

Ro. exteris locũ in spectaculis dabant.

Massilienses iuuenes in scenam vel theatrũ non admisere.

Augusti statuta in spectaculis.

si tamen ipsis aut parentibus antea fuissent, in quatuordecim spectare permitteret, edicto legis non obstante: qui etiam cuneum suum prætextatis & padagogis assignauit: fœminas quoq; quę promiscuæ anteà assuerant, nisi ex superiore loco spectare iussit, adeo vt summa theatri deinceps solis matronis paterent: licet ab athletarũ spectaculis noua constitutione omnem muliebrem sexũ postea abdicaret. Virginibus vero vestalibus contra prætoris tribunal locũ dedit. Vtq; senatoribus quoties quid spectandũ publicè ederetur, primus subselliorũ ordo vacaret, cauit edicto. Mox Tiberius spectantiũ immodestiã exilio mulctauit: & quum confusis nihilominus ordinibus, & sine discrimine personarũ spectarent, Claudius Cæsar senatoribus loca restituit. Nero vero equitũ subsellia sedibus plebeiorũ, & inconditæ turbæ pręposuit, ne equester ordo à plebe vulgari & sordidis hominibus indistinctus foret. Quod & Domitianus sequutis temporibus renouata lege theatrali, penè obliterata, iterum fecisse dicitur. Alexãder autem Macedo militibus qui secum militiam meruissent, post emerita stipendia, priores sedes in thratro, vtque coronati spectarent, pro munere largitus fuit. Erátque constitutum Cæsarum temporibus, vt statio cohortis ludis assideret, vt theatralem licentiam cohiberent: & si quid turbarum aut maioris tumultus ingrueret, præsto forent. Quam Nero Cæsar dimouit, quò maior species libertatis foret, & plebs modestiæ experimentum sua sponte daret. Illud sine controuersia conuenit, adeo post temporum curricula degenerasse Romanos, & census æstimatione ferri solitos, vt nõ solum ad implendas equitis facultates, non minus millibus quadringentis opus esse ducerent, sed ad decurionatum nullos, nisi quibus centum millium nummũm census fuisset, promouendos curarent. Qui quidem decurionatus, & domi & foris magistratus præcipuus fuit. Nanque erat decurio cubiculariorum, & municipalis: tum ille qui decem equitum turmis præfectus militabat, decurio dictus est. Fustque Pomponij opinio, eos etiam qui in senatum & concilium publicum adsciti fuerant, cum coloniæ deducebantur, quasi principes coloniæ, quæ pars decima colonorum erat, decurionum numero censeri.

Matronæ ab athletarum spectaculis reiectæ.

Vestales.

Nero.

Domitianus.

Alexander.

Cæsarum cõstitutum.

Romani degenerarunt.

Decurio.

Quid

Quid apud Scæuolam iureconsultum sit hierosiarchus, & quid sit calix diatretus.

CAPVT XVII.

HEsterno die inter duos iurisperitos, vesanos an furiosos vero magis nomine censendos, nescio, clamosa disceptatio, & animosa contentio fuit, quid sibi vellet Scæuola de legatis annuis, qui censuit, quod si testator ex redditu cœnaculi & horrei hierosiarcho & libertis qui in templo illo erunt, decem annua reliquisset, non ipsis modo, sed & successoribus legatum videri. Quid esset hierosiarchus, ab altero exquirebatur. Cúmque nugator ille vultu & voce immodesta sacellum esse diceret, vel locum diuino cultui destinatum, & pleraque nugalia ex autoritate interpretis effunderet: alter qui non minus insipiens & delirus erat, quonam modo successor sacello dari posset, edoceri postulabat, cum iureconsultus hominem signare videatur, non locum. Ille autem cum insolentius & audacius eôdem se volueret, & iam non disceptatione, sed petulantissimis verbis vociferarentur tanto tumultu, vt vix manibus temperarent, tandem cum multum fuissent inuicem debacchati, sedato clamore, & contentione deposita, me qui ad hos tumultus forte incideram, velut communem arbitrum appellarunt. Dixi ergo falsa illos duci opinione, qui hierosiarchum locum dicerent, aut sacellum: sed eum dici conuenire, qui præpositus rebus sacris fuisset, quasi princeps sacrorum, ἀπὸ τῦ ἱερῦ, quod est sacrũ, καὶ ἀρχῦ quod princeps, quasi sacrarum rerum & sacerdotij caput, quod pontificis maximi proprium esse conuenit, ἱερεὺς enim sacerdos vocatur, cuius diuinarum rerum cura & procuratio est. Eum Græci ἀρχιερέα dicunt, quod idem planè significat. Quippe qui sacris præsunt cæremoniis, prædictionibúsque deorũ, multiplici nomine censentur: nanq; hierophantas aliquos, alios hierodidascalos, nonnullos hieronomos, plerosque hierophylaces, aut nomophylaces, qui frequentes erant, appellarunt, aut stephephoros qui flaminum, vel oronopolos, qui augurum loco fuere. Etiam quæsiuere ex me, quis esset calix diatretus vt explicarem, de quo Vlpianum legem Aquiliam interpretatum, mentionem facere aiebant,

l. annua. §. attilia. ff.

Hierosiarchum.

l. si seruus seruum. §. si calicem diatretum. Calix diatretus.

dixi ego quantum comminisci potui, diatretum calicem dici (vt Suidas interpretatur) vas torno politum & detornatum, cuius generis frequentia apud veteres fuere: tametsi diarectum nonnulli dici putent, quod (autore Festo) per antiphrasim malum diem significat. Qui sensus haud dubie absonus foret atque impertinens. Censuit vero Vlpianus, quod si calicem diatretum, hoc est, torno expolitum, artifici reficiendum aut aptandum dederim, si imperitia effractus foret, damni iniuria teneri qui suscepit: si vero quòd rimas habebat vitiosas, fuerit excusatus, artificem non teneri Aquilia, nisi periculo suo se facturum conuenisset, tunc enim ex locato agi oportere, Aquilia agi non posse.

Diarectum

In quo discretus ordo plebeius à patricio fuerit, & in quo patricius à senatorio, quódve discrimen in vestibus apud diuersas gentes.

CAPVT XVIII.

Ro. in duos ordines diuisi.

ROmulum vrbis autorem in duos ordines populum diuisisse, plebeium scilicet & senatorium, illorúmque progeniem patricios seu optimates, exemplo Atheniensium, quos ἀριστίδας vocant: humiliores verò & inopem vulgum, plebeios nuncupasse: hísque ingenuas artes reliquisse, videlicet patriciis militiam & magistratus gerere, sacra facere, ius dicere, publica & vrbana negocia administrare: plebeiis autem militiam, & agrorum curam, pecorísque depascendi, reliquásque ingenuas artes demandasse, satis constat: mercaturam, sordidas pudendásque artes, vt popinariam, & quæ manuales sunt, ad vsum mortalitatis, aduenis, & his qui recens aduenerant, delegasse: Romanos vero seruile ministerium & laborioſa negocia exercere noluisse, quibus omnem quæstum sordidum interdixit: nam quæstus omnis patribus indecorus visus. Quod Thesium in Athenarum institutione, & Hippodamum Milesium in constituendo optimo reip. statu, alióque vrbium conditores fecisse, vt secreti ciuium ordines, & ingenua officia à seruilibus distincta forent, plerique literis adnotarunt. Hi enim rempub. in triplicis status, qualitatísve homines diuisere. Ion verò Athenas in quatuor distinxit ordines: nam ex ciuibus quosdam agricolas, alios opifices designauit, nonnullos sacris, reliquos vrbi præfecit. Thespiénses autem in duo diuisi sunt genera, opifices, & nobilitatem: qui adeo sordidas artes, & omnẽ quæstum auersati fuere, vt ministeriũ aliquod didicisse, vel aruo studuisse, polluere nobilitatẽ crederent: itaque illorum paupertas maximè in signis fuit. Denique Aegyptij, Græci, Scythæ, Persę & Lydi, omnes qui artificio incumberẽt, pro ignobilibus ducebãt: qui verò militiæ, generosos. Scythis quoque & Thracibus, qui in ocio degunt, honestíssimi habentur, qui prudentia & autoritate anteibant cæteris. Arabes autem illorum politiã antecedunt artifices, secundum agricolæ, tertium milites tenent locum. Quam institutionem ab Aegyptiis oriundam, multi in formandis vrbibus & moribus instituendis sectati fuere. Quibus verò rebus patricij à plebe secernebantur, pluribus exemplis perspectum est, siquidem patricij, & qui nobilitate præstant, quíque honestè geniti & liberaliter educati erant, bullam in pectore, lunulas in pedibus habebant. erant enim fibulæ eburneæ corniculãtes instar lunæ. Quod à Numa institutum ferunt, vt senatores, eorúmque posteri nigris calceis lunas annecterent. Ab Arcadibus deductũ, vt se proselenos designarẽt, velut amplissimũ testimonium nobilitatis ferrent: quippe in calceis senatorum lunam adscripsisse, cẽtenum numerum designauit, quo tũc senatores continebantur. Ea enim bulla, aurea fuisse traditur, figuram cordis habens, qua etiam obsignasse dicuntur veteres: cum plebeij & libertini scorteo loro munirentur: quam quidem pueri ingenui, & illorum qui equo meruissent, filij ad pubertatem vsque vnà cum prætexta induebãt: illámque exacta pueritia, solenni festo Laribus suspendebant: sicut Romanæ puellæ, puellare rudimentum, puppas Veneri Argiuæ: & maturæ viro, cõpositum capillum Palladi, Troezene verò puellæ Hippolyto crinem consecrabãt. In Sicyonia quoque ὀπτίας, hoc est Sanitatis simulacrum fuit, cui virgines crines resecare, & capillos dicare solebant. Athenienses cum ex ephebis excessissent, primitias crinium Delphos deferebant: & cum antiquiores comã circa

Patriciorũ artes.

Plebeiorum Aduenarum.

Quæstus Romanis contemptus.

Hippodamus.

Athenienses.

Thespienses

Nobiles qui

Scythæ.

Arabes.

Patriciorũ à plebeis distinctio.

Arcades proseleni.

Bulla.

Bullam Latinis suspendebant.

Puellæ puppas Veneri, & crinem Palladi offerebant.

Sanitatis simulacrum.

Athenienſium adolescentes,

tempora, aut posteriorem crinem Apollini & fluminibus tonderent, æuo succedente Theseus anteriorem capillum Delphis dedicauit, vnde Theseis tonsura prodita est: cuius exemplo iuuenes cum primùm ex ephebis excessissent, anteriorem comam Phœbo & Aesculapio aut Libero obtulere primitias: postea Romani adolescētes magnæ indolis, primæ lanuginis barbam diis consecrare, vsurparunt. Et quum primò Romani ciues sine tunicis sola toga amicti forēt, postea substrictas breuésque tunicas citra humerum desinentes habuere. Talares verò & manicatas (quas Græci chirodotas vocant) aut discinctas induere, pro flagitio fuit, quòd erat barbaris propriū, talares ferre & manicatas tunicas. Ideo Aemylianus Pauli filius, P. Sulpitio Gallo, quod tunicis manus totas operiētibus vteretur: & Cicero Verri, quòd cum talari tunica & pallio purpureo incederet, vt probrum obiectauit. Quæ quidem tunica toga tegebatur, sæpius prætexta. Cato vero senior cū tunica sine manicis per hyemen incessit: & iunior, nudis pedibus, veste fusca & sine tunica, sola toga accinctus, ius in foro dixit. Idq; ex veteri instituto vsurparunt, quod Romuli statuæ & Camilli in Capitolio & rostris togatæ sine tunicis erāt. Aurelianus tamē Cæsar manicatas & albas tunicas ex prouinciis diuersis, cōgiarium populo dedisse fertur. Fuítque is corporis habitus nō mūditiis cultus, sed virilis, in quo personæ decor, & multa maiestas inerat: intra tunicam verò interula, quam subuculā dixere, carni proxima æquè à viris & mulieribus nullo discrimine sumebatur: nam postquam binas tunicas Romani habere cœperunt, Varro ait interiorem instituisse vocare subuculam, & indusiam. Prætextā verò supra tunicam quisque honoratus & nobilis habebat, quam quidem pueri patricij aliquando purpuream induebant. Inde enim prima commendatio ineuntis ætatis, & specimen virtutis haberi cœptum. Libertinis autem & peregrinis, cum quibus nulla esset necessitudo, aut coniunctio sanguinis, prætexta vti olim non licebat: post aliquot vero tempora, vt libertinorum filij illa vterentur, vsus obtinuit. Quam quidem purpuram magno honori patriciis fuisse accepimus. erat enim pro maiestate in pueritia, maximéque patricium ordinem à plebe diuidebat: nanque patriciis Tyriæ muricis purpura dabatur

Barba prima diisoblata.

Vestis barbarorum.

Romuli & Camilli statuæ tunicatæ.

Interula.

Subucula. Indusia. Prætexta.

Purpura.

dabatur, cum equester ordo & plebeius purpuram non induerent, cuius vsum antiquissimum Plinius notauit. Sequutis inde temporibus, ad tantum fastigium deuenit, vt Catoni Vticensi ludos in veste purpurea spectandi facultas à senatu pro summo honoris gradu tributa sit. Tribuno enim plebis, vel plebeio homini purpurā induere, nulli erat fas. Hi enim penulis breui villo, præcipuè pluuio tempore, aut lacerna vtebantur: quippe vestis tribuni plebis plebeiorúmque, penula plerunque fuit, sicut sagi, endromis, & cuculli. Erant enim frigoribus apti, quibus imperatores vti non decebat, tametsi legamus Caligulam depictas penulas sæpe induisse. Et plebeiam purpuram distinctam à patricia in vsu fuisse: erat enim fusca & obsoleta, nō murice & cocco, sed herbarum succis infecta. Eadem verò penula senatores plerunque vsos foris inuenimus: intra vrbem verò non licuit, donec Alexander imperator dum ætati consultum voluit, vt senatores ingraueſcenti ætate intra vrbem penulis vterentur, legem promulgasse dicitur, quas supra tunicam induebant, quò essent villi grossioris: sicut endromis longioti villo, pinguis & crassa, in frigoribus à diuitibus vsurpata. Quam quidem prætextam advirilem ætatem pueros deferre licuit: post pubertatem verò, in septimo & decimo ætatis anno, dimissa prætexta, togam induebāt, aliquando puram niuei candoris, quæ virilis dicta est. Eam tamen in quarto & vigesimo à multis sumptam comperimus, sæpius in decimoquinto, & sexto ac decimo. Quippe Augustus Octauius annorum sedecim, & Caius Cæsar in vndeuigesimo. Nero autem vix pubescens, togam virilem sumpsit ante tempus, quò maturus imperio videretur. Diuus quoque Antoninus philosophus, & ex Cæsaribus cōplures, in quintodecimo virilem desumpsere togam, tunc cum præceps & lubrica iuuenum ætas videbatur. Quam supra prætextam nonnunquam patricij sumebant, cum plebeij sine prætexta simplici toga amicirentur: quippe toga erat plebeiorū, & infimi ordinis, prætexta honestorū & nobilium. Quod etiam circa mulieres seruabatur. nam toga priscis seculis in vsu promiscuo tam virorum quam mulierum, nocturnúmque ac diurnum indumētum fuit, sicut palliolum & penula. postea vero illam distinxere, quam festa solenni-

Tribunorū & plebeiorum vestes.

Purpura plebeia.

Endromis.

Toga quæ ætate sumebatur.

Toga vestis promiscua ad virum-que.

Bacchanalibus toga virilis sumebatur.

que die, amplissimo cultu & apparatu magnifico probi adolescentes sumere solebãt, præcipuè Bacchanalibus festis mense Martio, quibus diebus sumere virilem togam in religione fuit, qua signabatur liberioris vitæ pueris facultatem dari. Potentiores, & insignes nobilitate & honoribus, etiam purpuream cum frequenti comitatu apud delubra deorum induebant, indéque in forum excepti, solenni officio deducebantur. Tenuiores etiam arctam induxere togam: nam pro opibus veteres, magnas & paruas habuerunt. Claudius tamen Cæsar toga virili, die, sine apparatu aut solenni officio, in Capitolium deduci voluit. Supra tunicam verò vela pro togis induisse, animi fuit imbellis & enerua-

Toga arcta

Vela pro togis.

Toga cum purpura.

ti. Ea quidem toga cui purpura prætexebatur, illis tantùm dari assuerat, quorũ patres magistratus curules & insignes gesserant honores. nanque hic primus iuuentæ & bonæ indolis habitus est honos, oménque futuræ virtutis & magni nominis æstimabatur. Germani verò in primis experimentis framea & scuto adolescentes exornabant: illinc enim commendationem ineuntis adolescentiæ auspicabantur. Cretensibus militaris stola, his & patera. Bithynis & Ponticis, socci & pallium. Argiuis pueris deferre clypeum, insigne munus, & primum decus adolescentiæ censebatur. Eam verò togam extremam induebant Romani, sæpius rasam, nonnunquam pexam & villosam: nanque erat Romana grauitate digna, quam propriã habuere, sicut Græci pallium. Ideo qui Romani ciues esse desierant, aut ciuitatis iura amiserant, quíque relegati, quibúsque aqua & igni interdictum foret, togam iuduere non poterãt: hi enim toga dimissa, pallium sumebant, quod Græcum fuisse satis constat. Togam verò rasam phrygianam, primùm Augusti temporibus vsurpatam Plinius asseuerat: supra quam multi lacernas induxere, sæpe iudis festis in theatro, quæ amphitheatrales dictæ, & militares erant: aliæ coccineæ, Bœoticæ verò albæ. Quam togam plerique laxiorem, nonnulli breuiorem vsurparunt. Legimus Catonem seniorem præcurta toga & candida vsum, & nunquam centum drachmis maiore sumptu: Cæsarem laticlauo fimbriato, laxiore cinctura: Augustum quaternis tunicis, togísque nec restrictis, nec fusis, cum thorace laneo femoralibúsque & tibialibus incessisse:

Germani.

Cretenses.

Bithyni.

Pontici.

Argiui.

Pallium.

Toga rasa.

Lacerna.

Toga amphitheatrales.

Coccineæ.

Bœoticæ.

cessisse: Mecœnatem molliori veste discinctum, quare Malacinus dictus: Marcum Antoniũ, tunica ad coxam cincta, & villosa chlamyde: & Sextum Pompeium Magni filium, post naualem victoriã, ceruleam semper desumpsisse: Hortẽsium, cultiore habitu & elaborato: Neronémque nullam vestem bis induisse, sæpiúsque in ornatu tragico cum cothurnis prodiisse: & Caligulam cum deorum insigniis, aurea barba & fulmine, aut cum fuscina & caduceo, plerunque Veneris habitu, aut gemmatum, manuleatum & cycladatum, sempérque triumphalia ornamenta gestasse: Vespasianúmque, veste & habitu neglecto, & vix à gregario milite differente: sicut de Alexandro Macedone proditum est, cultu habitúque paulum à priuato abhorrẽte fuisse: & Hierone Syracusano, qui regi vix decoro habitu incessit. Sic diuus Seuerus vili amiculo & exigua veste adopertus, & à plebe vulgari nihil excellens. Et Tacitus simili cultu cum æqualibus. nam in toga qua priuatus vtebatur, in imperio sæpe visus fuit. Contrà, Heliogabalus nimis sumptuosa & magni census. is enim primus holosericam vestem induit. Galenus quoque cum chlamyde purpurea gemmatis fibulis, sæpius tunica aurata prodiit. Fertur tamen Octauius Cæsar liberis senatorum, in quibus esset virtutis specimen, quò frequentius senatui assuescerent, sumpta virili toga laticlauum protinus dedisse. Togam vero prætextam, ædiles, quæstores, & qui magistratus & honores gerunt, veluti honoris ornamentum insigne induere soliti sunt, quæ ex purpura fuisse traditur, nonnunquam bis tincta, quòd acrius coloratur, dibapha dicta, quam Lentulus Spinther in ædilitate primus induisse fertur, cuius valor denariis mille in libras taxabatur. Sed quod discriminis inter patricios & plebeios purpura faciebat, vt distinctum vtrunque ordinem notaret, hoc nimirum inter patricios & senatores interest. laticlauus & tunica latiore purpura efficiebat. is enim laticlauus & latior tunica, insignia ordinis senatorij fuere, quæ ordinem senatorium à patricio discernebant, quibus amplissimus ordo notabatur: quum reliquis patriciis, qui ad senatum admissi non erant, illis vti non liceret. Quanuis post aliquot ætates, etiam equestri ordini laticlauum distinctum à senatorio tributum inueniamus, cu-

Mecœnas

Malacinus appellatus.

Holosericæ vestis.

Prætextæ qui induebantur.

Dibapha.

Distinctio vestitus inter patricios & senatores.

ius vſus poſtea à Cæſaribus pro inſigni decoro impetrari cõſueuit. In eo enim aureus clauus affigebatur, quem, quia frequens & promiſcuus erat, Tacitus Cæſar interdixit, auróque clauatis veſtibus vti prohibuit. Erat præterea toga prætexta, conſularis & prætoria, quam hi qui conſulatum præturámve gerebant, ferre ſolitauerunt: quam etiam in coloniis & municipiis cuicunque magiſtratui deferre ius erat. Ipſa enim & laticlauus inter antiquiſsima cenſentur vrbis ornamenta: quippe à Tullo Hoſtilio, nonnulli à Balearibus inuentas primum autumant, quæ in omne æuum poſtea manſere: ſicut veſtem papaueratam antiquiſsimam habere originem volũt. Etiã tunica palmata, & palmata toga triũphalis, & toga picta, quas conſules, & hi qui deuictis hoſtibus triumpharũt, veluti auguſtas, atque illuſtri & excelſo honori debitas, accipiunt, præcipui cultus ornatúſque fuere: in quibus decus totius imperij, ingentíſque virtutis ſpecimen noſcebatur. Etenim palmata veſtis in pace, cõſulis: victoria verò parta, triumphantis indumẽtum erat: quæ quidem perpureæ, auro intextæ erãt: & niſi triumphalibus viris, atque ex Capitolio & Palatio haud aliter dari ſolitæ, eo quòd eſſent Iouis tunicæ perquam ſimiles: tametſi ſcutulatam, Phrygiatam, ſurculatam quoque, vndulatam & clauatam, inter triumphales aliqui annotarint. Quam ſcutulatam Galli primùm intexuerũt, ſicut phrygiatam Phryges. Fertur tamen Gordianus tunicam & togam pictam primus ex Cæſaribus, dum priuatus ageret, propriam induiſſe: neque ex Capitolio (vt moris erat) publicam deſumpſiſſe. Abolla autẽ externorum regum fertur, ſicut Romanorum trabea: magni tamen ſplendoris, qua rarenter Romanos vſos inuenimus: nam ſoli reges aut cõſules trabeati inceſſere, tametſi militarem nonnulli ſenatorium amictũ abollam fuiſſe dicant. Quam plerique philoſophi deſumſpere, licet Græcos milites & philoſophos palliatos, nonnunquam chlamydatos legamus. Primus enim Romulus trabea vſus fuit, que triplicis generis erat: Nanque vnum conſecratum, ſola purpura intexebatur: aliud regium ex purpura, immixto albo, quam Reges Conſuléſve induebant: tertia auguralis fuit, quæ ex purpura fiebat & cocco: quo genere augures vti aſſuerant, dum auguria captant.

Toga prætexta, conſularis, & prætoria.

Veſtis papauerata.

Palmata veſtis.

Veſtes triũphales.

Abolla.

Trabea.

Philoſophorum veſtis.

Trabea triplicis generis.

Sæpius

Sæpius tamen ſubtegmine puniceo, alterno textu purpura diſtinguebatur: Neque ſum ignarus, Maurorum Numidarúmque regum amictum eſſe purpureum ſagum. Quare Iuba rex ſagulo vſus purpureo dicitur. Aſſyriorum tunica partim purpurea fuit, partim alba. Medis autem, Perſis & Armenis regibus ac Lydis, amictus purpureus quadrangulari figura, & Cidaris, quanuis Perſici reges triplici anaxyride, & cultu duodecim millium talentorum quandoque vſi ſint. Phœnicibus verò, Syris, & Cilicibus regibus chlamys cum crepidibus: Romanis quoque læna, quæ χλαῖνα dicta, regales cultus ornatúſque fuere. Taprobanæ rex ſyrmate veſtitur, Cyrus ſtola modica, Nabathæorum reges ſola purpura. Cleomenes ſæpius breui tunica amictus apparuit. Antigonus & Ariſtippus agreſti, & regi vix decoro habitu. Contrà Demetrius nõ modò diademate, ſed veſte ex auro & purpura conſpicuus erat. Sexticula verò non regia, ſed imperatoria veſtis fuiſſe traditur. Athenienſes autem reges ſæpe Creticum induebant: apud quos ex prouinciis veſtes nomnia ſumpſere: nam præter tarentinidam fuit Sardonica, ſicula, therea, phrygia & caſiaca militibus propria, ac deutoriga, diphthera, paſtoritia & byſſacena, ac aliæ multiplicis generis. Sed quod diſcriminis inter viros ſenatorios & conſules ac triumphales, purpura & palmata veſtis faciebat, vt cæteris præſtarent: idem diſcriminis cultus veſtitúſque in mulieribus fuit. Etenim matronæ & ſpectatæ pudicitiæ mulieres, niſi nigro capillo, & longe latéque fuſa toga ad talos demiſſa, ſtoláque & flammeo, ac vittis & reticulo, quo capita velarent, vtebãtur: cum meretrices flauũ capillum haberent, & togam ſubductiorem abſque flammeo & vitta: quam togam virilem, quæ adulterij crimine damnatæ erant, dimiſſa ſtola, ſumere cogebantur: namque meretrices proſtabãt cum toga & ſtolis pullis, quibus etiã ianthino & cocco vti inhibitum eſt. Fuítque aliquãdo mulieribus vetitum, ne verſicolori veſte vterentur, lege Oppia: quod etiam à Nerone factum memorant, qui mulieribus amethyſtini & Tyrij vſum interdixit. Quæ quidem ſtola plebeiis, quanuis honeſtis, non dadatur: ſiquidem patriciæ & grandes natu matres, illam honoris cauſa deferebant: erat enim ad imos pedes fluxa, quam inſtita contexta

Sagum.

Aſſyrij.

Medi.

Armeni.

Perſæ.

Lydi.

Phœnices.

Syri.

Cilices.

Romani.

Taprobani.

Nabathæi.

Sexticula.

Veſtes ex prouinciis nominatæ.

Diſcrimen veſtitus in mulieribus.

Matronæ.

Meretrices.

Stola.

Nouæ nuptæ. ambibat. Rectam verò tunicam & puram togam nouæ nupta induebat: quam etiam tyronibus, dum militiæ adscribuntur, tributam inuenimus. Cyclas quoque, palla & ricinus cum crocoto honestarum vestes fuere virginum & matronarum, licet citharœdis quandoque palla in vsu fuit, quæ syrma dicta est: erat enim tragœdorum. Cyclas verò rotunda, quam Alexander Romanus imperator matronis regiis dedit, quæ plus sex vnciis auri non haberet cum reticulo: & pallium auro aspersum cum inauribus, & monili baccato. Crocoton quoque rodunda & fimbriata, sed tantum locupletibus concessa. Vittásque & supparum, ac togam prætextam, solæ virgines deferebant, quæ nuptis non dabantur. Erant enim insignia pudoris & verecundiæ, quibus mos erat, capillos aut humeris defluentes, aut reticulo collectos ferre: licet vittarum duo genera inueniamus, virginalem vnam, alteram nuptialem, qua nubentes velabantur. Strophium verò pectoralem fasciam, vel capitis ornatum, nonnulli cingulum fuisse autumant, & soleas purpureas puellarum calceos. Sed tamen strophium, mitras & purpureas fasciolas, ancillarum fuisse amictus, multi testati sunt: idque à Cicerone Clodio obiectum, quòd in strophio, mitra & purpurea fasciola, se ancillam mentitus, sacra Bonæ deæ poluisset. Fasciolas verò crurules, crurum pedúmque velamenta, æque viris ac mulieribus cõmunes aliqui volunt, quæ sæpe purpureæ, nonnunquã conchyliatæ erant. Fasciæ verò pectorales dabantur pueris, quæ virides fuere. Sicyonia & socci, calcei muliebres delicatioris cultus & amatorij. Erant enim vetcribus calcei specie varia: nam & gallicæ & soleæ & cothurni: tum mullei albi, hederacei, cerei, & lintei, calceorum species sunt: qui cum antea communes viris æquè ac mulieribus forẽt, sequuti Cęsares, inter quos Aurelianus, illos viris ademere, & fœminarum calceis addidere, quas etiam ferunt compedes habuisse ex argento, cùm ex auro vetarentur. Qui mullei, sicut vetcribus monumentis extat, olim fuere calcei Albanorum regum, deinde patriciorum facti, demum patriciis adempti, & mulieribus traditi: sicut crepidas antea senatores, mox equites, demum milites habuere proprias. Soleas autem calceamenta dixere, quibus plantarum calces in fine teguntur, habenis iuncta, cæteris propè nudis. Apud Achæos autem calcei fœminarum fuere albi & tenues. Athenienſibus elaboratæ artis, iphicratides dicti. Græcis nymphides & arpides, multiplici sutura, sicut Scythicæ, Laconicæ, Persicæ, Amyclaidæ & Alcibiadæ. Persæ enim calceo vtuntur alto & duplo, vt magni appareant: Assyrij patuo, Aegyptij papyraceo, Babylonij soleis Thebanis simillimo, Cretenses militari, Nabathæi sandalio. Indi ex arborum corticibus nonnunquam soleas pedibus addebant. Phocion vero nudo pede incessit, & Cato Vticensis mira patientia, ita vt vix cruda hyeme calcearetur: quod de Socrate & Aristodemo legimus. Lycurgus quoque pueris Spartæ pro calceamento, pedum nuditatem dedit, quò facilius acclniia ascẽderent, & decliuia pergrarent. Empedocles ferreo calceo incedebat. Hispani è Sparto, Ligures Cantabrico, Galli agrestes perone. Demetrius vero Antigoni eò vanitatis processit, vt aureo calceo calcearet. Augustus altiusculo vsus fuit, vt procerior videretur. Caligula socco muliebri, Diocletianus & Heliogabalus gemmato, Carinus gemmatis fibulis. Apud Aegyptios autem innuptas puellas calceis vti non licet, vt euagandi licentia cohiberetur, quum nudo pede extra septa prodire nefas foret. Cupezia vero, non muliebres, sed tibicinum calcei erant. Palla vero picta cum amiculo purpureo. Apud Persas, stola Medica cum armillis & torque. Aegyptiis, sacra Isidis vestis, reginarum amictus ornatúsque fuere, quibus insigniis velut verisimis notis, à vulgo secernebantur. Quam quidem pallam pueris, puellísque quandoque traditam legimus. Apud Græcos vero, Arabes, Lydos, Phryges & Assyrios, longa stola, mitris & mitellis matronas & viros ornari, traditum est: virorum apud eosdem, frequens vestis, stola quadrata fuit. Thessalis demissa chlamys erat omni tempore accõmodatior. Calantica autem, Romanis capitis fuit ornatus, non vestis. Lycurgus iuuenibus vna tantùm veste, eaque obsoleta, & nullo discrimine à cæteris vti toto anno permisit. Zeno quoque nullum discrimen vestis esse inter ciues, sed eosdẽ amictus viros ac mulieres ferre præcipiebat. Solon plus tribus vestibus quẽquẽ vti, lege prohibuit. Apud reliquas vero

Virgines.
Vittarũ duo genera.
Strophium.
Ancillæ.
Fasciolæ crurules.
Pueri.
Calcei muliebres.
Calceorum species.
Mullei.
Crepidæ.
Soleæ.

Cyclas.
Palla.
Ricinus.
Crocoton.
Syrma.
Iphicratides.
Nymphides.
Arpides.
Nabathæi.
Indi.
Nudo pede incedebant.
Hispani.
Ligures.
Antigonus.
Galli.
Imperatores.
Puellarum calceamenta.
Aegyptios.
Cupezia.
Persæ.
Reginarũ amictus a pud Aegyptios.
Mitra.
Mitella.
Thessala.
Calantica.
Vna tantũ veste qui vtebantur.

Galli nobiliores. gentes veſtitus habitúſque diſsimiles fuere: nam Gallis nobilioribus tinctas geſtare veſtes, aut ſaga hirſuta virgata: hyeme craſsiora, æſtate ſubtiliora longis villis, & brachas longis femoralibus auro pictas, intonſas, & varij coloris, quas anaxyrides Græci vocãt: tum collo torques & monilia, frequens mos fuiſſe traditur. Quas quidem brachas, nõ apud Gallos modo, ſed Medos & Scythas aliósque barbaros in vſu comperimus. Tum endromides & cuculli frigoribus apti, Gallorum propria commenta ſunt. Apud Vectones & Cantabros, mulieres monilia ferrea collo circundare, & à fronte protenſum vmbraculum, quod attrahant, quum velint, & retrahant. Alias protentas comas in altum erigere, illáſque baculo obuoluere: nonnullas ſinciput expillare, magni decoris putabatur. Gnidanorum vxoribus, qui iuxta Lotophagos ſunt, multi æſtimabatur fimbrias pelliceas ferre plurimas, quas munera adulterij ſumebant, illáque præcipuæ dignationis erat, quæ pluribus fimbriis muniretur. Sicut Curetibus, qui Aetoliam incolũt, longas ſtolas puellares induere. Et Andrimachidarum vxoribus vtroque crure æneam armillam innectere. Arabibus Nabathæíſque, tunicas cum ſubligaculis ferre. Indorum fuit ornatus in veſte candida, & carbaſis miræ tenuitatis auro purpuráque diſtinctis: Medorum oculis pictis incedere, colorato capillo, coma protẽſa, circa collum monili, & armillis circa manus, capite velato, veſte pellucida & fluida. Contra verò Perſarum: nam craſsiore vtebantur, laxa & fluxa cinctura, nonnunquam ſtola Semiramidis. Quare Alexander Macedo vtrorumque inſpecto habitu, Perſicam induit veſtem, Medorum admittere recuſauit. Sic Gratianus Cæſar, deuictis Germanis, Romanum neglexit cultum, amictu Alano atque equo pariter vſus. Aſſyriorum mos erat duplici amiculo veſtiri, altero lineo ad pedes demiſſo, altero laneo quod ſuperinduebant. Mauruſiis craſſam veſtem, aut laceram quam induebant, pro tempore variare vetabatur. Perſæ amictum habent æſtate purpureum, hyeme varium, Troglodytæ ſerpentum & piſcium coria. Maſſagetæ ex arborum corticibus amictus intexebant, Scythicis ferè ſimiles. Mardorum genti proprium fuit, craſsiorẽ veſtem & non vltra genua induere, próque capitis ornatu fundam fronti

Anaxyrides. *Bracha.* *Endromis.* *Cuculli.* *Vectones.* *Moniliaferrea.* *Gnidani.* *Curetes.* *Andrimachides.* *Arabes.* *Indi.* *Nabathæi.* *Medi.* *Perſæ.* *Aſſyrij.* *Mauruſij.* *Perſæ.* *Maſſagetæ.* *Mardi.*

fronti annectere. Indi quoque diſsimiles habitus corporis mira ſpecie variarunt. Nãque alij nudi agunt, nonnulli piſciũ, ferarum aut auiũ pellibus amicti ſunt, plerique lino, multi lana veſtiuntur: alij in cultu corporis ita accurati, vt faciẽ coloribus pingant, candidã veſtem induant, aurum geſtent, lapillis ornentur. Mauri leonum, pardorum & vrſo rum tergoribus, alij ſerpentum & piſcium coriis velantur. Scythiæ magna pars tergore vulpium & muriũ operti incedunt, ſicut Geloni hoſtiũ cutibus. Britanni reliqua nudi, ventrem & ceruicem ferro cingunt. Hiſpani primum breue ſagulum, mox ſtolas & togas Romano more accepere, quare ſtolati dicti & togati. Gymneſiarum incolæ iunco ornantur amictu, Belgæ hirſuto ſagulo, Germani ſago cum fibula: aut ſi deſit fibula, ſpina conſerta: locupletes vero, ſtricta veſte ſingulos artus exprimente. Quin etiam apud veteres ſapientiæ profeſſores, diuerſi cultus corporis ornatúſque fuere. Nanq; Diogenes corpore ſeminudo fuit, veſte humili & ſordida: qui quum Rhodios veſte conſpicuos cerneret, illos duxit nimium inſolentes: rurſus quum Lacedęmoniis in veſte ſordida & inhoneſta occurriſſet, etiam hos inſolentes nuncupauit. Pythagoras alba amictus veſte, neque ex mortuo animali quippiam ferens, auream coronam geſtabat, nonnunquam purpuratus. Crates mantiſcam & ſordidum polliolum, Ariſtippus Socraticus Mileſiã chlamydem, aliquãdo amictum viliorem induebat, cætera nudus. Ariſtoteles verò decorus habitu, & nitido veſtitu fuit, tonſa coma, digitis redimitis auro. Hippias cultu viſendus ſuis manibus elaborato, ſicut Apollinius Tyaneus linteis, & Gorgias purpura conſpicui erant. Heraclides molliori veſte, Zeno tenui pallio. Empedocles Agrigentinus præter purpuram, etiam calceamentis æreis incedebat. Demoſthenes molli tunica & nimis accurata, Ariſtides trita lacerna, Socrates viliſsima ſtola, Xenophon cum thorace & clypeo. Fuítque Homeri opinio, antiquiſsimos Græcorum, pelles leonũ pardorumque, ouium & caprarum ac luporum à principio induiſſe. Poſtea impotentia muliebri eò veſaniæ proceſſum fuit, vt maximos indultæ cultus, purpuráque & auro, ac gemmis redimitę procederẽt: armillas annulóſque in digitis aureos, collóque monilia, & cate-

Indi. *Mauri.* *Geloni.* *Britanni.* *Hiſpani.* *Gymneſiæ.* *Belgæ.* *Germani.* *Philoſophorum veſtes.* *Corona aurea Pythagoræ.* *Antiquorũ veſtitus exanimaliũ pellibus.* *Cultus Romanorum.*

nas circa latera margaritis inserta, in auribus vero vniones & cylindros ad ostentationē luxus, Romanæ mulieres ferrent: ipsasque auro fulgentes iuncto vehiculo & carpentis, festis profestisque diebus per vrbem pérque oppida vehi proditum sit. Quod non modo Romanis, sed & sociorum Latini nominis vxoribus decoris causa, tributū ferunt: quibus quidem vehiculis nisi castę & spectatæ probitatis fuissent, aliàs vti non decebat: à quibus viri vnà sedentes, descēdere minime cogi poterāt, quasi in tuto essēt præsidio, priuilegio vxoris. Quare Domitianus Cæsar nouo statuit edicto, vt probrosis fœminis lecticæ vsus adimeretur. Fuítq; apud Athenienses seruatum, vt Atticæ fœminæ Doridam vestem, quam prius induebant, simillimam Corinthiæ, ne fibulis necterentur, in lineam commutarent: & à Syracusanis lege sancitum, ne viri aut mulieres maiori sumptu ornarentur, ni prius se constupratas, & omni nequitia impudicas docerent. Quod propè cum Ephesiis compar fuit, qui quum vitiis inquinatissimi essent, neminem frugi viuere passi sunt: Hermodorúmque, quòd vir probatissimus esset vrbe exegêre: qui Romæ postea leges decemuirales interpretatus, statua in comitio à populo donatus fuit. Hoc quoque inter cætera notatum est, consules paludatos, nonnunquā trabeatos, paludatis lictoribus ad bella ducere solitos. Nanque erat paludamentum vestis imperatorum, qua summi duces persæpe vtebantur: ornatus tamē militaris, quam chlamydem appellarunt. Militésque sagatos militię domíque incedere cōsuesse. Saga enim, chlamys & lacerna, militum vestes fuere: adde etiam lænam, quam supremam induebant, licet subsequutis temporibus Antoninus Philosophus Augustus, milites sub se stipendiarios, togatos esse iusserit, nec vnquā sagatos incedere passus sit. Māsitque diu Romæ constitutum, vt serui ingenuorum veste non vterētur: quippe qui nec colobia nec calceos habebant, quę liberis dabantur. Crepidis quoque aut mulleis vti seruos aut plebeios, erat lege vetitū. Syracusani vero, vt discrimen ingenuæ & seruilis personę notaretur, seruis equi characterē inusserunt: Samij quoque captiuos Atheniēses, noctuæ figura: Athenienses vero Samios bello captos, Sameæ nauis signo deformarūt. Nōnunquā seruis literas inusserunt, qui literati

Lecticæ mulierum.

Viri vxoris nomine priuilegium.

Athenienses.

Syracusani.

Ephesij.

Hermodorus.

Paludamētum.

Chlamys.

Saga.

Lacerna.

Læna.

Seruorū ab ingenuis distinctio.

Notæ fronti inustæ seruis & captiuis.

Literati serui.

Universidad de Deusto Biblioteca

literati dicti. Apud Lacedæmonios quoque ingenui alebāt comam: nanque omnes comati erant, cum seruos crines habere nō deceret. Idē in omni fere Græcia, vbi seruis nutrire comam nefas erat: qui etiā ab ingenuis distinguebantur tunica: nanque amphimaschalos liberis, hæteromaschalos seruitiis dabatur. Apud Romanos vero ab vrbe condita ad annum CCCCLIIII. iuuenes pariter ac senes intōsos fuisse liquet. Sed postquam Publius Ticinius è Sicilia tōsores adduxit Romam, inde vt iuuenes rasitarent barbam, capillúmque tonderent, ad annum quadragesimum institutum mansit: post eum vero non licebat. Primus enim qui barbam quotidie rasitaret, Aphricanus traditur: deinde Augustus: quod seruis vilioribus erat inhibitum, qui intonsa barba & capillo hirto fuere. Fuítque animaduersum, ante Hadrianum Cæsarem imperatores barbam sæpe rasitauisse. Ipse enim ex Cæsaribus primus promissa barba incessit & capillo. Commodus imperator cum nulli tonsori crederet, sicut Alexander Pheræus & Dionysius, sibi ipse candente carbone iuglandium putaminibus barbam adurebat, qui etiam fucato capillo cum ramentis aureis incessit. Quod de Lucio Vero & Galeno imperatoribus traditum est, qui auri scobem crinibus aspersere. Arabes, Abantes & Mysij, ne in conflictu belli hostibus præda forent, anteriorem capillum rasitarunt: qui etiam puellarem capillum in rotundum tondebant, tempora subradentes. Ferunt Curetas & Aetolos pariter, quum à fronte essent capillati, & crinibus ab hostibus raperentur, frontem abrasisse, & ab occipite cæsariem nutrisse. Quod de Alexandro Macedone proditum est, qui barbam militibus radi iussit, ne hostili prædæ ansam darent. Ferunt quoque Machlyes natiua consuetudine occiput crinitum gestare: sicut Auses anteriorem capitis partem. Cōtrà Lycurgus Spartanos milites promisso capillo & comatos esse voluit, licet more Laconico barbam ad cutem rasitarent: illos propterea aut venustiores, aut visu terribiliores esse arbitratus: apud eos enim populares à cæsarie noscitabantur. Quod Mauris & Britannis in more fuit, vt cincinnis ornati essent rutilis comis, & tam composito capillo, vt in incessu vix se contingi paterentur, omni corporis parte abrasa, præter caput & labrum. Lycij

Comam qui nutriebant.

Amphimaschalos.

Heteromaschalos.

Radendæ barbæ consuetudo quādo introducta.

Ramēta aurea in capillis.

Qui caput tondebant.

Comæ curā apud quos.

comam tanti fecerunt, vt ne crines tonderẽt, æra pœnę nomine Mauſolo regi Cariæ ſoluere non dubitarent. Argiui cum antea criniti eſſent, victi à Lacedæmoniis, amiſsis Tyriis, deplorandæ calamitatis cauſa capillos totonderunt, vouentes ſe non reſumpturos, niſi Tyrias recepiſſent: ſicut Sybari à Crotoniatis direpta, vniuerſi Mileſij capita deraſerunt, & ingentem luctum ediderunt. Maxies vero dextram capitis partem comatam gerunt, ſiniſtram radunt. Luſitani autem comas tondere nefas ducunt, itaque illas diffundũt vt fœminæ. Idem & Galli comati, quibus plurimus capillus erat, æquè maribus & fœminis inde nomine impoſito. Indi capillum pectunt ſæpius quàm tondent, barba ſemper intonſa. Agatyrſi cærulo fucantur capillo. Arabes quoque intonſi fuere, barba ſolum abraſa. Autores habeo, Scythas & Parthos, quò maiorem terrorem incutiant, quóque ſubita & improuiſa formidine hoſtes magis afficiant, hirſutis crinibus fuiſſe. Idem apud Germanos Cattóſque, quibus ruffus erat crinis coactus in nodum: qui etiam duxere nefas barbam capillúmque tondere, aut alio cultu eſſe, niſi hoſtis caput ex acie retuliſſent. Quanuis tradatur Parthorum eſſe, capillum effundere, Germanorum iungere, Scytharũ ſpargere. Aegyptiis vero flaua coma deſpectui erat, & lege cautum, ne quis eã ferret, quòd ea Typhonus fuiſſe dicebatur, ſicut Agrigẽtini ceruleum colorem interdixerunt, quòd eo Phalaridis ſatellites vſi ſunt. Apud Sueuos vſurpatum eſt, horrentem capillum ligare in ſummo, vt hoſtibus terrori ſint, vel retro flectere. Dacæ cum caput radant totum, in ſummo vertice cirrum creſcere ſinunt. Contrà Riphæi: nam mulieres pariter & viri detonſo ſunt vertice, & capillo deraſo, adeo vt glabri videãtur: ſicut Myconij omnes caluitio laborant, æquè vt in Cauno omnes lienoſi. Non ſic in Aegypto, vbi raro caluitium fuit. Produnt autores, Athenienſium vetuſtiſsimos capillis colligẽdis cicadas aureas annectere, vt eo argumento autochthones, hoc eſt primos & ſine origine ſe probarent. Caius verò Cæſar comatos tanto deſpectui habuit, vt quoties occurreret, occipitio raſo deturparet. Capillum vero aut barbam inficere coloribus, imbellis fuiſſe & eneruati, exẽpla ſunt. In primis Philippi Macedonis, qui quum ex amicis Antipatri

Flaua coma apud Aegyptios contempta.

Riphæi. Myconij. Athenienſium cicadæ in comis.

Barbam aut capillum inficere imbelle.

patri arbitrum delegiſſet, quem aduertiſſet barbã & capillum inficere, protinus gradu deiecit, & iudicare vetuit, velut mandacem. Quod compar fuit cum eo qui Spartæ concionabatur, quem quum Archidamus rex fucato capillo vidiſſet, profari vetuit, & in medio affatu exigi iuſsit. Cui non inconuenit, quod de Gorgia Leontino proditum eſt, qui cum in Olympiis de communi Græcorum concordia inſigniter peroraret, Meláthus eum ludibrio habuit, quòd de totius Græcię concordia agitaret, qui ſe, vxorem, & ancillam concordes habere neſciret: quæ ob zelotypiam irata, quotidie diſsidium peteret. In quo fuit experimentis cognitum, quòd his qui è Sybari biberent, fucarentur capilli nigri: qui verò è Crathi, flaui & fluxi, ſicut de Clitũno proditur in Meuania. Legimus tamen Hannibalem ducentem in Italiam, crinibus ſæpe mutatis, ſe à Gallorum perfidia vindicaſſe: & Pyrrhum coma coloribus fucata inceſsiſſe, Romanáſque matronas rutilare capillos cõſueſſe. Manſitque Romæ obſeruatum, in Saturnalibus ſyntheſibus vti, quibus diebus dimiſſa toga ſyntheſim ſumebant, quanuis Nero Cæſar citra dies Saturnalitios ſyntheſim induit diſcinctus & diſcalceat⁹. Diebus autẽ natalitiis, quibus natalem quiſque ſuũ annum celebrabat, & calendis Ianuariis, nonnunquã ludis Romanis, albas lacernas prætextáſque indutos incedere, & ludos ſpectare: nam in veſte pulla ludis intereſſe Auguſtus inhibuit, néve quis pullatorũ media cauea ſederet, edicto cauit. In ludis vero funebribus penulati ſpectatores erant. Penulas enim tũc populus ſumebat, cum in cæteris togati cõuenirent, niſi in gladiatorio munere, ad quod frequentes penulati conuenere, quod Cõmodus imperator ſeruari iuſsit. Ferũt primos Lacedęmonios, ne populus in ludis algeret, penulas ſumpſiſſe. Antoninus vero Baſsianus nouo veſtis genere populum donauit, quare Caracallæ nomen tulit. Auguſti vero tempore, toga raſa & phrygiana dari cœptæ. Illud etiam admonendum exiſtimo, quoties inſigni calamitate vel clade, aut aliis belli caſibus populus affectus eſſet, in magna conſternatione iuſti tiũ indici, claudi ærarium & tabernas, ac iudicia tolli ſolere. Et quod per magnas calamitates fiebat in mœſtitia publica, Romanos dimiſsis togis, poſitíſque laticlauis & au-

Capillorum luxus.

Syntheſis.

Lacernæ alibæ quãdo ſis mebantur.

In veſte pulla ludis intereſſe non licebat.

In calamitate publica luctus indicia.

reis annulis, saga sumere, velut in luctu & summa solicitudine se esse denotarent. Si tamen consulares viri forent, licet ob calamitatem populus in sagis esset, ipsi tamen in togis erant, ne deformi tetróque habitu tantam dignitatẽ fœdarent. Sed nec saga, donec lætiore fortuna, aut illustri victoria clades emendata foret, dimittebant. Qua victoria potiti, vel quum fusis fugatísque hostibus, fœdissimum bellum finitum foret, exuto iustitio, in communis signum lætitiæ, populus vniuersus prætextas, reliqui vero magistratus insignia & ornamenta sua ac pristinum ornatum cultúmque sumebant. Illud quoque discrimen ordinum personarúmque est notatu dignum, quod apud Tapyras, Bastetanos & Iberos, incultásque nationes circa Hyrcaniá seruari meminimus, vt viri atras vestes induant, crinésque longiores gerant: fœminæ verò albis tunicis, ac breuibus tonsísque comis incedere cogantur. Apud Parthos autem Persásque equo vehi, vel pedes ire, nobilitatem à vulgo distinguebat: nullus enim honeste genitus, pedibus incedebat: quod compar ferè cum Romanis fuit, quibus plebeiæ pedibus incedunt, matronæ nobiles lectícis vectabantur: eisdémque Parthis qui principem locum habent, anaxyridem triplam induunt, & manicatam tunicam: plebs vero erat in tunicis sine manicis. Apud Indos byssum induere, nisi nobilis, nemo poterat. Thracibus punctos esse in facie, nobiliores demonstrauit: non punctos, ignobiles & obscuros. Idem Britannis, Gelonis & Agathyrsis, apud quos qui cæruleo pinguntur, honoribus præstant: minus autem pingi, humilitatis signum erat. Indis quoque, Athenienſibus & Persis, in auribus ferre aurum, nobilitatem designauit. Ex Germanis viri clari illustri ésque, stricta nec fluitante vtũtur veste: cæteri, sagis cũ fibula. Apud Sueuos ingenui obliquant crinem, & nodo substringunt, quũ serui fluxa coma & crinibus incedant. In Libya primores sagis velãtur, vulgus vero bestiarum pellibus amicti sunt. In Aegypto viri binis vtũtur vestibus, fœminę singulis: vniuersis nisi lineas ferre vestes nõ licebat. Neque referre alienum fuerit, quod circumpadanis populis vluueniſſe tradunt, vt lugubres vestes longo tempore induerent, intestino mœrore affecti propter Phaethontis casum, quòd de cælo præcipitatus, fulmine

Apud Tapyras, Bastetanos & Iberos discretim ordinũ.

Parthi.

Persæ.

Indi.

Thraces.

Britanni.

Geloni.

Agathyrsi.

Aurum in auribus.

Germanorũ vestes.

Sueuorum.

Libyci.

Aegyptij.

Circũpadanorũ luctus ob Phaethõtis casum.

fulmine ictus, & in Eridanum deiectus foret. Sicut in Daunia Aristoteles refert mares & fœminas lugubria vestire, quos post Troiæ euersionem, quum illuc delati sedes occupassent, vt orbatos se patria & fortunis indicarent, in posterum candidis abstinuisse, & pullas vestes desumpsisse.

Qui numerus augurum, quæve potestas aut ius quondam fuerit, & quomodo auguria captarentur.

CAPVT XIX.

QVæstioni diu res fuit, qui numerus augurum olim apud Romanos fuerit, quod sacerdotium magnæ religionis fuisse constat. Et tametsi à principio, vt in tribus centuriis, Ramnensi, Titiensi & Luceri, singuli essent augures, constitutum foret, quorum numerum imparem esse decere arbitrati sunt: tamẽ sequutis temporibus, quin ad quatuor, mox quinque numerum aucti fuerint, nulla cõtrouersia est: donec, vt non vltra nouem collegium excederet, senatusconsulto cautum fuit. Idque ante primum Punicum bellum, quo tempore Sora & Alba coloniæ fuere. Demum à Sylla dictatore collegium propagatum ferunt, vt vltra nouem, quindecim crearentur, ita vt quatuor & viginti essent. Hi ergo velut interpretes internunciique deorum, tantæ dignationis habiti sunt, vt eum qui aruspicinam fecerat, in senatum adscribi, & inter patres legi, fas esse ducerẽtur. Regibus quoque sicut iura dare & sapere, ita diuinare, regium munus erat. Itaque à primo ortu vrbis, iidem reges & augures erant, qui futura prædicerent, & iura darẽt. Denique Romulus hoc sacerdotio præditus, optimus augur fuisse traditur. Proditúmque est, Romæ optimatum filios sex, Hetruriæ populis, vt augurandi artem ediscerent, ex decreto senatus in disciplinam tradi solitos, vt Romæ augurandi scientia & ars innotescerẽt. Quæ quidem incredibilis & penè diuina Fesulis pollebat, vbi domiciliũ augurũ esse ferebatur, quod & veteri lege sancitum erat, in hæc verba: Prodigia & portenta ad Hetruscos aruspices, si senatus iusserit, deferunto, Hetruriæque principes disciplinam discunto: quibus diuis decreuerint, procuranto: iisdem fulgura & ostenta pianto, auspicia seruanto, auguri parento.

Augurum numerus impar.

Augures quatuor.

Quinque.

Nouem.

Viginti quatuor.

Augurum dignitas.

Reges & augures iidem.

Romulus augur.

Rosex optimatum filij

Hetruscis traditi.

Augurum domicilium Fesulis.

Singulis tribubus singuli augures præfecti.

Et infra. Singulis quoque tribubus olim singuli augures præficiebantur, qui sacris cæremoniis prædictionibúsque deorum præessent: publica priuatáque auspicia curarent, sicut à Romulo constitutum fuit. Postea vero comitiis curiatis, quæ pontificis maximi dicuntur, non à populo vniuerso, sed à minore parte, & selectis, quibus sacerdotia mãdare curæ erat, de concilij sententia eligebantur: nanque ipsi nominabant, quos digniſsimos iudicarunt. Nonnunquam si quis augur deceſſiſſet, à duobus vnus nominari, & à toto deinde collegio expeti & cooptari poterat. Qui post quam ad sacerdotium admiſsi fuerant, mox inaugurati, vt mos erat, captatíſque auguriis in collegium admittebantur. Et tametsi præsentes admitterentur soli, sæpius tamen absentium habitam rationem comperimus, quod lege Iulia cauebatur. Cúmque sacerdotia semel collata, ob plurimas causas adimi solerent, solus auguratus perpetuus fuit: ideo semel collatus, quoad vita suppetit, etiam magnis intercedentibus causis viuenti non adimitur. Quare Fabius Maximus proditur duobus & sexaginta annis summa cum laude auguratum gesſiſſe ad vltimam senectam. Si quis tamen augur hulcus pateretur, licet in sacerdotio foret, augurandi tamen ius nõ habebat. Ex hulceratis quoque auibus auguria captari non licere (siquidem morboſæ aues auſpicia nulla faciunt) sæpe relatum est. In augurum enim collegio illud præcipuè seruatur, vt sicut quisque ætate præcedit, ita maximè primatum teneat: quippe inter augures maiores natu, etiam his qui cum imperio sunt, præferri solent. Horum ergo proprium fuit, ex auibus vaticinia obseruare, signáque rerum futurarum, & à diis monita contemplari: si opportunè euolaſsent, aut sedes idoneas accepiſsent, obnunciare: de prodigiis, somniis, auguriis atque oraculis, portẽtis, extíſque responſa dare. Tum obseruationes auſpiciorum, procurationes expiationésque, vatum libros, portentorum explanationes, & monita deorum edicere, si quid ingruente fato caſurum foret, & quod saluis auſpiciis fieret. Quódve augurium lętum, quódve piaculare eſſet, quod minas cœlestes ingruẽtésque calamitates, aut fatale exitium afferret, præmonere & vaticinari, quæ lege augurali latius decreta & perſcripta sunt, cuius verba adſcripſi:

Auguratus munus non adimebatur.

Augur qui hulcus haberet.

Aues exhulceratæ.

Ætatis ratio in augurum collegio.

Auguriũ munus.

Lex auguralis.

ſcripſi: Interpretes Iouis optimi maximi publici augures, signis & auſpiciis postea vidento, diſciplinam tenento, sacerdotésque vineta, virgetáque & salicta publica auguranto, quíque agent rem duelli, quíque populare auſpiciũ prænonento, ollíque obtemperanto, diuorúmque iras prouidento, híſque parẽto, cœlíque fulgura regionibus ratis denotanto, vrbémque & templa & agros, liberata & effata habento: quæq; augures iniuſta, nefaſta, vitioſa, dira dixerint, irrita infectáque ſunto: quíque nõ paruerit, capitale esto. & infra. Ipſiq; auguriis auſpiciíſq; captãdis intereſſe debent, eáque notare, ac inſpicere & referre, & an egregiè esſet litatũ, declarare: quibúſque hoſtiis, & quibus sacris ac ſuppliationibus, & quæ ad puluinaria, tetra prodigia procurarentur aut expiarentur, enunciare. Sed tamen soli auguri ſine collegio auſpicia interpretari non licuit: totum enim collegium censere, & sententiam ferre decebat, si quid exquiſitius interpretari vellent, si durior forte caſus ambiguę foret interpretationis, qui in dubium cõtrouerſiámque veniret: ad quos etiam de singulis prodigiis & portentis, quæ eorum prędictio foret, & an fœdo vel felici exitu euentura eſſent, omnes tãquam ad adytum aliquem cõsultum ibant. Tum ſiqui magiſtratus vitio creati forent, eorum respõſo vel admittebantur, vel magiſtratu abire cogebãtur. Itaque dictatores, conſules, prætores, & reliqui magiſtratus vitio creati, ne quid diuini obſtaret, ex responſo aruſpiçum, magiſtratu abire sæpe coacti sunt. Poterántque augures propter tetra prodigia, aut si quid officeret, comitia creandis magiſtratibus vel impedire, vel vitiare. Quotiésque ex arce augurium petebant, lituum ſine nodo, hoc est, baculum à ſummo inflexum, in parte qua robuſtior est, quod inſigne augurale fuit, tenebant: quo cœli regiones & certa ſpatia, quibus videnda ad se pertinere volebant, quę templa dicta ſunt, præfinirent, & certa finitione signarent, vt quod dextrum, quódve ſiniſtrũ esſet, oculis & animo metiri possent: nam manu cœli ſpatia notare, ſaluis auſpiciis, non licebat. Quo quidem lituo augur proſpectu in vrbem atque agros captato, regiones ab oriente ad occaſum terminabat, limite decumano, & cardine ex tranſuerſo, signo metato, quò oculi ferrent quàm longiſsime. Qui quidem lituus etiã re-

Non augur vnus, ſed totum collegium auſpicia interpretabatur.

Auguriũ cum ex arce peteretur.

Lituus auguris.

Templa.

Lituus regum inſigne.

gium fuit insigne, in quo potestas dirimendarum litiũ esse noscebatur. Proditúmque memoriæ est, Romuli lituũ ambas cuspides ab imo & à summo inflexas habuisse, præter formam litui auguralis. Ex notatis vero regionibus, prima antica, posterior postica, tum dextra & sinistra dictæ. Quãuis Hetrusci vates cœlestium prodigiorum periti, cœlũ in duodecim partes diuiserint, anticámq; ad occiduum, quoniam omnis illuc inclinat motus, & posticam ad oriẽtem: dextras ad septentrionem, sinistras vero ad meridiem proclinare voluerunt. Sedebat enim augur velato capite, & duplici toga augurali, quæ læna dicta est, vel trabea amictus ex purpura & cocco, cum captabat auspicia, & lituo cœli regiones notabat. Ipséq; cæsa victima obseruatis notatísque signis, longum carmen præfatus, preces effundebat: quas si forte nõ rite didicisset, ne quid prępostere diceretur, aliquo præeunte emittebat. Græcis vero augur non trabea amictus, sed toga cãdida velatus, poscit auguria. Macedonibus quoque vates in amictu candido auream gerens coronam, captat auguria, & vaticinatur. Post effusas vero preces, oculis in cœlum fixis, sedere conuenit, momentis omnibus paratum intentúmque toto animo affixũ, facto vbique silentio, ne quid videretur audiretúrve, quod auspicium dirimeret, quoad de cœlo seruasset, captatáque auguria & signa missa forent: quibus missis, ex auibus quę oscines, quę prępetes vel inferæ, & an tacitæ vel strepentes aduolarent, & si dextra vel sinistra, quæve admissiuæ essent, & quæ arculæ, quæve cliuiæ, aut inebræ, quæ vetarent. Tum si motus pronus vel obliquus, supinus an rectus, aut in latera referebat: conueniebatque extemplò augurem adire, & augurium firmari: nanq; vnum vidisse auspicium, non erat satis. Adnotatúmque exemplis est, non vbique & passim auguri capta re auspicia licere, quia nisi in præscriptis destinatisque locis, quibus Tesqua nomen, aut in arce, vel ad veteres curias, augures: pontifices vero, nisi in postmurio, auspicia captare fas erat. Sed sciendum, non omnibus auguribus, sed solo magistro augurum de cælo auspicari licuisse: qui huic muneri pręfectus, magister à collegio eligebatur. Obseruatúmque, vt si extra vrbem, aut in pomœrio, vel domo conducta, seu quouis tabernaculo, quod ceperat, augur auspice

Regiones in cælo ab auguribus notatæ.

Vestitus auguris & cæremoniæ in auguriis captandis, vide item cap. xiij.

Græci.

Macedones

Loca in quibus auguria obseruabantur.

Magistri augurum munus.

Notãdum.

tur, & inter augurandum nondum firmis signis, vrbem aut pomœrium inauspicato transgressus foret, vt rite captentur auspicia, primum omitti tabernaculum, & alterum sumi necesse fore: denuoq; auspicari oportere, ex quo nouus auspiciorum instauratur aspectus. Et cum certa dies auspiciis dicata esset, post mediam noctem ad mediam futuram diem auspicari licere. Septima autem aut sexta diei hora, non decebat: nanque incipiente aut crescente die, non autẽ desinente, iusta auspicia fuere. Post Sextilem quoque mensem, quo tẽpore aues aut imbecillæ aut morbosæ sunt, vel pulli earum imperfecti, auspicari non licuit: eo enim tempore à pontifice maximo de cælo seruare vetabatur. In quo id fuit constitutum, vt non modo morbosis auibus, sed cuicumque funeri augur admouere manus, & feralia attrecta revetaretur. Si autem post augurium susceptum ad aquam venire contingeret, ne eius interuentu augurium frustrare tur, quod aquæ intercessu interrumpi certum est, fusis precibus aquam haurire, & vota promittere oportebat. Poteratq; idem & pontifex & augur esse, duobúsque simul sacerdotiis præponi, cui etiam lictor præibat, sicut pontifici maximo. Et tametsi post susceptos honores, auguratus conferri soleret, tamen Fabius Maximus admodum adolescens, priusquam vllum gereret magistratum, auguratũ gessisse dicitur. Quotiesq; pro diuersis captarentur, illius præualere auspicia, qui in summo esset magistratu, certum est, ideo consulis auspicia, si cum prætoris confundantur, præponi haud dubium esse. Fuitq; exemplis cognitum, apud augures optimis auspiciis ea geri, quæ pro reip. salute susciperẽtur: quæ contra, inauspicata esse & monstrifica. Illud quoq; dixisse non ab re fuerit, occentu soricis dirimi auspicia, sicut aquę interuẽtu irrita fiunt: vtq; luminaria domus auguralis semper aperta sint, nulloq; operculo claudãtur: Quodque quũ auspicia captant, cælo non turbido, nec procelloso aut pluuio, sed aura silenti & placida, vbi omnia pura & trãquilla sunt, auspicentur, ne venti flatus aut tempestas aniũ gressus à suo cursu diuertat. Estq; obseruatũ, vt minora auspicia semper maioribus cedãt, licet priora sint. Siquidẽ cornicis aut columbarũ auspicia, aquila superueniẽte irrita fiunt: aquilarũ vero auguriũ, fulmine aduenięte nullũ est.

Auspicij tempora.

Augur feralia non attrectabat.

Post augurium objerata.

Pontifex & augur simul

Maioris magistratus auguriũ minori

præferebatur

Auspicia pro rep. optima.

Soricis occẽtu auspicia rempta.

Domus auguris aperta.

Aura silenti & placida auguria captanda.

Minora auspicia maioribus cedẽbant.

Qui essent equi funales in Tranquillo, contra nonnullorum interpretationem probabilis opinio.

CAPVT XX.

ANceps quæstio fuit apud grammaticos, ambiguo sensu invtranque partem agitata, qui essent equi funales, qui in solenni triumphi apparatu iuxta triumphantis currum incedebant. Nuper in cœtu patriciorum, in controversiam certaménque venit, quonam modo accipi conueniat, quod est in Tranquillo dictum, Tiberium Actiaco triumpho Augusti currum fuisse comitatum sinisteriore funali equo, quum Germanicus dexteriore veheretur: qui essent funales equi, quærebatur. Cúmque varia & ferè populari opinione ferrentur, nobísque quum minime probarentur, visum tandem est, funales dici equos, qui funibus alligati currum triumphantis traherent: quibus præeuntibus, summi imperatores vectabantur triumphi die, in quibus ingenui pueri sedere veteri more solebant. Prætextatos enim filios in equis triumphantium vehi, & Cicero meminit, & multi prodidere. Quare Paulus Aemylius, deuicta Macedonia, filios duos impuberes: & Germanicus currum quinque liberis onustum, in triumpho duxit. M. quoque Antonius Philosophus, & Verus, triumphi die mille puellas virgines in equis triũphalibus vexere. Vel quòd in his insiderent, qui funalia præferebant & faces, propterea funales dictos veterum autoritate probari: nam peruulgatum ferè est, faces & lumina tam in apparatu triumphi, quam iuxta triumphantem deferri solere. Diuus enim Cæsar ad lumina quadringenta in Capitolium triumphans ascendit, elephantis lychnos dextra sinistráque gestantibus. Quod eò constitutum ferunt, tum vt spectatior triumphi apparatus & conspectior foret, tum vt lumina, si forte tenebris obortis, pompæ triumphali non sufficeret dies, ad arcendas tenebras præsto forent: ipséque triumphans, luminibus circà adhibitis, conspectior fieret. Propterea haud ab re visum, sicut in Cæsaris triumpho elephantos lychnos gestasse legimus, compari modo funalia & faces equos iuxta triumphãtem ferre, dici probabiliter posse. Vnde funales equos à funalibus, quæ in equis triumphalibus præferebant, probè dici argumentamur. Ex quibus licuit nobis æstimare, vel quod funibus currum traherent, vel quòd faces iuxta triumphantem deferrent, sicut veteri exemplo probatum est, funales equos dici & æstimari.

Funales equi apud Suetonium.

Prætextati filij in equis triumphantium.

Vnde funales dicti.

Qui fuerit apud veteres cœnandi vsus, quæve hora prandij & cœnæ, quótque singulis lectis cœnitabant, & quid apud exteros.

CAPVT XXI.

ANtiquis torum ex palustri vlua, & ex stramento, vel ex cespite fuisse, & longo tempore ex pulte, non pane Romanos victitasse, perspicuum exemplis & probatum est: postea quum annis intercedentibus ex illo agresti cultu desitum esset, mensas in quibus epularentur, ex acere aut fraxino quadratas, deinde orbiculatas feciſſe, in quibus prandierent & cœnarent, satis constat. Quem morem à Laconibus Romanos sumpsisse crediderim, quibus nullæ fuere mensæ nisi ex robore. Romanis enim antea lecti erant Archiaci & Bœotici, humiles & breues. Labentibus deinde moribus, tantæ luxuriæ factæ sunt, vt ærati primum lecti, abaci, triclinia, & monopodia, quæ Cn. Manlius Asia deuicta primùm vexit in triumpho, deinde citreæ mensæ, quæ elephantinis pedibus sustinebantur, orbiculatæ, magno sumptu fierent, quarum precium auro appendebant, aut ex ebore vel testudine, sectis putaminibus in laminas, quod Carbilius Pollio instituit primus: adeo vt non modo mensas, sed lectos & repositoria testudinum putamine vestirẽt. In cœnaculis enim domorum aut tricliniis stratis tribus lectis, prisci illi sedentes cœnitabant, in quibus tres fuisse mensas Varro significat, ex quibus vna vinaria orbiculata, cylibantum dicta, à poculis quas κύλικας Græci vocant: altera lapidea, oblonga columella suffulta, cui cartibulum: tertia, quadrata, quæ vasa detinebat, cui vrnariũ dixere nomẽ. Persæ vero, quum antea in vimineis toris discumberent, postea lectos auro fulgentes & gemmis magnificè construxere, in quibus vasa non minoris census adæquarunt, quos tanto censu excultos, ac regium apparatum in castris, Pausanias quum deuicto Mardonio ad Platæas vidisset, illo neglecto, modica mensa Laconicam cœnam feciſſe dicitur.

Torus & cubus primi sculi.

Mensæ.

Tres lecti in cœnaculis & triclinijs

Persæ.

Pausaniæ frugalitas.

Græci. *Romani.* *Mensæ argenteæ.* *Prãdiũ & cœna in propatulo.*

Græci in sympoſio Græcienſi frequenter cœnitarunt. Apud Romanos vero Heliogabalus argenteas primus menſas habuiſſe dicitur: quibus in ſolenni epulo duæ tantum menſæ adhibebantur, vna carnium, altera pomorum. nanque veteribus cibus mundus erat & ſimplex, neque operoſis condituris aut appetentia exquiſitus, ſed ſine apparatu & ſine impenſa. Prandium enim & cœna in propatulo fiebat, quia palam cœnitare dedecus non erat: ſecreto verò cœnitaſſe, probro & ignominiæ fuit. Id quod Lacedæmoniis Lycurgi lege cauebatur: quod ideo cõſtitutum ferunt, ne quis ſplendidius altero veſceretur. Hyeméque ad focum, æſtiuo anni tempore in aprico cœnitabant. Ouum verò & mel, initium cœnæ fecere: in ſecundis menſis poma & mel, ſicut ad principia conuiuij, & multiformes nuces dari aſſueuere. Apud maiores autem, ſemen candidi papaueris cum melle & lactuca plerunque mẽſas ſecundas fecit: deinde, vt vua, ficus, pyrum, & alia pomorum genera darentur bellaria, in vſu fuit. Iberis autem, vt in ſympoſiis glãdem in ſecundis menſis tribuant, magni putabatur. Græcis oua cum turdis & leporinis carnibus, ac mellitis placentis, ſecundæ menſæ frequentius data ſunt: quibus erat iſte mos, vt in fine cœnæ linguas igne torridas, poſt ſermones deguſtandas darent. Præcipua tamen bellaria tradũtur fuiſſe Attica, lauta atque eximia. Platonis vero bellaria fuere ficus, cicer, faba, myrti baccæ, & ex fago glans prunis toſta. Fertur Heliogabalus pro luxus affluentia paraſitos in ſecundis menſis nouo genere edulij ſaginaſſe: nã cereas dapes, aut lignea edulia vel eburnea, ſæpe fictilia aut marmorea exhibuit, quum per ſingulos miſſus tantum biberent, velut veſcerentur, & manus abluerent. Panem vero paniceáſque menſas non argenteis vaſculis, ſed vimineis caniſtris Romani inferebãt: Græci vero per promas. Quos ex multiplici genere variarunt: nam & plebeius erat, & ſiligineus, qui candore præſtabat: & tritico, præcipuè Campano, quod (autore Varrone) cæteris præſtaret, ſicut in Falerno vinum, in Caſinati oleum, in Thuſculano, ficum, in Tarentino mel præferebatur cæteris. Erat & ſecundarius panis, & oſtrearius, artolaganus, ſpeuſticius, ſubcinericius, & artopteſius: inter quę ptiſanam velut ſaluberrimam magnopere commendarunt, quæ à Græcis

Cœnæ initium. *Secundæ menſæ.* *Iberi.* *Græci.* *Attica bellaria.* *Platonis bellaria.* *Panes & paniceæ mẽſæ.* *Panis ſpecies.*

Græcis ſumpta origine, ad Romanos fluxit. Poſt quam alicam Romani inuenere, cuius Græci inexpertes ſunt. Græcis quoque multiplicia panum genera comperimus: nam & zymitas, hoc eſt fermentatos, & obelias, & cribanitas & canchrydias & apiritas, pytirias & pyrinos, panes legimus. Placentarum quoque genera varia, tarentinas, craſsianas, ſiculas, cluſtras, plicias, guttatas, montianas, muſtaceas, & ſpiras, quæ fiunt ex caſeo. Proditumque memoriæ eſt, antiquiſsimos Romanorum, cœnæ tantùm panem adhibuiſſe, prandio vero carnibus veſci, non elixis, ſed aſsis & veru decoctis, aut frictis, quibus Parthi abſtinebant: & niſi venatu quæſitis, nulli veſci permiſſum. Et quum pauciſsimi conuiuæ erant, non minores tribus: quum plurimi, non vltra nouem in eadem menſa eiſdémque lectis cœnitabant: tametſi vetus feratur adagium, Septem conuiuium, nouem conuicium facere, quòd ſcilicet obſtrepente multitudine tumultuantur potius quam in ſobrio cõuictu ſint. Græcis quatuor aut quinque conuictores vnis menſis adhibere, ſatis erat. Carmanis verò ſeparatæ ſingulis cõuiuis ſedes ſunt, & ſua cuique in accubitu menſa. Fertur tamen L. Verus imperator præter exempla maiorum, cum duodecim ſolenni cõuiuio primus accubuiſſe. Homerus vſque ad decem probauit. In ſympoſio autem Platonis octo cõueniunt & viginti. In quibus menſis Romani liberos cũ pueris puellíſque adhibebant, qui ad fulcra lectorum, ſerui ad pedes. In ipſis autẽ lectis cum viris cubãtibus fœminæ ſedẽtes cœnitabãt: à principio enim maiores noſtri ſedentes epulabantur Laconum more, adhibitis etiam principum liberis apud ſummos viros, cum cæteris id ætatis pueris nobilibus, qui propria & parciore menſa, in conſpectu affinium veſcebantur. *Mulier quæ contra viri voluntatem, vel eo ignorante extraneorum conuiuia petierit, repudiari poterit, iuxta. l. conſenſu. C. de repud conuiuia enim, Veneris præludia ſunt. Accurſ. in. l. quod ait lex. ff. ad. l. Iul. de adult.*

Apud Gręcos vero fœminas in virili cõuiuio accũbere niſi propinquorũ, nõ licebat: quibus cõſuetudo manſit. vt in primis epulis breuioribus poculis tranſigerẽt, in fine vero laxiora adhiberent: quare Græco more bibere, eſt capaciori-

Placentarũ genera. *Cœnæ veterum Romanorum.* *Cõuiuarum numerus.* *Adagium* *Græci.* *Carmani.* *L. Verus numerum conuiuarum auxit.* *Fœminæ apud Græcos non accumbebant cum viris.* *Græcorũ bibendi mos.*

bus poculis haurire quibus lex data, vt in sympoſiis aut biberent, aut abirent. Sicut apud Scythas ſcythiſſare, erat intemperatius bibere. Nonnulli Græco more bibere dicunt eſſe, quoties deos aut amicos inter pocula appellarent ſingulos nominatim, toties haurire, & largè merum bibere: vtque quum magiſtratus & honores dabant, vina pateris circunferrent: cúmque alicui propinaſſent, nominatim deſignare cui poculum darent: & primò deos, deinde amicos appellare: totiéſque haurire affatim, & bona à diis precari. Et tametſi vino vim ſapientiæ adhiberi putarent, ſiquando tamen vinum aqua admiſcerent, illud tepefactis niuibus diluebant, nonnunquam marinam vino adhiberent, quò in corruptius foret. Romanis etiam corollas poculis accipere, feſtíſque diebus coronatos & ſertis redimitos epulari mos erat cum lemniſcis. erant enim faſciæ coronatæ, quæ coronis addebantur. cautumque fuit, vt Hetruſcis corollis lemniſci tantùm aurei darentur, ſumpta ab Ionibus conſuetudine, qui in lautioribus culinis primi corollas inuenere: quod ab Indis vſurpatur, vt ad familiare conuiuium coronati accedant. Quinetiam vetuſti moris erat, fercula exquiſita & lautiora à miniſtris coronatis cum cantu & tibicine in cœnis ſolennibus afferri, poculíſque coronatis bibere, ſummámque cœnarũ lautitiam tripatina diſtinguere, vna murænarum, altera luporum, tertia myxionis piſcis: & ne intepeſcerent, cum obſoniis focos quoque transferri inſtitutũ. Singulíſque poculis ſingulos deos aut heroas, nonnunquam amicos aduocare, adſtante cantorũ turba, ac toto ſeruitio & famulatu: quorũ alter reliquias colligit quæ è mẽſa cadunt, alter murmur compeſcit, alius ſputa è pauimẽto, & ſi quid immũdi eſt verrit. eóque proceſſere delicię, declinatis corruptíſque moribus, vt totos apros vna menſa apponerent, quem primus Romanorum Seruilius Rullus apposuiſſe fertur. Deinde multam venationem, & condimentorum varietatem apponi vſurpatum. Quinetiam verſatilia cœnationum laquearia Nero commentus fuit, vt quum fercula admittebãtur, alia facies cubiculi deſineret, alia ſuccederet. Aegyptiorum mos traditur, vt in familiari bus cœnis braſsicam præſumant in primis, eo edulij genere ebrietatẽ diſcuti arbitrati, quam Cato oleribus præpoſuit

Scythiſſare.

Propinatio

Vinidilutio apud Græcos.

Coronæ in conuiuiis.

Lemniſci.

Ferculorum in cœnis ſolẽnibus affe rendi ratio.

Potandi ratio.

Famulorũ munera in conuiuiis ſolennibus.

Deliciæ corruptis moribus.

Verſatilia laquearia cœnationũ.

Aegyptij.

fuit cunctis, ita vt mane illam eſſe oporteret ieiunum. Non nulli nuces, lupinos, citrum & apium, quod venenis prodeſſent, velut antidotum, præcepere. Græci vino madentes, oleo perungunt & ſale, qui etiam ante reliquas dapes, ſal velut amicitiæ ſymbolum hoſpitibus apponant: ſicut Romani lactucas, quòd ebrietatem diſcuterent. Quinetiam Aegyptiorum vſus erat, vt in ſolenni epulo propinquorum & affiniũ, qui deceſſere, aromatibus referta corpora iiſdem lineamentis & ſpecie recentiſsima, ac ſi viui eſſent, introducant: hisque præſentibus, & quaſi conuiuis adhibitis, epulentur: & ſiquando regum conuiuiis aduocarentur, vaſa haberent, in quibus ventrem leuarent aut vomerent. Cretenſibus, accubantes veſci, inſtar magni criminis erat, itaque ſtantes epulabantur. contrà Luſitani: nam ſedentes cœnitabant: quod Alexander Macedo fecit, qui ſedens veſcebatur. Græci quoque in toris ex boum tergoribus aſsidentes, ordine ludunt & veſcuntur. Galli dum cœnant, in ſtramentis aſsident: Galatæ, in pellibus luporum aut canum. Cato iunior poſt ciuile bellum, non accumbens vt prius, ſed ſedẽs, cibo parciore vſus fuit. Contrà de Terentio Varrone & Hannibale legitur, vt poſt afflictas res, ſtantes cœnitarent. Apud Indos ſolus rex in lecto ex ſtramentis facto accubat, cæteri ſedentes epulantur. Spartanis communia erant conuiuia, pauperes cum ditioribus eodem veſcuntur obſonio: feſtíſque diebus, quos Phiditia nuncupant, nigrum ius & panem igni duratum apponunt: vtque regi duplum obſoniorum quam cæteris detur, lege ſancitum erat, non ſaietatis gratia, ſed vt poſſet obſonio quẽ vellet honorare. Qui etiam aſſuerant excellentium virorum laudes, ignauorum fœda ſcelera in epulis canere ad lyram, quæ dicunt ſcolia. Idem apud Atheniẽſes: nã in celebri epulo quod ſyſsitiam vocant, tenuiores cum ditioribus vnà conueniunt, & æqua lem obſoniorũ partẽ ferunt. Cretenſes eiuſmodi comeſſationes, andria dicunt, Perſæ titthenidia, Græci τιτλίαν, Syri grãmatias. Fuere quoque Spartanis cœnæ copides, in quibus capra immolabatur, & alia æclon. Apud Indos ara mensæ in modum conſtituta, pluribus accubantibus circùm: in eáque carnibus appoſitis, quilibet conuiua è ſua ſede ad menſam vadit, & quam vult partem capit, atque in ſedem

Aly. *Græci.* *Sal.* *Romani.* *Aegyptij.* *Cretenſes.* *Luſitani.* *Græci.* *Galli.* *Galatæ.* *Indi.* *Spartani.* *Phiditia.* *Scolia.* *Encomia ad lyram.* *Syſsitia.* *Andria.* *Titthenidia* τιτλία. *Gramma tiæ.* *Copides.* *Indi.*

reuersus, carnibus & pane vescitur. qui etiã comessationes in propatulo, Laconico more faciebant. Neque alienum fuerit, quod apud Gymnosophistas traditur, vt paratis instructisque mensis, antequam dapes apponantur, adolescentes singuli qui ad epulum cõueniunt, quid generi humano lucri fecerint, quódve sapiẽter dictum factumve fuerit illa luce, coram senioribus exprimere cogantur. Et qui deses aut remissus, nihil frugi in medium affert, impransus manet, & foras extruditur. quibus disciplinis illos advirtutem acuebant. Persarum mos erat, inter pocula de rebus seriis consultare: & post comessationes, si quid sanctiore fœdere concludi vellent, concubinas aduocare, & circunferre, tanquam ea adhiberent fœderi, quæ apud eos sancta & chara sunt. Idem Bactrianis, vt inter pocula de bellis consultent, & si quid complacitum est, merum largius infundant: & Græcis, quibus vetustissimo iure vsurpatur, vt postquam magnificè epulati fuerant, quasi refoto animo, de bellis decernant largioribus poculis: quæ siquando circunferebant, à dextris incipiebant. Thraces post intemperatissimas per potationes, primò in vino & alea versari, mox ad illicitos concubitus accedere solebant. Si qui verò ea vecordia fuere, vt post epulas nudas mulieres introducãt, Dionysij prioris exemplo, aut alia quàm cibi obsonia conuiuis ministrent, fuit pro flagitio habitum, velut scelus & nequitia singularis. Intérque epulas & pocula primùm libare diis dapes, & bene precari conuiuis, & secundum precationem dapibus cum modestia vesci, prisci moris erat, haud aliter quàm si sacrum epulum esset. siquidem apud maiores, inter res sacras mensa habebatur. nam Pisidæ cœnantes, parentum manibus primitias reddunt. Romani & Græci in conuictu familiari, ciborum particulis & vino in ignem coniectis, libamina diis dabant, & primitias cœnarum Laribus, quibus sal cum pane & caseo pro pulmentario cessit. Vtque primus calix Ioui olympio misceatur, secundus heroibus, tertius seruatori Ioui. Et quum vinum purum dabatur, obseruatum est, vt Iouem Sospitem aduocarent, ne tumulentos faceret. Quum verò aqua dilutum, Iouem appellare Seruatorem. Persarum reges ante cibum de modestia disputant, ante sacrificium de iustitia, ante bellum de fortitudine,

Gymnosophistarum mos interrogandi adolescentes ante prãdium vel cœnam.

Consultationes inter pocula.

Persæ.

Bactriani.

Græci.

Thraces.

Libatio epularum & poculorum.

Persarum reges.

titudine. Et post trinam potationẽ, cum modestia epulati, bona à diis precabantur. Nonnulli inter bellaria honores diis ac magnis heroibus dabant. Quum verò apparatu magnifico exquisitissimæ epulæ dabantur, trinis ferculis, sequutis mox temporibus etiam senis, Romani cœnam exhibuere: idque luxuria erat: quo modo Augustus conuiuia iniisse fertur, quibus non amplius trinis ferculis, aut quum abundantissimè, senis conuiuabatur. Iulius verò Cæsar in Aegypto cõuiuia multiplici ferculo protraxit cũ Cleopatra ad primam lucẽ. Nero quoque effusus in luxum & epulas, à medio die ad medias noctes, intervina & scorta accubasse fertur, Domitianus non vltra Solis occasum. Et Heliogabalus tam perditæ nequitiæ & luxuriæ fuisse, vt vigintiduo fercula ingentium obsoniorum vna cœna admiserit, nunquam lotis linteaminibus vsus, sed nouis & recẽtibus semper, sicut Galenus, qui aureis linteaminibus strauit. Caligula vna die cẽties sestertio cœnauit, qui etiam ex auro panes & obsonia apposuit. Vitellius quoque inter apparatissimas epulas largissimo sumptu discubuit, qui vna cœna à fratre exceptus fuit, in qua duo millia lectissimorum piscium, & septem auium, appositа traduntur. Titus conuiuia instituit iucunda magis quàm profusa. Geta maxima prãdia per singulas literas iubebat, vt pullum, perdicem, pauonem, porcellum, piscem, & pernã vnis epulis apponeret, & sic per singula elementa apparatus diuideret. Heliogabalus æstiua conuiuia coloribus distinxit, sicut Lucullus per deos. Autor est Spartianus, Aelium Verum imperatorem, omnium primum excogitasse pentapharmacum præcipui saporis, ex sumine, phasiano, crustulo, aprugna siue perna & pauone, instar Vitellianæ patinæ, quæ immenso constitit, quam clypeum Mineruæ appellauit. Cui proxima fuit Aesopi patina, sexcentis sestertiis taxata, in qua aues vocales & canoras apposuit nummis sex singulas coemptas. Pertinax verò imperator contrà, qui dimidiatas lactucas & carduos in prima cœna apposuisse fertur. Diuus quoque Cæsar, & Octauius Augustus in quotidianis cœnis cibi minimi fuere & vulgaris. Tiberius diebus solennibus pridiana sæpe obsonia & semesa apposuit. Theodosius modico & castrẽsi cibo contentus fuit. Traianus etiam in vescendo singulissimus

Quot ferculã in apparatu magnifico.

Augusti conuiuia.

Iulij.

Neronis.

Domitiani.

Heliogabali.

Galeni.

Caligulæ.

Vitellij.

Titi.

Getæ.

Æstiua & uiuia.

Heliogabalus.

Lucullus.

Aelij pentapharmacum.

Aesopi patina.

Cæsaris.

Octauij.

Tiberij.

Theodosij.

Traiani.

Iuliani. fertur. Laudatúrque Iulianus imperator, quòd ſtatarium
Regũ Aegyptiorum. prandium caperet, caſtrenſi cibo & miniſtro obuio contentus, qui per triduum, porcellum & leporem diuiſit. Regibus verò Aegypti in cœnarum magnificẽtia & regali luxu,
Regum Persarum. nihil præter vitulum & anſerem apponere licuit. Regibus
Antigoni. Perſarum, niſi pane, pulte, cardamo & ſale veſci. Antigonus
Ariſtippi. etiam parco & vulgari cibo contentus fuit. Ariſtippus, licet
Agathoclis. tyrannidem occupaſſet, cibo tamen vili refotus, & excluſis ſtipatoribus, cœnauit: ſicut Agathocles nunquam ſine fictilibus, memor paternę obſcuritatis, quod figulo patre genitus foret, adeo quòd inter vaſa aurea figulina ſemper admiſerit. Inter cæteros autem helluones Annarus Babyloniæ
Annari Baby. regis luxus. rex, tãti luxus fuiſſe proditur, & tam profundæ gulæ, vt ſtola muliebri amictus, mero & vnguento madens, centum &
Potus in cõuiuiis. quinquaginta pſaltriis ſimul accubantibus, velut officina nequitiæ, magnis effuſionibus cœnitaret. Vinum verò Græ-
Vinum græcum. cum ſemel tantum etiam in lautiſsimis conuiuiis apponere ſolebant. nanque veteribus fuere conuiuia iucunda magis quam profuſa. Primúſque diuus Cæſar triumphalibus
D. Cæſar. cœnis, quatuor vini genera, præter inſtituta maiorum, dici-
Vaſa quibus vina in conuiuia inferebantur. tur appoſuiſſe, Falernum, Chium, Lesbium, & Mamertinum. Antiquiſsimi (vt Varro ait) primo vtres, deinde tinas, demum vini amphoras & cupas appoſuere. Quod (teſte Homero) heroicis temporibus fuit vſurpatum, vt vina vtribus
Sylla. inferrent. Sylla præter omnis generis condimenta, vinum
Arabes. ſupra quadragenariũ epulo publicè præbito, populo dedit.
Germani. Arabes quum longiori potu indulgerent, nemini ſupra
Auguſtus. duodena pocula bibere fas erat. Germanis ſi indulſeris e-
Hannibal. brietatem, quãtum concupiſcunt, licet. Auguſtus Octauius
Cæſar. ſenos ſextantes non exceſsit. Hannibal nunquam plus ſe-
Alexãder. ſtario vini indulſit. Cæſar quoque vini parciſsimus fuit, &
Cato Vticenſis. bene diluti. Alexander Macedo, advnumquenque calicem,
Plato. multo colloquio ſermonem protrahebat, qui tamen aliquando triduo incaluit. Fertur Vticenſis quandoque ad au-
Democritus roram cum amicis perpotando vigilaſſe, non vt mergeret, ſed vt reprimeret curas: quod Plato non improbauit, quum
Anacharſidis dictum largiori vino aliquando reſici animos putaret. Democritus verò quaternos cyathos ſeſtarios minime cenſuit excedere oportere: ſiquidem iuxta Anacharſim, primum craterem ad

ad ſitim pertinere dixit, ſecundum ad hilaritatem, tertium ad voluptatem, quartum ad inſaniam. Vel, vt Ebulus poeta *Ebuli dictũ*
Cyprius, qui bene ſentientibus tria tantum propinari pocula putauit: Sanitati primum, Amori alterum, tertium Somno, quartum nõ vtique noſtrum, ſed iniuriæ: vltimum verò ὑβριστὴν appellari voluit: nam poſtremo Græci Mercurio litabãt, velut ſomni largitori, & bono dæmoni, cui gratias agebant, χρᾶσις ἀγαθοῦ δαίμονος. Perſæ verò tribus libationibus factis, à diis immortalibus bona precati, conuiuium diſſoluebant. Tiberius vero biduum & duas noctes potu continuaſſe fertur, & Traianus capacioribus ſcyphis, ſed citra ebrietatem bibiſſe. Bonoſus autem bibit quantum nemo alius. Proditúmque memoriæ eſt, Cõmodum Cæſarem in æſtuationibus ingens vini poculũ haurire cũctis ac clamãtibus, Viue Cęſar. Intet cęteros proditur Zenocrates philoſophus, inuitãte Dionyſio, vini choam hauſiſſe, & præmium tuliſſe: atq; Ennius nimio hauſto mero, articularem morbũ contraxiſſe, quo extinctus fuit. Apud Nabathæos verò plura duodenis exiccaſſe pocula, erat ignominioſum. Ipſe vero Dionyſius iunior vſque adeò vino marcidus fuit, vt ad nonaginta dies mero incaluerit. Socrates tamẽ fertur nũquã vino hilarior fuiſſe, ſed eodẽ ſtatu ſemper. Accuſatúrque Mithridates tãtæ bibacitatis, vt præmia plus hauriẽtibus proponeret. Neq; ſubticendũ, quod Leonides aduerſus Byzantios vinolentiſsimos feciſſe dicitur, qui quum obſidione premeretur, neque ciues pro mœnibus continere poſſet, quod paſsim ad cauponas curſitarent, vt illos in officio haberet, ad mœnia cauponas & vinarias officinas diſpoſuit, id quod apud Phigaleos bibaciſsimos pariter fecit. Inter omnes autem vinolentiſsimos Promacus Macedo memoratur, quatuor ingurgitans cantharos, & ob id ab Alexandro corona donatus, qui triduo ſuperuixit poſtea. Et Nouellius Tricongius raræ gloriæ inter bibaciſsimos. Prãdia verò priſci antelucana habere, meridianũ cibũ cœnam dicere ſolebant. Quod & Græcis vetuſtiſsimo in vſu fuit: Nanque Eumæum ſcribit Homerus matutina hora prandium feciſſe. Poſtea illo more deſito, ſeruatum eſt vt prandia in vſu nõ eſſent: ſed qua hora cœna apparabatur, ea prãdium fieret, quod tempus nona eſſe conſueuit, ſæpe octaua:

Perſæ. *Tiberius.* *Traianus.* *Bonoſus.* *Commodus.* *Zenocrates.* *Dionyſius.* *Ennius.* *Nabathæi.* *Dionyſius iunior.* *Socrates.* *Mithridates.* *Leonides.* *Phigalei.* *Promacus.* *Nouellius* *Tricongius.* *Prandia & cœnæ tempus.* *Odyſſ. 14.*

ante mediam verò diem pransum fuisse, vel antelucanam cœnam feciſſe,crimini dabatur.Idque erat diſſoluti & helluonis:ſiquidem poſt foreſia negocia tranſacta, apud priſcos fiebat prandium: cœnas verò, quòd nocte plerunque fierent,veſpernas dixere.Sed tamen prandium leue & modicum,cœna autem fuit copioſior: tametſi Ariſtoteles largè prãdendum,& parcè cœnandum putarit. Et licet Romanorum antiquiſsimos noctu cœnaſſe nonnulli opinati fuerint,conſtat tamen poſt multas ætates vſum inualuiſſe, vt poſtmeridianis horis veſcerentur. Perſis quoque in meridie ſemel tantum veſci conſuetudo fuit: qui erat Aethiopum mos, vt vnico cibo contenti eſſent diebus ſingulis, vt alerent corpus,non ſaginarent:tametſi abuſus poſtea Perſis inualuerit, vt à mane ad veſperam quicquid eſt temporis,vnico prandio concluderent. Fertur Alexander Macedo appetente nocte cœnaſſe,& primo diluculo prandio accubuiſſe,plerũque ad multam noctem cœnam protraxiſſe. Galba ante lucem veſcebatur, Cicero ante occaſum ſolis perrarò diſcubuit.Præ cæteris vero Tarentini vſurparunt, matutinis ſe poculis ingurgitare,adeò vt temulenti in forum conueniant.Indi horam prandij aut cœnæ non nouerunt,ſed vt cuique libitum,comeſſabantur:qui etiam Perſarum & Numidarum mos, vt quacunque hora veſcerentur. Diogenes quoque nullam temporis horam prandio definiuit. Senioribúſque velut ætate venerabilibus, aut his qui prudentia & autoritate anteirent,primi diſcubitus, & honoratior locus dari, ipſíque ſublata menſa primi aſſurgere conſuerant. Erat autem Romanis locus honoratior, qui ſummus in menſa fuit: nonnulli in medio diſcubuiſſe, honoratius putarunt. In imo verò conuiuij dominus cœnabat. Apud Græcos non modo loci dignitate viros fama præcellentes in concilio vel menſa,ſed poculis maioribus, & carne opimiore honeſtabant. Indis vt cuique in mentem venit,in quacunque parte lecti diſcumbere licet: non enim honorum perſonæve ratio in menſa habetur. Apud Perſas magna ratio mẽſæ,præſertim regiæ fuit,in qua præter matrem,& regis coniugem,nemini intereſſe permittitur,tametſi matronas quandoque adhibitas legamus. Aegyptiis autẽ ſi quis ad cœnam regis nõ vocatus accederet, capitis luit pœnam.Poſt epulas verò, eruditas confabulationes,deinde fides & tibias,ac ſymphonias & cantus,illorum qui maiorum laudes carmine decantabant, abhibere antiqui moris erat.Abydeni in hoſpitali menſa & feſtis epulis poſtquam opiparè epulati fuerant, infantes admittunt garrulos & feſtiuos,vt his obſtrepentibus garrientibúſque, conuiuæ alacriores fiant.Romani etiam moriones,vt oris deformitate & ſtultitia oblectarent: nõnunquã petulantes & improbos ſcurras,qui laſciua licentia, & impudentiſsimis iocis, deriſui eſſent. Neque omittendum, quod de Sybaritis proditum eſt,apud quos omnium libidinum illecebræ fuere, vt ad feſtum conuiuium & ſolenne epulum non pſaltrias modò & hiſtriones, ſed equos compoſito ſaltatu ad ſymphoniæ cantum pſallentes introducant.Apud Galatas & Celtas ad menſam, poſtquam vino incaluerant,ex prouocatione dimicatur ad vulnera: ſicut apud Samnites inter epulas erat mos digladiari:quod mox Campani odio in Samnites detractis armis vendicarunt, vt pro cœnarum magnificentia, paria pugnatorum deſtinarent.Idem factum memoratur ab Indis, qui quum poſt epulas aureos crateres circuntuliſſent, ſtrenuitatis & fortium factorum periculum facerent. Octauius vero poſtquam fuerat diſcubitum, picturas inuerſas conuiuis venditabat, vt aut expleret deſiderium,aut fruſtraretur, nonnunquam hiſtriones,aut aretalogos admittebat, Veſpaſianus dicacitati ſuper cœnam & iocis ſcurrilibus vſque ad ineptias vacabat. Tiberius ex lectione quotidiana quæſtiones frequenti conuiuio proponebat. Nero Cæſar cithariœdos aduocabat primi nominis. Cato Vticenſis à cœna deambulabat, Pomponius Atticus libellos lectitabat. Quod Alexander Seuerus fecit, vt in menſa familiari ſæpe librum legeret: ſolitus vel legentes audire, vel aliis legentibus veſci. Hadrianus comœdias, lectores & poetas admittebat. Heliogabalus ſortes conuiuales poſt cœnam proponebat, vt alius haberet decem camelos, alius mufcas,vel auri libras, aut decem oua, vrſos, glires & lactucas decem. Sylla quanuis ferox & impotens, in comeſſationibus comis erat & facilis.Fertur quoque idem Seuerus Alexander, poſt epulas catulos cum porcellis & per-

Veſpernæ.
Perſæ.
Alexãder.
Galba.
Cicero.
Tarentini.
Indi.
Perſæ.
Numidæ.
Diogenes.
Loci ratio in conuiuiis
Græci.
Indi.
Perſæ.
Aegyptij.
Poſt epulas.
Abideni.
Moriones.
Romani.
Sybaritæ.
Galatæ.
Celtæ.
Samnites.
Indi.
Octauius.
Veſpaſianꝰ.
Tiberius.
Nero.
Cato Vticẽſis.
Pomp.
Atticus.
Alex.
Seuerus.
Hadrianꝰ.
Heliogabalus.
Sylla.
Seuerus
Alex.

Universidad de Deusto Biblioteca

Cleomenes. *Græci.* dices ad pugnam sæpe committere: & Cleomenes, sublatis mensis, vinum crateris circunferre. A Græcis vero ænigma & gryphos post conuiualia lusus proponebatur, cuius captiones soluenti præmium carnis portio, non soluenti pœna erat vt salsum hauriret poculum. Parthis admittere concubinas post epulas, nõ improbatur: vxores autem domi abditas, in virorum conspectum non adducunt. Babyloniis autem in conuiuiis à principio, fœminarum modestus est habitus: paulatim deinde pudore prophanato, summa velamenta exuunt: & post epulas vltimis amiculis reuelatis, pudibunda ostendunt, in omnémque licentiam iocorum & lasciuiarum, pudorem abiiciunt. Fuítque veteri more seruatum, quòd bibente aliquo ex conuiuis, mensam tolli non sinerent: námque auspicij mali & detestabilis putabatur. Quòd si inter cœnandum ferculum à mensa reuocatum foret, nisi cœna continuaretur, nisíque appositis epulis vescerentur, inter dira fuisse. Quinetiam per mensas deflare, aut prolapsum cibum è manu non reddi, ominosum erat: tametsi quorundam opinio fuerit, quæ è mensa decidunt in communi conuictu, nec tollere, nec gustare, illa heroum esse opinati. Quodque apud honoratos & doctos viros, nunquam ferè sine lectione cœna fuit. Et quum conuictus frequens in cœnam & prandium diuisus foret, plerique tanto temperamento & tenui conuictu fuere, vt sola cœna contenti, nunquam ante Solis occasum, & nisi post decimam accumberent: inter quos memoratur Asinius Pollio, qui quum esset tota die negociosus, ita post decimam animum relaxauit, vt nec legendis minimis literulis vacaret. Quidam noctu, alij media die, negociis pausam fecere. Nonnnulli autem tanta ingluuie, & ventre tam voraci fuere, vt velut impuri helluones effusas perpotationes, & exquisita obsonia quadrifariam diuiderent, in iantacula, prandia, cœnas, & comessationes, semper instructis paratísque mensis tanto apparatu, donec vino madidi & crapula distenti fierent. Quod quidem obscuris sæuientibus moribus, à nonnullis pessimo exemplo factitatum est. Antea verò non licuit, ne ingentia animi bona ingluuie corporis fœdarent. Apud Siculos autem vsus erat bis in die epulis saginari, & saturum fieri, quibus templum

Parthi. *Babylonij.* *Auspicia et omina in conuiuiis.* *Lectio in cœna.* *Temperãtis exempla.* *Ingluuies.* *Siculi.*

Saturitati

Saturitati dicatum erat: quare Siculæ mensæ, & Syracusanæ deliciæ tanquam lautissimæ in prouerbium venere, sicut apud Græcos Pharsali & Bœotij voracissimi habiti. Quare ab Atheniensibus fatui, rudes & pingues dicti sunt, propter ἀδηφαγίαν: quippe quum à conuiuiis crudi discederent, distenti rursus se ingurgitabant. Quod & Plato improbauit, & Romani duxere nefas, vt bis in die saturũ fieri, vecordis esse ducerent. Hoc quoque apud conuiuas seruatum legimus, vt in familiari conuiuio, aut epulis lautioribus aliquem attractum, aut pulla in veste discumbere, ducerent nefas: nam depulso languore animi, non in tristitia conuiuio interesse decet. propterea Vatinio, quòd in epulo Q. Arij atra in veste accubuerat, à Cicerone obiectum, & crimini datum est: quippe bellos conuiuas, & conuictores faciles, in candida, non pulla veste accumbere decet, tametsi cœnatoria & tricliniaria conuiuis dari, antiqui moris fuerit. Fertúrque Hadrianus Cæsar semper aut toga summissa, aut pallio tectus, accubuisse. Et Saloninus imperator, milites epulari cũ sagis iussisse, hyeme grauibus, æta te tenuibus. Quo tempore seruatum est, vt milites cum imperatore cincti discumberent. Tum frequens hæc fuit obseruatio, quòd si quis ad cœnam benignè inuitatus iret, alios pari affectu aut sanguine coniunctos eisdem aduocare epulis non vetabatur, veluti comites secum & vmbras duceret. Sua autem sponte conuiuio aliis parato, se intromittere non decebat. Si qui vero non accersiti & αὐτόματοι irent, in imam lecti spondam deduci iubebant. Tum si forsan minus tempestiuè, neque ad horam constitutam, conuiua accederet, illum nisi triclinio circuito, admitti non sinebant: & tunc epulari iussus, discumbebat. Reges tamen Spartanorum serò prodeuntes, cœnæ parte mulctantur: quippe ad cœnam non euntibus binæ chœnices farinæ, & vini singulæ cotylæ mittũtur, dupla vero præsentibus. Ideo ephori Agidi regi Lacedæmoniorum, quum ad Phiditia non accederet, cœnæ partem petenti abnegarunt. Tum siquando inter epulas incendium quisquam nominaret, ne quid ea res diri portenderet, aquam sub mensam inspergebant: à quibus obseruatum est, vt aliquo ex conuiuarum numero è triclinio prodeunte, verri solum nullo modo si-

Saturitatis templum. *Siculæ mensæ.* *Syracusanæ deliciæ.* *Pharsali.* *Bœotij.* *Pulla veste cõuiuiis interesse non decebat.* *Cœnatoria et tricliniaria conuiuis data.* *Hadrianꝰ.* *Saloninus.* *Vmbras ad ducere ad cõuiuium.* *Leges aliquot conuiuales.*

nerent, hoc infandum omen, & pernicioſum portentum augurati. Si tamen ad lumina cœnarent, aut illa in triclinio eſſent, veteris iuſtituti fuit, vt lychno non extinguerẽt, ſed illud ſua ſponte emori ſinerent. Quódque menſam priſci nunquam vacuam tolli iubebant, ſempérque prandij partes ſupereſſe voluere: ſiue antiqui victus parſimoniam, ſiue morem, quo aliquid reliquiarum in menſa ſupereſſe, felix omen erat, veteri inſtituto adnotantes. Legimus tamen, cœna peracta, reliquias & ſemeſa obſonia miniſtris aſtantibus diuidi & circumferri, antiqui moris & exempli fuiſſe.

Quæ ipſe dictu admirabilia de vmbrarum figuris noctibus ferè ſingulis Romæ expertus fui.

CAPVT XXIII.

NOta & vulgata res eſt, ædes quaſdam Romæ, quas ego incolui, euidentiſsimis oſtentis ita infames, vt nemo illas incolere auſus fuerit, quin aſsiduis vmbrarum illuſionibus, & tetris imaginibus, noctibus ferè ſingulis inquietetur: in quibus præter nocturnos tumultus, quos medio ferè noctis ſilentio audiebamus, & horrendos fremitus cum eiulatu, ſtridulóque vocis ſono, quibus lachrymari & tremere videbatur, ſpeciem hominis ſqualida facie, vultu minaci, nigro corpore, & aſpectu formidabili, nomẽ ſuum exprimentem, & opem implorantem, cernebamus. Sed ne quis hoc fabuloſum aut commentitium putet, autor eſt Nicolaus Tuba, vir multæ & expertæ fidei, qui quũ rei explorandæ gratia, cum nonnullis doctis iuuenibus prima facie ad nos aduentaſſent, cupido inceſsit animo, hæc quæ à me promebantur, vero teſtimonio experiri, & an vera eſſent intueri. Et ne quid inexpertum relinquerent, noctem peruigilem egere mecum, vt rem notã exploratámque haberent, neque eos opinio fefellit: nam quum accenſis luminibus peruigiles ſtarẽt, haud procul ſpecies hæc dira terribiliſque facie, & vultu tetro repræſentata eſt, quam ipſi tumultuari, & diris nos vocibus agitare videbant: cúmque omnia clamore & tumultu ſtreperent, poſt multa oculorum

lorum ludibria, tantum formidinis pauoríſque intulit, vt territi & trepidi vix mente incolumi ſatis conſtarent. Et cum totæ ædes gemitu funeſto miſcerentur, ſinguliſque cubiculis peſtis illa importuna obuerſaretur, dum propius accederemus, illam retro cedere, & querula voce lumen effugere cernebamus. Demum cum multum diúque tumultuata fuiſſet, haud multo poſt vbi multum noctis proceſsit, viſio omnis illa dilapſa eſt. Sed præ cæteris quæ ibi expertus ſum, non omittam miraculum ingens, quod mihi planè vigilanti maiore aliquanto trepidatione haud multo poſt obuenit: nam cum tenebris obortis, cubiculi fores obſeraſſem firma ſera, iacerémque in lectulo, nulla adhuc quiete compoſita, lumine accenſo, horribilem illam ſpeciem foris iam tumultuari, & cubiculi forem manibus pulſare ſentiebam. Nec multo poſt, ſimulacrum illud, opertis adictíſque foribus (vix credibile dictu) per cõmiſſuras & rimas in cubiculum ſe intromiſit: quod ſub lectulo meo iacens, cum Marcus alumnus & cliens meus, vtpote qui è conſpectu cubabat, tetra & dira facie aſpiceret, pauore ſubito conſternatus, luctu & gemitu omnia opplebat, ipſámque intromiſſam non ſine formidine clamabat. Idque cum mihi qui clauſum cubiculi oſtium aſpicerem, vix credibile videretur, interim dirum illud ſimulacrum quod ſub lectulo iacebat meo, manum & brachium protendere, luménque quod iuxtà aderat, extinguere vidimus: quo extincto, libellos meos, & quicquid rerum erat, querula voce miſcere, ac omnia euertere non deſtitit. Mox cum ad tumultum exciti ſocij eò ſe contuliſſent, luménque intromiſſuri obuerſarentur veſtibulo, interim ipſam opertum cubiculi oſtium manu aperire, & foras effugere vidimus. Erat enim ipſius ſpecies, vt plane perſpeximus, ſimulacro hominis nigerrimo non abſimilis. Illud vtique mirum fuerit, dignúmque memoratu, figuram illam, dum nobiſcum ſic luctaretur, quum fores cubiculi reſeraſſet, ab his qui lumen intromiſere, minimè conſpectam: ſed quum primum cubiculi fores exiuit, elapſam ex oculis, illico diſceſsiſſe, & in auras euanuiſſe.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Qui cultus domorum quondam fuerit, & quare maiorum imagines in postibus, & arma in atriis & vestibulis haberent, & quid de exteris.

CAPVT XXIIII.

Vestibula domorum.

QVibus pristini decoris memoria relicta fuit, hoc etiam literis adnotasse accepimus, amplas domos in primis gressibus vestibula habuisse, quæ spatia licet pars ædium forent, tamen illa pro ædibus fuisse nemo ignorauit. Erat enim locus vacuus, per quem de via ad fores patebat aditus, in quo præstolari qui salutatum venerant, aut si conuento opus foret, tempus opperiri solebant: quod quidem prima aut altera diei hora esse consueuit. Fuit enim apud maiores non modica laus illis qui ex claris familiis erant, quam plurimos clientes, non modo cateruas togatorum, sed & tenuiores amicos habere, à quibus obseruarentur quotidie & colerentur, cúmque his ad forum deducerentur frequenti comitatu: nanque maximi decoris erat, amplos viros illustréque etiam ab infima plebe quotidie salutari, appeti, deduci, reduci & consuli, eísque decedi & assurgi. Fiebat enim salutatio more prisco dextram iungēdo dextræ: quippe cum referat Varro, omnem antiquorum honorem, dextrarum constitisse virtute, nōnunquam

Salutandi mos apud veteres.

osculo, plerunque assurgendo, capútque denudando, quod apud nostrates frequenti invsu est: manstitque obseruatum, vt salutantes imperatorem, antequam admitterentur, interiores aulici scrutarentur, sinúmque prætētarent, nē quis

Imperatorem salutaturi.

cum telo esset. Nonnunquam vt valentissimi serui catenis religati, pro ostio aditum custodirent, ne nonvocati admitterentur. Laudatúrque Vespasianus, M. Antoninus & Alexander Seuerus imperatores, quod salutarētur patente cubiculo, ministris admissionalibus remotis. Apud Parthos verò regem adire vel salutare sine munere, nulli licitum erat. Quibus clientibus ab his quos sectabantur, frequens

Ostiarij serui.

Sportula clientibus salutantibus data.

sportula dabatur, quæ prius centum quadrantes fuit: deinde rectam dari institutum: quare vocatores principis dicti, qui ad cœnam conuiuas admittebant: quorum nonnulli mercede accepta, aliquos subdititios principum sæpe cœnis aduocarunt. Quam Nero ad sportulas reuocauit, qui etiam

Vocatores.

etiam plebi cōgiarium quadragenos nummos viritim dedit. Siquidem imperatoris munus, quod populo dabatur, congiarium dictum est: quod vero militibus, donatiuum. Mox Domitianus sportulas ad cœnas reduxit: in qua frequens obsonium, panis, oleum & porcina caro dari solita, absque vino. Diuus vero Iulius ad cōciliandum populi fauorem, frumentum viritim dedit ternos modios, & totidem olei libras, trecenos quoque nummos singulis, & centenos pro mora. Augustus Octauius frumentum plebi gratuitum & menstruum, Nero quadragenos nummos viritim congiarium largitus fuit. Caius vero Cæsar trecenos sestertios, & forensia viris & pueris, ac fœminis fascias purpuræ & cōchylij, nonnunquam pro sportulis panaria cum obsonio. Domitianus etiam congiarium nummorū CCC. senatui, & equestri ordini panaria, plebi vero sportellas cū obsonio. Cato iunior nouo more tribuit sportulas: Græcis ex tritico, raphano, blito & apio: Romanis autem vini amphoras, carnes porcinas, ficus, & lignorum fasces. Quanuis apud antiquissimos sextarij lactis darētur, vini nunquam, nisi quod à Cornelio Cethego in consulatu mustum rutatum populo datum est. Ancus vero Martius rex, salis modia sex millia congiarium populo erogasse fertur, ex quo tantum quisque ferebat, quantum in singulorum capita descriptum erat, ab vndecimo ętatis anno. Augustus etiam tricenos & quadragenos, nonnunquam singulis quinquagenos & ducentenos nummos largitus fuit: ac ne minores quidem pueros præteriit, sicut Traianus infantes quoque ad sportulas admisit. Tiberius trecentenos viritim dedit, & prandium mille mensis. Galba dedit populo congiarium, & epulum senatui & equestri ordini, ac præter epulas forensia viris, fœminis ac pueris fascias purpuræ & conchylij, quibus veteres pro caligis vtebantur. Et mox Nero, Domitianus, Hadrianus & reliqui Cæsares munera populo sæpe largiti sunt. Sed Hadrianus nouo more, aromata, balsama & crocum: nonnunquam duplex congiarium, ternis per singulos aureis diuisis. Commodus singulis denarios septingenos vicenos quinos. Aurelianus verò ad Parthicum proditurus bellum, quum bilibres coronas singulis promisisset, & aureas populus expectaret, siligineas dedit

Congiariū.

Donatiū.

Congiaria diuersa à diuersis imperatoribus populo data

Duplex cōgiarium.

nouo genere panis, quo deinceps vsi fuere: qui tamen populo vniuerso panem, oleum & suillam carnem postea diuisit, vinúmque dare statuerat, nisi morte præuentus fuisset. Fuítque obseruatum, vt principes assumpto imperio, ad conciliandum fauorem, congiarium darent populo, quod annuum plerunque homines clarissimi, & summis honoribus functi, pro officio & clientela velut stipendium capiebant. Erant ergo hi quos isti sectabantur, illorum patroni & defensores: suíque officij ducebant, in fidem illos & clientelã habere, tutelæq; suæ ducere, & ope iuuare. Quin etiam non foris tantum, sed intra domesticos Lares, libertos seruósque comperimus, qui bis in die frequentes aderant: vt mane saluere, vesperi valere, domino aut patrono dicerent. Necnon populis & nationibus, ac bonis & fidelibus sociis, patronos publice fuisse Romæ homines honestissimos summo loco natos, qui fortunarum propugnatores erant, & ciuitatum defensores non pœnitendi, quorum studio & fide singula negocia in senatu facesserent, & promouerent: siquidem Syracusani in clientela Marcellorum fuere, Lacedæmonij in Claudiorum, Puteolani Brutorum, Neapolitani Liciniorum, Bononienses Antoniorum. Allobroges patrono Fabio Sanga vsi sunt. Marius Herennijs, Cæsar quoque Græcorum patrocinio plerunque affuit. Plebs denique ipsa sub patriciorum equitúmque Romanorum tutela per clientelas diuisa erat. Quod à Romulo à primis originibus institutum ferunt, vt plebeij singulos patronos ex patribus legerent, quorum consilio & autoritate niterentur. Prætérque vestibula fuere caua ædium, & peristylia, ad quæ quisque suo iure non vocatus admittebatur. In foribus vero & atriis domorum, ara, focus & Lar familiaris erant. Nanque focus erat ara deorum penatium, quem instar numinis habebant: in quibus noua deorum modò simulacra, quos singulis ædibus in larario colebant, sed imagines ac expressos vultus illorum qui familiæ decus fuere & ornamentum, ac principum & patronorum quos quisque colebat, habere assuerant. Quare L. Vitellius, Vitellij pater, Narcisi & Pallantis imagines inter lares coluisse fertur. Cereæ enim imagines in atriis domorum singulis disponebantur armariis, quas ita celebrabant colebántque, ac si illi quorum vultus exprimebantur, viuerent. Quas festis diebus, & in summa gratulatione & lætitia, laureis sertis & floribus ornare, illorúmque natales dies festa luce celebrare solebant. In luctu vero & gemitu familiæ tanquam conscij doloris essent, & tacita mœstitia funestarentur, deformare: tantóque honore dignos putabant, vt illas cum singulis imaginum titulis, illorum præcipue quorum dignitas maximæque res gestæ fuere, in exequiali pompa & apparatu funeris extra ædes producerent, & longa serie velut familiæ decora repræsentarent, illæque defunctorum exequias, & vnà funus comitarentur. Ita tradito more, vt domino aut aliquo ex familia vita functo, illius imago tam circa limina domus, quam pro foribus locaretur, vt defuncti desiderium repræsentata illa species leniret, posteróque ad præclara facinora domi forisque obeunda inuitaret. In eisdem quoque atriis & foribus, ac circa domorum limina, hostium spolia, quos quisque vicisset, quorúmque victor extitisset, etiã enses & clypei, galeáque & currus, ac deuictarũ nauium rostra, veluti auitæ gloriæ, & fortium factorum ornamẽta affigi assueuere: quæ quanto vetustiora erant, tanto plus decoris & maiestatis habebant. Ideo nec vetustate cõsumpta reficiebantur, nec effracta refarciebantur. Hæc enim omnium ad se vertebant oculos, quò intuẽtium animos cogitatio subiret, vt pari ipsi exemplo ad magna facinora, magnásque res inuitarentur. Nec solum priuatas domos, sed porticus & deorũ templa hostilibus spoliis tanquam trophæis exornare, vetusti moris erat: tantique exempli fuere, vt illa posteris non mediocris stimulatio fuerit, ne degeneres ipsi, néve ignaui tam claros triumphos turpibus factis dictísque fœdarẽt. Adeóque hæc propria familiæ ornamenta sunt habita, vt quauis alienatis ædibus, nouo domino spolia & imagines refigere nõ liceret. Háque statuas, quibus splẽdor & vetustas familiæ notabatur, amouere, est habitum nefas. Belgarum verò fuit mos barbaricus, cæsorum hostiũ capita postibus tanquam spolia affigere: qui etiam Galatarũ, qui vltra Rhenum incolunt, vsus traditur, vt spolia hostiũ sanguine perfusa, & trunca capita foribus affigãt. Gelonorum hostium cutes, vt eæ omnibus spectaculo sint, ac fortium factorum

Cõgiarium sumpto imperio.
Patroni.
Clientes.
Domesticorum salutationes.
Populorum & nationũ patroni.
Plebs per clientelas diuisa.
Caua ædiũ & peristylia.
In foribus & atriis.
Cereæ imagines in armariis.
Imagines familiæ in exequialibus pompis ductæ.
Hostium spolia in atriis.
Deorum templa spoliis ornata.
Belgarum mos.
Galatarũ.
Gelonorũ.

Aegyptiorum. *Pardalis immunitatis signum.* *Pindari domui ab Alexandro parcitum.* *Pinacothecæ.* *Atria inaugurata.* *Senatus in atriis cogebatur.*

insigne documentum, & hostibus pertimescendum foret. In Aegypto autem in vestibulis domorum alas vulturum proponere, indicium nobilitatis & vetustatis familiæ censebatur. Apud Phryges pardalis pro foribus affixa (Homero teste) signum immunitatis erat, ne hostium incursibus pateret. Alexander verò captis Thebis, vt Pindari domui parceret, illam inscribi iussit. In eiusdem quoque atriis, pinacothecæ non mediocri paratu dispositæ erant: in quibus tabulæ pictæ, cælatum argentum, stragula vestis, signa & ornamẽta reponebantur. Sicut Græcis fuere cheli & cistæ, phascoli & rhiscus, in quibus egregia supellex, & muliebris mundus seruabantur. Quare atria plerunque inaugurata fuere: nanque haud aliter in illis senatus cogi poterat, quam si inaugurata templa fuissent. Non tamẽ omnes, sed solas palatinas ædes inaugurari seruatũ est, vt habita in his senatus decreta, rata forent. Eas quidem ædes veluti augustissimas, vestibula regalia habere, cognitum est: atriáque potentiora, peristylia amplissima, & conclauia insigni pauimento: tricliniáque & ampla prætoria, ac cœnationes mira cælatura & arte. Nonnunquam xysta, colles, nemora, hortos, piscinas, euripos, amnes, & aquarum ductus, porticúsque pauimentatas, cultu & laxitate conspicuas, syluásque & ambulationes. Siquidem in his publica concilia & iudicia, arbitriáque & conuentus frequentes fieri consuerant: inque earundem palatinarum ædium vestibulo, & pro foribus regiæ, laurus semper & ciuica ex quercu, præcipuum insigne clementiæ Cæsarum, affixæ vigebantur. Quæ quidem atria in primo aditu domus, & proxima ianuis extruebantur, in quibus matresfamilias degere, & lanæ operam dare assuẽrant: quod aliter à Græcis seruatum meminimus, quibus andronitis in primis ædibus erat, gynæceum verò vbi mulieres operabantur, in conclaui & recessu intimo, præ pudore & modestia locabãtur. Ideo non extra, sed ab intus fores pulsabantur, ne imparatas offenderent: quod etiam à Parthis vsurpatur, vt gynæconiti in secreto domus à viris semotam haberent: quippe quũ non modo vxorum, sed pellicum pudicitiam ita suspectam habeant, vt nisi capite operto, & velato vehiculo, illas in publicum prodire sinant, neminíque propius accedere liceat.

Matresfamilias in atriis. *Græci.* *Andronitis.* *Gynæceũ.* *Parthorũ zelotypia.*

Apud

Reges conclusi apud Parthos.

Apud quos reges quoque in penetralibus regię occlusi, sub specie maiestatis delitescunt. Sed tamen triumphales domos hoc amplum habuisse ferunt, vt fores de via aperiantur, nõ intus, sicut de Publicolæ familia proditum est. Præter quæ, potẽtiorum domos basilicas habere ante vestibulum, magno ornamento duxere, in quibus esset tribunal, tãquam plus inesset autoritatis, quòd iudicia publica ante ædes darentur: nonnunquam scholasticæ exercitationes & declamationes in his fierent, quippe quum frequens ibi esset auditorij locus: licet basilicas foro cõiunctas plerunque legamus, in quibus conuenirent negociatores, & merces exponerent. Communis tamen thalami descriptio sic erat, vt primo poneretur loco septum, vbi ianua, mox aula, inde porticus peristylos soli expositа, postea prodromus, vltimo domus, & in posticis ædium hortus. Cœnaculũ verò supra ædes erat, scalis ferentibus in publicum, nonnunquam in ædes versis. A principio verò vrbis tam simplex vitę cultus, vt tudi cęmento constructas domos, & scandulis robusteis aut stramenteis contectam vrbem per annos quadringentos vsque ad Pyrrhi bellum legamus, qui modicus cultus Hispanis, Aquitanis & Lusitanis, atque Aegyptiis fuit quibus in modicis diuersoriis degere, sepulchra vero magnificentissima extruere patrij moris erat. Non sic Agrigentini & Megarenses: nam iuxta Platonis verbum, ædificabant vt semper victuri, epulabantur vt morituri. Indi quoque in cultu corporis accuratissimi erant: in sepulchris verò extruendis, parci & modici. Gallis domicilia pluteis & crati-bus intexere mos erat: Britannis & Sueuis, in tuguriis vnà cum armentis stabulari: Liguribus montanis, speluncas & vastissimos specus incolere, aut cubilia modica & subobscura. Germani non cohærentibus ædificiis habitant, sed suam quisque domũ spatio circundat. Medi diuersoria habent magnis recessibus circundata, & nemoribus manu consitis. Alij lateritias fecere domos, quas Euryalus & Hyperpius inuenere primi. Scythæ & Nomades, quia fusi per agros sunt, carris quocunque fors tulit, pro tecto & lare vtuntur. Hyperboreis nemora, vel luci, ac sparsa tuguria domus sunt: nam prealtas syluas & rupes inuias incolũt. Dardani foueas sub fimo, & sordidas ædes habẽt. Phryges olim

Platonis dictum. *Indi.* *Galli.* *Britanni.* *Sueui.* *Ligures.* *Germani.* *Medi.* *Lateritiæ domus.* *Nomades.* *Hyperborei.* *Dardani.* *Phryges.*

Q

Troglodytæ. & Troglodytæ sub effossis tumulis, Baleares in saxis con-
Baleares. cauis, cuniculis ad corporis magnitudinẽ dimensis. Alij ex
Alij. vlua palustri latibula intexerunt. Mardorum gens specus
Mardi. infodiunt montibus, in quos se, coniuges, & liberos rece-
Aethiopes ptant. Aethiopes & Indorum magna pars subterraneas do
Indi. mos habent: Massilienses ex paleis: in Meroe ex palma, Ca
Massiliẽses thromotitę ex ligno. Indi quoque, Aegyptij & Britanni, ex
In Meroe. arundinibus. Ichthyophagi ex ostreis marinis, aut ex pisciũ
Cathromo- ossibus tecta contignant. Chelonophagi partim ex alga,
titæ. partim ex testudinum testis, gens circa Nasamones & Tro
Ichthyo- glodytas, & Chaldæi profugi ex sale. Spitamæi ex ouorum
phagi. putaminibus & pennis. Contrà verò Arabes & Sabæi: nam
Chelono- limina, postes, cellas, fulcimẽta, parietes & domorum tecta
phagi. habent augustissima, ex ebore, auro & argento, atque sum-
Chaldæi. ptuoso lapide & smaragdo, luxu ingenti, laquearia vero ci-
Spitamei. tro & ebore extructa, qualem Alcinoi domum Homerus
Arabes. tradit, auro, argento, electro atque ebore fulgentem. Persæ
Sabei. quoque magnas gazas, & quicquid est auri, in domibus po
Odyss. 7. nunt. Regum Indorũ regia argenteis imaginibus tota di-
Persæ. stinguitur, eámq; ex auro vites percurrunt, fultæ aureis co-
Indorum re- lumnis. Fuitque institutum Lycurgi apud Spartanos, vt do
gia. morũ culmina securi, ianuas vero serra discindant, ne quis
Lycurgi insignius altero ędificaret. Quare Agesilai domus ab inopi
constitutũ. & priuata haud dissimilis fuit, sicut Pompeij domus vsque
Athenien- ad tertium triumphum. Athenienses quum antea specus &
ses. abditos saltus incolerent, primi lateritias ædes calce & cæ-
mentis construxere. Postea vero in tantum magnitudinis
vrbis ædificia processere, vt tota ædificiis exsurgẽs, in qua-
tuor aut quinque contignationes, & multa tabulata tecta
excitarent, maximáque domos maximis domibus impo-
Augusti nerent, vt orator Aristides professus fuit, ita vt Augusto Cę
edictum. sari, ne vrbs ruinis laboraret magna mole ædificiorum, ne
quis supra septuaginta pedes sublimius ædificaret, inhibe-
re necesse fuerit, licet ipse modicas ædes incoleret, & toro
modicè instrato cubaret. Quod & Nero Cæsar post incen-
sam vrbem, dimensis vicorum ordinibus & viarum spatiis,
statuit, ne vltra præscriptũ ædificia tollerentur. Quare Ae-
mylius Porcina à L. Cassio accusatus, & pœna mulctatus
fuit, quod villam nimis sublimem ædificasset. Produntque
Tyrios

Tyrios adeò editas maximis contignationibus domos ali- *Tyrij.*
quando struxisse, vt parum abfuerit quin tota terræ motu
corruerit. Sed quæ sint instrumenta domus, quæ relicta do *Instrumen-*
mo instructa ad nouum dominum transeant, sæpe quæsi- *ta domus.*
tum est: & præter imagines & affixa spolia, ista etiam Pau- *Vlpianus*
lus iurecõsultus de instructo fundo adnotauit: Specularia, *in. l. quæsi-*
pegmata, canales, harpagones, hamos, centones, siphones, *tum. §. ace-*
scalas, perticas, spongiásque, quibus instrumentis domus *tum. ff.*
cõtravim ignis ad incertos casus defenditur, squalor abluitur, & immunditiæ purgantur. Dixere autem centones, ex *Centones.*
villis grossioribus sagula intexta vilioribus pãnis, quibus
domorũ tecta, tabulata aut ligneæ machinæ militares, ad-
uersus incendia, si ignis maior vis ingruat, muniuntur. Si- *Siphones.*
phones vero, fistulas follibus iunctas, seu machinas hydrau
licas, quibus agitatis, ad superiora ędiũ exhauriunt aquam,
qui etiã organa pneumatica dicti. Harpagones ferreas ma- *Harpago-*
nus, seu asseres ferro vnco præfixos, quò igni furenti obuiã *nes.*
irent, quos ab Anacharse Scytha inuentos nõnulli volunt.
Pegmata vero compactam machinam ex ære, marmore vel *Pegmata.*
ligno, tum ornatus, tum commodi causa, instar illorũ quæ
in pompæ apparatu producuntur, quibus etiam intra ædes
vti assuerant. Addit Paulus horologium æreum domi non
affixum, & prothyrũ, relicta domo instructa ad dominum
transire. Est autem prothyrum instar vestibuli, plerunque *Prothyrũ.*
opertum, quod ante ædes & ostium sit: quod non esse vesti
bulum meritò nonnulli putant, sed ligneam structuram in
isto vestibulo ante fores: qua obstante quasi repagulo, aper
tis ianuis, quę intus fiunt, non apparẽt. Sumpsitque nomen
ἀπὸ quod ante significat, θύρα autem ianuam. Vnde hypo *Hypothyra.*
thyra valuarum illa hiãs cauitas dicta. Censuitque Pompo-
nius iureconsultus ex autoritate Labeonis, prothyra eiusmodi si pro ædibus sint affixa, ædium partem esse, tametsi
facile demi possint & reponi: sicut ligneam structurã, quæ
æstate tolli, hyeme reponi solet, ædium esse Labeo putauit,
quoniam perpetua causa parata forent: itaque alienata do-
mo, prothyra eiusmodi vnà cum domo ad emptorem tran
sire voluit. Verba vero Pomponij iurecõsulti de verborum
significatione, hæc sunt: Idem Labeo ait, Prothyrum quod
in ædibus fieri solet, ædium est.

In extis inſpiciendis quæ proſpera quæve dira ſint, & quæ boni, quæve mali prænuncia.

CAPVT XXV.

QVi augurum diſciplinam obſeruarunt, quíque illorum præſcita perſcrutati ſunt in fibris extíſque inſpiciendis, inter ea quę dira aut ſecunda eſſent, multum interfuiſſe voluntː licet alij alio modo illa interpretari, & eorum euenta prædicere ſoleant. Et tametſi in extis contineri cor, cerebrum, pulmonem, ſtomachũ, lienem, hepar, ſeu iecur, communi opinione receptum fuit, quas Græci φρένας dicunt, incredibili fabrica coniuncta, quorum ex habitu & colore, ſalubritatis & peſtilentiæ ſigna oſtenduntur: tamen nullum diſcrimen vehementius fuit, quam ſi caput iocinoris, vel ipſum iecur in extis defuiſſet, quod caput extorum dicitur, tunc omen exitij malorúmque fuiſſe, funeſtúmque & magni terroris, niſi in ſolicitudine & metu, quia curas tunc perimere putarunt. Cúmque hepar ex non puro ſanguine ſit, quia ſanguis purus cogitur circa cor: tamen in hepate ſedem vaticinij eſſe, & præſagium futurorum, periti haruſpices opinati ſunt. Quo menſe Claudius Cæſar veneno interceptus fuit, ſacrificanti iocinoris caput defuiſſe conſtat, quod & Caio principi euenisſe memorant: quæ exta peſtifera dicta fuere. Si vero in iecore extremum quod fibra dicitur, ita locaretur, vt ab ima fibra iocinera intrinſecus replicata eſſent, aut ſi geminum iecur foret, per hæc læta & magna portendi, argumentáque felicitatis eſſe nemo dubitauit. Auctum iecoris caput aut duplicatum, nimis lætum auſpicium facere, ſicut exta duplicata magnas facere acceſsiones, prolationémque finium & triumphum portendi voluerunt. Et tametſi circa Btiletum & Thermen in Thracia, & in Cherſoneſo iuxta Propontidem tradat Plinius bina iocinora leporibus ineſſe, & ſi aliò transferãtur, alterum interire: tamen id non eſſe prodigium, omnium opinione receptum eſt. Syllæ immolanti iecur extrema ſui parte ſpeciem laureæ coronæ præ ſe tulit, mirabili oſtento felicitatis futuræ. Si vero liuidum eſſet aut vitioſum, vel ſi in coquendo diſtabuit, aut ſanies purulenta efflueret, caputve fibratum puſtulas haberet, piaculare eſſe, & magna face-

Capite iocinoris nõ inuento inter exta.

Sedes vaticinij in hepate.

Exta peſtifera.

Omen felicitatis ex inſpecto iocinore.

Infelicitas.

facere infortunia, conſtans opinio fuit. Idcirco denuo augebantur victimæ, donec iterum cæſis hoſtiis litatũ foret. Ex corde quoque, vnde ſanguinis origo manat, licet à principio auſpicia ſumere minime ſolerent, poſteaquam in extis corda rimari cœperunt, quo tempore Pyrrhus poſt multiplices clades Italia pulſus fuit, hoc obſeruarunt haruſpices, vt ſi cor ſilens iaceret, neque palpitaret, aut in extis defuiſſet, calamitates portendi & magnas fortunæ minas crederent. Diuo Cæſari, dum rerum potiretur, immolanti cor defuiſſe dicitur, triſtiſsimo euentu. Nanque haud multo poſt conſpiratione coniunctiſsimorum cæſus occubuit. Quod de Pertinace proditum eſt, vt qua die morte ſublatus fuit, ſacrificanti non modo cor victimæ, ſed hepar deeſſet. Si autem in ſummo corde pinguedo foret, aut ſolito maius, raptúmve ab aquila aut auibus fuiſſet, nimium propitios deos oſtenderunt. Dum Hermocrates diis ſacra faceret, raptum cor victimæ, & à coruo elatum in ſublime, felix auſpicium fecit, quo Cardiam vrbem ad Corinthum auſpicatiſsime condidit. Sicut auo Galbæ, fulgur procuranti, cum aquila exta rapuiſſet, & in ſublimem quercum detuliſſet, imperium portẽdit. Fuítque animaduerſum, cor quibus prægrande eſſet, pauidos facere: quibus exiguum, aſpectu formidabili, & audaces: quare Hermogenis ſummi rhetoris, & qui præcociſsimi ingenij fuit, mortui diſſecto corpore, hiſpidum cor inuentum eſt. Tametſi tradatur apud eruditos, eos qui hebeti eſſent ſenſu, corde duro & ſpiſſo: qui verò ingenio valerent, molli fuiſſe: id quod Plinius de Ariſtomene Meſſenio, & alij de Lyſandro, cuius defuncti cor piloſum inuentum eſſet, meminere. Fel quoque in extis augurium facere proditum eſt, quod ſub hepate anguſto ore, & fundo ampliore apparet, vt purum illud clarúmque reddat. Si tamen geminum reperitur, licet prodigium ſit, tamen magnæ ſpei fortunam portẽdit. Quo enim tempore Auguſtus apud Actium profligato Antonio victor fuit, eo ipſo victoriæ die, geminum fel in extis inueniſſe traditur. Arato quoque ſacrificanti, cum geminum fel haruſpex inſpexiſſet, quæ capitali odio diſſiderent, mox tyncera fide conciliari, ſocietatéſque & fœdera iungi prædixit, quod veriſsimo euentu poſtea conſequu-

Ex corde.

Cordis prægrandis vel exigui indicium.

Hermogenis & Ariſtomenis corda hiſpida.

Ex felle.

Fel Neptuno dicatū.

tum est. Fuitque disciplina augurali traditum, vt fel Neptuno perpetuò dicatum sit, velut humoris autori. Quod si in extis prægrande fel inueniretur, prodigij loco est habitum. Sed quāuis prodigiosum, magna semper & felicia portendit: fert tamen Aristoteles in Naxo prægrande fel pecoribus innasci: circa Chalcidem Eubœæ, & in Ponto, pecori nullum esse: ceruo quoque & damæ, equo, mulo & asino, camelo atq; apro, vsque defuisse. Sicut perdices in Paphlagonia bina corda habere, & in Bisaltia lepores bina iecora. Et in agro Cretensi pecora circa Gnosson splenem habere tradunt, circa Cortynam nō habere. Vel quod idem traditur in Seripho insula, & in Acantho Macedoniæ & apud Cyrenem ranas non coaxare. Et in Emathia Macedoniæ sues vnumgulos nasci: atque in Cappadocia mulas fœtus parere, & in Eleo agro mulos non educi, neque propterea ominosum aut prodigium videri. Pulmo vero sub corde est, spirandi officina: is incisus & geminus, tempus dirimere, & diem differre traditur. Si vero simplex esset & solidus, continuare temporū curricula, nullásque cunctationes & moras afferre opinati sunt. Si vero pulmonis fibra laterer, aut cum corde & iecore coniunctus foret, vel si paruo distinguitur interuallo, miseros casus portēdere voluerunt. Lien aduersus iecur, sinistra in parte est: siquidem ventriculo annectitur in intestino, vt iecur purum reddat. Quod si in dextram vergeret, ferale auspicium, & prædicere quæ magno malo luuntur, haud dubium esse: qui tamen abundans, homines decolores facit. Quare in terra Caria Caunios, quòd sub graui cœlo degunt, mirum in modum lienosos dicunt esse. Vnde verbum Stratonici citharœdi, illic ambulare mortuos, quod omnes mirificè pallerent facie tabifica. In fordicidiis sacris, quibus hostias quæ vterum ferunt, immolare præcipitur, si fœtus biceps aut mancus in vtero esset, vel interaneis exhulceratis appareret, exta eiusmodi imminentium malorum nuncia esse, creditum est. Dracones in extis apparuisse, lætum fecere auspicium, contrà Graccho sacrificanti, ad exta irrepsisse adeso iocinere, necem futuram & imminens fatum portenderunt, quæ mox subsequuta sunt. Exta quoque de sacrificantis manu ab aquila fuisse rapta tam efficaci auspicio fuere, vt nullum præ

Ex pulmone.

Ex liene.

Fordicidia sacra.

Dracones in extis apparuisse.

Exta ab aquila rapta

præsentius aut felicius fuerit. Si tamen è manu decidissent, vel viscera cruore infecta essent aut liuida, nigrisque distincta maculis, vel si omentum & mēbrana viscera continens, hians foret, aut sanguine suffusa, indubiam necem & fatale exitium portenderunt: quale Crasso euenit, cum cōtra Parthos ducturus lustraret exercitū, documēto futuræ magnæ calamitatis. Præcisa vero hostiarū capita suum sanguinem aut exta lābere, Pyrrho sacrificāti obitum luctuosum & fœdos euētus designarunt. Iidem Cimoni formicarum catervas sanguinem victimæ corripuisse, adnotarunt. Ferunt tamen diuinandi periti, sanguinem victimæ crassiorem & calidiorem, efficaciorem vim portendere: qui vero tenuior esset & frigidior, maiorē habere intelligentiam. Estque inter exempla, præcisum caput victimæ fluctu maris absorptum, atque exta non comparuisse, Callicratidi Lacedæmonio interitum vitæ attulisse. Subit tamen illa reputatio, veteribus tradi monumentis, gallinaceorum fibras maxime diis gratas videri, sicut talparum magi verisima dicunt, illisque haud secus quàm solennivictima pulcherrime litari. Hæc enim sunt exta argutissima, in quibus diuina mens inesse creditur. Fuisséque Cypriorum inuentum, ex suillis extis fieri diuinationem, quodque nisi ex sana victima, neque litari, nec futura prænosci poterant. Ea vero exta quæ nihil habent diuinationis, quæque expianti non litant, tanquam sine nutu, nullóque afflatu diuino, muta dicūtur, qui bus non esse litatum notabatur. Quę autē multū felicitatis & fortunæ pollicentur, regalia dicta sunt. Apud magos vero, talparum exta & ranarum euentus fortunatos, nonnunquam magnos casus prædicere crediderūt. Cúmque cætera viscera, detractis extis, postquam litatum erat, aræ imposita, igni darentur, ipsa tamen exta nunquam elixa, sed veru decocta apponebantur: sola tamen arietis exta aqua elixa sacris epulis apponuntur. Neptuno verò & fluctibus quum sacra faciunt, mare ingressuri, aliquādo ipsam hostiam, non nunquam cruda exta in mare proiiciunt, & vina infundūt. Illud vtique non ab re fuerit meminisse, quod periti rerum literis adnotarunt, singulis visceribus hominum suam vim & affectus innatos fuisse: idcircò homines splene ridere, felle irasci, iecore amare, corde sapere & timere.

Exta è manu lapsa.

Capita hostiarum præcisa suū sanguinē lambentia.

Crassi aut tenuis sanguinis in victimis indicia.

Ex gallinaceorū fibris.

Ex talparū

Ex suillis extis.

Sanam victimam esse oportebat.

Exta muta.

Regalia.

Exta quæ apponerentur in victimis.

Neptuno & fluctibus sacrificandi ratio.

Sua quibusque visceribus vis.

Consualia, equitia, & ludi Apollinares, quando à Romanis fierent, quóve modo Diti sacra fiant, & quo tempore.

CAPVT XXVI.

Consualia. Consus, atque eius templum.

ROmulum vrbis conditorem, pace cum finitimis parta, Neptuno equestri solennes fecisse ludos, Consualia que appellasse, in quibus Sabinas rapuit, autores memorant. Fuit enim Consus consilij deus, cuius ara in circo maximo, vndique aggesta humo, abdita erat, quòd arcanum esse consilium putarunt: quam aram cum ludos celebrant, omnibus adire fas est, reliquo anni tẽpore non est licitum: in qua Romani sacrificiis igneis aliísque solẽnibus festos agere dies assuerant: quæ feriæ publicæ dictæ sunt, in quibus sacris victima erat mulus, quoniam id genus quadrupedum primùm vehiculo iunctum fuisse credunt, eò quòd Lunæ vehiculum traherent, equósque & asinos coronis sertísque exornare, & feriari, neque illos labori admittere mos erat, quòd instituta nauigatione, quum omnium generum merces nauibus aduehantur, ocium quodammodo iumentis & remissio data sit: vel quòd equos primùm Neptunus domuerat, & equitandi artem inuenerat, quare Hippius dicebatur. Huic sextili mense die octauo post decimam, equestres ludos Romulum instituisse ferunt, quarto ab vrbe condita anno, qua die raptas Sabinas voluntate si mense Martio primùm Consualia instituta, eóque tempore raptas Sabinas nonnulli testati sint. Plerique diis Laribus, dum Romani ludos celebrant, Romulum Sabinas rapuisse dicunt. Erat ergo is ludus, vt equi & muli iuncti & soluti in circo maximo, magno spectantium studio currerent. Qui vero fuerit raptarum numerus, inter autores discrepat. quidam non vltra triginta fuisse tradunt, quæ curiis nomina dedere: nonnulli quingentas, plerique septem & viginti, vt Valerius Antias: alij sexcentas & tres supra octoginta. Præterque ludos Consuales, Marti quoque in Martio cãpo idem Romulus ludos instituit, quos ab equorum cursu Equitia nuncupauit: qui, siquando alluuione Tiberis inundassẽt campum, in Cœlio monte, vbi Martialis campus erat, colebantur: sicut vi fluminis inundato circo maximo, extra portam Collinam ad ædem Veneris Erycinæ Apollinares

Victima in Cõsualibus.

Neptunus equorum domitor.

Consualia quando celebrata.

Ludi forma in Consualibus.

Sabinarum raptarũ numerus.

Equitia.

linares celebrarunt. Erant enim ludi Apollinares ex prædicto Martianorum carminum, quibus Cannensis clades scripta fuit, bello Punico secundo victoriæ causa instituti. Alij à Cornelio Sylla prætore vrbis ex responso Martianorum fratrum, à quibus fata Romanorum præscripta erant, inuentos dicunt fuisse. In quibus decemuiri Apollini boue aurata & duabus capris auratis, Latonæque boue aurata, sacra Græco ritu facere assuerant, quos prætore præsidente, populum laureatũ spectasse, Apollini pro cuiusque copiis stipe data, Titus Liuius autor est. Cúmque antea incerto die fierent, Publius Licinius Varus prætor vrbis legem tulit, vt dies ante tertium Nonas Quintiles his ludis status foret: ísque in perpetuum sacer haberi cœptus est. In quorum celebritate, matronas spectatæ pudicitiæ in propatulo epulari, omníque cæremoniarũ genere festum diem agere produnt, puerósque manibus amplexos psallere, & hymnos Apollini canere, sicut Dianæ virgines. Quæ quidem Equitia singulis annis duodecimo calendas Maias in circo maximo celebrarũt, qui dies Cerealibus incurrebat, in quibus post equos, vulpes stipulis alligatæ, accensa flamma, cursitabant. Prætérque aram Consi, quæ in circo fuit, ab accessu hominum semota, etiam ara Ditis & Proserpinæ in loco abdito in Martio campo ad Tarentum colebatur, locum denominatum, quòd ibi Tiberis ripas tereret, qui Rumon propterea dictus & Serra, ad quam rarus erat accessus hominum. Diis enim inferis aram non à terra sublimem, sed sub effossa humo statui decere putabant: ad quam ex præcepto Sibyllini carminis, altero & quinquagesimo anno ab vrbe condita, sacra & ludos institutos memorant, ad eámque ter annis singulis accessum placandis manibus patere: videlicet postridie Vulcanalia, & ante sextum Idus Nouembris, & ante tertium Nonas Octobris. Apud Eleos vero Plutonis templum semel tantum patefit, & quanuis patens, nulli introire licitum est. Sicyonij quoque semel annis singulis Eumenidum prope Asopum diem agunt, & sacrum faciunt. Cúmque humanis capitibus prius Ditem placarent, postea ab Hercule admoniti, hominum simulacra victimas dederũt. Obseruatúmque fuit, vt sterilibus speciebus & iuuẽcis, ac vino, melle, lacte & sanguine Diti sa-

Apollinares ludi.

Sup. lib. 3. c. 12.

Apollinares quo die celebrati.

Equitia quando celebrabantur.

Ara Ditis & Proserpinæ.

Deorum inferorum aræ sub terra.

Sacra & ludi ad aram Ditis & Proserpinæ.

Plutonis tẽplum.

Eumenidũ templum.

Quibus victimis Diti sacrificabatur, & quæ cæremoniæ.

cra fiant: Quanquam Numæ legibus inferis diis vina libare vetaretur, his verbis: Vino rogum ne respergito. Eas quidem aras, quæ plerũq; geminæ fuerunt & pares, dum sacra faciunt, sicut reliquas inferorum, nigris vittis aut ceruleis ornant, & cupresso. Cúmque pecudes immolant, spirantem cruorem in effossam terram mittunt: vinúmque, lac & mel vnà infundunt, viscéraque cæsæ victimæ ter circum aras ducunt, igne accenso, hoc piaculari sacro inferos euocari arbitrati. Inualuitque mos, vt infernis diis facturi sacra, pares victimas eásque siniſtra immolent: & quum manes expiãdi sunt, pocula libẽt, rogúmque vino, aut sepulchrum conuersa manu inspergant, in quibus litasse piaculum erat: nigráque hostias immolent, vináque effundant, vasáque in ignem mittant, viscéraque igni apposita oleo inspergãt, quippe Diti sacra exhibentes, cui omnia perdere proprium est: lignáque sterilia è sepulchris eruta, atro igni apponant: neq; oriente luce, vt superis, sed noctu, vel meridie, aut decrescente die, hostiam immolare conuenit, capite ita constituto, vt terram, non cœlum spectet. Cúmque in deorum sacris qui rem diuinam facit, corporis prius ablutione purgetur: inferis qui funebria exhibiturus est, omissa ablutione, leui tantum spargitur ramo. Est tamen Fabij Seruiliani pontificis maximi disciplina traditum, vt atro die manibus parentare non liceret, ne infesti manes fierent: quia quum in his sacris Ianum & Iouem præfari necesse sit, quem atro die aduocare piaculare est, eo die solenni precatione vti, & inferis sacrum facere vetabatur. Hi tamen ludi ad Tarentum seculares dicti, qui non stato die, sed à prima origine, singulis centum annis, ex præcepto Sibyllinorum carminum fiebãt, quorum autor Valerius Publicola fuit, qui primus cæsis atris bobus, Diti maribus, Proserpinæ fœminis, trinoctio ludos ad Tarentum fecit. Proditur tamen decretum inter pontifices, vt si defuncto cadaueri iusta quispiam exhiberevult, & an humatum esset, in dubium veniret, satis haberent, si quibusdam sacris precationibúsque exhibitis, glebam absenti cadaueri, aut terram iniicerent, térque iecto puluere, à labe erroris cadauer, manésque expiatos ducerẽt: atque si operto humo cadauere, os exceptũ fuisset, donec purgetur, inhumatum videri. Est quoque notatum, in

Manes.

Manibus atrodie parentare nefas.

Ludi seculares.

Cadaueribus inhumatis iusta exhibita.

iu æde Libitinæ ea quæ humãdis corporibus vsui sunt, Romanos venditare, qui nisi mense exacto & vesperi, ac Februario mense, mortuis dare inferias solebant. Delphi vero apud aram Epitymbiæ Veneris manes euocabant, & defunctis parentabant: Græci autem paucis à morte diebus ferialia litabant defunctis obsequia: obseruatúmque vt reliquo corpore combusto, plerumque digitum membrúmve aut crines seponerent, quibus tanquam cadaueri iusta persoluerent & parentarent. Exteris vero gentibus diuersa parentatio fuit. nanque apud Platæenses manibus peremptorum ciuium dabantur inferiæ, vt præcedente tibicine, vehicula multa lauro & myrto fusca, cum coronis sequantur, mox lactis, vini & olei libationes succedant: deinde purpuram indutus princeps, cuius ductu res geruntur, exclusis seruis, mactato ante pyram tauro, vbi Iouem & Mercurium adorasset, manes illorum qui pro patria ceciderant, ad cœnam aduocet: postea cratere merum libans, se defunctorum manibus propinare assueueret: hoc modo illos velut claro præconio excitos, expiari opinati. Achillis vero manes in Sigæo nisi nudos & vnguentis delibutos circa sepulchrum decurrenres, nudos expiare compertum est. Apud Albanos, manibus defunctorum parentare, aut iusta persoluere, nulli permittitur, quòd defunctos humana ope putabant non egere. Essedones purgatum defuncti caput inaurant, illíque quotannis hostias mactant, & iusta persoluunt. Augilæ, qui vltra Cyrenem sunt, nullos deos, præter defunctorum manes, putabant: ab illis vbi tum ulis incubuere, per somnia responsa accipere opinati. Aegyptij dum manibus defunctorum parentant, post preces oppleti lachrymis, tumulum amplexantur & coronant: quibus mos erat, in insula quæ Abatos dicitur, vt si quo mersum in flumine cadauer non appareret, centum annis illi funus facerent, & ita manes expiarent. Delphi cum Pyrrhi tumulum nullo honore antea coluissent, postea cum didicissent illum contra Gallos pro Delphis adfuisse, Pyrrhi manibus in posterum parentarunt. Delij vero pueri & puellæ, Hyperboreis virginibus vita functis, tonsis crinibus parentasse dicuntur, quos fusis inuolutos, supra illarum monumentum puellæ deponunt, pueri vero in sepulchris. Getarum lex

Romani.

Delphi.

Græci.

Exteri.

Albani.

Essedones.

Augilæ.

Aegyptij.

Delphi.

Delij.

Getæ.

Parentatio ad Terei sepulchrum. Romani.

erat, manes viri defuncti non aliter nisi morte vxoris expiari. Ad Terei sepulchrum si qui parentant, aut immolant, hordei loco calculis vtuntur. Romani vero floribus ornare sepulchrum, & sacrificio atque epulo defunctis parentare solent, nonnunquam thure & mero supplicare sine tibicine, quibus in acie cæsis, fuit tam ara quàm annua parentatio cõstituta. Et tametsi mense Februario mortuis dare inferias consuessent, Decius tamen & Brutus, contra maiorum institura, Decembri mense parentabant. Proditúrque memoriæ Traianus imperator, in ea domo qua Alexander Macedo morte sublatus fuit, eius manibus parentasse, & sacrum fecisse. Maxima vero manium euocatio (Homeri testimonio) apud Auernum traditur fuisse, in quo cæsis victimis, & carmine effuso, manes defunctorum ab inferis per diras execrationes eliciunt: mox tenuissima effigie, & hominis simulacro sub noctem apparente, respõso excepto super quo cõsulturi venerant, è conspectu imago in auras puncto temporis dilabitur. Notatúmque & illud, in deorum manium sacris & feralibus cœnis, prætereà lentes & offas, apium apponi, quibus qui sacris intererant, vescebantur. Neque solum spectacula & ludos, sed deorum sacrificia & manium parentationes, si quãdo minus rite exhibita, aut si nõ omnia iusta & solennia seruata essent, ex leuibus omissis causis, aut plus iusto seruatis, secundò & tertiò ac sæpius veteres instaurare & reficere consuesse.

Inferiæ mẽse Decẽbri.

Manium euocatio apud Auernum.

Apium in manium sacris & feralibus cœnis.

Quæ sacra expiationis causa à Romanis seruabantur, & quibus ex causis fierent, quæve apud exteros.

CAPVT XXVII.

Sacra solẽnia & stata.

INter plurima sacra quæ vetus religio habuit, quædam solennia & stata fuerunt, quæ eodem stylo modóque indici semper & seruari solita sunt, quorum ritus & cæremonias transgredi aut omittere, nulli fas erat: siquidem si lapidibus pluisset, Nouemdiali semper sacro expiatum fuit: hoc enim sacrum nouem dies colebatur, quod vel prætor vrbanus, vel pontifex maximus ex senatus decreto indicebat:

Expiatio vbi lapidibus pluisset.

batúdque vel cæleſti voce in Albano missa, vel haruspicum monitu. Si vero cælestes minæ terroréſve, aut tetra renunciarentur prodigia, formidinéſque, vel si terribilis species, aut quid nouum & inopinatum oblatum esset, vt cum duo visi soles, facésve de cælo colluxissent, aut crinita sidera insigni nouitate, vel igneus turbo, atque insolita mundi facies fulsisset: strepitúsve armorum de cælo auditus, & ingentibus procellis effusus imber foret, vel misto sanguine Tiberis fluxisset, tectáque publica ædésve deorum de cælo tacta essent, aut alia terribilia monstra & prodigia cælestia ostentantia minas apparerent, his auertendis terroribus, piacularibus sacrificiis factis ad placandas iras, vel feriæ indicebantur, aut lectisternia tribus stratis lectis, Ioui, Vulcano & Mineruæ, (siquidem hi iactus fulminum possidebant) nonnunquam ludorum celebritate, decreto pontificum procurabantur. Fiebant enim supplicationes cum solenni precatione vrbe tota, circa omnia delubra phanáque & puluinaria, in quibus honos diis dabatur: senatoréſque & patricij cum coniugibus & liberis, plerunque coronati, nonnunquam omnes tribus & ordines, præeunte pontifice maximo, aliquando duumuiris, præcedentibus pueris ingenuis & libertinis, ac virginibus patrimis & matrimis coronatis, vel lauream tenentibus manu, voce modulata pronunciantibus carmen, prælata pompa, frequentes supplicare, & pacem deũm exposcere solebant. Græci vero siquando territi malis supplicabant, vetustum carmen inter vota precéſque cani iubebant, hoc tenore: Beatorum antiquissima sanitas, in omni tempore tecum sum. Quæ quidem puluinaria, apparatæ lecticæ diuorum erant, in quibus numina pro maiestate iuxta aras sublimia extabant, quibus fasciculi ex verbenis (struppi vocati) pro capitibus locabantur. Hæ quoque supplicationes, si quod iustum bellum in exteras nationes indictum, aut si pro aris fociſque & deorũ templis, ac solo patrio pugnandum foret, vt ea res populo Romano sociíſque ac nomini Latino bene & feliciter euenirẽt, vtque bonis auſpiciis ac diis bene iuuantibus arma sumerent. Ac victoribus bello vitis, ob res feliciter ductu eorum gestas, in quibus grates diis agebant, mulieréſque eximios cultus, viri prætextas atque ampliſsima ornamen-

Vbi ex cælo ostenta apparuissent.

Supplicationes quibus cæremoniis fierent.

Græci.

Puluinaria in lectisternis.

Alia supplicationum causa.

ta sumebant,à senatu maximi muneris loco sæpe tributæ sunt,modò plurium dierum,modo paucorum, prout magnifice gesta,& prosperi successus postulabant. Diuo Iulio in expeditione Gallica,contra quos multiplici clade dimicatum est,ob claras pugnas quindecim dierum supplicatio decreta fuit. Et D.Brutus ob profligatum Antonium bello Mutinensi(quod antea cõtigit nulli) quinquaginta dierum supplicationes meruit. Cicero quoque in senatu C. Octauio ob res feliciter gestas, per omnia templa phanáque pariter quinquaginta dierũ supplicationes decreuit.In quibus grandes natu matres manibus amplexæ,& viri semotim coronati procedere,& cum bonis precationibus & faustis ominibus ad templa cõuenire, & diis gratias agere solebant.In his quoque præcipuè ciues lætari, quod vitulari dixere,delubra patére,aras sacrificiis fumare,honoréque ac donis cumulari,nonnunquam vinum & thus publice dari legimus. Fuítque supplicatio aliquando prærogatiua triumphi: nam quibus ob res bene gestas supplicationes decretæ sunt,haud multo pòst feliciter confectis bellis, à senatu speciosos triumphos datos comperimus. Obseruatúmque,vt quoties obsecrationes, supplicationésque aut lectisternia indicebantur,à iurgiis & litibus temperarent, vinctísque vincula demerent:& tametsi ob rei militaris facinora aut partam victoriam supplicatio decerni soleret duci absenti,vni tamen Ciceroni togato & præsenti, quòd remp.è coniuratorum manibus eripuerat, & ciues conseruarat,supplicatio decreta fuit.Estque animaduersum, plerunque à matronis quibus viri essent,Iunoni supplicatum, primum in Capitolio,deinde in mari proximo, vnde hausta aqua templum & simulachrum inspergebant. Post aliquot vero ætates, defluxis moribus, & collapsa disciplina militari,ob leuissimas sæpe causas,& quæ ad remp.vix pertinerent,supplicationes decretas inuenimus.quippe Neroni ob recitationem carminum in theatro, vel ob fugas ciuium infandas,& ob publicas clades, quòd sæuitum esset in noxiorum bona, & leuibus de causis sæpe decreuit supplicationem senatus: nam quoties fugas aut cædes iussisset Nero,toties diis grates habitas autores referunt. Fuítque ista vaga popularis supplicatio.Græcis autem ob prosperos

Supplicatio D.Iulio decreta.
D.Bruto.
C.Octauio.
Vitulari.
Supplicatio triũphi prærogatiua.
Ciceroni.
Iunoni.
Supplicationes ob leuissimas causas.
Neroni.
Græci.

speros successus, & partam de hostibus victoriam, raro ter supplicatio, sæpius epulum per singulas tribus publice dari,& ludi iudici solebant. Si cui tamen supplicatio pro insignibus factis dabatur,apud Athenienses seruatum est, vt vasa aurea & argentea in pompis efferrent, & sacra decernerent,quasi hoc magnificum laudationis munus foret. Si vero semimares,aut insoliti animalium partus, & alia monstra informia edita essent, iusso fœtu exportari,& in mare vel flumen deiici, à ter nouenis virginibus carmen per vrbem canebatur, donum deinde Iunoni ferebatur. Quòd si bubo vel lupus cellam Iouis, aut Capitolium intrasset,propter id prodigium, tedæ aut victimæ, nonnunquam sulfuris & aquæ lustratione vrbem aut Capitolium expiarunt & lustrarunt, quæ victima Amburbialis dicta. Licet singulo perfecto quinquennio, per censores vrbem lustrari sue,oue & tauro, aut verre,tauro,& ariete, qui circonducebãtur, quæ Solitaurilia vocantur, inueniamus. In quo fuit constitutum, vt mense Februario, quo tempore vrbs lustratur,Februo(qui lustrationi præest)in primis lita rent,& sacrum facerent: mox censor in magna ordinum frequentia deos imperij præsides solenni precatione aduocaret,vt rem Romanam,vrbes,templa,fines, aquas perpetuò seruarent incolumes, & prosperos successus darent, dubiisque conatibus adessent:malaque auerruncarent,votaque in sequens lustrũ promitterent:circúmque vrbis pomœrium sereno cælo,pontifices,flamines,& omnes augures,sacrificuli & vates,Vestales virgines, galli sacerdotes, septemuiri epulonum,quindecimuiri sacrorum,& salij,sequentibus patribus & omni plebe, Gabino ritu cum solenni precatione procederent.Cúmque in precationis carmine,quum lustrum conderent,antea rogaretur,vt dij immortales rem Romanam,volentes propitiique propagarent,& ampliorem facerent:postea aucto propagatóque late imperio ad summum culmen,Scipio Aemylianus cẽsor, in condendo lustro,nõ vt ampliorem facerent,sed tantum vt rem Romanam seruarent incolumem,rogari iussit,tanquam ad vltimum amplitudinis prouecta esset.Manstítque diu mos,vt in omni precatione quum pro populo facerẽt, pro senatu quoque & quiritibus precarentur; neque fas

Athenienses.
Vbi mõstra edita essent.
Ob bubonẽ aut lupum cellã Io. aut Capitol. ingressum.
Solitaurilia & eorundẽ cæremoniæ.
Quid in lustris condendis precabãtur à diis.

Athenienses. esset, in solenni prece sine altero alterum nominare: sicut Athenienses (vt refert Theopompus) quum vota diis effunderent, Chiis & sibi prospera precabantur: & in Panegyris, quæ singulis quinquenniis fiebant, per præconem sibi & Platæensibus bona precari vsurparunt. Deinde Philippo subirati, propter continuas clades & belli mala decreto sanxerunt, vt quoties sacerdotes prospera Athenienſi populo, sociisque & exercitui precabantur, toties Philippum, liberos, terrestres naualésque copias, atque omnem Macedoniam, exitiali carmine & diris imprecationibus detestarentur. Nero tamen dum Isthmi opus auspicatur, in prælationis carmine sibi tãtum & populo Romano bona precatus fuit, dissimulata senatus mentione. Vtque cũ lustrum fieret, publicus luctus populo minueretur, quia in publica lætitia illuuie & luctu fœdari non decebat. Sulfur quoque lustrationibus adhiberi plerique volunt: fuit enim religiosum, maximéque valuit procurandis religionibus, ad expiandas suffitu domos, quæ lustratio in rebus pluribus fiebat ob incolumitatem: nam vitula præcedente, aut agna coronata, messis, ager, fundus, terra, grex vel pecus, ter circunlustrabatur, prosequente agrestium turba cum fistula solenníque psaltatu & clamoribus, deum deámve cui sacra fiunt, inuocante, vti morbos, vastitudinem, calamitates & intemperies prohiberent, frumentáque grandire & bene venire sinerent, pastores pecoráque seruarent. Quod quidẽ ambaruale sacrum etiam tutandis imperij finibus fiebat. Primus enim imperij finis, festi locus, ad quintum sextúmue lapidem ab vrbe notabatur: mox Lauini, vbi diis patriis Romani reges pro salute vrbis sacrum facere assuerãt. Postea Anco regnante, vsque ad mare imperium prolatum, Ostiaque in ora Tiberis condita. Tempore deinde procedẽte, longe dilato auctóque imperio, post magnos progressus aliis in locis, vbi fines Romani imperij erant, pontifices vno simul tempore velut in patrio solo sacrum cõcelebrarunt, & ambarualem victimam fecerũt: donec Romani imperij terminus à Gadibus ad mare rubrum & oceanum, & ab oriente ad Euphratrem, quò Lucullus processit, & Oluros, quò ductu Pompeij Magni Romana signa illata sunt, imperij terminus propagatus fuit: à meridiano verò ad tractum

Nero.

In lustro publicus luctus minutus.

Sulfur lustrationibus adhibitum.

Ambarualle sacrũ ad tutandũ imperium.

Ostia quãdo condita.

ctum Libyæ, & à Septentrione ad Rhenum & Istrum, qui quidem latius processerunt, quàm Cyri imperium fuisse traditur, cuius regnum terminos habuit ab oriente mare rubrum, à septentrione Pontum Euxinum, ab occidente Cyprum & Aegyptum, à meridie vero Aethiopiam. Si tamen ager lustrãdus foret, ita lustrabatur, vt Iunoni & Ianno vina libarent prius, mox Martem patrem, vt sciens volénsque propitius adesset sibi & familiæ, aduocarent, agrũque perfecto sacrificio lustrarent. Apud Græcos vrbs exemplo Epimenidis lustrabatur, vt binas oues nigri & candidi velleris ex vrbe pagóue, quò ire vellent, liberas dimitterẽt, subsequutis custodibus, qui illas vbicunque accubuissent, benefacienti deo immolarent. Gallis vero lustrandi vrbem vsus erat, vt hominem purioribus cibis anno saginarent, ac festo die vrbe tota circunductum, extra pomœrium educerent, eúmque mox lapidibus obruerent. Si autem oues lustrarentur, obseruatum est, vt pastor summo diluculo aqua illas inspergeret & sulfure, herbáque Sabina & lauro igne succensis, circum ouilia suffumigaret: cúmque sacro carmine, milio & libo cum lacte & sapa Pali sacra faceret: quo suffitu pecora expiari, & morbos depelli, ac diras tabes exterminari putarunt. Quòd si exercitus lustrandus esset, is instructus, præcedente sue aut hirco, oue & tauro, in cãpo Martio lustrabatur, armatósq; milites, pedites equitésque lauro coronatos rem diuinam & lustrale sacrificium facere oportebat sub diuo, vt fuit à Seruio institutum, qui hoc lustrationis genus inuenit primus: quem diem Armilustrum nuncupant: in quo id magnopere seruatur, vt qui hostias ducunt, eligantur bonis nominibus, inde certa omina & felices successus toto exercitui captantes. Mansitque constitutum, vt quum exercitus & castra lustrabatur, tritico militibus pro cuiusque conturbernio daretur, & singulis drachmæ, muneráque & donatiuum, votáque in proximũ lustrũ exoluenda duces promitterent. Macedonibus vero inter diuisam hostiã, priorem ad dexteram, posteriorẽ ad læuam viæ, aut discissæ canis viscera armatas copias & exercitum traducere, instructo paratóque milite præcedere, & simulacrum pugnæ edere: cúmque cohorte regia, & omni belli apparatu, arma ab vltima origine regum pro-

Agri lustrandi ratio.

Græci.

Galli.

Ouium lustrandorum ratio.

Exercitus.

Armilustrum.

Macedones

Xerxes.

ferre,& sacrum piaculare facere, lustrãdi mos fuit. Xerxes autem milite detrectante militiam,in duas partes dissecto, exercitum traduxit,& hac victima execrabili milites lustra uit,& crimina expiauit.Si verò classes naualésque copiæ lustrarentur,disposita classe in litore,aram quæ mari abluebatur,construere conuenit:in qua sacerdotes victimas cæderent,mox circunstante exercitu, cæsam victimam atque exta per classem in litore dispositam nauiculis circunferrẽt,cum solenni carmine & precatione,ducibus vnà insidẽtibus in scaphis:diuisæque hostiæ partem in mare cũ viscere ribus proiicerent,partem vero flammis adolerent,eo modo classem lustrari, & calamitates depelli opinati. Rogus quoque militari more lustrabatur,vt instructæ armátæque acies ter circum incẽsam pyram, vbi defunctos in acie cremabant,arma quatientes cum luctu & lamentali carmine, nunc frena & balteos, nunc galeas & cristas, sæpius enses & arma spoliáque in ignem mitterẽt, & cum tripudiis decurrerent:hostiísque ad rogum immolatis,inferias occisorum manibus darent:flammáque extincta,occisorum cineres multo arenæ aggere cumularent,quum tot vrnæ singulis non sufficerent.Curias quoque & populum purgari accepimus,vt excerptum vitulum ex fordæ bouis immolatæ vtero(sicut in Fordicidiis mos est)per vestalem natu grandiorem igni comburerent,éxque illius cinere,& equi sanguine,adustísque fabarum stipulis suffimen fieret,quo populus & curiæ Palilibus purgãtur:quod quidem in templo Vestæ præcipua cura ad dubios casus & incerta fortunę seruabatur:hoc modo ab infortuniis populum vniuersum expiari putantes.Præter quæ,Tubilustria veteres celebrarũt, diebus quibus Martio mense tubæ sacrorum in atrio Sauio lustrabãtur.Somnia quoque meticulosa & curas,flumnis ablutione purgari,& fascinationes saliua ieiuna repelli,veteri superstitione creditum est. Apud Athenienses & Lydos sacrum piaculare fit,vt conciones, theatra & populum minutis procellis lustrent per peristiarchos, & ita calamitates auerterent & auerruncarent. Sed quod est de sulfure dictum,idem de lauro & verbena compertum est: siquidem verbena & laurus suffitionibus frequens fuit, propter religionem animo incussam, quòd qui aliquo essent

Classium ac nauãliũ copiarum lustrandi mos.

Rogi lustratio.

Curiarum ac populi lustratio.

Tubilustria Somniorũ, curarum & fascinatiũ.

Athenienses.

Peristiarchi.

Sulfur in sacris.

Verbena.

Laurus.

sent piaculo polluti, sæpius sulfure, nonnunquam aqua, ouo,igni, verbena & lauro expiantur. Tres enim istæ species veteribus fuere vsu frequentes:aut enim teda & sulfure purgari, vel aqua ablui,vel aere ventilari solebant,quod Homeri testimonio à Græcis seruatum legimus:apud quẽ Vlysses cædem procorum igne & sulfure expiari iussit: & Orestes aqua,quæ septem fluminibus confundebatur,ablutus,dimisit furorem:quam marinam esse cõuenit, quum propter vim igneam magnopere purgationibus consentanea putetur: nanque mari sæpe expiãtur quæ violata sunt. Troezeni quoque vt à materna cæde Orestem expiarent, ex Hippocrene aquam adhibuerunt. Inter reliquas vero expiationes proditur rarum expiandi genus,vt qui deos sibi iratos & nunquam propitios cerneret, linteatus lucernam & laurum manu tenens,genibus obrepere debeat, & vocibus acclamare, numináque sibi irata palàm profiteri. Ipsam vero laurum,quum suffitionibus & magicæ adhibetur,accẽdere & igni admouere conuenit:quæ si admota sonantius crepat,haud dubiè propitia numina designauit: si vero nullo murmure tácet,infelicitatem. Aliter in prophanis vsibus oleã aut laurum cõbutere,infandi auspicij erat: præterque laurum etiam myrtum suffitionibus addiderũt. Oleúmq; & bitumen marina inspersum aqua, admisto sulfure,atque æs,in lustrationibus expiationibúsque adhiberi compertũ est:maximáque dabatur opera,ne quibus diebus vrbs populúsve excidium aut calamitatem insignem passi fuissent,lustrum quoquo modo fieret, quia fœdo exitu & graui strage omnia casura putabantur.Quod si bouem aliúdve animal loquutum, aut hoc genus portenta nunciata forent,veteris instituti erat,sub diuo senatum & patrũ conciliũ haberi, quod expiationis genus putatũt. Fiebat enim senatus non in Rostris, neque in curia, vbi habetur frequens:sed in loco aprico,& patenti cælo, ab auguribus tamen inaugurato,ne irritum senatusconsultũ fieret. Si vero terra ingenti cõcussa motu,aut vrbs agríve cõtremiscerẽt, quod rarò euenire,& magna portendere dixerunt, sæpius supplicationem in triduum decreuere,duumuiris præeuntibus:nõnunquam vt ex vna familia omnes coronati supplicarent,vel ferias prætor vrbanus ægris leuandis mentibus

Tres purgãdi species.

Odyss. xxi. circa finem.

Expurgãdi genus, diis perpetuo alicui iratis.

Myrtus.

Oleum,bitumen & æs cum sulfure lustrationibus adhiberi solitum.

Portentorũ expiatio.

In terræmotu.

Nomen dei subticebatur in terræmotus expiatione.

indiceret, concione aduocata. Nomen vero dei cui sacrum fieret, supprimebat, vtque iurgiis & litibus temperarent, admonebat. Fuitque animaduersum, nunquam vrbem Romam tremuisse, quin alicuius futuri mali prænuncium esset: vtque semel motu terræ enunciato, pro quo feriæ indictæ, conceptæve erant, alium terræmotum eadem die nemo enunciaret, quòd fœdum & magni discriminis foret. Cur autem dei nomen cui sacrum fieret, supprimebant, illud causæ traditur, quòd cum telluris motorem certum deum, qui eam vim haberet, veteres non dignoscerent, illum qui huic rei præesset, nuncupare pontificales vetarunt libri: & ne ancipiti æstimatione ferrentur, aliúmque pro alio deo colerent, aut offensum numen placarent, satius duxere, dei nomen cui sacra fierent, supprimere, quàm illum frustra aut perperam nominare. Illud vero non est ab re dixisse, quod apud Athenienses seruatum legimus, vt siqua enunciarentur monstra, quæ expiatione egerent, Agyis, id est, vestibulariis diis, in semitis viarum sacra exhiberent: quare Agyleus Apollo colebatur eximiè, vt si id bene & feliciter casurum esset, prosperos successus darent, & promissa firmarent atque admitterent: si vero moles aliqua instaret mali, aditu inhibito & obsepto auerterent & auerruncarent.

Athenienſium expiatio in monſtris enunciatis.

Quæ affinitas cum Sexto Tarquinio Superbi filio, & quæ Collatino cum Bruto, & Lucretiæ cum vtroque fuerit.

CAPVT XXVIII.

SVper Ouidij Nasonis versu de Fastis secũdo, vbi Lucrẽtia Sextum Tarquinium Superbi filium singulari scelere & audacia, domi excepit, hostem pro hospite, quum illius stuprandæ mala eum libido cepisset, dum inquit:

Comiter excipitur, ſanguine iunctus erat:

Ouidij locꝰ in Faſtis.

Quo iure cognationis Lucretia Sexto Tarquinio iũgeretur, & quid Iunio Bruto, qui Tarquinium regno eiecit, affinitatis cum Lucretia fuerit, apud studiosos, animo tũc otioso & remisso inter circulares iocos quærebatur, superuacua tunc forsan disputatione. Cúmque nonnulli ob incertam

certam cognationem Tarquinij, Collatini & Egerij, ancipiti æstimatione ferrentur: nos in re obscura ob vetustatem, dum cognationis gradum per omnia exempla colligimus, inuenimus Iunium Brutum Tarquinia sorore Superbi regis natum, vtpote ex sorore genitum, Superbo nepotem fuisse. Collatinus vero, cui Lucretia nupta fuit, quum Egerij filius foret, siue (vt nonnulli tradunt) nepos: ipséque Egerius cũ Tarquinij Prisci frater fuerit, nihil ambigitur, quod si Tarquinius Priscus Superbo auus extitit, quin Collatinus nepos Egerij, frater patruelis Superbo, & Sexto auunculus fiat. Quod si Egerium Collatino patrẽ dicamus fuisse, prout frequẽs opinio est, haud dubie Collatinus Superbo non frater, sed velut ex fratre aui natus, maior auunculus foret, inuicémque Sextus Tarquinius Collatino pronepos fieret: Lucretia verò eo gradu quo Sextus Tarquinius Collatino sanguine iunctus erat, eodem affinitatis iure Sextũ attingeret. Quod si Collatinus & Brutus ex duabus Tarquinij sororibus editi sint, prout alij censent, nulla controuersia est, quin Collatinus & Brutus arctissimo gradu coniuncti fiant, ipséque Sextus Lucretiæ nepos sit. Si autem Tarquinius Priscus Superbo non auus, sed pater fuit, vt multi exequuti sunt, Collatinus Egerij filius, & Superbus, velut ex duobus germanis prognati, fratres patrueles erunt, Lucretiáque Collatini vxor, nulla dubitatio foret, quin Sexto auuncula censeatur: intérque Sextum & Lucretiam iura summæ necessitudinis forent. Hic est enim ille Brutus omnium sermone celebratus, qui legum & libertatis summus autor & vindex, cum furere se simulasset, latentem animum nimium diu reconditum, suo tempore detexit: magnificáque oratione, non vecordis & dementis, auunculo imperium abrogauit: populúsque Romanus auspicium imperiúmque sequuti suum, ex graui seruitio & dominatu regio se in libertatem vendicauit. Sed quod de Iunio Bruto, qui Tarquinium regno eiecit, idem de Decio Bruto, qui conspirans cum Cassio, necem Caio Cæsari intulere, ducésque & assertores Romanæ maiestatis fuere, factum comperimus. Siquidẽ hic propiore affinitate Cæsa ri, quàm Iunius Brutus Tarquinio iunctus fuit: non enim nepos, vt ille, sed filius esse creditus est: nam quum Seruilia

Collatini cũ Superbo cognatio.

Iunius Brutus Tarquinij Superbi nepos.

Collatini et Bruti cognatio.

Iunius Brutus, Decius Brutus, Iunia Bruti ſoror.

soror Vticensis, matérque Bruti fuerit, cum qua adolescés Cæsar consuetudinem non sine probro habuisse fertur, cúmque eo tempore Brutus ex Seruilia natus foret, haud dubie Cæsaris filius vulgo habitus est. Quod ipsum Cæsarem die cædis suæ, quum vndique infestis mucronibus appeteretur, dixisse ferunt. Iunia vero tertia soror Bruti, Cassio nupta fuit. Porcia autem Catonis filia, mulier non muliebris spiritus, quum Bruto nupsisset, eum miris modis, & super omnium amorum ardores amasse fertur, ex qua Bibulum tulit. Quæ cum post afflictas fortunas Bruti necem audisset, quum mori animo destinasset, idque fixum statutúmque haberet, & ne vim sibi afferret, vetita arma fuissent: ea præsentia animi fuit, vt clauso cubiculi ostio, ne cuius interuentus facinus moraretur, incenso carbone, & sibi in fauces indito, memor generis & Romani nominis, necem sibi ipsa consciuit: tantus vigor animi ingeniique fuit, tantique spiritus mulier, admonitu patris, qui pariter manus sibi mortifero vulnere intulerat, fuisse credita est. In qua quidē resubit re cordatio, veteribus literis & annalium monumentis extare quod tametsi apud varias gentes vim sibi afferre, & necem sua sponte consciscere, dignum laude & magni fuerit habitum: apud Thebanos tamen qui mortem sibi consciuit, nulla fuit laude dignus: quin potius id crimini dabatur & probro, eóque facinore pudendam inscitiam & imperitiam coarguebat suam, velut sui carnifex, immanísque naturæ foret. Athenienses vero cum mortē quisquam sibi manu consciuisset, defuncto cadaueri manū tanquam facinorosam abscindunt: illámque diuisam à corpore, inhumatam relinquūt: reliquum vero cadauer humo tegunt. Quod Platonis documentum fuit, qui censuit optimum quenque infracto animo vim fortunę & incursus calamitatū potius ferre, & nisi cū dies promissus aduenerit, neminem iniussu Dei mortem sibi consciscere, aut ante tēpus fato fungi oportere: idque magnificentius præclariúsque videri.

Porcia Catonis filia.

Mortem sibi consciscere apud quos laudi, & apud quos contrà probro dabatur.

Platonis sententia de morte sibi nō consciscenda.

LIBRI V. GENIALIVM DIERVM FINIS.

ALEXANDRI AB ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI, Genialium dierum liber sextus.

Locus ex tertio Ciceronis de Officiis, quid venditor emptori præstare teneatur, cum Sigismundo in suburbano discussus.

CAPVT I.

VM Sigismundo Fulginate, viro docto, & multarum rerū cognitione claro, vetus mihi à prima adolescētia cōsuetudo fuit. Is quanquam multis rerum actionibus, pluribúsque muneribus apud pōtifices magno vsui foret, siquando tamen negociis pausa fieret (quod vix illi contingere poterat, vt in tanta mole rerum ab immodico labore conquiesceret) id quod ocij dabatur, lectioni clarorum virorum, aut suorū temporum scribēdis annalibus, rebúsque vel pace vel bello gestis, perlibenter exhibebat. Nonnūquam in suo prædiolo in monte Ianiculo, miro prospectu & collibus amœno, vbi ædiculas habebat, cum amicis se recipiebat, ibíque lepidis iucundísque sermonibus, id quod erat laxamenti, vnà familiarissime conferebat. Præstabat nonnunquam nobis ipse cœnulam, vt non nimis insolentem, sic profecto sobriā & modestam, ac temporibus cōsentaneam: & vt erat ipse comis, facilísque natura, ita facilem vobis victum, non exquisitis valde obsoniis apparabat, siquidem asparagos altiles acido vino & pipere conditos cum iusculo tepidulo, ac ferculum cucurbitæ, cum immatura vua ibidem expressa, & decocta largo succo, quibus perlibenter vescebatur, obsonia nobis

Sigismundus Fulginas.

exhibebat: addebat etiam pyrum pomúmque persicum mi
ro odore fragrantia. Post cœnulam vero, siquando ocium
erat à negociis, vt animo vacaret, illius sermonibus & con-
gressu spectatæ virtutis ac pacis artibus & ingenio clari vi
ri diutius perfruebar. Forte autem quum æstiuo anni tem-
pore postmeridianis horis, eius rogatu accersitúq; ad eum
ventitaremus, eundem ad aquulam perspicuo liquore &
frigore manantem per roseta, arbusculásque vndique to-
piario opere dispositas, pérque hortensia ablaqueata, & lę-
tissima vireta nacti sumus: aderant ibi complures honesti
adolescentes, latinæ græcæque eloquẽtiæ professores, cum
quibus de literarum studiis perquam libenter sermocina-
batur, quos ipse minutis quæstiunculis variæ eruditionis
diuersimode exercebat. Inter quos adolescens quispiam
indolis bonæ, libellum Ciceronis de officiis tertium lecti-
tabat, prætérque multa ad edictum ædilium pertinentia,
quæ ex fide bona emptorem venditori præstare oportere
censuit, hæc legebantur: Si pestilentes ædes quis vendat, *Ciceronis locus.*
quæ salubres habeantur, aut in quibus serpentes sint, tene-
ri venditorem ex edicto ędilium, id quod dolo vendiderat,
recipere, emptorique precium reddere. Idem: Si in annonæ
caritate frumentum aliquò aduexerim, solúsque ego sciam
multos illuc frumenta aduecturos, ita vt illorum aduentu
inopiam paulo post leuaturi sint, illa me etiam nota face-
re, neque subticendum, vt taciturnitate mea capiantur, plu
risque quam æquum sit, frumentum ego vendam: omnia
denique quæ venditor sciat, ne emptor ignoret, in distra-
hendis rebus ex bona fide præstari oportere, & pleraque
hoc genus periucunde lectitabat. Cúmque hęc & multa in
hanc sententiam ille legisset: Quonam, inquit Sigismun-
dus, istud accidat modo, vt venditor ea quæ diuersa & lon-
ge aliena sunt, in distrahendis mercibus præstare teneatur,
equidem ignoro, nam vt in re quam distrahere quispiam
vult, quid morbi vitiique sit, emptori palam facere debeat,
puto ad edictum ædilium pertinere, vt si seruus fur erro-
sit, aut equus calce, vel bos cornu petere soleat, aut quod
nunc Cicero dixit, ædes pestilentes sint, habeantúrque sa-
lubres, vel quid occulti vitij latentísque morbi sit, illud e-
nunciari debere, facile, inquit, assenserim: quæ vero extrin-
secus

secus manent in casu posita, illa per venditorem prædici, ad
eáque edictum ędilium, legésve vllas extendi, nequaquam,
inquit, mihi quisquã persuadet. Ideo sẽ mirari Ciceronem,
qui tanquam aliquid morbi vitiique inesset in te vendita,
perinde id quod postea euenturum, & in casu & fortuna si-
tum esset, per venditorem prænunciari voluerit. Cúmque
ex his qui assistebant, quidam ætate grauis, & in literis sa-
tis proficiens, se arbitrari respondisset, quòd sicut quædam
ad morbum vitiúmque rei venditæ vix pertinent, sed ta-
men quouis modo profutura sunt, nosse ædiles, ne empto-
res capiantur, à venditoribus enunciari & palam fieri mau
dauerunt, ita hoc quoque iussisse: Sicut (inquit) vetus edi- *Edictum vetus ædilium.*
ctum ædiliũ fuit, ne veteranus seruus pro nouitio veneat
etiam si nullo morbo vitióque affectus sit: vtque si mulus
castratus sit, tametsi æque bonus, emptorem non latere vo
luerunt: ita si sciam aliquos in summa frumẽti inopia, pau-
lo post annonæ caritatem leuaturos, illa à me prænosci de-
bere, ne fraudis occasio detur, pariter censuerunt, atque ex
æquo & bono iusserunt, vt quod proscribenti liquet, etiam
si forte euenturum sit, enunciari debeat, ne quod venditor
sciat, emptor ignoret. Nunquam (inquit Sigismundus) id
mihi in mentem venire posset, neque quisquam mihi argu
mentis defendet, vt edictum ædilium hoc comprehendere
sentiam, vt euenta negociorum, quæ temere & fortuito fu
tura sunt, per venditorem prædici debeant, quæ si reticean-
tur, redhibitioni propterea locus sit, quum istud asserere,
summæ mihi videatur improbitatis & inscitiæ. Cúmque *Alexandri enarratio loci Ciceronis.*
ex me quid mihi probaretur exquireret, respondi magni
ręferre, in re de qua agitur, quid morbi vitiique esset enun
ciare, an quæ casu futura sint, prædicere & diuinare. Quæ
enim insunt in re quæ distrahitur, & ad ipsius pertinent no
tionem, quam venditor antè præsenserit, vt si quo morbo vi-
tióque laboret, vel labe afficiatur, ex edicto ædilium nota
facere iubemur emptori: quæ vero pendent à casu & fortu
na, & diuersa sunt, nullis nos legibus aut edictis cogi enun
ciare. Quid enim interest mea, si nauis ex Asia veniens, huc
merces allatura, & paulo post arctissimam annonam leua-
tura sit, dummodo in re de qua agitur, nihil dolo malo fa-
ctum sit? Alioqui dicendum foret, an frumenti, olei & vini,

quod distrahere quispiam volet, annona vel caritas eo anno futura sit, vel si cancri sidere, aut vastitate, seu alia frugum peste, aut ira deûm, fata interitura, vel hostium strage, vel chasmate, ea res deperitura sit: quod (vt videtis) non est in re de qua agitur, sed in casu positum: & illa prædicere, profecto ridiculum foret. Nam quod edicto ædiliũ cautum est, vt præstetur à venditore, ne quid in re proscripta vitij lateat, néve quid veri reticeatur, aut fictum quid accersitúmve aliquid sit aliunde, & quòd stetur pacti & conuenti formulæ, satis esse lege prospectum, ne quid vitij latentis supprimatur, quod ipse sciat, emptor ignoret. Alioqui ipsum redhibitorio iudicio teneri certum est, idque non adeo seuerè & restrictè iure ciuili traditum esse, sed parcè & molliter: quippe si quid venditor dixit commendandæ suæ mercis causa, illud præstari ædiles non coegere, vt si seruum frugi, dicto audientem esse venditor dixerit. Quæ enim commendandæ mercis causa in venditionibus dicuntur, venditorem non obligant. Neque enim constituta auctione ita quis proscribit, fundum sterilem aut domum pestilentem vendo. At si dicat seruum literatum, artificem, nomenclatorem, arithmeticum, fabrum aut textorem, quò pluris veneat, id præstare proculdubio cogitur. Præterea in re modica decipi emptorem posse, etiam iureconsulti voluere, non enim redhibitorio iudicio teneri dixerunt eum, qui pluris aliquanto rem distraxit, quam quanti æstimata sit: siquidem res bona fide vendita, propter miniam rem inempta fieri non debet. Sed vbi ita immenso mercatur quispiam, vt magnam pati iacturam necesse habeat, tunc redhibitioni locum fore, edicto ædilium cautum fuisse. Quod si ita est, huic sententiæ conuenit, hócque argumento conuincimur, vt neque eum qui nauem huc frumentum aduecturam, cuius aduentus annonæ caritatem & arctos commeatus leuaturus sit: neque eum qui frumenta diripi, agros vastari, vel annum aduersum frugibus, longè ante præsenserit, & minime enunciarit, redhibitorio iudicio teneri arbitror: cum hæc nõ insint in re quę proscribitur, sed in euentu fortunæ. Et quod nunc Cicero inquit, eum qui rem distrahit, debere etiam quæ aliunde futura sunt, enunciare, vt si nauem huc frumentum aduecturam sciat, quo vilitas

Emptorem in re modica decipi posse.

vilitas annonæ consequutura, aut venditæ merces viliores futuræ sint, emptori prædicere, profecto eò pertinere crediderim, vt præcipi intelligamus, ab eo qui ex intimo artificio virum bonum instituit, & ita instituit, vt ne minima quidem in re quouis prætextu contra iura legésque, contráque humani generis societatem aliquid admissurus sit: non cum qui de ciuilibus actionibus, quantúmque moribus legibúsque permissum sit, inquirat. Quæstioni diu res foit, quid virum bonum, quid ciuilem & politicum deceat. Viro enim bono hoc datur, vt vbique sanctus, vbique castus, honesti cultor, pius & integer sit, cuius ne erratũ quidem minimum fuerit, ne dicam vitium: qui nullo malo perterritus, nulla calamitate victus fortunę cedat, nihil expetat, nihil dicat, nihil faciat in vita, nisi summa cum laude & dignitate, in nulla re delinquat, nullius rei pœniteat, seruétque fœdera humani generis ita inuiolata in magnis minimísque rebus, vt ne minima quidem cõscientiæ labe detineatur. Ciuilem vero dixère hominem, qui legum iudiciorúmque metuens, quantum moribus legibúsque tributum est, id tanto temperamento agit, vt quoad fieri possit, nihil perperam aut inconsultè admissurus sit, qui sua prouidentia, religione, fide, quantúmque ratione prouideri potuit, reipublicæ & ciuium saluti consulat, legibus pareat, patriam tueatur, proximos amet, refrenet libidines, & indomitas cupiditates, verecundiam seruet, atque etiam si in aliquo delinquit, id tamen agit, vt ciuilia officia, humanique generis fœdera, quam minimum lædat: quippe quum nos optimum dicimus, cui pauciora desunt. Quæ cum ita sint, non fuit ab re, vt sanctus iste homo tam defæcato animo & tam integer, quem nos magis fingimus quàm inuenimus, non modò si quid esset in re vitij, sed & si quid aliunde futurum putaret, vt nullam officij partem deserat, quantis minimum prædicere teneatur. Hæc nos cũ Sigismundo Fulginate, ingenij magni & spectatæ virtutis viro, flagrante diei æstu incredibili suauitate differebamus.

Vir bonus.

Ciuilis.

Quę maxima fuerint oracula, quæve templa celebria apud pleraſque gentes, in magna religione & cultu.

CAPVT II.

Delphicum oraculum.

INter oracula quæ apud Græcos Aphróſque præcipuo cultu fuerunt, ad quæ homines ventitabant, Delphicum in terris clariſsimum fuiſſe cultu, & religione longe excellens, vno omnium teſtimonio traditum eſt: fuit enim Delphos totius orbis vmbiculus, commune humani generis oraculum, in monte Parnaſſo excelſo & prærupte alto ſita ciuitas, nullis mœnibus, ſed tantum abruptis rupibus ſaxiſque munita, arduo & difficili aſcenſu, in quo Nyſa ciuitas Libero conſecrata, Cyrrha vero ad montis radices iuxta mare. Erat autem Parnaſſus Phocidis mons in Bœotia, in duos diuiſus colles, Thitorea & Hyampeum, quorum alter Libero, Apollini alter dicati fuere, Helicon vero Muſis. In Cythæronis autem vertice Sparticarum nympharum antrum colebatur, qui mons iuxta Olympum ſitus erat, ſupra quem Olympi editiſsimus vertex decem fere ſtadiis attollebatur. Qui eiuſdem nominis mons & in Macedonia, & in Theſſalia, Myſia, Cilicia, Elide, & Arcadia excelſus quidem attollitur. Tẽplum vero intra vrbis ambitum fuit, quod pariter non manu extructa, ſed natiua præcipitia mu niuere aditu difficili & anguſto: quippe quem ex quinque lapidibus tantum, velut mole obiecta, obſtructum ferant: in medio autem exigua planities, & in ea hiatus, ex quo ventus & acer ſpiritus manãs, mentes vatum in vecordiam vertit. Eóque ſpiritu ex infimo ſpecu edito, quaſi diuino afflatu Phœbas in tripode ſtans, mente furibunda, ſtatis diebus, quibus fari licet, conſulentibus reſponſa canit: licet ferant Apollinem ſex menſibus apud Lycios, ſex apud Delum vaticinari, reliqua vero oracula aliquando Idibus, non nunquam calendis, nunc die oriente, nunc deſinente, reſponſa dabant: quæ à mulieribus tantum, quæ erant templi vates, vaticinantis in modum ferebantur. In quo id præcipuum fuit, vt qui oraculum conſulit, breui admodum oratione quid velit expoſcat, vtque nullum Latine edatur oraculum, neque edi priuſquam ab imo, dum ſacrificant, tota victima contremiſcat: nec capitis commotionem ſatis eſſe, ſed omnibus illam partibus quati oportere. In quo prodi tur memoriæ, cum infaſto die Pythiam reluctantem & inuitam Alexander cogeret, illam vi coactam, quòd eſſet inuictus, reſpõdiſſe: quod pro omine acceptum veridico præſagio, futuræ magnitudinis prænuncium fecit. In eo quidem templo, Apollinis ſimulacrum fuit humana effigie: in Delo, Draconis: in Lycia verò lupi. Quam vrbem Python, ob interfectum pythonem, dictam comperimus: nam & Pythius Apollo, & Pythia feſta, & ludi Pythij, & ipſa vates Pythia dicta, & Pytheum oraculi locus. Spartæ quoque Pythios nuncupant, qui Delphos ad conſulendum oraculum mittebantur, qui publice cum regibus cibaria habent, & veſcuntur vnà. Huc ex omni orbe praua religione incuſſa, qua ſe hominum vanitas confundebat, viri principali digni tate inſignes, frequentes conſultum ibant, eáque ex omnibus vera & longe clariſsima oracula habita ſunt. Quare regum populorũmque ampliſsimis donis, muneribúſque, & multarum vrbium theſauris refertum templum fuit: inter quos Agillinorum & Spinenſiũ non in poſtremis gazæ fuere. Quod quidem cuncta oracula antiquitate excellebat. Proximum huic fertur Dodonæi Iouis oraculum. Dodona enim ampla in Epiro ciuitas, & ſatis florens habita. Epirus autem Moloſſorum regnum erat. Templum vero iuxta nemus Ioui ſacrum, in quo arbores reſponſa dare dicebantur, omnibus circà populis ſanctum, à Pelaſgis conſtructũ, & paludibus circunfuſum, quercúſque vocales illic fuiſſe fama vulgauit, ad quas vt in dubiis caſibus reſponſa acciperent, capti ſuperſtitione homines religioſe accedebant. Fuítque proditum memoriæ, quercui Dodonææ famulantes, diuinandi facultatem accipere: ſolíſque Bœotiis ſiquando conſulto opus foret, viros reſponſa dare, primámque fagum & columbam Dodonæ vaticinatam: quotiéſque oraculum edebatur, lebetes æneos ad numerum, ſiue caſu, ſiue conſulto, tinnitus edere canoros. In quo Deucalion & Pyrrha deſinentibus aquis, poſt diluuium conſediſſe, & numen conſuluiſſe perhibentur. Subinde Alexãder Epiri rex eodem oraculo monitus, vt vrbem Pandoſiam & amnem Acheruſium, tãquam fatalia loca vitaret, in reſponſis hábuit, oraculi ſortem de his quæ in Theſprotis eſſent, intelligere arbitratus: qui quum infeſtiſsimas gentes in Brutiis armis petit, & belli iure vaſtat, apud eiuſdem nominis loca, infanda ſtrage victus, oraculi fidem veram impleuit. Quod quidem templum Philippus Macedo (velut

Parnaſſus bicollis.

Cythæron. Sparticarũ nympharũ antrum.

Templi Apollinis locus apud Delphos.

Cæremoniæ & ritus Delphici oraculi conſulendi.

Alexãder Pythiã coegit vaticinari.

Delphos.

Python.

Pythia feſta.

Pythij ludi Pythia.

Pytheum.

Pythij Spartanorum.

Agillinorum & Spinenſium gazæ in templo Apollinis Delphici.

Dodonæum oraculum.

Epirus.

Oracula Apollinis ambigua.

Templum Apollinis Delphici à Philip. vastatum.

immanis prædo) sicut pleraque omni rapinarum genere vastauit, & incendit: vasáque, & quæ preciosa erãt, immisso exercitu diripuit. In eo quoq; fons sacer visebatur, qui qui faces accẽsas extingueret, admotas procul accẽdit. Tertium vero Dindymæi Apollinis oraculum antiquissimũ, & multi nominis habetur, quod Branchidarum nuncupant. Branchus enim Thessalus fuit Apollini dilectus, & filius habitus, quem interfectum dolẽs, tẽplo & diuinitate sacrauit. Is autem Apollo Milesius dictus. Est autem Miletus totius Ioniæ caput. Templum vero ad decem & octo stadia ab vrbe, à litore autẽ viginti aberat, maxima mole & profusis sumptibus extructũ, auctúmque amplissimis donis: quod Xerxes deorum hominúmque contemptor, dum innumerabilibus copiis Gręciæ bellum parat nulla religione aut deûm verecundia, sicut multa, incendiis & ruinis deformauit, templúmque & aras euertit. Annis deinde intercedẽtibus, Milesij oraculo moniti, vberiori impensa illud omnium maximũ, & dignum tanto numine restaurarunt, ita vt ob magnitudinem fastigio extruendo nullæ cõtignationes suffecerint. Quartum in vrbe Bruti Latonæ oraculum inclytum diuitiis memorant. Vrbs autem Bruti in Aegypto contra Nili ostium, quod Sebeniticum dicitur. Tẽplum vero media in vrbe situm, omnibus circà populis sanctum, & cæremoniis sacrum erat, porticum habens decẽ passibus altam, in quo oraculum Cambysi redditum est, in Ecbatanis illum decessurum, ambiguo nomine decepto, cum alteræ apud Syros, alteræ in Medis essent. Delij quoque sortes & oracula, indubia semper habita sunt. Fuit autẽ Delos vna ex Cycladibus, cui nomen Ortygia: ædes vero mari imminebat, à qua proximus in Eubœam traiectus erat: quinque enim passuũ millibus ab Tanacra aberat. Tanacra autẽ in Eubœa vetus traditur ciuitas. In quo quidem templo ipsum Apollinem natum & alitum fabulantur, tantæ religionis, vt ne Persæ quidem cum innumerabilibus copiis bellum parãt, & omnia belli iure vastãt, violentas aut sacrilegas admouere manus ausi fuerint: in cuius ara nullũ immolari animal proditum est: quare morbo & pestilenti contagione coacti Delij id decreto sanxerunt, ne homines defunctos ibi cremarent, néve sepelirent, neque in Delo canes alerẽt, scilicet

Fons in templo.

Oraculum Apollinis dindymæi.

Branchus.

Oraculum Latonæ.

Bruti vrbs.

Delij sortes.

Tanacra.

Templi Apollinis in Delo honos.

vt ab omni cæde insula immunis foret. Cúmque oraculo moniti Athenienses Delum expiarent, hoc expiationis genus inuenere, vt cadauera sepulchris condita inde eruerẽt: atque edixere ne quis in Delo moreretur, néve quis homo nasceretur: sed morituri & parituræ mulieres, in Rhenam insulam Delo proximã transmigrarent. Cuius aræ hoc proditur mirum & mõstrificum, vt ex dextris cornibus animalium mira arte compactis erecta fuerit: sicut Thebis aram Apollinis Spodij ex sacrificiorum cineribus constructam ferunt, vnde cognomen tulit, quam nõnulli inter orbis miracula adnumerant: ad quam cum accessisset Pythagoras, ipsum ob religionem adorasse fertur: & ne aram sanguine fœdaret, hostiam immolare noluit, sed frumento, hordeo & placenta sine igne sacrum fecit. Quæ insula tãtæ sanctitudinis habita est, vt ad eã quotãnis Atheniẽses tacti religione, variis mercibus onustã nauim mitterent, quo tẽpore quenquam vinciri, aut supplicio affici, religioni fuit, donec rediret nauis. Cúmque cętera respõsa Apollinis sub nubilo verborum & sensu ambiguo redderentur, sola Delij oracula nullo tegmento exposita atque aperta fuere. Etiã in Attica ara Iouis supremi exẽplo haud dissimili traditur, ad quam nihil conuenit animatum immolari: sed variis libamentis & bellariis absque vino sacrificatur. In Paphiæ quoque Veneris ara, licet ex cæsis hostiis captẽtur auspicia, illic tamen sanguinem effundere nõ decebat. igne enim puro & precibus tantùm altaria adolẽtur, in cuius sacris certissima hœdorũ fibris fides habita semper. In Patara quoq; Lyciæ, oraculum Apollinis & delubrum magnæ felicitatis fertur, in quo sex anni mensibus responsa dantur, quæ Lyciæ sortes dictæ. Eò enim excellẽtiæ creuit, vt opibus ac fide Delphico haud absimile fuerit. Præter quæ, Amphiarai & Trophonij oracula, Græcis inclytæ religionis fuere: ea enim vetustate & fide præcipua habita sunt. Fuit enim Amphiaraus diuinus vates, cui Oropij diuinos honores decreuere, ædémque illi candido marmore dedere: quem tãto cultu studióque Græcia honorauit, vt inter deos illũ reciperet: in eoque solo ac sede vbi humatus sepultúsque est, certissima responsa daret, quæ quidẽ in somnis edebantur. nã post purgationem & sacrificia diis quorum nomina in ara insculpta erãt,

In Delo nemo vel nascebatur vel moriebatur.

Ara Apollinis Spodij.

Rhenæ insulæ sanctitudo.

Delij oracula aperta.

Ara Iouis in Attica.

Ara Paphiæ Veneris.

In Patara.

Lyciæ sortes Amphiarai & Trophonij oracula.

mactato ariete, pellem substernebant, in qua incubantes, somnia captabant, illorum significatus & euenta mox interpretati. Erátque publica constitutione sancitum, vt in Amphiarai templo nullus Thebanus obdormisceret, aut vaticinaretur. Fons quoque in eo visebatur, ad quem qui accepto oracvlo morbo leuabantur, argentum & aurum signatum mittere tenebantur. Apud Canopum quoque in templo Serapis, & in Phano Pasiphaes, & in Pergamo Aesculapij, atque in Narbaca apud Hyrcanos oracula pariter ex somniis edebãtur. & apud Troezenos Ardali ara, in qua Somno & Musis immolabatur: quíque responsa accipiunt, integrum diem à cibo, à vino autem triduum abstinere conuenit. à quibus edita sors olim Mardonio fuit, qua contra Spartanos in acie pugnans occubuit. Quibus quidem oraculis populi omnes cæca opinione ducti, tantum fidei dedere, vt eorum responsis moniti, sæuientes tempestates & prælia vitasse credantur. Quod quidem Amphiarai templum in Attica: Trophonij verò, apud Thebas Bœotiæ fuit, à Cadmo (vt dicitur) conditas, Bacchi & Herculis patriam, quas Alexander Macedo diruit, ciuibus sub corona venundatis, quæ ἐπιδάπνλαι dictæ sunt, quæ ciuitas iuxta Magnesiam & Thessaliam haud longè à mari sita est: vbi Trophonij oraculum multi nominis, qui quum à Bœotiis de Thebano bello consuleretur, ibíque res diuina fieret, gallos gallinaceos perpetim ceciniſſe ferunt, quo concentu Thebanis insignis victoria prædicta fuit. Aliæ vero Thebæ in Aegypto fuere in regione Thebaida ἑκατόμπυλαι, quas nonnulli Heliopolim, plerique Thebas dixere, quæ ciuitas à Busiri condita, stadiorum centum quadraginta ambitu ferebatur. Aliæ in Thessalia iuxta Amphisum amnem, quæ Phthioticæ dictæ. Et in Lycia aliæ Thebæ, patria Andromedes. Aliæ iuxta Miletum: in Ionia quoque, in Syria, in Attica, Cataonia, & in Italia apud Lucanos Thebæ fuisse traduntur. Præter quod fuit Trophonij Iouis oraculum in Lebadia Bœotiæ, in hiatu subterraneo, tetro & horrido, imo & angusto recessu, ad quem scalis descensus erat: quò consulentes magnis difficultatibus descendere nudos, aut in veste alba, & lineo vel purpureo amiculo, placentásque lemuribus offerre oportebat, ne quo periculo forent aut nox æ-

Fons Amphiarai templo.

Ara Ardali.

Trophonij & Amphiarai templa.

Thebæ diuersæ.

Trophonij Iouis oraculum.

notæ, haustóque oraculo, per alium terræ hiatum ad superiora niti. In quo illud proditur mirum, eum qui post consultum oraculum inde digressus foret, animo semper afflicto & iacenti, nũquam ridere solitum esse: iuxta quod duo fontes visebantur, alter Lethæ, cuius aquam descensuri si haurirent, omnium daretur obliuio: alter Memoriæ, ex cuius haustu, omnium quæ vnquam vidisset, recordatio subiret. Sicut Thasiis duo vini genera nasci produntur, alterum quod somnum conciliaret, alterum quod fugaret. Ipsius vero statua non in templo, sed in tumulo nimis edito visebatur, quæ ferreis obeliscis obsepta erat. Fuit quoque vltra Cyrenem in extimo sinu apud Garamantes Iouis Ammonis augustissimum & antiquissimum oraculum, in vastis solitudinibus & campis torridis, siccitate sterili, ac nudo solo: ad quod sole exurente, æstu flagrantissimo, per immẽsas arenarum moles, vastámque planitiem calore & siti infestam, vix iter cuiquam tolerabile fuit: siquidem ventus eas sicut fluctus nunc huc, nunc illuc agitare, & campos velut maria infestare solet: nubes enim pulueres vehit, & fœda tempestate vexat. Post quæ, nemus frequenti sylua olea que, & procetis arboribus, fontibúsque passim manãtibus amœnum, in mediis arenis & situ arido haud plus quadraginta stadiorum oraculi septa claudebat: vltra verò latè deserta regio, vestigio humano inaccessa. Circà vero Ammonij passim loca incolunt. Ipse vero Ammon hircino capite & pelle amictus, multis cæremoniis colebatur. Hunc sacerdotes, quum responsa petunt, aurato nauigio vectare, & patrium carmen canere, eóque propitiato, petentibus responsa dare solebant, quæ nõ verbis, sed nutu signísque subobscuris ab Ammone edebantur. Quod quidem ad tantæ maiestatis fastigium venit, vt illuc post Cambysem, Alexandrum Macedonem, per ingentes æstus, omni tractu sitiente, penetrasse, pro miraculo fuerit. In Aegypto quoque Apis oraculum omnium sermone celebratur. erat enim bos, qui & Serapis dictus, corpore niger, candida fronte, in tergore alba nota insignis, duplicibus pilis in cauda, & lingua cantharo notatus, quem certos vitæ annos excedere non licebat. Hunc in lacum demersum Aegyptij, indicto iustitio, veste abscissa, & laceratis crinibus defunctum plange-

Ex Trophonij antro reuersi semper tristes.

Lethæ fons.

Memoriæ fons.

Thasiorum vina.

Trophonij statua.

Iouis Ammonij oraculum.

Cæremoniæ Ioui Ammonio exhibitæ, atque eius imago.

Apis oraculum, atque eius forma.

Responsa Apys.

bant: inuento verò, mirifice lætabantur. Responsa autem dare non vt reliqua oracula solitus: sed si manu oblatum pabulum sumpsisset à consulentibus, secūdos euentus, atque omnia prospera decernebat. si vero abnueret, indubio malo & memorādis cladibus casura diuinabat. Ideo quum à Germanico pabulum oblatum renuisset, funestum omen & indubiam necem, quæ paulo post sequuta est, prænunciauit. A Tenediis vero seruatum est, prægnantem vaccam

Tenedij.

enutriri, cui veluti puerperæ famulantur. Apud Aethiopes

Aethiopes Ptoembari.

gens est (Nubas vocant) & in Aphrica Ptoembari, quibus regis vice, canis dominatur, quem mirifice obseruant, ex illius motu & nutu imperia, & quæ sint placita augurantes.

Persæ.

Persis quoque (vt autor est Aristophanes) aliquando gallus

Templa diuitiis & sanctitate inclyta.

regis vice præfuit & imperitauit. Sed præter hæc oracula, quæ augustissima & sancta habita sunt, templa quoque diuitiis & sanctitate inclyta præcipua celebrantur: in Græcia, Olympij: in Arabia, Triphili: in Cydonia, Dictæi: in Alexandria, Iouis Sinopitæ: in Libya & Andro, Dionysij: in Epidauro, Aesculapij: in Isthmo & Tænaro, Sumio Eubœæ, atque Attica & Calabris, Neptuni: in Acarnania, Apollinis Actij: in Claro, Actio & Leucade, Lycia & Selenuntia, Apollinis: in Cappadocia, Bellonæ: in eadémque, & Ionia atque Epheso, Dianæ: in Halicarnasso, Mineruæ: in Papho, Veneris: in Bosphoro, Apaturiæ: in Cypro, Acreæ Veneris: in Locris, Proserpinæ: in Achaia & Catina, Cereris: in Samo, Argis, Metaponto, & in Lucania, Iunonis. Sed quod est de Olympio dictum, hoc tēplum in agro Pisano fuit, haud procul ab Elide, ante quod lucus agresti olea consitus, & stadium omnium maximū, iuxta quod Alpheus præterfluens ex Arcadia, mare ingreditur. In phano autem Ionis Triphili, columna ex solido auro multo æuo vetusta, cum titulis rerum gestarum sacrata visebatur, quam ipsum Iouem statuisse ferunt. Acreæ verò Veneris templum mulieribus nec videre, nec adire fas est. Sicut Eunosti phanum in Tanagra adeò mulieribus interdictum fuit, vt si quo infortunio aut vastitate Tanagræi opprimerentur, diligenter inquirerent, nequa mulier consulto aut casu templo appropinquasset, Castabalis Persicæ Dianæ phanum tantæ fuit religionis, vt illic dicatæ virgines (quod vix credi potest) super prunas nudis

Templum in Olympio Columna in templo Iouis Triphili Templum Acreæ Veneris & Eunosti mulieribus adire nefas.

Persicæ Dianæ phanum.

nudis pedibus ambulent innoxiæ: sicut in templo Feroniæ super ignem affati numine incedebant: & ad montem Soractis, familiæ quas Hirpias vocant, super incensam struem insultabant impune, quibus perpetuo senatusconsulto vacatio munerum data est. In Achaiæ autem Cereris templo fons manat cæremoniis sacer, in quem grauiore morbo impliciti introspicientes, speculo in fontem demisso, euenta valetudinis internoscant: sicut Trallibus in antro Charonio, & apud Aegyptios in Isidis, & in Melopidæ semideæ templo in Bubasto, ab ægrotis valetudinis remedia insomniis præsciuntur. Fuitque mos, vt hi qui morbis leuari metuissent, remedia, & qua curatione leuarentur, in æde Aesculapij velut in albo proponerent, vt essent sempiterno monumento, & cæteros exemplo iuuarent. Contratiæ vero religionis Catinensis Cereris, quàm Achaiæ, sacrarium fuit. ad istud enim viris accedere non licet, sacra vero per mulieres ministrari, & virgines perfici solebant: cuius simulacrum non modo tangere, sed ne videre quidem homini fas est. Samiæ autem Iunonis dignum sua amplitudine templum, inter septem orbis miracula adnumeratur, quod ab vrbe haud plus viginti stadiis abetat. In Laciniæ Iunonis ara miracula affingunt, vt cineres in ara perflantibus ventis immobiles maneant, sicut ara Veneris Paphiæ sub palustri cælo nullis pluuiis humectatur. Metapontinæ Iunonis templum hoc pro miraculo habuit, vt vitigineis columnis falceretur. In Libya Liberi patris templum & oppidum ab vno eodémque bis inueniri negant. Ephesiæ autem Dianæ supra omnium seculorum memoriam celebratissima & augustissima ædes fuit, magnis effusionibus & profusissima impensa à tota Asia constructa, septem stadiis ab vrbe, nudo & palustri solo: in cuius festo anniuo iuuenes, primo flore ætatis, & virgines cultu excellenti pro cedere ad templum prælata pompa, & festum diem agere, sponsaliáque inuicem inire consuerant. Delubrum vero Neptuni in Achaia, Erechtheum cognominatum, hoc memorabile habuit, vt aqua in puteo flante austro fluctuaret, cæteris vero perflantibus ventis iaceret immota: cui compar Aristoteles tradit de Pythopoli vrbe ad Ascaniam paludem, cuius putei hyeme exsiccantur, æstate vero ad

Fōs in Achaiæ Cereris templo.

Catinensis Cereris sacrum.

Samiæ Iunonis templum.

Laciniæ Iunonis ara.

Paphiæ Veneris ara.

Metapontinæ Iunonis templum.

Liberi patris.

Ephesiæ Dianæ.

Neptuni.

Putei apud Pythopolim.

superficiem redundant: & apud Gades in Herculis templo, puteum inundante Oceano exsiccari. Quod vero de Clario dicimus, est animaduertẽdum, in Claro Iouem, Neptunum & Plutonem, mundum fuisse sortitos, qui mox nugis innumeris orbem impleuere. Et Colophone in Apollinis delubro vates multa aqua epota, ex subiecta lacuna spiritu diuino tactos responsa dare: sicut apud Ligiræos in Thracia, ex intimo adyto Libero consecrato, plurimo mero exhausto, veluti numine afflatos vaticinari. Fuítque animaduersum, in Clario Apollinis, non fœminam, vt Delphis, sed certis è familiis sacerdotes, aut ex Mileto accitos, plerunque literarum ignaros, hausta fontis aqua, vaticinia referre. Et in Andro, in tẽplo Liberi patris manare fontem, qui Nonis Ianuarij vini saporem habeat: quod si è cõspectu templi auferatur, rursus in aquam transeat. Nec defuere qui crederẽt apud Heleos in Bacchi festo, quod θύαρ vocant, tres lebetes in templo sua spõte repleri vino. Et in Bisaltia templum Dionysij esse, in quo cum sacra persoluuntur, si grata deo sunt, mira lux effunditur: contrà vero, miræ tenebræ. Atque in Aegira, nisi sanguine tauri epoto, sacerdotem non vaticinari. Cui cõpar miraculum fertur Hierapolis antrum esse, quod quum mortiferũ exhalet, in eo intereunt omnia, nisi execta & que virilitatem amisere. Et apud Potnias Bœotiæ manare fontem, ex quo equæ indigenæ haurientes, cõciuntur in rabiem. Mirum quoque quod circa Halicarnassum antistiti Mineruæ euenire traditur, vt quoties Amphictyonibus, qui ea loca incolunt, aliquid aduersi casurum foret, grandis illis nascatur barba, quasi eo portento futuras illis calamitates responderet: sicut in terra Caria, mulieribus templo dicatis, pilos in genis aut mento innasci, futuræ diuinationis signum erat.

Colophonij vates.

Ligiræi.

Vates Apollinis in Clario.

Fons Liberi in Andro.

Sacra Dionysii in Bisaltia.

Aegirẽses.

Hierapolis antrum.

Fons apud Potnias.

Qui fuerint legati consulum vel prætorum, quæve iurisdictio aut illorum potestas sit.

CAPVT III.

Singuli consules legatũ sibi adsciscebant.

COnsules designatos cum primùm prouincias sortiti essent, legatos sibi nominare, velut comites expeditionis, & adiutores negociorum, quorum ope consilióque niterentur, quíque ipsorum vices gererẽt quoties abesse contingeret, vulgo notatum est: qui, sicut duo erant cõsules, ipsi duo pariter fuere, quos vel præsentes legebat senatus, magna prudentia viros, summis honoribus functos, vel absentes nominabat: quibus post consules totius prouinciæ legionúmque atque exercitus curatio mandata est. Tametsi nõnullos à consulibus nominatos, vt pari voto & vna mente tempub. administrarent, ex decreto senatus sæpissime legationis munere functos legamus. Vnusquisque ergo consul suum legatum habebat, quo præcipuo consultore ac ministro consiliorum, in rebus gerendis, delectúque habendo, totáque administrãda prouincia vtebatur, quorum consilio & autoritate vel prælia suscipiebant, vel bello abstinebant: qui etiam decreta consulum, & arcana consilia sæpissime exequebantur cum fide & cura. Cõsulibúsque functis consulatu, & finito magistratu, legatos velut legationis munere functos, honore abire oportebat: qui quidẽ plerũque ex plebe aut patribus, nonnunquam prætorij aut cõsulares fuere. Etiam prætores vrbis, quíque antea consulatum gessissent, & magnos bello viros, functos honoribus & triumphis, homines fidos acceptósque, legationis munere fungi comperimus: illorúmque procuratione & cura, prouincias ab hostili incursu defensas, & sæpe in officio retẽtas fuisse: quorum etiam autoritas tam in administranda prouincia, quam ducẽdo exercitu, aciéque instruẽda, & quando essent admoturi copias, tanti fuit, vt absentibus vel impeditis consulibus, summã imperij tenerent. Consiliorũ & fortium factorum, ac meritæ virtutis & ignauiæ cuiusque, qua cura, qua fide & diligentia, quáque disciplina militari, duces exercituí & castris præfuissent, si quid fictum vanúmque aut parum integra veritate afferrent, locupletissimi testes erant: soli denique gesta consulum diligenti æstimatione perpendere & pensitare debebant. Tum consulibus laborantibus, aut morbo implicitis, vel fato perfunctis, ipsi superesse, & munia obire poterant: nanque ipsorum erat officium, siduciariam reipub. operam dare, post consulem prætorémve, non tamen idem iuris & potestatis habere, ne imperatorias sibi partes vendicarent. siquidem legati munus est, omnia ad præscriptum imperiúmque cõsulis agere: impera-

Legati consulum à cõsulibus constituí.

Quales legati consulum eligebantur

Legatorum consulum officia & autoritas.

Legati munus. toris vero, summæ rei consulere, & liberum tenere imperium, eo consultore & ministro. M. Claudius legatus contra literas L. Cornelij consulis de pugna aduersus Boios ad *Imperatoris munus.* senatum magnificè scriptas, priuatim de consulis negligentia pluribus per literas significauit, quæ illi mox exitio criminique fuerunt: nanque illum criminãdo effecit quo minus L. Cornelius de Boiis triumpharet: ipsiúsque denegati triũphi, testimonium legati, præcipua causa fuit. Quãquam Cn. Manlius, cõtradicentibus decẽ legatis, in crimen adductus, acta per se causa in senatu, crimine absolutus, de Gal-*Legatorum triumphus.* lograecis magnifice triũpharit. Quinetiam siquid per legatos in prouincia absentibus consulibus, & dum eorum vicem gerunt, fortiter ac dignum laude & triumpho gestum foret, poterat sine consule solus legatus suo iure & merito triumphare. De Parthis & Pacoro Ventidius M. Antonij legatus, sine Antonio, licet nouo exemplo, triumphauit. Caius etiam Marius legatus Metelli consulis, ipsum crimi nando, effecit, vt posthabito Metello, de Iugurtha triumpharit: ante cuius currum cum duobus filiis ductus est in triumpho. Quinetiam patrem filio legatum fuisse, & fratrem fratri, sæpissimè compertum est. Q. Fabium Maximum, Q. filio consuli legatum aduersus Samites ad Suessulam obuiam prodiisse: & cum experiri vellet an sciret consulem agere, iussum ab eo obsequium præstitisse, & equo descendisse, autores memorant. P. que Scipionem, cui Africano fuit cognomen, Scipioni fratri aduersus Antiochum consuli destinato, legatum venisse: tantúmque auctoritate effecisse, vt victo Antiocho, & pace Eumeni cõcessa, frater cuius legatus venerat, de Antiocho & omni Asia triumpharit, ob Asiámque à se victam, Asiatici cognomen reportarit. Illud quoque notatum est, quoties consuli prorogatum fuisset imperium, etiam legati munus ad id tẽpus *Legati munus prorogatum.* diffundi sæpe & prorogari. Animaduersumque & illud, à primis originibus legatum proconsulis sine equo ingredi consueisse: postea verò à Seuero institutum, vt in vehiculis *Legatus pro consulis.* sederent, & siue morte obita, siue casu legatus in prouincia esse desiisset, legationis munus solum consulem sine senatu dedisse: ipsúmque consulem aut senatum vnum plurésve *Legati imperatorum.* legatos imperatori impedito, qui vicem suam gererent, & rebus

rebus gerẽdis sufficerent, sæpius creauisse, comitésque expeditionis dedisse. C. Cæsari imperatori, cuius in re militari præcipua virtus fuit, dum contra efferas gentes bellum parat, decem legatos consilij socios decreuit senatus, quibus adiutoribus & ministris magnas res gessisse fertur. Pompeius quoque bello piratico, contra tot prædones & communes hostes omni genere rapinarum grassantes, quũ solus superesse nequiret, quinque & viginti legatos accepit, tametsi aliquando solus ipse legati munus obiret. Q. etiam Fuluio consuli graui vulnere affecto, quum exercitui & castris præesse nequiret aduersus Hannibalem, ex patrum decreto tres legati additi fuere. Quinetiam in expeditionem iturum consulem, plures & vltra sex legatos comites duxisse compertum est: quibus lictores cum fasci- *Legatorum lictores.* bus pro muneris dignitate publicè dabantur, qui illos velut publico magistratui præcedebant. Subsequutis postea temporibus, in tantum legatorum munus processit, & ad id fastigij deuenit, vt quoties laborantibus prouinciis subsidia mittenda forent, aut si quid publici priuatíque negocij maneret, vbi plurimum laboris & periculi impendêret, ea frequens senatus per legatos decerneret, illísque prouinciæ administrandæ munus curámque delegaret, quæ *Libera legatio.* libera dicta legatio est: nam soli sine consule aut prætore, legati munere fungebãtur. Quæ etiam legatio à senatu vel populo sæpissime dabatur his qui honestam proficiscendi causam, aut prætextum fugæ per speciem honoris quærerent, quò honoratius exciperentur. Quin & scriptum legi- *Legati legionum vbi crearentur.* mus obseruatúmque fuisse, legatos legionum non in senatu modò, sed à ducibus exercituũ plerunque creari, qui singulis pluribúsque legionibus præpositi, illarum administrationem curámque gererent: qui si quid per occasionem & licentiam dignum animaduersione admisissent, poterat eis *Legati in ordinem redacti.* legationis munus abrogari, & de gradu deiici: quotiésque quæstor cum legato consulis concurrit in eisdem actioni- *Quæstor legato prelatus.* bus & pari causa, quæstor, tanquam plus ferat honoris, præponi solet. Nec modo consulem, sed & prætorem legatos in prouincia vnum plurésve habere, quorum consilio niterentur, nisi prætores vrbani forent, quibus nihil opus esse legatis censuerunt. Illud quoque proditum est, legatum

Legatus in Aphricam missus.

qui in Aphricam accederet, si quid operæpreciũ, aut dignũ laude in prouincia admisisset, haud multo post, inculpatæ vitæ testimonio illam proconsulem administrasse. Tum si quando in acie vel castris, vrgentibus hostibus, consulto opus foret, per legatum qui summæ rerum præerat, & primas tenebat post consulem, rem ad concilium deferri, vbi legati legionum, primores centurionum, quæstores, tribunique & præfecti castrorum consultantes, capita conferebant: & quicquid opus erat facto, communi animo consilióque decernebant: & demum vt erant sententiæ, legati in

Agesilaus legatus

dicio imperióque sanciebant. Ab exteris vero Agesilæus proditur tanti legati munus fecisse, vt quamuis imperator maximus, legatorum tamen officia obire non dubitarit.

Qui magni dij, qui communes, aut indigetes dicti, quæve deorum cognomenta, & Iunonis Romæ templa fuerint.

CAPVT IIII.

Magni dij.

Dij duodecim maiorũ gentium.

Dij Penates.

DEorũ quos prisci coluere, nomina potestatésque multiplices olim veteres statuisse, haud ambiguum est: nam quidam ex his Magni, quos Græci θεοὺς μεγάλους vocant, plerique Communes dicti sunt, inferioris notæ. Magni fuere, Iupiter, Minerua, Mercurius, quos è Samothracia in Italiam Aeneas attulit. Alij maiorum gentium deos, duodecim statuêre: hi fuere Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus: virorum autem, Iupiter, Mars, Mercurius, Neptunus, Vulcanus, Apollo: qui etiam dij penates ab Aenea appellati: Magníque dicti, vel quòd reliquos genere famáque præcellerent, vel quòd infinitæ potestatis forent. M. Varro Cælum & Terram principes deorum, Aegyptij Serapim & Isim, in Latio Saturnum & Opim: plerique de-

Magni vnde.

Penates qui

os penates Magnos opinati sunt. Dixere autem penates, per quos spiramus, & corporis & animi vires possidemus. Hos dicunt esse Iouem in medio æthere, Iunonem in imo, in summo verò Mineruam, alij Apollinem & Neptunum. Martem verò, Bellonam & Victoriam, communes & vsitatiores deos nuncupari, ea (vt dicũt) causa, quòd omnibus

Dij communes.

præsto sunt, & modò ab vno, nunc ab alio beneficia conferri, & passim homines iuuari putant. Nonnulli matrem deúm, Solem, Lunam, Plutonem & Martẽ, communes dixere deos, quòd hi ferme ab omnibus frequẽti cultu curáque obseruantur: nam Persæ Ignem deum colunt: Scythæ prę-

Persæ.

cipuum deorum Martem, cui equos immolant. Massagetæ

Scythæ.

& Pœni, Solem & Lunã, alij Plutonem, velut præcipua nu-

Massagetæ.

mina venerantur, licet Solem Persarum, Lunã Græcorum

Pœni.

præsidem nonnulli credant. Varro autẽ, qui magna hæc in-

Alij.

quisitione collegit, ex omni deorum turba, quos supra tri-

Græci.

ginta millia fuisse autumat, quosdam secluſit, quos selectos

Dij selecti.

nuncupauit: hi fuere, Ianus, Iupiter, Saturnus, Mercurius, Mars, Apollo, Genius, Vulcanus, Sol, Neptunus, Liber, Orcus, Iuno, Tellus, Ceres, Luna, Diana, Venus & Vesta: illósque selectos velut vsitatoria numina appellauit. Geniales vero deos multi putant, Aquã, Terram, Ignẽ & Aerem: his

Dij genialeſ.

addunt Solem & Lunam, ex quibus seminibus gignuntur omnia, quibus natali die quisque sacrum facit, quòd gignẽdarum rerum vim haberent, qui Genius deorum filius, &

Genius.

parens hominum habetur. Tametsi binos Genios ab ipso natali die cuique mortali deorum munere datos, bonum

Genij duo.

scilicet & malum, Empedocles reputarit, Menander vnum.

Sua cuique.

Alij Iunonem & Genium suum singulis dederunt, quasi

Iuno & Genius Lares.

præsides & oppugnatores. Lares quoq; inter deos receptos fuisse, multorum testimonio probatur, quos antiqui inferiores dixere deos, qui priuatarum ædium, triuiorum, viarúmque, atque vrbis curã agunt: ideo Præstites nuncupati. Hos Aegyptij quatuor fuisse putant, quos simul atque in

Lares quatuor.

lucẽ editus fuisset homo, illius peruigilem curã agere opinantur, quorũ nomina Dymon, Tychis, Heros & Anachis. Fuitque Platonis opinio, homines qui summa integritate

Platonis opinio.

vixissent, post fata effici Lares: si vero improbi detestabilésque fuissent, Lemures. Ipse enim trinas fecit deorũ species, ex quibus vnus est summus, primus & solus deus, alteri me dij, quos cælicolas vocat: tertij, qui diis sunt minores, cælicolis maiores. Dæmones vero ministros deorũ, custodes autem hominum putauit. Dij nempe ruris & agricolarum,

Dæmones.

quos vitę agrestis homines & rustici coluerũt, hi fuerũt: Iupiter, Tellus, Sol & Luna, Ceres & Liber, Rubigus & Flora,

dij agrestes.

larvæ.

Minerua & Venus, Lympha & Bonus euẽtus, qui morbos, vastitudinem, calamitatem, intemperiésque depellũt. Præter hos fuere dij indigetes, qui ex hominibus in deorũ numerũ asciti, propter eximias belli pacísque artes, quòd de genere humano bene meriti essent, post mortem numinibus æquati, celebrem posteris memoriã reliquerũt, vt Hercules & Aeneas, quem vocant indigetem, Castor & Pollux, Aesculapius & Romulus: atque alij, qui dum vixere, functi laboribus, ob fortia facinora generi humano exhibita, tãto honore habiti cultíque sunt, vt ex hominibus in deorum cœtũ asciti, pro diis celebrarentur & colerentur, quos velut asscriptitios & nouos incolas post fata in cælum receptos putauere. Fuit enim hæc consentiens obseruatio, præcipuè apud Lacones, vt eximios præclaróque viros, qui obuiam eundo periculis, rẽpub. auxissent, ob egregia facinora ciuibus & patrię exhibita, vt gratiam meriti redderent, in deorum sedes receptos consecrarent, & in cælum tollerent, ilíque diuinos honores & humano fastigio ampliora decernerent: templáque, flamines, puluinar & aras, ac sedes immortalitatis exhiberent. Græci vero propter beneficia viuentes etiã cælo consecrare, & immortalitate donare cõsueuerunt, quam apotheosin dixere: sicut de Platone & Agesilao legimus, atque aliis, qui in cœtum cælestium recepti, in vita diuinos honores meruere: illíque certamina, ludos & sacra anniuersaria dicarunt, tãquam numinibus aut heroibus: illis præsertim, qui tyrannos exegerunt, aut vindices libertatis fuerunt. Hi tanquam mortale fastigium egressi, omniũ consensu in concilium cælestiũ asciti, pro diis habe ri & coli cœpti sunt. Hinc etiam Romani Cæsares, quorũ opera & virtute res Romana creuit, & imperij fines latè propagati sunt, post funera immortali memoria consecrarunt, & in deos receperunt, qui ob æternã gloriam dij indigetes dicti, nominibus plerunque mutatis, & nouis coopta tis: siquidẽ Romulus, Quirinus: Iuno, Matuta: Leucothea, Albunea: Melicerta, Palæmon & Protumnus: Leda, Nemesis: Circe, Marica: Nersilia, Hora: Rhea, deorũ mater: Idæa, Dindymena: Philena, Pessinuntia: & Cybele, Berecynthia, dictæ sunt. Indi vero Iouem pluuialem, & Gangem flumẽ, velut indigetes deos, carmine incondito venerantur: Meroitæ

Dij indigetes.

Lacones homines de republ. bene meritos in deorum catalogum referebant.

Græci viuentes.

ἀποθέωσις.

Cæsares Ro. inter deos relati.

Nominis mutatio, cũ quis in deorum numerum referretur.

Indorum dij indigetes.

roitæ Herculem, Pana, & Isim: Germani Tuistonem deum terra editum, & Mannum filium: Astymphalisi, Achillem: Persæ, Amanum & Anandatum: Veneti Diomedem instar numinis habent, cui etiam candidum immolabant equũ. Sicut Aegyptij Isidem, Mauri Iubam, Pœni Vranum, Macedones Gabyrum, Latini Faunum, Siculi Adranum, Libyci Psaphonem, ne omnes perceníeam deos. Is enim Plaphon quũ despectíssimus esset, & vltimæ notæ, vocales aues edocuit hæc verba eloqui, Magnus deus Psaphõ: quibus dimíssis in lucos, audita voce, apud rudes populos est pro deo habitus. Thraces Zamolxin, Syri Astartem, Adad & Agartin: Arabes Dyasarem, Horici Tibilenum, & Aphri Cælestum. Aegiolenses, Maceranas deas: & gens iuxta Naucratim Aegypti, Theutum, velut præsentíssima numina coluerunt, qui omnes ex hominibus post funera diuinitate donati, diíque indigetes post consecrationem habiti sunt. Quam quidem sic fieri nouimus, vt imperatore qui re ferendus in deos & consecrandus erat, vita functo, pyram in tabernaculi formam construerent, quod auro & ebore, signíque & tabulis pictis exornatum mirificè, alio desuper breuiori, vsque ad tertiam contignationem erigebant, aquila cum omnium odorum aggestu in summo culmine locata: lectóque constrato purpura & auro, in quo defuncti effigies iacebat: senatus, equester ordo, ac viri triũphales, quíque amplíssimos honores gesserant, procedentes lectum deferebant in pyram, cum carmine & hymnis, omnibúsque humanis diuiníque aggestis honoribus. Demum incensa pyra, quum vapore & fumo aquila agitata, è summo culmine tabernaculi aera petiisset, religio incussa fuit, ipsius animam per inane cęlũ petiisse, ipsúmque defæcato quod mortale erat & caducum, in numero cælestium & concilio deorum recipi & haberi. Quam consecrationem apotheosin Græci nuncuparunt, qui deinceps inter djuos relatus pro deo colebatur. Fuitque senatusconsulto cautũ, ne quis ex Cęsaribus, nisi ex decreto patrũ, inter deos referretur. Mirum tamen de Diocletiano proditur, qui spõte depósito imperio, nonum post annum, primus sine imperio, populi iussu, patribus autoribus, cælestes honores & apothęosin meruit. Et de Constantino Maximo, qui diuer-

Meroitarũ Germanorum.

Persarum.

Venetorum.

Aegyptiorum.

Maurorũ.

Pœnorum.

Macedonũ.

Latinorum.

Siculorum.

Libycorum.

Psaphon.

Cæremoniæ referendi ali quem inter deos.

Senatusconsultum.

Diocletianus.

Constantinus.

sarum religionum assensu, ab ethnicis inter diuos relatus fuit,& à Christianis inter sanctos.Ferúntque magnum illum Agesilaum,cum à Thasiis apotheosi honoratus, & inter diuos relatus fuisset viuens,illos interrogasse,vt si deos faciendi potestatem haberent, prius seipsos consecrarent, postea se deificarent. Contrà Empedocles: nam tanto studio captus fuit vt pro numine coleretur,vt in mediũ Aetnę incendium viuens se deiiceret. Inter cæteros proditur Eutimus poëta Locris oriundus, oraculi iussu viuens consecratus,& inter diuos relatus.Patrios vero dixere deos, qui singulis vrbibus præsunt,illarúmq; præsides & propugnatores sunt, vt Apollo & Minerua Athenis, Ilienſibus & Gnosiis,qui inde illam oriundam ferũt, licet Alalcomenij suam dicant:Thebis Bœotiis Liber & Hercules,Iuno Carthagini,quam humano cruore placabãt, eadémque Samo, Spartæ & Mycenis,atque Argis,vbi nata fertur:Venus Cypro & Papho,Apollo Rhodiis,Lenno Vulcanus,Naxus Libero:idémque Apollo Delphis,Tænarus Neptuno, Cyzicenis Pallas,quòd ea vrbs pro dote illi fuerat:Tenedijs,Tenes deus:Alabandensibus Alabandus, Cretensibus Diana, quam Britomartem vocant:Thespiensibus & Parianis Cupido,Romanis verò Mars: qui præcipuo honore insignes à suis ciuibus colebantur eximiè:quanuis numen quod vrbi præesset,palã facere nefas putarent,ne euocationes quæ ad auertenda numina quæ vrbibus præsunt, fieri ab hostibus solent,ipsis aliquando innotescerent. Erat enim vetus mos,vt in vrbium obsidione, vbi ad vltimã dimicationem ventum esset,tutelares deos,sub quorum præsidio vrbs foret, certo carmine & verbis conceptis in nouas sedes euocarent, templáque ampliora & solennes aras illis promitterent,nefas opinati,deos vrbium præsides, vrbe hostiliter direpta,velut mancipia captiuos habere.Persis verò & Aegyptiis nullos patrios habere deos in vsu fuit,quòd euocationibus illos migrare ex oppidis, & sine tutela deseri timerent. Alij vincla & catenas annectebant diis. Nonnulli sponsores à diis petebant ne euocarentur & abirent.Tyrij enim obsidione pressi,Herculis simulacrum, quod magna religione colunt,ne vrbem desereret, aurea catena deuinxere. Neque solum insignes vrbes conspicuæ magnitudinis,

Agesilai dictum.

Empedoclis ambitio.

Eutimus.

Dij patrij.

Dei nomen occultum in cuius tutela erat vrbs.

Vrbem expugnaturi, eius tutelaribus alia loca promittebant.

Persæ.

Aegyptij.

nis,sed oppida penè deformata,& modici vici,ne hostili vastarentur incursu,patrios deos coluisse feruntur: siquidem Crustumeni Deluentinum peculiarem habuere, Narnienses Viridianum,Asculani Ancariam,Volsiniẽses Nurciam, Otriculani Valentiam, Sutrini quoque Norciam. Sed tametsi peculiaris Iuno Carthagini fuerit,& præcipuum numen,Romę tamen non minoris obseruantiæ cultúsque habita est:quippe quàm cordi Romanis, & quàm regali magnificentia culta celebratáque sit, illud argumento fuerit, quòd post initum consulatum consules Iunoni Sospitę sacrum faciunt,quódque singulorum mensium calẽdas,præcipuè Martias,suo numini dicarunt, & sanctas habuerunt: quare matronalia dicta,quòd matronæ illas celebrant pro coniugiis, & sacrum faciunt,quódque ea die Iunonis ædes coli cœpta fuit:sicut Aprili mense Veneri matronæ myrto coronatæ lauant. Eius variæ potestates & nomina fuere: nam & Curetis, Lucina, Matrona, Regina, & Opigena, quòd parturientibus opem fert, Hera, Iterduca, Cinxia, Hippia:à Thuscis Cipra, à Laurentibus Calendaris, à Corinthiis Anetistos dicta est, quam & matrem deûm nuncupant,alij Pelasgam:sicut Venus,Cypris,Adonis, Verticorda,Aphrodite: ab Assyriis Melitta, ab Arabibus Alitta, à Græcis Pitho,ab Eleis Vrania,à Scythis Arginipasa, à Cypriis Barbata,etiam Calua,Armata,Pãdemus,Apostropha, & Callypygos:à Thebanis Præpotens, à Persis quoque Mitra appellata est. Nec minus Apollinem nominibus variis vocatum ferunt:quippe apud Athamanas Titan, apud Aegyptios Osiris:à Persis,vbi in antro colitur,Mithra nuncupatur,à Lydiis Lymios,ab aliis Eleus. In Tauromínio Archigetes,à Syracusanis Themites,à Græcis Tyreos,cui sacrum ante fores faciunt:apud Pachyni incolas Libyssinus, à Scythis Oetoscyros, à Lesbiis Myricæus,quod myrices, hoc est,virgas teneret: apud Spartanos Carnius dictus est, ab Athenienſibus Patrous & Alexicacos, à Milesiis & Deliis Vlios & Pæonicus, in Arcadia Epicurus, apud Eleos Obsophagus:ab aliis Lycius,Phœbus, Phaneus, Ismenus, & Orius dicebatur.Obseruatúmque apud Thraces, Lacedæmonios & Bœotios fuit,Apollinem & Liberum patrem eadem sacra habere,iisdémque honoribus coli.Baccho ve-

Patrij dij & tutelares.

Matronalia.

Iunonis variæ potestates.

Veneris diuersa nomina apud diuersos.

Apollinis.

Apollo & Liber eisdẽ sacris culti.

Bacchi cognomina diuersa.

Mineruæ diuersa cognomina.

Mercurij varia nomina.

Cybelis nomina.

Iunonis ædes & aræ diuersæ Romæ.

rò Siculi Motichum dixere nomen: Arabes, Oracal & Adoneum: alij Lyæum, Erebinthium, Sabazium: Lacedæmonij Scythitem & Milichium vocitarunt, cuius faciem musto intingere, & fucis ornare vetus mos erat. Tradunt quoque Mineruas diuersis cognominari nominibus: nam & Trigemina, Glaucopis & Sais ab Aegyptiis appellatur: à Milesiis Asisia, apud quos mirificum fuit templum: à Græcis Artemis, à Cretensibus Dictynna, Phœbe & Diana: à Siculis Lyen, quia parturientium soluit dolores. Prima enim fertur Iouis filia: secunda, Nilo orta, quam Aegyptij Saleten dixerunt: tertia, quam Arcades Chorion nominant: quarta Pallantis, quæ patrem interemit ipsam vitiare conantem, cui pinnarum talaria affinxerunt. Mercurium quoque multiplici ferunt vocatum nomine: nam Galli Theutatem, Aegyptij Their appellarunt, quos quinque numerari plerique autumant, sicut Vulcanos plures. Cybelem quoque alij Rheam dixere, alij Berecynthiam, plerique Bonã deam. Isidem vero Phryges Pesinuntiam matrem deûm vocant: Attici Cecropiam Mineruam, Cyprij Paphiam Venerem, Cretes Dictynnam Dianam, Siculi Stygiam Proserpinam, Eleusini vetustam Cererem, alij Iunonem, nonnulli Bellonam, plerique Hecaten. Prima verò Iunonis ædes à Camillo dicata est in Auentino, quæ cæteris longè multúmque præstitit, ad quam simulacrum Iunonis Veientanæ allatum memorant, quam Reginam nominatam volunt. Altera in Capitolio, iuxta quam sacri anseres pascebantur, quæ & Regina dicta est. Tertia in arce, cognomento Monetæ, in area in qua M. Manlij Capitolini domus fuit, quam à L. Furio dictatore votam nonnulli memorant. Nam quum nouo motu tota vrbs contremisceret, & quibus piamentis, cuíve deo sacrum fieret, non dinoscerent, ex arce vocem auditam ferunt, monentem, vt sue plena sacrum Iunoni & procuratio fieret: inde Monetæ nomen datum. Nouimus quoque in vico Iugario aram Iunonis Iugæ conspici, quæ coniugiis præesse dicebatur, sicut Cinxia & Gamelia Iuno, à nubentibus sanctè colebatur: cui sacrificantes obseruant, vt bilem à visceribus hostiæ dimoueant, illámque iuxta aram defodiant loco abdito & operto, vt signarent sine bili matrimonia esse oportere. In Exquiliis quoque La-

Laciniæ Iunonis templum fuit, & in foro olitorio ara Iunonis Matutæ. Aedem in Palatio etiam Iunonis Sospitæ summo honore cultam inuenimus, iuxta templum Cybeles, cuius aram Numæ legibus pellex tangere vetabatur. Nam in colle Viminali, & in porticu Octauiæ, Iunonis templum & aram fuisse vulgo proditum memoriæ est. Neque omittendum, noua religione & barbara cæremonia apud diuersas gentes Iunoni sacrum fieri: nam Lauini templum Iunonis erat, & iuxtà speçus, vnde prodiens draco, virginis manu pascebatur. In Syria in phano antiquissimo sacerdotes dum Iunoni sacrificant, inuicem digladiantur, sicut Corybantes in sacris magnæ deæ, & in templo Dianæ apud Ariciam: apud Crotonem sacerdos breui scuto superstans sacrum facit, & victimam Iunoni cædit. In Samo nisi habitu nubentis & nuptiarum solennibus seruatis, Iunoni sacrum facere non licet. In Stymphalo Arcadiæ Iunoni triplex sacrum ex tribus cognominibus fit: vnum, velut puellæ: alterum, vt Ioui nuptæ: tertium, velut viduę. Sami quoque, vt dicata Iunoni templa, Lysandria vocentur, senatusconsulto cautum fuit: & Argis in ara Iunonis nulli externo aut peregrino sacrum facere permittitur.

Sacra Iunonis diuersa.

Lysandria.

Ex quibus oppidis, quibúsque regionibus, aut terrarum oris ingenio clari & præcipua doctrina viri plures euasere.

CAPVT V.

EX multis magnis animis, amplissimísque ingeniis, quæ vnquam vidimus aut legimus, illorum qui studio disciplinarum exteras nationes conquisiuere, in primis Homerus fuit, Orpheus, Eudoxus, Democritus, Pythagoras, Archita, & Plato, clari sapientia: qui ad Gymnosophistas, spectandósque siderum motus, disciplinásque ediscendas, tanquam ad mercaturam bonarum artium profecti sunt. Is verò Eudoxus summus perhibetur astrologus, qua tempestate Galli Senones vrbem peruastarunt. Pythagoras Tarquinij Superbi tempore viguit. Platonẽ verò post quadringentesimum vrbis annum ad Dionysium venisse fama vulgauit. Archita autem dum discendi studio flagrat, multas per oras peregrinatus, captus à piratis, & venũdatus est.

Eudoxus.

Pythagoras.

Plato.

Archita.

Thales. Solon. Lycurgus.

Sic Thales ille Milesius, cuius sunt multa & miranda inuenta, deinde Solon & Lycurgus, vt legum sanctionúmque quas tulere, causas rationésque curiosius pensitarent, aliisque illustres viri, nullum vitæ cultum aut paratum requirentes, partim Aegyptios & Aethiopes, partim Syros, Arabas, Persas, Parthos, Hyrcanos & Indos, omnes denique terrarum fibras, ac diuersi orbis vltimas oras rimando, nihil inexpertum reliquere, dum studia bonarum artium, & veri cognitionem vndique emendicarent, ita vt ex omnibus sapientissimis viris, quos vlla vnquam tulit ætas, in patrio solo paucissimos funeratos inuenias. Quibus excultis doctrinis, tantum processere, vt multa ingeniorum doctrinarúmque monumenta posteris reliquerint: suásque non vrbes modo & oppida, sed regiones & gentes magnis nominibus nobilitarint. Præcipuè verò Miletus Ioniæ, multiplici doctrina præditis viris excelluisse fertur: nam & Thaletis astrologi, qui inter sapientes adnominatur, Anaximenis philosophi mathematicorum nobilissimi, qui horologium ostendit primus: Timothei musici, & Anaximandri physici, Hecatei historici, atque Aeschinis oratoris, qui magno in precio fuere, aliisque scientissimis viris floruisse fertur. Ingenia quoque Asiatica sua laude fraudanda non sunt. Ex hac enim poëta Anacreon, Mynnermus, & Antimachus, claro præconio celebrati, deinde Hipponax, & Sappho, atque Alcæus poëtæ, qui lyricos inuenit. Præterea Cartheia seu Iulis, parua circa Delon insula, clara ingeniis virisque: ex ea enim Simonides poëta, qui scripsit multa præclarè, & Bacchylides, deinde Erasistratus medendi arte clarus, cuius plura documenta sunt: atque Aristo Bionis æmulus ex peripatetica disciplina, duxere originem. Nec minus ex Bithynia & Cyrenis, non dispari laude censendi. Ex illa enim Zenocrates philosophus, & Dionysius dialecticus, Hipparchus & Theodosus. Item Theophanes orator, in causis forensibus versatus egregiè, & Asclepiades medicus. Ex Cyrenis vero Callimachus, qui elegos scripsit primus, quo tempore Liuius poëta Romæ fabulam dedit: &

Ex Mileto Ioniæ.

Ex Asia viri docti.

Ex Cartheia seu Iulide.

Ex Bithynia.

Ex Cyrenis.

Aristippus Socraticus floruisse dicitur, cuius filia Areta tantum ingenio valuit, vt post Aristippum scholas cum laude rexerit, & disciplinas docuerit. Præter quas vrbes, Tharsus, Alabanda, Tyrus, Gnidus, Rhodus, variis eruditionibus & doctrinis excelluere, præcipuóque & summo ingenio viros eduxere. Sed quod est de Simonide dictum, magni exempli illius casus fuere, bis monitu diuûm, partim ruina, partim naufragio erepti. Asclepiades verò publico fertur præconio, quòd phreneticos & mente imminuta laborantes, concentu sonorum, mirabili experimẽto ad sanitatem reuocarit. De Anacreonte inter mira exemplа fatum memoratur, & memorabilis illa mors, acino vuæ passæ strangulati: quæ res infirmitatis humanæ nos commonefacit, fortunæque varietatis, atque imminentium calamitatum, vitæque variis casibus expositæ, magna nobis documenta dari.

Aliæ vrbes doctiuiris claræ.

Simonides.

Asclepiades.

Anacreontis interitus

Quo apparatu, & qua pompa quantóque omnium studio olim Romani triumphos agerent: quis ordo seruari, & quæ in triumpho ferri consuerant.

CAPVT VI.

QVæ triumphantium pompa & quis ordo fuerit, quantóque omnium studio & apparatu ducibus exercituum, post res feliciter gestas triumphus deferri consuesset, intercise veterum monumentis traditum est. In primis fuit obseruatũ, vt qui imperatores rebus bene gestis, post multa facinora militaria, domitis hostibus triũphum poscerent, pacatam prouinciam successori in primis traderent, exercitúmque victorem, & opimum præda, testémque virtutis & ignauiæ cuiusque, meritíque & immeriti, Romam reducerent. Inque ædem Bellonæ extra vrbem senatu euocato (neque enim triumphum petenti, vrbem inire fas erat) de rebus à se gestis magnificè, quæ oppida, quásque prouincias bello vicissent, aut quibus cum hostibus signis collatis conflixissent, quæque egregia ipsi fecissent, quótque hostium millia cecidissent, omnia denique belli decora, ordine disserebant: vbi legatos, tribunos militum, centuriones, milites denique exercitus, quò notior testatiórque eorum virtus foret, adesse oportebat, vt meritæ

Triumphũ petenti quæ prius facienda & obseruanda erant.

illius virtutis, cui tantus honor debebatur, si quid veri vánique referretur, testes forent. Augustus vero Octauius id templo Martis Vltoris, quod in foro suo posuit, senatum de bellis, déque triumphis consuli, vtque prouincias cum imperio petituri inde deducerẽtur, in eóque reuersi ex prouincia triumphorum insignia deponerẽt, decreto sanciuit: tametsi in Martio campo, & in pratis Flaminiis, non semel de triumpho actum inueniamus. Apud Argiuos ex militia reuersi duces, cum militum agmine totóque exercitu, in Charadro extra vrbem concilium aduocabant: ibíque de militaribus donis, quæ cuique deberentur, optimatum consensu decernebant. Sæpius tamen absenti duci, quum de rebus gestis egregiè, maximè cognitum esset, à senatu decretus triumphus fuit. Cúmque res bello gestæ, triumpho dignæ viderentur, prout erant sententiæ, populi iussu, patribus autoribus, triumphum decernebant: aut si senatus aduersaretur, per tribunos ad populum ferri posse, populúmque citra senatus autoritatem triumphos sæpe decreuisse compertum est. Valerio & Horatio consulibus, victis Sabinis & Volscis, quum triumphus negaretur, L. Icilius tribunus plebis de illorum triumpho ad populum tulit, qui primi ex scito plebis, nullo decernente senatu, triumpharunt. Et M. Rutilio dictatori de plebe homini, deditis & victis hostibus, sine patrum autoritate, solo iussu populi triumphare licuit. Tametsi plures, quum Romæ aduersante senatu honos negaretur, in Albano honestos triumphos egisse legamus. Primúsque M. Papyrius Masso, quum Romæ negaretur, in Albano, & alij illius exemplo triumpharunt. M. verò Antonio magnę inuidię fuit, quòd quum deberet Romæ, Alexandriæ de Parthis triumphauit. Et Domitio Aenobarbo, quòd deuictis Aruernis, nullo decernente senatu, elephanto vectus, velut triumphans totam Italiam peruagarit. Manstque diu mos Romæ de domitis nationibus & hostibus bello victis triumphandi, ad Probum vsque imperatorem. Is enim vltimus Cæsarum triumphasse traditur: post quem obliterata virtute militari, quum vigor ille animi desiuisset, & imperium deflexisset, nulli Cæsarũ triumphasse leguntur: quanuis alij Bellisarium, qui sub Iustiniano meruit coronam, postremũ omnium triumphasse con-

Argiui.

Absentibus decretus triumphus.

Triumphi à populo decreti sine senatus autoritate.

Probus vltimus Cæsarũ triumphauit.

Bellisarius.

tendant. Fuitque maximè cognitum, à condita vrbe ad Vespasianum & Titum, deuictis debellatísque nationibus ab vltimo orbe, Romanos per tot secula viginti supra trecentos triumphos egisse: exq; Samnitibus solum, hostibus præualentibus, multiplici tandem clade affectis & debellatis, quatuor supra triginta triumphos iniisse: pluriésque de Gallis quã de reliquo orbe terrarũ, duces Romanos triumphasse. Et tametsi Romanis tantum ciuibus olim triumphus decerneretur, vni tamen Cornelio Balbo externo & Gaditano, ob deuictos Garamantes, tributum legimus. Mirúmque prodi de Ventidio Basso, qui ductus in triumpho, & mulio, eò processit, vt Romanorũ primus felicitate mira de Parthis triũpharit. Fuluius postea Thusculanus, cum & ciuis & cõsul Thusculi fuisset, & ad Romanos transisset, tam feliciter egit, vt Thusculum extra sortem velut prouinciam assequutus, triumphum Romę de sua patria egerit, eo ipso anno ciuitate donatus, & cõsul factus. M. quoque Perpenna Græcus homo, postea consul, de Aristonico iustissimum Romæ duxit triumphum. Proditus tamẽ est Fuluius Flaccus tantæ moderationis fuisse, vt decretum sibi triumphi honorem ob modestiã recusarit. Et M. Fabius, quia fratrem bello amiserat, triumpho cessisse. Tiberius quoq; Cæsar de Illyriis parta victoria, triumphare noluit, cõsternata tunc ciuitate propter Varianam cladem: sicut Marius deuictis Theutonis triumphum distulit, conspicatus patriã aduentantibus Cimbris laborare. Septimius quoq; Seuerus, deuictis Parthis, quum pedum valetudine laboraret, triumphum recusauit. Igitur decreto triumpho, Romani magistratus & omnes tribus obuiæ, flaminésque purpura, & sacerdotes ac pontifices apiculis velati, laudantes gratantésque, atque viri triumphales consularéque, cunctáque nobilitas & senatus in prætexta & laticlauis, tũ omnis sexus & ætas frequentes cum coniugibus & liberis in lætitia publica, omnibus denique ordinibus effusis, cum gaudio ad excipiendum visendúmque prodibant. Apud Athenienses vero siquando summi duces rebus feliciter gestis vrbem inirent, non modò à magistratibus & omnibus ordinibus frequenter obuiam itum est: sed deorum quoque imagines producere obuiam, & diem Victoriæ consecrare mos erat.

Ro. de Gallis sæpe triũpharunt.

Qui triumphare recusarint.

Triumphi cæremoniæ Romanæ.

Athenienses.

Quæ ante triumphantem ferebãtur.

Ingredienti deinde, longo ordine, montium, fluminum, oppidorum & vrbium ſpecies, quas bello peruicerat, & vi expugnarat, præcedebant. Vrbes enim, montes & flumina, regionéſque, quas imperatores bello domuiſſent, in triumpho duci vetuſti moris erat. quare T. Quintius dictator, Prænęſte in deditionem accepta, ſignum Prænęſte duxit triumphans, & M. Marcellus Syracuſas, & Scipio Aſiaticus centum triginta oppidorum ſimulacra vno triumpho detulit, & C. Cæſar Maſſiliam, Nilum, Rhenum, Rhodanúmque ex auro, & fatum ex ebore. Sæpe etiam præ multitudine oppidorũ effictas turres pro expugnatis vrbibus, captarum ciuitatum ſimulacra ferentes, in triumpho detulere. Fertur Sylla quum omnes Aſiæ & Græciæ vrbes bello domitas in triumpho duxiſſet, nulla Romanorum oppida, aut ciuium imagines ducere voluiſſe. Non ſic Cæſar: nam imagines Scipionis, Petreij & Catonis, inter pompæ fercula repræſentauit. Inter quę tabellas grandioribus literis inſcriptas, cum titulis, in quibus naues captæ, vrbes tributo affectæ, ſeruæ, aut vectigales, in fidémve acceptæ, oppidáque expugnata, gentes perdomitæ, & reges bello victi continebãtur. Tum pegmata in tertium quartúmque nidum, velut exertis ramis, ſurgentia, & ſimulacra bellorum artifici manu elaborata, præferebant: vbi captarum vrbium præliorúmque effictæ ſpecies erant, vbi acies victas & fugatas, perculſos conſternatóſque hoſtes, caſtellorum excidia, exercitúſque intra fuſos, vrbes populari, ferro igníque vaſtari, ædificia incendi, mœnia diſturbari, clauſtra reuelli, totáſque imagines præliorum effictas, facile erat cernere. His ſuccedebant ſpolia hoſtium, & captiua arma, tum currus ſpoliis onuſti, militariáque ſigna ex domitis gentibus non erecta, ſed inuerſa. Poſt hæc catapultæ, balliſtæ, & tormentorum omne genus vi expugnatum, ac belli apparatus, machinæque ad vrbium excidia, roſtráque nauium vi captarum, nauéſque roſtratæ bello victæ, proferebantur, quare Lucullus longas & roſtratas decem vltra centum in triumpho duxit. Pręterea falcati currus, clypeíque inſignes & ſcuta, quibus L. Papyrius dictator de Samnitibus triumphans forum ornauit, tum lecticæ aureæ, æneáque vel argentea ſigna ex deuictis gentibus, quorum ſupra ducenta octoginta, & marmorea ferè totidem, M. Fuluius in triumpho quem de Aetolis & Cephalenia habuit, carpẽtis vexit. Currúſque aurei vel argentei, vaſaque aurea & argentea omnis generis, ſpoliáque ciuitatum vi captarum: tum coronæ aureæ, & vrbium dona, & populorum, quibus à ſociis & fœdere iunctis pro virtute dux donatus fuerat, ſuo ordine ſequebantur, quarum nonnullos ſupra octingentas & duo millia detuliſſe comperimus. Quódque auri vel argenti facti ſignatíque ex manubiis & vrbium ſpoliis, partim rudibus maſſis quæſitum foret, id omne deferri in triumpho, & perſcriptũ in tabulis, in ærarium eſt cõdi ſolitum. Legimus Scipionem, cui Aphricano fuit cognomen, bello Carthaginẽſi, ex præda argenti celati pondo numero quadringenta, & vaſorum aureorum pondo ducenta millia: Paulúmque Aemylium, deuicta Macedonia, vaſorum aureorum, auríque & argenti ſignati tantum detuliſſe, vt ex illo populus Romanus tributum pendere deſierit. Quinetiam Herculis ſignum ante triumphantem non rarò in pompa vehi ſolere, tum ſiquid viſendum & memorabile, atque quo priore incognitum, in deuicta prouincia fuiſſet, velut rem ſpectatiſsimam nouo inuento vnà afferri compertum eſt. Veſpaſianus Iudæa capta, balſamum nunquam aliàs viſam arborem, & Pompeius victo Mithridate ebenum, primi oſtenderunt. Eundémque Pompeium tertio triumpho, quem de Aſia & Ponto habuit, inter ſolennia, alueum cum teſſeris luſorium è gemmis duabus magnitudinis miræ, nulla gemmarum ad eam accedente, detuliſſe & Aurelianum Cæſarem, præter alia ſpectatiſsima, tigrides, alces, & camelopardales in triumphi pompa oſtendiſſe, autores memorant. Præter quæ, elephantos aut equos in bello captos, ſimul & obſides qui à fœderatis gentibus & ſociis dati erant, tanquam pacis pignora deduci notatum eſt. Qui mos Syracuſanis frequens erat, vt captiuos equos tonſis crinibus, victores autem lauro coronatos ducerent in triumpho. Elephantos autem Curius Dentatus poſt Italia victum fugatúmque Pyrrhum, quatuor captiuos detulit primus. L. quoque Cęcilius Metellus, rebus aduerſus Pœnos feliciter geſtis, primo Punico bello centũm & viginti: & P. Cornelius Naſica triumpho Gallico, præter

Tabellæ in triumpho prælatæ.

Herculis ſignum ante triumphantem prælatum.

Syracuſani

Universidad de Deusto Biblioteca

multa memoranda, equorum gregem bello captorum: & Scipio Asiaticus, deuicto Antiocho, vltra mille & ducẽtos eburneos dentes: & Cneus Manlius, deuicta Asia, monopodia & abacos, ac triclinia ærata, vestémque stragulam, detulere. Post hos tubicines multiplici sono classicum canẽtes incedebant, quos lõgo ordine candidi boues, tauríque auratis cornibus, infulisque & vittis ornati & auro, mox immolandi sequebantur. Hos comitabantur succincti adolescentes, aureas argenteásque patinas tenentes. Quibus succedebant tribuni militum, cẽturiones, præfecti, equitésque insignes ac pedites victoris exercitus, qui ob egregia facinora & nauatam in bello operam, dona militaria meruissent. Necnon milites, quorum spectatissima virtus in bello fuit, quíque ab imperatore, ciuicis, muralibus, castrensibúsve coronis, torquibúsque aureis, phaleris aut armillis donati erant, insignes militaribus donis, spoliis armísque fulgentes præibant, sequẽtibus mox legatis & tribunis legionum in equis. Tum reges & captiui nobiles, & si qui bello capti insignes forent, præcipue hostium duces, contra quos indictum fuisset bellum, ex tanto fastigio deiecti, in vehiculis aut ferculis, cæteri vero cateruatim vincti catenis in seruitij notam, præcedebant. Quare Pompeius Magnus regũ filios & obsides numero quatuor & triginta supra trecentos prætulisse fertur, inter quos Tigranẽ, Aristobulum, & Mithridatis filios quinq;, filias verò duas. Caius quoque Cæsar Aphricano triumpho, Iubæ regis filium infantem, qui mox clarus ingenio euasit, ante currum duxit. Et quum Catonis, Scipionis & Petreij, aliorúmque imagines variis casibus affectas detulisset, Pompeij simulacrum deferri passus non fuit. Quod si morte obita minimè duci valuissent, illorum imagines & simulacra persæpe delata sunt. Cum enim Scipio, deuicta Carthagine, Hasdrubalem, & Paulus Aemylius Perseum & filios, Mariúsque Iugurtham regno deturbatos, contra decus regium duxissent captiuos in triumpho, Augustus post bellum Actiacum Alexandrino triumpho, quum Cleopatram ducere nequiret, ipsius imaginem quæ manu sibi mortem consciuerat, exanguem detulit. In quo omnes gazas Ptolemæorum congestas tantúmque auri & pecuniarum inuexit, vt precia pos-

Captiui in triumphum ducti.

Imagines ducum hostium mortuorum in triumphum ductæ.

possessionum venalium exinde duplicia statuerentur. Proditúmque memoriæ est, Lucullum triumpho Mitridatico aureum Mithridatis simulacrum sex pedum, & clypeum ex preciosis gemmis præter alia insignia detulisse, & Pompeium Magnum Pharnacis statuam argenteam, suam vero ex margaritis, & signa aurea tria, & alia myrrhina, coronásque ex gemmis & margaritis tres & triginta adduxisse: captiuósque belli iure vinctos duci noluisse, sed patrio more succinctos ire iussit: quos exacta pompa, regali munificentia liberos donatósque remisit. Scipio vero Aemylianus expugnata Numantia, nec spolia, nec prędam, nec captiuos tulit: quippe quum quicquid esset auri vel argenti, & spoliorum ac preciosissimarum rerũ, & demum se ipsos Numantini cæde & incẽdio absumpserint, nulláque re nisi victoria ipse potitus fuerit. Id tamen in triumphali pompa seruatum meminimus, vt quum de foro in Capitolium flecteret triumphans, hostium captiuos insignes, qui semina discordiarum & belli autores fuissent, in custodiam detrudi iuberet, vt exacta pompa neci darentur: quare quum Adiatorix tetrarcha Galatarum, quòd in triumpho Actiaco ductus, seruato more iugulatus fuisset cum filio, insciente Augusto, nimium indoluisse Augustus, & lachrymas effudisse fertur. Hadrianus quoque triumphum qui Traiano debebatur, quum morte obita triumphare nequisset, illi defuncto exhibuit: quippe triumphi apparatu præcedente, & omni præda, Traiani imaginem tãquam victoris insignis victorię, cuius ipse dux & autor fuit, in triumphali curru vexit. Et quia Romulus patrum memoria captis Veiis, Veiẽtium ducem senio affectum in triumpho captiuum duxit, inde vt inter solennia decrepitus senex, exoletus & excors, qui æmula facie illum mentiretur, puerili bulla ornatus, ante currum duceretur, aliquandiu mansit, præcone Sardianum senem proclamante: nam Veios Sardianorum fuisse coloniam veteres tradidere. Imperatoríque triumphanti oleagineis sertis ornati aureas coronas præferebãt ministri, quæ his qui triumphũ meritum procurassent, dari assuerãt, vniuerso mox senatu in albis prætextis iuxta currũ longe maximum triumphi spectaculum exhibente. Tum citharœdorum & tibicinum solertissimi artifici

Hostium captiuorũ insigniores, in custodiam tradebantur.

Traianus mortuꝰ triũphauit.

Veientiũ ducis imago repræsentata per senem decrepitũ inter solennia.

Coronæ triũphantibus prælatæ.

Citharœdi et tibicines.

ces, quos Lydios vocant, canentes psallentesque ibāt coronati. In quorum medio quispiā pene delirus, qui incōditis iocis ineptire videbatur, in talari veste, fimbriis aureis & armillis ornatus, lasciua gesticulatione vsque ad ineptias, risus commouebat. Inter quos Ciceriæ effigiem argutam, & Manduci, magnis malis, ore hianti cum crepitu dētium, aut Petreiæ quæ ebriam animum effingebat, nonnunquā adhibuere. Tantáq; erat apparatus magnificentia, vt cum dies exponendis rebus suffectura non videretur, plerumque triduum, nonnunquam dies integros & noctes totas in apparatu pompæ tributos legamus. Siquidem Aemylius Paulus de rege Persa, & Q. Flaminius de Macedonia triduo triumpharunt, Iulius Cæsar quater eodem mense, & diuus Augustus tres egit triumphos continuo triduo. Ipse vero triūphans, cui tātus honos dabatur, curru aurato sublimis, atq; ornatu humano augustior, quatuor insignibus equis, cæteris altior & magnificentior vehebatur, præcedentibus lictoribus, coronatus in purpura, cum insigniis imperij & magistratus quem gerebat, qui vt cōspectior videretur, minio illini solebat, exemplo Assyriorum & Medorum, apud quos inungi oculos, & faciem pingi, ex Cyri instituto assuetum est. Persarum reges heliathe cum adipe leonino, & Aethiopum proceres minio colorantur, quò facie non inuenusta, sed pro imperij maiestate, forma conspicui fiant. Scire tamen licet, Romulum cum de Veientibus triumphauit, sine curru egisse triumphum. Primúmque Tarquinium Priscum, vt verò plures certioréque tradunt, Valeriū Publicolam, quòd Thuscos bello vicerat, quadriiugo curru triumphasse. Gestaménque triumphantium apud prius seculum bullam fuisse, remediis inditis in ea, quæ contra inuidiam proficerent. Post ea Camillum, quod antea licuit nulli, in triumpho albentibus equis vrbem inisse tradunt. Procedente mox tempore, Pompeius magnus triūpho Aphricano, & diuus Cæsar Gallico, elephantis, & Marcus Antonius leonibus ad currum, præter aliorum instituta, triumpharunt. Nero autem Cæsar monstrifico inuento hermaphroditas equas portenti loco ad currum duxit. Heliogabalus maiore insania, quaternis canibus, mox tigribus vectatus fuit. Aurelianus etiam ceruis ad currum triumphauit.

Delirus.

Ciceriæ & Manduci effigies.

Apparatus magnificentia.

Triumphātis ornatus.

Romulus sine curru triumphauit.

Quisprimū in curru triumpharit.

Inter

Inter cæteros proditur Sesostris Aegypti rex, regno impotenti insolens, cò ferociæ processisse, vt forte ductos reges, annis singulis ad currum iungeret, vt ea pompa per omnium ora vectaretur triumphans. Quod non absimile à Tigranis insolentia videtur, cui tanta fuit secordia, vt reges & dynastæ seruilia præberent. Alexander tamen Seuerus imperator, quum de Persis triumpharet, non curru triumphali, sed pedibus, sequente curru quatuor elephantorum, palatium ascendit. Tarquinius vero Priscus aurea tunica processit ornatus, Pompeius chlamyde Magni Alexādri. Ipsos vero triumphātes myrto prius (autore Masurio) mox lauro plexa, & ex laureto, quod à Liuia Augusta pactum erat. postquam Cæsares imperitarunt, deinde aurea coronari institutum ferunt. Ex lauro autem ideo, vel quòd spectatissima in monte Parnasso, vel quòd fulmine afflari nunquam compertum sit. Quam quidem coronam, non ipsos triumphantes gestare, sed seruum in curru eodem, qui supra illius verticem ipsam teneret, post se habere tradunt. Suspicari licet, vel quòd onere ferendo triumphantem fatigari minime volebāt, vel vt humanæ fragilitatis memor foret, quum iuxta assidere seruum in eodem videret curru, ne per insolentiam nimis sibi placeret, & triumphatu superbiret. Quam quidem exacto triumpho in gremio Capitolini Iouis locare, vel templis dicare solebant, quòd beneficio deorum immortalium de hostibus triumphare contigisset. Sunt tamen autores, in altera triumphantis manu laurum, in altera tenari sceptrum, dum triumphali vehitur curru. In equis vero triumphantium, ingenui pueri, aut virgines nondum adultæ, proxima cognatione iunctæ, ad habenas cognati & affines in veste candida, iuxta latera scribæ & ministri, qui ducem sequuti comites expeditionis fuerant, comitabantur. Interim per vias effusi omnis sexus & ætas in communi gaudio flores iacere, & passim diis libare, alij victimas cædere, vndique thuris & odorum copia exhalante. Post currum vero captiui, seruitute exempti, & libertate donati, sequebantur, omnes capitibus rasis & pileati, quasi effugisse seruitij tempestatem videretur. Quare Titij Flaminij currum, qui de Macedonia & Nabide triumphauit, Romanorum supra duo millia captiuorum, qui

Sesostrisinsolentia.

Tigranis insolentia.

Ex quibus coronæ triūphales concinnabantur.

Seruus in curru triumphali.

Coronæ post triumphum Ioui Capit. vel templis dicatæ.

Equis triūphantium insidentes.

Florū sparsio.

Qui currū sequebātur.

bello capti ab Hannibale diuenditi fuerant, quos per vniuersam Græciam conquisitos redemerat, liberi postliminio capitibus rasis sequuti sunt. Et Cneo Cornelio, qui de Insubribus & Cenomanis triumphauit, turba Chremonensium Placentinorúmque colonorum, ab eo obsidione & seruitute exempti, pileati post currum incessere. Proditum tamen memoriæ est, Lucio Furio qui in prætura de Gallis triumphauit, nec captiuos præcessisse, nec spolia prælara, nec milites sequutos. M. que Acilium de Antiocho & Aetolis sine militibus triumphasse, & sine exercitu. Fuere tamen qui traderent, tribunos præfectósque legionum, centuriones & legatos, equis aut carpento insidentes, interdũ pedibus, in pompa triumphali currum prosequutos: nam Tiberium triumphantem legati legionum cum triumphalibus ornamentis sequuti fuere. Et Messalina post Claudij Cæsaris currum carpento vecta fuit. Et Aurelianus Cæsar Zenobiam vinctam aureis catenis carpẽto duxit. Post hæc victrices legiones, militésque victoris exercitus armati, ac diuisi in turmas, pleni fortunarum gloriæque cum iocorũ lasciuia, & carmine triumphali, ludibundi, & spoliis ornati verba & inconditos versus in triumphantem militari modo iactantes, sequebantur. Quare Camillus, Romulus, & parens patriæ, ac conditor vrbis: sicut Marius Cimbrico triumpho, tertius conditor appellatus est, & Cæsar inter milites iocos à Nicomede subactus, & mœchus Gallus. Lapsana quoque se vixisse apud Dyrrachium, milites in Cæsarem inter iocos cauillati fuere. M. verò Manlium in triumpho quem de Gallogræcis habuit, milites inter iocos velut nimis indulgentem & ambitiosum taxauere. Dúmque per vrbem pompa & tantus ordo procedit, per vias pérque omnes aditus & deorum templa patentia passim triclinijs stratis, omnium generum, ætatum & ordinum effusa multitudo inter vota precésque ad aras diis libabant, hostias mactabant, grates diis agebant, conceptámque lætitiam, cantu & carmine, ac lætis acclamationibus significabant: donec cum omni apparatu, cúmque his & militaribus iocis per mediam vrbem & Velabrum, pérque Sacram viam læti & ouantes in Capitolium ascenderent, vbi tauros in pompa ductos in Iouis optimi maximi tẽplo immolabãt, quos prius

Ioci liberi & acclamationes in triumphãtem.

Sacrificia in Capitolio

prius quã de nece hostiũ ducis certissimis cõstaret argumẽtis, triũphantẽ minime immolare debere, multi arbitrati sunt. Epulũ post hæc magnificentissimum, & lautum omni apparatus genere, vberrimis amplissimísque obsoniis ac sumptu magnifico publice dabatur, in quo turdos & murenas inter obsonia apparari, & vina præcipua, atque vnguẽta minio delibuta exhiberi consuerant. Quare diuus Cæsar merito celebratur, qui Aphricano triumpho, prater obsonia apparatissima, vno die in duobus & viginti millibus tricliniorum instructis, paratísque mensis epulum regali magnificentia, ac vini falerni amphoras cẽtum, & Chij cados centũ populo dedisse fertur, vbi sex murẽnarum millia vna cœna exhibuit. Tiberius quoque mille mẽsis prãdium parauit. Ad illud etiam consules inuitari, mox ne venirent rogari solebant, scilicet ne quis maior triumphante honorem qui illi debebatur, præriperet, vtque locus honestissimus triumphanti, cui tantus honos habitus est, daretur, vt illum à cœna omnis ordo & ætas officij causa domum sine offensione reduceret, quæ præsentibus consulibus alteri tribui non decebat. Interdum vero notatum est, epulas, extructásque mensas ante domos in promiscuo vsu rerum omniũ victricibus legionibus, quo agmine triũphantẽ sequebãtur, exhibitas fuisse. Et post triũphum, vt gratia esset cumulatior, aurum coronariũ ex victis bello gentibus, ob cõcessam vitã, imperatori dari: quod quidẽ nisi triũpho recepto præstari nõ decebat, pro eo quod pro corona triũphi à sociis & bello victis gẽtibus quasi vectigal dabatur, quod Hadrianus primò Italiæ remisit, & in prouinciis minuit. Deinde vero Alexander Seuerus vnà cum negociatorio, populo illud dono dedit. Togas quoque & sagula, ætáque & dona multiplicia, singulis militibus pro meritis ab imperatore elargiri. In quo id seruatum est, vt quod pediti, duplex cẽturioni, triplex equiti daretur, vnà cũ stipẽdio militari & frumẽto duplici: tribunoverò, multo magis. Animaduersúmque & illud est imperatorẽ, cui belli summa cõmissa fuit, decreto iam triumpho, antequam vrbem iniret, sæpe tribunos, præfectos, equites, centurionésque ob fortia facinora militaribus donis in primis ornasse, & benemeritis præmia largitum esse: ipsósque cum donis,

Epulum triumphale.

D. Cæsaris epulum.

Tiberij.

Epulæ legionibus victricibus cibus ante fores exhibitæ.

Coronariũ aurum imperatori datum post triumphum.

Munera data militibus

Notandum

Dona triũphanti à senatu & populo data.

&insigniis militaribus in põpa triumphi præcedere triumphantem, nonnunquam sequi consuesse. Prætérque assueros honores, vel locum in Circo ad spectandum cum laurea & sella curuli inter viros triumphales consularésque sibi & posteris, vel vt in veste triumphali ludos spectaret, arcúmque marmoreum, nonnunquam statuam in foro pedestrem aut equestrem, ampliore sumptu, cum decretis & titulis honorum, in Comitio, in Rostris, in Foro, in Palatio, in Capitolio, aut in cella Iouis (qui rarissimus honor contigit) senatum & populum triumphanti, aliáque insignia virtutum dona honores dedisse.

Responsum Raphaeli Volaterrano, quare legum & causarum studio intermisso, in his mitioribus studiis oblectaremur.

CAPVT VII.

QVærebat aliquando ex me, dum Romæ agerem, Raphael Volaterranus, vir insignis doctrinæ & virtutis, cui ad mores emendatissimos, grauitas libero homine digna, non modicam accessionem faciebat, quid causæ foret, quòd quum causarum patrociniis & foro vsque à pueritia essem addictus, illis posthabitis, & quasi forensibus negotiis prætermissis, in his studiis mitioribus ita me oblectarem, vt causarum patrociniis bellum indixisse viderer. Cui hoc causæ referebam, quòd leges quæ ad communem vtilitatem editæ, studio & labore maximo quæsitæ & meditatæ nobis forent, neque ab his qui iura darent, coli, neque perinde vt oporteret, præcipi viderem, dolerémque iuri dicundo illos plerunque præsidere, qui eas vel turpiter ignorarent, vel per gratiam & sordes facile corrumpi sinerent: & quibus seruandarum legum præcipua imminet cura, hi maxime legum scita contemnerent: quibus rebus effici, vt tot scita & decreta veterum monumentis nobis tradita, maximísque ingeniis elaborata, & tam pensiculate expensa, vnus homunculus nequissimus audacissimúsque, ignarus legum, iudiciorum & fori, qui magistratui præesset, non salubri temperamento, nec disceptatione ac iudicio, sed ausu temerario, & omni iure neglecto, ad

ad suam libidinem per scelus & nequitiam euerteret. Horum non minima exempla dicebam fore ea quæ dudum experti vidimus. Nuper quum Romæ custodias cognoscerem, operæprecium fuit videre, quæ rerum miracula monstris & portentis similia, ac dictu fastidienda, quæve turpitudines ad aliquorum libidinem admitterentur contra ius fásque: siquidem sacerdotem quempiã in his nacti sumus, grauem & sanctum virum, vita & moribus ornatissimum, hominem profecto honestæ & magnæ laudis, diu tenebris & carcere maceratum, indigníssimam fortunam subire coactum, pro eo quòd pecuniam sibi traditam ab eo qui illam furto subtraxerat, vt vero domino restitueretur, illius iussu mandatóque restituerat, suppresso autore: ipsúmque quæstionibus subdi vidimus, & tormentis vexari, vt illum qui conscientia culpæ, & spe veniæ adductus, abstulisse cõfessus fuerat, palam faceret, delinquentísque delicta, quæ ille pœnitens culpæ dixerat, enunciaret: quo discrimine adactus pauper senior, confitentis peccatum & delinquentem enunciare coactus fuit: quod quidem scripto iure vetitum, sanctionibúsque & decretis interdictum esse constat. Rursus alium immani scelere coopertum, hominem impuríssimum turpissimúmque, qui maximorũ criminum reus, testibus, tabulis, testimoniis, & certissimis documentis conuictus fuerat, quæ nec ipse gloriabundus diffitebatur, quíque legum iudiciorúmque pœnis sæuissime coercendus erat, ab eisdem ergastulis, sola præsidentis temeritate, nullo negocio dimitti & liberari, aliásque audacias & turpitudines, ne dicam scelera indigna auditu profatúque, quæ vix credenti non modo enunciata sed visa & comperta fuere. Iason Matassalanus, & Ludouicus Matha, quum sacerdotalibus quibus fungebantur muneribus cedere nollent, quæsitis occasionibus ad inimicorum libidinem, tetro carcere vsque eò tenti fuere, donec illorum arbitrio singulis ornamentis, fama, & fortunis omnibus exturbati, quoad illis liberet, excruciati sunt, non vero iudicio, sed præsidentis sola temeritate & libidine: ne prosequar viros vitæ inculpatissimæ, summa integritate & fide, falsis criminibus circunuentos ab impotentibus inimicis miseros & laborantes, in quos grauiter crudelitérque consultum vi-

dimus,vel vt afflictas fortunas inuaderēt,ipsósq; de possessione & antiquissimis sedibus deturbarent, vel vt inuidorum libidini obtemperarent:aliáque in miseros edita exẽpla,nulla pietate in supplices & calamitosos, eósque innoxios turpibus iudiciis conflictari,& vsque premi ab his,qui gratia & opibus plus possunt polléntque: alios vero autores manifesti facinoris,ne appellari quidem.Quæ quum viderem,patronísque contra vim potentiorum aut gratiam nihil præsidij esset,nihil opis,frustra nos in legum controuersiis,& ediscendis tot casuum varietatibus tam pensiculate editis,tãtum laboris & vigiliarum suscipere, tantóque nos studio fatigari dicebam,quum ad ignauissimi impurissimíque cuiusque temeritatem, qui iuri dicundo præsideret,quem leges virum bonum esse volunt, non æquo iure, sed ad gratiã & libidinem iudicia ferri, decretáque legum tanto consilio edita,conuelli & labefactari viderem.

Quæ sit Bona dea,& quæ à veteribus illi sacra fierent, quidve Rubigalia, Floralia & Vinalia forent.

CAPVT VIII.

INter eos quibus ista indagare curæ fuit, sæpe quæsitum est,quæ sit Bona dea, cuius numen tantopere coli à Romanis legimus:quod sacrum à principio originum inchoatum,dum imperium stetit,incredibili cæremonia colebatur.Multi putauere Florã,Bonam deam esse,quę Flauij seu Fauni quondam vxor,vino madens,myrteis flagris à viro cæsa,postea cum facti pœniteret,& ipsius desiderio tabesceret,diuinis honoribus coli cœpta fuit:in cuius ædem licet florum omne genus importent,myrtum tamen inferre non decebat,in memoriam veteris mulctæ,sicut in Tenedo tibicinem adire Tenis tẽplum,aut Achillis mentionem facere,ob veteris ignominiæ memoriam vetabatur. Et apud Rhodios præconem accedere ad Occidionis templũ interdictum erat.Quidam Græcorum ex Liberi matribus illam effinxere:alij Medeam,plerique Semelẽ, multi Proserpinam putãt: Romani Dryada Fauni vxorem,cuius ne nomen quidem viros intelligere fas erat. Qui vero Bonã deam

Variæ sententiæ quæ esset Bona dea.

deam dicunt Fauni vxorem, illam tam illibatæ castitati fuisse opinati sunt,vt extra Gynæceum nunquam egressa, nec virum viderit vnquam, nec à viro conspecta, noménque fando nullibi auditum sit. Quæ quidem sacra quum Maio mense pro salute populi fierent,quicquid esset masculum in sacris Bonæ deæ. summouerentur viri, sed.masculæ quoque picturæ tegerentur: quod compar Mysiæ Cereris sacrum obtinere dicunt,in quo quum septem operentur dies, tertia à templo exactis viris,pulsis etiam canibus maribus, mulieres celebrabant.Cúmque in sacris Bonæ deæ vino libetur,illud nõ suo nomine nuncupant,sed lac dicunt esse,vini tamen amphoram in sacris obuolutam apponunt,quam dixere Mellariam ad quod sacrum nisi castas, quæque à viris abstinuissent,nullas accedere licebat, templúmque deæ neque virum ingredi,nec interesse permittitur:cuius limina purpureis vittis velabantur: quæ non vbique & passim, sed in maximi pontificis domo, in recessu intimo,nocte, non autem die fiebant.Et licet nocturna sacra prisco ritu mulieribus interdicta fuerint,in hoc tamen sacro quum pro Populo facerent, mulieres noctu interesse non vetantur: quod quidem tantæ religionis est habitum, vt illud vestales virgines obirent,& per illas sacrum fieret. Cuius ædes alteræ in Auentino,alteræ iuxta Isidis templum fuere, ad nouam viam.Alij dixere Bonam deam,quam Græci † Gynæceam nuncupant, cuius festis diebus palmite taberna-cula mulieres intexunt, intérque solennia draconem apponunt.Quod sacrum non in pontificis domo, sed in ædibus quisque suis celebrare assuerat, aut illis quæ essent in imperio consulari,vel prętoria dignitate.Dúmque sacrum fit,cunctos mares domo exigunt, ne polluerentur, & piaculum fieret, quum ritu sacrorum neque deam conspici, neque sacerdotes palam fieri liceat. Vxor enim exornata, domo maribus exactis, nouem continuas noctes operata furiali incessu, cum æris crepitu & phanatico discursu sacra peragit:aliis simili temulentia ad id sacrum accitis mulieribus : vnde occasio frequens mœchandi, & facultas adulteris data est.In cuius sacrificiis canes immolantur:quíque huic supplicant,maledictis & probris deam

Cæremoniæ Bonæ deæ.

Sacra Bonæ deæ quo in loco fiebant.

Mellaria.

Cæremoniæ.

Genesiã vinacæam de Plutar. in Cæs.

Mœchandi is Bonæ dea.

incessunt, neminémque optant bonum inuenire, qui domi nascatur: quippe eam dixere Bonam deam, quæ ex corruptis generationes faciat. quare illam Gynæceiam quasi rerum genitricem, vocant. Quod sacrum Damium à more præpostero, ipsáque Damia, sacerdósque Dami atrix dicta. Cuius instar apud Siculos dicunt fuisse, apud quos sacrum Cereri decem diebus, verbis turpibus & obscœnis celebrari produnt, magna verborum licentia, scilicet arbitratæ, ex obscœnitate verborum, & iocorum lasciuia, Cereris luctum mœrorémque leuari, quem ex raptu filiæ conceperat. Nonnulli Opem dixere Bonam deam, quæ & Maia dicta est, quã nominibus variis, Faunã, & Fatuã & matrem deûm, & Idæam, Pessinuntiam, Cybelem, Rheam, & Phrygiam nuncupant, quia hominibus fauet, & opem liberis præstat: Fatuámque dictam, quòd infantes in lucem editos, fandi modos & verba edoceat: cui qui vota concipiũt, manu terram tangentes, velut parenti & genitrici supplicant. Cúmque in omnibus sacris, qui rem diuinam facit, velare caput soleat, huic aperto capite & inuelato sacrificat. Quam deam Aegyptiis celebre numen fuisse asseuerant: cuius simulachrum sinistra scyphum tenet, dextra sistrum: hoc est æneum crepitaculum, quod non spiritu, sed motu concussum personat: ab illiisque Isis dicta, cui peruiligia excubiæque nocturnæ à puellis peraguntur. Cuius sacerdotes linea amicti stola, per vrbem lugentes vagabãtur, mox læti sacra perficiunt: in cuius festo qui ex collegio sunt sacerdotes, diuersas facies induunt ornatu vario: nam alius incinctus balteo, militem agit, alius venabulo venator incedit, alius longa stola fœminam mentitur, nonnulli cum fascibus procedunt velut magistratus. Post quæ mulieres candidis amiculis serta ferentes, cum speculis & pectine ante simulacrum deæ famulantur, ipsámque comẽtes cum lucernis & lampade sequuntur. Et quia Saturni & Vulcani vxor dicitur, ideo flamen Vulcanalis calẽdis Maiis illi rem diuinam facit, & prægnantem suem mactat Maiæ & Mercurio, cuius ferias Saturnalibus incurrere notatum est, festósque illi dies Opalia fuisse, quæ tertio die post Saturnalia aguntur: sicut Robigalia, Floralia, Vinalia, Agonalia, Carmentalia, Ageronalia & Vertumnalia. Præter quæ fuerunt

Damium.

Cereris sacris.

Ops.

Opis varia nomina.

Fatua.

Cæremoniæ.

Opis simulacrum.

Cæremoniæ in sacris Isidis.

Festorũ quorundam nomina.

fuerunt sacra popularia, non certis familiis tributa, vt Fornacalia, Palilia, Laralia. Fuit autem ædes Opis in Capitolio vna, altera in vico Iugario Opis & Saturni. Notatúmque, his qui Ope indigerent, ad asylum Cereris panem dari, quibus nunquam templum claudebatur, sicut ædem Hortæ recluſam esse voluerũt, quum sit hortari ad res magnas adducere. Isidis verò ædes vna patricia, altera verò Antenodora dicta est, cuius templum in regione Martij cãpi fuit, proximum Tiberi, iuxta Scepta & Ouile. Sed quia de Agonalibus loquor, sciendum Agonalia statiuas ferias fuisse, quibus Iano V. Idus Ianuarias mactatur aries: dictíque Agonales dies, quòd à principe ciuitatis princeps gregis immolabatur: quippe antiqui agein mactare dixerunt, quod vtrbum in solennibus frequens vsurpatur: quorum autorem Numam Pompilium ferunt. Carmentalia vero à matribus familias annis singulis fiunt decimooctauo calẽdas Februarias, in quibus aliquid scorteum aut sua morte peremptum attulisse, magnum crimen erat. Robigalia à Numa quoque instituta sunt, ne rubigo segetes, néve vredo aut grando inuaderet. Ideo sexto calendas Maij agebantur, quo die Robigo deo sacrum fieri docuit. Floralia à Flora sumpsere nomen, cui vt arbores affatim efflorescerẽt, ad iustámque magnitudinem fructus accederent, quarto calendas Maij, oraculo moniti sacra cõstituerũt: nanque hæc tempora frugibus metuẽda sunt. In cuius festis diebus fœminas quæ vulgato corpore quæstum faciunt, denudari, & pudendis obscœnísque inuelatis, per luxum & lasciuiam currere, & impudicos iocos agere seruatum est: quibus etiam ædiles cicer, fabas & milsilia plebi spargere assuerãt, leporésque & capreas, aliáque mitia animalia ludis admittere, quos in vico patricio, aut proximo celebrabãt, noctúque accensis facibus, cum multa obscœnitate verborum per vrbem vadere, & ad tubæ sonitũ conuenire. Fuit enim Flora nobile scortum, huius autor argumenti, quæ quum præpotens esset, & diuitiis afflueret, populum Romanum morte obita hæredem fecit, pecuniámque annuam ludis exhiberi voluit: quorum instar ludorum Antisteria apud Athenienses simili licentia fuere. Vertumnalia vero, dies festos Vertumno dicatos habuere Octobri mense, cuius

Sacra popularia.

Opis ædes.

Ædes Hortæ semper reclusa.

Isidis ædes.

Agonalia.

Agonales dies.

Agein.

Carmẽtalia

Robigalia.

Floralia.

Cæremoniæ in floralib⁹.

Fera.

Antisteria

Vertumnalia.

sacellum in vico Turario erat vertẽtibus se ad dexterã sub basilicæ angulo: qui deus mercaturæ & vertendarũ rerum habitus. Vinalia autem erant duplicia: altera vinis degustã dis duodecimo calẽdas Martias, quum vina pura sunt, quo die Ioui nouum vinum libare mos est, quod ex dolio haustum, calpare eximebant. Altera, quibus flumen dialis vindemiam auspicatus maturis vuis, vinum legere, & vindemiam fieri iubet: quibus diebus agnam Ioui immolant, intérque cæsa & porrecta, vinum legit, quo tẽpore ex phano Veneris vinum affatim effundebant. Fuítque veteri lege sancitum, vt flamen Martialis diceret diẽ veteri vino libando, medicaminis causa. Inde vsurpatum verbum: NOVVM VETVS VINVM BIBO, NOVO VETERI VINO MORBO MEDEOR. Vnde Meditrinæ nomen deæ, cuius sacra Meditrinalia, & dies Meditrinalis. Sicut ad primitias pomorum noua esse dicebant vetera, & alia exoptabant noua, ominis causa. Præter quæ fuerunt Rustica vinalia, quòd Veneri ædes tũc dicata foret, eiúsque tutelæ olitores addicerentur, quibus diebus erant feriati, quæ dies tẽpestatibus leniendis solennis habebatur, qua nouũ vinum in vrbem ferre, & in cellis vinariis condere assuerant. Apud Thusculanos lege cautum erat, ne quis nouũ vinum, antequam Vinalia calentur, in vrbem inueheret: Laurentibus, ne quis pomum ex alieno legeret inarimũ, quod humeris vectaretur: Græcis, ante vernum æquinoctium, ne quis vitẽ inciderer, neque vuam ante æquinoctiũ autũnale gustaret: Romanis vino & nouis frugibus, antequam sacerdos primitias libasset, vesci non licuit. Græcis quoque in vsu erat, in festo cui Pithœgia nomen, quo dolia relinũtur, vinũ affatim haurire, ad cuius potum nõ seruos modo, sed mercenarios, clientes & rusticam turbam aduocabant.

Vinalia.

Meditrinæ sacra.

Rustica vinalia.

Lex apud Thusculanos.

Laurentum lex.

Græcorum.

Romani.

Pithœgia.

Tantum & quantum comparatiuo nonnunquam coniungi, ædémque pro domo sæpe apud authores inuenri.

CAPVT IX.

CVm à tumultuariis negociis ingenij vetegandi causa animum ad mansuetiores musas quandoque diuertérem, incidimus forte ad id temporis quum hæc commẽtaremur

rémur, in libellum Elegantiarum (quem sic inscripserat) grammatici cuiuspiã docti hominis & confidentis, qui pleraque exquisite & non indiserte ex autoribus adnotasse videbatur. In quibus ita scriptum legimus: Tantum & quantum, verbo & positiuo: tanto & quanto, comparatiuo iungi oportere, vt quãto es doctior, tãto es melior: quantũ potes, tantum elabora. Arguítque Lactantiũ velut parum diserte loquutum: Quanto frequenter impellitur, tanto firmiter roboratur. Sed quum nos longe secus à probatissimis hæc obseruata legissemus, profecto id non vsquequaque verũ putamus: ipsúmque qui inter grãmaticos principem locũ facile tenuit, quod citra calumniam dictum sit, incuriose processisse. Esto enim quòd sic fuerit ab autoribus sæpe vsurpatum, quin secus dici scribíque possit citra reprehensionem, non negauerim: siquidem & tantum cũ quanto, & cum positiuo aut comparatiuo iungi non indiserte, plerũque videmus. Fuítque hæc oratio non erudita solũ, sed suis numeris omnibus absoluta. Titus Liuius tertio ab vrbe condita: Quantum iuniores patrum plebi se magis insinuabant, eo acrius contrà tribuni tendebant. Lucius Florus epitomarum secundo: Numantia, inquit, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus. Idem de Cæsiano bello: Sed quãto est efficacior fortuna quàm virtus, tãtum esse virtutem. Plinius Nepos epistolarũ vltimo: Quantum ab huiusmodi cupiditatibus remotior eius animus esset, tanto impensius &c. Tacitus historiarũ quinto: Tiberius, inquit, quãto intentus olim publicas ad curas, tãto occultior in lusus. Plinius quoque historiæ naturalis decimoseptimo, multum superlatiuo iunxit: Domus, inquit, multum pulcherrima cõ sensu omnium ætate ea in colle Quirinali, C. Aquilij fuit. Quin etiam dixit grammaticus noster, proxime accedere ad vim comparatiuorum ante & post, vt tanto ego ante veni, non tantum. Contra quod autoritas Plinij & aliorũ obtia est, Naturalis historiæ xviij. Quantum igitur vniuersas terras ager Cãpanus antecedit, tantũ ipsum pars eius quæ Laboriæ dicitur. Cæsar cõmentario vj. Omni, inquit, nobilitate Heduorum interfecta, tantum potẽtia antecesserũt: & aliis passim autoribus probatissimis, in quibus liquet,

Taxatus Laurentius Valla Elegantiarum li. i. c. xviij.

Cop.

tantũ cum quanto,& comparatiuo & positiuo,non absque cultu Latini sermonis iungi licere. In eodem quoque libello scriptum fuit, Aedem singulari pro templo,plurali numero pro domo accipi oportere,nisi sacras adieceris:quod tamẽ secus dictum definitúmque plerũque est. Q.Curtius libro quinto: Stabant,inquit,ad fores ædis eius,in qua rex vescebatur. & alibi:Excubabant seruatis noctium vicibus, proximi foribus ædis. Cicero pro Cluentio:Atque illo tẽpore,inquit,in æde T.Annij hominis honestissimi Scalenus accersitus ab Oppianico venit. Rursus ędes plurali pro templo T.Liuius non semel ponit:Duumuiri,inquit,creati fuere ædibus dedicandis. Suetonius in Claudio: Spectacula,inquit,edidit,quũ prius ad superiores ædes supplicasset. Neque abnuerim,quin frequens habeat vsus, vt ædes pluratiuo numero pro domo,pro tẽplo verò singulari dici cõueniat. Sed tamẽ quin altero etiã modo Latine dici possit, isque sermo citra reprehẽsionẽ probabilis sit, licet parcius circũspectiúsque,antiqua dicta & veterum autoritas facit.

In eundem lib.iij.cap. vij.

Quæ lege duodecim tabularum vtiliter & commode,quæve parum consulte, & nimis seuere scripta videbantur.

CAPVT X.

ACondita vrbe ad annum fere trecentesimum, populum Romanum ancipiti bello distractum, sine legibus certis,suis tantum moribus vixisse,neque externas leges conquisisse satis constat: trecentesimo demum exacto anno post finitimos superatos bello, quietis rebus, quum respublica legibus formanda videretur,decemuiros legum ferendarum causa crearũt:qui Athenas profecti ad iura sciscitanda,vt peregrina instituta, scita, morésque noscerent, leges à Græcis ciuitatibus peterent,tamen hoc non ita simpliciter accipiendum est:nam historiæ veritas habet,tres tantùm legatos ad Græciam pro legibus petendis atque afferendis missos,allatis autem legibus decemuiros constitutos esse,qui ex eisdem Romanas leges conficerẽt & publicarent. Vide Zasium in Commentariis ad d.l.2.§. exactis. diuino consilio leges duodecim tabulis in æs incisas,in foro proposuere,exceptas à Solonis legibus,quæ axibus ligneis cõtinebantur,quibus boni æquíque iussa,praui delictorúmque

Populus Romanus trecẽtos annos sine legibus vixit.

Decemuiri quando primum creati.

Leges xij. tabularum Athenis Romam tra ductæ.

ctorúmque depulsio,tum iudiciorum ordo,& bene viuendi norma,pœnæq; ac præmia constituta sunt:à quibus postea omnis diuini humaníque nostri iurisanctio manauit. Quæ quidem leges quum longi temporis abusu antiquatæ essent,& vetustate cõsenuissent,nouis postea editis,quæ eadẽ illa continerent,licet mutatis verbis,eadem tamẽ scita & constituta mãsere. Primi enim qui leges scriptas proposuere,æquandæ libertatis causa, Zephyri fuere Locri in Brutiis,à Zephyrio promontorio dicti,Aiacis Oilei socij: licet alij in Bœotia Locri Opuntij prodantur,Patrocli patria:alij Epicnemedij in eadem Bœotia:alij Ozolæ à malo odore nuncupati, in Libya. His ergo Zephyriis Zeleucus, Spartanorum & Cretensiũ placita imitatus, qui à Minoe vetustas leges acceperunt,acerbiores leges conscripsit,pœnásque iure debitas,iuris atq; iniuriæ regulas scripto præfiniuit,vt metu iudiciorum & pœnarum à criminibus abstinerent. Antea enim omnis animaduersio criminis, non scripto iure,sed iudicis arbitrio edebatur. Postea Atheniẽses à Dracone & Solone scriptas leges in Prytaneo ab eo fixas & propositas,iuráque & iudicia acceperunt. Demum Romani moderando iura, summis infimísque æquando, illorum exemplo scriptas promulgarunt. Et sicut Cretensibus Minos,sic Zoroastes Bactrianis & Persis leges dedit, Charonda Carthaginensibus, Zamolxis Scythis,Plato Magnesiis & Siculis,Aegyptiis vero Minas,Trismegistus, & Bocorus,Thebanis Philolaus,Andronodorus Chalcidensibus,qui in Thracia sunt. Protagoras autem Thuriis, quibus postea abrogatis & inductis, Metellus deuicta Creta, illas cum Romanis commutauit. Lacedæmonij verò non iure scripto,sed moribus tantum vsu annorum comprobatis,pro lege vsi sunt. Ideo Lycurgus leges scriptas Spartanis nullas dedit,sed omniũ consensu mores,tanquam si lex edita fuisset,experiundo obseruarunt. Indi quoque literas non nouere,sed æquissimos mores,leges vice habuere: híque adeò tenaces fuere,vt omni scripto iuri anteirent. Sed quæ priscis institutis per conditores Romani iuris eisdẽ tabulis ad verbũ scripta fuerint,parum comperta sunt,quum ad manum non sint,nullíque annales extent,nullâque monumenta vetustatis:nisi quòd pauca quæ ad morũ disciplí-

Leges scriptæ à quibus primum propositæ.

Zeleucus.

Legum latores diuersarum gentiũ.

Lacædemonij iure scripto non vtebantur.

Indi.

Quæ olim xij. tabulis scripta,parũ cõpertum.

Hermodorus.

nam & iudicia ſpectant, interciſe autores produnt. Extantque (vt multi aſſerunt) Hermodori Epheſij legum decemuiralium primi interpretis ſcripta relata, cuius ſtatua ob id fuit in comitio erecta. Ex quibus pleraq; exploratè & ſatis vtiliter, quædam duriter & inhumane, nonnulla remiſſe & leniter videntur cõſtituta, quorum aliqua probanda, multa velut immitia & agreſtia refellenda ſunt, niſi forte multo æuo interciſos & reconditos illius ſenſus non tenemus. Ex his non alienum fuerit aliqua, licet nimis peruetuſta & obſoleta, annotaſſe: nã faciem carpere, & genas radere vnguibus, mulieres percommode vetabãt: neque magicis artibus ſegetem ex alieno traducere, neque defunctorum corpora in vrbe vri aut ſepeliri vtiliter ſanciuerunt: eiulatúſque & flebiles queſtus, quotidianáſque lachrymas, & cantus lugubres in funeribus inhibuere: ſicut à Solone conſtitutũ fuerat. Verba ex ea lege hæc ſunt: Faciem ne carpito, néve alienam ſegetem pellexeris. mulieres genas ne radunto, néve leſſum funeris ergo habẽto. in vrbe ne vrito, néve ſepelito. Tum ſi quis in ſuo arborem panxit, àvicini fundo quinque ſaltẽ pedes abeſſe voluit, in hæc verba, Si quid in agro plantaueris, quinque pedes àvicino abeſto: Si ficum aut oleam, pedes nouem abeſto. Quòd autem alienam ſegetem pellicere veneficiis lex vetuit, ideo cautum eſt, quod carmine euocari fruges, & alio transferri veteres credidere: quod ne liceret ad alterius iniuriam condere, etiã lege ſanxerunt. Insuper filios ſub patris iure eſſe, illoſq; victus neceſſitatiſve cauſa patrio iure vendere, & preciũ quæſtui eſſe, vſq; ad tertiam auctionem, néve id fraudi ignominiæve eſſet, neque filiis quicquã in bonis eſſe, patribus viuẽtibus. voluere, niſi patrio iure emancipatione ſolutus foret, aut ſe iubẽte ſponſam filius duxiſſet, quod antea à Numa Põpilio cautũ fuerat, quem etiam pater occidere poterat. Sed quum à priſca illa ſeueritate poſtea deſiuiſſent, ſequuti interpretes ius naturæ ſequuti, cauerũt, vt liberi parentes alant, aut vinciãtur. Quam emãcipationem, ſeu cuius rei alienationẽ, ſecũdum formulas antiqui iuris ita fieri iubebat, vt non minus quinque teſtibus Romanis ciuibus, & libripende, qui libram æneam tenebat, is qui mancipium accipit, æs tenẽs, ita dicat:

Quædã ex vy. tabulis relata.

Carmine euocabantur fruges.

Sanctio de patribus erga filios, & contra.

Modus vendendi puerosaut mancipia.

HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITVM,

MEVM ESSE AIO: poſt quæ verba, ære percutit libram, atque illi æs dat, à quo mancipium accipit, quaſi per imaginariam vẽditionem precij loco, in ius ſuum & ditionem vendicaret de alterius manu. Quęcunque igitur alienatio duodecim tabulis haud aliter niſi hac ſolennitate fieri iure poterat, aut ceſſione, quę fieret apud magiſtratũ populi Romani, vt cui res iure ceditur, rem tenens, ita vendicet: HVNC ego hominem ex iure Quiritum meum eſſe aio: mox prætor interroget eum qui cedit, an cõtrà vendicet. Quo negãte aut tacente, ei qui vendicarat, rem addicit. Idque legis actio dicitur, quia traditione pura ceſsio rei mancipi non explicabatur. Quare vſurpatur, vt in emptione rerum quæ mancipi ſunt, libra interponeretur, & libripens. Si tamen filius è muliere quæ vulgato corpore quæſtum fecit, & nõ iuſtis nuptiis editus, aut à patre nullis foret artibus inſtructus, lege Solonis patrẽ alere minime cogi poterat. Glãdem quoque ſuam in alienum fundum procidentem, vt liceat tollere in alieno, quíque iniuria alterius arbores cecidiſſet, in ſingulas ſiclos æris vigintiquinq; pœnam ſoluere cogebat. Tum inter iura ſtillicidiorum & parietum, ne quis ædibus tignũ iniunctum eximere cogatur, ſed duplum pro eo præſtari, néve quadrupes pauperiem alteri faxit, ſed dari animal pro noxa, aut eius offerri æſtimationem lege cauebatur. Quod à Solone ſtatutum erat, vt ſi canis morſu affeciſſet quippiam, quatuor pedum capiſtro nexus dederetur, quod de omni quoque pecore ſancitum eſt. Iiſdémque legibus quoties de alicuius ſtatu cauſa agitur, vt liber an ſeruus ſit, in dubiũ veniat, dari vindicias ſecundum libertatem aut ſeruitutem cauebatur. Vtque ad agrum meum per tuum eunti via mihi pateat, quę in porrecto octo, in anfractu ſedecim pedũ foret. Dari autem vindicias ſecundum libertatem tunc dicebatur, quum prætor ſuper aſſertione liberi capitis, aut ſeruilis perſonæ, quẽ aſſertor ſeruũ aut liberum dicit, de quo ambigitur, datis induciis decernit edicto, ne interim aſſerto vis inferri valeat per aſſertorem, ſed in libertate qua fungitur, maneat. Cum verò prætor aſſertũ in ſeruitute pro ſeruo teneri apud aſſertorem interim iubet, vindiciæ ſecundum ſeruitutem dicuntur dari. Furta quoq; eadem lex vſq; adeo auerſata eſt,

Legis actio.

Filius meretricis aut artibus non inſtructus patrem alere non cogebatur.

De ſtillicidiis & parietibus.

Vindiciæ ſecundum libertatem.

De vindiciis vide l. 2 §. inſtitu. ff. de orig. iur.

Vindiciæ ſecundum ſeruitutem.

& tam seuera correctione plectit, vt furem manifestum in seruitutem tradat illi cui furto quid subtractum foret. Furem vero nocte deprensum, quoquo modo: die vero, si telo se defenderet, & demum cum clamore occidi permiserit, in hęc verba: Si nox furtum factum sit, si im aliquis occisit, iure cæsus esto. Furta quoque per lancem & licium concepta, velut manifesta, seueriori pœna puniuit. E diuerso Lycurgus Spartanis furto impunito esse voluit, quò magis acuerentur ingenia, animóq; essent vegeto & solerti, exemplo Germanorum & Aegyptiorum, qui furta legibus inulta reliquere. Si tamen sacerdoti exhibita fuissent, furi ablatæ rei pars lucro accedebat. Apud Persas fuere Cardaces, quibus nullus erat rapinis modus. Nam per occasionem & licentiam rapto viuere permittitur. Fertur tamen Dionysius senior, quum sceleris conuictos grauius puniret, illos qui vestes furabantur, impune abire iussisse. Contra vero apud Scythas, quibus nihil erat furto grauius. Seueriſsima enim plectebantur pœna, qui turbato gẽtium iure, de possessione dominos euerterent. Indi quoque à rapinis velut contra hominum societatem, contráque diuinum humanúmque ius magnopere abstinuere, adeo vt siquis vectigal furatus esset, capite lueret: tametsi Herodotus autor sit, Tauroscythas furandi licentia sibi victum quæritare. Id quod Solõ apud Athenas sanctionibus magnopere vetuit, cauens vt siquis quod non posuisset tolleret, tanquam improbus pœnas daret. Præ cæteris Draco legumlator, vt ab alieno omnes manum abstinerent, furta tam morosiſsime pensitauit, vt eum qui stercorandi causa, stercus bubulum abstulisset, aut olera, capitis supplicio afficeret: censuítque furto teneri etiã qui iumentum aliorsum, quam quò vtendum acceperat, deduceret. In Lycia ferunt constitutum, vt si liber homo quippiam furatur, libertate amissa, seruus cogatur esse & mancipium. Alexander quoque Seuerus adeò vindex furtorũ fuit, vt præter seueriſsimas pœnas, nullum raptorem aut furem salutationi admiserit, illósque velut nequiſsimos è conspectu summouerit. Dixere autem furta per lancem & liciũ, quod fures qui in alienas penetrabant ædes, plerunque (vt est sagax furum solertia) licium ferebant, quo furta alligarent, & lancem præ oculis, ne innoxescerent.

Lex de furibus. l. si pignore § finem. ff. de fur.

Furta per lancem & licium concepta.

Spartanis furta impunita.

Cardaces.

Scythæ.

Indi.

Tauroscythæ.

Solonis sanctio.

Draconis lex.

Lycij.

Alexãder Seuerus.

Furta per lancem & licium.

Eadem quoque lex cœtus nocturnos & coitiones in vrbe nocte fieri vetuit: quod lapsu mox temporis obliteratum, postea Gabinia lege innouatum fuit. Noctémque ita lex definiuit, vt post solis occasum noctem esse decernerent. Verba legis hæc sunt: Ante meridiem causam coniicito, quum perorant ambo præsentes: post meridiem præsenti litem addicito, si ambo præsentes. Sol occasus suprema tempestas esto. Venditæque rei & traditæ, nisi persoluto precio vel satisfacto, haud aliter rem ad emptorem transferri voluit. Furtiuæque rei vsucapionem & dominium inhibuit. Quo etiam iure cauebatur, in rebus vendundis ea præstari oportere, quæ essent nuncupata, ita vt pacti & conuenti stetur formulæ: quæ qui inficiatus foret, duplicem subiret pœnam. Quod mox à iureconsultis, qui formulas de dolo malo inuenerunt, cautius statutum est. Nam in re vendita siquid esset vitij, quod emptor ignoret, venditor sciat, reticentiam quoque mulctari iusserunt. Erat tamen lege constitutum, vt si quis peteret quod inficiaretur dubia argumentorum fide, ambo, petitor & reus æreos quingentos apud pontificem deponerent, quod iuramentum dicebatur: & demum re discussa, victor pro quo iudicium staret, nummos reciperet: victi vero, ad ærarium ferebatur. Et tametsi lege duodecim tabularum, vsucapione biennali fundi dominium transiret ad emptorem, nihílque de vrbanis caueretur prędiis, iureconsulti postea legem interpretati, idem placitum iuris æquitate ad vrbana transtulere. Qua etiam lege cautum fuit, vt vestibulum sepulchri, sicut sepulchrum, vsucapere non liceret. Frugem quoque alterius aratro quæsitam nocte pauisse, vel infame carmen proposuisse, puberi duodecim tabulis capitale fuit: impuberi verò, prætoris arbitratu fustis pœna. Eúmque qui hostem concitasset, aut opem tulisset, capite puniuit. Furti quoque noxalis actio, lege duodecim tabularum constituta erat, vt si seruus quadrupésve furtum damnúmve admisit, vel fraude aut perfidia quid patrauit, dedendo seruum aut quadrupedẽ liberetur dominus. Quod si seruus equúsve meus in stadio coronam meruisset, domino deberi cauebatur, his verbis: Qui coronam parit ipse, pecuniámve, eius virtutis ergò arguitur, quã seruus equive meruissent.

Noctis definitio secũdum legem.

De rerum venditionibus.

Reticentia in venditione mulctanda.

Iuramentũ per pecuniã depositam.

Furti actio.

Leges 12. tabularũ circa vltimas volantates.

Et hęc omnia sapientia prope singulari eisdem tabulis sancita & sacrata fuere. Nec tantũ circa corrigendos plectendósque mores, sed circa vltimas voluntates, & bonorũ successiones testamento debitas, & ad parẽtum bona admissionem, eisdem tabulis iura perscripta sunt. Nam masculos æquè ac fœminas ad bona parentũ pariter vocauit, cósque siue testamẽto valido, siue nullo: nec solum natos, sed posthumos, inuitos & necessarios hæredes esse iusit, próque hæreditariis portionibus legata distribui voluit. Quod olim Ephialtes ephorus Lacedæmoniis lege prohibuit: nam rogationem tulit nimis insolentem, vt liceret patri, filiis omissis, extraneos scribere successores, hoc agens, vt filium quem odio prosequebatur, exhæredaret. Solon verò, nisi extarent filij, quos testator voluit, scribi hæredes iussit pro voluntate. Apud Arabes lege cauetur, vt fratres gentilium hęreditatum successores antecedant filios, quia natu grandiores sunt. Lycij populi filias, non filios, hæredes nuncupant, & à matribus cognomenta ferunt: qui etiam apud Cantabros vetus erat mos, vt maribus omissis filias ex asse instituant. Germanis vero de bonis testari non licebat: sed si liberi extarent, ad intestati patris hæreditatem admittebantur: si minus, proximiores propinqui. Apud Aethiopes ad regni successionem, nõ regis, sed fratrum filij vocabantur. Proditum tamen memoriæ est, Metelli filios Romæ à patre hæreditate exclusos, testamẽtum tamen irritum non fecisse, satius arbitrati, bonorum extorres fieri, quàm qualemcunque patris voluntatem non tueri. Non sic Hortensius orator, & Fuluius Flaccus. Nam sceleſtisimos filios, & parricidij conuictos, quanuis bonis se abdicaturos iurassent, hæredes tamen bonorum reliquere. Attilia verò Variola cum à patre octogenario hæreditate excluſa esset, cẽtumuirali tamẽ iudicio ad patris bona admissa fuit, pro eo quòd vndecimo pòst die nouercam ei superduxerat, velut decrepitus pater ætate desiperet. Libertorum quoque hæreditatem, & tutelam filiorum, si intestati decessissent, ad patronum pertinere. Quibúsque tutor datus non esset, proximos agnatos, velut fide & constantia singulari, ad tutelam & curam aduocauit. Fuítque apud Thurios lege cautum, vt bonorum & fortunarum pupilli, agnati proximi curam agerent: ipsius verò educatio, & morum institutio, maternis assinibus daretur. Solonis tamen lege cautum fuit, ne is tutor esset, ad quem post obitum, pupilli bona redundarent, nequa fraus, neu quis dolus compositus pupillo exitio forent: quæ tutela fiduciaria dicta. Quippe fiduciam is habere dicitur, cui res aliqua mancipatur & creditur, vt haud multo illam mancipanti reddat. Eos Lacedæmonij προδίκους nuncupant, qui alterius tutelam curámque suscipiunt. Apud Indos lege cauetur, vt patre defuncto, filiis tutores duo, qui illorum curam agerent, peregrini, non ciues dentur. Atque si nemo suus hæres patri existeret decedenti, proximos agnatos hæredes iussit esse, his verbis: Agnatus proximus familiam habeto. Si tamen capite minuti essent, illos ad bona decedentis lex non admittebat. Patrónúmque ad bona liberti tunc demum peculiúmque admitteretur, si nemo suus hæres foret. Suspectúmque tutorem à pupilli tutella amoueri, furiosósque & prodigos, quíque patrimonium profusis sumptibus debacchantur, in agnatorum tutela & cura esse voluit: quibus etiam bonorum administratio lege interdicta fuit. Viro quoque ab vxore dimittere, aut res suas sibi habere, nisi causa legitime cognita, eisdẽ tabulis vetabatur: quo diuortio nulla vxoris culpa subsequuto, dos integra repetebatur. Si vero culpa inesset, vsque ad dimidium dotis in singulos liberos sexta à marito retinebatur. Interdum si diuortium fieret, quod melius æquius esset, apud virum manere: quod vero non esset melius æquius, id vxor post diuortium vendicare iubebatur. Quòd si in cõfessum aut iudicatum lis data foret, triginta dies exoluendo debito præfixi fuere. Verba legis sunt: Aeris cõfessi, rebúsque iudicatis, triginta dies iusti sunto, post deinde manus iniectio esto. Quod si clientem, aut eum qui in fidem patrociniúmque venit, quisquam nequam & improbus fraude aut dolo frustraretur, eũ lex haud secus puniuit, ac si capitali iudicio esset affectus, in hęc verba: Patronus si clienti fraudem fecerit, sacer esto. Neque enim leui animaduersione dignũ censuit eum, qui fidẽ labefactasset, quíque frustraretur illum, qui in suam fidem & clientelam venit, séque illi commisit & credidit. Nam clientem qui tutelæ pãtroni se commisit, charioré haberi quã propinquos

Ephialtis rogatio.

Solon.

Arabes.

Lycij.

Cantabri.

Germani.

Aethiopũ regni hæreditas.

Libertorum bona.

Tutores.

Thuriorum lex.

Solonis lex.

Tutela fiduciaria.

προδίκους.

Tutores duo pud Indos.

Capite minuti ad hæreditatem nõ admissi.

Diuortium.

Solutio debiti.

De patrocinio.

nis erga clientem.

Persarũ & Indorũ lex.

affinésque, veteres voluere: id quod Persis & Indis magni criminis instar erat, quorum lege cauetur, vt qui clientem decepisset, quíque ter mendacio abusus fuisset, illi per omnem vitam silentium indiceretur, nullóque magistratu aut honore dignus haberetur. Artaxerxes quoque mirifice mẽdacium auersatus fuit, adeo vt mendacis hominis linguam triplici clauo affigi iusserit. Fertur Epaminundas tam seuerus veritatis cultor fuisse, vt ne ioco quidem quandoque mentitus sit. E diuerso Aegyptiis nullus mentiendi modus, summáque mentiendi impunitas erat. Eadémque lex, vt ex duabus pluribúsve sententiis decretísve, quoties ancipiti res contentione distrahitur, semper vt antiquo abroget nouum, vtque postremum quod populus iussisset, id ratum foret, sancitum voluit, & pleraque notatu & scitu digna: quæ omnia perpenso iudicio & librato moderamine, à priscis legum conditoribus commode cõstituta sunt: quorum argumento coniicimus, quàm examinato modo prisci iuris interpretes scita legum promulgarunt. Contrà vero multa incuriosè & subrustice, partim insolenter & inhumanè, nõ probabili, nec recto iudicio eadem lege decreta videntur & constituta, quæ forsan aut segniter peruisa, aut negligenter animaduersa fuere: nam de qua re iudicio disceptabatur, in re præsenti & apud prætorem exhibita, ex lege duodecim tabularum correptio manus fiebat, quod ex iure manu consertum dicitur: atque de ea nisi coram exhibita, minime decerni, aut iure agi lege poterat. Quódque si homo in iudicium citatur, & morbo aut senio affectus, ad ingrediendum inualidus foret, iumentum aut plaustrum lex dari iubebat, quo æger ille forte spiritum exhalans, supremis annis sisteretur: videlicet nondum per patronos & assertores aut sponsores agendi forma constituta: cuius verba adscripsi: Si in ius vocat, si morbus cuiásve vitium exstitit, qui in ius vocabit, iumentum dato: si nolet, arcerem ne sternito. Id quod lege Elia postea fuit sublatum, cautúmque vt locuples in iudicio clienti adesset, in hęc verba: Aſsiduo vindex aſsiduus esto. Dixere autem aſsiduum, qui pluribus assibus & fortunis locuples foret. Nec minus seuere quàm duriter: quòd siquis consulto aut casu, alterius membrum rupit aut secuit, è pacto talio pœna erat. Tum quod simile monstri

Mẽdacij de testatio, & contra.

Mendacia in iure secũdum varias species variis modis puniuntur.

Nouum antiquo abrogat.

Quędam inciuiliter & incuriosè decreta.

Ex iure manu consertũ

Aſsiduus.

monstri est, & omnem exuperat secordiam: Si ob æs alienum creditori debitor addictus foret, post distractum patrimonium, re familiari destitutus, póstque vincula & catenas, membra eius breuissimo laniatu ad creditorum libidinem diuidi iubebat, iniquissimo decreto sæuæ atrocitatis immanitatísque. Verba legis sunt: In ius ducito, ni iudicatũ facit, aut se vi & iure vendicat, statim ducito, vincito, aut nervo & compedibus quindecim pondo, nec minore: si volet, maiore vincito: si volet, suo viuito: ni suo viuit, qui eum vinctum habet, libras farris indies: si volet, plus dato. Tertiis nundinis parteis secanto, si plus minúsve secuerint, sine fraude esto, & infra. Hanc verò legem Athenis Solon antea abrogarat: nam corpus pro re addici, aut super eo fœnerari sanctionibus vetuit, quæ lex Seisachtheia dicta, qua si oneris leuamen, qua antea cauit, vt præter bona debitoris, in tergum & corpus nulla vexatio esset: sicut post xxx tyrannos, parta libertate, Athenienses Amnestiam, hoc est, malorum obliuionem, legem edidere, qua veterum admissorum impunitas dabatur. Idem ab Aegyptiis cautum affirmãt, vt vltra res & bona debitoris, nulla in corpus animaduersio foret: nam pecuniæ creditæ bona, non corpus dixere obnoxium, quibus in vsu erat, vt defunctorum corpora vnguẽtis delibuta, ac si viui essent, creditori oppignorarẽt, & super his fœnerarentur, magno dedecore illorum qui cõstituta die non reluissent. Post aliquot vero tempora ab Athenienſibus cautũ fuit, vt si litem pater non persoluisset, filius exoluere, & vinclis publicis interim detineri cogeretur, sicut de Cimone & aliis traditur. Apud Bœotios qui æs alienum non dissoluit, in foro sedere cogitur, & circunstante plebe, in os & ora corbẽ accipere: qua nulla fuit ignominia maior. Indis vero qui creditum moratur, à creditore reus agitur: mox præfixa die, si non soluit, manu trunca, & oculo effosso, morte afficitur. Apud Pisidas quoque de abiurato depositio maximũ erat iudicium, vt abiuransfacinus morte lueret. Nec minus seuere, quod falsum testimonium dixisse conuinctum, de saxo lex deiici iubebat: quod ab Aegyptiis ductum facile crediderim, quibus omne periurium & veri ludificatio, diis abiuratis, morte luebatur, quod deos vnà atq; homines offendisset. Mox subsequutis legibus, mi

Lex crudelis in debitores.

Seisachtheia.

Amnestias lex.

Aegyptij.

Defunctorum corpora oppignorata.

Athenienses.

Bxotij.

Indi.

Depositum abiuratum.

Falsi testimony conuictus.

Periurij cõuicti.

tior pœnâ periurio data est, quarum verba sunt: Periurij pœna diuina, exitium: humana, dedecus violati iurisiurandi esto. Apud Indos verò de periurio conuictus, manuum pedúmque digitis & extremis membris decurtabatur.

Iudicis corrupti pœna. Iudicem quoque aut arbitrum iure datum, conuictum ob rem iudicandâ pecuniam accipere, aut qui turpe iudicium nunciarit, non minore seueritate capite puniuit, cuius rei causa post aliquot secula M. Cintius legem tulit ad populum,

Cintij lex.

Causidicis munera nõ danda. qua causidicis munera ob patrocinia largiri vetuit, sæpiúsque lege repetita postea Claudius iussit, vt sine patrono quisque vitæ rationem redderet. Contrà vero in eum qui insigni contumelia quempiam affecisset, tam leuem multam dixit, vt illi qui summa turpitudine fœdatus erat, viginti quinque æris mulctam conuicians non deberet, vt tantulo impendio summa iniuria lueretur. Verba legis sunt: Si quis alteri iniuriam faxit, viginti quinque æris pœna sunto: Siquis tamen occentauisset, aut carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiúmque alteri, capitale sit. Solon vero seueriori disciplina coercuit iniurias: nam pro conuicio popularem vóluit actionem dari, ita vt cuiuis agendi facultas foret. Cúmque masculorum progeniem ad parentum bona sine discrimine lex vocaret: illos qui per fœminini sexus necessitudinem pariter sunt coniuncti, ita osos habuit, vt nec inter matrem & filiam ius succedendi daret. Et quum propter mẽbrum ruptum fractúmve talionem constituerit, his verbis: Si quis mẽbrum rupit, in eum talio esto: illi qui alteri os fregit, quum ea corporis pars sanctior in homine sit, ob id admissum nimium tenuiter pœnam dixit, cum propter oris dignitatem seueriori pœna vindicandum foret. Decedentium quoque voluntates ita lex fouit, vt omne patrimonium, & quicquid in bonis esset, testatori legare permiserit, nihil apud hæredem qui onus additionis habet, ex defuncti substantia remanente. Verba legis sunt: Vti legassit suæ rei quisque, ita ius esto. Et pleraque hoc genus quæ acerbissima, dura nimis & agrestia visa sunt. Quod autem lex, si cliens morbo sontico impeditus quo minus sisti valeat, iubet diem iudicij esse diffusum, ex bono & æquo factum crediderim. Siquidem sequuti iurisconsulti legẽ XII. tabularũ interpretati, morbo impedito, iudi-

Inter matrem & filium succedendi negatum.

Talio.

De voluntate decedentium.

iudiciorum tempora dilabivoluere. Sed cum omnis illa decemuiralis seueritas, ac tristis & inhumana ratio tam lege Ebutia quam aliis edictis, penitus inducta fuerint, postea sequuti iuris interpretes, miti & tractabili ratione easdem leges indefesso studio interpretati, abrogatis his quæ durora, quæ vero æquiora videbantur sequuti, propositas cõtrouersias vberius explicarunt: itáque effecerunt, vt graui perpensa iudicio, æquissima nobis iura sanctissimáque hodie tradantur.

Sacrum septimontium in quibus locis vrbis fieret, quíve septem colles vrbis sint, quæve in illis præcipuæ dignationis loca forẽt.

CAPVT XI.

SEptimontium festum agere Romanos, quod septimus vrbi collis additus foret, apud autores legimus: quo tempore in septem locis sacrum fieri Varro significat, Palatio, Suburra, Velia, Fagutali, Cælio, Oppio & Cespio: quo die per vrbem vehiculis ferri criminosum erat, qui Paganalia dictus, quòd non populi, sed montanorum & agrestium dies festus erat. Quod enim in Palatio sacrum fiebat, Palatiar', sicut in Viminali, Fagutal dictum est. Sicut inter vrbis colles Capitolinum fuisse præcipuum nemo dubitat, qui Saturnius ab Arcadibus, qui ea loca incolebant, primò nuncupatus, portámque illic excitati castelli Saturniam habuit, phanúmque Saturni in Capitolij faucibus, quod ærarium populi Romani fuit: qui etiam Tarpeius à vestali oppressa armis, postea Capitolinus ex hominis capite inuento dum templi fundamenta effodiunt, denominatus est: in quo præter Iouis optimi max. templum, Iunonis Reginæ & Mineruæ ædes fuere. Tria enim sacella paruo distincta spatio visebantur, medium Iouis tonantis, ad dextram Mineruæ, ad sinistram Iunonis. Quod quidem Iouis templum semper Sabinis patuisse traditum est ex fœdere quod inter Romulum & Tatium ictum fuit. Iuxta quod sacri anseres, qui peruigiles excubitores erant, affluenti cibo pascebantur. In eóque fœdera cum Carthaginensibus icta & innouata, & cum Attalo Pergami rege, æneis tabulis, pactionésque & priuilegia, senatusconsulta, plebiscita, & immunitates, vsq; ab exordio vrbis cũ exteris gẽtibus

Septimontium festum Sacrum in septem locis fiebat.

Paganalia Palatiar. Fagutal.

Capitolinus prius Saturnius & Tarpeius dictus

Templa in Capitolino, & iuxta.

Anseres in Capitolino iuxta Iouis tonantis tẽplum.

Quæ in capitolio seruabantur.

inita seruabantur: quæ non modo in tabulis, sed in clypeis quoque quandoque scripta fuere. Siquidem fœdus Gabiorum cum Romanis, in corio bouis rotundo instar clypei descriptum visebatur. Fidei quoque & Termini templa iuxtà erant: Martis vero & Iunonis Monetæ in arce, cuius solum, domus M. Manlij Capitolini pernicioſi ciuis fuisse traditur: qui nouarum rerum cupiens, regnum appetere aggressus est, in quem fuit iusta animaduersione vindicatum. Quæ quidem arx Capitolio adhæsit, excubiis vallóque circundata, in qua situm erat Iouis simulacrum ab ortu vrbis è cupresso. Mentis quoque & Veneris Ericynæ, atque Opis & Iuuentutis ædiculæ inibi fuere: atque omnia deorum simulacra in Capitolio fuisse produntur, inter quæ ara Iouis Pistoris, & Veneris Caluæ, quam sub tecto nominare religio non sinebat, ibique atrium publicum, & curiam Calabram, quæ casæ Romuli proxima fuit, vbi minor pontifex festos enunciabat dies. Aedémque tonantis Iouis ab Augusto, nouamque aliam custodi Ioui conditam à Domitiano, autores memorant. Quæ curia & Romuli casa in memoriam vetustatis è culmo fuit & stramentis, quo mos veterum & humilis ille cultus notaretur: sicut Areopagus Athenis ad antiquitatis exemplar luto & palea tegebatur. Hunc montem auspicatò conditum post incensam à Gallis vrbem, quasi propugnaculum imperij, saxo quadrato cinctum fuisse memorant, quem Horatius Puluillus vnà cum templo dedicauit. Interiecto deinde quadringentorum & quindecim annorum spatio, incendio absumptum Sylla restituit. Mox magnificis operibus & imaginibus magni sumptus exornatus mons fuit, præcipue Iouis & Apollinis statua cubitorum triginta à Lucullo ex Apollonia Ponti vrbe translata, quem deinde restitutum Quintus Catulus dedicauit, quod vnum suæ felicitati defuisse Sylla testatus fuit. Sed quum rursus in Vitellij seditione, dissidentibus prætorianis à plebe, ciuili rabie esset euersus, Vespasianus illum denuo restituere aggressus, non perfecit, morte præuentus: demum Domitianus in imperio restitutum consecrauit. Sed præter hoc fuit aliud capitolium Capuæ, arx munitissima, aliud Beneuenti: sicut apud Carthaginenses Byrsa opus inuictum late prospectãs, Aesculapio (vt ferũt) dicatum,

Alia templa iuxta Capitolium

Iouis simulacrum.

Omnia deorum simulacra in Capitolio.

Curia Calabra.

Casa Romuli.

Areopagus.

Capitolium exustum à Sylla restitutum.

Capitolinus in Vitellij seditione euersus.

Capitolia itẽ in aliis locis.

Byrsa.

dicatum, quod erat Carthagini instar Capitolij. Et apud Larissã Argos arces duæ, ex quibus Larissa egregiè munita. Et Corinthi Acrocorinthus munitissimus vertex qui vrbi immineat: atq; Athenis Munychia & Cecropia, cui πολις nomen, locus natura magis quam opere septus: nam Pelasgicum (quæ Athenarũ pars editior erat) incolere oraculo moniti vetabantur. Susis autem Mnemonium, in Samo Cyathis & Amastris, iuxta Paphlagoniam Sesamis pro arce fuit & mutamento, apud Heduos Bibracte, Brutiorum Triuerres, Syracusis Acradina, Messenæ autem Ithome. Quam Acrocorinthum Philippus si haberet, vtroque cornu bouem tenere Demetrius dictauit: sicut Græciæ compedes, Corinthum, Cadmæa. Chalcidem & Demetriadem, idem Philippus appellauit. Memphis. Arx verò Thebana, Cadmæa dicebatur: Aegypti regum Memphis, Babyloniis Ptera, Hierosolymis Mesade, Massilienſibus Ephesium. Palatinus vero mons capitolio proximus, quin Arcades habeat autores, nemo dubitat, quem à Palantia vrbe Arcadiæ dictum autumant, ipsúmque Abori genes, & Reate profectos tenuisse: aut à balatu pecorum, seu Pale pastorum dea, vel à Palatia Latini vxore, siue ab Hyperborea Palantis filia, vel quòd ibi Pallas defunctus sit, nomen sortitum volunt. Constátque prima fundamenta vrbis ibi iacta, Romámque quadratam Romulum fundasse, Palatinũque, ne opportunus iniurię foret, muniuisse. Postea ædem Victoriæ, & templum Apollinis & Musarum, quod magna mole construxit, cum bibliotheca græca latináque Augustum addidisse: ibique sacellũ deæ Viriplacæ, ad quod vir & vxor dissidentes conuenire, & in gratiam aquissimis animis redire assuerãt, ac Febris phanum, ædémque matris magnæ, quæ Berecynthia dicta est, ac templum Lunæ noctilucæ, delubrúmque Iunonis sospitæ, haud lõgè post extructa fuisse. Etiam lucus Vestæ à Palatij radice, ad nouam vsque viam deuexus fuit: & Lupercal, vbi Romulus & Remus aliti feruntur & educati. Regionémque Palatij ad capita bubula multos inibi nominasse, vbi postea sacrarium fuit. Huícque regioni Germalia, ac Sacriportũ, & domum Scauri spectare, quam Clodius mercatus fuerat, & ad Sacram vsque viam portendi Varro significat. Ibi quoque præclara domus Cn. Octauij, qui ex ea familia consul fuit

Acrocorinthus.

Munychia Cecropia.

Pelasgicum Cyathis.

Amastris.

Bibracte.

Acradina Ithome.

Cadmæa.

Memphis Ptera.

Mesade.

Ephesium.

Palatinus mons vnde dictus.

Victoriæ ades.

Apollinis.

Musarum.

Viriplacæ.

Febris.

Matris mã

gnæ, Iunonis sospitæ.

Lupercal.

Lucus Vestæ

Lupercal.

Domus in palatino.
Iouis Stato-ris templum

primus: Crassíque oratoris, Q. Catuli, atque C. Aquilij, & Lepidi. Templum quoque Iouis Statoris in Palatij radice constructũ à Romulo, quo tẽpore inter Romanos & Sabinos pugnatũ est, multi alleuerãt. Ibíque Ciceronis domus, quæ iussu Clodij demolita, in porticum Libertatis trãslata fuit, fuisse ferunt: cui postea & Valerio Maximo ædes impensa publica ædificatas ferunt. Ac Vitrubij Vacci, qui autor defectionis fuerat: quas diruras vnà cum bonis *Semoni sancto consecratas, T. Liuius autor est. De Auentino autẽ, quòd ibi rex Albanorum seu Aboriginum Auentinus, prælio fusus & sepultus, monti nomen dederit: vel ab aduentu, quòd commune omnium Latinorum Dianæ templum ibi erat, ad quod finitimi frequentes ventitabant: siue ab aduectu, quod olim paludibus discluſus mons erat, ratibúsque aduecti illuc commeabant: an ab Auente amne Sabinorum, qui loca tenuere (vt Varro significat) dictus sit, incerta opinio est. Qui quidem collis modice altus, duodecim fere stadiorũ ambitu esse ferebatur. In quo præter Dianæ templum, vbi boum cornua suspendebant, Lauretum, atque Iunonis reginæ, & Mineruæ templa fuere. Ibíque ædes Bonæ deæ, & Libertatis, quã ex mulctatitia pecunia Gracchus faciendam locauit. Forúmque pistorium, & scalæ Gemoniæ, ex quibus damnati dabãtur præcipites: aráque Ioui Elicio, ad eliciendos fulgurum monitus, à Tullo Hostilio dicata: ac ædes Lunæ, Remoniúmque, quem locum Remus ad inaugurandum templa cepit, & Armilustrum, vbi Tatius Romulo cõsors regni, sepultus erat: atq; ara Veneris Myrteæ, quam Murtiam vocant, fuisse traduntur. Illud plane cõstat, primos Latinos, capta vrbe Politorio ab Anco Martio, Auentinum incoluisse. Procedente mox tempore, cautum fuisse, vt in Saturnalibus ad illum frequentes Romani commearent. Quódque ex septem vrbis collibus, quum cæteri intra pomœrium sint, solus ab vrbe discluſus, intra mœnia longo tempore admissus non fuit: siue quòd plebs eò secessisset, siue quòd Remo auspicante, illic aues nõ addixissent, velut ominosum, extra pomœrium fuisse. Cælius verò à Cælio *Iubenno Hetrusco, qui cũ non parua manu Romulo contra Latinos ducenti suppetias tulit, quòd ibi locũ & sedem habuere, dictus cognominatúsque est, cui quondam Querculano nomen, quòd multiplici quercu septus muniretur. Quum verò Tullus Hostilius, Alba diruta, Albanos Romam traduxisset, Cælium vrbi addidit: quóque frequentius incoleretur, ibi sumpsit regiam, ex quo ad plana vrbis leni cliuo, & prope æquus descensus erat. In eo templum diui Claudij à Nerone demolitum, postea à Vespasiano instauratum, magna molé constructum erat: ibíque Mamurræ domus, & Tetricorum ædes, Fauni, Veneris & Cupidinis tẽpla fuere, & Carnæ deæ sacellũ, quæ vitalia fouere dicebatur. Campúsque Martialis, in quo siquando Tiberis superfusus campum Martium inundaret, Equitia fiebant. In eo quoque duo aquæductus, alter Claudij in Palatium, Caracallæ alter in Capitoliũ hodie visuntur. Constat enim, Romæ aquarum multiplices ductus fuisse temporibus variis: nam præter Appiam, Cæruleam & Curtiam, fuit Anio vetus, Martia, Tepula, Iulia, Virgo, Alsietina quæ Augusta, Claudia, & Anio nouus, quæ in vrbem influunt: inter quas Martia præcipuo nitore fluit, ex Fucino lacu defluens, quã P. & Quintius Martij Romam primi deduxere. Cærulea verò & Curtia, à C. Cæsare & Claudio magno impendio, & substructionibus maximis, à quadragesimo lapide ad vrbem ductæ fuere. Inter quas Claudia ex Cælio monte in Auẽtinum perenni manabat fonte: cuius aquæductus duos Caligula innouauit, qui ex fontibus Cæruleo & Curtio deducti, pro eo quòd illos Claudius nouo lapideo opere absoluisset, Claudiæ dictæ sunt aquæ. Alter vero Anio nouus, in plurimos & vberes lacus diuisus fuit. Reliquæ à conditoribus, aut à locis denominantur, quarum hodie ductus sumptuosissimi operis licet inspicere, partim extantes, partim collapsos & deformatos. Hunc montem (autore Tranquillo) quũ multæ insulæ in eo deflagrassent, Tiberius Cæsar precio exhibito restituit, quem propterea Augustum ex suo nomine nuncupauit. Exquilias autem Seruius Tullius auxit: & vt loco dignitas foret, regiam ibi sumpsit: quas quòd excultæ ab eo potissimè fuerint, Exquilias nuncupauit: tametsi ab excubiis regiis dictas nonnulli credant. antea enim quòd sexticeps erat, Cespius nomen tulit. Hic ex vrbis collibus solus duplici iugo & aggere munitur, quũ reliqui singulis contenti sint: ex quibus alter Cespius nun-

Scalæ gemoniæ.

Latini Auentinum primi incoluerunt.
Auẽtinus dia extra vrbem.

*Cælius collis vnde dictus *Vibeno.*

Querculanus.

Templa, domus, & sacella in Cælio.

Aquæ ductus Romæ diuersi.

Claudiæ aquæ.

Exquiliæ.

Exquiliarum duo aggeres.

cupatur,alter Oppius:qui & lacum Fugulatem,hortos Mæcœnatis,& Larium,& Querculanum,facellúmque & lucum Martisvnà complexus est.Malæ quoque Fortunæ,& Iunonis Lucinæ templa, cuius festa dies calendis Martiis colebatur à matronis , quòd parturientibus opem ferret,& lucem daret.Extra verò Exquilias locus fuit,cui Puticolæ nomen,vbi puteos in quos defunctorum publicè cadauera in subiectam foueam mittebantur,fuisse proditum est,exemplo Themistoclis,qui Melitæ templum iuxta domum constituit,in quo dānatorum corpora cum vestibus & laqueis condebantur. Quirinalis quoque & Viminalis , quin inter septem numerentur,nulla controuersia est: sed Quirinalis à Quirini phano , qui ibi colebatur , siue quòd à Curibus profecti loca tenuerunt,nuncupatur,qui Agonius,& porta quæ illuc ferebat, Agonensis, quæ etiam Collina dicta. Cúmque in Quirinali diuersi aggeres forent,singuli sua nomina sortiti fuere : nanque ex his vni Tricepsos ad ædem Quirini,contra quam sacellum Semonis†Sangivisebatur: alteri Salutari,ob Salutis ædem : tertio Mutiali , ad ædem dei Diffidij,nomen erat,vt Varro inquit.In eo quoque Numa Pompilius domum habuit , quæ ad Augusti tempora mansit incolumis , vbi & Primogeniæ Fortunæ templum, quæ Publica dicta est,ac Fidij Sabini dei , Salutis & Floræ, templa fuere.Habuítque circum multa memoria dignum, & vallem Quirinalem , vbi Pomponij Attici domus , cui Tamphilianæ nomen,aliásque domos clarissimas.Viminalis vero,vel ab ara Iouis Viminei , vel quòd ibi viminum sylua esset,denominatus fertur:vbi campus Viminalis, lucus Petelinus , & templum Iunonis Lucinæ. Qui quidem colles à Seruio Tullio post censum perfectum vrbi additi sunt.Hic enim,adiecto Exquilino & Viminali,quod intermedij spatij est,stadiorum sex,è Collina porta ad Exquilinam,turribus muniuit,& muro sepsit,nequando excursiones illinc fierent,& hostium præsidium foret:in cuius medio porta Viminalis nomen habet. Habuítque hortos Sallustianos , qui præter amœnitatem , profusissimi sumptus erant.Post aliquot verò tempora ædibus pulcherrimis magnæ molis ornatus mons fuit. Inter quas conspicuæ magnitudinis M.Crassi domus, nec minore sumptu C. Aquilij

Quirinalis collis vnde dictus.

Quirinalis aggeres, & nomina.

† *Iani.*

Viminalis collis vnde.

Porta viminalis.

Sallustiani horti.

lij equitis iuris scientissimi , qui primus de dolo malo inuenit formulas,cuius pleraque extant egregiè constituta: necnon Q.Catuli instructas,aliásque Romanorum ciuium ædes conspicuas,in eodem colle annotauere annales.

Qui flamines primi Romæ fuerint , quódve flaminis officium, quibúsve essent cæremoniis addicti.

CAPVT XII.

NVma Pompilius summus religionum cultor , inter cætera inuenta & constituta,flaminē Iouis assiduum sacerdotem legisse fertur , qui re & æstimatione magna fuit,eúmque insigni veste,toga prætexta , & curuli sella,ac lictore adornasse, duósque illi flamines adsciuisse , vnum Marti,Quirino alterum,genere famáque longè principes, quibus sacra faciendi & victimas immolandi datum munus erat.Post aliquot vero tēpestates,aucta ciuitate , quum augeri sacerdotia oporteret , quindecim flamines constituti fuere,qui omnes à diis quibus sacra faciebant, cognomenta sortiti sunt,quorum primus Dialis, vltimus Pomonalis.Pomona enim,pomorum dea est. Martialis vero,Viminalis,Quirinalis,Vulcanalis,Carmentalis,Falacer & Palatualis,ac Peciri flamen,Martiani sodalis , & reliqui deinceps post Dialem fuere. Dialis enim,quòd Iouis sacerdos foret.Furinalis à Furina,cuius etiam feriæ Furinales.Falacer à Falacre pomorum deo.Palatualis vero , quia illi deæ in cuius tutela Palatium erat,sacra faciebat , nomina cepere:post quos nonnullis ex Cæsaribus in deos relatis , post funera flamines tributi ex Cæsarum nominibus , quorum sacris præerant,denominantur:vt Martianus,Helianus,Antoninianus , & reliqui. Erántque curiales flamines , maiores:plebis vero , minores. nam præter præscriptos , quum in sua quisque curia publica sacra facerent,singulísque curiis sui ministri essent , à quibus sacra populo dabantur,hi nimirum curiales flamines,eò quòd curiis præessent, dicti sunt. singulis enim curiis bini præpositi erant sacerdotes, honesti ordinis , moribus & virtute præstantes , quorum nemo citra quinquagesimum annum inferior ætate fuit:

Flamen Iouis.

Flamines 15. & eorū nomina.

Dialis.

Furinalis.

Falacer.

Palatualis.

Fla. curiales.

Fla. plebei.

Singulis curiis bini præpositi sacerdotes.

qui nisi à collegio nominarentur, ad flaminium admitti non poterant. Quippe sacerdotes, nisi quos dignissimos putabant, ad collegium nullos admisere, admissique inaugurabantur: quo die auguribus, pontificibus, regi sacrorum, & vestalibus virginibus, cœnas opiparas magnificè apparabant, quæ adiiciales seu adipales dictæ. Nonnunquam vero pontificem maximum flaminem creauisse exemplis relatum est: siquidem Cneus Valerius Flaccus à Publio Licinio pontifice maximo Dialis flamen creatus, sacerdotium gessit magnificè, qui quum fuisset vita & moribus inquinatissimus, & parum secunda fama, postea summa religione & continentia flaminio præfuit, magnóque honore & pudore spectatissimus euasit. Sæpe tamen à dictatore flaminem proditum, plerunque à populo vel principe, comperimus. Qui tametsi proditus esset, non tamen sacerdotium gerebat, quin à pontificibus prius esset in collegium cooptatus. Qui quidem, quòd pileum gestaret, in quo virgula oleaginea modicum lanæ habens in summo instar fungi inerat, flamines quasi filamines dicti sunt: quem quum per æstum ferre non possent, dempto pileo, caput ligabant filo, quòd nudo capite incedere fas non erat. Solus tamen inter reliquos flamines Dialis albo galero insignis est, quem nisi ex ouis albę tergore Ioui immolatæ fieri non decebat, vt eo insigni à reliquis conspicuus foret. Festo tamen die flamen & si æstu laboraret, filo dempto, pileum sumebat: tunc enim filo ligasse caput, non satis erat. Quippe celebri die flaminem sine pileo esse non conuenit. Est tamen obseruatum inter flamines, Dialem assidue pileum lanámque gestare, quum reliquis flaminibus, tunc quum sacrum faciunt, & festa ac religiosa die cum pileo esse deceat. Si tamen mortem oppetere Dialem forte contingeret, tunc quum agit animam, cum pileo esse minime conuenit. deposito enim pileo decumbere, & animum efflare oportebat. Aliter apud Aegyptios. nam sacrarum literarum scriptores, qui loco flaminis sunt, puniceum filum pro insigni capitis, non pileum deferunt. Horum ergo in sacrificiis deorum, non minimum ius potestásque fuit. nam quæ sacra diis darentur, & quæ victimæ cæderentur, & quando extra offerrentur, & an perfecto sacrificio litatum foret, enunciare

Adiiciales & adipales cœnæ.

Fla. à quibus crearentur.

Flamines vnde dicti.

Fla. dialis albo galero insignis.

Sacrarum literarum scriptores loco flaminũ apud Aegyptios.

Flaminium munus.

ciare debebant: tum sacrorum cura & cæremoniarum ad eos spectauit & pertinuit. Quod sacerdotium non, sicut auguris, perpetuum erat: siquidem si sacra non rite fecisset, aut neglectæ religionis flamẽ argui posset, seu aliquid aduersus constitutum faceret, flaminio abire oportebat. Sulpitius enim flamen, quòd inter sacrificandum apex prolapsus fuisset, sacerdotio deiectus fuit. Caius etiam Claudius, & Cornelius Cethegus, quòd exta victimæ perperam dederat, abire flaminio necessum habuit. Cúmque flamen sacra diis dare, & hostiam immolare vult, flamineum puerũ aut puellam iuxtà habebat, qui parati intentíque ministerio, & sacrificanti præsto forent, quæque exequenda, quæ patrij moris & ritus erant, sacris ministraret: quos non nisi ingenuos, patrimos & matrimos esse decebat. Cui ad sacra eunti, præco præcimitator dictus, præire & præmonere solebat populo, vt dum sacra fiunt, ab opere cessarent: qui si contumacius parerent, pignoribus & mulcta plectebãtur: neque enim flaminem aut regem sacrorum religiosis diebus aut feriatis opus facientem videre fas erat. Quin etiam dum operabatur sacris, eo corporis ornatu erat, vt fibulis æneis accinctus, victimas cæderet, & diis libaret. Ipsiúsque vxorem, cui flaminicæ nomen, quoties tonitrua audisset, feriari necessum erat. Cui hoc est muneris loco datum, vt à viro diuertere non liceret: nanque ipse vnius vir vxoris, & flaminica viri vnius vxor eligebatur: sicut Aegyptij ad Tauri sacra semel maritum assumpsere. Cúmque ob sacerdotij dignitatem, in senatum venire, & sententiam dicere, antea flamini licuerit, idque post temporum curricula eorum desidia obliteratum esset, L. Flaccus flamen rem longe intermissam reuocauit, eíque & reliquis flaminibus, vt veteri iure vsurpato, in senatum ingredi, & publico cõcilio interesse, rogámque prætextam, & amplissimi ordinis ornamenta habere liceret, senatusconsulto datum est, tametsi carbasum flaminis indumentum proprium fuisse dicant: Ex eo enim, quoties frequens senatus haberetur, flamini haud secus quàm senatori in curiam veniendi, consultandi, suffragandi, censendíque potestas data fuit. Et tametsi flamines sacerdotio addicti essent, non tamen à belli muneribus erant immunes, sæpiúsque res à patribus tentata, & in

Fla. quibus de causis sacerdotio eiicerentur.

Flaminei pueri aut puellæ ministerio vtebatur.

Flamen in sacris.

Ornatus flaminis.

Flaminicæ vxor flaminis.

Flamen vxorem dum taxat vxorẽ ducebat.

Carbasus fla. indumẽtum.

Fla. à belli muneribus nõ in totum immunes.

vtranque partem sermonibus agitata fuit, desupérque lex lata fuisset, vt tam flamines quam reliqui sacerdotes militiæ munere vacarent, nisi Gallorum imminente tumultu, quum respublica milite egeret, à militia minime auocandos decreuissent. Sæpe tamen flamines, ne ad bellum irent, religione inhibitos ferunt: quippe Cæcilius Metellus pontifex max. Aul. Posthumium consulem, quoniam flamen Martialis erat, ne ad bellum proficisceretur, néve stipendia faceret, inhibuit, aliósque vetitos fuisse constat, ne cura belli, & rei militaris procuratio, illos à sacris euocaret. Nonnunquā vero Dialem flaminē extra Italiam sortitum prouinciam inuenimus, asserentē, nullas religiones Diali, Martiali & Quirinali prouincias sortiti vetuisse. Augustus tamē Octauius annuam absentiam, & prouinciarum administrationem Diali concedi vetuit, ne à cura sacrorum nimium diu abesset. Qui quidem sicut inter flamines honore præcipuus, sic maximis cæremoniis astrictus erat: quippe soli flamini in primis iurare non licebat, nefas æstimantes, cui deorum sacra & cæremoniæ credita sunt, ipsi verbo assertēti fidem non habere: cui hoc munus impendebat, vt singulis Idibus, quas feriatas habebat, bouem Ioui immolaret: vtque ad flaminium assumptus, è patrio iure immunis confestim sui potens fiat. Eidémque sub diuo vngi, vel sine interula esse, aut equo vehi, noctémve vnam ab vrbe abesse non licebat. Si tamen aduersa valetudo Dialem incessisset, pōtificis maximi arbitrio vltra binoctium abesse poterat, dum ne diebus publici sacrificij, nec sæpius quàm bis eodē anno procul fiat. Dialémque, coniuge defuncta, flaminio abire oportebat, quia sine coniuge esse, aut iterum coniugio copulari non decebat: nanque bis nupti, sacerdotio pelluntur. Quod ab Aegyptiis æque seruatum est, vt semel tantum sacerdoti nubere fas sit, quum reliqui pro voluntate & facultatibus plures capiant. Frumentū quoque, farinā, & carnem crudam, canem, capram vel equum tangere vetabatur. Hederam Dialis si attigisset, vel annulum cum gēma, aut nodum habuisset, piaculum admitti putabatur: fabam tāgere aut nominare, vel funebres tibias audire, Diali flamini non licet: neque enim feralia attrectare fas erat. Capillum si tonderet, nisi æneis cultris, velut turpissimo facinore

Fla. prouinciis aliquoties præerat.

Cæremoniæ quibus flamen dialis astrictus erat.

Fla. dialis vxore defuncta, sacerdotio cedere cogebatur.

Sacerdotib⁹ semel tantū nubere fas.

facinore tenebatur. Quod à Sabinis sumptum crediderim, quibus æneo cultro sacerdotes capillum tondere præcipitur. Ignem ex Dialis flaminis domo efferri, nisi sacrorum causa, aut procinctam classem videre, paratásque ad bellum copias, piaculare est. Mortuæque pecudis corio flamini calceos fieri, nefandum: cuiuis sacerdoti ab vrbe tribus abesse noctibus non licet: aliisque cæremoniis Dialis astrictus erat, quibus à vilioribus sacerdotibus reliquísque flaminibus cultu & ornatu longe sanctior erat atque conspectior. Aegyptiis vero diu seruatus inoleuit mos, vt sacerdoti nec fabam serere aut comesse, neque aspicere liceret: quibus erat constitutum, lege apud Memphim lata, vt Isidis sacerdotes semper deralo sint capite: vtque tertia quaque die corpus eradant, & frigida abluant, ter die, noctu bis: piscium quoque etiam tactu abstineant, nedum esu: vestémque lineam, calceos papyraceos gerant: ouillis, nec suillis carnibus vescantur: sal cibis nō adhibeant: vino abstineāt, aut si bibere libet, perpaco vtantur: mare detestentur & notas: à quibus institutum est, Apidi potū dare ex peculiari puteo, non ex Nili aqua. Apud Græcos vero flaminibus, ste phanophoris nomē fuit, quibus ferre coronam & comam promissam, proprium erat: qui etiā arma sumere, aut Phocensium agros inuadere lege vetabantur. Poliadis quoque Mineruæ flamini hoc dabatur præcipuum, vt caseum recēntem tangere perpetua lege vetaretur. Phœbi vero, aureum sceptrum coronis & vittis redimitum ferre. Flamini autem Epesiæ Dianæ, qui eunuchus erat, Megabyzo nomen fuit, Cereris vero Eumolpidi. Apud Hebræos Essæi summi sacerdotes loco flaminis erant, qui vino, cōiugio & carnibus abstinent, & duriori cubili degunt. Sed præter Dialis præscriptas cæremonias, aliæ fuerunt vxori flaminis præstitutæ, quas perpetua lege seruare tenebatur, quum ex Romuli constituto sacerdotum vxores cum viris consecrentur, præscriptísque cæremoniis teneantur: nanque flaminica quum ad Argos vadit, neque comere caput, neque capillum pectere debet: quotiésque tonitrua audisset, feriata erat: cui mense Iunio, nisi post Idus, nec vngues secare, nec capillum comere, neque virum tangere permissum: cuius vnguium & capilli præsegmina subtus arborem* filiçam terra ope-

Aegyptiorum sacerdotum cæremoniæ.

Græcorum Stephanophori.

Hebræorū sacerdotes.

Flaminicæ dialis cæremoniæ.

Vide Caliū lib. 15. ca. 8.

riri, necessum erat. Illi quoque fabis vesci, aut gradus supra tres ascendere, minime licet: Soláque Dialis vxor sacrorum causa sub viri potestate & iure est. Fuítque amictus flaminicæ purpureus quadratus fimbriatus, cui nomẽ ricæ, quo velut palliolo vtebatur. Plerique flammeum vestem flaminicæ proprium duxere, cui cælum fulmineum color, & Tutulum capitis ornatus, cui inerat vitta purpurea, quæ crinibus annectitur. Hoc quoque non in postremis fuerit, quòd si quis nocens ad flaminem accederet, illo die ab omni pœna criminis tutus erat: qui si vinclis nexus foret, eisdem solutus laxabatur. Ac licet sacerdoti, vt rebus diuinis impensius vacaret, néve à sacris cultúque & religione deorum, aliarum rerum cura seiungeretur, magistratus gerere non liceret: tamen & flaminem honores gessisse, & consulatum vnà & flaminium administrasse, ac tam rebus diuinis quàm humanis præfuisse, atque vtriusque honoris ornamẽta gestasse, apud multos tradita memoria est.

Flaminicæ amictus.

Flamen aliquãdo alios etiam magistratus simul gerebat.

In quot cohortes, manipulos, centurias decuriásque phalanx diuidatur, & quæ illius descriptio fuerit.

CAPVT XIII.

Phalanx. QVod legio quondam apud Romanos fuit, id phalangem Græcis, Macedonibus & Dardanis, exterísque nationibus valuisse, monumentis proditum est. Ea enim in libero campo, & siquando expatiari licuit, magno vsui fuit. Cùm vero arctis faucibus & præruptis saxis, aut inter viarum angusta premitur, non est ea vis potestásque: quippe Macedonica phalanx immobilis, semper ex stabili peditum agmine, nec partiri, nec diuidi facilis erat, quod in Romana legione longe secus: quotiésque coniunctos seruat ordines, & suis turmis ita fertur instructa, vt continenti agmine vir viro, armis arma coniuncta forent, magno præsidio munita, ad victoriam maxima momenta fecit: sicut Orthia phalanx, quæ in cornua procedit, & in profunditatem ita instruebatur, vt nec à tergo assiliri, nec à fronte occursari, neque à lateribus præ magnitudine circunueniri posset: quod etiam Macedonicæ phalangi

Macedonica phalanx

Orthia phalanx.

phalangi erat proprium, prælongas hastas ante clypeos obiicere, ita vt nisi in libero campo eius nullus vsus foret. Si vero laxatis ordinibus semel esset dissoluta, robore simul atque ordine dissipato, omnis vis virtúsque eius puncto temporis dissoluuntur. Hanc, qui de instruendis aciebus memoriam reliquere, quique in ea describenda multum studij & operæ contriuere, ex nouem armatorum millibus: alij ex vingintiquinque millibus, vt Syri: Persæ ex quadraginta millibus desiniere. Cuius exemplo Perseus aduersus Aemylium Paulum ex quadraginta millibus phalangem instruxit, Alexander Romanis imperator ex triginta millibus, Macedones verò ex sedecim millibus, trecentis octoginta quatuor militibus, constare dixerunt, quos phalangitas vocant: sicut à Philippo primùm, mox ab Alexandro descripta fuit, qua quidem externi duces velut firmissimo robore vsi fuere: nam tanti momenti fuit, vt incredibile dictu sit, quàm parua manu quantas copias fuderit. Sequutis inde tempestatibus, Græcorum duces diuersas turmas legionésque descripsere, inter quas Macedonum robur Sarissophorus magni æstimatur, quo velut firmissimo munimento in posterum vsi sunt. Lacedæmonij raras instruxere phalanges, Germani densatis agminibus, scutis capita contecti, obiectis parmis, phalangem ita composuerunt, vt ad irrumpendum magna momenta faceret. Ea vero phalanx ita descripta erat, vt in minimas partes diuidi, rursus momento temporis in vnum colligi posset: quóque distinctior esset, singulæ ipsius partes propria sortitæ sunt nomina: Siquidem hæc phalanx quadruplaris, in singulas duplares diuiditur, quibus cornua nomen indidere: quarum singulæ octo millia centum nonagintaduos milites habent, decurias vero quingentas duodecim. Hanc postea duplarem in duas simplares iterum partiti fuere, quarum singulas ex hominibus quatuor millibus octogintasex effecerunt. Item simplaris ista in duas rursus diuiditur partes, quibus nomen Meros, quæ hominum duorum millium quadragintatrium describitur, quarum quælibet ex centum vigintiocto decuriis cõstat. Rursus Meros cohortem milliariam facit: ea autem est hominum mille vigintiquatuor,

Phalanx ex quot constabat apud diuersas gẽtes.

Phalãgitæ.

Sarissophorus.

Singularũ partiũ phalãgis nomina.

Quadruplaris.

Duplaris.

Cornua.

Simplaris.

Meros.

Cohors milliaria.

Tribunus maior. hoc est, centuriarum sexagintaquatuor, cuius præfectus maior tribunus appellatur. Ista deinde milliaria in duas quingentarias, quarum singulæ homines quingentos duodecim, centurias trigintaduas habent, eiúsque ductor tribunus minor: eandémque quingentariam in duos manipulos partiti sunt. Singuli vero manipuli homines recipiunt ducentos quinquagintasex, decurias vero sedecim, cui ductor manipularius præerat, quam† & synagiam vocant. Rursus manipulum duas centurias facere volunt, quarum quælibet milites centum vigintiocto, hoc est, octo decurias capit. Nam duplicata centuria manipulum facit, cuius præfectus centurio ordinarius vocatur. Simplex vero centuria duas quadruplares decurias facit, quarum singulæ hominum sexagintaquatuor: quæ quadruplaris in duas duplares diuiditur, quarum ex trigintaduobus militibus fiunt singulæ, duplarísque decuria in simplarem, quæ ex sedecim militibus scribi dicíque consueuit. Hæc enim totius phalangis Macedonicæ, quam ex sedecim millibus trecentis octogintaquatuor militibus veteres effecerunt, percommoda descriptio fuit. In qua duo sunt cornua, duplaréque phalanges duæ, simplares quatuor, partes octo, cohortes milliariç sedecim, quingentariæ trigintaduæ, manipuli sexagintaquatuor, centuriæ centum vigintiocto, decuriæ quadruplares ducentæ quinquagintasex, duplares sexcentæ duodecim, simplares mille vigintiquatuor. Ex his ergo effici cogíque potest, quid phalanx, quid cohors, manipulus, centuriáve sit, quantúmque militum in disponendis aciebus externa descriptione vnaquæque capere assueuit.

Quingentariæ.

Tribunus minor.

Manipuli.

Manipulari.

† Synagia.

Centuria.

Centurio.

Centuria simplex.

Decuria quadruplaris.

Decuria duplaris.

Decuria simplaris.

Ro. phalange vsi. Qua quidem phalange Romanos duces cõtra exteras gentes aliquando vsos comperimus, illámque non vno militum numero descripsisse: nam contra Mithridatem & Archelaum Sylla & Romani plerique duces contra exteros phalange vsi sunt. Postea vero manipulatim struere aciem cœpere, illámque in plures ordines, turmas, decurias centuriásque, atque ordines diuisere. Galli verò & Celtiberi, atque exteræ nationes pleræque, non phalangem, sed cateruas habuere, hominum denûm, aliquando senûm millium. Sed quod est de cohorte milliaria dictum vel quingentaria, licet animaduertere, illam dissimili modo Græcos

Galli. Celtiberi.

Milliariæ & quingentariæ cohortis variatio apud Græcos.

cos variasse, qui pro tempore & locis, & prout quisq; commodum putauit, cohortes non vna facie descripsere: siquidem Polybius ex nonaginta hominibus cohortem fecit, Callisthenes ex septingentis, Ephorus ex quingentis, Gorgias ex quadringentis lectis viris, quam sacram nuncupauit. Samnites quadragenariam fecere cohortem, quæ Linteata dicta. Camertes sexcentorum hominum cohortem Romanis aliquando misere ex fœdere, Nestor vero apud Homerũ, per singulas tribus cohortes disposuit, vt in conflictu præliorum alter alteri opem ferret, & inuicem se iuuarent. Fuítque miræ obseruationis apud Græcos, vt prima cohors tanquam firmissimum robur ex quadringentis militibus fiat, à Romanis vero præter milliariam & quingentariam, etiã ex ducentis militibus primùm Syllæ temporibus cohortem descriptam fuisse, apud multos nota memoria est.

Iliados B.

Res sacræ, religiosæ & sanctæ, quæ censerentur apud veteres, quibúsque sacrum aut sanctum facere licuit.

CAPVT XIIII.

RES sacras, religiosas & sanctas, in nullius semper bonis fuisse, veteri lege seruatum est: erant enim sacra diuino cultui mancipata. Ait enim Trebatius: Quicquid deorum ergô habetur, sacrum est, siue ædes, siue ara, vel signum, locus aut pecunia, siue quicquid aliud more institutóque ciuitatis ritè diis consecratum foret. Ea vero consecratio, vel à consule aut imperatore accenso foculo fit, cum tibicine, verbis prisci & solennibus, præeunte verò pontifice maximo præfante carmen, capite velato, & concione aduocata, ac iussu populi. Iniussu enim populi, iuxta diuinas traditiones, consecrari ædem, terram, agrum, sanciri nihil poterat. Postea latum ad populum fuit, plébsque sciuit, vt in templi consecratione aræve, etiam iussus senatus, tribunorúmq; plebis maior pars interesset: in quod illud seruatum est, ne vna cella duobus diis dicetur. Demum lege Papyria non modo templa & aras, sed ne priuatas quidem ædes sine iussu populi consecrare, aut sempiterna religione obligare licuit: nam quod priuatus religionis ergô sa-

Sacrũ quid l. sacra ff. de rerum diuis. & § sacræ. Inst. eo.

Cõsecrationis cæremoniæ.

Iniussu populi nihil cõsecrabãt.

Papyria lex.

Universidad de Sevilla Biblioteca

Platonis sententia.

Aliæ obseruationes.

crauit, sacrum non esse consentiunt omnes Fuítque Platonis sentētia, vt deorum delubra nemo priuatus constituat, satis arbitratus ad immolandum publica templa patere. Funestámque familiam, aut hominem funere pollutum, templum arámve dedicare, aut à lugentibus sacrificari, vel aliquid consecrari, vetabatur: nanque in luctu diis supplicare, non sacrificare licebat, quum sine gemitu aut morsu animi sacris interesse deceat. Propterea in sacrificiis anniuersariis, & ędis dedicatione, publicum luctum minui perpetua lege cauebatur. Tum siquando exitiali bello & terribili strage dimicatum foret, ne propter luctus acerbitatem & intestinum vrbis malum sacra Cereris intermitterētur, lugendi tempus ad certam fuit diem præfinitum: quod etiam Gręcis in vsu erat, vt in annua Cereris celebritate, funestos interesse aut vota exoluere, vetaretur. Templi vero consecratio fiebat, vt qui templum ædémve dedicaturus erat, postem tenens, accenso foculo, & aduocato numine cui templum ædésve sacrantur, se ex prophano vsu & humano iure, templum, cellam, mensas, arulas, quæque eò pertinent, eximere, eáque conceptis verbis ipsi numini (nominat numem) diuina humanáque omnia consecrare dicaréque affirmet. Sabina herba ad sacrū adhibita, sine qua templum ædémve, phana aut sacella, minime dicari putarunt posse. Fuítque constitutum, vt in dedicanda ara vel simulacro, postem teneri non oporteret, in æde vero necessum foret, in quo est animaduersum, si parum rectè tabernaculum captum esset, crimen spretæ religionis admitti. Athenienſibus vero in ara consecranda, vel statua dedicanda, mulieres in veste versicolori ollas leguminum circunferunt, illásque, gratias agentes, erectoribus diuidunt. Notatúmque & illud, consecrationis verba ritè concipi oportere, ne syllaba vel verbo cadant. quare Metellum pontificem ędem dedicaturum, quum balbus esset, multum laborasse ferunt, vt verbum opiferæ rite exprimere, & sine offensione posset: sicut Demosthenes linguæ impedimento offensus, adeò blęsus erat, vt in exprimendo ρ literam, multum laborasse dicant, pro qua λ proferebat. Vtque in consecratione ędis, siquando luctu publico populus teneretur, dimissis sagis, candidas vestes induant. Cúmque omnia sacra

Græci.

Cæremoniæ in templi consecratione.

Sabina herba in dedicationibus.

In dedicanda ara vel simulacro.

Athenienses.

Cōsecrationis verba articulate exprimēda.

Demosthenes blæsus.

Luctus remissus.

cra tanquam diis debita, violari nefas foret: hominem tamen sacrum & deo deuotum morte afficere, nefas non putarunt, tanquam illius anima diis deuota, amplius humani commercij non sit. Religiosum vero locum eum facere dicunt, qui defunctum cadauer aut cineres in locum suum defert, quíve mortuum in prædio locóve suo humo tegit. Locus tamen vbi crematur corpus, priusquam iniecta gleba sit, nō ideo religiosus manet, sed prophanus. Sed quum à prima origine intra suas quisque ædes defossa cadauera haberent, vnde Lares in singulis ædibus colendi religio peruasit, in Larario, in quo pręter deorum penatium, etiam insigniū virorum, quas venerarētur, effictas imagines habebant: quare Seuerus imperator religione tactus, Christum, Abraham, Orpheum & Apollonium, velut deos, intra ædes veneratus est: postea lege xij. tabularum, ne intra vrbem sepelire liceret, probè cautum fuit. Itaque in agris quisque suis sepulchra & loculos, in quibus cinères suorum cōderent, habuere. Cineres tamen illorum qui triumphassent, aut imperatorum, summorúmque ducum, qui rempub auxissent, virginúmque vestalium, in vrbem ferri, & in foro condi licebat. Primúmque Traianum Augustum sepulchrum in foro meruisse accepimus, quod & posteris deinceps datum est. A qua institutione postea desitum esse crediderim: nanque Hadrianus, & mox Antoninus Pius Augustus, ius antiquum renouans, ne cui intra vrbem sepelire liceret, edictis decretísque sanciuere. Quæ Platonis etiam institutio fuit, vt in agro infœcundo & sterili sepulchra constituerentur, ne viuentibus officiatur. Cúmque tota familia sepulchri patrisfamilias particeps foret (quippe extra sacra & legem inferri cadauer non licebat) procedente mox tempore, ne in genus & posteros sepulchra descenderent, alia fuit lege sancitum, donec nouo postea edicto ad genus & familiam pertinuere. Quæ quidem pro dignitate & opibus fiebant maiora, si imperatores aut summos duces amplis honoribus functos, sepelire contingeret: minora verò, si mediocris fortunę viros sepulchro condi curarent. In quibus literis adnotabant, quot pedes à frōte, quot in latitudinē sacer locus procederet. Sed quum profusissimæ impensæ, & magnæ moles sepulchrorum

Homo sacer.

In loco consecrando.

Sepeliendi locus apud priscos Romanos.

Imagines in larario.

Quorum cineres in vrbe sepelire licebat.

Sepulchra familiæ.

Sepulchra pro dignitate & opibus.

Lex de sepulchris struendis. quotidie fierent, sequutis inde temporibus, ne ampliori opere excitari sepulchrum, quam quod quinque diebus absolueretur, nec maior lapide, quam qui laudes sepulti & titulos honorum acciperet, lege cautum fuit: quod Græci epiodium siue epitaphium dixere, id quod Plato legibus cauit, & Græci sanciuere, ne quis maioris operæ sepulchrum excitaret, quam quod decem homines triduo perficerent: néve Hermas in Ceramico apponere, aut lõgè petito prooemio epigramma inscribere fas foret. Mox Demetrius rex nouis sepulturis modum statuit, sanxítque super defuncti cineres erigi columellam, quæ vltra cubitos tres non extaret. Quod Sylla lege promulgata constituit, qua funebres impensæ, & ambitiosæ exequiæ, atque ad rogum munera, necnon conuiuiorum impendia, præscripto fine taxabantur: qui tamen in Metellæ coniugis funere legem suam transgressus, profusione maxima exequias dedit. Lycurgus vero defuncti nomen tumulo ascribi vetuit, nisi illius qui fortiter pro patria occubuisset, & operam in bello reipũ. nauasset. Solon vero pœna coercuit illos, qui sepulchra delerent, aut in gentilia alienum inferrent. Aegyptiis tria fuere sepulchrorum genera: vnũ præcipuum & maximi sumptus, quod argenti talento taxabatur: medium, minarum viginti: humile vero, ex leui materia minimæ impensæ. Clariora fuere Aethiopibus, nam ditiorum monumẽta ex auro fiunt, tenuiorum ex argento, inopes autem condũntur fictilibus. Indi & Germani operosa sepulchra, vt grauia defunctis, aspernati sunt, itaque humili condebantur tumulo. Cyrus vero apud Xenophontem, non auro, nec argento condi, sed terræ corpus reddi voluit, velut matri. Singulósq; singulis sepulchris condi apud Romanos diu permansit, quod ab Athenien sibus vsurpatum est. Megarenses contrà, nã tres aut quatuor defuncta corpora singulis condebant tumulis prona. Cõtrà Diogenes Cynicus nam corpus in faciem sepeliri censuit, inferiora aliquando conuertenda arbitratus. In publico tamen non fuisse ius sepulturæ, ex decreto pontificum cauebatur. Sed quum vis morbi Romæ passim per ignota capita vagaretur, Antoninos Philosophus Augustus, vt passim in vrbe liceret humari, cauit edicto, loco non definito. Si qui tamen tyranni malè de

Epiodiũ & Epitaphiũ.

Demetrij sanctio.

Syllæ.

Lycurgi.

Solonis.

Aegyptiis tria sepulchrorum genera.

Aethiopes Indi.

Germani, Cyrus.

Romani.

Megarenses.

Diogenis sepeliendi ratio.

Tyrãni & qui sibi mortem consciuerant, non

de republica meriti, supplicio affecti essent, aut si qui laqueo & morte inhonesta, aut malo loco occubuissent, vel cœlesti essent afflati numine, illos condi sepulchro, aut humari non decebat, itaque insepulti abiiciebantur. Vnius tamen Phocionis publico iudicio damnati, quũ insepultum cadauer iaceret, seruilis manus sepelisse fertur. Si autem de cœlo sepulchrum tactum, aut fulmine ictum esset, locum à deo expeti, & propterea consecrari putarunt, quod Lycurgo & Euripidi poëtæ contigisse ferunt, quorum sepulchra de cœlo tacta sunt. Erátq; Græcis lege cautum, vt qui patrimonium prodegerat, sepulchro patrio non humaretur, sed externo: Néve quis ob proditionem reus, Athenis tumularetur, tanquam ob crimen famosus foret. Ideo Phocionis, aliorúmque qui proditionis insimulati pœnas dederant, cadauera extra fines Atticos exegerunt. Cimon vero Milciadis filius, vt pater qui obierat in carcere, humaretur, captiuum se præstitit, & seruituti mancipauit. Apud Aegyptios si quem prauis moribus vixisse contingeret, iectum cadauer in vastis solitudinibus exponunt. Persæ damnatorum corpora feris & canibus abiiciunt. In quo illud traditur mirum, quod cum Clearchi cadauer ob crimen insimulati canibus expositum foret, magna vis venti exoriens, illud puluere texit, tanquam diis significãtibus immeritum pœnas dedisse. Hostium tamen sepulchra nobis religiosa non sunt: ideo violari sine piaculo possunt, lapidésque inde sublatos in quemliber vsum conuertere, non est vetitum. Atque licet Athenis magna fuerit sepulchrorum cura, non minor tamen Romanis, qui publica monumenta etiam pauperibus & seruis vbi conderentur ædificarunt. Apud Græcos quoque detestabili crimine obnoxius erat, & capitis pœna dignus, qui insepultum cadauer reliquisset, adeo vt equos & canes parentis affectu Cimonem & Xantippum luxisse, & tumulo indidisse legamus. Anser quoque Lacydi philosopho ita adhæsisse fertur, vt nec domi, neque foris ab eo discederet: quem elatum funere, effusis lachrymis sepeliuit. Alexãder quoque Bucephalo duxit exequias, sicut Agrigentini equis sepulchra & pyramides erexere. Inter quos Augustus Octauius, & postea Hadrianus Cæsar, equo tumulum feciſſe traduntur maximi sum-

Proditores.

Aegyptij.

Persæ.

Clearchi cadauer.

Hostium sepulchra.

Pecudum sepulchra & exequiæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ptus,& carmen inscripsisse. Commodus quoque Prasino equo mortuo sepulchrũ in Vaticano fecit. Et Romani coruo dedere exequias,præcedente tibicine, duorum Aethiopum humeris elato. Aegyptij vero quum feles aut aliquod animal moritur, cuius superstitioni addicti sunt, sindone contectum,& sale atque aromatibus delibutum,sepeliunt. Quare circa Myridis paludem cornicis atque ibidis sepulchra sumptuoso lapide visebantur. Tantáque apud Græcos cura sepulturæ fuit,vt decem prætores, quod bello nauali apud Arginusas vi tempestatis acti, defunctos in acie non sepelissent,ab Atheniẽsibus capitis accersiti,& vltimo supplicio affecti sint. Et Lacedæmonij dum contra Messenios ducunt,ne milites qui bello ceciderãt,insepulti manerent, tesseras in brachiis insculptis nominibus habuere. Inoleuítq; mos Athenis,vt singulæ tribus singulas arcas,in quibus eadauera & dispersas reliquias illorum qui bello ceciderant,suæ cuiusque tribus inquisita colligerent, in expeditione vehiculis ferant. Vnus autem torus constratus inanis ducebatur, illorum qui conquisiti non apparerent: & postquam in publicis sepulchris illa condidissent,ne essent inhonorati,insigni testimonio pietatis in defunctos, solenni oratione de ipsorum laudibus,quod pro patria mortem pugnando passi fuerant, illos magnificis verbis atque honoribus extulerunt:tametsi ea procuratio funeris,inter pudendas & minime ingenuas artes haberetur. Si cuius tamen ossa cinerésque in alienum sepulchrum deferrentur, illa eruere loci dominus, & sine pontificum decreto aliò transferre nõ poterat. Est tamen lege cautum,vt locus fulmine ictus, illico religiosus,& in nullius bonis fiat, quod eum deus consecrasse videbatur: vtque iuxta sepulchrum nouum, propiúsve sexaginta pedes, inuito domino ædes admouere non liceat. Ideo inuiolabilia habita, quæ nec præscribi poterãt,nec vsucapi,sicut nec publica. Et tam Romana lege quam Solonis, ne quis alienum bustum violaret aut deiiceret,grauissima fuit pœna interdictum:quare sepulchri violati actio constituta est. Notatúmque & illud, sepulchra & loca religiosa ipsa antiquitate sanctiora fieri, eóque diruto,nihilo minus religiosum locum esse: quippe sepulchrorum sanctitas in ipso solo manet. Sancta vero di

Aegyptij.

Athenienſium tribuũ mos de iis qui bello ceciderant.

Oratio funebris.

Locus fulmine ictus, religioſus & ſacer fit.

Lex de non violando alieno buſto.

Antiquitas ſanctitatem auget bat.

Sãcta loca.

cuntur loca,quæ sacrata legibus,plebiscitísve sancita, pœnis adiectis,inuiolata manẽt:siquidem sanctiones aut obtestatione,aut consecratione, vel pœnis consecrantur. Itaque muri & mœnia ciuitatum,quod illa transgredi non licet,& tam intra quam extra pomœrium omnes ab his arcentur,nec cuiquam ędificia illis admouere fas est,augusta & sancta dicta sunt:ideo illibata iuris sanctione defenduntur. Capitale enim fuit,& seueriori pœna coercitum,etiam lege Romuli,illi,qui mœnia trãsgressus attigisset. Neque mœnia solum, sed ipsum pomœrium, quantúmque circa mœnia loci est,quod nec coli,neque arari fas erat,sanctum esse liquet. Tametsi sacra & religiosa,quandoque sancta dicta sint. Leges quoque quarum iussa pœnis & suppliciis ac religionibus in æternum coercentur, eò quia non debent pœnæ sanctione corrũpi,sanctæ dicuntur:quas breues esse cõuenit,velut monita oraculorum diuinitus missa,vt paucis iubeant, non pluribus disputent: suadéántque magis quam comminentur: quas quidem Plato iussit esse quam pauciſsimas:nam si suo iure funguntur magistratus, nihil opus esse multiplici lege putauit: ubi vero horum improbitate aliò detorquentur, ex legũ multitudine perniciem afferri dicebat. Fuítque opinio Cleonis apud Thucydidem, satius esse malis legibus assuetam ciuitatem non facile mutari,quam bonis incõstanter vti. Sed tamẽ leges à populo latæ,aliter ratę non habentur,quam si patres autores fiant, postquam fuit de cœlo seruatũ, nisíque ad populũ prius latę,scriba suggerente,consensu populi,nõ per vim,iussúque senatus trinundino promulgatæ,& per pręconem prolatę, iuratæ & receptæ,in foro propositæ,ac in ærarium conditę fuissent. Nam sacrosanctum quid fieri minime poterat,nisi per populum plebémq; sacratum esset. Ideo consulibus legem Curiatam ferentibus,quia à populo non recepta,sed à tribuno plebis sæpe intercessum fuerat,pro lege habita nõ est. Proditúmq; memoriæ fuit,malos mores optimis ferendis legibus sępe causam dedisse:quia vbi perperam viuitur, multiplicibus edundis legibus magnã datur occasio. Inde apud Aeginetas cautũ est,vt qui nouæ condendæ legis causam daret,inuisus omnibus & execrabilis fieret. Sic apud Indos, si quis aliquid pernicioſi inuenisset, nisi protinus

Mœnia ſancta.

Pomœrium ſanctum.

Sacra & religioſa ſancta.

Leges ſanctæ.

Leges breues esse conuenit.

Platonis ſententia de legum paucitate.

Cleonis opinio.

Quas leges ratas habébant Romani.

Sacroſanctum.

Noue legis autor execrabilis apud Aeginetas.

remedio succurreret, morte plectebatur. Quæ quidem leges, licet in æternum editæ, quum aut vsus coarguit, aut rerum status facit inutiles, pro tempore mutari & induci, ac facile abrogari possunt. Portæ vero ciuitatis nõ, vt mœnia, sanctæ sunt: quia quum per illas defuncta ferantur corpora, sacrosanctas minime putarũt: quod enim funestum est, id sacrum aut sanctum fieri minime potest. Tametsi alia feratur causa. Cum enim vrbium conditores mœnia signarent, incincti ritu Gabino, id est, toga reiecta circa humeros, taurum ad dextam interius, vaccam æneo aratro iungebant, stinámque tenentes incuruam, ita vt omnes glebæ in interiorem ruerent partem, perfecto sacrificio mœnia signabant: vbi vero portæ futuræ erant, id loci minime sulcabant, sed aratrum suspendentes, portarum spatia reliquere intacta. Ideo quum mœnia signata solenni sacrificio, sancta sint: portæ, quia signari illas vel sulcari minime decebat, sanctæ minime fuere. In quo id seruatũ meminimus, vt fruges in subiectam foueam demittant, & ex vicina terra exaggerent, bouésque sulcatis mœnibus immolent. Macedones vero vbi primum vrbis mœnia futura erãt, polentam inter solennia adhibuere. Quod quidem aratrum non ædificandis modò vrbibus, sed illis funditus euertendis inducebatur, quasi segetes ibi mox futuras denotarent. Euítque constitutum, vt nemo Cæsarum, nisi qui imperij fines propagasset, non prouinciali, sed Italico agro quæsito, nationésque signis collatis & iusto prælio perdomuisset, ius proferendi pomœrij haberet. In qua re est animaduersum, Syllam vltimum Romanorum, pomœrium protulisse: & post Syllam, Claudium Cæsarem terminos vrbis propagasse. Si vero non pomœrium, sed templi ambitus & area consecranda forent, eam consecrationem fieri accepimus, vt serena luce omnem aream & spatium vittis coronísque euincerent. Mox milites & vestales virgines cum pueris puellísque patrimis & matrimis, ex quatuor fontibus aquam spargerent, bouéque & tauro aream lustrarent. Prætórque præsides deos precatus, & magistratus vnà, sacerdotésque & senatus, cum equitibus & populo, saxum ingens fundamentis iniicerent, passimque auri & argenti stipes, & metallorum primitias nullis fornacibus euictas aggerarent,

Legum abrogatio.

Portæ cur sanctæ non essent.

Non cuiuis Cæsarum ius proferendi pomœria

Templi ambitus consecratio.

rent. In quo præcipue cauendum, ne saxum, aurúmve in aliud opus destinatum, apponant. Notatúmque & illud, vt non solum funesti à consecratione & sacris arceantur, sed manci, quíque insignes debilitate corporis, aut membro non satis vtiles sunt, velut indigni qui sacra tractarẽt. Proptereа M. Sergius ob prauitatem imminutionémque corporis à sacris vt mancus amotus fuit, quod sacra tractare nequisset. Quod Persis quoque in vsu fuisse traditum est, quibus morbo affectum, oculo aut membro deficientem, dominari, vel sacris præesse inhibetur. Quódque res & loca deorum immortalium diuino cultu mancipata, iussu populi per pontifices mutari & transferri, ac prophana fieri posse, verbis conceptis, amota religione, sæpe compertum est.

Manci, mutilati, debiles & fusti à consecratione reiecti.

Locus Ciceronis ex Catone maiore de lege Voconia quæ esset, & quæ Furia, & Falcidia, explanatur.

CAPVT XV.

CVm Palatini fori iudicia opperiremur, & tædio interdum ac mora offenderemur, in bibliothecam pontificum, quæ ibi fuit proxima, sæpe diuertebamus: ibíque in quoscunque incideramus libellos, varia lectione cum amicis conterebamus. Cúmque Ciceronis Catonem maiorem inibi forte nacti essemus, hæc verba quæ ex persona Catonis Cicero memorat, in eo tunc pensitabamus: Cum ego quinque & sexaginta annos natus, legem Voconiam magna voce & bonis lateribus suasissem. Quid Voconia lege, quam tunc Cato suasit, cautum fuisset, apud nonnullos qui aderant, quærebatur. Et quum ex nostratibus homo quispiam fori & iudiciorum non ignarus, idem quod Furia & Falcidia, Voconia lege caueri respondisset, ne scilicet testatori ex bonis suis vltra dodrantem legare liceret: vtque quarta hæreditatis pars scripto hæredi saltem maneret incolumis: sæpiúsque hanc legem abrogatam noua constitutione excitatam esse, & pleraque induceret: dixi ego indubio errore labi illos, qui idem Voconia, quod Furia aut Falcidia, statutum fuisse contenderent: quippe Furia & Falcidia, contra legis xij. tabularum antiquissima decreta à principio latæ fuere. Quum enim duodecim tabulis quomodo

Ciceronis locus in Catone.

Non idem Voconia lege quod Furia & Falcidia statui.

volet,& cui,quantúmque volet, de bonis disponendi,illáque siue institutionis,siue legati iure relinquendi, data facultas foret:postea lege Falcidia & Furia,vt nisi ad dodrantem legare liceret,statutum fuit.Interiectis inde temporibus,Q. Volumnius Saxa trib.pl.tulit ad populum, nequis hæredem mulierem faceret,coercitæque eo plebiscito mulierum hæreditates sunt.Mox lege Voconia,quam C. Voconius Aricinus trib. pl. tulit, sancitum fuit,vt non fœminas modo,sed ne quis census hæredem etiam vnicam relinqueret filiam. Quam legem Cato persuasit: quo quidem plebiscito, ne liceret legare mulieribus vltra quadrantem, sub graui documento vetabatur: nam quum solidæ hæreditates,& magna patrimonia mulieribus assidue legarentur, prorsus vt admirabile videatur, quantum mulierum opes hæreditatibus accreuissent: quum obuiam eundum putarent, ne tam immodicæ largitiones mulieribus fierent,quibus temere abutebantur, cautum fuit lege Voconia,vt non vltra quadrantem,hoc est,quartam hæreditatis partem,mulieribus ex quouis peculio obuenire posset.Lege autem Falcidia non quadrantem,sicut in Voconia, sed ne vltra dodrantem in legatis cuiuis absumere potestas foret,cauebatur, vt saltem quarta pars hæreditatis & bonorum, hæredi scripto, qui in bona & nomen adscitus erat, maneret incolumis. Quod enim Voconia lex mulieribus tantum interdixit,ne vltra quadrantem legaretur, lex Falcidia ad omnium hæreditatem extendit, cauens ne vltra dodrantem, hoc est, nouem vncias testatori in legatis absumere facultas foret.Post aliquot vero ætates,quum multi adulteri præteritis liberis integrum assem mœchis testamento relinquerent, Domitianus Cæsar salubri constitutione, probrosis fœminis quæ mœcharentur, ius capiendi hæreditates legatáque ademit, néve lecticis vectarentur, inhibuit.Quòd autem verbis legis cauebatur,ne quis census hæredem etiam vnicam relinqueret filiam,census is dicebatur, qui multam pecuniã & vltra centum millia nummûm in possessione haberet: nam cui multæ essent pecuniæ,multi census æstimabatur.Verba vero legis duodecim tabularum,quibus libera facultas disponendi testatori dabatur,hæc fuere:Vti legassit suæ rei quisque,ita ius esto.

Lex Voconia.

Falcidia lex.

Domitiani statutum in mœchas.

Census.

Quid

Quid responderim Hieronymo Massaino,cur in eodem forem statu semper,quum ad honores admitterentur alij.

CAPVT XVI.

DEmirabatur aliquando Hieronymus Massainus, vir multæ eruditionis,& in studiis bonarum artium non minus atque in rerũ actionibusversatus abunde,cur,quum plurimos futiles & ignauos ad honores & sacerdotia promotos, magnósque & opulentos quotidie videat, me tamen ipse in eadem fortuna eodémque semper tenore aspiceret, cui mercedem laborum studiorúmque deberi putaret.Quotiésque in eos sermones venit, obiurgabundus & commoto similis meam segnitiem accusabat,increpitáque ignauia,tantis tu(inquit)laboribus tam diu nihil sapere dicisti? Cúmque me non nimis laborare,& mea sorte & parabili fortuna contentum respondissem, is vt me erigeret, languentémque spem excitaret,cõsilium dedit vt facerem, quod quempiam hominem astu & insigni arte longè clarissimum feciſſe cõperit,qui quum nullis bonis artibus ad pontificatum obrepere posset,dolia vini præcipui pleraque mercatus,ea pontifici dono dedit, suspicatus fore id quod euenit: quo maximè munere effecit, vt proximo senatu multo ampliora tulerit:nanque & honoribus & pontificio donatus postea fuit.Alióque referebat homines despectissimos turpisimósque,qui prędę &rapinis assueti,pecunias siue iure,siue iniuria calamitosis erogatas, aut vi extortas, ad fiscum conferebant:quibus artibus effecere,vt clari præpotentésque euaderent. Alióque ignobiles & obscuros sortis infimæ, atque è cœno emersos, vt aiunt, qui quum permodica re familiari essent,& gratia pollerent, tantum valuisse,vt ad sacerdotia & pontificatus, quum multi clari & diserti viri concurrerent, omnium suffragatione cæteris prælati sint. Innumeróque referebat alios moribus perditissimis,qui sceleris magnitudine ex infima fortuna ad honores obrepsere.Memoria teneo,quum pueris nobis quidam magna doctrina,& in primis honestus vir,non minus græcè quam latinè doctus,nihil præsidij,nihil sibi opis ad degendam vitam parare potuisset, vitámque admodum tenuem & anxiam duceret, cum inuidos mores cerneret,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ac probitati præclusam viam,& quid sibi faciundum esset, animo volueret, vt aliquod in posterum vitæ subsidium parare posset,eò vesaniæ processit, vt coactus inopia,obscœnis & libero homine indignis artibus vacaret: (quibus vero artibus,non libet dicere: ita fœdæ & pudendæ sunt) confectáque fuit sibi res ex sententia. nanque haud multo post & sacerdotio & opibus auctus,affluens& beatus tranquillissime vitam egit. Adeò despecta fortuna, vbi nullus honos virtuti est,extrema experiri aliquando cogit. Quibus ego exemplis admonitus, vehementer animo consternatus sum,nequando vt eiusmodi honores appeterem,subirem scelesti consilij & conscientiæ notam. Longe igitur multúmque præstat,satiúsq; fuit,vt ingenio meo,vacuúmque his molestiis,modico ciuilíque cultu contentum esse, neque in ambitionem nõ necessariam incurrere,quam bona animi,si qua sibi homo studio & labore parauit,ea turpi quæstu pessimo exemplo fœdare.

Quibus ex causis ouare ducibus licebat, & in quibus ouatio differt à triumpho.

CAPVT XVII.

ROmani duces, qui in hostes victricia tulere arma, si minus ea quæ gesserant, triumpho digna forent, vt tantum ferrent honoris, persæpe quum domum reuertissent,minoribus triũphis & ouatione honestati sunt,quam Græci εὐάν nuncupant.Causæ vero ouandi,nec triumphandi,hæ ferme traduntur:Si non debellati hostes penitus,sed solum pericula depulsa sunt: fusíque & fugati, perculsi & consternati,aut à populationibus c erciti,non autem multis & magnis cladibus affecti forent. Si ignominia tantum acceptæ cladis eleuata,vel paululum laboris admissum,aut non in sua & sibi constituta, sed in aliena prouincia res gessissent. Qui enim alieno auspicio res gesserunt, de prouincia triumphos agere non poterant. Si nondum pacata prouincia,reliquiæ bellorum superessent. Si bella non rite indicta,vel cum hoste non legitimo, sed populo Romano indigno,vt cum seruis, piratis & fugitiuis bellum fuisset. Vel si deditione facta, mediocri certamine, & incruento prælio

Ouandi causæ.

prælio pugnatum esset. Aut si ex prouincia exercitus non deportatus,nec successori traditus foret. His omnibus ouare,nec triumphare legitimo triumpho permissum est. Primus enim Posthumius Tubertus traditur, qui bello Sabino victor, quòd haud multo negocio hostem fuderat, vrbem ouans iniit: inde institutum, vt ob præmissas causas ouatio detur, non triumphus. Pompa vero & apparatus idem fere ouantis qui & triumphantis, sed tamen minor perhibetur:nam & vniuerso senatu,& omnibus ordinibus obuiam effusis, paratu magno vrbem inibat. Et oppida bello capta,signáque militaria, spoliáque & captiua arma, muneráque quibus donatus fuerat, præ se gerebat. Tum duces bello capti,& obsides dati,bellorum machinæ,& currus,vasáque aurea & argentea, ac quicquid pecuniarum ex manubiis & præda exactum foret, etiam coronæ oppidorum,quibus à sociis honestatus fuerat. Tum si qui milites donis militaribus,torquibúsque & armillis donati essent, pulcherrimo comitatu præcedebant. Ipse vero dux cui ouandi honos datur,myrtea insignis corona, sceptrũ manu tenens, non triumphali picta vel aurata veste, nec curru quadriiugo,vt triumphantes,sed purpura decorus,insidens equo. Neque senatu sub prætextis iuxta currum, triumphantis more,sed eo subsequente,sola plebe & equestri ordine,aut equitibus præeuntibus incedebat. Sed notandum, eos quibus ouandi dabatur ius,priscis seculis sine exercitu aut legionibus vrbem pedibus iniuisse: lapsis postea temporibus,vt equo veherentur, morem præualuisse: exque duobus imperatoribus rebus bene gestis,alteri triũphum, alteri vt ouans vrbem iniret, datum esse. Cum Lucretio Tricipitino Veturius consul de Volscis & Aequis triumphauit:sed alteri,vt curru quadriiugo triumphantem legiones sequerentur: Veturio verò, vt sine legionibus ouans equo veheretur à senatu datum fuit. Bello etiam Punico secundo,Marcus Liuius & Claudius Nero de Hasdrubale & Pœnis triumpharunt:sed Liuius curru triumphans cum legionibus,Nero autem sine exercitu equo vrbem inisse proditur. Interdum vero ouantes lauro,non myrto coronatos inuenimus:siquidem Marcus Crassus de fugitiuis & Spartaco,quos collatis signis vicerat,ex consulto senatus,lauro

Posthumius Tubertus primus ouãs vrbem ingressus.

Pompa & apparatus ouantis.

Myrtea corona ouãtis

Ouantes initio sine exercitu & legionibus pedites vrbem ingrediebãtur.

Laurea corona ouantium.

coronatus ouasse traditur. Et Tiberius Cæsar quum de Vindelicis mœsta ciuitate propter repentinum incommodum triumphare nollet, non equo, sed curru cum triumphalibus ornamentis lauro ornatus, ouans ingressus est.

Equitum ornatus in ouatione.

Turmas quoque equitum non lauro, sed olea ornatas, cum militaribus iocis & versibus inconditis ouanti præcedere, non subsequi, vt in triumphis solet: neque ouantes cãdidos

Ouantum sacra.

tauros aut boues mactare, vt erat triumphanti mos, sed coronatas oues ante se agere, illásque exacta põpa immolare

Ouatio vnde dicta.

compertum est, quare ouationem dixere. Neque clangentibus tubis, vt ille Martius triumphus solet, sed modulanti

Tibiæ in ouatione.

bus tibiis deduci. Illud quoque notatum perhibent, tam in maioribus quàm minoribus triumphis, nisi quibus præcipui honoris aut priuilegij prærogatiua indultum fuisset,

Obuiã procedentium qui equo vehẽtur, & contra.

vt equo vectarentur, omnes qui ouanti aut triumphanti prodirent obuiam, quíque erant comites, pedibus & non equo incessisse: quod longo pòst tempore obseruatum manifesse in triumphali pompa, multa documenta sunt.

Qui erant tribuni militum in Romanis castris, quæve potestas & officium foret, aut iurisdictio.

CAPVT XVIII.

Tribuni militum nouẽ.

TRibunos militum qui castris & legionibus præerant, imperium in milites habere, exercituíque & summæ rerum præesse, ferè peruulgatum est. Qui tametsi à primis originibus terni ex singulis tribubus, Ramnensi, Titiensi, & Luceri crearentur: tamen militari lege, vt singulis quatuor legionibus seni ac deni tribuni præessent, sancitum erat. Qui licet à consulibus & summis ducibus antea eligerentur, post aliquot ætates vt militari suffragio & prærogatiuo crearentur, militibus munus datum fuit. Lapsis mox temporibus, vt populi suffragio & tribuni rogatione fierent, lege cautum fuit: ex quibus qui à consulibus creabantur, Rufuli, mox Rutuli nuncupati, eo quòd Rutilius Rufus consul de illorum imperio primus tulisset. Aliorum vero tribunorum militariũ duo fuere genera: aut enim suffecti erant aut comitiati: Suffecti, militari suffragio in castris: Comitiati vero, populi iussu comitiis creabantur. Demum

Singulariũ rerum legionum se ni tribuni.

Tribuni per quos eligerẽ tur.

Tribu. Rufuli & Rutuli.

Tribuni suffecti.

Tribuni comitiati.

sequuti Cæsares, tribunos ipsi delegere, homines insigni testimonio, in quibus esset specimen magnæ & expertæ virtutis. Quare Hadrianus Cæsar viros ætatis exactæ & summæ prudentiæ, doctos ætate & vsu, ad tribunatũ euexit: vetuítq; edicto, ne imberbis adolescẽsve, tribunus fieret. Fuítque prisci moris, vt quum princeps ad tribunatum quempiam eueheret, gladium illi in manum traderet: quo signabatur, in milites iure militari habere imperium. Cuius edicti verba sic habent: Milites quibus iussi erunt, parento, eorúmque tribuni sunto & infra. Huic Lacones & præsidij præfecto harmosten dixere nomen, qui magistratus semestris erat. Illorúmque præcipuum munus, castrorum & exercitus curam agere, ne sine munimento, sine custodiis sint, peruigiles excubias iubere, ne quid occulto speculatu hostes moliri possint. In primísque milites ad solenne iusiurandum adigere: neque enim militi arma capere fas erat, ni prius apud tribunum legitimum præstitisset iusiurandum: qui etiam in castris iura dabant. quóque in promptu essent, & nihil moraretur imperium, illorum statio in castrorum principiis erat, vbi tribunal habere, & iura dare assuẽrant, quibus non virgas, vt consuli aut prætori, sed ad terrorem audaciæ, vites lictores præferebãt, cõtumacésque milites Romani vel Latini nominis, iussa minus exequẽtes, non virgis, sed vitibus per centuriones: externos vero fustibus plectebant. Alexander tamen Seuerus tribunis non lictores aut apparitores, sed milites anteire iussit, quatuor tribuno, sex duci, decem verò legato. Erátque militari lege cautum, vt si miles dum cæditur ob crimen, vitem frangeret, aut centurionis vel tribuni manum teneret, de gradu deiectus, militia amoueretur: si autẽ violentas manus inferret, capite lueret. Cúmque reliqui milites passim ferreos haberent annulos, tribunis tamen, centurionibus & legatis, aut his quibus ordo & imperiũ erat, aurei dabãtur: à quibus siue in hostes ducere, siue castrametari, siue in prima acie & fronte locari, aut in subsidiis poni, vel in stationes & vigilias ire conueniret, tesseram milites petebãt. Ipsi vero ab imperatore, quod dari oportebat, signum assumebãt, copiásq; equitum & peditum, quoties dimicandum erat, ornari & instrui, atque in aciem educi iubebant. Milites quoque in

Tribuni à Cæsaribus creati.

Harmostes Tribuni officia.

Tribuni statio.

Tribuni lictores.

Lex militaris.

conflictu prælíorum, singulos & vniuersos hortari & monere, atque in cessantes animaduertere, tribuni proprium munus erat. Missionem quoque militibus perfunctis militia, si causam probarent, ex autoritate & iussu consulum dabant. Quod Fuluius cohortem legionis in qua tribunus erat, sine iussu consulum missam fecerat, Quintus Fuluius Flaccus censor illum ærarium fecit, & senatu amouit. Si qui tamen post missionem studio pugnæ militare cuperẽt, nisi secũdo sacramẽto adscripti essent, arma sumere, & merere, aut in hostes tendere nequibant. Marcellus notauit tribunorum militum officium esse, milites in castris habere dicto audientes, & intendere imperio, ad exercitationes deducere, in stationes mittere, clàues portarum suscipere, ne occulta colloquia ferant, néve quis autor noui consilij cum hostibus moliri quid possit, stationes, vigilias, munitionésque ne infrequentes sint, nonnunquam interdiu, sæpius noctu circuire, milites singulis momentis instructos paratósque habere, siue pabulatum, siue frumentatum vadant, præsertim si in procinctu hostes sint, exploratóque in hostes ducere. Cúmque frumentum militibus admetitur, ne quid minus æquo impartiant, interesse, néve pernicíosa fame, aut inopia afficiantur, vtque præparati commeatus abunde sufficiant alimentis, ne arma, viri, equi aut pecunia desint, cum imperatore multo ante prẽuidere (nã Romani duces rationem commerciorum præcipuam habuere semper) castris locum capere, valetudinarios inspicere, sauciorum curam agere, nomina militum memoria tenere. Quippe imperatorem aut tribunum ignorare milites, pudenda insciti a est. Neque aliud Othonem ad imperium euexit, quàm quòd quenque militum, in agmine, in stationibus, in itinere nomine compellabat suo, ex hoc gratiam & studia hominum assequutus. Querelas quoque militum audire, illorúmque delicta militari lege plectere, infidum damnosúmque militem militiæ gradu deiicere, tribunorum potestatis est. Fertur tamen Aurelianus Cæsar tam seueræ disciplinæ fuisse, vt tribuno per epistolam mãdarit, vt militum manus contineret, ne quis pullum aut onem raperet, aut vuam ex vineis, aut ex segete spicas: vt arma tersa, calceamenta fortia, vestis noua, equus defricatus, & mu-

Tribuni militum officium ex Marcello.

Aureliani disciplinain militarẽ rapacitatem.

& mulus centurionatus foret. Fuítque antiqui moris, vt miles in castris ad centurionem, centurio ad tribunum, mane salutatum vadat, & ad edictum præstò sit. Ac licet tribunis militum centuriones subsint & decuriones, ipsi tamen legati imperio parent. Erátque militari lege cautum, ne quis vbi tribunus militum fuisset, postea ordinum ductor esset: namque centurio, decurio, & ordinis ductor tribuno inferiores sunt. Alexander vero Macedo tanti tribunos & decuriones fecit, vt neminem nisi sexagenarium ordines ducere siuerit. Hoc quoque notatum est, eum qui præconium faceret, inter decuriones admitti non licere, & multo magis inter tribunos. Si tamen antea præconium fecisset, & postea artem desiuisset, ad decurionatum admitti poterat, ad tribunatum non vtique. Insuper obseruatum, vt si quando in aliquos iusta mouenda forent arma, senatum per tribunum militum de bello indicendo ad populum sæpe tulisse. Quódque veteri instituto ad tribunatum admitti nemo poterat, nisi prius alam duxisset: neque alam ducere, nisi cohorti præfuisset: siquidem cohorti erat ala inferior: tribunatus vero legionum, post alam conferri datíque consueuit.

Qui ad tribunatum admissi.

Qui ludi scenici, qui Megalenses, qui Tauríj, Compitalitij, Iuuenales, & Honorarij fuerint.

CAPVT XIX.

INter spectatissimos ludos, qui plurimi Romæ fuerunt, Romani ludi à regibus instituti primum, qui & magni, & circenses dicti, præcipui semper habiti sunt, Ioui, Iunoni, & Mineruæ celebres: nam singulis diis singuli erant dicati ludi: quippe venationes & munera Saturno, scenici Libero, circenses Neptuno: aliíque aliis numinibus dabãtur, quos ad placanda numina vnà cam sacrificiis, cúmque cantu & tibia celebrabant, prætoris edicto id decernente in hæc verba: Ludis publicis, quod sine curriculo & sine corporis certatione fiat, popularem lætitiam cantu, fidibus & tibiis moderanto, eáque cum diuino honore iungunto: & infra. Quos etiam vrgente bellorum tumultu prætermit-

Vnicuique deorũ ludi.

Prætoris edictum de ludis.

tere duxerunt nefas. Quum enim secundo Punico bello externis hostibus Italia afflictaretur, & cuncta bello arderent, eosdē magnifice apparatéque factos, & in plures dies instauratos, oleique congios in vicos datos fuisse competimus. Postea confectis bellis & rebus contra Samnites gestis, magnifice Romanos faciendos curasse, illósque coronatum populum spectasse, victoribúsque palmas è Græcia translato more, atque epulum ludorum causa ædiles dedisse, Titus Liuius autor est. Fuere quoque ludi magni, quos post pugnam ad Trasimenum votos inuenimus, æris trecentis triginta tribus millibus, bobus albis quadringentis, multísque hostiis & aliis diuitiis clari, quos à Marco Acilio consule in apparatu belli contra Antiochum iterum votos, & magno sumptu exolutos, ac dies decem continuos celebrantes tradunt: in quorum celebritate, præcipua per singula puluinaria mittebantur munera. Anno inde ab vrbe* ferè quadringentesimo, quum vis morbi ingēs vrbem peruasisset, & graui cælo vulgarentur morbi, tantáque tabes & vis mali ingrueret, vt nullum pestis suffugium foret, quum ope diuina luem minime leuari crederent, victis superstitione animis, scenici primum ludi apparatu magnifico facti sunt, quos ludiones ex Hetruria, motibus non indecoris, versibus ridiculis cū cantu & tibicine adhibitis histrionibus, saltantes celebrarunt. Eósque ab ædilibus curulibus secundo Punico bello, per quatridruum instauratos, ac noctu luminibus accensis celebrari, misiliáque varij generis spargi, autores memorāt: in quibus inter ludicra scenæ, comœdiæ repræsentari solebant, multis fabularum argumentis, & apparatu vario, quarum sex fuere genera: nanque ex his alia statariæ, alia motoriæ, aliæ togatæ, nōnullæ palliatæ, pleræq; prętextatæ, aut Atellanæ. Erátque constitutum, vt comœdi cum soccis proscenia inirent, actores tragœdiarum cū cothurnis: planipedes excalceati: scenici certatores nudi, circa pudenda tantum velati. Vtque ad ostentationem scenæ, in argumentum fabulæ pro personis quas gerebāt, varios amictus induerent: quippe Agamemnon sceptrū ferebat, pellem bubulcus, Achilles arma, Telephus penulam & peram, ita vt pro fabulæ argumento congruens apparatus fieret per artifices scenicos, qui imitarentur affectus.

Ludi magni

A. anno 394 Scenici ludi quando primum facti.

Comœdiarū sex genera.

Decori obseruatio in vestibus.

Vtque

Vtque in scena quinque tantū seruarētur actus: nam scenico ludioni quinquies prodeunti, vltra prodire non licuit: quod in tragœdia quoque seruatum est, vt nō plures quàm quinque personarū actus fierent, vtque finito argumento, & scena personis vacua, chorus & tibicen introducatur. In veteri vero comœdia seruatur, vt primarum partium communes actiones sint, aut gesta militiæ domíque: postrema rum vero, conuiuia, cantus, potiones, & lusus. Postea, seu ob morum prauitatem, seu quia mali exempli ludi erant, perniciémque ciuibus afferebant, ita scenicos infectati sunt, vt Scipio Nasica in censura scenicos ludiones tribu mouisse, & ærārios fecisse dicatur, licet institutum foret, vt actores Atellanarum tribu non mouerentur, sed stipēdia facerent & mererent: fuítque vetus mos diu seruatus, vt primitiæ spectaculorum à ludicris scenicorum choreis inciperent. Cúmque Idæam deorum matrē ex Pesinūte Romani aduocassent, præter munera & apparatus magnificentiam, ludos in honorem deæ instituerunt, qui præcipui inde habiti sunt, quos Marcus Iunius Brutus cum tēplo in Palatio dedicauit, qui etiam scenici dicti: illósque Megalenses appellarunt, illorúmque curam ædiles gerere, ac vetis initio prę- *Ludi Megalenses.*
lata diuitiarū pompa celebrare: permissáque ludēdi licentia, personatos iuuenes, magistratuū priuatorúmq; munia & personas, & facta dictáque imitari, & ante deæ simulacrum ludere, matronásque spectatæ pudicitiæ in his psallere, memoriæ datum est. Quibus diebus Romanæ consuetudinis erat, conuiuia & sodalitates inuicem agere, & comessari, victu tamen frugali & modesto, nec die tantum, sed noctu epulari: nāque hi ludi præcipue casti, magno fauore spectantium conspicui erant, ad quos seruos adire non licebat: illósque prætores & magistratus purpurati, in toga & prætexta, atque in ornatu maximo celebrarūt: quare pur pura Megarensis in vulgi prouerbiū venit. Quibus diebus *Purpura Megarēsis.*
stipem cogere, Idææ matris familiis propriū fuit, quod edicto cauebatur his verbis: Pręter Idęæ matris familias, eósque iustis diebus, ne quis stipem cogito: & infra. In quibus fuit constitutum, vt patricij Megarensibus motitarēt, plebs vero Cerealibus. Præter hos fuere Taurij diis inferis conse erati, quorum origo fertur antiquissima: quum enim re-

Comœdiæ antiquæ obseruationes.

gnante Superbo, vis morbi & insanabilis pernices per omnes vrbis regiones & compita peruagata esset, assiduisque funeribus exhausta ciuitas foret, atque ob esum carnium taurorum pestifer annus grauidas mulieres ita afficisset, vt sisti pestilentia nequiret, in deorum inferorum placamenta hos ludos concelebrarunt, qui Taurij dicti, quòd ob taurinæ carnis morbum, inuenti primum concelebratique sunt, in quibus metas circumcurrere, velut in Circensibus seruatum est. Compitalitios vero Laribus, quos bis in anno vernis æstiuisque floribus ornabant, dicatos plerique autumant, quorum origo ab vltima antiquitate fuisse proditur. Cùm enim Prisco Tarquinio regnante, in foro genitale repente apparuisset, quo in sinu admoto, mater Seruij Tullij Ocrestes, stupens miraculo, haud multo post Seruium Tullium enixa peperit, qui mox regno successit, & quòd puero caput arserit, Laris filius esse creditus est: inde Compitalitij ludi primum instituti inuentique fuere, quos per vicorum magistros fieri, & in compitis celebrari, ac per multum temporis desitos, quum solennia ludorum intermittere nefas esset, post L. Lusellum & C. Marium cõsules à L. Pisone reuocatos, & magno apparatu instauratos memorant, qui postea nõ per vicorũ magistros, sed præfectos vicorum celebrari cœpti, & demũ sublatis collegiis, haud multo post discussi fuere. Tametsi ab Athenien sibus primum institutos Compitalitios nõnulli credant, in quibus præmium victori hircus donabatur: post quos, iuuenales, funebres & seculares, vario & solerti ingenio inde recepti paratíque sunt: in iuuenalibus enim, licet iuuenum causa instituti forent, in hísque adolescentes per lusus & lasciuiam admitterentur, plerunque tamen anus, & grandæuas natu matres, senésque ingraescenti ætate, ludis admissos comperimus. Lusus erat quem ludebãt turmæ puerorum primo ætatis flore, & iuuenes generosi spiritus, vt equis instratis, hinc inde dispositis turmis, tanquam acie instructa, composito agmine, in iustæ modum pugnæ cursitarent, speciémque prælij, modo in occursum eũdo, nunc à tergo & in gyrum occursando præberent, & campestrem incursionem facerent, speciménque magnæ indolis, & cõmendationem ineuntis adolescentiæ præ se ferrent, ita vt

Ludi Compitalitij.

Ludi iuuenales.

qualis

qualis quisq; futurus esset, cuiúsque spei, facile eniteret. In his quoque pyrrhichã saltari accepimus, quæ integris vrbis moribus, magno fauentiũ studio fiebat: quæ primũ inuẽta fertur in Creta, nõnulli à Laconibus ad res bellicas facile obeundas, vt armati leui flexu & saltu, nunc se contrahẽdo nunc in altum exiliendo, nunc declinando, tela & plagas vitarent, disciplinámque ediscerent: quæ enoplia saltatio dicta est, quam Tranquillus Troiam nuncupauit: idque à Romulo institutum ferunt, vt cũ armis saltarent milites saltatione, quam bellicrepam dixit. Sicut in Panathenæis arma tos pueros saltare voluerũt, in quibus pueri puellæque forma conspicui, manibus amplexi, nunc in orbem, nunc in obliquum per diuersos flexus pyrrhicham in theatro saltabant. Postea vero Gaditani modi, & mollissimæ saltationes, quum essent minus notæ, inuentæ fuere, in plures diuisæ species: in chironomiam, quæ manuum gestu: halma, quæ pedum: lactisma, quæ calcibus ad humeros iactis saltabantur: quorum inuentores Iones fuisse dicunt, vnde gestus quoque pantomimi fluxere: in quo id fuit constitutũ, vt in chironomia alij gestus subiti, alij miserabiles, alij lõgi nomina ferrent. Funebres vero ludos etiam inter ludicra scenæ exhiberi accepimus, & post ludos epulum datum quibus qui præerant, designatores dicti, in quibus gladiatorum paria, qui venalem habẽt sanguinem, modo plura, nunc pauciora, nonnunquam familiæ lanistarum ad gladiaturam comparatæ, digladiari, vulneráque & cædes accipere solebant: quos in defunctorum illustrium memoriam ea de causa institutos ferunt, quòd quum hostes bello victi, seruíque ad sepulchra summorum ducum olim sæue iugularentur, & sanguinem effunderent, ídque posteris sæuum & inhumanũ videretur scelus, cautum fuit, vt sæua illa desita consuetudine, serui libertíque, & damnati capite, ac gladiatores bustuarij, qui venalem habent sanguinem, vsu armorum & astu eruditi, conducti precio per lanistas, digladiarentur: in quibus in æmulationem certaménque virtutis, licet dimicatione pernicioſa, vulnera acciperent daréntque, & ferro decernerẽt: in qua si quis forte succumberet, mercedem lanista perditi gladiatoris accipiebat. Athenienses vero fures & sicarios pecunia comparatos,

Pyrrhichas.

Enoplia saltatio.

Saltatio in panathenæis.

Saltationes molles.

Ludi funebres.

Designatores.

Athenienses.

armis instruebant,quos, vt in scena dimicarent, inuicem committebant:apud quos vsus obtinuit,vt imperatore vita functo, duodecim captiui ad sepulchrum iugulati, tumulentur vná.Quæ munera licet summæ immanitatis forent,duces in bellum profecturi,Romæ plerunque populo exhibuere:scilicet vt vulnera cernere assuescerent, cædésque & prælia non formidarent:quibus certa lex data,vt multo grauioribus armis pugnare discant,vtque diutius in pugnæ simulachris armati assuescant,vt in patientia laborum educati,in conflictu pugnæ minus laborarent, neque vt tyrones corporibus animisque deficerent.Vtque lanistę cum hastis & sudibus primo introducantur, mox gladiis decernant, ad præliúmque incedant tunicati. Vtque ante congressum multa fiant,quæ non ad vulnus, sed ad speciē gesticulationis,& motus agilitatem videantur : procedente mox pugna,vt nudi digladientur, neque in vulnere ingemiscant,néve iniusi decumbant,néve postquam decubuissent,ferrum accipere iussi,segnes & cunctabundi accipiant,aut retractent. Ad quod certamen insignes nobilitate & opibus, neque obscuri generis homines plerunque prodiere:nam & Nero Cæsar CCCC. senatores, & DC. equites ad ferrum exhibuit. Et Domitiani temporibus nobiles ad specimen virtutis ostendendum,in arenam prodire non dubitarunt,qui non virorum modo pugnas,sed fœminarum noctu commisit:donec cautum fuit, ne equites Romani ludo & arena polluerentur.Primus enim qui gladiatorum edidit munus,Iunius Brutus,in honorem defuncti patris, fuisse traditur. Alij Appium Claudium & Fuluium consules in foro boario gladiatores commisisse primos asseuerant.In quo præter apparatus magnificentiam, immanisimas feras, hominésque,qui cum his concurrerent,ad pugnam exhibuit.Ad quos matronas admitti erat lege vetitum,ne immanitati aut feritati assuescerent: sicut ab athletarum spectaculis muliebrem sexū Augustus auocauit & dimouit.Non sic Cretensibus,qui præcipuas & magno natu mulieres ad gladiatorium munus admittebant: & Spartæ nulla est tam nobilis mulier, quæ precio conducta non ad scenam prodeat. Cúmque antea gladiatorij ludi imperatorum munus forent,Claudius princeps,vt pecunia

Quis primꝰ gladiatorū munus dederit.

Matronis ludis interesse vetitū. Cretenses. Spartani.

pecunia quæstorum fierent, cauit edicto:quos propter cædes & immanitatem, quódque mali exempli essent, postea edi prohibuit. Et quia nonnulli inopes & modicis facultatibus, sordida mercede conductos gladiatores ad ferrum exhibebant, Tiberio imperante, senatusconsulto cautum fuit,ne quis gladiatorium munus daret, cui minus quadringentis millibus census esset. Post aliquot vero ætates Theodoricus Gothorum rex ita gladiatores odio prosequutus fuit, vt optantibus Romanis, non modo illos denegari, sed nunquam postea edi permiserit. Fuitque in vsu, vt in funebribus essent spectatores penulati, quum in cæteris togati conuenirent. Seculares vero ludos, quòd singulis centumdecem annis, vel quòd semel tantum hominis ætate fierent, dictos accepimus. Nam seculum veteres hac finitione terminarunt. Alij nisi decurso trium ætatum spatio, seculares fieri negauerunt, qui supra Tiberim, sæpius in Capitolio, magna frequentia & fauore sunt edi soliti: ad quos licet præco inuitaret ad ludos, quos nec vidisset quisquam, nec visurus esset, illos tamen citra hunc annorum numerum persæpe celebratos comperimus: nam & diuus Augustus seculares fecit, & haud multo post Claudius celebrauit, quo interuallo sexagintatres haud amplius interfuere anni. Mox Domitianus illos instaurauit, habita temporis ratione, ex quo ab Augusto editi fuerant, quos Romæ per omnia theatra fieri seruatum est, in quibus trinoctio tetra caligine bobus atris ad Tarentum sacrum Plutoni & Proserpinæ, lectisternium, peruilegia & supplicationes instar Cereris initiorum fieri solebant, carmine & hymnis in Capitolio à pueris puellísque patrimis & matrimis, in Apollinis & Dianæ laudem modulato, cum quibus sæpe Circenses dabantur vná. Quorum institutio fertur antiquissima. Cùm enim Valerius Publicola, qui reges eiecit, tres filios morbo laborantes ex voto recepisset incolumes, voti reus, hos instituit primus, & celebrauit: quos antea præteritos vel intermissos diuus Augustus magnifico apparatu celebrauit,quanuis non vera ratione dimensa. In quibus iuuenes sine aliquo maiore natu

Quibus gladiatorū munus dare permissum.

Ludi seculares.

Secularium ludorum origo.

propinquorum, nocturno spectaculo interesse vetuit. Postremo Domitianus septimos exhibuit, ad sua tempora ab ortu vrbis obseruatos. Et demũ post curricula temporum, Philippus imperator, millesimo vrbis anno ex omni seculorum memoria, apparatissimos seculares fecit: in quibus præter elephantos triginta, leones, tigres, alces atque hyænas & bebos, etiam gladiatorum paria mille, hippopotamum, & rhinocerotem, feràsque immanissimas venationi dedit. Præter quos fuere ludi theatrales & honorarij, qui æquè ac funebres stati non sunt: sed vt quisque ad honores, vt ædilitatem, præturam vel consulatum euectus erat, ad conciliandum populi fauorem maxima hos lætitia coluit & celebrauit: in quibus elephantorum & leonum pugnas, aliarúmque beluarum venationes frequenter exhibitas inuenimus. Primus enim Scauola in curuli ædilitate leonum pugnas dedisse fertur, mox Pompeius iubatos trecentos quindecim, Cæsar quadringentos: donec senatusconsulto cautum fuit, ne Aphricanas in vrbem inueherent. Contrà Cneus Ausidius tribunus plebis: nam Circensium causa importari iussit. Postea Augustus tigrim, & Domitius Aenobarbus centum vrsos Numidicos in ædilitate, & totidem venatores Aethiopes dedit. Hæc enim expectatio munerum, quantum studij & fauoris ad conciliandum popularium animos attulerit, quum magnifico sumptu exhibita fuissent, enarratu difficile est: siquidem qui illa ample & largiter dedissent, aut qui munificentia reliquos anteissent, facilimos additus ad honores, consulatus & præturas, reliquósque magistratus, proximis comitiis habuere: quorum cura & procuratio præcipua ædilium erat. Et qui illos ob secordiam prætermisissēt, populare odium & offensam haud dubie incurrit, & velut sordidus & parum ciuilis, est pro despectissimo habitus. Mamerco enim homini ditissimo, quòd ædilitatem, ne sumptus in exhibendis ludis faceret, assequi non curasset, in consulatu repulsam tulit. In his enim res commentitias, fabellas & scenas repręsentare, tũ mõstra & visu incognita, venationésque & pugnas populo dare assuerant: ad quas mulieres descendisse, & cum immanissimis feris sæpe depugnasse comperimus, tanto omnium studio, vt triginta & amplius dies, sepositis

Ludi theatrales & honorarij.

Munera huiusmodi scenica ad honores viam parabant.

sepositis negociis, Romani ludis impenderẽt: quos postea Augustus coarctauit, ne ludorum celebritas nimium diu actus foreses & negocia moraretur. Theatrales quoque ludos in Liberi patris honorem inuentos fuisse, omnes ferè consentiunt, quos ab Athenienſibus originẽ duxisse ferũt, qui primi Nouembri mense Bacchanalia & ludos gymnicos ac Liberales celebrarunt, tanta licentia, vt nympharum & heroum habitu bacchantes prodirent in forum, & ad sonum tibiæ cum lasciua gesticulatione compositis modis psallerent, vinúmque cũ bellariis, libáque ex melle, magna bibendi licentia circunferrent: quos plerunque populus coronatus spectauit. Quæ sacra præterquam quòd per anum deliram & temulentam indicerentur, eò insolentię processere, vt mulieres viríque ornati hedera, crine fluxo, lymphatis animis debacchatæ, cũ thyrsis velut insanientes & furore afflatæ obuios ferirent: ministri quoque phanatici non minore vesania ferulas gestarent, tanta temulentia & verborum licentia, vt Marcus Varro, nisi ab amẽtibus fieri potuisse negaret: quare ministræ Mænales dictæ, inter quos Sileni, Satyri, Bacchę, Lenę & Chię, Mimallones, Naiades, Nymphę & Tityri sacris operabãtur. In his quoque comessationes, thyrsi, tibiæ & cantus frequentes erant. Et quoniã ad animæ purgationem pertinere dicerent, etiam vannum quo triticum purgatur, & ouum sphærali figura adhibebant. Quæ sacra procedente tempore, quum ex diurnis nocturna fierẽt (vnde Nyctileia appellata sunt) promiscuis ingenuorum & fœminarum stupris, cum strepitu & vlulatu in omne facinus & libidinem, perpetuo senatusconsulto, non in vrbe modò, sed per omnem Italiã coercita fuere: maximísque pœnis inhibitum, ne Bacchanalia Romæ, néve in Italia fierent, quum in contubernio sordidissimorũ patrarẽtur, essentáque maximorum scelerum causa & seminarium. Apud Thraces Orgia Bacchi ab Orpheo instituta, nisi à mẽstruosis fiebant. Euianes Bacchi festa celebrant, in quibus ludiones primo, mox spectatores multo vino epoto, ad arma concurrunt. A Babyloniis quoq; festus dies Bacho plurimo mero exhausto colebatur, in quo noctem perennem lasciuis gesticulationibus & largiori potu indulgebant. Apud Heleos Bacchæ Dionysio psallentes modulata

Theatralium origo.

Bacchanalium licẽtia.

Bacchanalia per anũ indicebantur.

Vannus.

Nyctileia Bacchanalia inhibita.

Orgia in Thracia.

Euianes.

Babyloniȳ.

Heleï.

voce, precantur vt bouino pede ad se accedat. Lauini integer mēsis Libero dicabatur, quibus diebus obscœnis verbis & spurcissimis vti permissum: quod Heliogabalus institui se fertur, vt in vindemiarū festo multa impudica & obscœna iactarentur in dominos: id quod nostrates seruare etiānum solenne habent: donec per forū vitile mēbrum plaustro transueherent, cui matrona spectatæ pudicitiæ velut sancto numini coronam imponebat. Quod etiā Varro fieri consuesse in reliqua Italia scribit, tanta turpitudine, vt per dies festos Liberi membrum per agros plostellis, mox in vrbē cum cantu & vlulatu ferrēt. Ab Aegyptiis tanto abusu Bacchanalia fiebāt, vt temeto ingurgitati, statuas cubitales per pagos circunferant, protenta mentula, magnitudine visenda, præeunte tibia & choro, cum Mercurij statua veretro porrecto: quas fœminæ & magno natu matres velut pōpam triumphalem præ se agebant, tam fœdo spectaculo, vt nihil improbius aut nequius foret. Eadem quoque licētia Athenis vulgo vsurpatur Nouēbri mense, quo Bacchanalia celebrabant, vt phanatica multitudo Baccharum habitu per vrbem procederet. Fuit præterea quinquennale ludicrum, in quo tam versu quàm prosa oratione græcè latinéque, tum musica per citharœdos & citharistas, tum gymnicis ludis certabatur: quos Nero Cæsar primus ad morem Græci certaminis è Græcia Romam deduxisse, Iouíque Capitolino dicasse, atq; singulis quinquēniis magno certamine animorū celebrasse fertur, iam intermissos ducētis annis à Lucij Mummij triūpho, qui primus hoc spectaculi genus in vrbe pręstitit. In quibus quantū quisque facundiæ experimento, aut cādore ingenij eniteret, facile apparebat. C. vero Caligula, horū instar, miscellos Lugduni fecit, græcæ latinæque facundiæ experimento. In quo certamine lege sancitum erat, vt victoribus hoc præmij darent, vt ipsorum laudes tanquam obnoxij scriberent, & carmine celebrarēt. Postea à Domitiano triplex institutum ferunt Capitolino Ioui, Musicum, Equestre & Gymnicum, aliquanto plurium coronatorum, in quibus Papinius Statius victus fertur, victor autem & ter coronatus in certamine Albano, & Domitianus pariter instituit. In quo poetę certatim Mineruę psallebāt hymnos. In eo vero Publius

Aegyptij.

Ludicrum quinquennale.

Triplex ludicrū quinquennale.

Mimographus

Mimographus palmam tulisse dicitur. Athenis quoque ad Thesei sepulchrum celebres hi ludi māsere, in quibus tragœdorum certamen magno conuentu totius Græciæ fuisse tradunt. Eò enim viri eloquentissimi ex omni Græcia exciti confluxere, inter quos Aeschylus primus tragœdiam dedit, in ea victor Sophocles, victus Aeschylus, haud multo post mœrore victus occubuit. Quibus etiā ludis decem iudices ex singulis curiis præfuere. Fuítque in more, vt hircus præmiū tragœdo foret. Vtque lyricis iuuencam immolarent, tragœdi hircum, poëtæ taurum. Proditur tamen comicus Menander, quum centum & octo scripsisset fabulas, in certamine comœdorum, licet esset superior, tamen ambitu & factione à Philomene victus renunciatus. In Elide quoque poëtæ accepto themate, carminibus certabant, victórque coronam ferebat donum: Sicut Archelaus Mausolo agona proposuit & ludos, in quibus doctissimi sæpe decertarunt, inter quos Theopompus Isocratis discipulus, omnium consensū, propter singularem vim ingenij, victoriam tulit. Vna tamen proditur Corinna, musca lyrica dicta, tanta eruditione claruisse, vt Thebis cum Pindaro carminibus certaret, & quinquies victrix foret. Et Aristophanes quum certamini poëtarum iudex præsideret, poëtæ illaudato victoriam dedisse, quòd sua, non aliena recitasset. Eutimus quoque Locris oriundus tam diserta scripsit carmina, vt olympicis ludis semper victor fuerit, semel tantum vni posthabitus. Quinetiam Neapoli quinquennale certamen fuisse tradūt musicum & gymnicum, illis æmulum, quę in Græcia summa laude celebrantur. Quod etiam noctibus magna luce ignium singulis quinquēniis Romę fiebat, magnis oratorū & vatum certaminibus. Neq; omiserim à quibusdam traditum memoriæ, Hesiodum carminibus cum Homero in certamine poëtarū contendisse, victorémque Hesiodū epigramma cum tripode in Helicone posuisse. Erāt præter hos plebeij ludi spectatissimi, qui exactis regibus pro plebis libertate primum dati sunt: quos nonnulli post secessionē ad sacrū montē institutos ferunt, ob cōsociatos patrū plebísque animos, quos postea Lucius Sylla, perdomitis hostibus, magna plebis expectactione restituit: quorum ędiles plebis arbitri & moderatores erāt, in

Tragœdorū certamen.

Hircus tragœdi præmium.

Poëtarum certamē in Elide.

Quinquennale certamen apud Neapolim.

Ludi plebeij

quorum celebritate seruatum meminimus, vt quoties instaurarentur, ab his ludorum causa epulum daretur, quos ex variis causis non semel instauratos comperimus. Cereales verò quin in Cereris honorem magnificentissime fierent, nulla controuersia est, quos circenses dictos nonnulli volunt: nam & deorum imagines in his longo ordine produci, & circum metas cursu contendere solebant, ouúmque in cerealis pompæ apparatu numerabatur primum, in quibus peruigilia noctu fiebant, sicut in sacris Isidis excubiæ: in his quoque ædiles plebis pro equorum cursu plerunque gladiatorum certamē exhibuere. Cereri enim ad quintum calendas Aprilis annis singulis Romani rem diuinam more patrio facere assuerant: quæ sacra, quòd è Græcia translata essent, & per Græcos curata, Græca dicta sunt. Fuisse enim in Græcia sacra Eleusinæ Cereris spectatissima, autores memorant, quæ obscura luce fiebant, sacerdotésque facibus discurrentes cursu phanatico sacra peragebāt, à quibus velut sanctissimis & impollutis, impij conscelerat'que amouebantur voce præconis, ita vt templum velut omni religione sanctum, alicuius criminis aut noxę conscio adire non liceret. Quod siquis adiisset nō initiatus, capite lucebat: ad quod Nero conscientia sceleris agitatus, ingredi veritus fuit. Non sic Antoninus Philosophus Augustus: nam fretus innocentia & vitæ integritate, sine discrimine adiuit. Cuius mysteria magno silentio inclyta, velut arcanum quid sanctúmque in vulgus efferre non licebat. Quod sacrum à solis matronis fiebat annis singulis. Romanique in toga candida spectare ludos, mulieréque in veste alba pariter sacrum facere solebant: in quo id fuit obseruatum, vt tunc diis gratum esse censerent, si à lætis nec funere pollutis celebraretur. Vtque in sacris Cereris ante noctem epuletur nemo, atque à vino in primis & Venere abstineant. Vtque quinto quoque anno ex Sibyllinis carminibus prodigiorum causa ieiunium fiat: inter quæ præcipuum fuit, vt sacris initiatos, calda abluerent primùm, quod castitati prodesse ducerent. Apud Athenas in sacris Cereris, quæ dicuntur Adonia, mulieres simulacra defunctorum efferre, multáque funesta & calamitosa iusto comploratu & gemitu effingere traduntur: in cuius sacrificio Atticæ virgines

Ludi Cereales seu Circenses.

Sacra Græca.

Cereris mysteria.

Sacra Cereris apud Athenas.

nes inter solennia, reposita cistis sacra capitibus quam occultè deferunt, quum Cereri sacrum quam occultissimis cæremoniis fieret: quippe prophano homini Cereris mundum videre nefas erat. Apud Siculos vero Cereri & Proserpinæ diuerso anni tempore sacrum fit: Proserpinæ enim maturis messibus decem festos agunt dies: Cereri vero, quum semen in terram mittitur. Græcis autem in tribus ludis, præterquam in Cerealibus, accensas faces gestare vetus mos habuit, in Prometheis, in Vulcaniis, in Panathenaicis. Præter hos fuere ludi martiales Marti dicati, & alij piscatorij, ex quæstu piscantium. Alij castrenses, qui in castris prętorianis plerunque cum venatione dabantur: nonnulli miscellanei, ex ludionum multiplici genere: alij Palatini, in Palatio triduo celebrari soliti in diui Iulij honorem, qui victam armis rempublicā in dominationem vertit. Alij Capitolini, quod Iupiter optimus maximus suam sedem seruasset. Qui aliis solennibus additi, collegiúmque nouum (autore senatu) institutum fuit. Præcipui Augustales, quos Tiberij tempore tribuni plebis in Augusti honorem facere instituerunt. Athenis vero & in omni Græcia multiplices fuere ludi, in quibus ad aucupandam popularem gratiam, Theophrastus fractum diuitiarum putauit maximum: nam Panathenæa, Dionysia, Scirophoria, Haloa, & Apaturia celebria fuere. Apud Lacedæmonios Gymnopodia, Hyacinthia & Chori. Patauij, Cestici ab Antenore inuenti, quos inter reliquos annumerasse nō ab re fuit. Illud vtique verum est, quod quanuis ludorum multiplices species forent, tamen ædilitia largitione quatuor curari impensius assuerant, Megalenses, Funebres, Circenses & Apollinares, magno semper apparatu & habitu, in quibus non tuba aut fistula, vt in aliis, sed sola tibia canebant. Quódque vetusto more quoties festi ludi edebantur, illos omnis ætas, sexus & ordo plerunque coronati spectabant: quare Lucius Crassus cognomento Diues, quòd corollas ex auro & argēto imitatione foliorum in ludis populo dedisset, celebri memoria habetur. Fuítque prisci moris, vt populus in theatro vel circo sæpe ludicrum à principe postularet, cuius præcipuo studio teneretur: quotiésque princeps aut imperator, qui perdomitis hostibus triumphasset,

Siculi.

Græci.

Martiales.

Piscatorij.

Castrenses.

Miscellanei

Palatini.

Augustales.

Ludi multiplices in Græcia.

Lacedæmonij.

Ludi quatuor impensius curati.

Spectatores coronati.

Honor principi

theatrum ingredienti exhibitus.

vel popularis homo plebi percharus, ad ludos & theatrum iret, quum primum in conspectu prodiret, communi omnium plausu, & fauore concionis, faustísque acclamationibus totis theatris exciperetur: nonnunquam vniuersus populus aduenienti principi assurgere, & lacernas deponere solebant, vt togati apparerent. Qui honor summis tantum ducibus, aut viris summa integritate & fide ob merita in populum dabatur. Cõtrà vero deformatus ignominia, aut infensus infestúsque populo, clamoribus explodebatur & sibilis. Tum siquando ludi remisse & leniter, aut non legitime celebrarentur, vel si quo infortunio aut casu repente constitissent, aut si tibicen conticuisset, vel inter solẽnia ludorum commisso spectaculo, ex subita lætitia ad repentinum motum translati essent, aut si in enunciandis ludis versu ædilis errasset aut verbo, vel ante commissionem lũdorum, siue dum eduntur, tumultus repens, aut aliquid triste auribus oculísve occurrisset, & ex variis causis, tanquam si nefario scelere polluti essent, eiusmodi admissa, ludorum instauratione procurabantur & expiabantur. Cum enim pompa duceretur, quod obuius seruus loris medio circo vapularet, infausto augurio ludos pollutos pontifices putarunt. Et quum in cæremoniarum apparatu thensa procederet, quod equo consternato auriga habenas sinistra corripuisset, currúmque perperam egisset & circunflexisset, velut ominosum, ludorũ instauratione opus esse iudicarunt.

Cum ludi minus bene agerentur.

Qui esset vrbis præfectus, quód ve officium, quarúmque rerum cognitionem animaduersionémque haberet.

CAPVT XX.

Præfectus vrbis ad quid creatus.

SOlitos Romanos fuisse, quum reges & postea consules prætorésque reipublicæ causa abessent, ne quis repens tumultus fieret, néve vrbs sine imperio esset, aut hostium incursibus pateret, præfectum creare, qui vrbi mœnibúsque præsideret, ius redderet, & subitis mederetur, sæpe notatum est: qui si quid in vrbe turbatum esset, quum res postularet, iuuentutem armare, & per loca opportuna disponere: arma teláque in propugnaculis ingerere, castella communire, muros turrésque præsidio firmare, atque omnia cu-

stodiis vigiliísque instructa habere, portas claudere, pro portis stationes dispositósque stationarios milites ad tuendam populi quietẽ tenere deberet. Et ne quid falleret, aut nudatum præsidiis esset, animaduertere & oculis perlustrare, nihil denique curæ aut laboris omittere. Qui tametsi vrbi præfectus foret, in suburbiis æque cognitionem animaduersionémque habebat, illíque exercitus demandatos, & gerendi belli sæpe negocium datum esse liquet. Quam præfecturam à prima antiquitate Romæ fuisse, multiplici exemplo apparet. Siquidem à Romulo primus Romulius, à Tullo Hostilio Mumartius, & Sp. Lucretius pater Lucretiæ, regnante Superbo, vrbis præfecturam meruere: deinde consulibus eam curationem demãdarunt. Post aliquot vero ætates, tãquam non ciuile munus, à multis aspernatum est, ita vt eam curationem velut ignobilem repudiantibus plurimis, Q. Seruilius vt altercationes dirimeret, filiũ substituerit, eúmque extra sortem vrbi præfecerit. Quam sæpe intermissam fuisse crediderim: quippe Augustus vrbis præfecturam, tanquam nouum munus & officium, creauit. Denum in tantum processit, vt Nero à cognitionibus præfecturæ vrbis, honoris initia auspicaretur: & Piso viginti annos præfecturam vrbis, velut instar magni muneris, gerere non dubitarit. Extátque diui Seueri epistola ad Fabiũ Culleonem, qua cognitio criminum per totam Italiã ad præfectum vrbis delegatur. Relegandi quoque ad insulas, vel deportandi quos delicti enormitas postulat, querelásque seruorum libertorúmque audiendi, si de patronis dominísve querantur, ius illi potestásque fuit: carniúmque & fori boarij, piscarij, & suarij cura cognitióque ad eundem spectauit & pertinuit. Etiam senatum per vrbis præfectum vocari & consuli posse, atque absentibus vel impeditis consulibus senatusconsultum fieri, nulla controuersia est. Denique diligẽter curare nequa pars vrbis labaret, néve per occasionem & licentiã aliquid plebs moliri posset: néve quid circa vrbis custodiam aut munus vigiliarum segniter exequutum foret, quod ab homine impigro antè perspici potuisset, præuidere pręcaueréque debebat: tantíque exempli fuit, vt quum fœdissimo bello respublica afflictaretur, sæpe vrbi saluti fuisse & imperio, magnáque attulisse præsidia

Origo præfecturæ.

Præfectura intermissa sæpe & reuocata.

Munera adeundi Præfecti.

Præfecti qui deligebantur.

compertum sit. Sed notandum hunc præfectum, aut patriciæ gentis virum, aut senatorem, deligi consuesse: idque exemplo Marci Messalæ oratoris, qui Augusti tempore vrbis præfectus fuit, facile dignosci, licet sexto pòst die magistratu se abdicarit, non ingenuam & parum ciuilem potestatem esse ratus. Et tametsi Lucium Pisonem & Cossum

Lucij Pisonis & Cossi præfectorũ vinolentia.

præfectos vrbis vino indulsisse, & multum noctis conuiuiis exegisse legamus, adeò vt biduum & duas noctes cum Tiberio largiore potu indulserint, illos tamen satis graviter & inoffense vrbis tutelam administrasse, controuersia non est. Procedente mox tempore, in tantum præfectura vrbis processit, vt Sabino Vespasiani fratri ad præfecturam processisse, magni muneris loco fuerit: & Pertinax imperator ex præfectura vrbis ad imperium prouectus sit. Rursus

Præfecturæ honos & paulo post vilitas.

pòst aliquod interuallũ, tam infimæ sortis habita est, vt Heliogabalus omnes lenones ad præfecturã vrbis prouehere

Præfectus Latinorum.

destinarit. Qui verò præfectus Latinarum erat, etiam non senator fieri poterat: quippe quum citra ætatẽ senatoriam sæpe annis iunior crearetur ex nobilioribus: idcirco præfecto Latinarum, senatum habere non licuisse notatum est: inter quos Marcus Antoninus Philosophus, qui postea imperitauit annis iunior præfecturam vrbis gessisse prodi

Prienenses.

tur. A Prienensibus quoque in Neptuni Heliconij sacro,

Præfectus in sacro Neptuni Heliconij.

quod cum Ionibus commune fuit, iuuenis ætate vir adulta præfectus creabatur, & rex. Ab Indis in sex quinterniones vrbis præfectura diuiditur: nanque alij peregrinos reciiunt, alij vitam & mores notant, nonnulli defunctorum

Indi.

bona mortésque inquirunt, alij vendendis mercibus præsunt: multi venditarum rerum exigunt decimas, ita vt omne ciuitatis regimen illi moderentur. Græcis vero vrbis pre

Græci.

fectus ἐθνάρχης dicebatur, ipsáque præfectura ἐθνάρχια. Præter quem fuit prætoriarum cohortium præfectus, annonæque & vigilum, qui in numero magistratuum populi Romani non sunt, sed extra ordinem vtilitatis causa creati. Ad præfectum enim vigilum de incendiariis, de furibus,

Præfectus vigilum.

de effractoribus, de receptatoribus, cognitio pertinuit. Augustus vero Octauius quum plura orirentur incendia Romæ, septem cohortes opportunis locis constituit, vt vnaquæque binas vrbis regiones tueretur, quas præfecto vigilum subiecit. Præfectus vero annonæ ad leuandum frumenti inopiam, conuectis commeatibus, plerunque vrbi præfuit & imperio. Præter quos fuit præfectus morum, quem censorem nuncupant, & haud multo post præfectus castrorum & legionum, ac præfectus palatij temporibus Cæsarum nouissimis additi, quæ dignitas proxima Cæsarum magnitudini fuit: cui præfecturæ Cleander à Commodo præpositus memoratur, qui propter morum insolentiam, cum filiis vnà crudeli supplicio excarnificatus, pœnas dedit. Et similis sub Hadriano, qui deposita palatij præfectura, ad ocium se tradidit, moriésque inscripsit tumulo, quòd quum multos exegisset annos, septem tantum vixit, quibus ocio se dederat. Celebratur quoque Opilius Macrinus, qui ex humili fortuna per Caracallam palatio præfectus, mox ad imperium conscendit. Illud quoque à veteribus factitatum nouimus, vt quatuordecim curatores vrbis vnà cum præfecto tam vrbi quàm vrbanis negociis præsint. Sed & illud notatum, ad vrbis præfectum appellationes omnium potestatum, & illorum, qui in honore erant, pertinuisse, ipsarúmque cognitionem animaduersionémque habuisse: quod quidem noua constitutione à posteris seruatum est. Antea enim ex constituto Neronis appellationes à iudicibus ad senatum fiebant: cautúmque fuit, vt qui à priuatis iudicibus ad senatum prouocassent, tantum pecunię pœnæ nomine exoluere cogerentur, quantum qui imperatorem appellassent. A senatu verò ad principem appellare non licere, oratione diui Hadriani cauebatur: nec à præfecto prætorio, qui principis locum tenuit, appellare licuit. C. tamen Caligula nimias appellationes inhibuisse fertur, liberámque iurisdictionem magistratibus dedisse, ita vt sine appellatione iudicatum exequerentur, & placita seruarent. Quin etiam illud quæsitum est, an tutorum curatorúmque, qui nequiter & inofficiosè in tutela curaque de officio decedentes, versati fuissent, aut filiorum, qui parentes, quos venerari decet, contumeliis probrísque affecissent, in eósque turpissimum facinus admittentes, impias manus intulissent, cognitionem animaduersionémque præfectus haberet. Et placuit ab vrbis præfecto in tutores curatoréque, qui in euidenti calumnia tutelam curámque gessissent: aut in fi-

Præfectus annonæ.

Præfectus morum.

Præfectus castrorum, legionum & palatij.

14. vrbis curatores.

Appellationes omnium potestatum ad vrbis præfectum pertinere.

D. Hadriani edictum.

Appellationes inhibitæ.

lios,qui parentum dicto contumaces. & minus audientes forent,animaduerti cognoscíque posse: quod quidem tam legibus & senatusconsultis,quàm decretis edictisque principum aliis super alia editis & promulgatis sancitum est.

Miraculum de homine,qui extrusus è carcere,rursúsque in eum intrusus,inferna se loca adiuisse enarrauit.

CAPVT XXI.

INter fabulosa miracula, & puerilibus fabellis similia, multas magnásque res, quæ vix credi dicíque possunt, nullum tam impudens mendacium creditum est,quã quod ad hosce annos in Pelignis euenisse dicunt,quod quũ nouũ commentum putaretur,& temerevulgatũ,id verum postea fuisse,tam fama celebri,quæ vbique peruasit & vulgata est, quàm multorum testimonio,qui rem gestam didicere,non fictis sermonibus,sed certissimis experimẽtis compertum est. Quo autem pacto se res habuerit, hoc traditur modo: In Pelignis oppidum vetustum est,cuius nomen prætereo libens,licet obscura origine, haud tamen ignobile. In eo dominus qui vrbi præerat,superbe auaréq; ciuibus imperitabat, ac trucibus dictis factísque in subditos seruilem in modũ animaduertere solebat,eósq; licet imperata facerẽt, neque segniter mandata exequerentur,ob leues plerunque causas,pœnis & dãno mulctabat.Forte autem quum homo quispiam alioqui bonus,sed tenui re familiari,inops atque despectus,ipsius domini venaticum canem,cuius miro studio tenebatur,ita verbere affecisset,vt ob id periisse putaretur:quum id dominus rescisset, vehementer offensus,eum truci & minaci vultu grauiter increpitum,in pessimum cõiecit carcerem:ibíque quum vinctus graui custodia teneretur,post aliquot dies,hi quibus diligens ipsius cura mãdata erat,clauso iam carcere, & tam foribus quàm omni aditu perfepto,ne elabi posset,quum ad illum accederent,vt solebant,in eodem intus carcere nusquam inuenere: qui diu conquisitus,quum non appareret,nullúmque effugij vestigium extaret,rem ad dominum deculere:quod quum credi vix posset,ipséque mirum in modũ obstupefieret,post tres ferme dies,iisdẽ foribuspessulo firmatis,idẽ ipse qui modò carceri addictus fuerat,imprudẽtibus omnibus, & nemine conscio,

cõscio,rursus in eodẽ intus carcere intrusus apparuit:custodésque,vt cibum afferrent,adnocauit: qui quũ propere accessissent,omnésque miraculo obstupefierent, eum vultu tetro,& horribili facie,luxatis vtísque membris,aliter longe atque pridem fuerat,conspexere: quem quum interrogassent,vnde elapsus, & rursus in eodem intrusus carcere foret,quibúsque in locis fuisset,& vnde tam fœdo & tetro cultu emersisset:ipse velut elinguis, quum nullum proferret verbum,sed attonito stupentíque similis foret,vt ad dominum quantocyus admitteretur,postulauit: habere quod illi propere nunciaret,magnum,nec differendum.Cúmque ad eum protinus admissus esset, rem mirificam & admirabilem,ac dictu auditúque formidolosa,& vix credenda miracula dicere orsus fuit.Nam se ab inferis(si libet credere) remissum enarrauit:siquidem quum diutius carceris squalorem ferre nequiret,seu desperatione victus,seu iudicium reformidans,inops consilij, malum dæmonẽ vt sibi præsto esset,séque ex tam tetro carcere relaxaret, aduocasse dixit. Nec multo post,dæmonem fœdo aspectu & terribili facie in eodem intus carcere aspexisse,&secum pactum fuisse,ab eodémque & ferreis clausstris, non sine graui pressura extrusum,in loca deinde inferna, & profundas vastitates, ac fundum telluris intimæ actum esse præcipitem,singuláque lustrasse:impiorúmque supplicia,& sedes cõsceleratas,æternásque tenebras & ærũnas vidisse,ac loca fœda & formidolosa,regésque & summos duces in abrupto hiatu & profundo voraginis densa mersos caligine afflictari, & furiarum ardentibus facibus agitari:gemitúsque & eiulatus, ac dies noctésque ploratus mulierum & virorũ audisse: põtificésque vidisse infulis & trabeis purpura & auro distinctis, ac gemmis ornatos,aliásque miserabiles facies omnis generis hominum,ætatum & ordinũ,in cultu vario afflictas, & iacentes inter prælatas voragines,alios immenso limo haustos æternis suppliciis & nocte cruciari, ipsorúmque damnata scelera sempiterno dolore puniri: inter quos plures quos nouerat in vita,adnotauit,&præcipue intimũ familiarem,quem dum in vita ageret,æqualem sodalémque habuerat,alioquutũ dixit:ab eo probe agnitus,& miti satis sermone requisitus fuit,quid rerum ageretur,& quid reliqui spei

sibi foret. Ipséque quum prægraui seruitio & crudeli dominatu vsque premi respondisset, illum mandasse. vt domino enunciaret, caueret nequid tale ageret in posterum, néve graui tributo & iniquo vectigali subditos opprimeret: nanque illi vacuam sedem, quam propè cernebat, præstitutam esse prædixit. Et vt haud dubius promissi foret, fidémque vt dicto haberet, meminisse (inquit) illum debere secreti consilij & mutuæ pactionis, quam dum vnà militarent, & in castris agerent, clam iniuissent, quorum nemo particeps aut conscius vnquam fuit: quod consilium quum memoriter ille enunciasset, & non solum dicta conuentáque, sed & singula verba sponsionésque quibus vterque astrictus erat, recensuisset, ipsum dominum ordine hæc audientem, animo serio & attentiore factum, mirum in modum obstupuisse: ingensque animo formido incussa fuit, considerati quonam modo, quæ soli sibi credita, & nulli vnquam enunciata fuere, homo ille hebes & tardus ingenio, quasi numine afflatus, explorata haberet, eáque vultu interrito enunciaret. Adiiciunt miraculo, eundem interrogasse illum cum quo tunc sermo erat apud inferos, qui nitido cultu vestitúque apparato videbatur, nũquid aliquo cruciatu afflictarentur qui insigni veste & auro conspicui forent? illúmque respondisse, perenni incẽdio, intérque maximos cruciatus, & sempiterno dolore vsque premi & afflictari, idque totum quod auro & purpura fulgeret, ignem atque incendium esse. Et quum ipse id experiri volens, propius manum purpuræ admouisset, admonitum ab eo fuisse, ne tangeret, & tamen efficere nequisse, vt non ex caloris afflatu palmam sibi manus, quam tunc ostendebat, incendio & ipsi purpuræ admotam deflagraret. Erat enim pustulis liuentibus, & tetris hulceribus veluti tabe & igne sacro, malóque quod latius serpere videbatur, fere consumpta. Referunt præterea qui illum adiuere, eum postquã ab inferis emersit, quasi mente consternata, hebetique aurium oculorúmque sensu affectus foret, semper cogitabũdum in rarum prodiisse sermonem, víxque sæpius interrogatum colloquenti respondisse. Vultu verò tam tetro, & aspectu tam deformi reuertisse, vt qui dudum à coniuge & liberis probe agnitus foret, is postquam remeauit ab inferis, tam diro vultu, totiúsque

que facie corporis dissimilis effectus est, vt vix eundem illum esse crederent: sæpiúsque obortis lachrymis, ob faciei diritatem, & speciem hominis fœdissime mutatam, notos affinésque ipsum alloquutos fuisse: ægréque vt ante obitũ, qui mox consequutus est, res suas dispensaret, ac liberis & posteritati consuleret, vitæ spatium habuisse.

Quot militum ordines, cuiúsve generis milites in Romana militia olim militare consuerant, & qui apud exteros.

CAPVT XXII.

Militum ordines, quos Romani duces habuere, quibus res magnas gessere, hi ferme traduntur, nomine diuersi: nanque Rorarij dicti, cum quibus primi erant congressus, qui leuibus muniti armis, parmam & gladium gerentes, sicut ros ante pluuiam, sic priusquam procurrerent, aut acies admouerent, hostem incessebant, & primos concursus excipiebant. Præmittebatur enim leuis armatura, quæ eliceret, & hostem gradu moueret, mox equitatum libero cursu & robora legionum immittebant, quæ longius pellerent & fugarent. Qui etiam antesignani, eo quòd primi agminis erant, dicti: sicut apud Persas homotimi milites in principiis erant, qui magnopere apud reges nobilitati sunt inter quos peltati & cetrati, qui peltas cetrásque (scutorum enim genera sunt) deferebant haud multo discrimine diuersas. pelta enim cetræ haud dissimilis est: nanque erat cetra scutum ex loro, quo Aphri, Hispani, Galli & Persæ plerunque vsi sunt, in rhombi figuram: pelta verò, breue scutum instar lunæ: parma, figuræ latioris & circularis. Lusitanis verò scuta fuere duorum pedum latitudinis, quæ nec fibula, nec ansa, nec loro nectebantur. Numidica ex coriis sicut Græcis. Oretanis & Gallis quandoque pro munimento fuit pelta, queis erant enses obtusa cuspide, scuta vero debilia. Hiphicrates quoque pro parma militibus peltam dedit, hastæque modum duplicauit, & gladios longiores fecit, quare peltastæ appellati. Thracibus & Belgis dabatur pelta, quam meridem dixere. Liguribus ænea parma. Sardis pugio cum pelta. Celtiberis leue scutum & rotundum. Caius vero Marius parmulas militibus inhibuit, illas

Rorarij.
Antesignani.
Homotimi
Peltati.
Cetrati.
Cetra.
Pelta.
Parma.
Lusitanorũ scuta.
Numidica.
Peltastæ.
Merides
æneæ.

Parmanea. minus habiles & superuacuas arbitratus. Romani autem
Clypei. clypeos peditibus, scuta equitibus dedere: quos quidem
Scuta. milites à prima origine clypeis vsos cõperimus. postquam
vero stipendiarij facti sunt, mutato armorum genere, scuta
maius tegmentum pro clypeis accepere, sicut Latini populi
(quare scutatæ & cetratæ cohortes dictæ) quæ ex cratibus
plerunque intexebant. Antea enim Romulus Argolico scu-
Scutum Argolicum. to vtebatur. Post vero ictum cum Tatio fœdus, Romani,
dimisso Argolico, Sabinorum accepere scuta, suáque Ro-
mulus cum Sabinis arma commutauit, quibus postea Ro-
manivsi sunt. Samnitibus lata, ad summum æquali fastigio
fuere, in imo verò cuneata. Marsis amplissima, quæ decu-
Decumana scuta. mana dicta sunt. Lucani quoque scuta ex vimine confecta,
coriis tegebant. Græci frequenter russatis, Carthaginenses
Russati. albis, nonnunquam clypeis diuersa insignia ferentibus vte-
Gentium diuersi clypei. bantur, Corinthij rubris. Alba vero ferre scuta, Romanis
erat ignominiæ loco: nam fortes vtebantur pictis. Pœni ex
auro sculptis imaginibus. Germani scuta lectissimis colo-
ribus distinxere. Græci quoque diuersa insignia, & numina
addidere: quippe Græcorum clypeis Neptunus inerat, Tro-
ianorum Minerua, Vlysses Delphinis insigne in scuto præ-
tulit, Agamemnon formidinem capite leonino cum epi-
Principum ac Ducum. grammate Niciæ scutum auro fulgebat & purpura. Lace-
Gentium. dæmonij λ, Messenij μ, literas descripsere. Alcibiades Cupi-
dinem cum sagittis, Neocorus Aliarcus draconem, Demo-
sthenes in scuto aureis literis Bonam Fortunam inscripsit:
Legio ad Cordubam Pompeij nomen. Persis vero cratis e-
rat in manu læua, gladius vel securis in dextris. Fertur A-
lexander Macedo argyroaspidas ab argenteis clypeis, sicut
Alexander Seuerus imperator chrysoaspidas ab aureis nun-
cupasse: id quod à Samnitibus fuit vsurpatum, vt argenteis
aureisque scutis ornarentur. Galatæ animalium formas
æneas scuto effinxere, sicut Lacedæmonius quispiam in
Hanno. ingenti scuto muscam effictam habuit: & Hanno Cartha-
ginensis argenteo clypeo cum imagine Bacchini Hasdru-
Lacedæmonij. balis conspicuus erat: Cleomenes vero docuit Lacedæ-
monios clypeum non ex annulo suspensum, sed brachio
insertum habere, quo se firmius protegerent. Philopœ-
Achæi. menes Achæis, cum antea scutis leuioribus, & ad pro-

tegenda

tegenda corpora minus habilibus vterentur, pro scuto
clypeum, pro hastili sarissam dedit: qui tamen scutati pe-
dites ferreas ocreas in dextro crure induebant ne crure *Sarissa.*
effracto, nec expositi forent. Sarmatis vero nulla scuta fue- *Sarmatæ.*
re: nanque in conflictu præliorum defendi scuto inhiben-
tur: itáque ad vulnera expositi toto corpore patebant. Dein
de pilani, qui pilis depugnabant, dicti. Fuit enim pilum *Pilani.*
hastile, habens & ferrum pedale, & trigonum stylo præ- *Pilum.*
cuto, quod stupa colligatum emittebant, interdum hastam
habens trium pedum, nec minoris proeminentiæ ferrea
veruta: quo emisso, velut ad id dato signo, citato gradu in
hostes ibant: mox strictis gladiis collato pede, comminus
rem gerebant: quæ ab hostibus missa, Romani sæpe densa-
tis scutis excipiebant: tametsi nonnunquam tanto ardore
animorum ad arma concursum, & in hostes itum est, vt ne
mora in pilis emittendis fieret, illa abiicerent, & strictis
gladiis comminus rem gererent: quæ quidem pila Roma-
nis propria, & sua fuere arma: telũ haud dubiè quàm hasta
vehementius: sicut gessa Gallorum, sarissæ Macedonum, *Gessa.*
lancea Hispanorum, gladius Lacedæmoniorum, acinacis *Sarissæ.*
Medorum, falarica Saguntinorum, sagaris Persarum, rhom- *Lancea.*
phæa Thracum, framea Germanorum, & sparus rustico- *Gladius.*
rum: Theutonicorum verò, cateiæ. Erat enim hasta angu- *Acinacis.*
sto & breui ferro, romphæa autem ingentis longitudi- *Falarica.*
nis. Tametsi Hispanum gladium admodum breuem, & *Saguris.*
sarissam prælongam hastam ferro affixo legamus. Etiam *Romphæa.*
sica Romanis frequens & peculiaris fuit: quippe Romani *Framea.*
milites vtroque latere ferebant sicas, dextra breuiorem, *Sparus.*
sinistra longiorem. Proditúmque memoriæ est, C. Ma- *Cateia.*
rium noua primum forma iacula fecisse: nam quum du- *Sica.*
plici telo antea munirentur, ipse alterum admisit, alterum *C. Marij in-*
sustulit, & loco illius clauum panxit, quo firmius impin- *cula.*
gerent. Marcellus ad Nolam longiora pila militibus di- *Lacedæmo-*
stribuit, quò ferirent vehementius quum Carthaginen- *nij.*
ses breuioribus, & minus habilibus vterentur. Cleome- *Galatæ.*
nes vero docuit Lacedæmonios pro lancea sarisis vti, quas *Spathæ*
vtraque manu torquere assuefecit. Galatæ pro ensibus spa-
thas gestabant oblongas, quas à dextro latere catenis sub-
nectebant. Post quos hastati, qui hastam gessáque ferebant,

Tyrones. qui etiam in prima fronte positi, hastis prævalidis ferro munitis militabant. erant enim ferè tyrones, tunc primùm militiæ adscripti. Deinde principes ordines ducebant, milites robustiores ætate, & vsu doctiores, ab hastatis per interualla diuisi. Tertij vexilli triarij fuere, qui siqua maior vis ingrueret, aut durior casus principes repelleret, compressis ordinibus, vno continente agmine totam aciem clauderent, laxatos languentésque ordines magnis viribus repararent. Tantíque roboris erant, vt rebus abscisis & deploratis, sæpe debilitatam virtutem, & fractos restituerent animos. Præter hos velites, quod vestiti, & nullis armis muniti, quò expeditiores forent, inter leuis armaturæ milites locabãtur, quibus parmæ tripedales, breuioresquàm equestres & iacula quaternos longa pedes, ferro præfixo, data sunt, ex celeri cursu quasi volantes dicti, prompti ad excursiones, qui ad prosequendum inclinatam semel aciem, vagos effusósque prædatores excipiendum, infestásque populationes & vastitatem inhibendum, tum ad subita belli & repentinas incursiones mirum dictu est quanto præsidio fuerint. Hi enim secundo Punico ardente bello, dum Romani ad Capuam sedent, vt contra equites, quibus hostis prævalebat, repugnarent, à Fuluio Flacco proconsule primum inuenti institutíque sunt. Quibus additi sequentibus bellis plerunque sagittarij, & cohors Peligna velitaribus armis, quorum tela ad remittendum imperitis inhabilia traduntur. Rursus inter militum ordines alij descripti sunt quibus prætorianis nomen, qui iuxta ducis prætorium excubantes, honore atque ordine præstabant. hi enim præcipuo robore & virtute illustres, equites, magna & firma præsidia fuere, quippe qui circa principis tabernaculum, & imperatoris latera militabant, quum nobilitate & honoribus anteirent. Hos antea Celeres à Romulo dictos ferunt: siquidem Romulus trecentos circa se, pacis bellíque temporibus habuit expeditos, quos Celeres nuncupauit: qui postea Flexumines, demum Trossuli, quòd oppidum Thuscorum Trossulum sine peditum opera vi cepissent, dicti sunt: quos Numa dissoluit, & antiquata militia missos fecit. Primus enim Tarquinius Superbus custodiam ferociſsimorum circa se habuit, vt noctu penes regiam excubarent, dic autem

Milites ætate robustiores.

Triarij.

Velites.

Sagittarij & Peligna cohors addita velitibus.

Prætoriani

Celeres.

Flexumines Trossuli.

autem illius latera cingerent. Obseruatúmque fuit, vt is summam militiæ gereret, & imperatoris vice fungeretur, qui prætoria castra & prætorianos haberet. nanque omnis cura & procuratio rei militaris, desito imperioveteri, penes prætorianos fuit, qui quandoque quum Romæ iuxta pomœrium castra metãtur, magnarum dissensionum causam præbuere: nã per celebria vrbis loca super assumendo principe inextricabiles sæpe pugnas conserebãt. Ideo Tiberius Cæsar, ne per hospitia dispersi, populares tumultus fererẽt, extra frequentia vrbis prætorianis loca dedit. Denique in tantum viribus processere, vt quem vellent, ad spem imperij impellerent, & in principem assumerent, assumptúmque mox deturbarent, essentque arbitri totius imperij & moderatores, qui etiam speculatorum ordinem habebant promptissimorum, qui circa ducis latera excubabant: vnde magni sæpe duces adiumenta sumpsere: quippe Aphricanus primus fortissimum quenque delegit, qui ab eo non discederent, & cætero belli munere vacarent. Sequuti deinde consules, & demum Cæsares, cohortes circa latera, veluti firma & valida præsidia habuerunt. In vrbe quoque ex præfectura Rheatina delecti milites ad latera consulum excubantes, sæpe reipub. operam nauarunt. Manus quoque equitum Romanorum armata, præsidij causa senatui plerunque affuit. Cato quoque promptos circà se Firmianos habuisse fertur. Fuítque moris populi Romani, sociali fide & fœdere iunctis, quos reges appellauisset, turmã equitum Romanorũ honoris causa, & militarẽ custodiam velut præsidium impartiri. Reges quoque Asiæ, militum cohortes & robora virorum habuere, quos Argyraspidias à genere armorum nuncuparunt. Lacedæmoniorum reges generosissimos iuuenes trecentos habuere custodes. Athenienses scram cohortẽ, quæ ex se inuicẽ amãtibus cõstabat: quæ etiã apud Thebanos fuit. Alexander Macedo clypeatos, & Persarum mille satellites excubitores adsciuit. Macedonum quoque reges obseruarunt nobilium liberos habere, qui noctu seruatis vicibus, pro foribus vbi res quiescebat, excubarent. Alexander Epiri ducentos Lucanorum exules habuit expeditos. Aratus vero ad corporis custodiam delectos milites accepisse fertur. Pisistratus Corynephoros. Marius

Cohortes circa latera cõsulum & Cæsarum.

Fœdere Romanis iuncti.

Reges Asiæ.

Argyraspides.

Lacedæmonij reges.

Athenienses.

Thebani.

Macedones.

Corynephori.

Præcipites. satellites, quos vocauit Præcipites. Et Sulpitius tribunus, Marij tempore, manum equitum iuniorum custodes aduo cauit. Cúmque symbola in castris ab Antigono de nece Eumenis darentur, Macedones mille milites expeditos ad ipsius custodiam dederunt. Dionysius prævalidis seruis latera muniuit, & efferis barbaris commisit custodiam, quos quum dimitti Plato suasisset, penè in discrimen vitæ & dis-

Beneficiarij sidium venit. Petreius beneficiariis & cetratis stipatus fuit.

Cetrati. Apud Persas turmæ immorralium, quæ ex decem mil-

Turmæ immortalium. libus constabant, ad extremos seruabantur casus, qui aureos

Melophori. torques, & manicatas tunicas habuere distinctas auro, ex quibus mille selectis, Melophoris dixere nomē: donec The

Thymochresia. odosio imperante, ab Ardaburio & nomē & genus immortalium desiere: quorum instar ordo equitum apud Gallos

Somatophylaces. fuit, quem Thymochresiam, Græci somatophylacas vocāt.

Cyrus. Cyrus custodes corporis eunuchos habuit, quò magis in officio essent, eos præter illecebras voluptatum, firmisi-

Indi Reges mum præsidium ratus. Indi vero reges, peruileges mulieres

Masinissa. habuere excubantes. Masinissa parum hominibus credens,

Iulius. salutem suam canibus vallauit. Iulius autem Cæsar, omissis excubiis, custodes corporis nullos admisit, satius arbi-

Augustus tratus, semel morti succumbere, quàm metu assiduo deri-

Tiberius. neri. Augustus Calaguritanorum & Germanorum manum

Galba. aduocauit: sicut Tiberius Germanos, & Galba euocatos.

Caligula. Caius autem Caligula Batauos. Antoninus etiam Germa-

Traianus. nos equites acciuit. Traianus quoque sine stipatoribus aut

Antoninus. militari custodia perdiu vixit. Fuitque literis proditum, excubias militares & corporis custodes, non Cæsaribus

Vexillares cohortes. modò, sed Augustis mulieribus, vt matri & coniugi imperatoris, olim apparuisse. Secundi ordinis cohortium vrbana rum milites ex Romanis frequenter adscripti sunt, ex qui-

Legionarij. bus vexillares cohortes delegere. Tertij legionarij, qui legionibus adscripti militabāt, qui tam ex ciuibus quàm Latini nominis, & fœdere iunctis ciuitatibus sacramento adsciti erant: quóque facilius dinoscerentur, diuersa habuere insignia: nāque aliis prætoriani, aliis legionarij, atque vba

Cataphractti. narum cohortium milites vtebatur insigniis. Præter quos fuere cataphracti loricati equites, ferro muniti, & fulti grauioribus armis, qui stabili gradu congredi, & vim excipere solebant:

solebāt: quibus arma erāt, galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia ex ære, hasta & gladius: cassides verò & thoraces peditibus similes. Hæc enim præ reliquis fortis & inuicta acies, tanto robore munimentóque fuisse traditur, vt trepidam diffidentémque aciem plerunque reparārit. Erat enim manus hæc validissima, præque cæteris terrori hostibus & formidini, ab hísque gentes sæpius subactæ fuerunt & domitæ: quibus & equis operimenta fuere lintea, quæ ferreis laminis instar plumæ nectebantur, profecto munimentum contra omne telum insuperabile: quæ tanti fuere, vt eas Hiphicrates cum æneis commutarit, illásque Athenienſibus dederit. Priscis vero seculis perpauci lineis thoracibus (Homero teste) depugnarūt. Maximæ vero firmitatis celebratur thorax ille linteus Amasis Aegyptij regis, cuius singula fila trecentis sexaginta aliis constabāt, in quo ex auro & lana versicolore, diuersis animalium figuris inscriptæ eius venationes erant. Nonnunquam equites galeis & clypeis ferro coruscantibus, in equis insidentes pariter ferro æréque munitis, in acies prodierunt: qui licet multimodis munirentur armis, suras tamen & femora nuda armis habebant, quò expeditiores pedibus forent, quos statarios vocatos ferūt, quippe graue agmen, qui nisi firma manu & lento gressu prodibant in aciem. Galli crupellarios vocarunt, quibus continuum tegmen erat ictibus impenetrabile. Persæ clibanarios: quod erat proprium Sarmatarum, ferreis laminis, aut præduro corio conserto muniri: qui quum turmis instructi vadunt, mirum dictu quanti roboris quantæque formidinis sint. Illorum verò pedestri pugna nihil ignauius. Græcis quoque dissimiles equitum fuere species: nam quidam hippotoxotæ dicti, alij scenophori, plerique Iphicratenses summæ laudis, sicut apud Romanos Fabiani: alij Dimachæ grauioribus armis, qui quum opus est, pedestres fiunt acies: nonnulli hippagogi: multi amphippi, qui equis duobus merebant. Vltra quos in Romanis castris Accensi stipendia fecere, qui in demortuorū locū suffecti cooptatiue fuerāt, quasi ad cēsum adiecti, qui & adscriptitij, quòd supplēt numerum militum, legionibus adscribebātur. Fuitque nomen ordinis militaris, sicut principes, commentariēses,

Thorax Amasis regis.

Statarij.

Crupellarij.

Clibanarij.

Equitum Græcorum species.

Hippotoxotæ.

Scenophori.

Iphicratenses.

Fabiani.

Dimachæ.

Hippagogi

Amphippi

Accensi seu adscriptitij.

Principes.

Commentarienses.

Cornicularij. vel cornicularij. Inter leuis verò armaturæ milites, ferentarij non in postremis erant, funditores dicti, ex Balearibus
Ferentarij. frequentes, qui saxis & fudibus, velut nimbo grandinis, &
Funditores. omni genere telorū quæ feruntur, non autē geruntur, procul hostē missilibus arcent, & in fugam agunt: nonnunquā ense congrediuntur comminus, qui etiam in cornibus & hostem petere eminus solebant, quibus singulis tres fundę è neruo vel iunco, aut setis simplici habena fuere: interdum triplici scutali fundis, sicut ab Aegio, Patris & Dymis funditores vsi sunt, cum scuto & iaculo præusto, qui vnà cū sagittariis & iaculatoribus incedebant: qui vsus apud Indos præcipuus erat, vt misso lapide, extremos pueri capillos attingant impune. Hi inferioris ordinis quàm pedites, despectissimique inter milites habiti sunt: quare huic inconditę turbæ, ad populandū vastādúmq; agros magis quàm iustæ pugnæ idoneæ, Cyrus seruos præfecit, quasi illos non militare, sed prędę & rapinis assuetos, seruilia exercere duceret. Tametsi sagittariorum & funditorum plerunque delecta manus nō temere congressi, magna ad victoriam momēta fecere. Qui quidem sagittarij cum thorace, tibialibus & pharetra, ense accincti, nonnunquam sine pharetra cum hasta & scuto præliabantur. Græcis verò, licet ex diuersis prouinciis funditores & sagittarij stipendia fecerint, tamen Cirtei & Elymæi præcipui habiti sunt. Fertur Scipio Aphri canus aduersus Numantinos dimicaturus, omnibus centuriis delectos sagittarios funditoréſq; miscuisse: qua descriptione effecit, vt de Numantinis insignem victoriam tulerit. Metellus quoque ducens in Iugurtham, funditores & sagittarios inter manipulos diuisit, ita vt parum abfuerit quin ingēti victoria potiretur. Calones vero lixásque, licet militiæ sacramento adigi non solerent, siquidem seruilia ministrabant militibus, illos tamen in aciem prodiisse, bonam fidelémque operam reipub. sæpe nauasse cōperimus, tunc quum accisis rebus, & re exterminata, militúmque fracta virtute, militiam militare coacti sunt: qui quòd ligneas calas vel vallum gestarent, dicti calones fuere. Calas enim antiqui dixerūt fustes, quos serui portabāt in comitatu dominorum, dum in expeditionem vadūt, seu ἀπὸ τῶν καλῶν.
Sagittarij. *Graci.* *Calones.* *Lixæ.* *Calones vn de dicti.* *Calæ.* *Brutiarij.* Lixæ quoque, qui exercitum sequuti quæstus causa, aquam militibus

ministitibus curabant: Sicut Brutiarij, quorum opera veluti seruorū magistratus vtebantur, persæpe militarunt, & munera fecerunt. Quum enim secundo Punico bello post Cānensem cladem Brutij ad Hannibalem primi defecissent, postea deuicto Hannibale, eos Romani, neque milites scripsere, neque pro sociis habuere, sed magistratibus præstare iusserunt seruorū munia militiæ domíque: sicut Picētes, ob initam cum Hannibale societatē, pro militari officio, viatorum & tabellariorum operas præbuere. Super eos quos dixi adnumerantur caligati, quibus caligis militaribus vti permissum: tametsi pro caligatis omne militum genus à militari caliga multi accipi contendant: quæ quidē ferreis clauis multiplicibus munitæ erāt. Præter quos legitimi euocati, & tumultuarij milites fuere: legitimi, quod militiæ sacramento iusto delectu adscripti militabant: euocati, qui ex prouincijs sociisque ciuitatibus æquo iure & fœdere iunctis, non Latini nominis, militiæ munęre fungebantur: qui non milites, sed pro militibus habiti sunt. Milites enim nominis Latini, proxime morem Romanum instructi erant, lingua, moribus, armorum genere congruentes, disciplina denique & cultu Romano, qui plerunque Gabino ritu toga circuncincta, ita vt lacinia reuocata, hominem cingeret, militarunt. Tumultuarij vero dicti, qui repentino aduentu hostium, quum in discrimine extremo res foret, per trepidationem & metum raptim militiæ adscribebantur. Etiam proletarios, & capite censos quandeque munera fecisse, & reipu. operam nauasse comperimus: Erant enim hi tenuissimi, & modicarum facultatum, qui non vltra mille quingenta æris in censum referebant, domi ad prolem excitandam destinati, dimissa militia, & sacramento soluti, qui temporibus reip. difficilimis, quum vndique imperium fluctuaret, rebus abscisis, milites quādoque scripti sunt. Sicut quum post Cannensem pugnam, seruitia, obæratos & mercenarios, ac capitalia ausos, militiæ sacramento adigere populus coactus fuit, numero octo millium, qui in exemplum iusti militis militarunt, quos volones dixere, quòd sponte militiæ adscitī, libertatis studio militiam meruissent. Fuitque animaduersum, in Romanis castris, nisi ingenuos & libertinos seruí-

Militibus curabant. *Picentes.* *Caligati.* *Legitimi.* *Euocati.* *Milites nominis latini.* *Tumultuarij.* *Proletarij.* *Capite cēsi.* *Volones.*

rute exemptos, militiam meruisse neminem, præterquam secundo Punico bello, quo Hannibal Pœnus Italiam omni clade belli peruastabat, quo populus Romanus extremo discrimine adactus, rem desuetam vsurpauit, primúmque seruitia sacramento adegit. Postea sociali bello ex libertinis duodecim cohortes bonam fidelémque operam reipu. nauarunt. Mox Iulius Cæsar ex magna parte perdomitis hostibus, quum ob bellorum clades in locum decedentium nullos sufficere valeret, seruos commodatos militiæ adscrisit. Augustus quoque Octauius bello Illyrico & Germanico cohortes libertorum legit, quos voluntarios appellauit, illósque cum ingenuis commiscerí, aut eodem vti armorum genere vetuit. Hos quoque Romæ incendiorum causa, & si grauior tumultus oriretur, instructos paratósque habuit. Ipse enim seruos, qui ciuilibus bellis, stipendia fecerant, confectis bellis, dominis restituit. Lapsis inde temporibus, Antoninus Cæsar voluntarios, quos obsequentes latrones vocauit, & gladiatores contra hostes præpotentes militiæ armauit. Cleomenes quoque dux Lacedæmoniorum, seruitia ad nouem millia libertate donasse, & militiæ adscripsisse fertur, quum bellis attriti milite indigerent. Sed tamen capite censos propter inopiam & modicam rem familiarem, diu sacramento adscribere non licuit: donec C. Marius capite censos militiæ muneribus fungi, & militare coegit, qui in exemplum iusti militis militarunt. Postremo causarij dicti, quibus causæ ne mererent, legitimæ suppetebant: sicut beneficiarij, qui perfuncti militia, & data missione, post nauatam insigniter operam, muneris vacatione donati, & militia missi fuere: tametsi beneficiarios, quòd beneficio tribunorum ad militiam euicti erant, nonnulli dictos credãt. Tria enim fuere missionum genera, quibus milites exautorabantur: Honesta, quum emeritis stipendiis, & functis commodis missionum, vacationis munere donantur, quo tẽpore scuta, gladios & arma dicabãt Laribus, sicut gladiatores Herculi, quòd diis iuuantibus perfuncti militia, rudem accepissent: quod missionis tempus, militi quinquagenario erat definitum. Alij, nisi decennio stipendia meruissent, missionem petere neminem putarunt posse. More tamen

Voluntarij.

Causarij.

Beneficiarij
Tria missionum genera.

men Romano, militare sacramentum in vndecimũ diffunbebatur annum: quo exacto, militia perfunctis missio dabatur. Deinde vt decimussextus annus stipendij finem faceret, Tiberio imperante cautum fuit, qui etiam militiæ tempus ad vigesimum annum propaganit, cauítque vt nisi post vigesimum annum, missio militi non daretur: prætorianæ vero cohortes, nisi annis sedecim militassent, ad penates & domesticos Lares noń remittebantur. Apud Assyrios autem Ninus Semiramis filius, annos singulis copias sacramento solutas domum remisit. Rursus nouos milites, militiæ sacramento, nullo præstituto tempore, adegit: quos tamen vltra annum militiæ nunquam abscripsit. Causaria vero missio dicitur, quum senecta aut valetudine aduersa, vitióve corporis, domos velient aut res inuisere suas, vel viribus parum validi, minus idonei muneribus essent Ignominiosa, quæ & probrosa dicitur, quum militi ob delictum & graue crimen, quibus reus agitur, vt quia transfuga, desertor, aut fugitiuus arguitur, vel timide & diffidenter cum hoste congreditur, ignominia notatus, & militia exautoratus fuit: in qua re licet animaduertere, ꝙ si tribunꝰ militẽ exautorauit, hoc est, insignia militaria illi ademit, infamia quoq; affecisse videbatur. Post aliquot vero tẽpestates, noui milites nominibus variis à Cæsaribus, penes quos fuit ius arbitriúmque rerum omnium, militiæ adigi cœpere: nam præter gregarios, qui vilissimi inter milites sunt, fuere legionarij, alarij & manipulares, qui in legionibus, alis, vel manipulis militabãt: ex quibus Nero Augustianos, & diuus Claudius Dacisianos milites legit. Probus vero Decimanos, Alexãder Seuerus Ostensionales, Tiberius Vigesimanos, & alij Primanos, Secundanos, Quartanos, Quartadecimanos, Vndeuigesimanos, Duodeuigesimanos alegionũ numero, magnæ & expertæ virtutis. Apud Spartanos Neodomadæ omniũ habentur fortissimi, quos Persæ gardates dicũt. Antoninus Cæsar lectos milites, Pitamitẽ & Laconicẽcã cturiã appellauit. Aegyptij & Aethiopes, calasiries & hermothybies: Antiochus alam mille equitũ, Gencã: Dion vero Dionianos. Illud tamẽ ad memoriã insigne est, milites Romani nominis à cõditavrbe ad tribunos

Causaria missio.

Ignominiosa.

Militia exautorati.

Militũ varia nomina.

Gregarij.
Legionarij.
Alarij.
Manipularij.
Neodomadæ.
Gardates lecti milites.
Calasiries.
Hermothybidæ.
Genca.
Dionæi.

militares,& captam à Gallis vrbem,per annos ferè trecentos quinquaginta ſuo ſumptu & impenſa meruiſſe, ac ſtipendia feciſſe. Parte enim anni ſub pellibus militabant: parte verò, liberis, vxori & penatibus,ſibíque ac familiæ, agrum colendo,& rei ruſticæ nauando operam, neceſſaria parabant. Quo autem tempore Veij diutina obſidione & inteſtino malo obſeſsi fuere, quum hyemare oporteret in caſtris, Romani vtili & neceſſario exemplo docti, militibus ſtipendium de publico ſtatuêre.Tunc primum collata ſtipe, æra militibus conſtituta ſunt. Et deinceps reliqua militia,ſumptu & ære publico meruere.Nonnulli Anxure capto ſub tribunis militaribus,patres ſtipendium annuum militibus decreuiſſe memorant: quod quidem denis aſsibus in dies ſingulos taxabatur. Poſtea Tiberio regnante, ſinguli denarij diurni dati, prætorianis verò bini. Scipio Aphricanus inſtituit,vt prætorianis ſeſquiplex ſtipendium daretur,hoc eſt,integrum & dimidiatũ.Domitianus,quartum ſtipendium aureos ternos,militi tradidiſſe fertur. Apud Germanos epulæ & largi conuictus militi pro ſtipendio fuere.Cyrus ternos obolos ſingulis nautis ſtipendium dedit,quibus Lyſander vnum adiici procurauit. Aegyptij calaſiriis & hermothybiis, quos præcipuos habebant milites, præter prædia dabant panis toſti pondera definita, & carnis bubulæ minas ſingulis: vini vero ſextarios quaternos. Mercenario milite populus Romanus perraro adiutus fuit: ſolum enim Punico bello, Q. Fabio Maximo, & T. Sempronio Graccho conſulibus, ope externa adiutus bella geſsit, & in Hiſpania Celtiberi ſtipendiarij militis auxilio fultus,legiones duxit, quos latrones,quod mercede militarent,quaſi ſeruientes,nuncupauit antiquitas, qui plerunque circa imperatoris latera excubabant. Galli geſſatas vocãt milites mercenarios.Inter cæteros Cares mercede militaſſe, & auxilia conduxiſſe traduntur,ideo vilio-res habiti.Fertur tamen Pruſias conductis in Thracia mercenariis militibus,ita Byzantios obſediſſe,vt extra mœnia progredi nequirent. Parthi nec mercenarios, nec ordinarios habent exercitus,quibus nec certa imperia, nec duces erant. Sed poſtquam iuſſu regis ad bellum educti fuerant, confectis bellis, ad propria dilapſi, nullam mercedem ſtipendiorum perferunt,niſi prædam. Britanni nõ ære ſignato militant,ſed aurum,argentum, & alia metalla precium victoriæ ferũt.Scythis,niſi capite hoſtis oblato,miles prædæ particeps fieri nequit. Chij autem quum ſeruis mercenariis pro milite vterentur, bello ſubacti, ſeruis propriis vincti traditi,& in exilium acti ſunt,ſicut Syracuſis aliquãdo poſſeſſores à clientibus exacti fuere. Fertur verò Cato ſenior cum Celtiberorum manum ducentis talentis,& nimis magno ſtipendio conduxiſſet, & ob id increpitus ab amicis foret, quod ſummam nunquam exoluere valeret, reſpondiſſe:ſi vicerimus,ex hoſtili præda illis ſatisfiet:ſi victi forſan erimus,non habebũt vnde petant. Fuit præterea memoriæ literis proditum, apud tot diſſonas gentes, linguis moribúſque differentes, varia etiam armorum ſpecie & diſsimili ornatu milites in aciem prodire,& cum hoſtibus congredi conſueſſe,quem ſibi quiſque proprium & peculiarem fecit.Etenim Vaſcones tecto capite,aut cum galea pugnare nefas habẽt.Aetoli & Pelaſgi dextro pede nudo dimicant,& ſiniſtro crure veſtito armis.Albani & Iberi ferarum tergore caput amicti.Sacæ Scythica gens,criſtatis galeis in acutum deſinentibus.Lacones pileati. Perſæ turrito pileo.Luſitani criſtata galea & neruata caſside,aut mitratis frontibus,& iaculo hamato.Paphlagones haſta,Spartani breui pugione præliantur. Salentini exerto humero. Gallogræci nullo veſtitu calceatúque amicti, quippe qui nunquam niſi in pugna nudentur.Baleares diſcincti. Cares funda.Perſæ,Parthi, Cydones, & Macæ ſagittis. Thraces peltati cum iaculis & romphæa, Lacones gladio breuiori: Carthaginenſes breuibus ſpiculis.Oretani iaculo,funda,& gladio. Numidæ & Maſſæſylij effrenatis equis, & ſine ephippiis,mirabili velocitate, ita vt modò citato agmine fugiant,modò inſequãtur,miræ ad cauendum ſolertiæ: nonnunquam binos trahentes deſultorios equos, ita vt inter pugnandum ex feſſo in recentem armati confeſtim tranſcendant.Quod compar fuit cum Sueuis & Dardanis, qui pariter confertim pugnant & cedunt.Samnites vibrare haſtas antequam dimicent, aſſuerant: quibus in prælio non vtuntur. Euboici & Aphri haſtis congrediuntur, quas vocant phalangas.Cretenſes Cydonio arcu & ſaltu.Andaba-

Ro.initio nullis ſtipẽdiis militabant.

Calaſiries. Hermothybij. Milites mercenarij. Liuius li.4. Deca.3.

Galli. Geſſatæ. Cares. Pruſiæ. Parthi.

Britanni. Scythæ. Chij. Syracuſani Armeriũ militarium atque ornaũ tuum apud varias gentes diuerſitas. Vaſcones. Aetoli. Pelaſgi. Albani. Iberi. Sacæ. Lacones. Perſæ. Luſitani. Paphlagones. Spartani. Salentini. Gallogræci Cares. Perſæ. Parthi. Cydones. Macæ. Thraces. Carthaginenſes. Oretani. Numidæ. Maſſæſylij Samnites. Euboici. Cretenſes. Andabatæ.

tæ niſi obſcuro cœlo, nouo & inuſitato genere, clauſis & conniuentibus oculis, aut in caligine & tenebris pugnant.

Arij. Idem apud Arios, qui iuxta Sueuos incolũt, vt niſi atra nocte præliari liceat, nigro ſcuto, corpore colore fucato, &

Auctyles. oculis vinctis. Auctyles quoque libyci populi, noctu pu-

Parthi. gnare diſcunt: die habent inducias. At non Parthi, quibus

Lacones. pugnare in tenebris eſt lege vetitum. Lacones vero, vt in

Athenienſes. tenebris pugnare diſcerent, nunquam noctu præuio lumine incedebant. Contrà Athenienſes: nam è cubiculo egredi noctu, niſi prælato lumine, Solonis lege vetabãtur. Gal-

Galli. li prælõgis gladiis, & ſine mucronibus, & vaſtis ſcutis ſu-

Hiſpani. pra vmbilicum, nudi dimicabant. Hiſpani breuioribus &

Aegyptij. acuminatis, leues agilitate corporum, & armorum habitu:

Achæi. nam linteis prætextis: cum purpura & candidiſſimis tuni-

Macedones cis præliantur. Aegyptij ſcutis oblongis, ita vt vix hoſtem

Medi. conſpiciant, & magnis haſtis. Achæi breuioribus, neque ad

Theſſali. protegenda corpora habilibus, & haſtilibus minoribus,

Maſſagetæ quibus Philopœmenes pro ſcuto clypeum, pro haſtili ſa-

Aſſyrij. riſſam dedit. Macedones graui armatura, breui gladiolo,

Syri. & leuibus peltis. Medi & Theſſali equitatu valent. Maſſa-

Arabes. getæ equis & peditibus. Aſſyrij, Syri, Arabes, atque Aſiatici ferè omnes frequentius de curru præliantur: ſicut Bri-

Britanni. tanni, qui ingentibus gladiis ſine mucrone, & breuibus ce-

Bathriani. tris ictus excipiunt. Ipſi etiam Arabes velocibus camelis

Indi. cõminus oblongo gladio, eminus arcu & ſagitta, Bathria-

Mauri. ni bipennibus & leuibus ſcutis. Indi arcu tricubitali vel ha

Laxamathæ. ſta, pelta, & lato gladio. Mauri leonum & elephantum pel-

Nomades. libus vrſorúmque amicti, bella gerunt. Circa Mœotim Laxamathæ viri pedibus, fœminæ equeſtri prælio, non enſe,

Roxani. ſed laqueo depugnant: Sicut Nomades, qui Perſice viuunt,

Aethiopes hoſtem illaqueatum conficiunt. Ex Germanis Roxani ſcu-

Parthi. to, thorace & galea ex crudo bouis corio, reliqui immenſo ſcuto armantur, & haſta enormi. Aethiopes arcubus lõgis non minus quatuor cubitis, & ſagittis longiſſimis. Parthi miſsilibus telis, aut ſagittis aſſueſcunt, citis cohortibus nunc occurſantes, nunc terga dantes, ſimulata fuga: quod apud Scythas & Germanos fortiſſimum pugnæ genus cenſebatur, vt cedere loco, & rurſus inſtare, pro conſilio haberent: quibus vſus erat cum fœminis equabus prælia-

quòd

quòd veſicas curſu leuarent: mares vero in aciem non producere: ſicut Bathriani fœminas camelos, ad bella præparant, maribus in expeditione nõ vtuntur. Sed tametſi Perſæ, Medi & Aſſyrij, effuſo curſu procurſando, eminus iaculis & ſagittis hoſtem inceſſerent, haud longis inde temporibus Perſæ optimates, thorace pectus, ſcuto ſiniſtram, dextram gladio vel ſecuri muniuerunt. Lydi quoque & ple-

Lydi. rique barbari, longis braccis & longis criſtis, ſed breui ar-

Cretenſes ſagittandi periti. cu & ſpiculo armantur. Quod autem de Cydoniis loquor, non omittendum, nullos Græcorum præter Cretenſes ſagittis vti, inſtitutum patrium eſſe: nec ſolum Cydones, Perſas, & Parthos cæteruis ſagittariorum valere, quos hip-

Hippotoxotæ. potoxotas vocant, ſed Aethiopes, Arabas, Indos, Scythas, Bathras, Sarmatas, adde Aegyptios, & orientis populos, contra ingentes hoſtium copias, calamorum & ſagittarum iactu præcipue valuiſſe, quibus plerunque ſolem obumbrant, & ideo ſerenos exoptant dies. Præ cæteris Magneſij

Magneſij. artem ſagittandi habuiſſe traduntur præcipuam, vbi oppidum Mothona, in quo Philippus ſagittæ iactu amiſit oculum. Scythis autem adeo ſagittarum ſtudium fuit, vt dextra ac ſiniſtra pariter iaculari, & vice alterna in hoſtes mittere, ſublato diſcrimine, callerent.

Quid ſit lex, quid plebiſcitum, ſenatúſve conſultum, quid prætorum edicta, vel reſponſa prudentum.

CAPVT XXIII.

VErum eſt quod proditur ab autoribus, à principio o-

Nullæ leges initio Ro. ex ſcripto populi iudicio. riginum nullas apud Romanos ex ſcripto populi iudicio leges latas fuiſſe: ſed quod reges iudicium ſtatuebant, id pro lege ſeruabatur. Arbitria enim principum pro legibus erant: quippe condendarum legum ius arbitriúmque tũc penes reges erat, quũ delictorũ pœnas præmiáque conſtituunt, & querelas ciuiũ criminationéſque admittunt. Hinc à Romulo leges curiatæ, & reliquis regibus, præcipuè

Leges curiatæ. à Seruio Tullio, abſque populi cõcilio, ſed tantũ conſulto ſenatu, leges ſacratæ fuere, quibus etiam reges tenebãtur:

Leges ſacratæ. quas ſine ordine latas Papyrius in vnum collegit & acer-

Papyrianum ius. uauit, vnde ius Papyrianum dictum. Quum vero extermi-natis regibus, conſules & annui magiſtratus præeſſent, ius

potestáſque omnis legis condendę consulibus collata fuit? qui quoties ex vsu erat, ex consulto senatus leges ad populum tulere, quæ firmæ illibatæque manserе. Neque consules modo, sed dictatores, prætores, ædiles, censoréſque ad populum iura dare, & legem ferre poterant, eáque promulgata & demum lata populi iussu, patribus autoribus, ita summos ac infimos astringebat, vt obedienter imperata facere oporteret. Quòd si in lege ferenda populus aduersaretur, aut senatus illam non acciperet, quippe qui eam ferri aut promulgari non sineret, nullius exempli, nullarúmque vitium esse censebatur. Ferebat enim præco legem ad populum ex autoritate & iussu dictatoris, consulis, prætoriſve, subiiciente verba & præeunte scriba: qui quum illam promulgasset, id demum firmum erat, si in eo quod lege cauebatur, populus autor fieret. Ipsáque lata & promulgata, atque in æs incisa, & in ærarium condita, ita eius scitis omnes astringebat, vt eius firma maneret autoritas: aduersúsque eam si quid factum foret, posset non iure factum videri. Mulcta quoque per legem lata aduersus eum qui secus fecisset, impune irrogari quibat. Si quid tamen ea promulgata, addendum legi foret, detrahendúmve, antequam in foro proposita, & in æs incisa fuisset, facile licebat, postea vero vetabatur. Si tamen non trinundino lex promulgaretur, aut Ioue tonante, vel per vim & minas, seu per fulgura & tempestates, vel die ominoso & piaculari edita: si contra plebis tribunorúmve intercessiones, aut denique contra auspicia feratur: si neque iurata per consules tribunósve esset, poterat haud dubiè abrogari, & pro infecta haberi. Quare quum M. Iubilius Drusus trib. pl. leges pro optimatibus tulisset, Philippus consul qui ei infensus aderat, obtinuit à senatu, vt leges eius vno senatusconsulto tollerentur, quia contra auspicia latæ erant, propterea illis populum non teneri. Neque enim fas erat pro lege recipi, quod vitio, & non iusto imperio editum fuisset aut promulgatum: ídque lege veteri cauebatur, his verbis: Legum iusta imperia sunto, híſque ciues modestè & sine recusatione parento. & infra. Dictum est autem trinundino leges ferri, quòd tribus nundinis proponi leges, demum promulgari deberent. Si quid tamen alicui ob gratiam, quòd

Quæ demũ leges ratæ erant Romanis.

Quæ lex abrogari poterat, & pro infecta haberi.

Trinũdino leges ferri.

quòd dignum aliquod operæ precium fecisset, contra ius publicum aut legem scriptam indulgendum foret, nonnunquam senatu postulante, populi iussu lex abrogabatur, vt ille legibus solueretur, exemplo Lacedæmoniorum, & ius interim conniuebat, eadémque post annum ferebatur denuo. Alexander vero Seuerus imperator nullam sacrasse dicitur legem sine XX. iurisperitorum, & quinquaginta disertissimorum consilio. Quod quidem ius, in legem, morem, & æquitatem veteres diuiserunt: iúsque ad res humanas, fas ad religionem pertinere voluerunt. Sed notandum, non solum leges editas consensu populi sacratas, sed & scita plebis, senatusconsulta, edicta magistratuum, ac iurisperitorum autoritates & responsa, demum placita principum, & res iudicatas, vim legis habuisse: in quibus ciuile omne ius consistit. Animaduersionis enim metu, magistratus dum audaciæ & facinoribus obuiam eunt, his veluti legibus omnes alligarunt. Erat enim plebiscita, quæ rogatione tribunitia legis condendæ causa plebs statuebat: quæ licet à plebe scita essent, illa tamen vim legis habere haud dubium est. Quintus enim Hortensius quum plebs in Ianiculũ secessisset, in Esculeto legem tulit, vt ea quæ plebs iussisset, omnes Quirites tenerent: quam L. Valerius, & M. Horatius antea tulerant centuriatis comitiis. Magni tamen inter plebiscita legésque intererat, quod plebiscita, tribuno rogante, de his quæ ad plebem pertinent leges verò, consule vel prætore, aut alio magistratu consulente, rogabantur. Qui tamen populus differt à plebe, quod in populo patricij, senatores, cunctáque nobilitas insunt: in plebe verò patricij non insunt. Non tamen quicquid populus iusit, ratum esse decet: quia quod ius non esset, populus iubere non poterat. Senatus quoque consulta, tametsi ad populum non ferantur, si tamen ea tribuni probassent, & rata esse vellent, legis vim obtinuere. Erat enim senatusconsultum, quod senatu iubente decernebatur sine lege. Hæc enim illa sunt decreta & consulta patrum, quæ iuris statuendi causa, non ob priuatam vtilitatem decreto amplissimi ordinis statuũtur: quæ tunc rata erant, si tribuni plebis ea censuissent, aliter poterat senatusconsultum per intercessiones tribunitias impediri. Fuítque diu obseruatum, in omnibus senatusconsultis, in

Legis abrogatio ad gratiam priuati cuiusquam.

Iurisdictio.

Fas.

Leges sacratæ.

Plebiscita.

Plebiscitorum & legum differentia.

Populi & plebis differentia.

Senatusconsultum.

Prætorum edicta.

quibus aliquem solui placebat, adiicere, vt de ea re ad populum feratur. Quod postea adiici desitū est. Præter quæ prętorum edicta, quæ iuris statuendi causa in albo proponuntur, legum vicem habuere, vt quum doli metúsve causa, aut vi quod factum sit vel clam, se ratum non habiturum promittit: quæ quidem edicta, vel ciuilis iuris declarandi, vel interpretandi, adiuuandi, supplendíve causa, à prętore proponebantur: quod ius honorarium dictum est. Et quū prętores olim ob gratiam plerunque varie ius dicerent, Cornelius legē tulit, vt niū ex edictis suis perpetuis, & scripto iure prętores iura dare non possent. Fuítque constitutum, vt non prætores modo, sed ædiles, censorésque de his quæ cuiusque magistratus iurisdictionis sunt, quoties varia & commutabilis ratio aliquid noui decernendi causam daret, edicta proponerent, eáque circunspecte edita, velut iura legésque promulgatas seruari mandarent, ita vt si quid contrà factum esset, poterat in eum haud secus lege agi, quàm si decreta legū labefactasset, aut præteriisset. In quibus etiam seruatum comperimus, tunc quum proponūtur aut eduntur, in primis nomen Cæsaris cum honore præfari. Et tametsi annuam dici legem edicta prętorum quidam censuerint, constat tamen, illorum constituta haud secus quàm si perpetua lex esset, sæpe valuisse. Estque memoriæ proditum, vt instar edictorum, prætoris interdicta valeant. Nam si quid bono publico ne fieret interdixit, haud secus in eos animaduertit, qui admisere aliquid contra vetitum, quàm si quid fieri iussisset, & ob nequitiam paritum non fuisset. Responsa denique prudentum pro legibus sæpe habita & recepta sunt. Quum enim interpretādi iuris, & sententiæ ferendæ de his quę in controuersiam veniunt, potestas his tributa esset, illorum responsa, librata moderatione edita, nimirum eam vim obtinuere, ac si leges sacratæ fuissent: quæ quidem tantæ autoritatis fuere, vt suppressa ratione, illorū placita instar legis haberent. Ante vero Augusti tempora ius respondendi de iure controuerso, nulli datum fuit: sed qui studiorum suorum fiduciam habebant, consulentibus responsa dabant. Primus enim Augustus iureconsultis, velut legum ministris, de iure respondendi super his quæ in dubium disceptationémque venirent, munus dedisse fertur: & ex illo traditum, vt respōdendi inter-

Lex Cornelij.

Responsa prudētum.

Respondendi ius quando primo datum.

pre-

pretandíque iura, pro beneficio à principe peteretur facultas. Quare à Tiberio Cæsare, Sabino iurecōsulto interpretandi iuris, magni muneris loco, ius tributum fuit: & post eum reliqui Cæsares id muneris sui esse voluere: adeò vt quum ab Hadriano viri prætorij, vt de iure respōdere liceret, pro beneficio petereut, respondisse dicatur, hoc non peti à principe, sed præstari solere: & ideo siquis sui fiduciam haberet, essétque iuris sciēs, respondēdi se facultatem non negaturū. Quare illorū responsis leges nōnunquam editę, sæpius interpretatæ sunt. Ferúntq; Mazacenos iuxta Cappadoces, quum Charondæ legibus vterentur, ne sine interprete legū scita seruarent, si quod dubiū ius emergeret, aliquem peritū iuris elegisse, cuius respōsis & dictis parerēt. Eiusmodi fuere tā Papinianj, Seruij Sulpitij, Pauli & Scævolæ: quàm Vlpiani, Trebatij, Tuberonis, Casíj, & Saluij Iuliani, aliorúmque iurisconsultorum magno studio curáque elaboratę sentētiæ: quibus tam leges quàm plebiscita, prætorúmq; edicta, & senatusconsulta interpretandi facultas erat, próque illorū responsis in iudicio & foro ius sæpe dictū est. Hic enim Casíus nepos fuit Tuberonis ex filia, quæ neptis erat Seruij Sulpitij, iuris scientissimus & consultissimus. Papinianus vero Scævolæ discipulus, & vt in plurium est monumētis, sub Seuero principe in summam commēdationē venit. Vlpianus autē, Paulus, Pomponius, Triphonius, Metianus, Celsus, Proculus, Modestinus, Alphenus, Aphricanus, Florentinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes & Venuleius, sub Alexādro Seuero floruere, in eius societatē & iura familiaritatis allecti, Papiniani omnes discipuli. Vlpianum vero ipse Alexāder præ cæteris ob morū probitatē, & singulatē iuris scientiā, amplissimis honoribus honestauit, & re familiari auxit: qui tamē ab Heliogabalo, quòd bonus vir esset, officio motus fuit. Alphenus vero ab adolescentia tōstrinā exercuit, mox sub Sulpitio iuris scientissimus euasit, ita vt cōsul effici, & decedēs, publico funere efferri meruerit. Trebatius, licet sub disciplina Ciceronis iuris peritissimus, aliquot libros de iure ciuili cōposuisset, & de religionib⁹ nouē, tamē & versu heroico plurimū valuit, & inter poëtas adnumeratus est. Saluius autē Iulian⁹: proauus fuit Didio Iuliano, q̄ post Pertinacē, imperiū tenuit. Papinianū verò Caracalla iussit interfici, q̄ fratris

Verba sunt Pomponij in l. 2. non longe à fine ff. de orig. iur.

Iurisperitus peculiaris ad danda responsa apud Mazacenos.

Iurisconsulti quibus interpretandi ius datū.

Caracallæ insolentia.

necem quem interfecerat, apud senatum excusare nollet, asserentem non tam facilè parricidiũ excusari posse, quàm fieri. Fertur verò Caligula, qui hostis humani generis dictus est, omnia iurisconsultorum placita inducere, & præter se, nullum de iure respondere voluisse. Postremò principum placita, quæ constitutiones appellantur, pro legibus etiam recepta fuere: Nam quum diuus Cæsar, & sequuti principes summam imperij haberent, & soli iura darent, omnis condendę legis ius potestásque lege Hortensia à populo ad principem trãslata fuit, ita vt quod principum decretis communis iuris decernendi causa statutum esset, etiam sine populi concilio pro lege haberetur. Non tamen omnis Cæsaris voluntas lex putanda est, quia si quid princeps non publico decreto, vt inter exempla referatur: sed priuati iuris causa statuisset, id non esse legem conuenit: quippe priuata decreta principis in exemplum non deducuntur. Diuus autẽ Traianus vir omni laude dignus, quum priuilegiis ab se editis, aut ob merita indultis, multos inniti, atque in exemplum trahi videret, veritus ne contra leges morésque maiorum, ad alias causas perferrentur, illáque in iudiciis & foro pro lege acciperent, diplomatibus libellísque nunquam ex scripto respondebat, ne pernicioſum inde exemplum, & quasi seminarium mali oriretur: sed tantum verbo, quibus visum est, assensisse fertur, aut priuilegia induxisse. Tametsi vetus mos esset, principem scripto adire, & consulentibus per libellos respondere. Quod & Nero fecit, qui in iure dicundo, nisi scripto, & sequenti die postulatoribus respondit. Proditur tertius Antiochus tanti decreta legum feciſse, vt datis diplomatibus edixerit, vt si quid suo iussu contra leges & iura decretum foret, ne sibi parerent, impunéque aduersarentur: cuius exemplo Agesilaus, non aliter promissa præstare voluit, quàm si iusta essent. Marcus quoque Antonius orator è tot millibus orationum, nullam ex scripto edidit concionem: vt si quid parum laude dignum, & contra legum decreta in his compertum esset, posset à se dictum inficiari. Quod parũ prospiciens L. Crassus orator, quum à M. Bruto increpitus esset apud iudices, quod ex duabus orationibus capita inter se contraria edidisset, respondit, orationes esse causarum & temporum, non autem hominum & patronorum.

Principum placita.

Priuata decreta principum.

Responsio principum per libellos.

Egregium Antiochi dictum.

Qui

Qui primi de plebe ad dictaturam, consulatum, & prætoram, aliósque magistratus electi fuerint, & de ephoris quæ tradantur.

CAPVT XXIIII.

QVo tempore in monte sacro magistratus sibi plebs creauit, quos sacrosanctos fecit, id cautũ est, ne cui patricio illos capere liceret. Quod non ab re sancitum fuit: Nam quum aduersus potentiam patriciorum, tribunum propugnatorem fautorémque sibi plebs creasset, vt querelas criminationésque in patres acciperet, periniquum videbatur, vt in quo defensores sibi plebs adsciuerat, ad id fastigium honoris, illos qui sibi infensi infestíque erant, aduocaret: quorum instar ephori apud Lacedæmonios habuere: qui sicut tribuni plebis Romæ consularem potestatem, ita regum Spartanorum insolentiam reprimerent, ne imperio abuterentur, nimiæque ferociæ & audaciæ assuescerent. Qui à principio quinque ex amicorum numero fuere, vt ministri regum auxilio allecti, scilicet quum reges foris bella gererent, ipsi domi iura darent, primum à Theopompo Spartanorum rege instituti necessitatis causa, licet Spartana lege cautum fuerit, vtrique regi cum exercitu foras prodire non licere. Paulatim eò licentiæ processere, vt regi non assurgerent, & seorsum tribunal haberent, & non modo magistratus comprimerent, & in disquisitionem vocarent, ac de vendendis emendísque rebus cognoscerent, sed regi, quid facto opus erat, præscriberent, quibúsque annis copiæ educendæ forent, quóque tempore equitatus, aut grauis armatura, & peditum acies promouendæ, enunciarent. Adeóque omnium rerum gerẽdarum censores erant, vt Archidamum Lacedæmoniorum regem graui affecerint mulcta, quòd cum vxore exigui corporis nuptias contraxisset, quòd liberos tantum non reges se geniturum cogitasset, ipsúmque in disquisitionem vocare, & in carcerem trudere, atque morte afficere possent, sicut de Pausania, Agide, & aliis factitatum accepimus. Eóque insolentiæ processere, vt quum iissent magistratum, seruis primum bellum indicerent, quod olim cum Messeniis conspirassent, magnísque calamitatibus & multiplici incommodo Spartam affecissent: mox, vt singuli barbam rasitarent,

Ephori.

Lex Spartana.

Ephororum insolentia.

per præconem edicerent, vt si qui minus dicto audiētes forent, internoscerent. Vtque maiori formidini essent, iuxta triclinium vbi tribunal habebant, Timoris sacellum erexere. Vtque occasionem regis criminandi scrutarentur, singulis nouenniis cœlum & sidera silenti nocte obseruarunt, vt si stellam ex cœli regione in aliā declinantem aut radiantem vidissent, reges contra deos aliquid molitos criminarentur: itáque efficiebant, vt regimini cedere, & magistratu abire cogerentur. Erat tamen ius regi, vt si ab ephoris vocatus, primæ & alteri iussioni non pareret, cōtumacia fraudi non esset: tertiæ nisi paruisset, imperio cogi poterat. Qui quidem ephori vnà cum regibus singulis mensibus mutuo iurabant, pro legibus Lycurgi imperatum ire, & regnum inconcussum tenere. Hos postea Cleomenes, quum crudelem in modum dominarentur, sustulit, & restituta regi potestate, illos de gradu deiecit, & dominiū abrogauit. Si tamen reges dissentirent, variatis sententiis, illi qui videretur melior, standum erat: quod si in vnam sententiam conuenirent, nulli ephororum contraire fas erat. Ergo plebeios magistratus nulli patricio sumere licebat: idque Volero tribunus plebis rogatione promulgata statuit, blébsq; sciuit, vt plebeij magistratus sine patribus, sed tātum admissa plebe, tribunitiis comitiis fierēt. Cúmq; patricij magistratus auspicatò fierent, solos plebeios inauspicatos esse, & minoribus regi auspiciis, peruulgatū est. Ettametsi ad dictaturā, consulatum, prętu ram & censuram nulli nisi patricij antea admitterentur, tamen sequutis temporibus patricij magistratus cum plebe communicati fuere: Siquidem Sextius primus de plebe cōsul factus est, quod deinde fuit Licinia lege cautum, quā C. Licinius & L. Sextius tri.pl. promulgarunt, vt cōsulatus cū plebe communis foret. Quintus quoque Publius Philo prętura, & Caius Licinius Stolo, de plebe homines, magisterium equitum cum patribus gessere. Quinetiam dictaturam, in qua summus splendor & amplitudo erat, censurámq; cum plebe communicatam inuenimus: nā & Caius Martius Rutilius primus dictator & censor, deinde Q. Pompeius, & Q. Metellus vterque ex plebe censores facti sunt, quam legem Philo dictator tulisse fertur. Omnes denique patricij magistratus, etiā pontificatus, & sacerdotia cū plebe communicata fuere. Nec modo ex plebe

Sacellum Timoris.

Ephori gradu deiecti.

Plebeij magistratus.

Patricij magistratus cum plebe communicati.

plebe ciues, sed Latini nominis, & demum exterarum gentium populi, ad magistratus & honores Romæ prouecti fuerunt. Tribunatum vero plebis lōgo tempore nihil cum patribus consociatum habuisse cōperimus, nisi quum finito decemuirali imperio, nouos tribunos plebis cooptari oporteret, Sp. Tarpeium & Aul. Aeternium patricios & consulares, in collegium tribuni adsciuerūt. Et mox Minutius magister equitū, qui de Sp. Melio sumpsit pœnas, & postea Appius Pulcher, vt Ptolemæo bellū indiceret, & deinde P. Clodius, vt tribunus plebis fieret, à patribus ad plebē trāsiuere: donec post Syllæ tempora tribunatus plebis passim à patriciis & summis honoribus functis, appeti cœpit: qui prouincias sortiti, & imperium gerere, atque cum fascibus & lictoribus etiam extravrbē incedere cœperunt. Tantíque postea honoris habitus est, vt populum Romanū Octauio Augusto, & deinceps Cæsaribus, tribunatū plebis dedisse, pro magno fuerit munere existimatum. Illud est tamen minime prætereundū, quòd quum à tribuno ple. dies dici consuli prætoríq; posset, ipse tamen iure sacrosanctę potestatis ab omni potentia magistratus immunis erat. Si tamen potestate tradita abuteretur, aut si iura plebis minueret, vel vbi intercedendum minimè fuisset, intercederet, seu si cōtra commoda plebis aliquid molitus esset, poterat ei dies dici, & à consule vel tribunis reus agi, cunctísque suffragātibus tribubus. de gradu deiici, & pœnis coerceri. Tunc enim sacrosanctus esse desinebat, & prophanus erat. Quòd nouem tribuni plebis cū Sp. Cassio, ne magistratus more maiorū subrogarentur, contra libertatem populi Romani coniurarant, Publius Mutius tribunus plebis eis non solū tribunatū abrogauit, sed & pœnas debitas iure & lege inferri peruicit. Et Tiberius Gracchus in tribunatu Octauium collegam contra commoda plebis intercedentem, tribuum maiori parte suffragante, potestate priuauit. Verba vero legis quibus tribunus plebis sacrosanctus sit, asscripsi: Tribunum inuitum, tanquam vnū è multis, nemo cogito agere, neque verberato, neque alteri vt verberet imperato, neque occidito, neque occidi iubeto. Si quis autem prohibitorum horum quid fecerit, impius execrabilísque esto, bonáque eius publicato ad sacra Cereris, & qui aliquem hæc agentium occiderit, cædis expiatus esto.

Exteræ gentes ad magistratus Ro. prouectæ.

Tribunatus plebis à patriciis captus.

Honos tribunitiæ potestatis.

Trib. pl. potestate abutens.

Legis verba de tribunis sacrosanctis

Quæ acies, quósve exercitus, qui duces parua manu profligarint, quæve flumina Xerxis exercitus epotarit.

CAPVT XXV.

Tres exercitus parua manu profligati.

ACies profligatas & exercitus parua manu cæsos ad interitum, ita vt vix pauci superfuerint, tres præcipuos ab autoribus memoratos ferunt, licet ex omni antiquitate si quis reputare volet, innumeras inueniet. Quum enim Assyriorum rex Cyrus contra Scythas cum valido exercitu occœpisset bellum facere, postquam eos ingenti clade afflixit, cæso etiam vnico regis filio, Tomyris regina Scytharum dissimulans ægritudinem animi, inter angustissimos tramites Assyrios nacta, ita illos cecidit, vt parua manu hostium ingentes copias fuderit, ducentáque millia Persarum vna acie trucidarit, tanta cæde, vt ne nuncius quidem luctuosæ cladis superfuerit. Alteram, quum inter Locrenses Epizephyrios & Crotoniatas sæuientibus odiis certaretur, tãto furore animorum, & quasi vecordia ad pugnam fuisse procursum ferunt, vt quindecim Locrorum millia aduersus Crotoniatarum centum viginti millia sæue & atrociter pugnam inire non dubitarint, Locrensésque tam parua manu tot millia Crotoniatarum felicitate mira vno prælio attriuerint, ita prorsus, vt ex ea strage pauci vix fuga elapsi superfuisse dicantur, cáque ad Sagram Metapontii fluuium commissa pugna, ad posteros celebrem memoriam nominis dederit, vulgo iactato prouerbio, ἀλλ' ἢ στρατὸν τῶν ἐπὶ Σάγρᾳ. Tertiam, cum duce Milciade in campis Marathoniis contra Artaphernem & Datym Darij præfectos, ab Athenienſibus vno prælio feliciter pugnatum & debellatum est, in qua decem Athenienſium millia, Persarum plus centum decem millia crudelem in modum afflixerunt, toto cæso exercitu. Fuit autem Marathon Atticæ ciuitas, ab Athenis haud plus decem millibus passuum distans. Iterum quum annis intercedentibus, contra Xerxem arma Græciæ inferentem, qui bellum diis hominibúsque indixerat, memorabilis Spartanorum ad Thermopylas, & clauſtra illa tam natura quàm munimento inexpugnabilia pugna commissa fuit, trophæis & monumentis celebrata: quorum tam insolẽs victoria proditur, vt decem hominum millia, duce Leonida, contra innumerabiles Persarũ copias

Tomyris ad uersus Assyrios.

Locrẽſes ad uersus Crotoniatas.

Prouerbiũ.

Spartani aduersus Xerxem.

clauſtra

clauſtra tenere, & sexcenti Spartani, quingẽtorum millium castra inuadere non dubitarint: vbi tanta strage ad satietatem sæuitum est, vt difficile dictu sit, Spartanorum Atheniensiumque, vel singulorum præcipuam virtutẽ, vel vniuersorum laudes dinumerare: ad id vero cladis processum, vt quid funerum absumptum sit, illud argumẽto fuerit, quod cadauera passim strata prælio vel tempestate, corporáque morbo & vastitate enecta, aliósque alia peste absumptos, mare & terra vix ceperit: quíque modo terrestres naualésque copias vltra decies centena peditũ, equitum verò octoginta millia armatorum, in expeditionem duxerat, cuíque sexcenta millia frumenti modia diurna cibo, & tot flumina exhausta potui non suffecerint: is cum multa cæde & fuga à pauciſsimis cæsus & profligatus, inconsulti certaminis, & temerariæ expeditionis insignes pœnas dederit: ipséq; tanti exercitus imperator magnificus, tanta clade oppressus, inermi naue per stragem corporum armorúmque vix effugerit. In qua quidem re non minori miraculo proditur, tantas copias ab vno Pythio Bithyno epulo exceptas magnificè, frumentóque, veste ac viatico adiutas. Fuit illa quoque memorabilis exempli clades celebrata sermonibus, cum ad Granicum amnem, aut Arbelam, vel quum ad Amanicas Pylas in faucibus angustis ab Alexandro signis collatis cum Dario pugnatum est, in qua prope ad internecionem dimicatum fuit: vbi vltra cẽtum millia Persarum peditum feruntur cæsa, equitum vero decem millia: ex Macedonibus vero non vltra triginta duo pedites, equites autem centum quinquaginta occidisse. Ad Granicum vero barbarorum viginti millia, equitum vero duo millia fœdum in modum occubuere, quum ex Alexandri exercitu triginta quatuor fuisse desideratos, quidam monumẽtis testati sint. Romani autem licet incredibili felicitate sæpe hostium copias ad extremum exitium profligarint, tamen præcipuis cladibus, & infanda strage maxime hostem affecere, vel quum M. Liuius & Claudius Nero Hasdrubalem suppetias Hannibali ferentem, ad Metaurum ingenti strage debellarunt, vbi par Cãnensi cladi exitium redditum fuisse memorant. Vel quum Fabius Aemylianus vix triginta millibus militũ ad Rhodanum plus ducẽta Gallorum millia ingenti strage deleuit. Vel quum contra Antiochum haud minus feliciter

Pugna Alexandri ad uersus Darium apud Granicum.

Romanorũ parua manu victoriæ.

pugnatum est,plus quinquaginta millibus hostium cæsis, viginti quatuor equitibus,& trecentis peditibus Roma. desideratis. Aut quum C.Marius Cimbros & Theutonos ad aquas Sextias parua manu cecîdit. Vel quũ Sylla cõtra Mithridatem ad Orchomenum & Cheroniam ducens,illius copias fudit,& in intimas solitudines egit. Aut quum cõtra Archelaum non longe à Piræo commisso prælio, ita eum deformauit, vt ex viginti hostium millibus vix decem superfuerint, ex Syllæ vero exercitu vix quatuordecim desiderati sint. Aut quum Pompeius eundem Mithridatem stragе atrocissima perculit,quadraginta millibus hostium cæsis,non pluribus viginti ex suis interfectis. Vel quum Lucullus cõtra Tigranẽ bellum magnis conatibus aggressus, multiplici eum clade affecit,in quo Romanorum vix pars vigesima copiis hostium accedere visa est:cuius pugnæ tanta Romanorum felicitas fuisse traditur, vt vltra centum millia hostium promiscua cæde occisa, Romanorum vero non vltra centum vulnerati,occisi autem quinque dicãtur. Tam paruo impendio tam insolens victoria stetit. Aelij quoque Galli in expeditione Arabica memorabilis victoria inter illustria adnumeratur, vt post excidia & vastationes agrorum,pluribus oppidis expugnatis,plus triginta hominum millibus fœde cæsis & profligatis,non amplius septem ex suis interfectis,illustri victoria potitus fuerit. Mitto Caij Cæsaris felicitatem,cuius longe latéque diffusa virtus fuit, quoties belli casibus agitatus contra Aquitanos, Heluetios,Aruernos, reliquósque Gallos & Germanos,aliásque exteras & incultis moribus gentes,parua manu innumeras hostium copias fudit. Quoties aduersus maximos conatus inops ipse & imparatus præsentissimo animo restitit:quoties admotas hostiliter legiones fudit, quot prælia confecit,quàm firmissima hostium præsidia sæpe conuulsit & labefactauit,quas vrbes & gẽtes vi & obsidione domuit, aut deditas in deditionem fidémque recepit,ita vt an virtute animi & mentis magnitudine, an felicitate & fortuna plus valuerit,difficile sit diiudicare. Sed post tot successus& felicitates vna Romanorum clades,inter exempla memoratur insignis,quum Lucius Bebius in Hispaniam ducens, agmine inexplorato per abditos saltus & inuias regiones in insidias præcipitatus, circunuentus à Liguribus & oppressus

pressus est,oportuerítque Massilienses tam luctuosam cladem per nuncios Romanis significare. Altera post Cannensem cladem cum duce Caio Manlio & Quinto Cepione,à Cimbris & Theutonis,legionibus fusis,plus octoginta Romanorum & sociorum millia ad Rhodanum fœde cęsa & debellata fuere:vbi tantum cladis acceptum, vt vix decem superfuisse dicantur:qua clade populus Romanus in tanto pauore & luctu fuit,vt velut vltima publicorum malorum passus,iustitio indicto,sicut in magna consternatione assolet,prætextas & laticlauos dimiserit,& saga sumpserit. Sed super omnem indignitatem fœdi exempli & memoriæ est, quod de Valeriano Cæsare recentiore memoria proditum est,qui quum optimus fuerit,infelix apparuit tamen, postquam vis illa vigórque & vittus bellica, atque antiquum belli decus exoleuit,qui in expeditione in Persas quum fœdissimo euentu pugnasset,à Sapore Persarum rege, occiso exercitu,captus,vsque eò deformatus fuit,tantísque contumeliis obnoxius,vt post afflictas fortunas, nulla verecundia pristinæ maiestatis,contra decus imperij,regi Persarum equum ascensuro,humi prostratus dorso gradum faceret. adeò Romani indigníssimam fortunam,& grauíssimos casus,ac sortis humanæ varietatem,velut magna documenta mortalitatis,nonnunquam experti fuere. Io qua quidem re proditur verbum Galeni filij vecordis & deliri, qui qua die de captiuitate patris resciuit,parum curans, verbum Catonis vsurpauit:Sciebam,inquit,me genuisse mortalem. Quæ autem flumina à tot millibus Persarum epota, Xerxi non suffecerint, hæc præcipuè traduntur: Scamander & Onochonus in Thessalia:Simois in Phrygia,qui ex Ida sub Ilio decurrens quandoque torrentior,ad Sigeum mare ingredi tur: Chydorus in Bœotia, Lysus in Samothracia, qui per Thasios fluit:Mænala iuxta Hellespontum in Lysimachi a. Addit Herodotus lacum in sinu eodem triginta stadiorum quem sola iumenta Persarum,quum aqua subsalsum saporem habeat, & potui insalubris homini sit, paucis diebus exsiccauére.

Flumina à Xerxis exercitu epota

Quid variæ gentes de diis senserint, & quàm impia & detestanda sacra apud exteras gentes fuerint.

CAPVT XXVI.

QVàm impia & falsa inter gentes olim de diis opinio fuerit, quámque multiformes deorũ vanitates, & quàm infandis sacris prisci deos coluerint, dictu referre difficile est: siquidẽ primi mortales nulla doctrinæ schola, ratione aut lege, sed suo quisque ingenio, & prout impetus animi tulit, deos genióque adoptando, numina coluerunt. Primos enim qui antiquissimi fuerunt, hastas colere cœpisse, aut ligna delibrata corticibus pro diis veneratos accepimus: inde à Romanis religio fluxit, vt singulis deorũ simulacris hastas darẽt: tametsi antiquissimos Romanorũ, centũ septuaginta annos sine deorum imaginibus vixisse nonnulli testati sint. Indi quicquid colere cœperunt, præcipue maximas arbores deos putauerũt, illáque pro numinibus venerati sũt, quas ferro violasse capitale fuit: ex quibus nonnulli draconẽ quinque iugerum, velut Liberi patris simulachrum, coluerunt: Persæ & Massagetæ Cælum, Iouẽ: Solem vero deum maximum dixerunt, equóque illi sacrauerunt, quibus interdictum erat, ne quẽ præter Solem colerent. Quicquid vero quernis arboribus nascebatur, è Cælo missum putabant: iidem Soli, Lunæ, Telluri & Igni, Aquæ ac Ventis sacrum facere instituerunt, quos omnes deos, Ignẽ vero præcipuum duxerũt: quæ etiam magorum opinio fuit, cui Thales adstipulatur, qui Ignẽ tam religiose coluerũt, vt cremare corpora ducerent nefas, ne cõtagio cadaueris, deorũ maximũ violarent. Multos cõperi persuasum habere, Martẽ peruigilẽ deum esse, & præsentissimum numen: quare Neuri qui iuxta Borysthenẽ sunt, enses pro Martis simulacro adorabant. Sunt qui arbitrentur, viscum, quod in querna arbore nascebatur, nullũ præsentius numẽ æstimari. Hi fuerunt Druidæ, quorũ vana superstitio inter mortales præcipua fuisse traditur. Alij mari porrectũ collẽ velut præsentẽ deum coluerũt, quòd eo occlusa vallis, æstu Oceani non inũdaret. Cappadocibus quoq; Mons deus habetur. Et Phryges Mæandro & Marsyæ sacrificant. Scythæ illi inhospitales, qui in intimas solitudines acti sunt, super sarmentorum fascibus vetustissimo collato acinaci, velut Martis simulacro, annuis hostiis litabant. Pœni Soli & Lunæ vniuersi sacrificant. Syri occæcatis animis Pisces & Columbam deos sibi consecrarunt. Troglodytæ Testudines, Heliopolitani Bouẽ, Memphitæ Vaccã, Lẽtopolitani Leonem,

Hastæ.
Ligna delibrata.
Indorum arbores,
Draco.
Cælum.
Iupiter.
Sol.
Luna.
Aqua.
Tellus.
Ignis.
Aquæ.
Venti.
Mars.
Ensis.
Viscus.
Collis marinus.
Mons.
Mæander.
Marsyas.
Acinacis.
Sol.
Luna.
Pisces.
Columba.
Testudines.
Bos.
Vacca.
Leo.

nem, Caprã & Hircũ Mendesij, Thebani Aquilã, Lycopolitani Lupũ, Babylonij vero Cepũ, ab his velut propitio numine petita accipere arbitrantes. Cyrenaici Acorẽ, magnũ deum muscarũ æstimarunt. Arabes ad Memnoniũ, Cercopithecum cælo dicarunt, illius opẽ in rebus afflictis implorantes. Mitto Aegyptiorũ superstitionẽ, & falsarum opinionum ineptias, qui Apim præcipuo honore venerati, solũ responsa dare, & prosperos euentus, aut futuras calamitates præmonstrare fabulati sunt, modo Isim & Osiridẽ, modo Serapim, & quod dicere piget, crocodilos, à quibus hominẽ deuorari, tanquã à deo expetitũ, magni muneris habebatur loco, modo Ichneumones, Ibes & fœda animalia, aliáq; ludibria religionũ, velut deorũ numina colentes, ita vt gẽtes aliquas quæ Felem auream, & alios qui Scarabæos pro diis haberent, circa Scyonẽ fuisse legamus. Germani Solẽ, Vulcanũ & Lunã, solos deos quos cernebant, opinati sunt: quæ Anaximandri opinio fuit, vt cælestia sidera deos esse crederet. Quinetiam Aegyptij Solis simulacrũ diplomatibus consignatis adorant, quẽ Horum nuncupant, illudque precibus & votis frequentãt assidue, Arabes Iouem & Bachum. Aethiopes ex diis vnũ mortalẽ, alterũ immortalem putant: nonnulli Pœnã & Beneficiũ, Assyrij & Persæ vnum bonorũ largitorem, alterũ malorum. Fuere qui crederent nullos deos esse, cæci & excordes, omniáque agi fato, animáque cũ corporibus interire vná. Ex his præter Diagorã & Theodorũ Cyrenæũ, Euemerũ Tegeatẽ, Callimachũ, ac Prodicũ Cæũ, alióq; plures, qui ἄθεοι dicti fuere. Callaici gẽs moribus effera, cultu inhumano & fero, neq; more ne que iure viuẽtes, Numidæ Ammonẽ in desertis arenis magnis honoribus frequentant. Celtiberi cuipiam deo, cuius etiam nomen ignorabant, plena Luna nocturnũ sacrũ face re, & ante cuiusque fores saltibus indecoris pernoctare dicerunt. Quod si illorũ sacrificia scrutari, ac barbaros externósque ritus eruere conamur: quàm impios cultus, & quàm infanda sacra, apud tot efferas nationes vario gentiũ ritu inueniemus? Scythotauri pro hostiis Dianæ aduenas immolabant, Laodicæi Palladi virginẽ, Arcades Ioui Lycæo puerum. Plerique iuxtà Borysthenẽ vecordi animo homines victimas dare, & in sacrificiis deorum humanis ossibus adolere solebant. Blemmyæ, Cimbri, Galli, Druidæ &

Capra.
Hircus.
Aquila.
Lupus.
Cepus.
Acor.
Cercopithecus.
Apis.
Isis.
Osiris.
Serapis.
Crocodili.
Ichneumones.
Ibes.
Feles.
Scarabæi.
Sol.
Vulcanus.
Luna.
Sidera.
Horus.
Iupiter.
Bacchus.
Pœna.
Beneficium.
Ammon.
Deus ignotus.
Sacrificia.
Aduenæ immolati.
Virgo.
Puer.
Homines et ossa humana.
Humanæ hostiæ.

Germani ſtatis diebus, humanis litant hoſtiis, & cruore captiuorum adolent aras, tunc propitiari deũ maxime arbitrati, quum per cruciatũ homines excarnificarent, ex pœnis hominũ diuinationem & auguria captantes. Fuítque apud Phœnices & Carthaginenſes nimiũ diu ſeruatũ, vt infantes principali honore inſignes ſorte ductos, in regio ornatu Saturno immolarẽt hoſtias: & quẽ ſors morti deſtinarat, morti ſubtrahere non licebat: quare multorũ ciuium largis fletibus deplorata funera fuere: à quibus ſactis quum deſiuiſſent, poſtea victi ab Agatocle, deos propterea ſubiratos arbitrantes, vt numen placarent, ducentos nobiliũ filios mactarunt ad aras: adeò cæca mortalitas ſub nomine religionis ad infandas cædes agebatur præceps. Id quod à Rhodiis & Cretẽſibus factitatum comperimus, vt hominem epulis grauatum, ac pueros impuberes feſtis diebus Saturno mactarent. In Chio & Salamine mos multa ſecula viguit, vt Diomedi & Dionyſio homines diſcerptos iugularent. Eiuſdémque Dionyſij templum in Arcadia fuit, in quo puellæ ad aram flagellabantur ad necẽ: ſicut Spartæ in ara Mercurij, & Orthiæ Dianæ pueri. Quin etiam alij ingenti ſimulacro viminibus intexto, & viuis hominibus oppleto, ac igne ſuccenſo, hominibúſque fœdũ in modum exanimatis, maximũ holocauſtũ diis offerre putauerũt. Biis & Celtis purgato captiui hoſtis capite, caluariã auro cẽlare, & eo poculo in ſolẽnibus libare, religioſiſsimum erat. Proditur Ariſtomenes Meſſenius, Ioui, quẽ Ithometẽ appellant, trecentos ſimul homines, in quibus Theopompus fuit, vno ſacrificio mactaſſe: & Lacedæmonios eò veſaniæ proceſsiſſe, vt Marti humana victima litarent. Galatæ & Maſſagetæ nõ alirer deos rite cõſuli arbitrati ſunt, quàm iugulato homine apud aras deorũ, ex cuius caſu, tum ex mẽbrorũ laniatu, & fluxu ſanguinis, futura diuinabant. Cimbri noxios homines ſeruatos, ſudibus affixos, diis pro hoſtiis dabant. Galli præterea Heſum & Theutatem Mercuriũ, quos humano cruore placabant, grauioribus morbis aut periculis affecti, ad placãdas deorũ aras, aut homines immolabant, aut ſe immolaturos vouebãt: ad cuius aram etiã grandæuos ætate pro victimis proſecabant. Luſitanis vetus mos erat, ex inteſtinis hominũ exta proſpicere, atque inde omina & diuinationes captare, abſciſſásque captiuorũ dextras pro munere diis offerre.

Infantes immolati.

Homines diſcerpti.

Puellæ ad necem flagellatæ.

Pueri flagellati.

Viui homines exuſti.

Boii & Celtæ.

Trecenti homines vno ſacrificio.

Homines et iugulati & immolati.

Homines affixi ſudibus.

Dextræ diis oblatæ.

ferre. Thraces Zamolxim, quẽ maximũ deum putant, non aliter fieri propitiũ æſtimarũt, quàm ſi ad arã facili lanceæ ictu homo cõcideret, eam optimã & diis gratiſsimam victimam opinati. Germani quoque ritu barbatico, Mercurio humano cruore litare religioſiſsimum putãt. Idem fecere Senones, qui cæſo publice homine, infanda ſacra ſtatis diebus anni celebrabant, his portentis delicta expiari opinati. Perſis quoque ad habendas diis gratias, viuẽtes, eóſque ſpirantes ſub terra defodere aſſuetum fuit. quem morẽ Græcis inoleuiſſe accepimus, vt in anniuerſaria celebritate Baccho viuos homines ſacrificent: quíque ita fuiſſet immolatus, maximam inter ſuos probitatis laudẽ ferat. Longum eſt exequi, qui Taurorum mores fuerint, vt apud aram hominem ſiſterent, & poſt ſolẽnes preces, hominis caput clauа ferirent, illudque cruci affigerent, truncũque corpus ex ingenti rupe in præceps darẽt: quod cũ Leucadiis cõmune fuiſſe traditur, vt in Apollinis ſacro, auertendæ deorũ iræ, hominem de montis ſpecula deiicerent, & in mare præcipitẽ agerent. Fuítque apud Albanos vſurpatum, vt hominẽ ſacris initiatũ, qui ſanctitate polleret, diu ſeruatũ, & opipare ſaginatum, apud aras ſiſterent, eúmque furiali carmine excantatum, quibuſdam additis precationibus, cum aliis hoſtiis immolarent. Tantáque animorum inũpientia fuit, & tam præceps libido imperiti vulgi, vt omnes ferè mortales in templis coire, & nefandis libidinibus immiſceri, ac pudendis genitalibus ſacrum facere, quod procreationis ſeminarium forent, nefas non putarent, ita vt Britannis longo tempore mos inoleuerit, coniuges & nurus nudas, & ſucco herbarum delibutas, ad templa ducere, & ita ſupplicare, ac captiuorum ſanguine diis litare. Et Corinthi ſupra mille proſtitutas in templo Veneris aſsidue degere, & inflammata libidine, quæſtui meretricio operam dare, & velut ſacrorum miniſtras deæ famulari. Piget referre Romanos tunc rerum dominos, quibus fœdera, leges & ſacra exteris dare nationibus imperium fuit, quanto in errore, & quàm tetra caligine verſatus fuit victor ille gentium populus, & totius dominator orbis, omni ſuperſtitioni obnoxius, Iunones & Genios quotidie ſibi aſciſcendo, & noua numina adoptando: qui etiam extraordinaria ſacra ex fatalibus libris facere coacti,

Homo lanceæ ictus.

Humanus cruor.

Homo cæſus publice.

Viuentes in uenes defoſſi

Viui homines ſacrificati.

Tauri.

Leucadij.

Homo immolatus.

Coitus in ſacris.

Britanni libant ſanguine captiuorum.

Meretrices in tẽplo Veneris habitãtes.

Romani.

Homines vivi defossi.

Græcum & Græcam, totidémque Gallos, in foro boario ad placandas deorum iras, sub terras viuos defodere veriti nō fuerunt. Licuítque diu in sacris hominē interimere, & diis immolare, adeò vt Saturnum & Latialem Iouem humana placarent hostia, cuius simulacrum, dū sacrificant, humano sanguine proluebant: donec Cneo Cornelio Lētulo, & Publio Licinio Crasso consulibus, senatusconsulto cautū fuit, ne nouam inducere religionem, néve hominem immolare, aut humano sanguine litare liceret. Ac præter notissimos deos homini vix initiato, & nondum in lucē edito, turbas deorum tanquam pedissequos & pædagogos, & tot vanitates præfecere: Prosam, Postuertam, Egeriā, Fluoniam, Lucinam, Pilumnum, Picumnum, Edusam, Potinam, Maiā, quæ Fatua dicta est, quos sibi deos finxit antiquitas, etiam Stabilinum, & Statanum, ac Fabulinum, aliósque Magnos, alios Geniales, alios Indigetes, nonnullos Patrios deos venerati. Adeò ignara superstitio hominum mētes deprauat, & nonnunquam sapientum animos transuersos agit. Quātū debemus CHRISTO Domino, regi & doctori nostro, quem verū Deum veneramur & scimus, quo præmonstrante explosa ferarum gentium doctrina, ritúque immani & barbaro, veram religionem edocti, humanitatem & verum Deum colimus, euictísque erroribus, & infandis ineptiis, quas prisci coluere, quid quenque deceat, & quibus sacris, quáque mente Deum colere oporteat, noscitamus?

Homines immolare apud Romanos quando vetitum.

LIBRI SEXTI GENIALIVM DIERVM FINIS.

Τῷ Διῷ χάρις καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca